KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ ve YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL of URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

The Golden key to Sustainability: Circularity

Sürdürülebilirliğin Altın Anahtarı: Döngüsellik

Volume: 18 | Cilt: 18
Issue: 6 | Sayı: 6

2025

https://dergipark.org.tr/en/pub/kent
https://www.kentakademisi.com/

KENT AKADEMİSİ
KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com |ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS – EMU

* * *

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double-Blind Peer Reviewed Indexed Journal

* * *

Publication Period:

Urban Academy is Published Bimonthly (15 January, 15 March, 15 May, 15 July, 15 September, and 15 November)

PUBLICATION MANAGEMENT	YAYIN YÖNETİMİ
Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group	ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi
Blacksea Poet and Author Association	**Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği**
ICAM Network General Publication Advisor	ICAM Network Genel Yayın Danışmanı
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)	**Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)**
LEGAL ADVISERS	**HUKUK DANIŞMANLARI**
Final International University	**Mehmet Merdan HEKİMOĞLU (Prof. Dr.)**
Lawyer	**Nuri POYRAZ**
Lawyer	**Gamze AKDERİN**
REPRESENTATIVE AGENCIES	**TEMSİLCİLİKLER**
Ankara Regional Representative	**Yasemin Gülgün İŞGÖR (Prof. Dr.)**
Kirghiz Representetive	**Baktybek ISAKOV (Assist. Prof. Dr.)**
Kuzey Avrupa Temsilcisi	**Defne KADIOĞLU (Dr.)**
Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi	**Dicle AYDIN (Prof. Dr.)**
İstanbul Regional Representative	**Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)**
Cyprus Representetive	**Kağan GÜNÇE (Prof. Dr.)**
Iranian Representetive	**Masoumeh DAEI (Assist. Prof. Dr.)**
Akdeniz Regional Representative	**Atila GÜL (Prof. Dr.)**
Aegean Regional Representative	**Osman SİRKECİ (Dr.)** | Ege Bölge Temsilcisi
Azerbaijan Representative	**Pervana MAMEDLI (Assist. Prof. Dr.)**
Nepal Representetive	**Prachand Man PRADHAN (Assist.. Prof. Dr.)**
Malta Representetive	**Simon GRİMA (Prof. Dr.)**
MASS REPRESENTATION	**KİTLESEL TEMSİLCİLİKLER**
READER REPRESENTATIVE	**OKUR TEMSİLCİSİ**
Lomza State University	Şilan ÖZDAMAR
AUTHOR REPRESENTATIVE	**YAZAR TEMSİLCİSİ**
Istanbul Medipol University	Esra BAYIR (Assist. Prof. Dr.)
REVIEWER REPRESENTATIVE	**HAKEM TEMSİLCİSİ**
Niğde Ömer Halisdemir University	Bülent KARA (Prof. Dr.)

EDITORIAL BOARD

EDITOR-in-CHIEF	**GENEL YAYIN EDİTÖRÜ**
Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN	Chairman of ICAM Network Publication Group
ORDU University / ICAM Network	ahmet@ahmetfidan.com
DEPUTY EDITORS	**EDİTÖR YARDIMCILARI**
Burçin HENDEN ŞOLT (Assist. Prof. Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr
EDITORS and BOARD	**EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU**
Ahmet FİDAN (Assist. Prof. Dr.)	Ordu University | Urbanization Policies | ahmet@ahmetfidan.com
Aysu UĞURLAR (Assoc. Prof. Dr.)	Van Yuzuncu Yil University | augurlar@yyu.edu.tr
Burçin HENDEN ŞOLT (Prof. Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
Buse AÇIK ETİKE (Assoc. Prof. Dr.)	Adana Science and Technology University | buseacik@atu.edu.tr
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan University | cigdemcif@gmail.com
Damla MURSÜL (Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul Rumelian University | d.kabakusak@gmail.com
Figen TAŞKIN (Assist. Prof. Dr.)	ICAM Network | figen23taskin@gmail.com
Gamze DOGDU YUCETURK (Assoc. Prof. Dr.)	Bolu Abant Izzet Baysal University | gamzedogdu@ibu.edu.tr
Gülay ÖZKAN (Assist. Prof. Dr.)	Nottingham Trent University gulayozkan@uludag.edu.tr
Kagan GUNCE (Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University | kagan.gunce@emu.edu.tr
Nesrin BAHÇELERLİ (Prof. Dr.)	Near East University | nesrin.menemenci@neu.edu.tr
Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)	Gazi University | nilgungorertamer@gmail.com
Pelin KARAÇAR (Assoc. Prof. Dr.)	İstanbul Medipol University | pkaracar@medipol.edu.tr
Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE (Prof. Dr.)	Pamukkale University | pyavuzcehre@pau.edu.tr
Prachand Man PRADHAN (Prof. Dr.)	Katmandu University | prachand.pradhan@gmail.com
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr

SECTION EDITORS	**ALAN EDİTÖRLERİ**
(Volume 18, Issue 6 / Section Edt)	(Cilt 18, Sayı 6 Alan Editörleri)
Ahmet FİDAN (Assist. Prof. Dr.)	Ordu University | Public Administration | ahmet@ahmetfidan.com
Burçin HENDEN ŞOLT (Prof. Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan U. | City History | cigdemciftci@erbakan.edu.tr
Emine OLUM (Assist. Prof. Dr.)	Istanbul Medipol U. | Food Sustainability | eolum@medipol.edu.tr
Eyüp Salih ELMAS (Assist. Prof. Dr.)	Istanbul Medipol U. | Project and Production Management | eselmas@gmail.com
Figen TAŞKIN (Assist. Prof. Dr.)	ICAM Network | Turkish Foreign Policy | figen23taskin@gmail.com
Fevziye EKER (Assoc. Prof. Dr.)	Ordu University | Art History | fevziyeeker@odu.edu.tr
Gamze DOGDU YUCETURK (Assoc. Prof. Dr.)	Bolu A. I. B. University | Environmental Biotechnology | dogdu.gamze@gmail.com
Mehmet Yavuz ERLER (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayis University | Medieval European History | myerler@omu.edu.tr
Nermin Merve YALÇINKAYA (Assoc. Prof. Dr.)	Cukurova University | Rural Development | nbaykan@cu.edu.tr
Özlem TÜZ EBESEK (Assist. Prof. Dr.	Mersin University | Built Environment and Design | ozlemtz@yahoo.com
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof. Dr.)	Istanbul Medipol University | Architecture and Design | pkaracar@medipol.edu.tr
Serap INCAZ (Prof. Dr.)	Kırklareli University | Maritime Transportation E. | serapincaz@gmail.com
Sevim BUDAK (Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul University | Public Administration | sebudak@istanbul.edu.tr
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	Istanbul Beykent U. | Built Environment and Design | senyuksel@beykent.edu.tr
LANGUAGE EDITORS	**YABANCI DİL EDİTÖRLERİ**
Gülay ÖZKAN (Assist. Prof. Dr.)	Nottingham Trent University gulayozkan@uludag.edu.tr
Başak SAVUN HEKİMOĞLU (Dr.)	İstanbul University | basak.savun@istanbul.edu.tr
Çağnur ÇÖREKLİ (Assoc. Prof. Dr.)	Recep Tayyip Erdoğan University | cagnurcorekli@gmail.com
Dilek İŞLER HAYIRLI (Lecturer)	Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr
Kokan GRCHEV (Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University | kokan.grchev@emu.edu.tr
Pınar CARTIER (Assoc. Prof. Dr.)	Yeditepe University | pinar.cartier@yeditepe.edu.tr
TURKISH LANGUAGE EDITORS	**TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ**
Ahmet DURAN	Ministry of Education durana@yazarportal.com
Ahmet KAYA (Assoc. Prof. Dr.)	Harran University | ahmet.kaya@harran.edu.tr
Hasine Inci ATEŞ (Assist. Prof. Dr.)	Icam Network | inciates@gmail.com
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)	Ministry of Educatio | mustafagunaydin2003@gmail.com
Nurdan Çağla ÇAMAŞ (Dr.)	Icam Network | caglacms@gmail.com
STATISTICAL EDITORS	**İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ**
Kerim Eser AFŞAR (Assoc. Prof. Dr.)	Dokuz Eylül University | eser.afsar@deu.edu.tr
Soner ÇANKAYA (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayıs University | scankaya@omu.edu.tr
Tarhan OKAN (Assoc. Prof. Dr.)	Gazi University | tokan@gazi.edu.tr
INDEX EDITORS	**INDEX EDİTÖRLERİ EDİTÖRLERİ**
Nilay YAZICI (Dr.)	Icam Network | info@icamnetwork.net
Nurdan Çağla ÇAMAŞ (Dr.)	Icam Network | caglacms@gmail.com
QUALITY STANDARDS and INTERNAL AUDIT BOARD	**KALİTE STANDARTLARI ve İÇ DENETİM KURULU**
Ahmet DURAN	Ministry of Education
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)	Ministry of Education
Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)	Gazi University
Pelin KARAÇAR (Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul Medipol University
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)	Kırklareli University

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

HONORARY MEMBERS

Ruşen KELEŞ (Prof. Dr.)	Ankara

Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Afilliation Link)	ID	Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)
Abbas KARAAGACLI (Assist. Prof. Dr.)		Giresun University
Abdildacan AKMATALIE (Prof. Dr.)		Kyrgyz National Academy University
Adem ESE(Prof. Dr.)		İstanbul University
Ahmet MUTLU (Prof.Dr.)		Ondokuz Mayıs University
A. Teyfur ERDOĞDU (Assoc.Prof.Dr.)		Yıldız Technical University
Akmaral IBRAYEVA (Prof. Dr.)		Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU (Assoc.Prof.Dr.)		Medeniyet University
Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK (Dr.)		International Maritime College of Oman
Asım Mustafa AYTEN (Assoc. Prof. Dr.)		Kayseri Abdullah Gül University
Aslıhan ESRİNGÜ (Assoc. Prof.Dr.)		Atatürk University
Aynur ATMACA CAN (Prof. Dr.)		Marmara University
Aysun ÖCAL (Assoc.Prof.Dr.)		Aksaray University
Ayşe KALAYCI ÖNAÇ (Assoc. Prof. Dr.)		İzmir Kâtip Çelebi University
Ayşe ÖZBİL TORUN (Assoc.Prof.Dr.)		Northumbria University
Aytekin ZEYNELOVA (Assoc. Prof. Dr.)		Baku State University
Azize Serap TUNCER (Prof. Dr.)		Çankırı Karatekin University
Bahriye GÜLGÜN (Prof. Dr.)		Ege University
Baktybek ISAKOV (Assist. Prof. Dr.)		Kırgız Türk Manas University
Belma SUNA (Assoc. Prof. Dr.)		Medyaverse Academy

Betül KARAGÖZ YERDELEN (Prof. Dr.)	Giresun University
Betsy S. HALFON (Assist. Prof. Dr.)	İstanbul Aydın University
Buket ASİLSOY (Assoc. Prof. Dr.)	Near East University
Burcu Burçin DOGMUSOZ (Assist. Prof. Dr.)	Izmir Kâtip Celebi University
Bülent BALKAN(Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul University
Candan KUŞ ŞAHIN (Assoc. Prof. Dr.)	Suleyman Demirel University
Cavit YAVUZ (Prof. Dr.)	Ordu University
Cem TUTAR (Assit. Prof. Dr.)	Uskudar University
Cemil ATAKARA (Assoc. Prof. Dr.)	Cyprus International University
Cengiz Mesut TOSUN (Assoc. Prof. Dr.)	Mersin University
Cenk DEMİRKIRA(Prof. Dr.)	İzmir Katipçelebi University
Claus OTTE (Prof. Dr.)	Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Claus Peter HAASE (Prof. Dr.)	Berlin Freie Universitat
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan University
Dafne Muntanyola-SAURA (Assist. Prof. Dr.)	Universitat Autònoma de Barcelona
Damla MISIRLISOY (Assist. Prof. Dr.)	European of Lefke University
Defne KADIOĞLU (Dr.)	Malmö University
Demet AYKAL (Prof. Dr.)	Dicle University
Didem BAŞ (Prof. Dr.)	İstanbul Arel University
Didem EVCİ KİRAZ (Prof. Dr.)	Aydin Menderes University
Dilek ÖZDEMİR DARBY (Prof. Dr.)	İstanbul University
Dinmuhamed KELESBAYEV (Assoc. Prof. Dr.)	Ahmet Yesevi University
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)	İstanbul University
Eike GEBHARDT (Dr.)	Berlin Art University
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ (Assoc. Prof. Dr.)	Atatürk University
Emel BAYLAN (Assoc. Prof. Dr.)	Yüzüncü Yıl University
Emel KARAKAYA AYALP (Assist. Prof. Dr.)	İzmir Demokrasi University
Emrullah TÖREN (Prof. Dr.)	Kyrgyzstan University
Ercan YÜKSEKYILDIZ (Assist. Prof. Dr.)	Samsun University
Esma MIHLAYANLAR (Assoc. Prof. Dr.)	Trakya University
Fatih Fuat TUNCER (Assoc.Prof.Dr.)	Beykent University
Feran AŞUR (Assoc. Prof. Dr.)	Yuzuncu Yil University
Fevziye EKER (Assoc. Prof. Dr.)	Ordu University
Figen TAŞKIN (Assit. Prof. Dr.)	Ordu University
Filiz TAVŞAN (Assoc. Prof. Dr.)	Karadeniz Technical University
Ghadir GOLKARIAN (Prof.Dr.)	Near East University
Gizem ERDOĞAN (Assoc. Prof. Dr.)	İzmir Demokrasi University
Goshgar BAYLAROV (Assist. Prof. Dr.)	Baku State University
Gökçen BAYRAK (Assist. Prof. Dr.)	Trakya University
Gözde EKŞİOĞLU (Assist. Prof. Dr.)	Dokuz Eylul University
Gülay ÖZKAN (Dr.)	Nottingham Trent University
Güliz ÖZORHON (Assoc. Prof. Dr.)	Özyegin University
Harun DEMIRKAYA (Prof. Dr.)	Kocaeli University
Hazal Ilgın BAHCECI (Assoc.Prof.Dr.)	Hacı Bayram Veli University
H. Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc.Prof.Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University
Hilal TURGUT (Assoc. Prof. Dr.)	Artvin Çoruh University
Huriye TOKER (Prof. Dr.)	Yaşar University
Iuliu (Gyula) SZÉKELY (Prof. Dr. Ing.)	Transylvania University
Kadir Caner DOĞAN (Prof. Dr.)	Gümüşhane University
Kağan GÜNÇE (Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University
Kokan GRCHEV (Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University
Laura SHUMKA (Prof. Dr.)	Marin Barleti University
Levent MEMİŞ (Assoc. Prof. Dr.)	Yildiz Technical University
Marcial BLONDED (Prof. Dr.)	Pontifical Catholic of Peru University
Mariana GOLUMBEANU (Dr.)	National Institute for Marine Research
Masoumeh DAEI (Assoc. Prof. Dr.)	İran Tebriz Payem University
Mehmet Merdan HEKİMOĞLU (Prof.Dr.)	Final International University
Mesut DOĞAN (Prof. Dr.)	İstanbul University
Mehmet ŞEREMET (Assoc.Prof.Dr.)	Van Yüzüncü Yıl University
Mehmet TEKTAŞ (Prof. Dr.)	Bandırma Onyedi Eylül University
Mehmet Yavuz ERLER (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayıs University
Mehmet YILMAZ (Prof. Dr.)	Ordu University
Merziyye NECEFOVA (Assoc. Prof.Dr.)	Azerbaijan National Academy
H. Meltem GÜNDOĞDU (Assist. Prof. Dr.)	Kırklareli University
Merve YILDIRIM (Assoc. Prof.Dr.)	Giresun University
Mine HASHAS DEGERTEKIN (Assoc. Prof. Dr.)	Kennesaw State University
Mihail KOCHUBOVSKI (Prof. Dr.)	Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Murat DAL (Prof. Dr.)	Munzur University
Murat TOKSARI (Assoc. Prof. Dr.)	Sivas Cumhuriyet University
Murat YORULMAZ (Assoc. Prof. Dr.)	Kocaeli University
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)	Ministry of National Education
Mo, Kar HIM (Assoc. Prof. Dr.)	The Chinese of Hong Kong University
Mustafa ILICALI (Prof. Dr.)	Istanbul Commerce University
Nazire Papatya SEÇKİN TAHTALIOĞLU (Prof. Dr.)	Mimar Sinan University
Nermin Merve YALÇINKAY (Assoc. Prof. Dr.)	Çukurova University
Neslihan DOĞAN SAĞLAMTİMUR (Prof. Dr.)	Nigde Ömer Halisdemir University
Nesrin M. BAHÇELERLİ (Prof. Dr.)	Near East University
Nilgün GÖRERTAMER (Prof. Dr.)	Gazi University
Nilüfer NEGİZ (Prof. Dr.)	Süleyman Demirel University
Nuriye ALTINAY PERENDECİ (Prof. Dr.)	Akdeniz University
Nurşeren TOR (Prof. Dr.)	Mersin University
Okşan TANDOĞAN (Assoc. Prof. Dr)	Tekirdağ Namık Kemal University
Olcay TOPAÇ (Prof. Dr.)	Uludağ University
Oylum GÖKKURT BAKI (Assoc. Prof. Dr.)	Sinop University
Özge CORDAN (Assoc. Prof. Dr.)	İstanbul Technical University

Özgür EMİNAĞAOĞLU (Prof. Dr.)	Artvin Çoruh University
Papatya SEÇKİN (Prof.Dr.)	Mimar Sinan University
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof. Dr.)	Istanbul Medipol University
Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU (Prof. Dr.)	İstanbul University
Pervana MAMEDLI (Assoc. Prof. Dr)	Azerbaijan National Sciences Academy
Prachand Man PRADHAN (Prof. Dr.)	Kathmandu University
Reyhan Ayşen WOLF	Giresun University
Ruhet GENC(Prof. Dr.)	Türkisch-Deutsche Universität
Sabriye ÇELİK UĞUZ (Assoc. Prof. Dr.)	Balıkesir University
Sayfuline FLERA (Prof. Dr.)	Tataristan Kazan Federal University
Selva STAUB (Assoc. Prof. Dr.)	İzmir Economics University
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)	Kırklareli University
Sercan YAVAN (Assoc. Prof. Dr.)	Aydın Adnan Menderes University
Sevim BUDAK (Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul University
Sevim INANC OZKAN (Assoc. Prof. Dr.)	Arvin Coruh University
Sevim Pelin ÖZTÜRK (Assoc. Prof. Dr.)	Izmir Demokrasi University
Sibel Sü ERÖZ (Assoc. Prof. Dr.)	Kırklareli University
Silvia COVARINO (Assoc. Prof. Dr.)	German University
Simon GRİMA (Prof. Dr.)	Malta University
Spase SHUMKA (Prof. Dr.)	Tirana Agricultural University
Suat KOLUKIRIK (Prof. Dr.)	Akdeniz University
Sultan Sevinç KURTKONAKOĞLU	Amasya University
Şefika ERGİN (Assoc. Prof. Dr.)	Dicle University
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	Beykent University
Süheyla ÜÇIŞIK ERBİLEN (Assoc. Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University
Süleyman TOY (Prof. Dr.)	Atatürk University
Taşkın KILIÇ (Assoc. Prof. Dr.)	Ordu University
Thomas A. BRYER (Prof. Dr.)	Central Florida University
Tolga AKBULUT (Assoc. Prof. Dr.)	Yıldız Technical
Tomasz MALEC (Assoc.Prof.Dr.)	International of Sarajevo University
Tuğba KİPER (Prof. Dr.)	Namık Kemal University
Tuna BAŞKOY (Assoc. Prof. Dr.)	Ryerson University
Ulrich EXNER (Prof. Dipl. Ing.)	Siegen Germany University
Ufuk ÇELİK (Assoc. Prof. Dr.)	Bandırma Onyedi Eylül University
Uğur ÇALIŞKAN (Assoc. Prof. Dr.)	Mugla Sıtkı Koçman University
Umut PEKİN TİMUR (Prof. Dr.)	Çankırı Karatekin University
Vedat YILMAZ (Assoc. Prof. Dr.)	Van Yuzuncu Yil University
Vusale ISMAYILOVA (Prof. Dr.)	Azerbaycan University
Yakup BULUT (Prof. Dr.)	Gaziantep University
Yasemin Gülgün İŞGÖR (Prof. Dr.)	Ankara University
Yasemin MAMUR IŞIKÇI (Assoc. Prof. Dr.)	Giresun University
Zafer SAĞDIÇ (Assit. Prof. Dr.)	Yıldız Technical University
Zeynep Banu DALAMAN (Assoc. Prof. Dr.)	Bahçeşehir University
Zeynep EREN (Prof. Dr.)	Ataturk University
Zhanna YUSHA (Assoc. Prof. Dr.)	Rusya Scientific Academy University
Zuhrem YAMAN (Assoc. Prof. Dr.)	Selcuk University

VOLUME 18, ISSUE 6, REVIEWER BOARD
Rankings Alphabet Order

18. CİLT Sayı 6 HAKEM KURULU
Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.

Abdullah Kılıçarslan	Aksaray University
Abdullah Kürşat Merter	Gebze Technical University
Adnan Söylemez	Selçuk University
Ahmet Güven	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversity
Ahmet Yaman	Tarsus University
Akın Temür	Ondokuz Mayis University
Ali Cenap Yoloğlu	Mersin University
Ali Emre İşlek	Ondokuz Mayis University
Alper Alver	Aksaray University
Alper Sağlık	Çanakkaled Onsekiz Mart University
Altay Çolak	Cukurova University
Armin Amanpour	Istanbul Medipol University
Aslı Kaya	Gelişim University
Aysel Tarım	Istanbul Health and Technnology University
Ayşe Gedikçi Öndoğan	Selçuk University
Ayşe Karahan	Atatürk University
Aslıhan Nakiboğlu	Niğde Ömer Halisdemir University
Aysun Ferrah Güner	Istanbul Medipol University
Banu Özden	Istanbul Medipol University
Barış Kandeğer	Van Yüzüncü Yıl University
Begüm Ercevik Sönmez	Yeditepe University
Berna Öztürk	Nişantaşı University
Berrin Şahin Diri	Mimar Sinan Fine Arts University
Birol Alas	Istanbul Okan University

Burak Karababa	Erzurum Technical University
Burak Kahraman	Erciyes University
Bülent Akkoyun	Turgut Özal University
Büşra Meltem Türkmen	Istanbul Medipol University
Cem Tutar	Uskudar University
Çetin Kaplan	Tokat Gaziosmpaşa University
Deniz Erinsel Önder	Istanbul Medipol University
Dilek Zamantılı Nayır	Türk Alman University
Eda Özsoy	No Instute
Elçin Gün Canik	Ondokuz Mayis University
Elif Hatice Bahçecioğlu	No Instute
Elif Yücetürk	No Instute
Emin Deniz Özkan	Dokuz Eylül University
Emrah Akyüz	Bingöl University
Engin Çelebi	Çukurova University
Ercan Vural	Adıyaman University
Eti Akyüz Levi	Dokuz Eylül University
Fahrettin Tepealtı	Izmir Bakırcay University
Fatih Arlı	Şırnak University
Fulay Uysal	Atilim University
Ghadir Golkarian	Near East University
Gizem Can	Istanbul Medipol University
Gökhan Berk Özbek	Bursa Uludag University
Gökhan Kerse	Kafkas University
Gülhan Benli	Istanbul Medipol University
Hakan Gökhan Gündoğdu	Anadolu University
Hakan Salim Çağlayan	Selcuk University
Hakan Tıratacı	Istanbul Technical University
Hale Nur Uyanık	Trabzon University
Halil İbrahim Çelebi	Hatay Mustafa Kemal University
Hatike Koçar Uzan	Isparta University of Applied Sciences
Havva Yılmaz	Marmara University
İlkay Güler	Ankara Hacı Bayram Veli University
Kaan Koçali	Istanbul Gelisim University
Kadir Caner Doğan	Gumushane University
Kadir Yıldız	Manisa Celal Bayar University
Kubra Yuksel	Duzce University
Makbule Şiriner Önver	Batman University
Mehmet Akif İçke	Istanbul university
Mehmet Ölmez	Inonu University
Merve Atmaca	Istanbul Beykent University
Merve Yıldırım	Giresun University
Mesut Doğan	Istanbul University
Namık Öztürk	Muğla Sıtkı Koçman University
Neşe Acar	Nevşehir Hacı Bektaşi Veli University
Nihal Arda Akyıldız	Balikesir University
Nur Sinem Partigöç	Pamukkale University
Nuran Öztürk Başpınar	Anatolian University
Nurdanur Tavlan Soydan	Aydin Adnan Menderes University
Oktay Göktaş	Gendarmerie and Coast Guard Academy
Onur Çalışkan	Ankara Universitesi
Orhan Veli Alıcı	Tarsus University
Osman Arslan	Kocaeli University
Özgün Arın	Istanbul Okan University
Özkan Demir	Balıkesir University
Özkan Uğurlu	Ordu University
Özlem Aydın	Karadeniz Technical University

Özlem Tüz Ebesek	Mersin University
Özüm Özoğlu	Bursa Uludag University
Pınar Çakmak	Istanbul Technical University
Rafika Benmicia	Universitty of Constantine 1
Rasim Akpınar	Manisa Celal Bayar University
Recep Cengiz	No Instute
Reşat Sakur	Şırnak University
Sadegül Durgun	Kahramanmaras Sutcu Imam University
Sebahat Sinem Özyurt Ökten	Iskenderun Technical University
Seçkin Evcim	Ordu University
Sevim Budak	İstanbul University
Seyhan Yardımlı	Istanbul Okan University
Suat Kolukırık	Mediterranean University
Şensin Yağmur	Yildiz Technical University
Şeyma Ayyıldız	Bogazici University
Şule Tüdeş	Gazi University
Tayfun Çınar	Ankara University
Tuna Batuhan	Ataturk University
Umut Üzmez	Zonguldak Bülent Ecevit University
Yasin Can Gönültaş	Kırşehir Ahi Evran University
Yunus Emre Özer	Dokuz Eylül University
Yusuf Çetin	Agri İbrahim Cecen University
Yusuf Kızılkan	Atatürk University
Zerrin Toprak Karaman	No Instute

INDEXES, DIRECTORY and PLATFORMS | DİZİNLER, VERİTABANLARI ve PLATFORMLAR

(Ranking Alphabet Order)

Academic Resource Index (2019-....)
Academindex (2023-……)
Acarindex (2013-.....)
ASCI Database (2023-....)
Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....)
EBSCO Academic Search Ultimate Database(2023-....)
ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities
Google Scholar (2021-....)
Ideal Online (23/05/2019-.....)
Index Copernicus (2023-...)
Kaynakca.info (2019-.....
OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-....)
Scientific Indexing Services (2018-.....)
Sclit (2021-....)
SOBIAD Index (2019-.....)
TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....)
TR DİZİN FEN (2019-.....)
Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)

JOURNAL TAG | DERGİ KÜNYESİ

Journal Name | Derginin Adı	**Kent Akademisi | Urban Academy**
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	----------
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler)	Academic Resource Index (2019-....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact

(According to Alphabet)	Factor 17/01/2018-…..), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-….), Ideal Online (23/05/2019-…..), Kaynakca.info (2019-….., • OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-….) Scientific Indexing Services (2018-…..), Sclit (2021-….), SOBIAD Index (2019-…..), TR-DİZİN SOSYAL (2019-…..), TR DİZİN FEN (2019-…..), Türk Eğitim İndeksi (2019-…..) ASCI Database (2023-….)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) / Ithentitate Tüm atıflar için, % 20'den az, her bir atıf için, En fazla %: 1 (Tezden üretilen makaleler için %3)
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. / (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) / Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Proces System (Editoryal Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBIM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (**www.kentakademisi.com**) with two referees. It is not included in the number integrity.
DESCRIPTION OF JOURNAL	**DERGİ KISA BİLGİSİ**

The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.

As announced to its readers and writers at the beginning of 2023, our journal decided to increase the publication period to six issues per year starting from 2024, aiming to pave the way for scientific production in urban areas, to contribute more quickly to the development and institutionalization of our cities, and to provide more voluminous added values to world civilization.

Journal of Urban Academy attaches importance to and encourages multidisciplinarity and interdisciplinarity.

It accepts the cultural ethnographic identities of cities as world heritage and aims to create this awareness.

It aims to pioneer the preservation and promotion of prehistoric ruins, together with the cultural compositions and combination of world cities, specifically the Anatolian Geography, which is a combination of civilizations.

The publication period of our journal is six issues per year (bi-monthly), the language of publication is Turkish and English.

The similarity report is checked during the article pre-acceptance process. When uploading articles from our article writers, click on Documentation. We kindly request that students download the article template from the Documents menu, upload it according to this template, and leave a line space between each source in the bibliography when creating a bibliography.

URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER- COUNCIL

Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.

Publication History:

Our journal began to be published monthly in January **2008** and continued monthly from 2008 to 2010. From **March 2010** to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of **2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.**

As of the summer issue of **2020**, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.

While our publication period was four issues per year from 2011 to 2023, by the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, it was decided to change the publication period to six issues per year (be-monthly) and this change will come into force as of the same date of 2024. This change was announced in our **"Announcements"** menu on 05/01/2023. **As of January 2024, six issues per year have been implemented.**

Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kentin akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetimsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünleşik konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanımları olan çalışmaların yayınlayarak, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanlarının faydasına sunmak istemektedir.

Kent Akademisi Dergisi 2023 yılı başında okurlarına ve yazarlarına duyurduğu üzere, 2024 yılından itibaren yayın peryodunu, yılda altı sayıya çıkarma kararı alarak, kentsel alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmeyi amaçlamıştır.

Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmektedir.

Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı hedef alır.

İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmaya gayret eder.

Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır.

Dergimizin yayın periyodu, yılda altı sayı (iki ayda bir), yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir.

Makale ön kabul sürecinde benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation| Dokumanlar menüsünden makale şablonu indirerek bu şablona göre yükleme yapmalarını, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.

DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.

Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.

Yayın Tarihçesi:

Dergimiz, **2008** Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. **Mart 2010'dan**, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. **Mart 2012** tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, **2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.**

2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.

Yayın periyodumuz, 2011 yılından 2023 yılına kadar yılda dört sayı iken, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararınca yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olarak değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulmasına karar verilmiştir. Bu değişiklik, 05/01/2023 tarihinde **"Duyurular"** menümüzde ilan edilmiştir. **2024 yılı Ocak ayından itibaren yılda altı sayı uygulamasına başlanmıştır.**

NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA

PROCESS:

General Evaluation Process

The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)

Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.

Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, in order for an article to be published, the article must be uploaded at least two months before our regular publication date. An article that is deemed suitable for publication but is not published is moved to the first available issue.

Article sent to our journal are immediately sent to referees. Our referees are given a maximum time of fifteen days for the first round for articles up to fifteen pages, and 20 days for articles exceeding 15 pages. In the second round, this time is halved, and in the third round, it is reduced to 3 days. **In the second and ongoing referee rounds, the refereeships of the referees who do not serve within the required time are dropped, and the decision is made in line with the opinions of the other two current referees and the decision of the field editor of the relevant article.**

YAZARA NOT ve DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ

SÜREÇLER:

Genel Değerlendirme Süreci

Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)

Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metinlerinin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.

Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, olağan yayın tarihimizden en az iki ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen bir makale uygun olan ilk sayıya kaydırılmaktadır.

Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize ilk tur için, onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir. İkinci turda bu süre yarıya, üçüncü turda ise, 3 güne düşer. **İkinci ve devam eden hakemlik turlarında süresi içinde hakemliğini yapmayan hakemlerin hakemlikleri düşürülür, karar, halihazırdaki diğer iki hakemin görüşleri ve ilgili makalenin alan editörü kararın doğrultusunda ortaya çıkar.**

An article submitted to an issue remains on average for a publication period (2 months). This process; 1. Article type, 2. Subject of the article, 3. Section editor's process execution, 4. It may vary depending on the evaluation requests of the referees and The main language of the article.	Bir sayıya gönderilen makale ortalama bir yayın aralığı (2 Ay) süreçte kalmaktadır. Bu süreç; 1. Makale türüne, 2. Makalenin konusuna, 3. Alan editörünün süreç yürütümüne, 4. Hakemlerin değerlendirme taleplerine ve Makalenin ana diline göre değişiklik gösterebilmektedir.

FEE POLİCİES OF OUR JOURNAL	**ÜCRET POLİTİKAMIZ**
Our Journal is open access, an editorial publication fee is charged from the author. **I. AUTHOR FEES** a. The publication charge/fee to be paid by the author is requested before the article is uploaded. b. According to the decision of the Editorial Board numbered S:121/2025/4/1 and dated 13/05/2025, the article submission fee is 10,000 Turkish lira or 275 US Dollars as of 15/06/2025. Subsequent article submission fee increase dates are determined by the Urban Academy Editorial Board. c. Articles rejected directly during the preliminary control process can be uploaded to the system with the same fee receipt within 3 months at the latest, without waiting separately from the articles rejected from the decision. If there has been an increase in the article upload fee in the time interval between the first upload date and the last upload date, it will be accepted provided that the increase is added to the receipt. d. The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered 2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals taken at the Council of Higher Education session dated December 30, 2021, and numbered 2021.18. e. The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, which applies equally to each author. The authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the authorized author's account. f. In our journal, a 50% discount is applied to the publication fee of section editors who carry out and complete at least three section editing processes in a year. This discount is valid for each author's own share of multi-author articles. Publication fees are used for the secretariat, preparation for publication, and journal accreditation costs. g. Fee payments can be made through the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Author Association, the publisher of our journal. **II. FEES FROM READERS and/or SUBSCRIPTIONSYSTEMS** a. Journal of Urban Academy does not demandany fee from its readers. b. Provisions requested by the Journal of UrbanAcademy, regarding libraries and special directories are reserved. The document regarding our fee policy can be accessed from the link below or from file numberD-2 in our Documents menu: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal- file/26111 **Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği** (Black Sea Poets and Authors Association) **IBAN:** IBAN (TL) **TR: 0700015001580073169643 44** IBAN (USD) **TR: 5300015001580480213901 24** **Submission Fee:** 275.00 USD **REFREE SYSTEM** The Double-Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article) Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.	Dergimiz açık erişimli, editöryal yayın ücretiyazardan karşılanan bir dergidir. **I.YAZARDAN ALINAN ÜCRETLER** a. Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yükleme öncesinde talep edilmektedir. b.13/05/2025 tarih ve S:121/2025/4/1 sayılı yayın kurulu toplantısının 3 numaralı kararınca, "Yayın ücretlerinin, 15/06/2025 tarihinden itibaren 31/12/2025 tarihi sonuna kadar, 10.000 TL, 275 USD. c. Ön kontrol sürecinde doğrudan reddedilen makalelerin, karardan reddedilen makalelerden ayrı olarak beklenmeksizin en geç 3 ay içinde aynı ücret dekontuyla sisteme yükleyebilirler. İlk yükleme tarihinden son yükleme tarihine kadar geçen zaman aralığında makale yükleme ücretinde bir artış olmuş ise, artış kadar dekonta ilave yapılması koşuluyla kabul edilecektir. d. Dergimize yayın için gönderilen makalelerden talep edilen bedel hiçbir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 nolu oturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürütülmektedir. e. Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında müştereken (ortaklaşa) eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır. f. Dergimizde, bir yılda en az üç alan editörlüğü süreci yürütüp tamamlayan alan editörlerinin yayın ücretinde %50 indirim uygulanmaktadır. Bu indirim, çok yazarlı makalelerde her bir yazarın kendi payı için geçerlidir. g. Yayın ücretleri, sekreterya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri için kullanılmaktadır. Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL ve USD hesapları üzerinden yapılabilecektir. Şairler ve Yazarlar Derneği TL veUSD hesapları üzerinden yapılabilecektir. **II.OKURLARDAN ve / veya ABONELİKSİSTEMLERİNDEN ALINAN ÜCRETLER** a. Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır. b. Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özeldizinler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır. Ücret politikamıza ilişkin dokumana aşağıdaki linkten veya Dokumanlar menümüzdeki D-2 numaralı dosyadan erişim sağlanabilir: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/26111 **Karadeniz Şairler ve Yazarlar DerneğiIBAN BİLGİLERİ:** IBAN (TL) **TR: 0700015001580073169643 44** IBAN (USD) / **TR: 5300015001580480213901 24** **Makale Yükleme Ücreti: 10.000 TL** **HAKEMLİK SİSTEMİ:** Kent Akademisi Dergisi'nde Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü alınır) Duble Blind Peer Reviewing / Karşlıklı Körleme Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metinlerinin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.
REFEREE SUGGESTION POLICIES of OUR JOURNAL	**İSTİSNAİ DURUMLARDA HAKEM ÖNERİ POLİTİKAMIZ**

Within the framework of publication quality standards, our journal applies the principle of Reader, Author, Reviewer and Editor friendly publishing in all processes. In this context, our journal shares its processes and execution with its readers and authors.

Journal of Urban Academy may request referees from the author in some articles in transdisciplinary issues or in unique themes or consultation issues, when there is difficulty in appointing referees from within the section, in cases where the refereeing process is delayed due to the topicality of the subject in terms of the originality of the topic.

Our Journals Standards Regarding Referee Suggestions from Author / Authors:

1.Our journal has at least three referees. For the 3rd referee only, at least two referee suggestions can be requested from the author. Our journal appoints any of these referees.

2.The journal is not obliged to appoint the proposed referee.

3.There should be no relationship of interest between the author and the referee.

4.The proposed referees cannot be from the same academic unit or institution as the author.

5.The proposed referee cannot be in a co-authorship relationship with the author, even in the past.

6.The proposed referees cannot be a student or jury member in the thesis juries with the author, even in the past.

7.Recommended referees.

☐if the author is entitled, have at least a doctorate,

☐author dr. If the person has the title, at least Assit. Prof. Dr,

☐If the author is a Assit. Prof.Dr. title, at least an Associate Professor,

If the author is an Associate Professor or Professor, the proposed reviewer cannot be lower than the rank of Professor.

Kent Akademisi Dergisi, tüm süreçlerde Okur Yazar, Hakem ve Editör dostu yayıncılık ilkesini benimser. Bu bağlamda dergimiz süreçleri ve yürütümünü okurlarıyla ve yazarlarıyla paylaşır.

Kent Akademisi makalenin transdisipliner konularda veya kendine özgü temalarda veya konsültasyon içeren konularda, alan içinden hakem atamasında zorluk çekildiğinde, eserin özgünlüğü açısından konu güncelliği nedeniyle hakemlik sürecinin gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda, bazı makalelerde yazardan hakem isteyebilir.

Kent Akademisi Dergisi Yazardan / Yazarlardan Hakem Önerilerine İlişkin Standartlarımız:

1.Dergimiz en az üç hakemlidir. Sadece 3. hakem için, yazardan en az iki hakem önerisi istenebilir. Dergimiz bu hakemlerden herhangi birini atar.

2.Dergi önerilen hakemi atamak zorunda değildir.

3.Yazar ile hakem arasında hiçbir şekilde çıkar ilişkisi bulunmamalıdır.

4.Önerilen hakemler yazar ile aynı akademik birimde veya kurumda olamaz.

5.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa ortak yazarlık ilişkisi içinde olamaz.

6.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa tez jürilerinde öğrenci ve jüri üyesi statüleriyle yer alamaz.

7.Önerilen hakemler.

☐yazar unvansız ise, en az doktora,

☐yazar Dr. unvanına sahip ise, en az Dr. Öğr. Üyesi,

☐yazar Dr. Öğr. Üyesi ise, en az Doçent,

yazar Doçent ise, önerilen hakem Profesör düzeylerinde aşağı olamaz.

OPEN ACCESS POLICIES

This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the **Budapest Open Access Initiative (BOAI)** definition of open access. Applies the **CC, BY, NC** licensing principle.

AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:

Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, **Budapeşte Açık Erişim İnisiyatifinin (BOAİ)** açık erişim tanımı ile uyumludur. **CC, BY, NC** lisanslama ilkesini uygular.

ARCHIVING POLICIES	ARŞİV POLİTİKAMIZ:
The archiving policy of our journal covers the following points: 1. Our journal allows authors to archive their articles on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. 2. By the Creative Commons license accepted by our journal, ('CC'-'BY-NC') allows users to use the work for non-commercial purposes only, provided that the author or the DOI number of the work is cited. 3. There is no embargo period for authors. 4. Authors can download the manuscript as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. 5. Articles published in our journal are archived in parallel in DergiPark pages and in the databases of other international directories. **VERSİON PUBLISHED in THE JOURNAL** **Publication Type:** Open Access **OAI:** https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/ **LOCKSS:** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest **RSS**: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds **Embargo Period:** There is no embargo period. **Copyright Holder:** The author(s) assigns only the first publication right, otherwise retaining copyright. **Open Access Licence:** CC BY-NC 4.0 **Archive Location:** Journal Website, Institutional Archive, Institutional Site, Author's Personal Website, Public and/or Non-Commercial Subject-Based Archives. **Policy Terms:** The journal should be cited by following the citation and citation standards. It should be linked to the publisher version with DOI. **VERSION ACCEPTED AT THE END OF THE REFEREE PROCESS** **Embargo Period:** None **Archive Location:** Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives. **Website**, Public and/or Commercial Topic Based Archives. **Copyright Owner:** The author(s) transfers only the first publication right and retains the copyright for other cases. **FIRST TEXT SENT TO THE MAGAZINE** **Embargo Period:** None **Archive Location:** Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives.	**Dergimizin arşiv politikası aşağıdaki hususları kapsamaktadır:** **Yayıncı:** ICAM Network **Dergi Adı:** Kent Akademisi **ISSN / E-ISSN:** 2146-9229 1. Dergimiz, makale yazarlarına, kendileri ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayınlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. 2. Dergimizin kabul etmiş olduğu Creative Commons lisansı uyarınca, ("CC"-"BY-NC" kullanıcıların eser sahibine ya da eserin DOI numarasına atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına izin verir. 3. Yazarlar için herhangi bir ambargo süresi yoktur. 4. Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. 5. Dergimizde yayınlanan makaleler, DergiPark sayfalarında ve diğer uluslararası dizinlerin veri tabanlarında da paralel olarak arşivlenmektedir. **DERGIDE YAYIMLANAN VERSIYON** **Yayım Türü:** Açık Erişim **OAI Open Archives Initiative:** https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/ **LOCKSS (Lots Of Copies Keep Stuff Safe):** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest **RSS (Rich Site Summary (RSS 0.91) (Zengin Site Özeti): Really Simple Syndication** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds **Ambargo Süresi:** Ambargo süresi yoktur. **Telif Hakkı Sahibi:** Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur. **Açık Erişim Lisansı:** CC BY-NC 4.0 **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Politika Koşulları:** Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır. DOI ile yayıncı sürümüne bağlanmalıdır. **HAKEM SÜRECI SONUNDA KABUL EDILEN VERSIYON** **Ambargo Süresi:** Yok **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Web Sitesi,** Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Telif Hakkı Sahibi:** Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur. **DERGIYE GÖNDERILEN İLK METIN** **Ambargo Süresi:** Yok **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

COPYRİGHT TRANSFER POLICIES	**TE'LİF HAKLARI POLİTİKAMIZ**
As mentioned **in Copyright Transfer Form**. (to see the copyright transfer form,Authors guarantee that. - Their paper is original, - it is not given to any other journals to publish, - if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article." -The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors. Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article. Other copyrights belong to the author. **CONFLICT OF INTEREST STATEMENT** **Authors** In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published. **Reviwers** Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article. **Editors** Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles. In accordance with the ethical principles of our journal, the chief editor cannot publish articles in our journal. All other editors, assistant editors, editorial board members, section editors, language and statistics editors, index editors, layout editor and page secretaries can publish articles. In this case, the relevant editors and all their roles in the journal, except referee roles, must be removed before the article is uploaded to the process. Contacts who upload articles without their roles being removed will have their articles rejected. The editor-in-chief, editors, assistant editors, and members of the editorial board cannot serve as referees in our journal.	**TELİF HAKKI DÜZENLEMESİ**'nde belirtildiği üzere. Yazarlar Şunları garanti eder. - Makaleleri orijinaldir, - Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez, - Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir. Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarının bulunmadığını beyan ederler. -Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, **ilk yayın hakkının devredilmesi** anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir. Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir. **ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:** **Yazarlar** Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokumanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir. **Hakemler** Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar. **Editörler** Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır. Dergimizde etik ilkeler gereğince, baş editör makale yayınlayamaz. Diğer tüm editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri, alan editörleri, dil ve istatistik editörleri, index editörleri, sayfa sekreterleri makale yayınlayabilmektedir. Bu durumda, ilgili editörlerin ve makalesi sürece yüklenmeden önce dergideki hakemlik rolleri hariç tüm rolleri kaldırılmak zorundadır. Rolleri kaldırılmadan makale yükleyen ilgili kişilerin makaleleri reddedilir. Dergimizde başeditör, editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri hakemlik yapamaz.
OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:	**BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ**
Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process. During the upload of the articles to the system, the author receives an IThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (IThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed. No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid. In the event that the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning. In legal matters, this rate is 25% in total, limited to the articles on which the legislation is examined and researched, and 2% for each citation is our upper limit.	Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir. Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (IThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden IThenticate raporu alınır. Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırımız, % 20 dir. Her bir atıf için en fazla değer % 1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir. Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle % 20-22 çıkması durumunda, oranın % 20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir. Hukuksal konularda, mevzuata yönelik inceleme ve araştırma yapılan makalelerle sınırlı olmak üzere, bu oran, toplamda % 25'e, her bir atıf için % 2 üst limitlerimizdir.
OUR ARTIFICIAL INTELLIGENCE POLICIES	**YAPAY ZEKÂ KULLANIM POLİTİKAMIZ**

The Urban Academy Journal follows the developments of artificial intelligence technologies and regulates their use in line with today's conditions. It will renew its policy on this issue every three months in line with the developments. Editors, referees and authors evaluate the use of generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies as follows.

I. For Article Editors.

1. Editors should not upload all or any part of an incoming article to the artificial intelligence tool, or they should avoid violating the privacy and property rights of authors and storing and using the content of the article.
2. Editors should not use artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and increase its readability.
3. Generative artificial intelligence (GENERATIVE AI) and AI-supported technologies should not be used by editors to evaluate and decide on the article. In this regard, programs such as iThenticate, İntihalnet, Turnit-in are used only to scan similarity rates, and when these are used, we announce that they are used with options that will not be stored or memorized.

II. For referees.

1. Referees should not upload the entirety or any part of the article they referred to the generative artificial intelligence tool. Generative AI can violate the privacy and property rights of authors, potentially resulting in the storage of article content and the public use and exploitation of original content without publication.
2. Reviewers should not rely on generative artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and improve its readability.
3. Generative AI and AI-supported technologies should not be used by referees to evaluate and decide on the article. It should not be forgotten that generative AI systems may cause ethical problems such as bias, prejudice and discrimination, that their superior cognitive abilities are limited by the framework in which they are trained and the information they can access, and that they are still in the development phase. Therefore, artificial intelligence does not yet have the capacity for original evaluation and critical thinking.
4. The legal and ethical responsibilities that may arise from the use of generative artificial intelligence models in arbitration processes belong to the arbitrators.

III. For authors.

1. Authors should not use generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies in the article writing process or in writing texts. They may only use artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies to correct the language of the work. Authors are legally and ethically responsible for the outputs and content of these applications.
2. Authors should not co-author or cite AI or AI-enabled technologies.
3. It is not appropriate to use Generative AI for studies such as surveys that need to be applied to humans.
4. Authors are advised not to use artificial intelligence or AI-supported technologies to create or modify visuals in articles other than those on artificial intelligence. If used, this must be written as an explanation in the text or under the visual.

Kent Akademisi Dergisi yapay zekâ teknolojilerinin gelişimlerini takip etmekte ve kullanımını günümüz koşullarıyla düzenlemektedir. Bu konudaki politikasını, gelişmeler doğrultusunda üç ayda bir yenileyecektir. Editörler, hakemler ve yazarların üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknoloji kullanımlarını aşağıdaki gibi değerlendirmektedir.

I. Makale Editörleri için;

1. Editörler gelen bir makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir ya da, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilmesine ve makale içeriğinin depolanarak kullanılmasına yol açmaktan sakınmalıdır.
2. Editörler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programları kullanmamalıdır.
3. Üretken yapay zekâ (ÜYZ) ve yapay zekâ destekli teknolojiler, editörler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Bu konuda sadece benzerlik oranlarını taramak için iThenticate, İntihalnet, Turnit-in gibi programlar kullanılmakta bunlar kullanılırken de depoya veya hafızaya alınmayacak seçeneklerle kullanılmakta olduğu degimizce duyurulmaktadır.

II. Hakemler için;

1. Hakemler, hakemlik yaptıkları makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, üretken yapay zekâ aracına yüklememelidir. Üretken yapay zekâ, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir. Makale içeriğinin depolanmasına, orijinal içeriğin yayınlanmadan kamusallaşmasına ve kullanılmasına neden olabilir.
2. Hakemler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programlara yüklememelidir.
3. Üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler, hakemler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Üretken yapay zekâ sistemlerinin taraflılık, yanlılık ve ayrımcılık gibi etik problemlere sebebiyet verebileceği, üstün bilişsel yeteneklerinin eğitildikleri çerçeve ve erişebildikleri bilgilerle kısıtlı olduğu ve henüz gelişim aşamasında olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla yapay zekâ henüz orijinal değerlendirme ve eleştirel düşünme kapasitesine tam olarak sahip değildir.
4. Üretken yapay zekâ modellerinin hakemlik süreçlerindeki kullanımlarından doğabilecek yasal ve etik sorumluluk hakemlere aittir.

III.Yazarlar için;

1. Yazarlar makale yazım sürecinde, metin yazımında üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler kullanmamalıdır. Yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojileri sadece eserin dilini düzeltmek için kullanabilirler. Bu uygulamaların çıktıları ve içeriğinden yasal ve etik olarak yazarlar sorumludur.
2. Yazarlar yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri ortak yazar olarak yazmamalı ve atıfta bulunmamalıdır.
3. İnsanlar üzerinde uygulanması gereken anket vb. çalışmalar için Üretken yapay zekâ kullanılması uygun değildir.
4. Yazarlar, yapay zekâ konulu makaleler dışındaki makalelerde, yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri görsel oluşturmak veya değiştirmek için kullanılmaması önerilmektedir. Kullanıldıysa da bunun metin içinde veya görsel altında açıklama

Likewise, it should not enhance, darken, move, remove or add any particular feature within the image or figure. However, adjustments to brightness, contrast or color balance in images are acceptable as long as they do not obscure or eliminate any information contained in the original, and the responsibility for this lies with the author.

5. Authors should not use generative AI or AI-enabled technologies in the production of graphical summaries and artwork within the article.

6. Authors must report the artificial intelligence or artificial intelligence-supported technologies they use in different parts of the article, within the conditions specified above. They should present the date, program and how they used them in a table below the article, before the references. This situation should be stated separately in the method or acknowledgements section of the article. All legal and ethical responsibilities belong to the authors.

7. Generative AI can only be used as part of more than one assessment tool to detect errors, inconsistencies, and biases in studies on AI.

8. The mandatory cases where generative artificial intelligence is used as part of the study must be stated in the ethics committee report. All content where generative artificial intelligence is used must be reviewed by the author, errors must be checked, it must be ensured that there is no discrimination in terms of religion, language, race, etc., that it is not within the scope of plagiarism, and that it is properly cited. The author bears all legal and ethical responsibility for these contents.

IV- For spelling editors, language editors and statistical editors.

Writing editors, language editors and statistics editors should not upload all or any part of the articles they will evaluate to the AI tool. This may violate the privacy and property rights of the authors and may result in the storage and use of the article content.

Our journal uses iThenticate, Turnitin and İntihal.net, which are not stored for article similarity rates, as AI programs.

olarak yazılması zorunluluktur. Aynı şekilde, görüntü veya şekil içindeki belirli bir özelliğin geliştirilmesini, karartılmasını, taşınmasını, kaldırılmasını veya eklenmesini de yapmamalıdır. Ancak görsellerde parlaklık, kontrast veya renk dengesi ayarlamaları, orijinalde bulunan herhangi bir bilgiyi engellemediği veya ortadan kaldırmadığı sürece kabul edilebilir, bu konuda sorumluluk yazara aittir.

5. Yazarlar, makale içindeki grafik özetler ve sanat eserlerinin üretiminde üretken yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmamalıdır.

6. Yazarlar yukarıda belirtilen koşullar dahilinde makalenin farklı yerlerinde kullandıkları yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri bildirmek zorundadır. Hangi tarihte, hangi programda ve nasıl kullandıklarını makale altına kaynakçadan önce gelecek şekilde tablo halinde sunmalıdır. Bu durum, makale içinde yöntem veya teşekkür bölümünde ayrıca belirtilmelidir. Tüm yasal ve etik sorumluluk yazarlara aittir.

7. Yapay zekâ hakkındaki çalışmalarda hata, tutarsızlık ve taraflılığın tespiti için üretken yapay zekâ ancak birden fazla değerlendirme aracının bir parçası olması durumunda kullanılabilir.

8. Üretken yapay zekânın çalışmanın bir parçası olarak kullanıldığı zorunlu haller, etik kurul raporunda mutlaka belirtilmelidir. Üretken yapay zekânın kullanıldığı tüm içerikler yazar tarafından gözden geçirilmeli, hatalar kontrol edilmeli, din, dil ırk vb. konularda ayrımcılık yapılmadığından, intihal kapsamında olmadığından ve uygun şekilde atıf verildiğinden emin olunmalıdır. Bu içeriklerin yasal ve etik açıdan tüm sorumluluğu yazara aittir.

IV. Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri için;

Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri, değerlendirecekleri makalelerin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir. Bu durum, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir ve makale içeriğinin depolanmasına ve kullanılmasına neden olabilir. Dergimizde yapay zekâ programı olarak makale benzerlik oranları için depolanmayan iThenticate, Turnitin ve İntihal.net kullanılmaktadır.

OUR INTERNAL AUDIT AND QUALITY STANDARDS POLICY	İÇ DENETİM ve KALİTE STANDARTLARI POLİTİKAMIZ
As the journal of the ICAM Network publishing group, Kent Akademisi journal has established an internal audit mechanism against the rights and interests of readers, writers and other possible third parties during and after the process, and an internal audit and quality standards board that works with a plural and cross-sectional system serves. If there are situations that require confidentiality of information during the problem solving process of those who apply to the Board, they should also state this situation in their request petitions. In the event of a possible complaint received by our Board of Auditors, the information of the parties who maintain confidentiality of information is kept in the journal archive until and after the problem is resolved, and this information cannot be used without the consent of the parties. The Internal Audit and Quality Standards Board is appointed to the announcement or editorial board among individuals who have at least a Master's degree with thesis, who have been involved in the editorial and publishing activities of an academic journal until taking office, who have published at least three articles, one of which is at least an internationally indexed journal, and who are over the age of 25. It consists of people determined by the suggestion method. The board consists of at least 7 people. Four of the board memberships are determined by the proposal of the relevant boards among the Urban Academy Publication Board, Scientific and Advisory Board members and/or, if not available, the ICAM Network Advisory Board Members. The other three members are recommended by the Advisory Board, one as a Reader Representative, one as an author representative, and one as a referee representative. The Internal Audit and Quality Standards Board observes the relevance of the incoming articles to the scope of the journal and reports them to the Editorial Board, discusses the objections regarding publication fees, fee discounts and refund requests submitted to the board by the author representation, determines and monitors the quality standards of the journal, conducts internal auditing and monitoring in line with the legislation and good practices. It updates the quality standards systems, identifies the steps and systematics in all publication process settings and any deficiencies in these mechanisms and reports them to the Editorial Board as necessary, and determines and reports whether the journal menus and guidelines have been updated against changes in the publication process. Reader, author and referee representatives convey any problems or complaints they receive directly to the Audit and Quality Standards Board, and the board secretariat adds these requests to the meeting agenda. Possible complaints and requests reported to the Board are concluded within 30 days at the latest and reported to the Editorial Board in items. Our Internal Audit and Quality Standards Board is included in our journal menus. This board also evaluates and decides on possible fee objections.	ICAM Network yayın grubu dergisi olarak Kent Akademisi dergisi tüm süreçlerde ve süreç sonrası okur, yazar ve olası diğer 3. Kişilerin hak ve menfaat sorunlarına karşı, iç denetim mekanizması oluşturmuş ve çoğul ve çaprazlama sistemle çalışan iç denetim ve kalite standartları urulu görev yapmaktadır. Kurula müracaat edenlerin sorun çözümü sürecinde bilgi gizlilikleri gerektiren durumlar söz konusu ise, bu durumu talep dilekçelerinde ayrıca belirtmelidirler. Denetim Kurulumuz kendilerine gelen olası şikayetlerde sorun çözülene kadar ve çözüldükten sonra bilgi gizliliği yapan tarafların bilgileri dergi arşivinde tutulur ve bu bilgiler tarafların rızası dışında kullanılamaz. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, en az Tezli Yüksek Lisans düzeyine sahip, göreve gelene kadar bir akademik derginin editoryal ve yayıncılık faaliyetlerinde bulunmuş, biri en az uluslararası indeksli dergi olmak üzere en az üç makalesi yayınlanmış, 25 yaşını doldurmuş kişiler arasından ilan veya yayın kurulu önerisi yöntemiyle belirlenecek kişilerden oluşur. Kurul en az 7 kişiden oluşur. Kurul üyeliklerinin dördü, Kent Akademisi Yayın Kurulu, Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri ve/veya, bulunamaması halinde, ICAM Network Danışma Kurulu Üyeleri arasından, ilgili kurulların teklifiyle belirlenir. Diğer üç üyenin biri Okur Temsilcisi, biri yazar temsilcisi, biri de hakem temsilcisi olarak Danışma Kurulu tarafından önerilir. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, Gelen makalelerin dergi kapsamıyla ilgisini gözlemleyerek Yayın Kuruluna bildirir, yazar temsilciliği tarafından kurula gelen yayın ücretlerine, ücret indirimlerine ve ücret iade taleplerine ilişkin itirazları görüşür, derginin kalite standartlarını belirler ve izler, mevzuat ve iyi uygulamalar doğrultusunda iç denetim ve kalite standartları sistemlerini günceller, tüm yayın süreci ayarlarındaki adım ve sistematikleri ve bu mekanizmalardaki aksaklıkları tespit edip gereği için Yayın Kurulu'na rapor eder, dergi menülerini yayın sürecindeki değişmelere karşı yönergelerdeki güncellemelerin yapılıp yapılmadığını tespit edip raporlandırır. Okur, yazar ve hakem temsilcileri, kendilerine gelen sorun veya şikayetleri, doğrudan Denetim ve Kalite Standartları Kuruluna iletir, kurul sekreteryası, bu talepleri toplantı gündemine ekler. Kurula bildirilen olası şikâyet ve talepler en geç 30 gün içinde sonuçlandırılır ve maddeler halinde Yayın Kuruluna bildirilir. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulumuz dergimiz menülerinde yer almaktadır. Bu kurul aynı zamanda olası ücret itirazlarına ilişkin hususları da değerlendirir ve karara bağlar.

ÖZEL SAYI POLİTİKAIMIZ	OUR SPECIAL ISSUE POLICY
1. Special issue proposals coming to our journal are submitted directly to the editorial board, and the decision whether to publish a special issue is taken by the editorial board. 2. Requests for special issues made by individuals or institutions are decided in closed session. A 2/3 qualified majority is required for the voting in this session. 3. The number of special issue articles should be compatible with the number of articles in the previous publication, in line with	9. Dergimize gelen özel sayı teklifleri, doğrudan yayın kuruluna sunulur ve özel sayı çıkarılıp çıkarılmaması kararı, yayın kurulunca alınır. 10. Kişi veya kurumlar tarafından gelen özel sayı talepleri, kapalı oturumda karara bağlanır. Bu oturumdaki oylamada 2/3 nitelikli çoğunluk aranır. 11. Özel sayı makale sayısı, ulusal ve uluslararası dizin önerileri doğrultusunda, bir önceki yayındaki makale sayıları ile uyumlu

national and international index recommendations.
4. Special issue editors; It consists of three editors: the editor-in-chief, an editor from the editorial board, and an editor representing the person and/or institution making the special issue proposal.
5. Special issue editorship, section editorship, refereeing, article publication processes and article writing rules must comply with the normal publication conditions of the Urban Academy journal. In cases where special conditions do not clarify, general publishing principles apply.
6. As in the journal rules for special issues, articles are checked by at least three referees and published with at least two acceptance decisions.
7. The fee for uploading articles to a special issue is determined by the editorial board, if it is not lower than the general fee policy of the journal.
8. For the special issue, if needed, field editors can be recruited/appointed by associate professors or professors, other than the field editors registered in our journal, by the decision of the editorial board. Section editors to be appointed externally for a special issue cannot be more than one-third of the journal section editors in that issue.

These policies, which were adopted by our Editorial Board's decision numbered S:105/2024/6/2 and dated 08/10/2024, are valid as of the beginning of 2025.

olmalıdır.
12. Özel sayı editörleri; baş editör, yayın kurulundan bir editör ve özel sayı teklifi yapan kişi ve/veya kurumu temsil eden bir editörden olmak üzere üç editörden oluşur.
13. Özel sayıdaki editörlük, alan editörlüğü, hakemlik, makale yayın süreçleri ve makale yazım kuralları, Kent Akademisi dergisi olağan yayın koşullarıyla uyumlu olmak zorundadır. Özel koşulların açıklık getirmediği durumlarda, genel yayın ilkeleri geçerlidir.
14. Özel sayılarda dergi kurallarında olduğu gibi, makaleler en az üç hakem kontrolünden geçer ve en az iki kabul kararı ile yayınlanır.
15. Özel sayıda makale yükleme ücreti derginin genel ücret politikasından aşağı olmamak koşuluyla yayın kurulu tarafından belirlenir.
16. Özel sayı için, ihtiyaç duyulması durumunda dergimizde kayıtlı alan editörleri dışında da doçent veya profesörlerden yayın kurulu kararıyla alan editörü alınabilir/atanabilir. Özel sayıda dışarıdan atanacak alan editörleri o sayıdaki dergi alan editörlerinin üçte birinden fazla olamaz.

Yayın Kurulumuzun, S:105/2024/6/2 sayı ve 08/10/2024 tarihli kararıyla Kabul edilmiş olan bu politikalar, 2025 yılı başından itibaren geçerlidir.

PUBLICATION LIST ARTICLE RANKING PRINCIPLES and POLICIES

1. When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract, (if any) Material and Method

These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text.

2. Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total.

3. iThenticate scanning program is our official scanning program.

Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process.

The ranking of the articles published in our journal in the relevant issue is carried out according to the following ranking system:

1. Articles about world cities / urban EN
2. articles about world cities / urban TR
3. Articles that are up-to-date due to their subject
4. National general articles about the city / urban EN
5. Articles with a topic related to the city/urban and the country in general (nationally) TR
6. Articles on local or regional or structural case studies directly related to the city/urban EN
7. Articles on local, regional or structural case studies directly related to the city TR
8. Articles placed first in order of acceptance
9. Internationally comprehensive articles indirectly
10. International comprehensive Turkish articles indirectly related to the cityrelated to the city/urban EN
11. National comprehensive articles indirectly related to the city/urban EN
12. National comprehensive articles indirectly related to the city/urban TR
13. Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban EN
14. Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban TR

YAYIN LİSTESİ MAKALE SIRALAMA SİSTEMİ ve POLİTİKAMIZ

1. Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet, (varsa) Materyal ve Metod

Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARİÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır.

2. Benzerlik oranları; her bir alıntıda % 1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır.

3. iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır.

Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.

Dergimizde yayınlanmakta olan makalelerin ilgili sayıdaki sıralanmaları aşağıdaki sıralama sistematiğine göre yürütülmektedir:

1.Dünya kentleriyle ilgili İngilizce makaleler
2.Dünya kentleriyle ilgili Türkçe makaleler
3.Konusu gereği güncellik taşıyan makaleler
4.Konusu kentle ilgili ulusal genel kapsamlı İngilizce makaleler
5.Konusu kentle ilgili ülke geneliyle ilgili (ulusal) içerikli Türkçe makaleler
6.Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin İngilizce makaleler
7.Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin Türkçe makaleler
8.Kabul alma sırasına göre erken kabul alan makaleler
9.Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı İngilizce makaleler
10.Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı Türkçe makaleler
11.Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı İngilizce makaleler
12.Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı Türkçe makaleler
13.Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki İngilizce makaleler
14.Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki Türkçe makaleler

Information, Communication, Art and Media Publishing Group

INDEX | İÇİNDEKİLER **PAGES**

I	Volume 18, Issue 6 Editorial Board Cilt 18 Sayı 6 Editör Kurulu	I- VII
II	Journal Tag and Publication Principles and Policies | Dergi Künyesi ve Yayın İlke ve Politikaları	VII-XV
III	Index / İçindekiler	XVII-XXI
IV	Editorial Letter: Beyond of the Smart City / Akıllı Kentlerin Ötesi | **Editör**	XXII-XXIII
*		

1	Araştırma Makalesi • 1. Mimari Yapılarda Kullanılabilecek Doğa Temelli Tasarım Yaklaşımlarının İrdelenmesi A Review Of Nature-Inspired Design Methods Applicable To Architectural Structures Maryam Momaiyezi , Gökçen Firdevs Yücel Caymaz	3208-3232
2	Araştırma Makalesi • 2. Tüketimin Toplumsal Temelleri: Thorstein Veblen'in Birey Eylemi Analizi Social Foundations of Consumption: Thorstein Veblen's Analysis of Individual Action Neval Karanfil	3233-3250
3	Derleme • 3. Kamu Yönetiminde Teknoloji ve Yenilik Yönetiminin Afet Yönetiminde Kullanım Potansiyeli: Japonya Örneği The Potential Role of Technology and Innovation Management in Public Administration for Disaster Management: The Case of Japan Senem Demirkıran	3251-3278
4	Araştırma Makalesi • 4. Türbe Mimarisi ve Etnik Aidiyet: Anadolu'da On İki İmam İnancı Mausoleum Architecture and Ethnic Identity: Belief in the Twelve Imams in Anatolia Hulusi Yılmaz	3279-3296
5	Araştırma Makalesi • 5. Marinaların Sürdürülebilirlik Çerçevesi: Mavi Bayrak Programı ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Kriterleri Üzerinden Değerlendirme Marinaların Sürdürülebilirlik Çerçevesi: Mavi Bayrak Programı ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Kriterleri Üzerinden Değerlendirme Deniz Demli , Funda Kerestecioğlu	3297-3334
6	Araştırma Makalesi • 6. Evaluating Balıkesir's Potential for Green Hydrogen Production and Export Yeşil Hidrojen Üretimi ve İhracatı Açısından Balıkesir'in Potansiyelinin Değerlendirilmesi Sevgi Sezer	3335-3355
7	Derleme • 7. Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşme Politikalarının Merkezi Yönetim Üzerinden Değerlendirilmesi: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Örneği Evaluation of Sustainable Urbanization Policies in Turkey Through Central Government: The Case of the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change İbrahim Onur Bakırcıoğlu , Uğur Sadioğlu	3356-3380
8	Araştırma Makalesi • 8. Türkiye'de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Edinimi ve Vatandaşlık İlişkileri: Antalya İli Alanya İlçesi Örneği Property Acquisition and Citizenship Relations of Foreign Nationals in Türkiye: A General Overview with a Case Study of Alanya District, Antalya Province Encan Aydoğdu , Yeşim Tanrivermiş	3381-3403
9	Araştırma Makalesi • 9. İzmir'de Michelin Rehberi Bib Gourmand Listesinde Yer Alan Restoranların Tripadvisor Yorumlarının Değerlendirilmesi Evaluation of Tripadvisor Reviews of Restaurants Listed in Michelin Guide Bib Gourmand in Izmir Özkan Demir	3404-3417
10	Derleme • 10. Türk Sanatında Hibrit (Melez) Yaratıklar Hybrid Creatures in Turkish Art Ahmet Gümüştop , Fatma Yaşar	3418-3444

11	Araştırma Makalesi • 11. Balkan ve Girit Göçü Üzerine Bir Analiz: Dörtyol Örneği An Analysis of the Balkan and Cretan Migration: The Dörtyol Example Doğan Peker , Emine Şarlı Çaparuşağı	3445-3467
12	Araştırma Makalesi • 12. Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi The Evaluation of Generation Z's Perception of Sustainable Urban Transportation Derya Mısıroğlu , Eray Aktepe	3468-3492
13	Araştırma Makalesi • 13. Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi ve Kuşaklar Arası Farklılaşmanın Düzenleyici Rolü Üzerine Hizmet Sektöründe Bir Araştırma A Study On The Effect Of Organizational Cynicism On Work Alienation And Organizational Commitment And The Moderating Role Of Generational Differentiation In The Service Sector Emel Töre , Volkan Öngel	3493-3512
14	Araştırma Makalesi • 14. Belediyelerin Sunduğu Spor Hizmetlerinde Belediye Yöneticilerinin Çatışmaları Yönetme Düzeyi The Level of Conflict Management of Municipal Managers in the Sports Services Provided by Municipalities Hüseyin Çağdaş Batmaz , Oğuzhan Zirek , Haluk Yaman	3513-3529
15	Araştırma Makalesi • 15. Yeşil Dönüştürücü Liderliğin İşe Adanma ve Sürdürülebilir Örgüt Performansı Üzerindeki Etkisinde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetiminin Aracı Rolü: Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma The Mediating Role of Green Human Resources Management in the Effect of Green Transformational Leadership on Work Engagement and Sustainable Organizational Performance: A Study in Trabzon Arsin Organized Industrial Zone Onur Oktaysoy	2530-3553
16	Araştırma Makalesi • 16. Yeşil Çalışan Katılımı (Green Work Engagement) Ölçeği Türkçe Geçerlemesi Validation of the Green Work Engagement Scale in Turkish Bilgen Gaye Yalpa	3554-3573
17	Derleme • 17. A Phenomenological Approach Towards the Architecture of Peter Zumthor: The Concept of "Atmospheres" and Therme Vals Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Fenomenolojik Bir Yaklaşım: "Atmosferler" Konsepti ve Vals Termal Hamamı Birsu Ece Kaya , Sıdıka Benan Çelikel , İkbal Erbaş	3574-3591
18	Araştırma Makalesi • 18. Türkiye'deki LEED Gold Sertifikası Almış Otel Yapılarının Karşılaştırılmalı Analizi Comparative Analysis of LEED Gold Certified Hotel Buildings in Turkey Rana Karaer , Rüveyda Kömürlü	3592-3611
19	Araştırma Makalesi • 19. Yönetim Bilimlerinde Akıllı Şehir Araştırmaları: Web of Science ve Scopus Veri Tabanlarına Dayalı Bir Bibliyometrik Analiz Smart City Research in Management Sciences: A Bibliometric Analysis Based on Web of Science and Scopus Databases Nalan Sabır Taştan	3612-3642
20	Araştırma Makalesi • 20. Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Yapılaşma Dinamikleri ve Arazi Kullanımı Üzerine Bir Analiz: Beykoz İlçesi Örneği An Analysis of Building Dynamics and Land Use in Urban Transformation Processes: The Case of Beykoz District Özlem Geylani	3643-3667

21	Araştırma Makalesi • 21. Su ve Atıksu Hizmetlerinin Sürdürülebilirliğinin Maliyet Geri Kazanımı ve Ödenebilirlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Su ve Kanalizasyon İdareleri Örneği Assessing the Sustainability of Water and Wastewater Services in the Scope of Cost Recovery and Affordability: The Case of Water and Sewerage Administrations Selim Armut	3668-3693
22	Araştırma Makalesi • 22. Yavaş Şehir Restoran Menülerinde Yöresel Yemeklerin Yeri: Ahlat Örneği The Place of Local Foods in Slow City Restaurant Menus: The Example of Ahlat Cesim Behremen , Berna Aydın	3694-3715
23	Araştırma Makalesi • 23. Üniversite Öğrencilerinin Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Algılarının Su Tüketim Davranışlarına Etkisi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği The Effect of University Students' Perceptions of Global Warming and Climate Change on Water Consumption Behaviors: The Case of Afyon Kocatepe University Sema Özen Bayraktar , Pelin Sertyeşilışık , İbrahim Kılıç	3716-3730
24	Araştırma Makalesi • 24. Davranışsal Finans Perspektifinde Halka Arzlarda Yatırımcı Duyarlılığı: Yatırımcı Kararlarının Analizine Yönelik Bir Uygulama Investor Sentiment in Public Offerings in The Perspective of Behavioral Finance: An Application for Analysing Investor Decisions İsrafil Mahmutgil , Levent Çinko	3731-3756
25	Araştırma Makalesi • 25. Yerel Yönetimler ve Etik Konusundaki Akademik Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Analiz Bibliometric Analysis of Academic Studies on Local Governments and Ethics Hasan Ege Söğüt , Sefa Usta , Mehmet Polat	3757-3778
26	Araştırma Makalesi • 26. Coğrafi Bilgi Sistemleri Mekansal Analizi ile İstanbul Boğazı'nda yaşanan Deniz Kazaları Üzerine Bir Araştırma A Study on Maritime Accidents in the Istanbul Strait through Spatial Analysis with Geographic Information Systems Birsen Koldemir , Oğuzhan Öztaş	3779-3803
27	Araştırma Makalesi • 27. UNwomen "Unpack the Everyday" Kampanyası Afiş Tasarımlarında Kadın Temsili ve Göstergebilim Okuması Women's Representation and Semiotic Analysis in UN Women's "Unpack the Everyday" Campaign Poster Designs Dilek Erdoğan Aydın	3804-3827
28	Araştırma Makalesi • 28. Web Siteleri İçeriği Analizi Üzerinden 51 İl Belediyesinde Elektronik Vatandaş Katılımı Electronic Citizen Participation in 51 Provincial Municipalities through Website Content Ayşegül Saylam	3828-3850
29	Araştırma Makalesi • 29. Cities of Surveillance: A Foucauldian Reading of Orwell's Nineteen Eighty-Four and Arslanoğlu's Silence Towers 2084 Gözetim Şehirleri: Orwell'in 1984 ve Arslanoğlu'nun Sessizlik Kuleleri 2084 Romanlarının Foucaultcu Bir Okuması Alper Tulgar	3851-3863
30	Araştırma Makalesi • 30. Yeşil Hastane Yapılarının Tasarım Süreçlerinin Proje Yönetimi Açısından İncelenerek Örnek Bir Proje Üzerinden Değerlendirilmesi Evaluation of Green Hospital Design Processes by Analysing the Project Management of a Sample Project Recep Ahmed Büyükçınar , Rüveyda Kömürlü	3864-3889

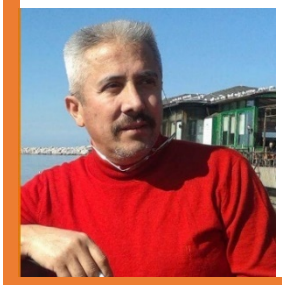
31	Araştırma Makalesi • 31. Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma: Politika Belgeleri Üzerinden İncelenmesi Sustainable Development in Türkiye: An Examination Through Policy Documents İbrahim Halil Güzel	3890-3912
32	Araştırma Makalesi • 32. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Kriz İletişimi Stratejisi The Crisis Communication Strategy of Ankara Metropolitan Municipality Mayor Mansur Yavaş Fulya Akbuğa	3913-3941
33	Derleme • 33. A New Security Calculus: Redefining National Security Through the Lessons of the 2025 Iran-Israel War Yeni Bir Güvenlik Denklemi: 2025 İran-İsrail Savaşı Dersleri Işığında Ulusal Güvenliğin Yeniden Tanımlanması Burak Şakir Şeker	3942-3968
	Volume 18 Issue, 6 | Cilt 18, Sayı 6 Full Page	**3208-3968**

URBAN ACADEMY

© KENT AKADEMİSİ | 2025

ICAM | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP

KENT AKADEMİSİ
KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT
18TH ANNIVERSARY

From the Editor

Dr. Ahmet FİDAN
Editor-in-Chief
On Behalf of ICAM Network Editorial Board

The Golden key to Sustainability: Circularity

When examining data on global warming, particularly from the last quarter-century, it becomes evident how dramatically the Earth's natural balances, maintained over millennia, have been disrupted. Despite claims by some conspiracy theorists that global warming is a political manipulation by major powers, the reality of drying or disappearing lakes across numerous countries and the melting of polar ice caps cannot be ignored. Beyond refuting these unfounded claims, it is imperative to recognize the vital importance of developing international-scale collective actions to address global warming.

Addressing this fundamental challenge of humanity is further complicated by the fact that, while actions by individuals and small-to-medium enterprises (SMEs) may have limited direct impact, multinational corporations and large-scale institutions—which contribute most significantly to global warming—often lag behind in adopting circular practices. Engaging these mass producers through "collective consciousness" to act in favor of circularity represents a critical issue for humanity.

In brief, although the quantitative impact of SMEs on circularity may be modest, their circular solutions are crucial for providing models, demonstrations, and foundational examples. **Similarly, the conscious adoption of circular practices by individuals contributes to establishing national and global awareness barriers that help contain the activities of larger polluting actors.**

The objective is to analyze how collective entrepreneurial models facilitate a deeper and more systemic integration of circular economy principles, thereby offering a more robust pathway to mitigate global warming. The "golden key" to circularity lies in ensuring that mass-producing enterprises and

Sürdürülebilirliğin Altın Anahtarı: Döngüsellik

Küresel ısınmaya ilişkin özellikle son çeyrek yüzyılın verilerine baktığımızda yerküremizin binlerce yıldan buyana süregelen doğal dengelerinin ne kadar dramatik ölçüde bozulduğu görmekteyiz. Kimi komplocu kişilerin küresel ısınma için, büyük devletlerin siyasal manipülasyonu olarak sunmuş oldukları iddialara karşın dünya üzerinde birçok ülkede kuruyan / yok olan gölleri, kutup bölgelerindeki buzul erimelerini göstermek zorundayız. Bu savın yersizliğine mukabil küresel ısınmaya yönelik uluslararası ölçekli kollektif aksiyon geliştirmenin de ne kadar hayati konu olduğunu ortaya koymak durumundayız.

Dünyanın en temel sorunu ile baş etmek için, bireylerin ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin aksiyonları etkisiz olsa da dünya ölçeğinde çok uluslu olup ta en çok küresel ısınmaya neden olan işletmelerin veya kuruluşların döngüsellik açısından gerilerde kaldığı bir başka dramatik konudur. Kitlesel üreticilerin etkilenmesi ve bu üretici firmaların "kollektif bilinç" ile, döngüsellik lehine eylem almaya zorlanması temel insanlık sorunsalıdır.

Kısaca, döngüsellik bakımından nicel olarak etkisi küçük olsa da küçük ve orta ölçekli işletmelerin döngüsel çözümlemeleri model oluşturma, demo veya altlık sunma bakımından son derce önemlidir. **Aynı şekilde bireylerin döngüsellik çözümlemelerine karşı bilinçli tavır sergilemeleri de tüm bu kirletici tarafların zaptı-rapt altına alınması için ulusal ve küresel bilinç bariyeri oluşturacaktır.**

Kolektif girişimci modellerin döngüsel ekonomi prensiplerinin daha derin ve daha sistemik entegrasyonunu nasıl kolaylaştırdığını analiz etmek ve böylece küresel ısınma azaltımı için daha sağlam bir yol sunmaktır. Döngüselliğin altın anahtarının, kitlesel üretim yapan işletme ve/veya tesislerin bu alt yapıya kavuşturulması gerekliliğinin önemidir, bu önemi de

facilities adopt the necessary infrastructure, and emphasizing this necessity in an editorial letter is, in our view, a moral imperative for humanity.

Presenting Our 71th Issue!

Dear Readers.

In this issue, we are pleased to publish **33 articles**, including **28 original research papers** and **5 review articles.**

We extend our sincere appreciation to the **15 section editors** and **106 peer reviewers** whose contributions, including evaluations of rejected and withdrawn manuscripts, have been crucial in maintaining the scholarly quality of our journal. We also acknowledge the valuable contributions of our statistical editors and language editors (both Turkish and English), who ensured that all manuscripts adhered to disciplinary standards.

We extend our sincere appreciation to the **15 section editors** and **106 peer reviewers** whose contributions, including evaluations of rejected and withdrawn manuscripts, have been crucial in maintaining the scholarly quality of our journal. We also acknowledge the valuable contributions of our **statistical editors** and **language editors** (both Turkish and English), who ensured that all manuscripts adhered to disciplinary standards.

During this publication period, the editorial board held **four extended meetings**, each lasting several hours, where editors generously shared their time and expertise to further enhance the academic quality and editorial integrity of the journal. We are deeply grateful for their dedication.

We look forward to sharing future issues filled with impactful research and valuable scholarly contributions.

Sincerely,
The Editorial Team

Follow Us on Social Media!

Our journal's social media accounts are waiting for your engagement! Below, you will find links to our official social media platforms. We kindly invite you to support us by following, liking, and sharing our content. Your interaction helps us grow and reach a wider audience.

Stay connected and be a part of our academic community!

- **INSTAGRAM**: https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN**: https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/
- **FACEBOOK**: https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal
- **X:** https://x.com/kent_akademisi

sayı editör mektubu olarak burada vurgulamanın insanlık gereği olduğunu düşünüyoruz.

71. sayımızla sizlerleyiz!

Değerli Okurlarımız,

Bu sayımızda 28'si araştırma 5'i derleme olmak üzere, toplam 3 makale yayınlanmıştır.

Bu makaleleri değerlendirmek için görev yapan, reddedilen ve geri çekilen makaleler dahil, mükerrer isimler hariç 15 alan editörümüz ve 106 hakemimiz yayınlanan makalelerin bilimsel niteliğine büyük katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde bu sayıda yayınlanan makalelerimizde makale konusu kapsamında istatistik editörleri ile İngilizce ve Türkçe dil editörleri görev yapmıştır.

Tüm bu emeklerin birleştirildiği yayın kurulu toplantılarında, bu süreçte her biri saatler süren 6 toplantı düzenleyerek ve değerli vakitlerini ayırarak dergimizin niteliğini her daim artırmaya yönelik fikirler sunan editörlerimize müteşekkirim.

Her yeni sayıda, yeni başarılar ve güzel haberlerle nice gelecek sayılarda buluşmak ümidi ile esen kalınız.

Saygılarımızla.
Yayın Kurulu

Sosyal Medya Hesaplarımız

Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimiz aşağıda sıralanmıştır. Sosyal medya hesaplarımızı **beğeni**lerinizle desteklemenizi istirham ederiz.

Takipte kalın ve akademik yayın topluluğumuzun bir bileşeni olun!

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:**https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/
- **FACEBOOK:** https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal
- **X:** https://x.com/kent_akademisi

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 19.06.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 18.07.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Momaiyezi, M., Yücel Caymaz, G.. F. (2025). Mimari yapılarda kullanılabilecek doğa temelli tasarım yaklaşımlarının irdelenmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3208-3232. https://doi.org/10.35674/kent.1723297

Mimari Yapılarda Kullanılabilecek Doğa Temelli Tasarım Yaklaşımlarının İrdelenmesi

A Review Of Nature-Inspired Design Methods Applicable To Architectural Structures

Maryam MOMAIYEZİ[1], Gökçen Firdevs YÜCEL CAYMAZ[2]

Öz

Bu makalenin temel amacı; doğa ile uyumlu bir yapının tasarlanmasına dair mevcut modelleri dikkate alarak yeni bir model geliştirmektir. Bu amaçla çalışma kapsamında birleşik-doğa temelli stratejiler; organik mimarlık, biyonik mimarlık, biyomimikri ve biyofilik mimari yaklaşımları irdelenmiştir. Mimari tasarıma doğal çevrenin dahil edilebilmesinde etkili olabileceği düşünülen tasarım ilkeleri; literatür taraması sonucunda bina formu, yapının çevresi ile ilişkisi, mekânda doğa ile tasarım, malzeme kullanımı, enerji, mekânın konforu ve algısı olarak belirlemiştir. Ardından Pritzker ödüllü beş mimar ve üçer yapısı seçilmiş belirlenen ilkelerin bu yapılardaki gerçekleşme oranları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; doğal malzeme kullanımı, pasif enerji ve mekân konforu ve algısı (korku kriteri hariç), bina formunda form ve fonksiyon birliği kriterlerininin çoğunlukla karşılandığı; yapının çevresi ile ilişkisi parametresinde, doğal ortama uyum, toprak kullanımı, ışık havuzları kullanım kriterlerinin karşılanmadığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasarımda Doğa, Sürdürülebilirlik, Mekân Konforu, Mimari Tasarım

ABSTRACT

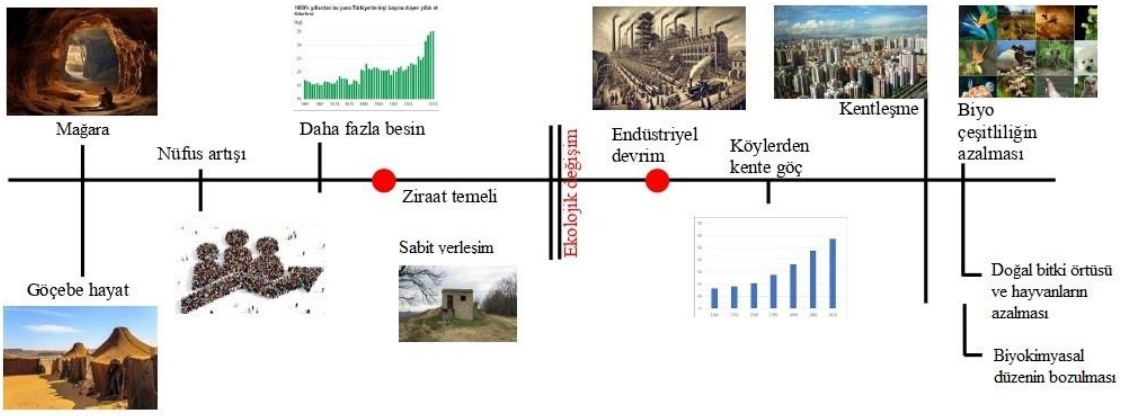
The main objective of this article is to develop a new model by considering existing models for designing structures that are in harmony with nature. To this end, the study examines integrated nature-based strategies, including organic architecture, bionic architecture, biomimicry, and biophilic architecture approaches. Design principles that are thought to be effective in incorporating the natural environment into architectural design were identified through a literature review as building form, the relationship between the structure and its surroundings, design with nature in space, material use, energy, and the comfort and perception of space. Five Pritzker Prize-winning architects and three of their structures were then selected, and the extent to which the identified principles were realized in these structures was evaluated. The study found that the criteria of natural material use, passive energy, and spatial comfort and perception (excluding the fear criterion) were mostly met in terms of building form and the unity of form and function. However, it was observed that the criteria of harmony with the natural environment, land use, and use of light wells were not met in terms of the building's relationship with its surroundings.

Keywords: Nature in Design, Sustainability, Space Comfort, Architectural Design

[1] **Corresponding Author:** Istanbul Aydın Üniversitesi, Mimarlık Doktora Programı, maryammomayezi@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1004-6905
[2] Doç.Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, gokcenfyucel@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0012-8384

GİRİŞ

Başarılı bir mekân tasarımında fiziksel, fizyolojik, psikolojik ve sosyal konfor koşullarının sağlanması önemlidir. Mimarlık disiplininde doğa ve insan arasındaki ilişki hem somut hem de soyut boyutlarıyla ele alınabilir. Çevre psikolojisi alanındaki araştırmalar, bireylerin doğal çevreyle olan etkileşimlerinin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Kaplan & Kaplan, 1989). Mimari mekân ölçeğinde doğal çevrenin varlığının insanların kullanım konforunun artırdığına dair (Calkins, 2005; Farr, 2011; Pohl, Nachtigall, 2015) birçok çalışma vardır. İç mekan bahçeleri, Yeşil duvarlar ve doğal manzaralara erişim gibi bina çevrelerinde yer alan yeşil alan uygulamaları mekân kullanıcılarının stres seviyelerini azaltmakta, üretkenliklerini artırmakta ve genel refahlarını desteklemektedir (Jo, Song, Miyazaki, 2019; Sheweka, Magdy, 2011). Farklı coğrafyalarda farklı gereksinimler dikkate alınarak uygulanan LEED, BREEM, GREEN STAR ve SBTOOL gibi yeşel bina sertifikasyon sistemleri mimari yapıların doğal çevreye saygılı ve doğal çevre ile bütünleşik olmalarına yönelik çalışmalar yapmakta ve yapıların fiziksel çevrelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlamaktadırlar. Günümüzdeki tasarım yaklaşımlarında kent ortamlarında yoğun bloklar içerisinde doğanında yer alması çabaları görülmektedir (Şekil 1). Londra'daki Thames Nehri kıyısında yapılan biyolojik rehabilitasyon çalışmaları gibi yeniden yabanlaştırma (rewilding) projeleri, şehirlerde biyolojik çeşitliliği artırmayı hedeflemekte ve insanların doğa ile daha derin bir ilişki kurmasına olanak sağlamaktadır (Monbiot, 2013).

Şekil 1. İnsan-doğa arasındaki etkileşim süreci (Yazar tarafından geliştirilmiştir).

Mimari tasarımda doğa temelli yaklaşımlar; doğanın estetik, yapısal ve işlevsel özelliklerinin tasarım süreçlerine entegre edilmesiyle şekillenir. Doğa ile tasarım yaklaşımları; doğanın döngüsel sistemlerinin malzeme kullanımını ve organizasyon ilkelerini dikkate alarak kültürel çevreyi doğa ile uyumlu hale getirmeye amaçlarlarken, modern mimarlığın temel sorunları olan çevre dostu yapılaşma ve insan-doğa etkileşimi gibi konularda da çözümler sunmaktadırlar (Benyus, 1997; Kellert, 2015). Doğal sistemler, minimum enerji harcayarak maksimum verimlilik sağlama prensibi üzerine kuruludur. Bu prensipler, mimari tasarımda enerji tasarrufu, dayanıklılık ve estetik değerlerin bir araya getirilmesine olanak tanır (Pawlyn, 2011). Ekolojik dengenin sağlanmasını hedeflerken biyolojik çeşitliliğin korunmasınıda amaçlarlar.

1. Literatür Taraması

Bu bölümde yer alması gereken hususlar: Doğa ile bütünleşik yapı tasarımlarında organik mimari, biyonik mimari, biyomimikri ve biyofilik mimari öne çıkan yaklaşımlar arasında sayılabilirler (Tablo1). Organik mimari, yapının çevresiyle bütünleşmesini savunurken (Krause,2011; Pearson,2001; Wright, 1939) biyonik mimari doğadaki yapı ve sistemlerin biçimsel ve işlevsel çözümlerini yapıya uyarlayarak

teknik verimlilik sağlar (Cervera, Pioz, 2015; Mei, Liu, Li, Z. 2024; Otto, 2005). Biyomimikri, canlıların milyonlarca yıllık evrimsel bilgisinden yararlanarak sürdürülebilir tasarım stratejileri geliştirir (Benyus, 1997). Biyofilik mimari ise, doğal öğelerin (ışık, bitki, su, doğal hava sirkülasyonu) mimari mekâna entegre edilmesini sağlayarak kullanıcıların psikolojik ve fizyolojik sağlığını destekler (Kellert, 2005).

Organik mimarlık, yapının doğal çevresiyle uyum içinde olması gerektiğini savunan ve biçimsel olarak doğadan ilham alan bir tasarım yaklaşımıdır. Bu anlayışa göre yapı, sadece fiziksel olarak değil, işlevsel ve estetik olarak da doğayla bütünleşmelidir. Bu yaklaşım, mimariyi doğanın bir uzantısı olarak görür ve her yapının kendi bağlamına özgü biçimlenmesi gerektiğini vurgular (Wright, 1939). Organik mimarlıkta doğal malzemelerin kullanımı, çevreye duyarlı planlama ve doğrudan doğadan türetilmiş formlar öne çıkar (Smith, 2001); yapının kullanıcıyla olan ilişkisini de önemseyerek, yaşanabilir ve insana uyumlu mekânlar yaratmayı hedefler. Organik mimarlık, hem çevresel sürdürülebilirliği hem de mekânsal bütünlüğü esas alan bütüncül bir mimarlık felsefesi sunar (Levine, 1996).

Biyonik mimarlık, doğadaki organizmaların ve biyolojik yapıların biçimsel, yapısal ve işlevsel özelliklerini örnek alarak mimari tasarıma entegre eden yenilikçi bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda amaç, doğanın milyonlarca yıllık evrimsel sürecinde geliştirdiği verimli, dayanıklı ve çevreyle uyumlu çözümleri mimari tasarım süreçlerine uyarlamaktır (Otto, 2005). Biyonik mimarlık, doğadaki canlıların iskelet sistemlerinden, kabuk yapılarından veya hücresel organizasyonlarından ilham alarak hem estetik hem de mühendislik açısından optimize edilmiş yapılar ortaya koyar (Hensel, 2013). Bu yaklaşım sayesinde yapılar daha hafif, enerji etkin ve çevresel koşullara duyarlı hale gelebilir. Biyonik mimarlık, teknolojik gelişmelerle birlikte dijital tasarım araçlarının olanaklarını kullanarak doğanın yapısal zekasını mimariye taşıma potansiyeline sahiptir (Menges, 2012). Böylece doğa, yalnızca ilham kaynağı değil, aynı zamanda işlevsel bir model haline gelir.

Biyomimikri, doğadaki organizmaların, sistemlerin ve süreçlerin milyonlarca yıllık evrimsel bilgi ve işleyişini taklit ederek sürdürülebilir tasarım çözümleri geliştirmeyi amaçlayan disiplinlerarası bir yaklaşımdır (Benyus, 1997). Bu yaklaşım, doğayı yalnızca bir estetik referans olarak değil, aynı zamanda bir mühendislik ve problem çözme modeli olarak ele alır. Mimarlıkta biyomimikri, yapıların enerji verimliliğini artırmak, malzeme israfını azaltmak ve çevreyle uyumlu sistemler oluşturmak için doğadaki örneklerden ilham alınmasını sağlar (Pawlyn, 2011). Örneğin, termit yuvalarındaki pasif havalandırma sistemlerinden esinlenen bina tasarımları, doğal havalandırma ve ısı kontrolü sağlayarak enerji tüketimini düşürebilir (Zari, 2007). Biyomimikri yaklaşımı, sürdürülebilirliğin ötesine geçerek doğa ile yeniden bütünleşmiş bir yaşam ortamı yaratmayı hedefler ve bu yönüyle ekolojik tasarımın temel taşlarından biri olarak görülmektedir.

Biyofilik mimarlık, insanın doğayla olan içgüdüsel bağını temel alarak, doğal unsurların tasarım sürecine entegre edilmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu anlayışa göre, doğal ışık, su, bitkiler, doğal havalandırma, organik formlar ve doğaya referans veren materyaller gibi ögelerin mekâna dahil edilmesi, kullanıcıların fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratır (Kellert, 2005). Biyofilik tasarım, yalnızca estetik bir tercih değil; aynı zamanda stresin azaltılması, üretkenliğin artırılması ve mekânsal konforun iyileştirilmesi gibi işlevsel faydalar sağlar (Browning et al., 2014); özellikle kentleşmenin hızlandığı günümüzde insan-doğa etkileşimini yeniden kurarak, sürdürülebilir ve

yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasına katkı sunar (Beatley, 2011). Dolayısıyla biyofilik mimarlık, kullanıcı merkezli bir sürdürülebilirlik anlayışını temsil eder (Tablo1).

Tablo 1. Birleşik Doğa Temelli Stratejiler (Yazarlar tarafından geliştirilmiştir)

ORGANİK MİMARLIK	BİYONİK MİMARLIK	BİYOMİMİKRİ	BİYOFİLİK MİMARİ
• Konsept çeşitliliği • Doğaya yaklaşım • Çevre ile ilişkisi • Bina formu • Iç mekân elemanlarına etki • Kent mobilyalarına etki • Teknoloji ve malzeme • Kaynakları koruma • Kaynakları yeniden kullanmak • Doğa korunumu • Sağlıklı çevre oluşturmak • Yapay ortamda kalite • Manzarayla etkileşim • Doğal malzemelerin kullanımı • Mimarinin doğayla birliği • Çeşitli dekoratif çözümler • Doğayla uyum • Form ve fonksiyonun birliği • Yapı ve etrafının entegrasyonu	• Uygulamalı araştırmalar • Eklemeli yapısı yerine entegre • Öğelerin bütünün optimizasyonu (en uygun hale getirmek) • Çok işlevsellik • Belirli ortamlara uyarlanmış ince ayar • Enerji tasarrufu • Güneş enerjisinin kullanımı • Geçici sınırlamak • Geri dönüşüm • Doğrusallık yerine ağlar • Deneme-yanılma sürecinde gelişim • Canlıların yaşam biçimleri ve yapıları arasında ilişkilerin varlığı • Yapının özelliklerinin değişmesi ile süreklilik ilkesi • Yenilenebilir doğal yapı malzemelerinin kullanımı	• Doğa model olarak • Doğa ölçü olarak • Doğa güneş ışığı ile çalışır • Doğa sadece ihtiyacı olan enerjiyi kullanır • Doğa işlevi forma uydurur • Doğa her şeyi geri dönüştürür • Doğa işbirliğini ödüllendirir • Doğa çeşitliliğe güvenir • Doğa yerel uzmanlık ister • Doğa atık üretmez • Sınırların gücünden faydalanan doğa • Organizma • Ekosistem • Hayatta kalmak için gelişmek • Gelişimi büyüme ile birleştirmek • Kolayca bulunabilen malzemeleri ve enerjiyi kullanmak	• Doğanın doğrudan deneyimi • Doğanın dolaylı deneyimi • Mekân ve yer deneyimi • Mekânda doğa • Doğal analoglar • Mekânın doğası • Fiziksel ve zihinsel sağlığı geliştirmek • Biyofilik tasarim, bütünleşik ortamlar yaratiyor • Çevresel özellikler • Doğal şekiller ve formlar • Yer temelli ilişkiler • Işık ve mekân • Evrimleşmiş insan-doğa ilişkileri • Doğa ile Sürdürülebilir bir etkileşim gerektirir • İnsanın doğal dünyaya uyum sağlamasına odaklanır • Duygusal bağlanmayı teşvik eder • Birbirini güçlendiren

Tüm bu çalışmalar, mimari tasarım ve doğa arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak ele alan bir model geliştirilmesine temel oluşturur. Doğal unsurların entegre edildiği tasarım süreçleri hem insan deneyimini zenginleştirir hem de çevresel sürdürülebilirliği destekler. Bu bağlamda, literatürdeki teorik yaklaşımlar ve teknik çözümler, mimarlar ve tasarımcılar için önemli bir rehber niteliğindedir. Tasarım-yaklaşım modelinin geliştirilmesi için biyofilik, ekolojik ve dijital yöntemlerin bir arada değerlendirilmesi, disiplinlerarası bir perspektif sunarak bu alandaki yenilikçi çözümlere katkıda bulunabilir (Tablo 2).

Tablo 2. Öneri model için önemli kaynakların değerlendirilmesini içeren literatür taraması (Yazarlar tarafından geliştirilmiştir).

	NO	PARAMETRELER	YAZAR ve YIL
		Bina Formu	
	1	Değişen şartlara uyum	Uzun, S, 2015
	2	Form ve fonksiyonun birliği	Yetkin, E.G, 2019
		Yapının çevresi ile ilişkisi	Vitskaya ve diğerleri, 20220
	3	Güneş enerjisinin doğrudan kullanımı	Yu. S. Lebedev, 1975
	4	Yerel olarak uyumlu ve duyarlı olma	Wahl, D. C, 2006
	5	Tabii ortamı koruma (Doğa Korunumu)	Umorina Z, 2017
	6	Yapının doğal ortama uyması (Doğal şekiller ve formlar)	Benyus, J M, 1997
	7	Yapı ve etrafının entegrasyonu	Benyus, J, 2002
	8	Sağlıklı çevre oluşturma	Zari, M.P, 2007
		Mekânda Doğa ile Tasarım	Rahşan, A, 2015
	9	Doğa ile görsel temas	Biomimicry 3.8 Group, 2016
	10	Doğa ile görsel olmayan temas	Olusegun, A.O, Aigbavboa, C.O, 2017
		Malzeme Kullanımı	Learn biomimicry, 2022
	11	Doğal malzemelerin kullanımı	Kellert, S.R, Heerwagwn, J, Mador, M, 2008
	12	Doğa dostu kimyasallar kullanma	Browning B, Garvin C, Ryan C, et al, 2012
		Enerji	Ryan CO, Browning WO, Clancy JO, et al, 2014
	13	Kaynak tüketimini azaltma	Jana Soderlund, Peter Newman, 2015
	14	Kaynakları yeniden kullanma	Kellert, S.R, Calabrese, E.F, 2016
	15	Enerji tasarrufu	Sharifi M, Sabernejad J, 2016
		Mekân konforu ve algısı	Kellert, S.R, 2018
	16	İnsan ve doğa ilişkisi	Abeer Makram, 2019
	17	Mekanın doğası	Demirbaş, G.U, Demirbaş, Ö.O, 2019
			William D, Browning, Catherine O, Ryan, 2020
			Girginkaya akdağ, S, 2021
			Daşkıran, B.N, minsolmaz yeler, G, 2021
			Zare, G, Faizi, M, Baharvand, M, Masnavi, M.R, 2021
			Butabecova, A.S, 2022
			Akyıldız, N.A, 2023
			Susama, K, Özdemir, Ş, 2024
			Incesakal, Ş, 2024
			V. Kabinesh ve diğerlri, 2024

ORGANİK MİMARLIK	Uzun, S, 2015
	Yetkin, E.G, 2019
	Vitskaya ve diğerleri, 20220
BİYONİK MİMARLIK	Yu. S. Lebedev, 1975
	Wahl, D. C, 2006
	Umorina Z, 2017
	Benyus, J M, 1997
BİYOMİMİKRY	Benyus, J, 2002
	Zari, M.P, 2007
	Rahşan, A, 2015
	Biomimicry 3.8 Group, 2016
	Olusegun, A.O, Aigbavboa, C.O, 2017
	Learn biomimicry, 2022
BİYOFİLİK MİMARİ	Kellert, S.R, Heerwagwn, J, Mador, M, 2008
	Browning B, Garvin C, Ryan C, et al, 2012
	Ryan CO, Browning WO, Clancy JO, et al, 2014
	Jana Soderlund, Peter Newman, 2015
	Kellert, S.R, Calabrese, E.F, 2016
	Sharifi M, Sabernejad J, 2016
	Kellert, S.R, 2018
	Abeer Makram, 2019
	Demirbaş, G.U, Demirbaş, Ö.O, 2019
	William D, Browning, Catherine O, Ryan, 2020
	Girginkaya akdağ, S, 2021
	Daşkıran, B.N, minsolmaz yeler, G, 2021
	Zare, G, Faizi, M, Baharvand, M, Masnavi, M.R, 2021
	Butabecova, A.S, 2022
	Akyıldız, N.A, 2023
	Susama, K, Özdemir, Ş, 2024
	Incesakal, Ş, 2024
	V. Kabinesh ve diğerlri, 2024

Bina formu, çağdaş mimarlıkta yalnızca estetik bir unsur değil, aynı zamanda çevresel, sosyal ve teknolojik değişkenlere uyum sağlayabilen işlevsel bir yapı bileşeni olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, değişen şartlara uyum, iklim değişikliği, kaynak kıtlığı, kullanıcı ihtiyaçlarındaki çeşitlilik ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda bina formunun esneklik ve dayanıklılık gösterebilmesi anlamına gelmektedir (IPCC, 2022). Statik formlardan ziyade adaptif, modüler ve parametrik sistemlere dayalı yaklaşımlar, sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleşmiş biçimde tasarımın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir (Kolarevic & Malkawi, 2005).

Form ve fonksiyon birliği, yalnızca görsel estetik değil, aynı zamanda işlevsellik, enerji verimliliği, iklimle uyum ve kullanıcı konforunu da kapsayan bütüncül bir anlayışla ele alınmaktadır. Özellikle biyoklimatik ve biyonik tasarım yaklaşımları, mimari formun çevresel koşullarla doğrudan ilişkili olarak şekillenmesini sağlayarak hem işlevsel hem de sürdürülebilir çözümler sunar (Yeang, 2006). Bu nedenle bina formu, artık yalnızca mimari bir kabuk değil; değişen çevresel koşullara karşı kendini uyarlayabilen, yenileyebilen ve bütünlüğünü koruyabilen dinamik bir sistem olarak değerlendirilmektedir.

Yapının çevresiyle ilişkisi, çağdaş sürdürülebilir mimarlığın temel ilkelerinden biri olarak, yapının yalnızca bulunduğu yere fiziksel olarak yerleşmesi değil, aynı zamanda çevresel, iklimsel ve ekolojik bağlamla bütüncül bir uyum içinde olması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda, güneş enerjisinin doğrudan kullanımı, pasif güneş tasarımı, cephe yönlendirmesi ve termal kütle gibi stratejilerle enerji tüketimini azaltmada önemli rol oynar (Givoni, 1998). Yapının yerel olarak uyumlu ve duyarlı olması, yerel iklim, malzeme ve kültürel bağlamla kurduğu ilişkiyle sürdürülebilirliği güçlendirir (Vale & Vale, 1991). Aynı zamanda, yapılaşmanın çevredeki ekolojik sistemi tehdit etmemesi, tabii ortamı koruma ilkesini beraberinde getirir. Bu kapsamda, yapının doğal ortama uyumu, arazinin topoğrafyasına ve mevcut doğal öğelere zarar vermeden entegrasyonuyla sağlanır (McHarg, 1969).

Bütün bu ilkeler, yapı ve etrafının entegrasyonu anlayışında birleşir; yapı yalnızca doğadan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda çevresiyle simbiyotik bir ilişki kurar. Bu simbiyotik ilişki, kentsel ve doğal bağlamda sağlıklı çevre oluşturma hedefiyle, kullanıcıların fiziksel ve zihinsel sağlığını destekleyen mikroklima, hava kalitesi ve doğal aydınlatma gibi unsurları da kapsar (Kellert, Heerwagen, Mador, 2008). Dolayısıyla, yapının çevresiyle kurduğu ilişki, hem ekolojik dengeyi hem de insan merkezli mekânsal kaliteyi sürdürülebilir mimarlık yaklaşımı içinde birleştirir.

Mekânda doğa ile tasarım, kullanıcıların fiziksel çevreyle kurduğu duyusal, bilişsel ve psikolojik ilişkiyi doğa üzerinden güçlendirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, doğa ile görsel temas, doğal manzaralara yönelen açıklıklar, iç mekânda bitki kullanımı, gün ışığı ve dış mekânla kurulan görsel bağlantılarla sağlanarak stres azaltıcı ve dikkat toparlayıcı etkiler yaratır (Ulrich, 1984; Kaplan & Kaplan, 1989). Yapı içinden doğal unsurların görülmesi, kullanıcının mekânsal deneyimini zenginleştirir ve iyilik hâlini destekler. Bununla birlikte, doğa ile görsel olmayan temas da en az görsel etkileşim kadar önemlidir; doğal malzeme dokuları, ahşap gibi organik yüzeyler, hava akımı, nem oranı, doğal sesler (örneğin su sesi, rüzgâr) gibi unsurlar kullanıcıların duyusal bütünlüğünü destekler (Kellert, 2005).

Bu iki alt başlık, biyofilik tasarım yaklaşımının temel bileşenlerindendir ve insan-doğa etkileşimini mimari mekâna entegre ederek hem fiziksel hem de psikolojik sağlığa katkıda bulunur (Browning, Ryan & Clancy, 2014). Sonuç olarak, doğayla doğrudan veya dolaylı temas kurmayı teşvik eden bu tasarım anlayışı, sadece estetik değil, aynı zamanda bilimsel temelli bir iyilik hâli stratejisidir.

Sürdürülebilir mimarlık, yapıların yaşam döngüsü boyunca enerji verimliliğini artırmayı ve çevresel etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öncelikli hedeflerden biri kaynak tüketimini azaltmak olup, fosil yakıtlara olan bağımlılığı minimize eden tasarım stratejileriyle gerçekleştirilir; bu stratejiler arasında pasif güneş enerjisi kullanımı, doğal havalandırma ve termal yalıtım öne çıkar. Aynı zamanda, kaynakları yeniden kullanmak, hem yapı malzemelerinde hem de enerji üretiminde döngüsel ekonomi ilkelerini benimseyerek, geri dönüştürülebilir malzeme seçimi, gri su sistemleri ve bina-integrasyonlu fotovoltaik paneller gibi çözümlerle sağlanır (Geissler et al., 2020).

Enerji tasarrufu ise hem bina kabuğu hem de mekanik sistemlerde etkin teknolojilerin kullanımıyla mümkün olur. Akıllı bina sistemleri, düşük enerji tüketimli aydınlatmalar ve ısı pompası sistemleri gibi çözümler, toplam enerji ihtiyacını düşürerek yapının karbon ayak izini azaltır (Perez-Lombard, Ortiz & Pout, 2008). Bu üç alt başlık, enerjiyi hem üretim hem tüketim açısından optimize eden bütüncül bir strateji olarak ele alınmakta ve sürdürülebilir çevre hedefleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir.

Mekan konforu ve algısı, kullanıcıların fiziksel, duyusal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan, aynı zamanda doğayla olan bağlarını güçlendiren bütüncül bir tasarım yaklaşımını ifade eder. Bu kapsamda, insan ve doğa ilişkisi, doğal ışık, temiz hava, doğal malzemeler ve peyzajla kurulan etkileşim yoluyla mekân içinde insan sağlığını, refahını ve üretkenliğini artırır (Kellert, 2005). Biyofilik tasarım ilkelerine göre, doğayla kurulan bu bağ, stresin azalmasına, dikkat süresinin artmasına ve mekânın olumlu algılanmasına katkı sağlar (Ulrich, 1984; Browning, Ryan, Clancy, 2014).

Diğer yandan, mekânın doğası, yalnızca fiziksel bir barınak olmaktan öte, kullanıcı ile çevresi arasında duygusal ve bilişsel bir ilişki kuran, yaşanabilir ve anlamlı bir çevre yaratma potansiyeline sahiptir. Mekânın dokusu, ışığı, akustiği ve ölçeği gibi unsurlar, bireyin mekânı nasıl algıladığını ve içinde nasıl hissettiğini doğrudan etkiler (Pallasmaa, 2005). Bu bağlamda, doğayla bütünleşik ve kullanıcı odaklı tasarım anlayışı, mekân konforunu yalnızca termal ya da görsel koşullarla sınırlı tutmayıp, algısal ve duygusal bir deneyim alanı olarak da tanımlar. Bu noktada bu çalışmanın amacı bina formu, yapının çevresi ilişkisi, mekanda doğa ile tasarım, malzeme kullanımı, enerji, mekan konforu ve algısı ana kriterleri ve her bir kriterin alt başlıklarını geliştirmek; seçilen uygulanmış yapılarda bu kriterlerin varlıklarını irdelemektedir.

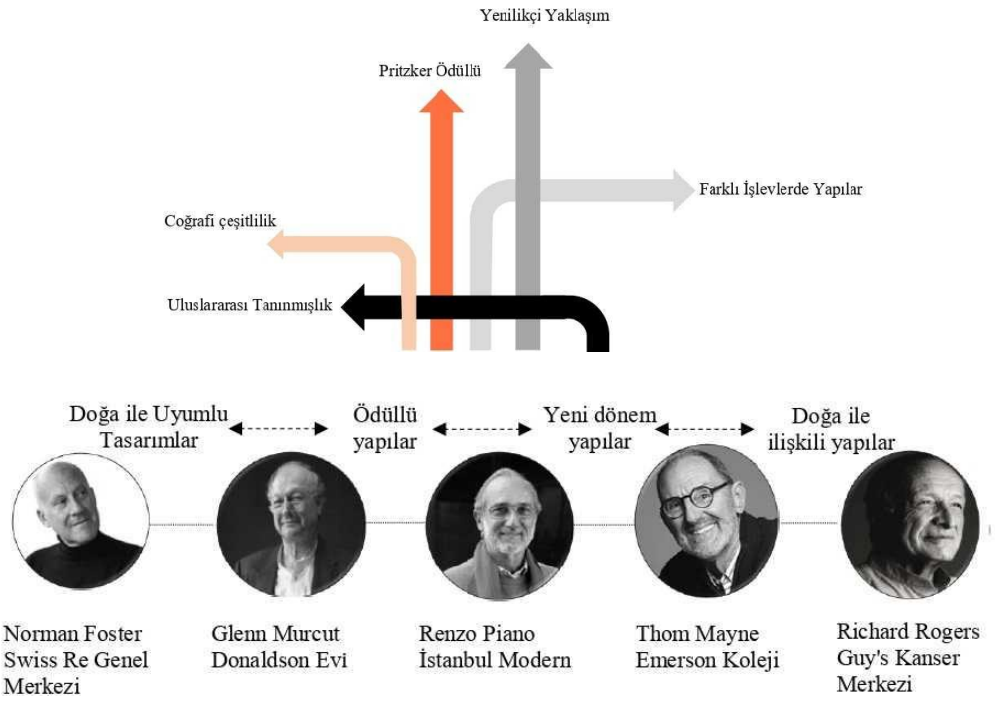
2. Metot

2.1 Çalışmanın Yöntemi

Yöntemin birinci aşamasında doğa ile bütünleşik mimari tasarımda etkili olabileceği düşünülebilen parametreleri içeren bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Google akademikte doğa ile tasarım, doğa tabanlı tasarım, mimari tasarım, ekolojik bina tasarımı ve doğa gibi farklı anahtar kelimeler kullanılarak taramalar yapılmıştır. Öncelikle doğa ile tasarım konusunda önemli olduğu düşünülen 4 ana başlık; organik mimari, biyonik mimari, biyomimikri ve biyofilik mimari belirlenmiştir sonrasında her bir başlık için 2024 yılına kadar olan çalışmalardan en çok alıntı yapılanlar dikkate alınarak kriterleri ölçmeye yönelik mekanda doğa ile tasarım, malzeme kullanımı, enerji, mekan konforu ve algısı ana kriterleri ve alt kriterleri belirlenmiştir. İkinci aşamada 5 mimar ve her bir mimarın 3 yapısı seçilerek belirlenen kriterlerin bu yapılardaki gerçekleşmeleri irdelenmiştir.

2.2 Seçilen Mimarlar ve Yapıları

Mimarların seçiminde dikkate alınan kriterleri ve bu kriterlerin birbirleriyle olan ilişkileri Şekil 2 ve Tablo 3'te verilmiştir. Değerlendirmelerde araç olarak ilgili mimarlar ve yapıların resmi internet siteleri, internet veri tabani üzerinde bulunan görseller, videolar ve binalarla ilgili yapılmış akademik araştırmalar ve yapıların planları, kesitleri ve perpektifleri incelenmiştir.

Şekil 2. Mimarların ve yapıların seçim kriterleri (Yazarlar tarafından geliştirilmiştir).

Mimarların seçim kriterleri arasında pritzker ödülü olmaları, farklı coğrafyalarda yer almaları, uluslararası tanınmışlıkları, yenilikçi yaklaşımları ve farklı işlevlerde yapılar tasarlamaları etkili olmuştur. Mimari eserlerin seçiminde doğa ile uyumlu tasarımlar, ödüllü yapılar, yeni dönem yapıları ve doğa ile ilişkili yapılar gibi unsurlar temel alınmıştır. Her bir kriter, ilgili yapı ile ilişkilendirilmiş ve mimarın ismiyle birlikte belirtilmiştir. Örneğin, Norman Foster'ın Swiss Re Genel Merkezi coğrafi çeşitlilik açısından değerlendirilirken, Glenn Murcutt'un Donaldson Evi ödüllü yapılar kategorisinde yer almıştır. Örneklemde yer alan yapılar, işlevsellik açısından farklılık göstermektedir. Örneğin, Norman Foster'ın Swiss Re Genel Merkezi bir ofis yapısı iken, Renzo Piano'nun San Francisco Bilim Akademisi bir bilim merkezi olarak tasarlanmıştır. Aynı şekilde Glenn Murcutt'un Walsh Evi bireysel bir konut, Richard Rogers'ın 3 Dünya Ticaret Merkezi ise ticaret merkezi olarak öne çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, biyofilik tasarım kriterlerinin yalnızca belirli bir yapı türüne değil, geniş bir yapı yelpazesine nasıl entegre edilebileceğini anlamaya yönelik fırsatlar sunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Seçilmiş mimarlar ve binaları (Asia Business Council, 2024)

Bina	Yer	Kullanım	Sit Alanı	Açılış	Koordinatları	Ödülleri
Norman Foster (1 Haziran 1935), mimar, Pritzker mimarlık ödülü (1999)						
Swiss Re Genel Merkezi	Londra	Ofis	64500 m²	2004	51°30'51"N 0°04'49"W	LEED Altın Sertifika, RIBA Stirling
Hearst Tower Of New York	Amerika	Ofis	80000 m²	2006	40.7668° N, 73.9835° W	LEED Altın sertifika
Edward P. Evans Hall	Amerika	Yale üniversite yönetim binası	225.000 m²	2014	41°18'53"N 72°55'13"W	LEED Altın sertifika
Renzo Piano (14 September 1937), mimar, Pritzker mimarlık ödülü (1998)						
Kaliforniya Bilim Akademisi	Amerika	Müze ve araştırma enstitüsünü	~ 37000 m²	2008	37°46'11"N 122°27'57"W	LEED Platin sertifika, Riba
Centro Botin	İspanya	Kültür merkezi	6823 m²	2017	43.4622° N 3.8035° W	LEED Altın sertifika, Riba
İstanbul Modern	İstanbul	Sanat müzesi	10.500 m²	2023	41°01'33"N 28°58'58"E	LEED Altın Sertifika
Glenn Murcutt (25 Temmuz 1936), mimar, Pritzker mimarlık ödülü (2002)						
Fredericks White House	Avustralya	Ev	200- 250 m²	2004	34.6476° S 150.7716° E	Pritzker, RAIA Altın Madalya
Donaldson Evi	Avustralya	Ev	300 m²	2006	-33.8136° S, 151.1903° E	Pritzker, RAIA Altın Madalya
Walsh Evi	Avustralia	Ev	180- 200 m²	2005	-	Pritzker, RAIA Altın Madalya
Thom Mayne (19 Ocak 1944), mimar, Pritzker mimarlık ödülü (2005)						
41 Cooper Square	Amerika	Akademik Bina	~ 16.700 m²	2009	40.7289° N 73.9906° W	LEED Altın sertifika
Emerson Koleji	Amerika	Kolej	107400 m²	2011	34°05'51"N 118°19'11"W	AIA|LA Tasarım ödülü
Perot Doğa ve Bilim Müzesi	Amerika	Müze	50000 m²	2012	32°47'12"N 96°48'23"W	LEED Altın sertifika, AIA Ulusal mimarlık
Richard Rogers (23 Temmuz 1933), mimar, Pritzker mimarlık ödülü (2007)						
Antwerp Adalet Sarayı	Belgium	Adliye binası	~77000 m²	2005	51.2196° N 4.4025° E	RIBA Uluslararası Ödül
3 Dünya Ticaret Merkezi	NewYork	Ticaret Merkezi	207.451 m²	2018	40°42'40"N 74°00'43"W	LEED Altın sertifika
Guy's Kanser Merkezi	Londra	Kanser merkezi	~25000 m²	2016	51°30'09"N 0°05'16"W	LEED Altın Sertifika, RIBA Ulusal ödülü

2.3 Analiz Yöntemi

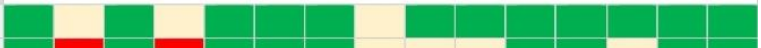
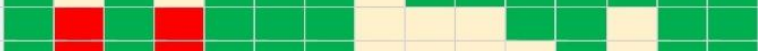
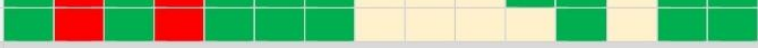
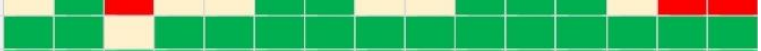
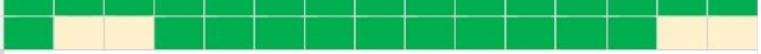
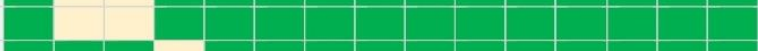
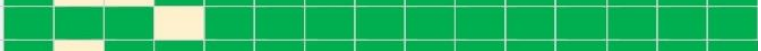
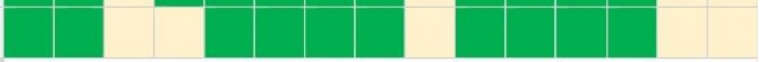
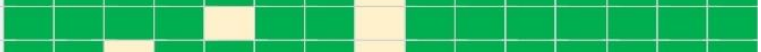
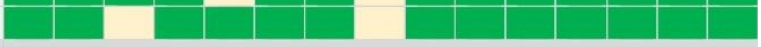
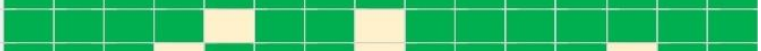
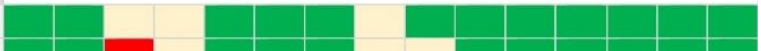
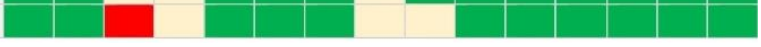
Kontrol listesinde belirlenen kriterler seçilen yapılarda karşılanma düzeylerine göre: **Yeşil:** Tamamen karşılanmış, **Sarı:** Kısmen karşılanmış, **Kırmızı:** Başlık karşılanmamış olmak üzere 3 farklı şekilde değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

Öneri modelin seçilen mimari yapılar üzerindeki değerlendirilmesinde; belirlenen kriterlerin seçilen yapılarda çoğunlukla dikkate alındıkları; buna karşın yapı çevrelerinde yansıyan ışık, ışık havuzları, toprak kullanımı, yapının doğal ortama uymasında doğal şekiller ve formların kullanımlarının yer almadığı; yine mekân konforu ve algısında etkili olabileceği düşünülen korku alt kriterine yer verilmediği belirlenmiştir. İlave olarak bina formunda değişen şartlara uyum; yapının çevresi ile ilişkisinde sağlıklı çevre oluşturma kriterlerinin orta derecede yer aldığı tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Öneri modelin örnekler üzerinde değerlendirilmesi

		Norman Foster			Glenn Murcut			Renzo Piano			Thom Mayne			Richard Rogers		
NO	PARAMETRELER	Swiss Re Genel Merkezi	Hearst Tower of New York	Edward P. Evans Hall	Fredericks White House	Walsh Evi	Dolandson Evi	Kaliforniya Bilim Akademisi	Centro Botin	İstanbul Modern	41 Cooper Square	Emerson Koleji	Perot Doğa ve Bilim Müzesi	Antwerp Adalet Sarayı	3 WTC Ticaret Merkezi	Guy's Kanser Merkezi
	Bina Formu															
	Değişen şartlara uyum															
1	Çeşitliliği dahil etmek	■		■		■	■	■	■		■	■	■		■	■
2	Kendini yenileme yoluyla bütünlüğünü korumak	■	■			■	■	■		■		■	■			
3	Çeşitlilik ile dayanıklılığı somutlaştırmak	■					■	■	■		■		■		■	■
	Form ve fonksiyonun birliği															
4	İşlevsellik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
5	Estetik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
6	Kullanıcı ihtiyaçları	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
7	Bağlam	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
8	Sürdürülebilirlik	■	■	■	■		■	■		■	■	■	■	■	■	■
9	Teknik Uygulanabilirlik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Yapının çevresi ile ilişkisi															
	Güneş enerjisinin doğrudan kullanımı															
10	Doğal ışık	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
11	Işık ve gölge	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
12	Ferahlık	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
13	Yansıyan ışık	■		■				■	■	■	■		■	■	■	■
14	Işık havuzları	■	■		■			■			■	■				
	Yerel olarak uyumlu ve duyarlı olmak															
15	Yerel ve bölgesel hava durumu	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
16	Hava kalitesi	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■
17	Toprak		■	■			■	■		■	■	■			■	■
	Tabii ortamı koruma (Doğa Korunumu)															
18	Yapı malzemesi seçimi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
19	Atık yönetimi	■	■	■		■	■	■			■	■	■	■	■	■
	Yapının doğal ortama uyması (Doğal şekiller ve formlar)															
20	Yaylar, kemerler, kubbeler	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■			■	■
21	Yumurtamsı, oval, borusal formlar	■	■	■	■		■	■	■	■		■	■	■	■	■
22	Botanik ve Hayvan motifleri		■	■	■			■			■	■	■	■		
23	Ağaçlar, kolonsu destekler	■	■				■	■		■	■		■		■	■
	Yapı Ve Etrafının Entegrasyonu															

24	Uyum	
25	Tekrar	
26	Zıtlık	
27	Denge	
28	Bütünlük	
	Sağlıklı Çevre Oluşturmak	
29	Maksimum gürültüyü azaltmak	
30	Toz bölgelerini sınırlandırmak	
31	Kötü kokuların yayılmasını önlemek	
	Mekânda Doğa ile Tasarım	
	Doğa ile Görsel Temas	
32	Stresi azaltmak	
33	Gerçek doğaya öncelik vermek	
34	Su ögelerinin görsel, akustik veya termal katkıları	
35	Doğayı iç mekâna entegre etmek	
36	İklim koşullarına uygun tasarım	
37	Doğal aydınlatmanın mekânda kullanımı	
38	Doğal ve yerel malzemelerin kullanımı	
	Doğa ile Görsel Olmayan Temas	
39	Organik formlar	
40	Doku ve desen	
41	Doğal malzeme izlenimi	
42	Ritmik tekrar	
43	Doğadan ilham alan renklerin seçimi	
	Malzeme Kullanımı	
	Doğal Malzemelerin Kullanımı	
44	Yapısal eleman olarak	
45	Dekoratif eleman olarak	
46	İç mekân ortamını iyileştirmek	
47	Dış mekanları güzelleştirmek için	
48	Değerlerinizi ve vizyonunuzu ifade etmek için	
	Doğa Dostu Kimyasallar Kullanmak	
49	Malzemelerinin karbon ayak izini azaltmak	
50	Enerji tasarrufu	
51	Doğal kaynakların korunması	
	Enerji	
	Kaynak Tüketimini Azaltmak	
52	Çok işlevli tasarım kullanma	
53	Düşük enerjili süreçler kullanma	
54	Tüm malzemeleri geri dönüştürmek	
55	İşlevi forma uydurma	
	Kaynakları Yeniden Kullanmak	
56	Su yönetimi ve hidroloji	
57	Doğrudan Kullanım	

0 puan: **1 puan**: **2 puan**:

4. Tartışma

Çalışmada literatür taraması sonucunda doğa ile bütünleşik tasarımda önemli olabileceği varsayılan 6 ana kriter belirlenmiştir. Bunlar; bina formu, yapının çevresi ile ilişkisi, mekanda doğa ile tasarım, malzeme kullanımı, enerji, mekan konforu ve algısıdır. Bu kriterler ve kriterlerin alt kriterleri seçilen 15 mimari yapı üzerinde değerlendirilmiştir.

Alexander vd. (1977) tarafından ortaya konan 'designe patterns' teorisi, Brand'ın (1994) 'How Buildings Learn' adlı çalışmasında vurguladığı yapısal evrim ilkeleri ve Holling'in (1973) ekolojik dayanıklılık kuramları doğa ile bütünleşik yapılarda fiziksel mekanlara çeşitliliğin dahil edilmesi kendini yenileme yolu ile bütünlüğünü koruması ve çeşitlilikle dayanıklılığın somutlaştırılmasının öneminden bahsetmektedirler. Analizler sonucunda bina formlarına çeşitliliği entegre etmek için modüler tasarım yaklaşımları (Knaack et al., 2014) ve esnek planlama stratejilerinin (Schneider & Till, 2007) benimsenmesi önerilebilir; böylece yapılar, değişen ihtiyaçlara ve çoklu işlevlere dinamik olarak yanıt verebilirler. Doğa ile tasarım ilkeleri (Kellert, Calabrese, 2015) ve kentsel ekosistem entegrasyonu (Mostafavi & Doherty, 2010) ile yapılı çevre; ekolojik ve sosyal çeşitlilikle bütünleşerek daha kapsayıcı ve adaptif bir karakter kazanabilir. Kendini yenileme yoluyla bütünlüğünü koruyabilmesi için akıllı malzeme sistemleri (Addington & Schodek, 2005) ve biyolojik tabanlı kendini onarabilen yapı malzemeleri (Jonkers, 2007) geliştirilebilir; bu sayede yapılar çevresel stres faktörlerine karşı otonom tepki verebilme kapasitesi kazanabilir. Ayrıca, dinamik yapı kabuğu sistemleri (Loonen et al., 2013) ve adaptif taşıyıcı sistemler (Knippers, Nickel, Speck, 2019) ile binalar, değişen iklim koşullarına ve kullanıcı ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde kendilerini sürekli olarak yeniden yapılandırabilirler. Çeşitlilikle dayanıklılığı somutlaştırmak için modüler ve hibrit yapı sistemleri (Gosselin et al., 2020) ile yerel malzeme ve tekniklerin yenilikçi uygulamalarını (Oliver, 2006) bütünleştirmek gerekmektedir; bu yaklaşım, yapıların hem kültürel çeşitliliğe hem de iklimsel zorluklara direnç göstermesini sağlayacaktır. Ayrıca, biyomimikri temelli tasarım stratejileri (Pawlyn, 2011) ve dinamik adaptasyon mekanizmaları (Kolarevic & Malkawi, 2005) kullanılarak; binaların çevresel değişimlere karşı esnek ve sürdürülebilir bir şekilde evrimleşmesi mümkün hale gelebilir. Çalışmada bina formunun seçilen örnekler üzerindeki analizlerine bakıldığındanda "form ve fonksiyon birliği" kriterinin alt bileşenleri olan işlevsellik (Groat & Wang, 2013), estetik (Rasmussen, 1964), kullanıcı ihtiyaçları (Alexander et al., 1977), bağlamsal uyum (Frampton, 1983), sürdürülebilirlik (McDonough & Braungart, 2002) ve teknik uygulanabilirlik (Leupen et al., 2007) parametrelerinin yeterli düzeyde sağlanıldığı görülmektedir. Bulgular, mimari bütünlük ve

performans ilişkisini vurgulayan Lynch (1960) ve Norberg-Schulz (1971)'in teorik çerçeveleriyle uyum içinde olup, aynı zamanda çağdaş sürdürülebilir tasarım ilkelerini (Kibert, 2016) destekler niteliktedir.

Değerlendirme verilerine bakıldığında; güneş enerjisinden doğrudan faydalanma ilkelerinin, özellikle doğal ışığın etkin kullanımı, ışık ve gölge dengesinin sağlanması, mekânsal ferahlık yaratılması gibi alt başlıklar düzeyinde dikkate alındığı; yansıyan ışık ve ışık havuzları kullanımlarına daha fazla yer verilebileceği belirlenmiştir. Le Corbusier'nin (1931) "ışık mimarinin özü olmalıdır" vurgusunu yaparken; Yeang'ın (1999) pasif güneş stratejilerinin enerji tasarrufu ve iç mekân konforu üzerindeki etkisini; Baker ve Steemers ise (2002) doğal ışığın yönlendirilmesiyle hem enerji verimliliği hem kullanıcı refahının sağlanabileceğini savunmaktadır. Konis'in (2013) iç mekânlarda ışığın gölge ve yansıma ile dengelenmesine dair tanımlamalar yapmaktadır. Yansıyan ışığın daha etkili kullanılabilmesi için açık renkli yansıtıcı yüzeylerin (örneğin beyaz duvarlar, açık renkli zeminler, su yüzeyleri) stratejik olarak konumlandırılması, ışığın mekânın derinliklerine dağılmasını kolaylaştıracaktır. Baker ve Steemers'in (2002) doğal ışığın yönlendirilmesi için çevresel yansıtıcılık değerinin dikkatle kontrol edilmesi gerektiği savunmaktadırlar. Heschong (1999) yansıtıcı yüzeylerin görsel konfor ve aydınlık hissi üzerindeki etkilerini vurgulamaktadırlar. Konis'in (2013) iç mekânda kontrast seviyelerini dengelemek için yansıyan ışık stratejilerinin kullanılmasını önermektedir. Lechner'in (2015) ışık havuzları ve yansıtıcı paneller aracılığıyla derin planlı yapılarda gün ışığının performansını artırmaya yönelik açıklamaları ve Szokolay'ın (2008) doğal aydınlatmada ikincil yansımanın mekânsal dağılım üzerindeki rolüne dikkat çektiği tasarım ilkeleri dikkate alındığında yansıyan ışık kullanımının artırılması önerilebilir. Işık havuzlarının etkinliğini artırmak için mimari biçimlenmede ışığın geliş yönüne uygun konumlandırma, yansıtıcı iç yüzey kaplamaları kullanma ve açıklık oranlarını optimize etme gibi tasarım stratejileri uygulanmalıdır. Lechner'in (2015) ışık havuzlarının derin planlı yapılarda doğal aydınlatmayı iyileştirmek için geometrik doğrulukla kurgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Baker ve Steemers'in (2002) ışığın iç mekâna yayılmasında ışık kuyularının açısal yerleşimi ve iç yüzeyin yansıtıcılığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine Tregenza ve Wilson (2011) ışık havuzlarının sadece aydınlatma değil, aynı zamanda mekânsal deneyim üzerinde de etki yarattığını ifade etmektedirler.

Hough'un (1995) kent peyzajlarında toprak sağlığının ekolojik sürdürülebilirlik açısından temel bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Hegger ve arkadaşları da (2008) geçirimsiz yüzeylerin azaltılmasının su döngüsünü ve toprak kalitesini doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Yapının çevresiyle sağlıklı bir ilişki kurabilmesi için toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını koruyacak yaklaşımlar benimsenmeli; geçirimsiz yüzeylerin azaltılması, yağmur suyu toplama sistemleriyle suyun yeniden toprağa kazandırılması ve yerli bitki örtüsünün desteklenmesi gibi stratejiler uygulanmalıdır. McHarg (1969) ve Steiner (2008) çalışmalarında; yer şekilleri ve toprak türlerinin yapılı çevrede dikkatle analiz edilmesi gerektiğinden bahsetmekte; Beatley (2011) ise yerel ekosistemlerin korunmasında toprak geçirgenliğinin artırılması gerektiğini öne sürmektedir.

Yaşam döngüsünün çevresel etkileri azaltmadaki rolünde sürdürülebilir malzeme kullanımı ve atık yönetimi önemlidir(Berge, 2009; Kibert, 2016). Yapı atıklarının geri kazanımı ve yeniden kullanımıyla doğal kaynak tüketiminin azaltılabilir (Rios vd., 2015). Yapılan analizlerde; yapılarda yapı malzemesi seçiminde doğal çevreye zarar vermeyen, düşük çevresel etkili ve geri dönüştürülebilir malzemelerin tercih edildiği, atık yönetimine dikkat edilmesi memnuniyet vericidir. Doğal malzemelerin yerel kaynaklı seçimleri ile yapıların çevre üzerindeki yükleri azaltılabilir (Edwards, 2001; Hegger vd., 2008).

Le Corbusier (1931) doğadaki biçimlerin mimaride yeniden yorumlanmasının yapıya doğallık ve simgesel değer kattığını söylemektedir. Kellert'in (2005) biyofilik tasarımda hayvan ve bitki motiflerinin insan doğa bağını güçlendirdiğine dair açıklamaları yer almaktadır. Kronenburg'un (2007) doğal ortamla uyumlu yapısal biçimlerin esneklik ve yerle ilişki kurma açısından belirleyici olduğunu ifade

ettiği analizleri vardır. Yay, kemer ve kubbe gibi doğal eğrisel formların çevresel uyum açısından iyileştirilebilmesi için bu elemanların topografyaya ve güneş ışığına göre konumlandırılması, yerel iklime uygun malzemelerle tasarlanması ve doğadaki yapısal organizasyonlardan (örneğin ağaç dalları, kemiksi yapılar) esinlenen biyomorfik sistemlerle bütünleştirilmesi önerilmektedir. Bu yaklaşım, Gaudí'nin doğadan türeyen kemer ve kubbe biçimlerini yapının strüktürel ve çevresel karakterine entegre ettiği eserleriyle (Permanyer, 2003) desteklenebilir. Çalışmada bina çevrelerinde yapının doğal ortama uymasında doğal şekiller ve formların kullanımlarının az sayıda yer aldığı görülmüştür. Yapılacak tasarımlarda daha fazla doğal şekillere yer verilmesi önerilebilir. Otto (2005) doğadaki gerilim ve zar formların fiziksel çevreye uyumlu strüktürel çözümler sunduğunu vurgulamaktadır. Hensel ve Menges (2008) morfo-ekolojik tasarımda dallanma ve taşıyıcı sistemlerin doğayla bütünleşik olmasını önermekte; oval ve yumuşak yüzeylerin çevresel geri beslemeye duyarlı morfolojik tasarımlar oluşturduğunu söylemektedirler. Yapının doğal ortama uyumunu artırmak için ağaç benzeri kolonsu destekler, yalnızca taşıyıcı elemanlar değil, aynı zamanda çevresel etkileşim sağlayan biyomorfik yapılar olarak ele alınabilir. Bu strüktürel sistemler, doğal dallanma prensipleri ve büyüme örüntülerine göre parametrik olarak modellenerek hem görsel hem de ekolojik bağlamda yerle uyumlu hale getirilebilirler.

Çalışma bulgularında; yapının çevresiyle olan entegrasyonunda form, ritim ve oran açısından uyum; malzeme ve doku tekrarlarında süreklilik; görsel ve işlevsel denge sağlama; ve tüm bu unsurları bağlamsal bütünlükle birleştirme becerilerinin yeterli düzeyde karşılandığı görülmüştür. Bütünlük duygusu çevresel kimliğe katkı sunmakta önemli olacaktır (Norberg-Schulz, 1980). Mimari deneyimde zıtlık ve denge kullanıcı algısını biçimlendirmede etkili olabilir (Tschumi, 1996).

Seçilen yapıların doğa ile görsel temas kurma düzeylerinin, stresin azaltılması, gerçek doğaya öncelik verilmesi, iklime duyarlı tasarım, doğal aydınlatmanın kullanımı ve yerel/doğal malzeme tercihleri gibi kriterler açısından yeterli seviyede karşılanması memnuniyet vericidir. Kellert (2005) doğa ile doğrudan görsel temasın psikolojik iyileşme ve stres azaltımındaki etkilerini vurgulamaktadır. Heschong (1999) doğal ışığın kullanıcı konforuna ve üretkenliğe katkı sağladığını söylemektedir. White ve arkadaşlarının (2013) gerçek doğayla kurulan görsel ilişkinin yapay temsillere kıyasla bilişsel faydalarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Doğa ile görsel temasın gerçek doğa üzerinden iyileştirilmesi için, yapının yakın çevresinde bitkisel peyzajın artırılması, kullanıcı görüş alanlarında doğal unsurların (ağaçlar, su öğeleri, gökyüzü vb.) öncelikli konumlandırılması ve mimari açıklıkların manzara odaklı planlanması önerilebilir. White ve arkadaşları (2013) gerçek yeşil ve mavi alanlara bakmanın insan sağlığı üzerinde ölçülebilir pozitif etkiler yarattığını belirtmektedirler. Heschong'un (1999) doğal manzaraya bakan mekânların kullanıcı konforunu ve üretkenliğini artırdığını savunmaktadır. Mekânda su öğelerinin görsel, akustik ve termal katkılarını artırmak için, yapıya entegre edilen su yüzeylerinin (yansıtıcı havuzlar, akan su öğeleri, sis nozülleri vb.) kullanıcı görüş ve işitme alanlarına bilinçli şekilde yerleştirilmesi; ayrıca bu öğelerin mikroiklim üzerinde serinletici etki yaratacak şekilde konumlandırılması gerekmektedir.

Doğayı iç mekâna entegre etmek için, yapıların doğal havalandırmaya ve gün ışığına açık kurgulanması, iç mekânda bitkilendirme, su yüzeyleri, doğal malzeme ve dokuların kullanımı ile iç-dış sınırların geçirgen biçimde tasarlanması önemlidir. Kellert (2005) görsel olmayan biyofilik uyaranların –dokunsal doku, doğal ritim, ses, renk, koku gibi– insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Çalışma değerlendirmelerinde; doğa ile görsel olmayan temas kurma düzeylerinde özellikle organik formların kullanımı, doğal doku ve desenlerin mimari yüzeylere yansıtılması, doğadan ilham alan renklerin tercih edilmesi, ritmik tekrarların yapıya ahenk katması ve doğal malzeme izlenimlerinin başarıyla aktarılması gibi kriterlerin yeterli düzeyde karşılanması memnuniyet vericidir.

Doğal malzemelerin kullanımı; görsel, termal ve dokunsal algıya katkıda bulunarak hem sürdürülebilirlik hem de yerel kimliğin ifadesine yardımcı olabilirler (Day, 2002; Kellert, 2005).

Heschong (1999) iç mekanda doğal malzeme kullanımlarının; ışık, sıcaklık ve yüzey etkileşimleriyle beraber konforu artırdığından bahsetmektedir. Çalışma alanlarına bakıldığında; doğal malzemelerin yalnızca yapısal değil; aynı zamanda iç mekân konforu artırıcı, dış mekân estetiği sağlayıcı ve kültürel değerleri temsil edici öğeler olarak da yeterli düzeyde kullanıldıkları görülmüştür. Doğal malzemelerin dekoratif eleman olarak kullanımını iyileştirmek için, bu malzemelerin dokusal zenginliği, renk çeşitliliği ve yaşlanma estetiği gibi özgün nitelikleri yapının iç ve dış yüzey tasarımlarında vurgulanmalı, geleneksel el işçiliği ve yerel üretim teknikleri ile bütünleştirilmelidir (Frampton, 1983; Pallasmaa, 2005). Doğal malzemelerin kültürel değerleri ve toplumsal vizyonu yansıtacak biçimde kullanımı için, malzemenin yalnızca fiziksel özellikleri değil, ait olduğu coğrafyanın tarihsel, sembolik ve yerel üretim gelenekleri göz önünde bulundurularak seçilmesi ve mimari anlatımın bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir (Day, 2002; Frampton, 1983).

Şentürer'in (2005) yerel ve doğal kaynakların dengeli tüketimiyle kimyasal etkilerin azaltılabileceğini ifade etmektedir. Lehmann(2010) düşük toksisiteli, yerel ve geri dönüştürülebilir malzemelerin iklim dostu mimarlık için temel oluşturduğundan bahsetmektedir. Kibert (2016) çevreyle uyumlu malzeme kimyasının uzun ömür, enerji tasarrufu ve kaynak koruması sağladığını belirtmektedir. Çalışmada; yapıların doğa dostu kimyasallar kullanımında, özellikle malzemelerin karbon ayak izinin azaltılması, enerji verimliliğinin artırılması ve doğal kaynakların korunmasına katkı sağlama açısından yeterli düzeyde performans göstermesi önemlidir. Edwards ve Hyett'in (2001) yapı ürünlerinde kullanılan zararlı kimyasalların azaltılmasının çevresel etkinin minimize edilmesinde kritik olduğundan bahsetmektediler. Yine Yeang'in (1999) doğa dostu kimyasal kullanımının ekolojik yapılaşma içinde su, toprak ve hava sistemlerini korumada belirleyici olduğunu ortaya koyduğu ekolojik planlama anlayışı gözöünde tutulduğunda seçilen yapılarda bu konuarın dikkate alınmış olması memnuniyet vericidir.

Salingaros (2006) yapısal düzen ve doğaya duyulan saygının, mimaride algısal uyumu pekiştirdiğini savunmaktadır. Heschong ise (1999) doğa ile görsel-işitsel bağın kullanıcı deneyimini zenginleştirdiği savunmaktadır. Çalışmasonuçlarında; mekan konforu ve algısı bağlamında insan-doğa ilişkisini destekleyen tasarım kararlarının; denge, doğaya karşı mimari saygı ve kullanıcıda merak ve keşif duygusunu teşvik eden mekânsal kurguların dikkate alınmış olması önemlidir. Bu sonuç, Alexander'ın (1977) insanın doğa ile bütünleştiği mekânlarda biçimsel karmaşa ve düzenin uyumunun psikolojik konfor sağladığını vurguladığı yapısal düzen kuramını destekler niteliktedir. Yine çalışma sonuçları; m*ekân konforu ve algısı kapsamında insan-doğa ilişkisine dair "korku" olgusunun yeterince ele alınmadığını ortaya koymuştur.* Kaplan ve Kaplan (1989) bilişsel çevre kuramlarında; doğada var olan tehdit ve belirsizlik unsurlarının deneyimsel mekân algısını derinleştirdiğinden bahsetmektedirler. Tuan'ın (1979) "topophilia" ve "topophobia" kavramlarıyla tarif ettiği gibi doğaya karşı hem hayranlık hem de korku hislerinin birlikte mekânsal kimliği şekillendirdiği görüşü düşünüldüğünde korku kriterinin seçilen yapılarda yeterince yer almaması bir eksiklik olarak görülebilir. Mimari mekânlarda insan-doğa ilişkisini güçlendirmek ve doğaya yönelik bilinçdışı korkuyu (biofobi) azaltmak için, mekânsal organizasyonda açık görüş alanları, yumuşak geçişli ışıklandırma, doğadan ilham alan biçimler, doğal malzemeler ve güvenli kaçış rotaları gibi unsurlar bütüncül şekilde tasarıma entegre edilmelidir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Organik mimari, biyonik mimari, biyomimikri ve biyofilik tasarım gibi yaklaşımlar, çevre dostu ve insan odaklı çözümler sunmaktadırlar. Bu yaklaşımlar, yapıların çevresel etkilerini azaltırken aynı zamanda kullanıcıların fiziksel ve psikolojik sağlığını desteklemektedir. Çalışma sonucunda belirlenen öneri modelin kriterlerinin seçilen yapıların analizlerinde genellikle dikkate alındıkları; buna karşın özellikle güneş enerjisinin doğrudan kullanımında yansıyan ışık ve ışık havuzları; yapıların doğal ortama uymalarında etkili olabileceği düşünülen doğal şekiller ve formların kullanımlarında yetersizlikler olduğu belirlenmiştir. Çalışmada, doğa ile tasarımda etkili olduğu düşünülen bina formu, yapının çevresi ile ilişkisi, mekânda doğa ile tasarım, malzeme kullanımı, enerji, mekân konforu ve algısı konularının dikkate alınması, fiziksel mekanlardaki yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyecektir. Dünyada uluslararası anlamda yeşil yapıları değerlendirmede kullanılan sertifika sistemleri göz önünde tutulduğunda, oluşturulan yeşil bina tasarımı öneri modeli, doğa ile bütünleşik tasarım kaygısı güden yapılar için etkili olacaktır.

Çalışmanın Kısıtları:

Gelecek Araştırmalar:
Çalışma sonucunda elde edilen tablo mevcut çalışmalara bir alternatif olarak kullanılabilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması olmadığına dair beyan ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Eko-Mimar Ken Yeang' a değerli görüşleri için teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Addington, D. M., & Schodek, D. L. (2005). Smart Materials and Technologies in Architecture. Architectural Press.

Alexander, C., Ishikawa, S., & Silverstein, M. (1977). A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction. Oxford University Press.

Asia Business Council. (2024, November 6). *Asia Business Council Annual Survey 2024*. Asia Business Council.

Baker, N., & Steemers, K. (2002). *Daylight Design of Buildings: A Handbook for Architects and Engineers*. James & James.

Beatley, T. (2011). *Biophilic Cities: Integrating Nature into Urban Design and Planning*. Island Press.

Benyus, J. M. (1997). "*Biomimicry: Innovation Inspired by Nature*." Harper Collins, William Morrow Company Inc., NY, pp.7- 15

Berge, B. (2009). *The Ecology of Building Materials* (2nd ed.). Architectural Press.

Brand, S. (1994), *How Buildings Learn: What Happens After They're Built*, Penguin, New York,. NY, ISBN 9780140139969

Browning, W. D., Ryan, C. O., & Clancy, J. O. (2014). *14 Patterns of Biophilic Design: Improving Health and Well-Being in the Built Environment*. Terrapin Bright Green.

Calkins, M. (2005). Strategy use and challenges of ecological design in landscape architecture. *Landscape and Urban planning*, *73*(1), 29-48.

Cervera, Pioz. (2015). Bionic Architecture: Learning from Nature (English and Spanish Edition).

Day, C. (2002). *Spirit and Place: Healing Our Environment*. Architectural Press.

Edwards, B., & Hyett, P. (2001). *Guidelines for Environmentally Friendly Architecture*. Architectural Press.

Farr, D. (2011). *Sustainable urbanism: Urban design with nature*. John Wiley & Sons.

Frampton, K. (1983)**.** *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance***. In,**

Foster, H. (ed). *Postmodern Culture.* **London; Pluto Press. pp.16-30.**

Givoni, B. (1998). *Climate Considerations in Building and Urban Design*. John Wiley & Sons.

Hegger, M., Fuchs, M., Stark, T., & Zeumer, M. (2008). *Energy Manual: Sustainable Architecture*. Birkhäuser.

Hensel, M. (2013). *Performance-Oriented Architecture: Rethinking Architectural Design and the Built Environment*. Wiley.

Heschong, L. (1999). *Daylighting in Architecture: A European Reference Book*. James & James.

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4(1), 1–23.

Geissler, S., Schmid, A., & Kranzl, L. (2020). *Reuse and recycling potentials in buildings*. *Journal of Cleaner Production*, 276, 123321.

Gosselin, C., Duballet, R., Roux, P., Gaudillière, N., Dirrenberger, J., & Morel, P. (2020). "Large-scale 3D printing of ultra-highperformance concrete – A new processing route for architects and builders". Materials & Design, 188, 108-124.

Groat, L., & Wang, D. (2013). Architectural Research Methods. Wiley.

Hensel, M., & Menges, A. (2008). Versatility and Vicissitude: Performance in Morpho-Ecological Design. Architectural Design, 78(2), 6–11.

Heschong, L. (1999). Daylighting in Schools: Reanalysis Report. Heschong Mahone Group.

Hough, M. (1995). Cities and Natural Process: A Basis for Sustainability. Routledge.

IPCC (2022). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.

Jo, H., Song, C., & Miyazaki, Y. (2019). Physiological benefits of viewing nature: A systematic review of indoor experiments. International journal of environmental research and public health, 16(23), 4739.

Jonkers, H. M. (2007). "Self Healing Concrete: A Biological Approach". In Self Healing Materials (pp. 195-204). Springer.

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). The Experience of Nature: A Psychological Perspective. Cambridge University Press.

Kellert, S. R. (2015). Biophilic Design: The Theory, Science, and Practice of Bringing Buildings to Life. Wiley.

Kellert, S. R. (2005). Building for Life: Designing and Understanding the Human-Nature Connection. Island Press.

Kellert, S. R., & Calabrese, E. F. (2015). The practice of biophilic design. Terrapin Bright Green.

Kellert, S. R., Heerwagen, J., & Mador, M. (2008). Biophilic design: The theory, science and practice of bringing buildings to life. Wiley.

Keniger, L. E., Gaston, K. J., Irvine, K. N., & Fuller, R. A. (2013). What are the benefits of interacting with nature?. International journal of environmental research and public health, 10(3), 913-935.

Kibert, C. J. (2016). Sustainable Construction: Green Building Design and Delivery (4th ed.). Wiley.

Knaack, U., Klein, T., Bilow, M., & Auer, T. (2014). Facades: Principles of Construction. Birkhäuser.

Knippers, J., Nickel, K. G., & Speck, T. (2019). Biomimetic Research for Architecture and Building Construction. Springer.

Kolarevic, B., & Malkawi, A. (2005). Performative architecture: beyond instrumentality. New York: Spon Press.

Konis, K. (2013). Effective daylighting: Evaluating visual comfort in daylit spaces using luminance-based contrast measures. Building and Environment, 59, 672–682.

Krause, L. R. (2011). Frank Lloyd Wright: Organic architecture for the 21st century.

Kronenburg, R. (2007). Flexible: Architecture that Responds to Change. Laurence King Publishing.

Le Corbusier. (1931). Towards a New Architecture. Dover Publications.

Lechner, N. (2015). Heating, Cooling, Lighting: Sustainable Design Methods for Architects (4th ed.). Wiley.

Lehmann, S. (2010). The Principles of Green Urbanism: Transforming the City for Sustainability. Earthscan.

Leupen, B. (2006). Design and Analysis. 010 Publishers.

Leupen, B., et al. (2007). Design and Analysis. 010 Publishers.

Levine, N. (1996). The Architecture of Frank Lloyd Wright. Princeton University Press.

Loonen, R. C. G. M., Trčka, M., Cóstola, D., & Hensen, J. L. M. (2013). "Climate Adaptive Building Shells: State-of-the-Art and Future Challenges". Renewable and Sustainable Energy Reviews, 25, 483-493.

Lynch, K. (1960). The Image of the City. MIT Press.

McDonough, W., & Braungart, M. (2002). Cradle to Cradle. North Point Press.

McHarg, I. L. (1969). Design with Nature. Natural History Press.

Mei, X., Liu, C., & Li, Z. (2024). Research progress on functional, structural and material design of plant-inspired green bionic buildings. Energy and Buildings, 114357.

Menges, A. (2012). *Material Computation: Higher Integration in Morphogenetic Design*. *Architectural Design*, 82(2), 14–21.

Monbiot, G. (2013). *Feral: Rewilding the Land, the Sea, and Human Life*. Penguin Books.

Mostafavi, M., & Doherty, G. (2010). Ecological Urbanism. Lars Müller Publishers.

Norberg-Schulz, C. (1971). Existence, Space and Architecture. Praeger.

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli.

Oliver, P. (2006). Built to Meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture. Routledge.

Otto, F. (2005). *Bionik–Natur–Idee*. Birkhäuser.

Pallasmaa, J. (2005). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. Wiley.

Pawlyn, M. (2011). *Biomimicry in Architecture*. RIBA Publishing.

Pearson, D. (2001). *New organic architecture: the breaking wave*. University of California Press.

Perez-Lombard, L., Ortiz, J., & Pout, C. (2008). *A review on buildings energy consumption information*. *Energy and Buildings*, 40(3), 394–398.

Pohl, G., & Nachtigall, W. (2015). *Biomimetics for Architecture & Design: Nature-Analogies-Technology*. Springer.

Rasmussen, S. .E. (1964). *Experiencing Architecture – 2nd Edition*. London: The Mit Press.

Rios, F. J., Grau, D., & Francisco, C. (2015). Environmental benefits of reuse of construction materials in temporary structures: A case study in Brazil. *Resources, Conservation and Recycling*, 101, 67–76.

Roaf, S., Fuentes, M., & Thomas, S. (2007). *Ecohouse: A Design Guide*. Architectural Press.

Ryan CO, Browning WO, Clancy JO, et al. (2014). Biophilic design patterns: Emerging nature-based parameters for health and well-being in the built environment. International Journal of Architectural Research, 8(2), 62-76.

Salingaros, N. A. (2006). A Theory of Architecture. Umbau-Verlag.

Schneider, T., & Till, J. (2007). Flexible Housing. Architectural Press.

Sheweka, S., & Magdy, A. N. (2011). The living walls as an approach for a healthy urban environment. Energy Procedia, 6, 592-599.

Smith, B. (2001). Organic Architecture and the Sustainability Paradigm. Journal of Architectural Theory, 8(2), 45–60.

Steiner, F. (2000). The Living Landscape: An Ecological Approach to Landscape Planning. McGraw-Hill.

Steinitz, C. (1990). A framework for theory applicable to the education of landscape architects. Landscape Journal, 9(1), 136–143.

Szokolay, S.V. (2008) Introduction to Architectural Science The Basis of Sustainable Design, Architectural Press, Oxford.

Şentürer, A. (2005). Ekolojik mimarlıkta sürdürülebilir malzeme kullanımı. Yapı Dergisi, 284, 52–56.

Tschumi, B. (1996). Architecture and Disjunction. MIT Press.

Tregenza, P., & Wilson, M. (2011). Daylighting: Architecture and Lighting Design. Routledge.

Tuan, Y.-F. (1979). Landscapes of Fear. University of Minnesota Press.

Ulrich, R. (1984). View through a Window May Influence Recovery from Surgery. Science.

White, M. P., Alcock, I., Grellier, J., Bell, S., Elliott, L. R., Gascon, M., & Fleming, L. E. (2013). Blue space, health and well-being: A narrative overview and synthesis of potential benefits. Environmental Research, 142, 38–50.

Wright, F. L. (1939). An Organic Architecture: The Architecture of Democracy. Lund Humphries.

Vale, B., & Vale, R. (1991). Green Architecture: Design for a Sustainable Future. Thames and Hudson.

Yeang, K. (1999). The Green Skyscraper: The Basis for Designing Sustainable Intensive Buildings. Prestel.

Zari, M. P. (2007). Biomimetic approaches to architectural design for increased sustainability. Sustainable Building Conference, 1-10.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The study aims to contribute to the development of a holistic design model for the nature-architecture relationship by providing a theoretical and practical framework. Within the scope of the research, it is aimed to understand the relationship between human and natural environment and to determine the basic design criteria for a successful nature-design integration.

Nature-based approaches are based on an understanding that aims to create sustainable, aesthetic and functional structures in architectural design by drawing inspiration from nature. This approach involves efforts to harmonise the human-made environment with nature by learning from nature's cyclical systems, material usage, and organisational principles. This design philosophy, which uses nature as a guide, is not only concerned with aesthetic considerations but also with environmental goals such as ecological balance, energy efficiency, and the preservation of biological diversity. Nature-based design prioritises understanding the underlying mechanisms and principles of natural processes and forms rather than simply copying them and integrating them into design. Historically, traces of the connection between nature and design can be traced back to ancient civilisations. The use of natural materials in ancient Greek and Roman architecture, and the application of nature's principles of harmony in Chinese and Japanese garden art, are early examples of this understanding. In the Middle Ages, details reflecting nature's organic forms in Gothic architecture and the incorporation of plant motifs into aesthetic design in the Art Nouveau movement demonstrate the evolution of nature-based design across different centuries. In the 20th century, Frank Lloyd Wright's organic architecture approach pioneered the quest to integrate buildings with their surroundings. Today, approaches such as biomimicry and biophilic design, combined with technological developments, have taken the idea of learning from nature to a new level. One of the most important benefits of nature-based design is that it supports sustainability goals. Natural systems are based on cyclical and minimal waste principles; integrating these principles into design processes reduces energy consumption and ensures the efficient use of resources. Additionally, incorporating elements such as natural light, ventilation, and thermal comfort into design enhances energy efficiency while positively contributing to users' physical and psychological well-being. These approaches have great potential not only for individual buildings but also for urban planning and design.

Design processes inspired by nature play a strategic role in bridging the gap between humans and nature. Rebuilding people's connection with the natural environment fosters a closer relationship with nature. In this context, biophilic design aims to satisfy people's longing for nature through architectural structures. Applications such as green walls, indoor gardens, and access to natural landscapes reduce stress levels, increase productivity, and support the overall well-being of space users. Such applications incorporate nature's healing power into spatial experiences. Nature-based strategies not only provide individual benefits but also aim for broader ecological balance and social welfare. Biomimicry revolutionises energy, material, and structural systems by studying nature's most effective and efficient solutions. For example, passive cooling systems inspired by termite mounds or self-cleaning materials inspired by lotus leaf surfaces are innovative examples of these strategies. Such applications add both creative and functional dimensions to design processes.

Integrated nature-based approaches offer a holistic perspective by integrating ecosystem services into architectural and urban design processes. This approach treats design as a system rather than a structure and aims to establish a dynamic relationship between structures and their surroundings. Strategies such as green

infrastructure, rainwater harvesting, permaculture principles, and the protection of natural habitats offer solutions that harmonise ecosystem and human needs. Such integrated design approaches not only create environmentally friendly structures but also enhance social and economic resilience. Nature-based designs play an important role in addressing global issues such as urbanisation and climate change. The concretisation and loss of natural areas caused by dense urbanisation threaten biodiversity and increase the ecological footprint of cities. Nature-compatible design strategies propose the creation of green corridors and ecological transition areas in urban areas to mitigate these problems. In addition, nature's self-renewing mechanisms are being utilised to design structures that are resistant to natural disasters and to reduce the effects of climate change

Methodology:

In the first stage, a detailed study was conducted using an internet database to determine which design criteria are important for successful nature-inspired design. Following the general research, the four main architectural design approaches considered to be effective in nature-inspired design were identified by reviewing the most cited studies on nature-inspired design in Google Scholar as of 2024, and an attempt was made to develop a checklist that also included the subheadings of these criteria.

In the second phase, five Pritzker Prize-winning architects and two of their significant structures will be selected as sample areas. In the third phase, the created checklist will be tested to see if it can be applied to the selected samples. An evaluation will be made regarding the identified hypotheses.

Findings:

In the evaluation of the proposed model on the selected architectural structures, it was determined that the specified criteria were mostly taken into account in the selected structures; however, light reflection in the structure surroundings, light pools, land use, and the use of natural shapes and forms in the structure's adaptation to the natural environment were not included. Furthermore, it was determined that the sub-criterion of fear, which could be considered effective in spatial comfort and perception, was not included. Additionally, it was found that the criteria for creating a healthy environment in relation to the building's surroundings were moderately considered in adapting to changing conditions in the building's form.

The evaluations conducted have revealed the impact of nature and design parameters on the selected sample structures. No significant issues were identified in fundamental parameters such as building form and energy, building-environment relationship, nature and design in space, material use, and spatial comfort (Brown & DeKay, 2001; Yeang, 2007). However, deficiencies were observed in the use of materials as decorative elements in details such as light pools, the use of earthen materials, organic forms, the principle of contrast, and the visual, acoustic, or thermal effects of water elements (Kellert et al., 2008; Pallasmaa, 2012). It has been understood that a more integrated approach is needed, especially in terms of integrating nature into indoor spaces (Frumkin, 2001). In the context of spatial comfort and perception, it has been observed that designs that could evoke feelings of fear and risk have been avoided. This aligns with studies on user psychology and spatial perception (Kaplan & Kaplan, 1989; Ulrich, 1983). However, it has been concluded that design strategies that encourage a sense of mystery and discovery are limited, and therefore more dynamic approaches are needed to enrich the spatial experience (Appleton, 1975; Joye, 2007). These findings emphasise the importance of more effective use of natural elements in the development of sustainable and human-centred design principles. Future studies are recommended to examine material and biophilic design strategies in greater depth.

Discussion:

As a result of the literature review, six main criteria were identified that are considered important in nature-integrated design. These are: building form, relationship with the surrounding environment, design with nature in space, use of materials, energy, and spatial comfort and perception. These criteria and their sub-criteria were evaluated on 15 selected architectural structures.

The theory of ‘design patterns’ put forward by Alexander et al. (1977), the principles of structural evolution emphasized by Brand (1994) in his work titled “How Buildings Learn” and Holling's (1973) ecological resilience

theories emphasize the importance of incorporating diversity into physical spaces in nature-integrated structures, maintaining integrity through self-renewal, and concretizing resilience through diversity. Based on the analyses, adopting modular design approaches (Knaack et al., 2014) and flexible planning strategies (Schneider & Till, 2007) to integrate diversity into building forms is recommended; thus, structures can dynamically respond to changing needs and multiple functions. By integrating design principles with nature (Kellert, Calabrese, 2015) and urban ecosystem integration (Mostafavi & Doherty, 2010), the built environment can become more inclusive and adaptive by integrating ecological and social diversity. To maintain its integrity through self-renewal, smart material systems (Addington & Schodek, 2005) and biologically based self-healing building materials (Jonkers, 2007) can be developed, enabling structures to gain the capacity to autonomously respond to environmental stress factors. Additionally, with dynamic building envelope systems (Loonen et al., 2013) and adaptive structural systems (Knippers, Nickel, Speck, 2019), buildings can continuously reconfigure themselves to respond to changing climate conditions and user needs. To concretize resilience through diversity, it is necessary to integrate modular and hybrid building systems (Gosselin et al., 2020) with innovative applications of local materials and techniques (Oliver, 2006); this approach will enable structures to resist both cultural diversity and climatic challenges.

Furthermore, by utilizing biomimicry-based design strategies (Pawlyn, 2011) and dynamic adaptation mechanisms (Kolarevic & Malkawi, 2005), it may be possible for buildings to evolve in a flexible and sustainable manner in response to environmental changes. When examining the analysis of building form on the selected examples in the study, it is evident that the subcomponents of the “unity of form and function” criterion—functionality (Groat & Wang, 2013), aesthetics (Rasmussen, 1964), user needs (Alexander et al., 1977), contextual harmony (Frampton, 1983), sustainability (McDonough & Braungart, 2002), and technical feasibility (Leupen et al., 2007) are sufficiently met. The findings are consistent with the theoretical frameworks of Lynch (1960) and Norberg-Schulz (1971), which emphasize the relationship between architectural integrity and performance, and also support contemporary sustainable design principles (Kibert, 2016).

When looking at the evaluation data, it was determined that the principles of direct utilization of solar energy, particularly the effective use of natural light, the balance of light and shadow, and the creation of spatial spaciousness, were taken into consideration at the subheading level; and that more emphasis could be placed on the use of reflected light and light pools. Le Corbusier (1931) emphasized that “light should be the essence of architecture”; Yeang (1999) discussed the impact of passive solar strategies on energy savings and indoor comfort; and Baker and Steemers (2002) argued that both energy efficiency and user well-being can be achieved through the direction of natural light. Konis (2013) describes the balancing of light with shadow and reflection in interior spaces. Strategically positioning light-colored reflective surfaces (e.g., white walls, light-colored floors, water surfaces) can facilitate the distribution of light throughout the space. Baker and Steemers (2002) argue that the environmental reflectance value must be carefully controlled to direct natural light. Heschong (1999) emphasizes the effects of reflective surfaces on visual comfort and the feeling of brightness. Konis (2013) recommends using reflective light strategies to balance contrast levels in interior spaces. Considering Lechner's (2015) explanations on enhancing daylight performance in deep-plan buildings through light pools and reflective panels, and Szokolay's (2008) design principles highlighting the role of secondary reflection in the spatial distribution of natural lighting, increasing the use of reflected light may be recommended. To increase the effectiveness of light wells, design strategies such as positioning them in accordance with the direction of light, using reflective interior surface coatings, and optimizing openness ratios should be applied in architectural design. Lechner (2015) emphasizes that light wells should be designed with geometric accuracy to improve natural lighting in deep-plan buildings. Baker and Steemers (2002) note that attention should be paid to the angular placement of light wells and the reflectivity of interior surfaces in the diffusion of light into interior spaces. Tregenza and Wilson (2011) also state that light wells not only provide illumination but also have an impact on the spatial experience.

Hough (1995) emphasizes that soil health is a fundamental element of ecological sustainability in urban landscapes. Hegger and colleagues (2008) also point out that reducing impervious surfaces directly affects the water cycle and soil quality. In order for a structure to establish a healthy relationship with its surroundings, approaches that preserve the physical, chemical, and biological structure of the soil should be adopted; strategies such as reducing impervious surfaces, returning water to the soil through rainwater harvesting systems, and supporting native vegetation should be implemented. McHarg (1969) and Steiner (2008) emphasize the need for

careful analysis of landforms and soil types in built environments, while Beatley (2011) argues that increasing soil permeability is essential for the protection of local ecosystems.

The use of sustainable materials and waste management are important in reducing the environmental impact of the life cycle (Berge, 2009; Kibert, 2016). The recovery and reuse of construction waste can reduce natural resource consumption (Rios et al., 2015). In the analyses conducted, it is encouraging to note that in the selection of construction materials for buildings, materials that do not harm the natural environment, have low environmental impact, and are recyclable are preferred, and attention is paid to waste management. The environmental impact of buildings can be reduced by selecting natural materials from local sources (Edwards, 2001; Hegger et al., 2008).

Le Corbusier (1931) states that reinterpreting natural forms in architecture adds naturalness and symbolic value to the structure. Kellert (2005) explains that animal and plant motifs in biophilic design strengthen the human connection to nature. Kronenburg (2007) analyzes that structural forms compatible with the natural environment are decisive in terms of flexibility and establishing a relationship with the site. It is suggested that natural curved forms such as arches, vaults, and domes can be improved in terms of environmental adaptation by positioning these elements according to topography and sunlight, designing them with materials suitable for the local climate, and integrating them with biomorphic systems inspired by structural organizations in nature (e.g., tree branches, bony structures). This approach can be supported by Gaudí's works, which integrate arches and domes derived from nature into the structural and environmental character of the building (Permanyer, 2003). The study found that the use of natural shapes and forms in the building's surroundings to harmonize with the natural environment is limited. It is recommended that more natural shapes be incorporated into future designs. Otto (2005) emphasizes that tension and membrane forms in nature offer structural solutions that are compatible with the physical environment. Hensel and Menges (2008) suggest that branching and load-bearing systems should be integrated with nature in morpho-ecological design; they state that oval and soft surfaces create morphological designs that are sensitive to environmental feedback. To enhance the structure's adaptation to the natural environment, tree-like columnar supports can be considered not only as load-bearing elements but also as biomorphic structures that facilitate environmental interaction. These structural systems can be parametrically modeled according to natural branching principles and growth patterns, thereby achieving harmony with the site both visually and ecologically.

The findings of the study show that the structure adequately fulfills the requirements of harmony in terms of form, rhythm, and proportion in its integration with its surroundings; continuity in the repetition of materials and textures; achieving visual and functional balance; and combining all these elements with contextual integrity. A sense of integrity will be important in contributing to environmental identity (Norberg-Schulz, 1980). Contrast and balance in architectural experience can be effective in shaping user perception (Tschumi, 1996).

It is gratifying that the selected structures adequately meet criteria such as the level of visual contact with nature, stress reduction, prioritization of real nature, climate-sensitive design, use of natural lighting, and preference for local/natural materials. Kellert (2005) emphasizes the effects of direct visual contact with nature on psychological recovery and stress reduction. Heschong (1999) states that natural light contributes to user comfort and productivity. White and colleagues (2013) reveal that the cognitive benefits of visual contact with real nature are higher than those of artificial representations. To improve visual contact with nature through real nature, it is recommended to increase the plant landscape in the immediate vicinity of the building, prioritize the placement of natural elements (trees, water features, sky, etc.) in user viewing areas, and plan architectural openings with a focus on the landscape. White and colleagues (2013) note that viewing real green and blue spaces has measurable positive effects on human health. Heschong (1999) argues that spaces with views of natural landscapes increase user comfort and productivity. To enhance the visual, acoustic, and thermal contributions of water elements in a space, water surfaces integrated into the structure (reflective pools, flowing water elements, mist nozzles, etc.) should be consciously placed within users' visual and auditory fields; additionally, these elements should be positioned to create a cooling effect on the microclimate.

In order to integrate nature into interior spaces, it is important to design buildings that allow for natural ventilation and daylight, incorporate plants, water features, natural materials, and textures into interior spaces, and design interior-exterior boundaries in a permeable manner. Kellert (2005) emphasizes the positive effects of non-visual biophilic stimuli—such as tactile texture, natural rhythm, sound, color, and scent—on human health.

In the evaluation of the study, it is encouraging that criteria such as the use of organic forms, the reflection of natural textures and patterns on architectural surfaces, the preference for colors inspired by nature, the harmonious incorporation of rhythmic repetitions into the structure, and the successful transmission of natural material impressions are sufficiently met in terms of the level of non-visual contact with nature.

The use of natural materials can contribute to visual, thermal, and tactile perception, thereby promoting both sustainability and the expression of local identity (Day, 2002; Kellert, 2005). Heschong (1999) mentions that the use of natural materials in interior spaces increases comfort through interactions with light, temperature, and surfaces. When examining workplaces, it is observed that natural materials are used not only structurally but also sufficiently as elements that enhance indoor comfort, provide outdoor aesthetics, and represent cultural values. To improve the use of natural materials as decorative elements, their unique qualities such as textural richness, color variety, and aging aesthetics should be emphasized in the design of the interior and exterior surfaces of the structure and integrated with traditional craftsmanship and local production techniques (Frampton, 1983; Pallasmaa, 2005). For the use of natural materials to reflect cultural values and social vision, the material should be selected not only based on its physical properties but also considering the historical, symbolic, and local production traditions of the region it belongs to, and it should be integrated into the architectural narrative (Day, 2002; Frampton, 1983).

Şentürer (2005) states that chemical effects can be reduced through the balanced consumption of local and natural resources. Lehmann (2010) mentions that low-toxicity, local, and recyclable materials form the basis for climate-friendly architecture. Kibert (2016) notes that environmentally compatible material chemistry provides longevity, energy savings, and resource conservation. In the study, it is important that buildings demonstrate sufficient performance in the use of nature-friendly chemicals, particularly in terms of reducing the carbon footprint of materials, increasing energy efficiency, and contributing to the conservation of natural resources. Edwards and Hyett (2001) mention that reducing the use of harmful chemicals in building products is critical in minimizing environmental impact. Considering Yeang's (1999) ecological planning approach, which highlights that the use of environmentally friendly chemicals is decisive in protecting water, soil, and air systems within ecological construction, it is encouraging that these issues have been taken into account in the selected buildings.

Salingaros (2006) argues that structural order and respect for nature reinforce perceptual harmony in architecture. Heschong (1999) argues that the visual-auditory connection with nature enriches the user experience. In the study results, it is important that design decisions supporting the human-nature relationship in the context of spatial comfort and perception, as well as spatial configurations that encourage balance, architectural respect for nature, and a sense of curiosity and discovery in users, have been taken into consideration. This result supports Alexander's (1977) structural order theory, which emphasizes that the harmony between formal chaos and order in spaces where humans are integrated with nature provides psychological comfort. The results of the study also reveal that the phenomenon of “fear” in relation to the human-nature relationship has not been sufficiently addressed in the context of spatial comfort and perception. Kaplan and Kaplan (1989) mention in their cognitive environmental theories that the elements of threat and uncertainty present in nature deepen the experiential perception of space. Considering Tuan's (1979) view that both admiration and fear of nature shape spatial identity, as described by the concepts of “topophilia” and “topophobia,” the lack of sufficient consideration of the fear criterion in the selected structures can be seen as a shortcoming. To strengthen the human-nature relationship in architectural spaces and reduce unconscious fear of nature (biophobia), elements such as open view areas, soft lighting transitions, nature-inspired forms, natural materials, and safe escape routes should be integrated into the design in a holistic manner.

Conclusions

The study found that the criteria of the proposed model were generally taken into account in the analysis of the selected structures; however, there were shortcomings in the use of light and light pools reflected in the direct use of solar energy, and in the use of natural shapes and forms that could be effective in adapting structures to the natural environment. In the study, it was determined that considering the building form, the relationship of the structure with its surroundings, the design of nature in space, the use of materials, energy, spatial comfort, and perception, which are thought to be effective in design with nature, will positively affect the quality of life in physical spaces. Considering the certification systems used internationally to evaluate green buildings, the proposed green building design model will be effective in designing structures integrated with nature.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article/ Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 19.05.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 21.08.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Karanfil, N. (2025). Tüketimin toplumsal temelleri: Thorstein Veblen'in birey eylemi analizi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3233-3250.
https://doi.org/10.35674/kent.1702137

Tüketimin Toplumsal Temelleri: Thorstein Veblen'in Birey Eylemi Analizi

Social Foundations of Consumption: Thorstein Veblen's Analysis of Individual Action

Neval KARANFİL[1]

Öz

Çalışmanın konusunu, Thorstein Veblen'in teorisinde, tüketimin toplumsal temelleri ve insan davranışı ile ilgili açıklamalarından hareketle birey eylemini belirleyen unsurlar ve eylemin katmanlarına yönelik gerçekleştirilen kategorik analiz oluşturmaktadır. Veblen'in iktisadi eylemin, özelde de tüketiminin toplumsal temellerine ilişkin tartışmalarını kapsayan çalışmanın çıkış noktası, Veblen'in teorisi çerçevesinde bir tüketim eylemi analizinin hangi bileşenler üzerinden yapılabileceği ve bu teoride tüketimin eylemsel olarak nasıl somutlaştığı sorusudur. Bu soru çerçevesinde araştırma, birey eyleminin özelde de tüketim eyleminin hangi eksende şekillendiği ve hangi unsurlardan etkilendiğinin ele alınmasını amaçlayan kuramsal bir çalışmadır. Çalışmanın özgün değerini, Veblen'in söz konusu çalışmalarında yer alan, insan davranışını ve iktisadi eylemi dayandırdığı içgüdüler ile kurumlara yönelik açıklamalarını, mevcut literatürde sunulandan farklı bir perspektifle ele alarak; birey eyleminin temel belirleyicilerini ve katmanlarını ilişkisel bağlamda kategorize etmesi oluşturmaktadır. Böylece, Veblen'in teorisi çerçevesinde tüketime odaklanan literatüre birey eyleminin nasıl şekillendiği, birbiri ile kesişen ve eylemin ortaya çıkmasını sağlayan unsurların neler olduğu ve bunların toplumsal bağlamda nasıl somutlaştığına dair bir değerlendirme ile katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmada belirlenen analiz bileşenleri çerçevesinde, Veblen'in teorisinde iktisadi sistemin başlıca aktörü olarak kabul edilen bireyin, üretim ve tüketimle ilişkili iktisadi eyleminin biyolojik ve toplumsal belirleyicilerden etkilendiğine; biyolojik, toplumsal ve bireysel olmak üzere üç temel katman ekseninde şekillendiğine yönelik kategorik bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Bu katmanların ilki, içgüdüler temelinde birey eyleminin kapasite ve çerçevesini içeren biyolojik katman; ikincisi, toplumsal ve kültürel normlara uyum ve toplumun diğer üyeleri ile etkileşim yoluyla yönelimini belirleyen toplumsal katmandır. Son olarak bireysel katman ise; *diğer iki katmanın oluşturduğu çerçevede ortaya çıkan koşulların çıkarlar, amaçlar, alışkanlık ve eğilimler ekseninde değerlendirilerek eyleme dönüştürüldüğü katmandır. Çalışmada belirlenen bu noktalar; Veblen'in sosyolojik analizinde, sınıflı toplumsal yapıların inşa süreçleri, bu süreçte ortaya çıkan sınıfların 'gösterişçi tüketim' gibi tüketim alışkanlıkları ve 'gösterişçi aylaklık' gibi üretimle ilişkilenme biçimleri, görgü kuralları gibi davranış normları ile ilgili çıkarımları üzerinden ele alınmıştır.*

Anahtar Kelimeler: Thorstein Veblen, iktisadi eylem, sınıf analizi, gösterişçi aylaklık, gösterişçi tüketim

ABSTRACT

The subject of the study is the categorization of the elements that determine individual action and the layers of action based on Thorstein Veblen's explanations about the social foundations of consumption and human behaviour in his theory. The starting point of the study, which covers Veblen's discussions on the social foundations of economic action and consumption in particular, is the question of which components can be used to analyse an act of consumption within the framework of Veblen's theory and how it is embodied in action. Within the framework of this question, the research is a theoretical study that aims to examine the axis on which the individual's action, in particular the act of consumption, is shaped and influenced. The unique value of the study lies in its categorization of the main determinants and layers of individual action in a relational context by taking Veblen's explanations of the instincts and institutions on which he bases

[1] **Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, nevalkaranfil@nevsehir.edu.tr , ORCID: 0000-0002-9220-0397

human behaviour and economic action in a more comprehensive perspective than the existing literature. Thus, it is thought to contribute to the literature focusing on consumption within the framework of Veblen's theory with an evaluation of how individual action is shaped, what are the elements that intersect with each other and enable the emergence of action, and how they are embodied in the social context. Within the framework of the analysed analysis components determined in the study, it can be said that the economic action of the individual, who is accepted as the main actor of the economic system in Veblen's theory, related to production and consumption, is shaped on the axis of three basic layers: biological, social and individual, which are shaped by biological and social determinants. The first of these layers is the biological layer, which includes the capacity and framework of individual action on the basis of instincts, and the second is the social layer, which determines orientation through adaptation to social and cultural norms and interaction with other members of society. Finally, the individual layer is the layer in which the conditions that arise within the framework formed by the other two layers are evaluated and transformed into action on the axis of interests, goals, habits and tendencies. These points are analysed in Veblen's analysis on the construction processes of class social structures, the consumption habits of the classes emerging in this process, such as conspicuous consumption, and the ways of relating to production, such as conspicuous leisure and behavioural norms such as etiquette.

Keywords: Thorstein Veblen, economic action, class analysis, conspicuous leisure, conspicuous consumption

GİRİŞ

Genel tabirle, bireyin ihtiyaçlarından hareketle ürün ve hizmet satın alması olarak tanımlanan tüketim eylemi, özellikle 'tüketim toplumu'ndan itibaren kapsamı ve araçları gittikçe genişleyen bir alana yayılmaktadır. Gündelik pratikler, yaşam biçimleri, toplumsal etkileşim, statü ve kimlik inşası gibi süreçlerin önemli bir parçası haline gelen tüketim, iktisadi olduğu kadar bireysel ve toplumsal alanla da yakından ilişkilidir. İhtiyaçlar, tercihler ve eğilimler vb. bireysel boyutlarının; paylaşılan sembolik anlamlar ve tüketim kalıpları ise toplumsal boyutlarının örnekleridir. Tüketimi ele alan erken dönem çalışmalar, ağırlıklı olarak iktisat teorilerinde yer almaktadır. Ancak tüketimin salt harcamalar eksenli iktisadi boyutuyla değil, toplumsal bağlamında ele alınması gereken bir eylem olduğunu tartışan öncül isimlerden biri, ABD'li iktisatçı Thorstein Bunde Veblen'dir (1857-1929). Veblen, tüketimi toplumsal temelleri bağlamında yeniden yorumlaması nedeniyle tüketim sosyolojisinin en önemli kurucu isimleri arasında yer alır. Veblen'e göre tüketim, ana akım iktisat teorilerinden farklı olarak; yalnızca rasyonellik ve fayda maksimizasyonu, kişisel çıkarlar, hazlar veya zevkler gibi motivasyonların değil; içgüdülerin, kalıtsal özellikler ve deneyimlerin; öykünme, eğilim ve alışkanlıkların; gelenekler, kültür ve toplumsal normlar gibi yapıların etkisi altındadır (Pressman, 1999, s. 88-89; Tilman, 2007, s. 300; Stabile, 2005, s. 56; Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 12). Bu nedenle, Veblen tüketimi, gerçekleştiği toplumsal bağlamın bir ürünü olarak görür. Böylece, tüketiciler de toplumun diğer üyelerinden bağımsız otonom kararlar veren bireyler olmaktan uzaktır (Pressman, 1999, s. 90; Ekelund& Herbert, 2014, s. 481). Veblen'in bu bakış açısı ve bu bakış açısının bir ürünü olarak geliştirdiği kavramlar, günümüzde tüketim eyleminin anlamlandırılmasında önemli bir konuma sahiptir.

Söz konusu önemden dolayı, Veblen'in teorisi temel alınarak gerçekleştirilecek bir tüketim eylemi analizinin hangi bileşenler üzerinden yapılabileceği ve tüketim ile ilgili kavramlarının temel çıkış noktalarında eylemsel olarak nasıl somutlaştığı sorusu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu soruyu cevaplamak üzere, çalışmanın konusunu, Veblen'in tüketimin toplumsal temelleri ve insan davranışı ile ilgili açıklamalarından hareketle yapılandırılan ve birey eyleminin etkilendiği unsurlar ile ortaya çıkan somut tüketim pratiklerine ilişkin kategorik bir analiz oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Veblen'in teorisinde eylemin söz konusu toplumsal etkileşimler sonucu nasıl şekillendiğinin, tüketim karar ve eğilimlerinde bu etkileşimlerin etkisinin ve Veblen'in önemli kavramları olan 'gösterişçi tüketim', 'gösterişçi aylaklık' gibi somut eylem pratikleri üzerinden bu etkinin nasıl anlaşılabileceğinin tartışılması amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda, araştırmanın kapsamı, teorisyenin tüketime odaklı çalışmaları olarak belirlenmiş; eğitim, sosyalizm, I Dünya Savaşı, vb. diğer çalışmaları, araştırmada öncelenen konuları ele almaması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Belirtilen kapsam ve amaç ile ilişkili tartışmalarının en yoğun odaklandığı çalışmaları; "Kadın Giyiminin İktisadi Teorisi" (1894), "Çalışma İçgüdüsü ve Emeğin Usandırıcılığı" (1898),

"Mülkiyetin Başlangıcı" (1898), "İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir" (1898) "Kadınların Barbar Statüsü" (1899) adlı makaleleri ile *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumlar Üzerine İktisadi Bir Çalışma* (1899) adlı kitabıdır.

Yukarıda adı geçen çalışmalarda yer alan teorik açıklamalar, Veblen'in insan davranışının temelleri, kurumsallaşması ve somutlaştıkları tüketim biçimleri olarak belirlenen temel ana kategoriler altında incelenmiştir. Buna göre, Veblen'in insan davranışının temellerine yönelik açıklamaları ağırlıklı olarak içgüdüler, alışkanlıklar, gelenekler ve kurumlar üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada, bu açıklamalar birey eyleminin özelde de iktisadi eylemin belirleyicileri olarak temel alınmıştır. Veblen'in içgüdülere yönelik tartışmaları, birey eyleminin biyolojik belirleyicileri; kurumlar, gelenekler ve alışkanlıklarla ilgili açıklamaları ise sahip oldukları ortak payda çerçevesinde toplumsal belirleyiciler olarak kategorize edilmiştir. Bu kategori, Veblen'in teorisinin ayırıcı özelliği olan tüketimin toplumsal bağlamını en fazla içeren kategori olması bakımından önem arz etmektedir. Biyolojik ve toplumsal belirleyiciler özellikle Veblen'in evrimci yaklaşımıyla, toplumsal belirleyiciler ise tüketimin toplumsal etkilerini tartıştığı zemin ile ilişkilidir. Her iki belirleyici de birey eylemi üzerinde etkilidir ancak çalışmada, söz konusu belirleyiciler ekseninde bireyin eylemini nasıl inşa ettiğiyle ve bu eylemin somutlaştığı tüketim davranışlarının neler olduğuyla ilgili bir anlayış oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle öncelikle, Veblen'in belirtilen çalışmalarında yer verdiği birey ile ilgili açıklamalarına odaklanılmıştır. Bu açıklamalar ışığında, Veblen'in bireyinin, etkileşime girme ve çevresine uyum sağlama noktasında, biyolojik ve toplumsal koşullar tarafından belirlenen göreli olarak alıcı ve pasif; çevresinden gelen uyarıcılara tepki vermesi ve uyum sağlayarak sürekli değişmesi nedeniyle belirli ölçüde de aktif bir konumda olduğu söylenebilir. Bireysel tüketim eylemi ise söz konusu konumların bir sonucu olarak amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilen, zamanla kurumsallaşma ve toplumu etkileme kapasitesine sahip olan aktif ve bilinçli bir yapıya sahiptir. Buna ek olarak toplumdaki mevcut tüketim normlarını taklit etme ve diğerleriyle rekabete girme gibi motivasyonlardan etkilendiği ölçüde toplumsal koşullardan etkilenen bir niteliğe bürünür. Eylemin bu yapısal özellikleri, biyolojik ve toplumsal koşullardan etkilenmesinin yanı sıra bireysel alanda aktif ve bilinçli olarak şekillendirildiği tartışmasını doğurmuştur. Bu nedenle çalışmada, eylemin belirleyicileri ile eylemin anlamlı bir harekete dönüşmesi arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Belirtilen bu çerçevede birey eyleminin temelde üç katman ekseninde şekillendirdiğine yönelik bir çıkarıma varılmıştır. Bu katmanlar, belirleyicilerden etkilenerek harekete dönüştüğünde birbiri ile etkileşim halinde olan biyolojik, toplumsal ve bireysel katman olarak kategorize edilmiştir. Bu katman ve belirleyiciler çerçevesinde hareket eden bireyin tüketim eyleminin nasıl somutlaştığı sorusu ise Veblen'in gösteriş tüketimi, gösterişçi aylaklık gibi tüketim alışkanlıkları kavramları üzerinden açıklanmıştır.

Çalışmanın kapsamı çerçevesinde ilgili literatür ele alındığında, mevcut çalışmaların özellikle iktisat ve tüketim çalışmaları odaklı olduğu söylenebilir. Buna göre, Veblen'in teorik yaklaşımını ele alan literatür de yukarıda yer verilen kuramsal yönelimler çerçevesinde şekillenmektedir. Veblen'in iktisat teorisinin temellerini konu alan çalışmalara; kurumsal iktisadi düşüncenin inşası ve bu çerçevede Veblen'in kurumsal iktisat ekolüyle iktisat ile sosyoloji arasındaki ilişkiyi kuran yaklaşımını tartışan (Yılmaz Genç & Yardımcı, 2016; Yılmaz, 2012) çalışmalar örnek gösterilebilir. Şenalp'in (2023) çalışması, ekolün teorik kökenlerinin yanı sıra, döneminin bilim camiası, ekonomik ve toplumsal koşulları konusunda geniş ve eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Ekolün kurum anlayışını Veblen ve Lachmann'ın teorileri üzerinden ele alan Levent (2025), Veblen'in birey eylemine yönelik açıklamalarının içgüdüler, alışkanlıklar ve bilinçli planlar etrafında şekillendiğine vurgu yapar.

Veblen'in teorisi ile ilişkili tüketim çalışmaları, ağırlıklı olarak gösterişçi tüketim, gösterişçi aylaklık ve moda kavramlarını merkeze almaktadır. Toplumsal statü amaçlı gerçekleştirilen gösterişçi tüketimin makro ölçekte israfa yönelik iktisadi etkileri Watkins (2015) tarafından analiz edilmiştir. Gösterişçi

tüketimi tüketim tercihleri bağlamında tartışan Açıkalın ve Erdoğan (2013), yalnızca bireysel ve rasyonel kararlara dayanmadığını vurguladıkları bu tercihlerle ilgili psikolojik ve sosyolojik açıklamalara yer vermiştir. Gösterişçi tüketimin tüketici davranışları ve tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisini ele alan bir diğer çalışma, bu etkinin küreselleşme ve sosyal medya gibi alanlardaki değişmelerle birlikte arttığını iddia etmektedir (Uludağ ve Soyer, 2023). Bahçecioğlu (2022) çalışmasında, uyguladığı içerik analizi sonucunda günümüzde gösterişçi tüketim ve aylaklığın sosyal medya içeriklerinde belirli açılardan gözlemlenebilir olduğunu ifade etmiştir. Gösterişçi tüketim ve aylaklığı tarihsel süreçte ve günümüz koşulları ekseninde detaylı biçimde ele alan Güleç de (2015), gösterişçi tüketimin kapsamının genişlemesinde kitle iletişim araçları kadar moda ve marka tüketiminin de etkili olduğunu ortaya koyan bir başka tartışma ortaya atmıştır.

Veblen'in teorisinde iktisadi eylemi temel argüman olarak ele alan çalışmalar ise ağırlıklı olarak, eylemin ortaya çıkıp şekillenmesinde etkili unsurlar olarak içgüdüler ve alışkanlıklara veya alışkanlıklarla ilişkili olarak kurumlara odaklanmaktadır. Örneğin Veblen ve Simon'ın insan davranışı teorilerini kıyaslayan Brette, Lazaric ve Silva, (2017), Veblen'in teorisinin felsefeye dayanan temellerinin yanı sıra, teoride insan davranışında etkili başlıca unsurlar olarak alışkanlık ve içgüdülerin etkisine odaklanmıştır. Bir başka çalışma, Veblen'in metodolojisini ele alarak, içgüdülerin toplumsal ve tarihsel bağlamda iktisat üzerindeki etkisine odaklanır (Ishida, 2021). Veblen'in teorisinde içgüdüleri, gösterişçi tüketime yönelik tüketici karar ve eylemleri üzerindeki etkilerinin psikolojik analizini yapan bir başka çalışma, eylemi etkileyen diğer unsurlar olarak alışkanlık ve kurumlara yer vermiştir (Almeida, 2015). Ghiurca (2019), eyleme yönelik açıklamalarını içgüdüler ve alışkanlıklar üzerinden analiz ederken, Barnett (2018) iktisadi eylemin başlatıcıları ve yönlendiricileri olarak içgüdüleri ve kurumları, Davanzati (2018) ise içgüdüler, alışkanlık ve gelenekleri temel almıştır. Belirtilen çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda literatürde, Veblen'in tüketim eylemini bileşenleri, aşamaları, somut örnekleri ve bu örneklerin ortaya çıkışını birey eylemi ile ilişkisi üzerinden bir arada tartışan çalışma örneğine rastlanmamıştır. Bu nedenle, çalışmanın özgün bir perspektiften, birey eylemine odaklı ve bütüncül teorik bir tartışma içermesi nedeniyle literatüre bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yukarıda özetlenen amaç ve kapsam çerçevesinde çalışma, şu şekilde yapılandırılmıştır: *Dönemin Özellikleri ve Teorik Arka Plan* başlığında kısaca, Veblen'in teorisinin şekillenmesinde etkili olan bazı toplumsal koşullara ve kısaca teorisinin bilimsel temellerine yer verilmiştir. Çalışmanın temel argümanlarının yer aldığı *Bulgular: Bireysel İktisadi Eylem* ve alt başlıklarında, Veblen'in çalışmalarında yer alan eylem ve tüketim ile ilgili açıklamalarından hareketle, bireysel iktisadi eylem üzerine yapılan çıkarımlar; araştırmanın bulguları olarak birey eylemi, birey eyleminin belirleyicileri ve birey eyleminin şekillendiği katmanlar şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu başlıkların ilkinde, Veblen'in döneminin iktisat teorilerine getirdiği eleştiriler ve iktisadi bireysel eylem açıklamaları özetlenmiştir. Ardından, bu açıklamalar ışığında oluşturulan analiz bileşenleri ile ilgili tartışmaların yer aldığı birey eyleminin katmanlarını ve bireysel iktisadi eyleminin biyolojik ve toplumsal belirleyicilerini içeren başlıkları yer almaktadır. Eylemin katmanlarının ve belirleyicilerinin ele alındığı başlıklar, eylemin hangi aşamalar çerçevesinde şekillendiği ve toplumsal bağlamda nasıl ortaya çıktığına yönelik kategorizasyonu içermektedir. *Birey Eyleminin Biyolojik Belirleyicileri Ekseninde Biyolojik Katman* başlığında, içgüdüler ve bunların eylemin katmanlarıyla olan etkileşimine yönelik çıkarımlara yer verilmiştir. *Birey Eyleminin Toplumsal Belirleyicileri Ekseninde Toplumsal Katman* başlığında ise Veblen'in sınıf analizinde ele aldığı toplumsal statü ekseninde 'gösterişçi tüketim', 'gösterişçi aylaklık' gibi kavramları üzerinden, tüketimin somut eylem biçimleri örneklendirilmiştir. *Birey Eyleminin Bireysel Katmanı* başlığında ise eylemin diğer katmanlar ve belirleyicilerle ilişkili olan bireysel katmanı ile ilgili çıkarımlar yer almaktadır.

1. Dönemin Özellikleri ve Teorik Arka Plan

Veblen; yaşadığı dönemin bilimsel atmosferi ile iktisadi ve toplumsal koşullarına dayalı analizleri paralelinde, döneminin ana akım iktisat teorilerini, tüketimi de kapsayan iktisadi eylemi, bu nedenle de iktisadi sistemi açıklamakta yetersiz kalmakla eleştirir. İktisat teorilerine getirdiği eleştirileri de temel alarak teorik çerçevesini; sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, felsefe, antropoloji, biyoloji, tarih ve etnoloji gibi farklı disiplinlerle destekleyerek genişletmiştir (Eby, 1998, s. xi). Veblen, felsefe ve İktisat ve eğitimi almış, iktisat ve sosyoloji alanında çalışmalar yapmıştır (Whitman, 1985, s.824; Duignan, 2013, s.36). Felsefe eğitiminde ilgisi Kant, Comte, Spencer ve Darwin üzerine odaklanmıştır (Innıs, 1929, s. 7). Teorik altyapısının şekillenmesinde Jean Leonard de Sismondi, J. Dewey, W. HcDougall, W. James, Morgan ve Tyler, F. Boas, A. Comte, H. Spencer ve W. I. Thomas gibi isimlerin yanı sıra, en büyük etki Charles Darwin'in teorisine aittir (Sweetland, 1967, s. 41-48). Veblen'in teorisini inşa ettiği dönem olan 1800'lü yılların sonlarında, modern düşüncede Darwin'in evrimci biyolojisi hâkim etkiye sahiptir (Whitman, 1985, s. 825), ancak bu etki daha çok sosyal bilimciler üzerinde görülmüş, iktisat alanında ise sınırlı kalmıştır (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 88). Veblen; iktisadi bir analiz de dahil olmak üzere her türlü bilimsel araştırmanın Darwin'in teorisi ekseninde, evrimsel büyüme, süreç ve kümülatif nedensellik koşulları çerçevesinde yürütülmesi gerektiği görüşüne sahiptir. Bu nedenle Veblen'in teorisinde Darwin etkisi, ekonomik sistemin dinamiklerini, toplumların evrimini, bireyin iktisadi eylemini anlamada temel hareket noktasını oluşturur (Stabile, 2005, s. 55).

Veblen'in teorik yaklaşımını etkileyen bir diğer unsur da yaşadığı dönemin iktisadi ve toplumsal koşulları ve bu koşulları bir göçmen bakış açısıyla değerlendirmiş olmasıdır. Veblen, Amerikan kapitalizminin Gilded Age/Yaldızlı Çağı olarak adlandırılan 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan iktisadi ve toplumsal değişimleri yakından gözlemlemiş (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 84-89), bu değişimleri eleştirel ve alaycı bir dille yorumlamıştır (Soule, 1952, s. 135). Söz konusu dönem, (modern endüstri toplumu) iktisadi ve toplumsal organizasyonda radikal değişimlerin yaşandığı, yeni teknolojilerin sonucunda seri üretimin arttığı ve en önemlisi tüketim kültürünün gelişmeye başladığı bir dönemdir (Smith & Dowson, 2000, s. 5; Bowman, 1949, s. 201). Artan üretim, işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşullarını daha da zorlaştıran, çevre kirliliği ve hastalıkları arttıran bir tabloya neden olmuştur. Bu da iş anlaşmazlıkları, eğitim, azınlık ve kadın haklarıyla ilgili gerilimlerin yaşanmasına, kültürel bir değişimin tetiklenmesine yol açmıştır. Kentleşmenin, göçmen ve yoksulların sayısındaki artış neticesinde üst sınıf üyeleri, alt sınıfla arasındaki farkı vurgulamak amacıyla yeni tüketim alışkanlıkları geliştirmeye başlamıştır (Smith & Dowson, 2000, s. 1-5, 195). Büyük evler, hizmetçiler, gösterişli balolar bu yeni tüketim alışkanlıklarının ve sınıfsal ayrımların; tüketim de zenginlik ve prestijin yeni göstergesi haline gelmiştir (Dowd, 2000, s. 71; Cassano, 2016, 225). Bu nedenlerle Veblen, ekonomik sistem eleştirisini üretim ve tüketim süreçlerine odaklamıştır (Innis, 1929, s. 7). Toplumda yaşanan bu kırılmaları, gelir adaletsizliğini, sınıfsal farklılıkların tüketime dayalı hale gelmesini gözlemleyen Veblen, bu toplumsal ve iktisadi dönüşümleri anlamlandırma çabasına girişmiştir.

Norveç'ten ABD'ye göç eden bir aileye mensup olan Veblen, Norveçliler'in bulunduğu bir toplulukta büyümüş olması nedeniyle hem Amerikan toplumunun bir parçası olmuş hem de bu toplumu dışarıdan gözlemleyebilmiştir (Whitman, 1985, s. 824). İçerisinde büyüdüğü alt kültürün bir üyesi olarak, ABD'de dönemin hâkim kültürünün şekillenmesinde etkili olan sınıfsal farklılıkları, üst sınıfların tüketim ve davranış normlarını, üyesi olduğu alt kültürün çalışmaya ve üretmeye yüklediği anlam üzerinden ele almıştır**.** Bunun sonucunda Veblen; üst sınıfın gerek üretim ve tüketimle ilişkilenme biçimleri, yaşam ve davranış alışkanlıkları üzerinden alt sınıf gerekse de sahip oldukları sermaye birikimi üzerinden iktisadi sistem üzerinde hakimiyet kurdukları sonucuna varmıştır. Bu nedenle, döneminin sınıflı yapısına, toplumların evriminde bu yapıyı ortaya çıkaran ve Modern Dönem'e kadar

devamlılığını sağlayan dinamiklere odaklı bir analiz ekseninde iktisadi ve toplumsal içerikli teorik bir çerçeve oluşturmuştur (Sweetland, 1967, s. 49-51; Hobson, 1936, s. 183-184). Evrimsel açıdan toplumsal değişme sürecini, bu sürecin sonunda şekillenen Modern Dönem toplumsal ilişkilerini ele alan Veblen; Modern Dönem'in ilerici ve reformist olmaktan ziyade, üst sınıfların hâkim konumda bulunduğu ve toplumsal statünün yalnızca zenginlik temelli olduğu için 'Barbarizmin Zaferi'ni temsil ettiğini vurgulamıştır (Dowd, 2000, s. 2; Diggins, 1978, s. 61; Noble, 1960, s. 143). Veblen'in modern medeniyetle ilgili analizleri ve dönemin Amerikan toplumuna ve önde gelen kurumlarına getirdiği eleştiriler nedeniyle C. Wrigh Mills, Veblen'i Amerika'nın yetiştirdiği en önemli toplum eleştirmeni olarak tanımlamıştır (aktaran Patsouras, 2004, s. 282; Kimmel& Stephen, 1998, s. 354; Hobson,1936, s.219). Veblen, özetlenen teorik çerçevede şekillenen analizleriyle, tüketimi toplumsal bağlamda yeniden yorumlaması ile iktisat sosyolojisi çerçevesinde tüketim sosyolojisine kurucu katkı sağlamıştır. Buna ek olarak, aynı teorik anlayışın bir ürünü olarak Amerikan kurumsalcı iktisat ekolünün temel kurucu figürlerinden biri olmuştur (Edgell, 2001, s. 109; Soule, 1952, s. 132, 135; Champlin& Knoedler, 2004, s. 223). Veblen'in, dönemin ana akım iktisat teorilerini yetersiz bulduğu konular arasında, evrimci metotlardan faydalanmamak, ekonomiyi basit ve mekanik sebep-sonuç ilişkisine, tüketici tercih ve eylemine dahil olan süreçleri 'rasyonel seçim'lere indirgemek yer alır (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 93; Whitman, 1985, s.825).

2. Çalışmanın Bulguları: Bireysel İktisadi Eylem

Döneminin koşullarını gözlemleyerek teorisini şekillendiren Veblen'in iktisat teorisinin ayırıcı özelliklerinden biri olarak öne çıkan, tüketim eylemini toplumsal bağlamında tartışmasıdır. Çalışmada, tüketim eyleminin toplumsal bağlamda nasıl inşa edildiğinin anlaşılması amacından hareketle, öncelikle Veblen'in eyleme yönelik açıklamalarına, bu açıklamalar ekseninde de iktisadi eylemin temel özelliklerine yer verilmiştir. Buna göre, Veblen, ekonominin temel materyalinin insan olduğu fikrinden hareketle bireyi açıklamalarının merkezine taşır. Veblen, ekonomik sistemi analiz edebilmek için öncelikle iktisadi eylemi, iktisadi eylemin faili olan bireyi ve bireyin çevresini oluşturan, içerisinde bulunduğu toplumu anlamanın gerekli olduğunu vurgular. Tüm bunları analiz edebilmek için klasik iktisat teorilerinin yetersiz kaldığını düşündüğünden Veblen, daha kapsamlı bir sosyal olgu teorisine ihtiyaç olduğunu savunmuştur (Diggins, 1999, s. xiii). Veblen'e göre iktisat teorileri, iktisadi eylemin faili olan bireyi fayda maksimizasyonuna ya da sadece hazlara veya çıkara dayalı hareket eden rasyonel bir özneye indirgemekte ve gündelik iktisadi eylemleri tek başına yeterince açıklayamamaktadır (Pressman, 1999, s. 88-89; Ekelund& Herbert, 2014, s. 481; Whitman, 1985, s.825). Ana akım iktisat teorisine getirdiği eleştirilerden hareketle Veblen, tüketim de dahil iktisadi eylemin, klasik iktisatçıların ele aldığından çok daha karmaşık olduğu fikrini ortaya atar (Whitman, 1985, s.825). Bu noktada, Veblen'in birey eylemi ile ilgili açıklamalarının farklı boyutlarıyla ilişkisel bağlamda tartışmaktan ziyade, belirli inşalar özelinde dile getirdiğini eklemek yerinde olacaktır. Örneğin içgüdülerin eylem üzerindeki etkisine Veblen, çalışma ve yağmacılık içgüdüsünü veya farklı çalışmalarda üretimin ve mülkiyetin ortaya çıkışını ele alırken değinir; topluluk üyeleri ile girilen rekabete alet geliştirme, kahramanlık eğilimlerini açıklarken yer verir. Bu nedenle çalışmada, giriş bölümünde belirtilen ilgili çalışmalar bir bütün olarak ele alınmış, bunlardan hareketle Veblen'in birey anlayışı, bireyin iktisadi eylemi üzerinde etkili olan unsurlar ve eylemin nasıl şekillendiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Veblen'in teorisinde birey eylemi, biyolojik ve toplumsal olmak üzere iki temel unsurun söz konusu olduğu söylenebilir[2]. Biyolojik unsurlar çalışmada biyolojik belirleyiciler olarak kategorize edilmiş ve eylemin temel çerçevesini ve kapasitesini oluşturan içgüdüler olarak tanımlanmıştır. Söz konusu kategoriazson, Veblen'in ilgili çalışmalarında yer alan

[2] Veblen'in bu yaklaşımı Heath'ın (2008) aktarımıyla, günümüzde 'ikili miras' ya da 'gen-kültür' olarak adlandırılan teorinin erken örneği olarak kabul edilmektedir (Richerson & Boyd, 2004; Hodgson, 1998, aktaran Heath, 2008, s. 246). Buna göre, birey eylemi biyolojik ve kültürel olmak üzere temelde iki sisteme göre şekillenir. Biyolojik sistem, birey eyleminin içgüdülere temellendiği sistemdir. Kültürel sistem ise bireyin alışkanlıklarının dayandığı, eylemlerinin toplum tarafından şekillendirildiği sistemdir (Weed 1981, aktaran Heath, 2008, s. 247).

uyum, yağmacılık ve çalışma gibi içgüdüleri tartıştığı bölümlerden hareketle oluşturulmuştur. Birey eylemini etkileyen ikinci unsur ise toplumsal koşullardır. Bunlar çalışmada eylemin toplumsal belirleyicileri olarak kategorize edilmiş ve bireyin çevresini teşkil eden toplumun çeşitli çevresel, dönemsel ve yapısal koşulları olarak tanımlanmıştır. Biyolojik ve toplumsal belirleyiciler arasında geçişlilik ve karşılıklı etkileşimin söz konusu olduğu sonucuna varıldığından, her ikisi de birey eylemi üzerindeki, kesin çizgilerle ayrılmayan ve bütünsel etkisi sebebiyle ilişkisel olarak ele alınmıştır.

Belirleyiciler ekseninde eylemin nasıl şekillendiğini anlamak için Veblen'in içgüdüler, kurumlar, alışkanlık ve geleneklerle ilgili açıklamalarında yer alan eylem biçimleri göz önünde bulundurulmuştur. Belirleyiciler bireye özgü olmayan, ya içgüdüler gibi insan doğasının ortak özellikleri ya da toplumsal koşullar gibi birey dışındaki ortamı ifade etmektedir. Oysa birey, eylemini yalnızca bunlardan etkilenerek şekillendirmeyip bireysel değerlendirme yaparak amaçlı hareket etme özelliğine sahiptir. Bu değerlendirme sonucu, bireysel eylemin doğrusal ya da düzlemsel olarak hangi aşama veya katmanlar ekseninde şekillendiğine yönelik bir çıkarımda bulunulmuştur. Bunun neticesinde de biyolojik ve toplumsal belirleyicilerin eylemin şekillenmesi ve örüntüye dönüşmesi olarak çalışmada birey eylemi üç temel katman ekseninde kategorize edilmiştir: (1) biyolojik, (2) bireysel, (3) makro ve mikro etkileşimlerden oluşan toplumsal katmanlar.

2.1. Birey Eyleminin Biyolojik Belirleyicileri Ekseninde Biyolojik Katman

Birey eyleminin ilk katmanı olan biyolojik katman, birey eyleminin içgüdüler çerçevesinde yönlendirilmesi ve sınırlandırılmasını sağlayarak, insan topluluklarında ortak özelliklerin ortaya çıkması, topluluk üyelerinin bazı davranışlarda benzeşmesinin dayandığı zemini teşkil eder. Çalışmada, Veblen'in içgüdüsel olarak yapılan eylemlerle ve içgüdülerin insan davranışında teşkil ettiği ortak paydadan türeyen çeşitli eylem biçimlerine yönelik tartışmaları, biyolojik katman kategorisinin temelini oluşturmaktadır. Bunlara, rekabet içgüdüsüne dayalı olarak topluluğun diğer üyelerinden üstün olmaya yönelik gerçekleştirilen eylem biçimleri örnek gösterilebilir. Ancak rekabetten türeyen davranışlar topluluğun koşullarına ve bireyin araçlarına bağlı olarak çeşitlenebileceğinden, bireyin ilgili nihai eyleminin şekillenmesinde diğer katmanların da etkisi söz konusudur. Tüketim eylemi odaklı ele alındığında bu katman, günümüzde de toplumun diğer üyelerinden farklı olmak için yapılan tüketimin rekabet duygusuyla veya modaya ve tüketim normlarına uymanın uyum sağlama içgüdüsüyle ilişkili olarak yorumlanabilir.

Birey eyleminin biyolojik katmanının şekillenmesinde en fazla etkilendiği unsur, çalışmada biyolojik belirleyiciler olarak kategorize edilen içgüdülerin oluşturduğu temeldir. Bunlar, genetik bireysel özelliklerin, diğer insanlarla ortaklık barındıran içgüdülerin de dahil olduğu biyolojik kalıtıma dayanır, bireyin iradesi dışında aktarılır ve kalıcıdır. Veblen; bu içgüdüler arasında en fazla hayatta kalma, çevreye uyum, çalışma ve yağmacılığa yer verir. Doğadaki diğer canlılar gibi insan da hayatta kalma içgüdüsüyle paralel olarak çevreye uyum yeteneği geliştirmiştir (Stabile, 2005, s. 56). Ancak Veblen bu uyumu yalnızca 'survival of the fittest/en iyi uyum sağlayan hayatta kalır' anlayışı ile sınırlamamıştır. Ona göre birey, üyesi olduğu toplumun makro yapılarına uyum sağlar, kurumlar, kültür ve toplumsal normlar gibi yapısal bütünlerini içselleştirerek bunlara uygun eylemde bulunur. Bu nedenle, Veblen'in bireyi, çevresindeki uyarıcılara tepki verme, alışkanlık ve eğilim geliştirebilme ve değişen koşullara sürekli yeniden uyum sağlayabilme noktasında aktif bir eyleyendir (Tilman, 1993, aktaran Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 88; Runes, 1955, s. 1189; Veblen, 2017a, s. 27). Üstelik seçilimlere dayalı bu yeniden uyum çabası, çevresinde yaşanan değişiklikleri algılayıp, bunlarla birlikte değişebildiği için yaşamı boyunca devam eder (Houmanidis, 2003, s. 222, 226). Hayatta kalma ve uyum içgüdüleri Veblen'in analizinin temel varsayımları arasında yer alarak, daha sonra ele alınacak olan toplumsal belirleyicilerin etkisini olanaklı kılan unsurlar olarak öne çıkar. Buna göre hayatta kalma ve uyum çabası, bireyin toplumsal koşullara uyumunun ve çevresi ile girdiği etkileşimin temel içgüdüsel motivasyonunu oluşturduğu için birey eyleminin biyolojik katmanı ile yakından ilişkilidir.

Birey eyleminin bir diğer biyolojik belirleyicisi çalışma içgüdüsüdür. Birey bu içgüdü ekseninde emek ve verimliliği amaçlayan iktisadi nitelikli eylem ve alışkanlıklar bütünü geliştirir. Bunun başlıca nedenleri arasında insan topluluklarının bir arada yaşaması ve çevrelerini gerek bireysel gerekse toplumsal çıkarları ve amaçları doğrultusunda şekillendirmek zorunda olmalarıdır. Bu zorunluluk, insan topluluklarını maddi araçlar geliştirmeye ve bu araçlarla önce eşyayı dönüştürmeye sonra da üretime ve verimliliğe yöneltmiştir. Bu yönelim, çeşitli düşünsel ve davranışsal örüntüler oluşturarak çalışma içgüdüsü ekseninde şekillenen ortak bir kanının ortaya çıkmasını sağlar. Verimli emek ve topluluğa katkı, üyelerin bireysel motivasyonları olduğu kadar aynı zamanda kıyasa dayalı rekabette öne çıkmanın ve toplumsal onayın da bir aracıdır. 'Diğerlerinden' gelen onaya karşı hassas olan bireylerin temel motivasyonu, işçilik ve üretme ile ilgili görevlerde başarılı olmak haline gelmiştir. Buna ek olarak, başarılı olan davranış, toplulukta paylaşılıp aktarıldığından, çalışma içgüdüsü toplumsal seçilime dayalı bir gerekliliktir ve başarı amacıyla emeğe dayalı eylemlerin kümülatif sonucu ise endüstriyel ilerlemedir (Veblen, 2017a, s. 28- 36). Veblen'in analizinde çalışma içgüdüsü, amaçlı birey eylemini işaret etmesi ve çalışma ekseninde geliştirilen eylem biçimlerinin öncelikle kurumsallaşarak yaygınlaşması ve uyum nedeniyle ödüllendirilen bir içgüdü olarak toplumsal seçilimle aktarılması nedeniyle eylemin bireysel katmanıyla ilişkilidir. Yine çalışma içgüdüsü, birey eyleminin toplumsal seçilimle aktarılması nedeniyle toplumsal belirleyicilerle, topluluğun diğer üyeleriyle rekabet aracı olmasıyla da mikro etkileşime dayanan toplumsal katmanla ilişkili önemli bir konumdadır. Ancak bunlardan daha da önemlisi, çalışma içgüdüsünün iktisadi eylemi işaret etmesidir. Buna göre çalışma içgüdüsü, alet ve teknik geliştirme, endüstriyel ilerleme gibi gelişmelerin itici gücü olarak, üretime dayalı iktisadi eylemin ortaya çıkmasında etkilidir. Bu nedenle bu içgüdü, salt bir belirleyici olmaktan ziyade, toplumsal belirleyici unsurlarla ve birey eyleminin tüm katmanlarıyla ilişkili bir konumdadır.

2.2. Birey Eyleminin Toplumsal Belirleyicileri Ekseninde Toplumsal Katman

Birey eyleminin ikinci katmanı, toplumsal belirleyicilere uyumun ve bunlarla kurulan etkileşimin oluşturduğu toplumsal katmandır. Bu katmanın, biyolojik ve bireysel katmanları seçilim süreçlerine tabi tuttuğu ve bunlara yön verdiği söylenebilir. Birey eyleminin toplumsal belirleyicileri ekseninde şekillenen bu katman, toplumsal yapılara uyum ve kurulan mikro ölçekli bireysel etkileşimlerden oluşan iki alt başlıkta kategorize edilmiştir. Çalışmada, Veblen'in teorisinde makro toplumsal yapıların birey eylemi üzerindeki belirleyici etkisi, bireyin toplumsal normları ve kültürel kodları içselleştirerek geleneklere ve toplumun normatif yapısına uygun alışkanlık geliştirmesi ile ilgili açıklamaları toplumsal katmanın temelleri olarak belirlenmiştir. Buna, aylak sınıf analizinde yer alan, bireyin üyesi olduğu sınıfın tüketim alışkanlıklarını, davranış normlarını ve üretim süreçleriyle ilişkilenme biçimlerini de içeren yaşam şekillerini benimsemesi ve bunlara uygun konumlanması örnek gösterilebilir. Toplumsal katmanın mikro ölçekli bireysel etkileşime dayanan boyutu ise Veblen tarafından, topluluğun diğer üyelerini etkileyerek statü hiyerarşisinde konumlanmak amacıyla sergilenen tüketim alışkanlıkları ve üretimle ilişkilenme biçimlerini içerir (Veblen, 2017c, s. 57). Aylak sınıfın üyeleri arasındaki rekabet ve alt sınıfın aylak sınıf üyelerine öykünmesi, bunlara dayalı olarak sergilenen 'gösterişçi tüketim' ve 'gösterişçi aylaklık' bireyin bu katmanda gerçekleşen, etkileşime dayalı eylemlerine örnektir. Düşük gelir gruplarının gösteriş tüketimi amacıyla sahte marka kullanımı eğilimleri bu öykünme davranışının günümüz tezahürü olarak ele alınabilir.

Eylemin toplumsal katmanının belirleyicileri olarak kategorize edilen unsurlara, birey eyleminin toplumsal belirleyicilerine, üyesi olunan topluluğun çevresel, dönemsel ve yapısal gibi çeşitli özellikleri dahil edilmiştir. Veblen'in teorisinde çevresel koşulların toplumlar üzerindeki etkisi; toplumların doğa ile etkileşimlerinden doğan avcı-toplayıcı iş bölümü, av aletleri geliştirme gibi toplumsal organizasyon ve ilerlemeyi zorunlu kılması açısından ele alınmıştır. Dönemsel koşullar, toplumların evrimi ve bu evrim çerçevesinde yeniden inşa edilen tüm toplumsal ve kültürel yapıları

içerir. Yapısal özelliklere ise toplumsal yapı, kültür, toplumsal normlar ve kurumlar gibi makro ölçekli bütünler örnek gösterilebilir. Bireyin toplumsal çevresini oluşturan bu yapılar, bireyin bu koşulları içselleştirmesi ve bunlara uygun davranış alışkanlıkları geliştirmesi noktasında etkilidir.

Toplumsal belirleyicilerle ilgili yapılan kategorizasyon, özellikle Veblen'in sınıf analizine temellendirilmiştir. Bu tartışmaların önemli bir kısmı Veblen'in, üyesi olduğu toplumun Modern Dönemdeki iktisadi ve sınıfsal yapısını ele aldığı *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumlar Üzerine İktisadi Bir Çalışma* (1899) adlı kitabında bulunmaktadır. Sınıf analizinin ana unsurları arasında toplumsal sınıfların üyelerinin iktisadi eylemlerini içeren üretim ve tüketim süreçleriyle ilişkilenme biçimleri, tüketim alışkanlıkları ve davranış örüntüleri yer almaktadır. Aylak sınıf için üretim eylemine yaklaşım, üretim içeren faaliyetlerden muaf olmak ve bunun yerine gösterişçi aylaklık içeren eylemlere yönelmek, tüketim bağlamında ise gösterişçi tüketim üzerinden yeni tüketim kalıpları benimsemektir. Alt sınıfın iktisadi eylemi, emek gerektiren üretimle ilgili işlerde çalışmak ve tüketim eğilimleri ise aylak sınıfa öykünme üzerine kuruludur. Rekabette öne geçmek adına sergilenen gösterişçi tüketim ve gösterişçi aylaklık, görgü kuralları, giyim ve yaşam tercihleri gibi gündelik pratiklerinde somutlaşan sembolik tüketimlere dönüşmektedir. Aylak sınıfın kurumsallaşmış normlara yönelik söz konusu uyumunun ve mikro etkileşimler ekseninde eylemde bulunduğunun göstergesi olarak ele alınabilir. Bu nedenle bu bileşenler, sınıfların üyelerinin iktisadi eylemlerinin toplumsal belirleyiciler ekseninde şekillenmesinin birer izdüşümü olarak kabul edilebilir.

Veblen'in sınıf analizinde tüketim eylemini etkileyen toplumsal belirleyicilere verilebilecek öne çıkan örnekler, sınıflı toplumsal yapı ve bu yapının dayandığı statü hiyerarşidir. Sınıflı toplumun ortaya çıkışını Veblen, insan topluluklarının Barışçı Dönem'den Barbar Dönem'e geçişe tarihlendirir. Av ve savaş için silahların geliştirilmesiyle savaşta galibiyet ve bu yolla da ganimet elde etme olanağı sonucu insan topluluklarında Barışçıl Dönem sona ermiş, savaşmanın ve saldırganlığın topluluğun genel eylemi haline geldiği Barbar Dönem başlamıştır (Veblen, 2005, s. 23-30; Veblen, 2017c, s. 58-60). Barbar Dönem'de Veblen'in aylak sınıf olarak tanımladığı üst sınıf ile alt sınıf arasındaki üretimle ve tüketimle ilişkilenme biçimleri ile davranış kodlarının temelleri atılmıştır. Veblen'in kurumsallaşan eylem açıklamasının temellerinden birini teşkil ettiği düşünülen bu değişim, kahramanlık içeren av ve savaş gibi işlerin onurlu görülerek yüksek statülü, emek ve sabır gerektiren, üretime yönelik işlerin ise küçük düşürücü olarak kabul edilmesiyle başlar. Böylece iş ve meşguliyetler, sahip oldukları somut anlam ve işlev üzerinden değil, toplulukta sahip oldukları sembolik anlam üzerinden değerlendirilmiş ve statü üzerinden şekillenen bir toplumsal hiyerarşinin parçaları haline gelmiştir. Kahramanlık barındıran işleri yapan ve yağmadan elde edilen ganimet olarak biriktirdikleri özel mülklerle toplumsal statüleri yükselen üyeler, zamanla sabır ve emek isteyen işlerden muaf olmayı, yalnızca belirli işlerle meşgul olmayı tercih etmişlerdir (Veblen, 2017d, s. 50-52; Veblen, 2005, s. 28, 34-35). Veblen'in endüstriyel işlerin ilk örnekleri olarak tanımladığı işler ise değersizleşerek topluluğun kahramanlık ve saldırganlık sergileyemeyen veya 'fiziksel yeterliliği olmayan yaşlı, dayanıksız' diğer üyelerine ve kadınlara bırakılmıştır (Shawn, 1974, s. 41; Veblen, 2017c, s. 58; Veblen, 2005, s. 19-23). Bu gelişmenin, belirli grupların tercihlerinin kurumsallaşan yapıları ortaya çıkarmasının bir örneği olduğu söylenebilir. Bu inşa sonucu, iş bölümü ve toplumsal organizasyona dayalı geleneksel yapılar dönüşmüş, iş ve meşguliyetlere yüklenen yeni anlamlarla yeniden kategorize edilmiştir. Günümüz toplumlarında meslekler üzerine inşa edilen anlam kodlarının da bu sürecin ikincil bir sonucu olduğu söylenebilir. Veblen'e göre, bu kategorizasyona dayalı olarak geliştirilen alışkanlıklar, kurumsallaşarak bazı 'kast ve tabular' inşa etmiş ve sınıfsal ayrımları ortaya çıkarmıştır (Veblen, 2017a, s. 40). Böylece, sabır ve emek isteyen ve değersiz kabul edilen işleri üstlenen üretici alt sınıf ile kahramanlık barındıran işlerle meşgul olan ve üretici sınıfın ürettiklerine el koyarak zenginleşen ya da aylaklığa dayalı bir yaşam süren aylak sınıf olmak üzere iki farklı sınıf ortaya çıkmıştır (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 89; Coser, 1980, s. 315). Veblen'in toplumsal sınıfların ortaya çıkışıyla ilgili bu

tarihsel analizi, Modern Dönem sınıflarının üyelerince benimsenen tüketim alışkanlıklarına yönelik kavramlarının temelini oluşturmaktadır.

Veblen'in 'aylak sınıf' kavramı, küçültücü ve bayağı işlerden kendini muaf tutan ve yalnızca onurlu sayılan ve saygınlık barındıran işlerle uğraşan, vaktini üretken olmayan biçimde geçiren üst sınıfı işaret etmektedir (Veblen, 1973, aktaran Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 89). 'Gösterişçi aylaklık' kavramını ise, çalışmadan veya üretken bir iş yapmadan yaşanabilecek ölçüde zenginliğe sahip olunduğunun bir kanıtı olarak ele alan Veblen, bu kanıtla kazanılmak istenenin başkalarının saygısı olduğunu ifade eder (Veblen, 1931, s. 38). Bu kavramsallaştırmanın dayandığı aylaklığı Veblen, iktisadi bir eylem olarak ele alır. Aylaklık, bir maddeyi başka bir forma sokarak kendisinin veya başkalarının yararına sunulan üretken bir eylemin dışında kalan, diğer insanların yaşamına doğrudan katkıda bulunmayan tüm eylemleri kapsar. Yüksek statülü kabul edilen işlerle meşgul olan yeni aylak sınıf üyelerinin üretim süreçleriyle aralarındaki bağ kopmuş, yöneldikleri iş ve meşguliyetler topluluğa somut anlamda katkı sağlamayacak, maddi çıktıları olmayan nitelikte tasarlanmıştır. Üyelerinin mülkiyet ile ilişkileri ise büyük sermaye biriktirmeye ve bunu olabildiğince sergilemeye dönüşmüştür**.** Biriktirilen sermayenin kaynağı, çalışıp üretmekten çok Barbar Dönem'den itibaren yağma ve gaspla elde edilen ve kuşaklar boyunca aktarılan mülkiyet birikimine dayanır (Mills, 2008, s. 72-73; Veblen, 2017d, s. 51).

İktisadi bir eylem olarak aylaklık, üretimle ilişkinin kesilmesi olsa da bireysel eylemin toplumsal katmanında, aylaklığın kurumsallaşması, aylak sınıfın bu kurumsal davranışlara uyum sağlaması ve rekabet motivasyonuyla 'diğerlerine' mülkiyet birikimini ispatlaması amacını taşır. Bu sınıfın Barbar Dönem'den itibaren benimsediği ve sergilediği bir takım tüketim alışkanlıkları, yaşam biçimleri ve davranış eğilimlerini içeren iktisadi eylem örüntüleri mevcuttur. Sınıfsal ayrımların toplumsal bağlamda yapılaşabilmesi için bireysel boyutta uygulanan bu farklılıklar, sınıfların yapısal niteliklerinin inşa edilmesi ve kurumsallaşarak tüm üyelerin uyacağı normlara dönüşmesi açısından önemlidir.

Aylak sınıfın sergilediği gösterişçi aylaklık, Modern Dönem'de sahip olunan servetin bir göstergesi olarak bir performans alanına dönüşmüştür. Veblen, bu performansı olanaklı kılacak bazı bilim dallarını ve bilgi birikimi çabalarını bunlara örnek gösterir. Ölü diller, ev müziği, kıyafet ve ev modası ile ilgili her türlü bilgi kadar sporlar, oyunlar, ev hayvanları gibi çeşitli araçlar geliştirilmiştir. Aylaklık performansının diğer önemli araçları nezaket, görgü ve terbiye kurallarıdır. Bu kurallar, topluluğun diğer üyeleriyle paylaşılan sembolik anlamlar taşır ve bu semboller aracılığıyla diğer üyelere yorumlanması beklenen mesajlar iletir. Bunlar servet birikiminin bir göstergesi olarak sergilendiği gibi, aynı zamanda zamanın verimsiz kullanıldığının toplum tarafından kabul görmüş ve onaylanmış birer simgesidir. Nezaket içeren davranışlar da aylak sınıfın sınıf içi rekabetlerini ve alt sınıf üyelerinden farklılaşmasını sağlayan araçlar olarak, 'kutsal' bir niteliğe bürünmüştür. Bu yönde gerçekleştirilen davranışlara temel bir fayda atfedilmiş, zamanla normatif bir yapının bileşenleri olarak nezaket kuralları saygınlık kaynağı olarak gösterişçi aylaklığın, nasıl davranılması gerektiğini bilmenin kanıtı, incelik ve terbiyenin göstergesi olarak yaygınlaşmış ve bir moda haline dönüşmüştür (Veblen, 2005, s. 46; Shawn, 1974, s. 41). Bu aktarım sürecindeki kuşaklar arası devamlılık ne kadar eskiye dayanırsa o kadar kıymetlidir ve bireyin toplumdaki statüsünün daha da yüksek olmasını sağlar (Veblen, 2017e, s. 18- 20). Veblen'in bu açıklamaları, günümüzde ev modası ve dekorasyon için harcanan zamanın tüketicinin zevkini yansıttığı fikriyle, nezaket kurallarının toplumsal bir norm haline gelmesi ve kültürel sermaye ile birlikte kuşaklarca aktarılan ekonomik sermayenin kıymetli olması ile ilişkilidir.

Sahip olunan mülk ve ekonomik birikimin Modern Dönemde ve günümüzde de toplumsal statünün bir göstergesi haline gelmesini ise Veblen, yine Barbar Döneme tarihlendirir. Buna göre, kahramanlık barındıran av ve savaş gibi işler önceleri topluluğun çıkarları için kıymetli görüldüğünden, bu işlerden elde edilen ganimetten oluşan özel mülk de toplulukta kahramanlık göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Ancak zamanla özel mülkiyetin kahramanlıkla arasındaki anlam bağı kopmuş ve özel mülkiyet ve birikim tek başına anlamlı hale gelmiştir (Veblen, 2017d, s. 50-52; Veblen, 2005, s. 28, 34-35). Böylece, mülk tarihsel süreçte ekonomik ve sembolik olmak üzere ikili bir değere sahip olmuştur (Sackrey, Schneider& Knoedler, 2008, s. 89). Modern Dönem'de zenginliğin ve önemin göstergesi olarak pahalı yiyecekler, lüks ürünler, pahalı hediyeler, gösterişli ziyafetler gibi tüketim alışkanlıkları üzerinden oldukça çeşitlenmiştir (Veblen, 2005, s. 28, 57-62; Pressman, 1999, s. 89; Houze, 2010, s. 385).

Veblen'in tüketimin toplumsal katmanında öne çıkan kavramlarından biri olan gösteriş tüketimi doğrudan, statü ve rekabet motivasyonuyla servet ve mülk birikiminin sergilenmesi ile ilgilidir ve Veblen tarafından "malların uzmanlaşmış tüketimi" şeklinde tanımlanır (Veblen, 2005, s. 57). Bu uzmanlaşmış tüketim, aylak sınıfın sahip olduğu mülkiyet birikiminin ve maddi gücünün bir göstergesi olarak saygınlığını sürdürmek amacıyla değerli ürünleri tüketmesidir (Veblen, 2005, s. 61-62). Üretmek değil, tüketmek üzerine kurgulanmış bu iktisadi eylem biçimi, aylak sınıf üyelerinin kendilerini tanımlamak için sergiledikleri eylemlerin somut birer ifadesi olarak kabul edilmiştir (Fossum & Roth, 1988, s. 206). Bu açıklama, ihtiyaç dışı veya lüks tüketim ürünlerinin, lüks mekanların ve yüksek ücretli hizmetlerin toplumsal statü ile ilişkilendirilmesi ile ilgili olarak kabul edilebilir.

Aylak sınıf tarafından statü hiyerarşisinde konumlanmak amacıyla sergilenen gösterişçi aylaklığın, görgü kuralları ve gösterişçi tüketimi içeren tüm alışkanlık ve davranış örüntülerinin sınıf içi ve sınıflar arası etkileşim olmak üzere ortak bir işlevi vardır. Bu da mikro ölçekli toplumsal etkileşimlerde rekabet, onay alma çabası, öykünme ve üstünlük kurma gibi bireysel ve toplumsal katmanlarda şekillenen eğilimlerdir (Noble, 1960, s. 143; Veblen, 1931, s.38; Cassano, 2016, s. 225-226). Aylak sınıf üyeleri arasında gösterişçi tüketim ile sürdürülen bir rekabet mevcut olduğundan, 'diğerleri'ni etkilemek adına, aylak sınıfın tüketim ve davranış normlarına uyum sağlama ve 'diğerlerinden' onay alma eğilimi söz konusudur. Sınıflar arası etkileşim açısından ise amaç, gösterişçi tüketim aracılığıyla 'diğerleri'nden farklılaşarak onları satın alabildikleriyle etkilemektir. Bu noktada gösterişçi tüketim, herkesin kolaylıkla ulaşamadığı veya ihtiyaç dışı pahalı ürünleri tüketmek ve biriktirmekle somutlaşan bir farklılaşma aracı halini alır (Veblen, 2005, s. 61-62; Pressman, 1999, s. 89).

2.3. Birey Eyleminin Bireysel Katmanı

Birey eyleminin üçüncü katmanı ise, içgüdüler tarafından ana çerçevesi belirlenmiş ve toplumsal belirleyiciler tarafından şekillendirilmiş olan bireysel katmandır. Bu katmanın temelleri olarak, Veblen'in birey eylemine yönelik yaptığı doğrudan çıkarımları alınmıştır. Veblen'e göre birey eylemi, bireyin çıkarları rehberliğinde alışkanlıkları, içgüdüleri, içerisinde yaşadığı topluluğun gelenekleri, normları ve kültürel yapısı gibi bireysel ve toplumsal pek çok etken tarafından yönlendirilir (Veblen, 2017b, s. 88). Bu nedenle, bireysel katman biyolojik ve toplumsal katmanın iç içe geçtiği, biyolojik ve toplumsal belirleyicilerin ortak paydasını oluşturan katmandır. Veblen'e göre bireyin eylemsel farkındalığının temelinde söz konusu amaçlarını ayırt edebilme ve amaçlarına yönelik eylemde bulunabilme ayırıcı özellikleri bulunur. Bu nedenle bu eğilim, tüketim eyleminin çeşitli unsurlardan etkilenmekle birlikte amaçlı bir eylem olmasıyla doğrudan ilişkidir. Bireyin amaçlı eylemi iktisadi çerçevede yoğunlaşarak iktisadi sistemin temellerini oluşturur. Veblen, "her durumda yegâne eyleyen" olarak tanımladığı bireyin amaçlarının arkasında, iktisadi, estetik, insani gibi çeşitli çıkarları bulunduğunu belirtir (Veblen, 2017b, s. 88). Buradan hareketle, tüketimin bir eyleme dönüşmesinde diğer katmanlardan etkilense de nihai kararda bireysel amaç ve çıkarların büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bireysel katmanın bir diğer ayırıcı özelliği, yapı-fail ilişkisi ekseninde ele alınabilir. Buna göre Veblen'in bireyinin, yapısal koşullardan etkilendiği gibi özellikle eylem örüntülerinin kurumsallaşması noktasında etki alanına sahip olduğu söylenebilir. Veblen'e göre bireyin çıkarları ve eylemleri gerek

iktisadi yaşamı ve gerekse de insan topluluklarının kültürel gelişimini şekillendiren başlıca unsurlardır. Etkileri o kadar büyüktür ki iktisadi kurumlar kadar, iktisadi eylemlerle ilişkili olmayan yapısal özelliklerin ve kültürel yapının şekillenmesinde de hâkim konumdadır. Bu nedenle Veblen, tüm kurumları iktisadi çıkarın doğrudan ve tutarlı dışavurumu olarak kabul eder (Veblen, 2017b, s. 88).

Veblen'in teorisinde kurum kavramı anahtar bir öneme sahiptir; Veblen bireyin kurumsallaşan eylemler üzerindeki etkilerini de eylemlerini şekillendirirken toplumsal bağlamda kalmalarını da bu kavram üzerinden açıklar. Buna göre, amaca yönelik eylemde bulunan birey, çeşitli alışkanlık ve eğilimler geliştirir (Veblen, 2017a, s, 27). Doğuştan gelen ve kalıcı olan içgüdülerden farklı olarak alışkanlıklar ve eğilimler, çevresel koşulların etkisiyle şekillenerek biyolojik içgüdülere yön verir (Hodgson, 2007, s. 117 -118). Bu alışkanlıklar ve eğilimler, bireyin eylemde bulunmasını, hüküm vermesini kolaylaştırırken aynı zamanda kendisini güvende hissetmesini sağlar (Veblen, 2017a, s. 34). Bireyin uyum sağladığı bu alışkanlıkları toplumların geçirdiği evrimsel süreçte ele alan Veblen'in, bu süreç hakkındaki analizi birey eyleminin tabi olduğu toplumsal seçilimin ve kurumların ortaya çıkışının da bir açıklamasıdır. Buna göre, topluluğun koşullarına en uygun davranan bireyler daha uyumlu ve başarılı kabul edildiğinden, bunların eylem ve alışkanlıkları da topluluğun normatif alışkanlıklarının şekillenmesinde etkili olur. Bunlara uygun yaşayan bireylerin soyları devamlılık kazanırken, diğerleri seçilim yoluyla elendiğinden mevcut normlar daha da güçlenir ve uzun vadeye yayılarak aktarılır. Bu çeşit bir aktarım, mevcut norm ve alışkanlıkların sorgulanmasını en aza indirgerken aynı zamanda uyum potansiyelini arttırır (Veblen, 2017a, s. 34). Alışkanlığa dönüşen eylemler, düşünce zincirlerini, bunlar da bireylerin algılarını ve görüş açılarını şekillendirir. Bu da aynı toplumun üyeleri arasında benzerlik göstereceğinden standartlaşmış bilgilerin şekillendirdiği net bir zemin ortaya çıkarır. Bu zeminde topluluğun üyelerinin birbirini taklit etmesiyle de yaygınlaşan bu alışkanlıklar, zamanla o toplulukta davranış normlarını da içeren kurumlara dönüşür (Veblen, 2017a, s. 34). Veblen 'kurum'u, standartlaşan alışkanlıklar ve yerleşik eylem biçimlerinin yer aldığı adetler kümesi olarak tanımlar. Toplumların evrimsel sürecinde ve uzun süren uygulamalarla gelişen kurumlar, toplumun devam eden aşamalarında üyelerine davranış ve düşünme yolları sunduğu gibi bireyin, kurumların sunduğu yöntemleri benimsemesiyle değişen koşullara uyumunu mümkün kılar (Lerner, 1948, s. 23; Mitchell, 1963 aktaran Sweetland, 1967, s. 2). Bu da bireylerin eylemin bireysel katmanında uyum ve davranış geliştirme eğilimlerinin neden toplumda mevcut yapı ve örüntüler yönünde eğilim gösterdiğinin açıklaması olarak kabul edilebilir. Tüketim tercihleri açısından ele alındığında bu açıklamalar; tüketicilerin yeni bir tüketim örüntüsünü takip etmek, radikal tüketim eğilimleri inşa etmek veya mevcut tüketim normlarının tamamen dışında kalmak yerine kendilerine sunulan seçeneklere yönelmelerinin bir nedeni olarak gösterilebilir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Veblen'in tüketimle ilgili açıklamalarını temel alan çalışmada, birey eylemi özelinde tüketim eyleminin toplumsal bağlamda nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Veblen'in birey eylemine yönelik teorik açıklamalarından hareketle, bireyin tüketim davranışının hangi unsurlardan etkilendiği ve bu etkilenim sonucu nasıl şekillendiğine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Bunların başında, Veblen'in bireyinin çevresinden aldığı uyarıcılara tepki vermesi, çevresindeki makro bütünlere uyum sağlaması, toplumsal ve kültürel normları içselleştirmesi noktasında görece pasif bir konumda olduğudur. Ancak buna ek olarak, kurumsallaşan davranışlara katkısında yapı üzerindeki belirli etkisi, toplumun diğer üyeleriyle girdiği etkileşimler ve daha da önemlisi amaç, eğilim ve çıkarları doğrultusunda eylemini inşa etmesi noktasında 'eyleyen' bir fail konumundadır. Çalışmada, birey eyleminin pasif ve alıcı konumda olduğu uyum sağlayan ve etkilenen konumundan hareketle, birey eylemi üzerindeki etkileyici unsurlar ele alınmıştır. Buna göre Veblen'in teorisinde birey eyleminin temel iki unsurun etkisi altında olduğu sonucuna varılmış ve biyolojik ve toplumsal belirleyiciler olarak kategorize edilen bu unsurların birey eylemi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Buna göre, biyolojik belirleyiciler, Veblen'in

içgüdüler aracılığıyla açıkladığı eylem temelleridir. Toplumsal belirleyiciler ise teoride kurumlar, alışkanlık ve gelenekler üzerinden açıklanan dışsal faktörleri içermektedir. Ancak Veblen'in yukarıda değinilen birey ile ilgili açıklamaları çalışmada, eylemin yalnızca pasif biçimde etraftan alınan uyarıcılara tepki vermek şeklinde ortaya çıkmadığı iddiasının ortaya atılmasını sağlamıştır. Bu nedenle, bireyin eylemini amaçlı ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmesi noktasında bunun hangi eksende geçekleştiğinin açıklanması amacıyla, birey eyleminin belirleyicilerinin eylem olarak nasıl ortaya çıktığı ele alınmıştır. Bunun sonucunda ise Veblen'in eylem açıklamalarında birey eyleminin biyolojik, toplumsal ve bireysel olmak üzere katmanlı bir yapıya sahip olduğu savunulmuştur. Buna göre birey, biyolojik belirleyicilerin de içerisinde bulunduğu unsurlar çerçevesinde içgüdüleri tarafından biyolojik katmanda harekete geçirilse de gerek makro toplumsal yapıların normları gerekse de toplumun diğer üyeleriyle kurduğu mikro etkileşimlerin etkisiyle eylemini yapılandırmaktadır. Bu yapılandırmada en önemli olduğu iddia edilebilecek olan bireysel katman ise bireyin tüm bu yapılanma sürecinde amaçları, çıkar ve alışkanlıkları ekseninde son kararını verdiği ve eylemini nihai sonuca vardırdığı aşamadır. Bu nedenle, bireysel katmanın, Veblen'in analizinde toplumsal belirleyiciler kadar önemli olan ancak birey eylemini 'eyleyen birey' konumuna taşıyan katman olduğu iddia edilebilir. Birbiri ile etkileşim halinde olan katmanlar, bireyin tüketim eylemini, paylaşılan sembolik anlamlar çerçevesinde toplumsal temelde şekillendirmektedir.

Sonuç olarak, çalışmada gerçekleştirilen kategorizasyon çerçevesinde, Veblen'in teorisinde birey eylemi özelde de tüketim eyleminin, bireyin biyolojik kapasite ve ihtiyaçlarından türese de tüketim tercihlerinde üyesi olduğu toplumun tüketim normlarından ve tüketime yüklenen sembolik anlamlardan da oldukça etkilendiği söylenebilir. Tüketim eyleminin nihai aşamasına ulaşması katmanlı bir yapının ürünü olarak son tahlilde tüketicinin bireysel değerlendirmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle, Veblen'in analizinde tüketimin, toplumsal belirleyicilerin etkili olduğu, toplumun diğer üyeleriyle etkileşimin bir aracı ve sonucu olan ve bireysel değerlendirmelerle şekillenen eylemler bütünü olduğu söylenebilir. Çalışmada ele alınan kuramsal kategorizasyon bileşenlerinin güncel ve somut tüketim eylemlerini anlamlandırma amacıyla tartışılması ile Veblen'in iktisat kuramının bütüncül bir biçimde ele alınarak tüketimin tüm iktisadi boyutlarıyla makro çerçevede ele alınması daha sonraki çalışmalar için öneriler olarak sunulabilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Bir başka kişi veya kurumla herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek Beyanı: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Abbott, L. D. (1946). *Masterworks of economics: Digests of 10 great classics*. Doubleday & Company, Inc.

Açıkalın, S., & Erdoğan, L. (2004). Veblen'ci gösteriş amaçlı tüketim. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 4*(7), 1-18.

Almeida, F. (2015). The psychology of early institutional economics: The instinctive approach of Thorstein Veblen's conspicuous consumer theory. *EconomiA 16*(2), 226-234,https://doi.org/10.1016/j.econ.2015.05.002.

Bahçecioğlu, E. H. (2022). Gösterişçi tüketim bağlamında aylak sınıfın dönüşen formunun sosyal medyadaki temsili: Instagram'da ev kadınlarının sunum pratikleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (*29), 305-339.

Barnett, V. Thorstein Veblen, the evolution of the predatory instinct, and the origins of agriculture. *Evolut Inst Econ* 15, 49–71 (2018). https://doi.org/10.1007/s40844-017-0082-5

Baysal Kar, B. (2020). The moral problems of capitalism in Thorstein Veblen's thought. *İş Ahlakı Dergisi* 13(1),125-134. DOI:10.12711/tjbe.2020.13.1.0150

Bowman, S. R. (1996). *The modern corporation and American political thought: Law, power, and ideology.* Pennsylvania State University Press.

Cassano, G. (2016). Critical pragmatism's status wage and the standpoint of the stranger. İçinde D. Krier & M. P. Worrell (Ed.), *Capitalism's future: Alienation, emancipation and critique* (s. 217-240). Brill.

Champlin, P. & Knoedler, J. T. (2004). Wages in the public interest: Insights from Thorstein Veblen and J. M. Clark. İçinde P. Champlin & J. T. Knoedler (Ed.), *The institutionalist Tradition in labor economics* (s. 75- 88). M. E. Sharpe.

Coser, L. (1980). *The pleasures of sociology*, NAL Books.

Davanzati, G. F. Structural change driven by institutions: Thorstein Veblen revisited. *Structural Change and Economic Dynamics 45*(June), 105-110.

Diggins, J. B. (1978). *The bard of savagery: Thorstein Veblen and modern social theory*. Harvester Press.

Diggins, J. B. (1999). *Thorstein Veblen: Theorist of the leisure class*. Princeton University Press.

Dowd, D. (2000). *Capitalism and Its Economics: A Critical History*. Pluto Press.

Eby, C. V. (1998). *Dreiser and Veblen: Saboteurs of the status quo*. University of Missouri.

Edgell, S. (2001). *Veblen in perspective: His life and thought*. M.E. Sharpe.

Ekelund, R. B. Jr. & Herbert, R. F. (2014). *A history of economic theory & method*. Waveland Press, Inc.

Fossum, R. H. & Roth, J. K. (1988). Part three: Dreams of success. İçinde R. H. Fossum & R. H. Roth (Ed.), *American ground: Vistas, visions, & revisions* (s. 215- 423). Paragon House Publishers.

Ghiurca, C. (2019). Thorstein Veblen and the rise of the behavioral economics. *Revista Economica 1*(71), 45-50.

Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1*(38), 62-82.

Heath, J. (2008). Thorstein veblen and Amerıcan social criticism. İçinde C. Misak, (Ed.), *The Oxford handbook of American philosophy*. Oxford University Press.

Hobson, J. A. (1936). *Veblen*. Chapman and Hall.

Hodgson, G. M. (2007). Instinct and habit before reason: Comparing the views of John Dewey, Friedrich Hayek and Thorstein Veblen. İçinde E. Krecke; C. Krecke& R. G. Koppl (Ed.), *Cognition and economics* (s. 109- 145). Emerald Group Publishing Limited.

Houmanidis, L. (2003). About the methodological and psychological criteria of Thornstein Veblen and Friedrich von Hayek: Objectivity an subjectivity. İçinde Backhaus, J. G.; Heijman, W.; Nentjes, A. & von Ophem, J. (Ed.), *Economic policy in an orderly framework: Liber amicorum for Gerrit Meijer*. (s. 222- 231). LIT.

Houze, R. (2010). Consumption: Introduction. İçinde Lees- Maffei, G. & R. Houze (Ed.), *The design history reader.* (385- 387). Berg Publishers.

Innis, H. A. (1929). A bibliograpfhy of Thorstein Veblen. The Southwestern Political and Social Science Quarterly (X)1, 1-13.

Kimmel, M. S. & Stephen, C. (1998). *Social and political theory: Classical readings*. Allyn and Bacon.Lerner, M. (1948). Editor's introduction. İçinde M. Lerner (Ed.), *The portable Veblen*. (1-49). The Viking Press.

Levent, A. (2025). Lachmann and Veblen: Institutions versus Neoclassicism. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 12(1), 112-127. https://doi.org/10.26650/JEPR1545178

Mills, C. W. (2008). *The politics of truth: Selected writings of C. Wright Mills*. Oxford University Press.

Noble, D. (1960). Dreiser and Veblen and the literature of cultural change. İçinde J. J. Kwiat, & M. C.

Turpie (Ed.), *Studies in American culture: Dominant ideas and images* (s. 139- 153). University of Minnesota Press.

Brette, O; Lazaric, N & Vieira da Silva, V. (2017) Habit, decision-making, and rationality: comparing Thorstein Veblen and Early Herbert Simon. *Journal of Economic 3*(51), 567-587, DOI: 10.1080/00213624.2017.1353866

Patsouras, L. (2004). *Thorstein Veblen and the American way of life*. Black Rose Books.

Pressman, S. (1999). *Fifty major economists*. Routledge.

Runes, D. D. (1955). (Ed.). Thorstein Veblen. İçinde *Treasury of philosophy* (C. 3). (s. 1189-1196). Grolier.

Sackrey, C., Schneider, G. & Knoedler, J. (5. b.) (2008). *Introduction to Political Economy*. Pluto Press.

Shawn, M. (1974). *The trouble with brunch: Work, class and the pursuit of leisure*. Coach House Books.

Soule, G. H. (1952). *Ideas of the Great Economics*. The New American Library.

Stabile, D. (2005). *Forerunners of modern financial economics: A random walk in the history of economic thought*. Edward Elgar Publishing Ltd.

Sweetland, D. P. (1967). *Thorstein Veblen: His life, influences, ideas, and impact* [Yüksek lisans tezi, Kansas State University].

Smith, S. H. & Dawson, M. (2000). The American 1890's: A cultural reader. Duke UP.

Şenalp, M. G. (2023). Orijinal, Radikal ve Yönetimsel: Thorstein Veblen ve Amerikan Kurumsalcılığının Toplumsal Sınıf Kökenleri. *Fiscaoeconomia 7*(1), 86-114. https://doi.org/10.25295/fsecon.1119880

Tilman, R. (2007). *Thorstein Veblen and the enrichment of evolutionary naturalism*. University of Missouri Press.

Uludağ, D., & Soyer, M. (2023). Gösterişe yönelik tüketim kavramının incelenmesi. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi 2*(1), 159-172.

Veblen, T. (1931). *The Theory of the leisure class: An economic study of insitutions*. Random House.

Veblen, T. (1945). Conspicuous leisure İçinde M. C. Wesley (Ed.), *What Veblen taught: Selected writings of Thorstein Veblen* (s. 228- 261). The Viking Press.

Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi* (Z. Gültekin& C. Atay Çev.). Babil.

Veblen, T. (2017a). Çalışma içgüdüsü ve emeğin usandırıcılığı (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 25- 40). Heretik.

Veblen, T. (2017b). İktisat neden evrimsel bir bilim değildir (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 71- 92). Heretik.

Veblen, T. (2017c). Kadınların barbar statüsü (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 57- 68). Heretik.

Veblen, T. (2017d). Mülkiyetin başlangıcı (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 41- 55). Heretik.

Veblen, T. (2017e). Kadın giyiminin iktisadi teorisi (H. Bilir, İ. Şerener& K. Kızılaltın Çev.). İçinde E. Kızılaltın (Der.), *Seçilmiş makaleler* (s. 41- 55). Heretik.

Watkins, J. P. (2015). Economic Waste and social provisioning: Veblen and Keynes on the wealth effect. *Journal of Economic Issues 49*(2), 441- 448. https://doi.org/10.1080/00213624.2015.1042772

Wesley, M. C. (1945). *What Veblen taught: Selected writings of Thorstein Veblen*. The Viking Press.

Whitman, A. (1985). (Ed.). Thorstein Veblen. İçinde C. V. Eby (Ed.), *American reformers: An H. W. Wilson Biographical Dictionary* (s. 824-827). The H.W Wilson Company.

Wild, B. Imitation in fashion: Further reflections on the work of Thorstein Veblen and Georg Simmel. Fashion. *Style & Popular Culture 3*(3) , 281-294. DOI: https://doi.org/10.1386/fspc.3.3.281_1

Yılmaz Genç, S & Yardımcı, M. E. (2016). neoklasik iktisadi düşünceye eleştirel bir bakış: Thorsteın Bunde Veblen. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 106-114.

Yılmaz, F. (2012). İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi. *Istanbul Journal of Sociological Studies* (45), 1-17.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this study, Thorstein Veblen's analyses on the social foundations of consumption, which are in the context of the sociology of consumption, are discussed. In addition, the aim of the study is to discuss the main components of Veblen's analysis of consumption and concrete examples of these components based on their social foundations. Veblen's theoretical framework, which he shaped on the axis of his criticisms of economic theories and which led him to be recognized as the founder of the sociology of consumption, is discussed. Accordingly, Veblen's theory is influenced by the social and economic structure of his time, Darwin's theory and his multidisciplinary background.

Research Questions:

The main question of the study is how Veblen analyzes consumption, what are the concrete components of this analysis and how he explains individual action in this context.

Literature Review

The literature on Veblen is mainly categorized under three main titles. One of them includes the studies within the scope of the economics, including Veblen's studies on economic theory, and the other title includes studies on his sociological analysis. The focus of the studies addressing his sociological analysis is on the concepts of consumption, conspicuous consumption and conspicuous leisure. Another title in the literature on the subject is the studies on Veblen's works on other subjects such as war and education. Studies that take economic action as their main argument in Veblen's theory focus primarily on instincts and habits, or institutions related to habits, as factors that influence the emergence and formation of action. Considering the mentioned studies, there is no example in the literature of a study that discusses Veblen's consumption action in terms of its components, stages, concrete examples, and the emergence of these examples in relation to individual action. Therefore, it is believed that this study will contribute to the literature by offering a unique perspective and a comprehensive theoretical discussion focused on individual action.

Methodology:

In this study, Veblen's critical approach to economic theories, his analysis of the sociology of consumption built on the axis of these criticisms, the points where Veblen differed from the mainstream economic theories of his period and the new theoretical approach he developed are discussed. The research designed within this

framework is a theoretical study that deals with Veblen's analysis of the sociology of consumption. The scope of the study consists of Veblen's works focused on sociological analysis. In this context, a theoretical analysis was carried out on the determinants and layers of individual action on the axis of Veblen's explanations on individual action.

Findings

As the findings of the study, it is discussed that in Veblen's analysis of economic action, there are two main determinants of individual action, biological and social, and that individual action is shaped in three layers on the axis of these two determinants. The layers of individual action consist of biological, social and individual layers. There is transitivity between the determinants of individual action and both of them have an intertwined effect on the individual's action. In addition, the layers of individual action are transformed into action in interrelated stages and are not independent of each other. These layers and determinants are discussed in Veblen's class analysis within the concrete conceptual framework of conspicuous leisure, conspicuous consumption and etiquette.

Conclusions

Summarizing the results of the study, it can be said that the factors that influenced Veblen's theoretical perspective were the economic, social and theoretical atmosphere of his time. These include the social and economic environment in the 19th century USA, Darwin's theory of evolution and Veblen's multidisciplinary perspective. Veblen, as an American immigrant, observed the society he lived in and realized the domination of the upper class on economic and social conditions. Veblen then analyzed the leisure class and conceptualized the impact of this class through conspicuous consumption, leisure and manners. It can be said that Veblen's analyses addressed the biological and social determinants on which the act of consumption is based, and that individual action is shaped by different interactions, including biological, individual and social.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Review Article/ Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 19.05.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 21.08.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Demirkıran, S. (2025). Kamu Yönetiminde Teknoloji ve Yenilik Yönetiminin Afet Yönetiminde Kullanım Potansiyeli: Japonya Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3251-3278. https://doi.org/10.35674/kent.1702137

Kamu Yönetiminde Teknoloji ve Yenilik Yönetiminin Afet Yönetiminde Kullanım Potansiyeli: Japonya Örneği

The Potential Role of Technology and Innovation Management in Public Administration for Disaster Management: The Case of Japan

Senem DEMİRKIRAN[1]

öz

Kamu yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetimi, özellikle afet yönetimi süreçlerinde, hayatı etkileyen kritik bir öneme sahiptir. Bu makale, Japonya'nın doğal afetlerle mücadelede geliştirip kullandığı teknoloji ve yenilik yönetimi stratejilerini, detaylı olarak ele almayı amaçlamaktadır. Japonya; deprem, tsunami ve tayfun gibi sık sık tekrarlayan doğal afetlerle mücadele eden bir ülke olarak, bu olaylara yönelik kapsamlı ve ileri düzeyde teknolojik çözümler geliştirmiştir. Erken uyarı sistemleri, yapısal güçlendirme teknikleri ve acil durum yönetim sistemleri gibi yenilikçi yaklaşımlar, Japonya'nın afet riskini azaltmada etkili olmaktadır. Makale; Japonya'nın afet yönetimindeki başarılarını diğer ülkeler için bir model olarak sunarak, afet riski ile karşı karşıya olan bölgeler için uygun stratejilerin belirlenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, teknoloji ve yenilik yönetiminin afet öncesi, sırası ve sonrasında nasıl entegre edilebileceğini ve yönetim süreçlerinin nasıl iyileştirilebileceğini araştırmaktadır. Bu çerçevede, veri analitiği, yapay zekâ, uzaktan algılama ve mobil teknolojiler gibi yeni teknolojik gelişmelerin afet müdahale kapasitesini artırma potansiyeli değerlendirilmektedir. Bu çalışmada betimsel ve doküman analizi yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Japonya'nın afet yönetiminde kullandığı teknoloji ve yenilik uygulamaları, resmi hükümet raporları, ulusal ve uluslararası yayınlar ve akademik literatür kaynakları incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırma, Japonya'nın afet öncesi, sırası ve sonrasında teknolojiyi nasıl entegre ettiğini anlamak amacıyla kapsamlı bir doküman incelemesini içermektedir. Ayrıca veri analitiği, yapay zekâ, uzaktan algılama ve mobil teknolojilerin afet müdahale kapasitesine olan katkıları analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, Japonya'nın afet yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetimini etkin biçimde entegre ettiğini göstermektedir. Özellikle erken uyarı sistemleri, deprem ve tsunami uyarıları aracılığıyla halkın hızlı ve güvenli bir şekilde tahliye edilmesini sağlamaktadır. Yapısal güçlendirme ve mühendislik çözümleri, binaların deprem dayanıklılığını artırarak can ve mal kaybını minimize etmektedir. Ayrıca acil durum yönetim sistemleri ve mobil teknolojiler, mobil uygulamalar ve sosyal medya üzerinden kriz anında hızlı iletişim ve koordinasyonu desteklemektedir. Veri analitiği ve yapay zekâ uygulamaları ise risk haritalama, kaynak optimizasyonu ve afet tahminleri konusunda etkili çözümler sunmaktadır. Bu bulgular, Japonya modelinin afet riski yüksek bölgeler için rehber niteliğinde olduğunu ve teknoloji ile yenilik yönetiminin afet öncesi, sırası ve sonrasında kamu yönetiminde dayanıklılığı artırmada kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Japonya örneği, afet yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetiminin stratejik önemini vurgulamaktadır ve diğer ülkeler için uygulanabilir stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayarak afet yönetimi süreçlerinin etkinliğini artırabilecek somut öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Yönetimi, Yenilik Yönetimi, Afet Yönetimi, Japonya

ABSTRACT

Technology and innovation management in public administration are vital, especially in disaster response efforts that directly affect human lives. This article aims to thoroughly analyse the strategies Japan has developed and implemented for technology and innovation management to address natural disasters. As a country frequently facing earthquakes, tsunamis, and typhoons, Japan has developed comprehensive and advanced technological solutions for these events. Innovative approaches such as early warning systems, structural reinforcement techniques, and emergency management systems have effectively reduced Japan's disaster risk. The article aims to present Japan's successes in disaster management as a model for other countries, contributing to the identification of appropriate strategies for regions prone to disaster risks. Additionally, it investigates how technology and innovation management can be integrated before, during, and after disasters to enhance management processes. Within this framework, the potential of new technological developments like data analytics, artificial intelligence,

[1] **Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, senemdemirkiran@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9835-4963

remote sensing, and mobile technologies to increase disaster response capabilities is evaluated. In this study, descriptive and document analysis methods were used. Japan's use of technology and innovation in disaster management was assessed through an examination of official government reports, national and international publications, and academic literature. The research involved a thorough document review to understand how technology is integrated into Japan's disaster management processes before, during, and after disasters. Additionally, the contributions of data analytics, artificial intelligence, remote sensing, and mobile technologies to disaster response capacity were analyzed. The findings show that Japan has effectively incorporated technology and innovation into disaster management. Specifically, early warning systems facilitate the rapid and safe evacuation of people during earthquakes and tsunamis. Structural reinforcement and engineering solutions improve building resilience, reducing both human and material losses. Moreover, emergency management systems and mobile technologies, including mobile applications and social media, support fast communication and coordination during crises. Data analytics and artificial intelligence applications offer effective solutions for risk mapping, resource optimization, and disaster prediction. These results suggest that the Japanese model can serve as a guide for high-risk regions and emphasize the essential role of technology and innovation in strengthening the resilience of public administration before, during, and after disasters. The Japanese example highlights the strategic importance of integrating technology and innovation into disaster management and provides practical recommendations for developing strategies that can enhance the efficiency of disaster management processes in other countries.

Keywords: Technology Management, Innovation Management, Disaster Management, Japan.

GİRİŞ:

Kamu yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetimi, özellikle afet yönetimi alanında kritik bir öneme sahiptir. Doğal afetler, dünya genelinde toplumlar üzerinde büyük etkilere sahip olabilir ve bu etkileri minimize etmek için etkili yönetim stratejileri gereklidir. Japonya; sık sık deprem, tsunami (dev dalga) gibi doğal afetlerle karşı karşıya olan bir ülke olarak, bu alanda ileri düzeyde teknoloji ve yenilik kullanımıyla öne çıkmaktadır. Erken uyarı sistemleri, yapısal güçlendirme teknikleri ve acil durum yönetim sistemleri gibi yenilikçi yaklaşımlar, Japonya'nın afet riskini azaltmada önemli rol oynamaktadır (Smith, 2018; Tanaka, 2020).

Japonya, Doğu Asya'da bulunan ve Pasifik Okyanusu'nda yer alan bir ada ülkesidir. Coğrafi konumu, Japonya'yı doğal afetlere (özellikle depremler ve tsunamiler) sık maruz kalan bir ülke yapmaktadır. Ülkenin ana adaları Honshu, Hokkaido, Kyushu ve Shikoku olmak üzere dört büyük ada ile birçok küçük ada ve adacıktan oluşmaktadır. Bu ada ülkesi konumu, Japonya'nın deniz ticareti ve balıkçılık gibi deniz ürünlerine dayalı ekonomik faaliyetler için stratejik bir avantaj sunmaktadır. Japonya, anayasal monarşi ve parlamenter demokrasi ile yönetilmektedir. Ülke yönetimi, 1947 yılında yürürlüğe giren ve savaş sonrası dönemde ABD'nin etkisiyle oluşturulan anayasaya dayanmaktadır. Japonya İmparatoru, sembolik bir rol üstlenirken, yürütme yetkisi başbakan ve kabineye aittir. Japonya Parlamentosu ise bir üst ve alt meclisten oluşmaktadır: Temsilciler Meclisi (Alt Meclis) ve Sangiin (Üst Meclis). Parlamento, yasaları çıkarma ve hükümet politikalarını denetleme yetkisine sahiptir (Cabinet Office, 2023). Japonya'nın dış politikası, bölgesel güvenliği ve ekonomik çıkarlarını koruma amacı gütmektedir. Ülke, Asya-Pasifik bölgesindeki siyasi ve ekonomik iş birliklerine önem verirken, ABD ile stratejik bir güvenlik ittifakı olan Japonya-ABD Güvenlik Anlaşması da dikkate değer bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Japonya, uluslararası arenada aktif bir rol oynamakta olup, Birleşmiş Milletler'e üye olarak, küresel barış ve güvenlik çabalarına katkıda bulunmaktadır. Japonya dünyanın en büyük ekonomilerinden biridir ve yüksek teknoloji ürünleri, otomobil üretimi, elektronik ekipmanlar ve ileri teknoloji makineleri gibi alanlarda küresel lider konumundadır. Ülke, sağlam bir endüstriyel altyapıya, yüksek yaşam standartlarına ve yoğun nüfuslu büyük metropol bölgelere sahiptir. Sonuç olarak, Japonya'nın jeopolitik konumu, hükümet sistemi ve ekonomik yapısı, ülkenin küresel düzeydeki etkisini ve stratejik önemini vurgulayan önemli unsurlardır. Bu faktörler, Japonya'nın iç politika, dış ilişkiler ve ekonomik gelişim stratejilerini şekillendirmekte ve uluslararası alanda önemli bir aktör olarak konumlanmasına yardımcı olmaktadır (Central Intelligence Agency,2023; Hook vd.,2011; Ministry of Economy- Trade and Industry-Japan, 2023).

Japonya'nın tarihinde birçok büyük afet yaşanmıştır, bunlardan bazıları özellikle belirgin etkiler bırakmıştır. İlk olarak, 1923 yılında meydana gelen Büyük Kantō Depremi önemlidir. 1 Eylül 1923'te

Tokyo ve çevresini vuran bu deprem, yaklaşık 100,000 kişinin ölümüne yol açmıştır (Japan Meteorological Agency,2024; 1923 Tokyo earthquake, 1923). Deprem sonrası çıkan yangınlar ve tsunamiler de büyük ölçüde zarara neden olmuştur. İkinci olarak, II. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde, 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya ve 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye atılan atom bombaları Japonya'nın modern tarihinde derin bir iz bırakmıştır. Hiroşima ve Nagazaki'de meydana gelen atom bombası saldırıları, on binlerce insanın anında ölmesine ve uzun vadeli sağlık sorunlarına yol açmasının yanı sıra, nükleer silahların insanlık için büyük bir tehdit oluşturduğunu da göstermiştir (Hiroshima Peace Memorial Museum, 2024; Nagasaki Atomic Bomb Museum, 2024). Son olarak, 11 Mart 2011 tarihinde meydana gelen Tōhoku Depremi ve ardından oluşan dev tsunami, Japonya'yı derinden sarsmıştır. 9 büyüklüğündeki deprem, Japonya'nın kuzeydoğu kıyılarını vurmuş ve Fukushima Daiichi Nükleer Santrali'nde ciddi bir nükleer krize yol açmıştır. Bu afet sonucunda yaklaşık 20.000 kişi hayatını kaybetmiş veya kaybolmuş, milyonlarca insan evsiz kalmıştır (US Geological Survey, 2024; Japan Times, 2011).

Bu afetler, Japonya'nın tarihinde önemli dönüm noktaları oluşturmuş ve ülkenin felaketlere karşı nasıl hazırlıklı olması gerektiği konusunda önemli dersler çıkarmasına yol açmıştır. Bugün Japonya, dünya standartlarında bir afet yönetimi ve önleme sistemine sahip olup, sürekli olarak bu alanda yenilikler yapmaktadır. Bu makale, Japonya'nın doğal afetlerle mücadelede kullandığı teknoloji ve yenilik yönetimi stratejilerini ayrıntılı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Japonya'nın afet yönetiminde elde ettiği başarılar, yalnızca ülke içinde değil, benzer iklim ve coğrafi koşullara sahip diğer ülkeler için de yol gösterici bir model niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda çalışma, teknoloji ve yenilik yönetiminin afet öncesi, afet sırasında ve sonrasında yönetim süreçlerine nasıl entegre edildiğini ortaya koymayı, ayrıca bu süreçlerin iyileştirilmesine yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir. Araştırmada betimsel yöntem ve doküman analizi birlikte kullanılmıştır. Japonya'nın afet yönetiminde teknoloji ve inovasyondan yararlanma pratikleri, resmi hükümet raporları, ulusal ve uluslararası yayınlar ile akademik literatür üzerinden incelenmiştir. Çalışma, afetlerden önce, afet anında ve afet sonrasında teknoloji kullanımının Japonya'nın yönetim süreçlerine nasıl entegre edildiğini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. Elde edilen bulgular, Japonya'nın afet yönetiminde teknolojiyi etkin ve stratejik biçimde kullandığını göstermektedir. Özellikle deprem ve tsunamiler sırasında uygulanan erken uyarı sistemleri, hızlı ve güvenli tahliyeleri mümkün kılmaktadır; yapısal güçlendirme ve mühendislik çözümleri, binaların dayanıklılığını artırarak can ve mal kayıplarını azaltmaktadır. Bunun yanında, acil durum yönetim sistemleri, mobil uygulamalar ve sosyal medya tabanlı çözümler kriz dönemlerinde hızlı iletişim ve koordinasyonu desteklemektedir. Veri analitiği, yapay zekâ, uzaktan algılama ve mobil teknolojiler ise risk haritalama, kaynak optimizasyonu ve afet tahmin süreçlerine katkı sağlayarak müdahale kapasitesini güçlendirmektedir (UNDP, 2019; OECD, 2021).

1.Afet Yönetimi ve Teknoloji Yönetimi Kavramları ve İlişkisi

Afet yönetimi, doğal veya insan kaynaklı afetlerin etkilerini minimize etmeyi, hazırlıklı olmayı ve etkilenen toplumları hızla iyileştirmeyi amaçlayan disiplinlerarası bir süreçtir ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Bu süreç; güvenlik, sağlık, barınma, gıda, su temini gibi temel insan ihtiyaçlarını karşılamayı ve toplumları afetlerin yıkıcı etkilerinden korumayı hedeflemektedir. Afet yönetimi, hazırlıklı olmayı ve etkilenen toplumları iyileştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir süreçtir (Aronsson-Storrier,2021). Afet öncesinde, sırasında ve sonrasında alınan tedbirlerin bütünüdür; bu süreç, risk azaltma, hazırlık, müdahale, rehabilitasyon ve öğrenme aşamalarını içermektedir (Emergency,2002). Toplumun dayanıklılığını artırmak ve afetlerin olası zararlarını minimize etmek amacıyla yapılan planlama, koordinasyon ve uygulamaları içermektedir (World Health Organization,2020). Acil durum planlaması, erken uyarı sistemleri, kurtarma operasyonları ve toplumsal dayanışma gibi süreçleri kapsayan multidisipliner bir stratejik yaklaşımdır (European Union

Civil Protection,2023). Afet risklerini belirlemeyi, zararları azaltmayı, acil durum müdahalesini koordine etmeyi ve afet sonrası iyileştirme çabalarını yönetmeyi içeren entegre bir süreçtir (Cross,2003). Kriz yönetimi disiplinlerinin bir parçası olarak, etkilenen bölgelerdeki insanların can ve mal güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Ishiwatari,2021). Afetlerin etkilerini minimize etmek ve toplumların afetlere karşı dirençlerini artırmak için yapılan tüm planlama, koordinasyon ve uygulama süreçlerini kapsamaktadır (Browne,2012). Risk yönetimi prensiplerini temel alarak, toplumların afetlerle baş etme kapasitelerini güçlendirmek için yapılan organize ve planlı faaliyetlerdir (Briceno,2008). Afet öncesi hazırlık, acil durum müdahalesi, zarar azaltma stratejileri ve afet sonrası iyileştirme süreçlerini içeren kapsamlı bir yönetim yaklaşımıdır (Asian Disaster Preparedness Center,2024). Afetlerin önceden tahmin edilmesi, etkilerinin en aza indirilmesi ve toplumların afetlere dirençli olmalarını sağlamak amacıyla yapılan tüm koordinasyon ve eylemleri içermektedir (The Japan Society of Community Disaster Management Plan,2014).

Afet yönetimi, stratejik planlama ve koordinasyon süreçlerini içeren disiplinler arası bir alandır. Alexander'a (2000) göre, bu süreç, doğal afetlerin ve felaketlerin yönetiminde, risklerin azaltılması, etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi ve toplumların dayanıklılığının artırılması amacıyla kullanılmaktadır. Lindell vd., (2006), afet yönetiminin, afet öncesi hazırlık, acil müdahale, zarar azaltma stratejileri ve toplumsal dayanışma gibi unsurları entegre eden çok disiplinli bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Birkmann ve Pelling (2006) ise afet yönetimini, toplumların doğal tehlikelere karşı hassasiyetlerini değerlendirerek dirençli toplumlar inşa etmeyi ve risk yönetimini hedefleyen stratejik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Quarantelli'ye (1998) göre afet yönetimi, afetlerin tanımlanması, anlaşılması ve etkilerinin azaltılması üzerine yapılan araştırma ve kavramsal çalışmaları kapsayan disiplinler arası bir disiplindir. Hewitt (2019), afet yönetiminin insan ekolojisi perspektifinden felaket olaylarını yorumlayarak, toplumların bu olaylara karşı stratejik olarak hazırlıklı hale getirilmesini amaçladığını vurgulamaktadır. Blaikie vd. (2004), doğal tehlikelerin, insanların hassasiyetlerinin ve felaketlerin sosyal etkilerinin analiz edilerek, toplumların afetlere karşı dirençlerini artırmayı hedefleyen bir risk azaltma stratejisi geliştirmeyi öne çıkarmaktadır. Pelling (2012), şehirlerin doğal felaketlere karşı hassasiyetini değerlendirmek ve sosyal dayanıklılığı artırmak amacıyla kentsel planlama ve yönetim stratejileri geliştirmeyi afet yönetiminin önemli bir unsuru olarak tanımlamaktadır. Twigg (2004), afet yönetiminin stratejilerini gelişim ve acil durum programlarına entegre ederek, toplumların afetlere karşı hazırlıklı olmasını sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir. Son olarak, Cutter vd. (2000), afet yönetimini, insanların ve mekânların hassasiyetlerini ortaya koyan ve coğrafi çalışmalara dayalı stratejik planlamalar yaparak afet risklerini analiz eden bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir.

Afet yönetimi genellikle dört ana aşamada değerlendirilmektedir (United Nations Office for Disaster Risk Reduction,2019; Quarantelli,1998):

(1) Afet Öncesi Hazırlık: Bu aşama, potansiyel risklerin belirlenmesi, acil durum planlarının hazırlanması, eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılması sürecini kapsamaktadır. Örneğin, deprem bölgelerinde binaların güçlendirilmesi, acil durum ekiplerinin oluşturulması ve afet senaryolarının simülasyonları bu aşamanın bir parçasıdır.

(2) Afet Sırasında Müdahale: Afet gerçekleştiğinde, hızlı ve koordineli müdahale hayati önem taşımaktadır. Kurtarma operasyonları, ilk yardım, yangın söndürme gibi acil eylemler bu aşamada yer almaktadır. Yetkililer, acil durum planlarını devreye sokarak etkilenen bölgelere destek sağlamaktadır ve kaynakları yönetmektedir.

(3) Afet Sonrası Rehabilitasyon: Afetin etkilerinin azaltılması ve normal yaşama dönüş süreci olarak tanımlanabilmektedir. Bu aşamada, hasarın tespiti, zarar gören binaların onarımı, sağlık hizmetlerinin

yeniden yapılandırılması gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, toplumun psikososyal desteği de bu sürecin önemli bir parçasıdır.

(4) Afet Sonrası Öğrenme ve Gelişim: Afet sonrası süreçlerden elde edilen deneyimlerin değerlendirilmesi, gelecekteki afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi önemlidir. Eğitim, araştırma ve politika oluşturma bu aşamada öne çıkan faaliyetlerdir.

Afet yönetimi sürecinde birçok farklı aktör yer almaktadır (Federal Emergency Management Agency,2017; Alexander,2000):

(1) Devlet Kurumları: İlgili bakanlıklar, yerel yönetimler ve ulusal afet yönetim ajansları afet önleme, müdahale ve rehabilite süreçlerinde ana roller üstlenmektedir.

(2) Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar): Kızılay gibi yardım kuruluşları, acil durum hizmetleri sunarak afetzedelere yardımcı olmaktadır.

(3) Özel Sektör: Telekomünikasyon, gıda, ilaç gibi sektörler afetlerde kritik öneme sahip olan hizmetleri sağlamaktadır ve afet sonrası iyileştirme süreçlerine katkıda bulunmaktadır.

(4) Uluslararası Kuruluşlar: Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü vb. küresel düzeyde afet yardımı ve koordinasyonu sağlamaktadır.

Afetlerin küresel boyutu, uluslararası iş birliğini ve dayanışmayı gerektirmektedir. Bir ülkedeki afet, diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir ve böylece uluslararası yardım ve koordinasyon önem kazanmaktadır. Uluslararası afet yardımı, hızlı müdahale ve kaynak paylaşımı açısından kritik öneme sahiptir. Teknoloji yönetimi, organizasyonların teknolojik yetkinliklerini artırarak sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamalarına yönelik stratejik bir disiplindir. Bu süreç, teknolojinin organizasyonel stratejilerle entegrasyonunu hedefleyerek iş süreçlerini iyileştirme ve yenilikçi ürünler geliştirme üzerine odaklanmaktadır (Dodgson vd., 2008). Tidd ve Bessant (2018), bu kavramın teknolojik, pazar ve organizasyonel değişimlerin bir araya getirilmesiyle, yenilikçi çözümler yaratma ve uygulamayı içerdiğini belirtmektedir. Teknolojik değişimlerin ekonomik süreçlerle olan etkileşimini vurgulayan, teknoloji yönetiminin bu süreçlerin kontrolü ve yönlendirilmesi üzerine odaklandığını savunmaktadır. Christensen ve Overdorf (2000) ise, özellikle radikal değişimlerle başa çıkma ve yeni fırsatları değerlendirme konusunda teknoloji yönetiminin kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Avrupa bağlamında teknoloji yönetimi, Rothwell vd. (1982) tarafından ise inovasyon süreçlerini şekillendiren ve stratejik kararları yönlendiren bir perspektif olarak ele alınmakta iken, Lundvall (1992) ulusal inovasyon sistemleri çerçevesinde teknolojik gelişmelerin etkileşimli öğrenme yoluyla yönetilmesine dikkat çekmektedir. OECD (2019), uluslararası ölçekte bilim ve teknoloji politikalarının analiz edilmesini sağlayan bir kaynak olarak teknoloji yönetimine yaklaşmaktadır, Fagerberg vd. (2005) ise, bu yönetim sürecinin ekonomik ve toplumsal etkilerini geniş çaplı bir şekilde ele almaktadır. Son olarak, Bresnahan vd. (2001), teknoloji yönetiminin bölgesel inovasyon ekosistemlerini analiz ederek, yüksek teknoloji kümelerinin geliştirilmesi stratejilerini belirlediğini, European Commission (2020) ise, Avrupa'daki inovasyon performansını değerlendiren bir analiz sunduğunu belirtmektedir.

Teknolojinin afet yönetimine katkıları, kriz süreçlerinin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Uzaktan algılama, uydu görüntüleme ve hava durumu tahmin modelleri gibi ileri teknolojiler, afet risklerinin daha iyi analiz edilmesine, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesine ve kriz yönetimi süreçlerinin hızlanmasına olanak tanımaktadır (IFRC, 2018). Bunun yanı sıra, teknoloji yönetimi, inovasyon odaklı çözümler ve gelişmiş teknolojiler aracılığıyla afetlere karşı hazırlık kapasitelerini artırmaktadır. Gelişmiş sensörler ve akıllı şehir uygulamaları, afet durumlarında hızlı tepki ve etkin kaynak yönetimi sağlayarak müdahale süreçlerini iyileştirmektedir (UNDRR, 2019). Veri yönetimi açısından, büyük veri analitiği ve bilgi teknolojileri, afet yönetimi süreçlerinde doğru ve

kapsamlı bilgi sunarak karar alma süreçlerini güçlendirmektedir (Cutter, Mitchell ve Scott, 2000). Ayrıca, afet sonrası süreçlerinde ileri inşaat teknikleri ve uzaktan izleme sistemleri, hasarlı alanların daha dayanıklı bir şekilde yeniden yapılanmasına olanak tanımaktadır (European Commission, 2017). Son olarak, teknoloji yönetimi, sanal eğitim platformları ve simülasyonlar aracılığıyla toplulukların farkındalığının artmasını ve hazırlıklı olmasını destekleyerek eğitim ve farkındalık programlarının etkinliğini artırmaktadır (FEMA, 2017).

2. Japonya'nın Afet Yönetiminde Teknoloji ve Yenilik Kullanımı

Japonya; depremler, tsunami ve nükleer krizler gibi çeşitli afetlerle mücadele etme konusunda gelişmiş teknolojik altyapı ve yenilikçi yaklaşımlar kullanmaktadır. Japonya, dünya üzerinde en sık depremlerin yaşandığı bölgelerden birinde bulunması sebebiyle uzun yıllardır afetlere karşı hazırlıklı olma çabası içerisindedir. Ülke, afetlerle mücadelede teknoloji ve yenilikçi yaklaşımları etkin bir şekilde kullanarak önemli başarılar elde etmiştir. Özellikle; erken uyarı sistemleri, nükleer kriz yönetimi, büyük veri ve analitik kullanımında teknoloji ve yeniliklerin kullanımı dikkat çekmektedir.

Japonya'nın afet yönetimindeki başarısının temelinde, dünyanın en gelişmiş sistemleri olan erken uyarı sistemleri büyük önem taşımaktadır. Japan Meteorological Agency (JMA) tarafından yönetilen bu sistemler, deprem ve tsunami gibi hızlı müdahale gerektiren doğal afetleri zamanında tespit etmek ve halkı uyarmak için kullanılmaktadır (Japan Meteorological Agency, n.d.; United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2019). Afet erken uyarı sistemleri, hızlı ve doğru bilgi akışı sağlayarak halkın zamanında güvenli bölgelere tahliye edilmesini sağlamaktadır (Japan Meteorological Agency 2024). Özellikle 2011 Tōhoku depremi ve tsunami sonrasında, bu sistemlerin etkinliği bir kez daha kanıtlanmıştır (Japan Times, 2011). Erken uyarı sistemleri, Japonya'nın doğal afetlere karşı stratejilerinin temel taşlarından biridir. Özellikle depremler ve tsunami gibi ani tehlikelerde, halkın zamanında uyarılması ve güvenli bölgelere tahliye edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu sistemler genellikle Japan Meteorological Agency (JMA) tarafından yönetilmekte olup, Japonya'nın jeolojik ve meteorolojik koşullarına uygun olarak devamlı güncellenmektedir. Erken uyarı sistemleri, genellikle şu unsurları içermektedir (Japan Meteorological Agency,2024):

(1) Sensörler ve Veri Toplama: Deprem, tsunami ve diğer doğal afetleri algılayan sensörler ve cihazlar kullanılmaktadır.

(2) Veri İşleme ve Analiz: Toplanan veriler, hızlı ve doğru bir şekilde işlenir ve analiz edilmektedir.

(3) Karar Destek Sistemleri: Analiz sonuçlarına dayanarak, otomatik veya manuel olarak algoritma tarafından belirlenen kararlar üretilmektedir.

(4) Halkı Uyarı Sistemleri: İletişim kanalları aracılığıyla halka uyarılar gönderilmektedir.

Nükleer kriz yönetimi konusunda da Japonya önemli bir deneyime sahiptir. 2011'deki Fukushima Daiichi Nükleer Santrali felaketi, Japonya'nın nükleer kriz yönetimi stratejilerinin önemli bir sınavı olmuştur. Bu olayın ardından, ülke nükleer güvenlik düzenlemelerini gözden geçirerek, nükleer krizlere karşı daha etkin müdahale planları oluşturmuştur (Nuclear Safety Commission of Japan, 2012; Japan Times, 2011). Bu olay, ülkenin nükleer güvenlik standartlarını gözden geçirmesine yol açmış ve kriz anında müdahale yeteneğini sınayan bir test olmuştur. Bu süreçte, kriz iletişimi ve koordinasyonun etkinliği, ulusal ve uluslararası düzeyde tartışılmış ve iyileştirme stratejileri geliştirilmiştir (Nuclear Safety Commission of Japan, 2012). Japonya'da nükleer kriz yönetimi, özellikle 2011 Fukushima Daiichi Nükleer Santrali felaketi sonrasında büyük bir önem kazanmıştır. Nükleer kriz yönetimi çerçevesinde kullanılan stratejiler şunları içermektedir (Nuclear Regulation Authority, 2020; Prime Minister's Office of Japan,2012). Nükleer güvenliğin sağlanması kapsamında, nükleer santrallerde güvenlik standartlarının yükseltilmesi ve düzenli denetimlerin gerçekleştirilmesi temel bir gereklilik olarak

değerlendirilmektedir. Olası risklerin en aza indirilmesi amacıyla acil durum planlarının ve senaryolarının hazırlanması, kriz anlarında hızlı ve etkili müdahaleye imkân tanımaktadır. Ek olarak; radyasyon seviyelerinin sürekli ölçülmesi ve izlenmesi, halk sağlığının korunması açısından kritik bir önlemdir. Nükleer kriz durumlarında toplumun doğru ve bilinçli şekilde hareket edebilmesi için düzenli uyarı ve bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesi önemlidir.

Japonya afet riskleri için gelişmiş veri analizleri ve modelleme tekniklerini aktif olarak kullanmaktadır. Bu teknolojiler, afet risklerini analiz etmek, acil durum müdahale stratejileri geliştirmek ve halkı bilinçlendirmek için kullanılmaktadır (Shaw ve Takeuchi, 2018). Bu sayede, afetlere hazırlık süreçlerinde ve acil durum müdahalelerinde daha etkin ve hızlı kararlar alınabilmektedir. Bu teknolojilerin kullanımı şu alanlarda yoğunlaşmaktadır (Japan Meteorological Agency,2024):

Büyük veri analizleri, geçmiş verilerden elde edilen modeller aracılığıyla gelecekte ortaya çıkabilecek afet risklerinin tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Afet anında ya da sonrasında ise bu analizler, etkin müdahale stratejilerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra acil durum müdahale ekiplerinin ve kaynakların daha verimli yönetilmesini sağlayarak afet yönetiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Halkın afetler konusunda bilinçlendirilmesi ve bu doğrultuda eğitim programlarının geliştirilmesi amacıyla da büyük veriden yararlanılmaktadır.

Bir diğer bileşen ise, toplumsal direnç ve eğitimdir. Halkın afet anında doğru tepkiler vermelerini sağlamak amacıyla önem taşımaktadır (UNESCO, 2016; Cutter vd., 2008). Japonya'nın coğrafi konumu ile jeolojik yapısı doğal afetler için hassasiyet gerektirmektedir. Bu nedenle, ülkenin afet yönetimi son derece önemlidir. Japonya'nın afet yönetimindeki teknoloji ve yenilik kullanımı, örnek teşkil etmektedir. Ülkenin sahip olduğu bu tecrübeler, diğer bölgeler için de uygulanabilir stratejiler sunmaktadır. Ancak, her ülkenin koşullarına uygun özgün çözümler geliştirmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Japonya'da afetlerle ilgili yasalar ve kurallar, çeşitli düzenlemeler ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bu düzenlemeler genellikle doğal afetler, nükleer krizler, acil durum müdahale planları ve toplumsal direnç gibi konuları kapsamaktadır. Afet yönetimi ve acil durum planlaması, başta Japonya İçişleri ve İletişim Bakanlığı (Ministry of Internal Affairs and Communications) olmak **üzere,** çeşitli hükümet kurumları tarafından koordine edilmektedir. Özellikle, Japonya'da afet durumlarında halkın korunması ve acil müdahalelerin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla afet yasaları ve yönetmelikleri sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Aşağıda Japonya'da afet yönetimi ile ilgili bazı temel yasalar ve düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir:

Temel Afet Yönetimi Yasası (Basic Act on Disaster Management): Bu yasa, Japonya'da afet risklerini azaltmak, afetlere karşı müdahale planlarını oluşturmak ve afet sonrası iyileştirme süreçlerini yönetmek için temel bir çerçeve sağlamaktadır (Basic Act on Disaster Managemen, 2024).

Nükleer Güvenlik Düzenlemeleri: Japonya'da nükleer santrallerin güvenliği ve kriz durumlarına müdahale için düzenlemeler bulunmaktadır ve Nükleer Düzenleme Otoritesi (Nuclear Regulation Authority - NRA) tarafından yönetilmektedir ve nükleer tesislerin inşası, işletilmesi, güvenlik standartları ve radyasyon ölçümü gibi konuları kapsamaktadır (Nuclear Regulation Authority, 2024).

Acil Durum Müdahale Planları: Japonya'da her türlü afet ve kriz durumu için önceden hazırlanan acil durum müdahale planları bulunmaktadır. Tablo 1'de Japonya deprem durumu, Tablo 2'de Japonya **tsunami** durumu, Tablo 3'te yangın ve Tablo 4'te toprak kayması acil durum planı örnekleri gösterilmektedir. Bu planlar, doğal afetlerde erken uyarı sistemleri, tahliye prosedürleri, sağlık hizmetleri sağlanması gibi acil durum müdahale stratejilerini içermektedir (Japan Government,2024

Tablo 1: Japonya Acil Durum Planı Örneği: Deprem Durumu

Adım	***Açıklama***
1. Tehlike Değerlendirmesi	Deprem riski bulunan bölgeler belirlenmektedir ve tehlike değerlendirmesi yapılmaktadır.
2. Erken Uyarı Sistemi	Japan Meteorological Agency (JMA) tarafından sağlanan deprem erken uyarıları izlenmektedir ve halka iletilmektedir.
3. Tahliye Planı	Acil durum tahliye yolları belirlenmektedir ve acil durum tahliye planı hazırlanmaktadır.
4. İletişim Stratejileri	Halkın bilgilendirilmesi için iletişim stratejileri oluşturulmaktadır; medya, sosyal medya vb. iletişim kanalları kullanılmaktadır.
5. Acil Durum Malzemeleri	İlk yardım kitleri, radyo ve diğer acil durum malzemeleri hazırlanmaktadır ve kontrol edilmektedir.
6. Kriz Yönetim Ekibi	Görevlendirilen ekip üyelerinin her biri belirli görevler ve sorumluluklar almaktadır.
7. Halkın Eğitimi ve Tatbikatlar	Halk eğitim programları düzenlenmektedir ve düzenli tatbikatlar yapılmaktadır.
8. Acil Durum Sonrası İyileştirme	Deprem sonrası hasar değerlendirmesi yapılmaktadır ve iyileştirme süreçleri planlanmaktadır.

Kaynak: Cabinet Office, Government of Japan- Earthquake Early Warning System'den uyarlanmıştır.

Tablo 2: Japonya Acil Durum Planı Örneği: Tsunami Durumu.

Adım	***Açıklama***
1. Tsunami Tehlike Değerlendirmesi	Tsunami riski bulunan bölgeler belirlenir ve tehlike değerlendirmesi yapılır.
2. Erken Uyarı Sistemi	Japan Meteorological Agency (JMA) tarafından sağlanan tsunami erken uyarıları izlenir ve halka iletilir.
3. Tahliye Planı	Tsunami alarmı durumunda acil durum tahliye yolları belirlenir ve planlanır.
4. İletişim Stratejileri	Halkın bilgilendirilmesi için iletişim stratejileri oluşturulur; medya, sosyal medya vb. kanalları kullanılır.
5. Güvenli Bölgelere Yönlendirme	Halkın tsunami tehlikesine karşı güvenli bölgelere yönlendirilmesi için bilgilendirme yapılır.

6. Acil Durum Malzemeleri	İlk yardım kitleri, can yelekleri, taşınabilir radyo gibi acil durum malzemeleri hazırlanır ve kontrol edilir.
7. Kriz Yönetim Ekibi	Tsunami durumunda kriz yönetim ekibi görevlendirilir, her biri belirli görevler ve sorumluluklar alır.
8. Halkın Eğitimi ve Tatbikatlar	Halk eğitim programları düzenlenir ve düzenli tsunami tatbikatları yapılır.
9. Acil Durum Sonrası İyileştirme	Tsunami sonrası hasar değerlendirmesi yapılır, afetzedelere yardım sağlanır ve iyileştirme süreçleri planlanır.

Kaynak: Cabinet Office, Government of Japan-Tsunami Evacuation Guide; Japan Meteorological Agency-Tsunami Warning and Mitigation Systems'den uyarlanmıştır.

Japonya, afet yönetimi ve hazırlık konusunda örnek bir ülkedir. Ülke, yoğun deprem ve tsunami riski altında bulunması sebebiyle ciddi önlemler almaktadır. Japonya Meteoroloji Ajansı (Japan Meteorological Agency - JMA) tarafından işletilen gelişmiş 'deprem erken uyarı sistemi' vardır ve depremlerin olası etkilerini tahmin ederek hızlı şekilde uyarılar yayınlamaktadır ve halkı bilgilendirmektedir. Tsunami uyarı sistemleri de benzer şekilde etkindir ve afet öncesi tahliye süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 3: Japonya Acil Durum Planı Örneği: Yangın Durumu

Durum	***Eylem Planı***
Yangın Tespit Edildi	1. Yangını en yakın yangın alarm butonunu **kullanarak,** ilgili birime veya 119'a (itfaiye) bildirin. 2. Yangının yayılmasını engellemek için mümkünse yangın söndürücü kullanın. 3. Yangın güvenliği kurallarına uygun bir şekilde binayı tahliye edin.
Yangın Sırasında	1. Yangın alarmının çalması durumunda, sakinleri ve çalışanları hemen binayı tahliye etmeleri konusunda uyarın. 2. Yangın güvenliği ekiplerinin ve itfaiyenin gelmesini bekleyin ve onların talimatlarına uyun.
Yangın Sonrası	1. İtfaiye ve güvenlik ekibinin onayı olmadan binaya geri dönmeyin. 2. Hasar tespiti ve yangının nedenini belirlemek üzere ilgili mercilere bilgi verin.

	3. Yaralıların durumunu kontrol edin ve gerekli tıbbi yardımı sağlayın. 4. Yangın sonrası önlemler alınarak benzer durumların tekrar yaşanmaması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
Özel Durumlar	1. Engelli kişiler veya hareket kabiliyeti kısıtlı bireyler için özel tahliye planları hazırlayın ve düzenli gözden geçirin. 2. Dil bariyeri olan veya duyma güçlüğü çeken bireyler için acil durum iletişim planları oluşturun ve bu kişilere nasıl yardım edileceği konusunda eğitim sağlayın.
İletişim Planı	1. Acil durum kontak noktaları listesi oluşturun ve bu listeyi güncel tutun. 2. İletişim ağlarını belirleyin ve acil durum iletişiminde kullanılacak iletişim yöntemlerini önceden planlayın.
Eğitim ve Tatbikatlar	1. Yangın tahliye tatbikatları düzenleyin ve çalışanların ve sakinlerin bu tatbikatlara katılımlarını sağlayın. 2. Yangın güvenliği eğitimleri düzenleyin herkesi eğitin.

Kaynak: Fire and Disaster Management Agency, Japan-Disaster Management in Japan'den uyarlanmıştır.

Tablo 4: Japonya Acil Durum Planı Örneği: Toprak Kayması Durumu

Durum	***Eylem Planı***
Toprak Kayması Tehdidi Tespit Edildi	- Bölgedeki insanları uyar. - Güvenli bölgelere tahliye et. - 119'u arayarak acil durumu bildir.
Toprak Kayması Sırasında	- İnsanları tehlikeli alanlardan uzak tut. - Yerel yönetim ve acil hizmetlerin talimatlarına uy. - Güncel bilgileri takip ederek halkı bilgilendir.
Toprak Kayması Sonrası	- Hasar ve zarar tespiti yap. - Yaralıları kontrol ederek tıbbi yardım sağla. - Halk ve mülk sahipleriyle iletişim kur, yardım organize et. - İkinci kayma riskine karşı önlem al, geçici barınma alanları oluştur.
Özel Durumlar	- Engelli veya hareket kısıtlı bireyler için özel tahliye planı hazırla. - Dil bariyeri veya duyma güçlüğü olan bireyler için özel iletişim yöntemleri geliştir.
İletişim Planı	- Acil durum kontak listesi oluştur ve güncel tut. - Kullanılacak iletişim yöntemlerini önceden planla.

Eğitim ve Tatbikatlar	- Toprak kayması tahliye tatbikatları düzenle. - Toprak kayması güvenliği eğitimleri ver.

Kaynak: Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan.-Flood Control Measures in Japan; Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan-Landslide Countermeasures in Japan'den uyarlanmıştır.

Japonya, tarihsel olarak pek çok afetin yaşandığı bir ülkedir. Depremler, tsunami, sel ve toprak kaymaları gibi afetler, ülkenin geniş alanlarında ciddi zararlara ve insan kayıplarına neden olabilmektedir. Bu nedenle, Japonya'da afet yönetimi ve yasaları oldukça gelişmiş ve kapsamlıdır.

Toplumsal Direnç ve Eğitim Programları: Japonya, toplumsal direnci artırmak ve halkı afetlere karşı bilinçlendirmek için çeşitli eğitim programları ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlemektedir. Bu programlar, okullarda, iş yerlerinde ve toplum içinde afetlere hazırlık ve doğru tepki verme konularında eğitimler sunmaktadır (Social resilience and education programs in Japan, 024). Japonya'da afet yönetimi, toplumsal katılım ve eğitim üzerine de önemli odaklanmalar içermektedir. Hükümet, halkı afetlere karşı bilinçlendirme ve hazırlık konusunda sürekli olarak eğitmektedir ve bilgilendirmektedir. Okullar, iş yerleri ve toplum merkezleri gibi yerlerde düzenli olarak afet tatbikatları yapılarak, insanların afet durumlarında nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda pratik bilgiler verilmektedir (National Institute for Environmental Studies, Japan "Community-Based Disaster Risk Managemen, 2024; Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, Japan "Disaster Preparedness in School,2024).

Sendai Framework for Disaster Risk Reduction: Uluslararası düzeyde de önemli olan bu çerçeve, Japonya gibi ülkelerin afet risk azaltma stratejilerini belirlemelerine ve uygulamalarına rehberlik etmektedir. Japonya, bu çerçeveyi ulusal afet yönetimi politikalarını şekillendirmede kullanmaktadır (United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR),2015).

Japonya'da afet yönetimi ve yasaları, ileri düzeyde planlanmış ve uygulanmış bir sistem olarak öne çıkmaktadır. Bu sistem, ulusal düzeyde koordinasyon ve toplumsal katılımı ön planda tutarak, afetlerin olası etkilerini minimize etmeye yönelik stratejik adımlar içermektedir. Gelecekteki afet risklerine karşı sürekli olarak güncellenen bu yaklaşım, diğer ülkeler için de önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2.1.Japonya'nın Afet Yönetiminde İyileştirme Stratejileri

Depremler, tsunamiler, tayfunlar ve diğer afetler, ülkenin afet yönetimi stratejilerini sürekli olarak yeniden gözden geçirmesini ve geliştirmesini sağlamıştır. Japonya'nın afet yönetimi alanında başarılı olmasını sağlayan ana stratejiler: eğitim ve farkındalık, teknolojik inovasyonlar ve uluslararası iş birliğidir.

2.1.1.Eğitim ve Farkındalık

Japon hükümeti, afetlere hazırlık konusunda halkı eğitmek ve farkındalığı artırmak için önemli çabalar sarf etmektedir. Eğitim programları, okullarda başlayarak tüm yaş gruplarını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. İlkokuldan üniversiteye kadar olan eğitim sürecinde, öğrencilere afet durumlarında nasıl davranacakları konusunda pratik bilgiler verilmektedir. Ayrıca, toplumda afetlere hazırlık konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmektedir ve medya aracılığıyla sürekli olarak afetlerle ilgili bilgiler paylaşılmaktadır. Bu sayede, Japon halkı afet anında doğru tepkiler verebilmektedir ve zararları minimize etme konusunda daha hazırlıklı olmaktadır (Japan Times, 2023; National Research Institute for Earth Science and Disaster Resilience,2022). Japonya'da afetler ile ilgili verilen eğitim ve farkındalık çalışmaları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Japonya afetler ile ilgili verilen eğitim ve farkındalık çalışmaları

Eğitim ve Farkındalık Çalışmaları	***Açıklama***	***Kaynak***
Okullarda Afet Eğitim Programları	İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim kurumlarında afetlere hazırlık eğitimleri düzenlenmektedir. Öğrencilere afet durumlarında nasıl davranacakları öğretilmektedir.	Japan Times (https://www.japantimes.co.jp/news/2023/03/15/national/earthquake-preparedness-campaign-japan/) > National Research Institute for Earth Science and Disaster Resilience (https://www.bosai.go.jp/en/)
Toplumsal Bilinçlendirme Kampanyaları	Medya aracılığıyla düzenlenen kampanyalar ile halkın afetlere karşı farkındalığının artırılması yoluyla hazırlıklı olmalarının sağlanmasıdır.	Japan Times (https://www.japantimes.co.jp/news/2023/03/15/national/earthquake-preparedness-campaign-japan/) > Ministry of Internal Affairs and Communications
Simülasyon ve Tatbikatlar	Düzenli olarak yapılan afet tatbikatları ve simülasyonlar, insanların afet durumunda doğru tepkiler verebilmesini sağlamaktadır.	National Research Institute for Earth Science and Disaster Resilience (https://www.bosai.go.jp/en/) > Ministry of Internal Affairs and Communications
Halk Eğitim Seminerleri ve Çalıştayları	Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen seminerler ve	Ministry of Internal Affairs and Communications (https://www.soumu.go.jp/english/index.html) > Japan Meteorological Agency (https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew.html)

	çalıştaylar ile afetlere hazırlık konusunda bilgi paylaşımı yapılmaktadır.	
İnteraktif Eğitim Materyalleri ve Mobil Uygulamalar	Afet durumlarında kullanılacak bilgilerin yer aldığı mobil uygulamalar ve interaktif eğitim materyalleri geliştirilmektedir ve halka sunulmaktadır.	Japan Meteorological Agency (https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew.html) > Ministry of Internal Affairs and Communications (https://www.soumu.go.jp/english/index.html)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Afetlere hazırlık sürecinde eğitim ve farkındalık çalışmaları, toplumsal direncin artırılmasında kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Okullarda düzenlenen afet eğitim programları, bireylerin küçük yaşlardan itibaren afet bilinci kazanmasını sağlayarak sürdürülebilir bir farkındalık kültürü oluşturmaktadır ve kriz anında doğru karar alma becerilerini geliştirmektedir. Toplumsal bilinçlendirme kampanyaları ise medyanın geniş erişim gücünden yararlanarak halkın afetlere karşı hazırlıklı olmasını teşvik etmektedir, bununla birlikte toplumsal dayanışma duygusunu pekiştirerek afet yönetiminde katılımcı bir yaklaşımı desteklemektedir. Düzenli olarak gerçekleştirilen simülasyonlar ve tatbikatlar, teorik bilgilerin pratik becerilere dönüşmesini sağlamaktadır, bireylerin afet anında hızlı ve doğru refleksler geliştirmesine olanak tanımaktadır. Halk eğitim seminerleri ve çalıştaylar yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle yürütülerek afet yönetiminde çok aktörlü katılımı teşvik etmektedir, bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımı yoluyla toplum tabanlı afet yönetimini güçlendirmektedir. Bunların yanı sıra interaktif eğitim materyalleri ve mobil uygulamalar, teknolojinin afet farkındalığına entegrasyonunu temsil etmektedir, bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır ve özellikle genç kuşakların afet bilincini artırmaktadır. Bu bütüncül yaklaşımlar, afetler ile ilgili eğitim ve farkındalık çalışmalarının yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda davranışsal değişim ve toplumsal dayanıklılık yaratma sürecinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

2.1.2.Teknolojik İnovasyonlar

Japonya, teknolojik yeniliklerle afet yönetimini büyük ölçüde güçlendirmiştir. Deprem algılama sistemleri gibi ileri teknolojik cihazlar, deprem anında erken uyarı sağlayarak insanların güvenliğini artırmaktadır. Ayrıca, tsunamileri önceden tahmin edebilen ve tahliye süreçlerini optimize eden sistemler de geliştirilmiştir. Afet sırasında hızlı müdahale ve kaynakların etkin yönetimi konusunda büyük veri ve yapay zekâ vb. teknolojiler önemli rol oynamaktadır. Bu teknolojiler, Japonya'nın afetlere karşı dirençli bir toplum olmasını sağlayarak afet sonrası toparlanma sürecini hızlandırmaktadır (Japan Meteorological Agency, 2022; Ministry of Internal Affairs and Communications, 2023). Japonya afetler ile ilgili teknolojik inovasyonlar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Japonya afetler ile ilgili teknolojik inovasyonlar

Teknolojik İnovasyonlar	*Açıklama*	*Kaynak*
Deprem Algılama ve Erken Uyarı Sistemleri	Yüksek hassasiyetli sismik sensörler ve ileri algoritmalar kullanılarak depremleri algılamakta ve halka erken uyarı sağlamaktadır.	Japan Meteorological Agency (https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew.html)
Tsunami Tahmin ve İhbar Sistemleri	Deniz tabanı sensörleri ve ileri veri analizi teknikleriyle tsunami risklerini tahmin etmektedir ve ilgili bölgelere zamanında ihbar göndermektedir.	Japan Meteorological Agency (https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew.html)
Yapay Zekâ Destekli Afet Müdahale Sistemleri	Büyük veri analitiği ve yapay zekâ kullanımı ile afet müdahale süreçlerini optimize etmektedir, kaynakları daha etkin yönetmektedir ve zararları minimize etmektedir.	Ministry of Internal Affairs and Communications (https://www.soumu.go.jp/english/index.html)
Hava Koşulları Tahmin ve İzleme Sistemleri	İleri meteoroloji teknolojileriyle hava koşullarını tahmin etmektedir ve afetler öncesinde halkı uyaran bilgiler sağlamaktadır.	Japan Meteorological Agency (https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew.html)
Mobil Uygulamalar ve İnteraktif Haritalar	Afet durumunda kullanılabilecek interaktif haritalar ve mobil uygulamalar geliştirilmektedir,	Ministry of Internal Affairs and Communications (https://www.soumu.go.jp/english/index.html)

	acil durum yönetimini kolaylaştırmaktadır ve halka erişim sağlamaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Teknolojik inovasyonlar, afet yönetiminde risklerin azaltılması, erken müdahale ve kriz sonrası süreçlerin etkin yürütülmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Japonya örneği, afetlere karşı teknolojik çözümleri en kapsamlı biçimde hayata geçiren ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Tablo 6'da yer alan uygulamalar incelendiğinde, öncelikle deprem algılama ve erken uyarı sistemlerinin, yüksek hassasiyetli sismik sensörler ve ileri algoritmalar aracılığıyla depremleri tespit ederek halka anlık uyarılar sağladığı görülmektedir. Bu sistem, saniyelerle ölçülen kısa sürelerde insanların ve kurumların güvenlik önlemleri almasına imkân tanıyarak can kayıplarını azaltmaktadır. Benzer şekilde, tsunami tahmin ve ihbar sistemleri, deniz tabanı sensörleri ve veri analizi teknikleri sayesinde erken tahminler yapmaktadır, risk altındaki bölgeleri zamanında uyarmaktadır ve tahliye süreçlerinin hızla devreye girmesine olanak tanımaktadır. Yapay zekâ destekli afet müdahale sistemleri, büyük veri analitiği ile kaynakların etkin dağılımını sağlayarak müdahale süreçlerini optimize etmektedir ve afetin yıkıcı etkilerini minimize etmektedir. Bu sistemler, özellikle afet sırasında bilgi akışının yoğun olduğu anlarda karar alma süreçlerine hız ve doğruluk kazandırmaktadır. Hava koşulları tahmin ve izleme sistemleri, ileri meteorolojik teknolojilerin kullanımıyla halkı potansiyel afetlere karşı önceden uyarmaktadır ve alınacak önlemlerin planlı bir şekilde uygulanmasına katkı sağlamaktadır. Mobil uygulamalar ve interaktif haritalar ise halkın afet anında doğru bilgiye hızlı erişimini kolaylaştırarak, bireylerin güvenli bölgelere yönlendirilmesini ve acil durum yönetiminde koordinasyonun güçlenmesini sağlamaktadır. Japonya'nın afet yönetiminde teknolojik inovasyonları sistematik bir şekilde entegre ettiği görülmektedir. Bu teknolojiler yalnızca erken uyarı ve müdahale süreçlerini geliştirmekle kalmamaktadır, aynı zamanda afet yönetiminin önleme, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını kapsayan bütüncül bir yaklaşımı desteklemektedir. Dolayısıyla Japonya'nın deneyimi, teknolojik yeniliklerin afet yönetiminde toplumun direncini artırmada vazgeçilmez bir araç olduğunu göstermektedir.

2.1.3.Uluslararası İş birliği

……. Japonya, afet yönetimi konusunda uluslararası iş birliğine büyük önem vermektedir. Japon hükümeti, diğer ülkelerle bilgi ve deneyim paylaşımı yaparak afet yönetimi stratejilerini iyileştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, uluslararası afet yardımı alanında lider bir rol üstlenerek, diğer ülkelerdeki afetzedelere yardım etmektedir. Bu iş birliği sayesinde, Japonya hem kendi afet yönetimini güçlendirmekte hem de küresel çapta afetlere karşı dayanıklılığı artırmaktadır (Japan International Cooperation Agency (JICA),2023; Ministry of Foreign Affairs of Japan,2022). Japonya'nın uluslararası iş birlikleri çerçevesinde afetlerle ilgili yürüttüğü çalışmalar Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Japonya Afetler **ile** İlgili Uluslararası İş Birlikleri

Uluslararası İş birlikleri	***Açıklama***	***Kaynak***
Afet Yardımı ve Kurtarma Operasyonları	Japonya, uluslararası afet yardımı ve kurtarma	Japan International Cooperation Agency (JICA) (https://www.jica.go.jp/english/index.html)

	operasyonların da aktif bir rol oynar. Diğer ülkelerin afet bölgelerine insani yardım ve teknik destek sağlar.	
Teknoloji ve Bilgi Paylaşımı	Japonya, diğer ülkelerle teknoloji ve bilgi paylaşımını teşvik eder. Afet yönetimi konusunda deneyimlerini paylaşır ve uluslararası standartlar geliştirir.	Ministry of Foreign Affairs of Japan (https://www.mofa.go.jp/policy/humanitarian/disaster/index.html)
Eğitim ve Kapasite Geliştirme	Uluslararası eğitim programları düzenleyerek, diğer ülkelerin afetlere hazırlık kapasitelerini artırmaya yönelik çalışmalar yapar.	Japan International Cooperation Agency (JICA) (https://www.jica.go.jp/english/index.html)
Çok Taraflı İş birlikleri ve Anlaşmalar	Japonya, uluslararası platformlarda çok taraflı iş birliklerine liderlik eder ve uluslararası afet yönetimiyle ilgili anlaşmalara destek verir.	Ministry of Foreign Affairs of Japan (https://www.mofa.go.jp/policy/humanitarian/disaster/index.html)

Finansal Destek ve Afet Sonrası Rekonstrüksiyon Yardımları	Japonya, afet sonrası rekonstrüksiyon süreçlerine finansal destek sağlar ve etkilenen ülkelerin yeniden inşa süreçlerini destekler.	Japan International Cooperation Agency (JICA) (https://www.jica.go.jp/english/index.html)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7'de yer alan unsurlar incelendiğinde, Japonya'nın afet yardımı ve kurtarma operasyonlarına aktif katılımı, ulusal düzeyde geliştirdiği acil durum yönetim kapasitesinin uluslararası düzleme taşındığını göstermektedir. Teknoloji ve bilgi paylaşımı faaliyetleri, ülkenin deprem ve tsunami gibi afetlere yönelik edindiği ileri teknolojik deneyimleri diğer ülkelerle paylaşarak küresel standartların geliştirilmesine katkı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim ve kapasite geliştirme programları, Japonya'nın kendi geçmiş felaketlerinden çıkardığı dersleri kurumsallaştırarak, diğer ülkelerin afetlere hazırlık kapasitelerini artırmayı hedeflediğini göstermektedir. Çok taraflı iş birlikleri ve uluslararası anlaşmalar ise, afetlerin sınır aşan etkileri göz önünde bulundurulduğunda, Japonya'nın afet yönetimini küresel yönetişim bağlamında ele aldığını kanıtlamaktadır. Finansal destek ve rekonstrüksiyon yardımları, Japonya'nın yalnızca acil müdahale sürecine değil, afet sonrası uzun vadeli yeniden yapılanma süreçlerine de katkı sağlayarak uluslararası dayanışmada güçlü bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Japonya'nın uluslararası iş birliklerine yönelik yaklaşımı ile ülke içinde kurumsallaşmış afet yönetim sistemleri arasında güçlü bir paralellik bulunmaktadır. Japonya'da afet yönetimi, merkezi hükümet, yerel yönetimler ve özel sektörün katılımıyla koordineli bir şekilde yürütülmektedir; her bölgede yer alan afet yönetim ofisleri risk değerlendirme, afet öncesi hazırlık, acil durum planlama ve afet sonrası toparlanma süreçlerini organize etmektedir. Dolayısıyla, Japonya'nın iç dinamikleri ve afet yönetimi anlayışı, ülkenin uluslararası düzeyde yürüttüğü yardım, bilgi paylaşımı ve kapasite geliştirme faaliyetlerine de yansımaktadır. Japonya'nın coğrafi konumu ve plaka sınırları üzerinde bulunması, ülkeyi depremler için yüksek riskli bir bölge haline getirmektedir. Özellikle Büyük Kanto Depremi (1923) ve Kobe Depremi (1995) gibi tarihi olaylar, ülkenin afetlere karşı hassaslığını artırmaktadır ve acil durum planlamasının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, Pasifik Okyanusu'nda yer alan Japonya, tsunamilerin sık görüldüğü bir bölgede bulunması nedeniyle bu tür doğal afetlere karşı da hazırlıklı olmalıdır. Japonya'da acil durum yönetimi, yerel hükümetler, merkezi hükümet ve özel sektörün katılımıyla koordineli bir şekilde yürütülmektedir. Ülkenin her bölgesinde afet yönetim ofisleri bulunmaktadır ve bu ofisler, afet risklerini değerlendirme, afet öncesi hazırlık çalışmaları yapma, acil durum planlarını oluşturma ve afet sonrası toparlanma süreçlerini yönetme gibi görevleri üstlenmektedir. Japonya'da acil durum planları genellikle şu unsurları içermektedir (Cabinet Office of Japan-Emergency Management in Japan,2024; Japan Times- How Japan Prepares for Disasters, 2023):

Afet Öncesi Hazırlık: Afetlere karşı yapısal güçlendirme çalışmaları, acil durum ekipmanlarının hazırlanması ve halkın afet farkındalığının artırılması vb. önlemler alınmaktadır.

Afet Sırasında Müdahale: Deprem veya diğer afet durumlarında "Drop, Cover, and Hold On" gibi önerilen güvenlik prosedürleri uygulanmaktadır, halkın güvenli bölgelere tahliyesi sağlanmaktadır ve afet sonrası hasarın tespiti yapılmaktadır.

İletişim ve Koordinasyon: Acil durum iletişim planları oluşturulmaktadır, halkın bilgilendirilmesi için medya ve sosyal medya vb. iletişim kanalları kullanılmaktadır. Ayrıca, yerel yönetimler, acil durum ekipleri ve ulusal hükümet arasında sürekli koordinasyon sağlamaktadır.

Toplumsal Dayanıklılık ve Eğitim: Okullarda, işyerlerinde ve halka açık yerlerde afet tatbikatları düzenlenmektedir, afet bilinci ve afet yönetimi eğitimleri verilmektedir.

Japonya'nın acil durum planları, ülkenin afet risklerini minimize etmek ve halkın güvenliğini sağlamak için kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu planlar, düzenli olarak gözden geçirilmektedir ve güncellenmektedir; böylece yeni teknolojilerin ve bilimsel bulguların entegrasyonuyla daha etkili hale getirilmektedir.

…… 2.1.4.Afet Yönetimi Uygulamalarının Kentsel Alanlara Etkileri

…….. Afet yönetimi uygulamalarının etkilediği en önemli alan; yoğun nüfusları, karmaşık altyapı sistemleri ve çok boyutlu sosyo-ekonomik ilişkileri nedeniyle afetlerden en fazla etkilenen kentlerdir (Haigh ve Amaratunga, 2010). Afet yönetimi, yalnızca kriz anındaki müdahaleyi değil; kentsel planlama, risk azaltma, dayanıklılık geliştirme ve yeniden inşa süreçlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır (Bakır, 2021). Türkiye'de yerel yönetimlerin afetlere karşı hazırlık, müdahale ve yeniden yapılanma süreçlerinde kentsel dönüşüm politikaları kritik bir rol üstlenmektedir (Güven ve Kızılkaya, 2023). Fakat, mevzuat ile uygulama arasındaki uyumsuzluklar, afet yönetiminin kentsel mekân üzerindeki etkilerini sınırlamaktadır (Büyükkaracığan, 2016). Özellikle kültürel miras alanlarının kırılganlığı, Ankara Saraçlar Sokağı yangını örneğinde de görüldüğü üzere, afet yönetiminde yerel düzeyde daha kapsayıcı ve önleyici yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Orhan, 2018; Oktay vd. ,2020). Günümüzde akıllı kent uygulamaları, afet yönetimi bağlamında dirençli şehirlerin oluşturulmasında yenilikçi araçlar arasında değerlendirilmektedir. Sensör sistemleri, veri analitiği ve coğrafi bilgi sistemlerine (CBS) dayalı çözümler, risklerin önceden belirlenmesi ve hızlı müdahale kapasitesinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır (Bulut ve Aslan, 2022; Rezvani vd., 2023). Bu tür teknolojik altyapılar, kentsel ekosistem hizmetlerinin afet yönetimine entegre edilmesine olanak sağlayarak iklim değişikliğine dirençli kentlerin oluşmasında önemlidir (Tuğaç, 2024). Uluslararası literatür, afet yönetiminin yapılı çevre ile karşılıklı etkileşim halinde olduğunu ortaya koymaktadır. Malalgoda vd. (2013), kentsel alanlarda yerel yönetimlerin afet risklerinin azaltılması ve toplumun yeniden yapılanma sürecinde dayanıklılığın sağlanması açısından belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Afetlerin gerçek zamanlı etkilerinin izlenmesine yönelik veri odaklı sistemler, kentsel mekânın dinamiklerini anlık olarak değerlendirerek karar alıcıların etkin müdahalelerine zemin hazırlamaktadır (Hao ve Wang, 2021). Türkiye'deki literatür de bu eğilimleri desteklemektedir. İrdem ve Mert (2023), kentsel dirençlilik kavramının afet yönetimi açısından merkezi bir önem taşıdığını, açık ve yeşil alanlara erişim, güvenli yapılaşma, altyapı dayanıklılığı ve toplumsal bilinç düzeyinin afetlerin yıkıcı etkilerini azaltmada kritik rol oynadığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Özcan vd. (2013), CBS'nin afet yönetimi bağlamında kentsel açık alanların planlanmasında etkin bir araç olduğunu ve özellikle İzmir örneğinde afet risklerini azaltıcı bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Afetler fiziksel çevrenin yanı sıra ekonomik yapıyı da derinden etkilemektedir. Coşkun ve Narin (2025), afet yönetiminin ekonomik boyutuna dikkat çekmektedir ve risk yönetimi uygulamalarının afet öncesinde doğru planlanmasının hem maddi kayıpları hem de sosyoekonomik kırılganlıkları azaltabileceğini vurgulamaktadır. Kültürel miras alanlarının korunması da bu çerçevede özel bir önem taşımaktadır. Oktay vd., (2020), afetlerin kültürel varlıklar üzerinde yarattığı tehditleri ele almaktadır ve afet yönetim planlarında kültürel mirasın korunmasına yönelik özel stratejilere yer verilmesi

gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde kent kimliğinin korunmasına katkı sunmaktadır. Partigöç ve Tarhan (2021) ise COVID-19 salgını üzerinden yaptıkları çalışmada, karantina süreçlerinin kent planlaması, halk sağlığı, ilaç tedariki ve iletişim ağlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ve afet yönetiminin kapsamının biyolojik tehditleri de içine alacak şekilde genişletilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yerel yönetimlerin afet yönetimindeki rolü bu noktada tekrar önem kazanmaktadır. Yeşildal (2020), afet öncesi hazırlık, afet anında koordinasyon ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde yerel yönetimlerin kapasitelerinin güçlendirilmesinin kentsel dirençlilik açısından kritik olduğunu vurgulamaktadır. Akdaş (2021) da güvenli konut üretiminin bütünleşik afet yönetimi kapsamında kentlerde risklerin azaltılmasında temel bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Afet yönetimi uygulamalarının kentsel alanlara etkilerinin sadece fiziksel mekânın dönüşümüyle sınırlı olmadığı; ekonomik sürdürülebilirlik, kültürel mirasın korunması, halk sağlığı, yerel yönetim kapasitesi ve teknolojik altyapı gibi çok boyutlu dinamiklerle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle, afet yönetimi yalnızca kriz anına yönelik bir müdahale süreci değildir, aynı zamanda kentlerin bütüncül dayanıklılığını şekillendiren uzun vadeli bir politika alanıdır. Afet yönetimi uygulamalarının kentsel alanlara etkileri, özellikle deprem ve tsunami gibi büyük ölçekli afetler sonrasında kentlerin yeniden yapılanma ve sürdürülebilirlik politikaları üzerinden değerlendirilmektedir. Akıllı kent yaklaşımı bu noktada öne çıkmaktadır, yönetişimin aktif kılınmasıyla hem afetlere hazırlık hem de afet sonrası süreçlerde kentlerin dirençliliği artırılmaktadır (Ölmez ve Bayrak, 2025). Japonya'nın geliştirdiği dijital ikiz teknolojisi afet öncesinde kaynak planlaması, kaçak yapı denetimi ve risk analizi gibi alanlarda etkin bir araç sunmaktadır, afet sırasında ve sonrasında ise hızlı ve verimli müdahaleyi mümkün kılmaktadır (Ölmez, 2025). Türkiye'de ise özellikle yerel yönetimlerin afet öncesi hazırlık, afet anındaki koordinasyon ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde etkinliği giderek artmaktadır, bu durum Japonya ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde kapasite geliştirme ihtiyacını da ortaya koymaktadır (Küçükyağcı, 2024). Yapısal planlama ile birlikte toplumda farkındalık yaratma, afet bilincini artırma ve sosyal dayanışma mekanizmalarını güçlendirme çalışmaları, kentsel alanların uzun vadeli dayanıklılığını desteklemektedir (Güler vd., 2018).

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılan literatür incelemesi, başarılı bir afet yönetimi sürecinin yalnızca mevcut sistemlerin varlığına değil, aynı zamanda bu sistemlerin etkin biçimde uygulanmasına ve sürekli güncellenmesine bağlı olduğunu göstermektedir. Japonya örneği, afet öncesi hazırlık, afet sırasında müdahale ve afet sonrası toparlanma süreçlerinde teknoloji ve yenilik yönetiminin ne kadar kritik olduğunu ortaya koymasına rağmen bazı eksiklikler ve aksayan yönler dikkat çekmektedir. Öncelikle, birçok ülkede afet yönetiminde veri entegrasyonu ve paylaşımının; farklı kurumlar arasında toplanan verilerin standartlaştırılmaması ve zamanında paylaşılmamasının karar alma süreçlerinde gecikmelere neden olması nedeniyle önemli bir sorun olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, afet sırasında kaynakların verimli kullanılmasını engelleyebilmektedir. İkinci olarak, erken uyarı sistemlerinin kapsayıcılığı ve erişilebilirliğinin sınırlı olduğu, Japonya'da bu alanda ileri teknolojiler kullanılmasına rağmen küresel ölçekte birçok ülkede erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılmasında zorluk yaşandığı ve özellikle kırsal bölgelerde internet altyapısının yetersizliği veya mobil teknolojilere erişimdeki kısıtlılığın halkın zamanında bilgilendirilmesini zorlaştırdığı görülmektedir. Üçüncü olarak, toplumsal farkındalık ve eğitim eksikliğinin afet yönetiminin en kırılgan yönlerinden biri olduğu açıktır. Tatbikatların düzenli yapılmaması, halkın afet anında nasıl davranması gerektiğini bilmemesi ve eğitim programlarının yetersiz kalmasının, teknolojik altyapı ne kadar gelişmiş olursa olsun afet yönetimini zayıflattığı görülmektedir. Dördüncü olarak, çok aktörlü koordinasyon mekanizmalarının birçok ülkede kurumsallaşmadığı görülmektedir. Ek olarak; yerel yönetimler, merkezi otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında etkili bir iş birliği sağlanamadığında, afet yönetiminde yetki karmaşası ve iletişim kopukluğu yaşanabilmektedir. Bu eksiklikler dikkate alındığında, özellikle çoklu afet riskiyle karşı karşıya olan yerleşim alanları için teknoloji tabanlı politikaların ve eylem planlarının

hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Veri analitiği, yapay zekâ, uzaktan algılama ve mobil uygulamalar; risk haritalama, tahliye planlama, kaynak optimizasyonu ve hızlı müdahale gibi teknolojiler afet yönetiminde güçlü bir kapasite sunmaktadır. Fakat, bu teknolojilerin etkili olabilmesi için politika düzeyinde bazı önceliklerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Örneğin; kurumlar arası veri paylaşımının yasal ve teknik altyapısının güçlendirilmesi, erken uyarı sistemlerinin tüm nüfus gruplarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması, afet bilincini artırmaya yönelik sürekli eğitim programları ve tatbikatların zorunlu hale getirilmesi, yerel, ulusal ve uluslararası aktörler arasında şeffaf ve sürdürülebilir bir koordinasyon mekanizmasının kurulması vb. Mevcut eksikliklerin giderilmesi ve teknoloji tabanlı yaklaşımların afet yönetimine entegre edilmesi, tüm çoklu afet riski altındaki bölgeler için hayati öneme sahip olmasının yanı sıra Japonya'nın afet yönetimi stratejileri ve politikaları, teknolojik yeniliklerden toplumsal katılıma, altyapı güçlendirmesinden uluslararası iş birliğine kadar pek çok stratejiyi kapsamaktadır ve doğal afetlere karşı direncini artırmak ve hızlı iyileşme süreçleri sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Japonya'nın afet yönetiminde uyguladığı strateji ve politikalar, ileri teknoloji entegrasyonu, toplumsal katılım, altyapı güçlendirme, uluslararası iş birliği, iklim değişikliğine uyum ve acil durum müdahale planlarının güncellenmesi gibi çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Öncelikle, afet yönetiminde ileri teknolojilerin kullanımına öncelik verilmekte ve bu teknolojilerin afet öncesi, sırası ve sonrasında etkin bir şekilde entegre edilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanında, toplumun afetlere karşı bilinçlendirilmesi ve hazırlıklı hale getirilmesi için sürekli eğitim ve bilgilendirme kampanyaları yürütülmektedir; okullar ve kamu kurumlarında afet hazırlık planları uygulanarak toplumun dayanıklılığı artırılmaktadır. Altyapı güçlendirme ise Japonya'nın afet politikalarının en kritik unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, binaların ve köprülerin depremlere dayanıklı hale getirilmesi, su ve elektrik gibi temel hizmetlerin sürekliliğini sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi öncelikli hedefler arasındadır. Ayrıca, afetlerin küresel boyutları dikkate alınarak uluslararası iş birliği ve bilgi paylaşımı da ön plana çıkmaktadır, böylece afet yönetiminde ortak çözümler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ek olarak Japonya, İklim değişikliğinin yol açtığı afet risklerine karşı çevresel adaptasyon stratejileri geliştirilmektedir. Özellikle kıyı bölgelerinde erozyon kontrolü ve su baskınlarının önlenmesine yönelik projeler bu bağlamda önem kazanmaktadır. Japonya acil durum müdahale planlarını düzenli olarak güncelleyerek, yerel yönetimlerle iş birliği içinde afet anında hızlı ve koordineli bir müdahale kapasitesini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Japonya, dünyanın en sık doğal afetlerle karşı karşıya kalan ülkelerinden biri olarak, afet yönetiminde teknoloji ve yenilikçi yaklaşımları benimseyerek etkin bir strateji izlemektedir. Ülke, afetlerin en az zararı vermesi için sürekli olarak araştırmalar yapmaktadır ve bu araştırmaların sonuçlarını uygulamaktadır. Teknoloji odaklı afet yönetimi stratejileri, Japonya'nın depremler ve tsunamiler gibi sık karşılaşılan afetlerle başa çıkma çabalarında hayati öneme sahiptir. Yapay zekâ ve büyük veri analizi, afet tahmini ve erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılan başlıca teknolojiler arasında yer almaktadır. Tokyo Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırma, yapay zekâ destekli deprem tahmini modellerinin doğruluğunu artırarak afet öncesinde alınacak tedbirleri optimize etme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Tokyo University Research Report, 2022). Bunun yanı sıra, mobil teknolojiler ve sosyal medya platformları da Japonya'da afet yönetimi süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Afet anında halkın güncel bilgilere kolayca erişebilmesi ve acil durumlar hakkında bilgilendirilmesi, iletişim ve koordinasyonu güçlendirmekte ve toplumun afetlere hazırlıklı olmasını sağlamaktadır (NHK Research Center, 2023). Japonya'nın altyapı güçlendirme çalışmaları da teknolojiye dayalı inovasyonlarla desteklenmektedir. Özellikle, deprem ve tsunamilerin neden olduğu zararları minimize etmek amacıyla binaların deprem dayanıklılığı iyileştirilmektedir, su ve elektrik gibi temel hizmetlerin kesintisiz sağlanması için akıllı altyapı projeleri geliştirilmektedir (Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan, 2023). Japonya'nın uluslararası iş birliği ve bilgi paylaşımı konusundaki çabaları da önemlidir. Ülke, diğer afet riski taşıyan bölgelerle teknik bilgi ve deneyim

paylaşımını artırarak küresel ölçekte afet yönetimine katkıda bulunmaktadır. Bu iş birliği, çeşitli ülkelerin afet yönetimi stratejilerini iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır (UN Disaster Risk Reduction Strategy, 2023). Japonya'nın afet yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetimi, bilimsel araştırmaların sonuçlarına dayanarak sürekli olarak güçlendirilmektedir ve geliştirilmektedir. Bu yaklaşım, ülkenin afetlere karşı hazırlıklı olmasını sağlarken, afetlerin etkilerini minimize etme ve hızlı bir iyileşme süreci başlatma kapasitesini artırmaktadır.

Bu çalışmada Japonya örneği üzerinden kamu yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetiminin afet yönetimi süreçlerine sağladığı katkılar incelenmiştir. Bulgular sonucunda, afet öncesi hazırlık, afet anındaki müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde teknoloji ve yenilik yönetiminin kamu kurumlarının etkinlik, verimlilik ve dayanıklılığını artırmada kritik bir rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek

Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür

Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Akdaş, G. (2021). Bütünleşik Afet Yönetimi Gelişim Sürecinde Türkiye'de Güvenli Konut (Master's thesis, Dokuz Eylul Universitesi (Turkey)).

Alexander, D. (2000). Confronting catastrophe: New perspectives on natural disasters. Oxford, UK: Oxford University Press.

Basic Act on Disaster Management. (1961). Japan Government. Retrieved from https://www.japan.go.jp

Bakır, Ş. Ş. N. Y. (2021). Bölüm 16 Kentsel Planlama Çalışmalarında Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi. Mimarlık Bilimlerinde Araştırma Ve Uygulamalar-I, 407.

Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (2004). At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters. Routledge

Birkmann, J., & Pelling, M. (2006). Measuring vulnerability to natural hazards: towards disaster resilient societies. United Nations University.

Brunetta, G., Caldarice, O., Tollin, N., Rosas-Casals, M., & Morató, J. (Eds.). (2018). Urban resilience for risk and adaptation governance: Theory and practice. Springer.

Bresnahan, T. F., Gambardella, A., (Eds.). (2001). Building high-tech clusters: Silicon Valley and beyond. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bulut, Y., & Aslan, M. (2022). Doğal Afetlere Karşı Dirençli Kentler Oluşturmaya İlişkin Yenilikçi Yaklaşımlar: Akıllı Kent Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. H. Ateş İçinde, Dirençli Şehirler İçin Vizyoner Yönetim, 9-24.

Büyükkaracığan, N. (2016). Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kriz ve Afet Yönetim Çalişmalarinin Mevzuat Açisindan Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (12), 195-219.

Cabinet Office, Government of Japan. (2023). The Constitution of Japan. Retrieved from https://www.cao.go.jp/index-e.html

Cabinet Office, Government of Japan. Earthquake Early Warning System. (2024). Accessed online: https://www.bousai.go.jp/jishin/kyoshin_system/

Cabinet Office, Government of Japan. Tsunami Evacuation Guide. Accessed online: https://www.bousai.go.jp/kyoiku/kyoiku/en/tsunami_evacuation_guide_e.html

Chmutina, K., & Von Meding, J. (2019). A dilemma of language:"Natural disasters" in academic literature. International Journal of Disaster Risk Science, 10, 283-292.

Christensen, C. M., & Overdorf, M. (2000). "Meeting the challenge of disruptive change." Harvard Business Review, 78(2), 66-76.

Coşkun, A. S., & Narin, M. (2025),Afet Yönetimi Ve Ekonomik Etkileri. Bölgesel Kalkınma Dergisi, 3(01), 49-66.

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. Global Environmental Change, 18(4), 598-606.

Cutter, S. L., Mitchell, J. T., & Scott, M. S. (2000). Revealing the vulnerability of people and places: A case study of Georgetown County, South Carolina. Annals of the association of American Geographers, 90(4), 713-737.

Dodgson, M., Gann, D. M., & Salter, A. (Eds.). (2008). The management of technological innovation: Strategy and practice. Oxford, UK: Oxford University Press.

European Commission. (2017). Guidelines on EU funding for the tourism sector: Implementation of the tourism strand of the ERDF and CF. Brussels, Belgium: European Commission.

European Commission. (2020). European Innovation Scoreboard. Brussels, Belgium: European Commission.

Fagerberg, J., Mowery, D. C., & Nelson, R. R. (Eds.). (2005). The Oxford handbook of innovation. Oxford, UK: Oxford University Press.

Federal Emergency Management Agency (FEMA). (2017). National preparedness report. Washington, DC: FEMA.

Fire and Disaster Management Agency, Japan. Disaster Management in Japan. Accessed online: https://www.fdma.go.jp/en/countermeasures_and_measures/disaster_management_in_japan.html

Güler, H. G., Özer Sözdinler, C., Arıkawa, T., Yalçıner, A. C. (2018). Tsunami Afeti Sonrası Yapısal ve Sosyal Planlama, Yapılanma Aşamaları ve Farkındalık: Japonya Örneği. Teknik Dergi, 29(5), 8605-8630.

Güven, A., & Kızılkaya, S. B. (2023). Afetlerde yerel yönetimlerin etkinliği üzerine bir değerlendirme. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(2), 1-20.

Haigh, R., & Amaratunga, D. (2010). An integrative review of the built environment discipline's role in the development of society's resilience to disasters. International journal of disaster resilience in the built environment, 1(1), 11-24.

Hao, H., & Wang, Y. (2021). Assessing disaster impact in real time: Data-driven system integrating humans, hazards, and the built environment. Journal of computing in civil engineering, 35(5), 04021010.

Hiroshima Peace Memorial Museum. (2024.). Hiroshima Peace Memorial Museum. Retrieved from http://www.pcf.city.hiroshima.jp/top_e.html

Hook, G. D., Gilson, J., Hughes, C. W., & Dobson, H. (2011). Japan's international relations: politics, economics and security. Routledge.

Hewitt, K. (Ed.). (2019). Interpretations of calamity: From the viewpoint of human ecology. Routledge.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2018). World disasters report 2018: Leaving no one behind. Geneva, Switzerland: IFRC.

İrdem, İ., & Mert, E. (2023). Deprem, dirençli kent ve acil afet yönetimi: Türkiye örneği. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 4(2), 241-276.

Japan Government. (2024). Emergency response plans. Retrieved from [https://www.japan.go.jp]

Japan International Cooperation Agency (JICA). (2023). Japan's Role in International Disaster Relief Efforts. Retrieved from https://www.jica.go.jp/english/index.html

Japan Meteorological Agency. Earthquake early warning. Retrieved June 30, 2024, from https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew_history.html

Japan Meteorological Agency. History of earthquakes. Retrieved June 30, 2024, from https://www.jma.go.jp/jma/en/Activities/eew_history.html

Japan Meteorological Agency. Japan Meteorological Agency. Retrieved from https://www.jma.go.jp/jma/indexe.html

Japan Meteorological Agency. Tsunami Warning and Mitigation Systems. Accessed online: https://www.jma.go.jp/jma/indexe.html

Japan Times. (2011, March 12). Massive quake rocks northeast Japan. Retrieved from https://www.japantimes.co.jp/news/2011/03/12/national/massive-quake-rocks-northeast-japan/

Japan Times. (2023). Japan Launches New Campaign to Raise Awareness about Earthquake Preparedness. Retrieved from https://www.japantimes.co.jp/news/2023/03/15/national/earthquake-preparedness-campaign-japan/

Küçükyağcı, T. (2024). Afetle mücadelede yerel yönetimlerin rolü ve etkisi: Japonya-Türkiye karşılaştırması. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 14(Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı), 237-255.

Lindell, M. K., Perry, R. W., Prater, C., & Nicholson, W. C. (2006). Fundamentals of emergency management (p. 485). Washington, DC, USA: FEMA.34.

Lundvall, B. Å. (Ed.). (1992). National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning. London, UK: Pinter Publishers.

Malalgoda, C., Amaratunga, D., & Haigh, R. (2013). Creating a disaster resilient built environment in urban cities: The role of local governments in Sri Lanka. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, 4(1), 72-94.

Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, Japan. Disaster Preparedness in Schools. Accessed online: https://www.mext.go.jp/en/policy/education/elsec/title02/detail02/sdetail02/sdetail02/1386097.htm

Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan. (2023). Annual Report on International Trade 2023. Retrieved from https://www.meti.go.jp/english/

Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2022). Japan's Contributions to Global Disaster Management. Retrieved from https://www.mofa.go.jp/policy/humanitarian/disaster/index.html

Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023). Japan's Diplomatic Bluebook 2023. Retrieved from https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/index.html

Ministry of Internal Affairs and Communications. (2023). Technological Innovations in Disaster Management. Retrieved from https://www.soumu.go.jp/english/index.html

Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan. Flood Control Measures in Japan. Accessed online: https://www.mlit.go.jp/river/basic_knowledge/english/flood_control_measures.html

Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan. Landslide Countermeasures in Japan. Accessed online: https://www.mlit.go.jp/sogoseisaku/region/landslide_measures_e.html

Ministry of Internal Affairs and Communications (İçişleri ve İletişim Bakanlığı). Ana web sitesi: https://www.soumu.go.jp/

National Institute for Environmental Studies, Japan. Community-Based Disaster Risk Management. Accessed online: https://www.nies.go.jp/social-e/cbdrm/

National Research Institute for Earth Science and Disaster Resilience. (2022). Disaster Education in Japan. Retrieved from https://www.bosai.go.jp/en/

NATO. (2015). Framework for Resilience of Allied Nations. Brussels, Belgium: NATO.

NHK Research Center. (2023). The role of mobile technologies and social media in disaster management: Case study from Japan. Tokyo, Japan.

Nuclear Regulation Authority. (2020). Overview of nuclear safety regulations in Japan. Retrieved June 30, 2024, from https://www.nsr.go.jp/english/what/index.html

Nuclear Safety Commission of Japan. (2012). The official report of the Fukushima Nuclear Accident Independent Investigation Commission. Retrieved from http://www.nsr.go.jp/archive/nsc/senmon/shidai/genpatsu/teigen/120720/120720.pdf

OECD. (2019). OECD Economic Surveys: Japan. Paris, France: OECD Publishing.

Oktay, S., Taş, N., & Taş, M. (2020). Kültürel miras alanlarının korunması ve afet yönetimi ilişkisi. Resilience, 4(2), 305-321.

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2020). Disaster Risk Management in Japan. Paris, France: OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). OECD Reviews of Innovation Policy: Japan 2023. Paris, France: OECD Publishing.

Orhan, E. (2018). Tarihi kent merkezlerinin kırılganlığı ve afet yönetimi üzerine bir değerlendirme: Ankara Saraçlar sokağı yangını örneği. İdealKent, 9(23), 189-215.

Ostrom, E. (1990). Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ölmez, M., & Bayrak, B. (2025). Doğal Afetler Sonrası Sürdürülebilir Bir Akıllı Kent Planlamasında Yerel Yönetişimin Rolü: Tokyo Kent Örneği Ve Malatya'nın Akıllı Kent Planlamasına Öneriler. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 27(48), 185-209.

Özcan, N. S., Erdin, H. E., & Zengin, H. (2013). Kentlerde açık ve yeşil alan sistemlerinin afet yönetimi bağlamında kullanılabilirliğinin değerlendirilmesinde coğrafi bilgi sistemleri (CBS): İzmir örneği. TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, 11-13.

Ölmez, M. (2025). Yerel Sürdürülebilirlikte Dijital İkiz Teknolojisi ve Doğal Afetleri Önlemede Etkisi: Japonya Örneği. İşletme, 6(1), 103-127.

Parliament of Japan. (2013). Act on the Promotion of Disaster Risk Reduction Education. Retrieved from http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_housei.nsf/html/houritsu/18120120731069.htm

Parliament of Japan. (2023). Annual Report on Japan's Official Development Assistance. Retrieved from http://www.shugiin.go.jp/index.nsf/html/index_e.htm

Partigöç, N. S., & Tarhan, Ç. (2021). Risk Yönetimi Perspektifinden Bakış: Salgınların Kent Planlama Süreçlerine Etkileri. Resilience, 5(2), 295-308.

Pelling, M. (2012). The vulnerability of cities: natural disasters and social resilience. Routledge.

Pelling, M., & Dill, K. (Eds.). (2010). Natural disaster and development in a globalizing world. London, UK: Routledge.

Rezvani, S. M., Falcão, M. J., Komljenovic, D., & de Almeida, N. M. (2023). A systematic literature review on urban resilience enabled with asset and disaster risk management approaches and GIS-based decision support tools. Applied Sciences, 13(4), 2223.

Quarantelli, E. L. (Ed.). (1998). What is a disaster?: perspectives on the question. Psychology Press.

Regional Promotion Bureau, Japan. (2023). Regional Innovation Strategies. Retrieved from https://www.mlit.go.jp/en/index.html

Renn, O. (2008). Risk governance: Coping with uncertainty in a complex world. London, UK: Earthscan.

Rosenau, J. N., & Czempiel, E. O. (Eds.). (1992). Governance without government: Order and change in world politics. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Shaw, R., Shiwaku, K., & Izumi, T. (Eds.). (2017). Science and technology in disaster risk reduction in Asia: Potentials and challenges.

Sawada, Y. (2013). Natural disaster management in Japan. Tokyo, Japan: Springer.

Shaw, R., & Takeuchi, Y. (Eds.). (2018). Earthquake and tsunami: Societal impacts and emergency responses. Springer.

Tuğaç, Ç. (2024). Türkiye Kentlerinde İklim Değişikliğine Dirençliliğin Ve Afet Risk Yönetiminin Sağlanmasında Kentsel Ekosistem Hizmetleri. Memleket Siyaset Yönetim, 19(43), 341-392.

Twigg, J. (2004). Disaster risk reduction: mitigation and preparedness in development and emergency programming. Overseas Development Institute (ODI).

United Nations Development Programme (UNDP). (2004). Reducing Disaster Risk: A Challenge for Development. New York, NY: UNDP.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2019). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. Geneva, Switzerland: UNDRR.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2022). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Geneva, Switzerland: UNDRR.

United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA). (2022). Space-based Technologies for Disaster Management. Vienna, Austria: UNOOSA.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2021). Crime Prevention and Criminal Justice Responses to Natural Disasters. Vienna, Austria: UNODC.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). Tourism and Natural Disasters: Reducing Vulnerability and Building Resilience. Madrid, Spain: UNWTO.

United States Agency for International Development (USAID). (2016). Disaster Risk Reduction: A Development Perspective. Washington, DC: USAID.

United States Geological Survey (USGS). (2020). Earthquake Hazards Program. Retrieved from https://earthquake.usgs.gov/

World Bank. (2017). World development report 2017: Governance and the law. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2020). World development report 2020: Trading for development in the age of global value chains. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2023). World development report 2023: Building a Resilient Future. Washington, DC: World Bank.

World Tourism Organization (WTO). (2023). International Recommendations for Tourism Statistics 2023. Madrid, Spain: WTO.

World Trade Organization (WTO). (2020). World Trade Report 2020: Government Policies and International Supply Chains. Geneva, Switzerland: WTO.

Yeşildal, A. (2020). Doğal Afetlerle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü Ve Kapasite Sorunları: Esnek Şehir Uygulaması. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 87-116.

EXTENDED SUMMARY

Japan stands out as a country often affected by natural disasters due to its geographical location. Events such as earthquakes and tsunamis have deeply marked the country's history, necessitating the development of robust disaster management strategies. Japan plays a pioneering role in addressing these challenges through advanced technology and innovation. Innovative approaches like early warning systems, structural reinforcement techniques, and emergency management systems are critical in minimizing disaster risks. The country's economic strength and resilient industrial infrastructure provide significant advantages in expediting post-disaster recovery processes. Lessons learned from Japan's historical disasters can serve as an international model and guide the development of appropriate strategies for regions facing similar challenges. Technology and innovation management play a crucial role in enhancing disaster management processes integrated before, during, and after disasters. In this context, advancements in technologies such as data analytics, artificial intelligence, and remote sensing hold the potential to bolster disaster response capabilities.

Disaster management constitutes a multidisciplinary process aimed at minimizing the impacts of natural or human-induced disasters, preparing for them, and facilitating the swift recovery of affected communities. The process includes pre-disaster preparedness, response during disasters, post-disaster recovery, and learning stages. Collaboration among government agencies, civil society organizations, the private sector, and international bodies is essential for carrying out these stages. Conversely, technology management strategically oversees an organization's technological resources to foster innovation and sustainable competitive advantage. Technology's contribution to disaster management lies in enhancing the efficacy of disaster monitoring, prediction, and management through sophisticated technological tools. Innovation and technology management can bolster preparedness against disasters and offer novel solutions during post-disaster rehabilitation efforts. Data management and crisis communication enhance disaster management by improving the ability for data collection, analysis, and dissemination through information technologies. In conclusion, disaster management and technology management offer an integrated approach to developing effective strategies against natural or human-induced disasters and enhancing community resilience. The disaster management process includes preparedness, emergency response, mitigation, and rehabilitation stages, requiring cooperation among government agencies, çivil society organizations, the private sector, and international bodies. Technology management also plays a vital role in disaster management by enhancing disaster monitoring, prediction, and management with advanced technological tools. These technologies enable more precise analysis of disaster risks, the development of early warning systems, and expedited crisis management processes.

Innovation and technology management can provide innovative solutions to enhance preparedness against disasters. For instance, smart city applications and advanced sensor technologies enable swift response and efficient resource management during disaster scenarios. Data management and crisis communication, facilitated by big data analytics and information technologies, enhance the capacity for data collection, analysis, and dissemination in disaster management processes. Thus, while disaster management and technology management are distinct disciplines, they are closely interconnected and can effectively improve societal disaster resilience and post-disaster rehabilitation efforts.

Japan's success in disaster management can largely be attributed to its advanced early warning systems. The country boasts one of the world's most sophisticated early warning systems, which promptly detects natural disasters like earthquakes and tsunamis and alerts the public accordingly. Managed by the Japan Meteorological Agency (JMA), these systems encompass sensors, data collection, data processing and analysis, decision support systems, and public alert systems. Following the 2011 Tōhoku earthquake and tsunami, the effectiveness of these systems was reaffirmed as they facilitated timely evacuations to safe zones. Japan also possesses significant experience in nuclear crisis management. The 2011 Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant disaster was a pivotal event that tested the country's nuclear crisis management strategies. Post-crisis, Japan reviewed its nuclear safety regulations and devised more effective plans for intervention during nuclear crises. Advancements in radiation measurement and monitoring systems, along with better crisis communication and coordination, were essential at both national and international levels. The use of big data and analytics is another essential part of

Japan’s disaster management efforts. The country actively employs advanced data analysis and modeling techniques to forecast disaster risks in advance and mitigate their impacts. These technologies are applied in various areas, including risk assessment, determination of intervention strategies, resource management, and public awareness.

In conclusion, Japan's disaster management policies and technological approaches serve as a significant benchmark for other countries facing similar risks. The country’s experiences provide valuable insights for developing disaster preparedness and intervention strategies in other regions. However, it is essential to recognize that each nation must develop customized solutions that consider its specific geographical, social, and economic conditions.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 13.04.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 01.09.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Yılmaz, H. (2025). Türbe Mimarisi ve Etnik Aidiyet: Anadolu'da On İki İmam İnancı, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3279-3296.
https://doi.org/10.35674/kent.1674637

Türbe Mimarisi ve Etnik Aidiyet: Anadolu'da On İki İmam İnancı

Mausoleum Architecture and Ethnic Identity: Belief in the Twelve Imams in Anatolia

Hulusi YILMAZ[1]

Öz

Kültürel kimliğimizin önemli bir göstergesi olan mekânlar, kolektif belleğin somutlaşmış görünümleridir. Mekân; inanç ve değerlerin kodlandığı, sembollerle derin iletişimin sağlandığı somut kültürel varlıklardır. Bu özellikleriyle mimari yapılar, inşa edildikleri dönemle ilgili nesnel veriler sunan birer tarihî kanıt niteliği taşımaktadırlar. Alevi inancı da maddi kültüre yansıyan sayı sembolizmi ile üyelerine aidiyet ve kimlik vermektedir. Alevilik'te önemli bir yere sahip olan 12 sayı sembolizmi, On İki İmam'ı temsil ettiği için soyut ve somut kültürel unsurlar içinde inancın dışa vurumu olarak etkin bir şekilde ifade edilmiştir. Bu sayı sembolizmi, özellikle türbe mimarisinde kendini göstermektedir. Bu makalede; onikigen türbelerin ne zamandan itibaren Anadolu'da görüldüğü ve Türklerin hangi tarihten itibaren On İki İmam inancı ile ilişkilendirilebileceği, türbelere yansıyan sayı sembolizmi üzerinden tartışılacaktır. Türkler'in Kuzeybatı İran ve Doğu Anadolu'da, önce İlhanlı Devleti içinde, sonra Karakoyunlu ve Safevi Devletleri içinde On İki İmam inancını kimlik olarak taşıdıkları, onikigen türbe mimarisinin tarihsel gelişimi ile ilişkilendirilerek iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, On İki İmam, Türbe, Sembolizm, Onikigen, Mimari

ABSTRACT

Spaces, which are significant indicators of our cultural identity, are concrete manifestations of collective memory. Space represents material cultural assets where beliefs and values are encoded, and deep communication is established through symbols. In this respect, architectural structures serve as historical evidence, carrying tangible data about the period in which they were produced. Similarly, the Alevi faith constructs a sense of identity and belonging for its followers through number symbolism reflected in material culture. The number twelve, which holds a central place in Alevism as it symbolizes the Twelve Imams, has been effectively expressed as an outward manifestation of belief within both tangible and intangible cultural elements. This symbolism is particularly evident in mausoleum architecture. This article discusses when dodecagonal mausoleums first appeared in Anatolia and examines, through the lens of numeric symbolism, the historical point at which Turks can be associated with the belief in the Twelve Imams. It will be argued that Turkic populations embraced the Twelver Shia belief system first within the Ilkhanid State, and later within the Karakoyunlu and Safavid States in Northwestern Iran and Eastern Anatolia, and that they reflected this belief in the architectural development of dodecagonal mausoleums.

Keywords: Alevism, Twelver Imams, Mausoleum, Symbolism, Dodecagon, Architecture

[1] **Corresponding Author:** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, h.yilmaz@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9170-7604

GİRİŞ

İnsanoğlu, bilgi birikimi elverdiği ölçüde "Ben niçin varım?", "Evren niçin var?" gibi metafizik sorulara verdiği cevaplarla kendisini ve çevresini anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu anlamlandırma faaliyetleri insanoğlunun zihinsel evrimiyle birlikte basitten karmaşığa bazı açıklama şemaları oluşturmasına vesile olmuştur. İlk zamanlar bu şemalar mitolojik anlatılarla şekillenirken daha sonra felsefi ve dinî düşünce sistemleri içinde cevap verilmeye çalışılmıştır. İnsanoğlunun yaratılış ve varlığın anlamına ilişkin anlatıları, bilginin evrimi ve insanoğlunun mana verme zenginliği içinde toplumdan topluma değişmektedir. Yine aynı toplumun alt kültürleri içinde farklı anlamlandırma şemalarına da dönüşebilmektedir. İşte kültür dediğimiz şey de insanın kendisini, çevresini, hayatın anlamını sorgularken geliştirdiği duygu, düşünce ve bunların maddi unsurlara yansıması şeklinde karşımıza çıkar. Kültürler evrenin varoluşuna ve insanın yaratılışına dair geliştirilen inanç, bu inanç etrafında oluşan değer yargıları, normlar ve semboller ile birbirlerinden farklılaşırlar.

Tanrının ortaya çıkışını, evrenin var oluşunu, insanın varlığa gelişini izah eden farklı teogoni, kozmogoni ve antropogonik anlatıların maddi kültüre yansıması beklenen bir durumdur. Özellikle dini gruplarda inanç esaslarını yansıtan simge ve semboller kültürel kimliği belirginleştirecek tarzda maddi öğelerde kullanılabilmektedir. Bütün dinler mensuplarını kuşatıcı bir dile sahiptir. Diğer inanç mensuplarına ise mesafeli bir tutum benimserler. Dini grupların "biz" kimliği, özgün anlatılar, simge ve sembollerle homojenleşmeyi sağlamaktadır. Bu anlatılar ve semboller bireyin sosyal kimliğini belirginleştirir ve aidiyet oluşturur. Kimliğin oluşumunu sağlayan bir başka etken ise "öteki" olarak adlandırılan ve kendilerinden farklı olduklarını düşündükleri diğer dini gruplardır. Genellikle "biz" grubuna olumlu yüklemeler yapılarak grubun saygınlığı yüceltilir. Böylece saygın bir grubun üyesi olarak birey de saygınlığını yüceltmiş olur. "Öteki" olarak kodladığımız gruplar ise olumsuz nitelemeler yüklenerek yine "biz" grubu dolaylı olarak yüceltilmiş olur. Öyleyse, dini gruplar "biz" bilincine ulaştıran ama "öteki"lerden farklılaştıran bir takım anlamlandırma farklılıklarına ve bu anlamların simge ve sembollerine ihtiyaç duymaktadır.

Kültürel kimliğin önemli bir göstergesi olan mekânlar, kolektif belleğin somutlaşmış görünümleridir. Mekân, inanç ve değerlerin kodlandığı, sembollerle derin iletişimin sağlandığı somut kültürel varlıklardır. Bu özellikleriyle mimari eserler, inşa edildikleri dönemle ilgili nesnel veriler sunan birer tarihi kanıt niteliği taşırlar. Alevi inancı da kendine özgü tarihsel gelişimi ile maddi kültüre yansıyan sembolizmi ile farklı bir kültüre sahiptir. Alevilik ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle inanç çerçevesinde ele alınmıştır, ritüel-mimari ilişkisi ile ilgili çalışmalar diğerlerine nispetle azdır. Bugüne kadar Alevi inanç-ritüel ve mimari ilişkisini kuran çalışmalar, Gül Necioğlu, İsmail Onarlı, Günkurt Akın ve Mürüvet Harman tarafından ele alınmıştır (Harman, 2017, s. 172). Bu çerçevede yapılmış çalışmalardan bir kısmı da Balkanlar ve Trakya'da yaşayan Otman Babalıların ritüel-mimari ilişkisini konu edinmiştir (Mikov, 2008; Melikoff, 1999; Ocak, 2016; Gülyüz, 2020). İnancın mimariye yansımış örneklerinden biri de On İki İmam Şiîliğidir ki bu inanç Aleviliği de şekillendirmiştir.

Alevilik erken İslam döneminde şekillenen Aşırı Şiîliğin bazı özelliklerini taşır. Aşırı Şiî fırkalarda halifenin/imametin peygamber ailesinden olacağına ilişkin görüş hâkimdir. Bu yüzden aşırı Şiî fırkalar Ehl-i Beyt soyundan birine biat ederek imametin liderlerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Sekizinci yüzyılda bu fırkalar öylesine dal budak salmıştır ki hemen hemen her bir Ehl-i Beyt mensubunun etrafında bir fırka ve imamet iddiası meydana gelmiştir. Bu fırkalardan bazıları tarihte kendinden söz ettirirken çoğu hâkim dini gruplar içinde erimiş ve tarih sahnesinden silinmiştir. Günümüze kadar ulaşmış ve tarihte iz bırakmış olan fırkalardan bazıları On İki İmam Şia'sı, İsmaililik ve ondan mülhem olan Nusayrilik, Nizarilik gibi Şiî/Batınî gruplardır. Bu fırkalardan bazıları liderleri olarak gördükleri imamın imamet silsilesindeki sırasına göre adlandırılırlar. On İki İmam Şia'sı, On İkinci İmam Mehdi'nin gaibe karışmasından sonra yeniden geleceği beklentisi üzerine şekillenmiştir. İsmaililik, İmam Cafer-i Sadık'ın oğullarından İsmail'in adına izafeten verilmiş bir mezhep adlandırmasıdır,

imamet silsilesindeki sırasına atfen Sebeiyye adı da verilmektedir. Nusayrilik, 11. İmam Hasan el-Askerî'nin kutsiyetine inanırlar fakat 11 sayısı bu dini grubu sembolize etmez. Nizari İsamililleri ise halen 49. İmamlarının liderliğinde imamet silsilesini devam ettirmektedir. Bu gruplarından İsmaililik ve On İki İmam Şiî inancının teolojik kurgusundaki sayı sembolizmi ile maddi kültür unsurları arasında bir ilişki olduğu düşünülmektir. Özellikle İsmaililiğin 16. yüzyıldan itibaren Balkanlarda Otman Babalı Alevilerin türbe mimarisine yansıdığı iddiaları bulunmaktadır. On İki İmam Şiiliğinin ise türbe mimarisine yansıması konusunda bir tartışma olmamakla beraber bu inancın hem niteliği hem de Anadolu'ya giriş tarihi ile ilgili iddialar mevcuttur. Türbe mimarisi ile ilişkisine geçmeden önce bu inancın ortodokslaşmasına kısaca değinip daha sonra ortodoksi-heterodoksi dikotomisi üzerinden nasıl algılandığına değinmek gerekir.

1. Müteşerri ve Gayri Müteşerri Şiilik ve Türkler

Müteşerri terim olarak, şeriat ve fıkıh işlerinde geniş bilgi sahibi olmayı anlatır (Develioğlu, 1995, s. 784). Fakat terimin dini literatürde kullanımı mezheplerin genel olarak şeriat ve fıkhi konularda gelişmiş bir teorik çerçevesinin bulunmasını anlatmak için "şeriatlandırılmış" anlamında kullanılır. Bu aynı zamanda inancın ortodoksileşmesine bir işaret olarak sayılabilir. Doğal olarak gayri müteşerri terimi de "şeriatlandırılmamış", heterodoks mezhepleri adlandırmak için kullanılır. Türklerin muhatap olduğu On İki İmam inancının müteşerri olup olmadığı konusunda iki görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre On İki İmam inancı Şii fırkaların ortaya çıkmasından itibaren teorileşmiş ve günümüzün isnaaşeri olarak adlandırılan fıkıh ve kelam konusundaki görüşlerini içerecek biçimde mezhep gelişimini başından beri tamamlamıştır. Kızılbaşlar da bu Caferi, isnaaşeri mezhebinden sapmış olan sapkın dini gruplardan biri olarak tanımlanma eğilimindedir. İkinci görüşe göre ise On İki İmam inancı 8. yüzyılda Şii fırakların ortaya çıkmasından itibaren istikrarlı bir biçimde ana gövdeyi oluşturarak etrafında gelişen diğer fırkaları bünyesine katarak 10.-11.yüzyıllarda bugünkü mezhebi özelliklerini kazanmış bir dini gruptur. Halen etrafında bulunan Aşırı Şii veya Batini şemsiyesi altında bulunan gayri müteşerri grupları nüfuz alanı görmektedir ve Kızılbaşlar da bu dini gruplardan birisidir.

Tarihi süreç ikinci görüşün tespitleri doğrultusunda işlemiş görünmektedir. Müteşerri Şiiliğin ortaya çıkışı ve gelişmesi Büveyhiler döneminde Deylem bölgesindeki Zeydilerin, On İki İmam Şiiliğini benimsemesi ile başlamıştır. On İki İmam Şiîliği, devlet otoritesi desteğinde ilk kez Büveyhiler döneminde (932-1062) kendini ifade etme imkânı bulmuştur. Bu fırkanın gelişim aşamalarında Gaybet-i Suğra (873) ve Gabyet-i Kübra dönemine ait İmam Mehdi'nin gaybden dönüşü ile ilgili yorumlar etkili olmuştur. Büveyhiler, İmam Mehdi'nin kısa zaman sonra geri dönüleceğine inanılan Gaybet-i Suğra döneminin sonlarında kurulmuş bir devlettir. İmam Mehdi'nin ne zaman döneceğine ilişkin belirsizliği ön plana çıkaran Gaybet-i Kübra Büveyhiler zamanında teorileştirilmiştir. İmami çevreler devlet otoritesini arkalarına almanın rahatlığı ile hareket ederek On İki İmam Şîîliğinin teorileşmesini sağlayan literatürü bu dönemde zenginleştirmişlerdir. Yıldız ve Maden'e göre Caferî Şîîliği kurumsallaşmasını yine bu dönemde tamamlamıştır (Yıldız ve Maden, 2017, s. 270).

Büveyhiler, Deylem bölgesinde tebaadan bir ailenin mensubu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Yıldız ve Maden, Deylem bölgesinin Zeydiler tarafından Müslümanlaştırılmasına bakarak Büveyhilerin de Zeydi olmasının gerektiğini belirtirler. Fakat Büveyhiler, Bağdat'a yerleştikten sonra Irak'taki Şiî çevreler içinde etkili olan On İki İmam inancını benimseyerek İsnaaşerinin gelişimine vesile olmuşlardır (Yıldız ve Maden, 2017, s. 273-274). Buradan anlaşılacağı üzere müteşerri On İki İmam inancı 10.-11. yüzyıllarda teorileşmesini tamamlayarak Deylem ve Irak'ta kendisine yer edinebilmiştir. Fakat bu gelişme aynı anda bütün On İki İmam inancına sahip dini grupların benzer bir gelişme gösterdiği anlamına gelmez. Nitekim On İki İmam inancı, Orta Asya'da Türkler arasında 8. yüzyıldan

beri Aşırı Şiîliğin bir varyantı olarak yaşamıştır ve Safevi Devleti kurulana kadar bu inanç, isnaaşerinin etkisine girmemiştir.

Safevi Tarikatı, devlet halini aldıktan sonra sırtını dayayacağı resmi mezhebini belirlemek için Şah İsmail tarafından bir danışıma kurulu oluşturulmuştur. Bu dönemde toplumsal tabanda hatırı sayılır gayri müteşerri geniş bir On İki İmam inancı bulunmaktadır. Ispanakçı Paşazâde'ye göre, Şah İsmail iktidara geçtikten sonra bir devlet nizamı oluşturmak üzere çeşitli tarikat ve mezheplerin mensubiyet ve nüfuz olarak en yaygın olanını resmi mezhep olarak seçmek istemiştir. Mensubiyet bakımından ekseriyeti oluşturan Şia olduğu için devletin mezhebi olarak On İki İmam Şiiliği kabul edilmiştir. Sufilerden bir kısmının Şia yerine Haydari Tarikatı'nı önermesine rağmen müzakere heyetinin itirazı ile bu öneri reddedilmiştir. Paşazade, Haydari tarikatının karakterini göstermesi bakımından Haydarileri, "bu tarikata bağlı olanlar bugün de Anadolu'nun bazı bölgelerinde Bektaşi kisvesinde olup Haydari, Raziyye ve Seb'iyye isimleri altında meşhurdurlar…bunların dervişleri başlarına silindirik, yedi dilimli kızıl takke takar" (Sohrabiabad, 2018, s. 163-164) şeklinde tarif etmektedir. Bu bilgiler bize göstermektedir ki, Safevi Devleti'nin resmi mezhebini karara bağlayacak danışma kurulunda hem On İki İmam (İmamiyye) hem de Yedi İmami (Seb'iyye) inançlılar bulunmaktadır ve bu dini hareketler belli ki Türkler arasında yaygın olarak yaşamaktadır (Yılmaz, 2025, s. 223). Sohrabiabad'a göre, Kızılbaş ileri gelenleri ve devlet yöneticileri, hakimiyetleri altındaki topraklarda, tarikatların hangi erkana bağlı olduklarını tespit ettikten sonra, nüfus yoğunluğuna göre daha kapsayıcı olduğunu düşündükleri *On İki İmama bağlı Kızılbaşlık* inancını devletin resmi inancı olarak seçmiştir. Fakat bu inanç Şah Tahmasp döneminden başlayarak devlet otoritesini arkasına alan şeriatlandırılmış İsnâaşerî inanç değildir. Anadolu'da örneklerini gördüğümüz Kızılbaşlık olarak nitelendirilen şeriatlandırılmamış (gayri müteşerri) bir inançtır (Sohrabiabad, 2018, s. 165).

2. Ortodoksi-heterodoksi dikotomisinde Alevilik

Kızılbaşlık veya Aleviliğin neliği konusu gayrimüteşerri terimi ile izah edildiği gibi heterodoks terimi ile de anlatılmak istenmektedir. Bu çerçevede Sünnilik ile Alevilik arasındaki ilişki ortodoks-heterodoks ayırımı üzerinden inşa edilmektedir. Bu tip değerlendirme Fuad Köprülü ile başlamış, I. Melikoff ve A. Yaşar Ocak'la devam etmiştir. Bu kavram çiftinden ortodoksi, toplumun geneli tarafından kabul görmüş dini anlayışı yani Sünniliği temsil etmektedir. Hetorodoksi, toplum genelinin din anlayışı dışında kalan, kabul görmeyen din yorumunu temsil etmektedir.

Aleviliğin heterodoks olarak nitelenmesi birkaç farklı düzlemde gerçekleşmektedir. Birincisi, geniş toplumsal yapı içinde gündelik hayatın rutin ötekileştirme kalıpları içinde gerçekleşmektedir. Farklı hayat tarzlarının üretmiş olduğu iki farklı din anlayışından genel ve yaygın olanın diğerini ötekileştirmesi neticesinde Alevilik heterodoksi olarak nitelendirilmektedir. Ocak, bu durumu Türklerin iki farklı yaşam tarzının dini yorumlama biçimine bağlar. Ona göre, Sünnilik yaklaşık 8. yüzyıldan beri, yerleşik hayatın yaşandığı Hârezm, Maveraünnehir ve Fergana bölgelerinde gelişmeye başlamış olup, sistematik yazılı teolojisi ile Ortodoks dini anlayışa karşılık gelmektedir. Alevilik ise Türklerin İslam'dan önce dahil olduğu bazı din ve inanç kalıntılarının göçebe yaşam tarzı ile bütünleşmesiyle meydana gelmiş senkretik bir inançtır ve hetorodoksiye karşılık gelmektedir. Alevilik, mitolojik anlatılar ve sözlü kültür geleneği ile konar-göçer hayata uyarlanmış teolojik bir yapıya sahip olduğundan, şer'i emir ve yasakların uygulanmasına uygun değildir (Ocak, 2003, s. 35-44). Bu yüzden Alevi dini ritüelleri, toplumun genelini temsil eden Sünni Müslümanlık ile örtüşmediği için kendisine benzemeyeni ötekileştiren bir tepki ile heterodoks ilan edilmektedir. Teolojik olarak yüzeysel bilgiye sahip olan Sünni halkın kolektif belleğinde Alevilik daha çok namaz, oruç gibi ibadetler ile Hz.

Muhammed-Hz. Ali karşılaştırılması üzerinden değerlendirilmekte ve heterodoks alana yerleştirilmektedir.

Aleviliği genel dini kabullerin dışında gösteren diğer bir düzlem teolojik tartışmalardır. Tanrının insanda bedenleşmesini, cisimleşmesini (tecessüm) veya birleşmesini (ittihad) ifade eden hulul inancı teolojik tartışmalarda sapkınlık olarak nitelendirilmektedir. Alevi kolektif bellekte hulul inancı Hak-Muhammed-Ali miti ile meşruiyet kazanmaktadır. Şit ve Güruh-ı Naci miti ile de insanlığın varoluşundan itibaren ontolojik bir yarılma inşa edilerek, Tanrının sadece Ehl-i Beyt soyundan gelen nesilde bedenleşeceği inancı yerleştirilmektedir. Bu iki kurucu mit 8. yüzyılda Aşırı Şiî fırkaların iktidar arayışlarına meşruiyet kazandırmak üzere geliştirmiş oldukları anlatıdır. Nevbahti'nin 904'de yazdığı *Şiî Fıraklar* eserinde bu inancın birçok mezhep oluşumu içinde canlı şekilde yaşadığı eleştirel bir dil ile gösterilir (Kummi/Nevbahti, 904). Hulul inancının sapkınlığına dair bu norm oluşumu ilk kez Şiî Büveyoğulları Devleti sınırları içinde yaşayan Eşari ekolüne mensup Abdülkahir Bağdadi (ö. 1037-38) tarafından kaleme alınan *el-Farḳ beyne'l-firaḳ* adlı eserde yazılı hale gelir. Eserde "İslâm'a Mensup Olmadıkları Halde İslâm'a Nisbet Edilen Fırkalar" başlığı altında hulul ve tenasüh inancına sahip olan mezhepler sayılmaktadır ki daha sonra bu eser mezhepler tarihinin ana kaynakları arasında yer almıştır (Bağdadi, 2018, s. 175-176). Bu norm Sünni çevrelerde kabul gördüğü gibi İsnâaşeriyye Şiîliğinde de kabul görmüştür. Hulul inancı her iki ortodoks dini gelenekte kırmızı çizgi olarak kabul edilmiş, Kızılbaşlar ve Bektaşiler bu çerçevede norm dışı ilan edilmişlerdir (Yılmaz, 2024, s. 536).

Üçüncü olarak, On İki İmam inancına sahip Türklerin Kızılbaş kimliği ile heterodoks ilan edilmeleri siyasi düzlemde yapılmaktadır. Osmanlı'nın kuruluşunda rol üstlenen Kızılbaşlar, iktidarın merkezileşmeye başlaması ile birlikte uyum problemi yaşamıştır. Konar-göçer aşiret veya boylar konfederasyon modeli ile birbirlerine gevşek bağlar ile bağlı olduklarından bürokratik merkezileşme doğalarına aykırı bir siyasi model oluşturmaktadır. Bu yüzden kuruluş aşamasında faydalı olan Kızılbaş boylar, devletin merkezileşmesi ve imparatorluk aşamasında engel olarak görülmeye başlandığından uçlara sürülmüştür (Yıldırım, 2017, s. 95-96).

Benzer bir süreç Safevi Devleti'nde de yaşanmıştır. Devletin kurucu gücü Kızılbaşlar daha Şah İsmail döneminde resmi mezhep İsnaaşeriyye ilan edildikten sonra ötekileştirilmeye başlanmıştır. Özellikle Şah Tahmasp'ın (1524-1576) hükümdarlık döneminde merkezi otorite güçlendirilerek, Kızılbaş aşiretler çeşitli entrikalarla tasfiye edilmişlerdir. Şah İsmail 1532/33 yılından itibaren İsnâaşeriyye Şiî mezhebine sıkı bir şekilde bağlanarak, Kızılbaşları düşmanlaştırmış ve siyaseti bu minvalde yürütmeye başlamıştır (Dağlar, 2019, s. 103).

Bugün, Alevilerin, Bektaşilerin heterodoks sayılmasında yukarıda sayılan bütün faktörler rol oynamaktadır. Ortodoks-heterodoks ilişkisini sadece Sünni-Alevi etkileşiminden ortaya çıkan bir kavramlaştırma olarak görmemek gerekir. Sünni ulema Kızılbaşları inanç ve ibadetleri nedeniyle ne kadar cemaat dışı ilan ediyorsa İsnâaşeriyye Şiîliği de o kadar ötekileştirmektedir. Özellikle hulul ve tenasüh inançları her iki ortodoks dini gelenekte kırmızı çizgi olarak kabul görmektedir.

Alevilik-Bektaşilik adlandırması aynı dini motiflere benzer gönderme yapmaları ve aralarındaki sıkı ilişkileri nedeniyle birlikte kullanılmaktadır. Alevilik-Bektaşilik ifadesiyle terimlerden biri tarif edilirken diğeri de tanımlanıyormuş gibi anlaşılmaktadır. Alevilik, Orta Asya ve Orta Doğu'daki Melamilik, Kalenderilik ve Haydarilik gibi tasavvufi ekollerin Anadolu'ya girmesi ile şekillenmiş bir inanç olarak algılandığı için genellikle tasavvufun kavram seti ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kızılbaşların geleneksel dini yapısında hiyerarşi dede-talip ilişkisi üzerinden üretilegelmiştir. Aleviliğin kurucu mitlerinden Şit ve Güruh-ı Naci mitolojisinde dede, Şit soyundan gelen Tanrı'nın nurunu/sırrını taşıyan özel bir soyun temsilcisi ve kurtarıcı olarak tanıtılır. Talip ise ontolojik olarak kurtarılmaya ihtiyaç duyan bir soydan gelir, kurtuluşu ancak bir dedeye talip olmakla mümkündür. Bu kurtarıcı-kurtarılan ilişkisinde talip yola girdikten sonra kurtuluş için yeni bir paye almaya/makama yükselmeye ihtiyaç

duymaz. Teorik olarak geçişsiz bir toplumsal tabakalaşmaya sahip Alevi toplumunda dede soydan aktarılagelen Gnosise sahipken, talip epistemolojik olarak Gnosisi/ilhami bilgiyi alamaz. Alevilik muhtemelen bu yapısal özellikleri ile tasavvufun bilindik kavram seti üzerinden değerlendirilemez ve tasavvuf statüsüne girmekte zorlanır.

Bektaşi Tarikatı ise tasavvuf kültürünün bir uzantısı olarak tekke tipi derviş dindarlığının yaşandığı bir yerdir. Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin 16. yüzyıla kadar tarikat kimliği dahi tartışılırken (Sâdîk Abdâl, 2019, s. 30), Balım Sultan eliyle Bektaşi Tarikatı yeni bir kimliğe bürünmüş ve ikinci bir tarikat erkanı düzenlenmiştir. Tarikatın ikinci kurucusu olarak bilinen Balım Sultan tarikat erkanı düzenlerken Bektaşi erkanında bulunan "baba, derviş, âşık, muhib" makamlarına ilaveten "dede, halifebaba, dedebaba" gibi makamları eklemiştir. Böylece tarikata giren muhip, insan-ı kâmil olma yolunda mücadele etmek üzere kat edebileceği makam silsilesine birkaç makam daha eklenmiştir. Meşakkatli ve uzun bir süreci kapsayan dervişin Seyr-i süluku, tarikat düzeni içinde şeyh-mürid ilişkisi çerçevesinde gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nin reformist bir tavırla yaklaştığı Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda Balım Sultan'ın yeni erkan düzenlemesi ile bir tarafta Babaganlar olarak adlandırılan tasavvuf temsilcileri diğer tarafta, kutsiyeti ve kurtarıcılığı soydan gelen, tasavvufi merhalelere ihtiyaç duymayan Çelebiler ve onlara tabi Alevi ocakları olmak üzere ikili bir yapı gelişmiştir.

3. On İki İmam İnancının Anadolu'ya Girişine İlişkin Görüşler

Anadolu dışında gelişen gayri müteşerri/heterodoks On İki İmam Şiiliğinin Anadolu'da ne zaman ve nasıl göründüğü hususunda araştırmacılar farklı iddialarda bulunmuşlardır. Fuad Köprülü'ye göre, Şii inancından ilk etkilenme Anadolu Selçuklu Devleti döneminde başlamıştır. Özellikle 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da Kalenderilik ve Ahillik teşkilatları üzerinden Şiî-Batınî fikirler yayılmıştır. Köprülü, Safevi propagandası ile Anadolu'da zaten 13. yüzyıldan beri var olan Şii cereyanlara son şeklinin verildiğini düşünür (Babinger ve Köprülü, 1996, s. 47-52). Abdülbaki Gölpınarlı bu etkinin fütüvvet ehli ile 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'yu etkilediğine inanır (Gölpınarlı, 1949-1950, s. 57-62). Melikof'a göre ise Safevi propagandası Anadolu ve Balkanlar'daki sufi gruplar üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. 15. yüzyılın sonlarından itibaren bu gruplar Kızılbaş ve Bektaşi şemsiyeleri altında Alevi/Şii karaktere bürünmüştür (Melikoff, 2001, s. 78). Ahmet Yaşar Ocak'a göre, 15. yüzyılda Anadolu'nun heterodoks derviş çevrelerinde henüz On İki İmam kültü görülmez, bu kült, ancak 16. yüzyılda Safevi propagandasının güçlenmesiyle yaygınlaşmıştır (Ocak, 1983, s. 221). Ocak'a göre Şiî cereyanlar her ne kadar İmamiye Şia'sının etkilerini taşıyor olsa da Kızılbaşlık ve Bektaşiliğin asıl beslendiği kaynak İsmaililik'tir (Yıldırım, 2019, s. 27). Rıza Yıldırım, Alevi/Şii fikir ve itikatlarının Anadolu'ya girişine ilişkin bu görüşleri iki ana teze indirger. Birinci teze göre ilk etkilenme Anadolu Selçukluları dönemine kadar geriye götürülebilir. İkinci teze göre etkilenme 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyıl başlarında yaşanmıştır. Yıldırım, 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da yaşanan Sünni ve Alevi Müslümanlığının sınırlarının net olmadığını birbirlerine geçişleri mümkün kılacak ortak inanç ve ibadetlerin bulunduğunu belirtir. Merkezi dini sistemin kendisini yeterince hissettiremediği bu dönem için bazı araştırmacılar tarafından önerilen ortodoks-heterodoks ayırımı yapmak için erken olduğunu belirtir (Yıldırım, 2019, s. 28-44). Aleviliğin teolojik içeriği ve toplumsal yapılanmasını dikkate alarak, Aleviliği, 11.-15. yüzyıllar arasında *Oluşum* dönemi, 16.-19. yüzyıllar arasındaki Safevi (Kızılbaş) dönemini ise *Geleneksel Alevilik* olarak ele alır (Yıldırım, 2012, s. 137) ve böylece On İki İmam Şiiliğinin Anadolu'yu 16. yüzyıldan sonra etkilediğini kabullenmiş olur.

On İki İmam Şiîliğinin Anadolu'da yayılmasına vesile olan dini hareketlerden biri de Hurufiliktir. 14. Yüzyılda İran'da Fazlullah tarafından kurulan bu mistik ve felsefi akım 15. yüzyıldan itibaren

Anadolu'da etkili olmaya başlamıştır. Aliyyu'l A'la, Mir Şerif, Seyyid Nesimî ve Refi'i gibi Hurufi düşünürlerin etkisiyle Hurufilik Anadolu, Suriye ve Balkanlara kadar yayılmıştır (Usluer, 2009, s. 9).

Hurufilik, kendine has bir sistem ve felsefe geliştirmiş ve bu özgünlüğü ile diğer tarikatlar üzerinde etkili olmuştur. Hurufiliğin özgünlüğünü temsil eden şahsiyetler ve eserler bazı tarikat mensuplarını etkilemiştir. Bu çerçevede hem Bektaşiliğin ikinci kurucusu olarak tanınan Balım Sultan'da hem de Osman Baba, Yeminî, Akyazılı gibi yedi sembolizmi ile İsmaili kimliğine vurguda bulunulan Otman Babalılarda Hurufi terimlere rastlanmaktadır. Usluer'e göre bu durum onları Hurufi olarak tanımlamaya yetmez ancak Hurufilikten etkilendiğini göstermektedir (Usluer, 2009, s. 177-178).

Hurûfiler, inançlarını yayarken karşılaştıkları inancın kabına göre şekil alma stratejisini başarıyla uygulayabilen bir dini harekettir. On İki İmam ile ilgili yaklaşımları da bu stratejiye uygun gelişmiştir. Hurûfi şairler şiirlerinde, İmamiye şiasında görülen on iki imamın hayatlarından veya yüceliklerinden bahsetmek yerine, vurguyu Hurûfi felsefesine ya da Fazlullah'a yaparak kendi inançlarını yayma peşinde olmuşlardır. Usluer'in ifadesiyle "on iki imam ve bunların içinde Hz. Ali, Hurûfî felsefesini izah etmede ve Fazlullah'ın hak üzerine oluşunu göstermede kendisinden faydalanılan" bir referansa dönüşmüştür (Usluer, 2010, s. 1387).

Yukarıda iddia edilen görüşler, Aleviliği şekillendiren On İki imam inancının mimari sembolizme yansıması varsayımından yola çıkılarak, iddia edilen tarihlere denk düşüp düşmediği görülebilir. Bu nedenle yapılacak incelemede On iki İmam inancının Anadolu'da ne zamandan itibaren görünür hale geldiğine odaklanmak ve bu fenomeni türbe mimarisine yansıyan sayı sembolizmi üzerinden değerlendirmek önem arz etmektedir. Bu çerçevede ilk önce On İki İmam inancının Safevi Devleti'nde resmi dini ideoloji haline gelmesinde rol oynadığını düşündüğümüz Türk boylarının, On İki İmamlı gayri müteşerri inancın çok önceden İlhanlı Devleti döneminde görünür olduğunu türbe mimarisi üzerinden temellendirmeye çalışacağız.

Bektaşiliğin 15. yüzyılda on iki hizmetli tarikat erkanını geliştirmesiyle kurumlaşan on iki sembolizmi yine bu tarikatın yükselen değeri ile birlikte Anadolu'da ve Balkanlar'da yayılma imkânı bulmuş, günümüzün hâkim erkan tipi haline gelmiştir. On iki hizmetli erkan muhtemelen On İki İmam'a gönderme yapılarak inşa edilmiştir. Bu sembolizmin Anadolu'dan önce Azerbaycan ve İran bölgesinde bulunan Türkler arasında yaygın olarak bulunduğunu ve bu sembolizmi kültür varlıklarına yansıttıklarını gösteren ciddi izler bulunmaktadır. Özellikle on iki sembolizmi ile şekillenen türbe mimarilerinde On İki İmam Şiiliğinin izlerini Doğu Anadolu bölgesinde 13. yüzyılın sonlarından itibaren görmek mümkündür.

4. İlhanlı devleti dönemi etnik yapı ve türbe mimarisine yansıyan sayı sembolizmi

Siyasi bir örgütlenme olan devlet, millet dediğimiz ortak mit, tarih, ekonomi, yasa ve göreneklere sahip toplumsal birliğe dayanır. Fakat devlet, sırtını dayadığı hâkim homojen toplumsal birliğin yanında farklı kültürel niteliklere sahip etnik grupları da barındırır (Smith, 2013, s. 23-24). Bu bağlamda etnik yapı, alt grupların birbiriyle ve hâkim grupla olan ilişkisini anlatmak için kullanılır. Konu modern öncesi dönemin ve özellikle göçebe kavimlerin kurmuş olduğu devletlere gelince, etnik yapı; boy şuuru ile hareket eden etnik grupların devlet denilen siyasi örgütle menfaatleri ve gücü çerçevesinde bağlandıkları konfederatif yapıya işaret eder. Bu bağlamda İlhanlı Devleti içinde yer alan Türk boyları etnik yapının bir parçası olarak görülebilir.

Tarihsel süreçte etnik oluşum biçimleri genellikle birleşme ve bölünme şeklinde ortaya çıkmıştır. Etnik grupların birbirlerine karışması veya birinin diğeri tarafından yutulması ile birleşme meydana

gelebilir. Ya da Şii mezhepçiliğinde olduğu gibi bölünme yoluyla birçok etnik grup meydana gelebilir (Smith 2004: 46). On İki İmam Şiîliği de bu bölünmeler neticesinde ortaya çıkmış etnik gruplardan biridir. Türk boyları içinde Türkçe ibadet dili ile dini bir cemaat olarak şekillenen bu fırka zamanla İlhanlıların inancının şekillenmesine vesile olmuş ve On İki İmam Şiîliği devletin mezhebi haline gelmiştir.

Etniklik, "soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen kültürel bir kollektif tiptir" (Smith, 2004, s. 40-41). Kutsal değerler, simgeler ve bunlara özgü dilsel özellikler, endogami, kendine has mimari, giyim ve davranış biçimleri gibi kültürel unsurlar, etnik grupları hem tanımlar hem de etnik grup tutumunu korumak üzere hudut muhafızı rolünü üstlenir. Etnik hudutları belirleyen kültürel unsurlar, coğrafi sınırlar yerine grup tutumlarını esas alır (Armstrong, 2018: 27- 29). Etnik grupların devamlılıkları, kelime, işaret, dil, kıyafet, mimari gibi sembolik hudut mekanizmaları ve bu sembollerin aktarılma biçimleri üzerinden takip edilebilir. Böylece, mit, sembol ve iletişim, etnik grupların tarihsel analizlerini yapmamıza yardım eder (Smith, 2017, s. 37-38).

On İki İmam Şiîliğinin izleri de bu inancı karakterize eden türbe mimarisi gibi bir hudut muhafızı üzerinden takip edilebilir. Türbe, üzeri örtülü mezar-anıtı anlamına gelir (Daş, 2003, s. 3). Genel olarak mimariyi etkileyen faktörler arasında yerleşim, iklim ve malzeme gibi fiziki etmenler doğrudan gözlenirken, kültürel özellikler; inançlar ve mitolojiler doğrudan gözlenemeyen ancak mimariyle ilişkilendirilerek anlamlı hale getirebileceğimiz etmenlerdir. İslam mimari geleneği içinde türbe mimarisi de dini geleneklere özgü simgelerden etkilenerek şekillenmişlerdir (Çakıroğlu ve Engin, 2014, 67-68). Dini cemaatler inançlarını mimariye yansıtarak kendilerine özgü yapıyı şekillendirirken, müntesipleri bu sembollerle kutsalın farkına varabilir ve dini coşkuyu yaşayabilirler. Doğrudan fark edilemeyen kutsal, kendisi olarak değil, eşyalarda tezahür ederek, sembollerle görünür hale gelebilirler. Sembol böylece kutsal ile iletişime geçmek için vasıtaya dönüşebilmektedir (Kızıl, 2018, s. 31-34).

Sembol, birden fazla anlam katmanına sahip olan kutsalın dünyasını herkese aynı dil ile anlatan ifade biçimi olarak tarif edilebilir. İnançlar ve mitolojiler çeşitli sembolleşme biçimleri ile somutlaşabilirler bunları şeffaf-şeffaf olmayan, keyfi-tanımlayıcı ve anlayış sembolleri, kalıp-geleneksel ve temel semboller gibi çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilmek mümkündür (Atasağun, 1997, s. 372-374). Araştırmacıların yaklaşımına göre değişen bu sınıflandırmalardan başka üzerine çalıştığımız türbe mimarisi de yapılış tarzlarına göre sınıflandırılmışlardır. Üzerinde belirli bir sayıyı yansıtma kaygısı taşıyan türbeler, araştırmacılar tarafından geometrik özelliklerine ve kenar sayılarına göre, kübik, beşgen, altıgen, yedigen, sekizgen, onikigen türbe şeklinde sınıflandırılmışlardır (Daş, 2003, s. 11).

Safevi öncesi dönemde İran ve Doğu Anadolu sahasında hâkim bulunan devletler ve bunların etnik aidiyetleri ile On İki İmam sembolizmi arasında ilişki kurabilmemize yarayacak oldukça fazla mimari yapı bulunmaktadır. On üçüncü yüzyılda Erzurum, Karadeniz ticaret yolu üzerinde olması nedeniyle Onikigen sembolizminin türbelere yansıtıldığı ilk yer olmuştur. Bu tarihte bölgenin Moğol istilası altında şekillendiği görülmektedir (Keleş, 2021, s. 675). Moğol İlhanlı Devleti (1256-1335) hâkimiyetinin bulunduğu bu dönemde Anadolu'ya gelen Akkoyunlu ve Karakoyunlu gibi büyük göçebe Türkmen boyları Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde yerleşerek bu yerlerin *Türkmeniye* olarak adlandırılmasına sebep olmuşlardır (Gül, 2010, s. 88). Moğol hakimiyeti altına giren bir başka Türk boyu Uygurlar da İlhanlılar ile birlikte Anadolu'ya girmişlerdir. 1243 tarihindeki Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya onbin kişilik tümenlerle veya bin kişilik ordu birlikleri ile yerleşen Uygurlar, Moğollara hem idari alanda kalem erbabı ve hem de askeri alanda fetihlere katılarak hizmet vermişlerdir. Uygurlar zamanla siyasi gelişmelerden faydalanarak Eratna Devleti'ni kurmuşlardır (Kırzıoğlu, 1987, s. 496). Kayseri'deki onikigen sembolizmli türbelerin inşasında önemli rol

oynadıkları düşünülmektedir. On İki İmam inancının Anadolu'ya yerleşmesinde ve hatta İlhanlıların Şiî Müslümanlığı benimsemesinde etkili olmuşlardır (Yılmaz, 2025, s. 219).

İlhanlıların bu bölgedeki hâkimiyetinden daha önce Harezmşahların etkili olduğu da bilinmektedir. Harezmşahlar himayesinde Kıpçak ve Kanglı boylarından oluşan Türk göçleri Anadolu'ya girmiştir. Bunlar içinde küçük derviş zümreleri de bulunmaktadır. Celaleddin Harezmşah, Moğollar ile mücadelesinin yanında Kafkasya'da Gürcülerle, Ermenilerle savaşmıştır. Ayrıca Büyük Selçuklu zamanında bir güç olarak kendini göstermeye başlayan Abbasi Hilafetinin temsilcisi en-Nasr li-Dinillah'ı da 1224-225 yılında yenerek Batı İran'ı da içine alacak şekilde Azerbaycan'a hükmetmiştir (Gül, 2010, s. 89-90).

İlhanlı Devleti 1335 kadar bölgede hâkimiyetini sürdürmüş ve birçok mimari eserin yapımına destek olmuştur. Bu eserlerin ortaya çıkmasında Hıristiyan dünyasının Memluk Devleti'ne uyguladığı ekonomik ambargo nedeniyle Akdeniz ticaret yoluna alternatif olmak üzere İlhanlı devletinin Tebriz'den başlayıp Erzurum'dan geçen Karadeniz ticaret güzergâhını canlandırmak için atmış olduğu adımların etkili olduğunu söyleyebiliriz (Keleş, 2021, s. 675). İlhanlı dönemi, mimari yapı özellikleri dikkate alındığında İmamiyye Şiîliğini sembolize eden türbelerle Şiî Müslümanlık mesajı verildiğini görmek mümkündür (Yılmaz, 2025, s. 218). İlhanlı Devleti'nin ilk Müslüman hükümdarı olan Ahmet Teküdar (1282-1284) kısa süren hâkimiyetinden sonra Müslüman olmasına karşı çıkan yeğeni Argun tarafından tahtan indirilir ve idam edilir. Yerine geçen Argun Han döneminde Budizm, hanedanın ve doğal olarak devletin inancı haline gelir. Argun Han'dan sonra yerine geçen oğlu Gazan Han, İslam'ı tercih eder ve bu tarihten itibaren İlhanlılar devletinde İslami mimarinin yükselişi gözlenmeye başlar. İlk yapılan eserlerin türbe mimarisi olduğu gözlenir daha sonra bu türbelerin yanı başında medreseler inşa edilmiştir. Bunlardan biri Gazan Han'ın Tebriz yakınlarında Gazaniyye şehrinde Şenbiyye olarak da adlandırılan yapıdır (Wılber, 1969, s. 16-17; Özkurt, 2005, s. 14-15; Bekmez, 2023, s. 171). Bu eser günümüzde harabe halinde olduğu için mimarisi hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Fakat, Wılber'in *The Architecture of Islamic Iran: The Il Khānid Period* adlı eserinin *figürler* bölümünde gösterdiği çizimlerden bu eserde yer alan türbenin beş köşesi sayılmakla beraber onikigen olduğuna hükmedebiliriz. Çünkü aynı tip türbenin Erzurum'daki onikigen örneklerinden de anlaşılacağı üzere onikigen bir türbe mimarisinin iki boyutlu çizimi ve resmin görüntüsünden ancak beş dilimi sayılabilmektedir.

Anadolu'da ilk onikigen kümbet mimarisine Erzurum Hatuniye Medresesi'nde rastlanmaktadır. 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edildiği düşünülen bu kümbetin, mimari özellikleri ve bezemeleri dikkate alındığında 1253, 1276 veya 1291 yılına tarihlenmektedir. Fakat bunlar içinde 1291 yılı daha baskın olarak kabul görmektedir (Tuncer, 1982, s. 177). Padişah Hatun türbesi olarak da anılan bu türbe, Haluk Karamağralı'ya göre, Şehzade Keyhatu ile evlenerek Anadolu'ya gelmiş ve kendisine bir vilâyet tahsis edilmiş olan Argun Han'ın ölümü üzerine zevci ile beraber Anadolu'yu terk ederek Kirman tahtını elde eden Meliketül-Muazzema, Safvetül Dünya veddin Padişah Hatun tarafından yaptırılmıştır (aktaran Önkal, 1996, s. 198). Önkal'a göre de türbeyi, baniyesi Padişah Hatun Anadolu'yu terkettiği 1291 yılına tarihlemek mümkündür (Önkal, 1996, s. 200). Blessing'e göre, Padişah Hatun türbesinin mimari üslubu, Sivas Gök Medrese (1271-1272), Divriğ Ulu Cami ve Dârüşşifası (1228-1229) ile karşılaştırıldığında Sivas'ta inşa edilen yapılar, düzenleme ve bezemeler bakımından Erzurum Çifte Minareli Medrese'yi taklit etmektedir (Blessing, 2020, s. 181-183). Blessing'in bu tespiti dikkate alındığında Padişah Hatun türbesinin de içinde olduğu bu yapı 1240 öncesine tarihlendirilmelidir. Genel bir bakış açısıyla Padişah Hatun türbesini, On İki İmam Şia inancını Anadolu'da görünür kılan ilk somut kültürel miras olarak 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren var olabileceğini söylememiz mümkündür.

Erzurum'da Emir Sadrettin Kümbeti diğer adı ile Karanlık Kümbet de onikigen gövdeli inşa edilmiştir. Yazıtında 1308 yılında yapıldığı yazılıdır. Bu tarihlerde İlhanlı hükümdarı Olcayto Hüdabende

Emirülkebir sıfatıyla bölgenin yöneticisidir. İ. Hakkı Konyalı'ya göre, kümbetin yazıtı yanlış okunmuştur. Ona göre yazıt, "bu kubbenin yapılmasını 708 senesinde emir Tuğbey Vecih-id-dinin oğlu Sadr-ed-din Türkbey emretti" şeklinde 1309 tarihli olarak okunmalıdır. Bu kümbet Moğol yapısı olup, Olcayto Hüdabende'nin yapı seferberliği günlerine denk gelmektedir ve muhtemelen Hoca Vecih-id-din'in 1264 tarihinde Horasan'da vali olarak bulunduğu sırada yapılan bir savaşta ölünce, oğlu Sadr-ed-din Türkbey tarafından yaptırılarak buraya gömülmüştür (Tuncer, 1982, s. 178-182). Türbenin yapılış amacı ve mimari özellikleri dikkate alındığında İlhanlı Devleti'nin On İki İmam inancını benimsediği ve mimariye yansıttığını düşünebiliriz. Fakat diğer yandan, hâkimiyeti altında bulundurdukları Türk boy ve oymaklarının On İki İmam inancına sahip olduğu ve bu inanca hürmeten türbenin inşa ettirildiği düşünülebilir. Nitekim Karanlık Kümbet'in 1264 tarihinde Hoca Vecih-id-din savaşta ölünce, Türk kimliği aşikâr olan oğlu Sadr-ed-din Türkbey tarafından yaptırılmış olması, İlhanlılardan önce Türklerin Müslüman olduğu ve On İki İmam inancının İlhanlılara Türklerden geçtiği düşüncesini uyandırmaktadır.

Erzurum'da bir başka onikigen kümbet Hoca Cemalettin Yakut Kümbeti diğer adıyla Yakutiye Kümbetidir. Olcayto Hüdabende zamanında 1310 tarihinde Hoca Yakut adına veya Hoca Yakut tarafından yine kendisi için yaptırılmıştır. Hoca Cemalettin Yakut, İlhanlıların Bayburt ve Erzurum vilayeti askeri valisidir (Tuncer, 1982, s. 186).

Yine Erzurum'da Gümüşlü Kümbet de onikigen gövdelidir. Tuncer, kime ait olduğu bilinmeyen bu yapıyı 14. yy'ın ilk çeyreğine tarihlendirir (Tuncer,1982, s. 191). Karanlık Kümbet ve Anonim Türbe'ye benzerlikleri nedeniyle yapının aynı ustanın elinden çıktığı ve diğerlerine yakın bir tarihe sahip olduğu düşünülmektedir (Önkal, 1996, s. 204- 206).

Erzurum'un Horasan ilçesinde bulunan Micingirt Kümbeti içi dairesel olmakla birlikte dış kısmı onikigen gövdelidir. Mimari özelliklerine göre 14. yy'ın ilk çeyreğinde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Tuncer, Erzurum'da içi dairesel dışı onikigen gövdeli toplam 14 yapının 1308 tarihli Karanlık Kümbetle başladığını ve diğerlerinin 14. yy'ın ikinci çeyreğine sarktıklarını belirtir (Tuncer, 1982, s. 196).

Erzurum dışında On iki İmam inancını yansıtan türbelerin Ahlat'ta inşa edildiğini görüyoruz. Tuncer'in Ahlat'ta Kitabesiz Kümbet olarak adlandırdığı Keşif/Keşiş Kümbet'i, 14. yy'ın ilk çeyreğinde yapılmış olup, onikigen gövdelidir. Ahlat'ta 14. yy'ın ilk çeyreğine tarihlenen bir diğer eser Hasan Padişah Kümbeti de onikigen gövdelidir (Tuncer, 1982, s. 65-71). Önkal, Ahlat'taki Hasan Padişah (1275), Hüseyin Timur (1279-80), Buğatay Aka (1281), Usta Şagird (1285 civarı) ve Bitlis yakınlarındaki Güroymak (1290) türbelerini 13. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirmektedir (Önkal, 1996, s. 199-200).

Doğu Anadolu hariç olmak üzere Anadolu'nun geri kalanında onikigen sembolizmini yansıtan türbe mimarisi bu dönemde oldukça azdır. Siyasi gelişmelerin etkisiyle 13. yy'ın sonlarında Kayseri'de Şah Cihan Hatun Kümbeti Orta Anadolu'da görülen en erken onikigen sembolizmi ile inşa edilen yapılardan biridir. Bölge Karamanoğulları Beyliği sınırlarında olmasına rağmen zaman zaman İlhanlılara ve Eretna beyliğine de geçmiştir (Yuvalı, 1987, s. 548). Bu yüzden Eratna Beyliği veya İlhanlı yapısı olması kuvvetle muhtemeldir. Eratna Beyliği'ne ait ise On İki İmam inancının Ahilik ile ilişkilendirilmesi mümkündür. İlhanlı eseri ise Doğu Anadolu'daki on iki sembolizmini yansıtan İlhanlı etkisinin Orta Anadolu'ya tesiri olduğunu söyleyebiliriz. Kayseri'de bir başka onikigen gövdeli Döner Kümbet de mimari özellikleri itibariyle Bitlis/Ahlat'taki türbelerin yansıması olarak bilinir (Önkal, 1996, s. 193).

Tuncer, Doğu Anadolu'da 13. ve 14. yüzyılda inşa edilen türbelerin mimari özellikler bakımından Türk izleri taşıdığını belirterek şu yorumda bulunur: "Yapılar, oturaklı, ağırbaşlı ve durgundurlar. Zor dönemlerin siyasal ve ekonomik hüznü vardır. İlhanlıların, abartılmış kabartmaları, kuş, hayvan motifleri, hayat ağacı görülmez. Öyleyse yaptıranlar veya adına yapılanlar İlhanlı kökenli değildirler"

(Tuncer,1982, s. 212). Erken dönem onikigen mimari yapının etnik kökenine ilişkin bu vurgudan sonra bölgede sonradan ortaya çıkan siyasi gelişmeler ve türbe mimarisinin gelişimine dikkat kesilebiliriz.

5. Karakoyunlu Devleti döneminde etnik yapı, türbe ve kümbetlerde sayı sembolizmi

İlhanlı Devleti'nin hakimiyeti bölgede zayıfladıktan sonra 1370 tarihine kadar kesin hakimiyet kuracak bir güç oluşmamıştır. Bu tarihte Timur'un kurmuş olduğu Timurlu Devleti (1370-1506) Doğu Anadolu'nun da içinde bulunduğu Türkistan'ın Tanrı Dağları'ndan Anadolu'nun Toroslarına, Delhi'den Moskova'ya kadar büyük bir coğrafyada hakimiyetini sürdürmüştür. Timur, eski Moğol İmparatorluğu'nun sınırları dışında sadece Suriye, Anadolu ve Hindistan üzerine seferler yapmıştır ama bu topraklar da Türk hanedanları tarafından yönetilmiştir (Tombuloğlu, 2020, s. 460-462).

İlhanlı Devleti'nin parçalandığı XIV. yüzyıl ortalarında Erzurum-Erciş-Musul dolaylarında Bayram Hoca (Ö. 1380) liderliğinde müstakil Karakoyunlu birliği teşekkül etmiş, Bayram Hoca'nın oğlu Kara Mehmed (1380-1389), Mardin'deki Artukoğlu'nu mağlûp ederek, 1387'de Karabağ üzerinden Anadolu'yu istilâya girişen Timur kuvvetlerini durdurmuş ve 1388'de Tebriz'i zapt etmiş, devletin başkentini Tebriz yapmıştır (Çay, 1987, 456). Faruk Sümer'e göre, Tebriz'in zaptı, Timur'un ölümüyle, halefleri arasında ortaya çıkan taht kavgalarını fırsat bilen Türkmen gruplarından Barânîlerle birlikte Kara Yusuf'un (1389-1420) önderliğinde gerçekleşmiştir. Tebriz'in ele geçirilmesiyle Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da Karakoyunlu devletinin ilk tohumları serpilmiştir. Özellikle Timurlu Devleti'nin hükümranlarından Şahruh, Cihan Şah'a Azerbaycan bölgesinde hâkimiyet tanımasıyla birlikte Karakoyunlu Devleti için önemli bir safha başlamıştır. Böylelikle Timurlu Sultanı Ebu Said döneminde Karakoyunlu Devletinin başında bulunan Cihan Şah (1438-1467) Horasan'dan Erzurum'a, Şirvan'dan Basra'ya kadar uzanan bütün İran, Irak, Doğu Anadolu bölgelerini hâkimiyeti altına alarak geniş bir coğrafyaya yayılmış bir devlet kurmayı başarmıştır (Sohrabiabad ve Akın, 2019, s. 183).

Sohrabiabad ve Akın, Karakoyunlu Devleti'ni Timurlu hâkimiyeti idaresindeki döneminden itibaren dikkate alarak oymaktan devlet statüsüne geçmesine ve daha sonra Safevî Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan kimliğine dikkat çeker. Özellikle Karakoyunlu Devleti'nin dini/mezhebi özellikleri hakkında yapılmış olan tartışmaları değerlendirdikten sonra bu devletin mezhebini Şiâ, ve Aşırı Şîîlik anlamına gelecek Müfrit Şiâ terimlerinin yerine Türkmenlere özgü yaşam biçimini anlatan "Ön Kızılbaşlık" terimi ile adlandırılması gerektiği kanaatine varırlar (Sohrabiabad ve Akın, 2019, s. 202-203).

Sohrabiabad ve Akın'ın Karakoyunlu Türk boylarının inançlarını adlandırmak için kullanılan Şia, Müfrit Şia ya da Galî Şia terimleri yerine Ön Kızılbaşlık terimini tercih etmeleri en azından Kızılbaşlara özgü bir adlandırma olacağı için yerinde bir öneri olabilir. Fakat Ön Kızılbaşlık ile Kızılbaşlık arasında sadece tarihsel bir öncelik sonralık ilişkisinden yola çıkarak bu adlandırmanın yerinde olduğunu söylemek zordur. Ön Kızılbaşlığı Safevi Dönemindeki Kızılbaşlıktan -müteşerri Şiilik değil- ayıracak herhangi bir farklılaşma olmadığından doğrudan Kızılbaşlık ile tanımlamak yerinde olabilir. Ayrıca, On İki İmam inancının türbe mimarisine yansımasını dikkate alacak olursak, Kızılbaş inancının Karakoyunlu Devleti'nden daha önce İlhanlılar döneminde Türk boyları arasında yaşadığını söylememiz gerekir. Blessing'in Padişah Hatun Türbesi için önerdiği yapılış tarihini 1240 öncesine alacak olursak bu inancın İlhanlılar zamanından önce de bölgede yaşadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Türkler arasında şeriatlanmamış On İki İmam inancı olan Kızılbaşlığın 13. yüzyılın başlarından itibaren yaşadığını iddia etmek mümkündür.

Karakoyunlu Devleti, Doğu Anadolu bölgesinde Akkoyunlu Devleti'ne karşı nüfuz kazanma ve bölgeyi kendi ideolojisi ile şekillendirme gayreti içinde olduğu için dikkat ve kaynaklarını Bitlis/Ahlat, Azerbaycan, İran ve yöresine çevirmiştir (Tuncer, 1982, s. 91). Bu dönemde Bitlis'te iki adet, Ahlat'ta

dört adet onikigen gövdeli türbe inşa edilmiştir (Aslanapa, 1957, s. 107). Van Gölü çevresinde Karakoyunlu hakimiyeti 1380-1469 yılları arasında hüküm sürdüğü düşünülecek olursa kümbetlerin yapım tarihleri bu hakimiyet dönemine rastladığından eserlerin Karakoyunlulara ait olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Fakat İlhanlı dönemine nazaran daha az üretken oldukları söylenebilir. İnanç esaslı kültürel kodların mimari eserlere yansıtmak üzere Karakoyunlu-Akkoyunlu rekabetinden bahsedilmesine rağmen bu rekabet, İlhanlı dönemindeki canlılığı yakalayamamıştır.

Bölgede bulunan diğer kümbetlerden Emir Bayındır Kümbeti değişik mimarisinden dolayı daire planlıdır. Diğer üç kümbet ise sekizgen gövdelidir. Türbenin banileri çoğunluğu bey, bey çocukları veya eşleridir. Sekizgen gövdeli olan türbeler diğerlerine göre daha erken tarihlidir. Tuncer, sekizgen yapının Orta Asya İslam öncesi Doğu Kültünün varlığına işaret ettiğini belirtir (Tuncer, 1982, 93). Sekizgen mimari yapının Alevi ve Sünni fark etmeden Selçuklu ve Osmanlı döneminde ekseriyetle kullanıldığına dair "Otman Babalılarda Bir Tepkisel Varoluş: Onikigen Türbelere Karşı Yedigen Türbelerin İnşası" (Yılmaz, 2025) adlı çalışmaya bakılabilir.

6. Safevi tarikatında On İki İmam Şiiliği

Safevi Devleti tarikattan devlete uzanan süreçte dini kimliğini inşa ederken ailenin mensubiyeti, bulunduğu coğrafya ve devletleşme çabası önemli rol oynamıştır. Safevilerin soyu ile ilgili en temel kaynaklardan biri 14. yüzyılda İbn-i Bezzâz tarafından Şeyh Safiyüddin'nin menkıbesinin yazıldığı Saffetü's-Safa eseridir. Eserde tarikat kurucusunun tam adı, İshâk b. Cebrâîl b. Ebû Bekr el-Kürdî es-Sincânî olarak geçmektedir. Şeyh Safi'nin adında geçen etnik köken ve nereden geldiğine ilişkin vurgudan Kürt ve Sincar'lı olduğunu görüyoruz. Bu aidiyet vurgusu tarikatın orijini hakkında tartışmalara neden olmuştur. Ahmed Kesrevî, Zeki Velîdi Togan ve Faruk Sümer'e göre Safevi soyu Sincar'lı Kürt bir ailenin mensubu olan Firuz Şah'dan gelmiştir. Bu yüzden Safevîlerin Seyyîdlik ile hiçbir alakası yoktur, soy, zaman içerisinde uydurulan bir şecere ile İmam Musa Kazım'a dayandırılmıştır (Şah, 2007, s. 26-29).

Tarikatın inancına gelince, Franz Babinger, Tahsin Yazıcı ve Mustafa Ekinci gibi araştırmacılar Şeyh Safiyüddin'in Ehl-i Sünnet mezhebine mensup olduğunu kabul eder (Şensizoğlu, 2005, s. 9). Saffetü's-Safa'ya göre ise tarikatın müritlerinden çoğu Şafii olup, Hanefiler, Şiiler ve hatta Budist ve Hıristiyanlar da bulunmaktadır. Müritlerin ekseriyetinin Şafii olması nedeniyle tarikatın Sünni olduğuna dair bir kanaatine varılmaktadır. Şii karakter ise ancak Hoca Ali döneminden sonra başlamıştır (Şah, 2007, s. 38-40).

Saffetü's-Safa'nın kaynak kabul edilerek Safevi tarikatını Sünni ve Kürt etnisitesine dayandırma iddiaları bazı Alevi araştırmacılar tarafından kabul görmemektedir. Öncelikle Şeyh Safiyüddin'in Erdebil'de bulunan tekkesi, Türklerin meskun bulunduğu bir yer olmasına rağmen Kürt bir ailenin mensubu olarak Sincar gibi Yezidilerin yaşadığı bir bölgeden gelmesi ve Türkler arasında nüfuz kazanması kuşku uyandırmaktadır. Nitekim itirazını bu şekilde dile getiren Özdemir, öncelikle eserin sıhhatini analiz ederek, eserde tahrifatın bulunduğunu ve özellikle Osmanlı-Safevi mücadelesi döneminde istinsah edilmiş Saffetü's-Safa kopyalarının manipülasyon içerdiğini belirtmiştir. Ona göre Savefi tarikatının kökenini hem Kürt hem de Yezidilerin yoğun olarak yaşadığı Sincar'a dayandırılması maksatlıdır. Şah İsmail'i, nüfuz alanı olarak seçtiği Türklerin ve Müslümanların gözünden düşürmek için yapılan kasıtlı yönlendirmelerdir (Özdemir, 2021, s. 239-242).

Özdemir, Safevi tarikatının nesep ve inancını daha sağlıklı olarak öğrenebileceğimiz başka bir kaynak önerir. Bu kaynak, 14. yüzyılın sonu ile 15.yüzyılın başında yaşamış olan ve Şeyh Safi ile akrabalığı bulunan Sultan Mahmud Geylânî'in yazdığı"*Akâ'id-i Evliyâ'-iSeb'a"* adlı eserdir. Saffetü's-Safa eserinin

yazarı olan İbn-i Bezzâz ile muhtemelen çağdaş olduğu düşünülen Mahmud Geylânî, hem Şeyh Safî hem de onun mürşidi Şeyh Zahid Geylânî'nin mezhebi ve inançları konusunda bilgiler vermektedir. Eser, Saffetü's-Safa'ya göre daha az tartışmalıdır, anakronik bir anlatımı yoktur. Dil özellikleri bakımından 14.-15. yüzyıla tarihlenmektedir ayrıca Sultan Mahmud'un yaşadığı dönem ve ortamdaki Türkçeyle örtüşmektedir (Özdemir, 2021, s. 243).

Eserde, Şeyh Safî'nin On İki İmam inançlı olup İmamiyyeden sayıldığı yani Caferî mezhebine mensup olduğu yazmaktadır. Alevilikte ve İmamiyye mezhebinde olduğu gibi eserde tevella ve teberraya güçlü vurgular bulunmakta ve ilk üç halifenin hilafeti de reddedilmektedir. Özdemir'e göre, *Akâ'id-i Evliyâ'-iSeb'a* eserinden yola çıkarak, Şeyh Safî'nin hem düşünceleriyle hem de yaşayışıyla İmamiyye (Caferî) mezhebine mensup olduğunu söyleyebiliriz. Fakat ona göre buradaki İmamiyye mezhebinden kasıt, günümüzde İsnaaşeri olarak adlandırılan şeriatlandırılmış Şiilik değildir. Şeyh Safi'nin dahil olduğu İmamiyye inancı *irfan ve sufilik temelli bir yapı* içermektedir (Özdemir, 2021, s. 245-248).

Farklı edebi eserlerde Safavi tarikatının inancına yönelik bu tespitlere mimari eserlerdeki gelişmeleri de ekleyerek yeni bir senteze ulaşmak mümkün olabilir. Erdebil tarikatının mimari özelliklerine göre Safevi tarikatındaki asıl dönüşüm Şeyh Safi'nin oğlu Sadrettin Musa döneminde (1334-1392) başlamıştır. Şeyh Sadrettin Musa, İlhanlı Devleti hakimiyetinin son dönemlerinde siyasi şartların bütün zorluklarına rağmen İlhanlıların yardımını alarak hem Erdebil Tekkesinin dağılmasını korumuş hem de babası Şeyh Safi'nin türbesini yaptırmıştır (Yıldırım, 2020, s. 24-25). Şeyh Safi Türbesi İlhanlı hükümdar ve bürokratlarına yapılan onikigen türbelerin aksine dairevi planlıdır. Yapı sekizgen bir kaide üzerine oturtularak, gövdesi dairevi olarak yükseltilmiş, üstü ise yine sekizgen kubbe ile örtülerek inşa edilmiştir. Türbenin mimari özellikleri arasında Şeyh Safi'yi On İki İmam inancı ile karakterize edecek herhangi bir işarete rastlanmaz. Ancak, dergâha yapmış olduğumuz ziyarette türbenin de bulunduğu avlunun orta kısmında 12 köşeli bir havuz mimarisi gözlenmektedir. Bu yapının Sadrettin Musa döneminde inşa edildiği belirtilmektedir. Bu bilginin doğruluğunu varsayarsak Safevi tarikatının 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sadrettin Musa ile birlikte On İki İmam Şiiliğini mimariye yansıttığını söyleyebiliriz.

Tarikatın mimari yapısındaki bu değişim, inanca ilişkin kesin, köktenci bir zihinsel dönüşüme işaret etmez. Safevi tarikatındaki mimari dönüşüm, tarikatın Sünnilikten Şiiliğe geçtiğine dair bir iddia taşımaz çünkü Alevi kimliği aşikar olan Uryân Baba Türbesi, Seyit Battal Gazi (1464-1465) ve Sücâ'eddîn Velî (1515) gibi sekizgen planlı türbeler Anadolu'da fazlasıyla vardır (Ekimci, 2021, s. 334). Bunun gibi aynı dönem Anadolu'da, Hacı Bektaş Veli Tekkesi mensupları On İki İmam inancına sahip olmalarına rağmen mimari yapılarında onikigen sembolizmine rastlanmaz. Bu etkinin mimariye yansıması için Osmanlı-Safevi gerginliğinin siyasete ve dolaylı olarak inanca yansımasını beklemek gerekir. Kızılbaşlığından şüphe duyulmayan Bektaşi tarikatının mimarisi 16.yy'a kadar sekizgen sembolizmi yansıtırken Balım Sultan'la birlikte onikigen yapıya dönüşmüştür.

SONUÇ:

On İki İmam Şiiliği'nin Anadolu'da 15. yüzyıldan itibaren Safevi etkisi ile yaygınlaştığını iddia eden teze göre, İmamiye Şiiliği, Safevi Devleti'nin Anadolu'ya nüfuz etmek için kullanmış olduğu dini bir ideolojidir. Bu iddia kısmen doğru olmakla birlikte Türklerin On İki İmam inancı ile çok daha önce tanıştıkları ve bu dini fırkanın taraftarı olduklarını gösteren maddi kültüre yansımış önemli işaretler vardır. On iki köşeli türbe mimarisi 13. yüzyılın sonlarında İlhanlı Devleti'nin içinde yaşayan Türk soylu hanedan mensupları tarafından kullanılmıştır. Henüz Müslüman olmayan İlhanlı Devleti'nin resmî dinî ideolojisinin On İki İmam Şiiliği olarak benimsenmesinde bu Türk soylu dini grupların etkili olması kaçınılmaz gibi görünmektedir. İlginç olan tarihte ilk kez onikigen sembolizminin 13. yüzyılda Doğu Anadolu'da mimariye yansımış olmasıdır. Bu yansıma muhtemelen dinî kimliğin tehdit altına girmesi

veya “biz” ve “öteki” zıtlaşmasının zorlamasıyla ortaya çıkmış olabilir. Aynı durum, 16. yüzyılda Balkanlarda Bektaşilik ile Otman Babalılar arasında yaşanmıştır. Bektaşilik arkasına aldığı devlet desteği ile Anadolu’da ve Balkanlar’da on iki sembolizmi üzerinden kimliğini inşa ederken, Otman Babalılar kendilerini tehdit altında hissettiklerinden türbe mimarilerinde yedi sembolizmini kullanmaya başlamışlardır.

İlhanlıların hâkimiyet sahası olan Doğu Anadolu’da Erzurum bölgesinde On İki İmam inancını işaret eden onikigen yapılı türbe mimarisi oldukça fazladır. Bu yapıları Ahlat’ta bulunan diğer onikigen türbeler takip etmektedir. İlhanlı Devleti’nden sonra bölgede hâkimiyet kuran Karakoyunlu Devleti’nin onikigen türbe mimarisine verdiği önemi dikkate alırsak, Karakoyunluları On İki İmam Şiîliği’ni resmî devlet ideolojisi olarak tanıdığını gösteren ilk Türk Devleti olarak düşünebiliriz. Karakoyunlu Devleti’ni böyle davranmaya iten sebep aslında İlhanlı Devleti içindeki Karakoyunlu Türkmen boylarının inanç sistemindeki devamlılıktır diyebiliriz. Yani onikigen türbe mimarisinden hareketle Türkler arasında On İki İmam inancının en azından 13. yüzyılın sonundan itibaren var olduğunu, Karakoyunlu Devleti ile bir devlet yapılanmasına kavuştuklarını ama asıl tarihsel güçlerine Safevilerle kavuştuklarını söyleyebiliriz.

Şah İsmail’in On İki İmam inancını/Kızılbaşlığı devletin resmî dinî ideolojisi olarak benimsemesi keyfi ve rastgele bir seçim değildir. Türk boyları arasında 13. yüzyıldan beri varlığını bildiğimiz muhtemelen kökleri daha eskiye giden Kızılbaşlık, Türkler arasında ekseriyetle kabul gören bir dini inançtır. Niteliği konusunda araştırmacılar ihtilaflı olsalar da Kızılbaşlığın, isnaaşeri olmadığı konusunda hemfikirdirler.

Bu tespit her ne kadar Alevilerin On İki İmam inancı ile tarihi bağlarını Doğu Anadolu bölgesinde 13. yüzyıla ve daha eskiye götürüyorsa da Anadolu’nun geri kalanında Alevilerin inancını şekillendiren fikri yapının ne olduğu ve hangi sayı sembolizmini kullandığı net değildir. Bu konuda en azından mimari sembolizm üzerinden bir fikir yürütmek mümkün değildir. Fakat bu durum On İki İmam inancının Anadolu’da olmadığını göstermez. Nitekim, Sadık Abdal divanında geçen On İki İmam nefeslerinin varlığı bu inancın 14. yüzyılın sonlarında Balkanlara kadar ulaştığını göstermektedir (Sâdık Abdâl, 2019, s. 116, 209). İnancın mimariye yansıması ise Osmanlı-Safevi çekişmesinin bir sonucu gibi görünmektedir. Safevi propagandacılarının etkin On İki İmam propagandası sonucunda Osmanlı Devleti, Safevi nüfuzunu kırmak için Bektaşi çatısı altında bu sembolizmin mimariye yansımasına destek vermek zorunda kalmıştır. Böylece kontrolündeki Bektaşi tarikatı üzerinden On İki İmam inancına sahip kitleyi konsolide etme imkanına sahip olmuştur.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması : *TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir*.

KAYNAKÇA:

Abdülkâhir el-Bağdâdî (2005). *Fırak'us-Şia* (E. R. Fığlalı, Çev.). Ankara: TDV. Yayınları.

Armstrong, J. A. (2018). *Milliyetçilikten önce milletler* (S. E. Türközü, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Atasağun, G. (1997). "Sembol ve sembolizm". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *7*(7), 369-387.

Aslanapa, O. (1957). "Doğu Anadolu'da Karakoyunlu kümbetleri". *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, (1), 105-107.

Babinger, F. ve Köprülü, M. F. (1996). *Anadolu'da İslamiyet* (R. Hulusi, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Bekmez, A. (2023). "Anadolu mimarisinde İlhanlı hükümdarlarının izleri". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 168-186.

Blessing, P. (2018). *Moğol fethinden sonra Anadolu'nun yeniden inşası: Rum diyarında İslami mimari, 1240-1330* (M. Özkılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çakıroğlu, B. ve Engin, N. (2014). "Dini inanışların mimariye etkisi". *Dini Araştırmalar*, 17(44), 67-94.

Çay, M. A. (1987). Akkoyunlu ve Karakoyunlular. (Editörsüz), *tarihte Türk devletleri II* içinde (ss. 455-456). Ankara Üniversitesi Yayınları: 98.

Dağlar, M. (2019). *İran'da Kızılbaşlıktan Şiîiğe geçiş*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Daş, E. (2003). Erken dönem Osmanlı türbeleri (1300-1500) (Yayın No.135111)*[Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ege Üniversitesi].* YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Develioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe sözlük* (12. Baskı), Ankara: Aydın Kitabevi.

Ekimci, B. G. (2021). "Alevi-Bektaşi kültüründe kırsal dini mimarinin mekânsal özellikleri: Seyitgazi örneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (99), 317-340.

Gölpınarlı, A. (1952). *İslâm ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı ve kaynakları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Gül, M. (2010). *Orta çağlarda doğu ve güneydoğu Anadolu*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın.

Gülyüz, B. G. (2020). "Balkanlarda görülen yedigen planlı türbe şemasının kaynakları üzerine bir değerlendirme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* (93), 71-110.

Harman, M. (2017). "Kargın ve Meşeli'de yer alan Alevi yapıları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* (83), 171-197.

Ispanakçı P. M. A. (2023). Şah İsmail ve Sultan Selim (inkılâbü'l-İslâm beyne'l-havâs ve'l-avâm) (N. Musalı, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Keleş, E. (2021). "İlhanlı-Memlûk rekabeti arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu". *History Studies*, 13(2),665-683.

Khalıly, R. (2009). *Sultân Mahmûd bin sultân Burhâneddîn Geylânî'nin 'akâ'id-i evliyâ'-i seb'a isimli eseri*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Kırzıoğlu, M. F. (1987). "Eratna-oğulları". Tarihte Türk devletleri II. 495-503. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kızıl, H. (2018). "İşlevleri açısından dini sembol". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 30-42.

Melikoff, İ. (1999). Le probleme Bektaşi-Alevi: Quelques Dernıeres Consıderatıons. *Turcica,* (31), 7-34.

Mélikoff, I. (2001). "Le probleme Bektaşi-Alevi : quelques dernieres considerations", Au banquet des quarante: exploration au cœur du Bektachisme-Alevisme, Istanbul: Editions Isis, 65-86.

Mikov, L. (2008). *Bulgaristan'da Alevi-Bektaşi Kültürü*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Nevbahti-Kummi (2005). *Şii Fırkalar* (H. Onat-S. Hizmetli-S. Kutlu-R. Şimşek, Çev.). Ankara: Ankara Okulu.

Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşi menakıbnamelerinde İslam öncesi inanç motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ocak, A. Y. (2003). *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, A. Y. (2016). *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.

Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu türbeleri*, Ankara: Ankara Kültür Merkezi Yayını.

Özdemir, A. R. (2021). Şeyh Safiyyüddin-i Erdebilî'nin etnik kökeni ve inancı hakkında bazı değerlendirmeler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (100), 235-252.

Özkurt, K. (2005). İsfahan'da Büyük Selçuklu ve İlhanlı dönemi mimari eserleri (Yayın No.190287) *[Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi].* YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Sâdık Abdâl (2019). Sâdık Abdâl Dîvânı (H. D. Gümüşoğlu, Çev.). İstanbul: Dört Kapı Yayınevi.

Smith, A. D. (2004). *Millî Kimlik* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik* (Ü. H. Yolsal, Çev). Ankara: Atıf Yayınları.

Smith, A. D. (2017). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik* (B. F. Çallı, Çev.). İstanbul: Alfa.

Sohrabiabad, H. (2018). *Safevî idaresinde toplumsal dönüşüm*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kırklareli Üniversitesi.

Sohrabıabad, H. ve Akın, B. (2019). "Tarihi bulgular ve Hakiki'nin bilinmeyen şiirlerinden hareketle Karakoyunluların mezhebi eğilimleri üzerine yeni tespit görüşler", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi,*(19), 179-224.

Şah, S. (2007). *Safvetü's-safa'da Safiyyüddin-i Erdebili'nin hayatı, tasavvufi görüşleri ve menkıbeleri* (Yayın No.221809) [Sosyal Bilimler EnstitüsüDoktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Şensizoğlu, N. (2005). Şah İsmail Devrinde Anadolu'da Safevî-Alevî Faaliyetleri (Yayın No. 160980)*[Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].* YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tombuloğlu, T.(2020). "Timurlu Devleti'nde yaylak kışlak anlayışı", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, III(II), 459-468.

Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu Selçuklu mimarisi ve Moğollar*, Ankara: Vakıflar Bankası Yayınları.

Tuncer, O. C. (1991). *Anadolu Kümbetleri -2- (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)*, Ankara.

Usluer, F. (2009). *Hurufilik.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Usluer, F. (2010). Hurufilikte On İki İmam, *Turkish Studies*, 5(1), 1361-1389.

Yıldırım, C. (2020). *Şah Hatâyî*, Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Yıldırım, R (2017). *Aleviliğin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, R. (2019). *Bektaşiliğin doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, H. ve Maden, F. (2017). Büveyhîler dönemi Şîî düşünürleri, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*,10 (2), 269-314.

Yılmaz, H. (2024). Geleneksel Alevilikte Tanrı algısı ve Gnostik temelleri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 535-574.

Yılmaz, H. (2025). Otman Babalılarda bir tepkisel varoluş: onikigen türbelere karşı yedigen türbelerin inşası. *Sufiyye*, (18), 197-234.

Yuvalı, A.(1987). İlhanlı Devleti, (Editörsüz)*tarihte Türk devletleri II içinde* (ss. 543-552). Ankara Üniversitesi Yayınları: 98.

Wilber, D. N. (1969). *The architecture of Islamic Iran: the Ilkhānid period.* Greenwood Press.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Spaces that serve as defining elements of cultural identity are tangible embodiments of collective memory. With their physical characteristics, space functions as a structuring element that delineates the boundaries of belonging, while also representing material cultural entities upon which the values of social structures are inscribed. In this sense, architectural structures can be considered historical documents that contain concrete data about the periods in which they were produced. Similarly, the Alevi faith constructs a sense of identity and belonging for its followers through number symbolism reflected in material culture. The number twelve, which holds a central place in Alevism as it symbolizes the Twelve Imams, has been effectively expressed as an outward manifestation of belief within both tangible and intangible cultural elements. This symbolism is particularly evident in mausoleum architecture.

Research Questions:

This article discusses when dodecagonal mausoleums first appeared in Anatolia and examines, through the lens of numeric symbolism, the historical point at which Turks can be associated with the belief in the Twelve Imams. It will be argued that Turkic populations embraced the Twelver Shia belief system first within the Ilkhanid State, and later within the Karakoyunlu and Safavid States in Northwestern Iran and Eastern Anatolia, and that they reflected this belief in the architectural development of dodecagonal mausoleums.

Literature Review:

Scholars have offered differing theories regarding when and how non-jurisprudential Twelver Shi'ism, which developed outside of Anatolia, was introduced into the region. According to the first view, the initial influence dates back to the period of the Anatolian Seljuks. The second theory posits that this influence did not emerge until the late 15th and early 16th centuries.

Methodology:

In this study, the research of art historians on the historical development of tomb architecture was accepted as data. The relevance of the Twelve Imams Belief to the Turks was tried to be illuminated through the date the tombs were built and the social and political events that took place during this period.

Results and Conclusions:

According to the thesis asserting that Twelver Shi'ism spread in Anatolia primarily through Safavid influence from the 15th century onwards, Imami Shi'ism functioned as a religious ideology employed by the Safavid State to expand its influence over Anatolia. While this claim holds partial validity, there is substantial material evidence suggesting that Turks were acquainted with the belief in the Twelve Imams much earlier and had already embraced this sectarian tradition.

Dodecagonal mausoleum architecture was utilized by Turkish dynastic members within the Ilkhanid State as early as the late 13th century. The fact that the Ilkhanid State, which had not yet converted to Islam at that time, later adopted Twelver Shi'ism as its official religious ideology suggests that these Turkic religious groups played a significant role in that transformation. Notably, it was in the 13th century, for the first time in history, that the symbolism of the dodecagon appeared in architectural form in Eastern Anatolia.

In Eastern Anatolia, particularly in the Erzurum region—then under Ilkhanid rule—there exists a significant number of dodecagonal mausoleums reflecting Twelver Shia beliefs. These are followed by similar structures in Ahlat. Considering the importance attributed to dodecagonal mausoleums by the Karakoyunlu State, which succeeded the Ilkhanids in the region, we may consider the Kara Koyunlu as the first Turkish state to officially adopt Twelver Shi'ism as state ideology. The underlying reason for this orientation may lie in the continuity of belief systems among the Kara Koyunlu Turkmen tribes that were formerly under Ilkhanid rule.

Therefore, based on dodecagonal mausoleum architecture, it can be argued that the belief in the Twelve Imams had already existed among the Turks by at least the late 13th century, gained political-institutional form with the Karakoyunlu State, and ultimately reached its historical zenith under the Safavid dynasty.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY
Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI
Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 26.04.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 31.08.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Demli, D. ve Kerestecioğlu, S. F. (2025). Marinaların Sürdürülebilirlik Çerçevesi: Mavi Bayrak Programı ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Kriterleri Üzerinden Değerlendirme, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3297-3334. https://doi.org/10.35674/kent.1684006

Marinaların Sürdürülebilirlik Çerçevesi: Mavi Bayrak Programı ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Kriterleri Üzerinden Değerlendirme*

The Sustainability Framework of Marinas: An Evaluation Based on the Blue Flag Program and the Global Sustainable Tourism Council Criteria

Deniz DEMLİ[1], Server Funda KERESTECİOĞLU[2]

öz

Mavi Bayrak Programı; çevresel sürdürülebilirlik odaklı bir sertifikasyon sistemi olarak marinalarda uygulanmakta, ancak sürdürülebilirliğin sosyoekonomik ve kültürel boyutlarını sınırlı biçimde ele almaktadır. Oysa marinalar; günümüzde yalnızca yat limanı işleviyle sınırlı kalmayıp, bulundukları bölgenin doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısıyla etkileşime girerek birer turizm destinasyonuna dönüşmektedir[3] ve sürdürülebilirlik değerlendirmelerinde yalnızca çevresel ölçütlere odaklanmanın yetersiz kaldığı görülmektedir. Çalışmanın amacı, sürdürülebilir yat turizmi bağlamında marinaların mekânsal olarak ayrıcalıklarını oluşturan çevresel, sosyoekonomik, kültürel ve yönetsel etkilerini bütüncül bir şekilde değerlendiren yeni bir sürdürülebilirlik kriter seti oluşturmaktır. Araştırma kapsamında, Mavi Bayrak Programı ile Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin (GSTC) Destinasyon ve Endüstri Kriterleri içerik analizi yoluyla karşılaştırılmıştır. Analizlerde elde edilen kodlar, tematik olarak sınıflandırılarak sürdürülebilirliğin temel bileşenlerine göre yeniden düzenlenmiştir. Çevresel boyutun yanı sıra yönetim, sosyal, kültürel etki ve ekonomik katkıyı da kapsayan yeni bir değerlendirme modeli geliştirilmiştir. Önerilen "marinalar için sürdürülebilirlik kriter seti", mevcut çevre odaklı sistemleri tamamlayarak; marinaların yerel ekonomiyle entegrasyonunu, çevresindeki kültürel miras, sosyal yapı ve doğal değerlerin mekânsal olarak kabulünü ve bu alanlara yönelik uzun vadeli yönetim stratejilerinin değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak çalışma; marinaların sürdürülebilir turizm sertifikasyon süreçlerinin kapsamının, mekânda var olan ve marinayı ayrıcalıklı kılan kültürel, sosyal, doğal değerler açısından genişletilmesine katkı sağlamayı; mekânsal değerleri zenginleştiren sosyal, kültürel miras ve doğal unsurları da içerecek şekilde marina yönetim politikalarının iyileştirilmesine yönelik bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Marina Yönetimi, Mavi Bayrak Programı, GSTC Kriterleri, İçerik Analizi, Sürdürülebilir Marina Değerlendirme Kriterleri.

ABSTRACT

The Blue Flag Program is implemented in marinas as a certification system primarily focused on environmental sustainability; however, it addresses the socio-economic and cultural dimensions of sustainability only to a limited extent. Yet, marinas today are not limited to serving as yacht berthing spaces; they also emerge as tourism destinations that engage with the economic dynamics, social fabric, and cultural

[1] **Sorumlu Yazar:** Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, denizbalcidemli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0415-3018
[2] Doçent Doktor, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi, ozturk@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3332-8075
*Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Doktora Programı kapsamında Doç. Dr. S. Funda Kerestecioğlu danışmanlığında Deniz Demli tarafından hazırlanmış olan "Marinaların Sürdürülebilirliğinin İzlenmesi İçin Bir Yöntem: Ataköy Marina ve West İstanbul Marina" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.
[3] Çalışmada "destinasyon" kelimesi, sadece bir varış noktasını değil; çekiciliği, kimliği ve deneyim sunma özellikleri olan yerleri tanımlamak için kullanılmıştır. "Varış noktası" ifadesi bu anlamı tam karşılamadığı için, yaygın kullanıma uygun olarak "destinasyon" kelimesi tercih edilmiştir.

identity of their surrounding areas. This situation highlights the inadequacy of focusing solely on environmental criteria in sustainability assessments. This study aims to develop a comprehensive set of sustainability criteria that holistically evaluate the environmental, socio-economic, cultural, and managerial impacts of marinas within the context of sustainable yacht tourism. As part of the research, a content analysis was conducted comparing the Blue Flag Program with the Destination and Industry Criteria of the Global Sustainable Tourism Council (GSTC). The codes obtained from the analysis were thematically classified and reorganized according to the fundamental components of sustainability. As a result, a new assessment model was proposed, incorporating dimensions such as management, social impact, and economic contribution alongside environmental aspects. This newly developed criteria set complements existing environmentally focused systems and offers a framework for evaluating the integration of marinas with the local economy, their social implications, and long-term management strategies. Ultimately, the study seeks to contribute to the expansion of sustainable tourism certification frameworks and to support the improvement of marina management policies.

Keywords: Marina Management, Blue Flag Program, GSTC Criteria, Content Analysis, Sustainable Marina Evaluation Criteria.

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, farklı kaynaklarda çeşitli biçimlerde tanımlanmakla birlikte, genel olarak bir sistemin ya da varlığın kendini koruyabilme, sürekli olarak var olabilme ve geleceğe taşınabilme kapasitesi olarak açıklanmaktadır. Sürdürülebilirliğe konu olan ürün, hizmet veya sistemlerin, yeniden kullanılabilirlik, tekrarlanabilirlik ve geri dönüştürülebilirlik gibi özelliklere sahip olması beklenir. Bu kavram, farklı sistemlerin bir arada dengeli ve uyumlu şekilde işleyişini zorunlu kılan bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir (Şen vd., 2018).

Sürdürülebilirlik kavramı, 1970'li yıllarda çevre hareketleriyle birlikte çevresel boyut ağırlıklı olarak gündeme gelmiş; ancak zamanla ekonomik kalkınma ve sosyal adalet gibi farklı boyutları da kapsamına alarak çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Özellikle Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu (1987) ile tanımlanan sürdürülebilir kalkınma anlayışı; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların birlikte değerlendirilmesini ilke edinmiş; bu boyutlar arasındaki dengenin sağlanmasını amaçlayan uluslararası politika ve stratejilerin temelini oluşturmuştur. Süreç içinde, kültürel sürdürülebilirlik boyutu da ayrı bir başlık olarak ele alınmaya başlanmış, çok aktörlü ve katılımcı yönetişim modelleri benimsenmiştir (Temizel, 2023).

Turizm de sürdürülebilirlik ilkelerinden etkilenen önemli sektörlerden biridir. Başlangıçta çevresel zararların önlenmesi odaklı olarak değerlendirilen turizmde sürdürülebilirlik anlayışı, zamanla sosyoekonomik etkilerin yönetimi ve kültürel mirasın korunması gibi daha geniş kapsamlı hedefleri içermeye başlamıştır (Kerestecioğlu, 2009). Bu çok boyutlu dönüşüm, kıyı alanları ve deniz turizmi kapsamında değerlendirilen marinaların da yalnızca çevresel odaklı yaklaşımlarla ele alınamayacağını; sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel tanımıyla marinalar; yatların güvenli biçimde barınabildiği, tekne sahiplerinin sosyal ve teknik ihtiyaçlarını karşılayabildikleri kıyı tesisleri olarak tanımlanmaktadır (TYHA, 2003; Diakomihalis, 2007). Ancak günümüzde, özellikle kentlerde konumlanan marinalar yalnızca yat sahiplerine hizmet sunan yapılar olmaktan çıkmakta; bulundukları çevre ile sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimler kurarak kent yaşamının aktif bir parçası haline gelmektedir (Özkan, 2008; Muslu, 2017). Bu tesisler, turizm destinasyonları olarak yeniden tanımlanmakta; yerel topluluklar, ziyaretçiler ve farklı kullanıcı grupları için sosyal, ticari ve kültürel etkileşim mekânları olarak işlev görmektedir (Paker ve Vural, 2015).

Marinaların fiziksel mekân işlevlerinin ötesine geçen bu çok boyutlu etkileri, mevcut değerlendirme sistemlerinin yeterliliğini sorgulama gereğini doğurmaktadır. Bu çalışma şu temel soruya yanıt aramaktadır: "Marinaların sürdürülebilirliğini ölçmekte kullanılan mevcut değerlendirme sistemleri, bu tesislerin sosyoekonomik, yönetsel ve kültürel etkilerini yeterince kapsamakta mıdır?" Sorunun yanıtı, yalnızca mevcut uygulamaların eksiklerinin ortaya konulmasıyla sınırlı kalmayıp; sürdürülebilir

turizm ve kıyı yönetimi literatüründe marinalara özgü bütüncül bir değerlendirme modeli geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Marinaları, belirledikleri farklı kriterlere göre değerlendiren çeşitli uluslararası uygulamalar bulunmaktadır. Mavi Bayrak, Altın Çıpa ve Mavi Yıldız gibi uygulamalar arasında Mavi Bayrak Programı, özellikle sürdürülebilirlik odaklı kriterleri ve Türkiye'deki yaygın uygulama alanı sayesinde diğerlerinden ayrışmaktadır. 1987 yılında Avrupa'da kurulan ve Türkiye'de 1993 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Mavi Bayrak Programı, marinalara yönelik olarak geliştirilen uluslararası çevresel sürdürülebilirlik sertifikasyon programıdır. Program başlangıçta yalnızca plajlar ve marinaları kapsarken, 2004 yılından itibaren tekneleri de değerlendirme kapsamına almıştır. İlk başta sınırlı sayıda çevresel kritere odaklanan program; süreç içinde çevre eğitimi, atık yönetimi ve can güvenliği gibi alanları da değerlendirmelerine dâhil etmiştir. Programın tüm süreçlerinde, Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu bir yaklaşım benimsenmektedir (TÜRÇEV, 2025).

Mavi Bayrak, Dünya Turizm Örgütü tarafından küresel ölçekte en bilinen ve en yaygın kabul gören çevresel etiketleme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, 2017 Sürdürülebilir Turizm Yılı kapsamında, sürdürülebilirliğe katkı sağlayan öncü uygulamalar arasında değerlendirilmiştir (TÜRÇEV, 2021). Ancak detaylı bir inceleme yapıldığında, Mavi Bayrak Programı'nın esas olarak çevresel sürdürülebilirlik odaklı olduğu; ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları ise sınırlı ölçüde dikkate aldığı görülmektedir (Demli ve Kerestecioğlu, 2025).

Bu çalışma, Mavi Bayrak Programı başta olmak üzere mevcut sertifikasyon ve değerlendirme sistemlerinin kapsamını sorgulamakta; marinaların çok boyutlu etkilerini göz önünde bulunduran, bütüncül bir sürdürülebilirlik kriter seti geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda; Mavi Bayrak Programı ile Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) tarafından belirlenen destinasyon ve endüstri kriterleri incelenmiş, dört ana tema (yönetişim, çevre, sosyoekonomik yapı ve kültürel etki) üzerinden karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, marinaların yönetimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini de kapsayan yeni bir değerlendirme modelinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın devamında, sürdürülebilir turizm ve marina planlaması literatürü tematik olarak incelenmiş; yöntem bölümünde Mavi Bayrak Programı ile GSTC kriterlerinin karşılaştırmalı analizi detaylandırılmıştır. Bulgular kısmında önerilen yeni kriter seti sunulmakta; sonuç bölümünde ise önerilen modelin uygulama olanakları ve gelecek araştırmalara etkileri tartışılmaktadır.

1. Literatür Taraması

1.1 Yat Turizmi ve Marinacılıkta Sürdürülebilirlik Yaklaşımları: Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Sürdürülebilirlik kavramı; farklı kültürlerde doğayla uyumlu yaşam biçimlerinde tarih boyunca var olmuş, ancak modern anlamda ilk kez 19. yüzyılda tarım, ormancılık ve balıkçılıkla ilgili bağlamda tartışılmıştır (Bozlağan, 2010). 1980'li yıllara kadar ekoloji, çevre konuları ile birlikte ele alınan kavram, 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu'nda vurgulanan "sürdürülebilir kalkınma" terimiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma kavramının sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları ele alınmış, sürdürülebilir kalkınma; "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development [WCED], 1987:40). 2015 yılında yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi raporunda ise sürdürülebilirliğin üç boyutunun da eşit şekilde önemli olduğu vurgulanmıştır (United Nation [UN], 2015). Zamanla farklı disiplinlerde geniş bir kullanım alanı bulan sürdürülebilirlik kavramı, çok boyutlu yapısı ve ifade ettiği anlam nedeniyle başka bir kelime ile tam olarak karşılanamayacak kadar özgün, kapsamlı ve derinlikli bir niteliğe

sahiptir. İnsan hayatının ortak dinamikler tarafından giderek daha fazla şekillendiği küresel dünyada, 'gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tüketmeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilme' konusu, insanlığın ortak derdi haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik odaklı uluslararası anlaşmalar, ulusal kararlar, sektörel standartlar, kurallar, eğitim müfredatlarına eklenen yeni bilgiler; bireysel ve kurumsal düzeyde sürdürülebilirlik uygulamalarının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Çizilen tarihsel ve kavramsal çerçeve doğrultusunda, sürdürülebilirlikle ilgili küresel gelişmelerin zaman içinde nasıl şekillendiğini görmek ve kavramın çok boyutlu yapısını daha iyi anlayabilmek amacıyla öncelikle kronolojik bir dönemlendirme yapılmıştır. 1970'li yıllardan günümüze, sürdürülebilirlik alanındaki küresel gelişmelerin sıralandığı Tablo 1'de olaylar/gelişmeler, onar yıllık dönemler altında toplanmış; yazarlar tarafından her dönem için, gelişmelerin karakteristik özelliklerini yansıtacak şekilde anlamlı başlıklar belirlenmiştir. Çevre sorunlarının küresel ölçekte ilk kez ciddi şekilde gündeme geldiği, çevre hareketlerinin güç kazandığı ve çevresel koruma konusunda ilk somut adımların atıldığı 1970'li yıllar "İlk Farkındalık ve Çevreci Adımlar Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının küresel ölçekte ilk kez fikirsel ve teorik temellerinin atıldığı, çevre ve kalkınma arasındaki ilişkiyi sorgulayan bir dönem olan 1980'ler "Kavramsallaşma Dönemi"; sürdürülebilirlik ilkelerinin yalnızca kavramsal bir düzeyde kalmayıp, politikalardan somut uygulama araçlarına dönüşmeye başladığı bir dönem olan 1990'lar "Politikadan Pratiğe Geçiş Dönemi" olarak nitelenmiştir. Yerel, ulusal ve küresel düzeyde ve farklı sektörlerde örgütlenen yapılaşma nedeniyle 2000'ler "Çok Düzlemli Kurumsal Yapılanmalar Dönemi"; kamu, özel ve sivil tüm kurumların koordineli hareket etmeleri nedeniyle 2010'lar "Çok Aktörlü Küresel Uyum ve İş Birliği Dönemi" olarak isimlendirilmiştir. 2020 sonrasına ise, sürdürülebilirlik hedeflerinin sadece belirlenmekle kalmayıp, somut uygulamalarla hayata geçirilmesi ve ilerlemenin izlenip raporlandığı küresel bir sorumluluk sürecine dönüşmesi nedeniyle "Uygulama ve İzleme Ağırlıklı Dönem" adı verilmiştir. Tablo 1'de içerik ve açıklamalarıyla birlikte verilen olaylar/gelişmeler ve gerçekleştiği dönemler Tablo 2'de kronolojik zaman çizelgesi üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 1. Küresel Sürdürülebilirlik Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

1970–2025 Arası Politika, Program ve Uygulamalar				
Dönem		**Yıl**	**Olay/Gelişme**	**İçerik/Açıklama**
1970'ler	**İlk Farkındalık ve Çevreci Adımlar Dönemi**	**1972**	Stockholm Konferansı	Çevre ile ilgili problemlerin küresel ölçekte ilk kez ele alındığı ve "ortak geleceğimiz" anlayışıyla sürdürülebilir kalkınmanın temellerinin atıldığı Birleşmiş Milletler zirvesidir.
		1972	CZMA - ABD Kıyı Alanları Yönetimi Yasası	Doğal kaynakların korunması ile ekonomik kalkınma hedeflerini bir arada ele alan bütüncül kıyı yönetimi yaklaşımını, erken tarihlerde yasallaştırması nedeniyle kıyısal sürdürülebilirlik açısından oldukça önemli bir dönüm noktasıdır.
		1974	UNEP - Bölgesel Denizler Programı	Sürdürülebilirlik açısından deniz ve kıyı çevrelerinin korunmasına yönelik ilk küresel ölçekli iş birliği çerçevesidir.
		1975	MAP - Akdeniz Eylem Planı	Akdeniz'in deniz ve kıyı çevresinin korunmasına yönelik bölgesel iş birliği modelleri arasında öncü ve örnek bir girişim olarak kabul edilir.
		1976	Barselona Sözleşmesi (Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi)	Türkiye'nin de üye olduğu, Akdeniz'in çevresinin korunmasına yönelik hukuki çerçeve; sürdürülebilir kıyı yönetiminin temel belgelerinden biridir.
1980'ler	**Kavramsallaşma Dönemi**	**1980**	Dünya Koruma Stratejisi	IUCN, UNEP ve WWF tarafından hazırlanan ve "sürdürülebilir kalkınma" terimini ilk kez tanımlayan küresel çevre stratejisidir.
		1981	Kıyı Bölgeleri Konferansı (Avrupa Kıyı Mevzuatı)	Avrupa kıyı politikalarının sürdürülebilirlik perspektifiyle uyumlu gelişmesini tetiklemiştir.
		1983	MARPOL 73/78 (Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi)	Deniz araçlarından kaynaklanan deniz kirliliğini önlemeye yönelik uluslararası sözleşme; petrol, atık, gaz ve diğer kirleticilere dair düzenlemeler içerir.

Tablo 1. Küresel Sürdürülebilirlik Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi (devamı)

1980'ler (devam)	Kavramsallaşma Dönemi (devam)	**1987**	Brundtland Raporu	"Sürdürülebilir kalkınma" kavramını dünya kamuoyuna tanıtan ve çevre ile kalkınma arasındaki ilişkiyi vurgulayan temel Birleşmiş Milletler raporudur.
		1987	Mavi Bayrak Programı (Blue Flag)	Plajlar ve marinalar için çevre yönetimi, su kalitesi, güvenlik ve hizmetler alanlarında yüksek standartlara dayalı ödüllendirme sistemidir. 1987 yılında yalnızca plajlar için hazırlanmış, 1988 yılında marinaları da kapsamına almıştır.
		1988	Altın Çıpa Programı (Gold Anchor)	Marinaların hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve çevre yönetimi kriterlerine göre derecelendirildiği marina akreditasyon programıdır.
1990'lar	Politikadan Pratiğe Geçiş Dönemi	**1992**	UNCED - Rio Zirvesi	Çevre ve kalkınma alanında küresel yol haritası çizen, Gündem 21, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve İklim Sözleşmesi gibi belgelerin hazırlandığı zirvedir. Kıyı alanları yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma bütünleştirilmiştir.
		1993	OECD - Kıyı Alanları Yönetimi Politikaları	Sürdürülebilir kıyı alanları politikalarının geliştirilmesi için yol gösterici ilkeler içerir.
		1993	Dünya Bankası - BKAY İçin İlkeler Dizisi	Entegre kıyı yönetiminde sürdürülebilirliği destekleyen bir yaklaşıma sahiptir.
		1995	UNEP - Akdeniz Havzası İçin BKAY Kılavuzu	Sürdürülebilir kıyı yönetimi uygulamaları için rehber niteliğindedir.
		1996	ISO 14001 Çevre Yönetim Standardı	Kurumların çevresel etkilerini sistematik olarak yönetmesini sağlayan uluslararası çevre yönetim standardıdır.
		1998	FAO - Sürdürülebilir Tarım ve Ormancılık, Balıkçılık ve Deniz Kaynaklarının Korunması	1998 yılı, FAO için sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi temel alanlarda önemli bir yıl olmuş ve uluslararası düzeyde çevreye duyarlı politikaların oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır.
		1999	UNEP - BKAY İçin Kılavuz Kılavuzu	Özellikle Akdeniz Havzası için sürdürülebilir ekosistem temelli planlama.
		1999	AB - BKAY Planlama İlkeleri	Avrupa'da sürdürülebilir kıyı yönetimi için çerçeve oluşturdu.
		1999	Avrupa Konseyi - Avrupa Kıyı Alanları Stratejisi	Kıyıların sürdürülebilir kullanımına yönelik stratejik bir yol haritası.
		1999	UNEP - Barselona Protokolü	Akdeniz'de sürdürülebilir kıyı yönetimi için bağlayıcı hükümler getirdi. Türkiye'nin kısmi katılımı söz konusudur.
2000'ler	Çok Düzlemli Kurumsal Yapılanmalar Dönemi	**2000**	Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDGs)	Yoksulluk, eğitim, sağlık, çevre gibi alanlarda 2015'e kadar kalkınma hedefleri belirleyen küresel Birleşmiş Milletler inisiyatifidir.
		2001	AB Eko Yönetim ve Denetim Programı (EMAS-)	AB'nin, çevresel performanslarını artırmak isteyen kuruluşlar için geliştirdiği çevre yönetim ve denetim sistemidir.
		2005	Kyoto Protokolü	Sanayileşmiş ülkeleri sera gazı emisyonlarını azaltmaya zorunlu tutan ilk bağlayıcı uluslararası iklim anlaşmasıdır.
2010'lar	Çok Aktörlü Küresel Uyum ve İş birliği Dönemi	**2010**	Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) kuruluşu	Turizm sektöründe sürdürülebilirlik standartları geliştirmek ve denetlemek amacıyla kurulan küresel platformdur.
		2010	Mavi Yıldız Programı (Blue Star)	Marinaların, teknik, çevresel ve hizmet yeterliliğini ölçerek uluslar arası standartlara göre belgeleyen setifikasyon programıdır.
		2015	Paris İklim Anlaşması	Küresel sıcaklık artışını 1.5 C ile sınırlamayı amaçlayan ve ülkeleri karbon azaltımına çağıran yasal bağlayıcılığı olan iklim anlaşmasıdır.
		2015	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)	2030 yılına kadar yoksullukla mücadele, eşitlik, iklim eylemi ve kalkınma alanlarında 17 hedef ile 168 alt hedeften oluşan küresel gündemdir.
		2017	Birleşmiş Milletler Turizmin Sürdürülebilir Kalkınma Yılı	Turizmin ekonomik, çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisinin farkındalığını artırmak amacıyla ilan edilen tematik yıldır.

Tablo 1. Küresel Sürdürülebilirlik Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi (devamı)

2020 ve Sonrası	Uygulama ve İzleme Ağırlıklı Dönem	**2020**	Avrupa Yeşil Mutabakatı	Avrupa Birliği bu mutabakat ile, 2050 yılına dek iklim nötrlüğüne ulaşmayı amaçlayarak çevresel açıdan duyarlı bir ekonomi ve enerji sistemine geçişi hedefleyen bir strateji geliştirmiştir.
		2021	COP 26 - Glasgow Zirvesi	İklim kriziyle mücadelede ülkelerin taahhütlerini güçlendirdiği, fosil yakıtların azaltılması ve finansman mekanizmalarının tartışıldığı kritik BM zirvesidir.
		2023	AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD)	AB şirketlerine çevresel, sosyal ve yönetişim (ESG) performanslarını şeffaf biçimde raporlama zorunluluğu getiren düzenlemedir.
		2023	Açık Denizlerin korunması Anlaşması (BBNJ)	Anlaşma, ulusal yetki alanları dışında kalan açık denizlerde biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını amaçlamaktadır. Deniz genetik kaynaklarının paylaşımı, çevresel etki değerlendirmeleri ve deniz koruma alanlarının oluşturulması gibi konuları kapsamaktadır.
		2024	COP 28 - Dubai İklim Zirvesi	Enerji dönüşümü, adaptasyon finansmanı ve fosil yakıtlardan çıkış konusunda ilerlemelerin tartışıldığı BM iklim zirvesidir.
		2024	Kunming - Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi	2030'a kadar biyoçeşitliliği korumak ve doğa kaybını tersine çevirmek için belirlenen 23 hedeflik küresel stratejidir.
		2024	ISO 14068: Karbon Nötr Belgelendirme Standardı	Kurumların karbon nötr olma süreçlerini bilimsel kriterlerle izlemelerini ve belgelendirmelerini sağlayan uluslar arası standarttır.
		2025	Yapay Zekâ Eylem Zirvesi	"İnsanlık ve Gezegen Yararına Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Yapay Zekâ Bildirgesi" adlı çok taraflı anlaşma imzalanmıştır. Belge, genel amaçlı AI kullanımının sürdürülebilir kalkınmaya, insan haklarına ve çevreye zarar vermeden gelişmesi için temel etik ve yönetişim ilkeleri belirleyen siyasi taahhüt metnidir.
		2025	WSDS-Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi	Küresel enerji dönüşümü, iklim finansmanı, karbon net-sıfır hedefleri gibi başlıklarda devletlerarası işbirliklerinin tartışıldığı en kapsamlı sürdürülebilir kalkınma zirvelerinden biridir.
		2025	Hamburg Sürdürülebilirlik Konferansı	"Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İçin Sorumlu Yapay Zekâ Hamburg Bildirgesi" kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yapay zekânın sorumlu ve kapsayıcı kullanımını garanti altına alacak ilk uluslararası taahhüt belgesidir.
		2025	Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Kongresi - İstanbul	Yükseköğretim, iş dünyası ve kamu işbirliğiyle Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 'nin hızlandırılmasını tartışan çok aktörlü uluslararası kongredir. Kurumlar arası ortaklıkları güçlendiren, sektörel dönüşüm yolları belirleyen önemli bir platformdur.
		2025	FFD4 - Kalkınma için Finansman Konulu Birleşmiş Milletler Konferansı	Kabul edilen"Seville Commitment" belgesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin yeşil kalkınma projeleri ve iklim uyum yatırımları için gerekli olan finansal kaynaklara erişimini kolaylaştırmaya odaklanmaktadır. Sürdürülebilirlik için gereken finansal kaynakların nasıl sağlanacağı sorusuna küresel bir yanıt getiren en önemli toplantılardan biridir.

Dünya genelinde milyonlarca turistin seyahat sürecinde ve ulaştıkları destinasyonlarda doğal ve yapay çevre ile etkileşime girme olasılıkları ve tüketim potansiyelleri göz önüne alındığında; sürdürülebilir turizmin, insanlığın geleceği için önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Deniz turizminin bir kolu olan yat turizmi ile marina sektörü, hızlı büyüme gösteren ve yüksek sosyoekonomik katkı sağlayan turizm alanları arasında yer almaktadır (Özkan ve Ayıran, 2008). Gezinti amaçlı kullanılan ilk yelkenli teknelere MÖ 4000'li yıllarda, Firavunlar döneminde rastlanmaktadır. Kaynaklara göre Vikingler'in de özel teknelerini benzer şekilde gezi amacıyla kullandıkları bilinmektedir. MÖ 100 yılında iki direkli yelkenliler kullanılmaya başlanmış, MS 1400 yılına gelindiğinde ise üç direkli tekneler denizcilikte yerini almıştır. 14. Yüzyılda Flamanlar, korsanları yakalamak için geliştirdikleri küçük ve hızlı teknelere "avcı" anlamına gelen "jaght" adını vermişlerdir. Tekneler, daha sonra Amsterdamlı zenginlerin yük gemilerini karşılamak amacıyla kullandıkları "jaghtschippen" yani "avcı gemileri"ne dönüşmüştür. 1660 yılında İngiltere kralına teknelerden birinin hediye edilmesiyle birlikte "yaght" kelimesi "yacht" olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Daha dayanıklı malzemelerden üretilen modern tasarımlı tekneler 1950'li yıllardan itibaren üretilmeye başlanmıştır (Ercanik, 2003).

Yatçılık faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, teknelerin barınma ve bakım ihtiyaçlarını karşılayacak özel altyapıların geliştirilmesi gerekliliği doğmuştur. Artan ihtiyaçlar doğrultusunda yat limanı (marina) kavramı, refah seviyesindeki artış, çalışma saatlerinin azalması ve çeşitlenen rekreasyon ihtiyacı nedeni ile ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde turizm bağlamında geliştirilmiştir (Keleş, 2003). 1930'larda ABD'de kurulan ilk örneklerin ardından, marinalar Avrupa kıtasında 1950'li yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. Savaş döneminde kullanılan ahşap iskeleler ve kazıklı bağlama alanları, barış döneminde özellikle nehir kenarlarında ve yatçılığa ilgi gösterilen bölgelerde, yat bağlama amacıyla değerlendirilmiştir. Yat parkı olarak kullanılan alanlar, birinci jenerasyon marinalar olarak tanımlanmaktadır (Bourne, 1993'ten akt. Akaltan, 2016). Birinci jenerasyona denk gelen dönemde, sürdürülebilirlik anlayışı henüz gelişmemiştir. İlk kez yat bağlama faaliyetleri gerçekleştirilse de çevre üzerindeki etkiler hakkında bilinçlenme yoktur. Denizcilik ve kıyı yönetimi daha çok ekonomik büyüme ve turizme yönelik altyapı geliştirme odaklıdır. 1930-1960 yıllarını kapsayan ve literatürde birinci jenerasyon marinalar olarak tanımlanan döneme "Temel Hizmet Dönemi" adı verilebilir.

Sadece bağlama işlevinin ötesine geçerek hizmet sunan ilk marina, 1960 yılında Fransa'da inşa edilen "Port Canto"dur (Töre, 2011). 1970'lerle birlikte kıyı yaşamı ve ikincil konutların popülerlik kazanması, marinacılıkta ikinci jenerasyonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci jenerasyon döneminde marinacılık, bağlama alanları sunmaktan öteye geçerek, ikincil konutlar, villalar ve yeni hizmet alanları gibi genişletilmiş projelerle gelişmeye başlamıştır. Marinacılığın ikinci evresi, çevresel farkındalığın yeni yeni yükseldiği, ancak uygulamaların henüz yaygınlaşmadığı bir geçiş süreci olarak tanımlanabilir. Ancak marinaların daha karmaşık yapılara dönüşmesi çevresel baskıyı da artırmış, marinaların çevresel etkileri üzerine düşünmeyi zorunlu kılmıştır. Aynı yıllara denk gelen "Kavramsallaşma Dönemi"nin küresel gelişmeleri, marinaların sürdürülebilirliğini gündeme taşımıştır. Marinalar İçin Mavi Bayrak Programı, dönemin son yıllarında ortaya çıkmıştır. 1960-1990 yıllarını kapsayan ve literatürde ikinci jenerasyon marinalar olarak tanımlanan döneme "Turizm ve Konut Entegrasyonu Dönemi" adı verilebilir.

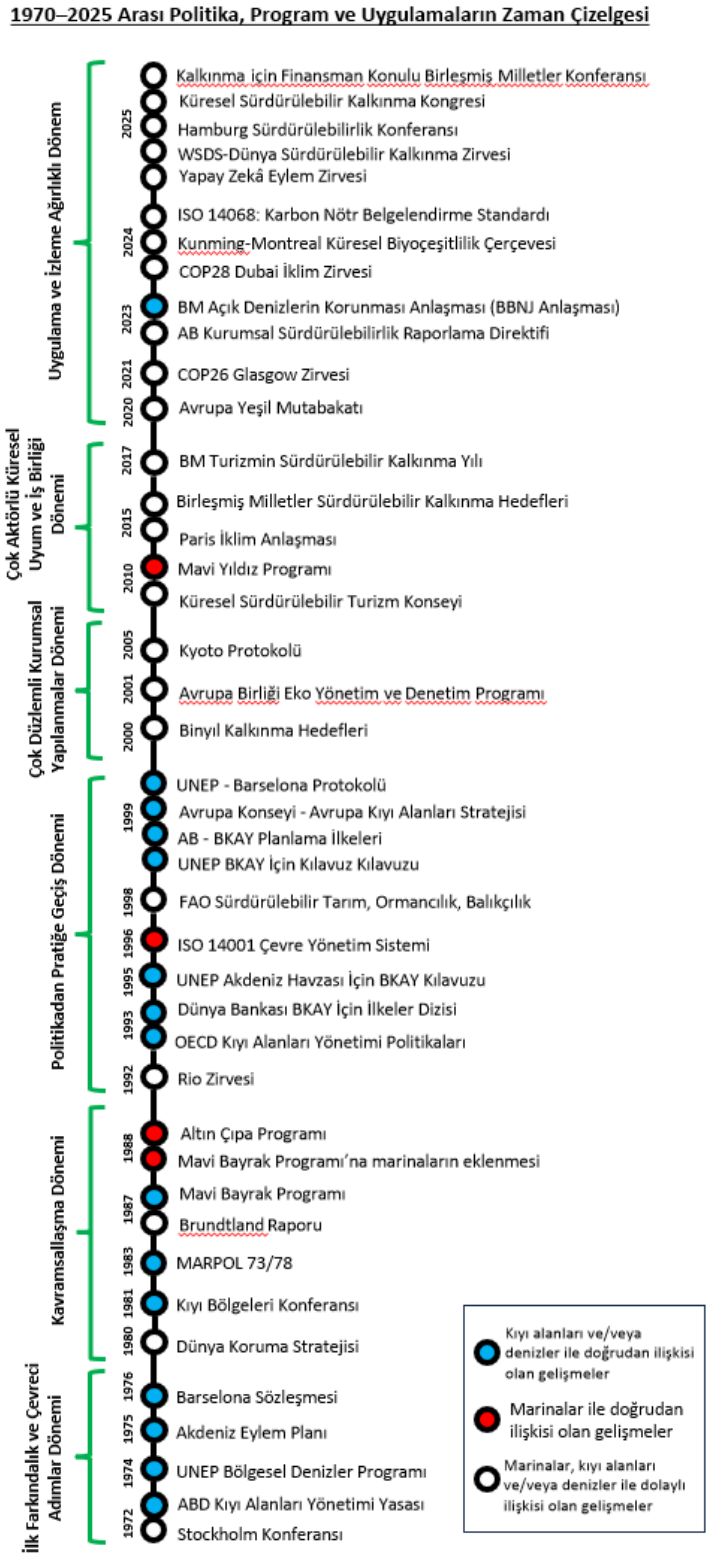
1990'lı yıllara gelindiğinde, değişen müşteri beklentileri ve yeni marina alanlarının gelişimini sınırlayan çevresel faktörler doğrultusunda marinacılık anlayışı da değişmeye başlamıştır. 1990'dan günümüze uzanan süreçte, literatürde "üçüncü jenerasyon marinalar" (Bourne, 1993'ten akt. Akaltan, 2016) olarak tanımlanan marinalar, yalnızca yatçılık ve bağlama hizmeti sunmanın ötesine geçmiştir. Bu dönemde marinalar; sosyal, kültürel ve turistik etkinliklerin iç içe geçtiği çekim merkezleri olarak ele alınmış ve bu yönleriyle birer "destinasyon" olarak tasarlanıp değerlendirilmiştir. Bu nedenle, söz konusu dönem "Destinasyon Marinalar Dönemi" olarak adlandırılabilir.

İklimsel özellikleri ve sezonlarının tamamlayıcı yapısıyla Akdeniz Çanağı ve Karayipler, küresel yat kullanıcıları için önemli varış noktaları arasında yer almaktadır. Yatçılığın 1940'lı yıllarda başladığı Batı Akdeniz ülkeleri, gelişmiş marina altyapıları sayesinde Doğu Akdeniz ülkelerine kıyasla çok daha yüksek bir bağlama kapasitesine ulaşmıştır. Akdeniz'de seyir halindeki eğlence teknelerinin çoğunluğu 24 metreden kısa olmakla birlikte, küresel eğilimlerle uyumlu olarak mega/süper yatların sayısı da hızla artmaktadır. Dünya genelindeki mega yatların yaklaşık %70'i yıl boyunca Akdeniz'de seyretmekte; özellikle Batı Akdeniz'deki marinalar, kapasitelerinin neredeyse tamamını doldurmaktadır (Planbleu, t.y.).

Yat turizmi küresel ölçekte gelişimini sürdürürken, Türkiye sürece daha geç dâhil olmuş; yatırımlardaki yetersizlik ve gecikmeler nedeniyle yat turizmindeki gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Türkiye'de yatçılık ve yat turizmi ilk kez, 1960'lı yıllarda "mavi yolculuk" kavramı ile popülerlik kazanmaya başlamıştır. Aynı dönemde Yunanistan'ın Ege kıyılarını kapsayan yat rotalarını pazarlamaya başlaması, Türkiye'nin uluslararası alanda dikkat çekmesine zemin hazırlamıştır. Yat

turizmi ile ilgili ilk resmi girişim olan "Bakanlıklar Arası Yat Planlarını Tetkik Komisyonu" 1967 yılında kurulmuş, ilki 1976 yılında açılan Bodrum yat limanı olmak üzere Kuşadası ve Çeşme yat limanları sırayla faaliyete geçmiştir. 1982 yılında yayımlanan 2634 sayılı "Turizm Teşvik Yasası" ile yat turizmi yasal bir tanım kazanmış, yat limanı kapasitesi artırılmış ve yeni işletmeler açılmıştır.

Tablo 2. Sürdürülebilirlikle İlgili Küresel Gelişmelerin Kronolojik Zaman Çizelgesi
(Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Türkiye'nin gelişim süreci, Akdeniz Çanağı'ndaki genel yat turizmi dinamikleriyle birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı hâle gelmektedir. Bölgede yat turizmi kapsamında yaşanan gelişmeler, Batı Akdeniz'den doğuya doğru bir yönelimi ortaya koymaktadır. Batı Akdeniz limanlarındaki yoğunluk ve bölgede deniz kirliliğinin ciddi boyutlara ulaşması, deniz turizmi hareketlerinin giderek Doğu Akdeniz'e yönelmesine neden olmaktadır. Türkiye; coğrafi konumu, elverişli iklimi, yat rotaları ve zengin tarihsel-kültürel mirası sayesinde Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki en avantajlı destinasyonlardan biri olarak dikkat çekmektedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2024 yılı Mayıs Ayı verilerine göre, Türkiye'de 35'i turizm işletme belgeli, 6'sı turizm yatırım belgeli olmak üzere 41 adet belgeli yat limanı, yat yanaşma yeri veya çekek alanı bulunmaktadır. Tesislerin karada ve denizde toplam yat bağlama kapasitesi ise 15.425 adettir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Ancak Türkiye, sahip olduğu büyük potansiyele karşın, deniz turizmi altyapısı ve yat bağlama kapasitesi açısından hâlâ Akdeniz Çanağı'nda bulunan İspanya, İtalya ve Fransa'nın gerisinde kalmaktadır.

Tüm gelişmeler doğrultusunda, marinaların yalnızca kapasite açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik ilkelerine uygunluğu yönünden de değerlendirilmesi, küresel ölçekte önem kazanmaktadır. Günümüzde marinaları uluslararası düzeyde kendi belirledikleri sürdürülebilirlik esaslarına göre denetleyen sertifikasyon programları ile sürdürülebilirlik standartlarını tanımlayan çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Uluslararası Deniz Endüstrisi Dernekleri Konseyi (ICOMIA), otuz beşin üzerinde üye kuruluşuyla yat endüstrisinin sürdürülebilirliğini ve yaygınlaşmasını desteklemekte; çevresel duyarlılığı artırmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. ICOMIA'nın koordinasyonuyla faaliyet gösteren çeşitli uluslararası derecelendirme kuruluşları, marinaları kalite, müşteri memnuniyeti ve çevresel sürdürülebilirlik gibi kriterlere göre denetleyerek ödüllendirmektedir. Türkiye de uluslararası sürdürülebilirlik girişimlerini desteklemekte ve ICOMIA ile iş birliği içinde çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Marinaların sürdürülebilirlik performanslarını değerlendirmek amacıyla çeşitli uluslararası sertifikasyon sistemleri geliştirilmiştir. Uluslararası düzeyde tanınan Altın Çıpa, Mavi Bayrak, Mavi Yıldız ve Temiz Marinalar programlarının yanı sıra ISO 14001 Standardı ile Türkiye'ye özgü Mavi Kart Sistemi uygulamaları, marina işletmelerinin çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine uyumunu teşvik etmektedir.

- **Mavi Bayrak Programı:**

Dünyada Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE), Türkiye'de ise temsilcisi Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) denetiminde faaliyetlerini sürdüren Mavi Bayrak Programı; çevresel bilinç, su kalitesi, güvenlik, hizmetler ve çevre yönetimi gibi alanlarda yüksek standartları karşılayan marinaları, plajları ve tekneleri ödüllendiren uluslararası bir eko-etiket programıdır. Mavi Bayrak sahibi marinalar, çevreye duyarlı yönetim anlayışlarını belgeleyerek kullanıcıya güven verir (Mavi Bayrak Türkiye, 2025).

- **Altın Çıpa Programı:**

Yat Limanı Derneği (TYHA) ve Marina Endüstrileri Birliği (MIA) tarafından denetlenen, başvuruların gönüllülük esasına dayandığı Altın Çıpa Programı, marinaların fiziksel altyapısı, yasal uyum, çevresel uygulamalar ve hizmet kalitesini değerlendirerek uluslararası ölçekte farklılaşmalarını ve rekabet avantajı elde etmelerini amaçlar (Gold Anchor, 2025).

- **Mavi Yıldız Programı**:

Uluslararası Denizcilik Sertifikasyon Enstitüsü (IMCI) ve Alman Turizm Birliği tarafından kurulan, özellikle Almanya'da yaygın olarak uygulanan Mavi Yıldız Programı, marinaları çeşitli kriterlere göre 1

ile 5 yıldız arasında derecelendiren bir sistemdir. Değerlendirme alanları arasında fiziksel görünüm, güvenlik, hijyen, hizmet kalitesi ve çevresel önlemler yer alır (Blue Star, 2025).

- **Temiz Marinalar Programı:**

ICOMIA tarafından denetlenen Temiz Marinalar Programı, marinalarda sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılmasını teşvik eder. Atık yönetimi, drenaj sistemleri, sürdürülebilir malzeme kullanımı ve plastik kirliliğiyle mücadele gibi çevresel alanlara odaklanır (Clean Marine, 2025).

- **ISO 14001 Uygulaması:**

İşletmelere çevresel etkilerini kontrol altına alma, doğal kaynakları verimli kullanma, yasal düzenlemelere uyum sağlama ve sürekli iyileşme gibi konularda kapsamlı bir sistem sunar (Türk Standartları Enstitüsü [TSE], 2025).

- **Mavi Kart Sistemi:**

Gezi amaçlı deniz araçlarından kaynaklanan atıkların (sintine suyu, atık yağ, atık su, katı atık) takibini dijital olarak sağlayan, web tabanlı, ulusal bir gemi atık yönetim sistemidir. Atıkların toplanması ve izlenmesi amacıyla marinalar, limanlar ve balıkçı barınakları gibi noktalar sistemin parçasıdır (Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, 2025).

Marinaların sürdürülebilirlik performanslarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen ve uygulanan çeşitli uluslararası sertifikasyon sistemlerinin ortak yönü, sürdürülebilirliği büyük ölçüde çevresel boyut üzerinden ele almalarıdır. Ancak marinalara yalnızca çevresel açıdan yaklaşmak, konuyu dar bir çerçevede ele almak anlamına gelir. Marinalar, ekonomik, kültürel ve sosyal etkileriyle çok yönlü yapılar olarak değerlendirilmeyi gerektirir (Demli ve Kerestecioğlu, 2025). Sürdürülebilirlik anlayışının, marinaların yerel ekonomiyle etkileşimi, toplumsal katkısı ve kültürel etkileşimleri gibi boyutları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

1.2 Sürdürülebilir Yat Turizmi ve Marinalar Üzerine Akademik Araştırmaların İncelenmesi

Çalışmanın literatür araştırmaları bölümünde, sürdürülebilirlikle ilgili küresel gelişmelerin akademik çalışmalara etkisini incelemek amacıyla mevcut veri tabanlarında "sürdürülebilir yat turizmi" ve "sürdürülebilir marina" kavramları üzerinden tarama yapılmıştır. Elde edilen kaynaklar, Tablo 1'de tanımlanan dönemler altında sınıflandırılmış; yazar adı, yayın yılı, başlık, yayın yeri ve anahtar kelimeleri içeren bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur. Kaynakların içerik açıklamalarının da eklendiği tablo, sürdürülebilirlik kavramının marinalardaki boyutlarını ele alan çalışmalara dair kapsamlı bir bakış açısı sağlamayı amaçlamaktadır.

Sürdürülebilir yat turizmi ve marinalar üzerine yapılan akademik çalışmalar, tarihsel gelişim sürecine bağlı olarak içerik ve nicelik açısından farklılıklar göstermektedir. Tespit edilen ve kronolojik olarak listelenen literatür taramasına göre; sürdürülebilirliğin ilk farkındalık ve çevresel adımlarının atıldığı 1970'ler dönemine ait bir kaynağa ulaşılamamıştır. 1970'ler döneminde daha çok çevresel problemler ve genel çevre politikaları üzerine odaklanıldığından, marinalara dair özel bir literatür henüz oluşmamıştır. 1980-2010 yılları arasında geçen onar yıllık dönemlerde yapılan çalışmalar benzer oranda ve sınırlı sayıda kalmış, 2010-2019 dönemi yapılan çalışmaların sayısı gözle görülür derecede bir artış göstermiştir. 2020'den 2025'e kadar geçen yarı dönemlik sürede yapılan çalışmaların sayısı ise bir önceki dönemi daha şimdiden geçmiştir. Küresel ölçekte derinleşen çevresel sorunlarla birlikte sürdürülebilirlik hedeflerinin daha kapsamlı ele alınmaya başlaması, sürdürülebilir yat turizmi ve marina konularına yönelik ilginin artmasına sebep olmuştur.

Ulaşılan kaynaklar incelendiğinde, çalışmaların kapsamlarının tarihsel süreç ve dönemsel yaklaşımlarla paralellik gösterdiği görülmektedir. Gelinen noktada; özellikle kıyı alanlarında turizmle

sağlanan ekonomik gelişmenin, bütünleşik kıyı alan yönetimi ile sürdürülebileceği (Kerestecioğlu, 2019), sürdürülebilirliğin ise ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla bütüncül bir yaklaşım gerektirdiği tespitlerine ulaşılmış olsa da (Filimon, 2023) marina faaliyetleri doğrudan çevresel etkilerle ilişkili olduğundan, araştırmalar genellikle marinalardaki çevresel risklere odaklanmaktadır. İnak Özberk (2023), marinaların deniz turizminde sürdürülebilirlik sağlama noktasındaki çevreci politikaları ele almıştır. Tuğdemir vd. (2016) ise, sürdürülebilirliğin çok boyutluluğunu vurgulamakla birlikte, farklı marina kullanıcılarının çevresel etkilerini incelemiştir. Benzer şekilde, yüksek lisans tezlerinde de sürdürülebilirlik çoğunlukla çevresel boyutta ele alınmıştır. Örneğin Akaltan (2016), Türkiye'deki marinalarda çevre yönetimi stratejilerindeki eksiklikleri ve etkileyen faktörleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Çetinkaya (2019) ise, İstanbul'daki marinaların çevresel sürdürülebilirlik düzeylerini değerlendirmiştir. Her iki çalışma da çevresel yönlere odaklanmış, ekonomik ve sosyal boyutları ele almamıştır.

Çevresel sürdürülebilirlik konusundaki araştırmalar oldukça fazlayken, sosyal ve ekonomik boyutların dikkate alınması gerektiğini belirten, sayıca daha az olan çalışmalar da mevcuttur. Ahmad vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen ve yirmi uzmanın katılımıyla yapılan anket çalışması sonucunda, sürdürülebilirliğin farklı boyutları önem sırasına göre değerlendirilmiştir. Araştırmada, çevresel boyutun sosyal boyuttan; sosyal boyutun ise ekonomik boyuttan daha öncelikli olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Çalışmada, yat turizminde çevresel sürdürülebilirliğin öncelikli bir konu olduğu kabul edilmekle birlikte, sosyal ve ekonomik boyutların da ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Sürdürülebilirliğe yalnızca çevresel değil, daha geniş bir perspektiften yaklaşan çalışmalardan biri Yıldırım ve Özispa'ya (2018) aittir. İstanbul'daki marinaların yöneticileriyle yapılan görüşmeler aracılığıyla çalışma marinalarda yürütülen sürdürülebilirlik uygulamalarını incelemiştir. Çalışma kapsamlı bir değerlendirme sunmamakla birlikte, sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını dikkate alması açısından özgün bir yaklaşıma sahiptir. Jayawardena vd. (2023), Mavi Bayrak Programı'nın çevresel koruma sağlarken ekonomik kalkınmayı nasıl teşvik ettiğini tartışmış, ancak çalışmada sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik çevresel sürdürülebilirliğe kıyasla daha sınırlı bir perspektifle ele alınmıştır.

Mimarlık ve şehircilik alanlarında yapılan çeşitli çalışmalarda, marinaların yakın çevreleriyle kurduğu etkileşimler farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Güner (1995) ve Önem Açıkbaş (2006) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezlerinde, yat turizmi kapsamında marinaların kıyı alanlarıyla ekonomik, doğal, sosyal ve mekânsal düzeylerde ilişki kurduğu vurgulanmıştır. Çalışmalarda; marinaların konumlandıkları kıyı bölgelerinde yeni ticaret alanlarının oluşmasına, mevcut konut ve yeşil alanların ticari kullanımlara dönüşmesine, kentsel aksların marinaya yönelmesine ve kimi durumlarda plansız gelişmelere yol açtığı belirtilmiştir. Hamamcıoğlu'nun (2007) çalışmasında, marinaların konumlandığı bölgelerde doğal çevrenin, kültürel değerlerin, sosyal dokunun ve ekonomik yapının korunmasının öncelikli olduğu belirtilmektedir. Bu korumanın ise, ancak mevcut yapılarla uyumlu, çok disiplinli ve bütüncül bir yaklaşımla sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Tüm bu fiziksel ve mekânsal etkiler, marinaların yalnızca çevresel boyutlarıyla değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından da ele alınması gerektiğini göstermektedir. Tespit edilen bulgulardan hareketle, marinaların zamanla yalnızca birer yat bağlama noktası olmaktan çıkarak, kendi başlarına bir çekim merkezi — birer "destinasyon" — haline geldikleri ve çevrelerinde yeni gelişme alanlarını tetikleyerek kentsel yayılma dinamiklerini dönüştürdükleri söylenebilir.

Benzer şekilde, Özkan (2008) ve Kocazeybek (2018), marinaların yerleşimle bütünleşme sürecinde kamusal kullanım açısından taşıdığı öneme dikkat çekmiştir. Kentlerin en değerli bölgeleri arasında yer alan kıyı alanları, yoğun yapılaşma baskısının yanı sıra marina gibi kıyı yapıları nedeniyle halkın kıyıyla kurduğu ilişkiyi zayıflatma riski de taşımaktadır (Kerestecioğlu ve Başdoğan, 2008). Kamu yararını merkeze alan bir yaklaşımla, marinaların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal düzlemde de kentle uyum içinde olması gerektiği ortaya konmaktadır. Marinaların çevreleriyle kurduğu sosyal,

ekonomik ve kültürel bağların bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve etkili bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut sertifikasyon sistemleri, değerlendirme ölçütlerini büyük ölçüde çevresel kriterlerle sınırlı tuttuğundan, marinaların yerel bağlamla kurduğu çok yönlü ilişkileri yansıtmakta yetersiz kalmaktadır.

Literatür araştırması, marinalarda sürdürülebilirlik üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde çevresel sürdürülebilirliğe odaklandığını, sosyoekonomik ve kültürel boyutların ise çoğunlukla ihmal edildiğini göstermektedir. Muslu (2017), marinaların bulundukları kıyı kentine katkı sağladıkları oranda başarılı olacaklarını belirtmiştir. Günümüzde marinalar, yerleşimlerle bütünleşen ve yerel ekonomik yapıya katkı sunan çok yönlü kentsel bileşenler hâline gelmiştir. Marinaların çevresiyle kurduğu bu çok katmanlı ilişkiler, değerlendirme sistemlerinin çevresel kriterlerin ötesine geçerek sosyoekonomik, yönetimsel ve kültürel göstergeleri de kapsamasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar sosyal, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirlik etkilerine dikkat çeken çalışmalar bulunsa da tüm boyutları içeren kapsamlı ve sistematik bir değerlendirme modeli henüz geliştirilmemiştir. Tespit edilen eksikliğe yanıt olarak hazırlanan çalışma, marinaların sürdürülebilirliğini çok boyutlu bir yaklaşımla ele almayı ve bütüncül bir değerlendirme çerçevesi sunmayı amaçlamaktadır.

Tablo 3. Sürdürülebilir Yat Turizmi ve Sürdürülebilir Marinacılık Üzerine Hazırlanmış Akademik Makalelerin Dönemselleştirilmesi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Yıl Aralığı	Dönem Başlığı	Yazar(lar)/ Yayın Yılı	Yayın Başlığı	Yayın Yeri	Anahtar Kelimeler	Açıklama
1970-1979	İlk Farkındalık ve Çevreci Adımlar					
1980-1989	Kavramsallaşma Dönemi	Rooney, W. S., (1986)	Marinas in Sydney Harbour - An EnvironmentalCurse or Blessing?	First Australasian Port, Harbour &Offshore Engineering Conference	Sydney Limanı, Tekne depolama ve bağlama, Marina çevresel etkileri, Sosyal ve çevresel faydalar, Marina onay süreci, Geliştirilmiş marina önerileri	Sydney Limanı'ndaki tekne depolama ve bağlama durumu incelenmiş, marinaların çevresel etkileri tartışılmış ve onay sürecinin basitleştirilmesi için alternatifler önerilmiştir.
		McMahon, P. J. T., (1989)	The impact of marinas on water quality	Water Science & Technology	Su kalitesi, Marinalar, Ağır metaller, Petrol hidrokarbonları, Su sirkülasyonu, Tortu parçacık boyutu dağılımı, İnşaat yönergeleri	Dört marinanın su kalitesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi sonucu ağır metaller ve petrol türevlerinin birikimi gözlemlenmiştir. Marina inşası için çevresel kaliteyi artırmaya yönelik rehberler geliştirilmiştir.
1990-1999	Politikadan Pratiğe Geçiş Dönemi	McAllister, T. L., (1996).	Cumulative impact of marinas on estuarine water quality	Environmental Management	Kümülatif etki, Su kalitesi modeli, Marina planlaması, Biyokimyasal oksijen ihtiyacı (BOD)	Marinaların haliç sistemleri üzerindeki kümülatif etkilerini değerlendirmek ve yönetmek için geliştirilen bir modelleme yaklaşımı sunmaktadır. Su kalitesi ve planlama-yönetim modelleri ile marina kaynaklı kirleticilerin etkileri analiz edilerek, çevresel standartları koruyacak şekilde marina büyüklük ve konumlarının optimize edilmesi hedeflenmiştir.
		Kızılırmak, İ. (1997)	Turizm sektöründe Mavi Bayrak uygulamasinin önemi ve uygulanma kriterleri	Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,	Turizm sektörü, Mavi Bayrak, Turizm çekicilikleri, Çevre koruma	Mavi Bayrak" uygulamasının turizm sektöründeki önemi, uygulanma kriterleri ve Türkiye'deki örnekleri ele almaktadır. Çalışma, uygulamanın tarihsel gelişimi, uygulanma koşulları ve uluslararası turizmdeki avantajlarını tartışmaktadır.
2000-2009	Çok Düzlemli Kurumsal Yapılanmalar Dönemi	Pardali, A. ve Miliaraki, M. (2006)	Marinas as poles for sustainable local tourist development: the case of Greece	Archives of Economic History	Sürdürülebilir Kalkınma, yerel alan, marinalar, Yunanistan	Marinaların doğal, sosyal ve kültürel çevreyle bütüncül bir yaklaşımla nasıl gelişebileceğini, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele almakta; marinaların yerel toplulukla olan doğrudan bağlantısını, potansiyelini ve sınırlarını değerlendirerek, bu gelişimin yerel ihtiyaçlara uyumlu şekilde gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır.
		Paoli, C., v.d. (2008)	An emergy approach for the assessment of sustainability of small marinas	Ecological Engineering	Marina, Çevresel etki, Sürdürülebilirlik, Enerji verimliliği, Ekonomik ve çevresel etkileşim, Yönetim uygulamaları	Marina inşaatı ve faaliyetlerinin çevresel ve ekonomik etkilerini değerlendiren bir yaklaşım olarak, iki marina üzerinden yapılan acil durum analiziyle enerji tasarrufu sağlanması ve sürdürülebilirlik için farklı yönetim uygulamalarının önemini vurgulamaktadır.
		Rojo, I. M., (2009)	Economic development versus environmental sustainability: The case of tourist marinas in Andalusia	European Journal of Tourism Research	Ekonomik kalkınma, Çevre, Sürdürülebilirlik, Turizm, Marinalar	Endülüs'teki turistik marinalarda çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma, hem nicel hem nitel yöntemlerle yürütülmüştür. Araştırma, çevresel yönetimin ekonomik performansla uyumlu olup olmadığını test etmeyi amaçlamakta ve sürdürülebilir gelişme doğrultusunda deniz turizminin rekabet gücünü artırmaya yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir.
2010-2019	Çok Aktörlü Küresel Uyum ve İş Birliği Dönemi	Favro, S., v.d. (2010)	Towards sustainable yachting in Croatian traditional island ports	Environmental Engineering and Management Journal	Adalar, Entegre yaklaşım, Deniz turizmi, Sürdürülebilir kalkınma, SWOT analizi	Hırvatistan'ın Adriyatik kıyılarındaki deniz turizminin sürdürülebilir gelişimi için bir model önermekte. Marinaların ve yatçılık hizmetlerinin kalite seviyesinin, mevcut kaynaklarla uyumlu olmadığı belirtilmiş. Deniz ve kıyı çevresinin korunmasına odaklanarak, modern teknik ve teknolojik çözümlerle atık yönetiminin iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmış.
		Biondi, E. L. (2014)	Planning sustainable marinas – the social dimension of sustainability	PIANC World Congress San Francisco, USA	Sosyal sürdürülebilirlik, Marina planlaması, Yerel topluluk katılımı, Fiziksel çevre, Ziyaretçi deneyimi	Marina planlamasında sosyal sürdürülebilirlik için kriterler önererek, yerel topluluğun katılımını teşvik eden bir fiziksel çevre yaratmanın sosyal sürdürülebilirlik üzerinde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 3. Sürdürülebilir Yat Turizmi ve Sürdürülebilir Marinacılık Üzerine Hazırlanmış Akademik Makalelerin Dönemselleştirilmesi (devamı)

2010-2019	**Çok Aktörlü Küresel Uyum ve İş Birliği Dönemi**	Dragović, B., (2015)	Environmental management and monitoring for sustainable development in marinas	FME Transactions	Çevre yönetimi, Sürdürülebilir kalkınma, Marina performansı, Pratik bir izleme yaklaşımı	Marinalarda sürdürülebilir kalkınma için çevresel yönetim ve izleme çalışmalarının önemi vurgulanmakta; stratejik planlama, lojistik analiz, kapasite değerlendirmesi ve sürdürülebilirlik adımlarını içeren bütüncül bir yaklaşımın marina sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Su kalitesi ve gürültü düzeyinin izlenmesine dayalı pratik bir izleme yaklaşımı önerisi getirilmiştir.
		Fedai. A. ve Madran, C. (2015)	Sürdürülebilir liman önetimi ve antalya'da iki yat limanında vaka incelemesi	II. Ulusal Liman Kongresi (Türkiye)	Sürdürülebilirlik, Yat limanları, Sürdürülebilir yönetim stratejileri, Çevresel etki, Antalya	Sürdürülebilir yönetim stratejileri ve Antalya'daki iki yat limanında yapılan vaka incelemeleri ile, limanların sürdürülebilir işletmecilik anlayışının henüz yaygınlaşmadığını ve bu alanda bilim insanları ile uygulayıcıların işbirliği yaparak çevresel etki alanlarını geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.
		Biondi, E. L. ve Lara, A. L. (2015)	Sustainable marinas – institutional framework of sustainability	"SMART RIVERS 2015" Buenos Aires, Argentina,	Sürdürülebilirlik, Marina tasarımı, Toplumsal sürdürülebilirlik, Çevresel etki değerlendirmesi, Kıyı altyapısı	Marinaların sürdürülebilir gelişimi için çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik stratejilerinin entegrasyonunun önemini vurgularken, yerel toplulukların ihtiyaçları ve algılarıyla uyumlu bir planlama sürecinin başarısını sağlamaya yönelik stratejiler geliştirmektedir.
		Chen, J. M., v.d. (2016)	The sustainability of yachting tourism: a case study on Greece	International Journal of Research in Tourism and Hospitality	Yatçılık, Turizm, Sürdürülebilirlik, Yunanistan	Yunanistan'daki yat turizminin sürdürülebilirliğini, sektördeki politikaların olumsuz etkilerini ve diğer Akdeniz ülkeleriyle yapılan karşılaştırmalarla Yunan yat turizminin gelişimine dair stratejik öneriler sunmayı amaçlamaktadır.
		Sipic, T. (2016)	Eco-labelling of marine recreation services: the case of Blue Flag price premium in Croatia	Journal of Ecotourism	Mavi Bayrak sertifikaları, Hırvatistan, eko-etiketler, deniz rekreasyonları, sürdürülebilir turizm	Mavi Bayrak çevre etiketi'nin Hırvatistan'daki marinalar ve plajlar üzerindeki turizm hizmetlerinin fiyatlarına etkisini incelemektedir. Yapılan analizler, Mavi Bayrak etiketinin marina kayık kiralama, yelkenli tekne kiralama ve otel hizmetlerinde fiyat artışları sağladığını ve bu artışların %18 ile %72 arasında değiştiğini göstermektedir.
		Tuğdemir, G., v.d. (2016)	Marina işletmeleri ve kullanıcıların sürdürülebilir çevreye etkisi: izmir için kalitatif bir çalışma	III. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu (Türkiye)	Çevre, Marina işletmeleri ve kullanıcıları, Sürdürülebilirlik	Deniz turizmi ve marinalarda sürdürülebilir çevre kavramını araştırmaktadır. Küresel ısınma, kaynak azalışı, çevre kirliliği gibi sorunlarla başa çıkabilmek için işletmelerin sürdürülebilir önlemler alması gerektiği vurgulanmış ve marinaların ulusal ve uluslararası standartlarla denetlendiği belirtilmiştir. Çalışma, İzmir bölgesindeki marinalarda çevresel sürdürülebilirlik değişkenlerini incelemektedir.
		Ritchie, W., v.d. (2017)	Environmental standard adoption in marinas: A spatiotemporal analysis of a special form of maritime transportation hubs	Transportation Research Part D: Transport and Environment	Clean Marina Programı, Çevre standartları, Marina yönetimi	Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Clean Marina Programı'nın benimsenme zamanlamasını ve yayılmasını, coğrafi yakınlığın etkisiyle inceleyerek, çevre standartlarının kabulünün yerel pazardaki yoğunlukla nasıl hızlandığını ve bu etkileşimin çevre bilgisi akışını nasıl hızlandırdığını göstermektedir.
		Sevinç, F. ve Güzel, T. (2017)	Sustaınable yacht tourısm practıces	Management & Marketing	Yatçılık, Yat turizmi, Sürdürülebilirlik, Çevre bilinci	Yat turizminin hızlı gelişimi ile birlikte çevresel zararların arttığına dikkat çekmekte ve bu olumsuz etkileri azaltmaya yönelik sürdürülebilir turizm uygulamalarının önemini vurgulamaktadır. Yat turizmi için çevresel farkındalığın arttırılması ve sürdürülebilirlik önlemlerinin alınması gerektiği ifade edilmektedir.
		Yıldırım, E. D. ve Özispa, N. (2018)	Türkiye'deki marinaların sürdürülebilirlik uygulamaları: İstanbul bölgesi vaka analizi	Iv. Internatıonal Caucasus-Central Asıa Foreıgn Trade and Logıstıcs Congress	Sürdürebilirlik, Marina, İstanbul bölgesi	İstanbul'daki marinalarda uygulanan sürdürülebilirlik yaklaşımlarını sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla incelemeyi amaçlamakta; üç marina ile yapılan mülakatlara dayanarak mevcut uygulamaları değerlendirmekte ve sektöre yönelik öneriler sunmaktadır.
		Akaltan, C. ve Gökdemir Işık, N. (2019)	Marinalarda çevre yönetimi uygulamaları: Türkiye marinaları üzerine bir çalışma	Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi	Deniz turizmi, Deniz çevresi, Çevre yönetimi uygulamaları	Deniz turizminin, özellikle yatçılık ve marinacılığın Türkiye ekonomisine katkılarını ele alırken, marinaların çevresel sürdürülebilirliklerini sağlamak için çevre yönetimi uygulamalarının önemini vurgulamaktadır. Türk marinalarında çevre yönetim uygulamalarındaki eksiklikleri belirlemeyi ve uygulamaları etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır.
2020-Sonrası	**Uygulama ve İzleme Ağırlıklı Dönem**	Ahmad, N.B., v.d. (2020)	Sustainable development goal of the recreation port: the case study of the Duyong marina & resort, Terengganu, Malaysia.	Journal of Critical Reviews	Marina endüstrisi, Çevre, Kirlilik, Sürdürülebilirlik, Yeşil Marina	Doğu Malezya kıyıları gibi uzun kıyı şeritlerine sahip ülkelerde marina sürdürülebilir kalkınma planlaması yapılması gerektiğini, bu planlamanın BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve mavi ekonomi yaklaşımlarıyla uyumlu şekilde yapılmasının önemini vurgulamakta; ayrıca çevresel standartların uygulanmasındaki mevcut kapasiteyi analiz ederek, gelecekte çevre dostu "yeşil marina" olma yolundaki zorluklara ve çözüm önerilerine odaklanmaktadır.
		Hojnik, J., v.d. (2020)	Sustainability indicators for the yachting industry: Empirical conceptualization	Journal of Cleaner Production	Sürdürülebilirlik göstergeleri, Yat endüstrisi, Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), Denizcilik altyapısı	Yatçılık sektöründeki KOBİ'lerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğinin ölçülebilmesi için uygun sürdürülebilirlik göstergelerini belirleyerek; göstergeleri uzman görüşleri ve sektör temsilcileriyle test edip uyarlayarak sektöre özel bir değerlendirme sistemi önermektedir.
		Guerra-García, J. M., v.d. (2021)	Assessing environmental pollution levels in marinas	Science of The Total Environment	Çevresel kirlilik, Marinalar, MEPI (Marinas Environmental Pollution Index), Sediment ve su kalitesi, Çevresel izleme ve yönetim	Güney İber Yarımadası'ndaki marinalarda su ve sediment örneklerinden elde edilen 64 değişken üzerinden çevresel kirlilik düzeylerini analiz ederek, yeni geliştirilen Marinalar Çevresel Kirlilik İndeksi (MEPI) ile çevre kalitesini değerlendirmekte ve yönetim uygulamalarının yerel ölçekteki önemini vurgulamaktadır.
		Perez, N.C., v.d. (2021)	Comparative study of the environmental footprints of marinas on European Islands	www.nature.com/scientificreports/	Marinalar, Çevresel etki, Karbon ayak izi, Avrupa adaları	Atlantik ve Akdeniz'deki Avrupa adalarındaki marinaların karbon ve su ayak izlerini belirleyerek çevresel etkilerini incelemektedir.
		Skaržauskiene, A., v.d. (2022)	Development of marina services in the context of sustainable water and coastal tourism	Knowledge	Marina hizmetleri; Sürdürülebilir turizm; Su turizmi; Deniz turizmi	Sürdürülebilir su ve kıyı turizmi bağlamında marinaların ziyaretçileri için önemli hizmet bileşenlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar, sürdürülebilir turizme odaklanan marinaların ziyaretçi davranışlarını etkileyerek, sadece tekne hizmetlerinin değil, yemek, konaklama, çocuklar için güvenli alanlar ve eğlence gibi ek hizmetlerin de talep edildiğini göstermektedir.
		Jayawardena, N.K.R.N. v.d. (2023)	Blue flag certification; developing sustainable tourism and economic growth through environmental conservation	National Aquatic Resources Research and Development Agency	Mavi Bayrak, Koruma, Çevre, Yönetim, Sürdürülebilir turizm	Mavi Bayrak sertifikasının, kıyı turizminin ekonomik getirisini artırırken aynı zamanda deniz çevresini koruma amacıyla etkili bir araç olarak nasıl işlev görmesi; çevre bilincine sahip turistleri çekmesi, işletme maliyetlerini düşürmesi ve destinasyonun uluslararası itibarını artırması gibi çok yönlü faydalarını ele almaktadır.

Tablo 3. Sürdürülebilir Yat Turizmi ve Sürdürülebilir Marinacılık Üzerine Hazırlanmış Akademik Makalelerin Dönemselleştirilmesi (devamı)

2020-Sonrası	**Uygulama ve İzleme Ağırlıklı Dönem**	Lapko, A. v.d. (2023)	Categorization of marinas as a potential tool supporting the development of sustainable marine tourism	Scientific Journals of the Maritime University of Szczecin	Deniz turizmi, Sürdürülebilir kalkınma, Sürdürülebilir turizm, Yönetim, Turistik tesislerin kategorilendirilmesi, Marina yönetimi	Marinaların sürdürülebilir deniz turizminin gelişimindeki önemini ve Altın Çıpa ve Mavi Yıldız Marina Sertifikası marina sınıflandırma sistemlerini incelemekte. Araştırma, sertifikalandırma ve sınıflandırmanın sürdürülebilir yat turizminin gelişimine katkıda bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır. Sonuçlar, sertifikasyon gereksinimlerinin, çevreye ve topluma dost çözümler uygulamayı teşvik ettiğini ve yerel ekonomilerin büyümesine katkı sağladığını göstermektedir.
		Filimon, D. (2023)	Status of the Marinas' Development in the Southern Region of the Romanian Sea Coast: Implications for Sustainable Recreational Transport in the Black Sea	https://www.mdpi.com/journal/sustainability	Marinalar, Turistik limanlar, Deniz eğlence taşımacılığı, Sürdürülebilirlik	Romanya Karadeniz kıyısındaki turistik limanların mevcut durumunu değerlendirerek, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik bağlamında iyileştirilmesi gereken alanları belirlemekte ve sürdürülebilir deniz turizmi için öneriler sunmaktadır.
		Bove, A. ve Mazzola E. (2023)	Social aspects in small ports tourism sustainability	TeMA, Journal of Land Use, Mobility and Environment	Sosyal yönler; Küçük limanlar; marinalar; Denizcilik faaliyetleri ve hizmetleri; Sürdürülebilirlik	Sürdürülebilirliğin turizm tatmini ve yerel topluluklar üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Deniz turizminin, özellikle küçük limanlar ve marinalar üzerindeki sosyo-kültürel sürdürülebilir gelişim için sunduğu hizmetlerin ve tatminin analizini yapmaktadır. FRAMESPORT projesi, İtalya ve Hırvatistan'daki limanlardan elde edilen verileri kullanarak, sosyo-kültürel sürdürülebilir gelişim için stratejik rehberler geliştirmeyi amaçlamaktadır.
		İnak Özberk, T. M. (2023)	Sürdürülebilir deniz turizmi açısından marina işletmelerinin önemi	Doğa ve Sürdürülebilirlik Derneği, Doğanın Sesi	Sürdürülebilir turizm, Deniz turizmi, Marinacılık	Sürdürülebilirlik çalışmalarının farklı disiplinlerde nasıl geliştiğini ve özellikle turizm sektörü, deniz turizmi ve marinacılık sektöründe sürdürülebilirliğin önemini ele almaktadır. Çalışmada, marinaların çevreci politikalar ve uygulamalar (örn. Altın Çıpa, Mavi Bayrak gibi) üzerinden deniz turizmi için sürdürülebilirliğin sağlanmasındaki rolleri incelenmiştir.
		Luoma, E., v.d (2024)	Sustainability as a shared objective? Stakeholders' interpretations on the sustainable development of marinas in the Gulf of Finland	Ocean and Coastal Management	Eğlence amaçlı tekne gezisi, Kıyı turizmi, Etki diyagramları, Baltık Denizi, Mavi ekonomi	Bireysel tekne kullanıcıları ve marina aktörlerinin sürdürülebilirlik kavramını nasıl tanımladıklarını ve marinaların sürdürülebilir gelişimine dair düşüncelerini analiz ederek, sürdürülebilirliğe yönelik algıların çeşitliliğini ve bu algıların zaman içinde nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır. Düşünceler daha parçalı ve bireysel algılardan, daha yapılandırılmış, çok boyutlu ve bütüncül bir anlayışa evrilmektedir.
		Alkhalidi, M. ve Alsulaili, A. (2024)	Enhancing Marina Sustainability: Water Quality and Flushing Efficiency in Marinas	Journal of Marine Science and Engineering	Yıkama verimliliği, Marina sürdürülebilirliği, Su kalitesi, Hidrodinamik modelleme, Çevre yönetimi, Kıyı kirliliği	Kuveyt kıyısındaki yedi marinanın gelgit temizlenme (flushing) özellikleri ile su kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyerek, çevresel sürdürülebilirliği artırmak amacıyla marina tasarımı ve yönetiminde kullanılabilecek ampirik bir formül geliştirmiştir.
		Ioras, F. (2025)	Sustainable management of mediterranean superyacht marinas: a comparative assessment of environmental practices and policy ımplications	Sustainability	Süperyat marinaları; Sürdürülebilir marina yönetimi; Sınır ötesi düzenleyici çerçeveler; Kıyı bölgesi yönetimi; Çevre politikası	Sicilya (İtalya) ve Balear Adaları (İspanya) arasındaki iki marina üzerinden yapılan karbon ayak izi ve su kalitesi anketleriyle, süperyat endüstrisinin çevresel etkilerini inceleyerek, marina operasyonlarının CO2 emisyonları ve kirleticileri üzerindeki etkilerini analiz etmiş ve sürdürülebilirlik için önerilerde bulunmuştur.
		Kraljević, S., v.d. (2025)	The impact of human resources on contemporary environmental trends for the sustainability of the Croatian marinas	Transportation Research Procedia	Çevre koruma, İnsan kaynakları yönetimi, Yeşil davranış, Eğitim, Deniz turizmi.	Denizcilik turizminin genişlemesiyle artan deniz ve kıyı kirliliği riskini inceleyerek, çevre koruma yöntemlerini, insan kaynakları yönetimi stratejilerini ve gelecekteki çalışanların çevresel sürdürülebilirlik konusunda eğitilmesinin önemini vurgulamaktadır.
		De-Juan-Vigaray, M. D., v.d (2025)	Marine and coastal natural resources in the recreational boating sector in Spain: State of the art and changes needed	Ocean and Coastal Management	Deniz turizmi, Yatçılık, Sürdürülebilir yönetim, Marinalar, Sürdürülebilir kalkınma hedefleri	İspanya'daki marinaların kıyı ve deniz çevresini turistik ve rekreasyonel kaynak olarak nasıl kullandığını inceleyerek sürdürülebilirliğini değerlendirmekte; yapılan analizler, marinaların doğal çevreye dair bilgi sunmada yetersiz olduğunu ortaya koymakta, kıyı ve deniz ekosistemlerinin korunması için paydaşlar arası iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

2. Yöntem ve Materyaller

2.1 Sürdürülebilirlik Değerlendirme Çerçevesinin Bileşenleri: Mavi Bayrak ve GSTC Kriterleri

Marinaların sürdürülebilirlik değerlendirmelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel boyutların kısıtlı düzeyde ele alındığı tespit edilmiştir. Mavi Bayrak Programı, çevresel sürdürülebilirlik alanında büyük bir etkiye sahip olmakla birlikte, marinaların kültürel ve sosyoekonomik etkilerinin değerlendirilmesinde sınırlı kalmaktadır.

Mavi Bayrak Programı, ulusal ve uluslararası düzeyde geniş çapta tanınan ve uygulanan bir sertifikasyon sistemidir. TÜRÇEV 2024 yılı verilerine göre program, dünya genelinde 51 ülkede uygulanmakta, Avrupa'da 30 ülke bu programa katılım sağlamaktadır. Türkiye'de, 2024 yılı itibarıyla 567 plaj, 27 marina, 9 bireysel yat ve 18 turizm teknesi Mavi Bayrak almaya hak kazanmış, mavi bayraklı plaj sayısı açısından dünyada üçüncü sırada yer almaktadır (Mavi Bayrak, 2025).

Marinalar için oluşturulan, güncel listeden bir önceki kriter listesi 2014 yılına aittir ve "Kılavuz Notları" dört ana başlık altında toplanmıştır:

1. Çevre eğitimi ve bilgilendirme

2. Çevre yönetimi
3. Güvenlik hizmetleri
4. Su kalitesi

2018 yılında yapılan güncellemeyle listeye iki yeni başlık eklenmiştir:

5. Kurumsal sosyal sorumluluk (1 kriter)
6. Sosyal çevre/halkın katılımı (1 kriter)

Eklenen sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik içerikli iki yeni başlık altında yalnızca birer alt kriterin bulunması, programın çevresel sürdürülebilirlik dışında sınırlı bir değerlendirme sunduğunu göstermektedir. Kültürel açıdan ise hiçbir kritere sahip değildir. Toplam 38 kriterin 36'sının çevresel odaklı olması, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile olan bütüncül uyumun sorgulanmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, 2018 yılında sosyoekonomik başlıkların eklenmiş olması, programın daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirme potansiyeline işaret etmektedir.

Mavi Bayrak Programı esas olarak çevresel sürdürülebilirlik kriterleri üzerine kurulu bir sistemdir. Marinaların sürdürülebilirlik değerlendirmelerinde kapsamı genişletmek amacıyla, Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) tarafından belirlenen ve küresel ölçekte tanınan kapsamlı kriterlere yönelinmiştir. GSTC, turizm destinasyonlarının ve işletmelerinin sürdürülebilirliğini ölçmek amacıyla iki farklı kriter grubu belirlemektedir:

- **Destinasyon Kriterleri** (kamu politika yapıcıları ve destinasyon yöneticileri için),
- **Endüstri Kriterleri** (oteller ve tur operatörleri için).

Bu iki çerçevede oluşturulan kriterler, turizm sektörünün tamamına uygulanabilir nitelikte olup sürdürülebilirlik adına sektörde ortak bir anlayış oluşturmayı hedeflemektedir (Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi [GSTC], 2019).

GSTC Destinasyon Kriterleri, açık alanlar ve turistik destinasyon ölçeğindeki bileşenlere odaklanmaktadır. Endüstri Kriterleri ise daha çok konaklama tesisleri ve bina ölçeğinde değerlendirme sunmaktadır. Marinalar ise sahip oldukları farklı işlevler (konaklama birimleri, ticari alanlar, yarı açık ve açık mekânlar, kara-deniz bağlantılı alanlar, sosyal alanlar) sayesinde hem destinasyon ölçeğinde hem de tesis/bina ölçeğinde değerlendirilmesi gereken yapılardır.

GSTC standartları, doğrudan marina odaklı kriterler içermemekle birlikte, sunduğu çok boyutlu çerçeve sayesinde marinaların uluslararası geçerliliğe sahip sürdürülebilirlik standartları ile değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Marinalar günümüzde yalnızca deniz araçlarının barınma alanları olarak değil; sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşim alanları olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, GSTC kriterlerinin marinalar için dolaylı ancak kapsamlı bir değerlendirme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

GSTC Destinasyon Kriterleri, marinaların bulundukları alanların birer turizm destinasyonu olarak yönetilmesine yönelik rehberlik sağlar. "Sürdürülebilir Yönetim" başlığı altında sürdürülebilirlik politikalarının belirlenmesi, paydaş katılımının sağlanması ve performansın izlenmesi gibi ilkeler marina yöneticilerine uluslararası bir yönetim stratejisi geliştirme imkânı sunar. Ayrıca, yerel kalkınma, istihdam yaratılması ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması gibi hedefler marinaların sosyoekonomik katkılarını değerlendirmede önem taşır.

Kültürel ve doğal mirasın korunması başlığı altında sunulan kriterler ise marinaların konumlandığı kıyı bölgelerindeki hassas ekosistemler ve tarihî dokuların korunmasını destekler. Kıyı erozyonuna karşı

önlem alınması, biyolojik çeşitliliğin gözetilmesi, yerel kültürel değerlerin marina tasarımına entegre edilmesi gibi uygulamalar, bu kriterler kapsamında değerlendirilebilir.

Endüstri Kriterleri, marinaların bünyesindeki kapalı sosyal alanlar, konaklama birimleri ve ticari tesislerin değerlendirilmesi açısından tamamlayıcı bir referans sunmaktadır. Bu kriterler, marinaların hem destinasyon hem de tesis ölçeğinde bütüncül olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, GSTC Standartları, marinaların turistik destinasyon, yerel kalkınma aracı ve çevresel sorumluluk alanı olarak planlanması, işletilmesi ve değerlendirilmesine olanak tanıyan uluslararası geçerliliğe sahip bir çerçeve sunmaktadır. Bu durum, GSTC uyumlu marinaların çevreye duyarlı turistler ve yatırımcılar açısından tercih edilirliğini artırmaktadır. Dolayısıyla, GSTC kriterlerinin marinalara uygulanabilirliği, sürdürülebilirlik açısından bütüncül bir değerlendirme yaklaşımı geliştirmek için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada GSTC'nin değerlendirme başlıkları ve alt başlıkları yönlendirici olarak alınmıştır. Marinaların sürdürülebilirliğini bütüncül ve kapsamlı bir çerçevede değerlendirmek amacıyla önerilen yöntem, GSTC Destinasyon ve Endüstri Kriterleri ile Mavi Bayrak Programı temel alınarak geliştirilmiştir. Çalışma, anlamacı/yorumsamacı paradigma çerçevesinde, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş olup yöntem aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır.

2.2 Yöntemin Adımları

2.2.1 Doküman Analizi / Sınıflandırma

GSTC sürdürülebilirlik kriterleri dört ana tema etrafında yapılandırılmıştır: sürdürülebilir yönetim, sosyoekonomik sürdürülebilirlik, kültürel sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik. Marinalar için Mavi Bayrak kriterlerinin çevresel sürdürülebilirlik odaklı hazırlandığı bilinmekle birlikte, içeriğin alt metinlerinde diğer ana temalara ilişkin unsurların bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Yöntemin ilk adımında; En son sürüm olan "2018 Marinalar İçin Mavi Bayrak Kriterleri ve Kılavuz Notları" doküman (metin) analizi yöntemiyle incelenmiş, kriter başlıkları içeriklerine göre GSTC'nin dört ana teması altında sınıflandırılmıştır. Marinalar İçin Mavi Bayrak kriterlerinin her birinin hangi temada değerlendirildiği Tablo 4'te gösterilmektedir.

Doküman analizi, araştırılan olgu veya olaylarla ilgili yazılı materyallerin sistematik bir şekilde gözden geçirilmesi, bu materyallerden anlamlı verilerin çıkarılması ve elde edilen bilgilerin yeni bir çerçevede birleştirilmesi sürecidir. (Creswell, 2002'den aktaran Baltacı, 2019) Hazırlanan sınıflandırma listesinde, sosyoekonomik sürdürülebilirlik teması altında sınırlı sayıda kriterin yer aldığı, kültürel sürdürülebilirlik temasının ise herhangi bir kriter içermediği tespit edilmiştir.

2.2.2 Doküman Analizi / Karşılaştırma / Eşleştirme

GSTC Destinasyon, GSTC Endüstri ve Mavi Bayrak kriterleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Doküman (metin) analizi yöntemi kullanılarak içerik açısından en yakın olan kriterlerin karşılıklı olarak eşleştirildiği Tablo 5'te her bir kriter, benzer içeriğe sahip diğer iki listedeki kriterlerle ilişkilendirilmiştir.

Mavi Bayrak kriterlerinin numaralarla ifade edildiği listede, 1-16-18-29 ve 33 numaralı kriterlerin içeriklerinin, birden fazla GSTC kriteriyle eşleştiği görülmüştür (Tablo 5'te mavi renkle işaretli kriterler). Bununla birlikte, 10 numaralı kriter Tablo 4'te "A: Sürdürülebilir Yönetim" teması altında yer almakta iken, GSTC kriterlerinin içerik analizi doğrultusunda Tablo 5'teki "D: Çevresel Sürdürülebilirlik" teması altına taşınmıştır (Tablo 5'te sarı renkle işaretli kriter). Tabloda gri renkle belirtilen alanlar, ilgili kriter listesinin diğer listelere kıyasla eksik yönlerini göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda; Mavi Bayrak kriter listesinin "Sosyoekonomik Sürdürülebilirlik" teması altında sınırlı

sayıda kriter içerdiği, "Kültürel Sürdürülebilirlik" başlığı altında ise herhangi bir kriterin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Marinalar İçin Mavi Bayrak Kriterlerinin, GSTC Kriterlerinin Dört Ana Teması Altında Sınıflandırılması (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Ana Tema	Mavi Bayrak Ana Başlıkları	Mavi Bayrak Alt Başlıkları
A: Sürdürülebilir Yönetim	Çevre Eğitimi ve Bilgilendirme	1. Hassas Alan ve Çevre Bilgisi
		2. Çevre Davranış Kuralları
		3. Standart Mavi Bayrak Panosu
		4. Çevre Eğitimi ve Bilinçlendirme Etkinlikleri
		5. Yatlarda Mavi Bayrak
		6. Marina Çalışanları İle Çevre ve Sürdürülebilirlik Toplantısı
		7. Tüm çalışanların Mavi Bayrak bilgisi
	Çevre Yönetimi	8. Çevre Yönetim Komitesi
		9. Çevre Politikası ve Planı
		10. Hassas Alan Yönetimi
		16. Ulusal Yasalara uyum
		22. Çevre Politikası ve Sürdürülebilirlik Programı
	Güvenlik Hizmetleri	31. Kirlilik, Yangın ve Diğer Kazalar İçin Acil Durum Planı
		32. Güvenlik Önlemlerine İlişkin Tabelalar
		35. Kriterlerin Yerini Gösteren Harita
	Sosyal Çevre / Halkın Katılımı	38. Yakın Sosyal Çevre İle Etkileşimli Yönetim
B: Sosyo-ekonomik Sürdürülebilirlik	Güvenlik Hizmetleri	30. Cankurtaran, İlkyardım ve Yangın Söndürme Malzemeleri ile İlgili Standartlar
		34. Engelli Olanakları
	Kurumsal Sosyal Sorumluluk	37. Marinada KSS (Kurumsal Sosyal Sorumluluk) Politikası
C: Kültürel Sürdürülebilirlik		
D: Çevresel Sürdürülebilirlik	Çevre Yönetimi	11. Tehlikeli Atıkların Yönetimi
		12. Çöplerin Toplanması
		13. Geri Dönüşüm Kutuları
		14. Sintine Suyu Alım Olanakları
		15. Tuvalet Suyu Alım Olanakları
		17. Sıhhi Olanaklar, Atık Su Kontrolü
		18. Bakım-onarım Ünitelerinde Kirlilik Kontrolü
		19. Sürdürülebilir Ulaşım Araçlarının Teşviki
		20. Otopark ve Araç Kullanımı Kuralları
		21. Sıhhi Olanaklardaki Su Tüketiminin Kontrolü
		23. Çevre Dostu Temizlik Ürünleri Kullanımı
		24. Çevre Dostu Tuvalet Malzemeleri Kullanımı
		25. Enerji Verimli Aydınlatma
		26. Yenilenebilir Enerji Kullanımı
		27. İklim Nötr Uygulamalar
		28. Yapay Yeşil Alanların Yönetimi
		29. Çevre Dostu Ürün Kullanımı ve Tedariği
	Güvenlik Hizmetleri	33 Elektrik ve Su Servisi
	Su Kalitesi	36. Su Kalitesi

Tablo 5. GSTC Destinasyon & GSTC Endüstri & Mavi Bayrak Kriterleri İçeriğe Göre Eşleştirme Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

GSTC DESTİNASYON KRİTERLERİ			GSTC ENDÜSTRİ KRİTERLERİ		MAVİ BAYRAK KRİTERLERİ
A: Sürdürülebilir Yönetim	A(a) Yönetimin yapısı ve çerçevesi	A1 Destinasyon yönetim sorumluluğu	A: Etkili bir sürdürülebilir yönetimin gösterilmesi	A1 Sürdürülebilirlik yönetim sistemi	8
		A2 Destinasyon yönetim stratejisi ve eylem planı		A2 Yasal uyum	1 9 22
		A3 İzleme ve raporlama		A3 Raporlama ve iletişim	
	A(b) Paydaş katılımı	A4 Kurumsal katılım ve sürdürülebilirlik standartları		A4 Personel katılımı	6 7
		A5 Yerel/Bölgesel katılım ve geribildirim		A10 Destinasyonun katılımı	38
		A6 Ziyaretçi katılımı ve geribildirim		A5 Müşteri deneyimi	1 5
		A7 Tanıtım ve bilgi		A6 Doğru tanıtım	2 3 4 32 35
				A9 Bilgi ve yorumlama	
	A(c) Baskı ve değişimin yönetimi	A8 Ziyaretçi yoğunluğu ve faaliyetlerin izlenmesi			
		A9 Planlama düzenlemeleri ve kalkınmanın kontrolü		A7.1 Uyum	16
				A7.2 Etki ve bütünlük	
				A8 Karadaki su ve mülkiyet hakları	
		A10 İklim değişikliğine uyum			
		A11 Risk ve kriz yönetimi			31
				A7 Binalar ve altyapı	16 29
				A7.3 Sürdürülebilir uygulamalar ve materyaller	
B: Sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik	B(a) Yerel/Bölgesel ekonomik fayda sağlamak	B1 Turizmin ekonomik katkısının ölçülmesi	B: Yerel/Bölge toplumunun sosyal ve ekonomik faydalarının en üst düzeye çıkarılması ve olumsuz etkilerin en aza indirilmesi	B8 Topluma hizmet faaliyetleri	
		B2 Saygın iş ve kariyer fırsatları		B7 İyi-saygın çalışma	
				B6 Fırsat Eşitliği	
		B3 Yerel/Bölgesel girişimcileri ve adil ticareti desteklemek		B2 Yerel/Bölgesel istihdam	
				B4 Yerel/Bölgesel girişimciler	
				B3 Yerel/Bölgesel satın alma	
	B(b) Sosyal refah ve etkiler	B4 Yerel/Bölge halkı desteği		B1 Yerel halkın/Bölge halkının desteklenmesi	
		B5 Sömürü/istismar ve ayrımcılığı önleme		B5 İstismar ve taciz	
		B6 Mülkiyet ve kullanım hakları		B9 Yerel/Bölgesel geçim kaynakları	
		B7 Emniyet ve güvenlik			30
		B8 Herkesin erişim		A7.4 Herkes için erişim	34
					37
C: Kültürel sürdürülebilirlik	C(a) Kültürel mirasın korunması	C1 Kültürel varlıkların korunması	C: Kültürel mirasın faydalarının en üst düzeye çıkarılması ve olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi	C2 Kültürel mirasın korunması	
		C2 Kültürel eserler		C4 Eserler	
		C3 Somut olmayan miras			
		C4 Geleneksel erişim			
		C5 Fikri mülkiyet		C3 Kültür ve mirasın sunulması	
	C(b) Kültürel alanların ziyareti	C6 Kültürel alanlarda ziyaretçi yönetimi		C1 Kültürel etkileşimler	
		C7 Alanlar ile ilgili açıklama			
D: Çevresel sürdürülebilirlik	D(a) Doğal mirasın korunması	D1 Hassas çevrelerin korunması	D: Çevreye olan faydaların en üst düzeye çıkarılması ve olumsuz etkilerin en aza indirilmesi		10
		D2 Doğal alanlarda ziyaretçi yönetimi			
		D3 Yaban hayatı etkileşimi			
		D4 Türlerin sömürülmemesi ve hayvan refahı			
	D(b) Kaynak yönetimi	D5 Enerji tasarrufu		D1.3 Enerji tasarrufu	25 26 33
		D6 Su yönetimi		D1.4 Su tasarrufu	21 33
		D7 Su kalitesi			36
	D(c) Atık ve emisyon yönetimi	D8 Atıksu		D2.3 Atıksu	14 15 17
		D9 Katı atık		D2.4 Katı atık	12 13
		D10 Seragazı emisyonları ve iklim değişikliğinin hafifletilmesi		D2.1 Sera gazı emisyonları	27
		D11 Düşük-etkili ulaşım		D2.2 Taşımacılık	19 20
		D12 Işık ve gürültü kirliliği		D2.6 Kirliliğin en aza indirilmesi	18
				D1.1 Çevreye duyarlı satın alma	23 24 29
				D1.2 Verimli satın alma	
				D2.5 Zararlı maddeler	11 18
					28

* Tabloda verilen renklerin anlamları, "2.2.2 Doküman Analizi / Karşılaştırma / Eşleştirme" başlığı altında detaylı açıklanmıştır.

2.2.3 İçerik Analizi

İçerik analizi; nitel ve nicel araştırmaların her ikisinde de kullanılabilen, kitle iletişim araçlarındaki içeriği incelemek amacıyla geliştirilmiş bir tekniktir. İçerik analizi, metin veya söylemdeki ana unsurları belirleme, sınıflandırma ve yorumlama aşamalarını içeren, sistematik, metodolojik ve nesnel bir analiz yöntemi olarak tanımlanabilir. Ayrıca, bir metin ya da görselde belirli kategorilerin/kodların sistematik olarak varlığını analiz etmek için uygulanmaktadır (Robert & Bouillaget, 1997).

İçerik analizi adımında gerçekleştirilen ve üç aşamadan oluşan çalışmalar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

- **GSTC Destinasyon Kriterleri & GSTC Endüstri Kriterleri İçerik Analizi Tablosu:**

Bir önceki adım olan "Eşleştirme" aşamasında Tablo 5'te karşılıklı olarak yerleştirilen GSTC Destinasyon ve GSTC Endüstri kriterlerinin açıklama metinleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; in vivo ve betimsel kodlar belirlenerek Tablo 6.a'da gösterilmiştir.

In vivo kodlama, literatürde *harfiyen kodlama, motamot kodlama* veya *tümevarımsal kodlama* olarak da adlandırılmaktadır. Bu kodlama yöntemi, incelenen metinlerde yer alan anlamlı kelime veya kelime gruplarını hiçbir değişiklik yapmadan, olduğu gibi, kod olarak kabul etmektedir. *Betimsel kodlam*a ise bazı kaynaklarda *konu kodlama* olarak da geçmekte olup, veri içindeki bir pasajın temel konusunu tek bir kelime veya kısa bir ifadeyle—genellikle isim kullanılarak—özetlemektedir (Saldana, 2023).

İncelenen metinlerde, in vivo kodlama yöntemi ile içerikteki temel kodlar belirlenmiş, ardından betimsel kodlama yöntemi ile in vivo kodlar konu başlıkları altında kategorize edilmiştir.

GSTC Destinasyon ve GSTC Endüstri kriterlerinin benzerlik ve farklılıklarının belirlendiği içerik analizi ile marinalar için hazırlanmış, kapsamlı ve bütünleşik tek bir GSTC kriter listesi oluşturmak amaçlanmaktadır.

- **GSTC Destinasyon Kriterleri & GSTC Endüstri Kriterleri Düzenlenmiş Eşleştirme ve Kodlama Tablosu:**

GSTC Destinasyon ve Endüstri kriterleri, gerçekleştirilen içerik analizine dayanarak "tema, alt tema, kategori, alt kategori ve kod" düzeylerinde sınıflandırılmıştır. Tablo 6.b adı ile düzenlenen liste, Tablo 6.a'ya kıyasla daha sadeleştirilmiş olup, içerik analizinde elde edilen verileri odak noktasına alan, temel bilgileri daha sistemli ve bütüncül bir biçimde sunan bir ara çalışma niteliğindedir.

- **Mavi Bayrak Kriterleri- İçerik Analizi Tablosu**

Tablo 5.a'da uygulanan yöntem, *Marinalar İçin Mavi Bayrak Kriterleri* için de kullanılmış olup, içerik analizi yöntemiyle in vivo ve betimsel kodları içeren Tablo 6.c hazırlanmıştır.

Tablo 6.a (Kısmi Gösterim) GSTC Destinasyon Kriterleri & GSTC Endüstri Kriterleri İçerik Analizi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

GSTC Destinasyon Kriterleri & GSTC Endüstri Kriterleri- İçerik Analizi Tablosu					
GSTC DESTİNASYON KRİTERLERİ (Versiyon 2.0 - 2019)			**GSTC ENDÜSTRİ KRİTERLERİ / Oteller ve Konaklama Yerleri için (Versiyon 3, 21 ARALIK 2016)**		
GSTC DESTİNASYON KRİTERLERİ	**PERFORMANS GÖSTERGELERİ**	**GSTC DESTİNASYON KRİTERLERİ İÇERİK ANALİZİ**	**GSTC ENDÜSTRİ KRİTERLERİ**	**OTELLER İÇİN GÖSTERGELER**	**GSTC ENDÜSTRİ KRİTERLERİ İÇERİK ANALİZİ**
BÖLÜM A: Sürdürülebilir Yönetim			**BÖLÜM A: Etkili bir sürdürülebilir yönetimin gösterilmesi**		
A(a) Yönetimin yapısı ve çerçevesi					
"A1. Destinasyon yönetim sorumluluğu: Destinasyon, 1 *özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplumun katılımı* yla 2 *sürdürülebilir turizme yönelik koordineli bir yaklaşım* dan sorumlu 3 *etkin bir organizasyon, departman, grup ya da komite* ye sahiptir. Bu grup, 4 *sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların yönetimi* için 5 *sorumluluklar, gözetim ve uygulama yetenekleri* ni tanımlamıştır. Grup 6 *yeterli şekilde finanse edilir*, destinasyon yönetimini sağlamada 7 *çeşitli organlarla çalışır*, 8 *yeterli personele (sürdürülebilirlik deneyimi olan personel dahil) erişebilir* ve operasyonlarında ve işlemlerinde 9 *sürdürülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri* ni izler."	"* Grubun konu ile ilgili yapısını ve sorumluluklarını gösteren dökümante edilmiş kanıtlar. * Mevcut ve gelecekteki fon kaynaklarını gösteren finansal bir plan ve bütçe. * Diğer organlarla olan etkileşim ve bağlantılara ilişkin kanıtlar. * Daimi ve sözleşmeli personelin konuyla ilgili deneyimlerini gösteren kayıtlar. * Sürdürülebilirlik ilkelerine uyum ve farkındalığı, sözleşme ve işletme süreçlerinde şeffaflığı gösteren yönetim süreçleri ve esasları."	**in vivo kodlar** **1** "özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum katılımı" **2** "sürdürülebilir turizme yönelik koordineli bir yaklaşım" **3** "etkin bir organizasyon, departman, grup ya da komite" **4"** sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların yönetimi sorumluluğu" **5** "sorumluluklar, gözetim ve uygulama yetenekleri" **6** "yeterli şekilde finanse edilir" **7** "çeşitli organlarla çalışır" **8** "sürdürülebilirlik deneyimi olan yeterli personele erişim" **9** "sürdürülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri" **Betimsel kodlar** **10** Katılımcı Yönetim ve Koordinasyon **11** Sorun Yönetimi ve Yönetimin Sorumlulukları **12** Yönetimin Özellikleri ve Destekleri	**"A1. Sürdürülebilirlik yönetim sistemi:** İşletme, a *büyüklüğüne ve kapsamına uygun*, b *çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik*, c *kalite, insan hakları, sağlık, güvenlik, risk ve kriz yönetimi konularını ele alan* ve d *sürekli iyileştirmeyi yönlendiren* e *uzun vadeli bir sürdürülebilirlik yönetim sistemi* uygulamaktadır."	"* Sürdürülebilirlik Yönetim (SY) Sistemi açıkça belgelenmiştir. * SY Sistemi çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik, kalite, insan hakları, sağlık ve güvenlik konularını kapsamaktadır. * SY Sistemi, risk ve kriz yönetiminin değerlendirilmesini içerir. * Yazılı kanıtlar SY sisteminin uygulanmasını göstermektedir. * SY sistemi, sürdürülebilirlik performansında sürekli iyileştirmenin izlenmesi için bir süreç içermektedir. "	**in vivo kodlar** **a** "İşletmenin büyüklüğüne (ölçeğine) ve kapsamına uygun" **b** "çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik yönetim" **c** "kalite, insan hakları, sağlık, güvenlik, risk ve kriz yönetimi konularını ele alan yönetim" **d** "sürekli iyileştirmeyi yönlendiren yönetim" **e** "uzun vadeli bir sürdürülebilirlik yönetim sistemi" **Betimsel kodlar** **f** Çok Boyutlu Sürdürülebilirlik Yönetimi **g** Sorumluluk Kapsamı **h** Yönetim Sistemi Özellikleri
"A2. Destinasyon yönetim stratejisi ve eylem planı: Destinasyon, 1 *sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan* ve 2 *paydaş katılımı ile geliştirilmiş*, 3 *destinasyon ölçeğine uygun*, 4 *kamuya açık*, 5 *çok yıllıklı* destinasyon yönetim stratejisi ve eylem planı oluşturmuş ve uygulamaktadır. Strateji, 6 *turizm varlıklarının tespit ve değerlendirmesi* ni içerir ve 7 *sosyo- ekonomik, kültürel ve çevresel sorunları ve riskler* i dikkate alır. Strateji, 8 *destinasyondaki daha kapsamlı sürdürülebilir kalkınma politika ve eylemi ile ilişkili* ve etkilidir."	"* Güncel destinasyon stratejisi ve eylemini gösteren yayınlanmış bir doküman * Strateji/ plan açık bir biçimde görülebilir ve çevrimiçi olarak erişilebilir. * Planın geliştirilmesinde paydaşlara danışıldığını gösteren, toplantı vb. kanıtlar. * Sürdürülebilirlik ilkelerine atıf ve mevcut varlıkların, sorunların ve risklerin değerlendirmesini içeren strateji ve eylem planı. * Strateji ve eylem planında daha kapsamlı sürdürülebilir kalkınma politikasına (SKH'lerinin takibi dahil) yönelik spesifik atıflar veya tam tersi."	**in vivo kodlar** **1** "sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan strateji" **2** "paydaş katılımı ile geliştirilmiş" **3** "destinasyon ölçeğine uygun" **4** "kamuya açık" **5** "çok yıllıklı" **6** "turizm varlıklarının tespit ve değerlendirmesi" **7** "sosyo- ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar ve riskler" **8** "daha kapsamlı sürdürülebilir kalkınma politika ve eylemi ile ilişkili" **Betimsel kodlar** **9** Yönetim Stratejisinin Temelleri **10** Yönetim Stratejisinin Özellikleri **11** Kaynakların ve Sorunların Yönetimi	**A2. Yasal uyum:** "İşletme, diğerlerinin yanı sıra a *sağlık, güvenlik, işgücü ve çevresel konular* da *dahil* olmak üzere b *yürürlükteki tüm yerel/bölgesel,ulusal ve uluslararası mevzuat ve düzenlemelere uygun* dur. "	"* Geçerli tüm yasal gereksinimlerin güncel bir listesi tutulur. * Sertifikalar veya diğer yazılı kanıtlar, geçerli tüm yasal gerekliliklere uygunluğu gösterir. "	**in vivo kodlar** **a** "sağlık, güvenlik, işgücü ve çevresel konular" **b** "yürürlükteki tüm yerel/bölgesel, ulusal ve uluslararası mevzuat ve düzenlemelere uygun" **Betimsel kodlar** **c** Yasa ve Düzenlemelere Uyumluluk
"A3. İzleme ve raporlama: Destinasyon, 1 *turizmden kaynaklı sosyo ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlara ve etkilere* 2 *yanıt vermek* ve bunları *izlemek için bir sistem* uygulamaktadır. 3 *Faaliyetler ve sonuçlar düzenli olarak izlenir, değerlendirilir* ve 4 *kamuya açık bir şekilde raporlanır*. 5 *İzleme sistemi periyodik olarak gözden geçirilir*."	"* Tanımlı spesifik ve ölçülebilir sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel göstergeler ve hedefler. * Göstergelere dayalı ölçümler, sonuçlarıyla birlikte en az yıllık olarak kaydedilir ve yayınlanır. * Eylemlerin ve çıktıların raporlama ve izlemesine ait yazılı kayıtlar. * İzleme sisteminin önceki gözden geçirmeleri ve gelecek gözden geçirme programı."	**in vivo kodlar** **1** "turizmden kaynaklı sosyo ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar ve etkiler" **2** "sorun ve etkilere yanıt vermek ve bunları izlemek için bir sistem" **3** "Faaliyetler ve sonuçlar düzenli olarak izlenir, değerlendirilir" **4** "kamuya açık bir şekilde raporlanır" **5** "İzleme sistemi periyodik olarak gözden geçirilir" **Betimsel kodlar** **6** İzleme ve Yanıt Sistemi **7** Düzenli İzleme ve Değerlendirme **8** Şeffaf Raporlama ve Gözden Geçirme	**"A3. Raporlama ve iletişim:** İşletme, a *sürdürülebilirlik politikasını, eylemlerini ve performansı* nı b *müşteriler de dahil olmak üzere paydaşlara iletir ve* c *desteklerini alma* ya çalışır."	"* Sürdürülebilirlik performansı hakkında düzenli raporlar hazırlanmaktadır. * Sürdürülebilirlik politikaları ve eylemleri iç ve dış iletişim materyallerinde rapor edilir. * İletişim, tüketici ve paydaş desteğini davet eden mesajlar içerir. "	**İn vivo kodlar** **a** "sürdürülebilirlik politikasını, eylemlerini ve performansı" **b** "müşteriler de dahil olmak üzere paydaşlara iletilir" **c** "desteklerini alma" **Betimsel kodlar** **d** Sürdürülebilirlik Performansı ve Raporlama **e** Paydaş Katılımı ve Destek Alma

Tablo 6.b (Kısmi Gösterim) GSTC Destinasyon Kriterleri & GSTC Endüstri Kriterleri İçerik Analizi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

TEMA	ALT TEMA	GSTC DESTİNASYON KRİTERLERİ			GSTC ENDÜSTRİ KRİTERLERİ		
		KATEGORİ	ALT KATEGORİ (betimsel kodlar)	KOD (in vivo kodlar)	KATEGORİ	ALT KATEGORİ (betimsel kodlar)	KOD (in vivo kodlar)
A: Sürdürülebilir Yönetim	A(a) Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi	A1. Destinasyon Yönetim Sorumluluğu	Katılımcı Yönetim ve Koordinasyon	özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum katılımı	A1. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi		
				sürdürülebilir turizme yönelik koordineli bir yaklaşım			
				etkin bir organizasyon, departman, grup ya da komite			
			Sorun Yönetimi ve Yönetimin Sorumlulukları	sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların yönetimi		Çok Boyutlu Sürdürülebilirlik Yönetimi	çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik yönetim
				sorumluluklar, gözetim ve uygulama yetenekleri		Sorumluluk Kapsamı	kalite, insan hakları, sağlık, güvenlik, risk ve kriz yönetimi konuları
			Yönetimin Özellikleri ve Destekleri	çeşitli organlarla çalışır		Yönetim Sistemi Özellikleri	İşletmenin büyüklüğüne ve kapsamına uygun
				yeterli şekilde finanse edilir			uzun vadeli
				sürdürülebilirlik deneyimi olan yeterli personele erişim			sürekli iyileştirmeyi yönlendiren
				şeffaflık			
		A2. Destinasyon Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı	Yönetim Stratejisinin Temelleri	sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan	A2. Yasal Uyum		
				kapsamlı sürdürülebilir kalkınma politika ve eylemi ile ilişkili			
			Yönetim Stratejisinin Özellikleri	paydaş katılımı ile geliştirilmiş			
				kamuya açık			
				destinasyon ölçeğine uygun			
				çok yıllıklı			
			Kaynakların ve Sorunların Yönetimi	turizm varlıklarının tespit ve değerlendirmesi			
				sosyo- ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar ve riskler			
						Yasa ve Düzenlemelere Uyumluluk	sağlık, güvenlik, işgücü ve çevresel konular dahil
							yürürlükteki tüm yerel /bölgesel, ulusal ve uluslararası mevzuat ve düzenlemelere uygun
		A3. İzleme ve Raporlama	İzleme ve Yanıt Sistemi	turizmden kaynaklı sosyo ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlara ve etkilere yanıt vermek	A3. Raporlama ve İletişim	Sürdürülebilirlik Performansı ve Raporlama	sürdürülebilirlik politikasını, eylemlerini ve performansı
				sorun ve etkileri izlemek			
			Düzenli İzleme ve Değerlendirme	faaliyet ve sonuçları düzenli izleme-değerlendirme			
			Şeffaf Raporlama ve Gözden Geçirme	kamuya açık raporlama		Paydaş Katılımı ve Destek Alma	müşteriler de dahil olmak üzere paydaşlara iletilir
				izleme sistemini periyodik olarak gözden geçirmek			desteklerini alma
	A(b) Paydaş Katılımı	A4. Kurumsal Katılım ve Sürdürülebilirlik Standartları	Sürdürülebilirlik Eğitimi ve Teşviki	turizm işletmelerini sürdürülebilirlik konuları hakkında düzenli olarak bilgilendirmek	A4. Personel Katılımı	Sürdürülebilirlik Eğitimi ve Katılım	personel katılımıyla sürdürülebilirlik yönetim sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması
				turizm işletmelerinin faaliyetlerini daha sürdürülebilir hale getirmeleri için teşvik etmek ve desteklemek			sistemin sunumundaki rolleri ve sorumlulukları
							periyodik rehberlik ve eğitim
			Standartların Benimsenmesi	sürdürülebilirlik standartlarının benimsenmesini teşvik etmek			
			Sürdürülebilirlik Sertifikası ve Görünürlük	GSTC-I Onaylı standartlar ve GSTC-I Akredite sertifikasyon planlarının uygulanmasını teşvik etmek			
				sürdürülebilirlik sertifikasına sahip işletmelerin bir listesini yayınlamak			

Tablo 6.c (Kısmi Gösterim) Mavi Bayrak Kriterleri İçerik Analizi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

MARİNALAR İÇİN MAVİ BAYRAK KRİTERLERİ (2018)			EŞLEŞEN GCTC KRİTERLERİ	
MAVİ BAYRAK ÜST BAŞLIK	MARİNALAR İÇİN MAVİ BAYRAK KRİTERLERİ (zorunlu kriter(z), kılavuz kriter(k))	MAVİ BAYRAK KRİTERLERİ İÇERİK ANALİZİ	DESTİNASYON KRİTERLERİ	ENDÜSTRİ KRİTERLERİ
ÇEVRE EĞİTİM VE BİLGİLENDİRME	**"1. Hassas Alan ve Çevre Bilgisi: (z)** ***Marinayı kullananlara, yakın çevre eko-sistemleri*** ile ***çevre unsurları*** hakkında ***bilgi*** *verilmelidir.* Bu kriter marina kullanıcılarının yakın çevrenin ***eko-sistemleri ve hassas doğal alanları hakkında bilgi sahibi olmaları*** nı, ***eğitilmeleri*** ni, ***sorumluluk sahibi bir şekilde çevreyi deneyimlemeleri için*** onları ***motive etmeyi amaçlar*** . Kıyı alanı eko-sistemi, civardaki hassas, doğal alanlar ve deniz alanları (kıyı ve deniz koruma alanları da dahil olmak üzere) hakkındaki bilgiler marina ***Mavi Bayrak panosunda sergilenme*** lidir. Civardaki ***hassas alanlar*** marinadan yürüme mesafesinde olan (birkaç kilometre) alanlar olarak tanımlanır ve civardaki hassas, ***doğal deniz alanları*** tekne ile kolayca ulaşılabilir olan (marina kullanıcılarının sıkça denizde gittikleri bir mesafe) kıyı ve kara iç sularındaki alanlar olarak ***tanım*** lanmıştır. ***Hassas alan*** ın ziyaret edilmesinin mümkün olması durumunda, duyurulacak bilgi, alandaki faaliyetler için ***davranış kuralları*** nı da içermelidir. Ayrıntılar denizde yol alırken veya demirlerken hassas ***deniz alanları*** yla ilgili ***kaçınılması gerekenler*** in bilgilerini de içermelidir. ***Doğal ortamlarda konumlanmış marinalar*** ın bu kritere dikkat etmesi özellikle önemlidir. Eğer yakınlarda özellikle ***hassas alanlar mevcut değilse, genel çevre eko-sistemleriyle ilgili bilgiler*** verilmelidir. Yakın çevreyle ilgili diğer genel bilgilerin verilmesi de uygun olabilir ve ***marinanın çevrenin korunması konusundaki kararlılığı*** nı gösterebilir. Mavi Bayraklı marina veya ona yakın bazı alanlar da hassas alan olabilir ve bu alanlar ***özel bir yönetim gerektirebilir*** . Bu tür durumlarda, marinaya bu tür alanların nasıl yönetileceğine ilişkin olarak uygun ***çevre koruma kuruluşuna danışması*** önemle tavsiye edilir. Alanların özel yönetim gerektirdiği durumlarda, başvuru sahibi ***danışma süreci*** **nin gerçekleştiğ**ine ve ***yönetim planının uygulandığı*** na yönelik ***teyit bilgisi*** sağlamak zorundadır. ***İstisnai*** durumlarda, bazı özel alanların hassasiyeti onların marinadaki ***bilgi*** panosunda ***yayınlanmas*** ına engel olur. Çünkü bu tür bilgiler alana gelen ***ziyaretçi sayısı*** nı artırabilir ve ***doğal yaşamı tehlike*** ye sokarak, doğal yaşamı olumsuz etkileyebilir. "	**İn vivo kodlar** "Marinayı kullananlara" "yakın çevre eko-sistem bilgisi" "çevre unsurları bilgisi" "eko-sistemleri ve hassas doğal alanları hakkında bilgi sahibi olmaları" "eğitilmeleri" "sorumluluk sahibi bir şekilde çevreyi deneyimlemeleri için" "motive etmeyi amaçlar" "Mavi Bayrak panosunda sergilenme" "hassas alanlar" "doğal deniz alanları" "hassas alan davranış kuralları" "deniz alanları kaçınılması gerekenler" "Doğal ortamlarda konumlanmış marinalar" "hassas alanlar mevcut değilse, genel çevre eko -sistemleriyle ilgili bilgiler" "marinanın çevrenin korunması konusundaki kararlılığı" "özel yönetim gereksinimi" "çevre koruma kuruluşu danışmanlığı" "danışma sürecinin gerçekleştiği teyidi" "yönetim planının uygulandığı teyidi" "bilgi yayınlama istisnaları" "ziyaretçi sayısı" "doğal yaşam tehlikesi" **Betimsel kodlar** Çevre Bilgilendirme ve Eğitim Hassas Alanların Yönetimi Çevre Koruma ve Yönetim Planı	A2. Destinasyon yönetim stratejisi ve eylem planı / A6. Ziyaretçi katılımı ve geribildirim	A2. Yasal uyum / A5. Müşteri deneyimi
ÇEVRE EĞİTİM VE BİLGİLENDİRME	**"2.Çevre Davranış Kuralları: (z)** ***Marina ve çevresinde yasalara göre uyulacak davranış kuralları*** marinada sergilenmelidir. Çevresel davranış kuralları şu hususları içermelidir: * ***Tehlikeli atıklar*** / petrol atıkları, vb. ***için kabul tesisleri*** nin kullanımı * Çöp konteynırlarının/ çöp tenekelerinin/ atık ***geri dönüşüm tesisleri*** nin kullanımı * Hassas ve ***korunan alanlara saygı*** * Denizde ***seyrin yasaklandığı yerlerde*** hassas ve ***korunan alanlara girmekten kaçınılması*** * ***Tekne onarım ve yıkama alanlarının talimatlara göre kullanımı*** * Çöp kutularının, tuvalet tankı ***atıkların*** ın, vb. marinaya, denize veya kıyı boyunca bir noktaya boşaltılmasının yasaklanması * ***Yat atık su kabul tesisleri*** nin kullanımı Davranış kuralları ***bilgi panosuna asılmalı*** dır. Bununla beraber, davranış kuralları mümkün olduğunda ***tekne sahiplerine kitapçık halinde dağıtılmalı*** dır ve ***marinanın web sitesine koyulmalı*** dır. "	**In vivo kodlar** "Marina ve çevresinde" "yasalara göre uyulacak" "çevre davranış kuralları" "Tehlikeli atıklar için kabul tesisleri" "atık geri dönüşüm tesisleri" "korunan alanlara saygı " "seyrin yasaklandığı yerlerde korunan alanlara girmekten kaçınılması" "Tekne onarım ve yıkama alanlarının talimatlara göre kullanımı" "atıkların bir noktaya boşaltılmasının yasaklanması" "Yat atık su kabul tesisleri" "bilgi panosuna asılmalı" "tekne sahiplerine kitapçık halinde dağıtılmalı" "marinanın web sitesine koyulmalı" **Betimsel kodlar** Çevre Davranış Kurallarının Sergilenmesi	A7. Tanıtım ve bilgi	A6. Doğru tanıtım
ÇEVRE EĞİTİM VE BİLGİLENDİRME	**"3. Standart Mavi Bayrak Panosu: (z)** ***Mavi Bayrak Programı, ödül kriterleri ve diğer FEE eko-etiketi*** hakkında bilgi marinada sergilenmelidir. Mavi Bayrak Programına ilişkin bilgi marina ***mavi bayrak panosunda sergilenmeli*** dir. ***Mavi Bayrak kriterleri*** *nin dört kategorisinin* her biri *açıklanmalıd* ır. Tüm ***kriter listesi*** nin marinada ilgilenen ***ziyaretçiler için erişilebilir*** hale getirilmesi gerekir. Bununla beraber Mavi Bayrak Ulusal Koordinatörünün, Uluslararası Mavi Bayrak genel merkezinin ve marinadan sorumlu kişinin **irtibat bilgileri sergilenmeli**dir. Ziyaretçiler Mavi Bayrak marina kriterlerine uygunsuz bir durumla karşılaşmaları durunda ***ilgili makamla irtibata geçmeye teşvik*** edilmelidir. Bu *Mavi Bayrak Ulusal* Koordinatörünün, *Uluslararası* Mavi Bayrak Genel Merkezinin ve marinadan sorumlu kişinin irtibat bilgilerinin sergilenmesiyle yapılır. Mavi Bayraklı plaj ve marinalar, FEE'nin bir diğer ***eko-etiket*** Programı olan ***Yeşil Anahtar Programının*** da **tanıtımı**nı şu sözlerle yapmalıdır: "FEE'nin Mavi Bayrak'ın yanında, turistik işletmeler için önerdiği bir başka eko-etiket programı da Yeşil Anahtar'dır. Daha fazla bilgi için: www.greenkey.global ve www.turcev.org.tr " Bilgi panosunda sergilenen bilgi ayrıca Mavi Bayrak sezonun süresine ve hangi esaslar çerçevesinde bir marinanın Mavi Bayrak ödülü alabileceğine ışık tutmalıdır. ***Bayrağın geçici olarak indirilmesi*** *durumunda,* bayrağın indirilme nedenlerine ilişkin bilgi de bu panolara asılarak ***halk konu ile ilgili bilgilendirilmeli*** dir. Ülke çapında tüm marinalarda aynı ***standart*** ve görüntüdeki ***pano*** nun bulunması bir zorunluluktur. Buna dayalı olarak Mavi Bayrak Panosunun standart tasarımı Vakfımız tarafından yaptırılmış olup, ödüller açıklandıktan sonra, panosu olmayan ya da olup da yıpranmış olan marinalar Vakfımızdan standart pano talebinde bulunulabilir. "	**In vivo kodlar** "Mavi Bayrak Programı, ödül kriterleri ve diğer FEE eko-etiketi" "mavi bayrak panosunda sergilenmeli" "Mavi Bayrak kriterleri" " kriter listesi ziyaretçiler için erişilebilir" "irtibat bilgileri sergilenmeli" "ilgili makamla irtibata geçmeye teşvik" "eko-etiket Yeşil Anahtar Programının tanıtımı" "Bayrağın geçici olarak indirilmesi" "halk konu ile ilgili bilgilendirilmeli" "standart pano" **Betimsel kodlar** Mavi Bayrak Programı ve FEE Eko-etiketi Bilgisi Mavi Bayrak Panosunda Sergilenecekler Yeşil Anahtar Programının Tanıtımı	A7. Tanıtım ve bilgi	A6. Doğru tanıtım

* Tablo 6.c'de, metin içinde kırmızı renk ile gösterilen kelime/kelime grupları, belirlenen in vivo kodları göstermektedir. Metin içinde mavi renk ile gösterilen kelime/kelime grupları ise, kurallar listesinin bir parçası olduğundan, ileriki aşamalarda değiştirilmeden aynen kullanılmak üzere işaretlenmiştir.

2.2.4 Kod Kitabı Oluşturma

- **Kod Kitabı- A / GSTC Destinasyon & GSTC Endüstri Kriterleri İçerik Analizinin Marinalarda Sürdürülebilirlik Bağlamında Düzenlenmesi**

GSTC Destinasyon ve Endüstri Kriterleri temel alınarak gerçekleştirilen ve Tablo 6.b'de gösterilen içerik analizi "Kod kitabı-A" hazırlama aşamasında detaylı bir şekilde incelenmiş ve Tablo 7a'da gösterilen kodlamanın son haline ulaşılmıştır. Analiz sürecinde, her iki kriter listesindeki benzer ve farklı kodlar belirlenmiş; marinalarda sürdürülebilirlik bağlamında **tema, alt tema, kategori, alt kategori ve kodlar** sıralamasıyla tek bir nihai kod kitabı oluşturulmuştur.

Sınıflandırmanın temel çerçevesi, sürdürülebilirliğin ana bileşenlerini oluşturan ve her iki GSTC kriter listesinin temelini teşkil eden dört ana **tema** üzerinden belirlenmiştir. Destinasyon Kriterleri listesindeki temalar, 7.a tablosunda yer alan **alt tema**ların oluşturulmasında temel alınmıştır. Destinasyon ve Endüstri Kriterleri'nde yer alan alt başlıklar ise **kategori** yapısının şekillendirilmesine katkı sağlamış; bazıları aynen korunurken, bazıları her iki listeyi kapsayacak şekilde revize edilmiştir.

Yöntemin 2. adımında gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda belirlenen betimsel kodlar, her iki kriter listesini ortak ve farklı yönleriyle içerecek şekilde yeniden gözden geçirilmiş ve nihai **alt kategori**ler oluşturulmuştur. İçerik analizinde tespit edilen in vivo kodlar ise anahtar kelimelere dönüştürülerek **kod** listesinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

- **Kod Kitabı- B / Mavi Bayrak Kriterlerinin, GSTC Kriterleri İçin Oluşturulan "Tema / Alt Tema / Kategori ve Alt Kategori" Başlıkları Altında Düzenlenmesi**

"Kod kitabı-B" hazırlama aşamasında; Mavi Bayrak kriterleri, Tablo 6.c'de belirlenen *betimsel* ve *in vivo kodlar* temelinde analiz edilmiştir. Kodlar, her bir Mavi Bayrak kriterine karşılık gelen GSTC kriterleri için tespit edilen ve 7.a tablosunda kullanılan tema, alt tema, kategori ve alt kategori başlıkları ile eşleştirilmiş, 7.b tablosu oluşturulmuştur.

2.2.5 Ağaç Diyagramı

Marinalarda sürdürülebilirlik bağlamında düzenlenen GSTC kriterlerine ait kod kitabı ile Mavi Bayrak kriterlerinden çıkarılan kodlar, tek bir ağaç diyagramında görselleştirilmiştir. Diyagramda Mavi Bayrak kodları, GSTC kodları ile eşleştirilmiştir. Mavi Bayrak sütununda içi boş gri renkli çerçeve ile gösterilen kısımlar, yer aldığı satırdaki kategoriye dair bir kod bulunmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca listenin son sütununa, üç kriter listesinin hiçbirinde bulunmayan ancak yazarların *literatür taraması, saha çalışmaları, gözlemleri ve kişisel deneyimlerine* dayanarak ilgili alt kategori altında yer alması gerektiğini düşündükleri kodlar eklenmiş, tüm içerik analizlerini tek bir görselde buluşturan Tablo 8 son şeklini almıştır.

Düzenlenen ağaç diyagramı mevcut sürdürülebilirlik kriterlerini sistematik bir şekilde görselleştirerek, tüm kriterler arasındaki ilişkileri ve eksiklikleri analiz etmeye olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, bu eksiklikleri gidermek için yazarlar tarafından hangi yeni kodların eklendiğini de açıkça ortaya koymaktadır.

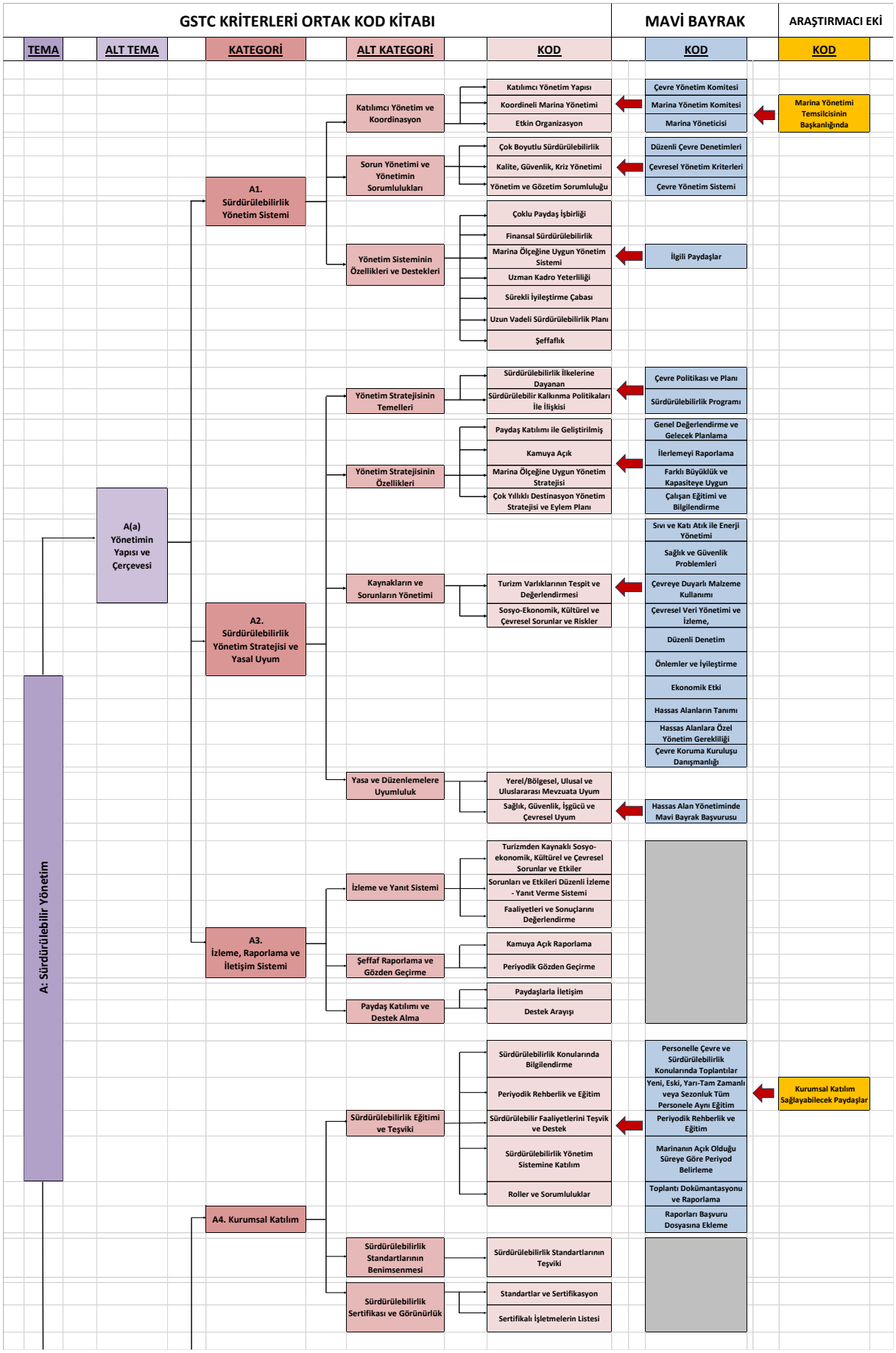
Tablo 7.a (Kısmi Gösterim) Kod Kitabı- A / GSTC Destinasyon & GSTC Endüstri Kriterleri İçerik Analizinin Marinalarda Sürdürülebilirlik Bağlamında Düzenlenmesi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

TEMA	ALT TEMA	KATEGORİ	ALT KATEGORİ	KOD
A. Sürdürülebilir Yönetim	A(a) Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi	A1. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi	Katılımcı Yönetim ve Koordinasyon	Katılımcı Yönetim Yapısı
				Koordineli Marina Yönetimi
				Etkin Organizasyon
			Sorun Yönetimi ve Yönetimin Sorumlulukları	Çok Boyutlu Sürdürülebilirlik
				Kalite, Güvenlik, Kriz Yönetimi
				Yönetim ve Gözetim Sorumluluğu
			Yönetim Sisteminin Özellikleri ve Destekleri	Çoklu Paydaş İşbirliği
				Finansal Sürdürülebilirlik
				Marina Ölçeğine Uygun Yönetim Sistemi
				Uzman Kadro Yeterliliği
				Sürekli İyileştirme Çabası
				Uzun Vadeli Sürdürülebilirlik Planı
				Şeffaflık
		A2. Sürdürülebilirlik Yönetim Stratejisi ve Yasal Uyum	Yönetim Stratejisinin Temelleri	Sürdürülebilirlik İlkelerine Dayanan
				Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları İle İlişkisi
			Yönetim Stratejisinin Özellikleri	Paydaş Katılımı ile Geliştirilmiş
				Kamuya Açık
				Marina Ölçeğine Uygun Yönetim Stratejisi
				Çok Yıllıklı Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı
			Kaynakların ve Sorunların Yönetimi	Turizm Varlıklarının Tespit ve Değerlendirmesi
				Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Çevresel Sorunlar ve Riskler
			Yasa ve Düzenlemelere Uyumluluk	Yerel/Bölgesel, Ulusal ve Uluslararası Mevzuata Uyum
				Sağlık, Güvenlik, İşgücü ve Çevresel Uyum

Tablo 7.b (Kısmi Gösterim) Kod Kitabı- B / Mavi Bayrak Kriterlerinin, GSTC Kriterleri İçin Oluşturulan "Tema / Alt Tema / Kategori ve Alt Kategori"leri Altında Düzenlenmesi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

TEMA	ALT TEMA	KATEGORİ	MAVİ BAYRAK BAŞLIK	ALT KATEGORİ	KOD
A. Sürdürülebilir Yönetim	A(a) Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi	A1. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi	8. Çevre Yönetim Komitesi	Katılımcı Yönetim ve Koordinasyon	Çevre Yönetim Komitesi
					Marina Yönetim Komitesi
					Marina Yöneticisi
				Sorun Yönetimi ve Yönetimin Sorumlulukları	Düzenli Çevre Denetimleri
					Çevresel Yönetim Kriterleri
					Çevre Yönetim Sistemi
				Yönetim Sisteminin Özellikleri ve Destekleri	İlgili Paydaşlar
		A2. Sürdürülebilirlik Yönetim Stratejisi ve Yasal Uyum	1. Hassas Alan ve Çevre Bilgisi / 9. Çevre Politikası ve Planı/ 22. Çevre Politikası ve Sürdürülebilirlik Programı	Yönetim Stratejisinin Temelleri	Çevre Politikası ve Planı
					Sürdürülebilirlik Programı
				Yönetim Stratejisinin Özellikleri	Genel Değerlendirme ve Gelecek Planlama
					İlerlemeyi Raporlama
					Farklı Büyüklük ve Kapasiteye Uygun
					Çalışan Eğitimi ve Bilgilendirme
				Kaynakların ve Sorunların Yönetimi	Sıvı ve Katı Atık ile Enerji Yönetimi
					Sağlık ve Güvenlik Problemleri
					Çevreye Duyarlı Malzeme Kullanımı
					Çevresel Veri Yönetimi ve İzleme,
					Önlemler ve İyileştirme
					Düzenli Denetim
					Ekonomik Etki
					Hassas Alanların Tanımı
					Hassas Alanlara Özel Yönetim Gerekliliği
					Çevre Koruma Kuruluşu Danışmanlığı
				Yasa ve Düzenlemelere Uyumluluk	Hassas Alan Yönetiminde Mavi Bayrak Başvurusu
		A3. İzleme, Raporlama ve İletişim Sistemi		İzleme ve Yanıt Sistemi	
				Şeffaf Raporlama ve Gözden Geçirme	
				Paydaş Katılımı ve Destek Alma	

Tablo 8. (Kısmi Gösterim) Ağaç Diyagramı Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

3. Bulgular

3.1 Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri Listesi

GSTC Destinasyon, GSTC Endüstri ve Marinalar İçin Mavi Bayrak kriterlerinin; doküman analizi, sınıflandırma, karşılaştırma, eşleştirme ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak marinalarda sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi sonucu *"Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri Listesi"* oluşturulmuştur. Tablo 9'da düzenlenen liste, sürdürülebilirliğin temel kavramları ve GSTC kriter listelerinin ana başlıkları olan; Sürdürülebilir Yönetim, Sosyoekonomik Sürdürülebilirlik, Kültürel Sürdürülebilirlik ve Çevresel Sürdürülebilirlik temaları altında düzenlenmiştir. Oluşturulan listede;

- **Sürdürülebilir Yönetim** teması altında*: 3 alt tema, 12 kategori,*
- **Sosyoekonomik Sürdürülebilirlik** teması altında: *2 alt tema, 9 kategori,*
- **Kültürel Sürdürülebilirlik** teması altında: *2 alt tema, 7 kategori,*
- **Çevresel Sürdürülebilirlik** teması altında: *3 alt tema, 15 kategori olmak üzere* toplamda **4 tema, 10 alt tema ve 43 kategori** bulunmaktadır. İçerik analizlerinde "kategori" olarak tanımlanan başlıklar, listede kriterleri ifade etmektedir.

Üç kriter listesi, içerik açısından karşılaştırılmak üzere Tablo 5'te bir arada sunulmuş ve birbirine karşılık gelmeyen, eksik kriter başlıklarının karşıları boş bırakılarak gri renkle işaretlenmişti. Sonuçta her listenin eksik yönleri tek bir tabloda net bir şekilde görülebilir hale getirilmişti. Tablo 9'da üç listenin marinalar bağlamında değerlendirilmesi ile eksik kalan kriterlerin tamamlanması sağlanmış ve Mavi Bayrak kriter listesinin doldurulan kriter başlıkları tabloda yine gri renk ile işaretlenmiştir.

GSTC Destinasyon ve Endüstri Kriterleri ile Mavi Bayrak Programı kriterleri gelinen aşamaya kadar çözümlenmiş, bütüncül bir perspektifle ele alınarak sürdürülebilirliğin temel kavramlarına göre yeniden düzenlenmiştir. İçerik analizlerinden elde edilen kodlar, tematik bir çerçevede sınıflandırılarak kavramsal bütünlük sağlanmıştır. Ancak bu liste detaya inmeden sadece ana başlıkları; yani yapılan içerik analizlerinde ulaşılan tema, alt tema ve kategori başlıklarını kapsamaktadır. Alt kategori ve kodlardan *"Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Kılavuz Notları"* ayrıca oluşturulmuştur.

3.2 Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Kılavuz Notları

"Alt kategori" ve "kod" olarak belirlenen kelime ve kelime grupları da ait oldukları kriterin açıklayıcı metinlerinin (kılavuz notlarının) düzenlenmesinde kullanılmıştır (Tablo 10).

Çalışmanın son aşamasında marinalar için kapsamlı, eksiklikleri giderilmiş ve uygulanabilir bir sürdürülebilirlik kriter seti oluşturulmuş, elde edilen kriterlerin içeriklerini detaylıca anlatan kılavuz notları düzenlenmiştir.

Tablo 9. Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri Listesi Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

TEMA	ALT TEMA	KATEGORİ
A: Sürdürülebilir Yönetim	A(a)Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi	**A1**. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi
		A2. Sürdürülebilir Yönetim Stratejisi ve Yasal Uyum
		A3. İzleme, Raporlama ve İletişim Sistemi
	A(b) Paydaş Katılımı	**A4.** Kurumsal Katılım
		A5. Yerel/Bölgesel Sosyal Çevre İle Etkileşimli Yönetim
		A6. Ziyaretçi Katılımı ve Yatlarda Mavi Bayrak Programı
		A7. Sürdürülebilir Tanıtım, Bilgilendirme ve Davranış Rehberliği
	A(c) Baskı ve Değişimin Yönetimi	**A8.** Ziyaretçi Yoğunluğu ve Faaliyetlerinin Yönetimi
		A9. Planlama Düzenlemeleri, Gelişim ve Değişimin Yönetimi
		A10. İklim Değişikliğine Uyum ve Yönetim
		A11. Risk ve Acil Durum Yönetimi
		A12 Sürdürülebilir Yapı ve İnşaat Yönetimi
B: Sosyo-ekonomik Sürdürülebilirlik	B(a) Yerel/Bölgesel Ekonomik Fayda Sağlamak	**B1.** Faaliyetlerin Ekonomik Katkısı ve Topluma Etkisi
		B2. Yerel/Bölgesel Sürdürülebilir İş ve Kariyer Fırsatları
		B3. Yerel/Bölgesel Girişimcileri ve Adil Ticareti Desteklemek
	B(b) Sosyal Refah ve Etkiler	**B4.** Yerel/Bölge Halkı Desteği
		B5. İnsan Hakları, Sömürü/istismar ve Ayrımcılığın Önlenmesi
		B6. Yerel Haklar ve Kaynak Yönetimi
		B7. Güvenlik ve Acil Durum Yönetimi: Ekipman, Önleyici Tedbirler ve Risklere Müdahale
		B8. Herkes İçin Erişim
		B9. Marinada KSS (Kurumsal Sosyal Sorumluluk) Politikası
C: Kültürel Sürdürülebilirlik	C(a) Kültürel Mirasın Korunması	**C1.** Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi
		C2. Kültürel Eserlerin Korunması ve Yasal Düzenlemeler
		C3. Somut Olmayan Kültürel Miras
		C4. Doğal ve Kültürel Alanlara Erişimin Yönetimi
		C5. Fikri Mülkiyet Haklarının ve Yerel Kültürel Mirasın Korunması
	C(b) Kültürel Alanların Ziyareti	**C6**. Kültürel Alanlarda Sürdürülebilir Ziyaretçi Yönetimi
		C7. Kültürel Alanlar İle İlgili Bilgilendirme
D: Çevresel Sürdürülebilirlik	D(a) Doğal Mirasın Korunması	**D1**. Hassas Çevrelerin Korunması
		D2. Doğal Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi
		D3. Yaban Hayatı İle Sürdürülebilir ve Sorumlu Etkileşim
		D4. Türlerin Sömürülmemesi ve Hayvan Refahı Yönetimi
	D(b) Kaynak Yönetimi	**D5.** Enerji Kullanımı ve Tasarrufu Yönetimi
		D6. Su Kullanımının Sürdürülebilir Yönetimi
		D7. Su Kalitesi Yönetimi
	D(c) Atık ve Emisyon Yönetimi	**D8.** Sıhhi Olanaklar ve Atık Su Yönetimi
		D9. Katı Atık Yönetimi
		D10. Seragazı Emisyonlarının Yönetimi ve İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi
		D11. Sürdürülebilir Ulaşım
		D12. Kirliliğin Azaltılması: Işık, Gürültü, Görüntü ve Çevresel Kirlilik Kontrolü
		D13. Çevreye Duyarlı Sürdürülebilir Satın Alma
		D14 Zararlı Madde ve Tehlikeli Atıkların Yönetimi
		D15 Yapay Yeşil Alanların Yönetimi

Tablo 10. (Kısmi Gösterim) Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Kılavuz Notları Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

TEMA A. Sürdürülebilir Yönetim
ALT TEMA A(a). Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi
KATEGORİ A1. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi:
Marinada yerel düzeyde tüm **ilgili paydaşları*** kapsayan; **özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplumun katılımı ve koordinasyonuyla*** oluşturulan, **sürdürülebilirliği sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel tüm boyutları*** ile ele alan bir **"Marina Sürdürülebilirlik Yönetim Komitesi*"** kurulur. **Başkanlığını marina yönetimi temsilcisinin yaptığı*** yönetim komitesinin paydaşları; yerel yönetimden, deniz turizmi, yat turizmi ile ilgili yerel sektör temsilcilerinden, çevre konusunda çalışan sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden vb. oluşabilir. Marina Sürdürülebilirlik Yönetim Komitesi, marina işletmesinin başkanlığında, **marinanın büyüklüğüne ve kapsamına uygun*** olarak; çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik sürdürülebilirliğin yanı sıra **kalite, insan hakları, sağlık, güvenlik, risk ve kriz yönetimi*** konularının düzenli gözetim, denetim ve uygulama sorumluluğunu* da içeren bir "Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi" oluşturur. **Çoklu paydaş iş birliği*** ile **etkin bir organizasyon*** oluşturan komite, **uzun vadeli sürdürülebilirlik planları*** ile sürdürülebilirlik performansını **sürekli iyileştirme çabasında*** olmalı; sürdürülebilirlik konusunda **uzman kadro*** ve **sürdürülebilir finans*** ile desteklenen **şeffaf*** bir yönetim sergilemelidir. Marina Sürdürülebilirlik Yönetim Komitesi, yönetim sistemini oluşturmak ve belirlenen kriterleri gerçekleştirmek için **marina yönetimi ile koordineli*** çalışmalıdır.
KATEGORİ A2. Sürdürülebilirlik Yönetim Stratejisi ve Yasal Uyum:
Marina; paydaş katılımı ile, uzun yıllar uygulanmak üzere ölçeğine (büyüklük ve kapasite) uygun olarak geliştirilmiş, sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan bir yönetim stratejisine sahiptir. Bu yönetim stratejisi, eylem planı ve sürdürülebilirlik programlarını da kapsar. Yönetim stratejisi, daha kapsamlı olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilişkilidir. Strateji, marina içi ya da yakın çevresindeki turizm varlıklarının tespit edilmesini, marinadan yürüme mesafesinde olan hassas alanlar ile marinadan tekneyle kısa sürede ulaşılabilir uzaklıkta olan ve marina kullanıcıların gitmeyi tercih ettikleri kıyı - kara iç sularındaki doğal deniz alanlarının yönetim ve korunmasını kapsar, sosyo - ekonomik, kültürel ve çevresel sorunları ve riskleri ele alır, sağlık ve emniyet sorunlarını araştırır. Bu kapsamda marinanın mevcut durumunun genel değerlendirmesi, çevresel veri yönetimi, su-atık-enerji yönetimi ve izlenmesinin yanı sıra geleceğe yönelik planlama, önlem alma ve iyileştirme çalışmaları da yapılır. Marina içinde ya da yakın çevresinde bulunan hassas bölgeler üzerinde özel yönetim gerekliliği bulunabilir. Özel yönetim gerektiren hallerde, hassas bölgelerin yönetimi ile ilgili yetkin çevre koruma kurumuna başvurulması öncelikli olmalıdır. Tüm bu çalışmalar sonunda ortaya çıkan ilerleme raporlanır. Bütün bu bilgiler kamuya açıktır. Mavi Bayrak başvuru sürecinde marinada veya çevresinde yer alan hassas alanların özel yönetim gerektirdiği durumlarda; başvuru sahibi marina yönetimi, bir çevre koruma kurumuna başvurulduğunu ve belirlenen yönetim planına uygun çalışıldığını ispatlamakla yükümlüdür. Sarfedilen su, elektrik, doğal gaz, vb enerji ile katı-sıvı atık ve temizlik malzemelerinin yıl boyunca tüketim miktarları kaydedilir. Enerji kullanımı düzenli periyodlarla denetlenir. Tüm çalışanlara bu konularda bilgilendirme eğitimleri verilir. Çalışanlar, çevre dostu ürünlerin kullanımı konusunda teşvik edilir. Tüm bu çabalar, marinanın ekonomisi üzerinde de olumlu etkiler yaratır. Yönetim stratejisi, sağlık, güvenlik, işgücü ve çevresel uyum konuları da dahil yerel/bölgesel, ulusal ve uluslararası tüm yasa ve mevzuata uyumludur.

* İçerik analizinde oluşturulan "alt kategori ve kod"ların, metinlerin düzenlenmesinde nasıl kullanıldığının daha iyi anlaşılabilmesi için, kelime ve kelime grupları, listede A.1 kategorisinde koyu renk yazı ile ifade edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmada, GSTC ve Mavi Bayrak kriterleri karşılaştırılmış, Mavi Bayrak'ın eksik olduğu yönler belirlenmiş ve marinalara özgü sürdürülebilirlik kriterleri geliştirilerek boşluklar giderilmiştir. Tespit edilen eksiklerden ve çalışmanın temel katkılarından bazıları şunlardır:

• Marinaların ekonomik katkısı, istihdam yaratma kapasitesi ve yerel ekonomi ile ilişkisi, Mavi Bayrak'ta yeterince detaylandırılmamaktadır.

• Kültürel sürdürülebilirlik GSTC kriterlerinde vurgulanırken, Mavi Bayrak kriterleri arasında yer almamaktadır.

• Sürdürülebilir yönetim ilkeleri, Mavi Bayrak kriterlerinde belirli standartlarla ele alınsa da marina yönetimlerinin uzun vadeli stratejik planlama süreçleri yeterince tanımlanmamıştır.

•Marinaların sosyal etkileri, yerel halk ve ziyaretçiler üzerindeki etkileri açısından değerlendirilmemiştir.

• Marinaların iklim değişikliğine uyum stratejileri ve acil durum yönetimi konuları eksik bir alan olarak tespit edilmiştir.

Eksiklikleri gidermek amacıyla oluşturulan 'Marinalar İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri Listesi', marina yönetimlerinin daha bütüncül ve dengeli bir sürdürülebilirlik yaklaşımı benimsemesine katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın sonuçları, literatür taramasında ortaya konan sürdürülebilir turizm ve marina yönetimiyle ilgili önceki araştırmaların bulguları ile uyum göstermektedir. Örneğin:

- Deniz turizmi ve marina yönetimi alanında yapılan çalışmalar (Paker, 2020; Orams, 1999'dan aktaran İnak Özberk, 2023), sürdürülebilirlik kavramının çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarını bir arada ele almanın önemini vurgulamaktadır. Ancak, mevcut çalışmalar genellikle genel turizm bağlamında değerlendirme yapmakta olup, marinalara özgü bir kriter seti geliştirilmemiştir.

- Önceki araştırmalar, marinaların yerel ekonomiye entegrasyonu ve sosyal etkilerinin önemli olduğunu vurgulasa da etkilerin hangi ölçütlerle değerlendirilebileceği ve marina yönetimlerine nasıl entegre edilebileceği konusunda sistematik bir model sunmamaktadır. Çalışma, marinalara özgü sürdürülebilirlik kriterlerini geliştirerek önemli bir eksikliği gidermekte ve uygulamaya yönelik somut bir çerçeve sunmaktadır.

- Marina yöneticileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerde (Turan vd., 2024), yöneticilerin çevresel konulara öncelik verdiği, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin çoğunlukla dikkate alınmadığı belirtilmiştir.

Sürdürülebilir marinalar için geliştirilen kriter listesi hem literatürde hem de uygulamada marinalar için kapsayıcı bir sürdürülebilirlik çerçevesi geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın güçlü yönü, farklı sürdürülebilirlik kriterlerini karşılaştırarak marinalara özgü yeni bir değerlendirme çerçevesi sunmasıdır. GSTC ve Mavi Bayrak kriterlerinin kapsamlı bir analizi ile marinaların yönetim, sosyoekonomik ve kültürel sürdürülebilirlik açılarından nasıl değerlendirilebileceği konusunda somut bir çerçeve geliştirilmiştir.

Ancak çalışmanın bazı sınırlamaları da bulunmaktadır:

- Saha çalışması yapılmamıştır, çalışmada önerilen kriterler doküman analizi yoluyla oluşturulmuştur. Ancak, kriterlerin sahadaki uygulanabilirliği test edilmediği için pratikte karşılaşılabilecek zorluklar öngörülememektedir. Özellikle marina yönetimleri ve yerel paydaşlarla yapılacak uygulamalı değerlendirmeler, kriterlerin pratik geçerliliğini anlamada önemli olacaktır.
- Kriterler için göstergeler hazırlanmamıştır. Yeni yapılacak bir çalışmada, içeriği belirlenmiş kriter seti için ölçülebilir performans göstergeleri hazırlanarak bu göstergelerin ölçülebilirliği sınanabilir.
- Bölgesel farklılıklar dikkate alınmamıştır. Marinaların coğrafi, kültürel ve ekonomik farklılıkları kriterlerin uygulanabilirliğini etkileyebilir. Gelecek çalışmalarda farklı bölgelere ve farklı ölçeklerdeki marinalara yönelik detaylı analizler yapılmalıdır. Ek veya tamamlayıcı kriter seti ve kılavuz notlar oluşturulabilir.

Araştırma, marinalar için sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesi açısından önemli bir adım olsa da konunun daha da derinlemesine incelenmesi gereken noktalar bulunmaktadır:

- Önerilen kriterlerin sahada uygulanabilirliği test edilmeli, marina yöneticileri ve paydaşlarla yapılan görüşmelerle kriterlerin geçerliliği değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda saha çalışmaları, uygulamada ortaya çıkabilecek eksiklikleri belirlemek için kritik olacaktır.
- Marinaların farklı ölçekleri göz önünde bulundurularak, küçük ve büyük ölçekli marinaların sürdürülebilirlik stratejileri arasındaki farklar analiz edilmelidir. Bu, önerilen kriterlerin tüm marina tiplerine uygun olup olmadığını anlamak açısından önemlidir.
- Marinaların uzun vadeli sürdürülebilirlik performansının izlenmesi, önerilen kriterlerin sadece teorik değil, pratikte de işlevsel olup olmadığını görmek için gereklidir. Bu bağlamda, zamana yayılmış bir performans değerlendirmesi yapılmalıdır.

Gelecekte yapılacak araştırmaların hem akademik literatüre hem de deniz turizmi ve marina yönetimi politikalarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk: Yazar / Yazarlar, makalenin yazımında yapay zekâ kullanılmadığını beyan ve taahhüt eder. Makale içeriğinde devam eden süreç ve tarihlerde yapay zekâ ile üretim tespit edildiğinde doğabilecek tüm sorumlulukların yazar / yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılacağını bildiririz.

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bir kişiye veya bir kuruma teşekkür edilmemiştir.

KAYNAKÇA

Ahmad, N. B., Othman, M. R., Saadon, M. S. I. ve Nor, D. A. M. (2020). Sustainable development goal of the recreation port: The case study of the Duyong Marina & Resort, Terengganu, Malaysia. *Journal of Critical Reviews, 7*(8), 1449-1454. http://dx.doi.org/10.31838/jcr.07.08.289

Akaltan, C. (2016). *Marinalarda çevre yönetimi uygulamaları: Türkiye marinaları üzerine bir çalışma* (Yayın No. 451893) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Akaltan, C. ve Gökdemir Işık, N. (2019). Marinalarda çevre yönetimi uygulamaları: Türkiye marinaları üzerine bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, [Özel Sayı],* 73-91. https://doi.org/10.18613/deudfd.565143

Alkhalidi, M. ve Alsulaili, A. (2024). Enhancing Marina Sustainability: Water Quality and Flushing Efficiency in Marinas. *Journal of Marine Science and Engineering,* 12, 1-25. https://doi.org/10.3390/ jmse12040649

Biondi, E. L. (2014, Haziran). Planning sustainable marinas – the social dimension of sustainability. J.-E. Darcy & J. Headland (Eş başkan), *33. PIANC World Congress.* San Francisco, USA.

Biondi, E. L. ve Lara, A. L. (2015, Eylül). Sustainable marinas – institutional framework of sustainability. *Smart Rivers 2015*. PIANC Argentina The World Association For Waterborne Transport İnfrastructure Buenos Aires, Argentina.

Blue Star. (2025, 14 Şubat). *Blue Star Certifitation.* https://www.bluestarmarina.org/en/certification

Bove, A. ve Mazzola, E. (2023). Social aspects in small ports tourism sustainability. *Tema. Journal of Land Use, Mobility and Environment, 16*(1), 67-82. http://dx.doi.org/10.6093/1970-9870/9390

Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (50*), 1011-1028.

Chen, J. M., Balomenou, C., Nijkamp, P., Poulaki, P. ve Lagos, D. (2016). The sustainability of yachting tourism: a case study on Greece. *International Journal of Research in Tourism and Hospitality, 2*(2), 42-49.

Clean Marine. (2025, 14 Şubat). *Program Manual Introduction.* https://cleanmarine.org/program-manual-marina.html

Cruz-Pérez, N., Rodríguez-Martín, J., García, C., Ioras, F., Christofides, N., Vieira, M., Bruccoleri M., C. ve Santamarta, J. (2021). Comparative study of the environmental footprints of marinas on European. *Nature, 11*, 9410. https://doi.org/10.1038/s41598-021-88896-z

Çetinkaya, O. (2019). *İstanbul'daki yat limanlarının çevresel sürdürülebilirliklerinin değerlendirilmesi.* (Yayın No. 571641) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı. (2025, 14 Şubat). *Mavi kart sistemi.* https://cevre.ibb.istanbul/deniz-hizmetleri-sube-mudurlugu/mavi-kart-sistemi/

De-Juan-Vigaray, M. D., Einsle, C. S., Dobson, J. Y. ve Bordehore, C. (2025). Marine and coastal natural resources in the recreational boating sector in Spain: State of the art and changes needed. *Ocean and Coastal Management*, 262, 1–8. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2025.107580

Demli, D. ve Kerestecioğlu, S. F. (2025, Şubat). Urban marınas and blue flag crıterıa. *20th International İstanbul Congress On Life, Engineering, Architecture, And Mathematical Sciences*, İstanbul, Türkiye. https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8553-0-2.2025.2034

Diakomihalis, M. (2007). Chapter 13/ Greek Maritime Tourism: Evolution, Structures And Prospects, Maritime Transport: The Greek paradigm. *Research in Transportation Economics*, 21, 419-455. https://doi.org/10.1016/S0739-8859(07)21013-3

Dragović, B. (2015). Environmental management andbmonitoring for sustainable development in marinas. *FME Transactions*, 44, 304-312.

Ercanik, (Tekince), C. (2003). *Türkiye'de Yat Turizminin Coğrafya Açısından İrdelenmesi* (Yayın No. 127864) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Favro, S., Gržetić, Z.ve Kovačić, M. (2010). Towards sustainable yachting in Croatian traditional island ports. *Environmental Engineering and Management Journal, 9*(6), 787-794.

Fedai. A. ve Madran, C. (2015, Kasım). Sürdürülebilir liman yönetimi ve Antalya'da iki yat limanında vaka incelemesi. A. Deveci (Başkan), *II. Ulusal Liman Kongresi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, İzmir.

Filimon, D. (2023). Status of the Marinas' Development in the Southern Region of the Romanian Sea Coast: Implications for Sustainable Recreational Transport in the Black Sea. *Sustainability*, 15, 7979. https://doi.org/10.3390/su15107979

Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi. (2019). *Global sustainable tourism council destination criteria.* https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/GSTC-Destination-Criteria-v2.0.pdf

Gold Anchor. (2025, 14 Şubat) *Gold Anchor Global Marina Accreditation.* http://www.goldanchors.com/

Guerra-García, J. M., Navarro-Barranco, C., Martínez-Laiz, G., Moreira, J., Giráldez, I., Morales, E., Fernández-Romero, A., Florido M. ve Ros M. (2021). Assessing environmental pollution levels in marinas. Science of The Total Environment. *Science of The Total Environment,* (762), 25, 144169. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.144169

Güner, D. (1995). *Turizm Genelinde Yat Turizmi ile Alt Yapı Elemanı Olarak Marinalar ve Karadeniz Bölgesinde Yat Turizminin Uygulanabilirliği*. (Yayın No. 46918) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Hamamcioglu, C., ve Kerestecioğlu, S. F., (2007). The Medieval Harbours Conserving Their Topographies in the Mediterranean and the Environmental Impacts of Tourism: Alanya Hisarici District, Antalya Ickale District and Kyrenia Ancient Harbour District. *MEGARON, 2*(2), 108-132.

Hojnik, J., Biloslavo, R., Cicero, L. ve Cagnina, M. R. (2020). Sustainability indicators for the yachting industry: Empirical conceptualization. *Journal of Cleaner Production,* (249), 119368. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119368

İnak Özberk T.M., Karadağ L. (2023). Sürdürülebilir deniz turizmi açısından marina işletmelerinin önemi. *Doğa ve Sürdürülebilirlik Derneği, Doğanın Sesi, 6*(12), 29-47.

Ioras, F. (2025). Sustainable Management of Mediterranean Superyacht Marinas: A Comparative Assessment of Environmental Practices and Policy Implications. *Sustainability, 17*, 1-19. https:// doi.org/10.3390/su17041377

Jayawardena, N.K.R.N., Thirukeswaran, S. ve Weerasekara, K.A.W.S. (2023, Aralık). Blue flag certification; developing sustainable tourism and economic growth through environmental conservation. A. A. S. H. Athukoorala (Başkan), *NARA Scientific Sessions,* National Aquatic Resources Research and Development Agency, Sri Lanka.

Keleş, A. (2003). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Türkiye'de Yat Turizmine Ekolojik Yaklaşım* (Yayın No. 127731) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kerestecioğlu, S. F., & Başdoğan, S., (2008, Ekim). A Comparative Analysis of Cruise Ports on the Mediterranean: The Case of Istanbul. *2nd International Conference/Workshop on the State-of-the-Art of ICM in the Mediterranean and the Black Sea: Immediate Needs for Research, Education / Training & Implementation*. Muğla, Turkey.

Kerestecioğlu, S. F., Başdoğan, S., & Hamamcıoğlu, C. C., (2009, Kasım). Coastal Cultural Heritage and Istanbul Historic Peninsula. *Medcoast 09, 9th International Conference on the Mediterranean Coastal Environment*, Sochi, Russia.

Kerestecioğlu, S. F., Tachir, G., ve Kısa Ovalı, P., (2019). Integrated Coastal Management in the Relationship Between Tourism- Economy and the State in Greece. *XI. Uluslararası Sinan Sempozyumu -International Sinan Symposium*. Edirne, Turkey.

Kızılırmak, İ. (1997). Turizm Sektöründe Mavi Bayrak Uygulamasının Önemi ve Uygulanma Kriterleri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 8,* 25-31.

Kocazeybek, E. Z. (2018). *Marinaların Kamusal Kıyı Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi: Ataköy, Fenerbahçe ve Kalamış Örnekleri*, (Yayın No. 533013) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kraljević, S., Slišković, M., Mulić, R., Kljajić, Z. ve Russo, A. (2025). The impact of human resources on contemporary environmental trends for the sustainability of the Croatian marinas. *Transportation Research Procedia*, 83, 141–148.

Lapko, A. (2023). Categorization of marinas as a potential tool supporting the development of sustainable marine tourism. *Scientific Journals Zeszyty Naukowe of the Maritime University of Szczecin, 76*(148), 23–31.

Luoma, E., Parviainen, T., Haapasaari P. ve Lehikoinen, A. (2024). Sustainability as a shared objective? Stakeholders' interpretations on the sustainable development of marinas in the Gulf of Finland. *Ocean and Coastal Management*, 254, 1-9.

Mavi Bayrak. (2025, 14 Şubat). *Mavi Bayrak Türkiye*. https://www.mavibayrak.org.tr/turkiye/anasayfa.aspx

McAllister, T. L., Overton, M. F. ve Brill Jr., E. D. (1996). Cumulative impact of marinas on estuarine water quality. *Environmental Management,* (20), 385-396.

McMahon, P.J.T. (1989). The Impact of Marinas on Water Quality. Water Science ve Technology, 21(2):39-43. DOI:10.2166/wst.1989.0025

Muslu, A. (2017). Yaşanabilir Kıyı Kentleri İçin Marinaların Yönetim ve Organizasyonunun Önemi. *Kent Akademisi, 10*(30), 123-138.

Orams, M. (1999). "Marine tourism: Development, impacts and management". London & New York: Routledge.

Önem Açıkbaş, C. (2006). *Kıyı Alanları Kullanımı Kapsamında Yat Turizmi ve Marinalar; Bodrum Yarımadası ve Bodrum Marina Örneği*, (Yayın No. 184768) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Özkan, Ö. ve Ayıran, N. (2008). Marinaların kamusal kullanıma etkileri ve öneriler, *İTÜ Dergisi A Mimarlık, Planlama, Tasarım,7*(2), 76-86.

Özkan, Ö. (2008). *Türkiye'de Marinaların Kamusal Kullanıma Etkileri ve Öneriler.* (Yayın No. 252380) [Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Paker, N. ve Vural, C. A. (2015). Destinasyon olarak marinaların çekim unsurları ve yatçılığa yönelmede etkili itici motivasyon faktörleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 7*(2), 228-257.

Paker, S. ve Paker, N., (2020), Mürettebatlı Yat Kiralama Hizmetinin Sürdürülebilirlik Analizi ve Öneriler, *Journal of Maritime Transport and Logistics 01*(01), 9-19.

Paoli, C., Vassallo, P., Fabiano, M. (2008). An emergy approach for the assessment of sustainability of small marinas. Ecological Engineering, 33: 167–178.

Pardali, A., Miliaraki, M. (2006). Marınas as poles for sustaınable local tourıst development: the case of Greece. *Archives of Economic History, 18*(2), 109-128.

Planbleu (t.y.). Cruising and recreational boating in the Mediterranean. 7 Şubat 2025 tarihinde https://planbleu.org/en/page-theme/cruises-and-boating-in-the-mediterranean/?utm_source adresinden edinilmiştir.

Ritchie, W., Melnyk, S. A. ve Ni, J. Z. (2017). Environmental standard adoption in marinas: A spatiotemporal analysis of a special form of maritime transportation hubs. *Transportation Research Part D: Transport and Environment,* 55: 1-11. https://doi.org/10.1016/j.trd.2017.06.013

Robert, A. D. ve Boullaguet, A. (1997). Analyse de contenu. Paris: P.U.F.

Rojo, I. M., (2009). Economic development versus environmental sustainability: The case of tourist marinas in Andalusia. *European Journal of Tourism Research 2*(2): 162-177.

Rooney, W. S. (1986, Eylül-Ekim). Marinas in Sydney Harbour- An Environmental Curse or Blessing? *1. Australasian Port, Harbour & Offshore Engineering Conference*, Australia.

Saldana, J. (2023), "Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı", Pegem Akademi.

Sevinç, F., Güzel, T. (2017). Sustainable yacht tourism practıices. *Management & Marketing, 15*(1): 61-76.

Sipic, T. (2016). Eco-labelling of marine recreation services: the case of Blue Flag price premium in Croatia. *Journal of Ecotourism, 16*(1): 1-23. https://doi.org/10.1080/14724049.2016.1194848

Skaržauskiene, A., Labanauskaite, D. ve Timonina-Mickeviciene, A. (2022). Development of Marina Services in the Context of Sustainable Water and Coastal Tourism. *Knowledge,* 2, 652–662. https://doi.org/10.3390/ knowledge2040037

Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım, 29*(107): 1-47. doi: 10.5455/ey.39101

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024, 2 Mayıs). Deniz turizmi tesisleri ve araçları istatistikleri. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201146/deniz-turizmi-tesisleri-ve-araclari-istatistikleri.html

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir kalkınma bağlamında küresel çevresel yönetişim. *Fiscaoeconomia, 7*(1), 232-250. https://doi.org/10.25295/fsecon.1141427

Töre, E. (2011, 6 Şubat). Erbil Töre'den "Türkiye'nin marinacılık raporu". Turksail. http://www.turksail.com/index.php?option=com_content&view=article&id=5167:erbil-toere-tuerkiyedeki-marinacl-anlatt&catid=39:genel-haberler&Itemid=66.

Tuğdemir, G., Soğukpınar, H., Özbolat, M. ve Cerit, G. (2016, Şubat). Marina işletmeleri ve kullanıcıların sürdürülebilir çevreye etkisi: İzmir için kalitatif bir çalışma. E. Günlü & S. Paker (Eş başkan), *III. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, İzmir.

Turan, M. F., Öztürk, A.Y. & Yiğit, S. (2024). Turizm Yöneticileri Perspektifinden Sürdürülebilirlik: Derinlemesine Bir Analiz, *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi 27* (2), 284-323.

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı- TÜRÇEV. (2018). Marinalar İçin Mavi Bayrak Kriterleri ve Kılavuz Notları https://www.mavibayrak.org.tr/userfiles/file/Marina%20Kriterleri%20Kilavuz%20Notlar-2018.pdf

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı- TÜRÇEV. (2021, Aralık). Faaliyet Bülteni, sayı:24 https://www.turcev.org.tr/turcevCMS_V2/files/files/2021%20T%C3%9CR%C3%87EV%20B%C3%9CLTEN%20web.pdf

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı- TÜRÇEV. (2024). Yıllara göre Mavi Bayrak sayıları. https://www.turcev.org.tr/V2/icerikDetay.aspx?icerik_id=121

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı- TÜRÇEV. (2025). TÜRÇEV Genel Bilgiler ve Tarihçe. https://www.turcev.org.tr/v2/icerikDetay.aspx?icerik_id=11

Türk Standartları Enstitüsü- TSE. (2025, 14 Şubat). *TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi.* https://www.tse.org.tr/ts-en-iso-14001-cevre-yonetim-sistemi/

TYHA. The Yacht Harbour Association. (2003). A Code of Practice for The Design, Construction and Operation of Coastal and Inland Marinas and Yacht Harbours. England, Ashford: The Yacht Harbour Association Ltd.

United Nation. (2015). The 2030 Agenda for Sustainable Development. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf

World Commission on Environment and Development. (1987). Our Common Future, Brundland Report. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf

Yıldırım, E. D., Özispa, N. (2018, Eylül). Türkiye'deki marinaların sürdürülebilirlik uygulamaları: İstanbul bölgesi vaka analizi. A. Karakaş (Başkan), *IV. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Marinas were initially designed to meet only the mooring and maintenance needs of yachts. Today, however, they have evolved into complex structures that interact with their surrounding regions in multifaceted ways, transforming into tourism destinations. This transformation demonstrates that marinas create socio-economic, cultural, and administrative effects beyond their environmental impacts.

The Blue Flag Program, widely used to evaluate marinas' sustainability, focuses predominantly on environmental sustainability, while social, cultural, and administrative dimensions remain underrepresented. This narrow focus hinders the adoption of a holistic approach to sustainability and exposes the inadequacy of current certification systems. Therefore, it is evident that a new assessment model is required to recognize the diverse impacts of marinas within their regional contexts. The central research problem is the inadequacy of existing sustainability criteria in evaluating these multidimensional impacts.

Research Questions:

Although the Blue Flag Program is a globally recognized eco-label emphasizing environmental sustainability, it lacks the scope to assess other fundamental components of sustainability. As a result, it overlooks the complex relationships marinas have with urban environments, local communities, and economic systems, leading to narrow sustainability analyses.

This study hypothesizes that current Blue Flag criteria are insufficient to evaluate marinas' multidimensional effects and that this shortcoming can be addressed by integrating the Global Sustainable Tourism Council (GSTC) criteria. The GSTC's destination and industry criteria offer a broader framework, encompassing governance, social equity, and cultural preservation alongside environmental considerations.

Therefore, the study is grounded in the idea that a new set of criteria, developed through a comparative analysis of both systems, can provide a more precise and holistic sustainability evaluation for marinas. Ultimately, this proposed framework seeks to serve not only as an evaluation tool but also as a guide for the development of sustainable marina management policies and to improve existing certification systems.

Literature Review

The concept of sustainability gained global attention with the 1987 Brundtland Report and has since been incorporated into various sectors, especially tourism. Since the 1980s, yacht tourism and marina development have triggered significant spatial and economic changes in coastal regions. The Blue Flag Program emerged as one of the first systematic frameworks promoting environmental sustainability in marinas.

However, research shows that the program primarily focuses on technical environmental indicators—such as water quality, waste management, and environmental education—while socio-economic and cultural dimensions remain secondary. Existing literature on marina-scale sustainability is limited and tends to emphasize environmental factors, lacking in-depth analysis of marinas' broader urban impacts.

Recent frameworks like the GSTC criteria offer a holistic approach, addressing sustainability through governance, socio-economic, and cultural lenses as well. Nonetheless, their applicability at the marina scale has not been thoroughly explored. A gap still exists in the literature regarding integrated sustainability criteria that evaluate marinas not only from an environmental perspective but also in terms of their social, economic, and administrative aspects. This study seeks to address that gap by proposing a hybrid model based on the Blue Flag and GSTC criteria, thereby contributing to both academic knowledge and practical implementation tools.

Methodology:

This research adopted a qualitative methodology grounded in the interpretive paradigm to evaluate marina sustainability from a holistic perspective. Two major certification frameworks—the Blue Flag Program and GSTC Destination and Industry Criteria—were systematically compared using content analysis.

The study first examined the *Blue Flag Criteria and Guidance Notes for Marinas (2018)* using document analysis. Each criterion was categorized under one of GSTC's four main sustainability themes: sustainable management, socio-economic impacts, cultural impacts, and environmental impacts. The GSTC criteria were

then analyzed using the same framework, allowing for the identification of overlapping, missing, or complementary aspects between the systems.

The codes obtained through content analysis were thematically restructured based on sustainability's core dimensions. This resulted in the creation of a comprehensive evaluation model that combines environmental sustainability with management practices, social involvement, and economic impact. All data sources—official documents from FEE (Foundation for Environmental Education) and GSTC—were internationally recognized and validated, ensuring the reliability of the study's conceptual framework.

Findings:

Through comparative content analysis, this study identified key differences and complementarities between the Blue Flag and GSTC criteria. The Blue Flag document's 38 criteria were classified under the four GSTC themes. Findings revealed that while the Blue Flag system strongly emphasizes environmental sustainability, certain criteria also touch on administrative and socio-cultural aspects—such as public communication, safety, and education—though not systematically or in depth.

In contrast, the GSTC criteria provide a balanced and detailed framework, addressing the integration of marinas with local economies, social impacts, cultural heritage, and long-term governance.

Based on this analysis, a new multi-dimensional assessment model was developed, consisting of four themes, ten sub-themes, and 43 sustainability categories. This new framework expands upon the Blue Flag's environmental focus, integrating criteria related to community interaction, economic contributions, cultural preservation, and governance.

A key implication of these findings is that marinas should be assessed not only as technical port infrastructures but also as tourism destinations, requiring a more extensive analysis of their urban and social interactions.

Conclusions:

This study proposed a holistic framework for evaluating marina sustainability that extends beyond environmental metrics to include socio-economic, cultural, and administrative dimensions. The new criteria set balances the Blue Flag Program's environmental emphasis with GSTC's broader thematic structure, allowing for more accurate and comprehensive assessments.

Findings underscore the need for policy frameworks that are both comprehensive and locally adaptable. The proposed model contributes to academic literature and offers a strategic roadmap for sustainable marina management.

However, the study has certain limitations. Most importantly, the proposed model has not yet been subjected to large-scale empirical testing, and its validity is currently based solely on document analysis, with no direct field data being collected.

Future research should test this model across various marina types and regions and integrate qualitative data from users and managers. Additionally, developing a scoring system supported by digital tools could enhance the model's usability and policy relevance.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6- 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research / Review Article | Araştırma / Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 15.10.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 17.09.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Sezer, S. (2025). Yeşil Hidrojen Üretimi ve İhracatı Açısından Balıkesir'in Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3335-3355. https://doi.org/10.35674/kent.1566858

Yeşil Hidrojen Üretimi ve İhracatı Açısından Balıkesir'in Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Evaluating Balıkesir's Potential for Green Hydrogen Production and Export

Sevgi SEZER[1]

Öz

Bu çalışma, Balıkesir ilinin yeşil hidrojen üretimi ve ihracatı için bir merkez olma potansiyelini değerlendirerek, onu Türkiye'nin yenilenebilir enerjide lider olma yönündeki daha geniş stratejisi içerisine yerleştirmektedir. Coğrafi, ekonomik ve teknolojik analizlerden yararlanan bu çalışma, Balıkesir'i yeşil hidrojen tesislerinin, özellikle de rüzgâr ve güneş enerjisi gibi bol yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi için uygun bir yer haline getiren temel faktörleri belirlemektedir. Araştırma, bölgedeki yeşil hidrojen projelerinin fizibilitesini etkileyen altyapıyı, politika ortamını ve yatırım eğilimlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bulgular, Balıkesir'in hem yerel hem de küresel olarak hidrojen dağıtımını kolaylaştıran önemli endüstriyel pazarlara ve ihracat limanlarına yakınlığı da dâhil olmak üzere stratejik faydalarını vurgulamaktadır. Ancak yapılan literatür taramasında, bu faydaların gerçekleşmesi için önemli miktarda mali harcama gerekliliği ve özel teknoloji ve yeteneklerin geliştirilmesi gibi önemli engelleri tespit etmiştir. Ayrıca büyüyen hidrojen ekonomisini desteklemek için gereken düzenleyici değişiklikleri analiz etmiştir. Bu çalışma, Balıkesir'in yeşil hidrojene geçişi için düzenleyici öneriler ve iş birliği modelleri de dâhil olmak üzere bir yol önererek sürdürülebilir enerji üretimine ilişkin bilimsel söyleme katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda yatırımcılara ve düzenleyicilere hidrojen teknolojisinin bölgesel bağlamlarda ölçeklenebilirliği konusunda faydalı bilgiler de sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İhracat Potansiyeli, Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Hidrojen, Yenilenebilir Enerji

ABSTRACT

This study evaluates the potential of Balıkesir Province to become a hub for green hydrogen production and export, situating it within Türkiye's broader strategy to lead in renewable energy. Utilizing geographic, economic, and technological analyses, the research identifies the key factors that make Balıkesir an ideal location for the development of green hydrogen facilities, particularly through abundant renewable energy sources like wind and solar power. The study aims to assess the infrastructure, policy environment, and investment trends that affect the feasibility of green hydrogen projects in the region. The findings highlight Balıkesir's strategic advantages, including its proximity to significant industrial markets and export ports that facilitate hydrogen distribution both locally and globally. However, the literature review identifies major challenges, such as the need for substantial financial investments and the development of specialized technologies and skills to realize these benefits. Additionally, it examines the regulatory changes necessary to support the growing hydrogen economy. By proposing a roadmap for Balıkesir's transition to green hydrogen, including regulatory recommendations and collaboration models, this study contributes to the scientific discourse on sustainable energy production. It also provides valuable insights for investors and regulators regarding the scalability of hydrogen technology within regional contexts

Keywords: Export Potential, Sustainable Development, Green Hydrogen, Renewable Energy

[1] **Corresponding Author:** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, sevgi.sezer@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6958-3329.

GİRİŞ

Günümüzde nüfusun hızlı büyümesi nedeniyle enerji talebi giderek artmaktadır. Büyüyen insan nüfusunun enerji ihtiyacının, atmosferi koruma ve yıkıcı iklim değişikliklerini önleme acil ihtiyacı çerçevesinde temiz kaynaklar lehine geliştirilmesi açısından çeşitli kaynakları gerektireceği inkâr edilemez bir durumdur. Yirmi birinci yüzyılın en iyi alternatif ve verimli enerji kaynağı, doğada kolayca bulunabilmesi ve çok çeşitli uygulamalara sahip olması nedeniyle temiz enerjidir. Sürdürülebilir kaynaklar, zararlı kirleticilere, sera etkisine ve ozon tabakasının tükenmesine neden olan kloroflorokarbon (CFC) emisyonlarını engellemek açısından umut vaat etmektedir. Yenilenebilir enerjinin, erişilmesi kolay olmasına rağmen maruz kaldığı düşük verimlilik ve yüksek başlangıç tesis maliyetleri gibi birçok engeller, küresel bakımdan her geçen gün yürütülen araştırma ve geliştirme çalışmaları sayesinde azaltılmakta ve verimlilik artırılmaktadır.

Yenilenebilirlik, yeniden doldurulabilir veya yeniden üretilebilir ve geri kazanılabilir kapasite anlamına gelir. Kullanımla tükenmeyen enerji, yenilenebilir enerji olarak bilinir. Üretilen enerji doğrudan kullanılabilir veya bataryalarda depolanabilmektedir. Yenilenebilir enerji, çeşitli kaynaklardan farklı yöntemlerle farklı enerji formlarını toplayarak üretilebilmektedir. Bazı yenilenebilir enerji kaynakları güneş, rüzgâr, biyokütle, hidroelektrik, jeotermal, gelgit ve diğerleri olarak sıralanabilir (Sattar vd., 2020: 6042-6042).

Yenilenebilirlerde devam eden yenilikleri ve ekolojik davranışları takip etme taleplerini göz önünde bulundurarak, şirketler de enerji sektöründe iyileştirmeler yapmaya teşvik edilmektedir. Özellikle otomobil endüstrisindeki şirketler, sürdürülebilir üretim uygulamalarını benimsemeye başlamıştır (Pechancová, 2017: 537–539).

Yenilenebilir enerji kaynakları, sera gazı azaltımında önemli bir katkı sağlamaktadır. Elektrikli ve hibrit araçlardaki yenilikler, otomobil üreticilerinin işlerini nasıl yürüttükleri, işlerini nasıl yönettikleri ve uzun vadeli stratejilerini nasıl planladıkları konusunda yeni pazar trendini yansıtmaktadır (Isac, 2019: 1-2).

Son yıllarda, fotovoltaik teknolojiler alanındaki son araştırma ve gelişmeler sayesinde hibrit ve elektrikli araçları güçlendirmek için güneş enerjisinden yararlanma girişimleri artmıştır (Rizzo, 2010: 174-175). Günümüzde güneş enerjisi, ısı ve elektrik üretimi için başlıca kullanılmaktadır ancak tahminlere göre 21. yüzyılın ortalarında dünya enerji ihtiyacının yaklaşık %45'i güneş paneli kurulumları tarafından karşılanabilecektir. Ayrıca, güneş termal enerjisi sanayi uygulamalarında önemli bir yer kazanmıştır. Bize, güç üretmek, alanları ısıtmak veya hatta kimyasalları işlemek için alternatif bir yol sunmaktadır. Gıda işleme endüstrisinde, inşaat sektöründe, imalat sektöründe ve birçok işletmede çeşitli uygulamaları vardır. Öte yandan, güneş ışınlarından üretilen elektrik, birçok sanayi ve evsel ihtiyacı karşılayabilecektir (Mekhilef vd., 2011: 1779-1781).

Günümüzde dünya enerjisinin %80'den fazlası yenilenebilir olmayan kaynaklardan üretilmektedir. Enerji kaynaklarının değiştirilmesi ihtiyacı, 20. yüzyıl ortalarında nükleer enerjinin keşfi ile ertelendi; bu, fosil yakıtlardan 20 kat daha fazla enerji üretebilme potansiyeline sahiptir. Ancak, daha fazla güç üretme potansiyeli ve kapsamına rağmen, sadece büyük ölçekli güç üretimi mümkün olduğu, toryum ve uranyum cevherlerinin de fosil yakıtlar olduğu gibi sınırlamalar nedeniyle kullanılmamaktadır. Bu nedenle, insanların fosil yakıtlara bağımlı kalmadan sürekli hayatta kalabilmeleri için yerel ve küçük ölçekli uygulamalar için mevcut doğru seçenek yenilenebilir enerjidir.

21. yüzyılda artan enerji talebi kaçınılmazdır. Talepteki bu artış, çevreye yönelik şüpheli ve bilinen tehditlerin miktarını artıracaktır. Küresel elektrik ihtiyacının 2060 yılına kadar %50 artarak yeni bir zirveye ulaşması beklenmekte ve geleneksel olmayan kaynakların küresel enerji üretimine önemli bir katkıda bulunacak sürdürülebilir bir kaynak olma potansiyeline sahip olduğu öngörülmektedir (Abulfotuh, 2007: 275-277).

Enerji, ulusların sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmada kesişen bir faktör olarak algılanmaktadır (Şener vd., 2018: 2335-2336). Elektrik, yemek pişirme, soğutma, ısıtma ve günlük

yaşamda önemli olan birçok ürünün üretimi için gerekli olduğundan, insanların yaşam koşullarını yükseltmek için enerji hayati bir gerekliliktir. Sürdürülebilir bir enerji sisteminin temel özelliği, kaynakları tüketmeden gerekli tesisleri sunma yeteneğidir. Böyle bir strateji oluşturmanın ilk yaklaşımı, mevcut kaynakların verimli kullanımını artırarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını en üst düzeye çıkarmaktır (Reddy ve Painuly, 2004: 1431-1433). Yenilenebilir olmayan kaynaklardan yenilenebilir enerjiye geçiş, sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlerken öncelikli husus olmalıdır. Yenilenebilir kaynaklar, tekrar tekrar elektrik üretmek için kullanılabilecek varlıklardır, örneğin rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, biyokütle enerjisi, hidroelektrik vb. Yenilenebilir enerji, sürdürülebilir kalkınmanın temel bir bileşenidir (Amer ve Daim, 2011: 420).

Ekonomiler, endüstriyel sektörde yenilenebilir enerji için bir yol haritası oluşturmaya karar vermiştir (Taibi vd., 2012: 735). 2006 yılında, yeşil enerji için güçlü pazar sübvansiyonları ile tanınan Almanya, yenilenebilir sektörde toplam 21.6 milyar avro ciro ve çoğunlukla son 10 yılda güçlü yerel enerji politikaları altında üretilen yaklaşık 200.000 iş imkânı göstermiştir. Yeni enerji gelişmeleri ve kaynakları karşılığında büyüyen pazarlarda iş ve ihracat fırsatları yaratmaktadır. Yükselen enerji teknolojilerini teşvik etmek için çeşitli stratejiler vardır. Strateji seçimini etkileyebilecek birkaç faktör vardır, örneğin mevcut kaynaklar, endüstrilerin durumu, inovasyon sistemi vb. Yerel pazarları geliştirme meselesi, sonunda küresel ihracatlara katkıda bulunabilecek yerel endüstrileri güçlendirmek olarak da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Lund, 2009: 53-54).

Termik santraller sosyal sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir ve mevcut en uygun teknolojilerle birlikte geliştirilmeli ve işletilmelidir. Santralin çıkışı, üretilen gücün frekansı ve voltajı gibi parametrelerle ilişkilidir ve uygun standartlara göre karşılaştırılır. Elektrik, herhangi bir ülkenin sosyo-ekonomik büyümesine bağlı temel bir altyapıdır (Choudhary ve Shankar, 2012: 510-511). Son yıllarda, güneş termal santralleri önemli endüstriyel ve teknolojik büyüme kaydetmiştir. Bu santraller, sıvıları ısıtmak ve elektrik üretmek için güneşin radyasyonundan yararlanır (Aragonés-Beltrán vd., 2014: 222-223). Bu teknolojinin büyüme aşamasında olması, maliyetlerinin gelecekteki olası düşüşü ve başarısı, yatırım firmaları için arzu edilen bir beklenti haline getirir (Caldés vd., 2009: 1628-1630).

Fosil yakıtların tüketimi hızla artmaktadır; bu da gelişmekte olan ülkelerin sanayi devrimi, küresel nüfus artışı ve yaşam kalitesindeki değişikliklerle birlikte gerçekleşmektedir (Panwar vd., 2011: 1513-1514). Fosil yakıtların sürdürülemez kullanımının, fosil yakıt kaynaklarının azalma oranındaki artışa katkıda bulunmanın yanı sıra, atmosfere büyük olumsuz etkileri olduğu ve sağlık tehditlerinin artmasına ve küresel ısınma ile iklim değişikliğine katkıda bulunduğu daha önce gösterilmiştir (Farhad vd., 2008: 2-3). Yenilenebilir enerji teknolojileri (RET), enerji piyasasını karbonsuzlaştırmanın ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmanın mümkün yollarından biri olarak kabul edilmektedir (Farhad vd., 2008: 1; Özcan, 2018: 2629-2630; Al Irsyad vd., 2017).

Küresel nüfus ve ekonomik büyüme genişlemeye devam ediyor ve artan kentleşme, enerji tüketimini önemli ölçüde artırmıştır. Geleneksel enerji üretim yöntemi, bulunması ve çıkarılması açısından sınırlı olan ve sonlu olan petrol ve gaz enerjisini kullanmaktadır (Dicks ve Rand, 2018). Endüstrileşme başladığından beri fosil yakıtların yakılması sonucu CO2 emisyonları sürekli olarak artmaktadır (Boudellal, 2023). Uzun vadeli enerji sürdürülebilirliği ve istikrarını sağlamak amacıyla, dünya yenilikçi, temiz ve yenilenebilir enerjilerin kullanımına odaklanarak enerji üretimi ve taşımacılık sektörlerinde karbon salınımını azaltmayı hedeflemektedir. Sürdürülebilir bir geleceğe geçiş, bol miktarda yenilenebilir enerji kaynağı gerektirmektedir (Gielen vd., 2019: 38-40).

Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektrikle suyun elektrolizi yoluyla üretilen yeşil hidrojen, taşımacılık, sanayi ve ısıtma dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde karbon salınımını azaltma hedefine ulaşmada kilit bir teknoloji olarak ortaya çıkmaktadır (Çelebi vd., 2021: 1-2; Pradhan vd., 2024: 1-6). Geleneksel hidrojen üretim yöntemlerinin aksine, fosil yakıtlara dayanmayan yeşil hidrojen üretimi, gelecekteki temiz enerji sistemlerinin temel taşıdır ve karbon dioksit salımı yapmaz. Avrupa Birliği, hidrojeni bir enerji taşıyıcısı olarak potansiyelini tanımış ve iklimden bağımsız bir ekonomi için stratejik uzun vadeli vizyonuna dâhil etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020).

Yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçiş, bu kaynakların değişken ve aralıklı doğası nedeniyle engellenmektedir. Bu zorluklara yanıt olarak, Yeşil Hidrojen, arzu edilen özellikleri nedeniyle geleceğin karbonsuz ve sürdürülebilir enerji sistemlerinde kritik bir bileşen olarak küresel olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında yüksek kütle-enerji yoğunluğu, hafif yapısı ve kolay elektrokimyasal dönüşümü bulunmaktadır. Bu özellikler, Yeşil Hidrojen'in boru hatları aracılığıyla uzun mesafelere taşınması veya amonyak gibi sıvı yakıtlar formunda kargo gemileriyle taşınması için uygun olmasını sağlar (Oliveira vd., 2021).

Yeşil Hidrojen, çeşitli sektörlerde uygulama bulmaktadır; kimyasal hammaddesi olarak, ısı kaynağı olarak, sentetik yakıt üretimi için reaktan olarak ve yakıt hücreleri aracılığıyla elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Ayrıca, Yeşil Hidrojen, uzun süreler boyunca tanklarda veya yeraltı mağaralarında depolanabilir, bu da onu farklı mevsimlerde enerji depolayabilen birkaç yenilenebilir teknolojiden biri yapar (Tarkowski, 2019: 86-87).

Bu nedenle Yeşil Hidrojen, sera gazı emisyonlarını azaltmaya, yenilenebilir enerjinin etkin bir şekilde entegre edilmesine, depolanmasına ve fazla gücün kullanılmasına katkıda bulunan daha temiz ve daha sürdürülebilir bir enerji taşıyıcısı olarak enerji tartışmasının ön saflarında yer almaktadır (Schrotenboer vd., 2022).

Dünya genelinde hükümetler, endüstriler ve topluluklar, mevcut enerji kaynaklarını tamamlayacak şekilde H2'yi devreye alma çabalarını yoğunlaştırmaktadır. Küresel olarak, H_2 üretimi nükleer güç, fosil yakıtlar ve yenilenebilir kaynaklar dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan, çeşitli ham maddeler kullanılarak ve çeşitli süreçler ve teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Yeşil hidrojen, enerji depolama ortamı, enerji vektörü ve taşımacılık, sanayi ve diğer uygulamalar için yakıt olarak gelecek enerji piyasası için en uygun seçim olarak kabul edilmektedir. Son yirmi yılda, yeşil hidrojen teknolojilerinin geliştirilmesine artan çabalar sarf edilmiş olmasına rağmen, hala bu teknolojinin büyük ölçekli uygulamasında yaşanan gecikmeler ve pazarın durgunluğunu haklı çıkaran bir dizi sorun mevcuttur. Sera gazı emisyonlarını azaltmak ve enerji piyasasının fosil yakıtlara olan bağımlılığını düşürmek amacıyla, dünya genelindeki çoğu ülke, enerji geçişini sağlamak ve dış kaynaklara olan bağımlılıklarını azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine odaklanmaktadır. Bu çabalar, yeşil elektriğin artan bir paya sahip olması ve yeşil hidrojenin kademeli olarak tanıtılmasıyla sonuçlanacaktır. Kalan biyokütleden biyogaz ve hidrojen üretmek mümkün olsa da diğer yenilenebilir enerji kaynak formları (hidrolik, güneş, rüzgâr, jeotermal, deniz dalgaları ve gelgit akıntıları gibi) kolaylıkla elektrik veya ısıya dönüştürülebilir (Lui vd., 2020; Lepage vd., 2021; Şimşek vd., 2024:10846-10848).

Özellikle, fotovoltaik (PV) ve rüzgâr, büyük ölçekli uygulama ve enerji üretim potansiyeli açısından en uygun ve maliyet etkin teknolojiler olarak kabul edilir ve bu, enerji karışımı içinde sürekli ve önemli bir büyümeye yol açmıştır. Ne yazık ki hem fotovoltaik hem de rüzgâr enerjisi üretimi, konum ve hava koşullarına büyük ölçüde bağımlıdır. Bu kısıtlamalar, sıklıkla enerji arzı ve talebinin zamanlamasının uyuşmaması sorununu ortaya çıkarmaktadır (Gan vd., 2020; Kockel vd., 2022; Smith vd., 2022**;** Dumrul vd., 2023: 183-185).

Bu nedenle, depolama teknolojileri, bu yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin tam olarak kullanılabilmesi için kritik bir rol oynamaktadır (Pleßmann vd., 2014: 22-23). En yaygın ve ortak depolama sistemleri arasında, %90'dan fazla yüksek dönüş elektrik verimliliği ile karakterize edilen bataryalar en yaygın depolama tesisidir. Bir bataryada, elektrik enerjisi, elektrokimyasal tersinir bir süreçle kimyasallara dönüştürülür (şarj aşaması), bu kimyasallar gerekli olduğunda tekrar elektrik enerjisine dönüştürülebilir (deşarj aşaması). Bataryalar, merkezi olmayan enerji depolamasına izin verdikleri için diğer enerji depolama sistemleriyle de rekabetçidir (Hiesl vd., 2020: 1176-1182).

Ancak, bu cihazların şu anda sınırlı sayıda kullanışlı döngü (şarj-deşarj), kritik ham madde kullanımı ve/veya kirlilik yaratan bileşenler, geri dönüşümün zorluğu (maliyetli ve/veya mevcut olmayan

teknolojiler) gibi bir dizi teknik eksikliği bulunmaktadır (Dehghani-Sanij vd., 192-194). Bu nedenle, enerji depolama için çevre dostu ve ekonomik olarak rekabetçi bir çözüm olarak hidrojen ilgisi dramatik bir şekilde artmaktadır. Hidrojen, çevresel etkisi genellikle bir "renk" niteliği ile ilişkilendirilen farklı yollarla üretilebilir. Bugün, hidrojenin üretim yoluna bağlı olarak CO2 emisyonları ile sınıflandırmak için çeşitli renkler kullanılmaktadır (Noussan vd., 2020).

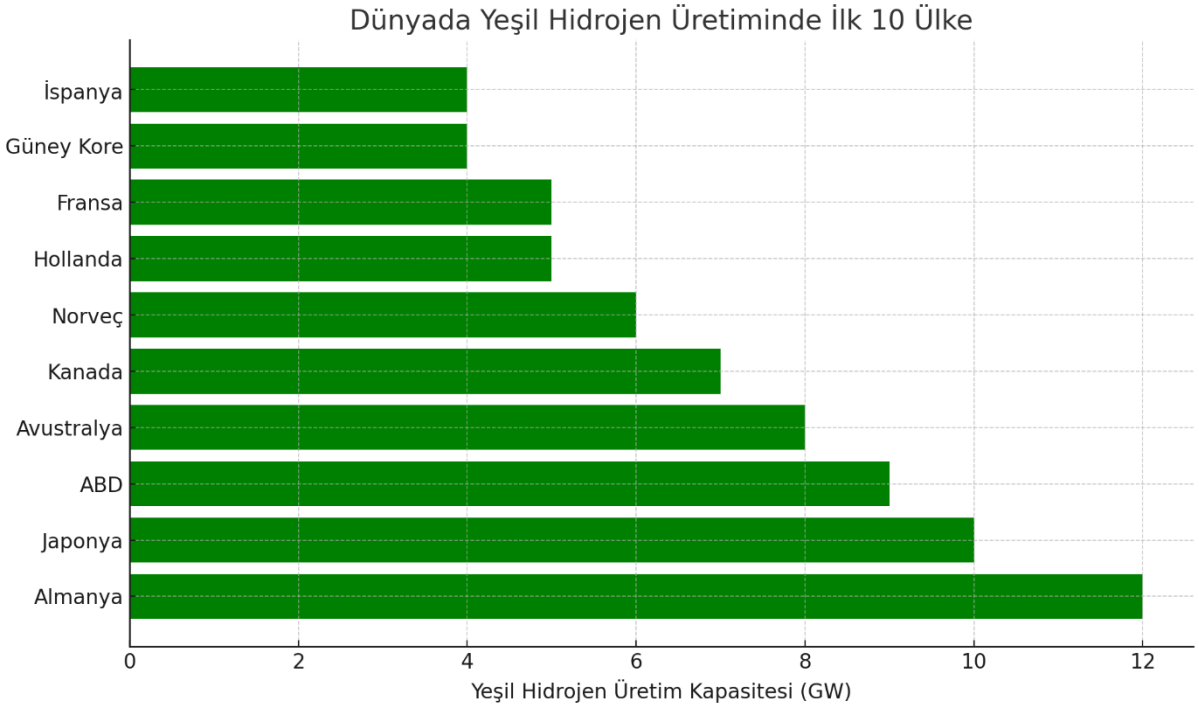
Hidrojen, CO2 emisyonu olmadığında yeşil olarak tanımlanır; en uygun ve iyi geliştirilmiş teknoloji, elektrokimyasal su ayrıştırması (elektroliz) temellidir. Dolayısıyla "Yeşil Hidrojen" terimi, "Yenilenebilir elektrik kullanılarak elektroliz yoluyla üretilen Hidrojen" olarak yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu yeşil hidrojen tanımı, elektrolizi gelecekteki hidrojen üretimi için tercih edilen ve ana yol olarak gören belgelerde ve makalelerde yer almaktadır. Bataryalarda olduğu gibi, su elektrolizinde elektrik, kimyasallara (hidrojen ve oksijen) dönüştürülür. Elektrolizin, dış bir güç kaynağı tarafından yönlendirilen isteğe bağlı olmayan bir reaksiyona dayanması dışında, bataryalarla ana fark, hidrojenin birçok olası uygulamasının olmasıdır (Squadrito vd., 2014: 451-455; Squadrito vd., 2010: 9983-9984; Maggio vd., 2019: 11371-11374; Nicita vd., 2020: 11395-11397; Çelebi vd., 2021: 1-2; Squadrito vd., 2023).

Gerçekte, hidrojen, yakıt hücrelerinde elektrokimyasal süreçle tekrar elektrik enerjisine dönüştürülebilir; içten yanmalı motorlar ve türbinlerde mekanik enerji için yakıt olarak kullanılabilir; ısı üretmek için fırınlarda yakılabilir; fosil yakıtların işlenmesiyle elde edilen hidrojeni kullanan birçok sanayi uygulamasında hammadde olarak kullanılabilir (örneğin, metan, petrol ve türevleri, karbon); ve doğal gazın yerini alabilecek diğer sanayi ve sivil uygulamalarda kullanılabilir. Bu nedenlerden dolayı, birçok ülke, gelecekteki enerji yönetimi çözümü olarak hidrojeni görüyor ve giderek "karbonsuz" bir ekonomiye yönelik hidrojen teknolojilerinin tanıtımını destekliyor. Bu amaçla, son zamanlarda "hidrojenin geliştirilmesi ve dağıtımı için planlar ve stratejiler" hazırlanmıştır (Kovač vd., 2021: 10016-10017; Şimşek vd., 2024:10846-10848).

Bu planları desteklemek için, hükümetler hem yeni teslimat altyapılarının inşası hem de yeşil hidrojen üretimi için teşvikler sağlama politikaları başlatmaktadır. Yeşil hidrojenin üretim maliyetleri, yeşil hidrojenin tanıtımı ve büyük ölçekli uygulamasının ana engeli olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, son yıllarda, su elektrolizi yoluyla hidrojen üretiminin su kullanılabilirliği ve rezervleri ile ilişkili etkileri tartışılmıştır. Çünkü yeşil hidrojenin sadece yenilenebilir kaynaklar tarafından desteklenen elektroliz yoluyla üretilen hidrojen olarak düşünülmesinin bir sonucu olarak, büyük miktarda su talep edilmektedir.

İklim değişikliği, küresel ekonomiler, altyapılar ve toplumlar üzerinde önemli riskler oluşturmaktadır, bu nedenle net sıfır emisyona ulaşmak amacıyla küresel eylem konusunda geniş bir uzlaşmaya varılmıştır. Bu hedefin teşvik edilmesinde enerji sektörü, dünya çapında en büyük CO2 emisyonu kaynağı olması nedeniyle kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, enerji sektörünün daha sürdürülebilir kaynaklara geçişi, emisyonları azaltmak ve net sıfır hedefini gerçekleştirmek için hayati öneme sahiptir ve bu geçişte yenilenebilir enerji kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kullanılarak su elektrolizi yoluyla üretilen yeşil hidrojen, fosil yakıtlara temiz ve sürdürülebilir bir alternatif sunarak net sıfır hedefleriyle uyum sağlamaktadır. Düşük emisyonlu hidrojen üretimi için açıklanan girişimlerin sayısı keskin bir artış göstermektedir; örneğin, tüm önerilen projelerin başarıyla uygulanabilmesi durumunda yıllık düşük emisyonlu hidrojen üretiminin 2030 yılına kadar 38 milyon tona çıkması beklenmektedir. Hidrojen üretimi sırasında, elektroliz yoluyla suyun hidrojen ve oksijene ayrılması için gerekli elektrik enerjisini sağlayan elektrolizörler kilit rol oynamaktadır. Bugüne kadar, elektroliz yoluyla hidrojen üretim kapasitesi sürekli bir genişleme göstermiş olup, kurulu kapasitenin 2023 yılına kadar yaklaşık 3 GW'a ulaşması öngörülmektedir. Elektrolizörler çeşitli biçimlerde bulunmakta olup, su elektrolizörleri sürdürülebilir hidrojen üretimiyle doğrudan ilişkilidir. Kömür gazlaştırması veya buhar metan reformasyonu gibi endüstriyel hidrojen üretimi ile karşılaştırıldığında, yenilenebilir enerji tabanlı hidrojen üretimi, sera gazı veya zararlı emisyon yaymadığından, enerji-dönüşüm yollarını teşvik etmek için çok daha sürdürülebilir bir yöntemdir. Su elektrolizörlerinin uygulanması, geniş ölçekli hidrojen üretimi için giderek daha uygulanabilir bir seçenek sunmakta,

yenilenebilir enerjinin değişken özelliklerini yönetebilen ve uzun süreli enerji depolama için bir çözüm sağlayabilen sürdürülebilir ve esnek bir enerji sistemine katkıda bulunmaktadır.

Grafik 1. Yeşil Hidrojen Üretiminde İlk 10 Sıradaki Ülkelerinin Durumu

Elektroliz teknolojisi ile ilgili yeşil hidrojen tanımı, CO_2 döngüsünü içerecek şekilde genişletilmeli ve bu nedenle tüm karbon nötr teknolojileri kapsamalıdır. Örneğin, biyokütleden elde edilen hidrojen CO_2 nötrdür ve karbon yakalama olmadan da 'yeşil' olarak adlandırılabilir, çünkü son hidrojen üretim adımındaki CO_2 çıkışı, bitkiler tarafından yapılan önceki bir yakalama işleminden gelmektedir. Küresel enerji manzarası, karbon emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliği ile mücadele etme gerekliliği tarafından yönlendirilen önemli bir dönüşüm süreci içindedir. Yenilenebilir enerji kaynakları, fosil yakıtlara sürdürülebilir alternatifler sunarak bu paradigma değişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'na göre, Paris Anlaşması hedeflerine ulaşabilmek için yenilenebilir enerjinin 2030 yılına kadar küresel güç üretiminin çoğunluğunu oluşturması gerekmektedir (Goncalves vd., 2020: 533-534). Bu geçiş, yalnızca çevresel endişeleri ele almakla kalmayıp aynı zamanda enerji güvenliğini artırarak dünya genelinde çeşitli bölgelerde ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Balıkesir'in Önemi: Stratejik olarak Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Balıkesir İli, özellikle rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyeli olmak üzere zengin yenilenebilir kaynaklara sahiptir. İlin coğrafi manzarası, hem kara hem de deniz üstü rüzgâr çiftliklerinin geliştirilmesini kolaylaştıran geniş kıyı şeritleri ve dağlık alanları içermektedir. Ekonomik olarak, Balıkesir, üretim, tarım ve enerji sektörlerine yapılan önemli yatırımlar ile çeşitli bir sanayi tabanına sahiptir ve bu özellikleri ile yeşil hidrojen girişimleri için öncü bir aday haline gelmektedir (Biniş, 2020: 199-209). Balıkesir, Türkiye'de yenilenebilir enerji benimsemesinde öncü rol oynamış olup, ülkenin en büyük rüzgâr çiftliklerine ve güneş enerjisi santrallerine ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin sürdürülebilir enerjiye olan bağlılığı, yenilenebilir teknolojileri yerel sanayilere ve topluluklara başarıyla entegre eden çok sayıda projeden açıkça görülmektedir. Bu girişimler, sadece ilin enerji bağımsızlığını güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın ülkenin toplam enerji karışımında yenilenebilir kaynakların payını artırma hedeflerine de katkıda bulunmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023).

Araştırma Amaçları: Bu çalışma, Balıkesir'in yeşil hidrojen üretimini destekleme kapasitesini kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Değerlendirme, yenilenebilir enerji kaynaklarının

mevcudiyeti, mevcut altyapı ve bölgenin hidrojen üretim teknolojilerini benimseme ve ölçeklendirme teknolojik hazırlığına odaklanacaktır. Bu faktörleri analiz ederek, çalışma Balıkesir'i bölgesel bir yeşil hidrojen merkezi olarak kurmanın uygunluğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Üretim potansiyelini değerlendirme ile birlikte, çalışma hem iç kullanım hem de ihracat için hidrojen üretiminin ölçeklendirilmesinin uygulanabilirliğini araştıracaktır. Balıkesir'in büyük sanayi pazarlarına ve ihracat limanlarına yakınlığı göz önünde bulundurularak, bu araştırma lojistik, ekonomik ve düzenleyici çerçeveleri inceleyecektir. Bulgular, Balıkesir'i küresel hidrojen ekonomisinde önemli bir oyuncu haline getirmek için gerekli stratejik adımlara dair içgörüler sağlayacaktır.

1. Literatür İncelemesi

1.1. Yeşil Hidrojen Teknolojisi

Yeşil hidrojen, suyun yenilenebilir kaynaklardan elde edilen elektrik kullanılarak hidrojen ve oksijen bileşenlerine ayrılması işlemi olan elektroliz yoluyla esas olarak üretilir. Bu süreçte kullanılan üç ana elektrolizör tipi bulunmaktadır: alkalin elektrolizörler, proton değişim membranı (PEM) elektrolizörler ve katı oksit elektrolizörler (Ang vd., 2022: 3-9). En eski teknoloji olan alkalin elektrolizörler, güvenilirlikleri ve sağlamlıkları ile bilinirken, PEM elektrolizörler yenilenebilir enerji kaynaklarının değişken yüklerine uygun olarak daha yüksek verimlilik ve dinamik işletme sunmaktadır. Geliştirme aşamasında olan katı oksit elektrolizörler ise yüksek sıcaklıklarda yüksek verimlilik vaat etmektedir (Ahmed vd., 2022: 37227-37235). Yeşil hidrojen pazarı, ağır sanayi ve taşımacılık gibi elektriklendirilmesi zor sektörlerin karbonsuzlaştırılması gereksinimi tarafından hızla genişlemektedir (Elam vd., 2003: 601-602). Teknolojik ilerlemeler, elektrolizörlerin verimliliğini sürekli olarak artırmakta ve maliyetlerini azaltmaktadır. Örneğin, PEM teknolojisindeki son gelişmeler, platin gibi pahalı katalizör malzemelerinin kullanımını azaltarak sistemleri daha ekonomik olarak uygulanabilir hale getirmiştir (Zainal vd., 2024: 1-3). Ayrıca, dünya genelindeki hükümetler, Avrupa Hidrojen Stratejisi ve Japonya Hidrojen Yol Haritası gibi sübvansiyonlar ve politika çerçeveleri aracılığıyla hidrojen ekonomilerinin büyümesini teşvik etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2020; Delaval vd., 2022).

Foto-elektrokimyasal (PEC), güneş enerjisinden hidrojen üretimi için üç ana yöntemden biridir. Doğrudan güneş hidrojeninin üretimi için PEC su parçalama süreci umut verici bir potansiyele sahiptir. PEC su parçalamanın birçok avantajı arasında, karşılaştırmalı olarak yüksek güneşten kimyasal enerjiye dönüşüm verimliliği, basit ve güvenli ürün toplama, yüksek güvenilirlik ve büyük ölçekli üretimde sürdürülebilirlik bulunmaktadır. Foto-elektrokimyasal (PEC) su parçalama, güneş enerjisinin doğrudan hidrojen, temiz ve yenilenebilir bir enerji taşıyıcısına dönüştürülmesi için umut verici bir yöntemdir. Bu süreç, güneş ışığına maruz kaldığında suyun hidrojen ve oksijene ayrılmasını sağlamak için fotoelektrot olarak yarı iletken malzemeleri kullanmaktadır. PEC su parçalamanın avantajları arasında yüksek güneşten kimyasal enerjiye dönüşüm verimliliği, basit ürün toplama ve sürdürülebilirlik yer almakta olup, bu da onu yenilenebilir enerji çözümleri arayışında önemli bir teknoloji haline getirmektedir (Cheng, 2021: 3096-3097).

1.2. Ekonomik ve Çevresel Etki

Yeşil hidrojen teknolojisine yapılan yatırımlar, yenilenebilir enerji teknolojisi, altyapı ve bakım alanlarında yeni endüstriler ve iş fırsatları yaratma gibi çeşitli ekonomik faydalar sunmaktadır. Hidrojenin bir depolama ortamı ve yakıt olarak çok yönlülüğü, özellikle enerji fiyatlarında yüksek dalgalanmalar yaşayan ülkeler için enerji güvenliğine önemli katkılar sağlar (Ajiboye vd., 2024: 1-5). Ayrıca, bir hidrojen ekonomisinin geliştirilmesi, özellikle bol yenilenebilir kaynaklara sahip bölgeler için önemli ihracat fırsatlarına yol açabilir (Otaki ve Shaw, 2024: 127-128). Yeşil hidrojen, önemli çevresel faydalar sunmaktadır. Üretimi, yenilenebilir enerji kaynaklarından yapıldığı için, fosil yakıtlardan elde edilen geleneksel hidrojen üretimine kıyasla düşük bir karbon ayak izi sağlar. Kullanıldığında hidrojen, yalnızca su buharı üretir ve böylece azot oksitleri, kükürt dioksit ve partikül maddeler gibi kirleticilerin önemli ölçüde azalmasına katkıda bulunur. Bu özellikleri ile hidrojen, çevresel etkilerini azaltmayı

amaçlayan kentsel alanlar ve endüstriler için cazip bir seçenek haline gelmektedir (Ahad vd., 2023: 2-7).

1.3. Vaka Çalışmaları

Birçok ülke, teknolojinin potansiyelini sergileyen başarılı yeşil hidrojen projelerini hayata geçirmiştir. Almanya'da, Energiepark Mainz rüzgâr enerjisini kullanarak hidrojen üretmekte ve yenilenebilir enerji kaynaklarının hidrojen üretimi ile başarılı entegrasyonunu göstermektedir (Schwabe, 2024: 1-6).

Avustralya'da, Hydrogen Energy Supply Chain projesi, kahverengi kömürü hidrojene dönüştürmeyi ve CO_2 emisyonlarını yakalayıp depolayarak büyük ölçekte neredeyse sıfır emisyonlu bir yakıt kaynağı yaratmayı amaçlamaktadır. Avustralya ve Japonya gibi ülkelerde de yeşil hidrojenin rolü üzerine önemli çalışmalar yapılmaktadır. Kar vd. (2022), Avustralya'nın yeşil hidrojen ekonomisindeki stratejik adımlarını ve bu alandaki uluslararası iş birliklerini incelemektedir. Çalışmada, Avustralya'nın iç pazardaki hidrojen penetrasyonunu artırmak ve Japonya, Çin ve Güney Kore'ye ihracat yapmak için iddialı hedefler belirlediği bulunmuştur. Avustralya'nın ulusal hidrojen stratejisi, bol yenilenebilir kaynaklardan yararlanmak için güçlü bir hidrojen değer zinciri oluşturmayı vurgulamaktadır. Bu çalışma, Avustralya'nın maliyet açısından rekabetçi yeşil hidrojen üretimi ve ihracı için muazzam bir potansiyele sahip olduğunu doğrulamaktadır. Modern tedarik zinciri altyapısıyla Avustralya'nın maliyet açısından rekabetçi yeşil hidrojen üretimi, diğer ihracatçılara göre rekabet avantajları sunacaktır. Eyaletler/bölgeler, hidrojen politikalarını ve stratejilerini ulusal strateji doğrultusunda uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Avustralya, hidrojenin iç pazardaki benimsenmesini artırmak için yatırım eksikliği, düşük kamu bilinci ve yetersiz altyapı gibi çoklu zorlukları ele almalıdır. Ayrıca, Avustralya, Japonya, Çin ve Güney Kore'deki ortaya çıkan hidrojen pazarlarından yararlanmak için güçlü yönlerini kullanmalıdır.

Küresel başarı örnekleri, Balıkesir için değerli dersler sunmaktadır. Hidrojen üretiminin mevcut yenilenebilir enerji altyapıları ile entegrasyonu, maliyetleri ve enerji verimliliğini optimize edebilir. Güçlü yenilenebilir kaynak tabanına sahip olan Balıkesir, bu başarılı örneklerden stratejiler benimseyerek, yerel kapasiteleri rüzgâr ve güneş enerjisi ile bir yeşil hidrojen ekosistemini hızlandıracak şekilde kullanabilir (IRENA, 2022).

Yeşil hidrojen üretimi ve ihracatı, küresel enerji geçişinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, farklı ülkelerdeki yeşil hidrojen projeleri ve politikaları üzerine yapılan akademik çalışmalar, bu alandaki potansiyeli ve zorlukları anlamak için kritik öneme sahiptir.

Örneğin, Rusya'daki yeşil hidrojen projeleri üzerine yapılan bir çalışmada, ülkenin coğrafi avantajları ve mevcut projelerin uluslararası pazardaki rekabetçi konumu ele alınmıştır. Gomonov vd. (2023), Rusya'nın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen projeleri inceleyerek, bu projelerin Çin ve Almanya gibi pazarlara yönelik potansiyelini vurgulamaktadır. Yapılan araştırmalar, Rusya tarafından duyurulan projelerin çoğunun (%53) yeşil hidrojen üretimine odaklandığını ortaya koymuştur. Hidrojen üretimi için gerekli elektriği sağlamak amacıyla kullanılan spesifik enerji kaynaklarıyla ilgili olarak, araştırmada hidroelektrik santrallerinin en yaygın kaynak olduğunu ve projelerin %15'ini oluşturduğu bulunmuştur. Bu durum, Rusya'nın birçok büyük nehir ve hâlihazırda mevcut hidroelektrik tesislere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Rüzgâr enerjisi, projelerin %13'ünde kullanılan ikinci en yaygın kaynak olmuştur. Bu da,rüzgâr enerjisinin geleneksel fosil yakıtlarla giderek daha rekabetçi hale geldiğini yansıtmaktadır. Güneş enerjisi de projelerin %13'ünde kullanılmıştır ve bu durum güneş teknolojisinin büyük ölçekli enerji üretimi için daha uygulanabilir hale geldiğini önermektedir. Nükleer ve gelgit enerji santralleri ise projelerin %26'sında kullanılmaktadır. Genel olarak, bu projelerde hidroelektrik ve rüzgâr enerji santralleri gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, hidrojen üretim sürecinin karbon ayak izini azaltma yönünde olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Odenweller vd. (2022), yeşil hidrojen yatırımlarını teşvik etmek için düzenleyici belirsizliklerin nasıl yönetilmesi gerektiğini tartışarak, yeşil hidrojenin uzun vadeli potansiyelinin değerlendirilmesi

gerektiğini belirtmektedir. Çalışmada, yeşil hidrojen ve türev elektro yakıtlar, doğrudan elektrifikasyonun mümkün olmadığı uygulamalarda fosil yakıtların cazip ikameleri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, onları iklim nötrlüğü açısından kritik hale getirirken, arzın hızla artırılması da hayati öneme sahip ve zorlu bir süreçtir. Burada, elektroliz kapasitesinin rüzgâr ve güneş enerjisi gibi hızlı bir şekilde büyümesine rağmen, yeşil hidrojen arzının kısa vadede kıt kalacağını ve uzun vadede belirsiz olacağı gösterilmiştir.

MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) bölgesinde, yeşil hidrojenin geleceği üzerine yapılan araştırmalar, bu ülkelerin enerji geçişinde nasıl bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Rezk vd. (2023), Mısır örneği üzerinden yeşil hidrojenin potansiyelini ve üretim maliyetlerini ele alarak, ölçek ekonomileri ve teknolojik yeniliklerin önemini vurgulamaktadır. Çalışmada ele alınan Mısır'ın yeşil hidrojen endüstrisi için gelecekteki senaryolar, en iyi ve en kötü sonuçlar arasında keskin bir tezat sunmaktadır. "Sürdürülebilirliğin Kumları: Mısır'da Yeşil Hidrojenin Kullanımı" başlıklı en iyi senaryo, Mısır'ı 2050 yılı itibarıyla yeşil hidrojen üretimi ve teknolojisinde küresel bir lider olarak tasvir etmektedir. Stratejik planlama, hükümet politikaları, uluslararası iş birliği ve eğitim reformları aracılığıyla Mısır, doğal kaynaklarını başarıyla kullanarak küresel yeşil hidrojen pazarında önemli bir oyuncuya dönüşmüştür. Bu senaryo, yeşil hidrojen sektörünün büyümesiyle yönlendirilen ekonomik refah, istihdam yaratma, teknolojik yenilik ve çeşitlendirilmiş bir enerji manzarası resmetmektedir. Öte yandan, "Durgunluğun Kumları: Mısır'ın Yeşil Hidrojen Vizyonunu Engelleyen Engeller" başlıklı en kötü senaryo, bir uyarı hikâyesi olarak hizmet etmektedir. Bu senaryo, Mısır'ın fırsatları değerlendirememesi veya beklenmedik dış engellerle karşılaşması durumunda karşılaşabileceği potansiyel tuzakları ve zorlukları göstermektedir. Organizasyonel başarısızlıklar, uluslararası iş birliğinin eksikliği, ekonomik ve finansal zorluklar, teknolojik duraklama ve eğitimdeki durağanlık, Mısır'ın yeşil hidrojen hedeflerinin engellendiği bir senaryoya katkıda bulunmaktadır. Bu durum, ekonomik büyüme, iş fırsatlarının kaybı ve küresel yeşil hidrojen pazarında belirgin bir varlık oluşturma başarısızlığı ile sonuçlanabilir.

Bunun yanı sıra, Ersoy vd. (2023) çalışması, Ürdün, Fas ve Umman gibi ülkelerde yeşil hidrojen üretimi ve ihracatı için gerekli endüstriyel ve altyapısal koşulları incelemektedir. Vaka çalışması analizi, Ürdün, Fas ve Umman'ın yeşil hidrojen ve sentetik yakıtların üretimi ve ihracı için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, ülkelerin yeşil ekonomi geliştirme yönündeki adım hızları ve somut atılan adımlar farklılık göstermektedir. Ürdün, henüz tartışmaların başında olduğundan, bu doğrultuda somut hedefler belirlenmemiştir. Şu ana kadar hem siyasi hem de özel sektörden yalnızca birkaç faaliyet gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, Fas, somut ihracat hedefleriyle birlikte bir hidrojen stratejisi yayımlamıştır. Umman'da ise, somut niceliksel hedeflere sahip hidrojen stratejisinin yayımlanması aşamasındadır. Ayrıca, Umman'da zaten bir dizi büyük ölçekli proje duyurulmuş olup, Fas'ta ilk demonstrasyon tesislerinin planlandığı belirtilmektedir. Altyapı açısından incelenen ülkeler de farklılık göstermektedir. Enerji ihracatçısı olan Umman, belirli koşullar altında dönüştürülebilecek geniş bir şarj ve depolama altyapısına sahipken, fosil yakıt ithalatçısı olan Ürdün ve Fas'ın karşılaştırmalı olarak daha az altyapısı ve bu altyapının yönetiminde teknik deneyimi bulunmaktadır. Sanayi yapısı açısından, Ürdün ve Fas, yenilenebilir enerji sektöründe geniş bir uzmanlığa sahipken, Umman bu alanda sınırlı kapasite ve uzmanlık göstermektedir. Öte yandan, Umman'daki kimya sanayisi, teorik olarak yeşil yakıtlar yönünde dönüştürülebilecek önemli bir ihracata yönelik sektördür.

Güney Afrika'da, yeşil hidrojenin ekonomik etkileri üzerine yapılan Hamukoshi vd. (2022) çalışmasında, bu enerji kaynağının bölgedeki enerji talebini nasıl karşılayabileceği ve istihdam yaratma potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Çalışma, yeşil hidrojen değer zincirinin sosyo-ekonomik etkilerini değerlendirerek, bu alandaki gelişmelerin bölge ekonomisine katkı sağlayabileceğini belirtmektedir. Bu inceleme, Güney Afrika'da yeşil hidrojen ekonomisini sürdürebilecek yeterli yenilenebilir enerji kaynaklarının mevcut olduğunu desteklemektedir. Yeşil hidrojen politikası oluşturma ve düzenleme, Güney Afrika'da yeşil ekonomi aracılığıyla ekonomik büyümeyi teşvik etmede önemli bir faktör olacaktır. Hem doğrudan hem de dolaylı yatırımlardan elde edilecek geri dönüşün, tarım ve sanayi sektörlerinin dönüşümü ile yeşil hidrojen enerjisinin üretilmesi, işlenmesi ve tedarik edilmesi yoluyla değer zinciri eklemeleri aracılığıyla gerçekleşmesi öngörülmektedir. Ekonomik faydalar, bölgedeki

sosyal refah ve altyapının iyileştirilmesinde kritik bir rol oynayacaktır. Bu ekonomiye nasıl yatırım yapılacağı ve keşfedileceği konusunda bazı tercihlerin yapılması gerekecekken, bölgedeki doğal kaynakların ve yenilenebilir güneş enerjisinin mevcudiyeti maliyetlerin düşürülmesi açısından önemli olacaktır. Ancak, başlangıçta yapılacak tercih kararları, mevcut sosyal refahın iyileştirilmesi açısından maliyetli olabileceğinden kolay olmayacaktır; özellikle gerekli elektrik gücünün pahalı olduğu göz önüne alındığında. Fosil yakıt sektörlerinde olası iş kayıpları, yeşil hidrojen ekonomisinin bir diğer olumsuz sonucu olabilir, ancak bu durum mevcut sanayilerde çalışanların yeniden beceri kazandırılması ve yeni yeşil işlerin yaratılması ile telafi edilecektir.

Japonya'da ise, Salimi vd. (2022), temiz hidrojenin enerji geçişindeki önemini ve bu süreçte karşılaşılan zorlukları ele almaktadır. Çalışma bulgularına göre, kaynak ve ham madde açısından yetersiz, ancak ekonomik olarak gelişmiş bir ülke olan Japonya, enerji ve iklim sorunlarını ele almak için önümüzdeki birkaç on yıl içinde enerji altyapısında hidrojen geliştirmek zorundadır. Hükümet, üretimden taşımaya ve nihai kullanım uygulamalarına kadar tam sıfır karbon hidrojen tedarik zincirine odaklanmaktadır. Japonya'nın iddialı yaklaşımı, yerel ve yurtdışındaki sanayi ve hükümet aktörlerini içeren çeşitli sektörler arası deneysel girişimleri kapsamaktadır. Şu anda, ekonomik ve teknolojik engeller ile belirsizlikler devam etmektedir. Hükümet, hidrojenin büyük ölçekli ekonomik ve enerji programlarına entegrasyonunu düşünmeden önce pilot projelerin sonuçlarını beklemektedir. Kamu bütçesi istikrarlı bir şekilde artarken, hükümetin uzun vadeli taahhütlere karşı temkinliliği sınırlı ve yansıtıcı kalmaktadır. Japonya'nın enerji altyapısının karbon azaltımı, hala nükleer enerji, yenilenebilir enerji kaynakları, enerji verimliliği önlemleri ve doğal gaz üzerine dayanmaktadır. Japonya'nın başarısı, alternatif yakıtlarla karşılaştırılabilir maliyetle büyük miktarlarda temiz hidrojen üretme ve kullanma kapasitesine bağlıdır. Maliyet paritesi, etkili bir karbon vergisi ve karbon fiyatlandırmasının uygulanmasına da bağlıdır. Bu nedenle, küresel politika koordinasyonu ve sektörler arası iş birliği giderek daha fazla gerekecektir.

2. Araştırma Yöntemi

Karma yöntem yaklaşımı, nicel ve nitel araştırma tekniklerini birleştirerek, her iki yöntemin güçlü yanlarından yararlanarak karmaşık olguları incelemeyi amaçlar (Creswell ve Plano Clark, 2023: 21-26). Bu çalışmada, Balıkesir İlinin yeşil hidrojen üretimi ve ihracat potansiyelinin kapsamlı bir analizini sağlamak amacıyla karma yöntem yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu tasarım, elde edilen detaylı içgörüler ile bütünleştirerek hem ampirik verilerin hem de bağlamsal faktörlerin bütüncül bir değerlendirilmesini sağlar. Nicel veriler, Balıkesir'de yeşil hidrojen üretiminin potansiyelini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek için objektif ölçümler sağlayacak olup, yenilenebilir kaynakların mevcudiyeti ve altyapı hazırlığı gibi konuları içerecektir. Nicel analiz kapsamında kullanılan veriler hem ulusal hem de uluslararası güvenilir kaynaklardan derlenmiştir. Veriler, özellikle yenilenebilir enerji kapasitesi, hidrojen üretim potansiyeli, ihracat altyapısı ve enerji tüketim oranları üzerine odaklanmıştır. Başlıca veri kaynakları şunlardır: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK): Balıkesir'in enerji üretim ve tüketim verileri, ekonomik büyüme oranları ve ihracat-ithalat istatistikleri. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB): Yenilenebilir enerji yatırımları ve potansiyel kaynaklar üzerine güncel raporlar. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA): Küresel hidrojen üretimi, tüketimi ve ihracat eğilimleri. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve ilgili yerel kurumlar: Bölgesel enerji altyapısı ve mevcut yatırımlarla ilgili güncel veriler.

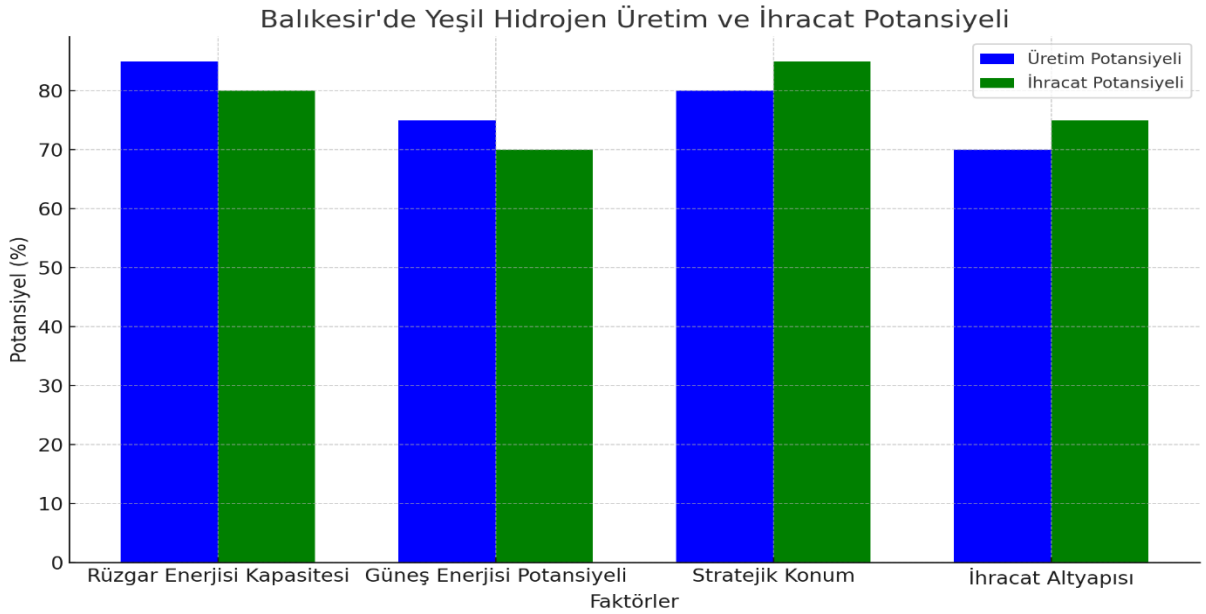
Öte yandan, nitel veriler, yeşil hidrojen ekonomisinin geliştirilmesinde engelleri ve fırsatları belirlemede kritik algıları, deneyimleri ve görüşleri anlamada yardımcı olacaktır. Nitel analiz kapsamında, Balıkesir'in yeşil hidrojen üretiminde öncü bir bölge olma potansiyelini belirlemek amacıyla paydaş görüşleri alınmıştır. Örneklem, konuyla doğrudan ilgili kurum ve uzmanlardan oluşturulmuştur. Örneklem grubu aşağıdaki şekilde belirlenmiştir: Kamu Kurumları Temsilcileri: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yetkilileri, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi enerji uzmanları. Özel Sektör Temsilcileri: Yenilenebilir enerji yatırımları yapan şirketlerin yöneticileri ve mühendisleri. Akademisyenler: Enerji politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomi alanında çalışan uzman akademisyenler. Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Çevre ve enerji odaklı çalışan yerel ve ulusal STK temsilcileri.

Her iki tür veriyi kullanmak, teknolojik, ekonomik ve sosyal unsurların karmaşık etkileşimini yakalayarak, dengeli politika önerileri formüle etmeyi sağlayacaktır (Tashakkori vd., 2020).

3. Bulgular

3.1. Balıkesir'in Yenilenebilir Kaynaklarının Analizi (Rüzgâr, Güneş) Coğrafi ve Ekonomik Uygunluğu

Balıkesir İli, özellikle rüzgâr ve güneş enerjisi olmak üzere önemli yenilenebilir enerji potansiyeli ile karakterizedir. Türkiye Enerji Bakanlığı verilerine göre, Balıkesir ülkedeki en yüksek rüzgâr enerjisi kapasitesine sahiptir ve kurulu kapasitesi 1.000 MW'ı aşmaktadır. İl genelindeki rüzgâr çiftlikleri, özellikle kuzey ve batı bölgelerinde yer almakta ve ortalama 7,5 metre/saniye rüzgâr hızı ile ulusal ortalamadan yüksek bir değer sunmaktadır (Demircan ve Bayraktar, 2020: 84-88). Ayrıca, Türkiye Devlet Meteoroloji Hizmeti tarafından sağlanan güneş ışınımı haritaları, Balıkesir'in yıllık yaklaşık 1.500 kWh/m² güneş radyasyonu aldığını göstermekte, bu da bölgeyi güneş enerjisi projeleri için uygun hale getirmektedir (Beyoğlu, 2011).

Grafik 2. Balıkesir'de Yeşil Hidrojen Üretim ve İhracat Potansiyeli

3.2. Altyapı ve Pazarlara Yakınlık

Ekonomik değerlendirme, Balıkesir'in büyük ölçekli enerji projelerini desteklemek için gelişmiş bir altyapıya sahip olduğunu göstermektedir. İl, birkaç yüksek kapasiteli elektrik alt istasyonuna ev sahipliği yapmakta ve malzemelerin taşınması ve hidrojenin ihraç edilmesini kolaylaştıran sağlam bir yol ve liman ağına sahiptir. İstanbul ve İzmir gibi büyük sanayi pazarlarına 300 kilometreden daha az bir mesafede olması, hidrojenin dağıtımı için stratejik bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, Bandırma ve Gönen sanayi bölgelerinin il sınırları içinde yer alması, yerel olarak üretilen hidrojenin imalat süreçlerinde kullanılmasını kolaylaştırmaktadır (Türkoğlu vd., 2021: 197-199).

3.3. Balıkesir'deki Teknolojinin Güncel Durumu

Balıkesir'de yeşil hidrojen üretimi için teknolojik manzara henüz başlangıç aşamasındadır. Şu anda, hidrojen üretimi için PEM elektrolizörlerini kullanan iki pilot proje yürütülmektedir. Bu projeler esas olarak araştırma odaklı olup Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurulu tarafından finanse edilmektedir. Küçük ölçekli olmalarına rağmen, mevcut yenilenebilir enerji kaynakları ile elektroliz teknolojisinin entegrasyonunun uygulanabilirliğini göstermektedirler (Karagüç, 2013).

3.4. Teknoloji Gelişimi İçin Gerekli Boşluklar ve İhtiyaçlar

Bu başlangıç adımlarına rağmen, hidrojen üretimini ölçeklendirmek için yerel teknolojik kapasitede önemli boşluklar bulunmaktadır. Analiz, ileri elektroliz sistemlerinin bakımı ve işletilmesi konusunda yerel uzmanlık eksikliğini göstermektedir. Ayrıca, mevcut teknolojilerin Balıkesir'in özel iklim ve coğrafi koşullarına uyum sağlanması için araştırma ve geliştirme alanında daha büyük yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bölge, ileri elektrolizör malzemeleri ve hidrojen depolama çözümleri gibi alanlarda uluslararası ortaklıklar ve bilgi transferinden faydalanabilir (Li vd., 2022: 139-142).

4. Tartışma

4.1. Balıkesir'de Yeşil Hidrojenin Stratejik Konum ve Kaynakların Mevcudiyeti

Balıkesir'in stratejik coğrafi konumu ve bol yenilenebilir kaynakları, yeşil hidrojen ekonomisinin geliştirilmesi için benzersiz bir konum sağlamaktadır. İl, İstanbul ve İzmir gibi büyük sanayi pazarlarına yakınlığı ile hidrojen üretimi ve dağıtımı için bir merkez olarak potansiyelini artırmaktadır. Bu coğrafi avantaj, sürdürülebilir yeşil hidrojen üretimi için kritik olan yüksek düzeyde güneş ve rüzgâr enerjisi potansiyeli ile desteklenmektedir. Bu faktörler, hidrojen üretimi için gerekli ana girdilerin güvenilir bir şekilde sağlanmasını garanti ederken, aynı zamanda hidrojenin yurt içi ve uluslararası pazarlara dağıtımıyla ilişkili taşıma ve lojistik maliyetlerini azaltmaktadır (Öner ve Çam, 2022: 1154-1157).

4.2. Finansal, Teknolojik ve Düzenleyici Engeller

Balıkesir önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, yeşil hidrojen sektörünün gelişimini engelleyebilecek birkaç engel bulunmaktadır. Finansal olarak, hidrojen üretim tesislerinin kurulması için gereken ilk yatırım büyüktür. Yenilenebilir enerji tesislerinin ve elektrolizörlerin sermaye yoğun doğası, güçlü finansman mekanizmalarını zorunlu kılar. Teknolojik olarak, bölge şu anda üretimi ölçeklendirmek ve operasyonel verimliliği sağlamak için gerekli olan ileri hidrojen teknolojilerinde yeterli altyapıya ve yerel uzmanlığa sahip değildir. Ayrıca, mevcut düzenleyici çerçeve, özellikle güvenlik standartları ve çevresel etki değerlendirmeleri gibi alanlarda, hidrojen teknolojilerinin hızlı genişlemesini tam olarak desteklememektedir (Downie, 2020: 2-4).

4.3. Diğer Bölgelerle veya Vaka Çalışmalarıyla Karşılaştırma

Karşılaştırmalı olarak, Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya bölgesi ve Danimarka'nın Jutland yarımadası gibi bölgeler, kamu-özel ortaklıklarını teşvik eden bütünleşik bölgesel stratejiler ve güçlü hükümet desteği sayesinde hidrojen girişimlerinde daha ileri gitmiştir. Bu bölgeler, hedefe yönelik sübvansiyonlar, kapsamlı düzenleyici çerçeveler ve kurulmuş teknolojik ekosistemlerden faydalanır, bu da hidrojen projelerinin daha sorunsuz bir şekilde uygulanmasını kolaylaştırır (Vivanco-Martín ve Iranzo, 2023).

4.4. Politika Önerileri

Mevcut engellerin üstesinden gelmek için Türk hükümetinin ve Balıkesir bölgesel yetkililerinin birkaç düzenleyici değişiklik yapmayı düşünmeleri gerekmektedir:

1. Mali Teşviklerin Artırılması: Yeşil hidrojen üretimi için sübvansiyonlar sunmak, yenilenebilir enerji ekipmanları için vergi muafiyetleri veya indirimler ve araştırma ve geliştirme için hibeler sunmak, erken benimseyenler üzerindeki finansal yükü azaltabilir.

2. Onay Süreçlerinin Basitleştirilmesi: Yeni hidrojen tesisleri için onay sürecini basitleştirmek ve hızlandırmak, yatırımı teşvik eder ve proje başlangıç sürelerini azaltır.

3. Güvenlik ve Çevresel Düzenlemeler: Hidrojen üretimi ve depolama tesisleri için özel olarak net güvenlik standartları belirlemek, yanı sıra katı çevresel etki değerlendirme gereklilikleri sağlamak, hidrojen sektöründe sürdürülebilir uygulamaları garanti edecektir (Ajanovic ve Haas, 2018: 280-282).

4.5. Kamu ve Özel Sektörler İçin İşbirliği Modelleri

Balıkesir'de yeşil hidrojenin geliştirilmesi, kamu ve özel sektörlerin dâhil olduğu işbirliği modellerinden faydalanacaktır:

1. Kamu-Özel Ortaklıkları (PPP): Bunlar, kamu kurumları ve özel yatırımcılar arasında risklerin ve ödüllerin paylaşılmasını kolaylaştırarak hidrojen altyapısının geliştirilmesini ileriye taşıyabilir.

2. Endüstri Kümeleri: Üniversiteler, teknoloji sağlayıcıları ve enerji şirketlerini içeren hidrojen kümeleri kurmak, Almanya'daki Kimya Park Marl modelinde kullanıldığı gibi, inovasyon ve teknoloji transferini teşvik edebilir ve bu model, hidrojen kullanımında endüstriyel simbiyozun önde gelen bir örneği haline gelmiştir (Luttkus, 2002: 475-476).

3. Uluslararası İşbirlikleri: Kurulmuş hidrojen ekonomileriyle ortaklıklar kurmak, ileri teknolojilere ve en iyi uygulamalara erişim sağlayabilir. Örneğin, Japonya veya Güney Kore gibi öncü hidrojen teknolojilerine sahip ülkelerle yapılan anlaşmalar, Balıkesir'de teknolojik ilerlemeyi ve kapasite oluşturmayı hızlandırabilir (Rolo vd., 2023: 1-7).

SONUÇ

Bu çalışmada yapılan analiz, Balıkesir'in yeşil hidrojen pazarında önemli bir oyuncu olarak önemli potansiyeline işaret etmektedir. İl'in coğrafi ve ekonomik özellikleri, bol yenilenebilir kaynakları ve büyük sanayi ve ihracat merkezlerine yakın stratejik konumu, sürdürülebilir enerji çözümlerine olan artan talepten faydalanma konusunda benzersiz bir konum sağlamaktadır. Mevcut altyapı, devam eden yenilenebilir enerji projeleriyle birleştiğinde, yeşil hidrojen üretim tesislerinin entegrasyonu için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu faktörler, Balıkesir'in yeşil hidrojen üretimini verimli bir şekilde gerçekleştirme kapasitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda yerel ve uluslararası hidrojen dağıtımını da kolaylaştırmaktadır ve ilin Türkiye'nin hidrojen ekonomisinde lider bir konumda olmasını sağlayabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, Balıkesir'deki yeni hidrojen endüstrisini destekleyebilecek kapsamlı politika çerçevelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Yerel ve ulusal politika yapıcılar, hidrojen teknolojisine yatırımı teşvik eden, düzenleyici süreçleri basitleştiren ve hidrojen sektöründe inovasyon ve büyümeye elverişli bir ortamı teşvik eden politikalar oluşturmayı düşünmelidir. Bu, hidrojen üretimi ve depolanması için özel güvenlik standartlarının geliştirilmesini ve hidrojen projelerini düşünen firmalar için başlangıç finansal engelleri azaltabilecek teşvikleri içermelidir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının hidrojen üretimiyle entegrasyonunu artıran politikalar, bu girişimlerin çevresel ve ekonomik faydalarını maksimize edebilir.

Yatırımcılar ve endüstri paydaşları için, Balıkesir'in yenilenebilir enerji kapasiteleri ve lojistik avantajları göz önüne alındığında, yeşil hidrojen gelişimi umut verici bir fırsat sunmaktadır. Yatırımcılar, yerel uzmanlığı ve altyapıyı kullanarak küresel liderlerden ileri teknoloji ve uygulamaları getiren uzun vadeli ortaklıklar ve ortak girişimlere odaklanmalıdır. Ayrıca, enerji şirketleri ve teknoloji sağlayıcıları gibi endüstri paydaşları, inovasyonu teşvik etmek ve hidrojen projelerinin sürdürülebilirliğini ve karlılığını sağlamak için akademik kurumlar ve hükümet organları ile yakın işbirliği yapmalıdır. Hidrojen enerjisinin uygulanabilirliğini ve faydalarını gösteren pilot projelere katılmak, daha geniş toplum ve hükümet kesimlerinden daha fazla yatırım ve destek çekebilir.

Gelecekteki araştırmalar, bu çalışmada tanımlanan teknolojik, finansal ve düzenleyici boşlukları hedeflenmiş pilot projeler ve ileri düzey çalışmalar aracılığıyla ele almayı hedeflemelidir. Balıkesir'deki pilot projeler, çeşitli yenilenebilir enerji kaynaklarının hidrojen üretimiyle entegrasyonunu test etmek ve yerel koşullarda hidrojen teknolojilerinin verimliliğini ve ölçeklenebilirliğini artırmak için odaklanabilir. Başarılı hidrojen ekonomileri uygulanan diğer bölgelerle karşılaştırmalı çalışmalar, Türk bağlamına uyarlanabilecek değerli içgörüler ve en iyi uygulamalar sağlayabilir. Hidrojen gelişiminin

yerel ekonomiler, istihdam ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini değerlendiren uzun süreli çalışmalar da, ileriye dönük politika ve yatırım kararlarına rehberlik etmede faydalı olabilir.

Sonuç olarak, Balıkesir, sürdürülebilir bir hidrojen bazlı enerji sistemine geçişte kritik bir dönemeçtedir. İl'in doğal ve stratejik avantajları, odaklanmış politika ve yatırım girişimleri ile birleştiğinde, Türkiye'nin küresel yeşil hidrojen pazarında lider olma hedeflerine öncülük edebilir. Balıkesir'in yeşil hidrojen potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesini sağlayacak yaklaşımları ve stratejileri geliştirmek için daha fazla araştırma ve pilot projeler şarttır, böylece bölgesel ve ulusal ekonomik ve çevresel hedeflere önemli katkılarda bulunabilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması

Yazar, bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir

KAYNAKÇA

Abulfotuh, F. (2007). Energy Efficiency and Renewable Technologies: The Way to Sustainable Wnergy Future. *Desalination*, *209*(1-3), 275-282.

Ahad, M. T., Bhuiyan, M. M. H., Sakib, A. N., & Siddique, Z. (2023). An Overview of Challenges for the Future of Hydrogen. *Materials (Basel, Switzerland), 16*(20), 1-28.

Ahmed, S. F., Mofijur, M., Nuzhat, S., Rafa, N., Musharrat, A., Lam, S. S., & Boretti, A. (2022). Sustainable Hydrogen Production: Technological Advancements and Economic Analysis. *International Journal of Hydrogen Energy, 47*(88), 37227-37255.

Ajanovic, A., & Haas, R. (2018). Economic Prospects and Policy Framework for Hydrogen as Fuel in the Transport Sector. *Energy Policy,* 123, 280-288.

Ajiboye, Y., Ojo, O. L., Kayode, J. F., Awolusi, T., Jayesimi, B., Afolalu, S. A., ... & Ilevbare, M. (2024, April). The Future of Green Hydrogen in the Global Economy: Opportunities, Challenges and Implications. In 2024 International Conference on Science, Engineering and Business for Driving Sustainable Development Goals (SEB4SDG) (pp. 1-28). IEEE.

Al Irsyad, M. I., Halog, A. B., Nepal, R., & Koesrindartoto, D. P. (2017). Selecting Tools for Renewable Energy Analysis in Developing Countries: An Expanded Review. *Frontiers in Energy Research*, *5*, 34.

Amer, M., & Daim, T. U. (2011). Selection of Renewable Energy Technologies for A Developing County: A Case of Pakistan. *Energy for Sustainable Development*, *15*(4), 420-435.

Ang, T. Z., Salem, M., Kamarol, M., Das, H. S., Nazari, M. A., & Prabaharan, N. (2022). A Comprehensive study of renewable energy sources: Classifications,Sthallenges and Suggestions. *Energy Strategy Reviews*, 43, 1-27.

Aragonés-Beltrán, P., Chaparro-González, F., Pastor-Ferrando, J. P., & Pla-Rubio, A. (2014). An AHP (Analytic Hierarchy Process)/ANP (Analytic Network Process)-Based Multi-Criteria Decision Approach for the Selection of Solar-Thermal Power Plant Investment Projects. *Energy*, *66*, 222-238.

Avrupa Komisyonu (European Commission). (2020). A Hydrogen Strategy for a Climate-Neutral Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Com-Mittee and the Committee of the Regions.

Barkhouse, D. A. R., Gunawan, O., Gokmen, T., Todorov, T. K., & Mitzi, D. B. (2012). Device Characteristics of a 10.1% Hydrazine-Processed Cu2ZnSn (Se, S) 4 Solar Cell. *Progress in Photovoltaics: Research and Applications*, *20*(1), 6-11.

Beyoğlu, M. F. (2011). Balıkesir İlinde Çift Eksenli Güneş Takip Sistemi ile Sabit Eksenli PV Sistemin Verimlerinin Karşılaştırılması (Master's Thesis, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Biniş, M. (2020). Çeşitli Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından Balıkesir İlinin Görünümü. Vergi ve Sosyoekonomik Göstergeler Çerçevesinde Türkiye, 199-231.

Boudellal, M. (2023). Power-to-gas: Renewable Hydrogen Economy for the Energy Transition. Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

Caldés, N., Varela, M., Santamaría, M., & Sáez, R. (2009). Economic Impact of Solar Thermal Electricity Deployment in Spain. *Energy Policy*, *37*(5), 1628-1636.

Cheng, W., Calle, A. d. l., Atwater, H. A., Stechel, E. B., & Xiang, C. (2021). Hydrogen from Sunlight and Water: A Side-by-side Comparison Between Photoelectrochemical and Solar Thermochemical Water-splitting. *ACS Energy Letters, 6*(9), 3096-3113.

Choudhary, D., & Shankar, R. (2012). An STEEP-fuzzy AHP-TOPSIS Framework for Evaluation and Selection of Thermal Power Plant Location: A Case Study from India. *Energy*, *42*(1), 510-521.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2023). Revisiting Mixed Methods Research Designs Twenty Years Later. Handbook of Mixed Methods Research Designs, 21-36.

Creutzig, F., Goldschmidt, J. C., Lehmann, P., Schmid, E., von Blücher, F., Breyer, C., ... & Wiegandt, K. (2014). Catching two European Birds with one Renewable Stone: Mitigating Climate Change and Eurozone Crisis by an Energy Transition. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *38*, 1015-1028.

Çelebi, N., Arlı, F., Soysal, F., & Salimi, K. (2021). Z-scheme ZnO@ PDA/CeO2 Heterojunctions Using Polydopamine as Electron Transfer Layer for Enhanced Photoelectrochemical H2 Generation. *Materials Today Energy, 21*, 100765.

Delaval, B., Rapson, T., Sharma, R., Hugh-Jones, W., McClure, E., Temminghoff, M., & Srinivasan, V. (2022). Hydrogen RD&D collaboration opportunities: Japan.

Dehghani-Sanij, A. R., Tharumalingam, E., Dusseault, M. B., & Fraser, R. (2019). Study of Energy Sorage Systems and Environmental Challenges of Batteries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *104*, 192-208.

Demircan, N., & Bayraktar, B. (2020). Rüzgâr Enerjisi ve Balıkesir Bölgesindeki Potansiyeli. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 84-105.

Dicks, A. L., & Rand, D. A. (2018). *Fuel Cell Systems Explained*. John Wiley & Sons.

Downie, C. (2020). Strategies for Survival: The International Energy Agency's Response to a New World. *Energy Policy*, 141, 1-7.

Dumrul, H., Fatih, A. R., & Taşkesen, E. (2023). Dust Effect on PV Modules: Its Cleaning Methods. *Innovative Research in Engineering*, 183-200.

Elam, C. C., Padró, C. E. G., Sandrock, G., Luzzi, A., Lindblad, P., & Hagen, E. F. (2003). Realizing the Hydrogen Future: The International Energy Agency's Efforts to Advance Hydrogen Energy Technologies. *International Journal of Hydrogen Energy, 28*(6), 601-607.

Ersoy, S. R., Terrapon-Pfaff, J., Pregger, T., Braun, J., Jamea, E. M., Al-Salaymeh, A., ... & Viebahn, P. (2024). Industrial and Infrastructural Conditions for Production and Export of Green Hydrogen and Synthetic Fuels in the MENA Region: Insights from Jordan, Morocco, and Oman. *Sustainability Science, 19*(1), 207-222.

Farhad, S., Saffar-Avval, M., & Younessi-Sinaki, M. (2008). Efficient Design of Feedwater Heaters Network in Steam Power Plants Using Pinch Technology and Exergy Analysis. *International Journal of Energy Research*, *32*(1), 1-11.

Gan, L., Jiang, P., Lev, B., & Zhou, X. (2020). Balancing of Supply and Demand of Renewable Energy Power System: A Review and Bibliometric Analysis. *Sustainable Futures*, *2*, 100013.

García-Olivares, A., Ballabrera-Poy, J., García-Ladona, E., & Turiel, A. (2012). A Global Renewable Mix with Proven Technologies and Common Materials. *Energy Policy*, *41*, 561-574.

García-Olivares, A., Solé, J., & Osychenko, O. (2018). Transportation in a 100% Renewable Energy System. *Energy Conversion and Management*, *158*, 266-285.

Gielen, D., Boshell, F., Saygin, D., Bazilian, M. D., Wagner, N., & Gorini, R. (2019). The Role of Renewable Energy in the Global Energy Transformation. *Energy Strategy Reviews, 24*, 38-50.

Gomonov, K., Reshetnikova, M., & Ratner, S. (2023). Economic Analysis of Recently Announced Green Hydrogen Projects in Russia: A Multiple Case Study. *Energies, 16*(10), 4023.

Goncalves, C., Pinson, P., & Bessa, R. J. (2020). Towards Data Markets in Renewable Energy Forecasting. IEEE *Transactions on Sustainable Energy, 12*(1), 533-542.

Hamukoshi, S. S., Mama, N., Shimanda, P. P., & Shafudah, N. H. (2022). An Overview of the Socio-economic Impacts of the Green Hydrogen Value Chain in Southern Africa. *Journal of Energy in Southern Africa, 33*(3), 12-21.

Harmon, R. R., & Cowan, K. R. (2009). A Multiple Perspectives View of the Market Case for Green Energy. *Technological Forecasting and Social Change*, *76*(1), 204-213.

Hiesl, A., Ajanovic, A., & Haas, R. (2020). On Current and Future Economics of Electricity Storage. *Greenhouse Gases: Science and Technology*, *10*(6), 1176-1192.

Isac, N. (2019). Sustainable Development in Renewable Energy: The New Strategy Direction for the Automotive Industry. *Ecoforum Journal*, *8*(1), 1-5.

Jacobson, M. Z., & Delucchi, M. A. (2011). Providing all Global Energy with Wind, Water and Solar Power, Part I: Technologies, Energy Resources, Quantities and Areas of Infrastructure, and Materials. *Energy Policy*, *39*(3), 1154-1169.

Kar, S. K., Sinha, A. S. K., Bansal, R., Shabani, B., & Harichandan, S. (2023). Overview of Hydrogen Economy in Australia. Wiley Interdisciplinary Reviews: *Energy and Environment, 12*(1), 1-27.

Karagüç, B. (2013). Balıkesir İlinde Jeotermal Enerji Potansiyeli ve Ekonomik Etkileri (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kockel, C., Nolting, L., Priesmann, J., & Praktiknjo, A. (2022). Does Renewable Electricity Supply Match with Energy Demand?–A Spatio-Temporal Analysis for the German Case. *Applied Energy*, *308*, 118226.

Kovač, A., Paranos, M., & Marciuš, D. (2021). Hydrogen in Energy Transition: A Review. *International Journal of Hydrogen Energy*, *46*(16), 10016-10035.

Lepage, T., Kammoun, M., Schmetz, Q., & Richel, A. (2021). Biomass-to-hydrogen: A Review of Main Routes Production, Processes Evaluation and Techno-Economical Assessment. *Biomass and Bioenergy*, *144*, 105920.

Li, L., Lin, J., Wu, N., Xie, S., Meng, C., Zheng, Y., ... & Zhao, Y. (2022). Review and Outlook on the International Renewable Energy Development. *Energy and Built Environment, 3*(2), 139-157.

Lui, J., Chen, W. H., Tsang, D. C., & You, S. (2020). A Critical Review on the Principles, Applications, and Challenges of Waste-to-hydrogen Technologies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *134*, 110365.

Lund, P. D. (2009). Effects of Energy Policies on Industry Expansion in Renewable Energy. *Renewable Energy*, *34*(1), 53-64.

Luttkus, M. (2002). External Company Management: The Example of the Marl Chemical Park. *Chemical Engineering & Technology, 25*(5), 475-479.

Maggio, G., Nicita, A., & Squadrito, G. (2019). How the Hydrogen Production from RES Could Change Energy and Fuel markets: A Review of Recent Literature. *International Journal of Hydrogen Energy*, *44*(23), 11371-11384.

Mekhilef, S., Saidur, R., & Safari, A. (2011). A Review on Solar Energy Use in Industries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(4), 1777-1790.

Mohr, D., Muller, N., Krieg, A., Gao, P., Kaas, H. W., Krieger, A., & Hensley, R. (2013). The Road to 2020 and Beyond: What's Driving the Global Automotive Industry? Mc Kinsey & Company. *Inc. Stuttgart*.

Nicita, A., Maggio, G., Andaloro, A. P. F., & Squadrito, G. J. I. J. (2020). Green Hydrogen as Feedstock: Financial Analysis of a Photovoltaic-Powered Electrolysis Plant. *International Journal of Hydrogen Energy*, *45*(20), 11395-11408.

Noussan, M., Raimondi, P. P., Scita, R., & Hafner, M. (2020). The Role of Green and Blue Hydrogen in the Energy Transition-A Technological and Geopolitical Perspective. *Sustainability*, *13*(1), 298.

Odenweller, A., Ueckerdt, F., Nemet, G. F., Jensterle, M., & Luderer, G. (2022). Probabilistic Feasibility Space of Scaling up Green Hydrogen Supply. *Nature Energy, 7*(9), 854-865.

Oliveira, A. M., Beswick, R. R., & Yan, Y. (2021). A Green Hydrogen Economy for a Renewable Energy Society. Current Opinion in Chemical Engineering, 33, 100701.

Otaki, T., & Shaw, R. (2024). Global Hydrogen Energy: Potentials and Challenges. Energy, Sustainability and Resilience: A Futuristic Vision from Asia, 127-138.

Öner, Ş., & Çam, B. (2022). Akıllı Kent Vizyonu ve Balıkesir Akıllı Kent Girişimleri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(26), 1154-1187.

Özcan, M. (2018). The Role of Renewables in Increasing Turkey's Self-sufficiency in Electrical Energy. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *82*, 2629-2639.

Panwar, N. L., Kaushik, S. C., & Kothari, S. (2011). Role of Renewable Energy Sources in Environmental Protection: A Review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(3), 1513-1524.

Pechancová, V. (2017). Renewable Energy Potential in the Automotive Sector: Czech Regional Case Study. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 6(4), 537–545.

Pleßmann, G., Erdmann, M., Hlusiak, M., & Breyer, C. (2014). Global Energy Storage Demand for a 100% Renewable Electricity Supply. *Energy Procedia*, *46*, 22-31.

Pradhan, B. B., Limmeechokchai, B., Chaichaloempreecha, A., & Rajbhandari, S. (2024). Role of Green Hydrogen in the Decarbonization of the Energy System in Thailand. *Energy Strategy Reviews*, 51, 1-16.

Reddy, S., & Painuly, J. P. (2004). Diffusion of Renewable Energy Technologies-Barriers and Stakeholders' Perspectives. *Renewable Energy*, *29*(9), 1431-1447.

Rezk, M. R., Piccinetti, L., Saleh, H. A., Salem, N., Mostafa, M. M., Santoro, D., ... & Sakr, M. M. (2023). Future Scenarios of Green Hydrogen in the MENA Countries: The Case of Egypt. *Insights Into Regional Development, 5*(4), 92-114.

Rizzo, G. (2010). Automotive Applications of Solar Energy. *IFAC Proceedings Volumes*, *43*(7), 174-185.

Rolo, I., Costa, V. A., & Brito, F. P. (2023). Hydrogen-Based Energy Systems: Current Technology Development Status, *Opportunities and Challenges. Energies, 17*(1), 1-74.

Salimi, M., Hosseinpour, M., & N. Borhani, T. (2022). The Role of Clean Hydrogen Value Chain in a Successful Energy Transition of Japan. *Energies, 15*(16), 6064.

Sattar, M. A., Sameeroddin, M., Deshmukh, M. K. G., & Sami, M. A. (2020). Renewable Energy and its Industrial Applications. *Int. Res. J. Eng. Technol.(IRJET 2020)*, *7*(6), 6042-6046.

Schrotenboer, A. H., Veenstra, A. A., uit het Broek, M. A., & Ursavas, E. (2022). A Green Hydrogen Energy System: Optimal Control Strategies for Integrated Hydrogen Storage and Power Generation with Wind Energy. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 168, 112744.

Schwabe, J. (2024). Regime-driven Niches and Institutional Entrepreneurs: Adding Hydrogen to Regional Energy Systems in Germany. *Energy Research & Social Science,* 108, 1-11.

Sgouridis, S., Csala, D., & Bardi, U. (2016). The Sower's Way: Quantifying the Narrowing Net-Energy Pathways to a Global Energy Transition. *Environmental Research Letters*, *11*(9), 094009.

Smith, O., Cattell, O., Farcot, E., O'Dea, R. D., & Hopcraft, K. I. (2022). The Effect of Renewable Energy Incorporation on Power Grid Stability and Resilience. *Science Advances*, *8*(9), eabj6734.

Squadrito, G., Andaloro, L., Ferraro, M., & Antonucci, V. (2014). Hydrogen Fuel Cell Technology. In *Advances in Hydrogen Production, Storage and Distribution* (pp. 451-498). Woodhead Publishing.

Squadrito, G., Giacoppo, G., Barbera, O., Urbani, F., Passalacqua, E., Borello, L., ... & Rosso, I. (2010). Design and Development of a 7kW Polymer Electrolyte Membrane Fuel Cell Stack for UPS Application. *International Journal of Hydrogen Energy*, *35*(18), 9983-9989.

Squadrito, G., Maggio, G., & Nicita, A. (2023). The Green Hydrogen Revolution. *Renewable Energy*, *216*, 119041.

Şener, Ş. E. C., Sharp, J. L., & Anctil, A. (2018). Factors Impacting Diverging Paths of Renewable Energy: A Review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *81*, 2335-2342.

Şimşek, S., Uslu, S., Şahin, M., Arlı, F., & Bilgiç, G. (2024). Impact of a Novel Fuel Additive Containing Boron and Hydrogen on Diesel Engine Performance and Emissions. *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects, 46*(1), 10846-10860.

Taibi, E., Gielen, D., & Bazilian, M. (2012). The Potential for Renewable Energy in Industrial Applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *16*(1), 735-744.

Tarkowski, R. (2019). Underground Hydrogen Storage: Characteristics and Prospects. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 105, 86-94.

Tashakkori, A., Johnson, R. B., & Teddlie, C. (2020). *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Sage Publications.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023), "2019 – 2023 Stratejik Planı"

Türkoğlu, E., Çolak, U., Kayakutlu, G., & Argun, I. D. (2021, August). Renewable Energy Investment Decision Evaluation for Local Authorities. In IFIP International Workshop on Artificial Intelligence for Knowledge Management (pp. 197-214). Cham: Springer International Publishing.

Vivanco-Martín, B., & Iranzo, A. (2023). Analysis of the European Strategy for Hydrogen: A Comprehensive Review. *Energies, 16*(9), 3866.

Zainal, B. S., Ker, P. J., Mohamed, H., Ong, H. C., Fattah, I. M. R., Rahman, S. A., ... & Mahlia, T. I. (2024). Recent Advancement and Assessment of Green Hydrogen Production Technologies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 189, 1-30.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This study evaluates the potential of Balıkesir Province, Türkiye, for becoming a central hub for green hydrogen production and export, which aligns with the broader strategy of Türkiye aiming to be a leader in renewable energy. Using geographical, economic, and technological analyses, the research identifies the key factors that make Balıkesir an appropriate location for green hydrogen facilities, especially given its rich renewable energy resources like wind and solar power.

Methodology:

The research adopts a mixed-methods approach combining data analysis with stakeholder interviews to evaluate the infrastructure, policy environment, and investment trends that affect the feasibility of green hydrogen projects in the region.

Results and Conclusions:

The findings underscore Balıkesir's strategic advantages, including its proximity to major industrial markets and export ports which facilitate both local and global hydrogen distribution. However, the literature review points out considerable barriers to realizing these benefits, such as the need for substantial financial investment and the development of specialized technologies and skills. The study also explores the regulatory changes needed to support a growing hydrogen economy and offers recommendations for Balıkesir's transition to green hydrogen production, contributing to the scientific discourse on sustainable energy production. The key insights of the study are as follow:

1. Strategic Location and Resource Availability: Balıkesir's geographic position and abundant renewable resources uniquely position it for the development of a green hydrogen economy. Its proximity to key markets like Istanbul and Izmir enhances its potential as a production and distribution hub for hydrogen, complemented by high levels of solar and wind energy potential.

2. Technological and Economic Aspects: The current state of technology in Balıkesir for green hydrogen production is in its nascent stages, with two pilot projects using PEM electrolyzers underway. These are primarily research-oriented and indicate the viability of integrating electrolysis technology with existing renewable energy sources. Economically, Balıkesir possesses a well-developed infrastructure capable of supporting large-scale energy projects, making it an ideal candidate for green hydrogen initiatives.

3. Regulatory and Policy Recommendations: The study highlights the need for regulatory adjustments to facilitate green hydrogen production, including enhancing financial incentives, streamlining approval processes, and establishing clear safety and environmental regulations.

4. Barriers and Challenges: Financial, technological, and regulatory hurdles remain significant obstacles. The capital-intensive nature of renewable energy installations and electrolyzers calls for robust financing mechanisms, and the lack of local expertise in advanced hydrogen technologies needs addressing to scale production.

5. Comparison with Global Practices: The study compares Balıkesir's potential with regions like North Rhine-Westphalia in Germany and the Jutland peninsula in Denmark, which have advanced further in hydrogen development due to stronger government support and integrated regional strategies.

6. Stakeholder Insights and Economic Impact: Stakeholder interviews reveal a strong consensus on the potential of green hydrogen to act as a catalyst for Balıkesir's economic development. Local government officials, business leaders, and academic experts express a favorable outlook towards aligning green hydrogen projects with regional sustainability goals. These projects are seen not only as a means to achieve energy independence but also as drivers of economic growth by attracting investments, creating jobs, and fostering technological innovation.

7. Global Integration and Export Potential: The strategic geographical location of Balıkesir, situated near significant maritime and land routes, offers unique export capabilities to Europe and Asia. By capitalizing on this position, Balıkesir can become a critical node in the international green hydrogen supply chain. This potential is underscored by the global shift towards decarbonization, where countries seek reliable suppliers of clean energy. Thus, developing a robust export infrastructure is deemed crucial, and recommendations include enhancing port facilities and logistics services to handle high volumes of hydrogen export.

8. Environmental Considerations and Sustainability: The adoption of green hydrogen in Balıkesir is projected to have significant environmental benefits. By transitioning away from fossil fuels, the region can substantially reduce its carbon footprint and mitigate the effects of climate change. This shift is particularly important for Türkiye, given its commitments under international environmental agreements. Furthermore, the local biodiversity and ecosystems stand to benefit from reduced air and water pollution. The study emphasizes the importance of conducting comprehensive environmental impact assessments prior to the development of hydrogen facilities to ensure sustainable practices are adhered to.

9. Future Research Directions and Technological Development: The study identifies areas for future research, particularly in enhancing the efficiency and cost-effectiveness of electrolysis technologies. Continued innovation and technological advancements are critical to overcoming the current limitations of green hydrogen production, such as high energy requirements and associated costs. Collaborations with universities and international research institutions are recommended to spearhead these developments. Additionally, exploring alternative methods of hydrogen production, such as biological processes or advanced chemical pathways, could provide supplementary routes to increase the overall efficiency and sustainability of hydrogen production.

10. Policy Frameworks and Incentive Structures: To support the growth of the green hydrogen sector, comprehensive policy frameworks are necessary. These should include incentives for both large-scale and small-scale producers, facilitating a diverse and resilient hydrogen economy. Subsidies, tax rebates, and grants for research and development are suggested to lower the barriers to entry and stimulate innovation. Moreover, policy initiatives should aim to integrate hydrogen into the broader energy system, including support for hydrogen-compatible infrastructure such as fueling stations and grid integration technologies.

The future of Balıkesir's green hydrogen production is not only promising but also critical to Türkiye's goal of establishing itself as a global leader in renewable energy. The region's untapped potential lies in its capacity to balance both energy production and environmental sustainability, creating a model for other provinces and nations aiming to achieve similar objectives. With adequate investment and focused policy initiatives, Balıkesir

can serve as a blueprint for other regions within Türkiye and beyond, demonstrating how local resources can be leveraged to create a sustainable and economically viable energy solution.

One of the key aspects of this study is its focus on the broader economic implications of green hydrogen production in Balıkesir. The shift toward hydrogen as a major energy source could significantly impact local industries, particularly those linked to agriculture, manufacturing, and transportation. The region's abundant wind and solar resources provide a natural synergy with hydrogen production, and by integrating these industries into the hydrogen economy, Balıkesir can diversify its economic base while reducing its dependency on traditional energy sources. This transformation has the potential to create thousands of new jobs and boost the local economy.

Moreover, the global hydrogen economy is expanding rapidly, and Balıkesir's ability to position itself within this emerging market can lead to long-term strategic benefits. As more countries commit to reducing carbon emissions, the demand for green hydrogen will rise, making Balıkesir an attractive partner for international collaborations. This study highlights the importance of aligning local development plans with global sustainability goals to ensure Balıkesir's green hydrogen sector grows in a way that is both profitable and ecologically responsible.

Ultimately, the transition to green hydrogen production in Balıkesir represents an essential step towards a sustainable and prosperous future, with far-reaching benefits for both the region and the nation.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 07.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 18.07.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Bakırcıoğlu, İ. O., Sadioğlu, U. (2025). Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşme Politikalarının Merkezî Yönetim Üzerinden Değerlendirilmesi: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3356-3380. https://doi.org/10.35674/kent.1653462

Türkiye'de Sürdürülebilir Kentleşme Politikalarının Merkezî Yönetim Üzerinden Değerlendirilmesi: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Örneği

An Evaluation of Sustainable Urbanization Policies in Türkiye through Central Government: The Case of the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change

İbrahim Onur BAKIRCIOĞLU[1], Uğur SADİOĞLU[2]

öz

Sosyal bilimlerde pek çok kavram, bilimsel literatürde nispeten yakın geçmişin ürünü olsa da bunların yaşamın içinde yer edinmeye başlaması, oldukça eskiye dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma da bu anlamda iyi bir örnektir. Yüzyılları aşan atasözlerinde, özdeyişlerde kendisine yer bulan "doğayı sev, çevreyi koru" olgusu, özellikle Sanayi Devrimi sonrası insanoğlunun ters istikamette ilerlemeye başlaması sonucu, belirli kesimlerce daha yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Ekonomi, toplum ve çevre sacayakları üzerine kurulu sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kalkınmanın gerekliliğini kabul etmektedir. Öte yandan bu yaklaşım, alınacak kararların orta ve uzun vadede getireceklerinin de hesaba katılmasını ve bugünün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların hakkı gözetilerek karşılanmasını savunmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, pek çok uluslararası kuruluşun gündemini meşgul eden iklim değişikliği, çevre kirliliği gibi durumlar, artık önüne geçilmesi elzem bir hal almıştır ve bu noktada devletler, küresel çaptaki kuruluşlar tarafından ulusal çapta projeler üretmeleri ve uygulamaları hususunda teşvik edilmekte, ülkeler vatandaşlarını konu hakkında bilinçlendirmektedir. Bu noktada, Türkiye ve ülke özelindeki kurumlardan T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, incelenmeye değer çalışmalar sunmaktadır. Çevre siyasalarının, kentleşme politikalarının ve iklim değişikliği gibi dünya gündeminin ana maddesi haline gelen bir konunun bakanlık düzeyinde ele alınması ve tek çatı bünyesinde toplanması, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın misyonu ve vizyonunu dikkat çekici bir noktaya taşımaktadır. İlgili bakanlığın kentleşme politikası özelindeki rolünü, sürdürülebilirlik çerçevesinde incelemek ve kentsel dönüşüm konusu ile Sıfır Atık Projesi üzerinde durmak, çalışmanın temel amaçlarıdır. Bu noktada ilgili makaleler, tezler, kitaplar ve internet sayfaları üzerinden literatür taraması gerçekleştirilmiş, Bakanlık tarafından sunulan açık kaynaklar, doküman analizi tekniğiyle sistematik bir şekilde çözümlenmiştir. Çalışmada Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın sürdürülebilirlik temalı çalışmalarının inceleniyor olması ile resmî ve güncel verilere yer verilmesi, çalışmanın özgünlüğünü artıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kentsel Dönüşüm, Sıfır Atık, Sürdürülebilir Kalkınma

ABSTRACT

Although many concepts in social sciences are relatively recent products of scientific literature, their adoption in everyday life often dates much further back. In this regard, sustainable development provides a compelling example. The notion of "love nature and protect the environment," which has been expressed for centuries in proverbs and aphorisms, began to be voiced more prominently by certain segments of society following the Industrial Revolution, as humanity began to move in the opposite direction. The sustainable development approach, built upon the three pillars of economy, society, and environment, acknowledges the necessity of development. However, it also advocates that decisions should account for medium and long-term consequences and that today's needs should be met with due consideration for the rights of future generations. Issues such as climate change and environmental pollution, which occupy the agenda

[1] **Corresponding Author:** Öğretim Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Çiçekdağı Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, o.bakircioglu@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9073-8823

[2] Profesör Doktor, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, ugursadi@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2454-4163

of numerous international organizations- foremost among them the United Nations- have become urgent challenges that must be addressed. At this juncture, states are encouraged by global institutions to develop and implement national-level projects, while countries are raising public awareness on these issues. In this context, Turkey and, specifically, the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change present noteworthy examples of such efforts. Addressing environmental policies, urbanization strategies, and the increasingly critical issue of climate change within a single ministry framework elevates the Ministry's mission and vision to a particularly significant position. This study primarily aims to examine the role of the Ministry in urbanization policies within the framework of sustainability, focusing especially on urban transformation and the "Zero Waste Project." To this end, a literature review was conducted by conculting relevant articles, theses, books, and websites. Additionally, open-access resources provided by the Ministry have been systematically analyzed using the document analysis technique. By investigating the sustainability-oriented initiatives of the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change and incorporating official and up-to-date data, this study offers original contributions to the literature.

Keywords: **Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change of the Republic of Türkiye, Urban Transformation, Zero Waste, Sustainable Development**

GİRİŞ:

"Biz dünyayı dedelerimizden miras değil, torunlarımızdan ödünç aldık."

Kızılderili Atasözü

Kişi, uyanır uyanmaz pencereden dışarıya bakar ve havanın durumuna göre o günün nasıl geçeceğine dair kendince çıkarımda bulunur. Bu çıkarım, onun gün içindeki fiziksel hareketliliğini belirleyeceği gibi psikolojisini de derinden etkiler. Bu basit örnek bile, insan ile çevre arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Nitekim bu ilişki, geçmişten günümüze sürekli biçimde varlık gösterir. Yeryüzüne ayak basan ilk insan ve az önce dünyaya gelen son insan arasındaki en önemli benzerliklerden biri de tam olarak budur: Çevre-insan etkileşimi.

Etkileşim kavramı, içinde bir karşılıklılık barındırır. Hâliyle çevre ile insan arasındaki etkileşimden bahsederken de bunu gözden kaçırmamak gerekir. Çevre, insanı etkiler ve insan faaliyetlerinden de ziyadesiyle etkilenir. Yukarıda da bahsedildiği üzere bir birey, güne başlarken yahut bir sonraki gün giyeceklerini belirlerken, geziye çıkarken ve tatil planı yaparken çevresel koşulları göz önüne alır. Yine bir havzayı temizlemeye koyulan bir grup insanın faaliyetleri aracılığıyla veya bacasına filtre takmayan ya da atıklarını dereye döken bir sanayi kuruluşu kanalıyla çevre, olumlu veya olumsuz olarak etkilenir. Esasen tüm bu sayılanlar, etkileşim sözcüğünün somut örnekleri olarak kabul edilebilir.

Keleş tarafından *"kişiyi etkileyen, özdeksel ve tinsel gelişmesini, biçimlenmesini ve yaşamını belirleyen, dirimbilimsel, iklimle ilgili ve toplumsal etkenlerin tümü"* olarak ifade edilen çevre sözcüğü (2021: 38); insan faaliyetlerinin gerçekleştiği haliyle içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel değerler taşıyan dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkar (Ciravoğlu, 2006: 7). İnsanoğlu, tarihten bu yana çevreden kendi amaçları doğrultusunda yararlanmayı tercih etmiştir. Tam da bu noktada insanın sınırsız ihtiyaçları ve çevrenin kıt kaynakları çakıştığında zarar gören her daim çevre olmuştur. İnsanların tabiat üzerindeki kudretlerini sınırsız ve tartışmasız görmeye başladıkları günden beridir çevre sözcüğü, ardına sorun ya da kirlilik gibi ifadeler alarak bir tamlama oluşturmaya başlamıştır.

Geçmişten bugüne üstüne koyarak büyüyen bu problemin artık geri döndürülemez noktaya ulaştığı yerin tespiti gerektiğinde, genelde Sanayi Devrimi yıllarına dönüldüğü görülür. Bu yıllarda yaşanan hızlı nüfus artışı, kentleşme oranının önlenemez yükselişi, teknolojinin gelişmesi beraberinde doğal kaynakların yetersiz gelmeye başlamasını ve önü alınamaz bir kirliliği getirir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 15-16). 20. yüzyılda, kirlilik sorunu büyüyerek devam eder. Buradaki ana tetikleyicilerden biri, yaşanan bölgesel ve küresel savaşların beraberindeki olumsuzluklardır. Sanayi Devrimi ve savaşlardan bahsetmek, bizi çevre sorunları adına üzerinde durulması gereken bir diğer temel kavram olan ekonomiye götürür. Gerek endüstrileşme ve teknolojinin gelişimiyle kaynaklara ulaşılabilirliğin ve haliyle daha çok üretim adına kaynak kullanımının artışı gerek savaş ekonomisi nedeniyle yeni ağır silahların geliştirilmesi ve bunların insanlığa ve çevreye yadsınamaz zararlar verişi, ekonomi ve çevre kavramlarını da birbirine bağlar (Chichilnsky, 1997: 467). Tüm bunlar atmosferde geri döndürülemez

yaralara yol açar, organizmalara büyük zarar verir, toprağın yapısını bozar, çölleşmeyi artırır, hava ve suda büyük kirliliğe neden olur. Bugün yaşam standartları açısından zengin ve yoksul ülkeler arasında görülen uçurumun ana nedenlerinden biri de yine çevre kirliliğidir (Diesendorf, 1999: 2).

Çevre kirliliğinin artışı, II. Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla da noktalanmaz; bu kez de hızlı nüfus artışı, kentleşme ve teknolojinin gelişmesinin yanına küreselleşme kavramı da eklenir ve bu kavram da çevre sorunlarını doğuran nedenler listesindeki yerini alır. Küreselleşme kavramı nasıl ki ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda hudutları ortadan kaldırmışsa, kirlilik anlamında da bir benzeri gerçekleşir ve çevre sorunlarının yükselişi beraberinde gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakma amacı taşıyan çevreci hareketlerin karşı atağına vesile olur. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan çevreci kuruluşlar, 1970'li yıllarda uluslararası bir kimlik kazanır (Kozak, 1991: 14; Özmehmet, 2008: 1). Başta *Birleşmiş Milletler* çatısı altında kurulan *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)*, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), *Dünya Sağlık Örgütü (WHO)* ve *Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO)* gibi kuruluşlar bu anlamda en öne çıkan örgütlerdir. Yine *Avrupa Birliği (AB)*, *Avrupa Konseyi (Council of Europe)* ve *Avrupa Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD)* de bu noktada sayılması gereken kuruluşlardır. Çevre problemlerinin beraberinde küresel ısınma, iklim değişikliği gibi sorunları da getirdiğini düşünürsek, bahsi geçen kurum ve kuruluşların çalışmalarının gelecek kuşaklar için ne kadar önem taşıdığı yadsınamaz durumdadır.

Çevre sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapan örgütlerin odak noktalarından biri de kentlerdir. Dünya nüfusunun çoğunluğunu barındırmasıyla doğal kaynakların bir numaralı tüketicisi konumunda bulunan kentler, çevre sorunlarının hem nedenlerinin aranacağı hem de sonuçlarının okunacağı yerleşim alanları olmakla kalmayıp aynı zamanda bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin de uygulanacağı yerleşim alanlarıdır. Özellikle 1987 tarihli *Our Common Future (Ortak Geleceğimiz)* adlı raporla amaçlanan kentlerin sürdürülemezliğin değil sürdürülebilirliğin birer temsilcisi olmalarıdır (Verdeil, 2014: 32). Bu amaç doğrultusunda da söz konusu raporun 9. bölümü kentlere ayrılır ve ilgili bölümde kentlerin taşıdığı fırsat ve tehditler sıralanarak sürdürülebilir kentler yaratmak adına yerel yönetimlerin güçlü kılınması, vatandaş katılımının artırılması, doğal kaynakların etkin kullanımı ve uluslararası iş birliklerinin önünü açma gibi politika önerileri sıralanır (Report of the World Commission on Environment and Development, 1987: 204-212).

Çalışma başta BM olmak üzere, çevreyi korumayı amaçlayan tüm örgütlerin son yıllarda üzerinde özel olarak durdukları sürdürülebilir kalkınma kavramını inceleyecektir. Kavramın tanımı ve sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimi açıklanan ilk hususlardır. Yine sürdürülebilir kalkınma kavramının amaçları ile BM'nin belirlediği sürdürülebilir kalkınma ilkeleri bu bölümde kendisine yer bulacaktır.

Yukarıda çevre kirliliğinin temel nedenleri arasında sayılan kentleşme konusu da Türkiye'deki gelişiminin incelenmesi nedeniyle ikinci bölümün araştırma konusudur. Türkiye'de kentleşme politikasının zaman içindeki gelişimine yer verilen bölümde, ayrıca bu süreçte rol alan temel aktörlere de yer verilecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise bir önceki bölümde kentleşme politikasının aktörleri arasında sayılan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na özel olarak değinilecek ve Bakanlığın kentleşme politikalarındaki rolü, sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesinde ve kentsel dönüşüm ile sıfır atık uygulamaları özelinde incelenecek olup çalışma, sonuç ve değerlendirme kısmıyla son bulacaktır.

1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Nüfusun son yüzyılda dörde katlanması, günümüz teknolojilerinin doğaya verilen zararı yaklaşık bin kat artırması, bireysel ve toplumsal kararların uzun vadeli etkileri düşünülmeden, anlık hevesler uğruna alınması, insan-çevre dengesinin şaşmasına neden olmuştur (Sağır, 2020: 79). İnsanoğlu, iki yüz yılı aşkın bir süredir teknolojik anlamda akıl almaz bir ilerleme sağlasa da bu başarı tablosunun ne kadar devam edeceği tartışmalıdır. Bilhassa bu durumu sürdürülemez olarak görmek, beraberinde yeni bir kavramın ortaya çıkmasına sebep olur: Sürdürülebilir kalkınma (Diesendorf, 1999: 1).

Latince *"subtenir"* sözcüğünden gelen ve *"korumak, desteklemek"* şeklinde tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı; günümüz insanlarının birbirlerine, çevreye ve gelecek nesillere karşı sorumlu olduğunu ifade eder. Sürdürülebilirlik; ekonomi, çevre ve toplum kavramları çerçevesinde şekillenir ve yaşam kalitesi, üretim toplumu, toplumsal sorumluluk, global dayanışma, çevre yönetimi gibi hususları ön plana çıkarır (Özmehmet, 2008: 3; Baker, 2016: 9). Ekonomik yönden güçlü ülke toplumlarının, eğitime özel önem verdikleri ve eğitim düzeyi yükselen toplumların ise çevre konusunda daha bilinçli hale geldikleri düşünülürse, bu üç kavramın sürdürülebilirlik için sacayağı görevi gördüğü tespiti rahatlıkla yapılabilir (Yıldız, 2023: 63).

Kalkınma sözcüğü ise Güncel Türkçe Sözlük'te mastar eki almış haliyle *"durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek"* şeklinde tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 2025). Sosyal ve ekonomik anlamda bir dönüşümü ifade eden kalkınma kavramı içerisinde; üretimsel, teknolojik, beşerî, çevresel, demokratik, özgürlükçü ve istihdama yönelik boyutlar taşır. Yine söz konusu kavram, günlük dilde her ne kadar büyüme sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullanılsa da bu yanlış bir kullanımdır. Kalkınma, üretim odaklı nicel bir kavram olan büyümenin getirilerini içerisinde barındırmakla beraber modernleşme, endüstrileşme, gelişme, ilerleme gibi unsurları da bünyesinde bulundurur (Eğilmez, 2012).

Yukarıda tanımları yapılan sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramlarının bir araya getirilmesiyle oluşan sürdürülebilir kalkınma ifadesi; ekonomik, toplumsal ve çevresel ögeler içerir. Özünde bugünün ihtiyaçlarını, yarını düşünerek karşılamak olarak nitelendirebileceğimiz kavram, uzun vadeli düşünmeyi ve böylece kuşaklar boyu adaleti sağlamayı amaçlar. Sağlıklı çevre, adil toplum, güçlü ekonomi, sürdürülebilir kalkınma kavramı altında sayılabilecek önemli ilkelerdir (Diesendorf, 1999: 3). Bu ilkeler doğrultusunda ekonomik anlamda, kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçlar doğrultusunda hem ihtiyaçlar hem kaynaklar düşünülerek en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak, sosyal anlamda, eğitim, sağlık ve bilumum kamu hizmetlerinden toplumun her kesiminin eşitlik ve adalet çerçevesinde uygun biçimde yararlanmasının önünü açmak ve çevresel anlamda ise ekonomik büyümeyi, çevreyi göz ardı etmeden ve ekosisteme zarar vermeden optimal düzeye taşımak hedeflenir. Yinelemek gerekirse sürdürülebilir kalkınma elbette ki bugünün ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılamayı bir amaç olarak görür ama bunu yaparken gelecek nesillerin hakkının da koruyucusu olmayı ister. Bu noktada ihtiyaçların karşılanması adına tüketmeden kullanmak yöntemi öne çıkar (Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: 9; Bakırcıoğlu ve Öktem, 2024: 79).

Başarılı bir sürdürülebilir kalkınma politikası; uygulandığı bölge bazında stratejik vizyon geliştirmeyi, yerel, bölgesel ve ulusal talepleri göz ardı etmemeyi, değişen şartlarla başa çıkabilmeyi, yerel katılımcıların görüşlerini önemseyerek demokratik bir yol izlemeyi ve yaptıklarıyla yetinmeyip sürekli bir gözlem ve denetim mekanizmasını yürürlüğe koymayı bilir. Tüm bunlar bugünün ve yarının yaşam kalitesinin yükselmesini de kendiliğinden sağlar. Sürdürülebilir kalkınmanın gelişim süreci de zaten bu hedef doğrultusunda gerçekleşir.

1.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi

Tüm hedefleriyle beraber esasen bugünün ve yarının yaşamını daha konforlu, kaliteli kılmaya çalışan sürdürülebilir kalkınma kavramı, kutsal öğretilerle ve farklı topraklardaki atasözleriyle yüzyıllardan beridir hayatımızın içinde olsa da bilimsel geçmişi bakımından bizi çok da uzağa götürmemektedir. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimini incelemek faydalı olacaktır.

Dünya, 1970'lere yaklaşırken birkaç yıldır çevre koruma adına yükselen seslerin örgütlenişine sahne olur. İtalyan iktisatçı A. Peccei öncülüğünde bilim insanı, sanayici ve aydınlardan oluşan otuz isim, bir araya gelerek 1968 yılında Roma Kulübü'nü kurar. Kulüp, ilk olarak dünyadaki nüfus artışının, gıda üretiminin, kaynak tüketiminin ve çevre kirliliğinin ne durumda olduğunu tespit edebilmek adına, yürütücüsünün *Massachusetts Institute of Technology (MIT)* olduğu bir çalışma talebinde bulunur. Nitekim çalışma sonrası hazırlanan ve *"Limits of Growth" (Büyümenin Sınırları)* adını taşıyan ve oldukça karamsar bir havada kaleme alınan rapor; araştırılan hususlarda faaliyetlerin o günkü şartlarla devam edilmesi halinde, dünyanın yaklaşık yüz elli yıl içinde yaşanabilirliğini yitireceğini belirtir ve mevcut

büyüme anlayışının çevreye verdiği zarar açısından mutlaka gözden geçirilmesi, hatta büyümenin sıfıra indirilmesi gerektiğini önerir (Nemli, 1998: 287-288; Keleş, 2023: 25).

5 Haziran 1972 günü İsveç'in başkenti Stockholm'de aralarında Türkiye'nin de olduğu 113 ülkenin katılımıyla toplanan BM Konferansı, çevre sorunlarına uluslararası boyutta dikkat çeken yeni durak olur. Konferans sonunda hazırlanan bildirgede, insan-çevre ilişkisi ve insanın bu ilişkide genelde zarar veren taraf olduğu tespitiyle ekonomik koşulların ve yaşam şartlarının çevre göz ardı edilmeden iyileştirilmeye çalışılması ve çevre ile uluslararası örgütlerin ve hukukun beraber ele alınmasına dair tavsiyeler dikkat çeker. Bildirgede her ne kadar sürdürülebilirlik kavramı direkt olarak kullanılmasa da tek bir dünyamız olduğu ve onun korunması gerekliliğine vurgu yapılması, kavrama dolaylı da olsa yönelmeye başlandığının kanıtı niteliğindedir. *BM Stockholm Konferansı*, yarattığı etkiyle sonrasında gelecek olan ulusal, bölgesel, küresel çaplı pek çok çevre temalı toplantının da önünü açar. Bu konferansın yirminci yılı dolayısıyla 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde bu kez Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde *BM Çevre ve Kalkınma Konferansı 92 (UNCED 92)* düzenlenmesi, bu anlamda iyi bir örnektir (Hamamcı, 2016: 450-451).

Çevrenin korunmasını önceleyen kuruluşların, toplantıların, konferansların ve türlü etkinliklerin sayısı o yıllarda hızla artsa da sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerine eğilen ilk rapor, 1987 yılında *Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WECD)* tarafından hazırlanır. *Our Common Future (Ortak Geleceğimiz)* adını taşıyan rapor, sürdürülebilir kalkınma açısından bir milat özelliği taşır. Hazırlanan rapor, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun o dönemki başkanı olan Norveç Başbakanı Gro Harlem Bruntland'ın soyadıyla da bilinir ve literatürde *Bruntland Raporu* kullanımına da sıklıkla rastlanır (Baker, 2016: 23). *Ortak Geleceğimiz* metninin temel kaygısı, çevre-kalkınma ikileminde kalındığı takdirde, devletlerin sürekli biçimde çevreyi feda etmesi ve böylece gelecek kuşakları riske sokması şeklinde ifade edilebilir. Bu anlamda teknolojinin gelişmesi ve ekonominin büyümesi desteklenmekle beraber, ekosistemi yoran insan hareketlerinin kısıtlanması ve böylece yakalanan gelişme ve büyüme grafiğinin sürdürülebilir kılınması gerektiği üzerinde durulur. Zaten bahsi geçen metinde, sürdürülebilirlik kavramı, *"çeşitlilik, üretkenlik ve gelişmenin devamlılığıyla beraber daimiliğini de sağlamak"* şeklinde tanımlanır. Tanımdan da çıkarılacağı üzere süreklilik ve kalkınma arasında bir denge kurulmaya çalışılır (Keleş, 1997: 156; Göçoğlu ve Öktem, 2017: 90; Yıldız, 2020: 130).

Burada üzerinde durmak istediğimiz son iki çevre toplantısı, isimlerinden de anlaşılacağı üzere sürdürülebilirlik kavramını önceleyen ve onun çerçevesini belirleyen çalışmalar niteliğindedir. 2002 yılında gerçekleşen *Johannesburg Dünya Sürdürülebilirlik Kalkınma Zirvesi*; yoksulluğun son bulması, üretim ve tüketim süreçlerinin sürdürülebilirlik kapsamında tekrar değerlendirilmesi, sosyoekonomik kalkınma hedeflerinin doğal kaynakların geleceği düşünülerek konulması ve küreselleşen dünyada sürdürülebilir mekânların oluşturulmasına önem verilmesi üzerinde durur. 20-22 Haziran 2022 tarihleri arasında Rio'da gerçekleşen *BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı* da sürdürülebilirlik-çevre-ekonomi dengesi üzerinde durduğu *İsteğimiz Gelecek* adlı raporunu, konferans sonunda kamuoyuna sunar (Yıldız, 2020: 130).

Dünyada çevreci politikaların ve özel olarak sürdürülebilir kalkınma politikalarının seyri yukarıda bahsedildiği biçimde ilerlerken, Türkiye'de de süreç, birkaç yıl gecikmeyle benzer şekilde ilerleme gösterir. Nasıl ki çevreci politikalar dünyada 1960'lı yılların sonunda popülarite yakalamışsa bu durum Türkiye için 1970'lerin başında izlenebilmektedir. 1973 yılında kurulan *Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu*, Türkiye'de çevreyle doğrudan alakalı ilk bağımsız yapılanma olarak karşımıza çıkar. 1978 yılında bir sivil toplum kuruluşu olarak *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı,* akabinde ise bir kamu kurumu olarak *Başbakanlık Çevre Örgütü* kurulur, örgüt kısa süre sonra müsteşarlık düzeyinde faaliyet göstermeye başlar. 1983 yılında çıkarılan 2872 Sayılı Çevre Yasası ve yine 1989 yılında ise çevre sorunlarıyla doğrudan ilgilenmek üzere Başbakanlığa bağlı olarak kurulan *Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı* da Türkiye'de çevre konusunda atılan önemli adımlar olarak sayılabilir (Kozak, 1991: 17; Keleş, 2023: 27).

Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma özelinde atılan adımlar incelendiğinde ise ilk olarak 1992 yılındaki Rio Zirvesi'nden sonra yürürlüğe giren 7. Kalkınma Planı'nın bu çerçevede tasarlandığı olgusu üzerinde

durulabilir. Yine Avrupa Birliği'ne uyum süreci doğrultusunda yapılan düzenlemeler ve uluslararası çevre konferansları sonucunda hazırlanan raporlar da Türkiye'nin sürdürülebilirlik rotasını çizer (Özmehmet, 2008: 18-19; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 9). Tüm bunların yanında özellikle son yıllarda Türkiye'nin ve diğer dünya ülkelerinin sürdürülebilir kalkınmadaki yönünü, Birleşmiş Milletler'in benimsediği amaçlar belirler. Bu noktada ilgili amaçların incelenmesi önem taşır.

1.2. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Ekonomi, toplum ve çevre odaklı bir yaklaşım sunan sürdürülebilir kalkınma anlayışı, bilimsel anlamda nispeten yeni bir alan olsa da ve adı yeni konsa da hedeflendikleriyle geçmişten günümüze hayatımızın içinde var olagelmiştir. Hayatın bu denli içinden olan ve aynı zamanda bilimsel literatürde bir özgül ağırlığa sahip bulunan sürdürülebilir kalkınma kavramının amaçlarını, net biçimde ortaya koymak yararlı olacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma amaçları ortaya koyulurken uğrayacağımız ilk durak onun bir nevi selefi olarak sayabileceğimiz *Binyıl Kalkınma Hedefleri'*dir. *Binyıl Kalkınma Hedefleri*, Eylül 2000'de BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen planlar topluluğudur. Hedefler arasında dünya üzerindeki açlık ve yoksulluğun son bulması özel olarak ön plana çıkarılsa da temel su ihtiyacının giderilmesi, tüm öğrencilerin temel eğitim hakkına kavuşturulması, cinsiyet eşitsizliğinin başta eğitim olmak üzere tüm alanlarda kaldırılması, anne ve çocuk ölümlerinin olabildiğince azaltılması, HIV/AIDS, sıtma gibi hastalıkların yayılma hızının kesilmesi, uluslararası sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ülke politikalarına entegre edilmesi, gecekondularda *(slum)* yaşayan insanların yaşam şartlarının iyileştirilmesi, yönetişimi güçlendirmek, ülkelerin borç problemlerine çare bulmak ve özel gereksinimleriyle ilgilenmek, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, tüm bölgelerde gençler için verimli iş sahaları oluşturmak, ülkelerin önemli ilaçlara erişimini artırmak ve bilgi iletişim teknolojilerini desteklemek de üzerinde önemle durulan meselelerdir (Eşkinat, 2016: 267-272).

2015 yılına gelindiğinde *Binyıl Kalkınma Hedefleri'*nde genel itibarıyla kısmi bir başarı yakalandığı görülür, ancak ulaşılan hedeflenenin oldukça gerisinde kalır. Bu noktada *Binyıl Kalkınma Hedefleri'*nin bıraktığı yerden devam etmek üzere, devreye Eylül 2015'te gerçekleşen *BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*'nde hazırlanan *Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi* belgesindeki hedefler girer. *"No One Left Behind" (Kimseyi Geride Bırakmadan)* mottosuyla hareket eden ve bu doğrultuda 17 amaç sunan 2030 Gündemi, yasal olarak bağlayıcı olmamakla beraber, ülkeleri belirlenen amaçlar doğrultusunda teşvik edici bir yol izler. Belirlenen amaçlar Tablo 1'de sıralanmıştır:

Tablo 1: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Amaçların Açıklaması ve Hedefler

Amaç	Açıklama	Hedef
Yoksulluk Yok	1990-2015 yılları arasında dünya üzerinde temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede yaşayan insanların sayısı, yarıdan fazla azalsa da yoksulluğun her biçimi hâlâ ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak karşımızdadır.	Aşırı yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması, yoksulluk seviyesinin ise %50 oranında azaltılması. Kırılgan grupların (çocuklar, işsizler, yaşlılar, engelliler, hamileler, yeni doğanlar) çevresel, ekonomik ve sosyal tehditler karşısında güçlü kılınması. Sağlanacak teknolojik, ekonomik ve hukuksal desteklerle başta kadınlar olmak üzere tüm insanların mülkiyet ve diğer temel haklara erişiminin kolaylaştırılması.
Sıfır Açlık	Yetersiz beslenen insanların sayısı, geçtiğimiz yirmi yılda keskin biçimde azalsa da açlık ve yetersiz beslenme birçok ülkede kalkınmaya ket vurmaya devam etmektedir.	Tüm insanların güvenilir ve besleyici gıdaya erişiminin önünün açılmasıyla yetersiz beslenmenin ortadan kaldırılması. Üreticilerin finansal ve teknolojik açıdan

		desteklenmesiyle beraber sürdürülebilir tarımın ve gıda piyasalarında istikrarın sağlanması.
Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Son yıllarda ortalama yaşam süresi artmış, anne ve çocuk ölümleri azalmıştır. Yine HIV/AIDS, sıtma gibi hastalıklardan kaynaklı ölüm oranında da büyük bir düşüş gözlenmiştir. Ancak ortalama yaşam süresi en uzun ve en kısa olan ülkeler arasında 31 yıllık bir fark bulunması, sağlık hizmetlerinin pek de adil dağılmadığını bize göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınma, her alanda olduğu gibi sağlık hizmetleri açısından da adil dağılımı hedeflemektedir.	Anne ölümlerinin azaltılması ve 5 yaş altı önlenebilir ölümlerin son bulması. Sağlık alanında yapılacak yatırımlarla bulaşıcı hastalıklarla mücadele, bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklı ölümlerin azaltılması, ruh sağlığının desteklenmesi, madde bağımlılığının tedavisi, trafik kazalarından kaynaklı yaralanma ve ölümlerin azaltılması, tehlikeli kimyasallardan kaynaklı yaralanma ve ölümlerin azaltılması, sağlıklı üreme ve doğru aile planlaması, küresel riskler için erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve evrensel sağlık güvencesine ulaşılması başlıklarında önemli ve somut adımlar atmak.
Nitelikli Eğitim	2000 yılından bu yana okula gitmeyen çocukların oranı dünya çapında yarı yarıya azalsa ve okuryazarlık oranı dramatik biçimde artsa da herkes için kapsayıcı ve kaliteli eğitim anlayışı, 2030 yılına kadar tüm çocukların ilk ve orta öğrenimlerini ücretsiz biçimde tamamlamalarını amaçlamaktadır.	Herkes için okul öncesi eğitime erişim, ücretsiz ilkokul ve ortaokul eğitimi, yükseköğretime erişimde fırsat eşitliği, nitelikli eğitimle beraber nitelikli insan sayısının artırılması. Her açıdan güvenli okulların inşası, öğrencilere farklı burs imkânlarının sunulması, öğretmen arzının artırılması.
Cinsiyet Eşitliği	Dünya, toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında yirmi yıl önceye göre çok daha iyi bir yerde olsa da bu eşitlik, tüm dünya ülkelerinde henüz sağlanamamıştır. Pek çok ülkede kadın ve erkek arasındaki toplumsal uçurum devam etmektedir. Amaç, toplumsal eşitliği farklı coğrafyalara taşımaktır.	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, istismar, zorla evlendirme, sünnet gibi uygulamaların önüne geçilmesi. Sağlanacak ekonomik, sosyal, teknolojik, hukuksal desteklerle kadınlar ve kız çocuklarının hayatın her alanında desteklenmesi.
Temiz ve Erişilebilir Su	Bugün su kıtlığı, insanlığın %40'ından fazlasını bir şekilde etkiliyor ve 2050 yılına gelindiğinde her dört kişiden birinin sürekli su sıkıntısı çekeceği öngörülüyor. Sürdürülebilir kalkınma; 2030 yılına kadar herkes için güvenli, hijyenik, uygun fiyatlı su sağlayacak altyapıyı kurmayı hedefliyor.	Sanitasyon ve hijyene erişimin sağlanmasıyla güvenli ve temiz içme suyuna erişimin önünün açılması. Su ekosisteminin korunması ve atık su yönetiminin iyileştirilmesi.
Uygun Fiyatlı Temiz Enerji	2000-2018 yılları arasında dünya üzerinde elektriğe erişim oranı %12 artış göstererek %90 seviyesine ulaştı. Ancak nüfusun artışıyla beraber uygun fiyatlı enerjiye duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Bu noktada güneş, rüzgâr, termal gibi kaynaklara yönelmek enerji verimliliğini artırmayı ve herkes için enerji sağlamayı kolaylaştırıcı bir etken olacaktır.	Enerji verimliliğinin iki katına çıkarılarak yenilenebilir enerjinin, toplam enerji üretimi ve tüketimi içerisindeki payının artırılması. Temiz enerji yatırımları ve enerji hizmetlerinin iyileştirilmesi neticesinde herkesin modern enerjiye ulaşımının kolaylaştırılması.
İstikrarlı ve Adil Ekonomik Büyüme	Son 25 yılda küresel ekonominin toparlanma sürecinde olduğunu görsek de son yıllarda büyümenin yavaşladığı ve eşitsizliklerin arttığı da bilinen bir gerçektir. Sürdürülebilir kalkınma; daha teknolojik, daha üretken, daha etkin, daha verimli bir ekonomi modeli çizmekte; kadın-erkek, işçi-işveren ve işgücü olarak bahsedebileceğimiz tüm bireyler arasında adil ve eşit dağılımı amaçlamaktadır.	Üretim ve tüketim süreçlerine getirilen yenilikçi anlayışla sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması. Başta genç odaklı olmak üzere geliştirilen iş stratejileriyle tam istihdam, eşit ücret ve insan onuruna yaraşır iş sahalarının oluşturulması. Bankacılık, sigortacılık vb. finansal hizmetlere evrensel erişimin sağlanması.

Sanayi, İnovasyon, Altyapı	Altyapıya ve yenilikçi fikirlere yapılan yatırımlar bugünlerde kalkınmanın itici gücü konumundadır. Yine kentliliğin temel yaşam modeli olduğu günümüzde sanayi de ister istemez oldukça önem kazanmıştır. Ancak veriler göstermektedir ki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bir diğer uçurum da dijital dünyadan ileri gelmektedir. Dört milyar insanın internete erişiminin olmadığı dünyada, sürdürülebilir kalkınma bu anlamda da adil ve eşitlikçi bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır.	Teknolojik ve finansal desteklerle alan araştırmasının geliştirilmesi. Böylece sürdürülebilir, dayanıklı, kapsayıcı; sanayi, inovasyon ve altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi.
Eşitsizlikleri Azaltmak	Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, eşitsizlikler üzerinde pek çok kez durmakla yetinmemiş, konuya ayrı bir başlık dahi açmıştır. Bu başlık altında özellikle son yıllarda başta Orta Doğu olmak üzere tüm bölgelerde artışa geçen gelir eşitsizliği hususuna değinilmiş ve bu problem çözüldüğü takdirde cinsiyet, ırk, etnik köken vb. eşitsizliklerin de son bulacağını öne sürmüştür.	Sosyal, ekonomik, politik, hukuksal her türlü eşitsizliğin çözülmesi. Doğru politikalar neticesinde herkes için her alanda fırsat eşitliğinin sağlanması.
Sürdürülebilir Kentler ve Topluluklar	Bugün, dünya nüfusunun %50'sinden fazlası şehirlerde yaşarken, 2050 yılında bu oranın %65'i geçeceği düşünülmektedir. Kentler; bireylerin hayatında bu denli yer edinmişken toplu taşımaya yatırım yapmak, yeşil alanları artırmak, kent planlamasını katılımcı bir çizgiye taşımak yani sürdürülebilir şehirler yaratmak elzem bir durumdur.	Sürdürülebilir, güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir kent, konut ve ulaşım yapısının sağlanması. Güçlü ulusal ve bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması. Kültürel ve doğal mirasın korunması.
Sorumlu Tüketim ve Üretim	Üretim ve tüketim metotlarımızı değiştirmek, dünyanın geleceği için kritik bir önem taşımaktadır. Doğal kaynakların verimli kullanımı, geri dönüşüm, atık yönetimi, üretim-dağıtım-tüketim zincirini verimli kılmak, bu anlamda üzerinde durulması gereken hususlar olarak sayılmıştır.	Atık üretiminin önemli ölçüde azaltılması ve sorumlu atık yönetimi. Sürdürülebilir üretim ve tüketim için 10 yıllık çerçeve programın uygulanması.
İklim Eylemi	Sera gazı emisyonu, 1990 sonrası %50'den fazla arttı ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hissetmeyen ülke kalmadı. Küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi kavramlar eğer harekete geçilmezse, geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açabilir.	Başta afetler olmak üzere iklim değişikliği kaynaklı tüm olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için bilgi ve kapasitenin geliştirilmesi, politika ve planlar hazırlanması, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanması.
Su Altı Yaşam	Deniz, okyanus, kıyı ve tüm su kaynakları ile su altı yaşamının korunması, sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefleri arasında görülmektedir.	Deniz kirliliğinin ve aşırı avlanmanın önüne geçilmesi. Kıyı ve deniz alanlarının, su ekosisteminin korunup sürdürülebilir balıkçılığın desteklenmesiyle deniz kaynaklarından elde edilen ekonomik faydanın artırılması.
Karada Yaşam	İnsan yaşamı suya olduğu kadar toprağa da bağlıdır ve doğal yaşam alanları ile biyolojik çeşitliliği korumak adına acil eyleme geçilmelidir.	Yasak avlanmanın engellenmesi ve karasal ekosistemin korunması. Ormansızlaşmanın durdurulması, çölleşmenin önlenmesi. Sürdürülebilir bir yönetim politikası oluşturulması.
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Dünyada bazı bölgeler barış ve refahın tadını çıkarırken bazı bölgeler savaşlar, yoksulluk ve adaletsizlik içinde kaybolmaktadır. Barış, adalet, istikrar, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir sistem sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmazlarındandır.	Hukukun üstünlüğü ve adalete eşit erişim. Başta çocuklar olmak üzere herkesin her türlü şiddetten korunması. Yolsuzluk ve rüşvetin önemli ölçüde azaltılarak yönetişim temelli etkili, hesap verebilir, şeffaf kurumların geliştirilmesi.

Hedefler için Ortaklık	Teknolojinin gelişmesiyle beraber dünya hiç olmadığı kadar birbirine bağlı bir hal almıştır. Bu noktada ulusal kalkınma planlarını, uluslararası planlarla bütünleşik hale getirmek sürdürülebilir kalkınmanın önündeki engelleri aşmak için önemli bir adım olacaktır.	Başta en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkeleri için kaynakların seferber edilerek etkili ortaklıkların teşvik edilmesi. İstikrarlı politikaların hazırlanmasıyla küresel çapta sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması.

Kaynak: United Nations Development Programme, 2025

İlk bölüm itibarıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımlanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimi üzerinde durulup BM tarafından belirlenen amaçlar sıralanmıştır. Görüldüğü üzere *Gündem 2030* raporu; yoksulluğun, açlığın, susuzluğun son bulması; eğitim ve sağlık alanlarına yönelik yatırımların artırılması; eşitlik ve adaletin hayatın her alanına katılması hususları üzerinde özellikle durmuştur. Yine kentleşme kavramının gitgide önem kazanmasıyla beraber sürdürülebilir şehirlerin oluşturulması da belirlenen hedefler arasındadır. Nitekim çalışma, ilerleyen bölümlerde sürdürülebilirlik ile kentleşme kavramları arasındaki bağı inceleyecektir. Ama öncelikle Türkiye'de geçmişten günümüze kentleşme politikaları üzerinde durmak yararlı olacaktır.

2. Türkiye'de Kentleşme Politikası

Kentlerin hikâyesi, insanoğlunun ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayacağını anladığı ve bireysel yaşamdan toplumsal hayata yöneldiği yerde başlar. Nüfusun artışı, bilgi birikimi, kültür oluşumu, toplumların ve kentlerin evrimini de beraberinde getirir. Kentler, medeniyetin yapı taşlarıdır ve her dönemin dinamiklerini hem belirler hem içinde barındırır.

Sanayi Devrimi, kentlerin gelişiminde önemli bir basamaktır. Nitekim modern kentlerin başlangıcı olarak çokça bu olay kabul edilir. Yine Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği küreselleşme olgusu da sürekli biçimde üzerine koyarak ilerler. Günümüzde endüstrileşme ve küreselleşme, kentlerin yapısına yön veren, çevreyi doğrudan etkileyen iki unsurdur. 1990 yılında dünya üzerinde nüfusu 10 milyonu aşan sadece 10 megakent bulunurken bu sayının 2030 yılında 43'ü bulacağı tahmin edilmektedir. Yine 2015 yılında dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşadığı kayıt altındayken, bu oranın 2050 yılında üçte ikiyi geçeceği düşünülmektedir. Kentlerin bu denli kalabalıklaşması ve haliyle bir merkez halini alması, beraberinde olumluluklar doğurduğu gibi olumsuzluklar da getirir. İletişim ve ulaşımın yadsınamaz gelişimi, yerel kalkınmanın önem kazanması, yönetişim kavramının güçlenmesi kent hayatında rahatlıkla rastlanabilecek artılarken; trafik, kirlilik, gürültü, çevre problemleri, bulaşıcı hastalıklar ise bu hayatın sıklıkla şahit olduğumuz olumsuz bileşenleridir (Gürsoy ve Sadioğlu, 2022: 47-50). Hele bir de iklim değişikliği olgusundan da en çok etkilenecek bölgelerin kentler ve en çok etkilenecek kesimin kentliler olduğu düşünülürse, bu noktada kentin avantajlarını ön plana çıkaran ve dezavantajlarını mümkün mertebe azaltmaya çalışan sürdürülebilir kent yaklaşımlarının, hayatımızın bir parçası haline gelmesi de oldukça olağan karşılanacaktır (Ağıralan ve Sadioğlu, 2021: 632).

Sürdürülebilir kentler; temel hizmetlerin sağlandığı, sanat ve mimariye özen gösterilen, hemşehrilik ilişkilerini kuvvetlendiren, kaynak verimliliğini önemseyen, ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmiş, istihdam olanaklarının ise adil ve eşit biçimde sunulmuş olduğu bölgelerdir (Akpınar, 2017: 205-206). Nasıl ki yönetimler, herhangi bir işlem ve süreci hayata geçirecekleri vakit, öncesinde plan yapmaktalarsa bu durum sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasında da karşımıza çıkar. Genel itibarıyla kent planları; kenti düzenlerken bölgenin sosyal, ekonomik, kültürel yapısını kente yansıtmayı amaçlamakta ve düzenlemelerini bu yönde yapar. Bu anlamda kent plancılığı, bir bilim dalı olduğu kadar sanatla da alakalıdır. Çünkü bir kent planı; içerisinde sadece o kentin fiziksel özelliklerini değil, sosyal ve kültürel yapısını da taşır. Özellikle enerji, ulaşım, gıda ve konut alanında gerekli eylemleri hayata geçirmek ve kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, sürdürülebilir kent yaratmanın temel koşullarıdır. Bu süreçte pek çok aktör rol oynasa da Türkiye özelinde kamu kurumları, sürecin belirleyici yapılarıdır (Özacit, vd., 2017: 31; Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: 10). Sürdürülebilir

kent planlamasının yedi temel şarta bağlı olduğu üzerinde durulmalıdır. Bunlar sırasıyla şu şekilde sıralanabilir (Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: 64-65):

- *Vatandaşların rolü:* Sürdürülebilirlik uygulamalarının başarısı, kentlerin en önemli bileşeni olan bireylerin bu alan hakkındaki bilgi düzeyleri ve uygulamalara olan ilgileriyle paralel biçimde ilerler.
- *Uzun vadeli düşünmek ve eyleme geçmek:* İçerisinde güçlü liderlik, doğru iletişim, topyekûn harekete geçme ve uzun vadeli düşünme barındıran eylemler, sürdürülebilir kent planlamasını etkili kılar.
- *Tecritçiliği azaltmak:* Sürdürülebilirlik, kimseyi sistemin dışında bırakmayan bir iş birliğinin sağlanması anlamına da gelir.
- *Katılımı sağlamak:* Sürdürülebilir politikaların doğası, tepeden inme biçimde hayata geçirmeye uygun değildir. Süreç içinde siyasetçiler kadar bürokratların, özel sektörün ve vatandaşın da söz sahibi olması istenir.
- *Bütüncül planlar:* Sürdürülebilirlik tek yönlü çevre çalışmalarından ibaret değildir. Yaklaşım, çevre kadar sosyal ve ekonomik unsurları da içerisinde barındırdığından ilgili planlarda bu unsurlara da yer verilmesi gerekir.
- *Şeffaflık:* Doğru yönetişimin temel ögelerinden olan şeffaflık, sürdürülebilir kent planları için de oldukça önem taşıyan bir unsurdur.
- *Doğru uygulamalara yatırım yapmak:* Farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda denenmiş ve başarılı olmuş sürdürülebilirlik uygulamalarının, bu çabaya sahip diğer aktörler tarafından da benimsenmesi ve bu örnek çalışmalara yönelik yatırımların artması, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda oldukça önemli kabul edilir.

Çalışma, bu noktada Türkiye'de kentleşme politikasının tarihini, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne inceleyecek; kentleşme politikası üzerindeki aktörleri listeleyecek ve sürdürülebilirlik kavramının kent planlarına ne zaman girdiğini tespit edecektir.

2.1. Türkiye'de Kentleşme Politikasının Tarihçesi

Keleş tarafından, *"sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi"* olarak ifade edilen kentler (2021: 81), Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne önemini istikrarlı biçimde artırarak gelmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950 yılına kadar geçen sürede kent kavramının, Türkiye için çok büyük bir anlam ifade etmediği verilerle aşikârdır. 1927'de %24 olarak ölçülen kent nüfusu oranı, 1950'de ancak %25'i görür. Yeni başkent Ankara haricinde kalan kentlerde, kentleşme oranı %5'i geçmemektedir. Kentleşme hareketinin böylesine düşük seviyede seyretmesi, kamu tarafından bir kentleşme politikası geliştirmeye ihtiyaç duyulmamasına neden olur. 1950 sonrası otuz yıllık dilim incelendiğinde ise kentleşmenin, önceki yıllara göre dramatik bir artış gösterdiği olgusuyla karşılaşılmaktadır. Mevcut kentlerin nüfus artışı bir yana, pek çok bölge de 1950-1980 dönemi içinde kent sıfatını kazanır. Kentleşme oranı, 1980 yılında %44'e dayanır ve bu dönemin ayırt edici özelliklerinden bir diğeri kent nüfusunun doğal yollardan çok, kırsal bölgelerden yaşanan göçler neticesinde artış göstermesi olur. Tarımda yaşanan makineleşme ile iş gücüne duyulan ihtiyacın azalmış olması kırsal bölgeler için itici neden olmuşken; başta sağlık sektörü olmak üzere pek çok alanda yaşanan gelişim süreci ve yeni iş kollarının ilk olarak kentlerde boy gösteriyor oluşuysa kentler adına çekici faktör olur. Türkiye'nin kentleşme serüveninde, 1980 sonrası dönemde dikkat çeken ögelerden biri, kentleşme oranı artmaya devam etse de kentleşme oranının artış hızının düşüşe geçmiş olmasıdır. Gerek kentlerde özellikle 1970'li yıllarda baş gösteren yetersizlikler ve olumsuzluklar gerek o yıllardaki devlet politikasının nüfus artış hızını düşük tutmaya yönelik olması bu durumun temel nedenleri olsa da kent nüfusu, 2000 yılında 44 milyonu aşar ve oransal olarak %65'i yakalar. 1985-2000 arasında kentleşmeyi etkileyen en önemli üç faktör olarak sanayileşme, turizm ve terör olayları sayılır. Bu üç

faktör de yıllar içinde kırsalın boşalmasına, nüfusun kentlerde toplanmasına neden olur. Bu anlamda sanayileşme ve turizm, kentler adına çekici faktörlerken; terör olayları, kırsal adına itici faktör olur. Günümüzde gelinen noktaya bakıldığında ise Türkiye'de kent nüfusunun 2024 yılı ölçümlerinde %93'ü aştığı görülür (Işık, 2005: 60-66; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; 2025; T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, 2025).

Nüfusun artışı ve kentleşmenin gün geçtikçe ivme kazanması beraberinde belli ihtiyaçları da getirir. Bu ihtiyaç listesinde en göze çarpanlardan biri, kent planlarının zaman içinde artık bir zorunluluk haline gelmesidir. Amaç, bugünün kentlilerinin ihtiyaçlarını en uygun biçimde karşılamak ve bunu yaparken gelecek kuşakların hakkına da sahip çıkmak olarak özetlenebilir. Nitekim bu amaç, bizi yine sürdürülebilirlik kavramına götürür ve sürdürülebilir kentler kavramı burada hayatımıza girer (Özdemir ve Özkaynak, 2023: 272). Kent planlarının hazırlayıcıları artık sürdürülebilirlik kavramı altındaki hususları temel alarak planlar yapar.

Tüm dünyada ve sürekli biçimde devlet, kent alanının üretimi ve dönüşümü konusunda başat aktörlerden biri olma özelliğine sahiptir (Şengül, 2000: 45). Türkiye'de de durum böyle olmakla birlikte kent planlaması ne yerel yönetimlere ne de merkezî hükümet birimlerine tamamen bırakılır. Her iki kanadın da temsilcileri süreç içerisinde aktif rol izler (Özacit, vd., 2017: 32). Genel hatlarıyla kent planlamasının aktörleri ve üstlendikleri roller şu şekilde sıralanabilir:

- Yerel Yönetimler: Türkiye'de yerel yönetim kurumunun temsilcileri olan belediye, köy ve il özel idaresinin ilgili kanunları incelendiğinde üç kurumun da kent planlaması adına belli başlı görevlerle donatıldığı görülür:
  a. *Belediye:* 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesindeki, *"mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel altyapı; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat; turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar ve yaptırır"* ifadesi, belediyelerin kent planlamasındaki görevlerini belirlemiştir. Yine *"gerektiğinde sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine ayni ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir"* ifadesi de kent planlamasıyla ilişkilendirilebilir (Belediye Kanunu, 2005).
  b. *Köy:* 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 13. maddesinde, *"sıtma, sivrisinek tarafından aşılandığı ve sivrisinek de su birikintilerinde barındığı ve ürediği için her şeyden evvel köy sınırı dahilindeki su birikintilerini kurutmak; köye kapalı yoldan su getirmek ve çeşme yapmak, köyün içtiği su kapalı geliyorsa yolunda delik deşik bırakmamak ve mezarlıktan veya süprüntülük ve gübrelikten geçiyorsa yolunu değiştirmek; (…) köyün her evinde üstü kapalı ve kuyulu veya lağımlı bir hela yapmak ve köyün münasip bir yerinde herkes için kuyusu kapalı veya lağımlı bir (hela) yapmak; evlerden dökülecek pis suların kuyu, çeşme, pınar sularına karışmayarak ayrıca akıp gitmesi için üstü kapalı akıntı yapmak; köyde evlerin etrafını ve köyün sokaklarını temiz tutmak; çeşme, kuyu ve pınar başlarında gübre, süprüntü bulundurmayıp daima temiz tutmak (…); her köyün bir başından öbür başına çaprazlama iki yol yapmak; (…) köyde bir mescit yapmak; köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak; köy yollarının ve meydanının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasına ağaç dikmek; köy korusunu muhafaza etmek…"* şeklinde sıralanan mecburi işler ile 14. maddesinde, *"köyün evlerinde ahırları odalarda ayrı bir yere yapmak; ev, ahır, hela duvarlarının iç ve dışları senede bir defa badanalanmak; her köyün bir başından öbür başına kadar olan yolları taş kaldırma ile döşemek; köy mezarlığının köyden ve caddeden uzak bir yerde, suların geldiği tarafta değil, akıp gittiği tarafta olmasına çalışmak ve etrafını duvarla çevirerek içerisine hayvan girmesinin önünü almak ve mezarlığa gübre süprüntü*

dökmemek, herkes mezarlarına iyi bakmak; (…) pazar ve çarşı yerleri yapmak; köyün sınırı içinde münasip yerlerde ve tepelerde orman yetiştirmek; köyü, kasaba ve komşu köylere bitiştiren yolların iki kenarına ağaç dikmek ve köy sınırı içindeki yabani ağaçları aşılamak…" biçiminde listelenen isteğe bağlı işler yerleşkenin planlamasıyla alakalı ifadelerdir (Köy Kanunu, 1924).

c. *İl Özel İdaresi:* 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesindeki, *"mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; (a) Gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini; binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde; (b) İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında; (c) Bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli skuter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işleri yapmakla görevli ve yetkilidir"* ifadeleri; il özel idaresinin kent planlaması adına görevleriyle alakalıdır (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005).

- Merkezî Yönetim Kurumları:
  a. *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı: "Doğal çevreyi korumak, sürdürülebilir şehirler ve yerleşmeler oluşturmak üzere; şehirlerimizin kimliğini canlandıran ve yatay mimariyi esas alan planlama, dönüşüm, güvenli yapılaşma, taşınmaz yönetimi ve konut sektörü ile çevreye yönelik tüm hizmetleri düzenleyici ve denetleyici bir anlayışla yapmak"* misyonuyla hareket eden Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, merkezi yönetim organları içinde kent planlamasından sorumlu temel organdır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025b). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.
  b. *Tarım ve Orman Bakanlığı:* Bakanlık; Türkiye'nin bir yandan kalkınmasını gerçekleştirmesini bir yandan da doğal kaynaklarını etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmasını ve gıda güvenliği ve insan sağlığını güvence altına almasını hedefler. Bu anlamda uluslararası anlamda model olacak bir çevre yönetimi oluşturulmaya çalışılır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Ayrıca *"ormanların korunması, geliştirilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla savaşım, ağaçlandırma ve mera ıslahı konularında politikalar oluşturulması; çevre yönetimi ve gelişimini sağlamak, su kaynaklarını sürdürülebilir kılmak, kamu yararı ve zaruret bulunması halinde ormanlık alanların yapılaşmaya açılmasını değerlendirmek"* Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kent planlaması alanındaki görevleri olarak ifade edilebilir (Keleş, 2023b: 728-729).
  c. *Kültür ve Turizm Bakanlığı:* Bakanlık; Türkiye'nin evrensel kültür, sanat ve turizm değerlerini sürdürülebilir kılmak, yaşatmak, tanıtmak; bu anlamda toplumsal bilinç oluşturmak, bilgiye erişimi kolaylaştırmak ve Türkiye'nin dünya turizmindeki payını artırmayı amaçlar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025). Ayrıca tarihsel ve kültürel taşınır ve taşınmaz varlıklar ile çevrenin korunması da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevleri arasındadır (Keleş, 2023b: 730).

Görüldüğü üzere Türkiye'nin kentleşme politikası üzerinde hem yerel yönetimlerin hem de merkezî yönetim kurumlarının görev ve yetkisi mevcuttur. Merkezî yönetim örgütleri içerisindeyse özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı öne çıkar. Bu noktada ilgili bakanlığın sürdürülebilirlik yaklaşımı çerçevesinde kentleşme politikası üzerindeki etkisi özel olarak incelenecektir.

3. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Sürdürülebilir Kalkınma ve Kentleşme Politikası Özelindeki Rolü

Günümüzde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı adıyla hizmet veren kurum, köklerini 1848 yılında kurulan ve ülkenin yararına olacak bütün işleri görmekle sorumlu tutulan Nafia Nezareti'nden alır. Nafia Nezareti, zaman içinde özellikle yol yapımı alanında ihtisaslaşır ve faaliyetlerini bu alanda yoğunlaştırır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber Osmanlı kurumlarının birikimi, Cumhuriyet'in çağdaş anlayışıyla bütünleştirilir. Nitekim Nafia Nezareti de günün şartlarını karşılayacak şekilde 1934 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na dönüştürülür ve demiryolları, karayolları, köprüler, limanlar inşa etmek, su işlerini düzenlemek, PTT tesislerini kurup işletmek ve devlet daire ve müesseselerinin her türlü yapı işlerini yapmak görevlerini üstlenir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025c; Atatürk Ansiklopedisi, 2024).

1958 yılında köy, kasaba, şehir ve bölge planlamasını sağlamak adına İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuş, 1972 yılında mevzubahis Bakanlık ve Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı adı altında birleştirilmiştir. Ayrıca bakanlık düzeyindeki kentleşme politikaları bununla sınırlı kalmamış, 1973 senesinde Türkiye'de çevre alanındaki ilk bağımsız yapılanma olan Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. 1978 yılında Başbakanlık Çevre Örgütü, çevre koruma politikalarının eşgüdümünü sağlamak amacıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu ve bundan bir yıl sonra kanunu uygulamak adına kurulan Çevre Genel Müdürlüğü alanda atılan önemli adımlardır. 1989 yılında kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, 2011 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu yıldan itibaren Türkiye'de çevre koruma ve kentleşme alanında en yetkili merkezî yönetim örgütü olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ön plana çıkar. Çevre ve kentleşme mevzuatlarının hazırlanmasında, kentsel dönüşüm çalışmalarında, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre korumanın sağlanmasında özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçtikten sonra güç kazanan Bakanlık, tek yetkili kurum haline gelir. 2021 yılında alınan karar neticesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025c).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın görevleri, çevre ve kentleşme başlıkları altında toplanabilir. Bakanlığın çevreyle ilgili görevleri aşağıda sıralanmıştır (Keleş, 2023b: 725-726):

- Çevreye, yerleşmeye ve yapılaşmaya ilişkin ilgili mevzuatları hazırlamak ve faaliyetleri denetlemek.
- Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik tedbirler geliştirmek, buna dair iş ve işlemleri yürütmek.
- Tesislerin çevresel etkilerini gözetim altında tutmak, çevre kirlenmesinin önüne geçmek.
- Kıyı alanlarının düzenlenmesine dair iş ve işlemleri gerçekleştirmek.
- Kıyılar ve dolgu alanlar ile bunların devamı niteliğindeki bölgeler için gerekli etüt ve harita çalışmalarını gerçekleştirmek.

Bakanlığın kentleşmeyle ilgili belli başlı görevleri şu şekilde sıralanabilir (Keleş, 2023b: 213-217):

- Her tür ve ölçekteki fiziki planlara yönelik ilke ve ölçünleri belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak.
- Cumhurbaşkanınca belirlenen alanlar ile merkezi yönetimin yetkisi içindeki kamu yatırımlarına, milli güvenlik kuruluşlarına, enerji ve telekomünikasyon kuruluşlarına ilişkin her türlü nazım ve uygulama planlarını resen yapmak, yaptırmak, onaylamak, yapı kullanımına izin vermek.
- Strateji planlarını ilgili kamu kuruluşlarıyla iş birliği halinde hazırlamak ve yerel yönetimlerin bunlara uygunluğunu denetlemek.
- 2001 tarih ve 4708 Sayılı Yapı Denetim Yasası'nda Bakanlığa verilen görevleri yerine getirmek.
- Konut alanında gerekli stratejileri geliştirip gerekli alanlarda iyileştirme, yenileme ve dönüşüm gerçekleştirmek.

- İmar mevzuatına uygun inşa edilmeyen yapıların ve çizilmeyen projelerin dönüşümünü gerçekleştirmek.
- Küresel iklim değişikliği ile ilgili önlem almak.
- Doğal kaynakların korunmasını ve afetlerle mücadeleyi amaçlayan çalışmalar yapmak.
- Çölleşme ve erozyonla mücadele etmek.
- Yasalar ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen diğer görevleri gerçekleştirmek.

Türkiye'de kent planlaması alanında esas yetkilinin yerel yönetimler olduğu yasalarla sabittir. Ancak ülkenin merkeziyetçi yapısı bu alanda da kendini gösterir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na konu özelinde tanınan görev ve yetkiler bu durumun iyi bir örneğidir. Nitekim 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 9. maddesinde geçen *"bir kamu hizmetinin görülmesi maksadı ile resmi bina ve tesisler için imar planlarında yer ayrılması ve bu amaçla değişiklik yapılması gerektiği takdirde, Bakanlık, valilik kanalı ile ilgili belediyeye talimat verebilir veya gerekirse imar planının resmi bina ve tesislerle ilgili kısmını resen yapar ve onaylar"* ve *"Bakanlık, birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarını hazırlanmasında, kabul ve onaylanması safhasında ortaya çıkabilecek ihtilafları halleder, gerektiğinde resen onaylar"* ifadeleri, Bakanlığın yetki ve görev alanının genişliğini gözler önüne serer (İmar Kanunu, 1985).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, yıllardan bu yana isim değişikliklerine maruz kalsa da yukarıda sayılan görevleri, her dönemde genel hatlarıyla bünyesinde barındırmayı başarır. Bununla beraber yetki ve görevlerinin gün geçtikçe arttığı da aşikârdır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı da çevre ve kentleşme politikalarına yeni bir soluk getirir ve haliyle Bakanlığın çehresini değiştirir. Son yılların kamu planlamaları ve uygulamaları, mevzubahis kavram çerçevesinde şekillenir. Bittabi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı da bundan nasibini alır.

3.1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamındaki Çalışmaları

20. yüzyılda Türkiye'deki kentleşme konusu üzerine kaleme alınmış çalışmalar incelendiğinde ülke nüfusunun hızla arttığı hususunda bir görüş birliği olduğu fark edilmektedir (Geray, 1969: 157; Keleş, 1980: 350). Ancak son veriler göstermektedir ki nüfusu 85 milyonu aşan, kentleşme oranı ise %93,4'e ulaşan Türkiye'de nüfus artış hızı ‰3,4 düzeyindedir (T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, 2025). Her ne kadar kanunlardaki ve öğretideki ele alınış biçimi açısından kent alanının ve haliyle nüfusunun ne olduğu yönündeki tartışmalar süregelse de (Türkan ve Tepealtı, 2024: 2116) nüfus artışındaki tablonun tersine dönmüş olduğu istatistiklere yansıyan aşikâr bir durumdur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ülkedeki doğurganlık oranının giderek azalması, "bağımlı nüfus toplamının, çalışma çağı nüfusunun yarısından az olduğu dönem" anlamına gelen "demografik fırsat penceresi"nin ülke adına 2030 senesinde kapanmasına ve ana senaryoda Türkiye nüfusunun 2100 yılı itibarıyla 77 milyona düşmesine neden olacaktır (2025b). Söz konusu durum ve öngörüler, sürdürülebilir politikaların önemini daha da artırır.

Türkiye'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın sürdürülebilir kalkınma bağlamında izlediği yol genel itibarıyla diğer dünya ülkeleriyle paralel ilerler. 25 Eylül 2015 tarihinde BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde belirlenen ve 2016-2030 arası dönemi kapsayan yukarıda detaylı olarak ele alınan 17 hedef, bu yolu oluşturan yapı taşlarıdır (T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, 2025c). Genel hedefler doğrultusundaki bu benzerliğin yanında Türkiye, kendine has dinamiklere sahiptir ve tüm bu özellikler, sürdürülebilir kalkınma ve kentleşme noktasındaki yönünü belirler.

Türkiye'nin kentleşme alanındaki kendine has dinamiklerinden bahsederken değinmemiz gereken ilk konulardan birisi kentsel dönüşüm olacaktır. Keleş'in uzun tanımından alıntıyla *"(…) kentlerin yıpranan ve kimlik özelliklerini yitirmeye yüz tutmuş olan, … sit alanı olarak kayıt altına alınıp halka duyurulan kent bölgeleriyle bu bölgelere ait alanların, kentin gelişimine uygun olarak yeniden yapım ya da özüne uygun biçimde yenilenerek (…) korunması ve yaşatılarak kullanılması amacıyla gerçekleştirilen eylemlerin tümü"* şeklinde özetleyebileceğimiz (2021: 87) yahut *"Kentin imar planına uymayan veya*

dayanıksız olan binaların yıkılıp yerine yeni toplu yerleşim alanlarının yapılması" biçiminde tanımlayabileceğimiz (Türk Dil Kurumu, 2025) "kentsel dönüşüm" kavramı, Avrupa ülkelerinde kökeni Sanayi Devrimi'ne dayanan ve başlangıçta sanayi kentlerindeki yeşil alan sahasını artırmak amacıyla yola çıkıp zaman içinde farklı hedefleri de kapsamı içine alan faaliyetler bütünü olarak karşımızdadır. Kavram, Türkiye açısından değerlendirildiğindeyse nispeten yakın dönemin bir ürünü/politikası olduğu ve 1999 Marmara Depremi'nden sonra ciddi biçimde masaya yatırıldığı görülür (Yılmaz ve Bozdoğan, 2018: 432-433, 447).

Özünde dinamizm barındıran bir kavram olan kentsel dönüşüm, yıllar içerisinde yıpranan yapıların yahut belli başlı eksiklikleri nedeniyle günümüz koşullarına ayak uyduramamış yaşam alanlarının modern bir görünüme kavuşturulmaları amacıyla girişilen altyapı ve üstyapı faaliyetlerini ifade eder. Bu dönüşüm çabası, sadece mimari bir yön taşımamakta, en az bu yönü kadar sosyal, iktisadi, çevresel ve hukuki içeriği de barındırır. Türkiye'de kentsel dönüşümün başlıca nedenlerinin göç, başta deprem olmak üzere doğal afetler, kentin belirli bölgelerinde zaman içinde meydana gelen fiziki problemler ve belirli alanlarda toplanan yasadışı faaliyetler olduğu düşünüldüğünde içerik daha net biçimde somutlaştırılabilir (Özden, 2006: 217-219).

Türkiye Cumhuriyeti, pek çok kurumu Osmanlı Devleti'nden devraldığı gibi kentleşme yapısındaki temel ögeleri de bu toprakların bir mirası olarak sürdürür (Akçura, 1974: 295). Nitekim Osmanlı Devleti döneminde görülen yangın bölgelerinin yeniden inşası uygulaması; kentsel dönüşüm faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir ve 1950'li yıllara kadar kent yenileme çalışmaları, bu tonda daha düşük çapta ve yasallaştırma, koruma ve sağlıklaştırma adı altında gerçekleştirilir. 1950 sonrasında kentler, o güne kadar hiç alışık olunmadık hızda büyür, kent nüfusu keskin biçimde artış gösterir. Kent merkezindeki bu yığılma 1980'li yıllarda çepere taşar, kentler plansız ve bir "yağ lekesi"ni andırırcasına boşluksuz büyümeye devam eder. Tam da bu yıllarda adı yeni konan gecekondulaşma sorunu artık müdahale edilmesi gereken bir boyut kazanınca kentleşmenin sembolü olan İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde ilk kentsel dönüşüm çalışmaları görülmeye başlar (Genç, 2008: 117-121). Ancak belirli bölgelerdeki çalışmalar bir yana 1984, 1986 ve 1988 yıllarında çıkarılan kanunlarla gecekondu afları gerçekleşir ve bu yeni gecekonduların oluşmasına hatta kimilerince bir rant kapısına dönüştürülmesine neden olur. Kentsel dönüşümün, Türkiye'deki bu kısa tarihçesi bile konuya yaklaşımın uzun yıllar bir plan dahilinde olmadığını kanıtlar niteliktedir (Özden, 2006: 220-221). 1999 yılında Marmara Bölgesi'nde gerçekleşen deprem ise kentsel dönüşüm konusunun Türkiye'deki dönüm noktasıdır. Gerek merkezî hükümet gerek yerel yönetimler; kentsel dönüşüm kavramının önemine o gün itibarıyla varır. Afet sonrası hukuki düzenlemeler ve uygulamaya yönelik tedbirler ardı sıra gelir (Tekeli, 2023: 96).

Kentsel dönüşüm alanında Türkiye'de atılan son kurumsal adım, yine bir deprem sonrası ülkenin yapı stokunun yenilenmesi ve kentsel dönüşüm konusunun daha profesyonel bir biçimde ele alınması amacıyla 16 Ekim 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı imzasıyla kurulan Kentsel Dönüşüm Başkanlığı olur (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025d). Üç ayrı genel müdürlükten oluşan Başkanlık; kurulduğu günden bu yana "olası afet risklerinden arındırılmış, daha sağlıklı ve güvenilir alanların oluşturulması" vizyonu ve "dönüşüm, yenileme ve transfer alanlarının belirlenmesi, riskli yapıların tespiti, düzenleme ve değerleme iş ve işlemlerinin yapılmasını sağlamak; dönüşüm uygulamalarında hak sahipliği, uzlaşma, kamulaştırma, gayrimenkullerin değer tespitlerini yapma ve Bakanlıkça belirlenen esaslar ve proje çerçevesinde hak sahipleri ile anlaşmalar sağlama, kat mülkiyeti tesisi, tescili ve imar hakkı transferi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek" misyonu ile hareket etmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, 2025). Başkanlığa bağlı Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü riskli alanların belirlenmesi, ilanı ve dönüştürülmesine yönelik iş ve işlemleri gerçekleştirmekle görevlidir. Bu kapsamda, uygulama sahalarında fizibilite çalışmaları yapmak veya yaptırmak, her tür ve ölçekte harita, plan, program, proje, zemin etüdü raporu ve matematiksel model çalışmaları yürütmekle yükümlüdür. Ayrıca değer tespiti, muvafakatname ve sözleşmelerin şartlarını belirleme, envanter, devir, tahsis, teslim, tescil, tebligat, teminat, tahliye ve yıkım işlemlerini gerçekleştirme gibi görevleri yerine getirir ve son olarak Başkan tarafından verilen diğer görevleri de ifa eder. (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, 2025b).

Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın geçtiğimiz yıllardaki verileri ve gelecek yıllardaki hedef ve tahminleri Tablo 2 aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 2: Kentsel Dönüşüm Başkanlığı Performans Parametreleri

	Performans Göstergesi	Ölçü Birimi	2023 Gerçekleşen	2024 Planlanan	2024 Gerçekleşen	2025 Hedef	2026 Tahmin	2027 Tahmin
1.	Kentsel Dönüşüm kapsamına alınan bağımsız birim sayısı (Kümülatif)	Adet	1.964.281	2.100.000	2.254.584	2.250.000	2.400.000	2.550.000
2.	Kentsel dönüşüm kapsamında kira yardımı yapılan hak sahibi sayısı	Kişi Sayısı	201.343	220.000	178.081	240.000	260.000	280.000
3.	Kentsel dönüşüm kapsamında yapılan faiz desteği sağlanan hak sahibi sayısı	Kişi Sayısı	590	1400	130	500	500	500
4.	Kentsel dönüşüm strateji belgesi hazırlanan yerleşim yeri sayısı (Kümülatif)	Adet	56	65	56	65	70	75
5.	Küçük sanayi kooperatiflerine satışı yapılan Hazineye ait küçük sanayi alanı imarlı parsel sayısı	Adet	282	140	195	140	140	140
6.	Tarihi Kent Merkezi Projesi kapsamında yer alan yerleşim yeri sayısı (kümülatif)	Sayı	95	105	126	135	140	145
7.	Kentsel dönüşüm kapsamında yapılan faiz sübvansiyonu	Milyon TL	19	22,5	23,6	25	27	29
8.	Kentsel dönüşüm kapsamında yapılan kira yardımı miktarı	Milyon TL	2.975	5.250	6.361	8.400	10.920	12.120

Kaynak: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, 2025c: 15-18

Tablo 2'de görüldüğü üzere Kentsel Dönüşüm Başkanlığı; kurulduğu yıl itibarıyla ilgili göstergeler için hedef belirlememiş, ilk hedefler 2024 yılı için konmuştur. 2024 yılında belirlenen hedefler doğrultusunda beş göstergede başarıya ulaşıldığı (1, 5, 6, 7, 8 numaralı göstergeler), üç göstergede ise başarısız olunduğu (2, 3, 4 numaralı göstergeler) görülür. Yine 2023 ile 2024 yıllarında gerçekleşen hedefler kıyaslandığında dört göstergede gelişim gerçekleştiği (1, 6, 7, 8 numaralı göstergeler), üç göstergede gerileme olduğu (2, 3, 5 numaralı göstergeler) ve bir göstergenin değişmediği (4 numaralı gösterge) gözlemlenir. Gelecek yılların hedef ve tahminlerinin de 2023 ve 2024 yıllarında gerçekleşen hedefler neticesinde şekillendiği görülür. Kentsel Dönüşüm Başkanlığı tarafından başta deprem bölgesindeki kentler ve deprem tehlikesi altında olduğu sıklıkla belirtilen İstanbul ili ve ilçeleri olmak üzere Türkiye'nin farklı noktalarında devam eden kentsel dönüşüm uygulamaları, ulusal ve uluslararası

pek çok kuruluşla iş birliği içerisinde yürütülür (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, 2025d).

Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin yanında küresel hedeflere paralel olarak Türkiye'de 2022 yılı itibarıyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından ilk kez İklim Şurası düzenlenmiş, *"2053'te net sıfır emisyon ve yeşil kalkınma"* sloganıyla yola çıkılmış ve bu bağlamda Şura'da 217 karar alınmıştır. "İklim Uyumlu Şehirler", "İklim Dostu Tarım", "Kuraklık Eylem Planı", "Çevreci ve Temiz Ulaşım Ağı", "Yeşil Enerji", "Yeşil Ekonomi" ve "İklim Eğitimi" başlıkları altında alınan kararlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (TRT Haber, 2022; İstanbul Sanayi Odası, 2024):

- Sera gazı azaltımına yönelik bir uyum faaliyeti gerçekleştirilecek ve yasal düzenleme hayata geçirilecek.
- Şehirlere yeşil finansman imkânları sağlanacak. Bu noktada belediyelerin iklim dostu projeleri için 37 milyar liralık kaynak aktarılacak ve belediyelere elektrikli ve hibrit motorlu araçlar hibe edilecek. Ayrıca havayı kirletenlerden elde edilen gelir, temiz teknoloji kullanan tesislere aktarılacak.
- Dönüşümü ve tasarrufu esas alan döngüsel ekonomi modeliyle tekstilden inşaata pek çok sektörde gerekli incelemeler yapılacak ve geri dönüşüm oranı artırılmaya, sıfır atık kültürü yerleştirilmeye çalışılacak.
- Çevre dostu teknoloji kullanan sanayi tesislerinin rekabet gücü artırılarak hali hazırda seramik, kozmetik, cam, bulaşık deterjanı gibi sektörlerde uygulanagelen çevre etiketi sistemi 2023 yılı itibarıyla on iki sektöre daha yayılacak.
- Şehir içinde kalmış ve kirliliğe sebep olan sanayi tesisleri, belirlenen yeni yerlere taşınacak. Binaların Enerji Performans Yönetmeliği'nde düzenlemeye gidilecek. Sıhhi tesisat projelerinde yapılacak iyileştirmelerle beraber suda %25, enerjide %20 oranında tasarruf sağlanacak.
- Sanayi tesislerinden çıkan atık ısının kullanımıyla konut ısıtma giderlerinde %30 oranında tasarruf elde edilecek.
- Tüm illerde mevcut karbon salım ve tutulum envanteri oluşturulacak ve İklim Dostu Karbon Nötr Şehir Projesi başlatılarak şehir içindeki yeşil alanların sayısı artırılacak.
- Çevre kirliliğine neden olan tüm etkenler, Sürekli İzleme Merkezi aracılığıyla tek noktadan kontrol edilecek ve Mobil Atık Takip Sistemi ile tüm atıkların durumu takip edilebilecek.
- Yeşil kalkınma projeleriyle gençler üzerinde gerek konu hakkında eğitilmeleri gerek alanda istihdam edilmeleri hususunda özel olarak durulacak.
- Konya-Karaman bölgesinde başlatılan ve toprak altı ve damla sulama sistemlerinin uygulanışını içeren Sürdürülebilir Arazi Projesi (SAY), tüm ülkeye yayılacak. Ayrıca erozyon tehlikesi yaşayan bölgelerde ağaçlandırma çalışması gerçekleştirilecek.
- Vatandaşın yeşil kalkınma projesi hakkındaki bilincini artırmak adına çevre ve iklim temalı yoğun bir eğitim programı gerçekleştirilecek.

Dünyadaki ilk iklim ve ekonomi temalı fuarın Ankara'da düzenlenmesi, *Dünya Çevre Günü* olarak kutlanan 5 Haziran'ı da içine alacak şekilde o haftanın *"Türkiye Çevre Haftası"* olarak belirlenmesi, 4 Aralık *Dünya Su Kayıpları Günü*'nde Türkiye'nin *"Ulusal Su Seferberliği Projesi"*ni duyurması ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın destekleriyle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nca ortaya konan *"Sıfır Atık Projesi"*nin 14 Aralık'ta BM Genel Kurulu'na sunulup kabul edilmesi ve BM tarafından 30 Aralık gününün *"Uluslararası Sıfır Atık Günü"* ilan edilmesi, Türkiye'nin, 2022 yılı içinde çevre ile ilgili girişimlerinden en çok öne çıkanlardır (TRT Haber, 2022).

Sıfır Atık Projesi, 1990'larda Yeni Zelanda'da doğan ve kısa sürede tüm dünya ülkelerinde ses getirmeyi başaran geri dönüşüme dayalı bir atık yönetimi sistemidir (Murray, 2002). Sürdürülebilirlik ve döngüsellik temelli proje, üretim ve tüketim alışkanlıklarını bu temelde değiştirmeyi ve kaynakların verimli kullanılmasını teşvik eder. Savurganlık ve israfa karşı çıkmak, atıkların azaltılmasını ve geri dönüştürülmesini sağlamak, sosyal dayanışmayı artırmak Sıfır Atık Projesi'nin ulaşmaya çalıştığı

çıktılardır. Yine kullan-at modelinden ziyade kullan-dönüştür-kullan modelini savunan proje, geleneksel ekonominin aksine döngüsel ekonomiyi destekler (Sıfır Atık, 2025).

Döngüsel ekonomi, esasen doğada atık denen bir şey olmadığı düşüncesinden yola çıkarak doğanın döngüsünün bir benzerini, atık yönetiminde kullanmayı ve ürünlerin değerinin uzun süre korunduğu bir sistem oluşturmayı hedefler. Günümüzde görülen küresel ısınma, iklim değişikliği ve olağan dışı doğa olaylarının sebebini geleneksel ekonomide arayan yaklaşım, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması için bu noktada harekete geçilmesi gerektiğini savunur (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025e). Atık yönetimiyle beraber kirliliğin azaltılması, doğal kaynakların verimli biçimde kullanılması ve ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması döngüsel ekonominin başlıca avantajları olarak kabul edilir. Ürünleri tekrar kullanma anlamına gelen yeniden kullanım, kırık veya hasarlı ürünlerin onarımı anlamına gelen tamir, atıkların yeni ürünlere dönüştürülmesi işlemi olan geri dönüşüm ve atıkları daha yüksek değere sahip yeni malzemelere dönüştürme anlamına gelen ileri dönüşüm, döngüsel ekonominin uygulanma biçimleridir. Bu noktada döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma kavramının oldukça mühim parçalarından biri olarak kabul edilir (Sıfır Atık, 2025).

Pek çok uluslararası ödüle de layık görülen Sıfır Atık Projesi (Sıfır Atık, 2025b), yedi aşamadan oluşan bir yol haritasına sahiptir. Bu yedi aşama aşağıda kısaca açıklanmıştır (Sıfır Atık, 2025c):

- *Odak Noktalarının Belirlenmesi:* Örgütte sıfır atık yönetim sisteminin kurulduğu ve örgütlenmenin gerçekleştirildiği aşamadır.
- *Mevcut Durum Tespiti:* Sıfır atık yönetim sistemi kurulduktan sonra ilk yapılacak iş, örgütün o güne dek atık yönetimi konusunda nasıl bir yol izlediğini ortaya koymaktır.
- *Planlama:* Mevcut durum göz önünde bulundurularak örgütün nasıl bir yol izleyeceğine dair rota belirlenir.
- *İhtiyaçların Belirlenmesi ve Temini:* Uygulamaya geçilmeden hemen önce ilgili birimlerin ihtiyaçları belirlenir ve giderilir.
- *Eğitim ve Bilinçlendirme:* İhtiyaçların teminiyle beraber ilgili kişilere yönelik eğitim ve bilinçlendirme süreci başlar.
- *Uygulama:* Atık biriktirme ekipmanları örgüt içindeki erişilebilir noktalara yerleştirilmelidir. Farklı biriktirme ekipmanları farklı renklerde sunulmalı, tanıtım materyallerinden ziyadesiyle yararlanılmalıdır.
- *Raporlama:* Uygulama sonrası gelinen nokta; doğruları ve yanlışlarıyla tespit edilmeli, gerekli önlemler alınmalı ve sonraki uygulamalar için sistem geliştirilmelidir.

12.07.2019 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Sıfır Atık Yönetmeliği, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda atık yönetimini ve doğal kaynakların etkin kullanımı adına gerekli uygulamaları düzenlemeyi ve sıfır atık yönetim sisteminin kuruluşundan raporlandırılmasına kadar ki tüm süreci yürütmeyi hedefler (Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019). Sıfır Atık Yönetmeliği, aynı adlı projenin Türkiye'deki hukuki zemininin sağlanması adına da oldukça önemli bir adımdır.

Türkiye, 2030 senesine kadar tüm binalarını enerji verimli hale getirmeyi ve ısıtma ve soğutmada %100 karbonsuzlaşmayı, ayrıca 2053 yılında tüm atıklarını dönüştüren bir ülke olarak net sıfır emisyon hedefine ulaşmayı hedefler. 2023 yılı itibarıyla yenilenebilir enerji kaynakları içindeki payıyla Avrupa'da beşinci, dünyada on ikinci sırayı alan Türkiye, bu listede de üst sıralara tırmanmayı amaçlar (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025f).

SONUÇ:

Uygarlık tarihi boyunca değişmeyen olgular vardır ve bunlardan birisi de insan-çevre etkileşimidir. Yaşamın başladığı günden bugüne; insan, çevreden etkilenir ve onu da ziyadesiyle etkiler. Ancak bu karşılıklı etkilenmede zararlı çıkan kuşkusuz çevre olmuştur. Çevre kirliliği, hayatımızın gerçeklerinden biridir ve endüstrileşme, nüfusun kontrolsüz artışı, savaşlar gibi nedenlere bağlı olarak gün geçtikçe büyümeye devam etmektedir. Ortaya konan bu sürdürülemez tablo beraberinde çözüm arayışını getirir. Bu çözüm arayışları, sürdürülebilir kalkınma adı altında somutlaştırılabilir.

Terimsel olarak ilk kez 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda kullanılan sürdürülebilir kalkınma ifadesi; ekonomik, toplumsal ve çevresel ögeleri içerisinde barındırır. Kavram; bugünün insanlarının ihtiyaçlarını karşılarken, yarınki kuşakları da düşünerek hareket etmek şeklinde tanımlanır. 2015 yılında BM tarafından, yoksulluğun ve açlığın sonlandırılmasından, cinsiyet eşitliğine, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerinden, sürdürülebilir kentler kurulmasına kadar belirlenen 17 amaç, 2030'a kadar hayata geçirilmeye çalışılacak başlıklardan oluşur.

Türkiye'de 1927'de %24 olarak ölçülen kentleşme oranı, 2024 yılı ölçümünde %93'ü bulur ve nasıl ki kent nüfusu yaklaşık 100 yıllık bir süre de katlanmışsa, kentlerin önemi de bu paralelde artış gösterir. Temel hizmetlerin sağlandığı, sanat ve mimariye özen gösterilen, doğal kaynakların verimli kullanıldığı, vatandaşlar arasında ilişkilerin güçlü olduğu, adil ve eşit imkânlar sunan sürdürülebilir kentler; dünya ülkelerinin ilgi alanında olduğu gibi Türkiye'nin de önemli gündem maddelerindendir. Bu noktada Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın çevre ve kentleşme alanında üstlendiği görev ve yetkiler incelenmeye değerdir. Nitekim çalışma içerisinde önce sürdürülebilir kentler yaratma yolundaki temel politikalardan kentsel dönüşüm kavramı incelenmiş, sonrasındaysa döngüsellik çerçevesinde şekillenen Sıfır Atık Projesi üzerinde durulmuştur.

Türkiye, sürdürülebilir kalkınma uygulamaları çerçevesinde, 2030 ve 2053 yıllarında gerçekleştirmeyi hedeflediği plan ve projeleriyle öne çıkmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda, kamu sektörü kadar özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını da sürece katmak, yani yönetişim kurumunu harekete geçirmek, başarı olasılığını artıracaktır. Kentsel dönüşüm konusu siyaset üstü bir husus olarak ele alınmalı, rant tartışmalarından uzak bilimsel bir çerçeveye oturtulmalıdır. Bu doğrultuda bazı maddeleriyle günümüz dinamiklerinden uzak kalan ve Tekeli'nin de işaret ettiği üzere kent alanlarında tek tipleşmeye yol açarak kimlik sorununa neden olabilen (2023: 102) İmar Yönetmeliği vb. hukuki metinlerde, alanda uzman kişilerin dahil edildiği planlanmış bir süreçle ilgili güncellemelere gidilmelidir. Kentsel dönüşümün teknik boyutunun yanında sosyal boyutu da gözden kaçırılmamalıdır. Yine "Sıfır Atık Projesi"nin de üzerine koyarak devam etmesi gerekmektedir ve bu alanda toplumun her kesiminin verilecek eğitimlerle bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma, bilim dünyasında nispeten yeni bir kavram olarak kabul edilse de söylemleri, geçmişten günümüze uzanacak şekilde dünyanın ortak paydalarındandır. Bu noktada gücünü geçmişten alan, bugünün insanının ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılayan ve bunu yaparken gelecek kuşakları da önemseyen bir uygulama, Türkiye ve tüm dünya ülkeleri için mühim ve elzemdir. Bütünü böylesine ilgilendiren bir konunun da kolektif biçimde ele alınması gerekmektedir. Türkiye gibi merkeziyete yatkın ülkelerde hele ki devlet ile doğrudan bağlantılı olan kent gibi bir konunun merkezi yönetim aygıtları tarafından ele alınması elbette doğaldır. Ancak yereli ve onun istek, ihtiyaç, görüşlerini göz ardı eden bir merkezî yönetim anlayışı, etkin ve verimli bir kent yaşamının sağlanması noktasında yarar sağlamaktan ziyade, belli başlı zararların müsebbibi pozisyonuna düşebilir. Haliyle kamunun hem kendi içindeki iş birliği ve iş bölümünü doğru şekilde uygulaması hem de özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü vatandaşların katılımıyla yönetişim yaklaşımını benimsemesi, başarılı sürdürülebilir kent politikaları oluşturma ve uygulamanın kapısını açacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.*

Finansal Destek: *Finansal destek bulunmamaktadır.*

Teşekkür: *Teşekkürümüz yoktur.*

KAYNAKÇA:

Ağıralan, E. ve Sadioğlu, U. (2021), İklim Değişikliği Farkındalığı ve Toplum Bilinci: İstanbul Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21(2), 627-654. https://doi.org/10.18037/ausbd.959287

Akçura, T. (1974), *Urbanization in Turkey and Some Examples.* In *Turkey*. Leiden, The Netherlands: Brill, 295-326. https://doi.org/10.1163/9789004491106_017. Erişim Tarihi: 16.02.2025

Akpınar, İ. E. (2017), Sürdürülebilir Kalkınmanın Şehirlere Etkisi Trakya'da Bir İnci: Sakin Şehir Vize. Ömürgönülşen, U., Öktem, M. K. ve Sadioğlu, U. (Edt.), *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Atatürk Ansiklopedisi (2024), https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nafia-vekaleti-bayindirlik-bakanligi/. Erişim Tarihi: 07.12.2024

Baker, S. (2016). *Sustainable Development.* New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203121177

Bakırcıoğlu, İ. O. ve Öktem, M. K. (2024), Enerji Politikaları-Sürdürülebilir Kalkınma-Yönetişim Bağlamında "Sıfır Atık Projesi". Öktem, M. K. ve Bakırcıoğlu, İ. O. (Edt.), *Yenilenebilir Enerji Kamu Yönetişimi: Karşılaştırmalı Bir Bakış.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Belediye Kanunu (2005), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf. Erişim Tarihi: 15.12.2024

Chichilnsky, G. (1997), What is Sustainable Development. *Land Economics,* 73(4), 467-491. https://doi.org/10.2307/3147240

Ciravoğlu A. (2006), *Sürdürülebilirlik Düşüncesi-Mimarlık Etkileşimine Alternatif Bir Bakış: "Yer"in Çevre Bilincine Etkisi.* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

Diesendorf, M. (1999*), Sustainability and Sustainable Development.* Benveniste, D., Griffiths, J. ve Sutton, P. (Edt.), *Sustainability: The corporate challenge of the 21st century,* Sydney: Allen & Unwin.

Eğilmez, M. (2012), *Büyüme Başka Şey Gelişme Başka.* https://www.mahfiegilmez.com/2012/09/buyume-baska-sey-gelisme-baska.html. Erişim Tarihi: 06.02.2024

Eşkinat, R. (2016), Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 267-282.

Genç, F. N. (2008), Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 115-130.

Geray, C. (1969), Urbanization in Turkey. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 24(4), 157-174. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001272

Göçoğlu, V. ve Öktem, M. K. (2017), Yerel Yönetimlerde Sürdürülebilir Enerji Yönetimine Geçiş: Ankara Örneğinde Bir Analiz. Ömürgönülşen, U., Öktem, M. K. ve Sadioğlu, U. (Edt.), *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Gürsoy, O. ve Sadioğlu, U. (2022), 21. Yüzyılda Kente İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Yeni Kavramlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 45-68. https://doi.org/10.33630/ausbf.995115

Hamamcı, C. (2016), Çevre Politikasının Uluslararası Boyutları. Keleş, R. (Edt.), *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (1980), Urbanization and Environment. *Ekistics*, 47(284), 349-352.

Keleş, R. (2021), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2023), Dünyada ve Türkiye'de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 2(3), 24-30.

Keleş, R. (2023b), *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1997), *Çevrebilim.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kozak, N. (1991), Çevre Bakanlığı'ndan Kısa Sürede Çok Şeyler Başarması Beklenmemeli. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 14-19.

Köy Kanunu (1924), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf. Erişim Tarihi: 15.12.2024

Murray, R. (2002), *Zero Waste.* London: Greenpeace Enviromental Trust.

Nemli, E. (1998), Sürdürülebilir Kalkınma ve İşletmelerin Rolü. *Öneri Dergisi*, 2(9), 287-294. https://doi.org/10.14783/maruoneri.681746

Özden, P. P. (2006), Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35, 215-233.

Işık, Ş. (2005), Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71.

İl Özel İdaresi Kanunu (2005), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf. Erişim Tarihi: 15.12.2024

İmar Kanunu (1985), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3194.pdf. Erişim Tarihi: 16.12.2024

İstanbul Sanayi Odası (2024), *Yeşil Kalkınma Yolunda Türkiye Bildirgesi Açıklandı.* https://www.isoyesilblog.com/yesil-kalkinma-yolunda-turkiye-bildirgesi-aciklandi/. Erişim Tarihi: 28.12.2024

Özacit, İ., Ömürgönülşen, U., ve Sadioğlu, U. (2017). Yeni Büyükşehir Modelinin Kent Planlaması ve Kentsel Rant Bağlamlarında Değerlendirmesi: Ankara Örneği. Ömürgönülşen, U., Öktem, M. K. ve Sadioğlu, U. (Edt.), *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar I.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, Z. ve Özkaynak, M. (2023). Kentsel Yeşil Alanları Sürdürülebilir Kentleşme Üzerinden Okumak: Amasya Kenti Örneği. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 2(3), 270-292.

Özmehmet, E. (2008), Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.

Report of the World Commission on Environment and Development (1987), *Our Common Future*. https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html. Erişim Tarihi: 03.05.2025

Sağır, H. (2020), İnsan-Çevre Dengesinin Değişmesine Yol Açan Ekonomik Etkenler. Sağır, H. (Edt.), *Ekolojik Kriz ve Küresel Çevre Politikaları.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sıfır Atık (2025), https://sifiratik.gov.tr/guncel/s%C4%B1f%C4%B1r-at%C4%B1k-yolculugu. Erişim Tarihi: 07.01.2025

Sıfır Atık (2025b), https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/oduller. Erişim Tarihi: 07.01.2025

Sıfır Atık (2025c), https://sifiratik.gov.tr/SistemKurulumu. Erişim Tarihi: 08.01.2025

Sıfır Atık Yönetmeliği (2019), https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=32659&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5. Erişim Tarihi: 07.01.2025

Şengül, T. (2000), Devlet ve Kent Mekânı. *İktisat Dergisi*, 404, 45-56.

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023), *Türkiye Net Sıfır Emisyon Hedefini 2053'te Gerçekleştirmeyi Öngörüyor.* https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-net-sifir-emisyon-hedefini-2053te-gerceklestirmeyi-ongoruyor. Erişim Tarihi: 13.01.2025

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu 2019,* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf. Erişim Tarihi: 14.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025), *Çevresel Göstergeler,* https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670. Erişim Tarihi: 14.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025b), https://csb.gov.tr/misyon-vizyon-i-83459. Erişim Tarihi: 16.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025c), https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012. Erişim Tarihi: 17.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025d), *Kentsel Dönüşüm Başkanlığı Kuruldu.* https://csb.gov.tr/kentsel-donusum-baskanligi-kuruldu-bakanlik-faaliyetleri-38848. Erişim Tarihi: 19.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025e), *Döngüsel Ekonomi Politikaları.* https://dongusel.csb.gov.tr/hakkinda-i-105778. Erişim Tarihi: 20.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025f), *"Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Döngüsel Ekonomi ve Sıfır Atık Mavi" Programı.* https://www.csb.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma-ekseninde-dongusel-ekonomi-ve-sifir-atik-mavi-programi-bakanlik-faaliyetleri-34160. Erişim Tarihi: 24.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı (2025), *Misyon-Vizyon.* https://altyapi.csb.gov.tr/misyon-vizyon-i-30. Erişim Tarihi: 19.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı (2025b), *Kentsel Dönüşüm Genel Müdürlüğü,* https://altyapi.csb.gov.tr/birimler. Erişim Tarihi: 19.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı (2025c), *2025 Yılı Faaliyet Raporu*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/altyapi/icerikler/performans-programi-f7-20250210093607.pdf. Erişim Tarihi: 21.01.2025

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı (2025d), *Haberler.* https://altyapi.csb.gov.tr/haberler. Erişim Tarihi: 06.05.2025

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2025), https://www.ktb.gov.tr/TR-133260/misyonumuz-vizyonumuz.html. Erişim Tarihi: 16.01.2025

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2025), *Misyonumuz-Vizyonumuz*. https://www.tarimorman.gov.tr/Link/1/Misyonumuz-Vizyonumuz. Erişim Tarihi: 16.01.2025

T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (2025), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783. Erişim Tarihi: 09.02.2025

T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (2025b), Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699. Erişim Tarihi: 09.02.2025

T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (2025c), *Dünyamızı Dönüştürmek İçin 17 Amaç,* https://sdg.tuik.gov.tr/ . Erişim Tarihi: 10.02.2025

Tekeli, İ. (2023), Antakya'nın Deprem Sonrası Kent Planlaması için Bir Strateji Önerisi. *Eskiz: Şehir ve Bölge Planlama Dergisi*, 5(1), 96-105. https://doi.org/10.5281/zenodo.8210544

Türk Dil Kurumu (2025), *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 10.12.2024

TRT Haber (2022), *Türkiye'de Hedef 2053'te Net Sıfır Emisyon ve Yeşil Kalkınma.* https://www.trthaber.com/haber/cevre/turkiyede-hedef-2053te-net-sifir-emisyon-ve-yesil-kalkinma-733235.html. Erişim Tarihi: 17.12.2024

Türkan, O. ve Tepealtı, F. (2024), Kent Nüfusu Tespitinde Belediye Kanunu Sorunu: Kastamonu İli Örneği. *Kent Akademisi*, 17(6), 2115-2141. https://doi.org/10.35674/kent.1499416

Türkiye Belediyeler Birliği (2017), *Sürdürülebilir Ekolojik Kentsel Gelişim Yaklaşımı Belediyeler için Rehber.* Ankara: Başak Matbaa.

United Nations Development Programme (2025), https://www.undp.org/sustainable-development-goals. 14.12.2024

Verdeil, E. (2014), *Sustainable Organization?.* Key Concepts in Urban Studies. New York: SAGE Publications

Yıldız, S. G. M. (2020), Sürdürülebilirlik Boyutunda Çevresel Kirlilik Sorunsalı. Sağır, H. (Edt.), *Ekolojik Kriz ve Küresel Çevre Politikaları.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yıldız, T. (2023), *Brics-T Ülkelerinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutu.* Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Hatay.

Yılmaz, O. K. ve Bozdoğan, R. (2018), Türkiye'de Belediyelerin Mevcut Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Yönelik Tutumları: İstanbul İlçe Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma. *İdealkent*, 9(24), 430-455. https://doi.org/10.31198/idealkent.433828

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Urbanization is one of the most significant phenomena of modern societies and holds vital importance in relation to sustainable development goals. As in the rest of the world, urbanization policies in Turkey have substantial implications for economic social, and environmental outcomes that warrant thorough examination**.**

The primary objective of this study is to evaluate urbanization policies in Turkey through the lens of central government actors, with a particular focus on the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change. This analysis will assess the effectiveness of Turkey's urbanization process and its degree of alignment with sustainable development goals. The study aims to contribute to the academic literature while also offering recommendations for policymakers.

Research Questions:

Recognizing that both local governments and central government institutions play a critical role in the planning and implementation of urbanization policies in Turkey. This study focuses specifically on the central government level.

In this context, particular attention is given to the activities of the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change, with a specific focus on urban transformation policies and the "Zero Waste Project." The central research question guiding this study is: "*To what extent are Turkey's central government urbanization policies aligned with sustainable development goals?*"

Through an in-depth examination of the Ministry's influence in policy formulation, implementation, and monitoring, the study seeks to answer this question while also assessing the extent to which governance approaches are incorporated into the planning and implementation of these policies.

Literature Review:

Sustainable development is a vital framework combining economic, social, and environmental pillars, aiming to ensure current needs are met without compromising the ability of future generations to meet their own. Within this context, the study draws from a broad body of literature including academic articles, theses, books, and official publications that address urbanization policies and sustainable development in Turkey and globally. Key theoretical frameworks center on the role of central governments in sustainable urban planning and governance, with particular attention to Turkey's Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change. This section serves to both define the study's conceptual foundation and highlight existing research gaps, particularly concerning the integration of environmental and social goals in national policy.

Methodology:

This study adopts a qualitative research methodology to analyze how sustainable development goals are integrated into Turkey's urbanization policies at the central government level. The primary data collection technique is document analysis. Academic publications, policy papers, strategic plans, and activity reports—particularly those by the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change and the Turkish Statistical Institute—form the empirical basis of the study. Additionally, international frameworks such as the UN Sustainable Development Goals provide a comparative reference. These materials are interpreted through content and qualitative analysis techniques. The methodology also incorporates governance theory to evaluate the role of stakeholder participation and institutional collaboration in shaping sustainable urbanization.

Results and Conclusions:

The study's findings reveal that the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change has made notable progress in aligning urbanization policies with sustainability objectives. For instance, while urban transformation initiatives have exceeded their quantitative targets, the lack of adequate support mechanisms—such as rental subsidies and social support—has limited the depth of their impact. Furthermore, the Zero Waste Project stands out as a successful national-scale environmental initiative with international recognition. However, public education efforts remain insufficient in terms of reach and consistency.

These findings suggest that although environmental and economic dimensions of sustainability are being addressed, the social dimension lags behind. Additionally, despite the Ministry's strong institutional capacity, persistent shortcomings in stakeholder engagement and participatory planning highlight the ongoing influence of centralized governance.

Firstly, an analysis of the performance data from the Directorate of Urban Transformation reveals that while the number of independent units within the scope of urban transformation has exceeded the targets, support mechanisms for beneficiaries, such as rental assistance and interest subsidies, have fallen short of expectations. This suggests that despite progress in policy implementation, the intended level of success has not been fully achieved.

Secondly, the Zero Waste Project has made a notable impact on waste management through a circular economy approach. The project has been successfully implemented on a national scale and has gained international recognition. However, there are shortcomings in the widespread dissemination of educational activities aimed at raising public awareness.

The study examined how sustainable urbanization policies are shaped by the central government in Turkey and investigated the role of the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change. The findings shed light on the research questions and hypotheses, revealing that while progress has been made in environmental and economic sustainability, the social dimension remains underdeveloped. This supports the argument that environmental and social aspects tend to be overshadowed by economic priorities. Additionally, although the Ministry effectively manages its direct responsibilities, shortcomings in collaboration and stakeholder engagement persist. The historically dominant centralist approach in Turkey continues to limit participatory governance in this field.

The study's findings contribute to the global evaluation of Turkey's sustainability practices. However, the research has certain limitations, including the lack of an in-depth local governance perspective and the absence of field studies. Future research can address these gaps by analyzing stakeholder participation and assessing the long-term impacts of sustainable urbanization policies.

The findings demonstrate that while centralized approaches offer both advantages and disadvantages in implementing sustainability goals, they fill a governance-focused gap in the literature. Additionally, they provide policymakers with a balanced and cautious framework for achieving Turkey's environmental targets for 2030 and 2053.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 25.01.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 26.08.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Aydoğdu, E., Tanrıvermiş, Y. (2025). Türkiye'de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Edinimi ve Vatandaşlık İlişkileri: Antalya İli Alanya İlçesi Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3381-3403. https://doi.org/10.35674/kent.1626410

Türkiye'de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Edinimi ve Vatandaşlık İlişkileri: Antalya İli Alanya İlçesi Örneği

Property Acquisition and Citizenship Relations of Foreign Nationals in Türkiye: A General Overview with a Case Study of Alanya District, Antalya Province

Encan Aydoğdu[1], Yeşim Tanrıvermiş[2]

öz

Birçok ülkede yabancı uyruklular çeşitli gerekçelerle gayrimenkul edinmekte, bu süreçler izlenmekte ve sürekli olarak değerlendirilmektedir. Benzer bir yaklaşımla bu araştırmada; hem genel olarak Türkiye'deki yabancıların gayrimenkul edinimleri hem de Antalya ili Alanya ilçesindeki yabancıların taşınmaz edinimleri, edinim amaçları ve vatandaşlık ilişkileri ele alınmıştır. Türkiye'de yaşayan yabancıların sayısındaki ve gayrimenkul işlemlerindeki artıştan hareketle, araştırma yabancı gerçek kişilerin gayrimenkul yatırımı yapma motivasyonlarını, Türk vatandaşlığına yönelik ilgilerini ve bu süreçteki deneyimlerini anlamaya ve yaşanan sorunları analiz etmeye odaklanmıştır. Araştırma kapsamında, ilçede 400 katılımcıyla yapılan anket sonuçlarına göre, yabancı gayrimenkul sahiplerinin bu yatırımlarından yüksek düzeyde memnuniyet duyduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %64,7'si Antalya ve ilçelerini yabancılara yatırım destinasyonu olarak tavsiye etmekte, %77,7'si ise komşu tercihlerinde herhangi bir ayrım yapmadıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte dil engellerinin zaman zaman zorluklara neden olduğu, ancak yabancı yerleşiklerin yalnızca küçük bir kısmının (%4) gayrimenkul edinimi ve kullanımında sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %79,3'ü, Antalya'ya yerleşmelerinin ardından gayrimenkullerinin değerinde olumlu bir artış gözlemlediğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu, gayrimenkul satın alarak Türk vatandaşlığı elde etme fırsatının farkında olup bu yönteme açık olduğunu ifade etmiştir. Araştırma bulguları, Antalya'nın bir gayrimenkul yatırım destinasyonu olarak çekiciliğini ve gayrimenkul sektöründeki büyüme potansiyelini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, gayrimenkul temelli vatandaşlığı teşvik etmek amacıyla destek hizmetlerinin geliştirilmesi için fırsatlar bulunduğu görülmektedir. Gayrimenkul edinimine bağlı olarak farklı sürelerle ikamet izni verilmesi ve doğrudan vatandaşlık yerine, edinilen gayrimenkulün kullanımına dayalı ikamet izinlerinin önceliklendirilmesinin yararlı olacağı önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyomekânsal Analiz, Sürdürülebilir Gayrimenkul Yatırımları, Yabancıların Gayrimenkul Edinimi*

ABSTRACT

In many countries, foreign nationals acquire real estate for various reasons, and these processes are closely monitored and continuously evaluated. Similarly, this study examines both the general trends in real estate acquisitions by foreigners in Türkiye and the property acquisitions, purposes, and citizenship-related aspects of foreign nationals in Alanya, a district of Antalya province. Considering the increase in the number of foreign residents and real estate transactions in Türkiye, the study focuses on understanding the motivations of foreign individuals to invest in real estate, their interest in acquiring Turkish citizenship, their experiences with the related procedures, and the challenges they face. Based on data collected through surveys with 400 participants in the district, the findings reveal that foreign property owners exhibit a high level of satisfaction with their investments. Furthermore, 64.7% of participants recommend Antalya and its districts as an investment destination for foreigners, and 77.7% do not express any preferences regarding their neighbors. Although language barriers occasionally create difficulties, only a small proportion of foreign residents (4%) reported challenges in acquiring or using real estate. A significant majority of participants (79.3%) observed a positive increase in the value of their properties following their relocation to Antalya. Additionally, most participants are aware of the opportunity to acquire Turkish citizenship through real estate purchases and are open to utilizing this option. The findings underscore Antalya's appeal as a real estate investment destination and highlight the potential for future growth in the property sector. Moreover, the study identifies opportunities to improve support services to promote citizenship through real estate investments. It is recommended that residence permits linked to real estate ownership be prioritized over direct citizenship, with varying durations of residence permits offered based on the property's use.

Keywords: *Real Estate Acquisition by Foreigners, Socio-Spatial Analysis, Sustainable Real Estate Investments*

[1] Ankara University, encanaydogdu@gmail.com, ORCID: 0009-0001-3941-9891.
[2] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Ankara University, Faculty of Applied Sciences, ORCID: 0000-0002-0859-7150.

GİRİŞ:

Yabancıların Türkiye'de gayrimenkul edinimleri tarihsel olarak çeşitli yasal kısıtlamalara tabi olmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı Dönemi'nde, yabancıların taşınmaz edinimleri ile ilgili düzenlemeler ve fermanlar ile konu ele alınmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte 2644 sayılı Tapu Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunu, yabancıların taşınmaz edinimleri için temel düzenlemeleri oluşturmuştur. Ancak, 2644 Sayılı Kanun, Cumhuriyet'in ilanından bu yana birçok kez değişiklik geçirmiş ve yapılan değişiklikler Anayasa Mahkemesi tarafından iptale konu olmuştur. Bu değişikliklerin en sonuncusu 6302 Sayılı Kanun'dur. Yabancıların taşınmaz edinimlerine ilişkin yasal düzenlemeler, 2012 yılında yürürlüğe giren 6302 Sayılı Kanun'la gerçekleştirilmiş olup, bu düzenlemeler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (Mutlu, 2005; Tanrıvermiş vd., 2015).

2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 1934 yılındaki ilk halinde, sadece yabancı bireylere mütekabiliyet prensibi ve diğer yasalarla uyum şartıyla taşınmaz satın alma izni verilmiştir. Zaman içinde, 2644 Sayılı Kanun'un yabancıların taşınmaz satın almasıyla ilgili bazı bölümleri Anayasa Mahkemesi tarafından birçok kez iptal edilmiştir. 2003 yılında 4916 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, yabancı bireylere ve yabancı yasalar altında kurulan ticari şirketlere 30 hektara kadar gayrimenkul edinme hakkı tanınmıştır. Ancak, bu düzenlemede de "karşılıklılık ilkesi" ve "yasal sınırlamalara uyum gerekliliği" korunmuştur. 4916 Sayılı Kanun ile getirilen düzenlemeler de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve başlangıç noktasına dönülmüştür. 2005 yılına gelindiğinde, 5444 Sayılı Kanun ile 2644 sayılı Tapu Kanunu'nda değişiklik yapılarak yabancı bireylerin ve şirketlerin Türkiye'deki taşınmaz satın alma kriterleri yeniden düzenlenmiştir. Yapılan düzenleme ile yabancı gerçek kişiler, mütekabiliyet prensibi ve yasal sınırlamalar çerçevesinde 2,5 hektarı geçmeyen bir alanda iş yeri veya konut için mülkiyet ve sınırlı mülkiyet haklarına sahip olmuşlardır. Yabancı ülkelerin yasalarına göre kurulan ticari şirketler ise yalnızca özel yasa hükümlerine tabi olarak gayrimenkul mülkiyeti ve sınırlı mülkiyet hakları elde edebilmişlerdir. Yabancıların taşınmaz ediniminde yasal sınırlar bağlamında Alanya ilçesine yönelik değerlendirme yapıldığında, 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35. maddesi uyarınca yabancı gerçek kişilerin edinimlerinin, özel mülkiyete konu ilçe yüzölçümünün %10'unu geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır. 2024 yılı itibarıyla Alanya ilçesinin toplam yüzölçümü 175.638 hektar olup, bunun yaklaşık %35'lik kısmı özel mülkiyete konu olabilmektedir. Bu durumda özel mülkiyete konu alan yaklaşık 614.733.000 m² olmakta ve yabancıların edinim sınırı 61.473.300 m² (yaklaşık 6.147 hektar) ile sınırlandırılmaktadır. Alanya ilçesinde yabancı gerçek kişilere ait toplam 45.756 adet taşınmaz edinimi olduğu dikkate alındığında ve ortalama brüt alanın 100 m² olduğu varsayımıyla, bu edinimlerin toplam alanı yaklaşık 457,5 hektardır. Bu değer, %10'luk yasal sınırın yaklaşık %7,4'üne tekabül etmekte olup, yabancı edinimlerinin ilçe düzeyinde belirlenen yasal sınırın altında kaldığını göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut durumda yasal üst sınıra yaklaşılmamış olmakla birlikte, edinimlerin mekânsal yoğunluğu ve kullanım türleri açısından daha ayrıntılı analiz yapılması önerilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, 5444 Sayılı Kanun'u iptal ettikten sonra 2008 yılında 5782 Sayılı Kanun'u yürürlüğe koymuştur. Ancak bu Kanun uzun süre geçerli kalmamış ve 2012 yılında 6302 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. Bu düzenleme, günümüzde de geçerliliğini korumakta olup, yabancı bireylerin ve şirketlerin taşınmaz edinimini belirli kurallar ve şartlara bağlamıştır. Yabancı gerçek kişiler, taşınmaz edinerek Türk vatandaşlığına istisnai olarak sahip olabilmektedir. Bunun için ise 6302 Sayılı Kanun'a göre taşınmaz edinmek isteyen kişilerin Türk vatandaşlığı için başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Bu başvurunun nasıl yapılacağı ve hangi koşulların sağlanması gerektiği, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile belirlenmiştir. Dünya genelinde yabancı gerçek ve tüzel kişilerin taşınmaz edinimleri, toplumun farklı kesimleri tarafından çeşitli nedenlerle değerlendirilmekte ve genellikle bu konuda toplumsal uzlaşı sağlamak zor olmaktadır (Tanrıvermiş vd., 2015). Özellikle, yabancı gerçek kişilerin taşınmaz ediniminden sonra süreli veya daimî ikamet izni alması ve hatta vatandaşlık hakkını kazanması, çok yönlü etkilere ve sonuçlara sahip bir süreç olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki yabancıların taşınmaz edinimi ile vatandaşlık ilişkileri arasındaki dinamiklerin kapsamlı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç olduğu açıktır. Özellikle, Antalya ilinin Alanya ilçesinde yabancı nüfusun yüksek olması durumu daha da önemli kılmaktadır. Bu çalışmada, Alanya

ilçesinde yabancı gerçek ve tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen gayrimenkul işlemlerinin ampirik analizi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Alanya'da yaşayan yabancılara anket uygulanmıştır. Anketin amacı, yabancıların gayrimenkul yatırımı yapma motivasyonlarını anlamak, Türk vatandaşlığına başvurup başvurmadıklarını veya bu vatandaşlığı elde edip etmediklerini belirlemektir. Ayrıca, süreçle ilgili yaşadıkları deneyim ve algıları incelemek de hedeflenmektedir. Araştırmanın bir diğer önemli hedefi, gayrimenkul edinimi yoluyla vatandaşlık kazanmanın Alanya'daki yabancılar arasında ne kadar popüler olduğunu değerlendirmek, yabancıların taşınmaz ediniminde karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve gayrimenkul alımının, Türk vatandaşlığına geçiş motivasyonu olup olmadığını araştırmaktır.

Yabancıların gayrimenkul edinimi üzerine yapılan çalışmalar geleneksel olarak, gelişmiş piyasalardan gelen bireyler ve şirketlerin yatırımlarına odaklanmış, bu süreçlerin hukuki çerçevesi, ekonomik etkileri ve entegrasyon süreçleri üzerinde durmuştur. Ancak son yıllarda, özellikle Antalya'nın Alanya ilçesi gibi bölgelerde, gelişmekte olan piyasalardan gelen yabancıların taşınmaz satın alımlarının artması akademik ilgiyi artırmıştır. Bu çalışma, Alanya'daki yabancı gayrimenkul yatırımlarının ardındaki motivasyonları incelemeyi, taşınmaz ediniminin Türk vatandaşlığına geçişte bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığını ve yatırımcıların hukuki düzenlemeler karşısındaki deneyimlerini anlamayı amaçlamaktadır. Gelişmekte olan piyasalardan gelen çok uluslu şirketlerin geleneksel uluslararasılaşma teorilerini zorlamasına benzer şekilde, Türkiye'deki yabancı taşınmaz edinim dinamikleri de küresel yatırım eğilimlerinde bir değişime işaret etmekte olup, mevcut politika yaklaşımlarının ve sosyo-ekonomik etkilerin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir (Atalay vd., 2022).

Çok uluslu işletmelerin uluslararasılaşma stratejileri ve kentsel mekânsal dönüşümler, karmaşık sistemlerin etkileşimini anlamada benzer analitik yaklaşımlar gerektirir. Kentsel çalışmaların, mekânsal analiz ve fraktal geometriyi kullanarak şehirlerin yayılma dinamiklerini ve ulaşım kararlarının makroform üzerindeki etkisini değerlendirdiği gibi, gelişmekte olan piyasalardan kaynaklanan çok uluslu işletmelerin hızlı uluslararasılaşma süreçleri de benzer şekilde belirli yapısal dinamiklere bağlı kalmaktadır. Yılport Holding'in gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalarda gerçekleştirdiği yatırımlar, fraktal analizde olduğu gibi, sahip olduğu başlangıç koşullarının ve piyasa etkileşimlerinin uluslararasılaşma sürecini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Şehirlerin sürdürülebilir ulaşım ve yerleşim kararlarıyla nasıl yönlendirildiği gibi, çok uluslu işletmelerin büyüme stratejileri de sahip oldukları avantajlar ve piyasa koşulları doğrultusunda şekillenmektedir (Güneş vd., 2025). Kentlerin karmaşık ve dinamik yapısını anlamak için kullanılan yöntemlerden biri olan fraktal geometri, kentsel mekân zenginliğinin analizinde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, kentsel mekânların uluslararasılaşma süreçleri ve yatırımlarla nasıl dönüştüğünü inceleyen yaklaşımla örtüşmektedir (Yılmaz vd., 2022).

Araştırma kapsamında, yabancıların gayrimenkul edinimlerine ilişkin tarihsel süreçteki düzenlemeler ve uygulamalar ele alınmış; ayrıca, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik çerçevesinde, istisnai yollarla Türk vatandaşlığı kazanımına yönelik değişiklikler kronolojik bir şekilde incelenmiştir. Mevcut mevzuata göre, yabancı bireylerin taşınmaz edinimi yoluyla Türk vatandaşlığı elde etme şartları açıklanmış ve bu süreçte karşılaşılabilecek potansiyel sorunlar değerlendirilmiştir. İdari kayıtlar ve literatür taramaları doğrultusunda yapılan analizler, Antalya'nın Alanya ilçesinde taşınmaz sahibi olan ve burada yaşayan yabancılara yönelik anket sonuçlarıyla desteklenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda, yabancıların taşınmaz edinimi ile Türk vatandaşlığı arasındaki ilişki, yatırım motivasyonları, memnuniyet düzeyleri ve karşılaştıkları zorluklar saha araştırması bulgularına dayanarak değerlendirilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Türkiye'de yabancılar ve vatandaşlık meselelerini, özellikle taşınmaz mülkiyeti bağlamında derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, "yabancı" ve "vatandaş" kavramlarının hukuki bağlamdaki tanımları ile taşınmaz mülkiyeti ve mülkiyet hakkına ilişkin temel kavramlar ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. İlk olarak, "yabancı" ve "vatandaş" terimlerinin hukuksal önemi, bu

kavramların tarihsel gelişimi, yasal tanımları ve uygulamaları ışığında değerlendirilmektedir. Daha sonra, taşınmaz mülkiyeti ve mülkiyet hakkı gibi anahtar kavramlara odaklanılarak, bu kavramların yasal dayanakları ve pratikteki karşılıkları incelenmekte, mülkiyet hakkının korunmasına yönelik düzenlemeler tartışılmaktadır.

Türkiye'de yabancıların taşınmaz edinimine ilişkin tarihsel süreç ve mevcut yasal düzenlemeler ise Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde yapılan değişiklikler bağlamında ele alınmaktadır. Bu kapsamda, anayasal ve yasal düzenlemeler, ilgili istatistiklerle desteklenerek analiz edilmektedir. Ayrıca, taşınmaz edinimi yoluyla istisnai vatandaşlık kazanım süreçleri, bu sürecin dayandığı hukuki düzenlemeler, başvuru prosedürleri ve uygulamaları detaylandırılmaktadır. Araştırmanın temelini oluşturan kavramlar kapsamlı bir şekilde açıklanmaktadır. "Bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını talep etme hakkına henüz sahip olmayan kişi" (Doğan, 2020) şeklinde tanımlanan "yabancı" kavramı, kişilerin bir devletle olan hukuki bağlarını belirleyen "vatandaşlık" (Kaya, 2017) kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Vatandaşlık, kişilere belirli haklar ve yükümlülükler yükleyen hukuki bir bağ olarak tanımlanırken, uluslararası hukukta, belirli bir devlete aidiyeti ifade eden bir statü olarak görülmektedir (Çelikel ve Öztekin Gelgel, 2015).

Öte yandan, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 3. maddesi kapsamında, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi" yabancı olarak tanımlanırken, vatansız bireyler de bu kapsama dahil edilmektedir (Sarp, 2015). Bu bağlamda, vatansızlık, bir bireyin herhangi bir devletle vatandaşlık bağı bulunmamasını ifade ederken, Türk hukukunda bu bireyler yabancı statüsünde değerlendirilmektedir. Mülkiyet hakkı bağlamında ise, "arsa, arazi, bağımsız bölüm gibi taşınması mümkün olmayan mallar" (Sirmen, 1988) ve "eşya üzerinde doğrudan hâkimiyet sağlayan, herkese karşı ileri sürülebilen hak" olarak tanımlanan mülkiyet hakkı (Akça, 2015), yasal temelleri ve koruma mekanizmalarıyla birlikte ele alınmaktadır. Vatandaşlık ve mülkiyet hakkı ilişkisi ise özellikle taşınmaz edinimi yoluyla vatandaşlık kazanımı bağlamında değerlendirilmekte, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun ilgili maddeleri kapsamında analiz edilmektedir. Sonuç olarak, bu bölüm, yabancılar ve vatandaşlık konusundaki hukuki çerçeve ile taşınmaz mülkiyeti üzerinden vatandaşlık edinimine ilişkin süreçleri detaylı bir biçimde açıklamayı hedeflemektedir.

Taşınmaz, arsa, arazi veya bağımsız bölümlerin niteliklerine zarar verilmeden bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olmayan mülklere verilen genel tanım olarak irdelenmiştir. İnsan eliyle yapılmış olup sınırları nesnel olarak belirlenebilir, görülebilir ve dokunulabilir. "Yer altında, yüzeyinde ve tüm ekleriyle birlikte fiziksel bir varlık olarak tanımlanabilir" (Sirmen, 1988). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)'nun 704. maddesinde taşınmaz mülkiyetinin konusu, "arazi, kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümler, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar" olarak ifade edilmektedir. "Mülk" kelimesinden türetilen mülkiyet kavramı, bir şeye hükmetmek, onu ele geçirmek ve siyasi olarak güçlü olmak gibi anlamları kapsamakta ve etimolojik kökeni itibarıyla egemenlikle olan yakın ilişkisini göstermektedir (Demir, 2012). Ekonomi, siyaset ve felsefe ile iç içe geçmiş bir konu olan mülkiyet hakkının kesin bir tanımını yapmak güçtür. 1961 ve 1982 Anayasalarında net bir tanımı bulunmamakta ve anayasa, medeni hukuk, borçlar ve idare hukuku gibi çeşitli hukuk dallarında farklı şekillerde ele alınmaktadır (Aybay 2010). Mülkiyet hakları, maliklere yararlanma, kullanma ve tasarruf etme imkânı sunarken, aynı zamanda komşulara ve topluma karşı hoşgörü, eylem ve çekimserlik ödevleri de yüklemektedir. Kısmen kısıtlamalara konu olmasına rağmen, mülkiyet hakları bir nesne üzerindeki en kapsamlı ve mutlak kontrol biçimini temsil etmekte ve yasal çerçeveler dahilinde maliklere tanınan karmaşık ve geniş hakimiyeti vurgulamaktadır (Eren, 2011). Bu geniş kapsam, mülkiyetin hak ve ödevlerini yalnızca kullanım, yararlanma ve tasarrufla sınırlamanın yetersizliğinin altını çizmektedir.

Hak kavramı, "bir şeyi yapmayı isteme veya başkalarından belirli bir şekilde davranmalarını veya davranmamalarını bekleme yetkisi (Güriz, 2001)", "yasal olarak korunan ve sahibine bu korumadan yararlanma hakkı veren bir menfaat (Oğuzman ve Barlas, 2002)", "hukukun bireylere tanıdığı ve koruma talep etme yetkisi verdiği menfaatler (Dinçkol, 2007)" ve "kurumsallaşmış ve her türlü zorlamadan korunmuş bir özgürlük biçimi, esasen hareket özgürlüğünün hukuki bir kimliği (Gemalmaz,

2007)" gibi farklı ifadeler ile tanımlanmaktadır. Mülkiyet hakkı, temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Temel haklar ve özgürlükler, pozitif hukuk düzeni tarafından tanınan ve güvence altına alınan insan hakları olarak tanımlanmaktadır (Öğütçü, 2005). Mülkiyet hakkı da bir temel hak olarak kabul edilmekte ve çeşitli insan hakları belgelerinde ve ülke anayasalarında yer almaktadır. Ayni bir hak olan mülkiyet hakkı, "eşya üzerinde doğrudan hâkimiyet sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen bir hak" olarak nitelendirilmektedir (Akça, 2015). Mülkiyet hakkının konusu eşyalar olup bu nedenle mülkiyet hakkı da bir ayni hak olarak kabul edilmektedir. Bu özellikleriyle mülkiyet hakkı hem kamu hukukunun hem de özel hukukun konusu olmaktadır. Mülkiyet hakkı, bir taşınmaz üzerinde hukukun izin verdiği sınırlar içerisinde malikinin dilediği gibi mülkten yararlanıp mülkü kullanma ve tasarrufta bulunabilme yetkisini tanımlayan bir kavramdır. Dolayısıyla mülkiyet hakkı, taşınmaz üzerinde kesin bir tasarrufta bulunabilme yetkisidir (Bereket, 2020). Ancak mülkiyet hakkı, sadece faydaları değil aynı zamanda birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, mülkiyet hakkı, taşınmazı kullanma, satma ya da kiraya verme eylemlerinin yanı sıra, kamu yararı kapsamında vergi, resim, harç vb. ödemeler yapma yükümlülüğünü de doğurmaktadır (Özlük, 2019). Taşınmazın mülkiyet hakkının doğrulanabilmesi için, taşınmazın tapu sicilinde kaydedilmesi gereklidir. Tapu sicili, taşınmaz üzerindeki hakları ve bu hakların sahiplerini belirlemek amacıyla oluşturulan bir sistemdir (Sarıaslan, 2017). TMK'nin 997. maddesinde, "taşınmazlar üzerinde hakları göstermek üzere tapu sicili tutulur" hükmü düzenlenmektedir. Tapu sicili, arazi ve gayrimenkuller gibi taşınmazları hukuken de taşınmaz kılma anlamına gelmektedir. Tapu sicili sayesinde taşınmazın üzerinde sahip olunan ayni haklar da alenen ortaya konmaktadır (Başpınar, 2008).

2. Araştırma Yöntemleri

Alanya ilçesinde yabancıların gayrimenkul edinimi ve vatandaşlık ilişkilerinin değerlendirilmesi için gayrimenkul edinen yabancılardan seçilen örneklem grubuna anket uygulanmış ve ilçedeki yabancı sayısı dikkate alınarak örneklem yapılmıştır. Çalışma kapsamında araştırmacı tarafından çoktan seçmeli sorulardan oluşan toplam 38 soruluk bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formunda demografik bilgilere yönelik 5 sorunun yanı sıra çoktan seçmeli 33 soru olmak üzere toplamda 38 soru bulunmaktadır. Saha çalışması için Türkiye'nin önemli turistik merkezlerinden biri olması ve yoğun yabancı nüfusa ev sahipliği yapması nedeni ile Antalya'nın Alanya ilçesi seçilmiştir. İlçenin toplam nüfusu 327.503 kişi olmasına karşın ilçe sınırları içindeki farklı mahallerde toplam 27.819 yabancı fiilen yaşamakta ve yerleşik nüfus içinde yabancıların payının %8,5 gibi nispeten yüksek düzeye çıktığı dikkati çekmektedir.

Araştırmanın evrenini Antalya ili Alanya ilçesinde gayrimenkul edinmiş olan 45.756 yabancı uyruklu kişiler oluşturmakta olup, toplam gayrimenkul edinen yabancıların %60,80'i (27.819 yabancı gerçek kişi) ilçede daimî olarak ikamet etmekte olduğu saptanmıştır. İlçede taşınmaz edinen ve yaşayan yabancıların ekonomik ve sosyal özelliklerine yönelik verilerin yeterli olmaması nedeniyle çalışmada yığının bilinmediği varsayımı altında örneklem yapılması gerekli olmuştur. Yamane (1967) tarafından verilen eşitlik kullanılarak %95 önem düzeyinde ve hata payı (E) 0,02 alınarak örneklem hacminin yaklaşık 400 olması gerektiği saptanmıştır. İkinci olarak birey sayısı 50.000 kişiye kadar olan evrenlerde %95 güven aralığında örneklem büyüklüğünün 381 olması nedeniyle de 400 kişilik örnekleme büyüklüğü yeterli görülmüştür. Örneklem hacminin mahallelere göre dağılımında oransal dağıtım yapılmış ve ayrıca paydaş görüşleri de değerlendirilmiştir. Yabancı gerçek kişilere uygulanan ankete ilave olarak; Tapu Müdürlüğü, Kadastro Birimi, Belediye İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Tarım ve Orman Müdürlüğü, Kent Konseyi ve Yabancılar Meclisi, Emniyet Müdürlüğü, Jandarma, mahkemeler, yabancılara satış yapan emlak ofisleri ve danışmanları, ilçede görev yapan değerleme uzmanları ve her bir mahalle muhtarı ile görüşme yapılmış ve paydaş analizi sonuçlarına göre yabancıların gayrimenkul edinimi ve vatandaşlık hakkının verilmesi ve buna ilişkin yerel halkın eğilimlerinin değerlendirilmesi mümkün olmuştur. Saha çalışmaları aşamasında toplanan verilerin sayı ve oran olarak değerlendirilmesi yapılmış olup, sonuçların çizelge ve grafiklerle sunumu tercih edilmiştir.

Araştırmada yabancıların taşınmaz edinimi, yapılan yatırımlardan memnuniyet düzeyi ve Türkiye'de yaşama istekliliği arasındaki ilişkiler, Ki-kare (χ^2) analizi ve diğer uygun istatistiksel yöntemler ile

incelenmiştir. Verilerin analizinde, frekans analizi ile birlikte, gayrimenkul edinimi yoluyla Türk vatandaşlığı kazanma durumu ile Antalya'da yaşam süresi arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Özellikle, 400.000 USD tutarında taşınmaz satın alarak Türk vatandaşlığına başvurmayı düşünen bireylerin bu düşünceleri ile Türkiye'de sürekli ikamet etme niyetleri ve Antalya'da geçirilen süreler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ki-kare analizi uygulanmıştır. Ayrıca, lojistik regresyon analizi kullanılarak çeşitli değişkenlerin Türkiye'de taşınmaz edinimini önerme olasılığı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Çalışmada kullanılan istatistiksel ve ekonometrik analizler, SPSS for Windows v27.0 yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İl ve ilçe düzeyinde yürütülen saha çalışmaları, gözlemler ve değerlendirmeler sonucunda, yabancıların taşınmaz edinimi ve istisnai vatandaşlık hakkı kazanımına yönelik kamu politikaları genel bir perspektifte ele alınmış; sorun alanları tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

3. Türkiye'de Yabancıların Taşınmaz Ediniminin Değerlendirilmesi

Türkiye'de 2015 yılında toplam 1.289.320 konut satışı gerçekleştirilmiş olup, bu satışların 22.830'u yabancılara yapılmıştır. Yabancılara yapılan satışlar, toplam satışların yaklaşık %1,77'sini oluşturmuştur. 2016 yılında, toplam konut satışları bir önceki yıla göre artış göstermiş (1.341.453), ancak yabancılara yapılan satışlar 18.189'a düşmüştür. 2017 yılında ise hem toplam konut satışları hem de yabancılara yapılan satışlar artış göstermiştir. 2018 yılında, toplam konut satışlarında bir önceki yıla kıyasla düşüş yaşanırken, yabancılara yapılan konut satışları önemli bir artış göstermiştir ve 39.663'e ulaşmıştır. 2019 yılında, toplam konut satışları düşerken, yabancılara yapılan satışlar yükselişini sürdürmüş ve 45.483 olarak kaydedilmiştir. 2020 yılında, toplam konut satışları 1.499.316 ile artış göstermiş, ancak yabancılara yapılan satışlar 40.812'ye gerilemiştir. 2021 yılında ise, toplam konut satışlarında hafif bir düşüş yaşanırken (1.491.856), yabancılara yapılan satışlarda önemli bir artış gözlemlenmiştir. Tablo 1'de yer alan veriler, yabancılara yapılan konut satışlarının toplam satışlar içerisindeki oranının yıllar itibarıyla değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu oranların mutlak değerlerinin düşük olması yanıltıcı olabilir; çünkü asıl önemli olan bu satışların kümülatif etkisi, yani yıllar boyunca birikerek oluşturduğu toplam yabancı mülkiyetidir. Bu nedenle sadece yıllık oranlara odaklanmak yerine, uzun vadeli mülkiyet birikiminin yerel gayrimenkul piyasası, demografik yapı, mülkiyet yoğunluğu ve sosyal doku üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi gereklidir. 2015-2021 yılları arasında yabancı mülkiyeti düzenli olarak artmış ve bu durum, bazı bölgelerde konut fiyatlarının hızlı yükselmesine ve kiraların yerel halk için erişilmez hâle gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu artışların Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım girişi açısından katkı sağladığı düşünülse de, konut piyasasında spekülatif hareketliliği tetikleyerek kırılgan gruplar açısından barınma krizlerini derinleştirme potansiyeli de barındırmaktadır.

Tablo 1. Yabancılara Satılan Konutlar (TÜİK, 2021a)

Yıllar	Toplam Konut Satışı	Yabancılara Yapılan Konut Satışları	Pay (%)
2015	1.289.320	22.830	1,77
2016	1.341.453	18.189	1,36
2017	1.409.314	22.234	1,58
2018	1.375.398	39.663	2,88
2019	1.348.729	45.483	3,37
2020	1.499.316	40.812	2,72
2021	1.491.856	58.576	3,93

Yabancılara yapılan satışların toplam satışlara oranı yıllar itibarıyla değişim göstermiştir. 2016 yılında bu oran %1,36'ya düşmüş, 2017 yılında %1,58'e çıkmıştır. 2018 yılında oran %2,88'e, 2019 yılında %3,37'ye çıkmıştır. 2020 yılında yabancılara yapılan satışların oranı %2,72'ye düşmüş, 2021 yılında ise %3,93'e çıkmıştır. Bu veriler 2015-2021 yılları arasında yabancılara yapılan konut satışlarının genel eğiliminin artış yönünde olduğunu ve bu satışların toplam satışlara oranının genel olarak artış

eğiliminde olduğunu göstermektedir. Iraklılar 2015 yılında 4.228 konut satın alırken, 2021 yılında bu sayı 8.661'e yükselmiştir. İranlıların 2015 yılında satın aldıkları konut sayısı 744 iken 2021 yılında bu rakam 10.056'ya yükselerek konut satışında en fazla artış gözlemlenen yabancı uyruklu grup olmuştur. Rusların satın aldığı konut sayısı 2015 yılında 2.036 iken, 2021 yılında 5.379'a ulaşmıştır. Suudi Arabistan uyruklularının 2015'te satın aldığı 2.704 konut sayısı, son yıllarda azalış göstermektedir. Ukrayna uyruklularının 2021 yılında satın aldıkları konut sayısı ise 1.246 olmuştur. Son yıllarda, Slav kökenli yabancılara konut satışlarındaki artışın, Türkiye'nin kuzeyinde yaşanan bazı çatışmalarla ilişkilendirilebileceği öne sürülmektedir. Tablo 2'de yer alan verilere göre, yabancı uyruklu bireylerin konut ediniminde başı çeken ülkeler (İran, Irak, Rusya gibi) istikrarlı bir biçimde Türkiye gayrimenkul piyasasında yer almaktadır. Ancak bu satışların söz konusu ülke vatandaşlarının Türkiye'de uzun süreli ikamet etme eğilimleriyle birebir örtüşüp örtüşmediği belirsizdir. Satın alma miktarları ile ikamet süresi ve kalıcılık eğilimleri arasında doğrudan bir korelasyonun varlığı kesin değildir. Bazı ülke vatandaşları (İran ve Irak gibi) vatandaşlık kazanımı ya da yatırım temelli oturum için Türkiye'yi tercih ederken, bazı ülkelerden gelen bireyler (Rusya ve Avrupa ülkeleri) daha çok mevsimlik konaklama ve ikinci konut kullanımı için Türkiye'yi tercih etmektedir. Bu bağlamda, konut edinimi sayıları ile ülkemizdeki gerçek nüfus artışı ya da toplumsal entegrasyon aynı oranda gelişmemektedir. Ayrıca, bazı yüksek satış sayılarına sahip ülkelerden gelen bireylerin kalma sürelerinin kısa olması, bu yatırımların Türkiye'ye sosyal ve kültürel katkısının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Tablo 3'te yer alan geceleme verileri incelendiğinde, yabancıların kendi evlerinde ortalama geceleme süresinin otel, pansiyon gibi ticari konaklama alanlarına kıyasla daha uzun olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, turizm gelirleri açısından değerlendirildiğinde farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Özellikle yabancıların satın aldıkları konutlarda konaklamalarının artması, konaklama sektöründen elde edilebilecek potansiyel turizm gelirini azaltma riski taşımaktadır. Uzun süreli kalışlara rağmen otel veya benzeri tesislerde kalmayan yabancıların kişi başı harcaması, vergilendirme ve turizm katkısı açısından kayıt dışı kalabilmektedir. Bu durum, özellikle konutların turistik amaçla kullanılması veya kısa süreli kiraya verilmesi halinde gayrimenkulün ekonomik değeri artsa bile, turizm sektörünün gelir dağılımında aksamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, konut satışı yoluyla elde edilen gelirle otel turizmi üzerinden elde edilebilecek sürekli gelir arasında vergi tabanı, hizmet sektörü katkısı ve istihdam etkisi açısından önemli farklar oluşabilmektedir. Bu bağlamda, konut edinimi ile gelen gelir kısa vadeli olabilirken, konaklama sektörü üzerinden elde edilecek gelir daha sürekli, istihdam yaratan ve vergisel katkı sağlayan bir yapıda görülmektedir.

Tablo 2. Ülkelere Göre Yabancılara Yapılan Konut Satışı (TÜİK, 2021a)

Ülkeler	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	Toplam
Irak	8.661	6.674	7.596	8.205	3.805	3.036	4.228	42.205
İran	10.056	7.189	5.423	3.652	792	664	744	28.520
Rusya	5.379	3.078	2.893	2.297	1.331	1.224	2.036	18.238
Suudi Arabistan	-	679	2.208	2.718	3.345	1.886	2.704	13.540
Kuveyt	1.791	1.231	1.903	2.199	1.691	1.744	2.130	12.689
Afganistan	2.762	1.929	2.191	2.084	1.078	1.205	656	11.905
Almanya	2.358	1.265	1.723	1.866	772	714	869	9.567
Azerbaycan	1.517	1.279	1.191	1.250	942	610	815	7.604
İngiltere	1.089	1.126	1.353	1.237	794	827	1.054	7.480
Ürdün	1.257	1.080	1.596	1.362	483	345	243	6.366
Kazakistan	2.090	1.171	776	542	334	380	540	5.833
Yemen	1.332	1.181	1.564	851	390	-	231	5.549
Ukrayna	1.246	771	719	624	505	484	608	4.957
Mısır	1.166	784	991	725	587	348	318	4.919
Filistin	1.296	926	1.152	655	337	-		4.366
İsveç	850	543	754	723	406	417	541	4.234
ABD	1.416	623	658	468	-	-		3.165

Lübnan	1.022	707	650	456	-	-	-	2.835
Çin	963	891	-	-	-	281	271	2.406
Katar	-	-	721	764	305	256	277	2.323
Libya	-	629	1.103	-	-	-	427	2.159
Norveç	-	-	-	-	273	296	453	1.022
Pakistan	962	-	-	-	-	-	-	962
Birleşik Arap Emirlikleri	-	-	-	-	401	192	332	925
Sudan	699	-	-	-	-	-	-	699
Hollanda	-	-	-	467	-	217	-	684
Belçika	-	-	-	-	219	198	-	417
Kanada	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer Ülkeler	11.370	7.542	8.802	6.899	3.638	3.067	3.514	44.832
Toplam	**59.282**	**41.298**	**45.967**	**40.044**	**22.428**	**18.391**	**22.991**	**250.401**

2015 yılından itibaren en çok konut satın alan yabancı uyruklu grup Iraklılar olmuş ve toplamda 42.205 konut satın almışlardır (TÜİK, 2021a). İranlılar 28.520 konut ile ikinci sırada, Ruslar 18.238 konut ile üçüncü sırada yer almaktadır. Iraklı ve İranlıları, Suudi Arabistanlılar 13.540, Kuveytliler 12.689 ve Afganlar 11.905 konut ile takip etmektedir. Almanya, 9.567 konut satışı ile yedinci, Azerbaycan 7.604 satış ile sekizinci, İngiltere 7.480 satış ile dokuzuncu ve Ürdün 6.366 konut satışı ile onuncu sıradadır. Diğer ülkeler arasında, Kazakistan 5.833, Yemen 5.549, Ukrayna 4.957, Mısır 4.919, ve Filistin 4.366 konut satışı ile sıralanmaktadır. İsveç, ABD, Lübnan, Çin, Katar gibi ülkeler de listeye dahildir ve bu ülkelerin konut satışları sırasıyla 4.234, 3.165, 2.835, 2.406 ve 2.323'tür. Listede ayrıca Libya, Norveç, Pakistan, BAE, Sudan gibi ülkelerin toplam konut satışları da yer almakta ve bu satışlar daha düşük toplam rakamlara sahiptir. "Diğer ülkeler" kategorisi altında toplam 44.832 konut satışı yapılmıştır ve tüm ülkelerin toplamı 250.401 konut satışına ulaşmaktadır. Yabancıların Türkiye'deki ortalama konaklama sürelerine bakıldığında 2015 yılında 5,7 gece olan otel, motel, pansiyon vb. konaklama işletmelerindeki geceleme ortalaması, 2021 yılında 7 geceye yükselmiştir. Kiralık evde konaklama ise dalgalı bir seyir göstermiş ve 2015 yılında ortalama 20,9 geceden 2021 yılında ortalama 36,8 geceye yükselmiştir. Arkadaş ve/veya akraba evinde geceleme ortalaması 2015 yılında ortalama 14,2 geceden 2021 yılında ortalama 17,4 geceye yükselmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yabancıların Konakladıkları Yere Göre Ortalama Geceleme Sayısı (TÜİK, 2021b)

Yıllar	**Çıkış Yapan Yabancı-Ortalama Geceleme Sayısı**				
	Kendi Evi	**Arkadaş, Akraba Evi**	**Otel, Motel, Pansiyon vb.**	**Kiralık Ev**	**Diğer**
2015	21,8	14,2	5,7	20,9	16
2016	20,8	14,9	5,9	29,5	16,3
2017	20	13,6	6	32	21,7
2018	19,2	14,4	5,8	29,8	22,8
2019	20,6	15,6	5,7	32,2	17,2
2020	34,2	35,8	9,8	47,2	78
2021	26,6	17,4	7	36,8	24,9

Türkiye'de yabancıların kendi evlerinde gerçekleştirdikleri konaklama süreleri incelendiğinde, 2015 yılında ortalama 21,8 gece olan bu sürenin 2020 yılında 34,2 geceye yükseldiği, ancak 2021 yılında 26,6 geceye gerilediği görülmektedir. 2016-2019 yılları arasında ise bu süre, 20 gece ortalamasında sabit bir seyir izlemiştir. Yabancıların Türkiye'de kendi evlerinde gerçekleştirdiği konaklama sürelerinin genel olarak düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun, Türkiye'de mülk edinen yabancıların ülkeyi, iklimsel ve coğrafi koşullar göz önüne alındığında, dönemsel bir konaklama destinasyonu olarak değerlendirmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) iller bazında yabancılara yapılan konut satışları istatistikleri yayınlamaktadır. Bu istatistiklerde yabancılara en çok konut satışı gerçekleştirilen ilk 10 il listelenmekte,

geriye kalan iller ise diğer iller başlığı altında birleştirilmektedir. 2013 yılından itibaren süreklilik gösteren bir trend ile yabancılara en çok konut satışı gerçekleştirilen iller sırasıyla İstanbul, Antalya, Ankara, Bursa, Yalova ve Sakarya'dır. Bu iller bahsi geçen süreç boyunca istikrarlı bir şekilde ilk arasında yer almışlardır. Öte yandan 2015 yılından itibaren en az bir kere ilk 10 içerisinde yer almayıp belirli yıllarda diğer iller kategorisine dahil olan iller Mersin, Aydın, Trabzon, Muğla, Samsun ve İzmir'dir. Bu iller belirli yıllarda ilk 10'dan düşmelerine rağmen, diğer dönemlerde ilk 10'daki yerlerini geri almıştır. Bu durum, konut satışlarının iller arasında farklılık gösterebileceğini ve zaman içinde dinamik bir yapıda olabileceğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan 2013 ve 2014 yıllarında Antalya'nın en fazla yabancıya konut satışı gerçekleştiren il olduğu görülmekte ancak, takip eden yıllarda ise en fazla yabancıya konut satışı gerçekleştiren il İstanbul olmuştur. Yine de İstanbul ve Antalya, yabancılara gerçekleştirilen konut satışları açısından dikkat çeken iller olmuştur. İstanbul'da toplamda 110.284 konut, Antalya'da ise 64.229 konut yabancı kişilere satılmıştır. Bu durum, Türkiye'deki konut piyasasının yabancı yatırımcılar tarafından yoğun talep gördüğünü ve özellikle bu iki ilin uluslararası alanda cazip bir konumda olduğunu göstermektedir. Tablo 4'te yabancılara yapılan konut satışlarının illere göre dağılımı incelendiğinde, İstanbul ve Antalya'nın açık ara öne çıktığı görülmektedir. Bu veriler, hem kalıcı göç eden yabancıların yerleşim tercihlerini hem de turistik çekiciliğe dayalı gayrimenkul yatırımı eğilimlerini yansıtmaktadır. Bu noktada Tablo 3 ile kurulan bağ, konut satın alan yabancıların konaklama biçimleri üzerinden Türkiye'ye sağladıkları ekonomik katkının niteliğini ortaya koymaktadır. Özellikle Antalya gibi turizm kentlerinde konut satın alan yabancıların büyük bölümü, bu mülkleri yılın belli dönemlerinde kullanmakta; bu durum da konutların turizm sezonu dışı dönemlerde atıl kalmasına ve konut stokunun verimsiz kullanımına yol açmaktadır. Öte yandan, bu kullanıcı profili geleneksel konaklama tesislerini tercih etmediğinden, turizm sektöründe doğrudan gelir ve istihdam etkisi yaratamamaktadır.

Ayrıca, İstanbul gibi metropollerde konut alım motivasyonları daha çok yatırım ve vatandaşlık edinimi ile ilişkilendirilirken, Antalya ve benzeri şehirlerde bu edinimlerin turizmle iç içe geçmesi dikkat çekicidir. Ancak turizm amaçlı gelen ve otellerde konaklayan yabancılar üzerinden elde edilen gelir, daha kısa süreli olsa da daha düzenli vergi, hizmet tüketimi ve istihdam katkısı sağlar. Konut alan yabancılar, konaklama harcamalarını doğrudan konut yatırımıyla ikame ettiklerinden, geleneksel turizm gelir kalemlerinden sapma yaratmakta, yerel ekonomideki döngüsel gelir katkısını sınırlamaktadır. Bu nedenle, konut edinimi ile gelen doğrudan yabancı yatırım ile turizm yoluyla gelen döviz girdisinin kısa ve uzun vadeli etkilerinin dengeli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Politika yapıcıların, bu iki akım arasındaki farkı dikkate alarak yerel düzeyde strateji geliştirmesi, kent ekonomileri ve sosyal dengeler açısından büyük önem taşımaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. İllere Göre Yabancılara Yapılan Konut Satışları (TÜİK, 2021a)

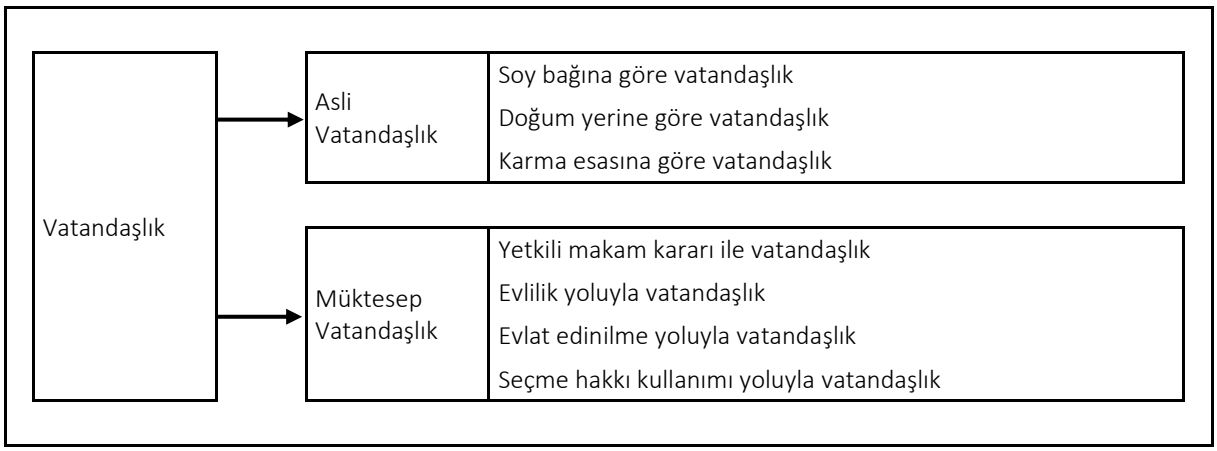
İller	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Toplam
İstanbul	26.469	19.175	20.857	14.270	8.182	5.811	7.493	5.580	2.447	110.284
Antalya	12.384	7.735	8.951	7.938	4.707	4.352	6.072	6.542	5.548	64.229
Ankara	3.672	2.746	2.539	2.133	817	623	599	369	175	13.673
Bursa	1.683	1.340	2.213	2.720	1.474	1.318	1.501	954	375	13.578
Yalova	1.818	1.321	1.696	2.063	1.079	822	1.425	765	284	11.273
Sakarya	1.262	864	1.247	1.366	770	657	833	512	103	7.614
Mersin	2.513	1.313	-	1.022	600	580	717	783	545	8.073
Aydın	-	-	837	1.070	826	871	1.107	1.191	1.112	7.014
Trabzon	952	-	935	1.344	978	810	778	225	-	6.022
Muşla	_	745	957		634	632	830	1.051	1.053	5.902
Samsun	1.157	880	885	956	-	-	-	-	-	3.878
İzmir	1.411	908	-	-	-	-	-	-	194	2.513
Diğer	5.255	3.785	4.366	4.781	2.167	1.713	1.475	987	345	24.874
Toplam	55.576	40.812	45.483	39.663	22.234	18.189	22.830	18.959	12.181	278.927

İstanbul, yabancılara yapılan gayrimenkul satışlarında açık ara lider durumdadır ve toplam satışların %39,54'ünü oluşturmaktadır. İkinci sırada, %23,03 ile Antalya gelmekte ve bu iki şehir toplam yabancıya satışın büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Ankara ve Bursa sırasıyla %4,90 ve %4,87 ile

neredeyse eşit oranlarla üçüncü ve dördüncü sırada yer alırken, Yalova %4,04 ile beşinci sıradadır. Sakarya (%2,73), Mersin (%2,89), Aydın (%2,51), Trabzon (%2,16) ve Muğla (%2,12) gibi iller de listeye dahildir. Samsun ve İzmir ise sırasıyla %1,39 ve %0,90 ile daha düşük oranlara sahiptir. Diğer illerin toplamı ise %8,92'dir. Bu dağılım, yabancılara gayrimenkul satışlarının Türkiye'deki büyük şehirler odaklı olduğunu ve belirli illerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu yoğunlaşma, özellikle İstanbul ve Antalya gibi metropollerde konut fiyatlarının yükselmesine, kira bedellerinin artmasına ve yerel halkın barınma olanaklarının daralmasına neden olmaktadır. İstanbul'da bazı ilçelerde yabancı nüfus yoğunluğu nedeniyle ikamet izinleri sınırlandırılmıştır. Ayrıca, bu şehirlerdeki konut stokunun önemli bir kısmının yabancılar tarafından satın alınması, yerel ekonomideki gelir dağılımını etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Yabancı yatırımcıların konut alımları, kısa vadede döviz girişi sağlasa da, uzun vadede sosyal entegrasyon sorunlarına ve kentsel dokunun değişimine yol açabilir. Bu durum, özellikle turistik bölgelerde mevsimlik kullanımın artmasıyla birlikte, yerel hizmet sektöründe dalgalanmalara neden olabilecektir.

4. Türkiye'de Taşınmaz Edinimi Yoluyla İstisnai Yoldan Vatandaşlık Kazanımı

Türk Hukuku'nda vatandaşlık, asli veya müktesep (sonradan) olmak üzere iki farklı yolla kazanılmaktadır. Asli vatandaşlık, soy bağı veya doğum yeri esasına dayanmakta olup, bu yöntemlerin bir arada uygulandığı ancak öncelik sıralamasının devletlere bırakıldığı karma yöntem de bulunmaktadır. Soy bağına dayalı vatandaşlık, doğan çocuğun soy bağıyla bağlı olduğu anne veya babasının ya da her ikisinin vatandaşı olduğu devletin vatandaşlığını kazanması anlamına gelmektedir. Doğum yeri esasına dayalı vatandaşlık ise çocuğun anne ve babasının vatandaşlığından bağımsız olarak, doğduğu yerin bağlı bulunduğu devletin vatandaşlığını kazanmasını ifade etmektedir (Yıldız, 2017) (Şekil 1). Türkiye'de "tersine göç" sürecindeki "asimetrik göç" sorunları, İstanbul Metropoliten Alanı'ndaki kentsel obezleşme ve yerel kamu hizmetlerinin yetersizliği ile birleşerek büyükşehirler arasında entegrasyon gereksinimini artırmakta, bu durum merkezi yönetimleri desantralizasyona yöneltmektedir (Fidan, 2012).

Şekil 1. Türk Hukuku'nda Vatandaşlık Kazanma Yolları (Yıldız, 2017)

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in 20/3. maddesi uyarınca Türk vatandaşlığını istisnai olarak elde etmek isteyen yabancılar ile alakalı Bakanlığın yazılı talimatına istinaden müracaat makamları tarafından "isteği belirten form dilekçe", "kişinin hangi devlet vatandaşı olduğunu gösteren pasaport veya benzeri belge, vatansız ise temininin mümkün olması halinde buna ilişkin belge", "medeni hal belgesi ve evli ise evlenme belgesi, boşanmış ise boşanma belgesi, dul ise eşine ait ölüm belgesi", "kişinin kimlik bilgilerini gösteren doğum belgesi veya nüfus kayıt örneği gibi belge ve evli ise eş ve çocuklarının aile bağını kanıtlayan nüfus kayıt örneği veya benzeri belge", "Türk vatandaşı birinci veya ikinci derece yakınları varsa bu kişilere ait müracaat makamlarınca sistemden alınan nüfus kayıt örneği", "kişinin doğum tarihinin ay ve günü bulunmuyorsa, doğum tarihinin tamamlanması için ülkesinin yetkili makamlarından alınmış belge, belgenin temin edilememesi halinde ise 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 39. maddesi gereğince işlem yapılmasını kabul ettiğine

dair imzalı beyanı", "hizmet bedelinin Maliye veznesine yatırıldığını gösteren makbuzdan" oluşan bir dosya düzenlenmektedir.

5. Saha Araştırması

Antalya ili Alanya ilçesi; İlçe kuzeyden Toros Dağları ve güneyde Akdeniz ile çevrili ve küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Tipik Akdeniz iklimine sahip olan ilçede; kışın çok fazla yağış almakta, yazları ise kış mevsimine oranla daha uzun, sıcak ve yağışsız geçmektedir. Alanya ilçesinin arazi varlığı incelendiğinde, büyük bir kısmının (%65,5) orman ve fundalık alanlardan oluştuğu belirlenmiştir. İlçe ekonomisinde tarım ve turizm faaliyetleri öne çıkmakla birlikte, tarım arazileri ve yerleşim alanlarının toplam ilçe yüzölçümü içindeki payı sınırlı düzeydedir. Bu durum, ilçenin topografik özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. İlçenin toplam yüzölçümü 175.678 hektar olup, bunun %16,4'ü (28.880 hektar) tarım arazisi, %6,3'ü (9.860 hektar) çayır ve mera, %65,5'i (115.013 hektar) orman ve fundalık arazi, %0,1'i (185 hektar) su yüzeyi ve %11,7'si (20.560 hektar) tarım dışı alanlar ve yerleşim bölgelerinden oluşmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Alanya İlçesinde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu (TÜİK, 2024)

Arazi Kullanım Türleri	Alan (Hektar)	Oranı (%)
Orman ve Fundalık	115.013	65,5
Çayır ve Meralar	11.000	6,3
Tarım Alanı	28.880	16,4
Tarım Dışı Alanlar	20.560	11,7
Su Yüzeyi	185	0,1
Toplam	175.638	100,0

Tarım alanları içerisinde, nispeten düz ve hafif eğimli arazilerde tarla tarımı, bahçe tarımı ve örtü altı tarım yaygın olarak yapılırken, eğimli arazilerde meyve bahçelerinin tesis edildiği görülmektedir. İlçede Akdeniz iklimine özgü kültür bitkilerinin çeşitliliği dikkat çekmektedir. İklimi ve konumu ile Akdeniz Bölgesi'nin en verimli arazi varlığına sahip olan ilçede yetiştirilen kültür bitkilerinin türleri çeşitlilik göstermektedir. Akdeniz Bölgesi'nde Antalya en fazla orman varlığı bulunan il olma özelliğine sahiptir. İlçenin orman varlığı, ülkenin toplam orman arazisinin %0,5'ini ve ilin orman arazisi varlığının ise %16,00'sı ilçede bulunmaktadır. İlçede orman arazisi varlığının arttırılması için her yıl ortalama 750 hektarlık sahanın ağaçlandırılmasına yönelik çalışma yapılmaktadır. Antalya ili ve Alanya ilçesinin nüfus verileri incelendiğinde; 2023 yılında yerleşik nüfusun ilçede 359.891 kişi ve ilde 2.696.249 kişi olduğu görülmektedir. İlçe ve il düzeylerinde nüfusun cinsiyet dağılımının dengeli olduğu belirlenmiştir. İlçe nüfusunun ilin toplam nüfusu içindeki payı 2023 yılında %13,35 olmuştur. Nüfusun yıllık artış hızının dönemlere göre düşüş eğiliminde olduğu dikkati çekmektedir. İlçede 2007 yılında nüfus artış hızı %3,34, 2020 yılında %1,70 ve 2023 yılında ise -%1,19 olmuştur. İlçede son yıllarda nüfus artışı azalış eğilimine girmiş olup, bunun nedenlerinin özel olarak incelenmesi gerekecektir. Benzer biçimde Antalya ilinde nüfus artış hızının yıllar için azalış eğiliminde olduğu dikkati çekmiştir. Antalya ili için nüfus artış hızı 2007 yılında %3,84 ölçülmüş iken, artış hızı 2023 yılında hızla azalarak %0,31 seviyesine kadar gerilemiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Antalya İli ve Alanya İlçesinde Nufus ve Artış Hızı (TÜİK, 2024)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam	Nüfus Artış Hızı (‰)
Antalya İli				
2007	908.000	881.295	1.789.295	38,36
2010	1.001.908	976.425	1.978.333	30,07
2020	1.281.943	1.266.365	2.548.308	14,47
2023	1.357.198	1.339.051	2.696.249	3,06
Alanya İlçesi				
2007	116.381	109.855	226.236	33,4
2010	127.306	120.980	248.286	27,91

2020	169.227	163.877	333.104	16,96
2023	182.614	177.277	359.891	(-) 11,85

İlçede imar planı ile iskân alanı olarak belirlenen planlı sahanın yüzölçümü ve ilçe yüzölçümü içindeki payının %0,37 gibi oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. İlçenin yerleşim alanının genişlemesi hem topografik koşullar hem de korunması gereken arazilerin (tarım, orman ve mera arazileri ile koruma alanları gibi) olması nedeniyle doğal olarak sınırlanmaktadır. Diğer yandan ilçenin nüfusunun son yıllarda azalış eğiliminde olduğu ve bunun da kentsel mekân ve konut talebinin azalmasına neden olacağı gözden uzak tutulmamalıdır. İlçenin imar planı iskân alanı olarak ayrılan kısmının toplam büyüklüğü 657 hektar olarak tespit edilmiştir. İskân alanın yaklaşık %95'inin yapılaşmış olduğu ve planlama sahasının %39,69'unu konut alanları, %13,48'inin donatı alanları, turizm tesislerinin payının %7,03 ve teknik altyapı alanlarının ise %29,69 olduğu saptanmıştır. İlçedeki konut sahalarının büyüklüğü ise yaklaşık 260,70 hektar olarak belirlenmiştir (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Antalya ili ve Alanya ilçesinde nüfus, hane sayısı ve konut üretim verileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. İlçede 2020-2023 döneminde konut üretimi sayısında önemli ölçüde artış olmuştur. İlçede üretilen toplam bina sayısı 2020 yılında 4.484 adet ve 2023 yılında ise 9.791 adet olarak belirlenmiştir. Toplam konut üretiminde iki kattan fazla olan artışın kentteki konut ihtiyacının bir göstergesi olarak alınması mümkün olmakla birlikte, ilçede nüfusun 2023 yılında azalış eğilimine girdiği gözden uzak tutulmamalıdır (Tablo 7). İlçede iki ve daha fazla daireli bina sayısında önemli artışın olduğu ve özellikle yabancılar ve Türk vatandaşları tarafından edinim bedeli ve kullanım kolaylığı gibi yönlerden sağlandığı avantajlara bağlı olarak iki ve daha fazla daireli binalardaki bağımsız bölümlerin tercihe dildiği görülmektedir.

Tablo 7. Antalya ili ve Alanya ilçesi 2020-2023 Yılları Arasında Yıllık Konut Üretimi (TÜİK, 2024)

Yıllar	Bina Sayısı (Adet)	İkamet Amaçlı Binalar (Adet)	Bir Daireli Binalar (Adet)	İki ve Daha Fazla Daireli Binalar (Adet)
Antalya İli				
2020	20.296	19.921	742	19.179
2021	25.641	25.152	1.332	23.820
2022	27.236	26.973	2.018	24.955
2023	29.473	29.191	1.609	27.582
Alanya İlçesi				
2020	4.484	4.469	54	4.415
2021	7.057	7.047	79	6.968
2022	7.818	7.781	150	7.631
2023	9.791	9.790	118	9.672

Alanya, Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'ndeki Antalya iline bağlı turizm ve tarımsal faaliyetleri ile ön plana çıkan bir ilçe olma özelliğine sahiptir. İlçenin il merkezine uzaklığı 154 kilometre olmasına karşın, yabancı ziyaretçiler ve yatırımcılar için yüksek derecede tercih edilmektedir. Türkiye'nin güney sahillerinde bulunan ilçenin ilin yüzölçümü içindeki payı %7,92 gibi nispeten yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. İlçeye ulaşım hem 123 km mesafedeki Antalya Havalimanı'ndan hem de 45 km mesafedeki Alanya Gazipaşa Havalimanı'ndan sağlanmaktadır.

İlçede anket yapılan 400 yabancı gerçek kişinin demografik özellikleri ve gayrimenkul yatırımları tercihleri ile yerel gayrimenkul piyasalarına yönelik eğilimleri değerlendirilmiştir. Görüşülen yabancıların %65,3'ünün erkek ve %34,7'sinin kadın olduğu, %76,7'sinin evli ve %23,3'ünün bekar olduğu saptanmıştır. Yabancı gerçek kişilerin ortalama yaşları 46,16 yıl olduğu, %73,3'ünün üniversite, %16'sının yüksek lisans/doktora programları ve %7,7'sinin lise mezunu olduğu ve sonuç olarak yatırım yaparak ilçeye yerleşen yabancıların %89,3'ünün üniversite ve üzeri düzeyde eğitim aldığı görülmektedir. Yabancı gerçek kişilerin %19'unun Rusya, %10'unun Ukrayna, %9,7'sinin Kazakistan

vatandaşı olduğu ve bunları sırasıyla Almanya, Norveç, Finlandiya, İran, Danimarka, Irak, İsveç, Bosna Hersek ve diğer ülkelerin izlediği ortaya konulmuştur (Tablo 8).

Tablo 8. Görüşülen Yabancı Gerçek Kişilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	**Sayı (Adet)**	**Oran (%)**
Cinsiyeti		
Erkek	*261*	*65,3*
Kadın	*139*	*34,7*
Öğrenim Durumu		
Lise	*31*	*7,7*
Üniversite	*305*	*76,3*
Yüksek Lisans ve Doktora	*64*	*16,0*
Yaş (X̄±SS)	**46,16 ± 10,62**	
Medeni Durum		
Evli	307	76,7
Bekar	93	23,3
Vatandaşlık		
Rusya	76	19,0
Ukrayna	40	10,0
Kazakistan	39	9,7
Almanya	31	7,7
Norveç	31	7,7
Finlandiya	29	7,3
İran	28	7,0
Danimarka	27	6,7
Irak	15	3,7
İsveç	13	3,3
Bosna Hersek	11	2,7
Diğer	26	14,8
Toplam	400	100,0

İdari kayıtlar ve saha çalışmasının bulgularına göre yabancıların il ve ilçe düzeylerinde taşınmaz yatırımlarına yönelik olarak yapılan önceki çalışmalarda, yabancı gerçek kişilerin eğitim ve gelir düzeyleri ile yatırım eğilimlerinin incelenmesine odaklanıldığı görülmektedir (Tanrıvermiş vd., 2015, Atasoy, 2015). Özellikle yabancıların edinim amacının kullanım veya yatırım olması ve yerel düzeylerde spekülatif amaçlı edinimlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi ve olası olumsuz sonuçların önceden görülebilmesi, yerel ekonomi ve gayrimenkul piyasalarının işleyişi bakımından önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında toplam 400 katılımcının hane gelir kaynaklarına göre dağılımı incelenmiş ve yerleşik yabancıların gelir düzeyleri ile gayrimenkul tercihleri arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Katılımcıların %77,3'ü geçimlerini ücretli çalışmadan elde ettikleri gelirle sağladıklarını belirtirken, %7,8'i emeklilik maaşı veya geliri ile geçindiklerini ifade etmiştir. Türkiye'de tarım dışı işletmelerden elde edilen ortalama aylık gelirle geçimini sağlayanların oranı %5,8 iken, yurtdışında bulunan taşınmazlardan kira geliri elde ederek geçimini sürdürenlerin oranı %2,0 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır. Hane gelir kaynakları ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların %7,3'ü gelir kaynaklarına ilişkin herhangi bir bilgi paylaşmamıştır. Çalışmada yapılan analiz sonucunda, hane gelir kaynakları ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir. Bu bulgu, yaşın ekonomik faaliyet türü ve gelir kaynağı tercihinde belirleyici bir değişken olduğunu göstermektedir. Özellikle genç katılımcıların turizm, hizmet sektörü ve sezonluk işler gibi daha dinamik ve esnek gelir kaynaklarına yöneldiği; ileri yaş grubundaki bireylerin ise sabit gelirli, emeklilik ya da kira gibi daha güvenli ve sürekli gelir kaynaklarına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, Alanya'nın ticari hayatı açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Turizm ekonomisine dayalı geçici iş gücü ihtiyacının genç nüfus tarafından karşılanması, yaşlı nüfusun ise birikim ve mülkiyete dayalı gelir modelleriyle daha durağan bir ekonomik katkı sunduğu görülmektedir. Böylece Alanya'nın ekonomik yapısında hem dinamik hem de istikrarlı gelir akışlarının varlığı, farklı yaş gruplarının

ekonomik rolleriyle desteklenmekte; bu da kentin ticari çeşitliliğine ve mevsimsel istihdam dengesine olumlu katkı sağlamaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Yabancı Hanelerin Gelir Yapıları

Hane Geliri Tipi	Sayı (Adet)	Oran (%)
Ücretli çalışmadan elde edilen toplam gelir	309	77,3
Türkiye de tarım dışı işletmelerden elde edilen ortalama aylık gelir	23	5,8
Aylık emekli maaşı	31	7,8
Yurtdışında bulunan taşınmazlardan elde edilen toplam kira geliri	8	2,0
Diğerleri / Fikri olmayanlar	29	7,3
Toplam	400	100,0

Yabancıların demografik özelliklerinin analizinden sonra Antalya ili koşullarında yaşam, satın alınan gayrimenkuller ve kullanım durumları, gayrimenkul alımı konusunda komşu, arkadaş ve akrabalarına tavsiye yapma eğilimi ile gayrimenkul edinimi yoluyla vatandaşlık hakkı kazanma eğilimleri de irdelenmiştir. Belirtilen konularda katılımcıların deneyimleri, algıları ve davranışlarına ilişkin kapsamlı analizler yapılmış ve elde edilen bulgulara dayanılarak yorumlama yapılmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların %69'u doğal güzelliklere ve coğrafyaya, %50,8'i iklim koşullarına, %46'sı yaşam koşullarının rahatlığına ve %39,8'i ise çevresel özelliklerine göre tercih ettikleri görülmektedir. Diğer nedenler arasında ise bölgenin sakin olması, misafirperverlik, taşınmaz değerlerinin uygunluğu arkadaş çevresi, sağlık nedenleri, mimari yapısı, kent planı, ulaşım olanakları, turizm şehri, taşınmazın kiralanma olanağı, tarım potansiyeli, önemli inanç kurumları, güvenli alan, tatil, enerji kaynakları, aileden kalma ve savaş gibi faktörler bulunmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Yabancıların Antalya İlini Tercih Etme Nedenleri

Gayrimenkul Yatırımı Yapma Nedenleri	Sayı (Adet)*	Oran (%)
Doğal Güzellik/Coğrafyası	276	69,0
İklim Koşulları	203	50,8
Yaşam Koşullarının Rahatlığı	184	46,0
Çevresel Özellikler	159	39,8
Bölgenin Sakin Olması	136	34,0
Misafirperverlik	133	33,3
Taşınmaz Değerlerinin Uygunluğu	105	26,3
Ucuz Olması	97	24,3
İş Kurma ve Çalışma Nedeniyle	71	17,8
Halkın Tutumu	61	15,3
Önemli Pazarlara Yakınlığı	61	15,3
Kültürel ve Sosyal Yapı	56	14,0
Kişisel Nedenler (Evlilik Gibi)	53	13,3
Ekonomik Olanaklar	53	13,3
Arkadaş Çevresi	28	7,0
Sağlık Nedenleri	27	6,8
Mimari Yapısı	25	6,3
Kent Planı	20	5,0
Ulaşım Olanakları	16	4,0
Turizm Şehri	8	2,0
Taşınmazın Kiralanma Olanağının Olması	7	1,8
Tarım Potansiyeli	4	1,0
Önemli İnanç Kurumları	4	1,0
Güvenli Alan	3	0,8
Tatil	3	0,8
Enerji Kaynakları	1	0,3
Aileden Kalma	1	0,3
Savaş	1	0,3

Toplam	1.796	-

(*) Katılımcılar birden fazla cevap seçeneği seçilebildikleri için toplam 400 adetten fazladır.

Dinçer ve Şerbetci (2022)'nin "Antalya'da Yabancıların Gayrimenkul Edinimi Üzerine Ekonomik Bir Yaklaşım" adlı çalışmasında; Alanya'da yabancıların gayrimenkul edinimlerinde sayısal artış trendinin olduğu belirtilmiştir. Baltacı (2011) tarafından yapılan "İkinci Konut Turizmi Kapsamında Alanya'da Konut Edinen Yabancıların Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısına Etkileri" adlı çalışmada; yerel halkın yabancıların yerel düzeyde gayrimenkul edinimlerinin artışından memnun olduğu vurgulanmıştır. Atalay (2018) tarafından yapılan çalışmada; Alanya ilçesinde 387 kişi yabancı yerleşik ile yapılan anketin sonuçlarına göre ilçede yaşayan yabancıların yerel ekonomiye etkileri araştırılmış ve yerleşik yabancıların yerel ekonomiye olumlu ve/veya olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ulaşılan nicel bulgular ile Atalay (2018) tarafından gerçekleştirilen nitel saha gözlemleri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, ilçede gayrimenkul edinen yabancıların taşınmaz edinme süreçlerinde genellikle olumlu deneyimler yaşadıkları görülmektedir. Atalay'ın çalışmasında yer alan, "arsa, arazi ve işyeri sahiplerinin büyük çoğunluğunun memnuniyet ifade ettiği" yönündeki bulgu, bu araştırmada anket yöntemiyle elde edilen %74,2'lik genel memnuniyet oranı ile örtüşmektedir. Bu durum, farklı veri toplama teknikleriyle elde edilen bilgilerin birbirini tamamladığını ve Alanya'da yabancıların taşınmaz edinim süreçlerinde yapısal bir sorundan ziyade, bireysel beklentilere bağlı değişkenlikler olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Atalay'ın çalışması daha çok nitel görüşmelere dayandığı için belirli kullanıcı gruplarının detaylı deneyimlerine odaklanmakta; bu araştırma ise geniş örneklem grubuyla genel eğilimleri nicel düzeyde ortaya koymaktadır. Böylece her iki çalışma birlikte ele alındığında, Alanya'da taşınmaz edinimine ilişkin süreçlerin hem mikro düzeydeki kullanıcı deneyimleri hem de makro düzeydeki eğilimler açısından anlamlı bir bütünlük sergilediği görülmektedir. Katılımcıların %37,8'İ ilçede 3 yıl ve daha az süreden beri, % 37'sinin 4-7 yıl aralığında ve %25,2'sinin ise 8 yıl ve üzeri süreden bu yana ilçede yaşadığı saptanmıştır. İlçede gayrimenkul ediniminin tercih sebepleri; eğitim, iklim, evlilik, emeklilik hayatı ile iş ve yatırım amaçları olarak sıralanmıştır. Çalışmada katılımcıların %25,7'si iş ve yatırım, %23,3'ü iklim, %21,4 emeklilik hayatı, %17,7'si eğitim, %11,9'u evlilik amacıyla ilçede yaşamayı tercih ettiğini beyan etmiştir. Saha çalışması kapsamında elde edilen verilere göre, ilçede gayrimenkul edinen yabancıların yalnızca %5'inin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvuru hakkı bulunduğu tespit edilmiştir. Bu oran, mülk edinimi yoluyla doğrudan vatandaşlık kazanma şartlarını sağlayan yabancı yatırımcıları ifade etmektedir. Bununla birlikte, anket sonuçlarına göre katılımcıların %7,70'i gelecekte vatandaşlık başvurusu yapmayı düşündüğünü belirtirken, %68,30'u bu yönde bir düşüncesinin olmadığını beyan etmiştir. Bu iki veri, mevcut vatandaşlık hakkına sahip olanların oranı ile vatandaşlık düşüncesi taşıyan bireylerin birbirinden bağımsız gruplar olduğunu ortaya koymakta; yatırım düzeyi, motivasyon farklılıkları ve mülk edinim amacı gibi değişkenlerin vatandaşlık ilgisini doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Tablo 11. Yabancıların Edindikleri Gayrimenkullerin Brüt Alanları

Brüt Alan	Sayı (Adet)	Oran (%)
50 m^2 ve daha küçük	33	8,3
51-70 m^2	88	22,0
71-90 m^2	49	12,3
91-110 m^2	121	30,3
111-130 m^2	57	14,3
131-150 m^2	11	2,7
150 m^2'den büyük	40	10,0
Toplam	400	100,0

Katılımcıların %25,30'u yabancı olduğu için değerinden fazla ödediğini düşünürken, %74,70'i böyle bir düşünceye sahip değildir. Tadilat yaptırıp yaptırmama da incelenen konular arasındadır. Katılımcıların %22,70'i tadilat yaptırmayı tercih ederken, %77,30'u tadilat yaptırmama kararı almıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Yabancı Olduğu İçin Değerinden Fazla Ödediğini Düşünüp Düşünmeme

Yabancı Olduğu İçin Değerinden Fazla Ödediğini Düşünüp Düşünmeme	**Sayı (Adet)**	**Oran (%)**
Evet	101	25,3
Hayır	299	74,7
Toplam	400	100,0
Tadilat Yaptırıp Yaptırmama	**Sayı (Adet)**	**Oran (%)**
Evet	91	22,7
Hayır	309	77,3
Toplam	400	100,0

Katılımcıların %51,3'ü manzaraya, %51'i mimari özelliklere, %50'si fiyata ve %39,8'i inşaat kalitesine önem vermektedir. Ayrıca, katılımcıların %23,3'ü site içinde olmasına, %11,8'i konuma ve %10,8'i özel güvenliğinin olmasına önem verdikleri görülmektedir. Katılımcıların az da olsa otopark olmasına, iç kullanım özelliklerine ve iklim şartlarını da göz önünde bulundurarak yatırım yaptıkları gözlemlenmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Yabancıların Gayrimenkulü Ediniminde Dikkate Aldıkları Etkenler

Gayrimenkul Tercihlerinde Dikkat Edilen Faktörler	**Sayı (Adet)***	**Oran (%)**
Manzarasına	205	51,3
Mimari Özelliklerine	204	51,0
Fiyatına	200	50,0
İnşaat Kalitesine	159	39,8
Site İçinde Olmasına	93	23,3
Konum	47	11,8
Özel Güvenliğinin Olmasına	43	10,8
Otoparkının Olmasına	8	2,0
Kullanım	5	1,3
İklim Şartları	1	0,3
Toplam	965	100,0

(*) Birden fazla cevap seçeneği seçilebilmektedir.

Gayrimenkul türüne göre taşınmazı elden çıkarma niyeti anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Arsa, arazi ve işyeri sahiplerinin büyük çoğunluğu - toplam 12 arsa sahibinin 11'i, 8 arazi sahibinin ve 8 işyeri sahibinin tamamı - kısa vadede taşınmazlarını satmayı düşünmemektedir. Bu durum, özellikle arsa ve işyeri yatırımlarının uzun vadeli getiri beklentisiyle tutulduğunu ve bu tür mülklerin sahipleri için stratejik birer sermaye aracı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Öte yandan, konut yatırımcılarının %33,7'si kararsız olduğunu belirtmiş, %17,3'ü ise konutunu yakın zamanda satmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Bu sonuç, konut sahiplerinin diğer yatırım türlerine kıyasla daha esnek ve kısa vadeli yatırım stratejileri benimseyebildiğini göstermektedir. Özellikle kira geliri ya da vatandaşlık edinimi gibi nedenlerle edinilen konutlar, yatırım amacını tamamladığında satılabilir hale gelmektedir. Dolayısıyla, konut yatırımcılarının daha dinamik bir davranış sergilediği; buna karşın arsa, arazi ve işyeri gibi taşınmaz türlerinin daha durağan ve uzun vadeli yatırım aracı olarak korunduğu söylenebilecektir (Tablo 14).

Tablo 14. Sahip Olunan Gayrimenkulü Yakın Zamanda Satma Düşüncesi

		Sayı (Adet)	**Oran (%)**
Arsa	**Evet**	1	11,1
	Belki	0	0,0
	Hayır	11	88,9
	Toplam	12	100,0
Arazi	**Evet**	0	0,0
	Belki	0	0,0
	Hayır	8	100,0

	Toplam	8	100,0
Konut	**Evet**	7	1,7
	Belki	133	33,7
	Hayır	256	64,6
	Toplam	396	100,0
İşyeri	**Evet**	0	0,0
	Belki	0	0,0
	Hayır	8	100,0
	Toplam	8	100,0

Görüşülen 12 katılımcı yakın zamanda arsa almayı, 7 katılımcı arazi almayı, 36 katılımcı konut almayı ve 7 katılımcı ise işyeri satın almayı planlamaktadır (Tablo 15).

Tablo 15. Yakın Zamanda Yeni Bir Gayrimenkul Satın Alma Düşüncesi

Yatırım Türleri	**Yatırım Yapma İstekliliği**	**Sayı (Adet)**	**Oran (%)**
Arsa	**Evet**	12	3,0
	Belki	19	4,7
	Hayır	369	92,3
	Toplam	400	100,0
Arazi	**Evet**	7	1,7
	Belki	8	2,0
	Hayır	385	96,3
	Toplam	400	100,0
Konut	**Evet**	36	9,0
	Belki	192	48,0
	Hayır	172	43,0
	Toplam	400	100,0
İşyeri	**Evet**	7	1,7
	Belki	8	2,0
	Hayır	385	96,3
	Toplam	400	100,0

Görüşülen 400 katılımcının 347'si (%86,7) yakınlarına Türkiye'den taşınmaz edinmeyi önermektedir. Yabancıların yakınlarına gayrimenkul edinmeyi önerme gerekçeleri arasında; 24 katılımcıdan 11'i (%45,8) imkân varsa, 7'si (%29,2) uygun olduğu için ve 3'ü (%12,5) ise yatırım amacıyla söz konusu öneriyi yapacağını ifade etmiştir. Yabancıların yakınlarına yatırım amaçlı gayrimenkul edinimin önermeme gerekçeleri incelendiğinde; görüşülen 22 katılımcıdan 20'si (%90,9) ilçenin pahalı olmasını özel olarak vurgulamış olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 16). Gerek daha önce ulusal düzeyde yapılan araştırmalar ile yerel düzeylerde tamamlanan saha çalışmasının bulguları (Tanrıvermiş vd., 2015), gerekse bu çalışmanın sonuçlarına göre genel olarak gayrimenkul edinen yabancıların gelir seviyelerinin düşük olduğu dikkate alındığı zamanda, yabancıların yerel ekonomide pahalılık vurgusu yapmalarının yerinde olması mantıklı görülmektedir.

Tablo 16. Kendi Ülkesindeki Yakınlarına Türkiye'den Taşınmaz Edinmeyi Önerme Durumu ve Gerekçeleri

		Sayı (Adet)	Oran (%)
Önerip Önermeme	**Evet**	347	86,7
	Hayır	53	13,3
	Toplam	400	100
Önerme Gerekçeleri	**İmkân varsa**	11	45,8
	Uygun	7	29,2
	Yatırım	3	12,5
	Diğer	3	12,5
	Toplam	24	100
Önermeme Gerekçeleri	**Pahalı**	20	90,9
	İmkân varsa	2	9,1
	Toplam	22	100

Katılımcıların %81,30'u gayrimenkul satın alarak vatandaş olunabileceği hususunda bilgi sahibi ve kalan kısmı ise bu konuda bilgi sahibi olmadığını beyan etmiştir. Yabancı gerçek kişilerin %7,70'i vatandaşlığa başvurmayı düşünmekte ve %68,30'u ise bu düşüncede olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların %17,30'u vatandaşlık başvurusu yapmış ve saha çalışması aşamasında sonuç beklenildiğini ifade etmiştir. Buna ilave olarak görüşülen kişilerin %6,70'i vatandaşlık başvurusu yapmış ve vatandaş olmuştur. Katılımcıların %79,20'si vatandaşlık sürecinde danışmanlık hizmeti almış ve %20,80'i ise bu konuda hizmet alımı yapmamıştır (Tablo 17).

Tablo 17. Gayrimenkul Satın Alarak Vatandaş Olunabileceğini Bilip Bilmeme

		Sayı (Adet)	Oran (%)
Gayrimenkul Satın Alarak Vatandaş Olunabileceğini Bilip Bilmeme	Evet	325	81,3
	Hayır	75	18,7
	Toplam	400	100
Vatandaşlığa Başvuru Düşüncesi	Evet düşünüyorum	31	7,7
	Hayır düşünmüyorum	273	68,3
	Evet başvurdum sonuçlanmasını bekliyorum	69	17,3
	Evet vatandaş oldum	27	6,7
	Toplam	400	100
Vatandaşlık İçin Danışmanlık Hizmeti Alıp Almama	Evet	76	79,2
	Hayır	20	20,8
	Toplam	96	100

Gerek ülke genelinde gerekse il ve ilçe düzeylerinden yabancıların gayrimenkul edinimine ilişkin yapılan saha çalışmalarının sonuçları ile karşılaştırmalı analiz yapılmasına özen gösterilmiştir. Özellikle Böyük (2024) tarafından yapılan "Rusya-Ukrayna Savaşı: Ulusötesi Coğrafyada Yabancıların Konut Fiyatlarına Etkisi (Alanya Örneği)" adlı çalışmada Türk emlak ofisleri ve halk ile yapılan anketlerin sonuçlarına göre yabancıların edinimlerine yerel konut talebi ve fiyatlarında artışın olmasına neden olduğu ortaya konulmuştur. Salami vd. (2023) tarafından yapılan "Interdependence Between Foreigner Housing Acquisitions and Housing Price Increase in Türkiye during the COVID-19 Pandemic Era" adlı çalışmada; Covid-19 salgını sırasında Türk konut piyasasına yoğun talep nedeniyle Türkiye'de konut edinen yabancılar (HAF) ile konut fiyat artışları (HPI) arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve bazı ülkelerde başlayan yabancılara gelecek iki yıl veya daha uzun süre ile konut satışının sınırlanması önerisi ile ilgili altlık oluşturmak hedeflenmiştir. Araştırmada Ocak 2020-Mart 2022 dönemi aylık verileri kullanılmış ve ARDL ve Toda Yamamoto Granger nedensellik modelleri tahmin edilmiştir. Çalışmada hem yerel (il) düzeyinde, hem de ulusal düzeyde yabancıların konut edinimleri arasında uzun vadeli bir denge olduğu saptanmıştır. Yabancıların konut edinimi ile konut fiyat endeksi arasında hem tek yönlü hem de çift yönlü Granger nedensellik olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, konut fiyatlarının Türk ekonomisinin ve Türk günlük yaşamının gelişmesinde çok önemli bir rol oynaması nedeniyle Türk konut piyasasına sürekli

politik müdahalenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Konut fiyatlarındaki artışlar üzerinde yabancıların satın alma etkisi tespit edilmiş ve Türk vatandaşlarının konut satın alma gücünü olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Antalya, Türkiye'nin önde gelen turizm ve yatırım merkezlerinden biri olarak uzun yıllardır hem yerli hem de yabancı yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Bu çalışma; Antalya'da gayrimenkul yatırımı yapmayı düşünen yabancı yatırımcıların beklentilerini, deneyimlerini ve tutumlarını kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında; gayrimenkul sektöründeki gelişmeler, yatırımcıların karşılaştıkları zorluklar ve memnuniyet düzeyleri ele alınmıştır. Ülke genelinde yabancıların gayrimenkul edinimine ilişkin yasal düzenlemeler ve uygulamalar ile Antalya ili Alanya ilçesinde gerçekleştirilen saha çalışmalarının bulguları bir arada değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, yabancı yatırımcıların gayrimenkul sektöründeki potansiyeli ve karşılaşılan temel sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Yerelde yapılan saha çalışmaları, Antalya'da yatırım yapan yabancıların deneyimleri, tutumları ve gelecek planları hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Ankete katılanların çoğunluğu (%64,7), Antalya'da gayrimenkul satın almayı çevrelerindeki insanlara tavsiye ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların %35'i, çevrelerinden birinin tavsiyesi üzerine Antalya'da gayrimenkul yatırımı yaptığını ifade etmiştir. Bu bulgular, bölgedeki gayrimenkul piyasasına yönelik yüksek bir güven ve memnuniyet düzeyine işaret etmektedir. Katılımcıların %77,7'si ise komşu tercihleri konusunda herhangi bir ayrım yapmadıklarını vurgulamış ve bu durum, yabancı yatırımcılar arasında yüksek düzeyde hoşgörü ve uyum olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, katılımcıların küçük bir kısmı (%4), satın alma sürecinde iletişim sorunları gibi çeşitli zorluklarla karşılaştığını belirtmiştir. Bu durum, yabancı yatırımcılara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi gereken alanlara işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Türkiye'de özellikle kıyı bölgelerinde yabancıların taşınmaz ediniminin hızla arttığını ve bu durumun yerli nüfusla yabancı nüfus arasındaki oransal dengenin bazı ilçelerde bozulmasına yol açtığını ortaya koymaktadır. Yabancı nüfus oranının yerli nüfusu aşması ya da eşitlemesi, uzun vadede sosyal uyum, mülkiyetin yerelle bağlantısı ve kültürel bütünlük açısından ciddi kırılmalar yaratabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, karşılıklılık ilkesinin sadece diplomatik düzeyde değil, toplumsal sürdürülebilirlik açısından da yeniden değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Yabancıların taşınmaz edinimi ve yatırımlarına ilişkin yasal ve kurumsal düzenlemeler dinamik bir şekilde ele alınmalı ve bu alanda etkin kamu politikaları oluşturulmalıdır. Sürekli gözden geçirilmesi gereken düzenlemeler ile mevcut eksiklikler revize edilmeli, yabancıların yatırımlarından toplumsal faydanın azami düzeyde sağlanmasına odaklanılmalıdır. Ayrıca, yabancı yatırımcıların bilgilendirilmesi için çok dilli içeriklerin geliştirilmesi ve kamunun bu konuda aktif bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Tanrıvermiş vd. (2015); raporunda belirtildiği üzere, yabancılara yönelik tapu müdürlükleri, belediyeler ve diğer kamu kurumlarında yabancı dil bilen personelin istihdam edilmesi ve bu kurumların teknik altyapılarının güçlendirilmesi önemli bir ihtiyaçtır. Araştırma bulguları, Antalya'nın gayrimenkul piyasasının çekiciliğini ve yabancı yatırımcıların yüksek memnuniyet düzeyini vurgularken, yatırımcıların ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için geliştirilmesi gereken alanlara da dikkat çekmiştir. Özellikle taşınmaz edinimi yoluyla Türk vatandaşlığı kazanımına ilişkin mevcut durum incelenmiş, bu süreçte karşılaşılan sorunlar ele alınmış ve iyileştirme önerileri sunulmuştur. Araştırma, yabancı yatırımcıların büyük çoğunluğunun taşınmaz edinimi yoluyla vatandaşlık elde etmeyi birincil motivasyon olarak görmediğini ortaya koymuştur. Türkiye özelinde bu oran %8 civarında iken, uluslararası ortalamalar %11-12 seviyesindedir. Çalışma sürecinde, özellikle resmi kurumlardan sağlıklı ve güncel verilere erişimde zorluk yaşanmış; yabancı yatırımcılarla doğrudan iletişim kurulmasında dil bariyerleri ve bilgi paylaşımı konusundaki isteksizlik gibi etkenler öne çıkmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda, yalnızca mülkiyet edinimini değil, irtifak hakkı gibi alternatif hukuki düzenlemelerin uygulanabilirliği, yabancıların taşınmaz ediniminde yıllık vergilendirme uygulamalarının karşılaştırmalı analizi ve vatandaşlık edinimiyle doğrudan ilişkilendirilen mülk alımlarının ekonomik ve sosyal etkileri gibi temaların derinlemesine ele alınması büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca

mevcut durumu analiz etmekle kalmayıp, aynı zamanda ilgili politika yapıcılar ve araştırmacılar için daha geniş kapsamlı ve disiplinler arası bir değerlendirme alanı sunmayı hedeflemektedir.

Vatandaşlık edinimini temel amaç olarak belirleyen yabancı yatırımcıların büyük bir kısmı orta ve orta-alt gelir grubundan gelmekte olup, kamu gelirlerine katkıları sınırlı düzeydedir. Ayrıca, uluslararası danışmanlık firmaları aracılığıyla yapılan işlemler, vatandaşlık edinimi sürecinde çeşitli etik ve hukuki sorunlara yol açmaktadır. Bu bağlamda, taşınmaz edinimi yoluyla vatandaşlık kazanımı yerine, belirli değerlerde taşınmaz satın alan ve bunu aktif olarak kullanan yabancılara uzun dönem oturma izni verilmesi gibi alternatif politikaların uygulanması önerilmektedir. Sonuç olarak, saha çalışmasının bulguları ve analizleri ışığında, yabancıların taşınmaz edinimi ile Türk vatandaşlığı kazanımına yönelik mevcut düzenlemelerin yeniden değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Yatırımcıların ihtiyaçlarına yönelik daha esnek ve fayda odaklı politikalar benimsenmesi, hem sektördeki potansiyelin daha verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak hem de ulusal düzeyde daha sürdürülebilir bir yapı oluşturacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar veya herhangi bir üçüncü taraf kişi veya kurum arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için Etik Kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akça, K. (2015). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mülkiyet Hakkı. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6 (3); 543-596.

Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2020). Antalya İli Alanya İlçesi Nazım İmar Planı Revizyonu. https://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/meclis_toplantilar/2020/KASIM/20201109_87.pdf.

Atalay, M., Ünal, D. A., Balık, İ. ve Fidan, A. (2022). Internationalization Strategies of Emerging-Market Multinational Enterprises: The Case of Investments Made by Yılport Holding in Port Cities in Foreign Countries. *Kent Akademisi Dergisi*. 15 (1); 358-374.

Atalay, I. (2018). Yerleşik Yabancılık Yerel Ekonomiye Etkisi: Alanya Örneği. (Yüksek Lisans Yüksek Lisans). Alanya Üniversitesi, Alanya.

Atasoy, T. (2015). Türkiye'de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Ediniminin Sınırlandırılması: Antalya İli Alanya İlçesi Örneği. (Yüksek Lisans Yüksek Lisans). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Aybay, R. (2010). Yabancılar Hukuku. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Baltacı, F. (2011). İkinci Konut Turizmi Kapsamında Alanya'da Konut Edinen Yabancıların Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısına Etkileri. (Yüksek Lisans Yüksek Lisans). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Başpınar, V. (2008). Elektronik Tapu Sicili Düzenlenirken Tapu Sicilinin Aleniyeti ve Diğer Alanlarla İlgili Alınması Gereken Tedbirler. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57(3), 97-132.

Bereket, C.D. (2020). Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Eksenin Mülkiyet Hakkı. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2), 169-196.

Böyük, O. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşı: Ulusötesi Coğrafyada Yabancıların Konut Fiyatlarına Etkisi (Alanya Örneği). (Yüksek Lisans Yüksek Lisans). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Çelikel A. ve Öztekin Gelgel G. (2015). Yabancılar Hukuku. 21. Basım, Beta Basım.

Demir, F. (2012). İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Dinçer, S. ve Şerbetci, T. (2022). Antalya'da Yabancıların Gayrimenkul Edinimi Üzerine Ekonomik Bir Yaklaşım. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi (20), 14-28.

Dinçkol, A. (2007). Temel Hukuk Bilgisi (4. Baskı). Der Yayınları.

Doğan, V. (2020). Türk Yabancılar Hukuku. Savaş Yayınları.

Eren, F. (2011). Mülkiyet Hukuku. 8. Baskı, Legem Yayıncılık, Ankara.

Fidan, A. (2012). Uydukent, Saçaklanma Kentleşmede Bölgesel Eğilimler ve Köy Kent Açılımı: Tersine Göç Sürecinde Asimetrik Göç kaygısı Üzerine. Kent Akademisi Dergisi. 5 (12). 146-151.

Gemalmaz, M.S. (2007). Ulusal Üstü İnsan Hakları Usul Hukukunda Geçici Önlem (Kapsam, İşlev, Yetkili Organ, Uygulama ve Değerlendirme). Legal Yayınları.

Güneş, P., Kütük, T. ve Tanrıvermiş, Y. (2025). Sustainable Transportation Systems Framework and Spatial Analysis with Fractal Analysis Method. *Kent Akademisi Dergisi*. 18 (2), 860-877.

Güriz, A. (2001). Hukuk Başlangıcı (8. baskı). Siyasal Kitabevi.

Kaya, C. (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon. On İki Levha Yayıncılık.

Mutlu, L. (2005). Yabancı Kişilerin Taşınmaz Mal Edinimi Yönünden Avrupa Birliği ve Türkiye. Türkiye Barolar Birliği Dergisi.

Oğuzman, M.K. ve Barlas, N. (2002). Medeni Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar (Tümüyle Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Baskı). Beta Yayınları.

Öğütçü, M. (2005). Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7, 555-616.

Özlük, B. (2019). Mülkiyet ve Zilyetlik Üzerine Düşünceler. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(1), 139-166.

Salami, M.A., Tanrivermis, H. ve Aliefendioğlu (Tanrivermis), Y. (2023). Interdependence between Foreigner Housing Acquisitions and Housing Price Increase in Türkiye during the COVID-19 Pandemic Era, International Journal of Housing Markets and Analysis, 16(3), 575-597. https://doi.org/10.1108/IJHMA-08-2022-0109.

Sarıaslan, D. (2017). Tapu Sicilinin Tutulmasından Doğan Zararlardan Devletin Sorumluluğu. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (133), 393-422.

Sarp, Ç. (2015). Yerli Toplum Algılamalarında Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Göçü: Harkiv Örneği. Akademik Hassasiyetler, 6(11), 205-232.

Sirmen, A.L. (1988). Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılmasında Çevre Etkileri Yaratan Müdahalelerden Dolayı Malikin Sorumluluğu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 40(1).

Tanrıvermiş, H., Aliefendioğlu, Y. ve Bülbül, M. (2015). Land Acquisition by Foreigners and Evaluation of the Acquisition Process and Problems in Türkiye, 5th International Symposium of the European Academy of Land Use and Development (EALD), 3-5 September 2015, Oslo, Norway.

TÜİK. (2021a). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Konut Satış İstatistikleri. Web Sitesi: data.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

TÜİK. (2021b). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Turizm İstatistikleri. Web Sitesi: data.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

TÜİK. (2024). TÜİK Konut Satış İstatistikleri. Web Sitesi: data.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.06.2024.

Yamane, Y. (1967). Mathematical Formulae for Sample Size Determination.

Yılmaz, D., Öztürk, S. ve Işınkaralar, Ö. (2022). Kent İmgesinin Yapıtaşı Olarak Sokaklarda Mekânsal Zenginliğin Fraktal Geometri ile Analizi. *Kent Akademisi Dergisi*. 15 (3); 1341-1358.

Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. Göç Araştırmaları Dergisi, 3(1); 36-67.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem: The acquisition of real estate by foreigners in Turkey is a significant issue in terms of legal regulations, economic dynamics, and socio-cultural impacts. In particular, the Alanya district of Antalya stands out due to its high foreign population and increasing real estate investments. However, the motivations of foreign investors in purchasing real estate, their demands for Turkish citizenship, and the challenges they encounter in these processes have not been sufficiently examined. This research aims to analyze the factors influencing foreign individuals' real estate investments, the relationship between property acquisition and citizenship processes, and their lived experiences.

Research Questions: The acquisition of real estate by foreigners in Alanya, Turkey, is influenced by various economic, legal, and socio-spatial factors. This study aims to explore the key motivations driving foreign investors to engage in Alanya's real estate market, including lifestyle advantages, financial returns, and the potential to obtain Turkish citizenship. A key research question examines how Turkey's real estate-based citizenship policies influence foreign investment decisions and whether these policies serve as a primary incentive or a secondary consideration. Additionally, the study investigates the legal, bureaucratic, and economic challenges foreign buyers face during the acquisition process, as well as their perceptions of Turkey's regulatory framework.

Literature Review: This literature review provides a comprehensive and in-depth analysis of the key concepts surrounding foreign property ownership and the acquisition of citizenship through real estate investment in Turkey. By examining the evolution of legal frameworks, fundamental property rights, and statutory regulations from a historical perspective, this study aims to illuminate the broader implications of foreign ownership in the context of national identity, sovereignty, and economic policy.

Methodology: This study employs a qualitative research method to investigate the complex relationship between foreign property ownership and citizenship acquisition in Türkiye. A combination of primary and secondary data sources will be used to provide a comprehensive understanding of the legal frameworks, historical context, and practical implications of foreign real estate investments. Primary data will be collected through semi-structured interviews with key stakeholders, including legal experts, real estate professionals, and foreign investors. Secondary data will be drawn from academic literature, official reports, and legal documents to establish a solid theoretical foundation for the study. The qualitative data obtained from interviews will be analyzed using thematic analysis,

allowing for the identification of recurring themes and patterns related to foreign property ownership and citizenship processes.

Results and Conclusions: This study focuses on foreign real estate acquisitions in Turkey, specifically examining the case of Alanya, a district in Antalya. The primary objective of the research is to comprehensively analyze the motivations of foreign individuals investing in real estate in Turkey, the challenges they face during this process, their interest in obtaining Turkish citizenship, and their overall experiences. While the study investigates the reasons behind the increasing interest of foreign investors in Alanya, it also provides an in-depth evaluation of the economic, social, and legal dimensions of this phenomenon. The research is based on a survey conducted with 400 foreign investors who reside in or have invested in Alanya. The survey explores participants' demographic characteristics, reasons for investing, challenges encountered during the investment process, attitudes toward Turkish citizenship, and perceptions of social integration. Additionally, the collected data is analyzed within the local and national context to examine the economic, social, and cultural impacts of foreign real estate acquisitions. A significant portion of the participants cited Alanya's natural beauty, climate, and social amenities as their primary motivations for investment. Many investors indicated that real estate prices in the region were more affordable compared to their home countries, making investment more attractive. According to the findings, 79.3% of the participants reported that their property values increased after settling in the region, highlighting Alanya's economic appeal to investors. Additionally, 64.7% of respondents stated that they would recommend Antalya and its surroundings to other investors, suggesting a high level of overall satisfaction. Regarding social integration, 77.7% of the participants reported no particular preference when selecting neighbors, indicating a generally high level of social cohesion in the area. However, some participants pointed out that language barriers could pose challenges in social interactions, though they generally considered these difficulties manageable.

The study also revealed that the vast majority of participants were aware of the opportunity to acquire Turkish citizenship through real estate investment and viewed this option positively. Many investors emphasized that Turkey's citizenship program makes the country more attractive compared to other destinations. Language barriers emerged as one of the most commonly mentioned challenges among participants. However, the percentage of those who faced significant issues was relatively low, at only 4%. Some investors experienced difficulties due to the complexity of legal and administrative procedures, particularly during the property acquisition process, highlighting the need for professional advisory services.

The research findings demonstrate that foreign real estate investments contribute significantly to Antalya's economy. In addition to increasing property values, these investments have positively impacted local businesses and the service sector. From a social perspective, foreign investors have generally integrated well into the local community, although language barriers have limited social interactions to some extent. The study underscores that while real estate-based citizenship programs are appealing to foreign investors, these processes should be made more transparent and user-friendly. Instead of direct citizenship, alternative options such as residence permits based on property usage may be more effective. Establishing support mechanisms to simplify legal and administrative procedures for foreign investors is recommended. Additionally, expanding guidance and translation services would help overcome language barriers. To strengthen Antalya's position as an international real estate destination, comprehensive promotional campaigns and sustainable development plans should be implemented. Cultural and social events should be organized to enhance social cohesion between local residents and foreign investors. This study strongly confirms that Antalya, particularly Alanya, is an attractive real estate destination for foreign investors. It finds that real estate investments contribute significantly to both economic development and social diversity.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 02.06.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 15.09.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Demir, Ö. (2025). İzmir'de Michelin Rehberi Bib Gourmand Listesinde Yer Alan Restoranların Tripadvisor Yorumlarının Değerlendirilmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3404-3417. https://doi.org/10.35674/kent.1712040

İzmir'de Michelin Rehberi Bib Gourmand Listesinde Yer Alan Restoranların Tripadvisor Yorumlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Tripadvisor Reviews of Restaurants Listed in Michelin Guide Bib Gourmand in Izmir

Özkan DEMİR[1]

Öz

İzmir Türkiye'de Michelin Rehberine dâhil olan önemli şehirlerden biridir. Bu araştırmada İzmir ilinde bulunan Michelin Rehberi Bib Gourmand listesinde yer alan restoranların Tripadvisor yorumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada söz konusu restoranlara ait son 3 yılda yapılmış olan 184 adet Tripadvisor yorumu nitel içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Yorumların içerik analizleri sonucunda memnuniyetler ve şikâyetler isminde iki farklı tema belirlenmiştir. Her bir tema yiyecek/içecek, hizmet/çalışanlar, fiziksel ortam, menü, temizlik/hijyen, fiyat/eder ve diğer gibi kategoriler oluşmakta olup, ayrıca her bir kategori de birbirinden faklı kodlardan oluşmaktadır. Analiz edilen Tripadvisor yorumları değerlendirildiğinde; restoranların önemli bir kısmının son 3 yıldır aldıkları puanların genel puanlarından daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca analizler sonucunda müşterilerin yemeklerin lezzetli ve özenli olduğunu sıklıkla tekrarladıkları belirlenmiştir. Yemeklerin lezzetli olması kadar görüş birliği olmasa da yorumlarda işletme çalışanlarının güler yüzlü, samimi, ilgili ve kibar olduğu; atmosferin dikkat çekici ve mekânların ferah olduğu yorumlarda tekrarlanmıştır. Yemeklerin lezzetli olduğunu düşünenler kadar olmasa da yemeklerin lezzetsiz, sunumların özensiz olduğu da yorumlarda tekrarlanmıştır. İşletme çalışanlarına yönelik olumlu görüşten daha çok olumsuz görüş birliği olduğu; çalışanların ilgisiz, kaba/egolu ve asık suratlı oldukları yoğun bir şekilde tekrarlanmıştır. Müşterilerin bir kısmı İşletmelerin uyguladıkları fiyat politikasının hizmete göre kabul edilebilir seviyede olduğunu düşünmesine karşın, fiyatların fahiş olduğu daha sık bir şekilde tekrarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Michelin Rehberi, Bib Gourmand, Restoran, Tripadvisor

ABSTRACT

Izmir is one of the important cities in Türkiye included in the Michelin Guide. This study aims to examine the Tripadvisor reviews of restaurants in Izmir that are listed in the Michelin Guide Bib Gourmand. In this study, 184 Tripadvisor reviews made in the last 3 years for the restaurants in question were analyzed using qualitative content analysis. As a result of the content analysis of the reviews, two different themes were identified: satisfaction and complaints. Each theme consists of categories such as food/beverage, service/staff, physical environment, menu, cleanliness/hygiene, price/value, and others, and each category also consists of different codes. When the analyzed Tripadvisor reviews were evaluated, it was determined that a significant portion of restaurants had received scores lower than their overall scores over the past three years. Furthermore, the analysis revealed that customers frequently mentioned that the food was delicious and carefully prepared. Although there is no consensus on the deliciousness of the food, the reviews repeatedly mention that the staff are friendly, sincere, attentive, and polite; the atmosphere is appealing, and the premises are spacious. While not as many people commented that the food was delicious, it was repeatedly mentioned that the food was tasteless and the presentation was careless. There was more consensus on negative opinions about the staff than positive ones; it was repeatedly stated that the staff were indifferent, rude/arrogant, and sullen. While some customers think the pricing policy implemented by the businesses is acceptable given the service, the prices being exorbitant has been mentioned more frequently.

Keywords: Izmir, Michelin Guide, Bib Gourmand, Restaurant, Tripadvisor

[1] **Corresponding Author:** Balıkesir Üniversitesi, ozkan.demir@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-7994-2564

GİRİŞ

Restoran işletmeleri için müşterilerin istek ve beklentilerinin yerinde analiz edilmesi ve bu bilinçle hizmet edilmesi hayati öneme sahiptir (Çavuş ve Nazik, 2022: 138). İşletmelerden alınan hizmetler doğrultusunda işletmeyi tercih eden müşterileri yorumları önem arz ediyor olup, söz konusu yorumlar çevrimiçi web siteleri ve/veya bazı sosyal medya platformları aracılığıyla yapılmaktadır (Dargıç, 2023: 3070). Bu noktada yiyecek ve içecek işletme yöneticilerinin ve diğer çalışanlarının işletmeyi tercih eden müşterilerin işletmede yaşamış olduğu deneyim, beklenti, memnuniyet ve şikâyetlerini özenle takip etmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'de ilk olarak 2022 yılında İstanbul ile başlayıp ardından 2023 yılında İzmir ve Bodrum'u listeye dâhil eden Michelin Rehberi (Tırpancı ve Bucak, 2025: 97), günümüzde uluslararası anlamda en prestijli görülen restoran derecelendirme sistemi olarak faaliyetler göstermektedir (Aksu, 2025: 100). Türkiye'de Michelin Rehberi'nde yer alan restoranlara yönelik araştırmaların Michelin Yıldızlı (Yazıcı Ayyıldız ve Kuday, 2023; Yarış ve Arıcı, 2023; Kayış, 2024; Andaş ve Yakut Aymankuy, 2024) veya doğrudan Yeşil Yıldızlı restoranlara (Akay, Yılmaz ve Çiçek, 2023; Demir, 2025) odaklandığı, Bib Gourmand listesinde yer alan restoranları doğrudan örneklem olarak belirleyen araştırmaların ise sınırlı olduğu belirlenmiştir. Bib Gourmand listesinde yer alan restoranlarla ilgili araştırma sayısının yeterli olmaması literatürde önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Michelin Rehberinin gastronomi turizmini etkileyen önemli bir faktör haline gelmesi (Bilge, Cabi ve Şahin, 2021: 122), ziyaretçilerin % 80'inin tatil öncesinde çevrimiçi web sitelerini ziyaret edip doğru yer/fiyat araştırması yapması (Eren ve Çelik, 2017: 122) ve özellikle dijitalleşmeyle birlikte tüketicilerin yemek deneyimlerini değerlendirme süreçlerini büyük oranda çevrimiçi yorumlar üzerinden yapması (Uçuk, 2025: 552) bu araştırmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

Bu araştırmada İzmir ilinde faaliyetlerini sürdüren ve 'Michelin Rehberi Bib Gourmand' listesinde yer alan restoranlara ilişkin müşterilerin Tripadvisor çevrimiçi yorumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda müşterilerin yaşamış olduğu olumlu ve olumsuz deneyimler incelenerek analiz edilmiştir.

1. Literatür Taraması

Tüketiciler yüksek kaliteli deneyimler yaşamak için restoranları tercih ederken restoran değerlendirme kuruluşlarını referans almakta ve tercihlerini bu platformlarda yer alan değerlendirmelere göre şekillendirmektedir (Çavuş ve Nazik, 2022, 138; Yarış ve Arıcı, 2023: 1924). Günümüzde restoranları değerlendiren birçok restoran derecelendirme kuruluşu bulunmakta olup bu kuruluşların bir kısmı bölgesel düzeyde bir kısmı ise uluslararası düzeyde faaliyetlerini sürdürmektedir (Çavuş ve Nazik, 2022: 139). Kaliteli restoranların ve ünlü şeflerin yer aldığı restoran rehberleri arasında Michelin Rehberi oldukça önemli bir konumda (Uğuzoğlu, 2021: 1-2) ve küresel ölçekte hem köklü hem de güvenilir bir rehber olarak kabul edilmektedir (Olaru, 2023: 424). Dünyanın en güvenilir aynı zamanda en fazla danışılan restoran rehberi konumunda olan Michelin Rehberi (Apak ve Nazikgül, 2025: 57), objektif, profesyonel ve sistematik derecelendirme süreciyle dünyanın önde gelen yemek otoritelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Baldwin, Wong ve Leung, 2023: 1).

Tarihi 1900 yılına dayanan Michelin Rehberi, Michelin Lastik firmasının da kurucusu olan André ve Edouard Michelin tarafından hazırlanmıştır (Akay, Yılmaz ve Çiçek, 2023: 1189). Michelin Rehberi 1926 yılında restoranlarla yıldız verme konseptini uygulama başlamış (Moreno-Gené, Daries, ve Cristobal-Fransi, 2023: 2), başlangıçta sadece bir yıldız ile yapılan ödüllendirme sistemine 1931 yılında iki ve üç yıldız sistemi de eklenmiştir (Bilge, Cabi ve Şahin, 2021: 123). Aynı zamanda 1931 yılına kadar rehberler mavi kapaklıyken bu tarihten itibaren kapaklar kırmızı renkte tasarlanmış ve günümüzde de varlığını '*Michelin Red Guide*' olarak sürdürmektedir (Çavuş ve Nazik, 2022: 140-141). Güvenirliğinden neredeyse hiç şüphe duyulmayan Michelin Rehberi (Karpik, 2000: 374), profesyonel bir yaklaşımla değerlendirmelerini yaparak mekân öneriyor olması nedeniyle özellikle Avrupa'da şefler ve müşteriler tarafından saygı duyulan bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Olaru, 2023: 424). Michelin Rehberi bağımsız müfettişleri aracılığıyla işletmeleri titizlikle değerlendirmekte, müşterilerin yanı sıra

aynı zamanda restoranlar için de yerinde, doğru ve adaletli karar verme amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir (Temizkan ve Aktepe, 2023: 1621). Bir restorana 1 yıldız vermek, kategorisinde iyi bir restoran olduğu anlamına gelmekte iken 2 yıldız, bir rota değişikliğini hak ettiğini, 3 yıldız ise mutlaka ziyaret edilmesi gereken bir restoran olduğu anlamına gelmektedir (Batat, 2020: 5; Akça ve Demir, 2024: 1). Michelin Rehberinde yer alan Bib Gourmand ise paranın karşılığını veren restoran şeklinde nitelendirilmektedir (Apak ve Nazikgül, 2025: 58). Restoranlar için yıldız kriterleri 1936 yılından günümüze değişmemiş olup, bu kriterler; yemeklerde kullanılan ürünlerin kalitesi, yemeğin lezzeti ve pişirme tekniklerinde kullanılan ustalık, mutfaktaki yaratıcılık, hizmetin ve yiyeceklerin lezzetinin ödenen ücrete değiyor olması ve sunulan hizmetin istikrarlı bir şekilde devamlılığının sağlanması şeklinde ifade edilmektedir (Yazıcı Ayyıldız ve Kuday, 2023: 56). Üst düzey yemek deneyimlerinin sembolü olan Michelin Yıldızlı restoranlar (Castillo-Manzano ve Zarzoso, 2023: 2) yıldız aldıktan sonra ziyaretçi sayısı ciddi oranda artmaktadır (Chiang ve Guo, 2021: 1).

Michelin Rehberi 11 Ekim 2022 tarihinde ilk defa rehbere İstanbul'u, 2023 yılında İzmir ve Bodrum'u da dahil etmiştir (Temizkan ve Aktepe, 2023: 1621). Türkiye'de 2025 yılı itibarıyla iki yıldızlı 1 restoran, bir yıldızlı 13 restoran olmakla birlikte 27 restoran Bib Gourmand kategorisinde, 87 restoran ise seçki listesinde yer almakta, bu 128 restorandan 10'unun ayrıca yeşil yıldızı da bulunmaktadır (Michelin Türkiye, 2025). Gastronomi turizmi açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olan İzmir ilinde (Altıntaş ve Hazarhun, 2020: 16), bir yıldızlı 4 restoran bulunmakla birlikte 8 restoran Bib Gourmand, 12 restoran ise seçki listesinde bulunmakta; bu restoranlardan 4'ünün aynı zamanda yeşil yıldızı da bulunmaktadır (Michelin İzmir, 2025).

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada İzmir ilinde faaliyetlerini sürdüren ve 'Michelin Rehberi Bib Gourmand' listesinde yer alan restoranlara ilişkin müşterilerin Tripadvisor çevrimiçi yorumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda İzmir ilinde yer alan Michelin Rehberi Bib Gourmand listesindeki 8 restorana ait toplam 184 Tripadvisor yorumu içerik analizi ile analiz edilmiştir.

İçerik analizinde yapılan işlem birbirine benzeyen verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmesi ve bunların okuyucuların anlayabileceği bir şekilde düzenlenip yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). İçerik analizi, bir veya birçok metnin içindeki sözcükler, kavramlar, temalar, deyimler, karakterler veya cümlelerin varlıklarının belirlenmesi ve onların sayıya dökülmesi için kullanılmaktadır (Kızıltepe, 2017: 253-254).

Araştırma kapsamında her bir restorana ait son 3 yılın (Mayıs 2022- Mayıs 2025) tripadvisor yorumları incelenerek analiz edilmiş, elde edilen verilerin frekans ve yüzdeleri verilmiştir. Araştırma verileri 24 Mayıs -29 Mayıs 2025 tarihinde incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen müşteri deneyimleri word ve excel dosyalarına aktarılıp gerekli kodlamalar yapılarak tablo şeklinde sunulmuştur. Kod, kategori ve temaların oluşturulması sürecinde veriler alanında uzman başka bir araştırmacı ile paylaşılarak analizleri yapması istenmiştir. Araştırma yazarı ve alanında uzman diğer araştırmacının belirlemiş olduğu kod, kategori ve temalar karşılaştırılmış ve oldukça yüksek bir uyum olduğu belirlenmiştir. Araştırmada Tripadvisor yorumlarının incelenmesinin başlıca sebepleri, seyahat başlığı altındaki web sitelerinin içinde en çok aranan sayfa olması (Eren ve Çelik, 2017: 124), detaylı ve yapılandırılmış yorumlar içermesi ve puanlar ile metin bazlı yorumların bir arada olması (Uçuk, 2025: 555) gibi özellikleri etkili etkili olmuştur.

Araştırmada verilerin herkese açık olması ve yorumları yapan kullanıcı isimlerinin ve yorumun tam tarihinin paylaşılmaması sebebiyle etik kurul izni gerekmemektedir.

3. Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen Michelin Yıldızı Bib Gourmand listesinde yer alan restoranların her birini sembolize etmesi için işletme ismi verilmeyip *"A İşletmesi", "B İşletmesi"* ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 1. İzmir İlinde Bulunan Bib Gourmand İşletmelerine Ait Yorum Sayıları

İşletmeler	Toplam Yorum		Mayıs 2022- Mayıs 2025 Arası Yorum	
	Sayısı (N)	Yüzde (%)	Sayısı (N)	Yüzde (%)
A İşletmesi	8	0,23	8	4,35
B İşletmesi	1.102	31,89	47	25,54
C İşletmesi	59	1,71	6	3,26
D İşletmesi	166	4,80	23	12,50
E İşletmesi	1573	45,52	30	16,30
F İşletmesi	1	0,03	1	0,54
G İşletmesi	144	4,17	10	5,43
H İşletmesi	403	11,66	59	32,07
Toplam	**3.456**	**100**	**184**	**100**

Tablo 1'de belirtildiği üzere İzmir ilinde Michelin Rehberi Bib Gourmand listesine dâhil olan restoranlara ait Tripadvisor'da şimdiye kadar toplam 3.456 yorum yapılmıştır. En çok Tripadvisor yorumu E (1573) işletmesine ve B işletmesine (1102) yapılırken; en az yorum ise F işletmesi (1) ve A işletmesine (8) yapılmıştır. Mayıs 2022-Mayıs 2025 tarihleri arasında ise söz konusu restoranlara toplam 184 yorum yapılmış olup, en çok yorum H işletmesi (42) ve B işletmesine (47); en az yorum ise F işletmesi (1) ve C işletmesine (6) yapılmıştır (Tripadvisor, 2025).

Tablo 2. İzmir İlinde Bulunan Bib Gourmand İşletmelerine Ait Yorumların Puan ve Sayıları

İşletmelere Ait Toplam Yorumların Puanları						
İşletmeler	**Mükemmel**	**İyi**	**Ortalama**	**Kötü**	**Berbat**	**Toplam**
A İşletmesi	5	-	1	1	1	**3,9**
B İşletmesi	554	198	118	73	159	**3,8**
C İşletmesi	39	9	5	4	2	**4,3**
D İşletmesi	97	27	17	11	14	**4,1**
E İşletmesi	764	425	187	95	102	**4,1**
F İşletmesi	1	-	-	-	-	**5**
G İşletmesi	99	27	10	1	7	**4,5**
H İşletmesi	212	106	43	19	23	**4,2**
İşletmelere Ait Mayıs 2022- Mayıs 2025 Arası Yorumların Puan ve sayıları						
İşletmeler	**Mükemmel**	**İyi**	**Ortalama**	**Kötü**	**Berbat**	**Toplam**
A İşletmesi	5	-	1	1	1	**3,9**
B İşletmesi	7	2	4	6	28	**2**
C İşletmesi	1	-	1	2	2	**3**
D İşletmesi	7	5	5	1	5	**4,3**
E İşletmesi	12	5	4	2	7	**3,4**

F İşletmesi	1	-	-	-	-	**5**
G İşletmesi	5	-	5	-	1	**3,7**
H İşletmesi	20	14	8	6	11	**3,4**

Tablo 2'de İzmir ilinde Bib Gourmand listesinde bulunan işletmelere ait yorumların sayıları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre işletmelerin genel toplam değerlendirme puanları 3,8 ile 5 arasında değişmektedir. Son 3 yılda yapılan yorumlar incelendiğinde ise işletmelerin çoğunun son 3 yılda almış oldukları yorum puanlarının genel yorum puanlarına göre düşük olduğu belirlenmiştir. A işletmesi sadece sekiz, F işletmesi ise sadece bir yoruma sahip olup genel yorum puanları ile son 3 yılda almış oldukları yorum puanlar aynı kalmıştır. B işletmesi, C işletmesi, E işletmesi, G işletmesi ve H işletmesine ait son 3 yılda yapılan yorum puanları düşerken; D işletmesine ait son 3 yılda yapılan yorum puanının genel yorum puanından yüksek olduğu belirlenmiştir (Tripadvisor, 2025).

İzmir ilinde Michelin Rehberi Bib Gourmand listesinde bulunan işletmelere ait Mayıs 2022-Mayıs 2025 tarihleri arasındaki yorumlar değerlendirildiğinde memnuniyetler ve şikâyetler şeklinde iki tema oluşmaktadır. Temalar, temaları meydana getiren kategoriler ve kategorileri meydana getiren kodlar aşağıda tablo 3 ve tablo 4'te açıklanmaktadır.

Tablo 3. Memnuniyetler Temasını Meydana Oluşturan Kategoriler ve Kodlar

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
MEMNUNİYETLER	**Yiyecek/İçecek**	• Lezzetli yiyecek/yemekler (n=71) • Özenli sunumlar (n=9) • Alışılmışın dışında lezzetler (n=7) • Kaliteli/lezzetli şarap (n=7) • Orijinal ürünler/malzemeler (n=4)
	Hizmet/Çalışanlar	• Sıcak/Güler yüzlü çalışanlar (n=19) • İlgili/Deneyimli çalışanlar (n=16) • Samimi/Kibar/Anlayışlı çalışanlar (n=10) • Misafirperver çalışanlar (n=8) • Hızlı servis (n=7) • Kaliteli hizmet (n=6)
	Fiziksel Ortam	• Ambiyans/Atmosfer (n=13) • Ferah/Huzurlu mekân/hava (n=11) • Şık ortam/tasarım/dekor (n=8) • Kolay ulaşım/konum (n=5) • Otopark/vale hizmeti (n=4) • İyi restorasyon (n=2) • Güzel Müzikler (n=2)
	Menü	• Bol çeşitli (n=7) • Yöresel lezzetler (n=4) • Devirli menü (n=2) • Çocuk menüsü olması (n=2) • Vegan seçenek (n=1) • Menüde fiyatların yer alması (n=1)
	Temizlik/Hijyen	• Temiz/Hijyenik ortam (n=10) • Temiz/Hijyenik tuvalet/lavabo (n=3)
	Fiyat/Eder	• Kaliteyle orantılı fiyat (n=21)
	Diğer	• İkramlar (n=7)

Tablo 3'te belirtildiği gibi memnuniyetler teması yiyecek/içecek, hizmet/çalışanlar, fiziksel ortam, menü, temizlik/hijyen, fiyat/eder ve diğer kategorilerinden oluşuyor olup, her bir kategori ise farklı sıklıkla tekrarlanan kodlardan meydana gelmektedir. Yorumlarından ve kod sıklıklarından anlaşılacağı üzere müşteriler yiyecek içeceklerin lezzetli ve sunumların özenli olduğunu düşünmektedir. Müşteri yorumlarından anlaşılacağı üzere yemeklerin lezzeti ve sunumu kadar yoğun görüş birliği olmasa da çalışanların güler yüzlü, samimi, ilgili ve kibar olduğu düşünülmektedir. Yorumlardan atmosferin dikkat çekici olduğu anlaşılmakla birlikte, mekânların genel olarak ferah olduğu, ortamın şık olduğu ve ulaşımın kolay olduğu da yorumlarda tekrarlanmıştır. Memnuniyetler teması ile ilgili olarak müşterilerin aşağıdaki yorumları dikkat çekmektedir (Yorumlara yer verilirken müşteri deneyimlerinin tam anlaşılabilmesi amacıyla anlamı etkilemeyecek olan küçük yazım yanlışları ve imla hataları düzeltilerek aktarılmış, sadece işletmeyi işaret edecek bilgiler veya herkesçe bilinen işletmenin imza yemekleri yorumlarda '…' veya 'X' şeklinde sansürlenerek verilmiştir):

> *Yemekler inanılmaz lezzetli, günlük olarak değişken seçenekler olmasına rağmen gittiğimiz gün neredeyse her şeyden yedik. Menüde yer alan şaraplar ve tatlılar da mükemmel. Atmosferden bahsetmeme gerek bile yok zaten...*
>
> *Öğlen yemeğine gittik, çalışanların hepsi gayet kibardı özellikle yemekleri tanıtan bayan çok samimiydi... Çok lezzetliydi. Yediğimiz içtiğimiz her şeyden memnun kalarak ayrıldık. Ortam zaten çok güzel…*
>
> *...Mutfağı ve ortamı evinizde gibi hissedebileceğiniz samimiyette. Yemekleri çok lezzetli ve hepsi çok farklı tatlar…*
>
> *Ortam çok şık ve ambianslı. Yemekler mükemmeldi. Uzun pişmiş Keçi'yi mutlaka denemenizi öneririm. Sunum, hizmet, iletişim mükemmeldi. Çok teşekkür ederiz.*
>
> *Müthiş lezzetli yemekler ve şaraplar, harika bir sunum ve çok güler yüzlü personel eşliğinde mükemmel bir yemek yedik. Teşekkür ediyoruz ve herkese tavsiye ediyoruz diyoruz.*
>
> *Çok kaliteli ve nezih bir lokanta. Yemekler muazzam ve servis ekibi çok nazik ve gönülden hizmet veriyor. Yapanların ellerine, servis yapanların gönlüne sağlık diliyoruz…*
>
> *Lezzet ve ambiyans …'nın eksiğini tamamlayan güzellikte. Avlu ve içerde oturulabiliyor. Otopark özelliği var. Menü çok özenli. Müdavim olunası...*
>
> *İlk defa deneyimlediğimiz bir mekân, ama birçok damak zevki gelişmiş kişiden methini duyduğumuz bir yer. Gerçekten neden bu kadar güzel olduğunu yemeklerini tadınca anlıyorsunuz. Taze ne demek? Özen ne demek? Güleryüz ne demek? zarafet ne demek? Deneyimleyince anlıyorsunuz. Ne desem eksik kalacak en güzeli sizin denemeniz.*

Tablo 3'ten anlaşıldığı üzere menü ile ilgi çok fazla yorum olmayıp menüde çok çeşit olması, menüde yöresel ürünlerin olması ve menünün belli aralıklara değişmesi memnuniyetle yorumlarda tekrarlanmıştır. Yorumlarda ayrıca mekânın temizliğine de yorumlar yapılmış, fiyatların ise kalite ve hizmet ile orantılı olduğu ifade edilmiştir. Müşteriler ayrıca yorumlarda işletmelerin sunmuş olduğu ikramları da memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir. Konuyla ilgili olarak müşterilerin şu yorumları dikkat çekmektedir;

> *… burası gerçekten çok lezzetli ve tatil yöresinde olmasına rağmen fiyatları gayet makul. Özellikle X, zeytinyağlı enginar ve X çok ama çok lezzetliydi.*
>
> *Kesinlikle, yemelerini deneyiniz. Değişik ve güzel lezzetler bulacaksınız. Özellikle yöreye özgü otlu yemekler var. Vakit darlığı nedeniyle ikinci defa gidemedik. Menüde bulunan diğer yemekleri, …'a tekrar gidince deneme fırsatı bulacağım.*
>
> *Biraz daha yöresel, değişik yemekleri merak ettiğimizden burayı tercih ettik. Eğer benim gibi enginar seviyorsanız oldukça zengin bir menüsü var... Mutlaka denemenizi öneririm.*

Yemekler çoook lezzetliydi. Çalışanlar güler yüzlü fiyatlarda oldukça makuldü. …'a yolunuz düşerse muhakkak uğrayın derim.

Temiz ve bol çeşitli büfe. Soğuk mezeler… Tatlılar yemekler ile yarışır. Teşekkürler…'a mutlaka gelin deneyin.

… çarşısının içinde lezzetli ve güzel ve makul fiyatlarla yemek yiyebileceğiniz tipik bir Ege Lokantası. Zaten etrafınıza dikkatlice baktığınızda nezih ve temiz bir yer olduğunu anlayacaksınız.

…Yemek öncesi ve sonrası yapılan ikramlardan da oldukça memnun kaldık. Aileyle güzel vakit geçirilebilecek oldukça hoş bir mekân.

Tablo 4. Şikâyetler Temasını Meydana Oluşturan Kategoriler ve Kodlar

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
ŞİKÂYETLER	**Yiyecek/İçecek**	• Lezzetsiz/Vasat yemekler (n=24) • Özensiz ve sıradan sunum/yemek (n=20) • Küçük porsiyonlar (n=8) • Soğuk sunum (n=6) • Orijinal olmayan/Kalitesiz ürün (n=4) • Yemekte yabancı cisim (n=2)
	Hizmet/Çalışanlar	• Yetersiz ilgi/alaka (n=29) • Kaba/Egolu çalışanlar (n=27) • Asık suratlı çalışanlar (n=9) • Ağır/Kötü servis (n=7) • İş ahlakı eksik (n=6) • İletişim becerileri eksik (n=5) • Vasıfsız çalışanlar (n=4)
	Fiziksel Ortam	• Kalabalık/Gürültü (n=15) • Saldırgan köpek olması/Sivrisinek (n=7) • Rahatsız koltuklar (n=3) • Konum/Bozuk yol (n=2)
	Menü	• Sınırlı çeşit (n=3) • Fiyatların yazmaması (n=3) • Özel menülerin olmaması 2 (n=2)
	Temizlik/Hijyen	• Kirli masalar/takımlar (n=3) • Temiz olmayan mutfak (n=2) • Kirli tuvaletler (n=1)
	Fiyat/Eder	• Yüksek/Fahiş fiyat (n=44) • Hizmetin fiyatına değmemesi (n=11)
	Diğer	• Etik olmayan uygulamalar (n=4) • Sosyal medya abartısı (n=4) • Çocuk alınmaması (n=1)

Tablo 4'te görüldüğü üzere şikâyetler teması da yiyecek/içecek, hizmet/çalışanlar, fiziksel ortam, menü, temizlik/hijyen, fiyat/eder ve diğer kategorilerinden oluşuyor olup, her bir kategori ise farklı sıklıkla tekrarlanan kodlardan meydana gelmektedir. Yorumlarından ve kod sıklıklarından anlaşılacağı üzere müşteriler yiyecek içeceklerin lezzetsiz/vasat, özensiz ve porsiyonların küçük olduğunu,

çalışanların ilgisiz, kaba/egolu, asık suratlı olduğunu ve servisin ise ağır olduğunu daha sık tekrarlamıştır. Fiziksel ortam ile ilgili müşteri yorumları incelendiğinde, ortamın kalabalık/gürültülü olduğu ve saldırgan köpeklerin/sivrisineklerin varlığı gibi şikâyetlerin daha sık tekrarlandığı görülmektedir. Yorumlarda menüde çeşitlerin sınırlı olduğu, fiyatların yazmaması, masa/takımların kirli olması, etik dışı uygulamalar ve mekânların sosyal medya abartısı olduğu gibi şikâyetler az da olsa yorumlarda tekrarlanmıştır. Müşteri yorumlarında en çok tekrar edilen şikâyet ise fiyatlarla ilgili olup, müşteriler yüksek/fahiş fiyat konusundaki şikâyetlerini oldukça sık bir şekilde ifade ederek ayrıca almış oldukları hizmetin fiyatına değmediğini belirtmişlerdir. Şikâyetler teması ile ilgili olarak müşterilerin aşağıdaki yorumları dikkat çekmektedir:

Yemekler çok kötüydü. Fiyatlar aşırı yüksekti... Ana yemeğin et gramajı çok azdı. Sadece hava satan bir yer. Ayrılırken uğurlama bile yapmadılar.

*Arkadaşlar kaliteli bir insan iseniz gitmeyin. Çünkü işletmecilerinde ilgi ve saygı sıfır. Hesapları çok saçma şekilde pahalı. Ki ben dünyanın birçok noktasında yemek yedim… Hizmet ve sunum sıfır yemek ye defol git modunda garip bir mek*ân.

Yemekler inanılmaz lezzetsiz. …soğuk geldi 5000 lira hesap ödediğimiz ancak gece boyu midemizin bulandığı ve geldiğimize geleceğimize bin pişman olduğumuz bir restoran. Eğer sağlam bir mutfak zevkiniz yemek kültürünüz varsa, annelerinizin lezzet şöleni yaşattığı sofralarda yetişmiş biri iseniz hadi onu da geçtim esnaf lokantasında kuru fasulye pilav için lokanta lokanta gezen biri iseniz burada asla mutlu olamazsınız paramıza acıdık. … hasılı kelam masaya gelen yemeklerin hikayelerini dinleyebilirsiniz ama bu hikayeler yemeği lezzetli kılmıyor. … Ege kültüründen çok uzak bir mutfak hayal kırıklığı oldu.

Sakın sakın gitmeyin. Ben birkaç kere gitmiştim bu sefer de arkadaşlarımı götürmek istedim. Kaldığımız otel de tavsiye etmişti zaten biliyorduk. Gittiğimiz saat akşam servisine geçecekleri saatmiş ancak ben çok kibar bir şekilde söylememe rağmen maalesef alamayız dediler ok dedik çıktık sonra peşimizden sahibinin oğlu koştu ancak çalışanlar maalesef iş yapmamak için bizi kötü bir masaya yönlendirdi. Ben eksik bir sandalye çekerken hayır onu yerine koyun o sandalye oranın değil söylemi ile karşılaştım. Her şey yemeğin güzel olması değil bence bu devirde aldığın hizmette önemli. Maalesef, doymuş bir işletme, Türkiye'de biz bu kadar zengin mi olduk ki Avrupa gibi siesta zamanı koyuyoruz. Ayrıca sezon dışı gidilmiş bir dönem ve müşteriye çalışanların davranışı berbat maalesef. Artık kimseye önermem etrafımdan gideceklere de gitmemesini tavsiye edeceğim.

…Servis konusu çok büyük problem. Aşırı yavaş ve hele kalabalıkta çok bekliyorsunuz.

Mekanlarında besledikleri ciddi şekilde agresif olan köpekleri tarafından annem saldırıya uğramış, hastanelik olmuş, ciddi yan etkilere sahip tetanos ve kuduz aşısı olmak zorunda kalmış ve rapor alıp işlerini aksatmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte mekân sahibinin asla umursamaması, vurdumduymazlığı, bizi aşağılar şekilde davranması da cabası. Bize saldırdıktan sonra köpeği tekrar müşterilerin arasına salıp, insanların can güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmişlerdir. Kısaca çoluk çocuğunuzun köpek tarafından parçalanmasını istiyorsanız ailenizle beraber gidebilirsiniz.

Lezzet fiyat oranı sıfır. Çok pahalı ve işletmeciler çok ilgisiz ve ukalalar. Lezzetler hakkında bilgi vermiyorlar. Garsonlarda kötü hizmet, kalitesiz, sadece ortam mimari güzel başka bir artısı yok. Kesinlikle tavsiye etmiyorum. Gereksiz pahalı. Son yorumlar benim ile benzer düşüncede.

Arkadaşlarımla gitmiştim. Çölyak hastası bir arkadaşımın sorularına verdikleri nezaketsiz kaba tavırlar ve yanlış servisler yüzünden yemekleri masada bırakıp çıkmak zorunda kaldık. Glütensiz ya da çölyak hastalığı hakkında bilgisi olmayan, öğrenmek istemeyen, hasta olana da saygısızlığı kendine hak gören bir restoran burası. Kaldı ki bir de Michelin'in tavsiye listesinde burasının ne işi olabilir?

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İzmir ilinde faaliyetlerini sürdüren ve 'Michelin Rehberi Bib Gourmand' listesinde yer alan restoranlara ilişkin müşterilerin Tripadvisor çevrimiçi yorumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir.

İzmir ilinde Michelin Rehberi Bib Gourmand listesine dâhil olan restoranlara ait Tripadvisorda şimdiye kadar toplam 3.456 yorum yapılmıştır. En çok Tripadvisor yorumuna sahip işletme 1573 yoruma sahipken; en az yoruma sahip işletmenin ise 1 yorumu bulunmaktadır. İşletmelerin genel toplam değerlendirme puanları 3,8 ile 5 arasında değişmektedir. Son 3 yılda yapılan yorumlar incelendiğinde ise işletmelerin çoğunun son 3 yılda almış oldukları yorum puanlarının genel yorum puanlarına göre düşük olduğu belirlenmiştir. Şahin (2021), Çorum'da faaliyet gösteren restoranlarla ilgili müşterilerin çevrimiçi değerlendirmelerini ortaya koymayı amaçladığı araştırmada, müşterilerin restoranlara yönelik genel puanlarının 3 ile 4,5 arasında değiştiğini, ortalama da ise 3,7 puan olduğunu belirlemiştir. Uçuk (2025) ise benzer şekilde Tekirdağ'da bulunan restoranların müşteri deneyimlerini incelediği araştırmada en yüksek puan alan işletmenin 5,0 tam puan aldığını, en az müşteri memnuniyet puanı alan işletmenin ise 3,5 puan aldığını tespit etmiştir. Hökelekli ve Yıldız (2024), Gaziantep restoranları yorumlarını içerik analizi ile inceledikleri araştırmalarında en yüksek genel puana sahip restoranın 4,5 puan, en düşük genel puana sahip restoranın ise 3,5 puan aldığını belirlemiştir.

Araştırmada analizler sonucu memnuniyetler ve şikâyetler şeklinde 2 farklı tema oluşmuştur. Her bir tema yiyecek/içecek, hizmet/çalışanlar, fiziksel ortam, menü, temizlik/hijyen, fiyat/eder ve diğer gibi kategorilerden oluşmakta olup, ayrıca her bir kategori de birbirinden faklı kodlardan oluşmaktadır.

Araştırmada katılımcılar yoğunlukla yemeklerin lezzetli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca özenli sunumlar, alışılmışın dışında lezzetler ve lezzetli şaraplar da tekrar edilen kodlar arasındayken, yorumlarda çalışanların güler yüzlü, ilgili, samimi ve misafirperver oldukları ile ilgili de tekrarlanan kodlar mevcuttur. Yazıcı Ayyıldız ve Kuday (2023), İstanbul'da bulunan Michelin Yıldızlı restoranların Tripadvisor yorumlarını inceledikleri araştırmalarında elde ettikleri en fazla yorumun yemek, konum, hizmet, fiyat, personel, atmosfer ve menü başlıklarına yapılmış olması, müşterilerin %80'inin yemekleri lezzetli bulduğunu belirtmesi sonuçları da bu araştırmada elde edilen sonuçlarla benzerlik taşımaktadır. Yorumlarda fiziksel ortamla ilgili olarak olumlu yorumlarda atmosfere, mekânın ferahlığına, ortamın şık olmasına ve mekâna kolay ulaşıma; menü ile ilgili ise menü de bol çeşit olduğuna ve yöresel ürünlerin bulunduğuna değinilmiştir. İşletmelerin temiz olduğuna da değinilen yorumlarda ayrıca kaliteyle orantılı fiyat politikası izlendiği de tekrarlanan kodlardandır. İşletmelerin müşterilerine sunmuş oldukları ikramlıkların da memnuniyetle karşılandığı yorumlardan anlaşılmaktadır.

Yorumlarda müşterilerin yiyecek içecekler ile ilgili en çok tekrarladıkları şikâyet kodları yemeklerin lezzetsiz, özensiz olması ve sunumların küçük olması ile ilgiliyken, hizmet ve çalışanlarla ilgili ise çalışanların ilgisiz olduğu, egolu/kaba oldukları ve asık suratlı oldukları en çok tekrar edilen şikâyetler arasındadır. Gastronomi bölüm öğrencilerinin Michelin Yıldızlı restoranlardaki çalışma deneyimlerini inceleyen Temizkan ve Aktepe (2024), katılımcıların Michelin Yıldızı ile ilgili liyakatsizlik gibi olumsuz düşüncelere sahip olduğunu belirlemiştir. Yorumlarda ortamın kalabalık olduğu ve saldırgan köpeklerin varlığı da fiziksel ortam ile ilgili şikâyetler arasında yer alırken az da olsa menünün kısıtlı olması ve fiyatların yazmıyor olması da menü ile ilgili şikâyetlerdir. Restoranlarla ilgili en çok değinilen, en çok yorum yapılan konulardan biri de fiyat politikası ile ilgili olup, fiyatların yüksek olduğu ve hizmetin fiyata değmediği tekrar edilmiştir. Yazıcı Ayyıldız ve Kuday (2023), müşterilerin en çok olumsuz yorumda bulunduğu kategorinin fiyat olması bu araştırmanın fiyat konusundaki sonuçları ile paralellik göstermektedir. Hijyen ile ilgi şikâyetlerin diğer şikâyet kategorilerine göre az olduğu dikkat çekerken, etik dışı davranışlar ve işletmelerin sosyal medya abartısı olduğu konularda bazı misafir yorumlarında geçmektedir. Araştırmada şikâyet konuları ele alındığında, Dalgıç (2023)'ın ChatGPT'nin restoranlar tarafından müşteri şikâyet ve telafileri ile ilgili kullanılıp kullanılamayacağını

belirlemeyi amaçladığı araştırmasında, ChatGPT'nin yemek ve servis konularının şikâyet unsurları olarak ön plana çıktığını belirlemesi bu araştırmadaki şikâyet bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın memnuniyetler (olumlu) ve şikâyetler (olumsuz) yorumları ve bu yorumlardan elde edilen kodlar/kategoriler hep birlikte değerlendirildiğinde Michelin Yeşil Yıldız restoranlarındaki müşteri deneyimlerini değerlendiren Demir (2025); Tekirdağ restoranlarını inceleyen Uçuk (2025); Kastamonu'da yöresel yiyecekler sunan restoranların yorumlarını inceleyen Yaşar (2021); Şirince'de bulunan restoranların olumsuz yorumlarını değerlendiren Yazıcı Ayyıldız (2020); Çorum restoranlarını inceleyen Şahin (2021) ve İstanbul'da birinci sınıf restoran yorumlarını inceleyen Yetgin, Keküç ve Şayin (2020)'da kendi örneklemleri içerisinde bu araştırmanın sonuçları ile yer yer benzer sonuçlara ulaştığı belirlenmiştir.

Bu araştırmanın İzmir ilinde Bib Gourmand listesinde yer alan restoranların Tripadvisor yorumlarının derinlemesine incelenip okuyucuya ve sektör temsilcilerine aktarılması açısından literatürde önemli bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir. Araştırmada müşteri deneyimlerinin ve yorumlarının detaylandırılıp kategorize edilmesi Michelin Rehberine dâhil olmak isteyen restoran yöneticilerine Michelin Rehberine dâhil olma istekleri noktasında katkı sağlamaktadır. Araştırmada müşteri yorumlarının analiz edilmesi restoran işletmelerine ne tür stratejiler belirlemeleri gerektiği konusunda fikir oluşturmaktadır. Michelin Rehberine dâhil olan ve/veya olmayan restoran yöneticileri araştırmada kategorize edilmiş olan müşteri yorumlardan hareketle memnuniyet konularında sürdürülebilirliği sağlayabilecekleri gibi şikâyet nedenlerini anlayarak bu konudaki eksikliklerini gidermek için gerekli düzenlemeleri yapabilirler. Fakat bu araştırmanın İzmir iline odaklanmış olması ve belli bir dönemdeki Tripadvisor yorumlarının incelenmiş olması gibi sınırlılıklarından dolayı sonuçların başka bir bölgede yer alan restoranlara genellenebilirliği sınırlı kalmaktadır.

Araştırmacılar ilerde Michelin Rehberinde yer alan restoranların müşteri deneyimlerini görüşmeler yoluyla derinlemesine bir biçimde elde edebilecekleri gibi ayrıca belli bir bölgede yer alan Michelin Rehberinde yer alan restoranların rehbere dâhil olmadan önce ve rehbere dâhil olduktan sonraki müşteri deneyimleri araştırabilirler. Farklı bölgelerde yer alan Michelin Rehberinde yer alan restoranların müşteri deneyimlerinin karşılaştırılması konusu da gelecekteki araştırma konusu olarak önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmayıp, buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: -

KAYNAKÇA

Akay, E., Yılmaz, İ. ve Çiçek, A. (2023). Michelin Yeşil Yıldız Kriterlerinin Zincir İşletmeler Tarafından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(9): 1182-1197. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1276

Akça, İ. ve Demir, Ö. (2024). The Relationship Between Supervisor Autonomy Support, Creativity, and Employee Service Performance: Evidence From Michelin Restaurants. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *37*, 100999. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100999

Aksu, S. C. (2025) Uluslararası restoran derecelendirme sistemleri. Y. Oğan (Ed.), *Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar V* içinde (100-112. Ss.). Çizgi Kitabevi.

Altıntaş, V. ve Hazarhun, E. (2020). İzmir'in gastronomi turizmi potansiyeline turist rehberlerinin bakış açıları. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, *5*(2), 13-36.

Andaş, Ş., & Yakut Aymankuy, Ş. (2024). Türkiye'de Michelin Rehberine giren uzak doğu restoranlarında semiyotik bir analiz. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2024, 7(1), 164-175. https://doi.org/10.33083/joghat.2024.393

Apak, Ö. C. & Nazikgül, M. (2025). Michelin Rehberinde Yer Alan Restoran Menülerinin Türk Mutfağı Kapsamında İncelenmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences* (ATRSS), 8 (1): 54-71. https://doi.org/10.53353/atrss.1487154

Baldwin, W., Wong, W. C. W., & Leung, V. T. Y. (2023). The Transference of Cuisine and Michelin Rated Chinese Restaurants: A Chef's Perspective of Chineseness in Hong Kong. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *34*, 100817. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100817

Batat, W., (2020). Pillars of sustainable food experiences in the luxury gastronomy sector: a qualitative exploration of Michelin-starred chefs' motivations. Journal of Retailing Consumer Services 57, 102255 https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2020.102255

Bilge, F. A., Cabi, A., & Şahin, İ. (2021). Gastronomi turizminde Michelin rehberi etkisinin gastronomi öğrencilerince bilinirliği. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 121-139.

Castillo-Manzano, J. I., & Zarzoso, Á. (2023). Towards "a Sky Full of Michelin Stars". *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *32*, 100738. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100738

Chiang, C. F. ve Guo, H. W. (2021). Consumer perceptions of the Michelin Guide and attitudes toward Michelin-starred restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, *93*, 102793. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102793

Çavuş, O. ve Nazik, M.H. (2022). Michelin Yıldızlı Restoranlarda Başarı Faktörleri ve Standartların Tespit Edilmesi: İspanya San Sebastian Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 137-161. https://doi.org/10.32572/guntad.993924

Dalgıç, A. (2023). Restoran işletmelerine yapılan olumsuz yorumları ChatGPT değerlendirebilir mi? TripAdvisor'da bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *15*(4), 3069-3080. https://doi.org/10.20491/isarder.2023.1766

Demir, Y. (2025). Michelin Yeşil Yıldızı'na Sahip Restoranlarla İlgili Müşteri Deneyim ve Algılamalarının Analizi: Google Haritalar Örneği. *Igdir University Journal of Social Sciences/Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38). 118-135. https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1496079

Eren R. & Çelik M. (2017). Çevrimiçi Gastronomi İmajı: Türkiye Restoranlarının Tripadvisor Yorumlarının İçerik Analizi, Turizm Akademik Dergisi, 4 (2), 121-138

Hökelekli, N. A. ve Yıldız, E. (2024). Gaziantep Restoranlarına Yönelik Yorumların İçerik Analizi ile İncelenmesi: TripAdvisor Örneği, *12*(3), 1506-1524. https://doi.org/10.21325/jotags.2024.1448

Karpik, L., 2000. Le Guide Rouge Michelin. *Sociol Travail* 42 (3), 369–389. https://doi.org/10.4000/sdt.36855

Kayış, V. (2024). Atıksız Mutfak Yönetimi: Türkiye'de Michelin Rehberindeki Yıldızlı Restoranlar Üzerine Bir Araştırma. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Araştırmaları Enstitüsü.

Kızıltepe, Z. (2017). İçerik analizi nedir? Nasıl oluşmuştur? F.N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (253-266). Anı Yayıncılık.

Michelin (2025). İzmir. https://guide.michelin.com/tr/en/izmir/restaurants. Erişim Tarihi: 24.05.2025

Michelin (2025). Turkey. https://guide.michelin.com/tr/en/selection/turkey/restaurants. Erişim Tarihi: 24.05.2025

Moreno-Gené, J., Daries, N., & Cristobal-Fransi, E. (2023). Effects of Restaurant Expenses on Enhanced Profitability: Do Michelin-Starred Restaurants Perform Differently?. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *34*, 100811. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100811

Olaru, G. O. (2023). Michelin Yıldızı'nın Gastronomi Turizmine Etkisi: Sosyal Medya'da Tüketici Yorumlarına Dair Bir Araştırma. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(2), 422-442. https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1348453

Şahin, S. Z. (2021). Çevrimiçi Müşteri Yorumları: Tripadvisor'da Çorum Restoranları Üzerine İnceleme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 610-622. https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.683

Temizkan, S. P. ve Aktepe, B. (2023). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Öğrencilerinin Michelin Yıldızlı Restoranlardaki Çalışma Deneyimi. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 6(4), 1619-1638.* https://doi.org/10.33083/joghat.2023.358

Tırpancı, İ., ve Bucak, T. (2025). Michelin Rehberi'nde Yer Alan İşletmelerin İzmir Gastronomi Turizminin Tanıtımına Etkisi. *International Journal of Contemporary Tourism Research, 9*(1), 96-108. http://doi.org/10.30625/ijctr.1600993

Tripadvisor (2025). https://www.tripadvisor.com.tr/ Erişim Tarihi: 29.05.2025

Uçuk, C. (2025). Tekirdağ Restoranlarındaki Misafir Deneyimlerine Yönelik Tripadvisor Yorumlarının Netnografik Analizi, İşletme Araştırmaları Dergisi, 17 (1), 551-563. https://doi.org/10.20491/isarder.2025.1989

Uğuzoğlu, A. (2021). Mıchelın Rehberi'nin Türkiye Gastronomi Turizmine Olası Etkileri. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yarış, A. ve Arıcı, A. A. (2023). Türkiye'de Bulunan Michelin Yıldızlı Restoranlara Yapılan Çevrimiçi Yorumların Analizi. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2023, 6(4), 1923-1932. https://doi.org/10.33083/joghat.2023.380

Yaşar, Z. (2019). Kastamonu'da Yöresel Yiyecek İçecek Hizmeti Sunan Restoranlara İlişkin Tüketici Şikâyetlerinin Değerlendirilmesi: Tripadvisor Örneği. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(2): 241-250.

Yazıcı Ayyıldız, A. (2020). Şirince'de Faaliyette Bulunan Yiyecek ve İçecek İşletmelerinin Tripadvisor Yorumlarının İçerik Analizi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 2960-2973. https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.519

Yazıcı Ayyıldız, A. ve Kuday, M. (2023). İstanbul'da bulunan Michelin yıldızlı restoranların Tripadvisor yorumlarının değerlendirilmesi, *Journal of Hospitality and Tourism Issues,* Vol. 5, (1), 54-67. https://doi.org/10.51525/johti.1271942

Yetgin, D., Keküç, M. ve Şayin, M. (2020). Restoranlara Yönelik Tripadvisor Yorumlarının İçerik Analizi Yöntemi İle Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *8*(3), 2090-2109. https://doi.org/10.21325/jotags.2020.650

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). S*osyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

It has been determined that research on restaurants listed in the Michelin Guide in Türkiye focuses on Michelin-starred restaurants (Yazıcı Ayyıldız and Kuday, 2023; Yarış and Arıcı, 2023; Kayış, 2024; Andaş and Yakut Aymankuy, 2024) or directly green-starred restaurants (Akay, Yılmaz and Çiçek, 2023; Demir, 2025), and that research directly determining restaurants listed on the Bib Gourmand list as a sample is limited.

In this study, Tripadvisor online comments of customers regarding restaurants operating in the province of Izmir and listed on the 'Michelin Guide Bib Gourmand' list were examined. In line with the purpose of the research, a total of 184 comments belonging to 8 restaurants operating in the province of Izmir and listed on the Michelin Guide Bib Gourmand list were analyzed through content analysis. While examining restaurant reviews, reviews from the last 3 years (May 2022 - May 2025) were included in the analysis.

Literature Review:

Today, there are many restaurant rating organizations that evaluate restaurants, some of which operate regionally and some internationally (Çavuş and Nazik, 2022: 139). Among the restaurant guides with award systems that include quality restaurants and famous chefs, the Michelin Guide is in a very important position (Uğuzoğlu, 2021: 1-2) and is considered both a well-established and reliable guide on a global scale (Olaru, 2023: 424). The Michelin Guide, which is the most reliable and most consulted restaurant guide in the world (Apak and Nazikgül, 2025: 57), is considered one of the world's leading food authorities with its objective, professional and systematic rating process (Baldwin, Wong and Leung, 2023: 1).

Bib Gourmand in the Michelin guide is defined as a restaurant that offers value for money (Apak and Nazikgül, 2025: 58). The star criteria for restaurants have not changed since 1936, and these criteria are expressed as the quality of the products used in the dishes, the taste of the food and the mastery used in cooking techniques, the creativity in the kitchen, the service and the taste of the food being worth the price paid, and the consistent continuity of the service provided (Yazıcı Ayyıldız and Kuday, 2023: 56). Michelin star restaurants, which are the symbol of high-level dining experiences (Castillo-Manzano and Zarzoso, 2023: 2), increase the number of visitors significantly after receiving the star (Chiang and Guo, 2021: 1).

On October 11, 2022, the Michelin guide included Istanbul in the guide for the first time, and in 2023, Izmir and Bodrum (Temizkan and Aktepe, 2023: 1621). As of 2025, there will be 1 two-star restaurant and 13 one-star restaurants in Türkiye, 27 restaurants in the bib gourmand category, and 87 restaurants on the selection list, and 10 of these 128 restaurants also have a green star (Michelin, 2025). In Izmir, which has a very rich potential in terms of gastronomy tourism (Altıntaş and Hazarhun, 2020: 16), there are 4 one-star restaurants, 8 restaurants in the bib gourmand category,

and 12 restaurants on the selection list; 4 of these restaurants also have a green star (Michelin, 2025).

Methodology:

For the purpose of the research, a total of 184 Tripadvisor reviews belonging to 8 restaurants in the Bib Gourmand list of the Michelin Guide in Izmir were analyzed with content analysis.

The process performed in content analysis is to bring together similar data within the framework of certain concepts and themes and to organize and interpret them in a way that readers can understand (Yıldırım and Şimşek, 2016: 242). Content analysis is used to determine the existence of words, concepts, themes, idioms, characters or sentences in one or more texts and to quantify them (Kızıltepe, 2017: 253-254).

Results and Conclusions:

In Izmir, a total of 3,456 reviews have been made on Tripadvisor so far for restaurants included in the Michelin Guide Bib Gourmand list. The business with the most Tripadvisor reviews has 1,573 reviews; while the business with the fewest reviews has 1 review. The overall total evaluation scores of the businesses vary between 3.8 and 5. When the comments made in the last 3 years are examined, it is determined that the review scores most of the businesses have received in the last 3 years are lower than their overall review scores.

As a result of the analyses in the research, 2 different themes were formed as satisfaction and complaints. Each theme consists of categories such as food/beverage, service employees, physical environment, menu, cleanliness/hygiene, price/value and other, and each category consists of different codes. In the research, the participants mostly stated that the food was delicious. In addition, while meticulous presentations, unusual flavors and delicious wines are among the repeated codes, there are also repeated codes in the comments regarding the employees being friendly, interested, sincere and hospitable. In the comments, positive comments about the physical environment are about the atmosphere, the spaciousness of the place, the stylishness of the environment and easy access to the place; and about the menu, there is a wide variety on the menu and local products. In the comments, it is also mentioned that the businesses are clean, and the pricing policy proportional to quality is also among the repeated codes. It is understood from the comments that the treats offered by the businesses to their customers are also welcomed.

In the comments, the most repeated complaint codes of the customers about food and beverages are about the food being tasteless, careless and the presentations being small, while in the comments about the service and employees, the most repeated complaints are that the employees are indifferent, egoistic/rude and sullen. In the comments, the fact that the environment is crowded and there are aggressive dogs are also among the complaints about the physical environment, while the fact that the menu is limited and the prices are not written are also complaints about the menu, albeit rarely. One of the most mentioned and commented issues about restaurants is the pricing policy, and it is repeated that the prices are high and the service is not worth the price.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Review Article | Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 17.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.09.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Gümüştop, A., Yaşar, F. (2025). Hybrid Creatures in Turkish Art, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3418-3444. https://doi.org/10.35674/kent.1659277

Türk Sanatında Hibrit (Melez) Yaratıklar

Hybrid Creatures in Turkish Art

Ahmet Gümüştop[1], Fatma Yaşar[2]

Öz

Bu makale, Türk tasvir sanatında insan-hayvan karışımı mitolojik figürlerin ikonografik analizini yaparak, tarihsel süreçteki değişimlerini ve sanattaki kullanım biçimlerini incelemektedir. Farklı kültürler ve inanç sistemlerinden beslenen bu figürler, Türk sanatında çeşitli dönemlerde farklı anlamlar kazanarak, koruyucu, kozmolojik ve sembolik unsurlar olarak sanat eserlerinde yer almıştır. Çalışmada, Harpi, Siren, Şahmeran, Sfenks, Kentaur, Burak ve Dabbetü'l-Arz gibi figürler ele alınmıştır. Bu figürlerin çeşitli dönemlerde sanat eserlerinde nasıl işlendiği, hangi sembolik anlamları taşıdığı ve hangi inanç sistemleriyle ilişkilendirildiği ele alınmıştır. Harpi figürü, özellikle mezar taşları, türbeler ve saray dekorasyonlarında yer alarak koruyucu bir unsur olarak işlenmiştir. Siren ise, koruyucu bir anlam taşımakta olup özellikle çini eserlerde karşımıza çıkar. Şahmeran figürü; bilgelik, şifa ve doğanın döngüselliğini simgeleyen mitolojik bir varlık olarak halk sanatında yaygınlaşmıştır. Mezopotamya kökenli olan Sfenks, Anadolu'da saray ve tapınak girişlerinde koruyucu figür olarak kullanılmış, Hititler ve Selçuklular tarafından benimsenerek farklı ikonografik yorumlara tabi tutulmuştur. Kentaur, astrolojik bağlamda Yay Burcu ile ilişkilendirilmiş, Türk sanatında özellikle astroloji konulu el yazmalarında yer almıştır. Burak ise, Hz. Muhammed'in Miraç yolculuğunda göksel bir binek olarak tasvir edilerek İslam sanatında kutsal bir figür haline gelmiştir. Dabbetü'l-Arz ise İslam inancıyla birlikte sanatta yerini almış ve kitap sanatlarında resmedilmiştir. Bu figürler; minyatürler, kabartmalar, madeni eserler, çini süslemeleri ve mimari dekorasyonlarda farklı kompozisyonlarla işlenmiştir. Çalışma mevcut literatüre dayanarak, figürlerin ikonografik özelliklerini ve sanattaki görünümlerini bir araya getirmektedir. Bu yönüyle derleme niteliği taşıyan çalışma, ilgili alanda yapılacak daha detaylı araştırmalara temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, İkonografi, Türk Tasvir Sanatı, Mitolojik Yaratıklar

ABSTRACT

This article examines the iconographic representations of human-animal hybrid mythological figures in Turkish pictorial art by compiling existing literature focusing on their historical transformations and usage in artistic contexts. Influenced by various cultures and belief systems, these figures have taken on different meanings throughout Turkish art history, appearing as protective, cosmological, and symbolic elements. The study covers figures such as Harpy, Siren, Shahmaran, Sphinx, Centaur, Buraq, and Dabbat al-Ard. These creatures are explored in terms of how they were represented in different periods, what symbolic meanings they carried, and with which belief systems they were associated. The Harpy, for instance, appears as a protective motif on tombstones, shrines, and palace decorations. The Siren also carries a protective role, frequently found on ceramic tiles. The Shahmaran symbolizes wisdom, healing, and the cyclical nature of life, particularly in folk art. The Sphinx of Mesopotamian origin was adopted by the Hittites and Seljuks as a protective architectural motif at entrances to palaces and temples. The Centaur, associated with the Sagittarius zodiac sign, appears in astrological manuscripts. The Buraq is depicted as the celestial mount of Prophet Muhammad during the Mi'raj journey and has become a sacred figure in Islamic art. Dabbat al-Ard, rooted in Islamic eschatology, has been visually interpreted in manuscript arts. These figures are featured in miniatures, reliefs, metalwork, tiles, and architectural ornamentation in diverse compositions. This study compiles iconographic information from existing sources. As a literature-based review, it aims to provide a foundational resource for future, more detailed research in this field.

Keywords: Mythology, Iconography, Turkish Depiction Art, Mythological Creatures

[1] **Corresponding Author | Sorumlu Yazar:** Arş. Gör. Dr. Ahmet Gümüştop, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, a.gumustop@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9580-2759.
[2] Dr. Fatma Yaşar, fatmayasar.5048@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7748-3248.

GİRİŞ

İnsan-hayvan karışımı mitolojik varlıklar, farklı kültürlerde derin sembolik anlamlar taşıyan figürler olarak ortaya çıkmaktadır. Antik dönemlerden itibaren birçok uygarlığın sanat, mitoloji ve inanç sistemlerinde kendine yer bulan bu varlıklar, kültürel etkileşimler yoluyla zamanla biçimsel ve anlamsal dönüşümlere uğramıştır. Türk sanatında yer alan bu tür melez figürler ise sadece estetik birer unsur olarak değil, aynı zamanda kozmolojik, koruyucu ve metafizik işlevler üstlenen güçlü semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu figürlerin görsel temsilleri, inanç sistemleri ve dönemsel yorumları sanat tarihi ve ikonografi açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu figürlerin Türk sanatındaki temsillerini tanıtmayı amaçlayan bir derleme çalışmasıdır. Harpi, Siren, Şahmeran, Sfenks, Kentaur, Burak ve Dabbetü'l-Arz gibi figürler, mevcut literatür doğrultusunda ele alınmış; figürlerin kökeni, ikonografik yapısı ve sanattaki görünüm biçimleri açıklanmıştır. Bu bağlamda, farklı dönemlerde ve farklı sanat türlerinde (minyatür, çini, kabartma, taş işçiliği, el yazmaları vb.) bu figürlerin nasıl işlendiği değerlendirilmiş; Orta Asya, Mezopotamya, Antik Mısır, İran ve İslam sanat geleneğiyle olan etkileşimleri de göz önünde bulundurulmuştur.

Mevcut çalışmaların çoğu, bu figürlerin tarihsel gelişimini ve mitolojik bağlamını incelerken; sanat içindeki stilistik evrimleri, ikonografik detayları ve kültürel bağlamdaki çeşitliliği açısından daha sınırlı veriler sunmaktadır. Bu çalışma, alan yazındaki verileri bir araya getirerek figürlerin sanattaki görsel ve kültürel izlerini sistemli biçimde sunmayı amaçlamaktadır. Böylece hem ikonografi hem de sanat tarihi alanında daha derinlemesine yapılacak çalışmalara bir ön çerçeve oluşturması hedeflenmektedir.

1. İnsan Hayvan Karşımı Yaratıklar

1.1. Harpi Figürü

Kadın başlı, kuş gövdeli mitolojik figürler; antik kültürlerde hem ölüm sonrası ruhla ilişkilendirilmiş hem de koruyucu veya baştan çıkarıcı nitelikler atfedilmiş yaratıklar olarak tasvir edilmiştir. Bu tür varlıkların ilk örneklerinden biri Antik Mısır sanatında görülen "Ba" kuşudur. "Ba", Mısır inanç sisteminde insan ruhunun öte dünyadaki biçimidir ve genellikle kuş gövdeli, insan başlı bir figür olarak temsil edilir. Ruhun ölümden sonra bedeni terk edip yeniden doğuşa kavuşacağına dair inanç, Ba figürünün ikonografisinde vücut bulmuştur (Bear, 1965, s. 14). "Ba, çoğunlukla başında ilahi niteliğini simgeleyen bir şeritle, kimi zaman ise dua eden ya da yaşamın sembolü olan ankh'ı tutan bir biçimde betimlenmiştir; ayrıca erkek ya da kadın başlı varyantları da sanat eserlerinde yer almıştır (Nouri & Hashem, 2018, s. 115 ve Elhelw, 2020, s. 187). Ba figürünün iki temel ikonografik tipi mevcuttur: İlki önden cepheden gösterilen, kanatlarını simetrik biçimde açmış figürdür; ikincisi ise farklı duruşlarda ve çeşitli sahnelerle ilişkilendirilmiş, açık veya kapalı kanatlı formdur (Temür, 2009, s. 185). Özellikle dua ederken tasvir edilen Ba figürleri, ruhun tanrılara ulaşma isteğini yansıtır. Ancak bu figürler dekoratif amaçla değil, kutsal ve sembolik işlev doğrultusunda kullanılmıştır.

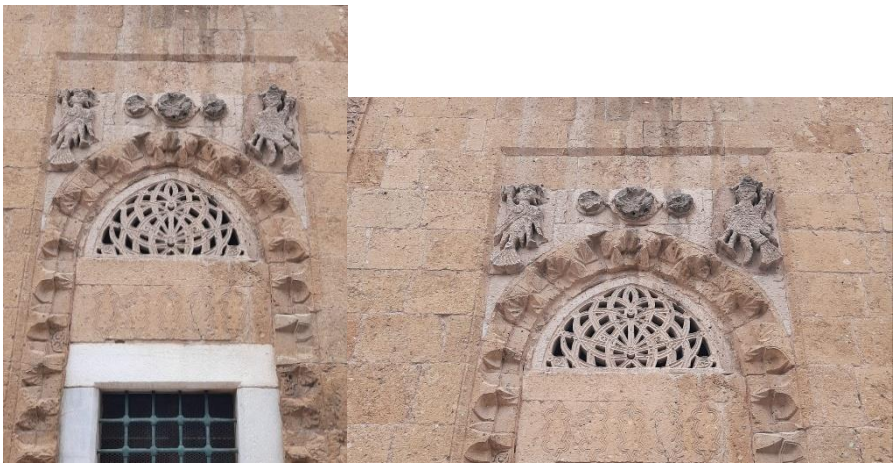
Şekil 1. Ba Kuşları Dendarah Tapınağı (M.S 125- MS.50)
Kaynak: (https://l24.im/UIjeyK)

Ba'nın Grek mitolojisinde karşılı yer alan Harpidir. Harpiler, kadın başlı ve kuş gövdeli yaratıklar olup Yunan mitolojisinde "insan kuşu" olarak tanımlanmışlardır (Temür, 2016, s.5). Harpiler, genellikle ölümle ve cezalandırma ile ilişkilendirilmişlerdir. Mezopotamya ve Anadolu sanatlarında da benzer figüratif öğeler görülmekte, özellikle Urartu dönemine ait kazanlarda bu tür melez varlıklar süsleme amacıyla kullanılmıştır (Muscarella, 1962, s.317). Ancak bu figürlerin doğrudan dinî anlam taşıyıp taşımadığı konusunda kesin bir yargı bulunmamaktadır (Temür, 2009, s.185). Bu bağlamda önemli bir örnek olan Harpi Anıtı, 1838 senesinde gezgin Charles Fellows'un Likya bölgesinde yer alan Ksantos'ta yaptığı araştırmalar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Klasik Dönem agorasına ait olan bu mezar anıtı, dört cephesinde farklı sahnelerin yer aldığı kabartmalarla süslüdür. Fellows, kuzey ve güney yüzlerdeki kanatlı figürleri "Harpi" olarak tanımlamış, bu nedenle yapı "Harpi Anıtı" adını almıştır (Karademir ve Özdemir, 2013, s. 92).

Şekil 2. Harpi Anıtı
Kaynak: (https://arkeofili.com/harpy-mezar-aniti-yurtdisindaki-eserlerimiz/)

Türk sanatında Harpi figürü hem estetik hem de sembolik anlam taşır. Orta Asya Şamanizm'inde Harpi benzeri kuş figürleri, ölülerin ruhlarına rehberlik eden, yeraltı ve gökyüzü yolculuklarında şamanlara eşlik eden varlıklar olarak değerlendirilmiştir. İslamiyet'in kabulüyle bu figürler sembolik anlamlarını kaybetmeden yeni biçimlerde İslam sanatında yer almıştır. Örneğin, Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'nde yer alan Harpi figürleri, ölüm ve yaşam arasındaki geçişi temsil eder (Parla, 2019, s.1021). Anadolu Selçuklu sanatında Harpiler özellikle koruyucu sembol olarak öne çıkar. Gazne Sarayı'ndaki mermer panolarda, Kubadabad Sarayı çinilerinde ve Konya Kalesi'nde yer alan Harpi tasvirleri, kötülüklerden koruma amacıyla kullanılmıştır (Çetin, 2019, s.30; Öney, 1968, s.151). Aynı figür, Kayseri Karatay Hanı'nda taç kapısı süslemelerine gizlenmiş biçimde yer alır.

Şekil 3. Niğde Hüdavent Hatun Türbesi (Güneydoğu Cephe)
Kaynak: A. Gümüştop Arşivi

Harpi figürlerinin bir diğer önemli kullanımı ise kötülüklerden koruyucu sembol olarak görülmesidir (Çetin, 2019, s. 30). Örneğin, Gazne Sarayı'na ait mermer bir panodaki Harpi figürü, sultanın

koruyucusu olarak tasvir edilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde bu koruyuculuk işlevi, Kubadabad Sarayı'nın çini süslemelerinde zengin bir kompozisyonla ortaya çıkmıştır. Siren ya da Harpi figürleri, bu yapıların koruyucu sembolleri olarak dikkat çeker (Şekil 3). Bunun dışında, kale ve kervansaraylarda yer alan Harpi figürleri, şehri ve yolcuları kötü ruhlardan koruma işleviyle tasvir edilmiştir (Öney, 1968, s. 151). Saray dışında kale ve kervansaray yapılarında Harpiler yine koruyucu olarak kullanılmıştır (Çetin, 2019, s. 31). Konya kalesinden çıkarılmış olan günümüzde İnce Minareli Medrese Taş Eserler müzesinde sergilenen Harpi kabartması ve Kayseri Karatay Hanı'nın taç kapısı üzerindeki bitkisel süsleme içerisine gizlenmiş Harpi figürü yolcuların ve şehrin koruyucusu olduğuna inanılarak tasvir edildiği düşünülür (Şekil 4).

Şekil 4. Konya Kalesi Harpi Figürü (Konya Taş Eserler Müzesi)
Kaynak: (https://l24.im/TlHpc)

Harpilerin nazardan ve kötü ruhlardan koruyucu rolüne ilişkin olarak çeşitli takı ve süs eşyalarında da kullanıldığı görülmektedir. Büyük Selçuklu dönemine ait altın bir yüzüğün iki kenarında yer alan Harpi figürleri nazardan korunmak amacıyla tasvir edildiği düşünülür (Şekil 5). Harpiler aynı zamanda bolluk ve bereketin sembolü olarak da sanat eserlerinde yer bulmuştur. İslam öncesi Türk kültüründe Umay Ana ile ilişkilendirilen Harpi figürü, hayat ağacı ve balık gibi motiflerle birlikte bereketi simgeleyen bir kompozisyonun parçası olmuştur.

Şekil 5. Büyük Selçuklu Dönemi Altın Yüzük Üzerinde Harpi (Metropolitan Müzesi)
Kaynak: (https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452831)

Aradan geçen uzun yüzyıllar sonra bile Osmanlı medeniyetinde bolluk ve bereketin sembollü olarak kullanılmaya devam etmiştir. 16. ve 17. yüzyılları arasında tarihlendirilen Louvre Müzesi'nde korunan İznik seramiğinde karşımıza çıkması bu geleneğin devamı olduğunu ortaya koyar (Şekil 6).

Şekil 6. 16-17. yüzyıla ait çini seramik
Kaynak: (https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010331111)

Türk kozmolojisinde Harpi, burçlarla ilişkilendirilmiş ve ikizler burcunun temsili olarak sanat eserlerinde kullanılmıştır. Artuklu dönemine ait bronz aynalar bu figürün kozmolojik anlamını ortaya koyan eserler arasında yer alır (Şekil 7). Harpi figürlerinin ikonografisi incelendiğinde, çekik badem gözlü, gonca ağızlı, dolgun yüzlü ve küçük burunlu bir tipe sahip oldukları görülmektedir. Bu yüz tipi, Orta Asya kökenli betimlemelerle uyumluluk göstermektedir.

Şekil 7. Artuklu Dönemi Bronz Ayna
Kaynak: (Çetin, 2019, s.45)

1.2. Siren

Bazı araştırmacılar, Siren ve Harpi figürlerinin benzer ikonografik özellikler taşıması nedeniyle bu iki varlığı ortak bir kategoride ele almıştır. Ancak bu çalışmada, aralarındaki yapısal ve işlevsel farkların net şekilde ortaya konabilmesi amacıyla iki figür ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Sirenler, başı insan olan kuşlar ya da kuş kadınlar biçiminde tasvir edilen mitolojik varlıklardır ve kökenleri Mezopotamya ve Mısır gibi Yakın Doğu uygarlıklarına dayandırılmaktadır. En erken örneklerinin Miken

Geç Dönemi'nde ortaya çıktığı düşünülmektedir. MÖ 8. yüzyılın başlarından itibaren erken Yunan sanatında insan başlı kuş figürlerine rastlanmaktadır (Shideed, 2025, s. 69).

Tablo 1. Siren ve Harpi Arasındaki Farklar

Özellik	Siren	Harpi
Görev / Rol	Denizcileri şarkılarıyla cezbeden, baştan çıkarıcı varlıklar	Genellikle cezalandırıcı, korkutucu ya da ruhları kaçıran varlıklar
Fiziksel Görünüm	Kadın başlı, kuş gövdeli (ilk dönem); Orta Çağ'da yarı balık-yarı kadın	Kadın başlı, göğüslü; genellikle pençeli (akbaba), yırtıcı kanatlı
Sanattaki temsil	Lahit, fresk, çini, seramiklerde; simetrik ve zarif kompozisyonlarda	Mimari kabartmalar, çini, taş eserlerde koruyucu figür
Türk-İslam Sanatındaki Rolü	Sır altı çinilerde, özellikle Kubad Abad'da; bazen astrolojik bağlamda	Harpi adıyla mimaride yaygın; bereket, koruma ve kötülük savar işlevi

Sirenler, Antik Yunan mitolojisinde denizcileri etkileyici sesleriyle büyüleyerek yoldan çıkaran melez varlıklardır (Alsan, 2024, s. 671). İlk betimlemelerde kuş gövdeli, kadın başlı olarak karşımıza çıkan Sirenler, zamanla özellikle Orta Çağ etkisiyle alt kısmı balık, üst kısmı kadın olan denizkızlarına dönüşmüşlerdir. Ancak bu balıksı betimleme, özgün Grek anlatılarında yer almaz (Erhat, 1972, s. 343). Antik kaynaklar Sirenlerin sayısını değişken biçimde verir: bazen iki, bazen üç ya da dört kız kardeşten söz edilir. Bazı anlatımlarda birinin şarkı söylediği, diğerlerinin lir ve flüt çaldığı belirtilir. Müzik, Sirenlerin başlıca tuzağıdır; öylesine güçlüdür ki doğayı bile susturabilir Sirenlerin şarkı söyleyen ya da müzisyen figürler olarak betimlenmesi ilk kez M.Ö 6. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır (Shideed, 2025, s. 69).

Şekil 8. Siren Dekorlu Seramik
Kaynak: (https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1843-1103-31)

Mitolojik kökenlerine dair farklı görüşler de mevcuttur. Sirenlerin Muse'lerden biri (Terpsikhore, Melpomene ya da Calliope) ile nehir tanrısı Achelous'un kızları olduğu sıkça belirtilir. Bazı anlatılarda ise Persephone'nin arkadaşları oldukları, Hades tarafından kaçırılan Persephone'yi aramak için tanrılardan kanat istedikleri ve bu sayede kuş kadınlara dönüştükleri aktarılır. Erken dönem Yunan sanatı, Sirenleri genellikle kuş gövdeli ve kadın başlı olarak betimlerken, ilerleyen dönemlerde figürinler ve vazolarda kanatlı kadın formunda görülmeye başlanmıştır. Sirenler yalnızca mitolojik değil, aynı zamanda alegorik ve dinsel figürler hâline de gelmiştir. Erken Hristiyan yazarları, Sirenleri dünyevi arzuların ve günahın sembolü olarak yorumlamışlardır. İskenderiyeli Clement, Odysseus'un direğe bağlanışını, bir Hristiyanın dünyevi zevklere karşı ruhsal direnciyle ilişkilendirir (Bonnefoy, 1981, s. 419–420). Sanatta Siren figürü genellikle femme fatale (baştan çıkaran kadın) arketipiyle örtüşen biçimde tasvir edilir. Özellikle Orta Çağ ve Rönesans dönemine ait el yazmalarında, Sirenler çoğunlukla yarı balık yarı kadın formunda ve erotik unsurlarla öne çıkarılmış biçimde betimlenmiştir (Shideed, 2025, s. 67) (Şekil 9).

Şekil 9. Balık Kuyruklu Sirenler, J. Paul Getty Museum. Ms. 100, fol. 14
Kaynak: (https://blogs.getty.edu/iris/the-enchantress-of-the-medieval-bestiary/)

Orta Asya'daki Şaman inançlarında da Sirenlere benzer figürlerin izlerine rastlanmaktadır. Sirenlerin ölüm ve öteki dünya ile ilişkilendirilmesi, Antik Yunan'dan günümüze uzanan dinî ve sanatsal bir motif olarak değerlendirilmiştir. Antik çağda Siren, yas tutan kadınların sembolü olarak karşımıza çıkmış, görsel temsillerinde insanileşen yüz hatları ve duygusal ifadeler öne çıkmış; ancak kuş ayakları, alt gövde ve kanatlar gibi karakteristik unsurlarını korumuştur. Orta Çağ Avrupa'sında ise, özellikle İskandinav mitolojisinin etkisiyle Siren imgesi dönüşerek üst gövdesi insan, alt kısmı balık şeklindeki deniz kızlarına evrilmiştir (Alsan, 2005, s. 97). Mezopotamya ve Anadolu kültürlerinde ise Sirenler, kimi zaman ruhları taşıyan ya da ölüm sonrasında rehberlik eden varlıklar olarak kabul edilmiştir. Türk sanatında da Siren tasvirleri mevcuttur; ancak bu figürler çoğunlukla Harpiler gibi benzer mitolojik yaratıklarla ilişkilendirilmiştir. Harpiler, ölüm ve kadınlık imgeleriyle bağdaştırılırken, Sirenler ise daha çok devlet kuşu Hüma ile özdeşleştirilmiştir. Orta Çağ Rus sanatında Siren figürleri özellikle "kolt" adı verilen süs eşyalarında yoğun biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Bu koltlar, genellikle altın veya gümüşten yapılmış, zengin Rus ailelerinin 15–17. yüzyıllarda definelere sakladığı değerli objeler arasında yer alır. Arkeolojik buluntulara göre bu nesneler, büyük ölçüde kadınlara özgü takılar olarak değerlendirilir. Bu kolt süs eşyalarında siren figürlerine yer verilmiştir. Orta Çağ Rus sanatı ile Uygur sanatında Siren tasvirleri, ortak ikonografik unsurlar taşımakla birlikte, farklı adlandırmalar ve özgün kompozisyonlarla resmedilmiştir (Avşar, 2012, s. 11) (Şekil 10).

Şekil 10. Sirenli Kolt Örneği,
Kaynak: (Avşar, 2012, s. 11)

Uygur sanatı ve Selçuklu dönemi sanatı da Siren figürlerini figüratif anlatımlarda benimsemiştir. Uygur minyatürleri ve seramiklerinde, Siren figürü sıkça görülürken, Selçuklu döneminde taş, alçı, ahşap ve maden gibi çeşitli malzemelerde işlenmiştir. Özellikle Konya Kılıç Arslan Köşkü'ndeki alçı süslemelerde ve I. Alaeddin Keykubad dönemine ait Konya surlarındaki taş kabartmalarda, Siren figürleri diğer

koruyucu yaratıklarla birlikte (çift başlı kartal, ejder, tavus kuşu, aslan vb.) yer alır (Atasayar, 2023, 22). Kubad Abad Sarayı çinilerinde, Siren motifi özellikle sır altı ve lüster teknikleriyle yapılmış yıldız levhalar üzerinde dikkat çeker. Bir örnekte, başında taç taşıyan, kalın kaşlı ve oval yüzlü, güvercine benzer şişkin gövdeli bir Siren figürü; krem rengi zemin, siyah yarım palmet arka plan üzerinde, kobalt mavisi ve mangan moru renklerle işlenmiştir (Arık, 2000, s. 5). Bir örnekte, Siren figürünün yüzü geleneksel Asya tipi olmaktan uzak, daha çok Anadolu yerlisi bir karakter taşır. Tek kaş, çekik burun ve badem göz gibi stilize özellikler korunmuş, figür patlıcan moru, beyaz çizgiler, yeşil ve kahverengi tonlamalarla renklendirilmiştir (Arık ve Arık, 2007, s. 256) (Şekil 11).

Şekil 11. Kubadabad Çinilerinde Harpi Tasvirleri (Konya Sırçalı Medrese Çini Eserler Müzesi)
Kaynak: (Avşar, 2012)

1.3. Şahmeran Figürü

"Şah" kelimesi hükümdar ya da yönetici anlamına gelirken, "mar" yılan; "maran" ise yılanlar anlamında kullanılmaktadır (Topal, 2021, s. 58). Bu doğrultuda “Şah-ı Maran” ifadesi, “yılanların hükümdarı” anlamına gelmekte olup, zamanla “Şahmeran” biçiminde yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca halk arasında bu figür, “Yemliha” adıyla da bilinmektedir (Sökmen ve Balkanal, 2018, s. 284). Türk kültüründe üst kısmı insan, alt kısmı yılan formunda tasvir edilen bu mitolojik figürün kökeni, erken dönem toplumlara kadar uzanmaktadır. Şahmeran imgesi, tarihsel süreçte mimari süslemelerden tekstil ürünlerine, pano ve madeni objelerden gündelik eşyalara kadar pek çok sanat dalında kendine yer bulmuştur (Şekil 12). Özellikle camaltı sanatı bağlamında en sık kullanılan fantastik figürlerden biri hâline gelmiştir (Topal, 2021, s. 58).

Şekil 12. Şahmeran Figürlü Bakır Pano
Kaynak: (Topal, 2021, Şekil 34)

Türk mitolojisinde Şahmeran, çeşitli anlamlar yüklenmiş olan yılan ve ejderha sembolleri çevresinde şekillenmiş bir figürdür (Çağlar, 2016, s. 102). Bu bağlamda yılan, yalnızca tehlike unsuru değil; aynı

zamanda ölüm ve dirilişin, bilgelik ve koruyuculuğun da simgesidir (Sökmen ve Balkanal, 2018, s. 282). Yılanla bağlantılı bir başka figür olan ejder de tıpkı yılan gibi eski Türk inançlarında evren, bereket, sağlık ve temizlik gibi temalarla ilişkilendirilmiştir (Topal, 2021, s. 58). Şahmeran figürü, Türk anlatı geleneğinde Mezopotamya etkili efsanevi bir varlık olarak yer bulmuştur (Sökmen ve Balkanal, 2021, s. 420). Yeraltı varlığına işaret eden bu mitolojik figür, Şamanist inançta Erlik'le ilişkilendirilmiş; İslam kültüründe ise ejderhaya benzetilmiştir (Demir, 2024, s. 79). Edebî anlamda Şahmeran anlatıları, İran kökenli Câmasbnâme gibi metinlerle ilişkilendirilmiş, zamanla Türk edebiyatında ve halk anlatılarında kalıcı bir iz bırakmıştır (Önlü ve Karadağ, 2024, s. 64). Bu figürün öne çıkan yönleri bilgeliği, sır taşıyıcılığı ve şifa verici doğasıdır. Orta Asya ve Hint mitolojilerinde yılan, doğanın dönüşümünü ve bereketi simgelerken; Altay mitolojisinde ise yeniden doğuşun ve kozmik dengenin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Saraç & Yayan, 2019, s. 302). Anadolu halk inanışında ise yılanın evi koruyan bir varlık olduğuna, zarar verilmediği sürece ev halkına kötülük getirmeyeceğine inanılır. Bu nedenle, yılanı öldürmenin uğursuzluk getireceği düşüncesi yaygındır (Balıkçı, 2018, s. 60). Şahmeran figürü, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Siirt, Tarsus, Mersin, Iğdır, Artvin, Erzincan, Tunceli, Van ve Mardin gibi şehirlerde bu betimlemelere sıkça rastlanır (Topal ve Berkli, 2020, s. 482). Dinî sembolizm açısından değerlendirildiğinde, Şahmeran'ın Umay Ana başta olmak üzere pek çok kutsal kadın figürüyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Onun mağarada yaşaması, mağara kültüyle ilişkilendirilmiş ve Umay Ana ile olan sembolik bağı güçlendirmiştir (Kodaman, 2018, s. 1355; Balıkçı, 2018, s. 57). Figürün başındaki hilal formundaki taç, ayın doğurganlıkla özdeşleştirilen sembolizmine işaret eder. Bu bağlamda ay, Umay'ın kutsal işaretlerinden biri olarak da yorumlanmıştır (Çağlar, 2016, s. 106).

Şekil 13. Şahmeran Figürlü Duvar Halısı, 50 x 85 cm.
Kaynak: (Sökmen & Balkanal, 2021, s. 432)

Şamanist inanışta yılan, Şaman'ın gökyüzü ile yer altı arasında geçişini sağlayan bir rehber ruh olarak kabul edilir. Yenilenme özelliği nedeniyle ay ile özdeşleştirilen yılan, bu yönüyle ölümsüzlüğün ve bilgeliğin sembolü hâline gelmiştir (Kodaman, 2018, s. 1355). Şahmeran'ın taşıdığı başlıca sembolik anlamları zehir ve şifa ikiliği, gizli bilgilerin muhafazası ve doğayla uyumlu dönüşümsel gücüdür. Bu bağlamda, bazı halk inanışlarında Şahmeran'a duyulan saygı nedeniyle figürü evlerin görünür yerlerine ya da dükkânlara asma geleneği sürdürülmektedir (Sökmen & Balkanal, 2018, s. 292). Efsanelerde yılan etinin şifa verici özelliğinden söz edilirken, onu yiyen kişinin hayvanların dilinden anlayacağına inanıldığı da görülmektedir (Durbilmez & Tekin, 2020, s. 312). Figüratif olarak Şahmeran tasvirleri genellikle dişil biçimde sunulmuş; keçi boynuzları, uzun kulaklar, pullu vücut ve kuyruk ucunda yılan başı gibi unsurlar ikonografik çeşitlilik göstermiştir (Çağlar, 2016, s. 106). Bazen kuyruğunda el veya bitki sembolü yer almakta, ayaklarında ise su kuşlarına özgü perdeli yapı figürün su kültüyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Hz. Fatma'nın elinin figürde yer alması ise koruyucu gücün arttırılmasına yönelik bir anlayışa işaret eder (Kodaman, 2018, s. 1364). Ayrıca Şahmeran'ın başında yer alan koç boynuzları ana tanrıça ikonografisinin, altı ayaklı betimlemeler ise insanın doğumunu simgeleyen mitolojik

göndermelerin uzantısı olarak görülmektedir. Gövdesinde yer alan tavus kuşu ise onun her şeyi gören ruhani gözünü simgeler (Çağlar, 2016, s. 101–102). Battalnâme ve Saltuknâme gibi halk anlatılarında, derin kuyuların içinde yaşayan, doğaüstü güce ve bilgiye sahip bir figür olarak karşımıza çıkan Şahmeran, Osmanlı taş baskı metinlerinde ve sözlü halk kültüründe biçimsel devamlılık kazanmıştır. Bu figür, özellikle Tarsus ve Misis gibi yerleşim yerlerinde yaşayan halkın kolektif belleğinde mitolojik bir sembol hâlinde korunmuştur (Çıblak, 2007, s. 191). Şahmeran, tarih boyunca Ana Tanrıça kültü, Türk mitolojisi ve İslamî sembolizmle iç içe geçerek Anadolu kültürlerinde güçlü bir dişil ikon hâline gelmiştir.

1.4. Sfenks Figürü

Sfenks figürü, Antik Mısır'da ortaya çıkmış ve zamanla kutsal bir sembol hâline gelmiştir (Temür, 2007, s. 567). Özellikle firavun mezarları ve piramitlerin korunması amacıyla yapılan bu heykeller, gücün ve otoritenin simgesi olarak değerlendirilmiştir. En ünlü sfenks örneği, MÖ 3. binyılda inşa edilen Büyük Gize Sfenksi'dir (Dessenne, 1957, s. 175) (Şekil 14). Aslan gövdeli ve insan başlı bu anıtsal yapı, genellikle firavun Kefren ile ilişkilendirilmiş olup, onun ilahi gücünü ve hükümdarlığını temsil ettiği düşünülmektedir (Keser ve Telli, 2017, 613). Eski Mısır'da aslan figürü, gücü ve otoriteyi temsil eden önemli bir sembol olarak kullanılmış, firavunların koruyucusu niteliğinde tasvir edilmiştir. Kraliyet sanatında sıkça rastlanan bu figür, aynı zamanda güneşle ilişkilendirilerek firavunun tanrısal yönünü vurgulamaktadır (Çoraklı, 2022, s. 214). Sfenks figürünün farklı kültürlerde kazandığı biçimsel ve işlevsel çeşitlilik, Tablo 2'de karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Şekil 14. Büyük Gize Sfenksi
Kaynak: https://l24.im/jGcy

Tablo 2: Sfensk Tipolojisi

Sfenks Tipi	Bölge/Köken	Temel Özellikler
Antik Mısır Sfenksi	Antik Mısır	Aslan gövdesi, insan başı, kanatsız;
Suriye-Asya Sfenksi	Suriye / Mezopotamya	Mısır etkili, kanatlı ve sembolik süslemeler
Anadolu/Hitit Sfenksi	Anadolu / Hitit	Hathor saç stili, kartal burun, bazen iki başlı, mimari koruyucu
Minos (Girit) Sfenksi	Girit / Minos	Kanatsız, aslan gövdeli, doğu etkili, bukle saç yapısı
Antik Yunan Sfenksi	Yunanistan	Kanatlı, dişi, bilge figür; sütun üstünde, Oidipus mitosuyla ilişkili
Roma Sfenksi	Roma	Sembol ve statü göstergesi; mezar taşı süslemesi
Anadolu Selçuklu Sfenksi	Anadolu (Selçuklu)	Naif yüz ifadeli, figüratif sahnelerde; çini ve kabartmalarda
Güney Asya / Budist Sfenksi	Güney Asya (Hindistan)	Hayvan formlu (ör. at), tapınak kapılarında; Helen-Budist sentezi

Sfenks figürü yalnızca Mısır ile sınırlı kalmamış, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu gibi coğrafyalarda farklı kültürel formlar kazanmıştır. Kanatlı sfenkslerin ilk kez MÖ 2040-1640 yılları arasında Suriye sanatına girmesiyle birlikte (Orta Krallık Dönemi), bu figür fantastik bir kimlik kazanmıştır (Temür, 2007, s. 567). Bu dönemde, sfenks figürü aslan gövdeli, insan başlı ve kanatlı bir varlık olarak tasvir edilmeye başlanmıştır. Anadolu'da sfenks motifi ilk kez MÖ 1950-1750 yılları arasındaki Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülmektedir. Bu döneme ait silindir ve damga mühürlerde, özellikle Kültepe ve Acemhöyük buluntularında sfenks tasvirlerine rastlanmıştır. "Walters Mührü" üzerindeki kanatlı sfenks figürleri, Suriye etkili tipolojinin Anadolu'ya taşındığını göstermektedir (Temür, 2007, s. 567) (Şekil 15).

Şekil 15. Walters Mührü
Kaynak: (Temür, 2007, Res. 2)

Sfenks figürü, Hititler döneminde ise daha belirgin ve özgün bir form kazanmıştır. Hitit sfenksleri üzerinde yoğun bir şekilde Mısır etkisi görülmektedir; özellikle "Hathor" saç stiline sahip fildişi sfenksler Acemhöyük'teki saray kalıntılarında dikkat çekicidir. Bu figürlerin saç şekli, Mısır'daki Hathor kültüyle benzerlik taşımakla birlikte yerel biçimlerde yorumlanmıştır (Temür, 2007, 568). Ayrıca, Mısır kökenli uraeus yılanı gibi unsurlar ise Hitit sfenkslerinde bulunmamaktadır; ancak ithal eserlerde görülmektedir. Hitit sfenkslerinin bir diğer ayırt edici özelliği ise bazılarında erkek, bazılarında dişi özellikler taşımasıdır; bu durum, figürlerin cinsiyetine dair kesin bir yargıya varmayı zorlaştırmaktadır (Temür, 2008, s. 568; Saydam, 2019, s. 13).

Şekil 16. Oedipus ve Thebes Sfenksinin Seramik Örnekleri
Kaynak: (https://www.ngv.vic.gov.au/essay/the-riddle-of-the-sphinx-an-attic-red-figure-lekythos/)

Anadolu'da sfenks figürü, Hitit, Lidya ve Frigya gibi medeniyetlerde mühür, vazo ve kabartmalarda kullanılmıştır. Hititlerde güneşin sembolü olarak da görülen sfenksler, saray girişlerinde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Boğazköy (Hattuşa) ve Alacahöyük şehir kapılarında yer alan anıtsal taş sfenksler, kapı bekçisi işleviyle yapılmıştır. Boğazköy'deki sfenksler üç boyutlu yontulmuş olup, baş kısımları gövdeye göre daha büyük tutulmuştur. Berlin ve İstanbul müzelerinde bulunan bu sfenkslerde yuvarlak yüz yapısı, kartal burun ve spiral saç tutamları gibi özellikler görülmektedir (Temür, 2007, 570; Saydam,

2019, s. 13-14). Alacahöyük sfenkslerinin ise yalnızca cepheleri işlenmiştir ve bu figürlerde belirgin yüz hatları, küçük dudaklar, büyük kulaklar ve kıvrımlı saç stilleri dikkat çekmektedir. Bu figürlerin saç biçimi, Acemhöyük kazılarında bulunan fildişi kutusundaki sfenkslerde olduğu gibi Hathorik tarzın yerel uyarlamalarıdır (Temür, 2007, s. 572; Çoraklı, 2022, s. 215; Özgüç, 1976, s.549).

Şekil 17. Kanatlı Sfenks, Asur MET Museum
Kaynak: (https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/32.143.2)

Sfenks figürü, yalnızca kraliyet veya dinî anlamlar taşımamış, aynı zamanda koruyucu bir sembol olarak da kullanılmıştır. Hititlerde olduğu gibi, Mezopotamya'da da M.Ö 3. binyıldan itibaren sfenks figürlerine mühürlerde ve kabartmalarda rastlanmakta olup, bu figürlerin tanrılarla doğrudan ilişkilendirilmediği, daha çok ikincil sahnelerde koruyucu unsur olarak ele alındığı anlaşılmaktadır (Çoraklı, 2022, s. 216). Anadolu'da da bu anlayış devam etmiş, özellikle saray ve kent girişlerinde sfenksler apotropeik (kötülüklerden koruyucu) figürler olarak yer almıştır.

Şekil 18. Alacahöyük Sfenksi
Kaynak: (https://l24.im/YvfCG)

Anadolu Selçuklu sanatında sfenks figürü, 12. ve 13. yüzyıllardan itibaren özellikle İran ve Suriye etkisiyle yaygınlaşmış ve fantastik figür repertuarında önemli bir yer edinmiştir (Çoraklı, 2022, s. 227). Anadolu'daki mimari kabartmalarda ve çini süslemelerinde sıkça rastlanan bu figür, Selçuklu saraylarının bezemelerinde koruyucu ve uğur getiren bir sembol olarak kullanılmıştır (Mutlu & Özdemir, 2022, s. 1397). Kubad-Abad çinilerindeki sfenks figürleri, yırtıcı hayvanların gövdesine benzer şekilde tasvir edilmiştir (Şekil 14). Figürün duruşunda, ön ayaklardan birinin göğüs seviyesine çekildiği, arka ayaklardan birinin ise öne doğru adım attığı dikkati çeker. Kuyruk genellikle öne kıvrılmıştır; ancak bazı tasvirlerde yukarı kalktığı da gözlenmektedir. Kanatlar sivri uçlu ya da yarım palmet şeklinde sonlanmaktadır. Lüster çini üzerindeki sfenksler, diğerlerine kıyasla daha hareketli bir görünüme sahiptir. İkonografik açıdan sfenksler genellikle dolgun ve yuvarlak yüzlüdür. Gözleri badem formunda, kaşları tek çizgiyle tanımlanmış ve ağız kısmı küçük bir şekilde betimlenmiştir. Bazılarında yanak ve çenede benekler bulunurken, saç uzunluğu değişkenlik göstermektedir. Tepelerinde farklı biçimlerde başlıklar yer almakta ve figürlerin arka planı bitkisel motiflerle süslenmiştir (Arık, 2000, s. 164).

Şekil 19. Kubad-Abad Sarayı Sfensks Tasvirleri, Çini Pano
Kaynak: (https://l24.im/s2t6D)

Selçuklu sfenkslerinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, yüz ifadelerinde naif ve sevimli bir üslup tercih edilmesidir. Mısır ve Mezopotamya'daki güçlü ve otoriter görünüme sahip sfenkslerden farklı olarak, Selçuklu sfenksleri daha zarif ve süslemeci bir anlayışla ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu sfenksleri, figüratif sahnelerde de kullanılmış ve genellikle av sahneleri, müzikal eğlenceler ya da saray yaşamını betimleyen kompozisyonlarda yer almıştır. Özellikle müzik, avcılık ve eğlence sahnelerinde sfenksler, koruyucu bir simge olarak değerlendirilmiştir (Şekil 15) (Öney, 1967, s. 128). Ayrıca, Mezopotamya ve İran'daki sfenkslerin cinsiyet ayrımı belirgin bir şekilde yapılırken, Selçuklu sfenkslerinde bu durumun net olmadığı, bazen dişi ve erkek figürlerin birbirine benzer şekilde işlendiği görülmektedir (Çoraklı, 2022, s. 229) (Şekil 20).

Şekil 20. Selçuklu Dönemi Seramik Tabak, 13. Yüzyıl
Kaynak: (https://data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/object/71856)

1.5. Kentaur Figürü

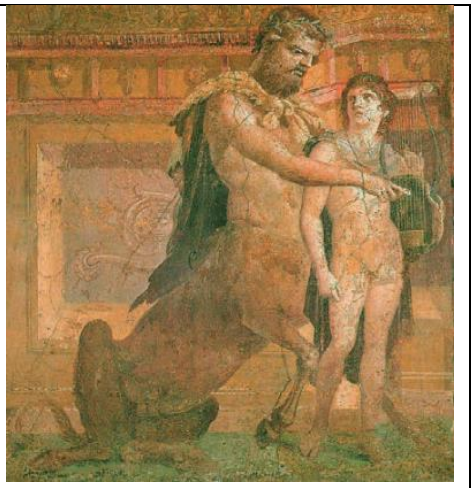
Kentaurlar (Κένταυροι), alt kısmı at, üst kısmı ise insan olan melez (hibrit) mitolojik varlıklardır. Bu figürlere ilişkin anlatılar, ağırlıklı olarak klasik Yunan mitolojisinde yer almakta ve genellikle insan doğasının sınırlarını aşan, düalist karakterleriyle dikkat çekmektedir. Kentaurların kökeni, Teselya'nın kadim halklarından Lapithler'in efsanevi kralı İksion'a dayandırılır (López ve Mayorga, 2018, s. 26-27). Efsaneye göre İksion, Phokis Kralı Deioneus'un kızı Dia ile evlenmek istemiş, karşılığında değerli armağanlar sunacağına söz vermiştir. Ancak evlilik gerçekleştikten sonra sözünü tutmayarak Deioneus'u bir tuzağa düşürmüş ve onu ateşe iterek öldürmüştür. Bu eylemi nedeniyle toplumdan dışlanmış, kınanmış ve tanrıların gazabını üzerine çekmiştir. Tanrı Zeus, bu durumda olan İksion'u

affederek Olimpos'taki tanrılar sofrasına kabul etmiştir. Ancak İksion, bu ikinci şansı da heba etmiş; Zeus'un eşi Hera'ya ilgi duyarak ona kur yapmaya çalışmıştır. Zeus, durumu fark ederek Hera'ya benzeyen bir bulut (Nephele) yaratmış ve bunu İksion'a sunmuştur (Temür, 2009, s. 78). İksion, gerçek zannettiği bu bulutla birleşmiş ve bu birliktelikten kentauros ırkı doğmuştur. Bu büyük nankörlük ve sadakatsizlik karşısında Zeus, İksion'u alevlerle çevrili bir tekerleğe bağlamış, ambrosia içtiği için ölümsüzlük kazanmış olan bu figürü sonsuz bir cezaya mahkûm etmiştir (Öner, 2024, s. 1273). Lopez ve Mayorga tarafından Kentaurosların, dört temel prototipi vardır (Lopez ve Mayorga, 2018, s. 27). Bunlardan ilki, sırtına at gövdesi eklenmiş bir adam şeklindedir. Bu en eski tasvirler M.Ö. 10. yüzyıla kadar uzanır ve genellikle bilge kentaur Kheiron ile ilişkilendirilir. En bilinen örneklerden biri, Eretria Müzesi'nde yer alan ve "Lefkandi Kentaurları" olarak bilinen pişmiş toprak heykelciktir (López ve Mayorga, 2018, s. 27). İkinci prototip, insan başı, gövdesi ve kollarıyla birlikte atın alt uzuvlarına sahip figürdür. Bu biçim, özellikle siyah ve kırmızı figürlü Yunan seramiklerinde yaygın şekilde görülür. Çoğunlukla grotesk yüz hatlarına sahip bu figürler, satirleri andıran basık burun, hayvansı kulak ve geniş alın gibi özellikler taşır. Üçüncü prototip ise aynı formu kadın bedeniyle temsil eden "Kentauridler"dir. Bu kadın kentaurlar, Helenistik dönemde ortaya çıkmış ve özellikle Roma dönemine ait lahitlerde çıplak kadın üst bedeniyle hayvan kulaklarının birlikte yer aldığı tasvirlerle dikkat çekmiştir. Bu figürlere Ovidius ve Filostratos gibi yazarlar özel ilgi göstermiştir. Son prototip olan İhtiyokentaurlar, insan başı, gövdesi ve kollarına; at gövdesi ve balık yüzgecine sahip olan, nadir görülen yaratıklardır (López ve Mayorga, 2018, s. 27) (Şekil 21).

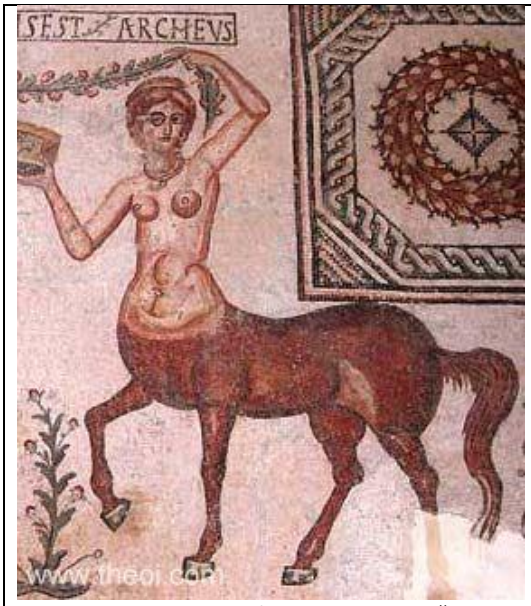
Her ne kadar bu yaratıkların ikonografik yansımaları çeşitlilik arz etse de Yunan sanatındaki kentaurlara dair temalar sınırlı kalmıştır. En çok işlenen konu, kentaurlar ile Lapithler arasındaki çatışmayı betimleyen Kentauromakhia (Kentaurların Savaşı) sahneleridir. Bu tema, zamanla Yunanlar ile barbarlar (özellikle Persler) arasındaki kültürel ve siyasal karşıtlığın simgesi hâline gelmiştir. Diğer yaygın konular arasında nympha'ların kaçırılması, kahramanların eğitilmesi ve Herakles ile karşılaşmalar yer alır. Ancak Arkaik ve Klasik dönem Yunan ikonografisinde, kentaurların müziğe eğilimli veya insani nitelikler taşıyan bir formda temsil edildiğine dair herhangi bir görsel kanıt bulunmamaktadır.

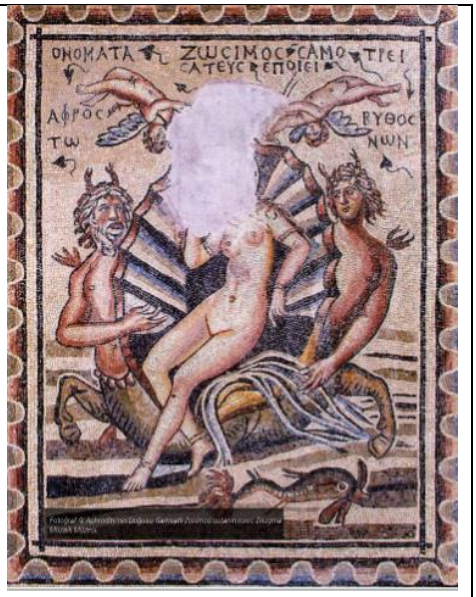
Tip 1: Lefkandi Kentaur

Tip 2: Napoli Nazionale Arkeoloi Müzesi, M.S. 1. Yüzyıl

Tip 3: Kentaurid, Tunus Yer Mozaiği, M.S. 3. yüzyıl

Tip 4: Ichthyocentaur, Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi

Şekil 21. Kentaur Tipleri

Kentaur Türk İslam sanatında Yay Burcunu temsil eder. Kentaur figürü genellikle bedeninden yükselen insan gövdesiyle resmedilir ve kuyruk kısmından çıkan ejder figürüne doğru yayını gererek ok atmaya hazırlanmış bir pozisyonda betimlenir (Esin, 1965, s. 169). Bu ikonografik anlatım, burcun temsil edildiği pek çok görselde tekrar eden bir kompozisyon olarak karşımıza çıkar. Sahnenin örneklerinden biri Artuklu Dönemi aynada yer alır. İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. Gümüş kakmalı süslemelere sahip demir bir aynada, bir doğanla (şahinle) avlanan bir avcıyı gösteren bir av sahnesi yer alır. Çevresinde, bir çift ejderha ve diğer hayvan figürlerinin yer aldığı bir bordür bulunur. Aynanın üst kısmından sapına doğru aşağıya doğru simetrik olarak yerleştirilmiş çeşitli yaratıklar (Ejderhalar, geyikler, ok atmaya hazırlanan kentauroslar (kentaurlar), ayılar ve griffonlar) vardır. Buradaki kentaur figürü Yay Burcunu temsil etmektedir (Esin, 2004, s. 192; Öney, 1968, s. 145).

Şekil 22. Yay Burcu Tasviri, Dakâiku'l-Hakâik ve Kitâb-ı Mûnisü'l-Avârif, 1272-73, fol. 115v
Kaynak: (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410888f/f238.image)

Yay Burcu, klasik astrolojik metinlerde "Kavs" adıyla anılmış ve tarihsel yazma eserlerde bu adla yer almıştır. Bu burçta doğan kişilerin iri yapılı, ela gözlü, açık tenli ve sağlıklı bireyler olduğu belirtilmiş, mesleklerde (öğretmen, ressam, vaiz) yer aldıkları ifade edilmiştir. Sanat tarihinde ve özellikle minyatür sanatında Yay burcu, üst gövdesi insan, alt kısmı ise at bedeninden oluşan bir figür biçiminde tasvir edilmiştir (Şekil 16). Figür genellikle elinde bir yay tutan ve geriye dönerek nişan alan bir insan biçiminde tasarlanmıştır. Ancak bazı tasvirlerde, okçu figürünün öne doğru atış yaptığı kompozisyonlara da rastlanmaktadır. Kuyruk kısmı kimi zaman ejder başı şeklinde tasarlanmış olup, bu

ayrıntının Ejder Aygırı efsanesiyle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir (Duymaz, 2019, s. 58). Yay Burcunun bu karakteristik tasviri, Kusayr Amra Hamamı örneğinde görülmekle birlikte, burada kentaur figürü yayını kuyruğuna doğru yöneltmiş bir pozisyonda tasvir edilmiştir (Şekil 23) (Çaycı, 2002, s. 109).

Şekil 23. Kusayr Amra Hamamı, kentaur figürü detayı
Kaynak: (https://www.nathalie-ruaux.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=289:qasr-amra&catid=115&Itemid=334)

Kusayr Amra freskindeki kentaur figürünün geriye dönük şekilde kuyruğundaki ejdere ok atması, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ithaf edilen Dakâiku'l-Hakâik ve Kitâb-ı Mûnisü'l-Avârif adlı 1272-73 tarihli eserdeki Yay Burcu tasvirinde de görülmektedir. Selçuklu döneminde kentaur figürü özellikle madeni eserlerde yaygınlaşmış, 13. yüzyıla ait bronz kilit parçalarında ve 1202'de Artuklu Emiri Nasıreddin Artuk Arslan tarafından bastırılan sikkelerde işlenmiştir (Turan, 2019, s. 161).

1.6. Burak

İslâm minyatür sanatında Burak figürü özel ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Minyatür kompozisyonlarında farklı biçimlerde betimlenmekle birlikte, çoğu örnekte tasvirler edebî eserlerdeki anlatımlara paralel şekilde şekillenmiştir. "Parıldamak, şimşek çakmak" anlamına gelen Arapça berk kelimesinden türeyen "Burak" adı, ya bu varlığın saf ve parlak rengiyle ya da olağanüstü hızıyla ilişkilendirilerek verilmiştir.

Hz. Muhammed'in manevi yolculuğunda ona eşlik eden Burak, miraç anlatılarının en dikkat çekici figürlerinden biridir (Arbaş, 2023, s. 310). Hadis kaynaklarında Burak, beyaz renkte, orta büyüklükte bir binek hayvanı olarak tasvir edilmekte ve adımlarını oldukça geniş bir mesafeye ulaştırabildiği belirtilmektedir. Olağanüstü hız ve yeteneklere sahip olduğu ifade edilen Burak, gideceği yere en kısa sürede varabilme özelliğiyle öne çıkmaktadır (Can, 2015, s. 272). Bazı eserlerde Burak, oldukça detaylı bir tasvirle ele alınmıştır. Bu anlatımlara göre, yüzü insan yüzüne benzeyen, ancak bir deveden daha uzun bir varlık olarak betimlenmiştir. Boynunun ata benzetildiği, tüylerinin misk gibi güzel koktuğu ve teninin kızıl elmas renginde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, altından yapılmış ayaklara sahip olduğu, gözlerinin ve kulaklarının inci ve zümrütten oluştuğu belirtilmiştir (Can, 2015, s. 272).

Kuyruğu, sığır kuyruğu gibi güzel kokulu olup, bir deveninki gibi betimlenmiş, yularının kızıl altından olduğu ve çeşitli değerli taşlarla süslendiği anlatılmıştır. Üzengisinin kırmızı akik taşından yapıldığı, üzerine beyaz inciler ve mavi değerli taşlar dizildiği belirtilirken, tüylerinin siyah ve beyaz renklerden oluştuğu vurgulanmıştır. Bu anlatımlara göre Burak, Hz. Âdem yaratılmadan önce cennette var olmuş, kuşların bulunduğu bahçelerde dolaşan bir binek olarak kabul edilmiştir. Olağanüstü hız yeteneğine sahip olduğu ve attığı her adımın gözün görebildiği mesafeye ulaştığı ifade edilmiştir. Rüzgârdan daha hızlı olduğu vurgulanarak, olağanüstü bir varlık olarak tasvir edilmiştir (Duymaz, 2019, s. 49). Bu olağanüstü fiziksel özellikleri ve melez yapısı, Burak figürünü yalnızca İslamî anlatılarla sınırlı olmayan, daha geniş bir ikonografik bağlama yerleştirmemizi sağlar. Özellikle Sümer, Hitit, Assur ve Urartu

sanatlarında karşımıza çıkan melez yaratık figürleriyle Burak arasında dikkat çekici benzerlikler bulunmaktadır. Bu bağlamda, Asur sanatında sıkça rastlanan Lamassu, insan başlı, kanatlı ve boğa ya da aslan gövdeli koruyucu bir figür olarak öne çıkar. Lamassu'nun kutsallık, güç ve koruma gibi anlamlar taşıması, Burak'ın da benzer şekilde kutsal bir rehber, binek ve sembolik figür olarak yorumlanmasına zemin hazırlamıştır (Halverson, vd., 2011, s. 151).

Burak tasvirleri, İslam sanatında özellikle Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi yolculuğu bağlamında gelişmiş ve bölgelere göre farklılıklar göstermiştir. Kur'an'da Hz. Muhammed'in göğe yükselişi detaylandırılmamış olsa da hadislerde bu yolculuğun Burak adı verilen olağanüstü bir binek sayesinde gerçekleştiği anlatılmıştır. Görsel sanatta Burak'ın en eski tasvirlerinden biri, 14. yüzyılda Camiu't-teravih'te yer alır. Osmanlı sanatında Burak tasvirleri, farklı eserlerde işlenmiş ve çeşitli kompozisyonlarla resmedilmiştir. Burak'ın anlatıldığı temel yazmalardan bazıları, Kıyâmet, Enbiyânâme (Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir) ve Acâibü'l-mahlûkât ve garâibü'l-mevcûdât adlı eserlerdir (Gruber, 2021, s. 284). 1436 yılına tarihlenen günümüzde Paris Ulusal Kütüphanesinde Turc. 190 numaralı envanter numarasıyla korunan Miraçname'nin fol. 53v'daki örnekte Hz. Muhammed, Burak üzerinde verilmiştir (Şekil 24) (Harman, 2012, s. 179).

Şekil 24. Cehennem Kapısı, Miraçname, Paris Biblioteque Nationale, Turc. 190, fol. 53v
Kaynak: (https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc346597)

Burak'ın en yaygın tasviri, Hz. Muhammed'in göğe yükselişini anlatan sahnelerde görülmektedir. Bazı minyatürlerde Hz. Muhammed, Burak'ın sırtında göğe yükselirken, sahnenin alt kısmında Kâbe veya Kudüs'e yer verilmiştir (Şekil 18) (Gruber, 2021, s. 281). Osmanlı minyatür sanatında ve diğer bölgelerin geleneklerinde Burak bazen Hz. Muhammed olmaksızın, bağımsız bir figür olarak da resmedildiği görülür (Şekil 25). Özellikle Hint tasvirlerinde, Burak, peygamber figürüne yer verilmeksizin betimlenmiştir (Taşkent, 2022, s. 380).

Şekil 25. Chester Beatty Kütüphanesi, T 414.121
Kaynak: (https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_414_121/1/LOG_0000/)

a b

Şekil 26. a; Walters Müzesi, W.659, fol. 74r ve Hindistan Sanatında Burak Tasviri, Metropolitan Müzesi
Kaynak: (https://l24.im/gdULs)

Burak tasvirleri, edebî eserlerden (hadisler, tefsirler ve siyer kaynakları) ilham alınarak şekillenmiştir. İlk dönem kaynaklarında Burak'ın insan yüzüne sahip olduğu ya da uyluklarında kanatları olduğu bilgisi bulunmazken, sonraki dönemlerde edebî ve tasavvufî anlatıların etkisiyle bu tür unsurlar eklenmiştir. Sanatçılar, edebî kaynaklardan esinlenerek Burak'ı mücevherlerle süslenmiş eyer ve dizginlerle, boynunda değerli taşlardan oluşan kolyeler ve başında taç ile tasvir etmişlerdir. İlhanlı ve Timurlu mi'râcnâmelerinde bu detayların oldukça belirgin olduğu görülmektedir. En erken örneklerden biri olan Câmiu't-tevârîh'te bile Burak'ın taçlı olarak resmedildiği dikkat çekmektedir (Taşkent, 2022, s. 380).

Şekil 27. Rashīd al-Dīn, Jāmi'al-Tawārīkh, Edinburgh Üniversitesi, Arab Ms. 20, f. 55r
Kaynak: (https://l24.im/BLZKrC)

Yukarıdaki minyatürde Hz. Muhammed'in göğe yükselişi tasvir edilirken, Burak alışılmışın dışında, kolları olan bir kentaurus formunda betimlenmiştir. Ardında elinde kılıç tutan ve başında taç bulunan bir figür yer almakta olup, ilk bakışta bir melek gibi görünse de kuyruğundan çıkan ikinci bir başın varlığı dikkat çekmektedir. Bu kompozisyon, biçimsel özellikleri açısından sfenks ile benzerlik taşımaktadır (Deniz, 2019, s. 247). Burak tasvirlerinde en belirgin detaylardan biri de tavus kuşu kuyruğudur. Siyer-i Nebî'de (1594-95, III. Murad dönemi) Burak, tavus kuşu kuyruğuyla betimlenmiştir. Tavus kuşu, İslam sanatında cennetle ilişkilendirilen bir sembol olmasının yanı sıra mistik anlamlar taşıyan bir figür olarak da kabul edilmiştir. Emel Esin, Burak figürün bazı örneklerde benekli resmedildiğini dile getirmiştir (Esin, 1964, s. 180). Buna Örnek olarak şekil 24-27 verilebilir.

Rivayetlerde, Hz. Muhammed'i Miraç gecesinde taşıyan iki bineğin isimlerinden birinin Burâk, diğerinin ise Refref olduğu aktarılmaktadır. Bazı anlatımlarda Refref'in bir taht niteliği taşıdığı ve bu tahtın Peygamber'i Tanrı'nın huzuruna ulaştırdığı ifade edilmektedir. Miraçnâme'nin ikinci bölümünde de Refref'in ilahi taht olarak tanımlandığı görülmektedir. Kur'an'da Burâk'tan doğrudan söz edilmez; ancak edebî metinlerde bu varlığa mitolojik nitelikler yüklenmiş, farklı biçimlerde tasvir edilen bu anlatılardan esinle minyatürlerde betimlenmiştir. Burâk'ın tasvirine dair en eski örnekler ise Reşîdüddin'in Câmiʿü't-Tevârîh adlı eserinin ilk nüshalarında yer almaktadır.

Şekil 28. New York Public Kütüphanesi, Coll. Turk. MS. 3
Kaynak: (https://l24.im/3qEeSI)

1.7. Dabbetü'l-Arz

Arapça kökenli bir terim olan Dâbbetü'l-Arz, kelime anlamı itibarıyla "yer canlısı" ya da "yerden çıkan varlık" şeklinde ifade edilmektedir. Neml Suresi 82. ayette bu varlığa şu şekilde atıfta bulunulur: "*Söz başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir dâbbe çıkarırız; o, insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını onlara söyler*." Hadis kaynaklarındaki rivayetlerde ise Dâbbetü'l-Arz'ın Hz. Süleyman'a ait mühür ile Hz. Musa'nın asasını taşıdığı, bu mühürle kâfirlerin burunlarını damgaladığı, asayla ise müminlerin yüzlerini aydınlattığı belirtilmektedir. İslami metinlerdeki bu anlatılar, Dâbbetü'l-Arz'ın görsel sanatlara aktarımında zengin ikonografik varyasyonların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı minyatür sanatında Dâbbetü'l-Arz, genel olarak üç farklı tipte temsil edilmiştir: insan başlı hayvan, tamamen hayvansı figür ve insan biçimli yaratık formları. Bu çeşitlilik, İslami kaynaklardaki yorum farklılıkları ile halk inancındaki mitolojik ögelerin birleşiminden kaynaklanmaktadır (Yaman, 2012, s. 47). Figürün tasvirine, özellikle Tercüme-i Miftah-ı Cifr el-Câmi, Falnâme ve Ahvâl-i Kıyâmet gibi eserlerde yer alan minyatürlerde rastlanmaktadır. Şekil 26'daki sahnede Dâbbetü'l-Arz; insan yüzlü, kuş gövdeli ve at (orijinal anlatımda aslan) ayaklı olarak resmedilmiştir (Taş ve Tokalak, 2024, s. 514). Tasvirde, figür sağ eliyle Hz. Süleyman'ın yüzüğünü, sol eliyle de Hz. Musa'nın asasını kavramış biçimde betimlenmiştir. Kompozisyon klasik minyatür düzenlemesine uygun olarak merkeze yerleştirilmiş; bu sayede figürün anlatıdaki merkezi rolü görsel olarak da pekiştirilmiştir. Kanatlarda yer alan altın varak süslemeler ile kırmızı münhanî (kıvrımlı) desenler, figüre estetik bir zenginlik katmaktadır.

Şekil 29. Ahvâl-ı Kıyâmet, SK Hafid Efendi 139,20b
Kaynak: Yaman, 2012, s. 57.

TSMK H.1703, H.1702 ve Dresden Sachsische Landesbibliothek E.445 numaralı Falnâme nüshalarında yer alan Dâbbetü'l-Arz tasvirlerinde figür, insan yüzlü olarak betimlenmiştir (Yaman, 2012, s. 51). TSMK H.1702 numaralı kaydın başlık bölümünde Farsça bir açıklama metni bulunmakta; burada Dâbbetü'l Arz, iki boynuz yerine spiral formda, burmalı bir taç ile tasvir edilmiştir. Figür, iki bacaklı olup farklı hayvan türlerinin eşlik ettiği bir kompozisyon içinde yer almaktadır. Kanatların kıvrımları ile bulutların biçimsel düzenlemesi, Safevî minyatür estetiğini yansıtan stilize özellikler taşımaktadır. TSMK H.1703 numaralı nüshada ise Dâbbetü'l-Arz, saçları yukarı doğru toplanmış, beyaz tüylere sahip ve iki boynuzlu olarak resmedilmiştir. Figür, sol elinde Hz. Süleyman'a atfedilen mührü, sağ elinde ise Hz. Musa'nın asasını tutmaktadır (Taş ve Tokalak, 2024, s. 522). Resim, Dresden Falnâmesi'nde yer alan H. 1702 vr. 47b'deki figürle benzerlik göstermektedir. İnsan yüzü ve gövdesine sahip olan, iki kanatlı, bir elinde asa diğerinde mühür taşıyan bu varlığın sağında ve solunda H. 1702'deki tasvirlere yakın yaratıklar bulunur. Arka planda ise kefeni simgelediği düşünülen beyaz örtülere bürünmüş kadın figürleri yer almaktadır.

a   b

 c

Şekil 30. a; TSMK, H 1702 b; TSMK, H 1703 ve c; Dresden Sachsische Landesbibliothek, E. 445
Kaynak: Yaman, 2012, s. 57.

TSMK, H 1703, H 1702 ve Dresden Sachsische Landesbibliothek, E. 445 Falnâmelerindeki Dâbbetü'l-Arz tasvirinde Dâbbetü'l-Arz insan yüzlü olarak verilmiştir (Yaman, 2012, s. 51). TSMK H.1702 numaralı kayıtta yer alan nüshada başlık kısmında Farsça bir açıklama metni bulunmaktadır. Bu betimlemede Dabbetü'l-Arz, iki boynuz yerine burgulu (burmalı) bir taç ile tasvir edilmiştir. Aynı zamanda iki bacaklı olarak ve farklı hayvan türleriyle birlikte betimlenmiştir. Kanatların kıvrımı ve bulutların tasviri, Safevi minyatür üslubunun izlerini taşımaktadır. TSMK H.1703 numaralı kayıtta yer alan nüshada Dabbetü'l-Arz, iki boynuzlu, saçları yukarıda toplanmış beyaz tüylü bir varlık olarak betimlenmiştir. Sol elinde Hz. Süleyman'ın mührünü, sağ elinde ise Hz. Musa'nın asasını tutmaktadır. Jifr el-Câmi'de sevimli bir yer canlısı olarak tasvir edilen Dabbetü'l-Arz figürü, bu nüshada ürkütücü bir yaratık şeklinde resmedilmiştir (Yaman, 2012, s. 50-51). Dresden Falnâmesi'nde bulunan resim, H. 1702 vr. 47b'deki tipolojiyi hatırlatmaktadır. Figür, insan başı ve gövdesiyle birlikte iki kanada sahiptir; sağ elinde asa, sol elinde ise mühür taşır. Her iki yanında H. 1702'deki tasvirlere benzeyen figürler yer almakta, arka planda ise muhtemelen kefeni temsil eden beyaz örtülere bürünmüş kadın figürleri görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, insan-hayvan karışımı mitolojik figürlerin Türk tasvir sanatındaki temsillerini, tarihsel ve kültürel bağlamlarıyla birlikte ele alarak mevcut literatüre dayalı betimleyici bir değerlendirme

sunmaktadır. Harpi, Siren, Şahmeran, Sfenks, Kentaur, Burak ve Dabbetü'l-Arz gibi figürlerin farklı dönemlerde ve sanat türlerinde nasıl yorumlandığı incelenmiş, bu figürlerin sanatta üstlendikleri sembolik işlevler ortaya konulmuştur. Her biri farklı coğrafyalarda ve inanç sistemlerinde doğmuş olan bu figürler, Türk sanatı içinde yeni anlamlar kazanarak hem görsel hem de ideolojik açıdan dönüşüme uğramıştır.

Çalışma, figürlerin yalnızca süsleme unsurları olmadığını; aksine koruyucu, kozmolojik, mistik ve hatta didaktik mesajlar taşıyan ikonografik semboller olduğunu göstermektedir. Örneğin Harpi figürü, Şamanist inanç sisteminde ölülerin rehberi olarak görülürken, İslamî bağlamda mezar taşı ve türbe süslemelerinde koruyucu bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Şahmeran ise Mezopotamya kökenli olmasına rağmen, halk anlatılarında bilgi ve şifa figürü olarak yeniden yorumlanmış; halk sanatı ürünlerinde yaygın şekilde işlenmiştir. Sfenks ve Kentaur gibi figürler, farklı kültürel katmanlarda estetik ve kozmolojik bağlamlarda varlığını sürdürmüş; Burak ve Dabbetü'l-Arz gibi figürler ise İslamî mitolojinin etkisiyle sanat içinde kutsal bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, figürlerin Türk sanatında nasıl biçimlendiğini ve ne tür sanatsal bağlamlarda yer aldığını ortaya koymak, kültürel süreklilik ve dönüşüm süreçlerini anlamak açısından önemlidir. Ancak bu çalışma, özgün bir ikonografik analiz veya yeni bir kuramsal yaklaşım sunmamaktadır. Daha çok, alandaki mevcut bilgileri sistematik biçimde bir araya getirerek, ileride yapılacak daha derinlikli araştırmalara zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, belirli dönem, sanat dalı veya bölgesel üretim özelinde daha detaylı çözümlemelere yönelmesi; figürlerin ikonografik dönüşümlerini, biçimsel değişimlerini ve sembolik anlamlarını karşılaştırmalı olarak ele alması önem taşımaktadır. Aynı zamanda disiplinlerarası yaklaşımlar kullanılarak, bu figürlerin sanat tarihi, mitoloji, halk bilimi ve dinî düşünce sistemleriyle olan ilişkileri daha kapsamlı biçimde değerlendirilebilir. Bu tür çalışmalar, Türk sanatının zengin semboller evrenine dair daha derinlemesine bir kavrayış sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

Arbaş, H. (2023). Mi'rac olgusunun mukayeseli inşâsı: Hâverânnâme ve Hamse-i Nizâmî'de mi'rac minyatürler. *Marifetname,* 12(2), 305-331. https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1336773

Alsan, Ş. (2024). Siren'in Mitolojik, İkonografik ve Sanat Eserleri Üzerine Analizi: Kültürel ve Sanatsal Bağlamda Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 670-694.

Alsan, Ş. (2005). *Türk mimari süsleme sanatlarında mitolojik kaynaklı hayvan figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Arık, R. (2000). *Kubad-Abad: Selçuklu Sarayı çinileri*. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Arık, R. Arık, O. (2007). *Anadolu Toprağının Hazinesi; Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri*, İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları.

Atasayar, D. (2023). *Selçuklu çini ve seramiklerindeki fantastik figürlerden günümüze çağdaş uyarlamalar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avşar, L. (2012). Kubadabad çinilerindeki harpi-siren figürünün izini sürerken. *Akademik Bakış Dergisi,* 31, 1-21.

Bear, E. (1965). *Sphinixes and harpies in medieval Islamic art*. The Israel Oriental Society.

Balıkçı, Ş. (2018). Şahmeran Efsanesi ve Yılan Tılsımlarının Psikanalitik Açıdan Değerlendirilmesi. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. 1(1), 53-64.

Can, A. (2015). Muhammed'in *Siret'ün-Nebî*'sindeki mi'râç mucizesi bölümü üzerine. *Turkish Studies,* 10(4), 257-318. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7955.

Çağlar Abiha, B. (2016). Geleneksel Halk Sanatında Şahmaran Motifleri ve Bu Motiflerin Dili. Folklor/Edebiyat, 22(88), 99-116.

Çaycı, A. (2002). *Anadolu Selçuklu sanatında gezegen ve burç tasvirleri*, Konya: Palmet Yayınları.

Çetin, Y. (2019). *Türk sanatında Harpi ikonografisi*. Fenomen Yayınları.

Çıblak, N. (2007). Tarsus kültürünün tanıtımında Şahmeran efsanelerinin önemi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(1), 185-196. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4376/59943.

Bonnefoy, Y. (1981). *Mitolojiler Sözlüğü*, Ankara: Dost Kitabevi.

Çoraklı, B. (2022). Sfenks figürünün Selçuklu çini ve seramiğindeki ikonografik yolculuğu. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi,* 10(27), 213-232. https://doi.org/10.31126/akrajournal.1073456

Demir, T. (2024). Türk halk inanış ve uygulamalarında yılanın işlevine mitolojik bir bakış. *Söylem Filoloji Dergisi, 9*(1), 75-88. https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1431925

Deniz, Ç. (2019). Mucizenin ikonografisi: Mi'râç ve mi'râcnâmeler. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi,* 19, 225-283.

Dessenne, A. (1957). *Le Sphinx, Étude Iconographique I, des Origines a la fin du Second Millénaires*, Paris:

Editions de Boccard.

Duymaz, D. (2019). *Kanatlı at betimlemelerinin Türk resim sanatındaki masalsı izdüşümleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elhelw, R. (2020). The Human-Headed Bırd Fıgure In Paıntıng From The Bronze Age To The Early Twentıeth Century. *Journal of Arts & Architecture Research Studies,* 1(1), 186-200.

Esin, E. (1965). The Horse in Turkic Art. *Central Asiatic Journal*, 10(3/4), 167–227. http://www.jstor.org/stable/41926732

Esin, E. (2004). Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Erhat, A. (1972). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gruber, C. (2021). İlhama yolculuk: Mi'râç metinleri ve resimleri. In A. Taşkent & N. Kançal (Eds.), *Osmanlı kültür ortamında mi'râç ve yolculuk durakları: Edebiyatta, müzikte ve resimli elyazmalarında mi'râç ve İslam'ın üç kutsal şehri* (s. 47-62), Dergâh Yayınları.

Halverson, J.R., Goodall, H.L., Corman, S.R. (2011). The Nakba. In: Master Narratives of Islamist Extremism. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1007/978-0-230-11723-5_13

Harman, M. (2012). Başlangıcından 17. yüzyıla kadar İslam minyatür sanatında bazı cehennem tasvirlerinin ikonografisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2(9), 173-195.

Keser, C. S., & Telli, H. (2017). Eskiçağda dinsel ve ideolojik söylemlerin anıtsal kaya yontularında görselleşmesi. *Journal of Turkish Studies*, 607-630.

Kodaman, M., (2018). Şahmeran Resimlerindeki Sembollerin Göstergebilimsel Veanlambilimsel Çözümlenmesi, *Atlas International Refereedjournal On Social Sciences*, 4(13), 1354-1376.

López, M. I. R. (2018). Centaur-musicians in classical iconography. Greek and Roman Musical Studies, 6, 26-50.

Muscarella, O. W. (1962). The Oriental Origin of Siren Cauldron Attachments. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 31(4), 317–329. https://doi.org/10.2307/147233

Mutlu, H. S., & Özdemir, S. (2022). Selçuklu yapılarını süsleyen mitolojik varlıklar. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences,* 57, 1356-4406. https://doi.org/10.29228/JOSHAS.65009

Nouri, N., & Hashem, H. S. (2018).n. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi,* 23, 211-225.

Öner, Y. (2024). Bir Interpretatio Christiana Örneği Olarak Hıristiyan Sembolizminin Mitolojik Varlıkları: Basilisk, Kentaur ve Grifon. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1267-1280. https://doi.org/10.21547/jss.1467645

Öney, G. (1967). İran Selçukluları ile mukayeseli olarak Anadolu Selçuklularında atlı av sahneleri. *Anadolu, 11*, 121-138. https://doi.org/10.1501/andl_0000000098

Öney, G. (1968). Niğde Hüdavend Hatun Türbesi figürlü kabartmaları. *Belleten,* 31(122), 143-154.

Önlü, N., ve Karadağ, N. (2024). Anadolu Türk kültüründe Şahmeran efsanesi: Şahmeran'ın tekstil ürünlerinde motif olarak kullanımı. *ArtDE,* 1, 62-78. https://dergipark.org.tr/tr/pub/artde/issue/88312/1594018

Özdemir, Y. (2021). Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesinden Ünik Özellikte İki Siren/Harpi Figürlü Seramik. *Arkhaia Anatolika*, 4, 123-140. DOI: 10.32949/Arkhaia.2021.29.

Özdemir, B. Ş., ve Keskin, H., (2013). Sirens as Soul Bearers on Lycian Grave Reliefs in the Classical Period. *Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, 1(1), 89-105.

Parla, C. (2019). Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'ne ikonografik yaklaşım. *Turkish Studies Social Sciences,* 14(3), 1007-1032. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22725

Saraç, E., & Yayan, G. H. (2019). Efsaneler ve mitlerin Ahmet Güneştekin'in eserlerine yansımaları. *Social Sciences Studies (SSS) Journal,* 5(29), 301-311. https://doi.org/10.26449/sssj.1204

Saydam, Y. (2019). *Batı resim sanatında sfenks betimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Shideed, R. (2025). Sirens. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 28(1), 66-82. doi: 10.21608/jaauth.2024.321771.1610

Sökmen, S., & Balkanal, Z. (2021). Anadolu sanatında Şahmeran figürlü örnekler. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi,* 6(3), 417-447.

Taş, E. ve Tokalak, B. A. (2024). Apocalyptic perception in Ottoman society and its reflection in illustrated manuscripts (15th-17th centuries). *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(43), 501-528.

Taşkent, A. (2022). İslam kültüründe Burak'ın yazılı ve görsel tasviri. In A. Taşkent & N. Kançal (Eds.), *Osmanlı kültür ortamında mi'râç ve yolculuk durakları* (s. 365-383), Dergâh Yayınları.

Temür, A. (2007). Hitit Sfenkslerinde Mısır, Suriye ve Fenike Etkileri, *Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları* (Ed. Birol Can ve Mehmet Işıklı), İstanbul: Graphis Matbaa.

Temür, A. (2008). Girit-Minos ve Miken sanatında sfenks. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* 20, 135-146. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2558/32970.

Temür, A. (2009). Grek Sanatında Karışık Yaratıklar, [Yayımlanmış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Temür, A. (2016). Yunan Sanatında Karışık Yaratıklar Ve Kökenleri Işığında, Doğu Sanatları İle Batı Sanatları Arasındaki Etkileşimler, *Uluslararası Amisos Dergisi,* 1(1), 1-15.

Turan, H. (2019). İslam sanatında Kantûrus (Kentaur) tasviri. *Sanat Tarihi Dergisi,* 30(1), 149-173. https://doi.org/10.29135/std.768136.

Topal, Y. (2020). Umay-Ana ile Şahmeran'ın Benzer Yönleri ve Koruyucu Etkilerinin Araştırılması, *Uluslararası Türk Kültür ve Sanatı Sempozyumu*, 29-30 Ekim 2020, Ankara, 473-487.

Topal, Y. (2021). *Geleneksel Türk kültür ve inanç sisteminde yer alan fantastik figürlerin çağdaş Türk sanatına yansıması*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaman, B. (2012). Osmanlı Resim Sanatında Dabbetü'l-Arz, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2(29), 41-57.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Hybrid mythological creatures, which combine human and animal features, are important symbolic elements in the cultural and artistic traditions of many civilizations. In Turkish pictorial art, such figures appear not only as decorative elements but also as representations of cosmological, protective, and metaphysical ideas. Despite the increasing interest in mythological symbolism in Turkish art, a comprehensive synthesis focusing on the visual representations of hybrid beings remains underexplored. This study aims to fill that gap by providing a systematic overview of their iconographic characteristics in historical and cultural contexts.

Research Questions

1. How have hybrid mythological figures been incorporated into Turkish representational art across different periods?
2. What symbolic meanings have been associated with figures such as the Harpy, Shahmaran, Sphinx, Centaur, Buraq, and Dabbat al-Ard?
3. How have these figures been transformed and adapted in different artistic contexts, including Central Asian, Islamic, and Ottoman traditions?
4. What role do these mythological creatures play in the representation of cosmological, religious, and protective themes in Turkish art?

Literature Review:

Existing scholarship has often explored mythological figures in the broader contexts of Mesopotamian, Ancient Egyptian, Persian, and Islamic art. However, few studies focus specifically on their transformation within Turkish pictorial art. While figures such as the Sphinx, Shahmaran, or Buraq have been examined in individual studies, there is a need for a consolidated review of how these creatures

have been stylistically and symbolically reinterpreted across mediums like miniature painting, tilework, and architectural decoration.

Methodology

This is a literature-based qualitative review. It synthesizes academic sources, visual materials, and historical records related to hybrid mythological creatures in Turkish art. The study does not conduct new fieldwork or data collection but organizes and compares existing knowledge thematically, based on iconographic and figural analysis. Artistic representations from various time periods and styles are examined descriptively.

Findings

The study identifies recurring mythological figures such as the Harpy, Siren, Shahmaran, Sphinx, Centaur, Buraq, and Dabbat al-Ard. These beings appear in diverse media, including miniatures, architectural ornamentation, ceramics, and metalwork. Their iconographic meanings range from protection and wisdom to cosmology and eschatology. The study finds that over time, these figures have been localized within Turkish visual culture while still carrying traces of their original cultural symbolism. Although analyzed descriptively, the figures are contextualized in their historical and cultural frameworks.

Discussion

The findings show that these hybrid beings served more than decorative purposes—they carried layered meanings shaped by religious, mythical, and philosophical thought. The persistence of certain figures (e.g., Buraq in Islamic manuscripts or Sphinx in Seljuk architecture) highlights their role in cultural continuity. While the study is limited to secondary sources, it reveals patterns of symbolic adaptation and transformation across regions and periods. It also points to the need for deeper comparative and iconographic studies using interdisciplinary methodologies.

Conclusions

The study contributes to the field of Turkish art history by organizing dispersed information into a coherent overview. It highlights the importance of hybrid creatures in shaping the symbolic landscape of Turkish pictorial tradition. Though based on secondary literature, it sets a foundation for future work by underlining iconographic consistencies and thematic recurrences across centuries. Future research may further explore specific case studies, employ visual analysis tools, or investigate local variations in artistic production. Overall, the study provides scholars with a reference point for understanding how mythical hybridity has influenced Turkish visual culture.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 09.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 10.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Peker, D. ve Çaparuşağı, Şarlı, E. (2025). Balkan ve Girit Göçü Üzerine Bir Analiz: Dörtyol Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3445-3467.
https://doi.org/10.35674/kent.1654469

Balkan ve Girit Göçü Üzerine Bir Analiz: Dörtyol Örneği

An Analysis of the Balkan and Cretan Migration: The Dörtyol Example

Dr. Doğan PEKER[1] Emine ŞARLI ÇAPARUŞAĞI[2]

Öz

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkan Savaşları yaşanmıştır. Balkan Savaşları bu bölgelerde yaşayan Türk ve Müslüman kesimin Anadolu'ya doğru göç hareketini beraberinde getirmiştir. Türkiye, Balkanlar ile Kafkasya'dan yoğun bir şekilde göç almıştır. Bu göç hareketi ile gelenler Anadolu'nun uygun yerlerine yerleştirilmiştir. Balkanlar'dan ve özellikle Girit'ten gelen muhacirler, deniz yolu ile Türkiye'nin sahil kesimlerine yerleştirilmiştir. Balkanlar'dan ve Girit'ten göç ile Hatay ili Dörtyol ilçesine de yerleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Balkan ve Girit göçü ile Dörtyol ilçesine gelen muhacirlerin sosyokültürel açıdan somut olmayan kültürel mirasının, sosyal uyum ve sosyal yapı ile ilgi bilgilerin elde edilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada, nitel yöntemlerden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılarak elde edilmiştir. Ortaya çıkartılan veriler, nitel desen olan içerik analizi yöntemi ile kodlanmış ve analiz yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde MAXQDA-24 içerik analiz programı kullanılmıştır. Literatürden ve araştırmadan elde edilen verilerle kod listesi oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, sonuç ve öneriler şeklinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Kentsel Alan Yönetimi, Göç, Girit Göçü, Sosyal Uyum, Dörtyol, Kültürel Miras

ABSTRACT

The Balkan Wars took place in the last periods of the Ottoman Empire. The Balkan Wars brought about a migration movement towards Anatolia of the Turkish and Muslim population living in these regions. Türkiye has received intense immigration from the Balkans and the Caucasus. Those who came with this migration movement were settled in suitable places in Anatolia. Immigrants coming from the Balkans, especially from Crete, settled in the coastal areas of Turkey by sea. There was also an immigration of immigrants from the Balkans and Crete to the Dörtyol district of Hatay province. This study aims to obtain information about the intangible cultural heritage, social harmony, and social structure of the immigrants who came to Dörtyol district with the Balkan and Cretan migration and to transfer them to the next generations.

In this study, the interview method, one of the qualitative methods, was used. Data were obtained using semi-structured interview questions. The data obtained were coded and analyzed using the content analysis method, which is a qualitative design. The data obtained were coded and analyzed using the content analysis method, which is a qualitative design. MAXQDA-24 content analysis program was used to analyze the data. A code list was created using data obtained from literature and research. The obtained data are presented in the form of conclusions

Keywords: Public Administration, Urban Area Management Migration, Cretan Migration, Social Cohesion, Dörtyol, Cultural Heritage

[1] **Corresponding Author:** (Dr.) Millî Eğitim Bakanlığı, doganpeker_31@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8202-1902
[2] Millî Eğitim Bakanlığı, emne.3827@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1817-6833

GİRİŞ

Göç hareketi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar, çok çeşitli nedenler ile yer değiştirirler. Bu yer değiştirme, coğrafi hareketlilik olarak tanımlanır. Küreselleşme, dünyanın herhangi bir yerinde oluşan krizler ve savaşlar, göçe sebep olmaktadır. Değişen dünyada teknolojinin hızlı ilerlemesi; iletişimi daha etkili kullanmaya, dünyanın herhangi bir yerindeki gelişmeleri öğrenmeye ve sosyal ağların gelişmesine de etki etmektedir. Bireyler, daha iyi hayat şartlarında yaşama amacıyla bulundukları ülkelerden başka ülkelere göç edebilmektedir. Bireyler bulundukları ülkelerin devlet yönetiminin politika uygulamalarına bağlı olarak farklı bölge ve ülkeye göç etmek zorunda kalabilmektedir (Akkayan, 1979: 21).

İnsanlar, çok farklı sebeplere bağlı olarak gönüllü veya zoraki yaşadıkları yerleri değiştirmektedir. Göç, çıkış yeri ile varış yeri arasında olmaktadır. Nihayetinde göç çıkış yeri ile varış yeri arasında mekânsal bir ilişki bulunmaktadır. Göç, zaman ve mekân açısından ilişkileri barındıran bir olgudur (Peker, 2024: 537).

Göç; hayat şartlarının çok daha *"kısıtlı"* bir bölgeden ve/veya yerden ekonomik ve hayat şartlarının daha iyi bir bölgeyi bulmak için ya tamamen ya da geçici bir süreliğine *"coğrafi hareketlilikte bulunma"* olarak belirtilir. Göçlerin birçok sebebi vardır: siyasi, sosyal, dini ve ekonomik nedenler, fiziki şartların olumsuzlukları, devlet politikaları gibi. Bu sebeplerden hareketle yapılan göçler, serbest irade ile yapıldığı gibi, zorunlu otorite baskısı ile de yaşanabilir (Akkayan, 1979: 21).

Hemen her dönemde yaşanan göç olayı, Türk tarihinde de kendini göstermektedir. Bu çalışmada Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ardından Türkiye Cumhuriyeti kuruluş tarihinde "mübadele" ile devam eden göçlerin temel nedenleri ve etkileri, Hatay ilinin Dörtyol ilçesi bağlamında araştırılıp saha çalışmalarıyla da desteklenerek kayda alınmaya çalışılmıştır. Mübadele, zorunlu yapılan göçler arasında yerini alır. Mübadele, devletlerin karşılıklı olarak anlaşması üzerine ortaya çıkan durumdur. Mübadelede zorunluluk ve baskı durumunu da içerisinde barındırır (Kocadaş, 2024: 1634). Araştırmanın amacı, somut olmayan kültürel mirası kayıt altına almak ve kültürel dokunun yok olmasına kısmen de olsa engel olmaktır. Araştırmanın sınırlılığı, göç yoluyla Girit'ten ve Yunanistan'dan Dörtyol'a yerleşen muhacirlerdir.

Çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatürde ilgili belgeler incelenmiştir. Araştırmada, verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Bu bağlamda, görüşmeciler için nitel görüşme formu hazırlanmıştır. Katılımcılara görüşme esnasında sorulacak açık uçlu özellikte yirmi (20) soru hazırlanarak belirli bir sistematiğe kavuşturulmuştur. Ancak görüşme esnasında görüş ve cevapların tam ve doyurucu şekilde alınabilmesi için sonda sorular da yöneltilmiştir. Bu görüşme formu, Dörtyol'da yaşayan muhacirlerden on sekiz (18) kişiye yöneltilmiştir. Görüşme, yüz yüze yapılmış ve video kayıt ile kaydedilmiştir. Görüşmelerde kaynak kişilerin sorulara verdiği cevapların çözümlenmesinde maxqda nitel analiz programı kullanılmıştır. İçerik analizinde hedef, ölçekteki kavramları, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlar arası ve temalar arası ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Bu bağlamda verilerin daha anlaşılır hâle gelmesi yapılacaktır. Nitel analizde kavramlar, araştırmacıları temalara götürmektedir. Nihayetinde temalar sayesinde olguları açıkça ortaya çıkartılmaktadır. Tüm bu işlemlerle daha anlaşılır bir şekle kavuşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242).

1. Literatür Taraması

Girit adasında çok çeşitli medeniyetlerin izini sürmek söz konusudur. Ada jeopolitik açıdan çok önemli konumda olması nedeniyle Ege ve Akdeniz'e hâkim olmak isteyen devletlerin ada dikkatini çekmektedir. Adada Roma, Bizans, Osmanlı, Venedik, İtalya gibi devletlerin etkisi görülmektedir. Rumların kültür özelliklerine bakıldığında: *"Akdeniz'de Girit, Girit ile birlikte Kıbrıs adası İtalyan*

kültürünü ve dilini benimsemiştir. Ortodoks olmalarına, Rumca konuşmalarına rağmen Rumların kültüründe İtalyan kültürünün izi kalmış, bununla birlikte Katolik kültürü de devam etmiştir." (Ortaylı, 2008: 84)

Osmanlı devleti, göç politikalarını kullanan bir devlettir. Göç olgusu Osmanlı Devletinde iskân metodu olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti fethettiği topraklara kendi toplumundan kişileri yerleştirerek o yerleri Türkleştirme yoluyla geniş bir coğrafyada hükmünü sürdürmüştür. Osmanlı Devleti güç kaybedince, özellikle 1699 yılından sonra Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan tersine göçler başlamıştır. Bu durum neticesinde "*Osmanlı Devleti"*, "muhacir ve mübadil" kavramlarıyla karşılaşmıştır (Tonguç, 1966: 54-55).

Anadolu'ya doğru Girit'ten yapılan göç hareketliliğinin günümüze kadar gelen bireyleri *Girit Türkleri* şeklinde ifade edilmektedir. Osmanlı Dönemi'nde gelenler *"Eski Giritliler"*, mübadele neticesinde gelenler *"Yeni Giritliler"* diye iki ayrı kategoriye ayrılmıştır. Girit adasından ilk göç hareketi, 1866 yılında yaşanan olaylar neticesinde yaşanmıştır. Girit'te 2 Eylül 1866 günü *"Genel Meclisi'nin"* aldığı bir kararla ada üzerinde Osmanlı hâkimiyetini ilga ettiklerinin ilanı ve adanın Yunanistan'a ilhakının duyurulması ile birlikte 1866 yılının Ekim ayında göç hareketi başlamıştır (Toprak, 2012: 151).

Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri'nin baskısı nedeni ile 1878 yılında imzaladığı *"Halepa Fermanı"* neticesinde Hristiyanlara fazla hakların verilmesi, Müslüman halkın çok zor durumlara itilmesine sebep olmuştur. Girit'teki baskılarla adadaki Türklerin göç etmeleri hedeflenmiştir (Ünsal, 2009: 51-73). Girit adasındaki Müslüman halk, Hıristiyan kesimin geniş haklara sahip olduğunu biliyordu. Bu bağlamda valinin Hristiyan birisi olmasını istemiyorlardı. Diğer taraftan Hristiyan kesim de Osmanlı tarafından gönderilen valileri istemiyorlardı. Bu duruma bağlı anlaşmazlıklar kanlı çatışmaları beraberinde getirmiştir. Rumların gerçekleştirdiği baskı ve cinayetler sonucunda Türkler, adadaki kırsal kesimden daha güvenli yerler olan şehirlere doğru göç hareketine başladılar (Parlak, 2004: 25).

1889 yılına gelindiğinde ise Hristiyanlar önce vergi vermemeye başladılar. Ardından oluşturdukları çetelerle Osmanlı silahlı gücüne saldırmaya yöneldiler. Zaten mevcut olan iki toplum arasındaki düşmanlık, çatışamaya dönüşerek Girit adasında iç savaş çıkmasına neden oldu. 1897 yılında ise adanın Yunanistan tarafından işgali ile beraber göç hareketi, şiddetli şekilde tekrar yaşanmaya başladı. Köy ve kırsal kesimlerdeki Müslüman halk, neyi var neyi yok geride bırakarak kentlere doğru hareket edip buralara yığıldılar. Müslüman halkın geride bıraktıkları evlere ise Ortodokslar yerleştiler (Şenesen, 2012: 259).

Girit adasındaki ikinci dalga, Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sırasında ortaya çıkan otorite boşluğunu fırsat bilinerek, oldu-bitti neticesinde adanın Yunanistan'a bağlanması süreci ile adadan ayrılanları kapsamaktadır. 1908 yılı 6 Ekim de *Girit'teki* Rumlar burasını *"Yunanistan'a bağladıklarını"* ilan etmişlerdir (Ortaylı, 2008: 531).

Üçüncü dalga denilen dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi ile 1924 yılında gerçekleşmiştir. Girit adasının 1897 yılında nüfusuna bakıldığında 300.000 olan toplam nüfusun 70.000'i Müslüman nüfusa sahip olarak belirlenmiştir. Ancak 1900 yılına gelindiğinde adada Müslüman nüfusun oldukça azaldığıdır. Nihayetinde bu tarihte toplam nüfusun 303.553 olduğu bu nüfusun Müslüman olan kesiminin 33.496 olduğu tespit olunmuştur (Adıyeke, A.N., 2000: 267). Ortaya çıkan bu göç dalgası ile Anadolu'nun güneyi ile birlikte batısı oldukça etkilenmiştir. Ege adaları aynı göç hareketi ile etkilenmiştir. Bu göç hareketiyle 1899 yılında Mersin, Antalya, İzmir ile Tarsus'a Giritli göçmenlerin geldiği görülmüştür. Anadolu ile birlikte Girit göçünden etkilenen yerler Selanik, Bingazi, Rodos, İstanköy ve Cezayir'dir (Emgili, F., 2006: 190).

"Mübadele" yakın Türk tarihinin büyük göç dalgalarındandır. *"30 Ocak 1923"*de Türkiye ve Yunanistan arasında Lozan'da imza altına alınan "*sözleşme ve protokolle"*, Türkiye'deki yerleşik *"Ortodoks*

Rumlar" ile Yunanistan'da bulunan Müslümanların zoraki yer değiştirilmesi (göçü) öngörülmüştür. Yapılan *"Mübadele Sözleşmesi"* sonucunda Türkiye'ye göç edenler, *"mübadele muhaciri"* ve/veya *"mübadil"* şeklinde ifade edilmektedir (Özsoy, 2007: 11). Balkanlardan Cumhuriyetin ilanından sonrada göç devam etmiştir. Bu bağlamda Balkanlardan 430.000 kişi Türkiye'ye gelmiştir (Altınöz, 2024: 8).

2. Yöntem ve Bulguların Analizi

Bu bölümde Balkan ve Girit göçü üzerine bir analiz: Dörtyol örneği" başlıklı çalışmanın, amacı, önemi, yöntemi ve bulguların yorumlanması yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyet Dönemi ile devam eden Balkan ve Girit göçü özelinde Dörtyol İlçesine yapılan göç ile kaynak kişilerden göç, kültürel miras verileri elde edilerek literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

2.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada Girit ve Yunanistan kaynaklı göç hareketinin uzantısı ve yerleşkesi olan Hatay Dörtyol muhacirlerinin bu süreçte yaşadıkları ve süreç sonrası etkileşimi ele alınmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılarak, ilgili belge ve kaynaklar tarama yöntemiyle incelenmiştir. İlgili taramada fark edildiği üzere muhacir araştırmalarında, Hatay Dörtyol muhacirleri ile ilgili detaylı ve kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Alandaki bu eksikliğe ışık tutması açısından yapılan araştırma önemlidir. Konunun muhatabı olan kaynak kişilerle görüşme yöntemiyle saha çalışması yapılmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Girit'ten Hatay ili Dörtyol ilçesine göç ele alınmıştır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel bir çalışmada, ortaya çıkartılan bulgular, geniş ve uzundur. İçerik bakımından değişken şekilde bulunması çözümlenmesini zorlaştırır. Bunun sebebi de nitel çalışmada elde edilen yanıtların sistematik olmamasıdır. Bu nedenle belli bir standarda kavuşturulamaz. Nitel çalışmada direk alıntılar araştırmanın temelini oluşturur. Görüşmeye iştirak edenlerin düşüncelerini ve tecrübelerini ortaya çıkartmaktır (Patton, 2014:21).

Nitel desenli araştırma yöntemi, tümevarımsal gelişen özelliktedir. Araştırmayı yapan kişinin veri toplaması ve analiz yapma deneyimiyle şekillenmektedir. Nitel desenli yapılan çalışmalarda bir teoriden ziyade tümevarımsal şekilde sürecin yönetilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Creswell, 2013: 22). Bu yöntem ile çok fazla olguların ve durumların meydana çıkartılması ve yorumlanması çok yararlı olmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018: 118).

Yapılan araştırmada verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Bu bağlamda görüşmeciler için nitel görüşme formu oluşturulmuştur. Daha yalın bir ifade ile katılımcılara görüşme esnasında sorulacak temel sorular hazırlanarak belirli bir sistematiğe kavuşturulmuştur. Ancak görüşme esnasında görüş ve yanıtların alınabilmesi adına sonda sorular da yöneltilmiştir. Çalışmanın nitel görüşme formu sorularının oluşturulmasında uzman desteği alınmıştır[3]. Yarı yapılandırılmış görüşme formu 20 sorudan oluşturulmuştur. Bu sorular açık uçlu olarak tasarlanmıştır.

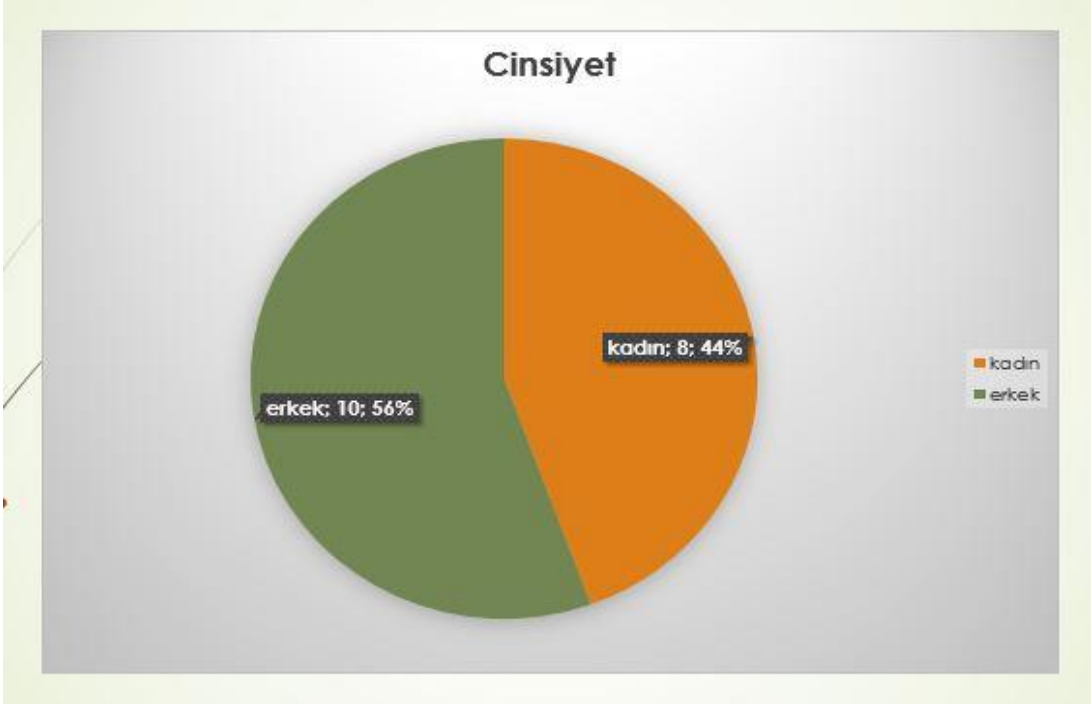
2.4. Katılımcıların Demografik Durumu

Araştırmanın evreni Hatay ilinin Dörtyol ilçesinde yaşayan muhacirlerdir. Araştırmanın örneklemini ise Dörtyol'da bulunan muhacirlerden hâlihazırda ulaşılan 18 (on sekiz) kişi oluşturmaktadır. Bu

[3] Mustafa Kemal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünden öğretim üyesi Doç. Dr. Gönül Reyhanoğlu'ndan uzman desteği alınmıştır.

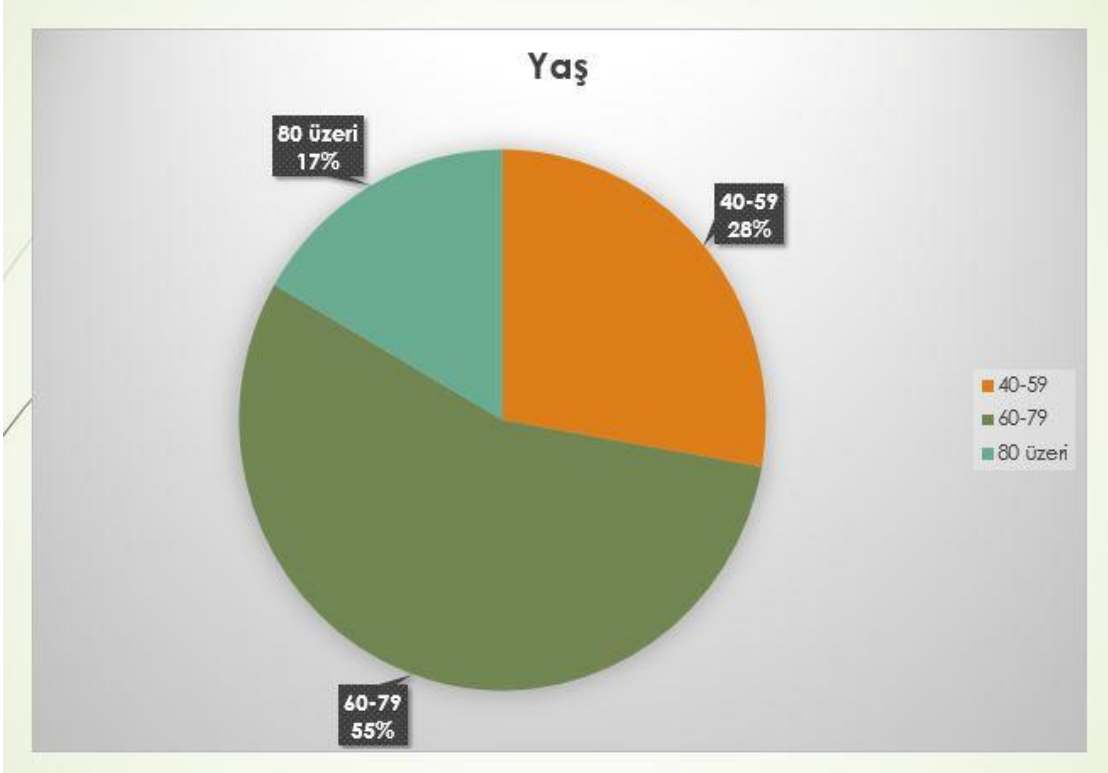
görüşülen 18 (on sekiz) kişiye yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırmanın sınırlılığı, Dörtyol'da yaşayan, Girit ve Yunanistan göçlerinde gelmiş muhacirlerden oluşmasıdır. Araştırmaya seçilme kriteri katılımcıların Dörtyol'da yaşaması, Girit ve Yunanistan'dan göç ile gelmeleridir Araştırma sonucunda katılımcıların demografik bulguları aşağıdaki gibidir.

Görsel 1 Cinsiyet

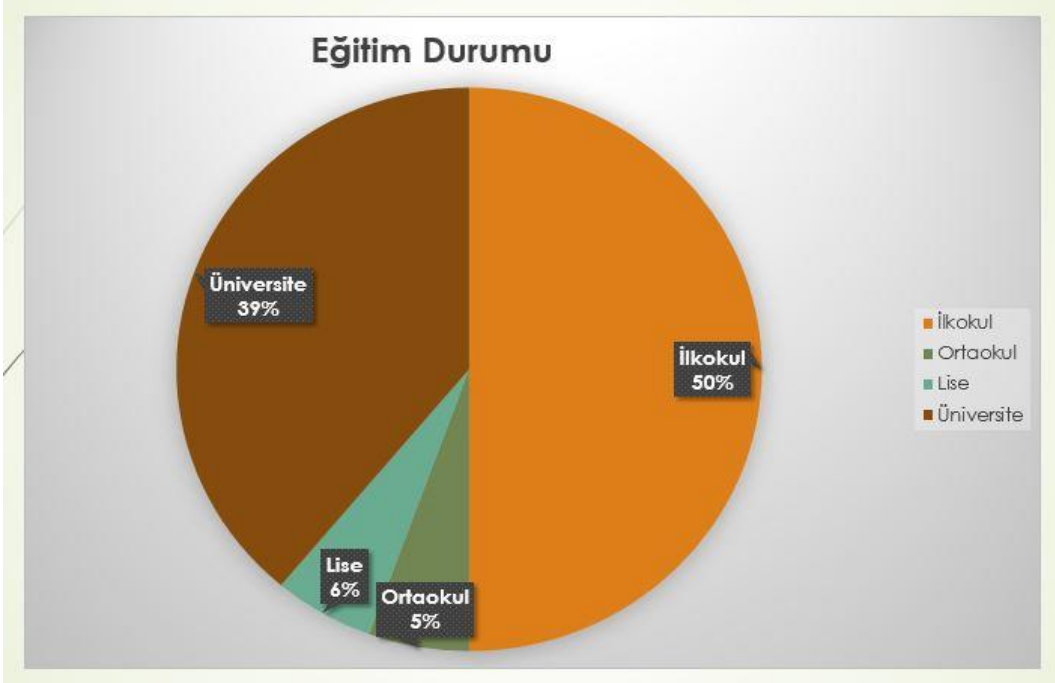
Cinsiyete göre dağılımın, % 55,56'sı erkek (10 kişi), % 44,44'ü kadındır (8 kişi),

Görsel 2 Yaş

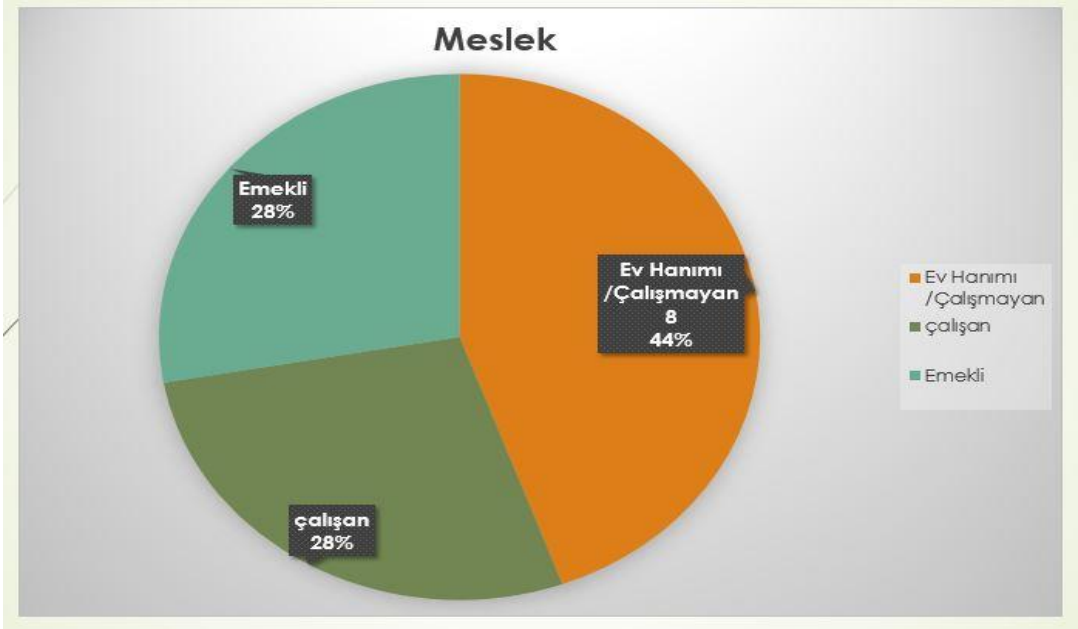
Yaşa göre dağılımın, % 27,78'i 40-59 yaş grubundakiler (5 kişi) % 55,56'nı 60-79 yaş grubundakiler (10 kişi), % 16,67'ni 80 ve üzeri yaş grubundakiler (3 kişi) oluşturmakta,

Görsel 3 Eğitim Durumu

Öğrenim durumuna göre dağılımın, % 50,00'ni ilkokul mezunu (9 kişi), % 5,56'nı ortaokul mezunu (1 kişi), % 5,56'nı lise mezunu (1 kişi), % 38,89'unu üniversite mezunu (7 kişi) oluşturmakta,

Görsel 4 Meslek

Çalışma ve meslek durumuna göre dağılımın çalışmayan ev hanımı %44,44'nü (8 kişi), emekli % 27,28'ni (5 kişi) emekli öğretmen/işçi/yurtdışı emekli, çalışan % 27,28'ni (5 kişi) oluşturmaktadır.

2.5.Araştırma Bulguları

Konunun muhatabı olan kaynak kişilerle görüşme yöntemiyle saha çalışması yapılmıştır. KVKK ve akademik etik gereği kayıtlar anonimleştirilmiş ve başkaları tarafından kullanımını mümkün kılmayacak şekilde arşivlenmiştir. Araştırmada, görüşmeler not alınarak elde edilmiştir.

Görüşmecilere K1…K18[4] şeklinde anonimleştirme yapılmıştır. Elde edilen veriler *Maxqda* içerik analizi programında detaylı değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; 1-Girit'in coğrafi dokusu ve nüfus mübadelesi, 2- Mübadele sürecinde Girit halkına Yunanlıların tutumu, 3- Türkiye'ye göç: Dörtyol'a yerleşme süreci, 4- Kültürel farklılıklar: Din, dil, sosyal hayat, yemekler, değişim-dönüşüm, sosyal uyum süreçleri şeklindedir. Belirlenen bu başlık altında araştırmaya katılan kişilere sorular ve bu sorulara katılımcıların verdiği cevaplar anonimleştirilerek beraberce verilmiştir. Verilen cevapların kodlaması literatürden atıflarla desteklenerek yorum ve açıklamalar ile birlikte ele alınmıştır.

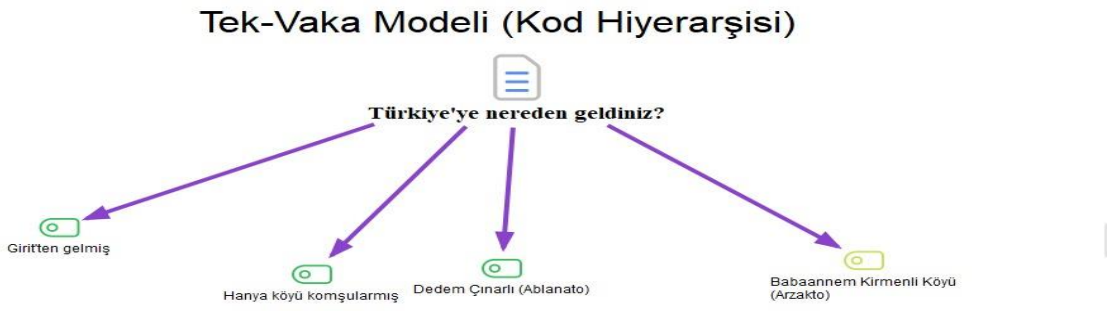
2.5.1. Girit'in Coğrafi Dokusu ve Nüfus Mübadelesi

Girit adası, coğrafi olarak bakıldığında Akdeniz ile Ege Deniz'nin kesişme noktasındadır. Aynı zamanda Akdeniz deniz ticareti açısından önemli kontrol lokasyonundadır. Ada, aynı zamanda uygarlıkların başladığı ve geliştiği bir bölgede yer almaktadır (Nükhet, A., Adıyeke, N. 2006: 218). Coğrafi yerleşimi olarak hem kritik bir yer hem de avantajı olan bir ada şehridir. Adanın yüzey şekillerine bakıldığında çok parçalanmış özellikler göstermektedir. Adanın, Anadolu'nun Güneydoğu Toroslar dağ silsilesi ile Mora yarımadasıyla bir bağ oluşturduğu görülmektedir. *"Resmo, Hanya, Suda, Kandiye, Kisamo, Granbosa, St. Nikola"* adanın bazı limanlarındandır. Adanın denizdeki konumu, denize hâkim bir durumda olması adayı ticaret açısından merkezi duruma taşımaktadır. Bu bağlamda ada pek çok ülkenin de dikkatini çekmiştir. Girit Adasında Hanya, Osmanlı egemenliğine geçen ilk kent olmuştur (1645).

Ayrıca Hanya adanın idari merkezi olmuştur. Girit adasının tamamen Osmanlı yönetimine geçmesiyle idari merkez, Kandiye olmuştur. Ada, Mısır hâkimiyetinden ayrılıp tekrar yönetimin Osmanlı'ya geçmesi ile birlikte 1850'de ada merkezi Hanya olmuştur. Girit'ten Türkiye'ye getirilen muhacirler farklı şehirlere dağılmışlardır. Bu konuda yapılan saha çalışmasında görüşülen kaynak kişilerden Hatay Dörtyol'a Mersin üzerinden gelen Girit muhacirleri de Hanya'dan geldiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Babaannem Kirmenli köyü (Arzakto), dedem Çınarlı köyünden (Ablatono) Hanya'ya yakın köylerden komşularmış, oralardan gelmişler. Girit'ten gelmişiz."* (K1)

Tablo 1 Göç Kaynak Yerleri

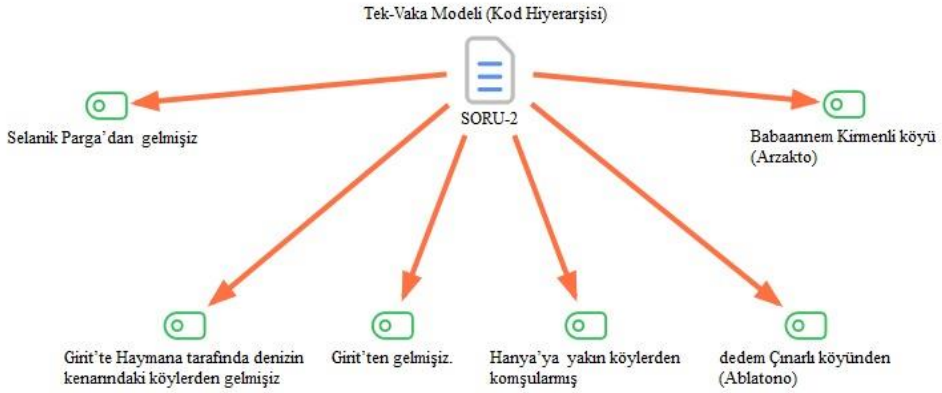

Bir kısım muhacir de Haymana'da verimli topraklarını, bağını, bahçesini, ahırlarda hayvanlarını öylece bırakıp gelmek zorunda kalmış (K2). Kaynak kişinin babaannesinden edindiği bilgilere göre ise zeytinlikleri, mal varlıkları deniz kenarında yaşadıkları Selanik Parga'da bırakılıp gelinmiş (K7). Girit'ten gelmişler, tüm varlıklarını bırakarak gelmişler (K16). Literatür taraması ve görüşme sonuçlarına

[4] K:konuşmacı, 1..18: görüşme sıra numarası

dayanarak göçle gelen Türklerin bütün varlıklarını terk edip gelmek zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2 Göç Kaynak Yerleri

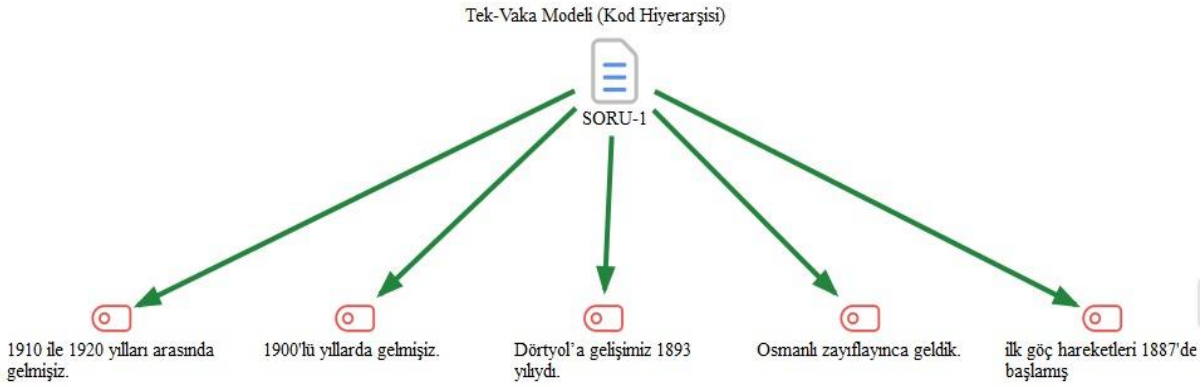
Ada, Osmanlı hakimiyetine 1669 yılında "*Fazıl Ahmet Paşa"* tarafından geçirilmiştir. Adanın Osmanlı egemenliğine geçmesinden *mübadeleye* kadarki süreçlerde Yunanistan'ın çeşitli zamanlarda Rum nüfusu çok gösterip Müslümanları azaltma politikalarıyla Müslüman göçleri gerçekleşmiştir (Beyhan, 2011: 134). Bu göç hareketi geniş çaplı savaşlarda değil, Girit adasındaki gibi yerel birtakım ayaklanmalar ve karışıklıklar sonucunda da gerçekleşmiştir. Adada Osmanlının giderek kontrolünü kaybettiği yerlerdeki Müslüman halk, çareyi Osmanlının daha güvenli gördükleri başka bölgelerine göç hareketinde bulmuştur. Devletin beklenmedik bir şekilde karşı karşıya olduğu bu düzensiz göç hareketleri, yapısı bağlamında *"zorunlu göç"* kapsamına alınabilir.

Girit adasında meydana gelen çete faaliyetleri ile Rum ayaklanmasına bağlı olarak müslüman kesimin bir bölümü kendilerini daha güvende gördükleri Osmanlının başka topraklarına sığınmışlardır. Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonrasında Avrupa Kıtasındaki topraklarının hemen hemen tamamını kaybetmiştir. Bu bağlamda burada yaşayan Müslümanların bir bölümü Anadolu'ya kendiliğinden göç etmiştir. Diğer bölümleri ise Yunanistan'ın nüfus üstünlüğünü sağlamak istemesinden mütevellit çeşitli baskılar neticesinde Girit topraklarını terk etmek zorunluğunu yaşamışlardır (Gökaçtı, M. A., 2010: 135).

Balkan Savaşları'nın ardından Osmanlı Devleti 30 Mayıs 1913 Yılında Londra Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Girit adasındaki egemenlik haklarından vazgeçmiştir. Sonrasında 14 Aralık 1913'te Yunanlılar adada Yunan bayrağını çekmiştir. Ardından Yunanistan adanın ilhakını dünyaya duyurmuştur. Adada kalan Müslümanların (Giritli) büyük kısmı 1924 yılındaki mübadeleyle Türkiye'ye göçmek zorunda kalmıştır (Beyoğlu, S., 2000: 136). Sahadan edinilen bilgilere göre göç hareketi aslında mübadele öncesinden başlamıştır. Literatür bilgilerine paralel olarak saha taramasında yapılan görüşmelerde kaynak kişilerin ifadeleri şu şekilde olmuştur:

> *"İlk yerleşmeler ilk göç hareketleri 1887'de başlamış. Babaannemin anlattığına göre mübadeleden önce Girit'ten ayrılmalar başlamış. Balkanlar'a Karaman'dan gönderilip yerleştirilmişiz. Türkleştirme politikası için yapılan uygulamayla Girit'e yerleştirildik. Osmanlı zayıflayınca da orada artan baskılar karşısında buraya geldik."* (K1)

Tablo 3 Göç Yılları

Hanya'dan gelen muhacirlerin geliş tarihi 1890'lı (K2), 1893'lü (K12) yıllarken, Selanik bölgesinden (K7) gelen muhacirlerin gelişi 1910-1920 yılları arasında olmuştur. Bu yönüyle literatürde geçen tarihler ile görüşme yapılan kaynak kişilerin söylemleri örtüşmektedir. Nitekim adanın yükleme limanları *"Kandiye, "Resmo"* ve *"Hanya"* noktaları tespit edilmiştir. Nakledilecek muhacirler önce *"Hilal-i Ahmer"* cemiyeti tarafından bir sağlık taraması ile birlikte hastalıklara önlem açısından aşılanmışlardır. Bu cemiyet tarafından oluşturulan çadırlarda gemiye aktarılma işlemleri için geçen zaman zarfında ihtiyaçları tedarik edilmiştir. "*Yunanistan"*, ile *"Girit"* ve bu bölgelerden gelen muhacirler için yerleşecekleri hedef yerler ise *"Amasya"*, *"Adana"*, *"Antalya"*, *"Tekirdağ"*, *"Çatalca"*, *"Konya"*, *"Karaman"*, *"Malatya"* ile *"Tokat"* tespit edilmiştir (Ağanoğlu, H.Y., 2001: 292).

Yapılan literatür taraması ve saha çalışmasındaki görüşmelerin ışığında denilebilir ki Girit ve Yunanistan'dan gelen göçmenler Türkiye'de farklı bölge ve şehirlere iskân edilmiştir.

2.5.2. Mübadele Sürecinde Girit Halkına Yunanlıların Tutumu

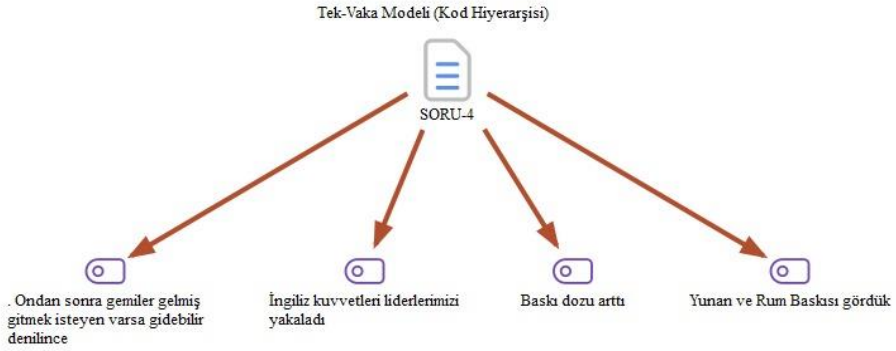
Balkan Savaşları sonrası yaşananlar dönemin gazetelerinde, basında yerini almıştır. Göçün başlamasıyla ve öncesinde adada eziyetler ve sıkıntılı süreçler hep yaşanmıştır. Gemilere binme sırasında muhacirlerin Yunan birlikleri tarafından mağduriyetleri üst safhada devam etmiştir. Normalde sekiz saat sürecek kontrol bile yirmi dört saatte tamamlanmış ve eşyaların çoğuna da görevli güçler tarafından zarar verilmiş, bu eşyalar kullanılamaz hale getirilmiştir. Yunan güçlerinin eziyeti muhacirlerin gemiye binmesi esnasında da artarak devam etmiştir. O dönemin gazete muhabirlerinin ifadelerine bakıldığında adadaki Müslümanların her alanda eziyet gördüğünü gözler önüne sermektedir. Her anlamda zor durumda kalan Müslümanlar, baskılara dayanamayıp evlerini, mallarını, mülklerini öylece bırakıp gitmek zorunda kalmıştır (Vakit, 1923: 1).

Mübadele sürecinde Yunan hükümeti, kurallara aykırı yönde davranışlarda bulunmuştur. Mübadeleye bağlı Türkleri terk edilmiş taşınamaz mallarından başka, diğer bütün taşınabilir mallarından bile yoksun bırakılmıştır. Mübadele ile gönderilen Müslümanlar, çok feci soygunlara uğradıktan sonra Türkiye'ye gelebilmiştir (Sarı, Can, 2018: 39-41). Literatür taraması sonucuna paralel olarak Hatay Dörtyol saha taraması ile yapılan görüşme sonucundaki veriler paralellik göstermektedir. Yapılan görüşmede bu konuyla ilgili kaynak kişilerin ifadeleri şöyle olmuştur:

> *"Osmanlı kaybetmeye başlayınca Yunanlar, Rumlar baskı kurmaya başladı. Türkler Rumlarla baş edemez oldu. İngilizler kuvvet getirdi, bizimkilerin liderlerini yakaladı, astı falan. Ondan sonra gemiler*

gelmiş, gitmek isteyen varsa gidebilir denilince babaannemden bilakis duyduğum yani ağıllarımızı açtık dedi, evimizi açık bıraktık, her birimiz ne kaldırıyorsa bir hibe alıp geldik, her şeyi öylece bıraktık gemilere bindik, dedi." (K7)

Tablo 4 Göç Öncesi Yaşanan Durumlar Kod Listesi

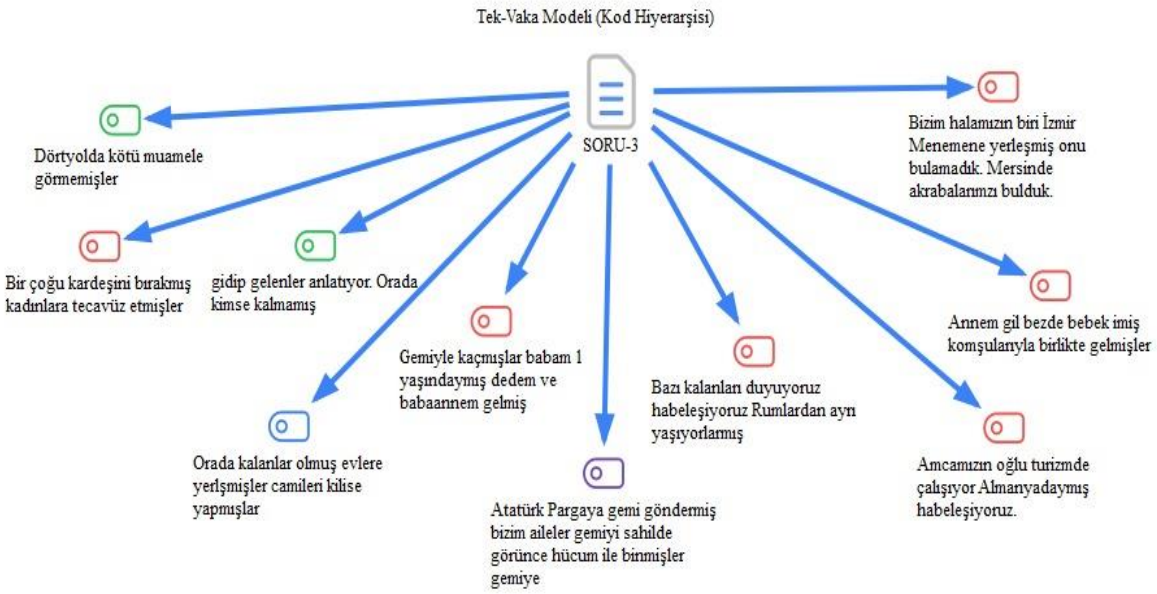
"Gemi ile gelirken çok da kayıpları olmuş. Geminin dolması beklemesi hasta olanların öylece kalması. Göç olmadan önce isyan başlamış, yakıp yıkmalar yaşanmış. Gemide çok hasta olan olmuş, ölenler olmuş. "Nizami bir göç değil ki, o kargaşada çok kayıplar, dağılmalar olmuş." (K1)

"Herkes gelen gemilerle Mersin, Hatay ve İzmir gibi kıyı şehirlerine gelmişler."(K10)

Osmanlının son zamanlarında başlayan dağılmayla baskılar Girit'te daha da artmış. Rumların artan baskısına dayanamayınca gemilere binilip Anadolu'ya gelinmiş (K2). Ahırlar, mallar orada olduğu gibi kapısı açık bırakılmış, öyle gelinmiş. Hayvanlar ahırda telef olmasın diye kapıları açık bırakılmış (K3), (K8). Gemiye binerken öyle bir kargaşa yaşanmış ki çocuklarını alanlardan kimilerinin çocuğu kaybolmuş ya orada kalmış ya da geldiyse de bulunamamış (K6). Selanik'ten gelen muhacirlerden kaynak kişinin ifadesi şöyle olmuştur:

"Mübadele zamanından önce saldırıya uğramışlar. Nenemin anlatımına göre, bize saldırdılar, evimize saldırdılar, benim kız kardeşlerimi aldılar, kaçırdılar, tecavüz ettiler. Biz babanı ve halanı bir halanı da kucağıma aldım, 2-3 km dağa doğru kaçtık. Tepelere doğru kaçmışlar yani. 10-15 gün orada zaman geçirmişler. Bu zaman içinde zulüm devam etmiş tabi. Süngüyle öldürmeler, tecavüzlere uğramalar artarak devam etmiş. Göç sırasında gemilere hücum edilip binildiği için düzenli bir hareket yokmuş o an bir an önce oradan kurtulmak için gemiye doluşulmuş ve buraya gelinmiş." (K7)

Tablo 5 Göç ve Yaşanan Durumlar Kod Listesi

Tablo 5'te Girit göçünün ardından Dörtyol'a yerleşme sürecinde yaşananlara ait kod listesidir. Bu kodlardan bazıları Dörtyol'a gelişte kötü muamele görmemişler. Göç edenlerin birçoğu kardeşlerini geride bırakmıştır. Kadınlara tecavüzler edilmiştir. Göç sonrasında Girit'e gidip gelenlerden edinilen bilgiye göre orada kimse kalmamıştır. Göç esnasında dedem ve babaannem gemi ile gelmiş babam ise bir yaşındadır. Araştırmaya katılanlar, anne ve babalarının göç esnasında bebeklik dönemlerinde olduklarını ifade etmişlerdir.

2.5.3. Türkiye'ye Göç: Dörtyol'a Yerleşme Süreci

Girit-Türkiye göçü başlamadan daha öncesinde İskan ve yardımlaşma derneği bir tebliğ yayımlamıştı. Cemiyetin yayımladığı bu duyuruda göç ile ilgili olarak 18 Ekim 1916'dan önce Yunanistan'dan ayrılmış olanlar ve/veya Yunanistan dışında yerleşmiş olanlarınki buna Girit'te dâhil olmak üzere Lozan Antlaşması ile birlikte mallarının hak sahipliği için Türk hükümetinden verilmiş bir evrak ile kanıtlamaları gerektiği belirtilmiştir (Ahenk, 1923: 2). Cemiyetin yardım yapabilmesi için bu belgeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Muhacirlerin Girit'te bıraktıkları mallar için vekil bırakamayanlara cemiyet bu konu ile ilgili vekil tayin edilmesini sağlayacaktı. Göç öncesinde tespit olunan bu konular göç sırasında uygulanmak üzere planlanan misafirhaneler, göç iskeleleri için yerler tespit edilerek düzenlemeler yapılmıştı. Muhacir bindirme iskelesi olarak Girit adasında *"Resmo, Kandiye ve Hanya"* isimli şehirler belirlenmiştir. Muhacir çıkış iskelesi olarak ise Türkiye'de liman kentlerinden Mersin, İzmir, Samsun, İstanbul ve Antalya kullanılacaktı. Bu çıkış iskelesi olarak belirlenen limanlarda iki bölüm misafirhane tesis edilmişti. Çıkış iskelesinde gelen muhacirler birinci kısım misafirhanelerine nakil edileceklerdi. Burada çeşitli kontrollerden geçeceklerdi. Bu kontroller sağlık, temizlik ve eşya kontrolleridir. Sağlık ve temizlik tedbirlerinden sonra muhacirler ikinci kısım misafirhanelere geçeceklerdi (TBMM Zabıt Ceridesi, 1975: 58). Bu işlemlerin ardından ise muhacirler meşguliyet alanlarına ve iklim şartlarına göre uygun bölgelere iskân edileceklerdi. Bu planlanan göç ile ilgili çalışmalar ve düzenlemeler bitince 1923 yılının sonlarından itibaren Yunanistan'dan Türkiye'ye göçler başlamıştır (Vatan, 9 Kasım, 1923:1).

Mersin'e Kandiye'den üç bin kişilik bir kafile *"Sakarya"* adlı vapur ile gelmişti. Aynı vapurda gelenlerin bin beş yüzü tekrardan *"Sakarya"* vapuru ile Taşucu limanına sevk edilmişti. Geriye kalanlar ise daha önceden tesis edilmiş misafirhanelere yerleştirilmişlerdi (İleri, 1924: 2). Bu misafirhanelerdeki muhacirler üç gün dinlendikten sonra Mersin bölgesinde *"emsal-metrukeye"* ait evlere yerleştirilmişlerdi. Adana bölgesine göç eden muhacirlerin Adana'ya beş yüzü, ellisi Bağçe'ye Dörtyol'a üç yüzü, Osmaniye'ye ellisi, dokuz yüzü Tarsus'a, bin beş yüzü Mersin'e iskân edilecekti (Sarı, M., Can, A.,2018: 44-48: İleri, 1924: 2).

Literatür incelemesi sonrasında ulaşılan bilgilere göre Giritli Muhacirler göç süresince Yunanistan ve Türkiye'de çeşitli sorunlar yaşamışlardır. Muhacirlerin göç süresince yaşadığı sorunlar basında da geniş yer almıştır. Yunan hükümetinin Giritli Türklere takınmış olduğu olumsuz uygulamalar gazetelerde çok geniş yer almıştır. Mübadeleye tabi olmaları ve bu mübadele prosedüründeki kurallar olmasına rağmen Yunan yönetimi, Giritli Türkleri adadan alelacele çıkartılmışlardı. Yunan hükümetinin bu tavrı Giritli muhacirleri hem psikolojik hem de toplumsal açıdan olumsuz etkilemiştir. Muhacirlerin bu olumsuz tavır ve uygulamalara (zulüm) maruz kalmaları gazete sütunlarında yer almasıyla konu meclise taşınmıştır. Bunun neticesinde iki ülke arasında çeşitli gerilimler yaşanmıştır. Gazetelerde yer alan haber içerikleri; Girit'e giden muhacirlerden elde edinilen bilgilerden, muhacirlerden gelen mektuplardan ve mübadele ile ilgili bilgileri içeren haberlerden oluşmaktadır. Basında çıkan *"muhacirlerin"* bu mübadele ile yaşanılanlardan haberlerde abartıların olabileceği gibi yaşanan hadiselerin de ajanslara aktarılmamış olması söz konusu olabilir.

Girit muhacirleri genel anlamda "*Resmo"*, "*Kandiye"* ile "*Hanya"* olmak üzere buralardan nakil yolu ile gönderilmiştir. Nakil edildikleri yerler ise *"Edremit", "Ayvalık"* ile "Mudanya civarına ve "*Bodrum"* ile "*Güllük"* havalisine nakil edilmiştir. Nakil süreci yaklaşık olarak bir yıl sürmüştür. Mübadil olarak nitelenen bu insanlar çok ciddi baskı ve zor şartlardan kurtularak Türkiye'ye nakil (göç) ettirilmiş olmakla birlikte barınma, iaşe ile birlikte çeşitli olumsuz durumlarla karşılaşmışlardır. Buna ilave olarak yerelde yaşayan halkın kabullenmesi hemen kolay olmadığı da yaşanmıştır. Hem *"muhacir"* olmak ve bu isimle anılmaktan çok uzun süre rahatlayamamışlardır (Sarı, M. ve Can, A., 2018: 51).

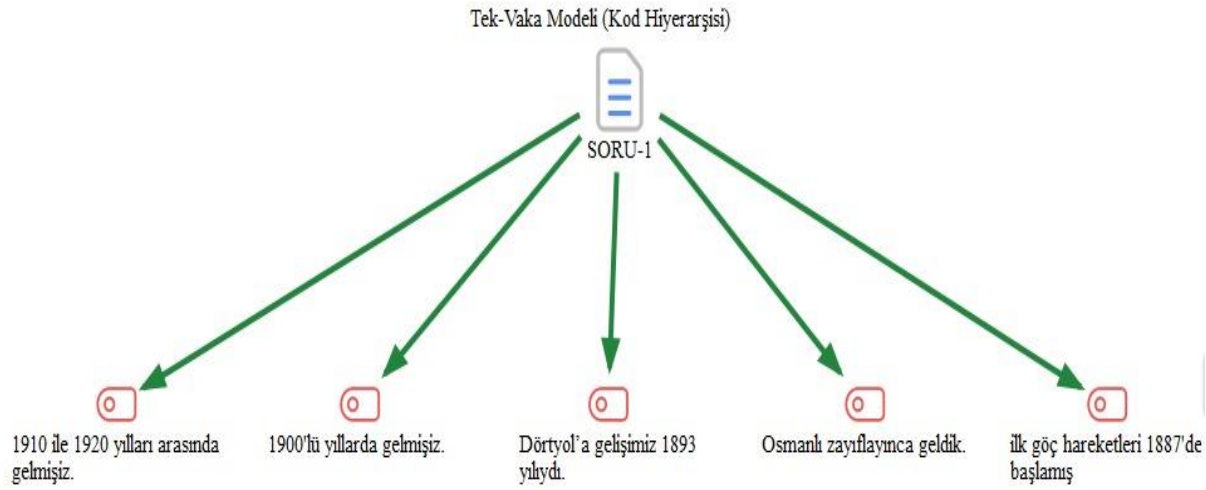
Saha çalışmasında görüşme yöntemiyle Giritli muhacirlerle bir araya gelinmiş ve yapılan görüşmede kaynak kişilerin ifadeleri kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişilerin söylemlerine göre literatürde de yer aldığı gibi Hanya bölgesinden farklı liman şehirlerine, Mersin'e gemiyle gelinmiş ve oradan farklı yerlere geçmeler olmuştur. Mübadele öncesi olan göçlerde gelenler en kolay kıyı illerine yerleştirileceği için kıyı illere getirilmiştir. Kaynak kişilerin ifadeleri şu şekilde olmuştur:

> *"Bize Abdülhamit 52 hane yaptırdı, kurayla evlere oturtulduk. Dörtyol'a geldiğimizde bizi Dörtyol'un hanına yerleştirmişler. Sonra evler yapılınca buraya (İcadiye) yerleştik. Hana yerleştirildikten sonra bir iki bilirkişileri atlara bindirmişler yer beğenmeye Yeniköy tarafında bir sazlık alanı göstermişler. Orası yaşanacak bir yer değil diye yerleşmeyi kabul etmemişler. Birkaç yere baktıktan sonra burayı (İcadiye) çay kenarı diye kabul etmişler, yaşamaya uygun olduğu için buraya yerleşmişler. Padişah nereye isterlerse oraya yerleştirilsin diye ferman yayınlamış."* (K1)

> *"Dörtyol'a gelince çok bir şey yaşanmamış ama biz oradan disiplinle ve güvensizlikle geldiğimiz için tanımadığımız insanlarla konuşmadık kaynaşamadık. Tanımadığımız adamları düşman gibi gördük. Bu yüzden bizim köye kimse rastgele gelip giremezdi, hep tedbirliydik yani."* (K1)

> *"Dörtyol'a geldiklerinden sonra İcadiye'ye yerleştirilmişler."*(K17).

Tablo 6 Türkiye'ye Geliş Yılları Kod Listesi

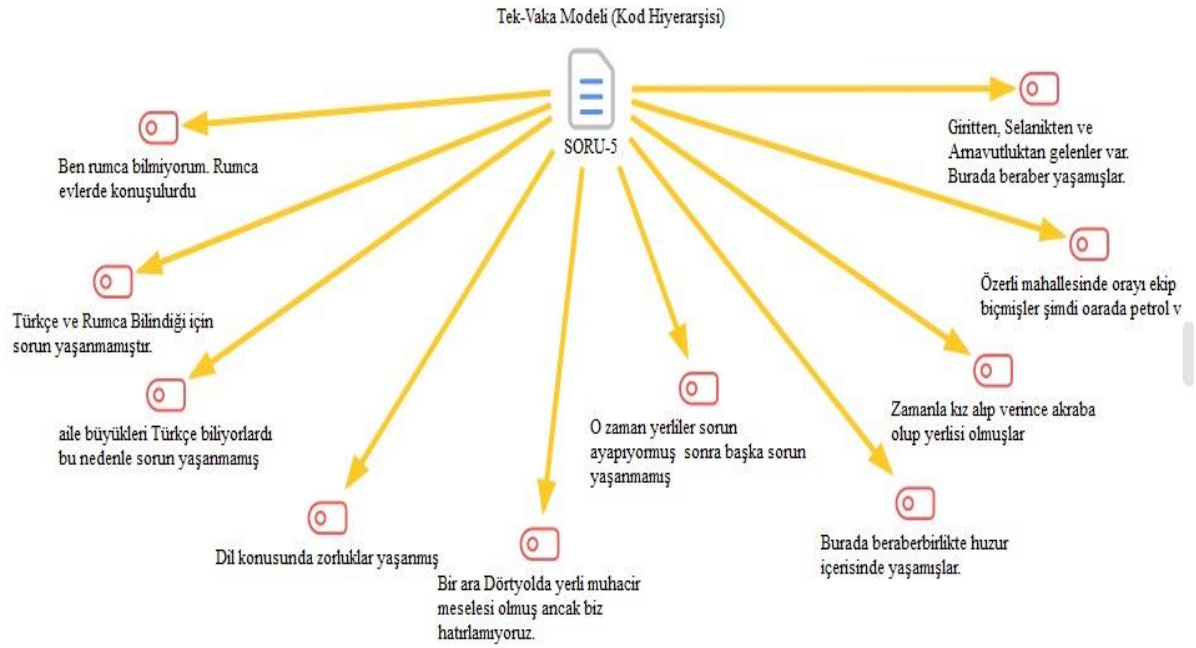

> *"Rumların baskısının ardından gemiye bindirilip Lokman Hekim Köprüsü(Misis)ne geliyorlar. İlk kafile Misis'te toplandıktan sonra oradan Mersin'e, İskenderun'a, Hatay'a, bu bölgeye yerleştiriliyor. Çoğu aileler farklı yerlere dağılıyor. Padişah Abdülhamid evleri yapmadan önce bizi bu tarafta Akpınar'a yerleştirdiler. (Ceyhan Akpınar) Abdülhamit evleri yaptırdıktan sonra bizi buraya (Dörtyol İcadiye) getirdiler. 1893'te buraya gelmişiz. 50 sene geçti, ancak akrabalık kurulabildi."* (K2)

Mübadele ile ülkeye gelen göç hareketleri mübadeleden önce de olduğu gibi gemilerle kıyı illeri öncelikli olarak devam etmiştir. Yunanistan'dan gelen kaynak kişinin ifadesi şu şekilde olmuştur:

> *"Gemi ile bu taraflara gelmişler. Gemlik, Bursa, Mudanya, Güllük, Bodrum'a gemi ile gelmişler. Buralara parça parça bırakmışlar, yerleşsinler diye. Bizim grubumuz aile grubumuz Bodrum'un bir ilçesi Güllük'e inmişler. Orada yer bulamamışlar. Gemiyi beklemişler, tekrar gemiye binip bu tarafa doğru gelmişler. Mersin tarafına gelmişler. Mersin'e geldiklerinde demişler ki: Hatay Dörtyol'da Ermeniler orayı terk etmiş Suriye'ye gidiyorlar. Dörtyol'daki evler boşalıyor. Bunu duyunca Mersin'den buraya yürüyerek gelmişler. Buraya gelince askerler burada yer göstermişler. Bize Dörtyol içerisinde dedeme yer verdiler. İki katlı ev verdiler bir de 10 dönüm bahçe verdiler Özerli Mahallesi'nde, şimdi petrol orası. Neden o bahçeyi ekip biçerek hayatını sürdürdü, hayatlarını burada devam ettirdiler. Girit'ten gelenler vardı Selanik'ten gelenler vardı, Arnavutlar vardı. Buradakilerle beraber yaşadılar. Buradaki insanlarla hep iç içe yaşamışız. Birlik beraberlik içinde huzur içinde yaşamışlar. Zamanla kız alıp verme de olunca artık buranın yerlisi olmuşlar."* (K7)

Tablo 7 Dil ve Konuşma Kod Listesi

Tablo 7'de araştırmaya katılanlardan dil ve konuşma başlığı altında oluşan kod listesidir.

> *"Bir ara Dörtyol'da muhacir, yerli-yabancı meselesi olmuş, ama biz hatırlamıyoruz. O zamanlar buranın bazı yerlileri tepki göstermiş sonra başka bir sorun yaşanmamış."* (K1)
>
> *Önceleri yerli-muhacir sorunları yaşanmış ardından sorunlar yaşanmamıştır."* (K15)
>
> *"Dil konusunda zorluk yaşanmamış. Aile büyükleri Türkçe biliyordu, zaten bu yüzden zorluk yaşanmadı. Türkçe ve Rumca biliyor olunca sıkıntı olmamış. Ben tam öğrenemedim Rumca'yı, anlıyorum ama tam konuşamıyorum. Zaman içinde de unuttuk. Evde Rumca konuşurlardı toplumsal yaşayışta farklılıklar yoktu."* (K7)

2.5.4. Kültürel Farklılar: Din, Dil, Sosyal Hayat, Yemekler, Değişim-Dönüşüm, Sosyal Uyum Süreçleri

Göç, toplumsal hayatı her boyutlu etkileyen hareketliliktir. Göç hareketi çıkış ülkesini ve varış ülkesini de etkilemektedir. Göç olgusu, altında birçok nedeni barındırır. Ülkelerdeki ekonomik, siyasi, askeri, afetlere bağlı ve küresel nedenlerin yanında iklimsel nedenler de insanların göç etmesine sebep olabilir. Göç hareketliliği ile gelenlerin uyum sürecinin önünde birçok etken vardır. Göç ederek ülke değiştiren kişi ve topluluklar göç ettikleri ülkenin kültürüne, sosyoekonomik yapısında uyum sağlaması hemen olacak bir süreç değildir. Göç eden kesimlerin gittikleri ülkede ilk önce karşına dil bariyeri çıkar. Bu durum göç eden bireyler için önemli bir engeldir. Göç ile geldikleri ülke kültürüne uyum sağlaması dil problemini aşması ile daha kolay olması beklenmektedir (Peker, 2024: 537). Saha çalışmasında yapılan görüşmede de kaynak kişilerin ifadesinde de dil ile ilgili ifadeleri şu şekilde olmuştur:

> *"Aslında Rumca kullanılıyor da şive farkı var. Yunanistan Atina'daki ile Girit'teki dil değişiyor."* (K1)

Göçün ilk zamanlarında farklı dili konuşan muhacirlerden buraya geldiklerinde karşılaştıkları duruma yönelik değerlendirmelerde evde aileyle Rumca dışarıda, okulda Türkçe konuşulması dil konusundaki zorluklardan olmuştur. Bu konuyla ilgili kaynak kişilerin söylemi şu şekilde olmuştur:

> *"Biz okuldayken Rumca konuştuğumuzda öğretmenler bizim Türkçe konuşmamızı istiyordu. Rumca konuşunca çok kızıyordu, "sizi dilinizden duvara çivilerim" diyerek Rumca konuşmamızı hiç istemiyorlardı. Evde Rumca konuşuyorduk, dışarıda Türkçe."* (K2)

> *"Ena, biriatriya, ekseye, daoh…" bunlar rakamlar. Rumca konuşuluyordu, Girit'teki dil Rumca olduğu için Rumca konuşuluyordu."* (K3)

> *"Rumca konuşmalara öğretmenler kızıyordu. Evde Rumca konuşuyordu."* (K13)

> *"Girit'ten gelenlerin konuştukları dil Rumca'yı tüm Girit'ten gelenler anlayabiliyor. Şive değişmiyor. İzmir Çeşme'de bir ekmek fırınında "astaragalya" (Nohuttan çerez) yapıyorlardı. Hanımlar dedi ki: "Çesine birstceziksiyn" (Kim Bu yabancılar) ben de "nomya astragalya" dedim. Giritli olduğumu anladılar. Türkiye'nin her yerine genelde de sahil illerinde yerleşen Giritliler Rumca konuşuyor ve hepsi de anlaşıyor aralarında."* (K4)

Kaynak kişilerin ifadelerinden hareketle Girit'ten gelen muhacirler dil konusunda ilk yerleşmelerde zorluklar yaşansa da bu zorluklar uzun sürmemiştir. Yunanistan'dan gelen muhacirlerde ise dil sorunu yaşanmamıştır. Bunun nedeni Yunanistan'da hem Türkçe hem de Rumca konuşulmasıdır. Mübadele ile ülkeye gelen Yunanistan muhacirlerinden kaynak kişinin ifadesi şu şekilde olmuştur:

> *"Dilimiz Rumcaydı. Buraya gelince de Rumca konuşmuşlar Türkçe de biliyorlardı. Bu yüzden de zorlanmadılar."* (K7)

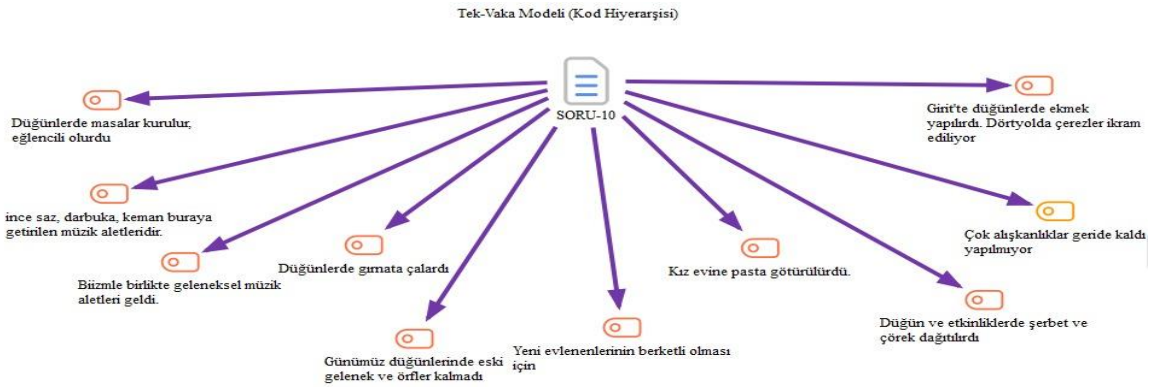
Bilindiği gibi yapılan her göç hareketi beraberinde kültürel etkileşimi de getirmektedir. Girit'ten ve Yunanistan'dan ülkeye yapılan göç hareketi de hem göçen kesimi hem de yerel halkı her yönüyle etkilemiş kültürel anlamda etkileşimler meydana gelmiştir. Yapılan saha çalışmasında görüşme verileri sonucundan hareketle örf adetler, gelenek ve görenekler, dil, yaşayış, mesleki yönelim vb. birçok yönde etkileşim ve değişimlerin meydana geldiği tespit edilmiştir. Hatay ili ve ilçelerinin göç tecrübesi etkileşim ve uyum sürecinde etkili olmuştur (Peker, 2023: 14).

Kaynak kişilerin bu konudaki ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

> *"Girit'te düğünlerde ekmek yapılırdı. Burada da düğünlere çerezler yapılır konulurdu. Erkek tarafı kız tarafına getirir dağıtırdı. Şimdilerde pasta dağıtılıyor, kalmadı çoğu gelenek. Düğün ve özel günlerde küçük küçük çörek yaparlardı şerbetli. Evlenenlerin evi bereketli olsun diye yapılırdı."* (K3)

Etkileşim ve etkinliklerle kod listesi Tablo 8'de verilmiştir

Tablo 8 Düğün ve Etkileşim

"Bizde ince saz, klarnet, keman, darbuka çok yaygın kullanılır. Bu âdeti buraya da getirdik. Davul, zurna da buradan bize geçti. Zamanla eğlence unsurlarımız da karıştı. İlk zamanlar bizler kendi aramızda halk kendi arasında bağ kuruyordu, ama zamanla ki uzun zaman sonra muhacirler Dörtyol'dan, Dörtyollular muhacirlerden kız alıp verdiler. Şimdi ise hiç fark yok." (K1)

"Eskiden var olan imece usulü ve düğünlerde yapılan yardımlaşma ve eski düğünler değişti." (K18).

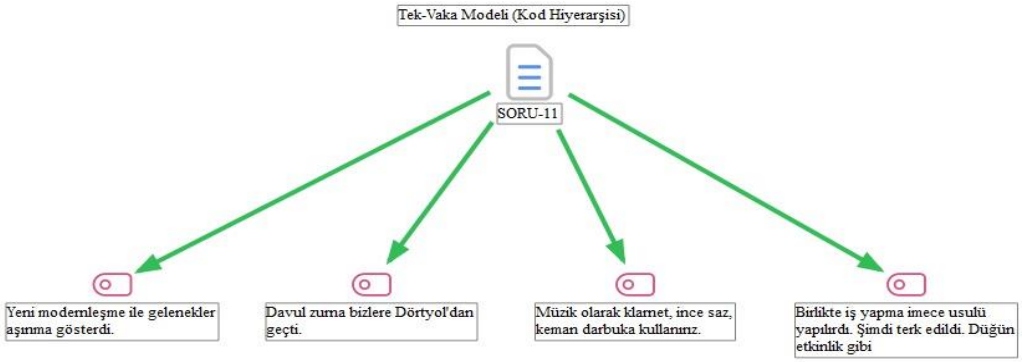
"Eski düğünler çok uzun sürerdi. Ancak şimdi değişti. Sünnet ve düğünler değişti." (11).

"*Nesil değiştikçe eski düğünlerdeki yardımlaşma ve hediyeleşme değişime uğradı."* (14)

"Girit'ten düğünler ile ilgili bizde ince saz klarnet ve keman çalınırdı." (K9)

Düğünlerde ve müzik açısından etkileşim ile kod listesi Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo 9 Düğün ve Enstrüman Etkileşimi

> *"Giyim kuşam, yaşayış tarzı, mesleki anlamda dört yola örnek olmuş ve ileri taşımışlar. Yerli halkla evlilik yoluyla kurulan bağlar çok da başka olmayan kültürümüzü daha çok kaynaştırmıştır. Selanik'te yapılan meslekleri burada da devam ettiren atalarımız halkı etkilemiş, farklı meslekleri öğretmiştir."* (K7)

Muhacir kültürü olarak değişim ve etkileşimin olduğu diğer alan da yemek kültürü ve mesleki yönelimler olmuştur. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle denilebilir ki: Yapılan yemekler karşılıklı olarak etkileşimle devam etmiş, her iki kültür de birbirinden etkilenmiş ve yemekler çeşitlenmiştir. Ayrıca Girit'ten, Yunanistan'dan gelen muhacirler, geldikleri yerlerde yaptıkları meslekleri burada da devam ettirmeye çalışmışlardır. Burada var olan ya da burada yapılmayan meslekler icra edilmiştir. Kaynak kişilerin yemekleriyle ilgili söylemleri aşağıda yer almaktadır:

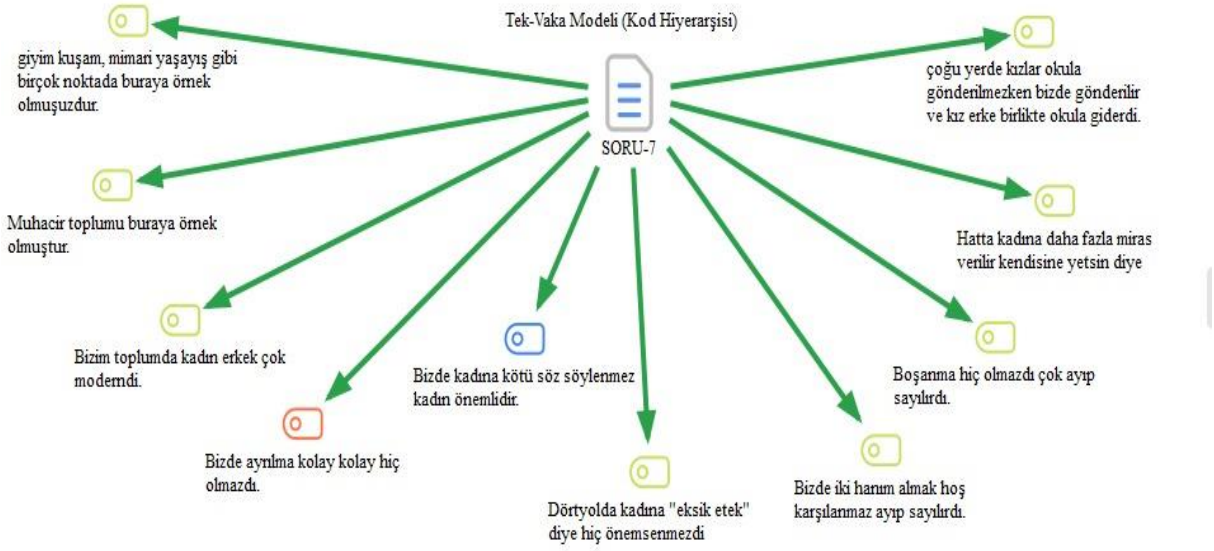
> *"Kıymalı makarna, lazanya, misroptez, bizim oralardan gelme yemekler. Biz hep sağlıklı yemekler tüketirdik. Sonradan ay çiçek yağına falan geçtik. Bizim yemekler yağlı, hamurlu. Şimdi hastalık olunca herkes yiyemiyor ağır yemekleri.* (K1)

> *"Faba" buradaki humus, lazanya yemekleri bizle geldi, aynı ismi ile kullanılıyor."* (K2)

> *"Şilopta yemeği özel bir yemek, öncelerde doğum yapanlara yapılırdı. Düğünlerde börek çorbası yapılırdı. Şimdi yapılmıyor o kadar."* (K3)

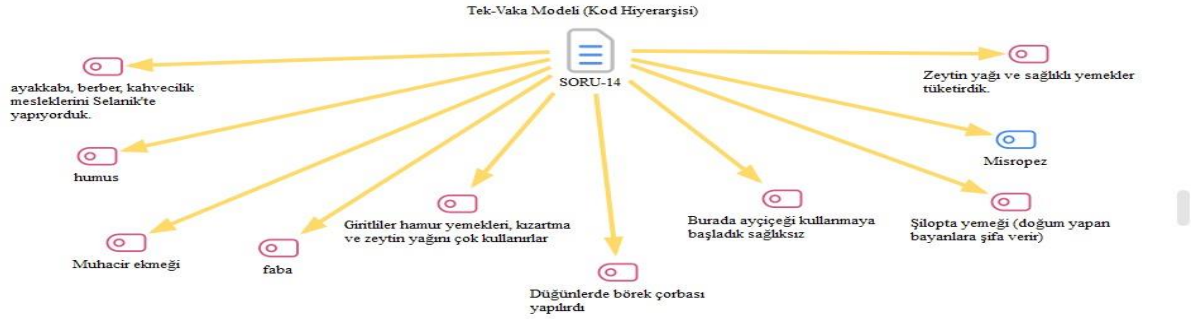
> *"Yemeklerimiz var yapılan ama yerli halkın da çok güzel yemekler oluyor. Köylerinde yapılan yemekleri de çok lezzetli. Muhacir fırınlarında muhacir ekmekleri yapılırdı. Hala da yapılıyor. Annem hamuru hazırlar dışarıda fırında pişirirdi. Ayakkabıcılık, kasap, berberlik, kahvecilik gibi meslekler Selanik'te yapıldığı için burada da devam ettirilmiş."* (K7)

Tablo 10 Farklılaşma-Benzeşeme Kod Listesi

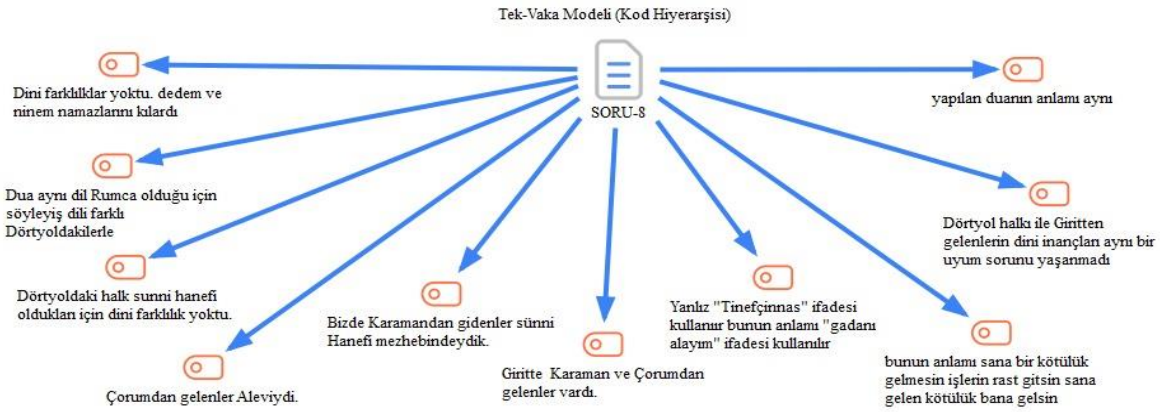
Kaynak kişilerin aktarımına göre mesleki yönelimler daha çok fırıncılık, demircilik, berberlik, zeytin çiftçiliği, hayvancılık vb. alanında olmuştur. Geldikleri yerlerdeki mesleklerini burada da devam ettirmeye çalışmışlardır.

Tablo 11 Meslek, Yemek ve Uygulama Kod Listesi

İnançlar ve ritüellerle ilgili kod listesi Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12 İnançlar ile Oluşan Kod Listesi

Tablo 12'de araştırmaya katılanlardan elde edilen veriler inanç ve din ile ilgili oluşan kodlar bu başlık altında verilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Göç, kısaca insan hareketliliği olarak tanımlansa da göçü yapan kişileri etkilediği gibi göç yapılan ülke ve bölgeleri de derinden etkilemektedir. Göç kişinin kendi iradesi ile olmakla beraber kişinin dışında zorunlu göçler de söz konusudur. Göç aynı zamanda çok çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Genel olarak göçün nedenlerini itici ve çekici unsurlar olarak da ele almak mümkündür. Bu zorunlu göçler, devletlerarası etki ile olmaktadır.

Nitekim Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi ile Kafkasya ve Balkanlar'daki göçleri bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır. İnsan yaşadıkları coğrafyadaki izlerini ve kendisinin ait olduğu millet, dil, din gibi aidiyet özellikleriyle edindikleri tecrübelerini, bununla birlikte örf, adet, gelenek, görenek ve inanç ile ritüellerini gelecek kuşaklara aktarmak, yaşatmak ve devamlılığını sağlamak

gayretindedir. Bu çalışmada Girit muhacirlerinin adadaki yaşam tarzları, bu süreçte kendilerini göçe zorlayan olaylara ilişkin bir önceki kuşaktan dinleyerek aktardıkları yaşanmış hikâyelerin derlenmesiyle nihayetinde sözlü tarih çalışmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Çalışmada yapılan literatür taraması ve belge incelemelerinden hareketle kaynak kişilerle tamamlanan görüşme verileri değerlendirilmiştir ve alan yazındaki çalışmalar ile kaynak kişilerin söylemleri tamamen örtüşmektedir. Sonuç olarak ulaşılan veriler de Dörtyol'daki muhacirler hakkında güvenilir bilgileri ortaya koymaktadır. Somut olmayan kültürel mirasımız yok olmaya yüz tutmuşken yapılan bu çalışma, alana ışık tutması açısından önemlidir ve kaynak olma özelliğine sahiptir.

Çalışmanın konusu olarak Balkan göçlerinden Girit göçü, göçün hedef yeri olarak da Hatay ilinin Dörtyol ilçesi belirlenmiştir. Bu çalışmada Girit göç mübadelesinde Dörtyol ilçesine gelen ve araştırmada on sekiz (18) kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme notları *"içerik analizi yöntemi"* ile çözümlenmiştir. Analiz bağlamında "Maxqda" programından faydalanılmıştır. Oluşan kodlarla ve literatürden desteklenerek sonuçlar oluşturulmuştur.

Osmanlının son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleşen Balkan ve Girit göçü ile Hatay İli Dörtyol İlçesine gelen muhacir göçü ile ilgili bu çalışmada önemli veriler elde edilmiştir. Girit'ten Dörtyol'a göçün 1893, 1910-1920 yılları arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Yunanistan'dan bindirme ve Türkiye'de indirme liman ve iskeleleri belirlenmişti. Girit bağlamında bindirme Girit Limanı indirme iskele ve limanı Türkiye'de Mersin ve Silifke ile Ayvalık ve Edremit liman ve iskeleleri belirlenmiştir. Selanik için ise Mersin, Mudanya ve İzmit belirlenmiştir (Emgili, 2019: 157). Araştırmadan elde edilen veriler de bu durumu desteklemektedir. Yunanistan ve Girit'ten Dörtyol'a özellikle Girit, Hanya, Selanik ve Parga'dan göç ile gelinmiştir.

Yunanistan ve Girit'te bindirme iskelelerinde göç edecek kişiler, görevlendirilen *"Hilal'i Ahmer Cemiyetine"* başvuruda bulunuyorlardı. Burada göç edeceklerin sağlık sorunları ile karşılaşmaları vardı. Bunun ile birlikte iaşe sorunları için de bu cemiyete başvuruluyordu. Ayrıca her bindirme ve indirme limanlarında "bindirme ve indirme heyetleri" mevcuttu (Emgili, 2019: 157). Dörtyol'a gelen muhacir ve mübadil göç işlemleri gemilerle yapılmıştır.

Girit ve Yunanistan'dan gelen göçmenler daha çok aile ve yakınlarıyla göç etmişlerdir. Göç sırasında tüm mal ve mülklerini olduğu gibi bırakıp gelmek zorunda kalmışlardır. Göç sırasında kayıplar da olmuştur. Geride kalanlara ya da buraya gelindiğinde kaybedilen kimi akrabalara ulaşılamamıştır. Göç öncesinde Girit ve Yunanistan'da eziyetlere uğrayan göçmenler göç sırasında da türlü sıkıntılar yaşamıştır. Yerleştikten sonra da göçmenler dil konusunda, yaşayış konusunda, toplumun kabulü konusunda zorluklar yaşamıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti Kurtuluş Savaş'ını henüz yeni tamamlamış fakat mübadele gibi büyük iskân sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Kurtuluş Savaş'ında Yunanlılar geçtikleri yerlere büyük tahribat ve yıkım bırakmıştır. Bu nedenle mübadelede iskân önemli bir problem olmuştur. Dörtyol'a yerleşme sürecinde devletin uygun gördüğü[5] ve göçmenlerin de istediği yerlere yerleştirilmesi yok olan yaşamlarını burada devam ettirmelerini kolaylaştırmıştır.

Kültürel değerler, gelenek görenekler, örf adetler bağlamında yerel halk da göç ile gelen muhacirler de birbirinden etkilenmiştir. Kültürel anlamda her iki kesim de birbirinden etkilenmiş ve değişim gerçekleşmiştir Girit ve Yunanistan göçmenlerinde kadına verilen değer eşitlikçi yaklaşım özelliğinde olmuştur. Girit adasını Osmanlı fetih yaptıktan sonra Türkleşmesi ve Müslüman kimliği açısından vakıflar ve tekkeleri adada faaliyet yaptıkları görülmektedir. Girit adasında tekkeler açısından; *"Girit Gadiri tekkeleri*", *"Bektaşi"* ve *"Mevlevi"* Adada faaliyet göstermekteydi (Oğuzoğlu, 2019: 222). Göç ile gelenler ile Dörtyol'da yaşayan halkın dini yaşayışlarında farklılıklar yaşanmamıştır. Göç ile

[5] Dörtyol İlçesi Altınçağ (İcadiye) mahallesinde Abdülhamit evleri diye bilinen evlere iskân edilmişlerdir.

gelenlerin konuştuğu dil Türkçe ve Rumca olmuştur. Girit muhacirleri Dörtyol'a yerleştiği ilk yıllarda dil bariyeri ile karşılaşsa da bu durum ilerleyen yıllarda ortadan kalkmıştır. Yunanistan göçmenleri her iki dili de bildiği için dil konusunda sıkıntı yaşamamıştır. Göç ile gelen kesim Dörtyol halkı üzerinde olumlu etkiler oluşturmuştur. Muhacirler ile Dörtyol halkı arasında köklü ilişkiler, evlilik ve akrabalık bağı ile kurulmuştur. Muhacirler de artık Dörtyollu olmuştur. Girit ve Yunanistan'dan gelen göçmenler zamanla kendi kültürlerini terk etmiştir. Günümüzde çoğu alışkanlıklarını terk etmişler, Girit'te kullandıkları kelimeleri bile kullanamaz hale gelmişlerdir.

Çalışmanın Kısıtları:
Bu çalışmanın Dörtyol İlçesi, İcadiye (Altınçağ) ile sınırlı tutulmuştur. Girit göçü ile ilgili Dörtyol'un diğer mahalleri ve Erzin ilçesindeki Girit muhacirleri de araştırmaya eklenememesi sınırlılıklardır.

Gelecek Araştırmalar:
Gelecek çalışmalara sosyal uyum, göç tecrübesi, tecrübelerin aktarılası adına literatüre ve gelecek çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve başka üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir."*

Etik Kurul İzni: *Bu makale çalışması için Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, "Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu" tarafından 27.02.2025 tarih ile toplantı sayısı 3, karar sayısı 3 olarak etik kurulu onay belgesi verilmiştir. Etik Kurulu Onay Belgesinin tarihi 03.03.2025 sayısı 29896'dır.*

Finansal Destek: *Yoktur.*

Teşekkür: *Bu makale çalışmasının bütün aşamalarında emeği geçen tüm paydaşlara teşekkür ederiz.*

KAYNAKÇA:

Ağanoğlu, H.Y. (2001). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç, Kum Saati, İstanbul, s.292.

Adıyeke, A.N. (2000). Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908), Ankara, s.86.

Adıyeke, A. N. (2006). *Fethinden Kaybına Girit,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul s. 218.

Ahenk (Gazete). (1923). "Yunanistan'da Alakası Olanlar", Ahenk, 28 Kasım 1923, s. 2.

Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.

Altınöz, A. (2024). Türkiye'de Göç Yönetimi ve Entegrasyon Politikaları. Boyabat İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi, 4(1), 1-27.

Beyhan, M.A., (2011)."Girit'e Dair Önemli Bir Kaynak: Mahmut Celaleddin Paşa'nın Girit İhtilali Tarihi", *Sosyoloji Dergisi,* S. 22, s. 134

Beyoğlu, S. (2000). Girit Göçmenleri (1821-1924), *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S. 2, İstanbul, s. 136.

Emgili, F.(2006)."Tarsus'ta Girit Göçmenleri (1897-1912)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fatültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. XXV, Sayı 39, Ankara s.190.

Emgili, F.(2019) Mübadil Misafirhaneleri İmmigranteguesthouses H. Karabağ (Ed.) *Mübadele Göçmenleri ve Bursa* içinde (s.154-183). Gaye Kitapevi.

Gökaçtı, M.A., (2010). *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 135

İleri (Gazete).(1924). "Girit'ten Mersine Gelen Muhacirler", İleri, 20 Şubat 1924, s. 2.

Kocadaş, B. (2024). Göçlerin ve Mübadelenin Toplumsal Yansımaları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1632-1647. https://doi.org/10.33437/ksusbd.1542997

Oğuzoğlu, Y. (2019) Giritli Mübadil Göçmenleri Kültürel Kökenleri H. Karabağ (Ed.) *Mübadele Göçmenleri ve Bursa* içinde (s.212-229). Gaye Kitapevi.

Ortaylı, İlber, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara 2008.

Özsoy, İ. (2007 a). *İki Vatan Yorgunları Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Parlak, C. (2004). *Girit'ten Çanakkale'ye Göçler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, s.25.

Peker, D., Erdem, M., Cemiloğlu, M., Peker, H. (2023). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü: Hatay İlçelerinde Bir Analiz. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 10(23), 1-16. https://doi.org/10.58724/assam.1279697

Peker, D.(2024). Göç ve Sosyal Uyum Açısından Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Etkisi: *Antalya, Muğla, Hatay ve Van İllerinde Bir Analiz, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.536-555, Doi: https://doi.org/10.33712/mana.1495238

Sarı, M. ve Can, A.,(2018). Lozan Antlaşması Gereğince Girit'ten Türkiye'ye Göçün Basına Yansıyan Yönleri, Çağdaş *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36,ss.29-54.

Şenesen, R.O.,(2012). "Çukurova Bölgesi Girit Göçmenlerinin Girit'e Dair Anlatılarının Sosyal Tarihe Kaynaklık Etmesi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, s.260 (255-266).

TBMM Zabıt Ceridesi. Devre: II, İçtima: II, C IX, Ankara, 1975, s. 58.

Tonguç, S. (1966). "Amerikan Tarihinde Göçmenleri Yeri", *Tarih Dergisi*, S. 21, İstanbul.

Toprak, S.(2012). "Megali İdea'ya Bir Örnek: Girit", *Akademik Orta Doğu*, Cilt 7, Sayı 1, s.151.

Ünsal, E.(2009). *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, s.51, 73.

Vakit (Gazete). (1923)."Girit'te Haç Takılan Camilerimiz". Vakit, 15 Kanun-ı Evvel 1923, s. 1-2.

Vatan (Gazete). (1923). "Mübadele Başlıyor", Vatan, 9 Teşrin-i Sani 1923, s. 1.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Based on the literature review and document review conducted in the study, the interview data completed with the source persons were evaluated and the studies in the literature and the statements of the source persons completely overlap. As a result, the data obtained also reveals reliable information about the immigrants in Dörtyol. While our intangible cultural heritage is on the verge of extinction, this study is important in terms of shedding light on the field and has the feature of being a source.

Research Questions:

Our intangible cultural heritage about the immigrants/migrants who came to Dörtyol is in danger of extinction. Therefore, what will be the data to be obtained from the previous generation in terms of oral history? What kind of difficulties did they experience? What did they experience during the adaptation process? What did they bring to Dörtyol in terms of cultural interaction?

Methodology:

In this study, which is about "muhajirs" who migrated from Crete to Dörtyol district of Hatay, qualitative research method was used in data collection. In qualitative research, the findings obtained are detailed and long in form. Being variable in terms of scope makes it difficult to analyze. The reason for this is that the answers obtained in qualitative research are not systematic. For this reason, they cannot be brought to a certain standard. In qualitative research, direct quotes form the basis of the research. They reveal the thoughts and experiences of the participants in the research (Patton, 2014:21). In qualitative research, it is understood as a study in which the results are determined by following the qualitative stages by using data collection tools such as interview and document review and creating the facts and events in their own context and inductively (Yıldırım and Şimşek, 2018:41). The aim of this content analysis is to reach the concepts and relations that can express the information created. With this method, it is to reach the themes based on the concepts obtained from the interviews. Finally, it is to ensure that the data reached is easily understood (Yıldırım and Şimşek, 2018:242). The qualitative research method has an inductive development feature. It is shaped by the data collection and analysis experience of the researcher. In qualitative studies, it is expressed as managing the process inductively rather than a theory (Creswell, 2013:22). With this method, it is very useful to reveal and interpret many facts and situations (Yıldırım and Şimşek, 2018:118). In this context, a semi-structured interview form was prepared for the participants. In simpler terms, the basic questions to be asked to the participants during the interview were prepared and brought to a certain system. However, additional questions were asked during the interview to obtain complete and accurate opinions and answers. The qualitative semi-structured interview form of the study was created by taking expert opinion in preparing the questions. The semi-structured interview form consisted of 20 questions. These questions were designed to be open-ended.

Findings:

Although migration is defined as human mobility, it deeply affects the people who migrate as well as the countries and regions to which migration is made. While migration is by the person's own will, there are also forced migrations outside the person. Migration also occurs due to a variety of reasons. These forced migrations occur due to interstate influence.

In fact, it would be appropriate to evaluate the Ottoman Empire's loss of power and the migrations in the Caucasus and the Balkans in this context. Humanity has ensured its continuity by transferring its experiences, beliefs, customs, traditions and customs to the next generations with the traces of the geography it lives in with elements of belonging such as language, religion and nation.

Discussion:

During the process of settling in Dörtyol, the fact that the state deemed it appropriate and the immigrants were placed in places they wanted made it easier for them to continue their extinct lives here. In terms of cultural values, traditions, and customs, both the local people and the immigrants who came with migration were influenced by each other. In terms of culture, both people have undergone mutual changes and have changed each other. The value placed on women by immigrants from Crete and Greece has been characterized by an egalitarian approach. There is no difference in the religious life and characteristics of the immigrants and the Dörtyol people.

Conclusions

As a result, the data obtained also reveals reliable information about the immigrants in Dörtyol. While our intangible cultural heritage is on the verge of extinction, this study is important in terms of shedding light on the field and has the feature of being a source.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 04.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 28.09.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Mısıroğlu, D., Aktepe, E. (2025). The Evaluation of Generation Z's Perception of Sustainable Urban Transportation, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6): 3468-3492. https://doi.org/10.35674/kent.1651182

Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi

The Evaluation of Generation Z's Perception of Sustainable Urban Transportation

Derya Mısıroğlu[1], Eray Aktepe [2]

ÖZ

Günümüzde sürdürülebilir ulaşım, şehirlerin çevresel, ekonomik ve toplumsal dengeleri koruyabilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, geleceğin kullanıcı grubu olan Z kuşağının ulaşım tercihlerini ve sürdürülebilirliğe yönelik algılarını anlamak, kentsel hareketlilik politikalarının şekillendirilmesi açısından kritik bir ihtiyaçtır. Bu çalışma, Z kuşağının alternatif ulaşım araçlarına yönelik algılarını; ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarda betimlemeye yönelik olarak tasarlanmış betimsel tarama modeli çerçevesinde yürütülen nicel bir saha araştırmasıdır. Bu çalışma, sürdürülebilir ulaşım algısını ölçmek amacıyla ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlar temelinde yapılandırılmış özgün bir ölçek üzerinden gerçekleştirilmiştir. Anket yöntemi ile toplanan veriler yalnızca betimsel istatistiklerle (frekans ve yüzde dağılımları) analiz edilmiştir. Anketin uygulanmasında Kastamonu ili merkezinde yaşayan 391 Z kuşağı bireyinden oluşan örneklem kullanılmıştır. Kastamonu'nun küçük ölçekli yapısı, yaya erişilebilirliği, düşük trafik yoğunluğu ve mikromobiliteye uygun kent morfolojisi ile "15 dakikalık şehir" modeline uygun bir saha olması, örneklem seçiminde etkili olmuştur. Bulgular, Z kuşağının sürdürülebilir ulaşım tercihlerinin cinsiyet, eğitim düzeyi ve kullanım amacı gibi demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu durum, sürdürülebilir ulaşım politikalarının genç kuşakların çevresel duyarlılığına ve ekonomik kaygılarına duyarlı biçimde geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Ulaşım, Sürdürülebilirlik, Z Kuşağı

ABSTRACT

Today, sustainable transportation holds strategic importance in maintaining the environmental, economic, and social balance of cities. In this context, understanding the transportation preferences and sustainability perceptions of Generation Z, the future user group, is a critical need for shaping urban mobility policies. This study is a quantitative field research conducted within the framework of a descriptive survey model, aiming to explore Generation Z's perceptions of alternative transportation modes across economic, social, and environmental dimensions. The research was carried out using a customized scale developed within the scope of the study to measure sustainable transportation perception based on these three dimensions. Data were collected through a questionnaire and analyzed using only descriptive statistics (frequency and percentage distributions). The sample consisted of 391 Generation Z individuals residing in the central district of Kastamonu. Kastamonu was selected as the research site due to its small-scale urban structure, high walkability, low traffic density, and urban morphology suitable for micro-mobility—features that align with the principles of the "15-minute city" model. The findings revealed that Generation Z's preferences for sustainable transportation vary significantly based on demographic variables such as gender, education level, and purpose of use. This suggests that sustainable transportation policies should be developed with sensitivity to the environmental awareness and economic concerns of younger generations.

Keywords: Urban Transportation, Sustainability, Generation Z

[1] Hacettepe Üniversitesi, deryamisiroglu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0009-0000-3279-6072.
[2] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Kastamonu Üniversitesi, eaktepe@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5607-280X.

GİRİŞ

Ulaşım ve çevre kavramları, doğaları gereği paradoksal bir ilişki barındırmaktadır. Bir yandan ulaşım, kent sakinlerinin hareketlilik taleplerini karşılamakta; diğer yandan çevre üzerinde çeşitli olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu çelişkili ilişki, özellikle kentleşmenin hızlandığı ve motorlu taşıt kullanımının yaygınlaştığı dönemlerde daha da belirgin hale gelmiştir. Nitekim çeşitli ulaşım türlerinin çevresel etkilerini ve sürdürülebilirlik düzeylerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Stodolsk vd., 1998; Von Rozycki vd., 2003; Chester ve Horvarth, 2009). Örneğin bazı araştırmalar, banliyö trenleri ve hafif raylı sistemlerin çevresel faydalarının otobüs ve uçaklara göre daha yüksek olduğunu belirtirken (Chester ve Horvarth, 2010), bazıları ise metroların özel araçlara ve otobüslere kıyasla daha çevre dostu olduğunu ortaya koymaktadır (Al-Thawadi ve Al-Ghamdi, 2019).

Son yıllarda bisiklet ve e-skuter gibi mikromobilite araçları hem insan sağlığını teşvik etmeleri hem de karbon ayak izini azaltmaları bakımından alternatif ulaşım çözümleri olarak önem kazanmıştır. Özellikle büyükşehirlerde yaygınlaşan paylaşım sistemleri, geleneksel toplu taşıma sistemlerine tamamlayıcı bir rol üstlenmekte ve trafik yoğunluğunu azaltarak sürdürülebilir kent yaşamına katkı sunmaktadır (Rojas-Rueda vd., 2011). Bu doğrultuda, ulaşım sistemlerine yönelik toplumsal farkındalık ve kullanıcı tercihlerinde meydana gelen dönüşüm, günümüzde kent planlamasında sürdürülebilirlik ilkelerinin merkezileşmesine neden olmuştur.

Kentsel ulaşım literatüründe yürünebilirlik (Walk Score), bisiklet erişimi (Bike Score) ve karma arazi kullanımı, sürdürülebilir ulaşımın temel göstergeleri olarak tanımlanırken e-skuter kullanımının da bu göstergelerle güçlü şekilde ilişkili olduğu belirtilmektedir (Hosseinzadeh vd., 2020). Genç bireylerin diğer yaş gruplarına kıyasla e-skuter kullanım oranının daha yüksek olduğu; özellikle 18–34 yaş aralığındaki bireylerin yoğun kullanıcılar olduğu birçok çalışmada doğrulanmıştır (Brown et al., 2020; Nickkar et al., 2019; Shaheen et al., 2020; Clewlow, 2019). Bu durum, mikromobilite araçlarının genç kuşaklar arasında yaygınlaşma eğiliminin artacağını göstermektedir (Chang et al., 2019). Hosseinzadeh ve arkadaşlarına (2020) göre, üniversite kampüsleri ve ticari alanlar gibi gençlerin sıklıkla kullandığı bölgelerde e-skuter yoğunluğu daha fazladır. Yüksek Walk/Bike/Transit Score değerlerine sahip bölgelerde bu tür araçların kullanım oranlarının da yüksek olması, genç bireylerin sürdürülebilir ve entegre ulaşım sistemlerine olan yatkınlıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmalar, gençlerin sürdürülebilirlik algısından çok, mekânsal kullanım davranışları üzerine odaklanmakta; Z kuşağının sürdürülebilir ulaşım algısının bütüncül şekilde analiz edildiği araştırmalar literatürde sınırlı kalmaktadır.

Küresel ölçekte sürdürülebilir ulaşım politikaları, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusunda çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlar etrafında yeniden yapılandırılmaktadır. Ancak bu politikaların etkinliği, yalnızca teknolojik yatırımlara değil, aynı zamanda kullanıcıların algı ve tutumlarına da bağlıdır. Bu noktada, farklı dönemlerde doğmuş bireylerin ulaşım tercihlerini belirleyen değer sistemleri ve yaşam alışkanlıkları dikkate alınmalıdır. Özellikle geleceğin tüketici ve karar verici kuşağı olan Z kuşağının çevreye duyarlılığı, teknoloji kullanım alışkanlıkları ve sürdürülebilirlik odaklı yaşam tarzları, bu kuşağın ulaşım tercihlerinin geleneksel kuşaklardan farklılaştığını göstermektedir (Eastman ve Liu, 2012; Valentine ve Powers, 2013; Dabija vd., 2019). Ancak literatürde, Z kuşağının alternatif ulaşım biçimlerine yönelik sürdürülebilirlik temelli algılarını demografik değişkenler üzerinden inceleyen çalışmalarda ciddi bir sınırlılık söz konusudur. Bu çalışmanın özgünlüğü, Z kuşağının ulaşım tercihlerinin sürdürülebilirlik ilkeleriyle nasıl kesiştiğini, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlar çerçevesinde ele alması ve bunu küçük ölçekli bir kentte saha verisine dayandırmasıdır. Böylece, ulaşımın sadece çevre üzerindeki etkilerini değil, aynı zamanda kuşaklar arası değer dönüşümünü ve yerel düzeyde politika yapımına etkisini de tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; Z kuşağının sürdürülebilir ulaşım algısını ve bu

algının ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlere göre nasıl farklılaştığını analiz etmektir. Çalışma, ayrıca bu algının cinsiyet, eğitim düzeyi ve kullanım amacı gibi demografik değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koymayı; alternatif ulaşım araçları (otobüs, bisiklet, skuter vb.) tercihinde etkili olan unsurları değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu analizler, sürdürülebilir ulaşım politikalarının genç kuşakların çevresel duyarlılıkları ve ekonomik kaygılarına duyarlı biçimde geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışma, yerel yönetimler, şehir plancıları ve politika yapıcılar için mikro düzeyde kullanıcı eğilimlerini anlamaya katkı sunarak, sürdürülebilir ulaşım stratejilerinin genç kuşakların ihtiyaç ve algılarına dayalı olarak şekillendirilmesine yönelik veri temelli bir zemin sağlamayı amaçlamaktadır. Bu makalenin ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi açıklanmakta, üçüncü bölümde bulgular ve yorumlara yer verilmekte, son bölümde ise genel değerlendirme ve politika önerileri sunulmaktadır.

1. LİTERATÜR

1.1. Sürdürülebilir Ulaşımın Tanımı

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin yeterliliklerinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme stratejisidir. Sürdürülebilirlik, insan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmenin gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılanmasına imkân verecek şekilde bugünün ve gelecek nesillerin kullanmasını sağlama anlayışıdır (Brundtland Raporu, 1987). Günümüzün ihtiyaçlarını karşılarken sera gazına sebebiyet vermeden ve gereksiz enerji tüketiminden kaçınarak kaynakları en verimli şekilde ve mikro düzeyde kullanarak ihtiyaçların giderilmesi, çevreye mikro zararla faaliyetlerin gerçekleştirilip duyarlı davranmaktır.

Sağlıklı ve yaşanabilir toplumlara ilişkin son elli yıldır hedeflenen sürdürülebilirlik temasının kuşkusuz en temel öznelerinden biri olan ulaşım; şehrin iklim yapısını, biyolojik çeşitliliği ve demografik yapısını etkileyebileceği gibi bu faktörlere bağlı olarak kullanılan ulaşım araçları kent yapısının sürdürülebilirliği için önemlidir. 1972 Stockholm Eylem Planı, hızla artan kentsel ulaşım taleplerini karşılamak için toplu taşıma sistemleri ve hizmetleri gibi alternatiflere duyulan ihtiyacı vurgulamıştır. Ancak, ulaşımın sürdürülebilir kalkınmadaki rolü, dünya liderlerinin bu gerçeği kabul ettiği 1992 Rio de Janeiro'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'na (Yeryüzü Zirvesi) kadar öncelikli bir gündem maddesi olmamıştır. Zirvenin ana çıktılarından biri olan Gündem 21, ulaştırma sektörünün ekonomik ve sosyal kalkınmadaki hayati rolünü vurgularken, aynı zamanda ulaşımın atmosferik emisyonlara katkısını ve "trafik ve ulaşım sistemlerinin daha etkili tasarımı ve yönetimi" ihtiyacını (madde 9.13) dile getirmiştir (Mead, 2021).

Özel araç kullanımının azaltılması, farklı ulaşım modlarının teşvik edilmesi, yolların ve caddelerin kamusal alanlara dönüştürülmesi ve dönüştürücü yaklaşımların benimsenmesi gibi temel ilkeler, Kentsel Şartname I'in yönlendirici ilkeleri olarak belirlenmiştir. Bu şartname, 1992'de Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda resmen kabul edilmiştir (Aktepe, 2021). Yoğun nüfuslu şehirlerin karşılaştığı zorlukları ele alan Avrupa Kentsel Şartnamesi II, sürdürülebilir ulaşımın, kentsel sorunların çözülmesi ve planlı kentleşmenin sağlanması için kritik bir gereklilik olduğunu belirlemiştir. Bu gerekliliği yerine getirmek amacıyla, ulaşım otoriteleri "Toplu Taşıma Odaklı Planlama"yı geliştirmiştir. Bu plan, toplu taşıma seçeneklerinin erişilebilirliğini artırmayı, toplu taşıma hizmetlerini genişletmeyi ve kentsel ulaşım planlamasında bisiklet ve yaya dostu tasarımları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. "Toplu Taşıma Odaklı Planlama"nın merkezi odağı, çevre dostu, motorlu olmayan ulaşım modlarının kolay erişilebilirliğini teşvik etmektir. Bisikletler, otobüsler ve elektrikli araçlar gibi alternatif ulaşım seçenekleri, yerel kalkınmada "Toplu Taşıma Odaklı Planlama"nın temel unsurları olarak kabul edilmektedir (Aktepe, 2021).

1997 yılında, Gündem 21'in uygulanmasının beş yıllık gözden geçirilmesi sırasında, BM Genel Kurulu, önümüzdeki 20 yıl boyunca ulaşımın küresel enerji talebindeki büyümenin ana itici gücü olmasını beklemiştir. Beş yıl sonra, 2002 Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen Johannesburg Uygulama Planı, altyapı, toplu taşıma sistemleri, mal taşımacılığı, uygun fiyatlılık, verimlilik ve kullanım kolaylığı, kentsel hava kalitesinin ve sağlığın iyileştirilmesi emisyonların azaltılması bağlamında sürdürülebilir ulaşım için birden fazla referans noktası sağlamıştır (Mead, 2021).

2000'li yıllarda, AB şehirlerinde yaşam kalitesini artırmak amacıyla başlatılan sürdürülebilirlik stratejileri ve uyum planları, 2009 Avrupa Komisyonu'nun Kentsel Ulaşım programı kapsamında "Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları" (SUMPs) olarak evrilmiştir. 2014'te yapılan çalışmaların ardından "Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları'nın Geliştirilmesi ve Uygulama Rehberi" yayımlanmıştır. Bu rehberin amacı, kurumlar arası iş birliğini teşvik etmek, paydaşları katılımcı bir yaklaşımla dahil etmek, kentsel ulaşım performans göstergelerini değerlendirmek ve uzun vadeli ulaşım tahminleriyle sürdürülebilir, yaşanabilir şehirler yaratmaktır (Aktepe, 2024). Avrupa'dan ilham alan kentsel hareketlilik planları ile uyumlu hale gelmek, bisikletler, elektrikli skuterlar, toplu taşıma ve yürüme gibi alternatif ulaşım modlarına olan ilgiyi artırmıştır.

On yıl sonra, 2012 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda (Rio+20) kabul edilen "İstediğimiz Gelecek" adlı sonuç belgesi, ulaştırma ve hareketliliğin sürdürülebilir kalkınmadaki merkezi önemini vurgulamıştır. Belgeye göre, sürdürülebilir ulaşım; ekonomik büyümeyi ve entegrasyonu, çevreyi, sosyal eşitliği ve erişilebilirliği, halk sağlığını, kentsel dayanıklılığı, kentsel-kırsal bağlantıları ve kırsal alanların verimliliğini iyileştirebilir. Hükümetler, enerji verimli çok modlu ulaşım sistemlerini, özellikle toplu taşıma sistemlerini ve temiz yakıtlar ile araçların geliştirilmesini desteklemiştir (Mead, 2021).

2014 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, artan trafik sıkışıklığı ve kirlilikle mücadele etmek için Sürdürülebilir Ulaşım Yüksek Düzeyli Danışma Grubu'nu kurmuştur. Grup, önerilerini 2016 yılında Türkmenistan'ın Aşkabat şehrinde gerçekleştirilen ilk Küresel Sürdürülebilir Ulaşım Konferansı'nda yayımlanan "Kalkınma için Sürdürülebilir Ulaşımı Harekete Geçirme" raporunda sunmuştur. Konferans, sürdürülebilir ulaşımın entegre ve çok yönlü doğası ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ulaşmadaki rollerini vurgulamıştır. Ulaşım sektörünü doğrudan hedefleyen beş SKA bulunmaktadır: yol güvenliği (hedef 3.6), enerji verimliliği (hedef 7.3), sürdürülebilir altyapı (hedef 9.1), kentsel erişim (hedef 11.2) ve fosil yakıt sübvansiyonları (hedef 12.c). Bunun yanı sıra birçok hedef dolaylı olarak ulaşım sektörünü ilgilendirmektedir (Mead, 2021).

2016 yılında Habitat III Konferansı'nda onaylanan Yeni Kentsel Gündem, özellikle günlük ulaşımın iyileştirilmesi ve uygun fiyatlı hale getirilmesi için yerel ekonomik kalkınmayı ve sürdürülebilir kentsel planlamayı vurgulamaktadır (Aktepe, 2021). Sürdürülebilir ulaşım kavramı, küresel ölçekte benimsenen politikalar ve stratejiler doğrultusunda şekillenirken, bu anlayışın kentsel hareketlilikte uygulanabilirliği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Toplu taşıma odaklı planlamalar, karbon salınımını azaltan ulaşım politikaları ve çevre dostu uygulamalar, sürdürülebilir şehirleşmenin temel taşlarını oluşturmuştur. Ancak, geleneksel ulaşım sistemlerinin ötesinde, bireylerin ulaşım tercihlerinde artan esneklik ve çevre bilinci, alternatif ulaşım araçlarının yükselişine zemin hazırlamaktadır. Bu doğrultuda, toplu taşımanın yanı sıra bisiklet, e-skuter ve elektrikli araçlar gibi çevre dostu ulaşım modları, sürdürülebilir kentsel ulaşımda tamamlayıcı ve dönüştürücü bir rol üstlenmektedir.

1.2. Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımda Alternatif Ulaşım Araçları

2020 yılında dünya nüfusunun 7,8 milyar olduğu ve 2050 yılına kadar %25'ten fazla bir artışla 9,9 milyara ulaşmasının beklendiği belirtilmektedir (PRB, 2021). 2007'den itibaren dünya nüfusunun

yarısından fazlası kentlerde yaşamaya başlamış, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2020 Dünya Nüfus Raporu'na (SWOP) göre, bu oranın 2050 yılında %65'i aşacağı tahmin edilmektedir (UNFPA, 2020). Bu denli büyük bir nüfusun kentlere yoğunlaşması, kent içi toplu taşıma hizmetlerinin, hareketli ve dinamik kentsel yaşamın temel bir unsuru olarak, ciddi bir sürdürülebilirlik sorununa dönüşmesine yol açmaktadır. Kentsel ulaşım politikalarının incelendiği çalışmalarda, bireysel otomobil kullanımına ilişkin algının sosyoekonomik eşitsizlikleri artırdığı ve kentte sınıfsal farklılıkların belirginleşmesine neden olduğu dile getirilmektedir (Schiller vd., 2010). Bu doğrultuda, kentsel ulaşım araç tercihlerinde kullanıcı algısının hangi ulaşım türlerinde yoğunlaştığı, toplu taşımacılığın şekillenmesinde kritik bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin ve Aktepe, 2021). Nitekim giderek artan çevre sorunları nedeniyle çevresel endişelerin artması, artan kentli nüfusu nedeniyle yaşanan trafik sıkışıklığı, yakıt maliyetlerinin yükselmesi ve bireysel araç sahipliği üzerindeki küresel dikkat, alternatif ulaşım türlerine yönelik talepte belirgin bir artışa neden olmuştur (Aktepe, 2024).

Kentsel ulaşımda en yaygın tercih edilen araçların başında otobüsler, minibüsler ve dolmuşlar gelmektedir. Şehrin farklı noktalarına uzanan hat ve güzergâh ağı sayesinde otobüsler, kentsel yerleşim alanlarının erişilebilirliğini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, toplu taşımacılığın yeterli düzeyde karşılanamadığı ülkelerde, ara ulaştırma araçlarının kesintisiz ulaşım sağlama açısından önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir (Şahin ve Aktepe, 2021).

Bisiklet hem ulaşım hem de mekânsal planlama alanlarında önemli bir araştırma konusu olmuştur ve birçok çalışma, bisikletin ulaşım aracı ve işe gidip gelme çözümü olarak önemini ve faydalarını vurgulamaktadır (Piatkowski ve Bopp, 2021). Endüstrileşmiş dünyanın büyük bir kısmında bisiklet kullanımı, çoğunlukla eğlence amaçlı kullanılan ancak günlük pratik seyahat ihtiyaçları için nadiren tercih edilen marjinal bir ulaşım türüdür. Buna karşın bisikleti şehirlerde ulaşımın ana akım bir yöntemi haline getiren, teknolojik olarak gelişmiş ve refah seviyesi yüksek ülkeler de vardır. Almanya, Hollanda ve Danimarka'da bisiklet kullanımı, Birleşik Krallık ve ABD'ye kıyasla on kat daha fazladır. Hollandalı, Alman ve Danimarkalı kadınlar, erkekler kadar sık bisiklet kullanmakta ve bisiklet kullanımı yaşla birlikte sadece hafifçe azalmaktadır. Ayrıca, bisiklet kullanımı tüm gelir gruplarına eşit şekilde dağılmıştır (Pucher ve Buehler, 2008). 2019 yılında yapılan bir Eurobarometer anketine göre, AB vatandaşlarının %8'i tipik bir günde ana ulaşım araçlarının özel mülkiyete ait bir bisiklet veya e-skuter (elektrikli olanlar dahil) olduğunu belirtmiştir. Hollanda'da katılımcıların %41'i, bisiklet veya e-skuterın ana ulaşım aracı olduğunu bildirmiştir. Bu yüksek oran Hollanda'yı diğer ülkelerden ayırırken, ardından İsveç (%21) ve Almanya (%15) gelmektedir. Sadece yedi ülkede bisiklet ve e-skuter kullanım oranı AB ortalamasının üzerinde olmuştur. Bu ülkeler arasında Macaristan (%14), Finlandiya (%13), Danimarka ve Belçika (her ikisi %12) yer almaktadır. Bisiklet veya e-skuterın ana ulaşım aracı olarak kullanım oranı Portekiz ve Kıbrıs'ta sıfırdır. Bu oran Birleşik Krallık'ta %2, Fransa'da ise %3'tür (Yanatma, 2023).

Son teknolojik gelişmeler ve paylaşımlı mobilite hizmetlerinin hızla büyümesi sayesinde elektrikli mikromobilite, sürdürülebilir kentsel ulaşım sistemlerini geliştirme potansiyeline sahip alternatif bir ulaşım aracı haline gelmiştir. Geçtiğimiz on yıl, paylaşımlı bisikletler (Shaheen ve diğerleri, 2017) ve daha yakın tarihte paylaşımlı, e-skuter ve e-bisikletler (Clewlow, 2019) gibi kullanışlı ve kompakt ulaşım seçeneklerinin dikkat çekici bir şekilde yayılmasına tanıklık etmiştir (Aktepe, 2024).

Mikromobilite olarak adlandırılan bu yeni ulaşım türlerinin ortaya çıkışı, bireylerin günlük rutinlerine sürdürülebilirliğin temel unsurlarını dahil etmede önemli bir amaca hizmet etmektedir. Bu bağlamda, e-bisikletler ve e-skuterlar, daha geniş bir sürdürülebilir ulaşım ağına geçiş kapısı görevi görebilir, yürüyüş, bisiklet ve toplu taşıma gibi ulaşım modlarına olan bağlılığı artırabilir ve araç sahipliği ihtiyacını potansiyel olarak azaltabilir (Aktepe, 2024). E-skuter yolculukları, özellikle son kilometre seyahatlerinde toplu taşımayla bağlantılı olarak gerçekleşen birçok durumda, kentsel ulaşım hizmetlerini geliştirmede ve güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Smith & Schwieterman,

2018). Bu nedenle, e-skuterların toplu taşımayla entegrasyonunun artırılması ve bu araçların güvenilirlik, cazibe ve uygun maliyet açısından birinci/son kilometre çözümü olarak iyileştirilmesini hedefleyen politika önlemlerinin uygulanması, kentsel ulaşımda rollerini daha da güçlendirebilir (Fearnley ve diğerleri, 2020). Paylaşımlı mikromobilite araçları, bir kişinin evi veya varış noktası ile toplu taşıma durakları arasındaki bağlantıyı sağlamada kritik bir rol oynamakta, ilk ve son kilometre erişimindeki zorlukların üstesinden gelen intermodal ulaşım için oldukça uygun bir araç özelliği taşımaktadır. Özel sahipli e-skuterların hafif ve katlanabilir olması, kullanıcıların bu araçları toplu taşımada taşımalarına olanak tanımaktadır (Aktepe, 2024).

Sonuç itibarıyla, kentsel ulaşımda sürdürülebilirlik arayışları, çevresel kaygıların artması ve teknolojik yeniliklerin yaygınlaşmasıyla hız kazanmıştır. Özellikle mikromobilite araçlarının ve bisikletin popülaritesi, bireylerin ulaşım tercihlerini yeniden şekillendirirken, genç nesillerin bu dönüşümdeki rolü dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Z kuşağının sürdürülebilirlik algısı ve ulaşım araç tercihlerinin incelenmesi, gelecekteki ulaşım politikalarının ve kent yaşamının yönünü belirlemede önemli bir temel sunmaktadır.

1.3. Z Kuşağı ve Sürdürülebilirlik Algısı ve Ulaşım Araç Tercihleri

Kullanıcıların alternatif kentsel ulaşım ve mobilite tercihlerini benimsemelerine yönelik bilişsel karar verme süreci, toplu ve bireysel güdüler, çevresel bilinç ve sosyal unsurlar ile sürdürülebilir ulaşım araçları kullanımından elde edilen ekonomik faydalar göz önünde bulundurulduğunda, ulaşım türlerinin sürdürülebilirlik algısına önemli bir konu haline gelmektedir (Cohen, 2013; Dall vd., 2017). Z Kuşağı'na mensup bireyler, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanıldığı günümüz gündelik yaşam alanlarında, diğer kuşaklara kıyasla ortalamadan daha fazla sayıda sürdürülebilir ulaşım araçları ile yapılan yolculukları tercih etmektedir. Nitekim bu çalışma, bu araçları kullanma niyetlerini etkileyen faktörlere odaklanmaktadır (Palanichamy, 2024).

Z kuşağı genellikle 1997 ile 2012 yılları arasında doğan bireyler olarak tanımlanmakla birlikte, bu kuşağın sınırları konusunda önceki çalışmalarda net bir fikir birliği bulunmamaktadır (Eccarius ve Lu, 2020). Genç tüketiciler, özellikle Z Kuşağı'nda yer alanlar, teknoloji ve dijital platformlara olan doğal yatkınlıkları, sosyal ve çevresel sorunlara duyarlılıkları ve ilişki odaklı kimlikleri nedeniyle paylaşım ekonomisine katılma eğiliminde olan bir grup olarak öne çıkmaktadır (Ferrero, 2018; Palanichamy, 2024).

Ayrıca, çevre bilinci nedeniyle "Yeşil Kuşak" olarak adlandırılan Z Kuşağı, satın alma kararlarında sürdürülebilirlik unsurlarını sıklıkla dikkate almaktadır (Hair vd., 2011). Buna karşılık, Y Kuşağı (Millennials), özellikle otoparkın sınırlı ve pahalı olduğu yoğun nüfuslu şehirlerde, araç sahipliğine alternatif olarak Uber ve Lyft gibi araç çağırma hizmetlerini benimsemeye daha yatkındır (Hamari, 2016). Benzer şekilde, X Kuşağı ve Baby Boomers gibi gruplar, araba merkezli yaşam tarzlarına olan alışkanlıkları ve güvenlik ile kullanım kolaylığı konusundaki endişeleri nedeniyle başlangıçta paylaşımlı mobiliteye karşı isteksiz olabilir; ancak bu gruplarda da benimsemeye yönelik artan kanıtlar bulunmaktadır (Hanusik, 2022; Palanichamy vd., 2024).

Z Kuşağı, bireysel araç sahipliğinde bir azalma ve alternatif ulaşım türlerine olan bağımlılıkta bir artış ile karakterize edilmektedir (Ilavarasan, 2018). Bu eğilim, bağımsızlık ve hareketliliğin bir sembolü olarak araç sahipliğini değerli gören önceki kuşaklardan bir sapma göstermektedir. Z Kuşağı ise daha çok kolaylık, maliyet etkinliği ve sürdürülebilirliği önceliklendirerek araç paylaşım hizmetleri, toplu taşıma ve yürüyüş veya bisiklet gibi aktif ulaşım yöntemlerini tercih etmektedir. Bu davranış değişimi, araç satın alma ve sahip olma maliyetlerinin (sigorta, bakım ve yakıt masrafları dahil) artması ve aşırı

araç kullanımının çevresel etkilerine yönelik artan farkındalıkla da bağlantılı olabilir (Palanichamy vd., 2024).

Yang ve arkadaşları (2021) tarafından Chicago şehrinde yapılan bir çalışmada, erkek e-skuter kullanıcılarının, kadın kullanıcılara kıyasla yaklaşık üç kat daha uzun mesafeler kat ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, kullanıcı türü açısından, Chicago Divvy bisiklet paylaşım sisteminin üyeleri tarafından yapılan yolculukların, üye olmayanların yolculuklarına kıyasla üç kattan fazla süreye sahip olduğu belirlenmiştir. Kalkış zamanları açısından ise sistem üyelerinin en yoğun yolculuk saatlerinin 16.00 ile 18.59 arasında olduğu, üye olmayanların ise 11.00 ile 15.59 saatleri arasında yolculuk yapmayı tercih ettikleri görülmüştür. Yaş gruplarına ilişkin olarak, 25-30 yaş grubunun en yüksek seyahat hacmini sergilediği, bunu 31-40 yaş grubunun takip ettiği tespit edilmiştir. Cao ve arkadaşları (2021), erkek bireyler, genç yetişkinler ve yüksek gelir grupları arasında e-skuter tercihleri açısından daha fazla heterojenlik olduğunu öne sürmektedir. Laa ve Leth (2020) tarafından Avusturya'nın Viyana şehrinde yapılan bir çalışma, bu alandaki sınırlı araştırmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bulgular, çoğu kullanıcının yüksek eğitim seviyesine sahip genç erkekler olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, Z kuşağının sürdürülebilirlik algısı ve ulaşım araç tercihlerini ele alırken, özellikle bu kuşağın alternatif ulaşım yöntemlerine olan eğilimlerini ve bu eğilimleri etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Literatür taramasında ortaya konulan bulgular, araştırmanın veri toplama süreçlerini ve analiz yöntemlerini yönlendirmektedir. Çalışmanın yöntem ve veri toplama bölümünde, araştırmanın metodolojisi detaylandırılacak; saha çalışmasında kullanılan veri toplama araçları, katılımcı profili ve analiz teknikleri açıklanacaktır. Böylece, Z kuşağının ulaşım tercihlerini şekillendiren dinamiklerin bilimsel bir çerçevede ele alınması hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, Z kuşağı bireylerinin sürdürülebilir ulaşım algılarını ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarda betimlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiş tanımlayıcı (descriptive) bir saha araştırmasıdır. Araştırmada, nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların sürdürülebilir ulaşım algılarını ölçmek amacıyla, Aktepe (2023) tarafından geliştirilen "sürdürülebilir ulaşım algısı ölçeği" temel alınarak oluşturulan ve beşli Likert tipinde yanıtlanan toplam 30 maddeden oluşan bir ölçek uygulanmıştır. Ayrıca, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin 7 soru ile veri desteklenmiştir (Ek A ve Ek B). Tercih edilen anket yöntemi, katılımcıların kişisel görüşlerini standartlaştırılmış bir formatta toplanmasını, demografik değişkenler ile sürdürülebilir ulaşım tercihleri arasındaki ilişkilerin analizini gerçekleştirilmesini ve katılımcıların ulaşım tercihlerini şekillendiren faktörlerin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlamıştır. Elde edilen veriler yalnızca betimsel istatistikler (frekans ve yüzde dağılımları) ile analiz edilmiştir. Bu nedenle araştırma, anlamlılık testleri ya da nedensel ilişki analizlerine yer verilmeksizin, mevcut durumu ortaya koymaya yönelik bir betimsel tarama modeli çerçevesinde tasarlanmıştır.

Araştırmanın evrenini, Kastamonu ili merkezde yaşayan Z kuşağına mensup gençlerden oluşturmaktadır. Bu araştırmanın örneklem alanı olarak Kastamonu il merkezinin seçilmesinin temel nedeni, küçük ölçekli şehirlerin sürdürülebilir ulaşım uygulamaları açısından sunduğu özgün dinamiklerdir. Kastamonu, büyükşehir statüsünde olmamakla birlikte, yaya erişilebilirliği yüksek, trafik yoğunluğu görece düşük ve kent içi ulaşımda mikromobilite araçlarının uygulanabilirliğine sahip bir yapıya sahiptir. Ayrıca, kent merkezinde yer alan üniversite, Z kuşağı bireylerinden oluşan geniş bir öğrenci kitlesine ev sahipliği yapmaktadır. Bu demografik yapı, sürdürülebilir ulaşım algılarının genç kuşak üzerinden değerlendirilmesi açısından uygun bir örneklem çerçevesi sunmaktadır. Bununla birlikte Kastamonu, '15 dakikalık şehir' (Moreno, 2024) konseptine uyumlu kent morfolojisi ve ulaşım

altyapısı sayesinde, sürdürülebilir kentsel yaşam biçimlerinin küçük şehirlerdeki yansımalarının gözlemlenebileceği anlamlı bir saha örneği niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın evreni olarak belirlenen Kastamonu il merkezinde yaşayan ve Z kuşağında yer alan toplam genç nüfusu 109.048'tır. Örneklem sayısının belirlenmesinde Krejcie ve Morgan tarafından geliştirilen örneklem büyüklüğü belirleme yönteminden yararlanılmıştır. Nitekim evren büyüklüğü 100-150 bin olduğu durumlarda 375 örneklem sayısının yeterli olduğu (Krejcie ve Morgan, 1970) belirtilmiştir. Çalışma örneklemini, basit rastgele örnekleme yöntemiyle (Pagano ve Gauvreau 1993) seçilen Kastamonu il merkezinde yaşayan Z kuşağına mensup 391 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır.

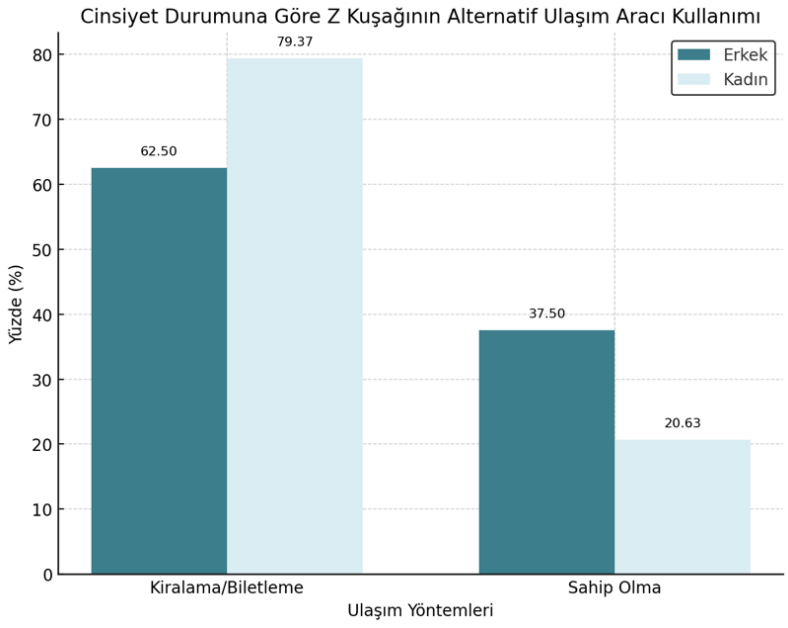
3. BULGULAR

Z kuşağına mensup 391 gencin katılımı ile gerçekleşen çalışmada 391 katılımcıdan 282'si alternatif ulaşım araçlarını (bisiklet/kaykay, elektrikli araçlar vb.) kiralama/biletleme yöntemi ile kullanırken, 109'u alternatif ulaşım araçlarına sahip olma yöntemi ile kullanmaktadır.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanım Durumu

Cinsiyet	Kiralama/Biletleme	Sahip Olma	Genel Toplam
Erkek	%26,85	%16,11	%42,97
Kadın	%45,27	%11,76	%57,03
Genel Toplam	%72,12	%27,88	%100,00

Toplam katılımcıların %57,03'ü kadın, %42,97'si erkektir. Alternatif ulaşım araçlarının kullanım yöntemine cinsiyet bağlamında bakıldığında, erkeklerin %26,85'i kiralama/biletleme, %16,11'i sahip olma yöntemiyle bu araçları kullanmaktadır. Kadınlarda ise bu oranlar sırasıyla %45,27 ve %11,76'dır. Bu bulgular, erkeklerin alternatif ulaşım araçlarına sahip olma oranının daha yüksek, kadınların ise kiralama/biletleme yöntemini daha fazla tercih ettiğini göstermektedir (Tablo 1).

Şekil 1. Cinsiyet Durumuna Göre Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanımı.

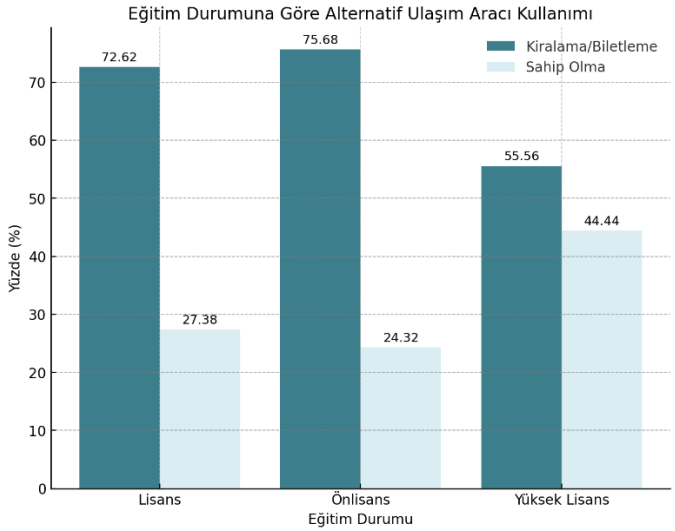
Cinsiyet temelli değerlendirmeye göre, erkek katılımcıların %62,50'si alternatif ulaşım araçlarını kiralama/biletleme yöntemiyle, %37,50'si ise bu ulaşım araçlarına sahip olarak kullandığı görülmektedir. Kadınlarda bu oranlar sırasıyla %79,37 ve %20,63'tür. Bu sonuçlar, kadınların erkeklere kıyasla kiralama/biletleme yöntemini daha fazla tercih ettiğini ve erkeklerin araç sahipliğinde daha yüksek bir orana sahip olduğunu göstermektedir (Şekil 1).

Eğitim durumuna göre katılımcıların alternatif ulaşım araç kullanımına bakıldığında katılımcıların yaklaşık %85,93'nün lisans, %9,46'sının ön lisans ve %4,60'ının yüksek lisans olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Eğitim Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanımı

Eğitim Durumu	Kullanım Durumu		
Eğitim Durumu	**Kiralama/Biletleme**	**Sahip Olma**	**Genel Toplam**
Lisans	%62,40	%23,53	%85,93
Ön Lisans	%7,16	%2,30	%9,46
Yüksek Lisans	%2,56	%2,05	%4,60

Alternatif ulaşım araçlarına sahip olma oranı en yüksek grup %23,53 ile lisans öğrencileri olduğu görülmektedir. Bu oran ön lisans öğrencilerinde %2,30, yüksek lisans öğrencilerinde ise %2,05'tir. Kiralama/biletleme yöntemiyle kullanım oranları ise lisans öğrencilerinde %62,40, ön lisans öğrencilerinde %7,16 ve yüksek lisans öğrencilerinde %2,56 olarak belirlenmiştir. Sahip olma oranlarına bakıldığında ise lisans öğrencileri %23,53 olmasına karşın ön lisans %2,30 ve yüksek lisans öğrencilerinin sahip olma oranının %2,05 olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Şekil 2. Eğitim Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanımı.

Eğitim durumuna göre katılımcıların alternatif ulaşım aracı kullanımına (kendi içerisinde) bakıldığında, lisans öğrencilerinin %72,62'si, ön lisans öğrencilerinin %75,68'i ve yüksek lisans öğrencilerinin %55,56'sı kiralama/biletleme yöntemini tercih etmektedir (Şekil 2). Bu oran sahip olma yöntemiyle kullanılan ulaşım araçları bağlamında, sırasıyla %27,38, %24,32 ve %44,44'tür. Bu veriler, yüksek lisans öğrencilerinin diğer gruplara kıyasla sahip olma yöntemini daha fazla tercih ettiğini göstermektedir.

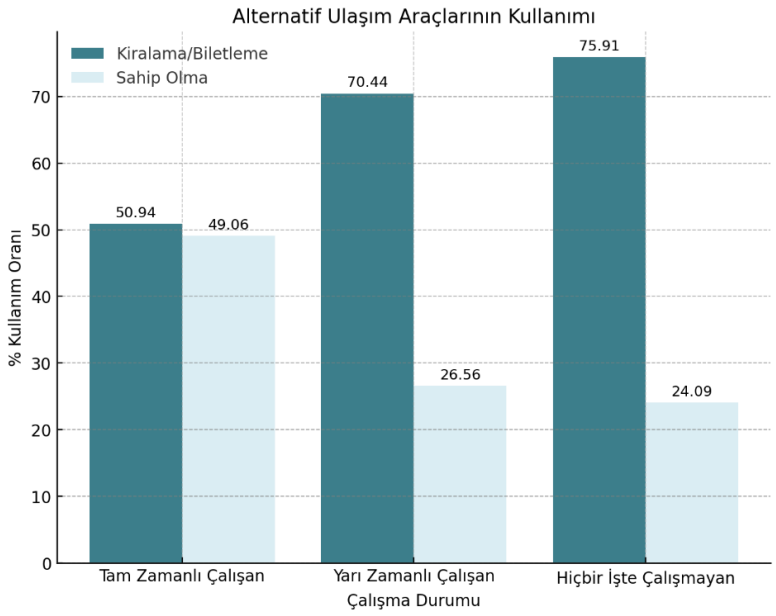
Her ne kadar bu gruptaki katılımcı sayısı daha az olsa da, eğitim seviyesi arttıkça araç sahipliğine yönelimin arttığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, eğitim seviyesi arttıkça sahip olma yöntemiyle alternatif ulaşım araçlarının kullanımında artış görülmektedir.

Çalışma durumuna göre katılımcıların alternatif kullanım araçlarını kullanımı istatistiğine baktığımızda, katılımcıların %70,08'inin herhangi bir işte çalışmadığı, %16,37'sinin yarı zamanla çalıştığı, %13,55'inin ise tam zamanla çalıştığı görülmektedir. Herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların kendi içerisinde %16,88'i, tam zamanlı çalışanların %6,65'i alternatif ulaşım araçlarına sahip olma yöntemiyle ulaşım sağlarken bu oranın yarı zamanlı çalışan katılımcılarda %4,35 olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Çalışma Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Kullanım Durumu

Çalışma Durumu	Kullanım Durumu		
Çalışma Durumu	**Kiralama/Biletleme**	**Sahip Olma**	**Genel Toplam**
Çalışmıyor	%53,20	%16,88	%70,08
Tam Zamanlı	%6,91	%6,65	%13,55
Yarı Zamanlı	%12,02	%4,35	%16,37

Çalışma durumuna göre alternatif ulaşım araçlarına sahip olma oranı en yüksek grup %16,88 ile herhangi bir işte çalışmayanlar olarak görülmektedir. Bu oran tam zamanlı çalışan katılımcılarda %6,65 iken yarı zamanlı çalışan katılımcılarda %4,35'tir. Toplam çalışma oranı içerisinde alternatif ulaşım araçlarını kiralama biletleme yolu ile kullanan katılımcıların %53,20'si herhangi bir işte çalışmazken, %6,91'i tam zamanlı ve %12,02'si yarı zamanlı çalışan Z kuşağı bireyleridir.

Şekil 3. Çalışma Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanımı.

Çalışma durumuna göre alternatif ulaşım araçlarının kullanımı değerlendirildiğinde, herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların kendi içerisinde %75,91'i, tam zamanlı çalışan katılımcıların kendi içerisinde %50,94'ü ve yarı zamanlı çalışan katılımcıların kendi içerisinde %70,44'ü kiralama/biletleme yöntemiyle ulaşım araçlarını kullandığı gözlemlenmektedir. Bu oran sahip olma yöntemiyle kullanılan

ulaşım araçları bağlamında, tam zamanlı çalışan katılımcılarda kendi içerisinde %49,06, yarı zamanlı çalışan katılımcılarda %26,56 iken hiçbir işte çalışmayan katılımcılarda ise %24.09'dur (Şekil 3). Bu veriler, tam zamanlı çalışan bireylerin diğer gruplara kıyasla alternatif ulaşım araçlarına sahip olma eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Alternatif ulaşım araçları en çok %64,96 oranıyla iş yeri ve okula gidiş geliş amacıyla kullanılmaktadır. Bunu %18,41 ile toplu taşımaya erişim, %7,93 ile diğer amaçlar, %7,16 ile eğlence ve %1,53 ile alışveriş takip etmektedir (Tablo 4).

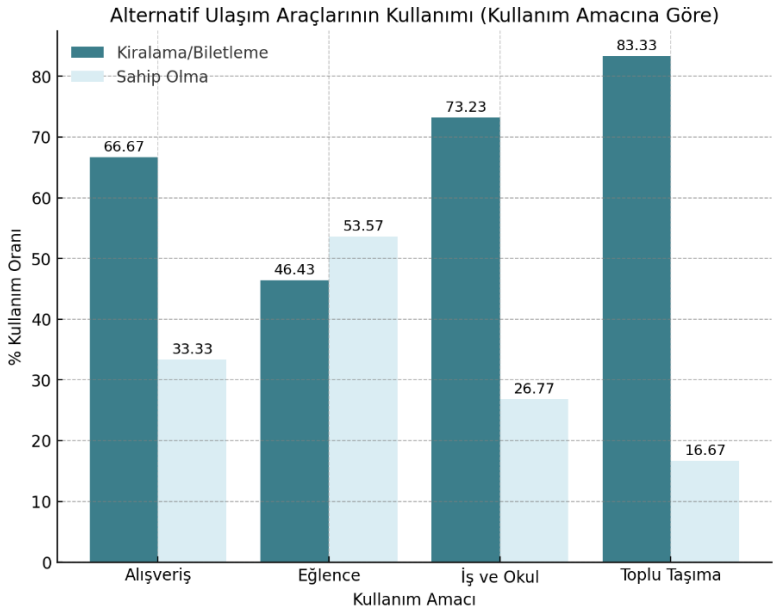
Tablo 4: Kullanım Amacına Göre Alternatif Ulaşım Araçlarının Kullanımı

Kullanım Amacı	Kullanım Durumu		
Kullanım Amacı	**Kiralama/Biletleme**	**Sahip Olma**	**Genel Toplam**
Alışveriş	%1,02	%0,51	%1,53
Diğer	%4,86	%3,07	%7,93
Eğlence	%3,32	%3,84	%7,16
İş/okul	%47,57	%17,39	%64,96
Toplu Taşıma Erişim	%15,35	%3,07	%18,41

Sahip olma yöntemiyle alternatif ulaşım araçlarını kullananların %17,39'u bu araçları iş veya okul amacıyla tercih etmektedir. Eğlence amaçlı kullanım %3,84, toplu taşımaya erişim ve diğer amaçlarla kullanım %3,07, alışveriş amacıyla kullanım ise %0,51 düzeyindedir. Bu bulgular, sahip olunan araçların büyük ölçüde işe veya okula ulaşımda kullanıldığını göstermektedir.

Kiralama/biletleme yöntemiyle kullanımda ise en yüksek oran yine iş/okul amaçlı olup %47,57'dir. Bunu %15,35 ile toplu taşımaya erişim, %4,86 ile diğer, %3,32 ile eğlence ve %1,02 ile alışveriş takip etmektedir. Bu veriler, kullanım yönteminden bağımsız olarak iş ve okul ulaşımının temel motivasyon olduğunu ortaya koymaktadır.

Kullanım amacı bazında değerlendirildiğinde, alışveriş amacıyla araç kullananların %66,67'si, eğlence amacıyla kullananların %46,43'ü, iş/okul amacıyla kullananların %73,23'ü ve toplu taşıma erişimi için kullananların %83,33'ü kiralama/biletleme yöntemini tercih etmektedir. Sahip olma oranları ise sırasıyla %33,33, %53,57, %26,77 ve %16,67'dir. Bu durum, eğlence ve alışveriş gibi daha esnek amaçlar için araç sahibi olma eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Şekil 4).

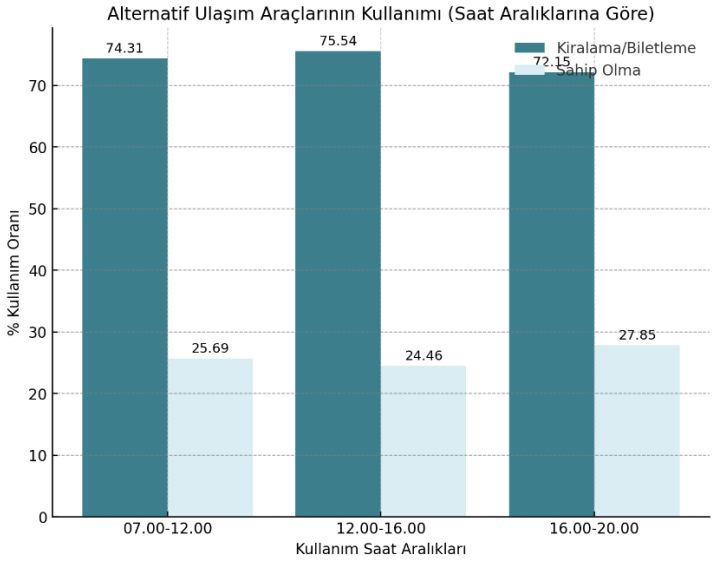
Şekil 4. Kullanım Amacına Göre Alternatif Ulaşım Araç Kullanımı.

Alternatif ulaşım araçlarını kullanım saatlerine bakıldığında %36,83 ile en fazla sabah 07.00 ile 12.00 arasında kullanıldığı görülmektedir. Bu saatleri takiben 12.00-16.00 saatleri arasında kullanım oranı %35,55, 16.00-20.00 arasında kullanım %20,20, 20.00-24.00 sırasında %5,63 ve 00.00- 07.00 arasında %1,79 olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Kullanım Saatlerine Göre Alternatif Ulaşım Araçlarının Kullanım Durumu

Kullanım Saatleri	**Kullanım Durumu**		
Kullanım Saatleri	**Kiralama/Biletleme**	**Sahip Olma**	**Genel Toplam**
00:00-07:00	%0,77	%1,02	%1,79
07:00-12:00	%27,37	%9,46	%36,83
12:00-16:00	%26,85	%8,70	%35,55
16:00-20:00	%14,58	%5,63	%20,20
20:00-24:00	%2,56	%3,07	%5,63

Alternatif ulaşım araçlarının en fazla kullanıldığı sabah 07.00- öğlen 12.00 saatleri arasında kullanılan araçların sabah olma oranı %27,37 iken 12.00-16.00 arasında %26,85, 16.00-20.00 arasında %14,58, 20.00-24.00 arasında %2.56 ve 00.00-07.00 arasında ise %0,77'dir. Bu durum bize kiralama yöntemiyle araç kullanımının gece ve sabah erken saatlerde kiralama/biletleme yöntemiyle ulaşım sağlanamadığı ya da kullanıcılar tarafından tercih edilmediğini göstermektedir.

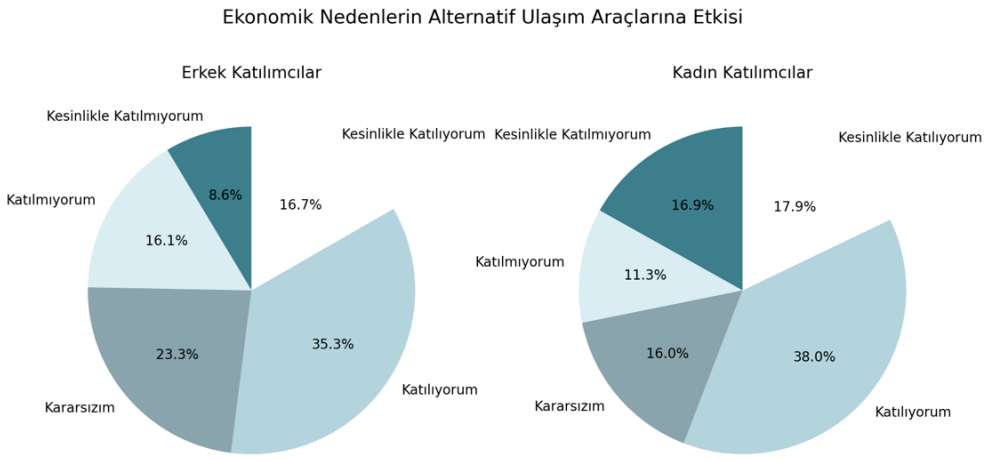

Şekil 5. Kullanım Saatlerine Göre Alternatif Ulaşım Araçlarının Kullanım Durumu.

Alternatif ulaşım araçlarının en fazla kullanıldığı saatler incelendiğinde, alternatif ulaşım araçlarını 07.00-12.00 saatleri arasında kullanan katılımcıların kendi içerisinde %74,31'i, 12.00-16.00 saatleri arasında kullanan katılımcıların kendi içerisinde %75,54'ü ve 16.00-20.00 saatleri arasında kullanan katılımcıların kendi içerisinde %72,15'i kiralama/biletleme yöntemiyle kullandığı görülmektedir. Bu oran sahip olma yöntemiyle 07.00-12.00 saatleri arasında %25.69, 12.00-16.00 saatleri arasında %24.46 iken 16.00-20.00 saatleri arasında ise %27.85'tir (Şekil 5).

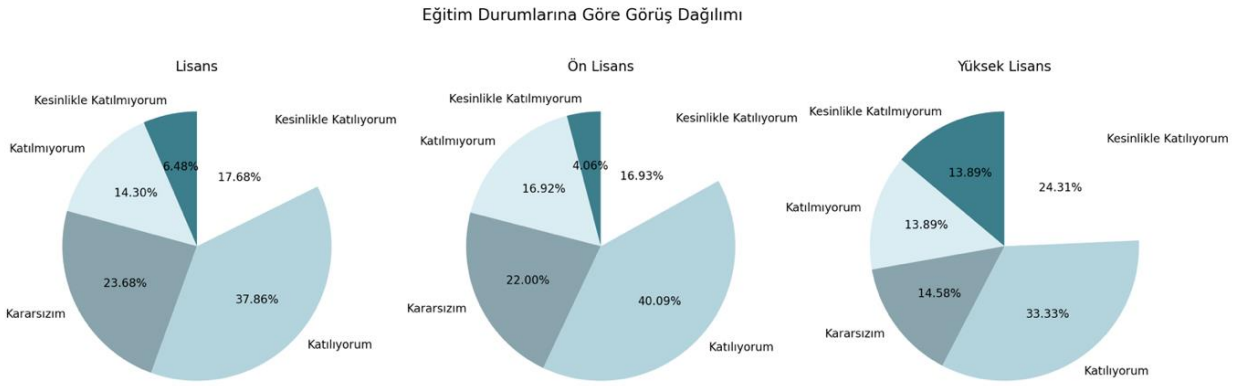
3.1. Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Ekonomik Faktörlerin Etkisi

Katılımcıların alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararlarına ilişkin trafik sıkışıklığı, ücretli yollar, ölüm ve maddi hasar riski, motorlu taşıt bakım maliyetleri, otopark ücretleri, motorlu taşıt trafik sigortası, yakıt masraflarını içeren ekonomik faktör temelli görüş ve tutumlarını belirlemek amacıyla 5'li Likert tipi sorular yöneltilmiştir. Ekonomik nedenlerin alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararlarını etkilediğini belirten katılımcılar arasında, erkeklerin %35,3'ü "katılıyorum", %16,7'si "kesinlikle katılıyorum" yanıtını verirken; kadınlarda bu oranlar sırasıyla %38 ve %17,9'dur. Bu veriler, ekonomik etkenlerin kadın katılımcılar için daha belirleyici olduğunu göstermektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Cinsiyete Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Ekonomik Faktörlerin Etkisi

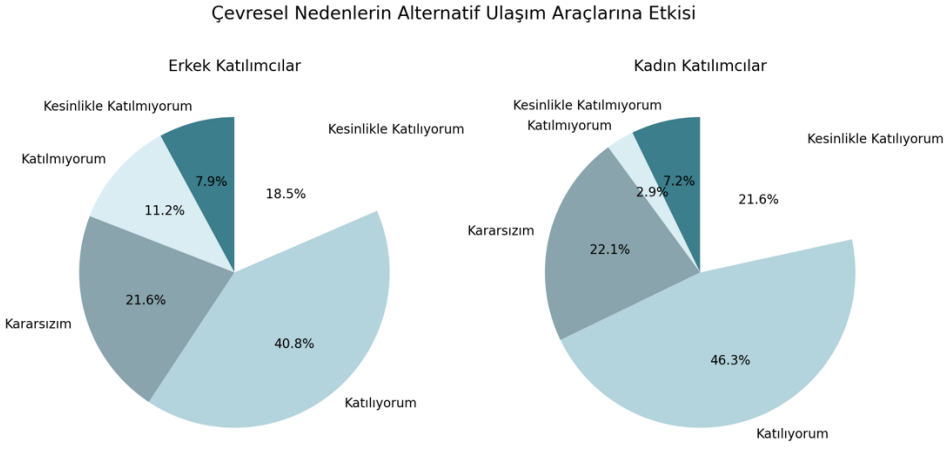
Ekonomik nedenlerin alternatif ulaşım araçlarına yönelik kullanım kararlarını etkilediğini belirten lisans öğrencilerinin %37,86'sı "katılıyorum", %17,68'i "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vermiştir. Bu oranlar ön lisans öğrencilerinde sırasıyla %40,09 ve %16,93, yüksek lisans öğrencilerinde ise %33,33 ve %24,31'dir. Bulgular, ekonomik faktörlerin ön lisans öğrencileri üzerinde daha etkili olduğunu göstermektedir (Şekil 7).

Şekil 7: Eğitim Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Ekonomik Faktörlerin Etkisi

3.2. Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Çevresel Faktörlerin Etkisi

Katılımcıların alternatif ulaşım araçlarını tercih etme kararlarında çevresel faktörlerin etkisini belirlemek amacıyla 5'li Likert tipi sorular yöneltilmiştir. Bu sorular; motorlu taşıt sayısının neden olduğu kentsel sorunlar, görüntü ve gürültü kirliliği, toplu ulaşım altyapısının yetersizliği, fosil yakıt tüketimi, karbon emisyonları ve motorlu taşıtların çevre kirliliğine etkisi gibi başlıkları içermektedir.

Şekil 8: Cinsiyete Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Çevresel Faktörlerin Etkisi

Çevresel nedenlerin alternatif ulaşım tercihlerine etkisi, erkek katılımcılarda %40,8 "katılıyorum" ve %18,5 "kesinlikle katılıyorum" oranıyla ifade edilmiştir. Kadın katılımcılarda ise bu oranlar sırasıyla %46,3 ve %21,6'dır. Bu sonuçlar, çevresel faktörlerin kadınlar üzerinde daha belirleyici olduğunu göstermektedir (Şekil 8).

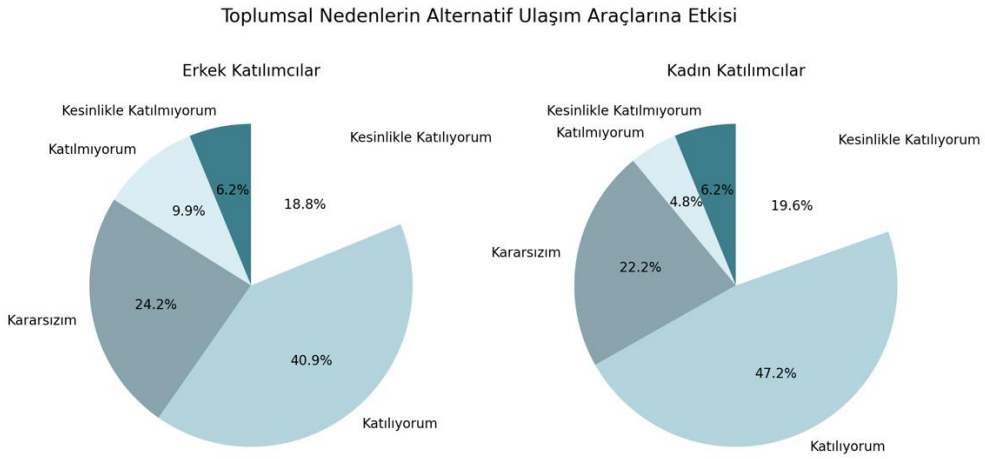

Şekil 9: Eğitim Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Çevresel Faktörlerin Etkisi

Çevresel faktörlerin alternatif ulaşım tercihine etkisi, lisans öğrencilerinde %44,29 "katılıyorum" ve %19,76 "kesinlikle katılıyorum" düzeyindedir. Ön lisans öğrencilerinde bu oranlar %45,05 ve %12,38; yüksek lisans öğrencilerinde ise %41,67 ve %28,70'tir (Şekil 9). Bu sonuçlar, çevresel nedenlerin özellikle yüksek lisans düzeyindeki katılımcılar için daha güçlü bir etki oluşturduğunu göstermektedir.

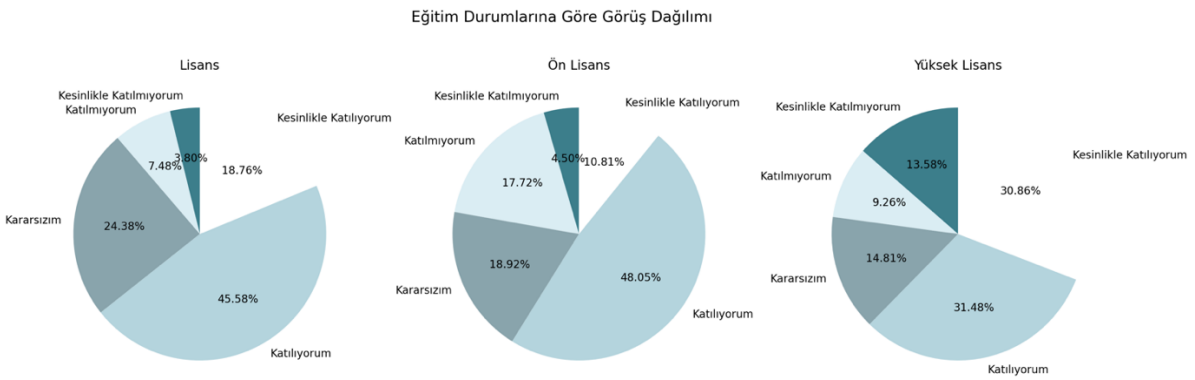
3.3. Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Toplumsal Faktörlerin Etkisi

Katılımcıların alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararlarına ilişkin eşit ulaşım, dezavantajlı bireylere ulaşım hizmetinin yetersizliği, insan sağlığına etkisi, kentsel toplumsal hayata katılım ve etkileşimi kolaylaştırması, alternatif ulaşım araçlarının yaygın, bulunabilir ve erişebilir olması, kentte park problemi, yerleşim alan büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu, yasal ve yönetsel düzenlemelerin yeterliliği gibi toplumsal faktör temelli görüş ve tutumlarını saptayabilmek adına aşağıdaki sorular sorulmuştur.

Şekil 10: Cinsiyete Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Toplumsal Faktörlerin Etkisi

Katılımcıların toplumsal faktörlere ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla; ulaşımın dezavantajlı bireylere katkısı, insan sağlığı üzerindeki etkisi, kentsel yaşamla entegrasyonu, erişilebilirlik düzeyi, park sorunu yaratmaması, nüfus yoğunluğuna çözüm sunması ve düzenleyici/yönetsel yapılar gibi başlıklarda 5'li Likert tipi sorular yöneltilmiştir. Erkek katılımcıların %40,9'u "katılıyorum", %18,8'i "kesinlikle katılıyorum" yanıtını verirken; kadınlarda bu oranlar sırasıyla %47,2 ve %19,6'dır (Şekil 10). Bu sonuçlar, toplumsal nedenlerin kadın katılımcılar üzerinde daha etkili olduğunu göstermektedir.

Şekil 11: Eğitim Durumuna Göre Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Kararlarına Toplumsal Faktörlerin Etkisi

Şekil 11'de toplumsal nedenlerin lisans Z kuşağı bireylerinin alternatif ulaşım araç kullanım kararlarını 45,58 (katılıyorum) ve 18,76 (kesinlikle katılıyorum) oranında etkilediğini ifade ederken, önlisans düzeyindeki Z kuşağı bireylerinde bu oran %48,05 (katılıyorum) ve 17,72 (kesinlikle katılıyorum), yüksek lisans düzeyindeki Z kuşağı bireylerinin %31,448 (katılıyorum) ve %30,86 (kesinlikle katılıyorum)'dır. Bu oranlar, toplumsal nedenlerin lisans ve yüksek lisans katılımcılarına göre önlisans katılımcılarını alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilediğini göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma, Kastamonu il merkezinde yaşayan Z kuşağı gençlerinin sürdürülebilir ulaşım algılarını ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarda incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların sürdürülebilir ulaşım algılarının demografik özelliklerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada Kastamonu örnekleminde Z kuşağının sürdürülebilir ulaşım algısının ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlere göre farklılaştığı ortaya konulmuştur.

Kentlerde alternatif ulaşım sistemleri, kullanıcıların demografik özelliklerine ve ulaşım ihtiyaçlarına göre çeşitlenmektedir. Bisiklet, çevresel ve ekonomik avantajları nedeniyle özellikle gençler ve öğrenciler tarafından tercih edilmekte; düşük maliyeti ve bireysel hareket serbestliği önemli birer motivasyon kaynağıdır (Litman, 2020). Yürüyüş, kısa mesafeli ulaşım için sağlıklı ve erişilebilir bir seçenek olup, nüfus yoğunluğu yüksek bölgelerde yaşayan bireyler arasında yaygındır (Gehl, 2010). Toplu taşıma sistemleri, düşük gelirli ve özel araca sahip olmayan kullanıcılar için temel ulaşım aracı olarak öne çıkarken, hızlı ulaşım türleri (tramvay, metro, metrobüs) özellikle çalışan kesim için zaman tasarrufu sağlamaktadır (Cervero & Kockelman, 1997). Öte yandan, paylaşımlı ulaşım araçları (skuter ve bisiklet gibi), teknolojiyi etkin kullanan genç bireyler tarafından, mobil uygulamalar üzerinden erişim kolaylığı ve kısa mesafeli ulaşımda sundukları pratiklik nedeniyle benimsenmektedir (Shaheen & Cohen, 2020). Kastamonu örnekleminde incelenen çalışmada, özellikle ekonomik faktörlerin kadın katılımcılar ve ön lisans düzeyindeki öğrenciler üzerinde daha etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç, ulaşım maliyetlerinin özellikle ekonomik olarak daha kırılgan gruplarda (kadınlar ve ön lisans öğrencileri gibi) alternatif ulaşım tercihlerini doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir. Bu bulgu, alternatif ulaşım tercihlerinin sadece çevresel ya da teknolojik motivasyonlarla değil, aynı zamanda sosyoekonomik kırılganlıklarla da şekillendiğine işaret etmektedir. Bu yönüyle çalışma, sürdürülebilir ulaşım literatürüne, toplumsal cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerin belirleyiciliğine odaklanarak önemli bir katkı sunmaktadır.

Genç kullanıcıların e-skuterları çevre dostu bir ulaşım alternatifi olarak gördükleri ve bu nedenle tercih ettiklerini söyleyebiliriz (Smith & Schwieterman, 2018). Çalışmada kadın katılımcıların ve lisans öğrencilerin alternatif ulaşım tercihlerinde daha yüksek çevre duyarlılığına sahip olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, Z kuşağının içindeki bazı alt grupların sürdürülebilirlik ilkelerine daha güçlü biçimde bağlandığını ve çevre dostu ulaşım tercihlerine yönelme potansiyelinin bu gruplarda daha yüksek olduğunu göstermektedir. Toplumsal faktörlerde eşit erişim, güvenlik ve sağlık gibi unsurlar öne çıkmakta, bu da bireylerin ulaşım tercihlerini yalnızca ekonomik veya çevresel etmenler değil, aynı zamanda sosyal adalet ve yaşam kalitesi gibi daha geniş değer sistemleriyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Ancak bazı çalışmalarda, genç kullanıcıların tercihinde çevresel faktörlerden çok pratiklik, hız, eğlence ve erişilebilirlik gibi etkenlerin öne çıktığı da belirtilmiştir (Dibaj vd., 2021:10). Bu, gençlerin sürdürülebilir ulaşım algısının iki yönlü (idealist ve pragmatik) olabileceğine işaret etmektedir. Bu çerçevede çalışma, gençlerin ulaşım tercihlerini şekillendiren çok katmanlı motivasyonları analiz ederek, sürdürülebilir ulaşım literatüründe sıklıkla göz ardı edilen toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi ve değer temelli farkındalık boyutlarına ışık tutmaktadır. Böylece araştırma, sürdürülebilir kent politikalarının hedef gruplara göre daha hassas ve kapsayıcı biçimde tasarlanması gerektiğine dair özgün ve ampirik temelli katkılar sunmaktadır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun ulaşım aracı olarak otobüsü tercih ettiği görülmüştür. Kastamonu gibi küçük ölçekli kentlerde mikromobilite araçlarının (bisiklet, e-skuter vb.) kullanımına olanak tanıyacak altyapının mevcut olması, bu kentlerin mikromobilite açısından potansiyel taşıdığını düşündürmektedir. Ancak bu ifade, çalışmanın doğrudan anket verilerine değil, genel saha gözlemine dayandığından, bu tür çıkarımlar gelecekte yapılacak niteliksel çalışmalarla desteklenmelidir. Ayrıca, araştırmada katılımcıların araç sahibi olmaktan ziyade kiralama/biletleme yöntemlerini daha fazla tercih ettiği gözlemlenmiştir. Kadın katılımcıların bu yöntemi erkeklere göre daha fazla kullanması, sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığına göre tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Lisans öğrencileri hem sahiplik hem de kiralama oranlarında öne çıkarken, yüksek lisans ve yüksekokul öğrencilerinde bu oranlar daha düşük kalmıştır. Bu durum, yaş ve akademik statü arttıkça mikromobilite araçlarına yönelimin azaldığını düşündürmektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları arasında en önemlisi, örneklemin yalnızca Kastamonu il merkezinde ve ele aldığı konu gereği belirli bir yaş grubunda (Z kuşağı) gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu durum, elde edilen bulguların Türkiye genelinde ya da farklı kent ölçeklerinde sürdürülebilir alternatif ulaşım tercihlerinin genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Ayrıca, çalışmanın örneklem alanında yalnızca bir üniversitenin bulunması, şehirdeki alternatif ulaşım araçlarının çeşit ve yaygınlık açısından sınırlı olması, örneklem tercihinde iklim, topoğrafya ve nüfus yoğunluğu gibi fiziksel ve yapısal koşullar dikkate alınarak kent seçimi yapılamaması gibi metodolojik sınırlılıklar söz konusudur. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket tekniği, katılımcıların öznel beyanlarına dayandığı için sosyal arzulanırlık yanlılığı riski de taşımaktadır. Tüm bu sınırlılıklar, ilerleyen çalışmalarda farklı kent örnekleri, karma veri toplama yöntemleri ve daha geniş örneklem grupları kullanılarak aşılabilir. Bununla birlikte, Kastamonu kentinin 30 bine yakın öğrencisi olan bir üniversiteye ev sahipliği yapması, şehir içi ulaşımın görece kompakt bir yapıya sahip olması ve katılımcıların alternatif ulaşım sistemlerine en azından sınırlı düzeyde erişim sağlayabiliyor olması, çalışmayı 15 dakikalık şehir yaklaşımı ve sürdürülebilir kentsel mikro ulaşım sistemleri açısından değerli kılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, orta ölçekli kentlerde genç nüfusun ulaşım tercihlerini analiz eden sınırlı sayıdaki ampirik araştırmalardan biri olma özelliği taşıyarak, literatüre bölgesel çeşitliliği ve mekânsal erişilebilirlik boyutlarını içeren özgün bir katkı sunmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Kastamonu il merkezinde yaşayan Z kuşağı bireylerinin sürdürülebilir ulaşım algılarını ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarda değerlendirmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Z kuşağının ulaşım tercihlerinin demografik özelliklere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle ekonomik faktörlerin kadın katılımcılar ve ön lisans öğrencileri üzerinde daha belirleyici olduğu; çevresel faktörlerin ise kadınlar ve lisans düzeyindeki öğrenciler tarafından daha fazla önemsendiği saptanmıştır. Toplumsal faktörler bağlamında, eşit ulaşım olanakları ve insan sağlığı gibi unsurların katılımcıların kararlarını etkileyen temel unsurlar arasında yer aldığı görülmüştür.

Kastamonu özelinde yürütülen bu çalışma, küçük ölçekli kentlerin sürdürülebilir ulaşım politikalarının geliştirilmesi açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Katılımcılar arasında otobüs kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiş, mikromobilite araçlarının (bisiklet, kaykay, e-skuter vb.) kullanımının ise sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, alternatif ulaşım araçlarının kullanımını teşvik edecek toplumsal, ekonomik ve çevresel düzeyde daha etkin politikaların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Araştırma, Kastamonu'nun "15 dakikalık şehir" yaklaşımıyla uyumlu kent yapısının, sürdürülebilir ulaşımın yaygınlaştırılması için önemli bir potansiyel sunduğunu göstermektedir. Ancak bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi için Z kuşağının ihtiyaçlarını ve davranış kalıplarını gözeten politikalar tasarlanmalıdır.

Bu doğrultuda, toplumsal düzeyde özellikle kadınların güvenli ve rahat bir biçimde mikromobilite araçlarına erişimini sağlayacak altyapı düzenlemeleri yapılmalı; sosyal destek mekanizmaları ve bilgilendirme kampanyaları aracılığıyla bu grupların sisteme entegrasyonu kolaylaştırılmalıdır. Farklı grupların, örneğin engelli bireylerin erişimini artırmaya yönelik kapsayıcı çözümler üretilmesi de sürdürülebilirlik hedeflerinin başarısı açısından önem taşımaktadır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, öğrencilerin alternatif ulaşım sistemlerine yönelimlerini artırmak için uygun fiyatlı kiralama sistemleri, indirimli abonelik paketleri ya da üniversite kampüsleri çevresinde mikromobilite istasyonlarının yaygınlaştırılması gibi uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, mikromobilite araçlarının satın alınmasını teşvik edecek kamu destekli finansman modelleri, bu araçların erişilebilirliğini artıracaktır. Alternatif ulaşım biçimlerini tercih eden bireyler için sunulacak vergi indirimi gibi teşvikler de bireysel motivasyonu güçlendirebilir.

Çevresel farkındalık boyutunda ise, eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek bilgilendirici etkinlikler ve kampanyalar aracılığıyla sürdürülebilir ulaşımın karbon salınımını azaltıcı etkisi vurgulanabilir. Bu sayede Z kuşağının çevre odaklı tutumları desteklenerek, sürdürülebilir ulaşım biçimlerine olan yönelimleri daha kalıcı hale getirilebilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular, genç kuşakların ulaşım tercihlerinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel koşullarla şekillendiğini göstermektedir. Bu nedenle sürdürülebilir ulaşım politikaları geliştirilirken gençlerin ekonomik gerçeklikleri, çevresel duyarlılıkları ve toplumsal beklentileri göz önünde bulundurulmalı; yerel yönetimler ile merkezi otoriteler bu yönelimleri dikkate alan bütüncül stratejiler oluşturmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'nun 08.11.2023 tarihli, 12 nolu toplantısında alınan 55 sayılı karar ile etik kurul izni alınmıştır.*

Finansal Destek: *Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında, 2022/1 başvuru döneminde 1919B012204711 numaralı proje ile desteklenmiştir.*

Teşekkür: *Bu makale, yukarıda belirtilen TÜBİTAK 2209-A projesinden üretilmiştir. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.*

KAYNAKÇA:

Aktepe, E. (2021). Yerel ekonomik kalkınma için yeni kentsel gündem. Enver Erdinç Dinçsoy (Ed.), *Yerel Ekonomik Kalkınma ve Güncel Yaklaşımlar* (1. Baskı). İçinde (s. 41-66). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

Aktepe, E. (2023). *The e-scooter as an alternative for sustainable urban transportation: the city of Austin (TX) as case study*. TÜBİTAK 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı. Proje No: 1059B192201371.

Aktepe, E. (2024). "E-Scooter as a sustainable transportation alternative: A green solution for urban mobility?", Yıldırım, K. E. & Gemici, E. (der.), *Sustainable and Green Energy Policies* içinde, New York: Nova Science Publishers Inc., 33-49.

Al-Thawadi, F. E., & Al-Ghamdi, S. G. (2019). Evaluation of sustainable urban mobility using comparative environmental life cycle assessment: A case study of Qatar. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives, 1*, 100003. https://doi.org/10.1016/j.trip.2019.100003

Brown, A., Klein, N. J., Thigpen, C., & Williams, N. (2020). Impeding access: The frequency and characteristics of improper scooter, bike, and car parking. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 100099.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Cao, Z., Zhang, X., Chua, K., Yu, H. & Zhao, J. (2021). E-scooter sharing to serve short-distance transit trips: A Singapore case. *Transp. Res. Part A Policy Pract.*, *147*, 177–196. https://doi.org/10.1016/j.tra.2021.03.004

Cervero, R., & Kockelman, K. (1997). Travel demand and the 3Ds: Density, diversity, and design. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 2(3), 199-219.

Chang, A. Y., Miranda-Moreno, L., Clewlow, R., & Sun, L. (2019). *Trend or fad? Deciphering the enablers of micromobility in the U.S*. A Report of SAE International: Pittsburgh, PA, USA.

Chester, M. V., & Horvath, A. (2009). Environmental assessment of passenger transportation should include infrastructure and supply chains. *Environmental Research Letters, 4*(2), 024008. https://doi.org/10.1088/1748-9326/4/2/024008

Chester, M. V., & Horvath, A. (2010). Life-cycle assessment of high-speed rail: The case of California. *Environmental Research Letters, 5*(1), 014003. https://doi.org/10.1088/1748-9326/5/1/014003

Clewlow, Regina R. (2019). The micro-mobility revolution: the introduction and adoption of electric scooters in the United States. *In Proceedings of the 98th Annual Meeting of the Transportation Research Board,* 13. Washington, DC: Transportation Research Board.

Cohen, J. (2013). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*; Routledge: London, UK.

Dabija, D.-C., Bejan, B. M., & Dinu, V. (2019). How sustainability-oriented is Generation Z in retail? A literature review. *Transformations in Business & Economics, 18*(2), 140–155.

Dall Pizzol, H.; Ordovás de Almeida, S.; do Couto Soares, M. (2017). Collaborative consumption: A proposed scale for measuring the construct applied to a carsharing setting. Sustainability, (9), 703. https://doi.org/10.3390/SU9050703

Dibaj, S., Hosseinzadeh, A., Mladenović, M. N., & Kluger, R. (2021). Where Have Shared E-Scooters Taken Us So Far? A Review of Mobility Patterns, Usage Frequency, and Personas. *Sustainability*, 13(21), 11792. https://doi.org/10.3390/su132111792

Eastman, J. K., & Liu, J. (2012). The impact of generational cohorts on status consumption: An exploratory look at generational cohort and demographics on status consumption. *Journal of Consumer Marketing, 29*(2), 93–102. https://doi.org/10.1108/07363761211206348

Eccarius, T.; Lu, C.-C. (2020). Adoption intentions for micro-mobility—Insights from electric scooter sharing in Taiwan. *Transp. Res. Part D Transp. Environ*., 84, 102327. https://doi.org/10.1016/j.trd.2020.102327

Fearnley, N., Espen J. & Siri Hegna B. (2020). Patterns of e-scooter use in combination with public transport. *Transport Findings*. https://doi.org/10.32866/001c.13707

Ferrero, F.; Perboli, G.; Rosano, M.; Vesco, A. (2018). Car-sharing services: An annotated review. Sustain. *Cities Soc*. (37), 501–518.

Gehl, J. (2010). Cities for People. Island Press.

Gençer, E. (2020). Sosyal bilimlerde araştırma yaklaşımları çerçevesinde din eğitimi biliminde kullanılan yöntem ve teknikler. *Kalemname*, 5 (9), 182-219.

Hair, J.F.; Ringle, C.M.; Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *J. Mark. Theory Pract*. (19), 139–152. https://doi.org/10.2753/MTP1069-6679190202

Hamari, J.; Sjöklint, M.; Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *J. Assoc. Inf. Sci. Technol*. (67), 2047–2059. https://doi.org/10.1002/asi.23552

Hanusik, A. (2022). Information and usage asymmetry of shared mobility services among different generations. In *Intelligent Solutions for Cities and Mobility of the Future*; Sierpi ´nski, G., Ed.; Springer: Cham, Switzerland.

Hosseinzadeh, A., Algomaiah, M., Kluger, R., & Li, Z. (2020). E-scooters and Sustainability: Investigating the Relationship between the Density of E-Scooter Trips and Characteristics of Sustainable Urban Development. *Sustainable Cities and Society*. https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102624

Ilavarasan, P.V.; Verma, R.K.; Kar, A.K. (2018). *Urban transport in the sharing economy*, Era; CIPPEC: Buenos Aires, Argentina, Volume 128.

Krejcie, R. & Morgan, D. (1970). Determining sample size for research activities. Ed*ucational and Psychological Measurement*, 30, 607- 610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Laa, B., & Leth, U. (2020). Survey of E-scooter users in Vienna: Who they are and how they ride. *Journal of Transport Geography, 89*, 102874. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2020.102874

Litman, T. (2007). *Well measured: Developing indicators for comprehensive and sustainable transport planning*. Victoria Transport Policy Institute. http://www.vtpi.org/wellmeas.pdf

Litman, T. (2020). Evaluating public transportation health benefits. Victoria Transport Policy Institute.

Mead, L. (2021). The road to sustainable transport. The international institute for sustainable development. Retrieved from https://www.iisd.org/system/files/2021-05/still-one-earth-sustainable-transport.pdf

Moreno, C. (2024). *The 15-minute city a solution to saving our time and our planet*, Wiley publishing.

Nickkar, A., Banerjee, S., Chavis, C., Bhuyan, I. A., & Barnes, P. (2019). A spatial-temporal gender and land use analysis of bikeshare ridership: The case study of Baltimore City. *City, Culture and Society*, 18, 100291.

Pagano M, Gauvreau K. (1993). *Sampling Theory*. Duxbury Press, 1993, 469- 72.

Palanichamy, S., Mohanty, P. and Kennell, J. (2024.). Shared mobility and India's generation Z: Environmental consciousness, risks, and attitudes. *Sustainability* 2024, 16, 5258. https://doi.org/10.3390/su16125258

Piatkowski, D., & Bopp, M. (2021). Increasing bicycling for transportation: A systematic review of the literature. *Journal of Urban Planning and Development*, 147(2), Article 04021019. https://doi.org/10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.000069

Population Reference Bureau (PRB) (2021). PRB's 2021 World population data sheet. https://interactives.prb.org/2021-wpds/

Pucher, J. and Buehler, R. (2008). Making cycling irresistible: lessons from the Netherlands, Denmark and Germany, *Transport Reviews*, 28:4, 495 -528. https://doi.org/10.1080/01441640701806612

Rojas-Rueda, D., de Nazelle, A., Tainio, M., & Nieuwenhuijsen, M. J. (2011). Bike sharing system (Bicing) in Barcelona, Spain: A description and health impacts assessment. *British Medical Journal, 343*, d4521. https://doi.org/10.1136/bmj.d4521

Schiller, L. P., Bruun, E. & Kenworthy R. J. (2010). *An introduction to sustainable transportation policy*, Planning and Implementation, Londra.

Shaheen, S., & Cohen, A. (2020). Innovative mobility carsharing outlook: Carsharing market overview, analysis, and trends. Transportation Sustainability Research Center, UC Berkeley.

Shaheen, S., Cohen, A., Chan, N., & Bansal, A. (2020). Sharing strategies: carsharing, shared micromobility (bikesharing and scooter sharing), transportation network companies, microtransit, and other innovative mobility modes. Transportation, Land Use, and Environmental Planning, pp. 237-262.

Shaheen, S., Corwin B., Adam C., & Balaji Y. (2017). Travel behavior: shared mobility and transportation equity. Publication PL-18-007. Washington, DC: US Department of Transportation Federal Highway Administration.

Smith, C. S. & Schwieterman, J. P. (2018). *E-scooter scenarios: evaluating the potential mobility benefits of shared dockless scooters in Chicago*. Chaddick Institute Policy Series (Chicago, IL: DePaul University)

Stodolsky, F., Gaines, L., Cuenca, R., & Eberhardt, J. J. (1998). Lifecycle analysis for freight transport. *SAE Technical Paper*. https://doi.org/10.4271/982206

Şahin, Ş. ve Aktepe, E. (2021). Yerel yönetimlerde karar alma süreci: Adana kentsel otobüs ulaşım hizmetleri üzerine bir inceleme, *International Journal of Geography and Geography Education*, (44), 296-319. https://doi.org/10.32003/igge.891278

UNFPA, (2020). Dünya nüfus raporu 2020. 14 Ekim 2024 tarihinde https://turkey.unfpa.org/tr/publications/unfpa-d%C3%BCnya-n%C3%BCfus-raporu-2020-%C3%B6zeti, adresinden edinilmiştir.

Valentine, D. B., & Powers, T. L. (2013). Generation Y values and lifestyle segments. *Journal of Consumer Marketing, 30*(7), 597–606. www.emeraldinsight.com/0736-3761.htm

Von Rozycki, C., Koeser, H., & Schwarz, H. (2003). Ecology profile of the German high-speed rail passenger transport system, ICE. *International Journal of Life Cycle Assessment, 8*(2), 83–91. https://doi.org/10.1007/BF02978443

Yanatma, S. (2023, September 19). Cycling in Europe: Which countries and cities are the most and least bicycle-friendly? Euronews. https://www.euronews.com/next/2023/09/19/cycling-in-europe-which-countries-and-cities-are-the-most-and-least-bicycle-friendly.

Yang, H., Huo, J., Bao, Y., Li, X., Yang, L., & Cherry, C. R. (2021). Impact of e-scooter sharing on bike sharing in Chicago. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 154, 23-36. https://doi.org/10.1016/j.tra.2021.09.012

EKLER

I. EK A

1	Alternatif Ulaşım Araç Kullanım Durumunuz	(1) Sahip Olma (2) Kiralama/Biletleme
2	Cinsiyetiniz	(1) Kadın (2) Erkek
3	Eğitim Durumunuz	(1) Yüksekokul (2) Lisans (3) Yüksek Lisans (4) Doktora
4	Çalışma Durumunuz	(1) Tam Zamanlı (2) Yarı Zamanlı
5	Alternatif Ulaşım Araçlarını Kullanım Amacınız	(1) İş/Okul (2)Toplu taşıma erişim (3) Eğlence (4) Alışveriş (5) Diğer
6	Alternatif Ulaşım Araçlarını Genel Kullanım Saatiniz	(1) 07.00-12.00 (2) 12.00-16.00 (3) 16.00-20.00 (4) 20.00-24.00 (5) 00.00-07.00
7	Alternatifler arasında genellikle hangi ulaşım seçeneğini/aracını kullanıyorsunuz?	(1) Yaya (2) Bisiklet/Kaykay (3) Elektrikli Araçlar (4) Otobüs (5) Raylı Sistem

II. EK B

(1) Kesinlikle Katılmıyorum**; (2)** Katılmıyorum**; (3)** Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum**; (4)** Katılıyorum**; (5)** Kesinlikle Katılıyorum ölçeğini kullanınız.

EKONOMİK (1)

8	Motorlu taşıtların neden olduğu trafik sıkışıklığı alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
9	Paralı yollar alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
10	Ölüm ve maddi hasar riski yüksek taşıt kazaları alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
11	Motorlu taşıt bakım maliyetleri alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
12	Otopark ücretleri alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
13	Aylık/Yıllık motorlu taşıt trafik sigortası ücretleri alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
14	Motorlu taşıt yakıt fiyatlarının yüksekliği alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
15	E-alternatif ulaşım araçları biletleme/kiralama/satın alma ücretlerinin motorlu taşıtlara oranla düşük olması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**

TOPLUMSAL (2)

16	Toplu ulaşım araçlarına eşit ulaşım sağlanamaması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
17	Dezavantajlı bireylere ulaşım hizmetinin yetersizliği alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
18	İnsan sağlığı için faydalı bir ulaşım aracı olması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
19	Kentsel toplumsal hayata katılım ve etkileşimi kolaylaştırması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
20	Alternatif ulaşım araçlarının yaygın, bulunabilir ve erişebilir olması kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
21	Alternatif ulaşım araçlarının kentte park problemi yaşatmaması kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
22	Yerleşim alan büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
23	Alternatif ulaşım araçları kullanımına ilişkin yasal ve yönetsel düzenlemelerin yeterliliği alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
24	Birden çok sağlayıcının yarattığı serbest piyasanın rekabet kaynaklı kaliteli hizmet sunumu alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**

ÇEVRESEL (3)

25	Şehirdeki motorlu taşıt sayısının neden olduğu kentsel soruna karşılık bir çözüm niteliği taşıması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
26	Şehirdeki motorlu taşıt kaynaklı maruz kaldığım görüntü ve gürültüye oranla daha sade ve sessiz olması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
27	Şehirdeki toplu ulaşım araçları ve ağının yeterli olmaması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
28	Şehirdeki alternatif ulaşım araçlarını sayısının alternatif bir ulaşım yaratabilecek yeterlilikte olması bu araçları kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
29	Motorlu taşıt kullanımının yenilenemeyen kaynakların (fosil yakıtlar) tükenmesine neden olması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
30	Kentsel hava su ve toprak kirliliği ve CO2 emisyonlarının kaynağı olan motorlu taşıtlara karşı alternatif bir ulaşım modu oluşturması alternatif ulaşım araçlarını kullanım kararımı etkiler.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The concepts of transportation and the environment inherently involve a paradoxical relationship. On one hand, transportation meets the mobility demands of urban residents; on the other hand, it can have adverse effects on the environment. Indeed, numerous studies examine the environmental impacts and sustainability of various modes of transportation (Stodolsk et al., 1998; Von Rozycki et al., 2003; Chester & Horvath, 2009). Some studies argue that commuter and light rail systems offer better environmental benefits compared to buses and airplanes (Chester & Horvath, 2010), while others suggest that subways are more environmentally friendly than buses and private vehicles (Al-Thawadi & Al-Ghamdi, 2019).

Bicycles and scooters, with their significant advantages in promoting human health and protecting the environment, are increasingly recognized as alternative transportation modes. Particularly in large cities, bike, and scooter-sharing systems are regarded as alternative transportation solutions offering notable benefits in these areas (Rojas-Rueda et al., 2011). These systems serve as complementary options to traditional urban public transportation modes while effectively reducing traffic, thereby providing an important alternative for sustainable transportation.

Many societies worldwide have made global strategies focused on the economic, social, and environmental dimensions of sustainability integral to the fundamental goals of governance structures at global, national, and local levels. However, the differing values, behavioral patterns, daily habits, and environmental sensitivities of individuals born in different time periods necessitate a more comprehensive examination of the relationship between sustainability and generational dynamics to transform the concept of sustainable development into a holistic way of life.

This study is particularly significant as it aims to reveal the sustainable transportation perceptions of Generation Z, who are recognized for adopting a lifestyle based on sustainability principles (Eastman & Liu, 2012; Valentine & Powers, 2013; Dabija et al., 2019).

Research Questions

The focus of the research and sampling methodology in this article is to measure the sustainability of urban transportation services based on differences in the perception of sustainable transportation among Generation Z shaped by urban micro-mobility in the central district of Kastamonu. Through the scale and survey questions developed following a literature review on the subject (Aktepe, 2023), the study aims to analyze the economic, social, and environmentally sustainable transportation perceptions of Generation Z urban transportation users.

- How does Generation Z's perception of sustainable transportation modes differ based on socio-demographic characteristics (e.g., gender, education level, purpose of use, etc.)?
- To what extent do economic factors influence Generation Z's decisions to use alternative transportation modes?
- What is the level of influence of social factors on decisions to use alternative transportation modes?
- What is the level of influence of environmental factors on decisions to use alternative transportation modes?

Literature Review

According to estimates, the global population in 2020 was 7.8 billion and is expected to exceed 9.9 billion by 2050, representing an increase of more than 25% (PRB, 2021). Since 2007, more than half of the world's population has been living in urban areas, and the United Nations Population Fund's (UNFPA) 2020 World Population Report (SWOP) predicts this proportion will exceed 65% by 2050 (UNFPA, 2020). This significant concentration of population in urban areas has turned urban public transportation services, a fundamental component of a dynamic and mobile urban life, into a serious sustainability challenge.

Studies examining urban transportation policies highlight that perceptions of individual car use exacerbate socio-economic inequalities and intensify class disparities in urban areas (Schiller et al., 2010:3). Accordingly, the focus of user perceptions on specific transportation modes emerges as a critical factor in shaping public transportation (Şahin and Aktepe, 2021:298).

Indeed, increasing environmental concerns due to growing ecological issues, traffic congestion resulting from an expanding urban population, rising fuel costs, and global attention on individual vehicle ownership have led to a notable rise in demand for alternative transportation modes (Aktepe, 2024:36).

Methodology

Since Generation Z are the target users of alternative transportation modes, their perception of transportation is crucial for ensuring sustainability in transportation. Understanding Generation Z's perception of sustainable transportation requires systematically measuring their thoughts on the economic, social, and environmental dimensions of sustainability. Therefore, the study was conducted based on a quantitative research model. The study, focusing on measuring the sustainable transportation perceptions of young people belonging to Generation Z, was conducted using a survey model designed for descriptive research based on the generational characteristics of this group. The survey model is a method aimed at identifying participants' beliefs, attitudes, opinions, behaviors, and expectations and allows for analyzing relationships among these elements (Gencer, 2020). In this study, surveys were used as a data collection tool within the scope of the survey model

(Büyüköztürk et al., 2010), and a descriptive study was carried out to understand the sustainable transportation perceptions of young people from Generation Z. The chosen survey method enabled the standardized collection of participants' personal views, the analysis of relationships between socio-demographic variables and sustainable transportation preferences, and a more comprehensive examination of the factors shaping participants' transportation choices.

The study's population consists of young people from Generation Z living in the central district of Kastamonu province. Kastamonu, selected for the field study, is significant as an example of a small-scale city in Türkiye that could serve as a model for implementing the "15-minute city" concept of sustainable urban accessibility, particularly in non-metropolitan areas. The total young population from Generation Z living in the central district of Kastamonu is 109,048. To determine the sample size, the sample size determination table developed by Krejcie and Morgan was used. According to the table in the referenced article, when the population exceeds 1,000,000, a sample size of 384 is sufficient (Krejcie & Morgan, 1970). The study sample consists of 391 university students from Generation Z living in the central district of Kastamonu, selected using the simple random sampling method (Pagano & Gauvreau, 1993).

This study aims to examine the alternative transportation preferences of Generation Z at the urban transportation level within the sample of Kastamonu province, focusing on the three dimensions of sustainability: economic (1), social (2), and environmental (3). Through the survey measuring participants' perceptions of sustainable transportation, a total of 30 questions were asked, including 7 questions on socio-demographic variables and categorized questions in the economic, social, and environmental dimensions, prepared in a five-point Likert scale format

Results and Conclusions

This study was conducted to evaluate the sustainable transportation perceptions of Generation Z youth living in the Kastamonu city center across economic, environmental, and social dimensions. Data obtained from 391 participants were analyzed using quantitative research methods and a survey model. According to the results, economic factors were found to be more influential on female participants compared to males, with economic considerations being particularly decisive in the use of alternative transportation modes among associate degree students. Environmental factors also played a more significant role for female participants, with undergraduate students placing greater importance on environmental impacts than those at other educational levels. In terms of social factors, issues such as equitable access to transportation and public health were observed to influence participants' decisions.

The study concluded that buses were the most preferred alternative transportation mode among Generation Z participants in Kastamonu. Small cities like Kastamonu are highly suitable for the use of micro-mobility alternatives such as bicycles, skateboards, and e-scooters. However, the study found that efforts to encourage Generation Z students in Kastamonu to use alternative transportation modes remain insufficient. The predominance of bus use compared to micro-mobility options supports this finding. The research highlights that selecting Kastamonu as a sampling area in line with the "15-minute city" concept has contributed to studies on sustainable transportation. Participants favored rental/ticketing methods over vehicle ownership, with work, school, and public transportation access emerging as primary usage purposes. The study revealed that women preferred rental/ticketing methods more than men, while men were more inclined to use alternative transportation modes through ownership. Among those who owned or rented alternative transportation modes, undergraduate students were the most prominent. From an economic perspective, the study found that postgraduate and vocational school students in Generation Z had lower rental and ticketing rates compared to undergraduate students. These findings provide critical insights into the transportation preferences of Generation Z, offering valuable data for the development of sustainable transportation policies.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 23.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 29.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Töre, E., Öngel V. (2025), A Study on the Effect of Organizational Cynicism on Work Alienation and Organizational Commitment and the Moderating Role of Generational Differentiation in the Service Sector, *Kent Akademisi Dergisi*, 3493-3512. https://doi.org/10.35674/kent.1705044

Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi ve Kuşaklar Arası Farklılaşmanın Düzenleyici Rolü Üzerine Hizmet Sektöründe Bir Araştırma

A Study on the Effect of Organizational Cynicism on Work Alienation and Organizational Commitment and the Moderating Role of Generational Differentiation in the Service Sector

Emel TÖRE[1] Prof. Dr. Volkan ÖNGEL [2]

Öz

Bu çalışmanın amacı; hizmet sektörü çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin işe yabancılaşma ve örgütsel bağlılık düzeylerine etkisinin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkiler ile kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü üzerine araştırılması olmuştur. Örgütsel sinizm, işe yabancılaşma, örgütsel bağlılık ve kuşaklar arası farklılaşma ölçeklerinin kullanım izinleri e-posta aracılığıyla yazarlardan temin edilmiştir. Çalışmanınstudy birinci bölümünde; hizmet, örgütsel sinizm, işe yabancılaşma, örgütsel bağlılık ve kuşaklar arası farklılaşma kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde; örgütsel sinizm, işe yabancılaşma, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma, kuşaklar arası farklılaşma ile ilgili elde edilen analiz sonuçları ve bulgular yer almıştır. Üçüncü bölümdeyse; tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Analiz öncesinde, değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Shapiro-Wilk testi (Kolmogorov-Smirnov vb.) uygulanmış ve çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiştir. Regresyon analizine geçilmeden önce varsayımların sağlandığı görülmüş ve bu doğrultuda hiyerarşik regresyon analizine geçilmiştir. Kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü üzerine analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma, web tabanlı anket yöntemi ile gerçekleştirilmiş olup 01/07/2024 – 01/03/2025 tarihleri arasında 681 adet geçerli anket formu elde edilmiştir. Bu çalışmada, örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerindeki olumsuz etkisinin X, Y ve Z kuşakları arasında büyük ölçüde tutarlı olduğu, ancak işe yabancılaşma bağlamında Y ile Z kuşakları arasında anlamlı bir farklılık saptandığı ortaya konmuştur. Sinizmin örgütsel bağlılık üzerinde olumsuz yönde etkisinin olduğu, çalışanların örgütsel sinizm düzeyleri arttıkça, örgütsel bağlılık algılarının azaldığı ortaya çıkmıştır. Yine sinizmin çalışanların işteki yabancılaşma duygusu üzerindeki önemli etkisi olduğu ortaya çıkmış, çalışanların örgütsel sinizmin alt boyutları ile iş yabancılaşması tutumları arasında pozitif ve anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. İşe yabancılaşma ve kuşaklar arası ilişkide örgütsel sinizmin etkisi anlamlı olup, ancak işe yabancılaşma üzerinde Y kuşağının örgütsel sinizme tepkisi Z kuşağına kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Örgütsel sinizmin işe yabancılaşma etkisinde, kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü olduğu da ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşe Yabancılaşma, Kuşaklar Arası Farklılaşma Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the effect of organizational cynicism levels of service sector employees on their work alienation levels and organizational commitment levels, and to investigate the relationships between them and the moderating role of intergenerational differentiation. Permission to use the organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and Intergenerational Differentiation scales was obtained from the authors via e-mail. In the first part of the study the concepts of service, organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and Intergenerational Differentiation are explained. In the second part, the analysis results and findings regarding organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and turnover, and intergenerational differentiation are included. The third section includes discussion, results and suggestions. Before the analysis, the

[1] **Corresponding Author:** Beykent University, emeltore@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1884-7799
[2] Prof. Dr., Beykent University, volkanongel@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8881-2465

Shapiro-Wilk test (Kolmogorov-Smirnov etc.) was applied to determine whether the variables showed normal distribution and the skewness-kurtosis values were examined. Before proceeding with the regression analysis, it was seen that the assumptions were met and accordingly, hierarchical regression analysis was started. The research was carried out with the web-based survey method, and 681 valid survey forms were obtained between 01/07/2024 and 01/03/2025. This study revealed that the negative effect of organizational cynicism on organizational commitment is largely consistent among generations X, Y and Z, but there is a significant difference between generations Y and Z in terms of work alienation. It was revealed that cynicism has a negative effect on organizational commitment, and as employees' organizational cynicism levels increase, their perception of organizational commitment decreases. Again, cynicism has a significant effect on employees' sense of alienation at work, and positive and significant differences were found between employees' organizational cynicism sub-dimensions and work alienation attitudes. The effect of organizational cynicism on work alienation and intergenerational relations is significant, but the reaction of Generation Y to organizational cynicism on work alienation is higher than Generation Z. It was also revealed that organizational cynicism has a moderating role in the effect of generational differentiation on work alienation.

Keywords: Keyword, Keyword, Keyword, Keyword, Keyword

GİRİŞ

Günümüzde organizasyon içerisinde bazı dinamiklerin önemi daha da artmaktadır. Bu durum hizmet sektöründe de kendisini göstermektedir. Örgütsel sinizm, örgütsel bağlılık, işe yabancılaşma ve kuşaklar arası farklılaşma kavramları örgüt planlamalarında yerlerini almıştır. Hizmet, genel anlamda insanların ihtiyaçlarını karşılamak, memnuniyet ve fayda sağlamak amacıyla belirli bir ücret karşılığında satılan soyut faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Sinizm; insanların yalnızca kendi çıkarlarını gözettiğine inanan, kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, bu nedenle herkesi kendi çıkarını düşünen kişilerin durumunu açıklamaya denmektedir. Örgütsel bağlılığı çalışanların organizasyonun hedef ve normlarını benimseme düzeyi ve işyerlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılık olarak tanımlandığı bilinmektedir. Örgütlerdeki diğer bir önemli konu işe yabancılaşma olarak görülmektedir. İşe yabancılaşma kısaca kişinin işinden, çalışma arkadaşlarından ve çalışma ortamından ayrılması olarak belirtilmektedir. İnsanların çalışma ortamından uzaklaşması, kopuk hissetmesi gibi bir durum ortaya çıkar. Kuşak farklılıkları ise bir bütün olarak kültürdeki değişiklikleri yansıtıp örgütün yapısını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bireylerin yalnızca kendi çıkarlarına odaklandığına ve diğer bireylerin çıkar ilişkisi içinde olduğuna inanan bireylere "sinik" adı verilmekte ve bu kavramı açıklayan düşünceye de "sinizm" adı verilmektedir (James, 2005).

Örgüte önemli bir bağlılık duygusuyla çalışan bireyler, örgütte sadakatle bağlılığı ve örgütün önemli bir parçası olarak sürdürmeyi arzulamaktadır (Porter vd., 1976). Bireyin olumsuz bir tutum sergilemesi durumunda görünen sinizm nedeniyle örgütsel bağlılık bozulabilmektedir. Bu bağlılığı olumsuz biçimde etkileyen sinizm oluşumu; bunu iş yoğunluğu, aşırı çalışma saatleri, etkisiz yönetim biçimleri, organizasyonların küçülmesi gibi faktörlere bağlayabiliriz. Bu faktörlerle birlikte işveren ile çalışan arasında ortaya çıkan duygusal uyuşukluk, ilgisizlik, kayıtsızlık veya önem verilmemesi ve ilgisizliğin ortaya çıkması kaçınılmazdır (Dean vd., 1998: Abraham, 2000: Wanous vd., 2000: Güzeller ve Kalağan, 2008: Kalağan, 2009).

Dean ve diğerleri (1998) sinizmi oluşturan bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alt boyutların olduğunu vurgulamaktadır. Bu alt boyutlardan biri olan bilişsel boyut, çalışanların örgütün dürüstlük ve adaletten yoksun olduğu algısı olarak tanımlanmaktadır. Duygusal boyutta, çalışanların algısından sonra bilişsel boyutta; Sinirlilik, öfke, gerginlik hissetme, kaygı gibi duygusal tepkiler olarak tanımlanır. Davranışsal boyutta ise çalışanların çevrelerine örgütü olumsuz bir şekilde aktarmaları, şikâyet ve eleştirilerde bulunmaları olarak ifade edilmektedir.

Araştırmalar çalışanların yaşı arttıkça sinizm algılarının azaldığını gösteriyor. Başka bir deyişle çalışanların yaşı arttıkça deneyimlerinin artmasıyla birlikte sinizm algılarının da azaldığı belirtilmektedir (Altınöz vd., 2011). Başka bir araştırma ise genç çalışanlarda sinizm algısının daha yüksek olduğunu ortaya çıkardı. Bunun nedeni genç çalışanların ilk yıllarda istek ve beklentileri arasında farklılıklar oluştukça sinizm algılarının artmasıdır (Akman, 2013).

Bir bireyin evli ya da bekar olması örgütsel sinizmi önemli ölçüde etkileyebilecek bir faktör olarak görülmektedir. Medeni durum ile örgütsel sinizme yönelik tutumlar arasındaki ilişki incelendiğinde, bireysel çalışanların yüksek düzeyde örgütsel sinizme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. (Delken, 2004). Ayrılık yaşamış ya da boşanmış bireylerin daha yüksek düzeyde örgütsel sinizm davranışı sergiledikleri bulunmuştur (Kanter ve Mirvis, 1989). Ayrıca medeni hal durumu ile örgütsel sinizm davranışı arasında anlamlı ilişki görülememiştir (Efilti vd., 2008).

Evli ve bekar çalışanların sinizm algılarına bakıldığında, bekar çalışanların genellikle kişisel hedeflere, evli çalışanların ise aile hedeflerine odaklanma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu sonuç her iki tarafta da farklı tutum ve davranışlara neden olurken, evli ya da bekar olmalarına göre sinizm algıları da değişebilmektedir (Çetinkaya, 2014).

Eğitim düzeyi, iş yaşamına ilişkin bakış açılarını ve iş yaşamından beklentileri etkileyen temel değişkenlerden biridir. Eğitim ve öğretim düzeyi arttıkça, profesyonel yaşama ve mesleklere yüklenen anlam ve beklentiler değişmektedir (Çakır, 2018). Çalışmalara bakıldığında, eğitim düzeyinin kurumsal sinizme yönelik tutumları etkileyen değişkenlerden biri olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi ile kurumsal sinizm arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi arttıkça, örgütsel sinizm düzeyi de artmaktadır (Fero, 2005). Tokgöz ve Yılmaz (2008) çalışmalarında, üniversite mezunu bireylerin, ilkokul mezunu çalışanlara göre sinizm düzeyleri arasındaki farkın önemli derecede yüksek olduğu belirtmişlerdir.

Genel olarak çalışanların eğitim düzeyi arttıkça iş hayatından beklentileri de artıyor. Çalışanın eğitim düzeyi düşükse beklenti düzeyi de buna bağlı olarak düşme eğilimindedir. Bu anlamda çalışanın eğitim durumu, çalışanın iş hayatındaki tutum ve davranışlarını şekillendirebilmektedir (Çetinkaya, 2014).

Kıdem, bir çalışanın istihdam edildiği zaman uzunluğunu gösterir. Örgütsel sinizm ve kıdem arasında anlamlı, pozitif ilişki bulunmuştur (James, 2005). O'Connell, Holzman ve Armandi (1986), araştırmalarında çalışılan sene ile örgütsel sinizm arasında ilişkiyi saptamışlardır. Dokuz yıldan az ya da on beş yıldan fazla hizmeti olan memurlarda örgütsel sinizmin fazlasıyla az bir taşıdığını bulmuşlardır (Brandes, 1997). Polis sinizmi ile güvenlik hizmetlerindeki polis memurunun hizmet yılı arasında anlamlı ilişki görülmüştür. Uzun çalışma kıdemine sahip bir birey, daha kısa çalışma deneyimine sahip bir kişiden daha siniktir (Lobnika ve Pagon 2004). Gerçekleştirilen bir diğer araştırma, aynı şirkette sekiz yıldan fazla süredir çalışan çalışanların genellikle sinik olduğunu ortaya koymuştur. Örgütsel sinizm düzeyinde ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Tokgöz ve Yılmaz, 2008).

Çalışanların kıdem süreleri ile örgütsel sinizm tutumları arasında neden-sonuç ilişkisi tespit eden O'Connel ve diğerleri (1986), kamu örgütlerinde yaptıkları araştırmalar sonucunda örgütsel sinizm tutum oranlarının yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Dokuz yıldan az ve on beş yıldan fazla olan çalışanların oranı daha düşüktü. Bu sonuçla çalışılan süre ile örgütsel sinizm arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Delken, 2004).

Kanter ve Mirvis (1989), hiyerarşik olarak daha üst konumdaki çalışanların, hiyerarşik olarak daha düşük konumdaki çalışanlara göre daha düşük örgütsel sinizm algısına sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bu sonuç, daha fazla sorumluluk sahibi olan çalışanın daha düşük düzeyde sinizme sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kalağan, 2009).

Ferro (2005) düşük gelirli bireylerin daha yüksek düzeyde örgütsel sinizm gösterdiği bulunmuştur. Delken (2004) insanları işlerinin çeşitliliğine göre üç gruba ayırmıştır: parça başı, saatlik ücretler ve sabit ücretler ve sabit ücretliler ve sabit ücretlilerin örgütsel sinizme daha yatkın olduğunu bulmuştur.

Yüksek ücretli çalışanlar, daha fazla harcama yapabilecekleri ve gelirlerini hızlı bir şekilde tüketebilecekleri için sabit ücretli çalışanlardan daha memnun olmayabilirler. Bu nedenle sinizm yüksek olabilir.

Allen ve Meyer (1996), örgütsel bağlılığı çalışanlarla örgütler arasındaki psikolojik bağ olarak tanımlamış ve çalışanların çalıştıkları örgütün amaç ve normlarını benimseme düzeyi ve örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılık olarak tanımlamıştır.

Örgütün örgütsel amaç ve değerlerinin benimsenmesi ve bu amaç ve değerlere güçlü bir bağlılık; Çalışan açısından önemli olan ve uyarılması zor bir motivasyon tarzı olarak belirtilmektedir. Bu tarz sayesinde işe devam davranışını olumlu yönde etkiler. Ayrıca verimliliğin ve yaratıcılığın yüksek, sistem başarısının da yüksek düzeyde olması sağlanır (Bakan vd., 2012).

Buluç'a (2009) göre amaç, hedef ve değerleri bağlılık duygusuyla benimseyen çalışanların çalıştıkları örgüte olan katkısı, örgütlerin amaç ve hedeflerine ulaşmalarında önemli ölçüde etkilidir (Uğurlu vd., 2013).

Bu bağlılık duygusu sayesinde örgütsel sürekliliğin arttığı bilinmektedir. Aynı zamanda insan kaynaklarının maksimum düzeyde kullanılmasının önünü açar. Bağlılık düzeyi yüksek çalışanların performansı, motivasyonu ve iş tatmini artar (Ersoy ve Bayraktaroğlu, 2012). Bağlılığı yüksek güçte olan çalışan bireylerin performans düzeyinin bağlılığı olmayanlara göre daha yüksek olduğu bilinmektedir (Terlemez, 2024).

Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve çalışılan süre örgütsel bağlılığı etkileyen kişisel faktörlerdir.

Örgütsel bağlılığı etkileyen faktörlerden cinsiyet ve bağlılık arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan çalışmalarda, kadın bireylerin bir kısmının, erkek bireylerin bir kısmının ise örgüte yüksek düzeyde bağlılık gösterdikleri görülmüştür. Bazı çalışmalarda ise cinsiyet ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (İnce ve Gül, 2005).

Angle ve Perry (1981) yaş arttıkça örgütsel bağlılık düzeyinin arttığı yönünde yaptıkları analiz sonucunu paylaşmışlardır. Hrebiniak ve Alutto (1992) genç çalışanların yatırıma önem vermediklerini ve bu nedenle yaşlı çalışanlara göre kuruluşlarına daha az bağlılık hissettiklerini belirtmiştir. Blau ve Lunz (1998) tarafından yapılan bir araştırmada meslekten bağımsız olarak genç çalışanların yaşlı çalışanlara göre sinizm düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Balay, 2000).

İş tekliflerinin gelmesiyle birlikte bakmakla yükümlü olduğu kimsesi olmayan ve evli olmayan çalışanlar daha özgür kararlar alabiliyor. Evli çalışanlar ise yükümlülükleri nedeniyle yeni işe başlama riskiyle karşı karşıya kalmak istemiyorlar. Evli olmayan çalışanların iş değiştirme kolaylığı örgüte bağlılıklarının düşük olmasına neden olabilir (Yıldız, 2014).

Eğitim düzeyi ile örgüt içindeki bağlılık arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlayan çalışmalarda, eğitim ve bilgi düzeyi arttıkça bireydeki kişisel ve örgütsel olumsuz düşünceler ortadan kalkmakta, işe bağlılık, sorumluluk, karar verme ve motivasyon iş artışına devam. Bazı çalışmalarda eğitim düzeyi arttıkça iş hayatındaki istek ve beklentilerin de arttığı, eğitim düzeyi ile bağlılık arasında negatif bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmektedir (Özkaya vd., 2006; Yalçın ve İplik, 2005).

Örgütte kalış süresi ve bu dönemdeki bazı faktörlerin örgütsel bağlılık üzerinde büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Örgütte geçirilen zamanın artmasıyla kazanılan prestij, statü, ücret ve sosyal haklar gibi faktörler çalışanın örgüte olan inancını artırmaktadır (Özkaya vd., 2006).

Örgütsel bağlılığın başarı üzerinde büyük etkisi vardır. Çalıştığı örgüte bağlılığı yüksek olan birey, örgütün amaç, hedef ve değerlerine bağlı kalacaktır. Böylece beklenen performansın üzerine çıkacaktır (Nehmeh, 2009).

İşe yabancılaşma olgusu, sanayi sonrası toplumlarda örgütsel etkililiğin birçok yönünü etkilemektedir. Sosyolojik ve psikolojik analizlerde sıklıkla merkezi bir konu olarak kabul edilir (Kanungo, 1983, s. 119). İşe yabancılaşma kavramının kökenleri Marx'ın tanımlarında yatmaktadır. Yaratıcı etkinlik insan doğasının temel bir yönüdür ve ihtiyacın en iyi işyerinde karşılanacağını savunan Marx, işçinin yeteneklerinin kendini geliştirememesinin işe yabancılaşmaya neden olduğunu belirtmiştir. Marx'a göre çalışmak, sınır yabancılaşması, işin doğası ile insanın doğası arasındaki çelişkiyi temsil eder. Bireyin emeğinin ürünü ve dolayısıyla işyerinde kendini ifade etme kapasitesi üzerindeki etkisi kontrolün kaybedildiği bir durumdur (Mottaz, 1981, s. 515). Marx'a göre kapitalist sistemdeki üretim sürecinin makineleşmesi, çalışanların davranışlarını ve ücretlerini etkilemektedir. Artan kontrol, işçileri hayatta kalabilmek için emeklerini satmaya ve üretim faaliyetlerine katılmaya zorladı. Onları katılma haklarından feragat etmeye zorlar ve böylece emeğin yabancılaşmasına yol açar. Marx'ı takip eden çoğu sosyal bilimci, işyerinde işçi özerkliği ve kontrolünün gerekli olduğuna inanıyor. Yokluğu emeğin yabancılaşması için gerekli ve yeterli bir koşuldur. Aslında sanayileşmenin getirdiği endüstriyel çalışma ortamı işçiyi işinden uzaklaştırmaktadır. Özdeşleşmeden ziyade yabancılaştırıcı çalışma koşulları yaratır (Kanungo, 1983).

Yakın zaman dilimlerinde dünyaya gelen, birçok önemli durumları etkileyen ortak deneyimleri paylaşan, birçok kritik faktörden etkilenen insan veya toplulukların oluşturduğu gruba nesil denir. Bu kritik faktörler arasında toplum genelinde tutumlardaki değişiklikler; Sosyal, ekonomik ve önemli olaylardaki değişiklikleri ve kamu uygulamalarındaki değişiklikleri içerir (Kupperschmidt 2000). Tutumlardaki değişimler, sosyal, ekonomik ve önemli olaylar farklı nesillerin doğmasına yol açmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrası bebek doğum oranlarının ciddi anlamda arttığı, 1925-1945 yılları arası dünyaya gelenlerin gelenekçi kuşak olarak adlandırıldığı söylenmektedir. Gelenekçiler kuşağı daha çok geleneklere bağlı, büyüklerinin sözleri ve kültürleri doğrultusunda yaşamlarını şekillendiren kişiler olarak belirtilmektedir.

1945-1964 yılları arasında dünyaya gelen kuşaktır ve birçok önemli kültürel ve ekonomik değişimin kaynağıdır. Bu neslin temsilcileri ekonomik büyümenin ve eğitimsel ilerlemenin olduğu bir dönemde büyüdüler (Kupperschmidt 2000). Baby Boomer Kuşağı, neslin çalışanları iş güvenliğine ve istikrarlı bir çalışma ortamına değer veriyor (Hart 2006; Smola ve Sutton 2002). Bu kuşağı temsil eden çalışanlar literatürde idealist, iyimser ve hırslı, örgütlerine bağlı bireyler olarak tanımlanmaktadır (Hart 2006). Bu bireylerin aynı zamanda işleri konusunda daha tutkulu oldukları (Yu ve Miller, 2003) ve örgüt içindeki güce daha fazla önem verdikleri (McCrindle ve Hooper, 2006) olarak da tanımlanmaktadır. Bu neslin diğer özellikleri arasında üyelerinin fikir birliğine odaklanması ve mükemmel mentorlar yaratmaktır.

1965-1980 yılları arasında dünyaya gelen herkesin X kuşağı kapsamında değerlendirildiği ileri sürülmektedir. X kuşağının karakteristik özellikleri; teknoloji okuryazarlığı, yaşam boyu öğrenen olma (Bova ve Kroth 2001), sinizm, karamsarlık ve bireycilik (Kupperschmidt 2000; Smola ve Sutton 2002) olarak sıralanabilir. Rahatına düşkündürler (Hart 2006). Sonuç olarak, bu bireylerin daha yüksek ücretler veya daha iyi fırsatlar için işlerini bırakma olasılıkları daha yüksektir (Hays 1999). Baby Boomer kuşağının otoriteye saygı duyan temsilcilerine göre X kuşağı otoriteye şüpheyle ve kayıtsızlıkla yaklaşmaktadır (Hart 2006). Çalışma yaklaşımlarının temelinde iş hayatı ile sosyal yaşam arasında güçlü bir denge yatıyor; bu kuşağın temsilcilerine göre kişisel değerler ve hedefler işle ilgili hedeflerden daha önemli görülüyor (Wong, Gardiner, Lang ve Coulon 2008).

1981-2000 (1996) yılları arasında doğan bireylerden oluşan Y kuşağı üyeleri teknoloji ile büyümüş ve teknolojiyi yaşamlarının büyük bir kısmında dahil etmişlerdir (Hart 2006). Y kuşağı çalışanları, sosyal paylaşım sitelerine daha fazla ilgi duyan, benlik saygısı yüksek, narsisizm ve dış kontrol odağına sahip kişilerden oluşmaktadır (Twenge ve Campbell 2008). Değişime olumlu bakan bu kuşağın temsilcileri iş güvenliğini eski kuşaklara göre daha az önemli bulmaktadır (Hart 2006). Y kuşağı üyeleri beceri gelişimine önem veren, yeni durumlarla uğraşmaktan keyif alan bireyler olarak karşımıza çıkıyor. Baby Boomer kuşağı gibi Y kuşağı temsilcileri de hırslı ve iyimser bireylerdir (Smola ve Sutton 2002). Kendine güvenen, işbirlikçi eylemlerde yer almaktan hoşlanan bu bireyler son derece sosyaldirler (Hart 2006; Smola ve Sutton 2002).

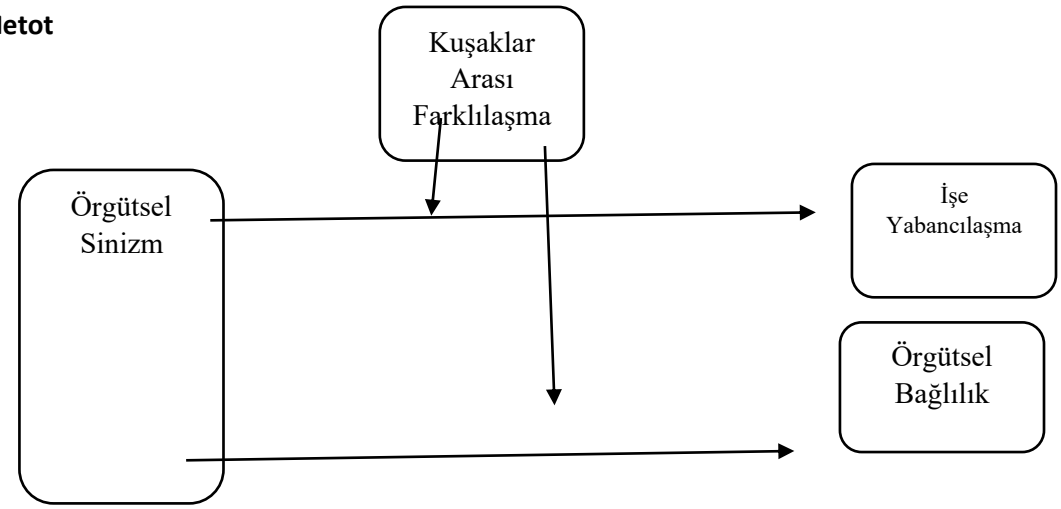
1997-2012 yılları arasında dünyaya gelen herkesin Z kuşağı üyesi oldukları ifade edilmektedir. Günümüz dünyasının dinamikleri şekillendiren bir yapıya sahip oldukları bilinmektedir.

Hizmet sektörü, pek çok hizmeti içinde barındıran geniş bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Genel anlamda tarım, madencilik ve imalat sektörleri dışındaki tüm faaliyetler hizmet sektörü olarak tanımlansa da hizmet sektörüne yönelik de birçok kavramsal çerçeve bulunmaktadır (Gündoğan, 2002). Başka bir tanıma göre hizmet sektörü, "Hizmetten yararlanan kişi veya onun yararına bazı değişikliklere neden olan zaman, mekân ve faydaları oluşturan endüstrilerdir." (Kıratlı, 2019).

Bu çalışmada; literatür çalışmaları incelendiğinde bu denli bir çalışmaya rastlanmamış olup, hizmet sektörü çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin, işe yabancılaşma düzeylerine ve örgütsel bağlılık düzeylerine etkisinin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkiler ile kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolünün incelenmesi çalışmaya özgünlük kazandırmıştır.

Tezin birinci bölümünde; hizmet, örgütsel sinizm, işe yabancılaşma, örgütsel bağlılık ve kuşaklar arası farklılaşma kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde; örgütsel sinizm, işe yabancılaşma, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma, kuşaklar arası farklılaşma ile ilgili elde edilen analiz sonuçları ve bulgular yer almış olup, üçüncü bölümdeyse; tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1. Metot

Kontrol değişkenleri:

- Yaş
- Cinsiyet
- Öğrenim
- Kıdem

H1: Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığa ve işe yabancılaşmaya olumsuz yönde etkisi vardır.

H2: Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığa ve işe yabancılaşmaya etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır.

H3: Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığa etkisi, çalışanların demografik yapılarına göre farklıdır.

H4: Örgütsel sinizmin işe yabancılaşmaya etkisi, çalışanların demografik yapılarına göre farklıdır.

Evren ve Örneklem

Araştırma örneklemi toplamda 681 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu erkek olup kadın katılımcı sayısı ise düşük seviyededir. Kuşaklara göre dağılım incelendiğinde, örneklemin büyük bir kısmı Y kuşağındandır. Eğitim düzeyi bakımından katılımcıların çoğu ortaöğretim mezunudur. Medeni durum açısından ise örneklemin çoğunun medeni hali evlidir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu erkek olduğundan kadın katılımcı sayısı kısıtlı kalmıştır. Kuşaklara göre dağılım incelendiğinde, örneklemin büyük bir kısmı Y kuşağında olup eğitim düzeyi bakımından katılımcıların çoğu da ortaöğretim mezunudur Medeni durum açısından ise örneklemin çoğu evli bireylerden oluşması da kısıtlılıklar arasındadır.

1.1 Materyaller ve Veri Toplama Araçları

Hizmet sektöründe çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla, Meyer, Allen ve Smith'e (1993) ait, Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışmasının Dağlı vd., (2018) tarafından gerçekleştirilen "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" yer almaktadır. Örgütsel Sinizm Ölçeği için geçerlilik güvenirliliğini Kalağan'ın (2009) gerçekleştirdiği ölçeğin kullanılması uygun görülmüştür. **İşe Yabancılaşma Ölçeğinde ise** Hirschfeld ve Feild'in (2000) tarafından geliştirilmiş olan ölçek kullanılmıştır. Öncelikle söz konusu modelin geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri test edilecektir. Daha sonra hipotezlerin test edilmesine geçilecektir.

2. Bulgular

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonrası Model Uyum İyiliği Değerleri (Örgütsel Sinizm-Örgütsel Bağlılık ve İşe Yabancılaşma)

CMIN/df	p	TLI	CFI	RMSEA	SRMR
2.174	.000	.912	.921	.042	.075

Tablo 1'de sunulan doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri, modelin veriye kabul edilebilir düzeyde uyduğunu göstermektedir: χ^2/df = 2,17 ($p < .001$), Tucker–Lewis İndeksi (TLI) = .912, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) = .921, Yaklaşık Hata Karekökü (RMSEA) = .042 ve Standardize Edilmiş Kök Ortalama Kare Artık (SRMR) = .075. TLI ve CFI değerlerinin .90'ın üzerinde, RMSEA ve SRMR değerlerinin ise sırasıyla .06 ve .08 eşiklerinin altında kalması, modelin genel uyumunun iyi olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve İşe Yabancılaşma Ölçeklerinin Kuşaklara Göre Bileşik Reliability ve Ortalama Açıklanan Varyans (AVE)

Kuşak	Yapı	CR	AVE	√AVE
	ÖBÖ	.896	.499	.706
X	ÖSÖ	.955	.700	.837
	İY	.838	.634	.796
	ÖBÖ	.914	.553	.743
Y	ÖSÖ	.960	.708	.841
	İY	.855	.647	.804
	ÖBÖ	.919	.576	.759
Z	ÖSÖ	.961	.708	.841
	İY	.797	.647	.804

Tablo 3'te görüldüğü üzere, bütün yapılar için *CR* değerleri .70'in üzerinde olup Nunnally'nin (.70) iç tutarlılık eşiğini aşmaktadır (Nunnally, 1978). *AVE* değerleri ise ÖSÖ ve İY ölçeklerinde tüm gruplarda .70'e yakın veya üzerinde; ÖBÖ'de ise X-kuşağında .499 ile sınırda, Y- ve Z-kuşaklarında sırasıyla .553 ve .576'dır. AVE ≥ .50 kriteri, ölçeklerin yakınsak geçerlik bakımından kabul edilebilir olduğunu gösterir (Fornell & Larcker, 1981). Ayrıca √AVE değerleri (Tablo 3 sunulmuştur), faktörler arası korelasyonların üzerindedir ve bu da ayrımsal geçerliğe ek destek sağlar.

Tablo 4. Kuşaklara Göre Fornell–Larcker Ayırımsal Geçerlik Matrisi

X Kuşağı				Y Kuşağı				Z Kuşağı			
	ÖBÖ	ÖSÖ	İY		ÖBÖ	ÖSÖ	İY		ÖBÖ	ÖSÖ	İY
ÖBÖ	**.706**	-.578	-.496	ÖBÖ	**.743**	-.662	-.523	ÖBÖ	**.759**	-.796	-.637
ÖSÖ	-.578	**.837**	.841	ÖSÖ	-.662	**.841**	.86	ÖSÖ	-.796	**.841**	.855
İY	-.496	0.841	**0.796**	İY	-.523	.86	**.804**	İY	-.637	.855	**.804**

X kuşağı için, ÖBÖ, ÖSÖ ve İY için AVE'nin (√AVE) kare kökleri sırasıyla .706, .837 ve .796'dır. ÖBÖ için √AVE, ÖSÖ (r = -.578) ve İY (r = -.496) ile olan korelasyonlarını aşarak bu yapı için ayırt edici geçerliliği desteklemektedir. Bununla birlikte, ÖSÖ ile İY arasındaki korelasyon (r = .841) İY için √AVE'yi (.796) aşmaktadır, bu da bu iki yapının bu grupta yeterli ayırıcı geçerliliğe sahip olmayabileceğini göstermektedir.

Y kuşağı için √AVE değerleri .743 (ÖBÖ), .841 (ÖSÖ) ve .804'tür (İY). ÖBÖ'nün √AVE değeri ÖSÖ (r = -.662) ve İY (r = -.523) ile olan korelasyonlarını aşmakta ve ÖSÖ'nün √AVE değeri ÖBÖ ile olan korelasyonunu aşmaktadır, ancak ÖSÖ-İY korelasyonu (r = .860) her iki √AVE değerini de (.841 ve .804) aşmaktadır. Bu da yine Y kuşağı katılımcıları için ÖSÖ ve İY arasında yetersiz bir ayrım olduğunu göstermektedir.

Z kuşağı için √AVE değerleri .759 (ÖBÖ), .841 (ÖSÖ) ve .804'tür (İY). ÖBÖ'nün √AVE değeri İY ile olan korelasyonunu aşarken (r = -.637), ÖSÖ ile olan mutlak korelasyonunu aşmamaktadır (|r| = .796). Benzer şekilde, ÖSÖ'nün √AVE'si (.841) İY ile olan korelasyonundan (r = .855) daha düşüktür. Bu bulgular, Z kohortundaki belirli yapılar arasında da örtüşme olduğuna işaret etmektedir.

Fornell-Larcker kriteri bu ayırt edici geçerlilik endişelerini vurgulasa da son metodolojik araştırmalar HTMT oranını daha hassas ve güvenilir bir gösterge olarak önermektedir (Henseler, et al., 2015). Buna göre, her üç kuşakta da yeterli ayırt edici geçerliliği teyit etmek için HTMT sonuçları (tüm HTMT < .90) daha dikkate değer ve güvenilirdir.

Tablo 5. Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve İşe Yabancılaşma Ölçeklerinin Kuşaklara Göre Heterotrait–Monotrait (HTMT) Oranları

Karşılaştırma	X-Kuşağı	Y-Kuşağı	Z-Kuşağı
ÖSÖ–ÖBÖ	.525	.503	.727
İY–ÖBÖ	.488	.417	.694
İY–ÖSÖ	.776	.654	.779

Tablo 5'teki HTMT oranları, tüm kuşaklarda .90 altındadır, dolayısıyla ayrımsal geçerlik koşulunu sağlamaktadır (Henseler et al., 2015). Özellikle X kuşağında ÖSÖ–ÖBÖ = .525 ve İY–ÖBÖ = .488; Y kuşağında ise bu oranlar sırasıyla .503 ve .417 olarak görülmüştür. Z kuşağında ise ÖSÖ–ÖBÖ = .727 ve İY–ÖBÖ = .694'dür; her ne kadar biraz daha yüksek olsa da .90'lık üst sınırın oldukça altındadır. Bu bulgular, her bir yapının diğerlerinden ayırt edilebilir olduğunu teyit etmektedir.

Tablo 6. Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve İşe Yabancılaşma Ölçeklerinin Güvenilirlik Analizleri

Cronbach's Alpha Güvenilirlik Analizi	
	α
ÖBÖ	0,913
ÖSÖ	0,905
İYÖ	0,9

Tablo 6, üç ölçeğe ait güvenirlik sonuçlarını göstermektedir. ÖBÖ ölçeğinde α=0.913, ÖSÖ ölçeğinde α=0.905 ve İYÖ ölçeğinde ise α=0.900 bulunmuştur. Bu değerler, her üç ölçek için de yüksek iç tutarlılık düzeyine işaret etmektedir.

Söz konusu hipotezi test etmek üzere öncelikle ön koşul gereklilikleri sağlamak adına, bileşik güvenilirliği, yakınsak geçerlik, ayırt edici geçerlik kontrolleri ve cronbach alpha güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

H1. Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma üzerinde OLUMLU yönde etkisi vardır.

Tablo 7. Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi

B.lı Değişken	B.sız Değişken	B	SH	t	p
İşe Yabancılaşma	**Örgütsel Sinizm**	**1,045**	**0,063**	**16,723**	***

Örgütsel sinizmin işe yabancılaşmayı ne ölçüde yordadığını incelemek için yapısal eşitlik modellemesi yol analizi yapılmıştır. Tablo 8'de gösterildiği gibi, örgütsel sinizm işe yabancılaşmanın anlamlı bir pozitif yordayıcısı olarak ortaya çıkmıştır, B = 1.045, SH = 0.063, t = 16.72, p < .001. Pratik anlamda bu, örgütsel sinizmdeki her bir puanlık artış için işe yabancılaşmanın yaklaşık 1,05 puan arttığını göstermekte ve sinizmin çalışanların işteki yabancılaşma duygusu üzerindeki önemli etkisinin altını çizmektedir.

H2. Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılık Üzerinde Olumsuz Yönde Etkisi Vardır.

Tablo 8. Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi

B.lı Değişken	B.sız Değişken	B	SH	t	p
Örgütsel Bağlılık	**Örgütsel Sinizm**	**-0,709**	**0,053**	**-13,48**	***

Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığı yordayıp yordamadığını incelemek için yapısal eşitlik modellemesi yol analizi yapılmıştır. Sonuçlar (Tablo 8) örgütsel sinizmin bağlılığın anlamlı bir negatif yordayıcısı olduğunu göstermiştir: B = -0.709, SH = 0.053, t = -13.48, p < .001. Pratik anlamda, sinizmdeki her bir birimlik artış için örgütsel bağlılık yaklaşık 0,71 birim azalmış ve bu yapılar arasındaki güçlü ters ilişkiyi vurgulamıştır.

"Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılığa etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır." ve "Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşmaya etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır." hipotezlerini test etmek üzere üç kuşağa yönelik ölçüm modelinin yapısal eşdeğerliğinin sınanacağı ölçüm değişmezliği aşamasına geçilmiştir. Bu süreç, sırasıyla (1) şekilsel değişmezlik (konfigüral invariance) ile her grupta faktör yapısının aynı kalıpta kurulup kurulamadığını; (2) metrik değişmezlik (metrik invariance) ile faktör yüklerinin gruplar arasında eşitlenebilirliğini; (3) Sabitler değişmezliği (skaler invariance) ile ölçüm kesitlerinin (intercepts) eşitliğini ve isteğe bağlı olarak (4) hata varyansları (residual invariance) ile hata varyanslarının da dengelenebilirliğini test eder. Her adımda, kısıtlı model uyumunu (χ^2 fark testi, ΔCFI ≤ .01, ΔRMSEA ≤ .015) bir önceki aşamayla karşılaştırarak kısıtların kabul edilebilir seviyede olup olmadığına karar verilmiştir (Cheung & Rensvold, 2002; Chen, 2007). Yapılan analiz sonuçları elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. Gruplar Arası Ölçüm Değişmezlik Testi (ΔCFI ve ΔRMSEA Değerleri)

Model	CFI	ΔCFI	RMSEA	ΔRMSEA	Karar
Şekilsel değişmezlik	.921	—	.042	—	Kabul
Metrik değişmezlik	.920	.001	.041	.001	Kabul
Sabitler değişmezliği	.917	.003	.041	.000	Kabul

Model	CFI	ΔCFI	RMSEA	ΔRMSEA	Karar
Hata Varyansları değişmezliği	.904	.011	.042	.001	Reddedildi

Not. *ΔCFI ≤ .010 (Cheung & Rensvold, 2002) ve ΔRMSEA ≤ .015 (Chen, 2007) değişimlerin önemsiz olduğunu gösterir.*

Gruplar arası ölçüm değişmezliği testleri, yapısal eşitlik modeli kapsamında artan kısıtlamalarla dört aşamada incelenmiştir (Tablo 9). Şekilsel değişmezlik (Konfigüral invariance) modelinde CFI = .921 ve RMSEA = .042 değerleri elde edilmiş; bu aşamada herhangi bir kısıtlama olmadığı için ΔCFI ve ΔRMSEA uygulanmamıştır. Metrik değişmezlik (Metrik invariance) testinde faktör yükleri eşitlendiğinde CFI .920'ye (ΔCFI = .001) ve RMSEA .041'e (ΔRMSEA = .001) düşmüş, önerilen ΔCFI ≤ .010 (Cheung & Rensvold, 2002) ve ΔRMSEA ≤ .015 (Chen, 2007) sınırları içinde kalarak metrik invariance kabul edilmiştir. Sabitler değişmezliği (Skaler invariance) aşamasında intercept'ler kısıtlandığında CFI = .917 (ΔCFI = .003) ve RMSEA = .041 (ΔRMSEA = .000) bulunmuş; yine hem ΔCFI hem de ΔRMSEA eşik değerleri aşılmadığından skaler invariance da desteklenmiştir. Buna karşılık sabitler değişmezliği (residual invariance) testi kapsamında hata varyansları eşitlendiğinde CFI .904'e (ΔCFI = .011) ve RMSEA .042'ye (ΔRMSEA = .001) gerilemiş; ΔCFI'nin .010 eşiğini aşması nedeniyle strict invariance reddedilmiştir. Bu sonuçlar, faktör yapısının, yüklerin ve intercept'lerin gruplar arasında eşdeğer olduğunu ancak en katı düzeydeki hata varyansları kısıtının tüm kuşaklar için sağlanamadığını göstermektedir.

Ölçekler geçerlilik, güvenilirlik ve ölçüm değişmezliği sağlandığı için modelin test edilmesine geçilmiştir. Aşağıda, örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm üzerindeki etkisinde kuşakların düzenleyici rolü analiz edilmiştir. Analiz bulguları aşağıda sunulmuştur.

H3: Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılığa etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır.

Tablo 10. Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Kuşakların Düzenleyici Etkisi Model Uyum İyiliği Değerleri

B.lı Değişken		B.sız Değişken	CMIN	P	TLI	CFI	RMSEA	SRMR
Örgütsel Bağlılık	<--	Örgütsel Sinizm	2,19	0,000	0,90	0,91	0,048	0,08

Tablo 10, örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini test eden modellerin uyum iyilik değerlerini göstermektedir. Örgütsel Bağlılık ← Örgütsel Sinizm modeli için CMIN = 2.19, $p < 0.001$, TLI = 0.90, CFI = 0.91, RMSEA = 0.048 ve SRMR = 0.08 bulunmuştur. TLI ve CFI'nin 0.90 üzerindeki değerleri ve RMSEA ile SRMR'ın makul düzeylerde olması, modelin verilerle iyi derecede uyum sağladığını göstermektedir.

Tablo 11. Örgütsel Sinizmin Örgütsel Bağlılık ve İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisinde Kuşakların Düzenleyici Etkisi

							Kritik Oranlar			
			B	SH	t	p	Kuşak	X	Y	Z
Örgütsel Bağlılık	<--	Örgütsel Sinizm	-0,536	0,149	-3,84	***	X	0		
Örgütsel Bağlılık	<--	Örgütsel Sinizm	-0,786	0,083	-9,63	***	Y	-1,32	0	
Örgütsel Bağlılık	<--	Örgütsel Sinizm	-0,719	0,104	-6,83	***	Z	-0,78	0,61	0

Aşağıdaki bulgular, çoklu grup analiziyle örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık ve işe yabancılaşma üzerindeki etkisinin X, Y ve Z kuşaklarında farklılaşma durumunu göstermektedir. Örgütsel bağlılık modelinde, X kuşağı (B = -0.571, SH = 0.149, CR = -3.843, p < 0.001), Y kuşağı (B = -0.786, SH = 0.083, CR = -9.631, p < 0.001) ve Z kuşağı (B = -0.713, SE = 0.104, CR = -6.829, p < 0.001) için etki değerleri anlamlıdır. Kuşaklar arasındaki farklar incelendiğinde, X–Y (CR = -1.317), X–Z (CR = -0.782) ve Y–Z (CR = 0.614) karşılaştırmalarının hiçbiri ±1.96 sınırını aşmadığından, örgütsel bağlılık modelinde kuşaklar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

İşe yabancılaşma modelinde de X kuşağında (B = 0.747, SH = 0.143, CR = 5.207, p < 0.001), Y kuşağında (B = 0.958, SH = 0.079, CR = 12.16, p < 0.001) ve Z kuşağında (B = 0.611, SE = 0.096, CR = 6.392, p < 0.001) örgütsel sinizmin etkisi anlamlıdır. Ancak kuşaklar arası kritik oranlar incelendiğinde, X–Y (CR = 1.289) ve X–Z (CR = -0.788) karşılaştırmaları anlamlı farklılık göstermezken, Y–Z (CR = -2.799) değeri ±1.96 sınırını aştığı için bu iki kuşak arasında anlamlı bir fark söz konusudur. Buna göre, işe yabancılaşma üzerinde Y kuşağının örgütsel sinizme tepkisi Z kuşağına kıyasla daha yüksek bir katsayıyla açıklanmaktadır.

H4: Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır.

Tablo 12. Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisinde Kuşakların Düzenleyici Etkisi Model Uyum İyiliği Değerleri

B.lı Değişken		**B.sız Değişken**	**CMIN**	**P**	**TLI**	**CFI**	**RMSEA**	**SRMR**
İşe Yabancılaşma	<--	Örgütsel Sinizm	2,43	0,000	0,91	0,92	0,046	0,069

İşe Yabancılaşma ← Örgütsel Sinizm modeli ise CMIN = 2.43, p < 0.001, TLI = 0.91, CFI = 0.92, RMSEA = 0.046 ve SRMR = 0.069 değerleri ile kabul edilebilir bir uyum göstermektedir. TLI ve CFI'nin 0.90 üzerindeki değerleri ve RMSEA ile SRMR'ın makul düzeylerde olması, her iki modelin de verilerle iyi derecede uyum sağladığını göstermektedir.

Tablo 13. Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisinde Kuşakların Düzenleyici Etkisi

							Kritik Oranlar			
			B	SH	t	p	Kuşak	X	Y	Z
İşe Yabancılaşma	<--	Örgütsel Sinizm	0,747	0,143	5,21	***	X	0		
İşe Yabancılaşma	<--	Örgütsel Sinizm	0,958	0,079	12,16	***	Y	1,29	0	
İşe Yabancılaşma	<--	Örgütsel Sinizm	0,611	0,096	6,39	***	Z	-0,79	-2,80	0

3. Tartışma

Çalışmamızda, örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerindeki olumsuz etkisinin X, Y ve Z kuşakları arasında büyük ölçüde benzer çıkması, kuşaklar arası temel tutum ve inanç farklılıklarını vurgulayan "kuşak kuramı"nın (Strauss & Howe, 1991) iş yaşamı bağlamında her zaman keskin ayrımlar yaratmayabileceğini gösteriyor.

Sinizmin örgütsel bağlılık üzerinde olumsuz yönde etkisi vardır.

Çalışmamızda çalışanların örgütsel sinizm düzeyleri arttıkça örgütsel bağlılık algılarının azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu sonucun literatürle tutarlı olduğu görülmüştür. Literatürde bireylerin örgütlerine olan bağlılıklarını konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Abraham (2000), kişilik sinizmlerine işaret etmektedir. Kişilik sinizmleri iki nedenden dolayı diğer çalışanlara göre daha az değer örtüşmesi yaşamaktadır. Birincisi, ahlaki üstünlükleri onları örgütsel otoriteyi sorgulamaya itmektedir. Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılığa etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır. Ayrıca örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık ve işe yabancılaşma üzerindeki etkisinde kuşakların düzenleyici etkisinde örgütsel bağlılık ile kuşaklar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

İkinci olarak, sinik tutuma sahip çalışanların örgütsel bağlılık tutumlarının azalacağı ve örgütlerine karşı olumsuz duygular beslemelerinin ve yöneticilerine karşı olumsuz tutumlara sahip olmalarının kaçınılmaz olduğu bulunmuştur (Terlemez, 2023).

Sinizmin çalışanların işteki yabancılaşma duygusu üzerindeki önemli etkisi vardır.

Çalışanların örgütsel sinizm alt boyutları ile iş yabancılaşması tutumları arasında pozitif ve anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Bu iki tutumun alt boyutları arasındaki ilişkileri ifade eden hipotezler oluşturularak test edilmiştir. Buna göre örgütsel sinizmin alt boyutları olan bilişsel, duygusal ve davranışsal sinizm ile iş yabancılaşmasının alt boyutları olan düzensizlik, kendine yabancılaşma ve toplumdan yabancılaşma arasında anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle olumsuz tutum değişkenine sahip olan sinik çalışanların iş yabancılaşması gösterme eğilimlerinin yüksek olduğu, iş yabancılaşması ve örgütsel sinizmin birbirleriyle pozitif ilişkili iki olumsuz değişken olduğu söylenebilir.

İşe yabancılaşma ve kuşaklar arası ilişkide örgütsel sinizmin etkisi anlamlıdır.

Ancak işe yabancılaşma üzerinde Y kuşağının örgütsel sinizme tepkisi Z kuşağına kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Y kuşağı ise önceki kuşaklara göre daha hırslı, bencil ve bağımsız (Eriş vd., 2013) olma gibi

özelliklerle tanımlanırken, Z kuşağının kolay sıkılan, değişime açık ve zor memnun edilen bireyler olduğu belirtilmektedir (Senbir, 2004). Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmamız Eriş ve Senbir'in araştırmalarını doğrulamaktadır. Olumsuz tutum değişkenine sahip olan sinik çalışanların iş yabancılaşması sergileme eğilimlerinin yüksek olduğu, iş yabancılaşması ve örgütsel sinizmin birbirleriyle pozitif ilişkili iki negatif değişken olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, regresyon analizi sonuçları da örgütsel sinizmin iş yabancılaşmasının istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir yordayıcısı olduğunu desteklemektedir. Araştırmanın tümdengelim mantığıyla tasarlandığı hatırlandığında, Sosyal Değişim Kuramı'na (Blau, 1964) dayalı araştırma modeline ilişkin bulguların ilgili kuramı desteklediği söylenebilir.

Örgütsel sinizmin işe yabancılaşma etkisinde kuşaklar arası farklılaşmanın düzenleyici rolü vardır.

Literatürde yaş ile örgütsel sinizm arasında negatif bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Kanter ve Mirvis, 1991; Johnson, 2007; Altınöz vd., 2011; Özbey vd., 2012; Akman, 2013; Torun, 2015; Aytaş vd., 2017). Diğer araştırmalarda ise genç nesillerde örgütsel sinizm düzeylerinin yaşlı nesillere göre daha yüksek olması, aynı zamanda işletmeden beklentileriyle de ilişkilidir. Beklenti teorisine göre yaşlı nesillerin sinizm düzeylerinin daha düşük olmasının nedeni, yaşam ve iş deneyimleri doğrultusunda beklenti düzeylerini düşük tutmalarıdır. Yaşlı nesillerin daha önceki deneyimleri, hangi durumda ne tür beklentilere sahip olacaklarını belirler. Beklenti teorisi, bir bireyin gösterdiği çaba ve performansın istenilen sonuçlara ulaşma olasılığını ifade eder.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kuşaklar arasındaki sosyal ve tarihsel deneyim farklılıkları; örneğin X kuşağının kurumsal sadakati, Y kuşağının denge arayışı, Z kuşağının dijital doğallığı—öne sürülse de örgütsel sinizm tüm nesillerde benzer biçimde "güveni" zedeleyerek bağlılığı düşürüyor olabilir. Bu; belki de günümüz iş dünyasının hız, değişim ve belirsizlik ortamının tüm çalışan kuşakları benzer şekilde etkilediğini, kuşak kimliklerinin rolünü görece törpüleyebileceğini düşündürür.

Öte yandan, örgütsel sinizmin işe yabancılaşmaya yönlendirme etkisinde Y ile Z kuşakları arasında anlamlı bir fark tespit etmemiz; kuşakların iş motivasyonunu ve psikolojik sözleşme beklentilerini farklı algıladıklarını işaret edebilir. Y kuşağının, "anlamlı iş" ve kariyer gelişimi beklentilerinin daha yüksek olması; Z kuşağının ise hızla sonuç alma ve iş-özel hayat entegrasyonuna öncelik vermesi, sinizmin yarattığı güvensizlik sonucu, işten yabancılaşmayı farklı boyutlarda deneyimlemelerine neden olmuş olabilir.

Y kuşağı, genellikle iş yaşamına giriş aşamasında iki temeli—hem içsel tatmin (anlamlı iş) hem de dışsal ilerleme (kariyer gelişimi) bir arada arayan bir gruptur. Üniversite eğitimleri sırasında sıkça vurgulanan "yenilikçilik" ve "kendi potansiyelini gerçekleştirme" temaları, onların iş seçiminde de somut adımlar atmalarını bekler hâle getirir. Bu kuşak, "Bir sonraki pozisyona ne zaman terfi edeceğim?", "Uzmanlaşmam veya yan beceriler edinmem için hangi programlar var?" gibi sorularla kariyerini sürekli planlamaya eğilimlidir.

Örgütsel sinizm; kurum içindeki adaletsizlik, yöneticilerin verdiği sözleri tutmaması veya gelişim programlarının göstermelik kalması gibi "psikolojik sözleşme" ihlallerine işaret eder (Rousseau, 1995). Y kuşağı bu ihlallere karşı özellikle hassastır; çünkü hem işine anlam yükleyen hem de geleceğe yatırım yapmayı bekleyen bir profil çizer. Sinizm arttıkça, Y bireyleri "Kurum bana söz verdiği gelişim yolunu kapattı." veya "Yaptığım işin toplumsal bir değeri yok." hissiyle daha kolay yabancılaşır. Bu yabancılaşma; işten kopma, sorumluluk almaktan kaçınma ve duygusal tükenmişlik biçiminde kendini gösterir.

Buna karşılık Z kuşağı, iş-özel hayat dengesi, hızla öğrenme ve kısa vadeli başarılar (örneğin, proje bazlı ödüller, hızlı geri bildirim) peşindedir. Onlar için "anlamlı iş" tanımı daha çok "günlük olarak somut bir çıktıyı görme" ve "yenilikçi araçlar kullanma" ile ilgilidir; uzun soluklu kariyer gelişimi planları onlar için ikincil kalabilir. Z kuşağı kurumsal vaatleri en başta daha az içselleştirdiği için yabancılaşma tepkisi daha ılımlı seyredebilir.

Özetle, örgütsel sinizmin "kurumun bana anlam ve gelecek sunacağını" düşünen Y kuşağında işten yabancılaşmayı daha güçlü tetiklemesi; Z kuşağının öncelikle hız, esneklik ve iş-yaşam bütünleşmesini esas alan beklentileriyle çelişmemesinden kaynaklanır. Bu ayrışma, kurumsal liderlerin her kuşağın farklı psikolojik sözleşme (psychological contract) ihtiyaçlarını tanıyarak, iletişim ve gelişim stratejilerini kişiselleştirmesi gerekliliğini vurgular.

Öte yandan istatistiki açıdan incelendiğinde, örneklem büyüklüğü, gruplar arası istatistiksel farkın anlamlılığı üzerinde doğrudan belirleyici bir rol oynar. Standart hata (SE), temelde örneklem büyüklüğü arttıkça azalır; dolayısıyla bir gruptaki katılımcı sayısı azaldıkça o grubun analizlerde elde edilen sonuçların katsayısı tahmininin belirsizliği artar (Cohen, 1988; Field, 2013). Örneğin, X kuşağında $n \approx 122$, Z kuşağında $n \approx 95$ iken, bu iki grubun birleşik hata payı $SE\Delta \approx 0.16$ düzeyinde kalmış; oysa her X kuşağı ile Z kuşağı arasındaki örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi farkı $\Delta\beta \approx 0.18$'lik etki farkı olmasına rağmen, gerekli istatistiksel güç eksikliğinden kaynaklı $p < .05$ eşiğini aşamamış olabilir. Başka bir deyişle, grup sayıları birbirine yakın olsa bile, her bir gruptaki katılımcı sayısının mutlak büyüklüğü, β farklarının kritik oran (CR) sınırını aşacak netlikte ölçülmesini engellemiştir.

Kurumlar, Y kuşağının içsel tatmin ve kariyer gelişimi ihtiyaçlarına yönelik somut eğitim, terfi ve uzaktan çalışma fırsatları sunmalı; Z kuşağının ise esneklik ve hızlı geri bildirim beklentilerine uyum sağlayan proje yönetimi ve dijital araçlar üzerinden destek vermelidir.

Gelecek çalışmalarda kuşaklar arası karşılaştırmalar için örneklem büyüklüklerinin dengelenmesi önerilir. Örgütsel sinizmin etkileri zaman içinde değişebileceği için, uzunlamasına tasarımlar ve nitel veri elde etmeye imkân veren karma yöntemler hem sinizm dinamiklerini hem de kuşak kimliklerini derinlemesine kavramayı sağlayacaktır.

Yöneticiler çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini artırıcı faaliyetlere yatırım yapabilirler. Yöneticiler çalışanların örgütsel sinizmlerini azaltıcı tedbirlere başvurabilir. Çalışanlar arasındaki iş ve görev dağılımında adaletli davranılmalı, görevleri dışında fazladan görev ve sorumluluk yüklenmemeli, yapılan işlerin karşılığı verilmeli, güvenli davranışlar sergilenmeli ve çalışanların bunları benimsemesine çalışılmalı, mesai saatleri uzatılmamalı, gerekli durumlarda yapılan fazla mesailer için uygun ücret politikası ile ödüllendirilmelidir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve başka üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

KAYNAKÇA:

Abraham, R. (2000). Organizational Cynicism; Bases and Consequences, Genitc, Social and General Psychology Monographs, 126 (3): ss. 269-292.

Abraham, R. (2004). Organizational Cynicism: Definitions, Bases, and Consequences.New York: Melen Studies in Business, vol. 20.

Akman, G. (2013). Sağlık Çalışanlarının Örgütsel ve Genel Sinizm Düzeylerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı, İstanbul, 21-41.

Alan, H. ve Fidanboy, C. Ö. (2012). Sinizm, Tükenmişlik ve Kişilik İlişkisi: Bilişim Sektörü

Allen, N. & Meyer, J. P. (1996). Affective, Continuance, and Normative Commitment to The Organization: An Examination of Construct Validity. *Journal of Vocational Behavior*, 49(3), 252-276.

Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The Measurement and Antecedents of effective,

Altınöz, M., Çöp, S., ve Sığındı, T. (2011). Algılanan Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (21), ss.285-315.

Andersson, L. M. (1996). Employee Cynicism: An Examination Using a Contract

Andersson, L. M. ve Thomas S. B. (1997). Cynicism in the Workplace: Some Causes and Effects, *Journal of Organizational Behavior*, A.S.A. 18, ss. 449-469.

Angle, H. L., ve Perry, J. L. (1981). An Empirical Assessment of Organizational Commitment and Organizational Effectiveness. Administrative Science Quarterly, 26 (1), 1-14.

Bakan, A. Uslu ve A.M. Eyitmiş. (2012). Daimi ve Geçici İşçilerin Örgütsel Bağlılık Algılarına İlişkin Bir Araştırma: Muş Seker Fabrikasında Bir Alan Çalışması. (II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 01–02 Ekim 2012, Kahramanmaraş Türkiye), *Bildiriler Kitabı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Basımevi.*

Balay, R. (2000). Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Ankara, *Nobel Yayın Dağıtım*, Yayın No: 206.

Blau, G.J. and Boal, K.B. (1987). Conceptualizing How Job Involvement and Organizational Commitment Affect Turnover and Absenteeism. Academy of Management Review, 12 (2), 288-300.

Bova, B., & Kroth, M. (2001). Workplace learning and generation X. *Journal of Workplace Learning, 13*(2), 57-65.

Brandes, P., Das, D., Hadani, M. (2006). Organizational Cynicism. A Field Examination Using Global and Local Social Exchange Relationships and Workplace Outcomes. Sharing Network Leadership, 191-224.

Çakır, E., & Kacır, Ü. (2018). *İşletmelerde Oryantasyon Eğitiminin Örgütsel Sinizme ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Aydın organize sanayi bölgesinde bir uygulama.* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 124-149.

Çetinkaya F.F. (2014). Hizmet İşletmelerinde Psikolojik Sözleşme İhlalleri ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Kapadokya Bölgesi 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Dean, J. W., Brandes, P. ve Dharwadkar, R. (1998). Organizational Cynicism, The Academy of Management Review, 23(2): ss. 341-352.

Delken M., (2004). Organizational Cynicism: A Study Among Call Centers, University of Maastricht, Faculty of Economics and Business Administration, Maastricht: Yüksek Lisans Tezi, s: 22. Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.

Demirel, Y. (2009). Örgütsel Bağlılık ve Üretkenlik Karşıtı Davranışlar Arasındaki İlişkiye Kavramsal Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 115- 132.

DPT, (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s. 1-2.

Eaton, J.A. (2000). A Social Motivation Approach to Organizational Cynicism, Faculty of Graduate Studies, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, York University, Toronto, 13-19.

Elma, C. (2003). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İşe Yabancılaşması Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara.

Ersoy, S. ve S. Bayraktaroğlu. (2012). Örgütsel Bağlılık. 1-16. Örgütsel Davranışta Güncel Konular (Ed.: Derya Ergun Özler) *Ekin Basın Yayın Dağıtım*: Bursa

Fero, H. C. (2005). *Flow and Cynicism in the Workplace.* The Claremont Graduate University.

Fromm, E. (1992), "Marx'ın İnsan Anlayışı" (Çev: Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever). Arıtan Yayınevi. İstanbul.

Güçlü, A.B., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal H. Ü. (2002). Felsefe sözlüğü (Birinci Baskı). Ankara: *Bilim ve Sanat Yayınları*, 828.

Gündoğan, N. (2002). "Hizmetler Sektöründe İstihdam", Kamu-İş Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, ss. 1-16.

Güzeller, C. O. ve Kalağan, G. (2008). Örgütsel Sinizm Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlaması ve Çeşitli Değişkenler Açısından Eğitim Örgütlerinde İncelenmesi. *16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Antalya, 87-94.

Hart, K. A. (2006). Generations in the Workplace: Finding Common Ground. *Lab Management, October,* 26-27.

Hau, I. and Chow, S. (1994). Organizational Commitment and Career Development of Chinese Managers in Hong Kong and Taiwan. The International *Journal of Career Management*, 6(4), 3-9.

Hays, S. (1999). Gen X and the art of the reward. *Workforce, 78*(11), 44-48.

İnce, M. ve Gül, H. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık. Konya: *Çizgi Kitabevi.*

İnce, Mehmet ve Turan, Şuayip (2011). Organizational Cynicism as A Factor that Affects the Organizational Change in the Process of Globalization and An Application in Karaman's Public Institutions. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 37, 104-121.

James Martin. S. L. (2005). Antecedents and Consequences of Cynicism in Organizations: An Examination of the Potential Positive and Negative Effects on School Systems, The Florida State University. (Unpublished Doctoral Dissertation). Florida.

Jurkiewicz, C. E., & Brown, R. G. (1998). GenXers vs. boomers vs matures: Generational comparisons of public employee motivation. *Review of Public Personnel Administration, 18*, 18–37.

Kanter, DL ve Mirvis, PH (1989). *Alaycı Amerikalılar: Bir hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığı çağında yaşamak ve çalışmak,* Jossey-Bass.

Kalağan, G. (2009). Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Destek ile Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Programı, Antalya.

Katouzian, M. A.. (1970). "The Development of the Service Sector: A New Approach", Oxford Economic Papers, Vol:22, No:3, pp. 362-382.

Kaya, O. (2007). Örgütsel bağlılık: Emniyet Genel Müdürlüğü *merkez biriminde bir uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Büro Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Kell, H. J., & Motowidlo, S. J. (2012). Deconstructing organizational commitment: Associations among its affective and cognitive components, personality antecedents, and behavioral outcomes. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(1), 213–251.

Kılınç, T.D. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Okul Müdürlerinin Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Stilleri ve Kendi Örgütsel Bağlılıklarını Algılamaları ile Okul Müdürlerinin Sınıf Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılıklarını Algılamaları Arasındaki İlişki: Mersin İli Tarsus İlçesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, 22-54.

Kıratlı, F. (2019). "Dünya'da ve Türkiye'de Hizmet Ticaretinin Gelişimi", İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:9, ss. 146-158.

Kupperschmidt, B. R. (2000). Multigeneration Employees: Strategies for Effective Management. *Health Care Manager, 19*(1), 65-76.

McColough, A. C., Rogelberg, S. G., Fisher, G. G., Bachiochi,P. D. (1998). Cynicism and the Quality of an Individual's Contribution to an Organizational Diagnostic Survey. *Organizational Development Journal*, 16 (2), 31-42.

McCrindle, M., & Hooper, D. (2006). *Gen Y: Attracting, Engaging and Leading a New Generation at Work*, White Paper, University of Tasmania, Hobart.

Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L. ve Topolnytsky, L. (2002). Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: A Meta-Analysis of Antecedents, Correlates, and Consequences. *Journal of Vocational Behaviour*, 61, 20-52.

Nehmeh, R. (2009). What is Organizational Commitment, Why Should Managers Want It in Their Workforce and is There Any Cost Effective Way to Secure it? Swiss Management Center Working Paper, 5. New York: Random House.

Özbek, M.F. (2011). Örgüt İçerisindeki Güven ve İşe Yabancılaşma İlişkisinde Örgüte Uyum.

Özsağır A., Aliye A. (2012). "Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri Ve Karşılaştırmalı Bir Analizi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:41, ss. 311-331.

Özkaya O., Deveci Kocakoç, İ.ve Karaa, E. (2006). Yöneticilerin Örgütsel Bağlılıkları ve Demografik Özellikleri Arasındaki ilişkileri incelemeye Yönelik Bir Alan Çalışması, Yönetim ve Ekonomi *Celal Bayar Üniversitesi iktisadi ve İdari*

Porter, L. W., Steers, R. M. & Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*,59, 603-609.

Reichers, A.E. (1985). A review and Reconceptualization of Organizational Commitment. Academy of Management Review, 10(3), 465-477.

Reichers, AE, Wanous, JP ve Austin, JT (1997). *Örgütsel değişimle ilgili kinizmi anlamak ve yönetmek.* Yönetim Akademisi perspektifleri , 11 (1), 48-59.

Smith, TW ve Papa, MK (1990). *Bir sağlık riski olarak alaycı düşmanlık: Mevcut durum ve gelecekteki yönler.* Sosyal Davranış ve Kişilik Dergisi, 5 (1), 77.

Smola, K. W., & Sutton, C. D. (2002). Generational differences: Revisiting generational work values for the new millennium. *Journal of Organizational Behavior, 23,* 363-382.

Terlemez, M. (2023). Sporda Beyaz Yakalı Çalışanların Örgütsel Sinizm, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Muhalefet Düzeylerinin Örgütsel Bağlılığa Etkisi. Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 197-212. https://doi.org/10.62393/aurum.1317985.

Terlemez, M. (2024). Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Devlet Okullarındaki Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi. Iğdır Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(2), 34-42. https://doi.org/10.48133/igdirsbd.1592020

Twenge, J. M. (2009). Generational changes and their impact in the classroom: Teaching generation me. *Medical Education, 43,* 398–405.

Twenge, J. M., & Campbell, S. M. (2008). Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace. *Journal of Managerial Psychology, 23*(8), 862-877.

Uğurlu, C. T., M. Sincar ve K. Çınar. (2013). Ortaögretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 266-281.

Wanous, J. P., Reichers, A. E. ve Austin, J. T. (2000). Cynicism About Organizational Change:Measurement, Antecedents, And Correlates. Group Organization Management, 25 (2), 132-153.

Wasti, A. S. (2002). Affective and continuance commitment to the organization: Test of an integrated model in the Turkish context. *International Journal of Intercultural Relations,* 26, 525–550.

Wong, M., Gardiner, E., Lang, W., & Coulon, L. (2008). Generational differences in personality and motivation: Do they exist and what are the implications for the workplace? *Journal of Managerial Psychology, 23*(8), 878-890.

Yu, H. C., & Miller, P. (2003). The generation gap and cultural influence - A Taiwan empirical investigation. *Cross Cultural Management, 10*(3), 23-41.

EXTENDED SUMMARY

The purpose of this study was to determine the effect of organizational cynicism levels of service sector employees on their work alienation levels and organizational commitment levels, and to investigate the relationships between them and the moderating role of intergenerational differentiation. Permission to use the organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and Intergenerational Differentiation scales was obtained from the authors via e-mail. In the first part of the thesis, the concepts of service, organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and Intergenerational Differentiation are explained. In the second part, the analysis results and findings regarding organizational cynicism, work alienation, organizational commitment and turnover, and intergenerational differentiation are included. The third section includes discussion, results and suggestions. In the analysis, hierarchical regression test was applied to examine whether the variables were normally distributed. As a result of the test, it was observed whether all variables fit the normal distribution or not, and after the assumptions were met, hierarchical regression analysis was applied. Analysis was carried out on the moderating role of intergenerational differentiation. The research was carried out with the web-based survey method, and 681 valid survey forms were obtained between 01/07/2024 and 01/03/2025. This study revealed that the negative effect of organizational cynicism on organizational commitment is largely consistent among generations X, Y and Z, but there is a significant difference between generations Y and Z in terms of work alienation. It was revealed that cynicism has a negative effect on organizational commitment, and as employees' organizational cynicism levels increase, their perception of organizational commitment decreases. Again, cynicism has a significant effect on employees' sense of alienation at work, and positive and significant differences were found between employees' organizational cynicism sub-dimensions and work alienation attitudes. The effect of organizational cynicism on work alienation and intergenerational relations is significant, but the reaction of Generation Y to organizational cynicism on work alienation is higher than Generation Z. It was also revealed that organizational cynicism has a moderating role in the effect of generational differentiation on work alienation. Today, the importance of certain dynamics within organizations is increasing. This situation is also evident in the service sector. The concepts of organizational cynicism, organizational commitment, work alienation, and intergenerational differentiation have found their place in organizational planning. Services are generally defined as abstract activities sold for a fee to meet people's needs, provide satisfaction, and benefit. Cynicism describes the state of those who believe that people only care about their own interests, prioritize their own interests above all else, and therefore prioritize everyone else's own interests. Organizational commitment is defined as the extent to which employees embrace the organization's goals and norms and the emotional attachment they feel to their workplace. Another important issue in organizations is work alienation. Work alienation is defined simply as the separation of an individual from their job, colleagues, and the work environment. This creates a feeling of detachment and alienation from their work environment. Generational differences, in turn, reflect changes in the overall culture and significantly impact the structure of the organization. The first section of the thesis explains the concepts of service, organizational cynicism, work alienation, organizational commitment, and intergenerational differentiation. The second section presents the analysis results and findings regarding organizational cynicism, work alienation, organizational commitment, and intergenerational differentiation. The third section includes discussions, conclusions, and recommendations.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 15.02.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Batmaz, H. Ç., Zirek, O., ve Yaman, H. (2025). Belediyelerin Sunduğu Spor Hizmetlerinde Belediye Yöneticilerinin Çatışmaları Yönetme Düzeyi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3513-3529. https://doi.org/10.35674/kent.1640369

Belediyelerin Sunduğu Spor Hizmetlerinde Belediye Yöneticilerinin Çatışmaları Yönetme Düzeyi

The Level of Conflict Management of Municipal Managers in the Sports Services Provided by Municipalities

Hüseyin Çağdaş BATMAZ[1], Oğuzhan ZİREK[2], Haluk YAMAN[3]

Öz

Bu araştırma, spor hizmetlerinin sunumunda belediye yöneticilerinin çatışmaları yönetme düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Belediyeler, halka hizmet götürme noktasında önemli işlevi olan yerel yönetim kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların hedeflerine ulaşabilmesi için kurum içerisinde sistemli bir çalışma ortamının olması gerekmektedir. Kurumlarda yaşanan çatışmalar, iş ortamlarının akışını bozmakta ve sistemde krize neden olabilecek durumlara sebep olmaktadır. Belediyeler, sporla ilgili hizmetleri sunarken yönetici düzeyinde görev yapan yetkililer kriz durumlarıyla karşı karşıya kalan idarecilerdir. Çatışmalar karşısında yönetim becerisine haiz yöneticiler yaşanan olayları kurumun lehine olacak şekilde fırsata çevirebilmektedir. Bu çalışmada, çatışma yönetim becerileriyle birlikte kriz durumlarının bir fırsata nasıl dönüştürülebileceği sorusunun cevabı aranmıştır. Çalışmanın örneklemini, Elâzığ Belediyesi'nde görev yapan yöneticiler oluşturmaktadır. Verilerin elde edilmesinde "Kişisel Bilgi Formu" ve "Çatışma Yönetimi Stratejileri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek gönüllülük esası dikkate alınarak Elâzığ Belediyesinde görev yapan 32 yöneticiye uygulanmıştır. Uygulama sonucu elde edilen veriler SPSS 21.0 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, yöneticilerin çatışma yönetim stratejilerini kullanma düzeylerinin değişkenler arasında farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek amacıyla Mann-Whitney U ve Kruskall-Wallis H testleri uygulanmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi Alpha (α) yanılma düzeyi ise p<0.05 olarak alınmıştır. Araştırma sonucunda yöneticiler tarafından çatışma stratejilerinin kullanılma düzeyleri ve en çok kullanmış oldukları çatışma stratejileri tespit edilmiştir. Yöneticilerin uygulamış olduğu çatışma yönetim stratejilerinde problem çözme ve uzlaşma stratejisini kullanmaya çalıştıkları görülmüştür. Kaçınma stratejisini ise daha az kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: belediye, belediye yönetimi, çatışma, çatışma yönetimi, spor hizmetleri

ABSTRACT

This study was conducted to determine the level of conflict management skills of municipal administrators in the delivery of sports services. Municipalities are local government organizations with a significant role in providing services to the public. For these organizations to achieve their objectives, a systematic work environment within the institution is essential. Conflicts within organizations disrupt the workflow and can lead to situations that may cause crises within the system. Municipal administrators responsible for sports-related services are often confronted with crisis situations. Managers equipped with conflict management skills can turn these situations into opportunities that benefit the organization. This study seeks to address how conflict management skills can transform crisis situations into opportunities. The sample of the study consists of administrators working in the Elâzığ Municipality. Data were collected using a "Personal Information Form" and the "Conflict Management Strategies Scale." The scale was administered to 32 administrators in the Elâzığ Municipality on a voluntary basis. The collected data were analyzed using the SPSS 21.0 program. To determine whether the administrators' use of conflict management strategies varied across different variables, Mann-Whitney U and Kruskall Wallis H tests were applied. The statistical significance level was set at Alpha (α) p<0.05. The study identified the extent to which administrators employed conflict management strategies and determined the most frequently used strategies. It was observed that administrators predominantly utilized problem-solving and compromise strategies in conflict management. The avoidance strategy was found to be used less frequently.

Keywords: municipality, municipal management, conflict, conflict management sports services

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Fırat Üniversitesi, hcbatmaz@hotmail.com, ORCID: 0009-0009-8257-5513
[2] Elazığ Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi, oguzhanzirek@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2896-6758
[3] Fırat Üniversitesi, hyaman@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6536-9042

GİRİŞ

İş hayatı, bireyin iş yerinde kurduğu sosyal ilişkiler ağı aracılığıyla kimliğini inşa ettiği kritik bir süreçtir. Sağlıklı sosyal ilişkiler, bireyin psikolojik ve fizyolojik durumunu olumlu yönde etkilerken; iş yoğunluğu, kaynak yetersizliği, artan rekabet, kendini kanıtlama çabası, performans yönetimi ve yüksek beklentiler gibi faktörler, bireyin özel hayatındaki sorunlarla birleştiğinde, bireysel ve kurumsal düzeyde olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Üzüm ve Çolakoğlu, 2023:492). Bu olumsuz sonuçlar beraberinde çatışmaları getirebilmektedir. Çatışma, iki veya daha fazla birey arasında düşünce, değer ve duyguların farklılıklarından kaynaklanan, kötü niyet taşımayan içsel uyumsuzluklar şeklinde ifade edilebilir (Kelly, 2006:22). Sosyal etkileşimlerin yoğun olduğu iş ortamlarında çatışma kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkar. Çatışmanın varlığını kabul etmek, örgütlerin onu ortadan kaldırma çabalarını, zamanla çatışmayla bir arada yaşamaya ve onu örgüt yararına dönüştürmeye yönelik stratejilere yöneltmiştir (Karcıoğlu ve Alioğulları, 2012:215). Böylece, etkili çatışma yönetimi stratejilerinin uygulanması, kurumların bireysel refahı ve iş birliğini güçlendirmesine, aynı zamanda kurumsal performansı ve verimliliği optimize etmesine olanak sağlayarak, çalışma ortamında sürdürülebilir bir uyum oluşturabilir.

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte, pek çok alanda yapısal ve işlevsel düzeyde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişimler, kamu hizmetlerinin sunumunu ve toplumdaki algılanış şeklini de etkilemektedir. Geleneksel kamu yönetimi anlayışında vatandaşlar hizmetlerin ne şekilde üretildiğinden bağımsız olarak bu hizmetleri olduğu gibi kabul etmeye eğilimliyken, yeni kamu anlayışı uygulamalarında yaklaşımlar vatandaş odaklı, etkili ve verimli hizmet anlayışına göre düzenlenmektedir (Göküş, 2010:207). Bu hizmet anlayışı birçok disiplinde olduğu gibi belediyelerin spor yönetim süreçlerinde de izlenmektedir. Yeni kamu yönetimi anlayışının bir sonucu olarak bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı, disiplinli ve mücadeleci bir yaşam tarzının teşvik edilmesi, olimpik, paralimpik ve diğer spor dallarının hem performans hem de rekreasyonel amaçlarla tüm vatandaşa bir kamu hizmeti olarak sunulması, kamu yönetiminin sorumluluğunda değerlendirilmektedir (Çimen ve ark., 2021:16). Bu bağlamda spor hizmetlerinin yerine getirilmesinde hem özel kurumlar hem de kamu kurumları görev almaktadır. Kamu yönetimi içerisinde Türkiye'de bu görevi bakanlık düzeyinde Gençlik ve Spor Bakanlığı, yerelde ise il müdürlükleri ve belediyeler üstlenmiştir. Bu hizmetler yerine getirilirken idari süreçlerde ve uygulama aşamasında çatışmalar da yaşanabilmektedir. Hizmetlerin etkili bir şekilde yerine getirilebilmesinde çatışmaların gerçekleşmeden önlenebilmesi ya da yaşanan çatışmaların krize dönüşmeden çözülebilmesi önemsenmektedir.

Çatışma, kaynakların, otoritenin, mevkinin, inanışların, diğer seçim ve taleplerin mücadelesini kapsayan bir iletişim ve etkileşim sürecine karşılık gelir (Düşükcan, 2003:4). Yaşadığı toplumda sürekli olarak etkileşim halinde olan bireyler, etkileşim sürecini dengeli olarak yürütmeye çalışır ve yaşamı kendi prensipleri doğrultusunda devam ettirmek için mücadele eder. Ancak bireylerin toplumsal yaşam içerisinde uymak zorunda olduğu kurallar bulunmaktadır. Birey, bu kurallara uyum sağlamada problem yaşadığında çatışmalı durumlarla karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktadan sonra bireyler, çatışmaları kendi menfaatlerine dönüştürebilmek için kendi yöntemlerini uygulamanın mücadelesine girişirler (Batmaz, 2015:8). Çatışma halleri ile bireyler toplu yaşam alanlarında, kamusal ve özel alanlarda karşılaşmaktadır. Bu ortamlarda rekabet olgusu çatışmaları yönlendiren önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Yoğun ve devamlı olarak rekabetin yaşandığı mücadele ortamları çatışmaların fazlasıyla gözlenmesine sebep olabilmektedir (Şendur, 2006:35).

Çatışmalar kamusal ve özel alanlarda yaşanabilecek durumlardır. Belediyeler de bu alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin, genel yönetimin bir parçası olduğu gerçeği ve belediyelerin hizmet noktasında topluma yakın konumdaki örgütlü yapılardan birisi olması bu kurumları çatışmaların kaçınılmaz olmasıyla yüzleştirmektedir (Hill, 1974:23). Belediyeler, halka en yakın idari birimler olarak toplumsal değişimlerin ve farklı toplum kesimlerinin taleplerinin odak noktası olarak hizmet vermektedir. Bu bağlamda Belediyeler, özellikle kaynakların tahsisi, hizmetlerin sağlanması ve belirli kararların uygulanmasına ilişkin olarak farklı grupların da değişen beklentilerini karşılamaya çalışan yerel yönetimlerdir.

Beklentilerin karşılanma düzeyi çatışmaları fırsata çevirebilecek ya da krizi derinleştirecek durumları doğurabilir. Çatışmanın varlığı, daha sağlam karar alma süreçlerini teşvik edebilir, eleştirel düşünmeyi geliştirebilir ve daha etkili ve yenilikçi çözümlere yol açabilir. Öte yandan çözülemeyen veya kötü yönetilen çatışma süreçleri, idari süreçlerde aksamalara yol açarak kamu hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini düşürebilir, hatta toplumsal huzursuzluğu körükleyebilir. Bu tür aksaklıklar, yerel yönetimin meşruluğu ve etkinliği açısından hayati önem taşıyan kamu güvenini de zedeleyebilir. Çatışmaları etkili bir şekilde yönetme kapasitesi, yerel yönetimlerin sürdürülebilirliği ve başarısı için önemlidir.

Etkin çatışma yönetimi örgütsel etkinliğe katkı sağladığı gibi yerel yönetimler ile halk arasındaki güven ilişkisini de güçlendirmektedir. Çatışmalar iyi yönetildiğinde, büyüme, sosyal uyum ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi konularında avantajlar sağlamaktadır. Stratejik planlamalar ile yönetme, toplumsal barışı kolaylaştırabilir ve yerel topluluklar içerisinde iş birliğine ve yeniliğe olanak sağlayan bir ortamı teşvik edebilir. Bu nedenle, yerel yönetimlerin çatışmaları etkili bir şekilde yönetmedeki rolü yalnızca çözüm getiren bir işlev değil, aynı zamanda yönetişimi geliştirmeye, sosyal istikrarı güçlendirmeye ve kamu hizmetlerinin toplumun çeşitli ihtiyaçlarını adil ve eşitlikçi bir şekilde karşılamasını sağlamaya yönelik olarak yapılan adilane bir yaklaşımdır. Yerel yönetimler, spor hizmetleri noktasında halka hizmet götürürken yöneticilerin, tüm paydaşlarla çatışmalar yaşamaları olası bir durumdur. Çatışmalar, etkili ve verimli yönetildiği takdirde hizmetlerin daha kaliteli ve düzeyli bir şekilde sunulmasına imkân sağlayabilir. Bu nedenle özellikle spor hizmetlerinin sunumunda etkin rol alan yöneticilerin çatışmaları yönetme düzeylerinin bilinmesi ve bu bağlamda çatışma yönetme düzeylerinin incelenmesi araştırmanın önemini daha da arttırabilmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde belediye yönetimi ve spor hizmetleri, çatışma yönetimi ve çatışma yönetim stratejileri kavramlarıyla ilgili olarak literatür bilgisine yer verilmiştir. Bu kavramların her biri araştırmanın amacı doğrultusunda açıklanmış ve bu noktada bir değerlendirilmede bulunulmuştur.

1.1. Belediye Yönetimi ve Spor Hizmetleri

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi bölgede yaşayan topluluğun ortak ve mahalli ihtiyaçlarını karşılayan, hizmet üretmek için kurulan, karar organları bölge halkı tarafından seçilen, kendine ait bütçesi olan, halka en yakın kamu yönetimi birimleridir (Parlak ve Özgür, 2002:101-102; Ersöz, 2011:66; Kaya, 2012:158). Yerel yönetimler, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde toplumun ihtiyaçlarının karşılanması bakımından vazgeçilmez bir role sahiptir. Yerel yönetimlerin bir ülkede etkili ve güçlü olması o ülkenin demokratikleşme ve gelişmişlik düzeyiyle doğrudan bağlantılıdır (Arslan, 2005: 189-208). Bu birimler, mahalli ve müşterek hizmetleri en etkin şekilde sunarak sosyal devlet ilkesinin yerel düzeydeki yansımasını temsil eder. Yerelleşme eğiliminin güçlenmesiyle, bu hizmetlerin halka yakın birimler aracılığıyla sağlanması ön plana çıkmış ve yerel yönetimlerin önemi artmıştır (Yücel vd., 2016:3). Belediyeler, halkla hizmet götürme maksadıyla kurulmuş yerel yönetim birimleridir. Belediyelerin toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Özellikle belediye başkanlarının halk tarafından seçilmesi, belediyelerin halkla olan bağını güçlendiren temel faktörlerden birisidir (Çoban ve Devecioğlu, 2006:51). Belediyelerin hizmet çeşitlilikleri içerisinde spor hizmetlerinin de önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Belediyelerin, spor hizmetlerine yönelik projeler geliştirmeleri, yatırımlar yapmaları ve halkın spor etkinliklerine katılımını teşvik etmeleri, yasal bir yükümlülük olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, belediyelerin halkın spor alanındaki ihtiyaçlarına uygun hizmetler üretmeleri önem taşımaktadır (Atalı, 2022:63). Ayrıca, belediyeler aracılığıyla sunulan spor hizmetlerinin coğrafi, kültürel ve sosyoekonomik farklılıkları göz önünde bulundurarak çeşitlendirilmesi, halkın yönetime katılımını artırarak demokrasi bilincini güçlendiren bir yaklaşımdır (Sivrikaya, 2000:5). Belediyelerin spor hizmetleri kapsamında, spor tesisleri inşa etmek, spor kulüpleri ve sporculara destek olmak, spor etkinlikleri düzenlemek, spor okulları açmak, kamu kurumlarıyla iş birliği yapmak ve halkın spora katılımını artıracak projeler geliştirmek gibi görevleri bulunmaktadır (Atalı, 2022:64). Genel olarak spor hizmetleri bu faaliyetlerin en önemli

merkezi bileşenidir. Spor hizmetleri kişilerin fiziksel sağlığını destekler, sosyal katılımı teşvik eder ve yaşadığı çevreye uyum sağlamasını mümkün kılar.

1.2. Çatışma Yönetimi

Çatışma, bireyler, gruplar ya da organizasyonlar arasındaki etkileşimlerde kaçınılmaz bir olgudur ve genellikle bireysel algı, hedef, ilgi alanları, fikirler, duygular ve değerler gibi unsurlardaki farklılıklardan kaynaklanır (John-Eke vd., 2020:301). Çatışma, sosyal ilişkilerin çıktılarından birisidir. Bu nedenle çatışmalar çok farklı mekanlarda, farklı seviyelerde, farklı sebeplerden kaynaklı, farklı kişiler veya gruplar arasında yaşanabilmektedir (Saruhan ve Yıldız, 2009: 289). İnsanlar bir grup halinde iş yaptığında, çatışma beklenebilir bir durum olarak kendini gösterir. Birçok yönetici, çalışma zamanları içerisinde vakitlerinin önemli bir kısmını çatışmalarla ve bu çatışmaları çözmekle geçirir (Üzüm ve Çolakoğlu, 2023:495-496). Bu anlamda çatışma yönetimi sadece örgütlerin etkin işleyişinde değil aynı zamanda toplumun daha geniş dinamiklerinde de önemli rol oynamaktadır. Düzgün yönetilen çatışma süreçleri örgütsel verimliliği artırabilir ve daha güçlü kişilerarası ilişkileri teşvik edebilir. Çatışma, yalnızca olumsuz bir olgu olarak değil, aynı zamanda yapıcı sonuçlar doğuracak bir fırsat olarak da görülmelidir.

Çatışmanın yönetimi, bireyler veya çatışma grupları arasında yaşanan problemlerin çözümü için çatışmaya maruz kalan kişi veya kişilerin bir dizi eylemde bulunması şeklinde ifade edilebilir. Çatışma yönetiminin amacı çatışmayı sonlandırmak ve sağlıklı bir çalışma ortamını kurabilmektir (Karip, 2023:43). Yanlış yönetilen çatışma süreçleri çalışma ortamındaki huzuru bozar, örgütsel yapının gelişimini, ilerleyişini aksatabilir kurumun menfaatine olabilecek birçok fırsatın kaçırılmasına da yol açabilir (Çolakoğlu ve Üzüm, 2023:497). Sosyal ve profesyonel yaşamın ayrılmaz bir parçası olan çatışma kendi çevresinde yaygın bir etkiye sahiptir. Ayrıca çatışma, insanlık tarihi boyunca toplumsal yaşamın her düzeyinde var olan bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir. Organizasyonlarda yoğun sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan çatışmalar kaçınılmazdır; ancak bu çatışmaların yönetimi, sonuçların olumlu ya da olumsuz yönde şekillenmesinde belirleyici bir rol oynayabilir (Shetach, 2012:97). Yöneticiler, çatışmaları çözüme kavuşturmak ve etkili bir şekilde yönetmek için uygun yaklaşımlar geliştirmelidirler. Bu anlamda çalışanlar için belirli zamanlarda örgütsel çatışmanın yönetimi konusunda çeşitli seminerler veya benzer etkinliklerin düzenlenmesi birçok yeni yaklaşımın geliştirilmesine olanak sağlayabilecektir (Murerwa ve Guanti, 2019:749).

1.3. Çatışma Yönetim Stratejileri

Çatışma stratejileri, çatışmayı değerlendirme stratejilerine, kişilerin kendi menfaatlerine ve karşı tarafın çıkarlarına göre değiştirebilir (Thomas, 1992:265). Bu durum idareciler, meslektaşlar ve amirlerle iletişimde beş farklı strateji modeliyle kendini gösterir. Bunlar: Problem Çözme, uzlaşma, uyma, kaçınma ve zorlamadır (Zapf ve Gross, 2001:520). Bu stratejiler, her biri potansiyel olarak farklı bağlamlarda daha etkili olan, çatışma çözümüne yönelik çeşitli yaklaşımları yansıtır. Çatışmaları yönetirken uygun stratejiyi seçmek, çözüm sürecinin genel verimliliğini artırabilir. Örneğin, problem çözme yaklaşımı iş birliğini teşvik ederken, zorlayıcı stratejiler daha otoriter çözümlere yol açabilir. Esneklik ve stratejik karar alma, çatışma yönetiminde başarılı ve etkili bir çözüm süreci sağlayan kritik unsurlardır.

Problem çözme stratejisinde ilgili taraflar bir araya gelir çatışmayı çözmek için görüş alışverişinde bulunur ve nihayetinde herkes için yararlı olabilecek bir karara varılır. Sorunları etkin bir şekilde çözmenin ve her iki tarafı da en üst düzeyde tatmin edecek çözümler üretmenin en temel koşulu sağlıklı, açık ve tarafsız iletişimin kurulmasıdır (Cann vd., 2008:132). İletişim açık, saygılı ve önyargısız olduğunda, her iki tarafın da endişelerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini yargılama veya yanlış yorumlanma korkusu olmadan ifade etmesine olanak tanır (Karip, 1999:61-62). Bu açıklık, mevcut konuların daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar ve her iki tarafın da dinlendiğini ve değer verildiğini hissettiği bir ortamı teşvik eder.

Bu strateji kapsamında, çatışan taraflar problemi birlikte çözmek için iş birliği yapar ve karşılıklı talep ile beklentilerini açıkça ortaya koyarlar. Temel amaç, çatışmanın nedenlerini belirlemek ve her iki tarafın da kabul edebileceği çözüm yolları geliştirmektir (Gross ve Guerrero, 2000:203; Rahim vd., 1999:158).

Ödün verme stratejisi, başkasının çıkarı için kendi çıkarlarından vazgeçmektir. Birey uyumlu davranarak karşı tarafın görüşlerine önem verir ve normal bir zamanda kabul etmeyeceği bir görüş ve düşünceyi çözüm sağlanması noktasında kabul eder (Barutçugil, 2002:131). Çatışma yönetimi stratejisi olarak ödün verme stratejisini kullanan bir birey, genellikle karşı tarafın isteklerini ön planda tutar ve çatışma noktalarında ona uyum sağlar. Bu nedenle, ödün verme stratejisi, kişinin kendi çıkarlarına yönelik ilgisinin düşük; karşı tarafın çıkarlarına yönelik ilgisinin ise yüksek olduğu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Friedman vd., 2000:38). Ödün verme stratejisi, bireylerin genellikle kendi çıkarları pahasına karşı tarafın ihtiyaç ve görüşlerine öncelik verilmesini içerir. Bu yaklaşım kısa vadeli çözümlere ulaşmada etkili olabilirken, ısrarcı bir uyum eğilimi, bireylerin uzun vadeli hedeflerini ve kişisel değerlerini gözden kaçırmasına neden olabilir. Bu nedenle ödün verme stratejisinin, yalnızca anlık çatışmaların çözümü için değil, aynı zamanda uzun vadeli iş birliğinin sürdürülmesi ve ilişkilerin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından da dikkatli bir şekilde uygulanması gerekmektedir**.**

Çatışma yönetim stratejilerinden biri olan hükmetme stratejisi, bir tarafın kendi istek ve hedeflerini, diğer tarafın istek ve hedefleri pahasına elde etmeye çalıştığı bir yaklaşımdır. Bu strateji, hedefe ulaşmak için her türlü yöntemi kullanmayı içerir. Genellikle örgütlerde, ast ile üst arasında yaşanan çatışmalarda ilk olarak üst yönetim tarafından tercih edilen bir yaklaşımdır. Bir taraf, diğerine karşı üstünlük sağladığında, gücünün arttığına ve bu üstünlüğün sadece karşı taraf nezdinde değil, çevresinde de geçerli olacağına inanır (Karip, 1999:63-64). Ayrıca uzlaşma için yeterli zamanın olmadığı durumlarda da bu stratejisi tercih edilebilir. Hükmetme stratejisi, çatışmaya taraf olan kişinin kendi menfaatine büyük oranda öncelik verirken, diğer bireylerin menfaatine düşük oranda öncelik verebilir (Tiryaki, 2024:25). Hükmetme kısa vadeli sonuçlar doğursa da zamanla örgütsel ilişkilere zarar verebilir ve çalışanlar arasında güvensizliği artırabilir. Sürekli olarak bu yaklaşıma güvenmek, iş birliği yerine çatışma kültürünün geliştirilmesi riskini taşır. Dahası, hâkimiyet arayışı güç dengesizlikleri oluşturur ve hem kurumsal üretkenliği hem de çalışanların moralini zayıflatır. Zorlama stratejisinin, iş yeri ortamı üzerindeki uzun vadeli etkileri dikkate alınarak seçici bir şekilde uygulanması gerekir.

Hem bireysel çıkarlara hem de karşı tarafın çıkarlarına çok az düzeyde ilgi göstermeyi içeren strateji de kaçınma stratejisidir. Bu strateji geri çekilmeyi, olumsuz durum ve davranışların ertelenmesini veya görmezden gelinmesini ifade eder. Genel bir ifadeyle kaçınma stratejisi olabilecek çatışmalar karşısında kayıtsızlığı karakterize eder (Özkara ve Tunç, 2020:1026). Bu stratejide çatışmaya taraf olan her iki tarafın da çatışmanın varlığını fark ettiği, ancak çatışmadan uzak durmayı ya da çatışmayı bastırmayı tercih ettiği söylenebilir. Çatışmanın görmezden gelinmesi veya anlaşmazlık yaşanan bireylerden kaçınılması, bu stratejinin tipik örnekleri arasında gösterilebilir (Robbins ve Judge, 2013:455). Kaçınma stratejisi, çatışmalardan uzak durarak olumsuz durumları ertelemeyi veya görmezden gelmeyi içerir. Ancak sürekli olarak bu yaklaşıma güvenmek, çözülmemiş sorunların birikmesine yol açabilir. Bu eğilim, bireylerin kendi çıkarlarını ve karşı tarafın çıkarlarını yeterince dikkate almalarını engelleyebilmektedir. Kaçınma stratejisi geçici sorunları ele almak için uygun olsa da uzun vadede yapıcı çözümler aramak, kalıcı çözümlerin teşvik edilmesi ve sağlıklı ilişkilerin sürdürülmesi açısından daha sürdürülebilir ve etkilidir.

Hem kişisel çıkarlara hem de başkalarının çıkarlarına dengeli bir şekilde odaklanana çatışma yönetim stratejisi uzlaşmadır. Uzlaşma, iş birliğini ve karşılıklı olarak üzerinde anlaşılan kararları vurgular. Uzlaşmacı bir duruş benimseyen bireyler, kaçınan bireylerle karşılaştırıldığında örgütsel konulara daha fazla dikkat gösterme ve onlarla daha fazla ilgilenme eğilimindedirler ve taraflar kendileri için değerli olan durumlardan vazgeçebilirler (Rahim vd., 2000:19; Robbins ve Judge, 2013:455). Uzlaşma stratejileri, bireylerin kendi çıkarları ile başkalarının çıkarları arasında bir denge bulmalarına yardımcı olarak bir kuruluş içindeki iş birliğini geliştirmede hayati bir rol oynayabilir. Bu yaklaşım, çatışmadaki

her iki tarafın da karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme ulaşmak için taviz vermeye istekli olduğu işbirlikçi bir zihniyeti teşvik eder. Uzlaşma stratejileri, iletişimi, güven oluşturmayı ve ortak karar almayı vurgulayarak problem çözmeye yardımcı olan bir ortam oluşturulmasına yardımcı olur.

2. Metot

Bu bölümde Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin spor hizmetlerini yerine getirirken yaşamış oldukları çatışmalar karşısında çatışma çözüm stratejilerinden hangilerini ne düzeyde kullandıklarına yönelik araştırmanın yöntemine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örneklemine, veri toplama aracına, verilerin çözümlenmesine ve çatışma çözüm stratejileri ölçeği ile her bir çatışma alt boyutunun güvenirlik kat sayı değerine yer verilmiştir. Bu çalışma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 05/02/2025 tarih ve 2025/03 sayılı toplantıda etik kurulu kararı alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Spor hizmetlerini gerçekleştirme noktasında belediye yöneticilerinin yaşanan çatışmaları yönetme düzeylerini incelemek amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2010:81). Nicel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkileri dikkatli bir şekilde ölçer ve hangi değişkenin diğerini, hangi yönde ve nasıl etkilediğini istatistiksel yöntemlerle sayısal olarak analiz eder (Vural, 2024:65). Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin cinsiyet, yaş, yönetim statüsü, mesleki kıdemi ve çatışma yönetimi konusunda almış oldukları seminerlere göre; çatışma yönetimi stratejileri ölçeğinde yer alan maddeleri kullanma düzeyleri, istatistiksel işlemler ile analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlara göre yöneticilerin çatışma stratejilerini kullanmaları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Belirli bir evrenden, istatistiksel analizlerde kullanılmak üzere, evrenin özelliklerini yansıtacak nitelikte bir alt küme seçilmesi işlemine örnekleme denir (Kaptan, 1998:118). Varolan evrenden katılımcılara doğrudan ve kolayca ulaşılabildiği için bu araştırmada kolayda örnekleme yöntemine başvurulmuştur (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:51; Ural ve Kılıç, 2013:53). Bu bağlamda araştırmanın evrenini; Türkiye'de İl düzeyindeki belediye yöneticileri, örneklemini ise Elâzığ Belediyesi'nde görevli yöneticiler oluşturmuştur. Araştırma ölçeğinin uygulanması sırasında yöneticilere gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmaya katılan yöneticilerden geri dönüşü sağlanan ölçeklerin incelenmesi sonucunda 32 ölçek formu değerlendirmeye alınmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verilerini elde etmek için kullanılan ölçeğin birinci bölümünde kişisel bilgiler, ikinci bölümde ise Şirin (2008), tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Çözüm Stratejileri Ölçeği" yer almaktadır. Ölçek, problem çözme, ödün verme, hükmetme), kaçınma ve uzlaşma alt boyutlarından oluşmuştur (Şirin, 2008:312). Araştırma ölçeğinde 5'li likert kullanılmış ve ölçeği cevaplayanların, maddelere cevap vermesinin karşılığında elde edilen puanın düzeyi ne kadar yüksek ise araştırmaya katılanların çatışma yönetme stratejisini kullanma düzeyinin de o kadar yüksek olduğu söylenebilir (Rahim, 2004:9). Ayrıca Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin araştırmacı tarafından Cronbach Alpha değerleri de yapılmıştır. Problem çözme: ,968, ödün verme: ,915, hükmetme: ,847, kaçınma: ,552 ve uzlaşma alt boyutu: ,745 olarak tespit edilmiştir (Şirin, 2008:176).

2.4. Verilerin Çözümlenmesi

Araştırma sonrası elde edilen veriler, SPSS 21.0 istatistiksel analiz yazılımı aracılığıyla incelenmiştir. Ölçekteki demografik bilgiler, frekans ve yüzdelerle birlikte tablo halinde sunulmuştur. Ayrıca, yöneticilerin ölçekteki stratejileri kullanma düzeylerinin iki bağımsız grup arasında farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için Mann-Whitney U ve ikiden fazla bağımsız grup arasındaki farklılığı

tespit etmek için de Kruskall -Wallis H testleri uygulanmıştır. İstatistiksel analizlerde, anlamlılık düzeyi olarak Alpha (α) yanılma seviyesi p<0.05 olarak alınmıştır. Bu yaklaşım, elde edilen sonuçların güvenilirliğini artırmakta ve araştırmanın geçerliliğini sağlamaktadır.

Tablo 1. Güvenirlik İstatistikleri

Ölçekler	Standartlaştırılmış Cronbach's Alpha (*α*)	Soru Sayısı (n)
Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeği	,795	28
Problem Çözme	,882	7
Ödün Verme	,750	6
Hükmetme	,720	5
Kaçınma	,737	6
Uzlaşma	,743	4

Tablo 1'de güvenirlik katsayısı gösterilmektedir. Çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri α =,795 olarak bulunmuştur. Bu değer; problem çözmede α =,882, ödün vermede α =,750, hükmetmede α =,720, kaçınmada α =,737 ve uzlaşma stratejisinde de α =,743 olarak tespit edilmiştir. Tabloda sunulan sonuçlar, ölçekteki maddelerin birbirleriyle yüksek düzeyde korelasyona sahip olduğunu, yani aynı temel yapıyı ölçtüklerini göstermektedir. Özetle ölçeğin güçlü bir güvenirlik gösterdiği ve amaçlanan yapıyı ölçmek için uygun bir araç olduğu sonucuna varılabilir.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin demografik bilgilerine ve çatışma yönetimi çözüm stratejisi ölçeğine ilişkin değişkenleri kullanma düzeylerine ait yapılan testlere yer verilmiştir.

Tablo 2. Belediye Yöneticilerine Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	**Değişken Grupları**	**n**	**%**
Cinsiyet	Erkek	29	90,6
	Kadın	3	9,4
	Toplam	32	100
Yaş	25 - 45	15	46,9
	46 yaş ve üzeri	17	53,1
	Toplam	32	100
Eğitim Durumu	Ön Lisans	5	15,6
	Lisans	21	65,6
	Yüksek Lisans	6	18,8
	Toplam	32	100
	1-10	19	59,4
	11-20	7	21,9

Yöneticilikteki Kıdem	21 ve üzeri	6	18,8
	Toplam	32	100
Seminer ve Kurslar	Hiç Katılmadım	13	46,6
	2 Kez	9	28,1
	3 veya Daha Fazla	10	31,3
	Toplam	32	100

Tablo 2'de verilen bilgilere göre belediye yöneticilerinin çoğunluğunu %90,6 ile erkekler oluştururken, kadınlar yöneticilerin %9,4'ü temsil etmektedir. Yaş açısından bakıldığında iki grup arasında nispeten eşit bir dağılım bulunmaktadır. 46 yaş ve üzeri olanlar %53,1 ile küçük bir çoğunluk oluştururken, %46,9'u 25-45 yaş aralığındadır. Eğitim seviyeleri, belediye yöneticilerinin çoğunun lisans derecesine %65,6 sahip olduğunu, bunu yüksek lisans derecesine sahip olanların %18,8 ve ön lisans derecesine sahip olanların %15,6 izlediğini göstermektedir. Yöneticilik deneyimine bakıldığında çoğunluğun %59,4 1 ile 10 yıl arasında deneyime sahip olduğu görülmektedir. 11-20 yaş ve 21 yaş ve üzeri olanlar daha az olup sırasıyla %21,9 ve %18,8'i oluşturmaktadır. Çatışma konusundaki seminer veya eğitim kurslarına katılımda yöneticilerin neredeyse yarısı %46,6 hiçbir eğitime katılmamıştır. Ancak önemli bir kısmı ya iki kez %28,1 ya da üçten fazla %31,3 katılmıştır.

3.1. Spor Hizmetlerinin Sunumu Noktasında Yaşanan Çatışmalara Karşı Elâzığ Belediyesi Yöneticilerinin Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Değişkenlere Verdiği Cevapların Dağılımı Tablosu

Yöneticilerin araştırma ölçeğindeki maddeleri uygulama düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirten veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3. Belediye Yöneticilerinin Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.

Ölçekler	n	$\bar{X}$	SD	Çarpıklık	Basıklık	Genel Ortalama	Genel Standart Sapma
Problem Çözme	7	3,97	,591	-,596	,032	3,04	,604
Ödün Verme	6	2,93	,575	-,963	1,307		
Hükmetme	5	2,53	,554	,227	,406		
Kaçınma	6	2,33	,655	,698	-,147		
Uzlaşma	4	3,48	,647	,121	,262		

Tablo 3'te yer alan çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde, elde edilen verilerin homojen bir dağılım gösterdiği sonucuna varılabilir. Tabachnick ve Fidell (2013), ±1,5 aralığındaki değerlerin normal dağılıma işaret ettiğini belirtirken, George ve Mallery (2010), normal dağılımın belirtilebilmesi için ±2,0 aralığının kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013:191; George ve Mallery, 2014:122). Ayrıca, tabloda belediye yöneticilerinin çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğindeki maddelere ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve çarpıklık ve basıklık değerleri ve genel ortalamalar ile standart sapma değerleri de sunulmuştur. Beşli Likert ölçeği üzerinden yapılan değerlendirmelere göre, ortalama değerlerin ölçeğin orta noktasına yakın olduğu gözlemlenmekte olup, bu durum katılımcılar arasında orta düzeyde bir çatışma yönetimi eğiliminin bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Alt Boyutlarının "Cinsiyet" Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Değişken	n	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Problem Çözme	Erkek	29	4,01	17,31	502,00	20,000	,127
	Kadın	3	3,52	8,67	26,00		
Ödün Verme	Erkek	29	2,93	16,86	489,00	33,000	,494
	Kadın	3	2,88	13,00	39,00		
Hükmetme	Erkek	29	2,48	15,53	450,50	15,500	,070
	Kadın	3	3,05	25,83	77,50		
Kaçınma	Erkek	29	2,36	16,72	485,00	37,000	,714
	Kadın	3	2,11	14,33	43,00		
Uzlaşma	Erkek	29	3,50	16,88	489,50	37,500	,497
	Kadın	3	3,25	12,83	38,50		

Tablo 4'te cinsiyet değişkenine göre yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin problem çözme (U=20,000, p=,127), ödün verme (U=33,000, p=,494), hükmetme (15,500, p=,070), kaçınma (U=37,000, p=,714) ve uzlaşma (U=37,500, p=,497) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık **(p>0,05)** görülmemiştir.

Tablo 5. Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Alt Boyutlarının "Yaş" Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	n	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Problem Çözme	25 - 45	15	3,88	15,13	227,00	107,000	,437
	46 +	17	4,05	17,71	301,00		
Ödün Verme	25 - 45	15	2,86	15,90	238,50	118,500	,732
	46 +	17	2,98	17,03	289,50		
Hükmetme	25 - 45	15	2,61	17,93	269,00	106,000	,413
	46 +	17	2,46	15,24	259,00		
Kaçınma	25 - 45	15	2,28	15,90	238,50	118,500	,732
	46 +	17	2,38	17,03	289,50		
Uzlaşma	25 - 45	15	3,26	13,07	196,00	76,000	,050
	46 +	17	3,67	19,53	332,00		

Tablo 5'te yaş değişkenine göre yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin problem çözme (U=107,000, p=,732), ödün verme (U=118,500, p=,413), hükmetme (106,000, p=,413), kaçınma (U=118,500, p=,732) ve uzlaşma (U=76,000, p=,050) alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık (p>,05) görülmemiştir.

Tablo 6. Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Alt Boyutlarının "Eğitim Durumu" Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kuruskall-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	n	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	X^2	df	p
Problem Çözme	Ön Lisans	5	4,41	17,50	,070	2	,966
	Lisans	21	3,93	16,36			
	Lisansüstü	6	3,99	16,17			
Ödün Verme	Ön Lisans	5	3,03	17,80	,569	2	,752
	Lisans	21	2,99	16,90			
	Lisansüstü	6	2,63	14,00			
Hükmetme	Ön Lisans	5	2,56	16,90	,021	2	,989
	Lisans	21	2,53	16,52			

	Lisansüstü	6	2,52	16,08			
Kaçınma	Ön Lisans	5	2,46	11,90	2,763	2	,251
	Lisans	21	2,07	18,45			
	Lisansüstü	6	2,25	13,50			
Uzlaşma	Ön Lisans	5	3,45	16,00	,506	2	,777
	Lisans	21	3,55	17,26			
	Lisansüstü	6	3,25	14,25			

Tablo 6'da eğitim durumu değişkenine göre yapılan Kruskall-Wallis H testi sonucunda çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin problem çözme (X^2=,070, p=,966), ödün verme (X^2=,569, p=,752), hükmetme (X^2=,021, p=,989), kaçınma (X^2=2,763, p=,251) ve uzlaşma (X^2=,506, p=,777) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık (p>,05) görülmemiştir.

Tablo 7. Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Alt Boyutlarının "Yöneticilikteki Kıdem Yılı" Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kuruskall-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	n	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	X^2	df	p
Problem Çözme	1 – 10 Yıl	19	3,76	13,18	6,054	2	**,048***
	11 – 20 Yıl	7	4,24	20,36			
	21 Yıl ve Üstü	6	4,30	22,50			
Ödün Verme	1 – 10 Yıl	19	2,89	15,50	1,120	2	,571
	11 – 20 Yıl	7	3,07	19,79			
	21 Yıl ve Üstü	6	2,88	15,83			
Hükmetme	1 – 10 Yıl	19	2,70	19,18	3,968	2	,138
	11 – 20 Yıl	7	2,30	13,21			
	21 Yıl ve Üstü	6	2,26	11,83			
Kaçınma	1 – 10 Yıl	19	2,00	17,97	1,635	2	,442
	11 – 20 Yıl	7	2,49	12,71			
	21 Yıl ve Üstü	6	2,05	16,25			
Uzlaşma	1 – 10 Yıl	19	3,45	15,55	,510	2	,775
	11 – 20 Yıl	7	3,55	17,50			
	21 Yıl ve Üstü	6	3,25	18,33			

***: p<,05**

Tablo 7'de yöneticilikteki kıdem yılı değişkenine göre yapılan Kruskall-Wallis H testi sonucunda çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin problem çözme (X^2=6,054, p=,048) alt boyutunda anlamlı bir farklılık (p<,05) bulunmuştur. Ancak ödün verme (X^2=1,120, p=,571), hükmetme (X^2=3,968, p=,138), kaçınma (X^2=1,635, p=,442) ve uzlaşma (X^2=,510, p=,775) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık (p>,05) görülmemiştir.

Tablo 8. Çatışma Yönetimi Çözüm Stratejileri Ölçeğindeki Alt Boyutlarının "Seminer ve Kurs" Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kuruskall-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	n	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	X^2	df	p
Problem Çözme	Hiç Katılmadım	13	3,86	15,15	,479	2	,787
	2 veya Daha Az Sayıda	9	4,11	17,78			
	3 veya Daha Fazla Sayıda	10	3,98	17,10			
Ödün Verme	Hiç Katılmadım	13	2,71	13,92	2,785	2	,248
	2 veya Daha Az Sayıda	9	2,94	15,89			
	3 veya Daha Fazla Sayıda	10	3,20	20,40			
Hükmetme	Hiç Katılmadım	13	2,41	14,50	1,219	2	,544

	2 veya Daha Az Sayıda	9	2,66	18,89			
	3 veya Daha Fazla Sayıda	10	2,58	16,95			
Kaçınma	Hiç Katılmadım	13	2,25	15,92	5,935	2	**,045***
	2 veya Daha Az Sayıda	9	1,99	11,44			
	3 veya Daha Fazla Sayıda	10	2,75	21,80			
Uzlaşma	Hiç Katılmadım	13	3,34	15,23	,636	2	,728
	2 veya Daha Az Sayıda	9	3,48	18,44			
	3 veya Daha Fazla Sayıda	10	3,57	16,40			

***: p<,05**

Tablo 8'de çatışma yönetimi alanında alınan seminer ve kurs değişkenine göre yapılan Kruskall-Wallis H testi sonucunda çatışma yönetimi çözüm stratejileri ölçeğinin kaçınma (X^2=5,935, p=,045) alt boyutunda anlamlı bir farklılık (p<,05) görülmüştür. Ancak problem çözme (H=,479, p=,787), ödün verme (X^2=2,785, p=,248), hükmetme (X^2=1,219, p=,544) ve uzlaşma (X^2=,636, p=,728) alt boyutlarında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık (p>,05) görülmemiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler olarak tanımlanan çatışma çözüm stratejileri üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda belediye yöneticilerinin spor hizmetlerini yerine getirirken yaşadıkları çatışmaları yönetme düzeyleri tespit edilmiş ve bu tespit neticesinde bir değerlendirme yapılmıştır. Literatüre bakıldığında yerel yönetimler ve belediyelere yönelik; çatışma, çatışma yönetimi ve çatışma yönetim stratejilerini konu edinen araştırmaların olduğu; ancak spor hizmetlerinde yöneticilerin yaşanan çatışmaları yönetme düzeylerini inceleyen çalışmaların nispeten sınırlı olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu yönünün çalışmayı önemli kılacağı ve yapılacak benzer çalışmalara öncülük edeceği öngörülmektedir.

Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin demografik özellikleri incelendiğinde; 32 yöneticinin % 90,6'sının erkek ve %9,4'nün da kadın olduğu görülmektedir. Kadınların genel ve yerel yönetimlerdeki temsil durumunu konu edinen araştırmalar incelendiğinde yapılan analizlerin, mevcut araştırma bulgularının bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçlarla tutarlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yapılmış olan bir araştırmada 2007 yılı itibariyle Türkiye'de kadınların parlamentoda temsil edilme oranlarının ortalama %2,5 olduğu; bir başka araştırma da ise 2013 yılı itibariyle Sakarya Büyükşehir Belediyesindeki kadın ve erkek belediye meclis üye sayısının 170 kişilik belediye meclisinde kadınların % 8,2'lik bir oranla azınlıkta olduğu sonucuna varılmıştır (Biricikoğlu, 2013:75; Gökçimen, 2008:40). Kadınların tüm yönetim kademelerindeki temsil edilme ve görev alma oranının düşük olması yönetimin işlevselliği açısından incelenmesi gereken bir durumdur. Yerel yönetimlerin topluma en yakın bir hizmet birimleri olduğu düşünüldüğünde kadının yönetimsel anlamda bu yapı içerisinde çok az sayıda yer alması şüphesiz kurumların çalışma sisteminde olumsuz etkilere sebebiyet verebilecektir.

Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin çatışmaların çözümü için başvurmuş olduğu çatışma yönetim stratejilerine bakıldığında, yöneticilerin; en çok problem çözme ve uzlaşma stratejisini kullanmaya çalıştıkları görülmektedir. Kaçınma stratejisini ise daha az kullandıkları söylenebilir. Konya Büyükşehir Belediyesine bağlı Selçuklu Belediyesindeki çalışanlara yönelik çatışma yönetiminde kullanılan stratejilere ilişkin yapılmış bir araştırmada belediye çalışanları ve yöneticilerinin en çok problem çözme stratejisini kullandıklarını tespit etmiştir (Eryeşil ve Öztürk, 2016:148-149). Ayrıca Malatya Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına yönelik yapılan bir başka çalışmada ise çalışanların yarısından fazlasının çatışmaların çözümünde, kaçınma yöntemini daha az kullandıkları görülmüştür (Açıkalın, 2015:148). Çalışmanın bu boyutta diğer çalışmalar ile benzer sonuçlar verdiği söylenebilir.

Cinsiyet farklılıkları açısından yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre erkek ve kadın yöneticiler arasında çatışma yönetimi stratejilerinin kullanımında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı

görülmektedir. Bu durum, cinsiyet değişkeninin belediye yöneticilerinin kullandıkları çatışma yönetimi stratejilerini önemli ölçüde etkilemediğini gösterebilir. Yüzdelik olarak kadın erkek sayısı arasındaki büyük farkın sonuçlara bu şekilde etki ettiği ve hem erkek hem de kadın yöneticilerin problem çözme, uzlaşma ve çatışmadan kaçınma gibi stratejileri benzer düzeyde kullandıkları da söylenebilir. Belediyelerin çatışma yönetimi ve iletişim becerilerine yönelik yapılan benzer nitelikteki bir çalışma da erkek ve kadınların problem çözme, uzlaşma ve kaçınma stratejisini cinsiyet olarak birbirine yakın oranda kullandıkları söylenebilir (Özdemir ve Topsumer, 2024:1034). Ancak bu çalışmada elde edilen bulguların aksine; yerel yönetim çalışanlarının mobbing düzeylerinin çatışma stratejileri üzerindeki etkisi bağlamındaki benzer bir çalışmada bu araştırmanın alt boyutlarıyla ilgili olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Üzüm ve Çolakoğlu, 2023:500).

Yaş farklılıklarına açısından yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre yöneticiler arasında çatışma yönetimi stratejilerinin kullanımında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ancak ortalamalara bakıldığında ve benzer çalışmalara da göz atıldığında 46 yaş ve üzeri yöneticilerin uzlaşma stratejisini 25-45 yaş grubundakilere göre daha fazla kullandıkları yönünde bir tespit yapılmıştır (Özdemir, 2018:101). Benzer şekilde, 46 yaş ve üzeri yöneticilerin uzlaşma stratejisini genç yöneticilere göre daha sık kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu da 46 yaş ve üzeri yöneticilerin, muhtemelen daha fazla deneyim ve anlayışlarından dolayı çatışma dinamikleri konusunda, genç meslektaşlarına kıyasla daha esnek ve işbirlikçi stratejileri tercih ettikleri söylenebilir. Bu araştırmaya benzer nitelikteki çalışmalarda ise kaçınma, hükmetme ve uyma stratejilerinin uygulanmasında anlamlı farklılıklar görülmüştür (Özgan, 2006:95). Ancak yapılan bir başka benzer çalışmada ise problem çözme, uyma ve kaçınma stratejilerinin uygulanması noktasında bu araştırmayı da destekler nitelikte bir sonuç ortaya çıkmış ve anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir (Yavuz ve Ayan, 2018:754).

Eğitim durumu değişkeni açısından yapılan Kuruskall-Wallis H Testi sonuçlarına göre yöneticiler arasında çatışma yönetimi stratejilerinin kullanımında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu durum, belediye yöneticilerinin ön lisans, lisans veya yüksek lisans mezunu olmalarına bakılmaksızın çatışma çözme stratejilerini benzer şekilde kullanma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu bulgu, yükseköğrenim niteliğine sahip olanların çatışma yönetimi stratejilerini daha etkili kullanabilecekleri varsayımını desteklememektedir.

Yöneticilikteki kıdem yılı değişkeni açısından yapılan Kuruskall-Wallis H Testi sonuçlarına göre yöneticiler arasında çatışma yönetimi stratejilerinin kullanımında problem çözme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Diğer alt boyutlarda ise herhangi bir anlamlı farklılık görülmemiştir. H testi sonuçlarına bakıldığında yönetim tecrübesi fazla olan yöneticilerin problem çözme stratejisinin uygulanmasında önemli farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, daha deneyimli yöneticilerin daha az çatışmacı ve daha fazla problem çözme yaklaşımlarını tercih etmiş olabileceğini göstermektedir. Ancak benzer içerikli çalışmalara bakıldığında bu araştırmada elde edilen bulguların aksine kıdem yılı arttıkça yöneticilerin hükmetme stratejisini daha az kullandıkları söylenebilir (Özgan, 2006:92; Saçkırk, 2019:128-129; Tunç ve Kutanis, 2013:33; Üzüm ve Çolakoğlu, 2023:506;).

Çatışma yönetimi konusunda alınan seminer ve kurs değişkeni açısından yapılan Kuruskall-Wallis H Testi sonuçlarına göre yöneticiler arasında çatışma yönetimi stratejilerinin kullanımında kaçınma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Daha fazla seminer ve kursa katılan yöneticiler, daha az katılan veya hiç katılmayanlara oranla daha yüksek düzeyde kaçınma stratejisine başvurmuşlardır. Bu sonuç daha fazla eğitim almanın ve yeni çatışma yöntem ve tekniklerini kullanmanın kaçınma stratejisini kullanmayı güçlendirdiğini düşündürebilir. Ancak spor yöneticilerinin iletişim becerileri ve çatışma yönetimi stillerine ilişkin yapılmış olan benzer bir araştırmada kaçınma stratejisinin kullanımına yönelik yapılan karşılaştırma testinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Teke ve Atasoy, 2024:91).

Yapılan benzer araştırmalardan elde edilen sonuçlar ile çalışmanın sonuçları karşılaştırıldığında; Elâzığ Belediyesinde görev yapan yöneticilerin spor hizmetlerini yerine getirirken yaşadıkları çatışmaların çözümü karşısında yönetim stratejilerini uygulama oranlarının beklenen düzeyde olduğu söylenebilir.

Elâzığ Belediyesi yöneticilerinin çatışma yönetim stratejilerini kullanma düzeylerinin artırılması amacıyla, sistematik bir eğitim programı geliştirilebilir. Bu program, yöneticilerin mevcut çatışma yöntem ve tekniklerini ve stratejilerini daha etkin bir şekilde uygulamalarını sağlamak şeklinde tasarlanabilir. Eğitimler, teorik bilgilendirmenin yanı sıra pratik uygulamalara da yer vererek, yöneticilerin çatışma durumlarında hızlı ve etkili kararlar alabilme yeteneklerini geliştirebilir. Ayrıca, çeşitli senaryolar üzerinden yürütülecek simülasyonlar, yöneticilerin gerçek yaşam koşullarında karşılaşabilecekleri zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabileceği de düşünülebilir. Bunun yanı sıra, düzenli geri bildirim ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması, yöneticilerin kendilerini geliştirme süreçlerine katkı sağlayabilir. Çatışma yönetiminde etkili olan liderlik becerilerinin geliştirilmesi için bireysel koçluk hizmetleri de sunulabilir. Ayrıca, diğer belediyelerle iş birliği yaparak bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik eden platformlar kurulması, farklı stratejilerin ve en iyi uygulamaların tanınmasına olanak tanıyabilecektir. Böyle bir yaklaşım hem bireysel hem de kurumsal düzeyde çatışma yönetiminde etkinliğin artırılmasına önemli katkılar sağlayabilir ve daha sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturabilir.

Bu çalışma, belediye yöneticilerinin, spor hizmetlerinin sağlanmasında ortaya çıkan çatışmaların yönetilmesinde ağırlıklı olarak problem çözme ve uzlaşma stratejilerini kullandıklarını ortaya koymakta ve kurumsal verimliliğin ile sosyal uyumun sürdürülmesinde yapıcı çatışma yönetiminin önemli olduğunun altını çizmektedir. Bulgular, yönetim deneyiminin ve çatışma yönetimi eğitimine katılımın strateji tercihlerini önemli ölçüde şekillendirdiğini ve yerel yönetimler için yapılandırılmış kapasite geliştirme programlarının gerekliliğini vurguladığını göstermektedir. Ayrıca araştırma hem kuramsal literatüre katkı sunmakta hem de uygulayıcılara çatışma yönetimini kurumsal gelişim ve toplumsal refahın artırılması için stratejik bir araç olarak değerlendirme çağrısı yapmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve başka üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 05/02/2025 tarih ve 2025/03 sayılı toplantıda etik kurulu kararı alınmıştır.*

KAYNAKÇA:

Açıkalın, A. (2015). Yerel Yönetimlerde Çatışma Yönetimi: Malatya Belediyesinde Uygulamalı Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi

Arslan, N.T. (2005). İdari ve Mal Paylaşım Açısından Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (33), 189-208.

Atalı, L. (2022). Belediyeler İçin Spor Hizmetleri Rehberi, Kent Araştırmaları Enstitüsü, Ankara: *İdeal Kent Yayınları.*

Barutçugil, İ. (2002). Organizasyonda Duyguların Yönetimi, İstanbul: *Kariyer Yayıncılık*.

Batmaz, H. Ç. (2015). Spor Liseleri Yöneticilerinin Çatışmaları Yönetme Becerileri, Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi.

Biricikoğlu, H. (2013). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsilinin Yetersizliği, *Sakarya İktisat Dergisi,* 2(3), 75.

Cann, A., Norman, M. A., Welbourne, J. L., & Calhoun, L. G. (2008). Attachment Styles, Conflict Styles and Humour Styles: Interrelationships and Associations With Relationship Satisfaction. *European Journal of Personality,* 22(2), 131– 146.

Çimen, Z., Özbey, Ö., & Doğan, D. (2021). Kâr Amacı Gütmeyen Kurumlarda Bir Pazarlama Aracı Olarak Gerilla Pazarlama: Gençlik ve Spor Faaliyetleri Örneği. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 13-25. https://doi.org/10.30769/usbd.1561899

Çoban, B., & Devecioğlu, S. (2006). Türkiye'deki Belediye Başkanlarının Spor Hizmetlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 1, 49-60. https://doi.org/10.53434/gbesbd.1472593.

Çolakoğlu, M., & Üzüm, H. (2023). Yerel Yönetim Spor Çalışanlarının Mobbing Algı Düzeylerinin Çatışma Yönetimi Stratejilerine Etkisi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 19(2), 495-497.

Düşükcan, M. (2003). Örgütlerde çatışma yönetimi sürecinde örgütsel iletişimin etkinliği, kuramsal ve uygulamalı bir çalışma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Ersöz, H. Y. (2011), Sosyal Politikada Yerelleşme, İstanbul: İTO Yayınları.

Eryeşil, K., & Öztürk, M. (2016). Çatışma Yönetiminde Kullanılan Stratejilerin Çalışanların İşten Ayrılma Niyetlerine Etkisi: Selçuklu Belediyesi Örneği, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 18(1), 148-149.

Friedman, A. R., Tidd, T. S., Currall, C. S., & Tsai, C. J. (2000). What Goes Around Comes Around: The Impact of Personal Conflict Styles on Work Conflict and Stress. *International Journal of Conflict Management*, 11(1), 32-55.

George, D., & Mallery, P. (2014). IBM SPSS for Windows 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (14a ed.) New York. 1-388.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, *Yasama Dergisi*, 1(10), 5-59.

Göküş, M. (2010). Küreselleşme Sürecinin Kamu Hizmetine Yansıması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 10(20), 193 218. https://doi.org/10.30976/susead.1408019

Gross, M. A., & Guerrero, L. K. (2000). Managing Conflict Appropriately and Effectıvely: An Application of The Competence Model to Rahim's Organizational Conflict Styles. *The International Journal of Conflict Management,* 11(3), 200-226.

Hill, Dilys, M. (1974). Democratic the ory and local government, London.

John-Eke, E. C. J., & Akintokunbo, O. O. (2020). Conflict Management As A Tool For İncreasing Organizational Effectiveness: A Review of Literatüre, *International Journal of Academic Research in Business Social Sciences,* 10(5), 299-311. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v10-i5/7198

Kaptan, S. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, 11. Baskı, Ankara: *Bilim Kitap Kırtasiye Limited Şirketi.*

Karasar, N. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: *Nobel Yayın Dağıtım.*

Karip, E. (1999). Çatışma Yönetimi, Ankara: *Pegem A Yayıncılık.*

Karip, E. (2023). Çatışma Yönetimi, 11. Baskı Ankara: *Pegem Akademi.*

Karcıoğlu, F., Kahya, C., & Buzkan, K. (2012), Çatışma Yönetim Stratejisinin Tahmin Edicileri Olarak Örgütsel Kültür Tipleri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 77-90.

Kaya, N. (2012). Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçe: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Sosyal Bütçesinin Değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergis*i, 26(2). 157-169.

Kelly, J. (2006). An Overview of Conflict, *Dimensions of Critical Care Nursing*, 25(1), 22-28.

Murerwa, T., & Guantai, F. (2019). Conflicts and Conflict Management in Modern Organisations –A Preconflict Resolution Environment Approach. *International Journal of Scientific and Research Publications,* 9(8), 749-757. http://dx.doi.org/10.29322/IJSRP.9.08.2019.p92104.

Özgan, H. (2006). İlköğretim okulu öğretmenlerinin çatışma yönetimi stratejilerinin incelenmesi (Gaziantep Örneği), Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi.

Özdemir Kuşçu, E., & Topsumer, F. (2024). Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamularla İletişim: Belediyelerin Çatışma Yönetimi ve İletişim Becerileri, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication,* 14(4), 1019-1038, https://doi.org/10.7456/tojdac.1516933

Özdemir, N. (2018). Okullarda Öğretmenlerin Yaşadığı Çatışma Ve Çatışma Yönetim Stilleri, *Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 42(2), 93-116

Özkara E., & Tunç, B. (2020). Okul Yöneticilerinin Çatışma Yönetim Stratejileri İle Okul Kültürü Arasındaki İlişkinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53(3), 1023-1050.

Parlak, B., & Özgür, H. (2002). Avrupa Birliği ve Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler. İstanbul: *Alfa Yayınları,* 101-102.

Rahim, M. A., Magner, N. R., & Shapiro, D. L. (2000). Do Justice Perceptions İnfulence Styles of Handling Conflict With Supervisors, What Justice Perceptions Precisely, *The International Journal of Conflict Management,* 11(1), 9-31.

Rahim, M. A., Buntzman, G. F., & White, D. (1999). An Empirical Study of The Stages of Moral Development and Conflict Management Styles. *International Journal Of Conflict Management,* 10(2), 154-171.

Rahim, M. A. (2004). Rahim organizational conflict inventories: professional manual*,* palo alto, Consulting Psychologists Press.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). Organizational behavior. 15th edition, Pearson.

Saçkırk, T. (2019). Çatışma Yönetimi ve Bireyler Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.

Saruhan, S. C., & Yıldız, M. L. (2009). Çağdaş Yönetim Bilimi, İstanbul: *Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.*

Shetach, A. (2012). Dilemmas of Ethics Committees' Effectiveness: A Management and Team Theory Contribution. *Clinical Ethics,* 7(2), 94-100. https://doi.org/10.1258/ce.2012.012m05

Sivrikaya, Ö. (2000). Belediyelerin Sporla İlgili İşlevleri, Düzce Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Şendur, F. E. (2006). Örgütsel Çatışma ve Çatışma Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi.

Şirin, E. F. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yöneticilerinin Liderlik Stilleri ve Çatışma Yönetimi Stratejilerinin İncelenmesi, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics. USA: Pearson Education Limited.

Teke, E. U., & Atasoy, T. (2024). Spor Yöneticilerinin İletişim Becerileri İle Çatışma Yönetimi Stilleri Arasındaki İlişki, Innovatiosports Journal, 2(2), 83-97. https://doi.org/10.5281/zenodo.14009821

Tiryaki, E. (2024). Sınıf Öğretmenlerinin Sınıfında Yaşanan Çatışmalara ve Çatışma Yönetimi Stratejilerine İlişkin Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi.

Tunç, T., & Kutanis, R. (2013). Benlik Saygısının Çatışma Yönetim Stilleri Üzerindeki Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 16(1), 23-43.

Thomas, W. K. (1992). Conflict and Conflict Management: Reflections and Update, *Journal of Organizational Behavior,* 13(3), 265-274.

Vural, S. (2024). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri; Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar,* 1. Basım Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Detay Yayınları.

Yücel, A. S., Atalay, A., & Korkmaz, M. (2016). Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Spor Hizmetleri, 1. Basım, İstanbul: *Nobel Bilimsel Eserler.*

Zapf, D., & Gross, C. (2001). Conflict Escalation and Coping With Workplace Bullying: A Replication and Extension*, European Journal of Work and Organizational Psychology,* 10(4), 497-522.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of this study is to examine the conflict management levels of municipal managers in the sports services offered by municipalities. Understanding the extent of managers' knowledge and management skills on conflict management and resolution is considered an important issue for the effective and efficient delivery of sports services.

Research Questions:

In the study, 28 questions were asked regarding problem-solving, compromising, dominating, avoiding, and collaborating strategies to determine the level of conflict management among municipal managers. Based on the responses given by the managers, a conclusion was reached regarding their level of conflict management.

Literature Review:

When examining studies aimed at analyzing municipal managers' levels of conflict management, it is observed that the managers' ability to manage conflict strategies is generally at an intermediate level. Specifically, managers with less experience in leadership tend to resort more to the dominating strategy. Some of these studies include Açıkalın (2015) and Çolakoğlu & Üzüm (2023). The research discusses the levels of conflict management among municipal managers. By highlighting their weaknesses, several recommendations are provided.

Methodology:

This study examines the conflict management strategies used by municipal administrators in Elâzığ in their relations with individuals and institutions in the provision of sports services. Using a survey design, it analyzes how managers implement five strategies commonly identified in the literature: integrating (problem solving), obliging (accommodating), dominating, avoiding, and compromising. The sample consisted of municipal managers in Elâzığ (n = 32 completed surveys). The data was collected with a tool consisting of two parts: The First Part (developed by the researcher) collected demographic information, and the Second Part consisted of the "Conflict Management Strategies Scale" adapted into Turkish by Şirin (2008, p. 312). Analyzes were conducted in IBM SPSS Statistics 21. Descriptive statistics (frequencies, percentages) were reported, and group differences were tested using Mann-Whitney U and Kruskall-Wallis H tests. Statistical significance was assessed at $p < 0.05$.

Findings:

The majority of municipal managers are male (90.6%), with women making up 9.4%. Age-wise, 53.1% of managers are 46 years and older, while 46.9% are between 25 and 45 years old. Regarding education levels, 65.6% of managers hold a bachelor's degree, followed by 18.8% with a master's degree and 15.6% with an associate's degree. In terms of management experience, the majority (59.4%) have 1 to 10 years of experience, while fewer have 11-20 years (21.9%) or 21 years and more (18.8%). When it comes to conflict resolution training or seminars, nearly half of the managers (46.6%) have not attended any training. However, a significant portion attended either two times (28.1%) or more than three times (31.3%). Among conflict resolution strategies, problem-solving has the highest average score (3.97), indicating it is the most preferred and consistent strategy. Compromise has an average score of 3.04, indicating moderate use with some variability, while commanding (2.93) and avoidance (2.33) are used less frequently and with less consistency. Mann-Whitney U and Kruskall-Wallis H tests showed no significant differences in the use of problem-solving, compromising, or commanding strategies by age ($p>0.05$). However, significant differences were found in avoidance and compromise strategies ($p<0.05$). The older group (46 and above) uses avoidance more than the younger group (25-45), while they also tend to use the compromise strategy more frequently. This suggests that different age groups use conflict resolution strategies at varying levels.

Discussion:

In the analysis of Elâzığ Municipality managers' demographic characteristics and conflict management strategies, it was found that men constitute the majority, and that problem-solving and compromise strategies are the most commonly used in conflict resolution. Factors like age, education, and experience led to varying levels of strategy use. Managers aged 46 and above tend to prefer more flexible and collaborative strategies, while those with more experience use problem-solving strategies more. Effective conflict management can be achieved through further training and experience.

Conclusions:

This study examines the conflict management strategies used by municipal managers while handling conflicts during the delivery of sports services. The results show that managers most frequently use problem-solving and compromising strategies, while avoidance is used less. Demographic factors such as gender, age, education, and managerial experience also influence the use of strategies. Significant differences were found in the use of avoidance and compromising strategies based on age and education, with more experienced managers using problem-solving and dominating strategies more often. The study suggests a systematic training program to enhance the use of conflict management strategies among municipal managers. This program could include theoretical knowledge, practical exercises, simulations, and feedback mechanisms to improve decision-making and leadership skills. Additionally, collaboration with other municipalities to share experiences and best practices could further improve conflict management and contribute to creating a healthier working environment.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 16.04.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 27.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Oktaysoy, O. (2025). Yeşil Dönüştürücü Liderliğin İşe Adanma ve Sürdürülebilir Örgüt Performansı Üzerindeki Etkisinde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetiminin Aracı Rolü: Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3530-3553. https://doi.org/10.35674/kent.1677501

Yeşil Dönüştürücü Liderliğin İşe Adanma ve Sürdürülebilir Örgüt Performansı Üzerindeki Etkisinde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetiminin Aracı Rolü: Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma

The Mediating Role of Green Human Resources Management in the Effect of Green Transformational Leadership on Work Engagement and Sustainable Organizational Performance: A Study in Trabzon Arsin Organized Industrial Zone.

Onur OKTAYSOY[1]

Öz

Günümüzde işletmeler, sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirebilmek adına çevreci iş modellerini benimsemekte ve bu nedenle liderlik anlayışları da yeniden şekillendirmektedir. Yeşil dönüştürücü liderlik, çalışanları çevresel sorumluluklar doğrultusunda motive eden ve örgütsel süreçleri sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde dönüştüren bir liderlik yaklaşımıdır. Bu bağlamda, insan kaynakları yönetimi süreçlerinin çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu hale getirilmesini ifade eden Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi (Yeşil İKY), işletmelerin çevre dostu iş süreçlerini geliştirmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, yeşil dönüştürücü liderliğin çalışanların işe adanma düzeyleri ve sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki etkisi incelenmiş, bu ilişkide yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolü değerlendirilmiştir. Araştırma, Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'ler bünyesindeki çalışanlar üzerinde yürütülmüştür. 396 kişinin katılımıyla gerçekleştirilip, nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, katılımcılardan anket yöntemiyle veri toplanmış ve veriler Smart-PLS uygulaması ile yapısal eşitlik modellemesi yapılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yeşil dönüştürücü liderlik ile hem işe adanma (β=0,419; p<0,001) hem de sürdürülebilir örgütsel performans (β=0,183; p<0,05) arasında doğrudan anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca yeşil İKY'nin bu iki ilişki üzerinde kısmi aracılık rolü üstlendiği görülmüştür (VAF=0,40 ve 0,55). Analiz sonuçları, araştırmaya katılım gösteren örneklem gurubunda yeşil dönüştürücü liderlik uygulamalarının hem doğrudan hem de yeşil insan kaynakları yönetimi aracılığıyla çalışanların işe adanmışlık seviyelerini ve sürdürülebilir örgütsel performansı olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İKY, İşe Adanma, Sürdürülebilir Örgütsel Performans, Çevresel Sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

Today, businesses are adopting environmentally friendly business models to achieve their sustainability goals and, consequently, reshaping their leadership approaches. Green transformational leadership is a leadership approach that motivates employees towards environmental responsibilities and transforms organizational processes within the framework of sustainability principles. In this context, Green Human Resources Management (Green HRM), which refers to the alignment of human resources management processes with environmental sustainability goals, plays a critical role in helping businesses develop environmentally friendly business processes. This study examined the impact of green transformational leadership on employee engagement levels and sustainable organizational performance, and evaluated the mediating role of green human resources management in this relationship. The research was conducted on employees within SMEs operating in the Trabzon Arsin Organized Industrial Zone. This study employed quantitative research methods and included the participation of 396 participants. Data were collected from participants through a survey method and analyzed using structural equation modeling using the

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, onurkavak@kafkas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8623-614X

Smart-PLS application. According to the results, direct significant relationships were identified between green transformational leadership and both work engagement (β=0.419; p<0.001) and sustainable organizational performance (β=0.183; p<0.05). Furthermore, green HRM was found to partially mediate these two relationships (VAF=0.40 and 0.55). The analysis results indicate that green transformational leadership practices positively impacted employee work engagement levels and sustainable organizational performance, both directly and through green human resource management, within the participating sample.

Keywords: Green Transformational Leadership, Green HRM, Work Engagement, Sustainable Organizational Performance, Environmental Sustainability.

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında sürdürülebilirlik kavramı, yalnızca çevresel sorumluluk açısından değil, aynı zamanda uzun vadeli rekabet avantajı sağlama noktasında da kritik bir unsur haline gelmiştir. İşletmeler, çevresel etkilerini en aza indirirken, çalışanlarını sürdürülebilir iş uygulamalarına teşvik eden liderlik modellerine yönelmektedir. Bu bağlamda, yeşil dönüştürücü liderlik, örgütlerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasını destekleyen yenilikçi bir liderlik anlayışı olarak dikkat çekmektedir. Yeşil dönüştürücü liderler, çalışanların çevresel duyarlılığını artırarak onları çevreci iş süreçlerine dâhil etmekte ve örgütsel sürdürülebilirliği sağlama noktasında kilit bir rol oynamaktadır (Kerse vd., 2021). Öte yandan, sürdürülebilirlik hedeflerinin çalışanların performansına doğrudan etki etmesi, yeşil insan kaynakları yönetimi (yeşil İKY) uygulamalarının önemini artırmaktadır. Yeşil İKY, işe alım süreçlerinden performans değerlendirmelerine kadar geniş bir yelpazede çevreci politikaların uygulanmasını içermekte ve çalışanların sürdürülebilir iş modellerine adapte olmalarını teşvik etmektedir (Yadav vd., 2024). Literatürde, çevresel sürdürülebilirliği önceleyen bu uygulamalarının çalışanların işe adanma seviyelerini yükselttiği ve örgütsel bağlılıklarını artırdığı ileri sürülmektedir (Kerse vd., 2021).

Öte yandan çevresel tahribatın ve buna bağlı olarak da çevresel hassasiyetin hiç olmadığı kadar belirginleştiği günümüz dünyasında örgütlerin ekonomik, çevresel ve sosyal performanslarını dengeleyerek uzun vadeli başarısını güvence altına alması, sürdürülebilir örgütsel performans kavramını ön plana çıkarmaktadır (Yıldız ve Kavak, 2017; Steinhart, 2024). Geleneksel finansal performans ölçütlerinin ötesinde, işletmelerin çevresel etkilerini minimize etme ve sosyal sorumluluklarını yerine getirme yetkinliği, günümüzde örgütsel başarının temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Zhao vd., 2021). Bu doğrultuda, yeşil dönüştürücü liderliğin çalışanların işe adanmışlığı üzerindeki etkisini ve sürdürülebilir örgütsel performansa katkısını anlamak hem akademik araştırmalar hem de işletmelerin stratejik yönetimi açısından önemli bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmada, yeşil dönüştürücü liderliğin işe adanma ve sürdürülebilir örgüt performansı üzerindeki ilişkisi incelenmekte, bu ilişkide yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolü değerlendirilmektedir. Literatürde yeşil dönüştürücü liderlik ve yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının, çalışan motivasyonu ve örgütsel performans gibi hususlar üzerindeki etkilerine dair çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, bu değişkenlerin birlikte ele alınarak aralarındaki etkileşimin kapsamlı bir şekilde incelenmesi noktasında boşluk olduğu görülmektedir. Özellikle sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) bağlamında, sürdürülebilirlik odaklı liderlik yaklaşımlarının çalışan bağlılığına ve örgütsel performansa nasıl yön verdiğinin ortaya konulmasının, bu alandaki akademik bilgi birikimine önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın temel amacı, yeşil dönüştürücü liderliğin çalışanların işe adanmışlığı ve sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki etkisini ölçmek ve bu süreçte yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolünü belirlemektir. Mevcut literatürde yeşil dönüştürücü liderlik ve yeşil insan kaynakları yönetimi ilişkisini inceleyen çalışmaların önemli bir bölümü Batı ülkelerinde veya büyük ölçekli işletmelerde gerçekleştirilmiştir (Butt vd., 2024; Seočanac ve Dimitrovski, 2024). Türkiye bağlamında özellikle organize sanayi bölgeleri ölçeğinde bu ilişkilerin test edilmesine yönelik araştırmalar ise sınırlıdır. Bu nedenle, çalışmanın katkısı yalnızca mevcut modellerin tekrar edilmesi değil, aynı zamanda kent ekonomisinin önemli aktörleri olan KOBİ'lerde bu ilişkilerin nasıl işlediğini ortaya koymaktır. Bu

doğrultuda, araştırmada Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'ler temel alınarak, bu işletmelerde çalışan bireylerin liderlik algıları, işe adanma düzeyleri ve örgütsel performansları analiz edilmiştir. Çalışma ile KOBİ'lerin kent ekonomisindeki yeri ve çevresel sürdürülebilirliğe katkıları dikkate alınarak, çalışmanın teorik ve uygulamalı katkı sunması hedeflenmektedir. Literatürde sınırlı sayıda çalışmada birlikte ele alınan bu üç kavramın, kent ölçeğinde sürdürülebilir liderlik ve insan kaynakları politikaları açısından bütüncül biçimde değerlendirilmesinin hem akademik bilgi birikimini hem de uygulama alanını geliştirme potansiyeline sahip olabileceği öngörülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1 Yeşil Dönüştürücü Liderlik

Çağın işletme anlayışında sürdürülebilirlik ve çevresel sorumluluk, organizasyonların temel stratejik öncelikleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda, liderlik anlayışını çevresel bilinçle harmanlayan yeşil dönüştürücü liderlik (Green Transformational Leadership), yöneticilerin yalnızca iş hedeflerine ulaşmalarını değil, aynı zamanda çalışanlarını çevresel duyarlılıkla harekete geçirmelerini sağlayan önemli bir liderlik modeli olarak ön plana çıkmaktadır (Ayandibu, 2019).

Yeşil dönüştürücü liderlik (Yeşil DL), yalnızca bir yönetim anlayışı değil, aynı zamanda toplumsal ve ekolojik dönüşümün temelini oluşturan sürdürülebilir bir vizyonun ifadesidir. Kavramsal olarak dönüştürücü liderlik anlayışının, çevresel sürdürülebilirlik perspektifiyle genişletildiği yeşil DL'lik kavramı, küresel anlamda artan çevreci hassasiyetin örgütler üzerindeki yansıması olarak ifade edilebilir. Bu anlayışla yeşil DL'ler, çalışanlarını çevresel hedeflere yönlendirir, onların çevreci davranışlarını teşvik eder ve örgütsel süreçleri ekolojik sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda dönüştürmeye çalışırlar (Rumijati ve Novianti, 2024).

Klasik dönüştürücü liderlik yaklaşımı, idealize edilmiş etki, ilham verici motivasyon, entelektüel teşvik ve bireyselleştirilmiş ilgi olmak üzere dört temel boyuta dayanmaktadır (Bass & Riggio, 2006). Yeşil DL'lik ise bu dört boyutu korumakla birlikte, liderlik sürecine çevresel sürdürülebilirlik odaklı davranışsal ve değer temelli bileşenleri entegre etmektedir. Bu kapsamda, klasik dönüştürücü lider örgütsel performans, çalışan motivasyonu ve inovasyon gibi hedeflere odaklanırken, yeşil DL'lik yaklaşımı, bu hedefleri çevre dostu iş uygulamalarıyla ve doğa temelli bir vizyonla gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Örnek vermek gerekirse, klasik dönüştürücü liderler "verimliliği" öncelerken, yeşil DL'ler "ekolojik verimliliği" de hesaba katmaktadır. Bu ayrım, çalışanlara çevreci vizyon kazandırma, karbon ayak izini azaltan süreçleri benimsetme, sürdürülebilir tedarik zincirlerini teşvik etme gibi özgün uygulamalarda kendini göstermektedir (Chen & Chang, 2012). Bu bağlamda, yeşil DL'lik klasik modele çevresel bir etik boyut ekleyerek, çağdaş liderlik kuramlarının sürdürülebilirlik odaklı dönüşümüne katkı sağlamaktadır.

Yeşil DL'lik modelinin üzerine konumlandığı bileşenler aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Mukonza ve Swarts, 2019; Bass ve Riggio, 2006);

İlham verici motivasyon: Liderin, çalışanlarını çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmaları için motive etmesi ve onlara anlamlı bir vizyon sunması;

Bireyselleştirilmiş ilgi: Liderin, çalışanların çevreci farkındalıklarını artırmalarına yardımcı olmak için onların bireysel ihtiyaçlarını ve gelişimlerini desteklemesi, çevreci hassasiyet noktasında bireysel bilinç oluşturmasına yönelik faaliyetlerde bulunması;

Entelektüel teşvik: Liderin, çalışanların sürdürülebilirlik noktasında yaratıcı düşünmelerini teşvik etmesi, çevresel yeniliklere açık olmalarını sağlaması ve sürdürülebilir çözümler üretmelerine öncülük etmesine yönelik faaliyetlerini;

İdealize edilmiş etki: Liderin, kendi çevreci değerleri ve eylemleriyle çalışanlara rol model olması ve onların yeşil davranışlar benimsemesini sağlaması şeklinde ifade tanımlanabilir.

Çevreci davranışsal bileşenler: Liderin doğrudan sergilediği ve çalışanlara model olan gözlemlenebilir çevreci eylemler, çevreci davranışsal bileşenler olarak değerlendirilmektedir. Bu boyutta yeşil rol model olma, çevreci eğitim ve yönlendirme, sürdürülebilirlik hedefleri koyma, çevresel yeniliğe açıklık, çevre dostu süreçlerin teşviki gibi çevre odaklı davranış unsurları yer almaktadır.

Çevreci değer temelli bileşenler: Bu bileşenler liderin vizyonu ve karar alma süreçlerinde temel aldığı ahlaki, felsefi ve kültürel değerleri kapsamaktadır. Ekolojik etik, çevreyle barışık vizyon, doğaya saygı, sürdürülebilirlik ideali gibi çevresel değerlere odaklanan hususlar bu boyutun kapsamında şekillenmektedir.

Yeşil dönüştürücü liderlik ile klasik dönüştürücü liderlik arasındaki ayrımın daha net anlaşılabilmesi için oluşturulan Tablo 1, aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Klasik Dönüştürücü Liderlik ve Yeşil Dönüştürücü Liderlik Arasındaki Temel Farklar

Boyut/Özellik	Klasik Dönüştürücü Liderlik	Yeşil Dönüştürücü Liderlik
Temel Amaç	Çalışan performansını ve örgütsel verimliliği artırmak	Örgütsel verimliliği sağlarken çevresel sürdürülebilirliği desteklemek
Değer Sistemi	Ahlaki duruş, adalet, güven	Ahlaki duruş + çevresel etik, ekolojik sorumluluk
Vizyon	Rekabetçilik, yenilikçilik	Sürdürülebilirlik, doğaya saygı, yeşil dönüşüm
Motivasyon	İlham verici vizyon ve bireysel gelişim	İlham verici yeşil vizyon, çevreci bilinç kazandırma
Rol Model Davranışlar	Etik kararlar, adil yönetim, karizmatik liderlik davranışları	Geri dönüşüm, enerji tasarrufu, çevreci liderlik davranışları
Çalışan Üzerindeki Etki	İş bağlılığı, güven	İş bağlılığı, güven + Yeşil farkındalık, çevresel bağlılık, ekolojik bilinç
Karar Verme Kriteri	Kârlılık, rekabet, verimlilik	Kârlılık + çevresel etki, doğa dostu süreç önceliği

Kaynak: Tablo araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1 de görüldüğü üzere yeşil DL'lik, örgütlerin sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmasında kritik bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır (Kerse vd., 2021). Çalışanların çevresel duyarlılığını artırarak onların yeşil davranışlarını motive eden bu liderlik modeli, aynı zamanda örgütsel sürdürülebilirlik, çevresel inovasyon ve etik iş uygulamaları açısından da önemli kazanımlar sunmaktadır (Achmada vd., 2024). Bu nedenle, işletmelerin ve kamu kurumlarının yeşil liderlik anlayışını benimseyerek çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmeleri, uzun vadede hem ekonomik hem de sosyal faydalar sağlamaktadır.

1.2 Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi

Yeşil insan kaynakları yönetimi, 2000'li yıllardan itibaren literatürde artan bir ilgiyle incelenmeye başlanmış olup, özellikle kurumsal sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik ve çevreci inovasyon gibi güncel işletme literatüründe oldukça önemli yere sahip bazı yaklaşımlarla ilişkilendirilmektedir (Putra, 2024). İşletmelerin insan kaynakları süreçlerini çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirmelerini amaçlayan Yeşil İKY yaklaşımı, geleneksel İKY faaliyetlerine, çevreci bir odakla yaklaşan anlayışı ifade etmektedir (Molina-Azorin vd., 2021). Buna göre Yeşil İKY'nin temel bileşen ve varsayımları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1. ***Yeşil İşe Alım ve Seçim:*** Çevresel değerlere duyarlı çalışanların işe alım süreçlerinde tercih edilmesi, işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarında kritik bir rol oynamaktadır (Erbaşı, 2021).

2. ***Yeşil Eğitim ve Geliştirme:*** Çalışanlara çevresel bilinç kazandırmak amacıyla düzenlenen eğitim programları, yeşil becerilerin geliştirilmesinin yanı sıra örgütte çevreci kültürün yerleşmesini sağlamaktadır (Kráľová, 2023).

3. ***Yeşil Performans Yönetimi:*** Çalışanların çevre dostu uygulamalara yönelik performanslarının ölçülmesi, örgütsel sürdürülebilirlik çabalarını güçlendirmektedir (Yavuz, 2020).

4. ***Yeşil Ödüllendirme ve Teşvikler:*** Çevreci uygulamalara yönelik çalışan davranışlarını teşvik eden ödüllendirme sistemleri, sürdürülebilir iş süreçlerini desteklemektedir (Bombiak, 2019).

Araştırmalar, Yeşil İKY'nin yalnızca çevresel bilinç ve performansı değil, aynı zamanda çalışan bağlılığı, iş tatmini ve örgütsel vatandaşlık gibi çeşitli istendik davranışlar üzerinde de olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Yadav vd., 2024). Bununla birlikte Yeşil İKY politikalarının örgütsel itibarın yanı sıra çalışan motivasyonunu artırdığı ve işletmelere maliyet avantajı sağladığı vurgulanmaktadır (Putra, 2024). Ancak her ne kadar yeşil insan kaynakları yönetimi birçok avantaj sunsa da uygulama aşamasında birtakım zorluklarla karşılaşılmaktadır. Literatürde belirtilen başlıca engeller şunlardır:

Yönetim Desteğinin Eksikliği: Yeşil uygulamaların kurumsal stratejilere entegre edilmesi için üst yönetimin güçlü bir destek ve taahhütte bulunması gerekmektedir (Yin, 2023).

Çalışan Direnci: Yeni çevreci politikalar çalışanlar tarafından ek iş yükü olarak algılanabilir ve bu durum uygulamaların etkinliğini sınırlayarak, çalışanların direnç göstermesine sebebiyet verebilir (Molina-Azorin vd., 2021).

Uygulama Maliyetleri: Yeşil insan kaynakları süreçleri, her ne kadar ilerleyen süreçte işletmeler için kazançlı olsa da başlangıç maliyetleri açısından bazı işletmeler için caydırıcı olabilmektedir (Yadav vd., 2024).

Nitekim işletmeler için stratejik bir yaklaşımla ele alınması gereken Yeşil İKY anlayışı hem bireysel hem de kurumsal düzeyde çevresel bilinci artıran, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunan ve muhtemelen yakın bir gelecekte örgütler için tercih olmanın ötesine geçecek yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

1.3 İşe Adanma

İşe adanma (work engagement), modern örgütsel psikoloji ve yönetim bilimlerinde çalışan performansı, iş tatmini ve örgütsel bağlılığı artıran kritik bir kavram olarak ele alınmaktadır. Pozitif psikoloji perspektifinden doğan bu kavram, çalışanların işlerine yönelik yüksek enerji, adanmışlık ve kendini kaptırma durumlarını içeren, olumlu ve motive edici bir ruh halini ifade etmektedir (Eldor, 2016). İş doyumu ve örgütsel bağlılıktan farklı olarak işe adanma, çalışanların işleriyle kurdukları derin psikolojik bağlantıyı ve içsel motivasyonu vurgulamaktadır.

İşe adanmanın temel belirleyicileri arasında iş kaynakları (job resources) ve kişisel kaynaklar (personal resources) bulunmaktadır. İş kaynakları arasında yönetici desteği, adil performans değerlendirme sistemleri, iş güvenliği ve gelişim fırsatları yer alırken, kişisel kaynaklar bireyin öz yeterlilik düzeyi, dayanıklılığı ve psikolojik sermayesi ile ilişkilendirilmektedir (Kim vd., 2013). Yapılan araştırmalar, çalışanların otonomiye sahip olduklarında, işlerinde anlam bulduklarında ve yöneticilerinden destek aldıklarında işe adanma düzeylerinin arttığını göstermektedir (Shimazu vd., 2010). Bununla birlikte, örgütsel adaletin sağlanması, çalışanlara geri bildirim verilmesi ve esnek çalışma modellerinin uygulanması da işe adanmayı olumlu yönde etkilemektedir (Bakker vd., 2011).

Araştırmalar, işe adanmanın bireysel ve örgütsel düzeyde birçok olumlu sonucu beraberinde getirdiğini göstermektedir. Buna göre adanmış çalışanlar, işlerine yüksek düzeyde fiziksel ve zihinsel enerji harcamakta, işleriyle bütünleşmekte ve anlamlı bir çalışma deneyimi yaşamaktadırlar (Gürlek ve Tuna, 2019). Bu çalışanlar, iş yerinde daha yüksek performans gösterirken, örgüt içindeki sosyal bağları da güçlendirmektedirler. İşe adanma düzeyi yüksek olan bireylerin, problem çözme becerilerinin gelişmiş olduğu ve yenilikçi iş süreçlerine daha fazla katkı sundukları belirtilmektedir (Lee vd., 2016). Ancak, işe

adanmanın aşırıya kaçması durumunda çalışanların tükenmişlik (burnout) riskiyle karşılaşabileceği de literatürde ele alınmakta, işe aşırı bağlılığın, iş-yaşam dengesinin bozulmasına, stres düzeyinin artmasına ve uzun vadede psikolojik tükenmişlik sendromlarına yol açabileceği ileri sürülmektedir (Corbeanu ve Iliescu, 2023; Oktaysoy vd., 2023). Bu nedenle, örgütlerin çalışanlarını destekleyici politikalar geliştirmeleri, esnek çalışma saatleri sunmaları ve iş yükünü dengeli bir şekilde dağıtmalarının önemli olduğu vurgulanmalıdır.

1.4 Sürdürülebilir Örgütsel Performans

Sürdürülebilir örgütsel performans (sustainable organizational performance), işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal hedeflerini uzun vadede dengeli bir şekilde gerçekleştirmesini ifade eden güncel bir yönetim anlayışıdır (Garetti ve Taisch, 2012). Geleneksel performans ölçümleri genel manada finansal verimlilik ve kârlılığa odaklanırken, sürdürülebilir örgütsel performans, işletmelerin çevresel etkilerini azaltmalarını, sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerini ve uzun vadeli kurumsal dayanıklılığı sağlamalarını vurgulamaktadır (Hammadi ve Hussain, 2019). Bu kavram, giderek artan çevresel ve toplumsal baskılar karşısında, işletmelerin sadece kâr odaklı değil, aynı zamanda etik ve sürdürülebilir yönetim ilkeleri doğrultusunda hareket etmelerini gerektirmektedir (Steinhart, 2024).

Literatürde sürdürülebilir örgütsel performans, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik olmak üzere üç temel bileşene dayandırılmaktadır. Buna göre ekonomik sürdürülebilirlik, işletmelerin finansal olarak istikrarlı ve rekabetçi olmalarını ifade ederken, çevresel sürdürülebilirlik doğal kaynak kullanımının etkin yönetilmesini ve karbon ayak izinin azaltılmasını içermektedir. Sosyal sürdürülebilirlik ise çalışan refahı, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve etik iş ilkelerinin benimsenmesini kapsayan bileşen olarak tanımlanmaktadır (Neacsu ve Georgescu, 2023).

Araştırmalar, sürdürülebilir örgütsel performansın sağlanabilmesi için bazı kritik faktörlerin ön plana çıktığını göstermektedir. Bunlardan biri liderlik ve yönetim stratejileridir (Topçuoğlu vd., 2022). Dönüştürücü liderlik anlayışı benimseyen örgütlerin, sürdürülebilirlik hedeflerini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği görülmektedir (Dai vd., 2022). Ayrıca, yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının da sürdürülebilir performans üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir (Zhao vd., 2021). Çalışanların çevresel duyarlılığını artıran ve sürdürülebilir iş uygulamalarını teşvik eden insan kaynakları politikalarının, sürdürülebilir örgütsel performansı uzun vadede iyileştirdiği vurgulanmaktadır.

Günümüzde sürdürülebilir örgütsel performans yaklaşımı, işletmelerin yalnızca bugünkü başarılarını değil, gelecekte de varlıklarını sürdürebilmeleri için kritik bir unsur haline gelmiştir (Chowdhury vd., 2023). Bu bağlamda ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği dengeli bir şekilde yönetebilen işletmeler, uzun vadede rekabet avantajı kazanırken, paydaşlarıyla güvene dayalı ilişkiler kurarak toplumsal değer yaratabileceklerinin stratejik önemi bakımından altı çizilmelidir.

2. Kavramlar Arası İlişkiler

Yeşil Dönüştürücü Liderlik-Yeşil İKY: Yeşil DL ve yeşil İKY arasındaki ilişki, liderlerin çevreci vizyonunun, örgüt içinde sürdürülebilir insan kaynakları uygulamalarının benimsenmesini desteklemesi üzerine kuruludur. Yeşil DL'ler, çalışanların çevre dostu iş süreçlerine katılımını artırarak, örgütsel kültürde çevreci bir dönüşüm başlatmaktadır (Sanusi vd., 2023). Bu liderlik yaklaşımı, çalışanların sürdürülebilirlik bilincini geliştirirken, insan kaynakları yönetimi süreçlerinin de yeşil politikalar doğrultusunda yapılandırılmasını teşvik etmektedir. Özellikle, yeşil işe alım, çevreci eğitim programları ve çalışanların sürdürülebilir performansına dayalı değerlendirme sistemleri, liderlerin desteğiyle daha etkin hale gelmektedir (Achmada vd., 2024).

Araştırmalar, yeşil DL'lerin çalışanlarını sürdürülebilir insan kaynakları uygulamalarına yönlendirdiğini ve bu doğrultuda Yeşil İKY politikalarının daha başarılı bir şekilde uygulanmasını sağladığını göstermektedir (Butt vd., 2024). Yine Yeşil DL uygulamalarının etkin olduğu işletmelerde, çalışanların yeşil inovasyona katılım düzeylerinin arttığı, sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları politikalarının daha kolay benimsendiği ifade edilmektedir (Yanhong ve Rafiq, 2024). Ek olarak, yeşil liderlik anlayışı ile çalışanların çevreci tutumları arasında doğrudan bir ilişki olduğu ve bu etkinin yeşil İKY uygulamalarıyla desteklendiğinde daha güçlü hale geldiği de literatürde vurgulanmaktadır (Seočanac ve Dimitrovski, 2024).

Görüldüğü üzere literatürde yeşil DL'liğin yeşil insan kaynakları yönetimi üzerinde etkili olduğu, birçok çalışmada doğrulanmıştır (Butt vd., 2024; Seočanac ve Dimitrovski, 2024; Yanhong ve Rafiq, 2024). Ancak bu ve benzeri çalışmaların farklı ülkelerde yapılmış olması, Türkiye eksenli bir araştırmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Türkiye bağlamından bakıldığında, özellikle kent ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından stratejik öneme sahip olan organize sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren KOBİ'ler özelinde, bu ilişkinin sınırlı sayıda çalışmada ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada söz konusu ilişki hem farklı bir sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda, hem de kentleşme süreciyle entegre olmuş sanayi yapıları içinde yeniden test edilerek literatüre bağlam duyarlı bir katkı sunulması hedeflenmiş, ayrıca yeşil liderliğin insan kaynakları uygulamaları üzerindeki etkisinin, Türkiye'de özel sektörün sürdürülebilirlik uygulamaları açısından nasıl bir yönlendirici rol üstlendiğine dair içgörüler üretmesi amaçlanmıştır. Bahse konu bu kavramsal ilişki durumu, akademik araştırma bulguları ve bağlamsal inceleme boşluğundan hareketle aşağıda yer alan H_1 hipotezi oluşturulmuştur.

H_1: *Yeşil dönüştürücü liderlik ile yeşil insan kaynakları yönetimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.*

Yeşil İKY-İşe Adanma: Yeşil İKY, çalışanların çevre dostu davranışlarını teşvik eden insan kaynakları politikalarının bütününü kapsarken (Yadav vd., 2024), işe adanma, bireylerin işlerine yönelik enerji, bağlılık ve kendini kaptırma duygularını içeren motivasyonel bir kavramdır (Eldor, 2016). Bu iki kavram arasındaki temel bağ, yeşil insan kaynakları politikalarının çalışanların işe adanmışlık seviyelerini artırmasıdır. Çalışanlar, örgütün çevresel sürdürülebilirliğe yönelik tutarlı ve etik politikalar uyguladığını gördüğünde, kendilerini işlerine daha bağlı hissedebilmekte ve içsel motivasyonları artmaktadır (Peerzadah vd., 2018). Yapılan araştırmalar, Yeşil İKY uygulamalarının çalışanların işe adanma düzeylerini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle yeşil işe alım süreçleri, çevreci eğitim programları, sürdürülebilir performans değerlendirme sistemleri ve çevreci ödüllendirme politikaları, çalışanların örgütle olan duygusal bağlarını kuvvetlendirmekte ve onların işlerine daha fazla anlam yüklemelerini sağlamaktadır (Putra, 2024). Çalışanlar, çevresel sürdürülebilirlik konularında duyarlı bir örgütte çalışmanın, bireysel değerleriyle örtüştüğünü hissettiklerinde işe adanma seviyelerinde belirgin bir artış yaşanmaktadır (Kim vd., 2013). Özellikle iş kaynakları ve kişisel kaynaklar teorisi çerçevesinde, Yeşil İKY uygulamalarının işe adanmayı artıran önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Bakker vd., 2011). İş kaynakları kapsamında, çalışanlara sağlanan çevreci eğitimler, iş zenginleştirme programları ve örgütsel destek, onların işe yönelik motivasyonlarını güçlendiği (Shimazu, 2010), benzer şekilde, kişisel kaynaklar kapsamında, bireylerin çevresel duyarlılıklarının artması, kendilerini işlerinde daha anlamlı bir amaç doğrultusunda çalışıyor hissetmelerine yol açtığı vurgulanmaktadır (Evitha vd., 2021). Bahse konu bu kavramsal ilişki durumu ve akademik araştırma bulgularından hareketle aşağıda yer alan H_2 hipotezi oluşturulmuştur.

H_2: *Yeşil insan kaynakları yönetimi ile işe adanma arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır*.

Yeşil Dönüştürücü Liderlik-İşe Adanma: Yeşil DL'lik, çalışanları çevreye duyarlı iş uygulamalarına teşvik ederek örgütsel bağlılığı artırırken, işe adanma çalışanların işlerine duydukları enerji, bağlılık ve odaklanma durumunu temsil etmektedir (Mukonza ve Swarts, 2019). Yeşil DL, çalışanların çevresel

sürdürülebilirliğe yönelik algılarını ve motivasyonlarını artırarak onların işlerine daha fazla bağlanmalarını sağlayan önemli bir liderlik modelidir (Sanusi vd., 2023). Yeşil liderler, çalışanları sürdürülebilir iş süreçlerine dahil ederek onların işlerinde daha fazla anlam bulmalarına ve uzun vadeli bir çevresel misyonla hareket etmelerine yardımcı olmaktadır (Achmada vd., 2024).

Araştırmalar, yeşil DL özellikleri taşıyan yöneticilerin çalışanların işe adanma seviyelerini önemli ölçüde artırdığını göstermektedir (Butt vd., 2024). Yeşil DL'nin ilham verici motivasyon ve idealize edilmiş etki gibi bileşenleri, çalışanların işlerini sadece bir zorunluluk olarak görmelerini engelleyerek onların çevresel sorumluluklarla uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır (Yanhong ve Rafiq, 2024). Özellikle çalışanların çevresel sürdürülebilirliği örgütsel bir değer olarak benimsemesi, onların işe duydukları bağlılığı pekiştirmekte ve motivasyonlarını artırmaktadır (Seočanac ve Dimitrovski, 2024). Ayrıca Yeşil DL'nin sağladığı vizyon ve yönlendirme, çalışanların işlerinde duygusal bağlılık hissetmelerini sağlayarak işe adanma seviyelerini yükseltmektedir (Cahyadi vd., 2022). Bahse konu bu kavramsal ilişki durumu ve akademik araştırma bulgularından hareketle aşağıda yer alan H_3 hipotezi oluşturulmuştur.

H_3: *Yeşil dönüştürücü liderlik ile işe adanma arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.*

Yeşil İKY-Sürdürülebilir Örgütsel Performans: Yeşil İKY uygulamalarının sürdürülebilir örgütsel performansa katkısı, çalışanların çevresel sürdürülebilirlik bilincini artırması, iş süreçlerini daha verimli hale getirmesi ve örgütsel kültürde çevre dostu bir dönüşüm sağlaması ile açıklanmaktadır (Sanusi vd., 2023). İşletmelerin yeşil işe alım, çevre dostu eğitim programları, sürdürülebilir performans yönetimi ve ekolojik teşvik sistemleri gibi Yeşil İKY uygulamalarını benimsemesi, sürdürülebilir iş süreçlerine geçişi kolaylaştırmaktadır (Cahyadi vd., 2022).

Araştırmalar, yeşil insan kaynakları yönetiminin sürdürülebilir örgütsel performans üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Yeşil İKY politikalarının etkin olduğu örgütlerde çalışanların çevresel farkındalığı ve iş süreçlerine sürdürülebilirlik temelli katkıları artığı (Putra, 2024), özellikle yeşil eğitim ve gelişim politikalarının, çalışanların sürdürülebilirlik konularındaki yetkinliklerini artırarak uzun vadeli çevresel performansı güçlendirdiği belirtilmektedir (Zhao vd., 2021). Bununla birlikte, yeşil ödüllendirme ve teşvik sistemlerinin, çalışanların sürdürülebilir inovasyon süreçlerine daha aktif katılım göstermelerine neden olduğu çeşitli araştırmalarla ileri sürülmektedir (Seočanac ve Dimitrovski, 2024; Mansour vd., 2023). Bahse konu bu kavramsal ilişki durumu ve akademik araştırma bulgularından hareketle aşağıda yer alan H_4 hipotezi oluşturulmuştur.

H_4: *Yeşil insan kaynakları yönetimi ile sürdürülebilir örgütsel performans arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.*

Yeşil Dönüştürücü Liderlik-Sürdürülebilir Örgütsel Performans: Yeşil DL ile sürdürülebilir örgütsel performans arasındaki ilişki, liderlerin çalışanları çevresel sorumlulukları benimsemeye teşvik etmesi, iş süreçlerinde sürdürülebilir uygulamaları desteklemesi ve örgütsel kültürü çevreci bir perspektifle şekillendirmesi üzerine kuruludur (Sanusi vd., 2023). Yeşil liderlerin, çalışanlarına çevre dostu uygulamaları benimseterek örgütsel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynadığı alan yazında vurgulanmaktadır (Yanhong ve Rafiq, 2024).

Araştırmalar, yeşil DL'lerin, çalışanların çevresel farkındalığını artırarak örgütsel sürdürülebilirliği güçlendirdiğini göstermektedir (Butt vd., 2024). Bu liderlik anlayışına sahip yöneticiler, çevre dostu iş süreçlerinin benimsenmesini sağlamakta ve çalışanların sürdürülebilir iş uygulamalarına katılımını teşvik etmektedir (Seočanac ve Dimitrovski, 2024). Ayrıca, yeşil liderlerin örgütsel inovasyonu teşvik ederek sürdürülebilir performansı artırdığı belirtilmektedir (Dai vd., 2022). Literatürde, yeşil inovasyon ve sürdürülebilir rekabet avantajı arasındaki güçlü bağlantının, yeşil liderlerin yönlendirdiği değişim süreçleriyle daha da güçlendiği ifade edilmektedir (Mansour vd., 2023). Bunların yanı sıra, çalışanların

çevresel sürdürülebilirliği içselleştirmesi, sürdürülebilir örgütsel performansı güçlendiren bir diğer önemli faktördür (Zhao vd., 2021). Yeşil DL'lerin çalışanlarına sunduğu çevreci vizyon, onların örgütsel sürdürülebilirlik süreçlerine daha etkin katılım göstermesini sağlamakta ve iş süreçlerinde çevreci farkındalık yaratmaktadır (Putra, 2024). Bahse konu bu kavramsal ilişki durumu ve akademik araştırma bulgularından hareketle aşağıda yer alan H_5 hipotezi oluşturulmuştur.

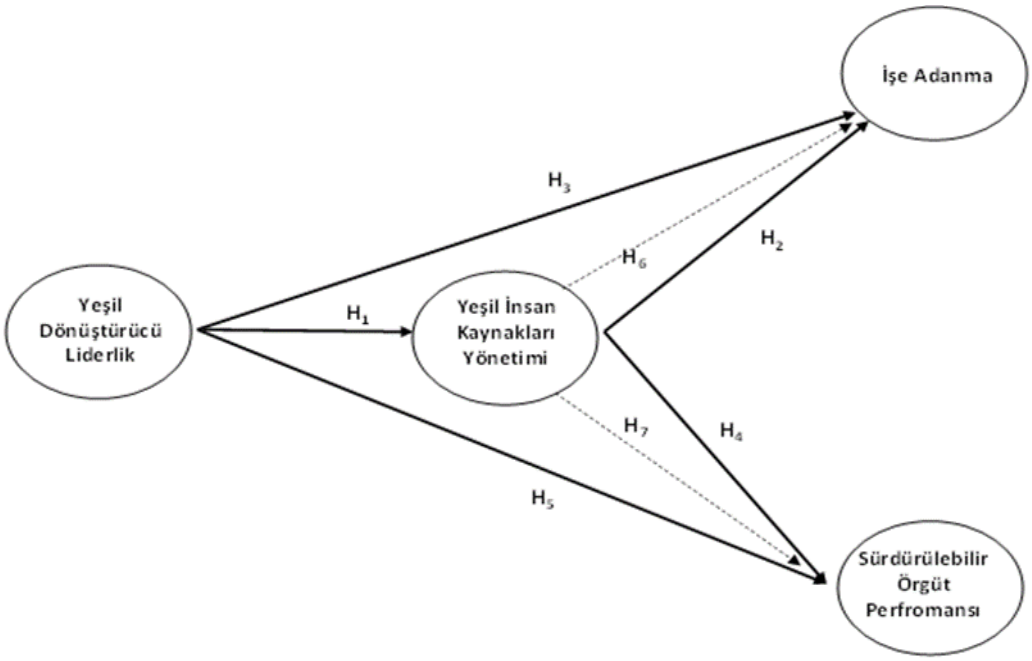
H_5: *Yeşil dönüştürücü liderlik ile sürdürülebilir örgütsel performans arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.*

Ayrıca kavramlar arası ilişkiler esas alınarak araştırma kapsamında yeşil DL'lik ile işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans arasındaki ilişkide yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolüne odaklanılmış ve H_6, H_7 hipotezleri oluşturulmuştur.

H_6: *Yeşil dönüştürücü liderliğin işe adanma üzerindeki etkisinde yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolü vardır.*

H_7: *Yeşil dönüştürücü liderliğin sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki etkisinde yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolü vardır.*

Bu noktada geliştirilen hipotezler doğrultusunda oluşturulmuş araştırma modeli aşağıda yer alan Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Şekil 1'de yer alan model, yeşil dönüştürücü liderliğin çalışanların işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki doğrudan etkilerini ve bu ilişkilerde yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının aracı rolünü kavramsal düzeyde ortaya koymaktadır. Modelde, yeşil dönüştürücü liderliğin yeşil insan kaynakları yönetimini (H_1), işe adanmayı (H_3) ve sürdürülebilir örgüt performansını (H_5) doğrudan etkilediği varsayılmıştır. Aynı zamanda yeşil insan kaynakları yönetiminin işe adanma (H_2) ve sürdürülebilir örgütsel performans (H_4) üzerinde doğrudan etkili olduğu öngörülmektedir. Modelin temel odak noktası ise yeşil İKY'nin, yeşil liderlik ile işe adanma (H_6) ve sürdürülebilir performans (H_7) arasındaki ilişkilerde kısmi aracı rol üstlenip üstlenmediğini sınamaktır. Şekilde yer alan yönlü oklar, değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerini temsil ederken, modeldeki yerleşim kavramlar arası yapısal bağıntıları görselleştirmeyi amaçlamaktadır.

3. Yöntem ve Materyal

3.1. Yöntem

Yapılan bu araştırma, nicel araştırma desenine göre yapılandırılmıştır. Araştırmanın amacı, yeşil dönüştürücü liderliğin işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki etkisini ve bu ilişkilerde yeşil insan kaynakları yönetiminin aracı rolünü ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ çalışanları oluşturmaktadır. Bu evrenin tercih edilmesinin temel nedeni çalışmanın kuramsal çerçevesiyle doğrudan örtüşen çevresel ve yapısal özellikleridir. Arsin OSB, Karadeniz Bölgesi'nin en yoğun sanayi kümelenmelerinden birini oluşturmakta olup, deniz kıyısında yer alması ve ekosistemle iç içe geçmiş bir üretim altyapısına sahip olması nedeniyle çevresel baskılara karşı duyarlılığın yüksek olduğu bir yapı durumundadır. Bu bağlamda, yeşil liderlik uygulamalarının ve yeşil insan kaynakları stratejilerinin çevresel sürdürülebilirlik ile nasıl bütünleştiği, bu tür alanlarda daha anlamlı biçimde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca söz konusu bölge, kentleşme ve sanayileşme arasındaki geçiş noktalarından biri olması nedeniyle hem örgütsel hem de kentsel sürdürülebilirlik açısından incelemeye değer bir sosyo-ekonomik yapı sunmaktadır. TOSBOL (2025) verilerine göre Arsin OSB'de yaklaşık 5000 çalışan yer almaktadır. %95 güven aralığına göre minimum 357 örneklem büyüklüğü yeterli görülmüş, araştırmaya kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 396 kişi katılmıştır. Kolayda örnekleme, araştırmacılara erişim kolaylığı ve pratiklik sağlamasına rağmen, elde edilen örneklemin evreni tam olarak temsil etme gücünü sınırlamaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın bulguları belirli bir bağlam ve örneklem grubuyla sınırlıdır. Bununla birlikte, Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin bu araştırmada ele alınması, literatürde az çalışılmış bir bağlama ışık tutmak açısından değerli görülmektedir. Bu nedenle yöntemsel sınırlılıkların farkında olunarak, çalışma özellikle bağlamsal katkısı ve teorik modelin bu ortamda test edilmesi açısından önem arz etmektedir. Veriler, 23 Mart – 6 Nisan 2025 tarihleri arasında çevrimdışı anket formları aracılığıyla toplanmıştır. Anketlerde demografik bilgiler ile birlikte dört ölçeğe ait toplam 39 madde yer almıştır. Çalışmanın etik uygunluğu, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Komisyonu tarafından 20.03.2025 tarih ve 68/13 sayılı karar ile onaylanmıştır.

3.2. Materyal

Araştırmada veri toplamak amacıyla dört farklı ölçek kullanılmıştır. Bahse konu ölçeklere ilişkin genel bilgiler aşağıdaki gibidir;

- **Yeşil Dönüştürücü Liderlik Ölçeği**: Chen ve Chang (2012) tarafından geliştirilen ve Kerse vd. (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan 6 maddelik tek boyutlu ölçektir. Chen ve Chang tarafından Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,937 olarak hesaplanmıştır.
- **Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeği**: Çalışmada kullanılan yeşil İKY ölçeği, Tang vd. (2018) tarafından geliştirilmiş, Turan ve Sundu (2021) tarafından Türkçeye uyarlanmış 19 maddeli bir ölçektir. Turan ve Sundu (2021) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin güvenirliği Cronbach's Alpha=0,994 olarak belirlenmiştir.
- **İşe Adanma Ölçeği**: Schaufeli ve Bakker'in (2002) Utrecht Work Engagement Scale (UWES) kısa formudur. 9 maddelik ölçek; canlılık, adanmışlık ve özümseme alt boyutlarını içermektedir. Çavuşoğlu ve Kıray (2023) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin yine Çavuşoğlu ve Kıray tarafından yapılan çalışmada yeterli güvenilirlik seviyesine sahip olduğu (CronbachAlpha: ,908) tespit edilmiştir.
- **Sürdürülebilir Örgütsel Performans Ölçeği**: Araştırmada sürdürülebilir örgütsel performansı ölçmek için Hossin vd. (2021) tarafından geliştirilen 5 maddelik ölçek kullanılmıştır. Ölçek, örgütsel performansı çevresel, ekonomik ve sosyal bileşenleri bağlamında bütünsel bir

yaklaşımla ele almaktadır. Hossin ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada, ölçeğin yeterli güven seviyesine sahip olduğu (CronbachAlpha: ,911) belirlenmiştir.

Tüm ölçeklerde beşli Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları .90 ile .99 arasında değişmektedir. Ayrıca ölçeklerin faktör yükleri, AVE ve CR değerleri önerilen eşik değerlerin üzerindedir.

4. BULGULAR

Yapılan çalışmada 396 kişiye ulaşılmış, katılımcılara ait bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 1 incelendiğinde erkek (%63) katılımcı sayısı daha fazla olduğu, evli (%74) olan katılımcıların sayısının bekâr katılımcılara göre belirgin oranda yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun lise mezunu (%40) olduğu, yaş bakımından ise 18-30 yaş (%48) aralığındaki çalışanların yoğunlukta olduğu genç bir kadroya sahip olunduğu görülmektedir. Ayrıca mesleki kıdem bakımından katılımcıların çoğunluğunun (%29) 5 yıl ve altında kıdeme sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2: Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular (N396)

Demografik	Değişken	N	%
Cinsiyet	Erkek	249	62,87
	Kadın	147	37,13
Medeni Durum	Evli	294	74,25
	Bekâr	102	25,75
Yaş	18-30 Yaş Arasında	191	48,23
	31-40 Yaş Arasında	112	28,28
	41-50 Yaş Arasında	71	17,92
	51 Yaş ve Üzerinde	22	5,55
Eğitim Durumu	İlk-Orta Okul	41	10,35
	Lise	158	39,90
	Önlisans	92	23,23
	Lisans	70	17,67
	Lisansüstü	35	8,83
Mesleki Deneyim	5 yıl ve Altında	114	28,78
	6-10 Yıl Arasında	97	24,49
	11-15 Yıl Arasında	72	18,18
	16-20 Yıl Arasında	59	14,90
	21 Yıl ve Üzerinde	54	13,63

Araştırmalarda kullanılan ölçeklerin geçerlilik, güvenilirlik ve iç tutarlılık düzeylerini belirleyebilmek için çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler içerisinde alfa katsayısı, Average Variance Extracted (AVE) ve kompozit güvenilirlik (CR) en sık tercih edilenlerdendir. Alfa katsayısı ve kompozit güvenilirlik (CR) birleşik güvenilirlik ve iç tutarlılık değerlerini ölçmek için kullanılmaktadır. Veri niteliği bakımından bu değerlerden Cronbach's Alpha, rho_A ve CR değerlerinin 0,70'in üzerinde, Average Variance Extracted (AVE) değerinin 0,50'in üzerinde olması beklenmektedir. Yakınsak geçerliliğin ölçülmesi için CR değerinin AVE değerinden büyük olması gerekmektedir. Bu noktada veri niteliğinin tespitine ilişkin yapılan analiz bulguları Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Faktör Yük Değerleri, Güvenilirlik ve Geçerlilik

İfadeler	Faktör Yükü	Ortalama	Standard Sapma	Basıklık	Çarpıklık
Yeşil Dönüştürücü Liderlik Ölçeği					
Cronbach's Alpha= 0,937, rho_A=0,939, CR=0,950, AVE=0,760					
YDLider1	0,856	4,194	0,691	1,395	-0,846
YDLider2	0,865	4,213	0,720	1,297	-0,925
YDLider3	0,867	4,185	0,708	1,560	-0,933
YDLider4	0,890	4,221	0,798	1,619	-1,185
YDLider5	0,898	4,192	0,832	2,221	-1,325
YDLider6	0,856	4,242	0,814	2,533	-1,381
İşe Adanma Ölçeği					
Cronbach's Alpha= 0,932, rho_A=0,943, CR=0,943, AVE=0,649					
Adanma1	0,845	4,197	0,692	2,345	-1,023
Adanma2	0,857	4,129	0,760	2,682	-1,241
Adanma3	0,861	4,170	0,704	2,434	-1,079
Adanma4	0,871	4,189	0,746	1,573	-1,054
Adanma5	0,854	4,165	0,828	3,198	-1,489
Adanma6	0,853	4,065	0,858	2,554	-1,381
Adanma7	0,695	4,305	0,632	2,929	-0,982
Adanma8	0,695	4,249	0,675	3,098	-1,100
Adanma9	0,686	4,336	0,677	3,271	-1,228
Sürdürülebilir Örgütsel Performans Ölçeği					
Cronbach's Alpha= 0,883, rho_A=0,917, CR=0,914, AVE=0,681					
SOrgutPer1	0,886	4,472	0,608	2,438	-1,150
SOrgutPer2	0,895	4,448	0,618	2,136	-1,089
SOrgutPer3	0,889	4,451	0,586	2,167	-0,956
SOrgutPer4	0,756	4,480	0,588	1,836	-0,987
SOrgutPer5	0,677	4,480	0,588	1,836	-0,987
Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeği					
Cronbach's Alpha= 0,994, rho_A=0,994, CR=0,994, AVE=0,902					
YIKY1	0,928	4,110	1,170	1,629	-1,586
YIKY2	0,957	4,120	1,169	1,675	-1,599
YIKY3	0,953	4,113	1,167	1,671	-1,593
YIKY4	0,963	4,163	1,188	1,988	-1,712
YIKY5	0,961	4,218	1,158	2,441	-1,819
YIKY6	0,962	4,269	1,140	2,876	-1,925
YIKY7	0,963	4,259	1,142	2,798	-1,906
YIKY8	0,966	4,259	1,155	2,623	-1,878
YIKY9	0,957	4,249	1,144	2,613	-1,858
YIKY10	0,895	4,269	1,138	2,828	-1,913
YIKY11	0,937	4,288	1,144	2,846	-1,932
YIKY12	0,931	4,285	1,143	2,838	-1,928
YIKY13	0,928	4,269	1,140	2,789	-1,905
YIKY14	0,936	4,353	1,158	2,955	-2,010
YIKY15	0,960	4,288	1,148	2,795	-1,926
YIKY16	0,957	4,269	1,146	2,700	-1,891
YIKY17	0,962	4,271	1,145	2,745	-1,902
YIKY18	0,967	4,420	1,075	4,454	-2,281
YIKY19	0,957	4,230	1,136	2,620	-1,841

Note. CR= Composite Reliability, AVE= Average Variance Extracted

Tablo 2'de verilen değerlere göre ölçeklerde yer alan her bir değişkenin faktör değerinin eşik değer olarak kabul edilen 0,50'nin üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2014). Elde edilen değerlerin tüm değişkenler için istenilen ölçütler içerisinde olması nedeniyle ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik açısından herhangi bir sorunun olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca CR değerinin AVE değerinden büyük

olması gerekliliği de ölçeklerin tümü için sağlanmıştır. Ancak bu değerlendirmelerin yanı sıra ölçekler arası ayrışım geçerliliğinin de kontrol edilmesi gerekmektedir. Fornell ve Larcker tarafından ayrışım geçerliliğinin sağlanması için AVE değerlerinin değişkenlerin korelasyonundan daha yüksek bir değere sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrışım geçerliliği gizil değişkenlerin diğer gizil değişkenlerden ne ölçüde ayırt edildiğinin belirlenmesinde kullanılan bir ölçüt olarak tanımlanabilir. Literatürde Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen kriter ile Henseler vd., (2015) tarafından önerilen Heterotrait-Monotrait (HTMT) ölçütü, sıklıkla tercih edilen ayrışım geçerliliği yöntemleri olarak kullanılmaktadır. Tablo 4'te Fornell-Larcker ve Heterotrait-Monotrait kriterlerine göre ayrışım geçerliği değerleri verilmiştir.

Tablo 4: Ayrışım Geçerliliği Analizi

Fornell-Larcker Kriterleri					**HTMT Kriterleri**			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Sürdürülebilir Örgüt Performansı	0,825							
Yeşil Dönüştürücü Liderlik	0,415	0,872			0,446			
Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi	0,460	0,698	0,950		0,473	0,720		
İşe Adanma	0,404	0,700	0,696	0,806	0,449	0,739	0,711	

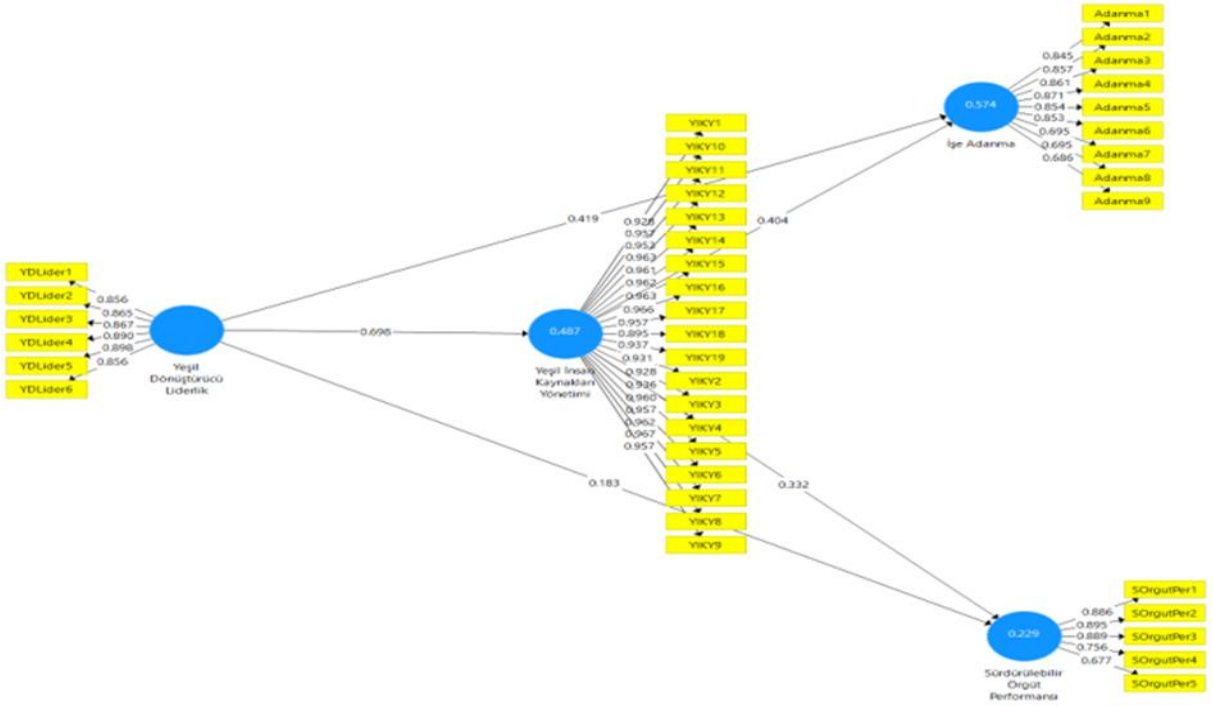
Fornell-Larcker kriterinde değişkenlerin kesişim noktasında bulunan katsayılar ilgili değişkenlerin AVE katsayılarının karekökünü ifade etmekte olup ayrışım geçerliği sağlanmıştır. Ayrıca PLS-SEM araştırmalarında önerilen HTMT, araştırma yapıları arasındaki ortalama korelasyonların, yapılara ait ifadeler içindeki ortalama korelasyonların geometrik ortalamasının hesaplanması ile ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Voorhees vd., 2016). Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) kriterine göre eşik değerin 0,90'ın altında olması gerektiği belirtilmekte olup (Henseler vd., 2015) Tablo 3'e göre değerler 0,90'ın altında olduğundan ayrışım geçerliği sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında geliştirilen modelin uyum iyiliğine ilişkin analiz verileri Tablo 5'te sunulmuştur. Değerler açısından, ölçek ifade sayısı ve örneklem büyüklüğü dikkate alındığında, Standardized Root Mean Square (SRMR) değerinin 0,080'in altında ve Normed Fit Index (NFI) değerinin 0,80'in üzerinde olması gerekmektedir. Yapılan analiz neticesinde elde edilen verilerin, bahse konu değerler noktasında yeterli uyum iyiliği değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Model Uyum İyiliği Değerleri

Model Fit Değerleri		
	Doygun Model	**Tahmini Model**
SRMR	0,049	0,050
d_ULS	1.909	1.952
d_G	2547,000	2548,000
Chi-Square	4463,502	4464,317
NFI	0,835	0,835

Model yeterli geçerlilik, güvenilirlik ve uyum değerlerine sahip olduğu için hipotez testleri için bootstrapping yöntemi ile 5.000 örneklem büyüklüğü seçilerek yapısal eşitlik modellemesi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda yol katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için, Beta, p ve t değerleri dikkate alınmıştır (Hair vd., 2017). Yapılan analize ait görsel Şekil 2 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Şekil 2: Yapısal Eşitlik Modellemesi (SEM) İle Test Edilen Araştırma Modeli.

Şekil 2, araştırmada test edilen yapısal eşitlik modelinin analiz sonuçlarını yansıtmaktadır. Modelde yeşil dönüştürücü liderlik, yeşil insan kaynakları yönetimi, işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler analiz edilmiştir. Yapısal model, Smart-PLS 4 yazılımı kullanılarak oluşturulmuş ve modeldeki aracılık etkileri bootstrapping yöntemi ile (5000 örnekleme) değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında oluşturulan yapısal modelin uyum iyiliği değerlerine bakıldığında SRMR<0,080 değerinin 0,049 olduğu görülmüştür. d_ULS değeri 1.909; d_G değeri ise 2547 olarak tespit edilmiştir. Chi-Square<5 değeri 4463,502 olarak belirlenmiş ve NFI>0,80 değerinin ise 0,835 olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kurulan modelden elde edilen uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. İlgili değerlerde Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değerinin 0,08'in altında, Normed Fit Index (NFI) değerinin ise 0,80'in üzerinde olması gerektiği belirtilmektedir (Byrne, 2016). Yapılan analiz sonucunda bütün hipotezlerin desteklendiği görülmüştür. Hipotez testlerine ilişkin durumu gösteren bulgular aşağıda yer alan Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Hipotez Testleri

Yol Analizi	ß	Standard Sapma	t-Value	p	Hipotezler
Doğrudan Etkiler					
Yeşil Dönüştürücü Liderlik -> Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi	0,698	0,038	18,254	**0,000**	**H_1 Kabul**
Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi -> İşe Adanma	0,404	0,057	7,094	**0,000**	**H_2 Kabul**
Yeşil Dönüştürücü Liderlik -> İşe Adanma	0,419	0,055	7,603	**0,000**	**H_3 Kabul**
Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi -> Sürdürülebilir Örgüt Performansı	0,332	0,071	4,649	**0,000**	**H_4 Kabul**
Yeşil Dönüştürücü Liderlik -> Sürdürülebilir Örgüt Performansı	0,183	0,073	2,504	**0,012**	**H_5 Kabul**
Dolaylı Etkiler					
Yeşil Dönüştürücü Liderlik -> Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi -> İşe Adanma	0,282	0,046	6,098	**0,000**	**H_6 Kabul (Kısmi)**
Yeşil Dönüştürücü Liderlik -> Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi -> Sürdürülebilir Örgüt Performansı	0,231	0,052	4,483	**0,000**	**H_7 Kabul (Kısmi)**

Yapılan analizler sonucunda yeşil DL'lik ile yeşil insan kaynakları yönetimi arasında (ß=0,698, p<0,01) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiş, elde edilen bulgular bağlamda H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yine yapılan analizler yeşil insan kaynakları yönetimi ile işe adanma arasında (ß=0,404, p<0,01) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirlenmiş bu nedenle H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Yeşil DL'lik ile işe adanma arasındaki ilişkiye yönelik elde edilen veriler (ß=0,419, p>0,01) bu ilişkinin anlamlı ve pozitif yönlü olduğunu göstermiş ve H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Araştırmanın dördüncü hipotezini test etmek amacıyla yapılan analizler yeşil insan kaynakları yönetimi ile sürdürülebilir örgüt performansı arasında (ß=0,332, p<0,01) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiş, dolayısıyla H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Yine yapılan analizler neticesinde yeşil DL'lik ile sürdürülebilir örgüt performansı arasında (ß=0,183, p<0,05) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirlenmiş, bu nedenle H_5 hipotezi kabul edilmiştir. Aracılık etkilerine ilişkin yapılan analizlerde ise yeşil DL'liğin işe adanma üzerindeki etkisinde yeşil insan kaynakları yönetiminin aracılık rolünün (ß=0,282, p<0,01) bulunduğu belirlenmiş ve H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Bununla birlikte yeşil DL'liğin, sürdürülebilir örgüt performansı üzerindeki etkisinde yeşil insan kaynakları yönetiminin aracılık rolünün (ß=0,231, p<0,01) bulunduğu belirlenmiş ve H_7 hipotezi de kabul edilmiştir.

Aracılık ile ilgili hipotezlerin kabul edilmesi ile birlikte hipotezlerin Variance Accounted for (VAF) değeri üzerinde de anlamlılıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan VAF ile yapılan hesaplamada VAF değerinin %0-20 aracılık yok, %20-80 kısmi aracılık, %80-100 tam aracılık olduğu belirtilmektedir (Henseler vd., 2015). Buna göre aracılık ilişkisi olduğu kabul edilen hipotezlerin her ikisinin de VAF değeri bağlamında kısmi aracılık gösterdiği tespit edilmiştir. VAF değer hesaplamaları Tablo 7 ve Tablo 8'de görülmektedir

Tablo 7: VAF değeri (H_6 için)

A	B	C	SONUÇ
0,698	0,404	0,419	
	A*B	(a*b)+C	
	0,281992	0,700992	**0,402276**

Tablo 8: VAF değeri (H_7 için)

A	B	C	SONUÇ
0,698	0,332	0,183	
	A*B	(a*b)+C	
	0,231736	0,414736	**0,558755**

Yapısal eşitlik modellemesi ile birlikte birçok sonuç ortaya çıkmak ile beraber yapılan analizlerin kalitesini belirlemek adına Q^2 analizinin yapılması beklenmektedir. Q^2 değerinin sıfırın üzerinde olması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: R^2 ve Q^2 değerleri.

Maddeler	R^2	R^2 Adj.	Q^2
Sürdürülebilir Örgüt Performansı	0,229	0,225	0,149
Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi	0,487	0,486	0,436
İşe Adanma	0,574	0,572	0,365

Yapısal eşitlik modellemesi sonucunda elde edilen ß katsayıları, değişkenler arasındaki ilişkilerin yalnızca istatistiksel olarak değil, pratik düzeyde de anlamlı olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2019; Henseler vd., 2015). Bu noktadan değerlendirildiğinde, yeşil dönüştürücü liderliğin yeşil insan kaynakları uygulamaları üzerindeki etkisi yüksek düzeyde (ß=0.62) bulunmuştur. Söz konusu değer, örgütsel düzeyde liderlik davranışlarının çevreci insan kaynakları politikalarını şekillendirmede güçlü bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, yeşil insan kaynakları yönetiminin işe adanma üzerindeki etkisi orta düzeyde (ß=0.41) bulunmuş ve bu durum çalışanların çevresel hassasiyet gözeten uygulamalar karşısında motivasyonlarının arttığını işaret etmektedir. Etki düzeyleri dikkate alındığında, sürdürülebilir örgütsel performansa en yüksek katkının işe adanma üzerinden dolaylı yoldan gerçekleştiği görülmektedir. Bu bulgu, yalnızca bireysel iş tatmininin değil, aynı zamanda örgütün çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğinin de çalışan bağlılığı ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya

koymaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında (Mansour vd., 2023; Putra, 2024; Seočanac ve Dimitrovski, 2024; Yanhong ve Rafiq, 2024; Zhao vd., 2021), elde edilen ß katsayılarının hem tutarlı hem de bağlama özgü güçlü etkiler içerdiği dikkat çekmektedir. Bu da araştırmanın teorik modelinin geçerliliğini desteklerken, kentsel bağlamda KOBİ'ler için uygulanabilir stratejik çıkarımlar sunmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda elde dilen bulgular sonuç bölümünde daha detaylı olarak ele alınmış ve literatür ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

5. Sonuç

Bu araştırmada, yeşil DL'liğin çalışanların işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans üzerindeki ilişkisi incelenmiş, bu ilişkide yeşil insan kaynakları yönetiminin (Yeşil İKY) aracı rolü değerlendirilmiştir. Yapılan analizler, yeşil DL'liğin hem doğrudan hem de dolaylı ilişkilerinin anlamlı ve pozitif olduğunu göstermektedir. Araştırmanın sonuçları, yeşil liderliğin ve insan kaynakları yönetimi süreçlerinin işletmelerde sürdürülebilirlik odaklı dönüşüm yaratmada kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bulgular, alan yazındaki önceki çalışmalarla kıyaslanarak aşağıda her bir hipotez özelinde tartışılmıştır.

Araştırmanın birinci hipotezine yönelik yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar, yeşil DL'lerin, örgütlerinde yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarını teşvik ettiğini ve bu uygulamaların benimsenmesine katkı sağladığını göstermektedir. Yeşil DL, çalışanların çevresel sürdürülebilirlik konularında bilinçlenmesini sağlarken, örgütün insan kaynakları politikalarının çevreci uygulamalarla şekillendirilmesine öncülük etmektedir. Bu bulgu, Sanusi vd. (2023) ve Achmada vd. (2024) tarafından yapılan çalışmalarda belirtilen, yeşil liderliğin çalışanların çevreci motivasyonunu artırarak kurumsal sürdürülebilirlik politikalarının etkinliğini artırdığı yönündeki bulgularla örtüşmektedir. Ayrıca, araştırmanın sonuçları, liderlerin çevresel sorumluluk bilinci ile hareket etmesinin, insan kaynakları yönetimi süreçlerinin çevreci politikalar doğrultusunda şekillendirilmesine katkı sunduğunu desteklemektedir.

İkinci hipotez bağlamında elde edilen araştırma sonuçları, yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının çalışanların işe adanma seviyelerini artırdığını ortaya koymuştur. Bu bulgu çevreci insan kaynakları uygulamalarının (örn; yeşil işe alım süreçleri, çevre dostu eğitim programları ve sürdürülebilir performans yönetimi) çalışanların örgütlerine yönelik olumlu algı ve davranışlarda bulunma eğilimlerini arttırdığına işaret etmektedir. Kim vd. (2013) ve Putra (2024) tarafından yapılan çalışmalar da yeşil insan kaynakları yönetiminin çalışanların işe yönelik motivasyonlarını artırdığı ve örgüte olan bağlılıklarını güçlendirdiği yönünde benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Özellikle iş kaynakları ve kişisel kaynaklar teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, yeşil İKY uygulamalarının, çalışanların işlerine duyduğu bağlılığı artırma ve iş süreçlerine anlam katma mekanizmasını nasıl şekillendirdiği daha net anlaşılmaktadır.

Araştırmanın üçüncü hipotezi bağlamında yapılan analizler, yeşil DL'lerin çalışanların işe adanma düzeylerini üzerinde pozitif yönlü anlamlı ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, Mukonza ve Swarts (2019) ile Achmada vd. (2024) tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen, yeşil liderlerin çalışan bağlılığı üzerindeki olumlu ilişkisini vurgulayan bulgularla uyumludur. Yeşil DL'ler, çalışanlarını çevresel hedefler doğrultusunda motive ederek, onların işlerine daha fazla anlam yüklemelerini sağlamakta ve örgüt içindeki sürdürülebilirlik bilincini artırmaktadır. Bununla birlikte, araştırma sonuçları, yeşil liderlerin ilham verici motivasyon, bireyselleştirilmiş ilgi ve entelektüel teşvik gibi liderlik unsurlarını kullanarak çalışanların işe yönelik ilgisini artırdığını da ortaya koymaktadır.

Araştırmanın dördüncü hipotezi bağlamında elde edilen bulgular, yeşil insan kaynakları yönetiminin sürdürülebilir örgütsel performans üzerinde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yeşil İKY uygulamalarının, çalışanların çevresel farkındalığını artırarak sürdürülebilir iş süreçlerine olan

katkılarını güçlendirdiği belirlenmiştir. Zhao vd. (2021) ve Neacsu ve Georgescu (2023) tarafından yapılan araştırmalar, yeşil insan kaynakları yönetimi süreçlerinin, örgütlerin uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarında kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, işletmelerin insan kaynakları politikalarını sürdürülebilirlik odaklı şekilde düzenlemelerinin, örgütsel performansı artırmada etkili bir strateji olduğunu ortaya koymaktadır.

Beşinci hipoteze ilişkin elde edilen araştırma sonuçları, yeşil DL'lik ile sürdürülebilir örgütsel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı biçimde ilişki olduğu gözlenmektedir. Yeşil DL'lerin çevre dostu iş uygulamalarını teşvik etmesi, işletmelerin sürdürülebilirlik odaklı dönüşüm süreçlerini güçlendirmektedir. Dai vd. (2022) tarafından yapılan araştırmalarda da dönüştürücü liderliğin örgütlerin sürdürülebilirlik performansını artırdığı vurgulanmıştır. Araştırma bulguları, liderlerin çevreci değerleri benimsemesinin, çalışanların çevresel sürdürülebilirlik bilincini artırarak örgütün sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasına katkı sağladığını göstermektedir.

Araştırmanın altıncı ve yedinci hipotezleri yeşil insan kaynakları yönetiminin, yeşil DL'lik ile işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans arasındaki ilişkide aracılık rolünü tespit etmeye yöneliktir. Bu amaçla yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar, yeşil insan kaynakları yönetiminin, yeşil DL'lik ile işe adanma ve sürdürülebilir örgütsel performans arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynadığını göstermektedir. Bu bulgu, Putra (2024) ve Yadav vd. (2024) tarafından yapılan çalışmalarda, yeşil insan kaynakları politikalarının örgütsel süreçlere entegre edilmesinin çalışan bağlılığı ve örgütsel performans üzerindeki etkisini artırdığı yönündeki bulgularla örtüşmektedir. Özellikle çevreci insan kaynakları uygulamalarının etkin bir şekilde uygulanması, liderlik etkisini daha güçlü hale getirmekte ve işletmelerin uzun vadeli sürdürülebilirlik stratejilerini desteklemektedir.

Araştırmanın Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerinde gerçekleştirilmesi, çalışmanın bulgularını iş dünyasında sürdürülebilir yönetim anlayışını benimsemeye çalışan küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından özellikle değerli kılmaktadır. Araştırma bulguları, bu tür işletmelerde yeşil insan kaynakları uygulamalarının hem çalışan bağlılığına hem de örgütsel sürdürülebilirlik performansına katkı sunduğunu göstermektedir.

Çalışmanın Kısıtları:

Bu araştırmanın bulguları literatüre ve uygulamaya önemli katkılar sunmakla birlikte, birtakım sınırlılıklar da içermektedir. Buna göre yapılan bu araştırma yalnızca Trabzon Arsin Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'ler örneklem alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum, elde edilen sonuçların farklı sektörler, bölgeler veya büyük ölçekli işletmelere genellenebilirliği noktasında bir kısıt teşkil etmektedir. Bir diğer kısıt, araştırmada yalnızca nicel veri toplama yöntemi olan anket tekniğinin kullanılmasıdır. Bu durum, katılımcıların davranışlarını derinlemesine anlamaya yönelik derinlemesine çıkarımlarda bulunmayı sınırlandırmaktadır. Özellikle çalışanların yeşil liderlik ve insan kaynakları politikalarına yönelik algılarını daha detaylı değerlendirebilmek için gelecekte nitel veya karma yöntemlerin tercih edilmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu tercih, çalışmanın genellenebilirliği noktasında önemli bir kısıtlılığa neden olmaktadır. Y

Gelecek Araştırmalar:

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular, işletmelerin çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden liderlik ve insan kaynakları yönetimi politikalarını benimsemelerinin, çalışan bağlılığını ve örgütsel performansı artırmada kritik bir faktör olduğunu göstermektedir. İlerleyen çalışmalarda, farklı sektörlerde yapılacak araştırmalar ile bulguların genellenebilirliği artırılabilir, farklı örnekleme yöntemleri uygulanabilir ayrıca nitel ya da karma araştırma yöntemleriyle çalışanların yeşil liderlik algılarının daha detaylı incelenmesi, dolayısıyla kavramlar arası ilişki örüntüsünün daha kapsamlı olarak ortaya konulması, alanyazına katkısı bakımından önerilmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve başka üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

KAYNAKÇA:

Achmada, A. Y., Hermanto, B., & Tresna, P. W. (2024). Initiating Green Innovation: The Role of Green Transformational Leadership in Corporate Sustainability. *Jurnal Ilmu Administrasi: Media Pengembangan Ilmu dan Praktek Administrasi*, *21*(1), 46-57. https://doi.org/10.31113/jia.v21i1.1157

Al Hammadi, F., & Hussain, M. (2018). Sustainable organizational performance: A study of health-care organizations in the United Arab Emirates. *International Journal of Organizational Analysis*, *27*(1), 169-186. https://doi.org/10.1108/IJOA-10-2017-1263

Ayandibu, A. O. (2019). Green transformational leadership and organizational behavior effectiveness. In *Contemporary multicultural orientations and practices for global leadership* (pp. 225-244). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6286-3.ch012

Bakker, A. B., Albrecht, S. L., & Leiter, M. P. (2011). Key questions regarding work engagement. *European journal of work and organizational psychology*, *20*(1), 4-28. https://doi.org/10.1080/1359432X.2010.485352

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership. Psychology press.

Bombiak, E. (2019). *Green human resource management–the latest trend or strategic necessity? Entrepreneurship and Sustainability Issues, 6 (4), 1647-1662*. https://doi.org/10.9770/jesi.2019.6.4(7)

Butt, A., Arshad, Z., & Butt, U. (2024). The Impact of Green Transformational Leadership on Sustainable Performance in Pakistan's Manufacturing Sector: The Mediation Effect of Green Innovation. *Qlantic Journal of Social Sciences*, *5*(3), 137-151. https://doi.org/10.55737/qjss.597193536

Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Byrne, B. M. (2016). *Structural Equation Modeling With AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming, Third Edition* (3. bs). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315757421

Cahyadi, A., Natalisa, D., Poór, J., Perizade, B., & Szabó, K. (2022). Predicting the relationship between green transformational leadership, green human resource management practices, and employees' green behavior. *Administrative Sciences*, *13*(1), 5. https://doi.org/10.3390/admsci13010005

Chen, Y. S. ve Chang, C. H. (2012). The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership and green creativity. *Journal of Business Ethics*, 116, 107–119. https://doi.org/10.1007/s10551-012-1452-x

Chowdhury, S. R., Mendy, J., & Rahman, M. (2023). A systematic literature review of GHRM: organizational sustainable performance reimagined using a new holistic framework. *Sustainability*, *15*(9), 7513. https://doi.org/10.3390/su15097513

Corbeanu, A., & Iliescu, D. (2023). The link between work engagement and job performance. *Journal of Personnel Psychology*. https://doi.org/10.1027/1866-5888/a000316

Çavuşoğlu, V., & Kıray, A. (2023). İşe Adanma ve Öz Yeterliliğin Akademik Performans ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(4), 1456-1478. https://doi.org/10.32709/akusosbil.1093973

Dai, Y., Abdul-Samad, Z., Chupradit, S., Nassani, A. A., Haffar, M., & Michel, M. (2022). Influence of CSR and leadership style on sustainable performance: moderating impact of sustainable entrepreneurship and mediating role of organizational commitment. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *35*(1), 3917-3939. https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.2007151

Eldor, L. (2016). Work engagement: Toward a general theoretical enriching model. *Human Resource Development Review*, *15*(3), 317-339. https://doi.org/10.1177/1534484316655666

Erbaşı, A. (2021). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları ölçeğinin Türkçe'ye uyarlaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(23), 247-262. https://doi.org/10.36543/kauiibfd.2021.012

Evitha, Y., Vikaliana, R., Sabaruddin, L., Sapta, A., & Abdul, F. (2021). Description and Causes of Having Work Engagement In Employees. *Ilomata International Journal of Management*. https://doi.org/10.52728/ijjm.v2i3.282

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39-50. https://doi.org/10.2307/3151312

Garetti, M., & Taisch, M. (2012). *Sustainable manufacturing: trends and research challenges*. Production Planning & Control, 23(2-3), 83–104. https://doi.org/10.1080/09537287.2011.591619

Gürlek, M., & Tuna, M. (2019). İşe adanmanın teorik temelleri ve ölçümü. *Türk Psikoloji Yazıları*, *22*(44), 35-49. https://doi.org/10.31828/tpy1301996120191005m000012

Hair, J. F., Matthews, L. M., Matthews, R. L., & Sarstedt, M. (2017). PLS-SEM or CB-SEM: Updated guidelines on which method to use. *International Journal of Multivariate Data Analysis*, *1*(2), 107-123. https://doi.org/10.1504/IJMDA.2017.087624

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *43*(1), 115-135. https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8

Hossin, M. A., Hosain, M. S., Frempong, M. F., Adu-Yeboah, S. S., & Mustafi, M. A. A. (2021). What drives sustainable organizational performance? The roles of perceived organizational support and sustainable organizational reputation. *Sustainability*, *13*(22), 12363. https://doi.org/10.3390/su132212363

Kerse, G., Maden, Ş., & Selçuk, E. T. (2021). Yeşil dönüştürücü liderlik, yeşil içsel motivasyon ve çalışanın yeşil davranışı: Ölçek uyarlama ve ilişki tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *13*(2), 1574-1591. https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1216

Kim, W., Kolb, J. A., & Kim, T. (2013). The relationship between work engagement and performance: A review of empirical literature and a proposed research agenda. *Human resource development review*, *12*(3), 248-276. https://doi.org/10.1177/1534484312461635

Kráľová, K. (2023). Green human resource management practices in the context of sustainable business development. *Social & Economic Revue*, *21*(2). https://doi.org/10.52665/ser20230205

Lee, Y., Kwon, K., Kim, W., & Cho, D. (2016). Work engagement and career: Proposing research agendas through a review of literature. *Human Resource Development Review*, *15*(1), 29-54. https://doi.org/10.1177/1534484316628356

Mansour, L., Spătariu, E. C., & Gheorghiu, G. (2023). Organizational Performance and Corporate Governance from the Inside Out. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, *23*(2), 501-510. https://doi.org/10.61801/OUAESS.2023.2.60

Molina-Azorin, J. F., López-Gamero, M. D., Tarí, J. J., Pereira-Moliner, J., & Pertusa-Ortega, E. M. (2021). Environmental management, human resource management and green human resource management: A literature review. *Administrative Sciences*, *11*(2), 48. https://doi.org/10.3390/admsci11020048

Mukonza, C., & Swarts, I. (2019). Examining the role of green transformational leadership on promoting green organizational behavior. In *Contemporary multicultural orientations and practices for global leadership* (pp. 200-224). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6286-3.ch011

Neacşu, M., & Georgescu, I. E. (2023). Financial performance-organizational sustainability relationship. Literature review. *Scientific Annals of Economics and Business*, *70*(SI), 99-120. https://doi.org/10.47743/saeb-2023-0016

Oktaysoy, O., Kaygın, E., & Topçuoğlu, E. (2023). Olumsuz düşünce döngüsü ve kolektif şükranın işyeri mutluluğuna etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *15*(1), 243-259. https://doi.org/10.20491/isarder.2023.1584

Peerzadah, S. A., Mufti, S., & Nazir, N. A. (2018). Green human resource management: a review. *International Journal of Enhanced Research in Management & Computer Applications*, *7*(3), 790-795.

Putra, B. A. (2024). Green human resource management and its role in driving sustainable organization. *IJEBD (International Journal of Entrepreneurship and Business Development)*, *7*(2), 253-258. https://doi.org/10.29138/ijebd.v7i2.2662

Rumijati, A., & Novianti, K. R. (2024). The Development of Green Transformational Leadership: A Bibliometric Analysis. *MEC-J (Management and Economics Journal)*, *8*(2), 133-144. https://doi.org/10.18860/mec-j.v8i2.26309

Sanusi, I., Farida, I., & Sopiah (2023). Green transformational leadership: Systematic literature review. *Asian Journal of Economics and Business Management*. https://doi.org/10.53402/ajebm.v2i2.314

Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2003). *Test manual for the Utrecht Work Engagement Scale*. Unpublished manuscript, Utrecht University, the Netherlands. Retrieved from http://www.schaufeli.com https://doi.org/10.1037/t76451-000

Seočanac, M., & Dimitrovski, D. (2024). Green transformational leadership in Tourism–State of the art. In *Tourism International Scientific Conference Vrnjačka Banja-TISC* (Vol. 8, No. 1, pp. 234-245). https://doi.org/10.52370/TISC24234MS

Shimazu, A., Schaufeli, W. B., Miyanaka, D., & Iwata, N. (2010). Why Japanese workers show low work engagement: An item response theory analysis of the Utrecht Work Engagement scale. *BioPsychoSocial Medicine*, *4*, 1-6. https://doi.org/10.1186/1751-0759-4-17

Steinhart, J. (2024, June). Sustainable Organizational Performance, its Trends and Developments. In *Envıronment. Technologıes. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (Vol. 1, pp. 339-347). https://doi.org/10.17770/etr2024vol1.8011

Tang, G., Chen, Y., Jiang, Y., Paille, P., & Jia, J. (2018). Green human resource management practices: scale development and validity. Asia Pacific Journal of Human Resources, 56(1), 31-55.

Topçuoğlu, E., Kavak, O., & Yenikaya, M. A. (2022). İnovatif Bir Strateji Olarak Dijital Liderliğin Teknoloji Kabul Modeli ile Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *24*(42), 569-585. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2437584

Turan, İ., & Sundu, M. (2021). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(78), 731-744. https://doi.org/10.17755/esosder.814372

Voorhees, C. M., Brady, M. K., Calantone, R., & Ramirez, E. (2016). Discriminant validity testing in marketing: An analysis, causes for concern, and proposed remedies. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *44*(1), 119-134. https://doi.org/10.1007/s11747-015-0455-4

Yadav, A., Jindal, L., Verma, R., & Vishwakarma, K. (2024). The role of green human resource management – an assessment. *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, *5*(4), 276–282. https://doi.org/10.29121/shodhkosh.v5.i4.2024.1868

Yanhong, L., & Rafiq, M. (2024). Transformational Leadership: Navigating Green Behaviour Through the Ethical Climate and Overall Justice. *Vision*. https://doi.org/10.1177/09722629241242630

Yavuz, N. (2020). Yeşil insan kaynakları yönetimi ve yeşil iş yetkinliklerinin içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *12*(3), 2669-2681. https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1000

Yildiz, H., & Kavak, O. (2017). The regulatory role of compassion in the influence of the personality trait of responsibility on task and contextual performance. *Journal of Management Marketing and Logistics*, *4*(4), 408-422. https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.729

Yin, Q. (2023). The Impact of Green Human Resource Management on Organizational Performance. *Front. Bus. Econ. Manag*, *11*, 112-115. https://doi.org/10.54097/fbem.v11i3.13198

Zhao, F., Kusi, M., Chen, Y., Hu, W., Ahmed, F., & Sukamani, D. (2021). Influencing mechanism of green human resource management and corporate social responsibility on organizational sustainable performance. *Sustainability*, *13*(16), 8875. https://doi.org/10.3390/su13168875

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Today, leadership and human resources practices play a critical role in achieving environmental sustainability goals for businesses. However, the effects of green transformational leadership on employee engagement and sustainable organizational performance and the mediating role of green human resources management in this relationship have not yet been sufficiently clarified. The main research problem of this study is to understand the effects of green leadership practices on employee behavior and organizational sustainability and to reveal the function of Green HRM in this process.

Research Questions:

How does green transformational leadership affect employees' work engagement and sustainable organizational performance, and does green human resource management play a mediating role in this relationship?

Literature Review:

In recent years, global environmental issues such as climate change, resource depletion, and ecological degradation have compelled businesses to adopt sustainability-focused management approaches. This transformation has especially affected leadership styles and human resource management (HRM) practices. In this context, green transformational leadership (GTL) has emerged as a prominent leadership model that integrates environmental vision into organizational culture, motivating employees to engage in eco-friendly behaviors (Mukonza & Swarts, 2019; Ayandibu, 2019). GTL not only influences individual behaviors but also serves as a driving force behind green innovation and sustainable organizational change (Achmada et al., 2024).

Complementing this leadership approach, green human resource management (GHRM) plays a critical role in institutionalizing environmentally responsible behavior. GHRM encompasses practices such as green recruitment, environmentally focused training programs, sustainable performance evaluations, and eco-based incentive systems (Molina-Azorin et al., 2021; Putra, 2024). These practices not only promote environmental awareness but also contribute positively to employee engagement, job satisfaction, and organizational citizenship behavior (Bombiak, 2019; Kráľová, 2023).

Meanwhile, work engagement has become a key concept in organizational behavior, associated with enhanced performance and stronger emotional commitment. Studies have shown that environmentally sensitive leadership and HR practices can significantly increase employees' internal motivation and level of engagement (Kim et al., 2013; Shimazu et al., 2010). However, most studies explore these relationships in isolation, and the mediating role of GHRM between green leadership and work engagement or sustainable performance remains underexplored (Yadav et al., 2024; Peerzadah et al., 2018).

This study addresses that gap by investigating the direct and indirect relationships between green transformational leadership, work engagement, and sustainable organizational performance. In particular, it contributes to the literature by testing the mediating effect of GHRM, especially within the context of small and medium-sized enterprises (SMEs), where such interactions have been rarely studied.

Methodology:

Findings:

The main objective of this study is to examine the impact of green transformational leadership on employees' work engagement and sustainable organizational performance, and to investigate the mediating role of green human resource management (GHRM) practices in this relationship. To achieve this, quantitative data were collected via surveys from 396 employees working in SMEs located in the Arsin Organized Industrial Zone of Trabzon. The data collected were analyzed using Structural Equation Modeling (SEM) via Smart-PLS 4 software.

In terms of methodology, the use of SEM allowed for a more comprehensive examination of both direct and indirect relationships compared to traditional regression analysis. Particularly, the application of the bootstrapping method provided reliable estimates for testing mediation effects. However, since the data were based on self-reports, future studies are recommended to include multiple data sources (e.g., managerial evaluations or behavioral observations) to enhance validity.

The analysis confirmed that all seven hypotheses proposed in the study were supported. Key findings are as follows:

- Green transformational leadership has a significant and positive effect on employees' work engagement, both directly and indirectly through GHRM.
- Similarly, sustainable organizational performance is positively influenced by both green leadership and green HRM practices.
- Mediation analyses revealed that GHRM plays a partial mediating role in both relationships (with VAF values ranging between 40% and 56%).
- Model fit indices indicate a good level of model adequacy (SRMR = 0.049; NFI = 0.835), confirming the structural validity of the proposed framework.

These findings underscore the strategic importance of integrating green leadership and HR practices into organizational processes, particularly for businesses aiming to achieve long-term sustainability goals through enhanced employee engagement and environmental alignment.

Results and Conclusions:

This study examined the effects of green transformational leadership on employees' work engagement and sustainable organizational performance and evaluated the mediating role of green human resource management (GHRM) in these relationships. Conducted among SMEs operating in the Arsin Organized Industrial Zone in Trabzon, the study found that all proposed hypotheses were statistically supported.

The analyses revealed that green transformational leadership has a positive and significant impact on GHRM practices (ß=0.698, $p<0.01$), indicating that environmentally conscious leadership fosters the development of green HR policies, thereby contributing to sustainability efforts. GHRM practices were also found to significantly enhance employees' work engagement (ß=0.404, $p<0.01$), suggesting that environmentally aligned HR initiatives increase motivation and commitment among employees.

Additionally, green transformational leadership directly affects work engagement in a positive manner (ß=0.419, $p<0.01$). The environmental vision and inspirational behaviors of leaders strengthen employees' emotional connection to their work and organization. Moreover, GHRM practices have a direct positive effect on sustainable organizational performance (ß=0.332, $p<0.01$), showing that environmentally focused HR activities such as training, performance management, and rewards contribute to long-term performance outcomes.

The direct effect of green transformational leadership on sustainable organizational performance was also found to be significant (ß=0.183, $p<0.05$), indicating that leadership supports environmentally sustainable outcomes beyond employee behavior. Mediation analyses showed that GHRM plays a partial mediating role in the relationships between green leadership and both work engagement and sustainable performance (VAF ranging between 40% and 55%). This highlights how green HR practices reinforce the influence of leadership and enhance organizational outcomes.

The findings obtained within the scope of this study provide both theoretical and practical contributions. Integrating green leadership with human resources strategies is a critical success factor for organizations pursuing sustainability goals. Especially in SMEs, the coordinated implementation of these two elements improves employee engagement and contributes significantly to long-term organizational performance.

Limitations and Recommendations:

This study offers important findings; however, it also has certain limitations. First, the research was limited to SMEs operating in the Arsin Organized Industrial Zone in Trabzon, which restricts the generalizability of the results to other regions, sectors, or larger-scale organizations. Future studies should consider broader and more diverse samples to enhance the validity and comparability of findings.

Additionally, the study employed only quantitative data collection methods (surveys), which limited the depth of insight into participants' perceptions and behaviors. Future research could benefit from incorporating qualitative methods, such as focus group interviews or in-depth interviews, to gain a more comprehensive understanding of how green leadership and green HR practices are reflected in organizational settings.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025| Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 15.04.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 02.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Yalpa, B.G. (2025). Yeşil Çalışan Katılımı (Green Work Engagement) Ölçeği Türkçe Geçerlemesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3554-3573.
https://doi.org/10.35674/kent.1676550

Yeşil Çalışan Katılımı (Green Work Engagement) Ölçeği Türkçe Geçerlemesi

Validation of the Green Work Engagement Scale in Turkish

Bilgen Gaye YALPA[1]

Öz

Yeşil çalışan katılımı; bireylerin iş yerinde çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik bilinçli, gönüllü ve aktif katılımını ifade eden kritik bir kavramdır. İş dünyasında sürdürülebilirlik odaklı uygulamaların giderek artmasıyla birlikte, çalışanların çevresel sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri ve sürdürülebilir iş süreçlerine katkıda bulunmaları, örgütsel performans açısından önemli bir unsur haline gelmiştir. Son yıllarda uluslararası literatürde yeşil çalışan katılımına yönelik akademik ilginin arttığı görülmektedir. Ancak, Türkçe literatürde bu konuyla ilgili ölçek geliştirme ve geçerlilik çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, Yeşil Çalışan Katılımı (YÇK) Ölçeği'nin geçerliliğini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu araştırma, söz konusu boşluğu gidermeyi ve YÇK Ölçeğini Türkçe'ye kazandırmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren üretim sektöründen 304 çalışandan oluşan bir örneklem kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini analiz etmek gayesiyle Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Analizler neticesinde, orijinal ölçeğin tek boyutlu yapısını koruyan ve altı maddeden oluşan güvenilir bir ölçme aracı Türkçe'ye uyarlanmıştır. Araştırma bulguları, YÇK Ölçeğinin Türkiye'de farklı sektörlerde yeşil çalışan katılımını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabileceğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma yalnızca ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasına katkı sağlamakla kalmayıp, sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları yönetimi ve örgütsel davranış alanlarında yapılacak gelecekteki araştırmalar için de sağlam bir temel oluşturmaktadır. Ölçek, iş dünyasında çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden politika ve uygulamaların geliştirilmesine yönelik önemli destek sunarak, Türkçe literatüre değerli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalışan katılımı, Geçerlik, Güvenirlik, Ölçek Uyarlama, Yeşil çalışan katılımı.

ABSTRACT

Green work engagement (GWE) is a critical concept that represents individuals' conscious, voluntary, and active participation in achieving environmental sustainability goals in the workplace. With the growing emphasis on sustainability-oriented practices in the business world, employees' awareness of environmental responsibility and their contributions to sustainable work processes have become key elements of organizational performance. In recent years, academic interest in GWE has significantly increased in the international literature. However, scale development and validation studies on this concept remain quite limited in Turkish literature. To date, no research has examined the validity of the GWE Scale in Turkish. To bridge this gap, the present research conducts the Turkish adaptation of the GWE Scale. Data were collected from a sample of 304 employees working in the manufacturing sector within an organized industrial zone. To assess the construct validity of the scale, CFA was conducted. The analyses confirmed that a reliable measurement tool, consisting of six items and preserving the unidimensional structure of the original scale, was successfully adapted into Turkish. The findings provide strong evidence that the version prepared in Turkish of the GWE Scale serves as a reliable and valid tool to assess green employee engagement across different sectors in Türkiye. This study not only contributes to the Turkish adaptation of the scale but also lays a solid foundation for future research in sustainability-oriented human resource management and organizational behavior. Furthermore, the scale offers valuable support for the development of policies and practices that promote environmental sustainability in the business world, making a significant contribution to the Turkish literature.

Keywords: Work engagement, Green work engagement, Scale adaptation, Validity, Reliability

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, bilgengayeyalpa@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7308-3597)

GİRİŞ

Küreselleşmenin mevcut koşullarında büyüme ve gelişme, organizasyonların en önemli gündemi haline gelmiştir. Aynı zamanda çevresel sorunlar, uluslararası düzeyde büyük ilgi görmektedir (Aboramadan, 2022; Bhutto vd., 2021). Artan endüstriyel faaliyetler ve değişen tüketim kalıpları, çevre üzerindeki zararlı etkiler nedeniyle bilim insanları, çevreciler ve politika yapıcılar arasında tartışma konusu olmuştur. Birçok sanayileşmiş ülke, ciddi kirliliğe neden olan enerji yoğun üretim süreçlerini değiştirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda çevre politikalarını uygulamaya koymaktadır (Quan vd., 2022; Patwary vd., 2022).

Doğal kaynakların hızla tükenmesi, iklimsel değişiklikler ve küresel ısınma gibi çevresel sorunlar giderek artmaktadır. Bu durum, işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarını benimsemesini zorunlu hale getirmiştir. Buna bağlı olarak sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamalar, şirketlerin ve çalışanların iş hayatında giderek daha fazla önem kazanmıştır (Ones ve Dilchert, 2012). Çevresel duyarlılık artık yalnızca kurumsal stratejilerin bir parçası değildir. Aynı zamanda bireysel düzeyde çalışan davranışlarını da etkilemektedir (Norton vd., 2017). İş dünyasında çevresel sürdürülebilirlik kavramı, yalnızca çevre dostu teknolojilerin benimsenmesini değil, aynı zamanda çalışanların sürdürülebilirlik odaklı iş süreçlerine aktif katılımını da gerektirmektedir (Ones ve Dilchert, 2012). Bu nedenle, kurumsal işletmelerin ekolojik tehlikeler konusundaki farkındalığı artırması gerekmektedir. Ayrıca çevresel konulara ilişkin anlayışı güçlendirerek aktif biçimde yeşil bir kültürü teşvik etmeleri önemlidir. Sürdürülebilir bir çevreyi içeren uygulamaların dahil edilmesi, bir organizasyonun rekabet avantajı ve imajı için önemli hale gelmektedir (Paillé vd., 2014; Tang vd., 2018).

İnsan kaynakları yönetimi (İKY), temel varlıklar olarak kabul edilen insan kaynaklarını kapsayan bir organizasyonun en değerli ve en önemli bölümü olarak kabul edilir ve aynı zamanda yeşil olma eğiliminden de etkilenmiştir (Ahmad, 2015). Aboramadan ve diğerlerine göre (2022), insan kaynakları organizasyonun önemli bir parçasıdır. Son yıllarda sürdürülebilir çevre yönetimine duyulan ihtiyaç hızla artmıştır. Bu süreçte yeşil yönetim anlayışı, şirketler için önemli bir araç haline gelmiştir.

İnsan kaynakları yönetimi (İKY) yöneticileri, temel İKY yöntemlerinin yolunda iyileştirme yaratacak olan yeşil yönetim yöntemlerini dahil ederek hedeflerini yeniden yapılandırmaya ve uygulamalarını geliştirmeye mecburdurlar (Alshaabani ve Rudnak, 2020; Ángel del Broí vd., 2008). Kurumsal sektör, işletme içindeki kaynakları sürdürülebilir şekilde kullanmayı hedeflemelidir. Ayrıca çalışan kapasitesini ve memnuniyetini artırmak, çevre korumasını ve yeşil ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yeşil insan kaynakları yönetimini benimsemelidir (Das ve Singh, 2016).

Birçok çalışma, çevre yönetimi girişimleri için çalışanların yeşil uygulamalara katılımının önemli olduğunu (Jabbour vd., 2008) ve bunun gelişmiş rekabet avantajı ve çevresel performansa daha fazla katkıda bulunacağını kanıtlamıştır (Kim vd., 2019). Genel olarak, çalışanların işyerinde çevre yönetimi uygulamalarını teşvik eden davranışları, yeşil davranışlara atıfta bulunur (Dumont vd., 2017). Çalışanların yeşil davranışları, işyerinde yeşil uygulamaların etkili bir şekilde uygulanmasının anahtarları olarak görülmektedir. Dahası, çalışmalar, çalışanları yeşil pratiklere dahil etmenin çevresel yönetim girişimleri için oldukça kritik öneme sahip olduğunu göstermiştir (Jabbour vd., 2008; Mazzi vd., 2016), çünkü bu daha iyi çevresel performansa ve rekabet avantajına katkıda bulunacaktır (Kim vd., 2019).

Çevre dostu çalışan davranışlarının iş yerindeki motivasyon ve katılım ile ilişkisini anlamak, sürdürülebilir iş yönetimi açısından kritik bir konu haline gelmiştir (Kim vd., 2017). Çalışanların işyerindeki yeşil davranışları, resmî yönetim politikaları tarafından zorunlu kılınmamaktadır. Bu davranışlar, çevresel sürdürülebilirliği gönüllü biçimde teşvik eder ve genellikle parasal bir karşılık içermez (Kim vd., 2017). Son zamanlarda, çevre dostu çalışma yöntemlerinin değerini ve bireysel savunuculuğun önemini vurgulayan "yeşil çalışan katılımı" konusuyla ilgili araştırmalarda bir artış olmuştur (Masri ve Jaaron 2017).

Katılım, çalışanların işlerine bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak bağlılık derecesi olarak görülebilir. Buna dayanarak, Yeşil çalışan katılımı, çalışanların çevre dostu işlerle ilgili görevlerinde verdikleri enerji, çevre dostu seviyelerde çaba sarf etme isteği ve çevre dostu işe yoğunlaşma seviyesi olarak tanımlanabilir (Aboramadan, 2020). Yeşil çalışan katılımı, coşku, gurur ve ilham duygusuyla çevresel ve yeşil misyon üzerinde çalışmaya hazır olmaktır (Karatepe vd., 2022). Klasik iş katılımı (work engagement) modeli, bireyin işine duyduğu enerji, adanma ve yoğunluk düzeylerini kapsarken (Schaufeli vd., 2002), yeşil çalışan katılımı, bunun çevresel bileşenini öne çıkarmaktadır (Robertson ve Barling, 2013).

Bu bağlamda, "Yeşil Çalışan Katılımı (Green Work Engagement)" kavramı, bireylerin iş yerinde çevre dostu uygulamalara olan bağlılığı ve motivasyonunu ifade eden önemli bir göstergedir (Bakker ve Demerouti, 2008). Bu kavramsallaştırmayı ilerleten Aboramadan vd. (2019), yeşil çalışan katılımını "bir çalışanın yeşil işle ilgili görevlerine koyduğu enerji, yeşil düzeyde çaba sarf etme isteği ve yeşil işe yoğunlaşma düzeyi" olarak tanımlamıştır. Yeşil çalışan katılımı, çalışanların işlerine, meslektaşlarına ve kuruluşlarına olan tutkulu bağlılığıdır ve bu, öğrenme ve çevreye duyarlı görevler gerçekleştirme motivasyonlarını önemli ölçüde etkiler (Sandhya ve Sulphey, 2019).

Yeşil çalışan katılımı, "Canlılık, özveri ve emilimle karakterize edilen, çevresel olarak sürdürülebilir iş uygulamalarıyla bağlantılı, olumlu, tatmin edici, görev odaklı bir zihniyettir." (Bennett ve Robinson 2000). Her çalışanın rollerinin netleştirilmesi yoluyla uygun bir çalışma ortamı yaratmaya yardımcı olur (Suliman vd., 2023; Fan vd., 2023; Agina vd., 2023). Yüksek düzeyde yeşil çalışan katılımına sahip bireyler, çevre dostu programların sorunsuz yürütülmesini destekler. Bu durum, şirketin çevresel hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırır ve nihayetinde çalışan performansını artırabilir. Çalışmalara göre, katılımlı çalışanların çevre için iyi olan eylemlerde bulunma olasılığı daha yüksektir (Michel ve Bowling 2013). Yeşil çalışan katılımı, bir organizasyonun çevresel sürdürülebilirliği için olmazsa olmazdır ve yeşil çalışan katılımı işletme organizasyonları içinde gerçek bir mücadeledir (Dinh, 2020; Khairy vd., 2023)

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Yeşil Çalışan Katılımı (Green Work Engagement) ölçeğini Türkçe'ye uyarlamak ve geçerliliğini test etmektir. Bu şekilde ölçeğin Türkçe formu, çevresel sürdürülebilirlik araştırmalarında güvenilir biçimde kullanılabilecektir. Literatürde çevresel sürdürülebilirlik ile çalışan katılımını birlikte ele alan ölçeklerin sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın hem akademik literatüre hem de işletmelerin sürdürülebilir yönetim uygulamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada öncelikle yeşil çalışan katılımı kavramı açıklanmıştır. Devamında çalışmanın yöntemine ve saha araştırması dahilindeki süreç aktarılmıştır. Sonrasında sahadan elde edilen bilgiler ışığında bulgular bölümü oluşturulmuştur. Geçerlik analizleri ve güvenirlik analizi bulgularının aktarıldığı bu kısımdan sonra çalışma bulguların yorumlanması ile sonlandırılmıştır.

1. Yeşil Çalışan Katılımı

Sürdürülebilirliğin elde edilmesi yalnızca resmi kurallara uymayı değil, aynı zamanda çalışanların işyerinde gönüllü yeşil girişimlerle katılımını da gerektirir. Çevresel sürdürülebilirlik açısından, yeşil çalışan katılımı kuruluşların çevresel sürdürülebilirliği için çok önemlidir. Daha yeşil bir çevre, çalışanların yeşil işleri yapma konusunda güven ve enerji gibi olumlu duygular hissetmesini sağlar (Karatepe vd., 2022).

İlk olarak Kahn tarafından ortaya atılan katılım kavramı; çalışanların işlerindeki rollerine hâkim olmaları, kendilerini işlerine bağlamaları, ardından performansları sırasında duygusal, fiziksel ve bilişsel olarak çalışıp kendilerini ifade etmeleri biçiminde tanımlanır (Kahn, 1964). Çeşitli araştırmacılar tarafından öne sürülen katılım teriminin kullanımı hala farklıdır, bazıları buna çalışan katılımı ve bazıları da iş katılımı gibi terimler kullanmaktadır. İş katılımı, çalışanlar ile işleri arasındaki ilişkiyi ifade ederken, çalışan katılımı çalışanlar ile organizasyon arasındaki ilişkiyle ilgilidir.

Katılım, bir kişinin görev çağrısının ötesine geçerek sahiplik düzeyini artırmak ve organizasyonun bir bütün olarak iş çıkarlarını ilerletmek için yaptığı olumlu bir tutumdur (Dajani, 2015). Çalışan katılımı, canlılık, adanmışlık ve özveriyle karakterize edilen pozitif, anlamlı ve motive edici bir tutum olarak tanımlanır (Schaufeli vd., 2006). Canlılık, bir kişinin kuruluşunda veya iş yerinde çalışırken yüksek düzeyde coşku ve büyük bir ruh hali olarak nitelendirilir, ayrıca çalışanın işte engellerle yüzleşmek için gösterdiği kararlılığın yanı sıra çalışan tarafından işe yeterli enerji verilebilmesidir. Öte yandan, özveri, bir çalışanın işte deneyimleyebileceği zorlu duyguları genişletmek anlamına gelir ve bu, iş yerinde tutku ve destek duygularıyla tamamlanır. Kendini adama, kişinin işine tamamen odaklanmış ve yoğun bir şekilde meşgul olması anlamına gelir (Schaufeli vd., 2002).

Saeed ve diğerlerine göre (2021), çalışan katılımının bir şirketin başarısını ölçmede en güçlü faktör olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Çalışan katılımı, çalışanların organizasyona ve organizasyon içindeki değerlere karşı gerçekleştirdiği olumlu bir muamele olarak tanımlanır ve işlerine katılan çalışanlar, iş performansını iyileştirmek için organizasyonun, işin ve çalışma ortamının hedeflerinin farkındadır.

Katılım, çalışanların işlerine bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak bağlanma derecesi olarak görülebilir. İşlerine katılanlar, daha iyi performans gösterenler olmak, işleriyle gurur duymak ve işlerine önemli ölçüde dikkat etmek için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklardır (Rich vd., 2010). Bu nedenle, yeşil çalışan katılımı, çalışanların çevresel olarak sürdürülebilir iş ile ilgili görevlerine yatırdıkları pozitif enerjiyle ilgilidir. Buna dayanarak, yeşil çalışan katılımı, çalışanların çevre dostu işlerle ilgili görevlerinde verdikleri enerji, çevre dostu seviyelerde çaba sarf etme isteği ve çevre dostu işte yoğunlaşma düzeyi olarak tanımlanabilir (Aboramadan, 2020). Ayrıca yeşil çalışan katılımı, "bir işçinin yeşil iş ile ilişkili görevlerine uyguladığı canlılık" olarak tanımlanabilir (Schaufeli vd., 2002; Abdou vd., 2022).

Önemli bir kavram olarak, insanların çevresel olarak sürdürülebilir çalışma uygulamalarına bağlılıklarının sınırını ifade eden yeşil çalışan katılımı (Li vd., 2018), çevresel olarak sürdürülebilir davranışları teşvik etmenin önemli bir unsuru olarak giderek daha fazla kabul görmektedir (Wetzels vd., 2009).

Yeşil çalışan katılımı, bir çalışanın günlük iş ile ilgili sorumluluklarına yatırdığı aktif özveri, coşku, sadakat ve canlılığı ifade eder ve çevresel sürdürülebilirliğe ve korumaya odaklanır. Bir çalışanın ekolojik refaha katkıda bulunan ve işyerinde çevresel açıdan sorumlu uygulamaları teşvik eden görevlere ayırdığı bağlılığı, canlılığı ve enerjiyi kapsar (Al Amri vd., 2019). Birkaç araştırmacı (Corvalan, 2018; Farooq ve Salam, 2020; Tisu vd., 2020), yeşil çalışan katılımının işyerinde çalışanların çevresel davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olarak vurgulandığını ve bir kuruluşun çevresel performansını artırmada önemli bir rol oynadığını ileri sürmüştür (Boiral vd., 2015; Chan ve Hsu, 2016). Araştırmacılar, yeşil çalışan katılımının çalışanlar arasında işyerinde yeşil davranışın önemli bir itici gücü olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Yüksek düzeyde yeşil çalışan katılımına sahip çalışanlar, çevre dostu programların sorunsuz bir şekilde yürütülmesini destekleyecek ve çevre dostu programları uygulamadaki şirketin hedeflerine göre en iyi şekilde çalışacak ve bu da nihayetinde çalışan performansının artmasını etkileyebilecektir. Bu durum bazı araştırmacıların (Aboramadan, 2020; Sungmala vd., 2021; Amjed vd., 2021) yapmış olduğu yeşil çalışan katılımının yeşil çalışan performansı üzerindeki etkisini gösteren çalışmalarla ispatlanmıştır.

Yeşil çalışan katılımı, çalışanların çevresel sürdürülebilirlikle ilgili görevlere yönelik aktif özverisini, coşkusunu ve bağlılığını ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, geleneksel iş katılımı anlayışını çevresel kaygıları da içerecek şekilde genişletmekte olup, çalışanların işyerindeki yeşil uygulamalara katılımını teşvik ederken aynı zamanda örgütsel ve toplumsal sürdürülebilirlik adına yeşil davranışların benimsenmesine yönelik bir bilinç oluşturmayı da amaçlamaktadır (Luu, 2019). Yeşil çalışan katılımı, yalnızca bireysel düzeyde çevre dostu eylemleri teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda çalışanların

çevresel hedeflere yönelik kolektif bir bilinç geliştirmelerine de yardımcı olmaktadır (Darvishmotevali ve Altinay, 2022; Dumont vd., 2017; Gilal vd., 2019; Li vd., 2012; McDonald, 2014).

Özellikle rekabetçi iş ortamında birçok işletme, çevresel sürdürülebilirlik performansını artırmak amacıyla çalışanlarının yeşil katılımını destekleyen stratejiler benimsemektedir (Jung ve Yoon, 2012; Michel ve Bowling, 2013). Çalışanların çevresel sürdürülebilirlik çabalarına etkin bir şekilde katılım göstermesi, örgütsel çevre politikalarının başarısını doğrudan etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yeşil çalışan katılımı, çalışanlar arasında çevreye duyarlı görevlerin sürekliliğini sağlamaya yönelik olumlu bir zihinsel durumun korunması açısından kritik bir öneme sahiptir (Çop vd., 2021).

Bu çalışma, literatürde yeşil çalışan katılımı kavramının örgütsel sürdürülebilirlik bağlamındaki önemini vurgulayan ve bu kavramı ölçmeye yönelik geçerli bir ölçek sunan sınırlı sayıdaki araştırmalardan biri olması açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışanların çevresel sürdürülebilirlik süreçlerine aktif katılımı, işletmelerin çevre dostu politikalarını hayata geçirme ve uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma sürecinde kritik bir role sahiptir. Bu doğrultuda, araştırmamız, işletmelerin çalışanlarının çevresel duyarlılığını ve yeşil katılım düzeylerini değerlendirmelerine olanak tanıyan güvenilir ve uygulanabilir bir ölçüm aracı sunarak, yöneticilerin ve politika yapıcıların sürdürülebilirlik odaklı insan kaynakları stratejilerini daha etkin bir şekilde şekillendirmelerine yardımcı olacaktır.

Ayrıca, çalışmamız Türkçe literatürde yeşil çalışan katılımını ölçmeye yönelik bir ölçek bulunmamasından kaynaklanan boşluğu doldurarak, bu alanda yapılacak gelecekteki araştırmalara sağlam bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlik-güvenirlik analizlerinin yapılması, yerel bağlamda yeşil çalışan katılımına ilişkin ampirik araştırmaların önünü açacak ve sürdürülebilir iş uygulamalarının yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. Çalışmamızın sonuçlarının, sürdürülebilirlik ekseninde şekillenen çağdaş yönetim yaklaşımlarına ışık tutacağı ve bu alandaki akademik tartışmalara değerli bir girdi sağlayacağı düşünülmektedir.

Yeşil çalışan katılımını ölçmek amacıyla, Aboramadan'ın (2020) hayata geçirdiği ve Abdou ve arkadaşlarının kullandığı 6 maddelik ölçek tercih edilmiştir. Söz konusu ölçek, çalışanların çevreye yönelik işlere ne ölçüde katılım gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte yer alan maddelerden bazıları şunlardır: "Çevreyle ilgili görevlerim bana ilham verir" ve "Yaptığım çevre çalışmaları ile gurur duyarım". Bu ölçek, katılımcıların yeşil çalışma süreçlerine yönelik bilişsel, duygusal ve davranışsal katılım düzeylerini ölçmeye yönelik güvenilir bir araç olarak değerlendirilmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yaklaşımına dayalı, kesitsel (cross-sectional) bir tarama (survey) deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaç, Aboramadan (2020) tarafından geliştirilen Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin Türk diline çevrilmiş formatının güvenirlik ve geçerlik yönünden test edilmesidir. Çalışma, ölçek uyarlama sürecinin gerektirdiği dilsel, yapısal ve istatistiksel analiz adımlarını içermektedir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Osmaniye'de aktif olarak çalışan üretim sektörü çalışanları, örneklemini ise, Eylül 2024 ve Ocak 2025 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemi vasıtasıyla temasa geçilen 304 üretim sektörü çalışanları sağlamaktadır. Veri toplama sürecinde gönüllülük esas alınmış, katılımcılara araştırmanın amacı, gizlilik ilkesi ve anonimlik konularında bilgilendirme yapılmıştır. Eksik veya hatalı doldurulan formlar değerlendirme dışı bırakılmış ve 304 geçerli anket analize dahil edilmiştir. Osmaniye'deki üretim sektörü işletmelerinin tercih edilme nedeni, bu sektörün çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarında artan farkındalığı ve çalışan düzeyinde çevre odaklı davranışların

gözlenebilme olasılığının yüksek olmasıdır. Bu bağlamda örneklem, yeşil davranışların örgütsel süreçlere entegrasyonu açısından uygun bir çalışma grubunu temsil etmektedir. Anketin güvenilirliğini ve katılımcıların değerlendirmelerinin tutarlılığını sağlamak amacıyla, çalışanların kurumlarını, mevcut görevlerini ve yöneticilerini yeterli düzeyde tanımaları gerektiği öngörülmüştür. Bu doğrultuda, araştırmaya yalnızca mevcut kurumlarında çalışma deneyimi bir yılın üstü olan çalışanlar dahil edilmiştir. Böylece, katılımcıların örgütsel süreçler ve işleyiş hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanarak, araştırma bulgularının daha sağlıklı ve anlamlı olması hedeflenmiştir. Araştırmada yer alanların %90.5'i (275) erkek, %9.5'i (29) kadın; %86.8'i evli (264), %13.2'si (40) bekar; %1.6'sı ilköğretim (5), %37.8'i lise (115), %35.5'i önlisans (108), %19.1'i lisans (58) ve %5.9'u (18) lisansüstü derecesine sahiptir. Deneyim bakımından, katılımcıların %9.9'u 1-3 yıl (30), %19.1'i 4-7 yıl (58), %41.4'ü 8-11 yıl (126), %24.3'ü 12-16 yıl (74) ve %5.3'ü 17 ve üzeri yıl (16) mesleki deneyime sahiptir.

2.2. Orijinal Ölçüm Aracı

Bu araştırmada, Aboramadan (2020) tarafından geliştirilen ve Abdou ve arkadaşları tarafından kullanılan Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmaktadır. Ölçek tek boyuttan ve 5'li likert'e uygun altı maddelik formatta bir ölçüm aracıdır (Kesinlikle katılıyorum=5, Kesinlikle katılmıyorum=1). Ölçeğin özgün güvenirliği .89 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçeğe ilişkin örnek madde; "Çevreyle ilgili görevlerim bana ilham verir'' veya ''Yaptığım çevre çalışmaları ile gurur duyarım" şeklinde örneklendirilebilir.

2.3. İşlem ve Veri Analizi

Ölçeğin çeviri sürecinde, Brislin'in (1973) geliştirdiği beş aşamalı çeviri geri-çeviri yöntemi uygulanmıştır. Bu sürecin tamamlanmasının ardından, ölçek dilsel ve kavramsal tutarlılığın sağlanması amacıyla iki Türk dili uzmanı ve iki yabancı dil uzmanı akademisyen tarafından detaylı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Türkçe ve İngilizce versiyonlar arasındaki uyum incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve ölçek nihai formuna ulaştırılmıştır.

Ölçeğin anlaşılırlığını, iç tutarlılığını ve güvenirliğini değerlendirmek amacıyla 52 katılımcı üzerinde pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte ulaşılan verilerin desteğiyle ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmıştır.

Tüm istatistiksel analizler SPSS 25.0 ve AMOS 20.0 yazılımları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik değerlendirmesinde Cronbach Alfa ve split-half analizleri kullanılmış, ölçeğin faktör yapısını sınamak amacıyla hem açıklayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Yakınsak geçerlik için bileşik güvenirlik (CR) ve ortalama açıklanan varyans (AVE) değerleri hesaplanmıştır.

Ölçeklerde yer alan ifadelerin aralarında var olan tutarlılığı ve aynı kavramı ölçüp ölçmediklerini saptamak maksadıyla güvenirlik analizi gerçekleştirilmektedir (Ural ve Kılıç, 2006). Güvenilir sonuçlar elde edebilmek için ölçümlerin de güvenilir olması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ölçeğin güvenirliği Cronbach Alpha katsayısı ve yarıya bölme yöntemi ile değerlendirilmiştir. Ayrıca, ölçeğin yapısal geçerliliğini incelemek gayesiyle açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Madde ayırt ediciliğini değerlendirmek amacıyla, ölçek maddeleri %27'lik alt ve üst gruplar arasında karşılaştırılmıştır. Ayrıca yakınsak geçerlikler CR ve AVE değerleri hesaplanarak kontrol edilmiştir.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Güvenirlik Analizleri

Çalışmada güvenilirliğe yönelik yapılan analizlerinden ulaşılan sonuçlar Tablo 1'de aktarılmıştır.

Tablo 1. Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Sonuçları; Madde Analizi (n=304)

Madde No	Madde top.puan korel.	Madde silindiğinde Cronbach's Alpha	Özgün Ölçek (α)	Türkçe Form (α)	AVE	$\sqrt{\mathbf{AVE}}$	CR
1	0,518	0,808					
2	0,648	0,774					
3	0,568	0,792					
4	0,623	0,780	0,89	0,818	0,53	0,73	0,78
5	0,666	0,774					
6	0,503	0,805					

**p<0,01

Güvenirlik analizi, ölçeklerdeki mevcut ifadelerin aralarında tutarlı olup olmadığını değerlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu analizde kullanılan Cronbach's Alpha (α) katsayısı, 0 ile 1 arasında değişen bir değere sahiptir. Katsayının 0,00 ile 0,40 arasında olması, ölçeğin güvenilir olmadığını; 0,40–0,60 aralığına denk gelmesi, düşük düzeyde bir güvenirliği; 0,60–0,80 arasında yer alması, ölçeğin epey güvenilir kabul edildiğini; 0,80–1,00 aralığında bulunması ise, yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir (Tavşancı, 200 5). Verilerin analiziyle, ölçek bütününe ait alfa değeri 0,818 bulunmuştur.

Ölçüm aracının tüm faktörünün birbirinden bağımsız, CR, AVE sonuçları Tablo 1'de verilmiştir. Ölçüm modelinde yer alan faktörlerin 0,70'ten az olmayan bir bileşik güvenilirlik değerine, 0,50'den az olmayan bir ortalama açıklanan varyans değerine sahip olması beklenmektedir. Lakin, diğer olan güvenilirlik ölçütlerinin sağlanması durumunda, 0,50'nin biraz altındaki değerler de kabul edilebilir (Berthon vd., 2005). İlgili kriterler karşılandığında, ölçüm aracının yakınsak geçerliliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bu çalışmada elde edilen Cronbach Alfa değeri (.818), ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Tüm maddelerin madde-toplam korelasyonlarının .50'nin üzerinde olması, ölçek maddelerinin homojen bir yapıda olduğunu ve ölçülen kavrama tutarlı biçimde katkı sunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca AVE (.53) ve CR (.78) değerleri literatürde önerilen eşik değerleri (AVE ≥ .50; CR ≥ .70) karşılamakta olup, bu bulgular ölçeğin yakınsak geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, ölçeğin Türkçe formunun güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2. Yarıya Bölme Metodu (n=304)

Cronbach's Alpha	Bölüm 1= S1, S3, S5	0,669
	Bölüm 2= S2, S4, S6.	0,695
İki yarı arasındaki korelasyon		0,715
Spearman-Brown katsayısı		0,834
Guttman Split-Half katsayısı		0,833

Yarıya bölme yöntemi, bir testin iki eşit parçaya ayrılarak her bir yarıdan elde edilen puanların karşılaştırılması esasına dayanan bir güvenirlik değerlendirme yöntemidir. Bu yönteme göre, eğer ölçüm için tercih edilen araç güvenilirse, örneklemin iki yarısından da alınan puanlar benzerlik gösterecektir. İki yarıya bölme yöntemi, maddelerin tek-çift numaralandırılması veya rastgele sıralanması yoluyla uygulanabilir (Baykul, 2015). Ulaşılan 2 yarı arasındaki korelasyon katsayısı, ölçüm aracının güvenilirliğini değerlendirmede önemli bir kriterdir. Korelasyon katsayısının 0.70'in üzerinde ve 1'e yakın olması, ilgili ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Bu araştırmada iki yarı güvenirlik kapsamında maddeler, numaraları dikkate alınarak çift ve tek olarak iki alt gruba ayrılmış ve analizler bu gruplar üzerinden yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, ölçüm aracının iki yarısı arasındaki korelasyon katsayısı 0,70'in üzerinde hesaplanmıştır.

Ayrıca, ölçeğin yanıt eğilimlerine ilişkin olası sapmalar Hotelling's T^2 analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz, maddelerin yanıtlarının homojen olup olmadığını inceler. Soru ortalamalarının birbirine eşitliğini saptamak amacıyla Hotelling's T-testi uygulanmaktadır. Bu test, ölçek maddelerinin katılımcıların benzer şekilde algılayışlarını ve tek tek soruların zorluk düzeyini değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. (Özdamar, 2017). Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların ölçek maddelerine kendi görüşlerine göre yanıt verdikleri ve tepki yanlılığının bulunmadığı tespit edilmiştir ($p = 0.000$).

Ölçek toplam puanının elde edilmesi amacıyla Tukey toplanabilirlik testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ölçeği meydana getiren maddelerin homojen olduğu ve birbirleriyle ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir ($F = 23,905$; $p = 0,000 < 0,05$). Ayrıca, toplanamazlık satırı incelendiğinde ($F = 2,590$; $p = 0,108 > 0,05$) testin sahip olduğu maddelerin Likert tipi toplanabilir ölçek niteliği taşıdığı saptanmıştır.

Sonuç olarak yarıya bölme analizi sonuçlarına göre, iki yarı arasındaki korelasyon katsayısının (.715) yüksek düzeyde olduğu ve Spearman-Brown katsayısının (.834) ölçeğin tutarlılığını desteklediği belirlenmiştir. Bu bulgular, ölçeğin ölçümlerinin kararlılığını ve güvenilirliğini bir kez daha doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra Hotelling's T^2 testi sonuçları ve Tukey toplanabilirlik testi bulguları sonuçları ölçeğin tek boyutlu, homojen ve güvenilir bir yapı sergilediğini desteklemektedir.

3.2. Geçerlik Analizleri

Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçekte faktör desenini belirleyebilmek adına AFA gerçekleştirilmiştir. AFA'ya geçmeden önce, örneklem hacminin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek maksadıyla KMO testi yapılmıştır. (Alpar, 2013) Çözümleme neticesinde KMO değeri 0,852 şeklinde saptanmıştır. Bu bulguya dayanarak, maddelerin ve örneklem sayısının faktörleme sürecine uygunluğunu gerçekleştirmek adına "kafi" olduğu neticesine varılmıştır. Bunun yanında Bartlett Testi sonuç verileri gözden geçirildiğinde, ulaşılan ki-kare değerinin manidarlığı gözlemlenmiştir ($\chi2(15) = 567,943$ $p<0,01$) (Alpar, 2013). Bu kapsamda, maddelerin çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğu varsayılmıştır. Ayrıca, Bartlett Küresellik Testi ile ölçek maddelerinin birbirinden bağımsızlığı değerlendirilmiştir. P değeri eğer 0,05'ten büyükse, ölçek maddeleri arasında yeterli düzeyde korelasyon bulunmadığı sonucuna ulaşılır (Özdamar, 2017; Seçer, 2018).

Ölçek maddelerinin standart sapmaları ve puan ortalamaları incelendiğinde en düşük 3,78±0,79 puan, en yüksek 4,17±0,68 puan aldıkları görülmüştür. YÇK Ölçeği'nin güvenirlik çalışmasında, ölçek maddelerinin madde-toplam puan korelasyonları incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, maddelerin tamamının madde-toplam puan korelasyon sonuçlarının 0,30 ve üstü olduğu belirlenmiştir. Bu durum,

ölçek maddelerinin birbirleriyle tutarlı olduğunu ve ölçekteki tüm maddelerin genel ölçek puanına katkı sağladığını göstermektedir.

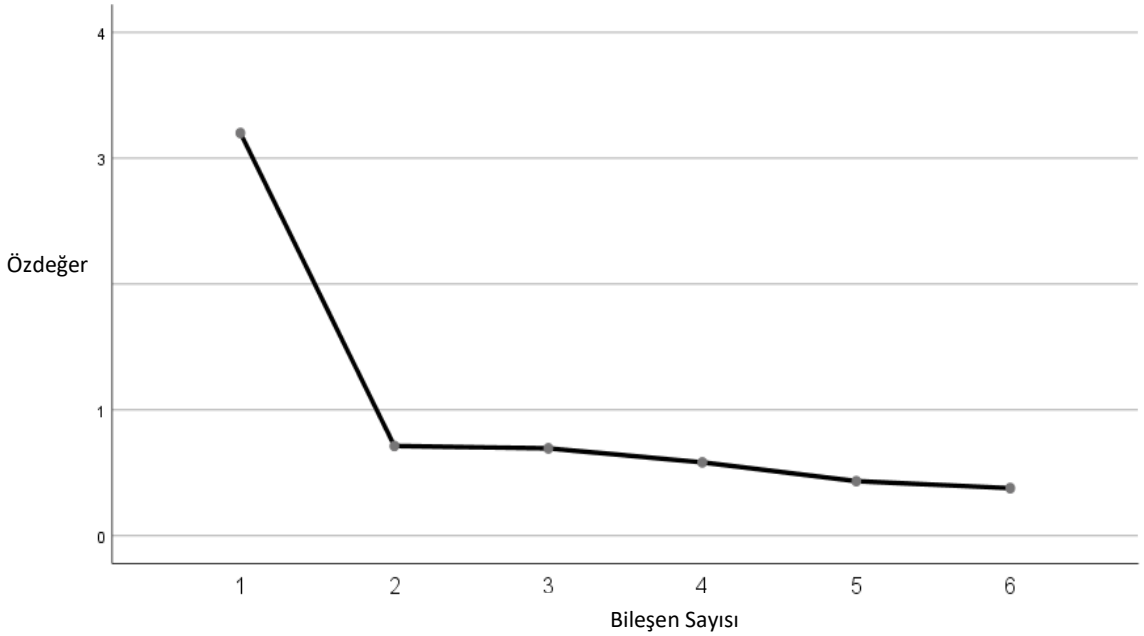
Tablo 3. YÇK Ölçeği AFA Sonuçları (n=304)

İfadeler	YKÇ	Ort	±SS
YÇK5	0,801	3,78	0,79
YÇK2	0,784	4,17	0,68
YÇK4	0,768	4,01	0,68
YÇK3	0,708	4,14	0,65
YÇK1	0,658	4,11	0,59
YÇK6	0,648	4,03	0,63
Özdeğer	3,200		
Açıklanan varyans	53,336		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) =0,852			
Bartlett's Test (χ2(df) =567,943 (15) p=0,000			
TOPLAM AÇIKLANAN VARYANS=53,336			

Ölçekte döndürme yapılmamış ve sonuçlar incelendiğinde ölçeğin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Ayrıca, AFA neticesinde ulaşılan yük katsayılarının istenilen seviyede gerçekleşmesi ön görülmektedir. Fidell ve Tabachnick (2015), bu sınır değeri 0,32 şeklinde belirtmiştir. Yapılan analizler sonucunda, ölçek maddelerinin faktör yüklerinin bu değerin üzerinde olduğu ve yeterli düzeyde faktör yüklerine sahip olduğu saptanmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde binişiklik gösteren ve faktör yükü düşük olan maddelerin olmadığı, ölçeğin tek boyuttan oluştuğu tespit edildi. AFA sonuçlarına göre, uyarlanan ölçek toplam varyansın %53,336'sını açıklamaktadır. Bu oran, ölçeğin yapı geçerliliğini destekleyen bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

AFA neticesinde, tüm maddelerin faktöre ilişkin katkı katsayılarının .65 - .80 aralığında değiştiği ve .30 eşik değerinin oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, maddelerin aynı yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek faktörlü yapının toplam varyansın %53,3'ünü açıklaması, sosyal bilimlerde kabul edilebilir düzeyde bir açıklama oranıdır (Hair vd., 2010). Elde edilen sonuçlar, ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliliğini desteklemektedir.

Şekil 1. Yamaç Grafiği

Özdeğer, ilgili faktörün ilgili yapıya dair ne düzeyde içerik sunduğunu gösteren bir ölçüttür. Özdeğerin yüksek olması, faktörün daha yüksek açıklayıcılığa sahip olduğunu ve daha güçlü bir yapıyı temsil ettiğini ifade eder (Thompson, 2008). Faktör analizinde faktör sayısına karar vermede kullanılan önemli yöntemlerden biri de yamaç grafiğidir. Bu grafikte yatayda bileşen sayıları, dikeydeyse özdeğerler yer alır. Grafik üzerinde bir noktadan diğerine gerçekleşen dik iniş, açıklanan varyans oranında oluşturulan katkıyı gösterir. Grafik incelendiğinde, dik inişlerin belirgin şekilde azaldığı noktada faktör sayısının belirlenmesi önerilmektedir (Alpar, 2013). Grafikten de anlaşıldığı üzere tek faktör sonrası ilave edilen her boyutun eksik kalacağı görülmektedir. Grafikte 6 maddelik yapının tek faktörde en uygun dağılımı gösterdiği açıkça görülmektedir.

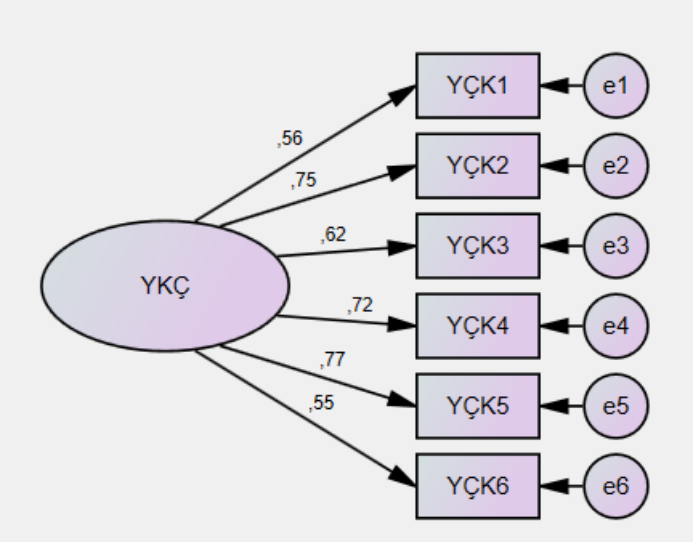
Doğrulayıcı Faktör Analizi

DFA, geliştirilen modelin öngörülen kavramsal yapıyla uyum düzeyini değerlendirmek amacıyla uygulanmaktadır (Özdamar, 2017,). DFA kapsamında faktör yüklerinin yalnızca istatistiksel olarak anlamlı olması değil, aynı zamanda belirli bir büyüklüğe sahip olması da önem taşımaktadır. Literatürde faktör yükü için kabul edilen alt sınır değeri 0,30'dur (Seçer, 2018,). Yapılan analiz sonucunda, tüm maddelerin faktör yüklerinin bu sınır değerin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, DFA sonuçlarına göre ölçeğin yapısal denklem modeli analizi anlamlı bulunmuş (p = 0,000) ve ölçeği oluşturan altı madde ile tek faktörlü yapı arasında güçlü bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Aynı faktöre ait maddelerin hata varyansları arasında ek ilişki kurulması model açısından gerekli bulunmuştur. 1. düzey çok faktör analizi sonucunda konu edilen ölçeğin model uyumuna ilişkin indeksler gözlemlendiğinde; RMSEA 0,068 ile kabul edilesi uyum; χ2 (Cmin/df) 2,397 ile süper uyum gerçekleştirdiği gözlenmiştir (Simon vd., 2010; Wong ve Carlback, 2018). Böylelikle yapı geçerliğinin yerine getirildiği anlaşılmıştır.

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular (n=304)

İndeks	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Modifikasyon Sonrası
X^2/SD	0≤χ²/df≤3	3≤χ²/df≤5	2,397

RMSEA	0,00≤ RMSEA ≤0,05	0,05≤ RMSEA ≤ 0,08	0,068
SRMR	0,00≤ SRMR ≤0,05	0,05≤ SRMR ≤ 0,08	0,032
CFI	0,95≤CFI	0,85≤CFI	0,977
GFI	0,90≤GFI	0,85≤GFI	0,977
AGFI	0,90≤AGFI	0,85≤AGFI	0,947
RFI	0,90≤RFI	0,85≤RFI	0,937
IFI	0,90≤ IFI	0,80≤ IFI	0,978
TLI	0,90≤TLI	0,80≤TLI	0,962
NFI	0,90≤NFI	0,80≤NFI	0,962

Şekil 2. YÇK Ölçeği 1. Düzey Tek Faktörlü Model DFA**)**

İlgili ölçüm aracının doğrulayıcı faktör analizi verileri sonucu faktör yüklerini 0,55-0,77 arasında değer aldığını göstermektedir.

Tablo 5. Doğrulayıcı Faktör Analizi Faktör Yükleri (Birinci Düzey)

Maddeler	**Standardize edilmiş faktör yükü**	**Standardize edilmemiş faktör yükü**	**S.H.**	**C.R.**	**p**
YÇK1	0,557	1,000			<0,001
YÇK2	0,745	1,145	0,128	8,915	<0,001
YÇK3	0,619	0,960	0,120	7,995	<0,001

YÇK4	0,719	1,066	0,122	8,747	<0,001
YÇK5	0,774	1,030	0,113	9,082	<0,001
YÇK6	0,548	0,788	0,107	7,368	<0,001

SH: Standart hata; CR: Maddelerin anlamlılıklarını sınayan test değeri.

CR istatistikleri, maddelerin istatistiki açıdan anlamlılığını değerlendirmek için kullanılmaktadır (Seçer, 2018). Yapılan analizler sonucunda, CR değerlerinin tamamının anlamlılığı ve maddelerin tamamının faktör yüklerinin 0,30'dan küçük olmadığı belirlenmiştir. Faktör yüklerinin 0,30'u geçmesi, maddelerin konu olan yapıya uygunluk gösterdiğini ve modelin doğrulandığını göstermektedir (Seçer, 2018). Analiz sonuçları incelendiğinde tüm madde faktör yüklerinin 0,55-0,77 arasında farklılaştığı görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 6. YÇK Ölçeğine Ait Madde Analizi (n=304)

Madde	Grup	Ort	SS	r	Madde silindiğinde alfa değeri	t (**alt-üst %27)	p değeri (**alt-üst %27)
YÇK1	Üst	4,46	0,55	0,518	0,808	12,956	0,000*
	Alt	3,13	0,75				
YÇK2	Üst	4,61	0,49	0,648	0,774	9,336	0,000*
	Alt	3,63	0,81				
YÇK3	Üst	4,41	0,52	0,568	0,792	8,884	0,000*
	Alt	3,44	0,85				
YÇK4	Üst	4,61	0,49	0,623	0,780	8,981	0,000*
	Alt	3,70	0,78				
YÇK5	Üst	4,49	0,50	0,666	0,774	8,213	0,000*
	Alt	3,70	0,71				
YÇK6	Üst	4,50	0,50	0,503	0,805	9,366	0,000*
	Alt	3,61	0,70				

r= Madde Toplam Puan Korelasyonu * p < 0,05 için anlamlı değerler. ** %27 alt üst grup; alt grup n=82: üst grup n=82

6. Tablo, ölçek maddelerinin ayırt edicilik güçlerini göstermek maksadıyla bağımsız grup t-testi sonuçlarıyla madde-toplam korelasyon değerlerini sunmaktadır. Literatürde, madde-toplam test korelasyonunun yeterli kabul edilebilmesi için minimum değerin 0,30 olması gerektiği belirtilmektedir (Alpar, 2013). Bu doğrultuda, analiz sürecinde madde korelasyonları incelenmiş ve 0,30'un üzerinde olan maddelerin analize dahil edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, çalışmaya dahil olanların yanıtları doğrultusunda, 0,30'u geçemeyen hiç madde olmadığı gözlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, maddelerin tamamının madde-toplam test korelasyon değerleri 0,503 ile 0,666 aralığında değişim sergilemektedir. Madde Toplam Test korelasyonu tablosu incelendiğinde, ölçek maddelerinin birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, maddelerin ayırt ediciliğini saptamak maksadıyla ölçekten sağlanan işlem görmemiş puanlar büyükten küçüğe

sıralanarak üst-alt %27'lik grupların puanlarına ilişkin ortalamaları bağımsız grup t-testiyle kıyaslanmıştır. Yapılan kıyaslamayla, üst ve alt grup madde puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Bulgu, ölçeğin ölçmek istenen mahiyeti başarılı bir şekilde ayırt ettiğini göstermektedir.

DFA sonuçları, modelin veri ile iyi uyum sağladığını göstermektedir (χ^2/df = 2,397; RMSEA = .068; CFI = .977). Bu değerler literatürde kabul edilen mükemmel ve kabul edilebilir uyum sınırları içerisindedir (Hu ve Bentler, 1999). Ayrıca tüm faktör yüklerinin .55 ile .77 arasında olması, maddelerin faktöre güçlü düzeyde yüklendiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, ölçeğin tek boyutlu yapısının doğrulandığını ve Türkçe formun orijinal yapıyı koruduğunu ortaya koymaktadır. Madde-toplam korelasyon değerlerinin .503 ile .666 arasında olması, maddelerin ölçeğin genel yapısına anlamlı katkı sağladığını göstermektedir. %27'lik alt-üst grup karşılaştırmaları sonucunda tüm maddeler için anlamlı farklar ($p < .001$) elde edilmiştir. Bu bulgular, ölçeğin ayırt edicilik gücünün yüksek olduğunu ve her bir maddenin hedef yapıyı başarılı biçimde ölçtüğünü göstermektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin Türkçe formunun güçlü psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen Cronbach Alfa değeri (.818), ölçeğin orijinal çalışmasında raporlanan (.89; Aboramadan, 2020) ve farklı kültürlerde gerçekleştirilen uyarlama çalışmalarında bildirilen (.82–.87 aralığında; Karatepe vd., 2022; Abdou vd., 2023; Suliman vd., 2023) değerlerle paralellik göstermektedir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen tek boyutlu yapı ve %53,3'lük açıklanan varyans oranı da benzer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları (χ^2/df = 2,397; RMSEA = .068; CFI = .977) literatürde önerilen sınır değerleri karşılamakta ve önceki uyarlama çalışmalarında raporlanan uyum indeksleriyle benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler, ölçeğin Türkçe formunun farklı örneklemlerde de geçerli ve güvenilir bir biçimde çalıştığını desteklemektedir.

Tüm analizler bir arada değerlendirildiğinde, Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin Türkçe formunun güçlü psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Güvenirlik katsayıları, madde-toplam korelasyonları, açıklanan varyans oranı ve uyum indeksleri literatürde önerilen düzeyleri karşılamakta ve ölçeğin yakınsak geçerliliğe sahip, tek boyutlu ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Giderek artan doğal kaynak tüketimi, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi çevresel problemler, işletmeleri sürdürülebilirlik politikalarını hayata geçirmeye mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda, çevre dostu uygulamalar ve sürdürülebilir iş modelleri hem şirketler hem de çalışanlar için giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Ones ve Dilchert, 2012). İş dünyasında çevresel sürdürülebilirlik, yalnızca yeşil teknolojilerin kullanımıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda çalışanların sürdürülebilirlik temelli iş süreçlerine etkin katılımını da gerekli kılmaktadır (Ones ve Dilchert, 2012). Yeşil çalışan katılımı, çalışanların çevre dostu işlerle ilgili görevlerinde verdikleri enerji, çevre dostu seviyelerde çaba sarf etme isteği ve çevre dostu işte yoğunlaşma düzeyi olarak tanımlanabilir (Aboramadan, 2020).

Ulusal yazında, ilgili kavramı ölçmeye yönelik güvenilir ve geçerli bir ölçek bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, alan yazında belirlenen eksikliği gidermek ve literatüre fayda sağlamak gayesiyle, Aboramadan (2020) tarafından geliştirilen ve Abdou ve diğer araştırmacılar tarafından kullanılan Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin güvenirlik ve geçerlik analizleri bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen analizler doğrultusunda, Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin tek faktörlü bir yapı sergilediği, faktör yüklerinin ve ölçeğin iç tutarlılık katsayısının (Cronbach's Alpha) sonuçlarına göre, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir. Ayrıca, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi

sonucunda ulaşılan bulgular faktör analizi için örneklemin büyüklüğünün yeterliliğini ortaya koymuştur. Yapılan açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri neticesinde, ölçek yapısal geçerlilik açısından doğrulanmış ve madde ayırt ediciliğini saptamak gayesiyle gerçekleştirilen %27 üst-alt grup analizi sonuçları ölçeğin istatistiksel olarak anlamlı ve geçerli bir yapı sunduğunu ortaya koymuştur.

Elde edilen bulgular, Yeşil Çalışan Katılımı Ölçeği'nin Türkçe versiyonunun, çalışanların çevresel duyarlılıklarını ve sürdürülebilir iş uygulamalarına yönelik katılımlarını ölçmek açısından güvenilir ve geçerli bir araç oluşu gösterilmiştir. Bu ölçeğin, sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi, yeşil örgütsel davranışlar ve çevresel bilinç gibi alanlarda gerçekleştirilecek gelecekteki çalışmalarda kullanılması, iş dünyasında çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden politikaların geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Bununla birlikte, bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma, Osmaniye ilindeki üretim sektörü çalışanları ile sınırlandırılmış olup, farklı sektörlerde ve daha geniş örneklem gruplarında uygulanmamıştır. Bu nedenle, ölçeğin farklı sektörlerde ve farklı kurumsal bağlamlarda geçerliliğini test eden ek çalışmaların yapılması önerilmektedir. Ayrıca, ölçeğin zaman içerisindeki tutarlılığını değerlendirmek amacıyla test-tekrar test analizlerinin gerçekleştirilmesi, ölçeğin güvenirliğini daha da güçlendirebilir.

Sonuç olarak, bu araştırma, Yeşil Çalışan Katılımı kavramına yönelik ulusal yazındaki eksikliği gidermeye yönelik önemli bir adım atarak, sürdürülebilir iş uygulamalarına yönelik bilimsel literatüre katkı sunmaktadır. Akademik çalışmaların yanı sıra, işletmelerin sürdürülebilirlik politikalarını geliştirmelerinde de rehber niteliğinde olan bu ölçek, ilerleyen dönemlerde farklı sektörlerde ve disiplinlerde gerçekleştirilecek araştırmalar için sağlam bir ölçüm aracı olarak değerlendirilebilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Çalışma, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, 04/09/2024 tarih ve 2024/8/3 sayılı etik kurul kararına istinaden yapılmıştır.*

KAYNAKÇA:

Abdou, A.H., Hassan, T.H., Salem, A.E., Albakhit, A.I., Almakhayitah, M.Y. ve Salama, W. (2022). The Nexus between Environmentally Sustainable Practices, Green Satisfaction, and Customer Citizenship Behavior in Eco-Friendly Hotels: Social Exchange Theory Perspective. *Sustainability, 14(19),* 2-20.

Aboramadan, M., Albashiti, B., Alharazin, H. ve Dahleez, K. A. (2019). Human resources management practices and organiza- tional commitment in higher education: The mediating role of work engagement. *International Journal of Educational Manage- ment, 34(1),* 154–174.

Aboramadan, M. (2020). The effect of green HRM on employee green behaviors in higher education: the mediating mechanism of green work engagement. *International Journal of Organizational Analysis, 30(1),* 7-23.

Aboramadan, M., Kundi, Y. M., ve Becker, A. (2022). Green human resource management in nonprofit organizations: effects on employee green behavior and the role of perceived green organizational support. *Personnel Review 51(7),* 1788-1806.

Aboramadan, M. (2022). The effect of green HRM on employee green behaviors in higher education: The mediating mechanism of green work engagement. *Int. J. Organ. Anal. 30*, 7–23.

Agina, M.F., Khairy, H.A., Abdel Fatah, M.A., Manaa, Y.H., Abdallah, R.M., Aliane, N., Afaneh, J. ve Al-Romeedy, B.S. Distributive Injustice and Work Disengagement in the Tourism and Hospitality Industry: Mediating Roles of the Workplace Negative Gossip and Organizational Cynicism. *Sustainability 2023, 15(20),* 2-24.

Ahmad, S. (2015). Green Human Resource Management: Policies and practices. *Cogent Business & Management, 2(1),* 1-13

Al Amri, F. H., Das, A. ve Ben-Ayed, O. (2019). The impact of per- ceived corporate social responsibility on employee engagement: The case of Qatar. *Business Strategy & Development, 2(3),* 180–191.

Alpar R. Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik. 2. Baskı. Anakara: Detay Yayıncılık, 2013.

Alshaabani, A. ve Rudnak, I. (2020). Impact of diversity Management Practices on Organizational Climate- An Egyptian Study. *Vadyba Journal of Management, 1(36),* 7-17.

Amjed, Q. U.A., Ali, M. ve Ali, M. (2021). Effect Of Work Engagement On Employee Performance: Investigating The Moderating Role Of Polychronicity. *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity, 12(1),* 310–320.

Ángel del Broí , J., Junquera, B. ve Ordiz, M. (2008). Human resources in advanced environmental approaches –a case analysis. *International Journal of Production Research, 46(21),* 6029-6053.

Bakker, A. B., ve Demerouti, E. (2008). Towards a model of work engagement. *The Career Development International, 13(3),* 209–223.

Baykul, Y. (2015). Eğitimde ve psikolojide ölçme: klasik test teorisi ve uygulaması. Pegem Akademi.

Bennett, R.J. ve Robinson, S.L. (2000). Development of a measure of work-place deviance. *J Appl Psychol, 85(3),*349.

Berthon, P., Ewing, M. ve Hah, L. L. (2005). Captivating company: dimensions of attractiveness in employer branding. *International Journal of Advertising, 24(2),* 151-172.

Bhutto, T.A., Farooq, R., Talwar, S., Awan, U. ve Dhir, A. (2021). Green inclusive leadership and green creativity in the tourism and hospitality sector: Serial mediation of green psychological climate and work engagement. *J. Sustain. Tour.*, *29*, 1716–1737.

Boiral, O., Talbot, D. ve Paillé, P. (2015). Leading by example: A model of organizational citizenship behavior for the environment. *Business Strategy and the Environment, 24(6),* 532–550.

Brislin, R.W., Lonnerwalter J. ve Thorndike R.M. (1973). Cross-Cultural research methods. New York: John Wiley-Sons Publication.

Chan, E. S. ve Hsu, C. H. (2016). Environmental management research in hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 28(5),* 886–923.

Corvalan, A. (2018). How to rank rankings? Group performance in multiple-prize contests. *Social Choice and Welfare, 51(2),* 361–380.

Çop, S., Olorunsola, V. O. ve Alola, U. V. (2021). Achieving environmental sustainability through green transformational leadership policy: Can green team resilience help?. *Business Strategy and the Environment, 30(1),* 671-682.

Dajani, M. A. Z. (2015). The Impact of Employee Engagement On Job Performance and Organisational Commitment In The Egyptian Banking Sector. *Journal of Business and Management Sciences, 3(5),* 138-147.

Darvishmotevali, M. ve Altinay, L. (2022). Green HRM, environmental awareness and green behaviors: The moderating role of servant leadership. *Tour Manag 88*, 1-12.

Das, S.C. ve Singh, R.K. (2016). Green HRM and organizational sustainability: an empirical review, *Kegees Journal of Social Science 8(1)*, 227–236.

Dinh, L. Determinants of employee engagement mediated by work-life balance and work stress. *Manag. Sci. Lett., 10,* 923–928.

Dumont, J., Shen, J. ve Deng, X. (2017). Effects of green HRM practices on employee workplace green behavior: the role of psychological green climate and employee green values. *Human Resource Management, 56(4*), 613-627.

Fan, S., Yu, Z., Zheng, X. ve Gao, C. (2023). Relationship between psychological adaptability and work engagement of college teachers within smart teaching environments: The mediating role of digital information literacy self-efficacy. *Front. Psychol., 14*, 1-12.

Farooq, M. S. ve Salam, M. (2020). Nexus between CSR and DSIW: A PLS-SEM approach. *International Journal of Hospitality Management, 86,* 1-21.

Field, A. (2009). Discovering statistics using SPSS. Thousand Oaks, CA: Sage.

Gilal, F.G., Ashraf, Z., Gilal, N.G., Gilal, R.G. ve Chaana, N.A. (2019). Promoting environmental performance through green human resource management practices in higher education institutions: a moderated mediation model. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management,6,* 1579-1590.

Jabbour, C. J. C., Santos, F. C. A. ve Nagano, M. S. (2008). Environmental management system and human resource practices: is there a link between them in four Brazilian companies? *Journal of Cleaner Production, 16(17),* 1922-1925.

Jung, H.S. ve Yoon, H.H. (2012). The effects of emotional intelligence on counterproductive work behaviors and organizational citizen behaviors among food and beverage employees in a deluxe hotel. *Int. J. Hosp. Manag., 31(2),*369–378.

Kahn RL, 1964. Organizational Stress: Studies In Role Conflict And Ambiguity. New York: Wiley

Karatepe, T., Öztüren, A., Karatepe, O., Uner, M.M ve Kim, T.T. (2022). Management commitment to the ecological environment, green work engagement and their effects on hotel employees' green work *outcomes. Int. J. Contemp. Hospit. Manag. 34 (8)*, 3084–3112.

Khairy, H.A., Agina, M.F., Aliane, N. ve Hashad, M.E. (2023). Internal Branding in Hotels: Interaction Effects of Employee Engagement, Workplace Friendship, and Organizational Citizenship Behavior. *Sustainability 2023, 15(5),* 2-16.

Kim, A., Kim, Y., Han, K., Jackson, S. E. ve Ployhart, R. E. (2017). Multilevel influences on voluntary workplace green behavior: Individual differences, leader behavior, and coworker advocacy. *Journal of Management, 43(5),* 1335–1358.

Kim, Y. J., Kim, W. G., Choi, H. M. ve Phetvaroon, K. (2019). The effect of green human resource management on hotel employees' eco-friendly behavior and environmental performance. *International Journal of Hospitality Management, 76*, 83-93.

Li, X., Sanders, K. ve Frenkel, S. (2012). How leader–member exchange, work engagement and HRM consistency explain Chinese luxury hotel employees' job performance. *Int. J. Hosp. Manag., 31(4),*1059–1066.

Li, K.X., Jin, M. ve Shi, W. (2018). Tourism as an important impetus to pro- moting economic growth: A critical review. *Tour Manag Perspect, 26*.135–142.

Luu, T.T. (2019), Building employees' organizational citizenship behavior for the environment: the role of environmentally-specific servant leadership and a moderated mediation mechanism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 31(1),* 406-426.

Masri, H.A. ve Jaaron, A.A. (2017). Assessing green human resources man- agement practices in Palestinian manufacturing context: An empirical study. *J Clean Prod 143*, 474–489.

Mazzi, A., Toniolo, S., Mason, M., Aguiari, F. ve Scipioni, A. (2016), "What are the benefits and difficulties in adopting an environmental management system? The opinion of Italian organizations", Journal of Cleaner Production, Vol. 139, pp. 873-885.

McDonald, F.V. (2014). Developing an integrated conceptual framework of pro-environmental behavior in the workplace through synthesis of the current literature. *Adm. Sci., 4(3),* 276–303.

Michel, J.S. ve Bowling, N.A. (2013). Does dispositional aggression feed the narcissistic response? The role of narcissism and aggression in the prediction of job attitudes and counterproductive work behaviors. *J. Bus. Psychol., 28:*93–105.

Norton, T. A., Parker, S. L., Zacher, H., ve Ashkanasy, N. M. (2015). Employee green behavior: A theoretical framework, multilevel review, and future research agenda. *Organization &* Environment, 28(1), 103–125.

Ones, D. S., ve Dilchert, S. (2012). Environmental sustainability at work: A call to action. *Industrial and Organizational Psychology, 5(4),* 444–466.

Özdamar, K. (2017). Ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINTAB uygulamalı. Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Paillé, P., Chen, Y., Boiral, O. ve Jin, J. (2014). The Impact of Human Resource Management on Environmental Performance: An Employee-Level Study. *Journal of Business Ethics, 121(3),* 451-466.

Patwary, A.K., Mohd Yusof, M.F., Bah Simpong, D., Ab, Ghaffar, S.F. ve Rahman, M.K. (2022). Examining proactive pro-environmental behaviour through green inclusive leadership and green human resource management: An empirical investigation among Malaysian hotel employees. *J. Hosp. Tour. Insights, 6(22),* 2-10.

Quan, D., Tian, L. ve Qiu, W. (2022). The Study on the Influence of Green Inclusive Leadership on Employee Green Behaviour. *J. Environ.Public Health, 2*, 1-12.

Rich, B.L., Lepine, J.A. ve Crawford, E.R. (2010). Job engagement: antecedents and effects on job performance, *Acad. Manag. J., 53 (3)*. 617–635.

Robertson, J.L. ve Barling, J. (2013). Greening Organizations Through Leaders' Influence on Employees' Pro-Environmental Behaviors. *Journal of Organizational Behavior, 34,* 176–194.

Saeed, A., Rasheed, F., Waseem, M. ve Tabash, M. I. (2021). Green human resource management and environmental performance: the role of green supply chain management practices. *Benchmarking: An International Journal, 29(9),* 2881-2899.

Sandhya, S. ve Sulphey, M. (2019). An assessment of contribution of employee engagement, psychological contract and psychologi- cal empowerment towards turnover intentions of IT employees. *International Journal of Environment, Workplace and Employment, 5(1),* 22–31.

Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V. ve Bakker, A. B. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being, 3(1),* 71–92.

Schaufeli, W.B., Bakker, A.B. ve Salanova, M. (2006), The measurement of work engagement with a short questionnaire: a cross-national study. *Educational and Psychological Measurement, 66(4),* 701-716.

Seçer, İ. (2018). Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları. Anı Yayıncılık.

Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. ve Härter, M. (2010). Confirmatory factor analysis and recommendations for improvement of the Autonomy-Preference-Index (API). *Health expectations, 13(3),* 234-243.

Suliman, M.A., Abdou, A.H., Ibrahim, M.F., Al-Khaldy, D.A.W., Anas, A.M., Alrefae, W.M.M. ve Salama, W. (2023). Impact of green trans- formational leadership on employees' environmental performance in the hotel industry context: Does green work engagement matter?. *Sustainability, 15*, 2-18.

Sungmala, N. ve Verawat, A. (2021). The Impact of Employee Engagement on Employee Performance: A Case Study of Multinational Corporations in Thailand. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8(5),* 1091-1097.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı (Çev. Ed. M. Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik.

Tang, G., Chen, Y., Jiang, Y., Paillé, P. ve Jia, J. (2018). Green human resource management practices: scale development and validity. *Asia Pacific Journal of Human Resources, 56(1),* 31-55.

Tavşancıl, E. (2005). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi. Ankara, Nobel Basımevi.

Thompson, B. (2008). Foundations of behavioral statistics: An insight-based approach. New York, NY: Guilford Press.

Tisu, L., Lupșa, D., Vîrgă, D. ve Rusu, A. (2020). Personality characteristics, job performance and mental health: The mediating role of work engagement. *Personality and Individual Differences, 153,* 2-23.

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi. (Genişletilmiş İkinci Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Wetzels, M., Odekerken-Schröder, G. ve Van Oppen, C. (2009). Using PLS path modeling for assessing hierarchical construct models: Guide- lines and empirical illustration. *MIS Q,*177–195.

Wong, A. ve Carlbäck, J. (2018). A Study on Factors Influencing Acceptance of Using Mobile Electronic Identification Applications in Sweden.

EXTENDED SUMMARY

1. Research Problem:

The increasing consumption of natural resources, climate change, and global warming have created urgent environmental challenges, compelling businesses to adopt sustainability policies. In this context, environmentally friendly practices and sustainable business models are becoming increasingly critical for both companies and their employees. Environmental sustainability in the corporate world is no longer limited to the adoption of green technologies; it also requires the active participation of employees in sustainability-driven work processes. Green work engagement, as defined by Aboramadan (2020), refers to employees' energy devoted to environmentally friendly tasks, their willingness to put in effort at eco-friendly levels, and their focus on green tasks.

2. Research Questions:

To fill this gap and contribute to the literature, this study conducted a reliability and validity analysis of the Green Work Engagement Scale (GWES) developed by Aboramadan (2020) and used by Abdou et al. (2020). The scale aims to assess employees' involvement in sustainable work practices and their commitment to environmental sustainability within the workplace.

3. Literature Review:

Green work engagement, as defined by Aboramadan (2020), refers to employees' energy devoted to environmentally friendly tasks, their willingness to put in effort at eco-friendly levels, and their focus on green tasks.

Despite the growing relevance of green work engagement, national literature has lacked a reliable and valid scale to measure this important concept. To fill this gap and contribute to the literature, this study conducted a reliability and validity analysis of the Green Work Engagement Scale (GWES) developed by Aboramadan (2020) and used by Abdou et al. (2020).

4. Methodology:

The study was applied to 304 employees from the manufacturing sector in Osmaniye, Turkey. This regional focus provides valuable insights into how green work engagement manifests in local industrial settings, particularly within a sector that plays a crucial role in resource consumption and environmental impact.

The results of both explanatory and confirmatory factor analyses revealed that the scale has a unidimensional structure, with factor loadings and internal consistency (Cronbach's Alpha) values indicating high reliability. These findings support the robustness of the scale, confirming its potential to be used across different organizational contexts. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test confirmed the adequacy of the sample size for factor analysis, with a KMO value of 0.852, which is considered excellent according to Alpar (2013).

5. Findings:

Furthermore, the explanatory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) results affirmed the scale's structural validity. The scale explained 53.336% of the total variance, which is considered an acceptable level of explained variance according to Tabachnick and Fidell (2015). Additionally, the discriminant power of the items was evaluated by comparing the scores of the upper and lower 27% groups. The independent t-test results showed statistically significant differences between the two groups, demonstrating that the scale successfully distinguishes between varying levels of green work engagement. These findings suggest that the Turkish version of the Green Work Engagement Scale is a reliable and valid tool for measuring employees' environmental sensitivity and their participation in sustainable work practices.

6. Conclusions:

This study contributes to the literature on green work engagement by providing a valid and reliable instrument for assessing employees' involvement in sustainability-driven work processes. The scale can play a pivotal role in

the development of sustainability-driven human resource management practices, green organizational behavior, and environmental consciousness initiatives. It offers businesses a concrete method to evaluate how well their employees are aligning with sustainability goals, which can guide organizational decision-making, enhance employee engagement in sustainability efforts, and ultimately contribute to long-term environmental and business performance.

The importance of green work engagement is further emphasized by the growing need for businesses to integrate sustainability into their corporate strategies. Green work engagement not only supports the environmental goals of organizations but also has significant implications for employee motivation, retention, and well-being. By measuring green work engagement, companies can assess employees' commitment to sustainability, track progress, and implement targeted interventions to foster a culture of sustainability within the workforce. This, in turn, can lead to more efficient resource utilization, a reduced environmental footprint, and an enhanced corporate image-key drivers of long-term competitive advantage in today's environmentally conscious market (Ones ve Dilchert, 2012).

Moreover, the findings of this study suggest that green work engagement could be crucial in various sectors beyond manufacturing, offering companies a valuable tool to strengthen their sustainability policies and enhance overall organizational performance. In addition to contributing to academic literature, the scale serves as a practical resource for businesses seeking to integrate sustainability into their organizational culture. Its application in diverse sectors can help companies foster a more sustainable work environment, leading to improved employee engagement and a more significant impact on global environmental goals.

However, the study has some limitations. It was conducted with employees from the manufacturing sector in Osmaniye, and the scale has not yet been tested across other industries or larger sample groups. Therefore, future research should examine the validity of the scale in different sectors and organizational contexts. This will further expand the scale's applicability across various sectors, including service industries and non-profit organizations, to explore its potential broader impact. Additionally, conducting test-retest analyses would help evaluate the temporal stability of the scale and further strengthen its reliability, providing deeper insights into how green work engagement evolves over time within organizations.

In conclusion, this research fills a significant gap in the national literature on green work engagement, providing a scientifically validated tool for assessing employees' environmental engagement. Beyond academic contributions, this scale serves as a valuable resource for businesses looking to enhance their sustainability policies, making it an essential tool for organizations striving to integrate environmental consciousness into their core operations. As such, the scale holds great potential for advancing sustainability initiatives across various sectors, helping companies create more sustainable work environments and contributing to global environmental goals.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Review Article
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 07.02.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 09.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Çelikel, S. B., Ece Kaya, B. & Erbaş, İ. (2025). A Phenomenological Approach Towards the Architecture of Peter Zumthor: The Concept of "Atmospheres" and Therme Vals, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3574-3591. https://doi.org/10.35674/kent.1635364

A Phenomenological Approach Towards the Architecture of Peter Zumthor: The Concept of "Atmospheres" and Therme Vals

Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Fenomenolojik Bir Yaklaşım: "Atmosferler" Konsepti ve Vals Termal Hamamı

Sıdıka Benan ÇELİKEL[1] Birsu ECE KAYA[2] İkbal ERBAŞ[3]

ABSTRACT

Architects, interested in philosophy and phenomenology, take into consideration not only the functionality and formal characteristics of architecture but also the perceptual and experiential features of it. Peter Zumthor is one of them. This study aims to examine the architectural approach of Zumthor within the context of its relationship with phenomenology. For this purpose, Zumthor's concept of "atmospheres" and his architectural approach were examined through conceptual analysis. In the first part of the study, the relation between architecture and philosophy and the concept of architectural phenomenology were evaluated to present the theoretical basis. In this context, Gugalun House, Expo 2000 Swiss Pavilion and Bruder Klaus Chapel projects were examined in order to highlight the architectural characteristics of his design approach. Zumthor has defined nine components that affect the concept he calls "atmospheres". These components comprise the body of architecture, material compatibility, the sound of a space, the temperature of a space, surrounding objects, between composure and seduction, the tension between interior and exterior, levels of intimacy, and the light on things. In the second part of the study, his Therme Vals project was analyzed within the scope of the components of space atmosphere concept, and the relation that Zumthor established between architecture and phenomenology is deepened. At the end of the study, it is concluded that each of the components affecting the spatial atmospheres have certain architectural correspondences in Therme Vals project, and the relationship between space and user can be deepened when the components affecting the spatial atmospheres are applied to create a meaningful reality.

Keywords: Architecture, Spatial Atmospheres, Peter Zumthor, Phenomenology, Therme Vals

ÖZ

Felsefe ve fenomenolojiyle ilgilenen mimarlar, mimarlığın yalnızca işlevselliğini ve biçimsel özelliklerini değil, aynı zamanda algısal ve deneyimsel özelliklerini de dikkate alırlar. Peter Zumthor bu mimarlardan biridir. Bu çalışma, Zumthor'un mimari yaklaşımını fenomenolojiyle ilişkisi bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, Zumthor'un "Atmosferler" konsepti ile mimarlık yaklaşımı kavramsal analiz yöntemiyle irdelenmiştir. Çalışmanın birinci kısmında, mimarlık ve felsefe arasındaki ilişki ve mimari fenomenoloji kavramı teorik temeli sunmak amacıyla değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Gugalun Evi, Expo 2000 İsviçre Pavyonu ve Bruder Klaus Şapeli projeleri Zumthor'un tasarım yaklaşımının mimari özelliklerini vurgulamak amacıyla incelenmiştir. Zumthor, "Atmosferler" olarak adlandırdığı mekan konseptini etkileyen bileşenleri dokuz başlık altında tanımlamıştır. Bu bileşenler; mimari beden, malzemenin uyumu, mekanın sesi, mekanın sıcaklığı, kuşatan nesneler, sakinlik ve cazibe arasındalık, iç ve dış arasındaki gerilim, samimiyet dereceleri ve şeylerin sahip olduğu ışıktır. Çalışmanın ikinci kısmında, Zumthor'un Vals Termal Hamamı projesi, mekan atmosferleri konseptinin bileşenleri kapsamında analiz edilmiş ve Zumthor'un mimarlık ile fenomenoloji arasında kurduğu ilişki derinleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, mekan atmosferlerini etkileyen bileşenlerin her birinin Vals Termal Hamamı projesinde belirli mimari karşılıklarının bulunduğu, mekan atmosferlerini etkileyen bileşenlerin anlamlı bir gerçeklik yaratmak amacıyla uygulandığında mekan ve kullanıcı arasındaki ilişkiyi derinleştirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Mekan Atmosferleri, Mimarlık, Peter Zumthor, Vals Termal Hamamı

[1] Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Industrial Design, benancelikel@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4895-0139
[2] **Corresponding Author:** Akdeniz University, Institute of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, birsuece@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8834-6732
[3] Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, ierbas@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6327-1399

INTRODUCTION

Human beings live in different places throughout their lives and interact with these places. Every place experienced throughout one's life has a different meaning depending on the function, form, historical background and one's level of consciousness available at that particular time. In order for the designer of such places to truly relate to and therefore develop an authentic "innerstanding" in regards to her/his field of study, it is always advisable to go beyond the limits of the discipline, seek out opportunities to expand her/his creative force and finally find out original ways to integrate that which is new into the basic premises of the discipline. Likewise, it is not surprising for architects to be inspired by certain philosophical approaches throughout the ages in their quest for conceptualization, form creating and the construction of their works.

When the relationship between architecture and philosophy is analyzed, it is seen that architecture benefits greatly from the scope and methods of philosophy through its various inquiries. Even though architecture provided certain sets of metaphors for philosophy to enjoy from Plato to Descartes and onwards (Galison, 1990; Karatani, 1995), it would not be wrong to claim that it is philosophy that provides the wider and more fertile ground for architectural thinking to flourish. In the literature, there are studies dealing with the relationship between architecture, philosophy and phenomenology (Baudrillard and Nouvel, 2017; Güney and Yürekli, 2004; Norberg-Schulz, 1991; Örnek, 2015; Shirazi, 2013). Such literature can be extended by the introduction of the focal architect of this study, that is Peter Zumthor.

Zumthor contributes to the field of architecture with his openness to philosophy. This attitude can be traced not only from his architectural designs but also through his writings on architecture where he ponders upon the experiential qualities of spatial phenomena, his own architectural practices and approach (Zumthor, 2006a; Zumthor, 2006b; Zumthor, 2007). There are also research evaluating Zumthor's understanding of architecture through analysing his buildings and the ways he deals with space in a phenomenological manner (Murray, 2007; Sharr, 2007; Spier, 2001). Uysal and Cordan (2020) defined the experience spaces designed by Zumthor through spatial atmospheres and explained the components of spatial atmospheres by giving examples through different structures. In another study examining the experience and perception of space through the concept of atmosphere, the components that make up the atmospheres are defined and exemplified through the Therme Vals project (Yücel and Bekdaş, 2023). In this study, the relationship between Zumthor's concept of "atmospheres" and architectural practice is examined through conceptual analysis. According to Myburgh and Tammaro (2013), there is a mutual and reinforcing relation between concepts and the theories in which they are embedded. "The ontological commitments of a theory can be expressed in terms that represent the concepts that the theory addresses; at the same time, a theory cannot be developed unless it makes the concepts (and the properties of the concepts) it addresses quite clear" (Myburgh and Tammaro, 2013). Therefore, the relationships revealed by the concepts and their reflections in practice are important. This study attempts to interpret the concept defined by Zumthor as "atmospheres" through a conceptual analysis study on Therme Vals project in order to examine its counterpart in his architectural approach constitutes the originality of this study.

Within the scope of this study, first of all, the relationship between architecture and philosophy and the concept of architectural phenomenology were evaluated to present the theoretical basis. In this context, in order to present the architectural features of Zumthor's design approach, Gugalun House, Expo 2000 Swiss Pavilion and Bruder Klaus Chapel projects were introduced within the context of the relationship between architecture and phenomenology and their architectural qualities. In order to develop an understanding of the qualities of Zumthor's architectural approach, his work "Atmospheres" (2006a) plays an important role. In this work, the components that constitute the atmosphere of the space are defined as the body of architecture, material compatibility, the sound of

a space, the temperature of a space, surrounding objects, between composure and seduction, tension between interior and exterior, levels of intimacy, and the light on things. This study aims to analyze Zumthor's Therme Vals project through the components of the concept of space atmospheres. The interpretation of the relationship established by Zumthor between architecture and phenomenology in terms of both architectural thinking and practices aims to contribute to literature in general.

1. Methodology

In this study, the reflections of Zumthor's concept of "atmospheres" in his architectural approach was evaluated by conceptual analysis method. Concepts provide a framework for understanding and making sense of the world and are expressed in an ontology (Myburgh and Tammaro, 2013). As Söyler (2020) stated, concepts are parts of theories and contribute to the collection of data and its transformation into knowledge. In this sense, numerical and statistical operations are possible if there is a concept, and concepts decide for what purpose qualitative and quantitative data will be used. In the conceptual analysis method, the structure, meaning and function of a concept are examined and the basic elements, function, relationship with other concepts and role in our social practices of the examined concept are expressed in a clear and understandable way (Aydoğdu, 2021; Coombs and Daniels, 1991). This method is frequently used in philosophy and has contributed to the emergence of a field called analytical philosophy (Kosterec, 2016). This study aims to evaluate the conceptual aspects of architectural phenomenology and its counterparts in practice within the scope of the relationship between architecture and philosophy.

There are different approaches within the scope of conceptual analysis, such as the constructive method, the detection method and the reductive method (Kosterec, 2016). This study used the detection analysis method of conceptual analysis. In the detection analysis, conceptual theory is examined, and conceptual relationships are determined based on this background without changing the theory (Kosterec, 2016). Table 1 shows the scope and stages of the detection analysis conducted in this study, based on the detection analysis steps defined by Kosterec (2016).

Table 1. Detection Analysis Stages and Stages of the Study within the Scope of Conceptual Analysis

Detection Analysis Stages	Stages of the Study
1- Specification of conceptual theory	The concept of "atmospheres" that appears in Peter Zumthor's discourses and publications.
2- Specification of conceptual problem according to the theory	Based on the concept of "atmospheres", the conceptual problem was determined as spatial atmospheres and the examination of whether these spatial atmospheres have counterparts in Zumthor's architectural practices.
3- Specification of the set of logical constraints	The set of logical constraints consists of the body of architecture, material compatibility, the sound of a space, the temperature of a space, surrounding objects, between composure and seduction, tension between interior and exterior, levels of intimacy, and the light on things, which are defined as the components of space atmospheres.

4- Expansion of conceptual theory based on a set of logical constraints	Based on Zumthor's discourses and other studies in literature, the aim is to determine the physical, perceptual and experiential counterparts of each of the components of spatial atmospheres in Therme Vals project.
5- Repeat steps 6 and 7	Other studies in literature support the results of this study.
6- If the extended conceptual theory provides a counterexample, it should be concluded negatively	It was concluded that in the extended conceptual theory, the theory and the problem are related and there is no opposing situation.
7- If the extended conceptual theory offers a relationship, it should be concluded positively	The extended conceptual theory concluded that there is a connection between Zumthor's concept of "atmospheres" and Therme Vals complex.

2. The Relationship Between Philosophy and Architecture and Architectural Phenomenology

Philosophy can be described as a comprehensive and inclusive activity that addresses and questions various disciplines, assisting them to define their boundaries and structural formations and enabling them to develop reflective methods to relate to their intrinsic natures (Cevizci, 2012). Being one such discipline, architecture creates meaningful structures that goes far beyond the functional and constructional dimensions through establishing a genuine relationship with philosophy in the design process. The architect's use of philosophy in the process of organizing her/his thoughts and developing concepts enables her/him to establish a theoretical framework as well as bestows her/him critical thinking abilities towards her/his own work and the work of others. Such application to philosophy offers not only an increase in creativity but also provides a better comprehension of the work at hand and thus presents a potential gift for the architect, that is the revelation of the true meaning of architecture itself (İnam, 2002).

Philosophy's contribution to architecture owes greatly to approaches such as phenomenology and ontology. The emergence (or rather re-emergence) of ontological inquiries within the field of philosophy encouraged architecture to replace its function-oriented paradigm with a different one. The introduction and then the integration of phenomenological approaches with the essential qualities of architecture initiated intuitive and holistic ways to understand and evaluate the formation of space and the other spatial phenomena (Aydınlı, 2002). Phenomenology as "the understanding of philosophy or the theory of knowledge that focuses on the way the world appears to human beings" (Cevizci, 2019) aims to describe the things presented to human consciousness and therefore understand how human beings attribute meaning to their world. For Heidegger, a supporter and then a critic of Husserl's phenomenology, human being's fundamental relation to "being" itself is not primarily mental but phenomenological. This statement suggests that human beings relate to their world first and foremost as an experiential pre-thought activity and the best way to make sense of things in the world is not evaluating them as mental abstractions or concepts, but rather directly experiencing them as concrete phenomena (Sharr, 2007).

When such philosophical stance is translated into architecture, it refers to evaluating the buildings not merely as functional products or "machines" as Le Corbusier (1931) might put it but as places where the mystery of life occurs through meaningful synchronicities. A meaningfully, therefore artfully

created architectural space enables people to experience themselves as souls or spiritual beings. They interact with things and with each other and participate in the events of life. It is obvious that such phenomenological way of being with its tactile quality that requires a full bodily presence form quite a strong opposition with the mental abstractions of the way of Cartesian kind where human beings are understood as "res cogitans". Cartesian transformation "of the embodied self into a disembodied thinking substance" (Harries, 2009), in its very essence, refers to the division of reality into abstract and experiential fragments. Within this historical bifurcation, phenomenology serves as a tool to re-introduce the significance of phenomena, to re-member the dimension of embodied experience and therefore to re-value that which has been de-valued by the Cartesian paradigm.

Phenomenology addresses the experience of human and space differently from classical rationalism (Merleau-Ponty, 2005). That is to say, rather than leaning on a factual frame of reference that prioritises scientific and technological aspects of reality, architectural phenomenology tends to focus more on the values, the experiential dimension and human beings' interaction with architectural phenomena. Therefore, "…architecture (is) best understood not through abstract mental analytic categories but through direct experiences of the building, during which one would project oneself fully onto it, especially one's feelings and emotions, as a way of fully grasping its intentional content" (Otero-Pailos, 2010).

Norberg-Schulz (1991) in his renowned work on the phenomenology of architecture introduced the concept of "spirit of space" (*genius loci*) as a way of expressing a sense of belonging and identification with the space in one's relationship and interaction with it. According to Norberg-Schulz, the aim of architecture is to concretize the spirit of a certain place and that of architect's is to create meaningful places for human beings to live. That has been the case for many hundreds of years. However, as the *modus operandi* of an age changes, it continuously conditions the theoretical frameworks and the practical activities that are inherent within that age. Place being an instrument for shelter as well as an artful and meaningful expression for the existence of human beings has been profoundly transformed due to basic premises of the modern age. Heidegger (2002a), as one of Norberg-Schulz's sources of inspiration, titles modern age as the "age of world-picture" referring to the essential shift that has occurred within the very nature of human beings. For Heidegger, because the human-spirit turned into the human-subject (the "cogito" of *ego cogito ergo sum*), the world as a sacred dwelling place morphed into a visual image to look at and simultaneously, the disciplines engaged in design activities have grown more and more optic-centred every day. The central axis of architecture moved from the effort to relate to the spirit of the place -in the sense that staying open and available for intuitions to then work on and translate them to concrete products- into the desire to create visual characteristics with an overemphasis on functionality being the legitimate ground and the predecessor of form.

According to Pallasmaa (2005), the ocular-centric approach that prioritizes the sense of vision in architecture causes other senses to be withdrawn and this runs the risk of the sensory qualities in fine arts and architecture to be lost. He claims that all senses, including vision, are in fact extensions of the sense of tactile and in order to relate to architecture in a more authentic way, this simple truth must be recognized and vision's place in architecture must be re-evaluated. Similar to Heidegger whose philosophy, in a way, is devoted to present the limitations of Cartesian paradigm, Pallasmaa draws attention to the fact that the dominance of the vision over other senses is creating a type of reduction as it does not embrace the totality of the feeling dimension thus creating certain forms of isolation, alienation and disconnection among human beings and the interaction with their environments. In the following sections, the study aims to explore how Zumthor's architectural stance and the practices he offers help transcend those negative ways of being.

3. The Architectural Approach of Peter Zumthor

> "Building in stone, building with stone, building into the mountain, building out of the mountain, being inside the mountain – our attempts give this chain of words an architectural interpretation, to translate into architecture its meanings and sensuousness, guided our design for the building and step by step gave it form." (Zumthor, cited in Hauser, 2007).

The discipline of architecture aims to change and transform the landscape through the structures it produces and the stages within the production process (Yücel, 2002). Zumthor, as an architect, also creates changes within a given landscape through the manifestation of a physical product and its production stages. Yet, he cares about the location of the building and the natural surroundings to such a degree that, unlike many, his way of architecting produces spaces that are harmonious and in peace with the living habitat and its inhabitants. The integration of the productive dimension and its transcendence through care brings to mind how Norberg-Schulz understands architecture as well as Heidegger interprets art.

According to Norberg-Schulz (1991), the true purpose of architecture is to turn the space into a "place". That is to say, to reveal the sheets of meaning that are potentially present yet still hidden within the environmental landscape. Heidegger (2002b) relates this revelation with Truth, being the ultimate aim of arts. Truth, in Greek, is called "*aletheia*". The word *letheia* means that which is concealed, that which has not yet brought into the light. Together with the prefix *a-*, it comes to suggest the act of revealing of the unrevealed and thus, indicates the very gesture of actualisation or manifestation (Çelikel, 2015). Since art, in Heidegger's understanding of the term, is not restrained to the limits of the fine arts, one can replace the term "art" with that of "architecture" without violating of its essence. This is how space is transformed into a place and therefore become recognized, and this is what bestows Zumthor's projects their power. The easily detectable underlying tone of poetry in his works comes from the act of genuine architectural effort which is in itself an authentic relatedness to the spirit, an ontological connectedness with the living, breathing planet and an integral form of craftsmanship that is in humble service for the unfoldment of Truth.

3.1. Zumthor's Background and an Analysis of a few Selected Works

Peter Zumthor is a contemporary architect living and working in the suburb of Haldenstein in the Swiss state of Graubünden. His interest in design comes from the family lineage. Being raised in a family of craftsmen evolved into being an apprentice carpenter and this was followed by first a degree on design and then in architecture, the field he is recognized for. This particular training where he cultivated craftsmanship is balanced by a strong theoretical background through which he developed his unique architectural approach. He was influenced by philosophy, especially Heidegger's works on architecture (Sharr, 2007) and combined his practical design skills with the tools phenomenology and ontology offer. His interest in philosophy is not only manifested as works of architecture that are inspired by certain philosophical stances but also gave birth to texts on architecture.

Zumthor's architecture manifesto titled *Thinking Architecture* (2006b) is a meditation on the experience of architecture and its sensory qualities. According to Zumthor (2006b), even though architecture has a professional aspect that is responsible for its production, it is not devoid of an extra immaterial one that embraces elements such as memory, meaning or experience. The architect, in a similar fashion, is not barely responsible for fulfilling the functional and technical requirements of a certain design. His task expands into a level where the meaning dimension is taken care of through being authentically related to the surrounding where it is meant to be built. Such relatedness of the building to its environment is what bestows the building its aura and the ability to reflect and even empower the spirit, or the "mood" as he calls it, of that particular area. The building designed with such connectivity attains the formal and visual qualities of originality while the perception of depth within space is achieved through the application of sensory features, connotations etc.

For Zumthor, in the process of designing an architectural project, the qualities of a certain space must be determined within the scope of the characteristics of the environment together with the layers of sensual connotations, memories and mythological implications that the building aims to evoke within the framework of those characteristics (Sharr, 2007). “Every building is built for a specific use in a specific place and for a specific society” says Zumthor (2006b). Such sensitivity to the environment and humility towards the needs of the users render the buildings designed by Zumthor lack a distinctive formal design language that is instantly recognized. He lets the qualities of the overall project determine the formal language, that is to say, rather than placing an overlay of a typical imprint or style, he lets his signature as an architect blend in the project itself. He takes the design decisions in accordance with the requirements of the situation at hand and the material.

For instance, his Gugalun House project in the Swiss mountains was a response to the request to enlarge and reuse an old wooden cottage. Since the wooden cottage was located on a sloping land, he extended the cottage to the back and rested it on the high part of the hill so that the new part would act as an extension of the old part (Figure 1). As seen in the plan diagram in Figure 2, a large addition was made to the cottage with kitchen, bathroom and living areas. “It is essential to the quality of the intervention that the new building should embrace qualities that can enter into a meaningful dialogue with the existing situation” (Zumthor, 2006b). Although the difference between the years of construction of the two parts of the building can easily be recognized through the texture and colours of the wood, the choice of wood as a material and the continuity of the formal elements ensures that the coming of the old and the new still forms a balanced and harmonious whole.

Figure 1. Gugalun House (Merin, 2013)

Figure 2. The Floor Plans of Gugalun House (Studio Adam Caruso, as Cited in Alonso de los Ríos, 2024)

The Swiss Pavilion at the EXPO fair held in 2000 is another coherent example to reflect further on his architectural approach. Since the theme of the fair was sustainability, Zumthor preferred to design the walls of the Pavilion by piling up timber in a reusable fashion. Between these wooden walls, he formed small spaces aiming to activate different sensual experiences (Bilgin, 2020) (Figure 3).

Figure 3. Expo 2000 Swiss Pavilion (URL 1, 2000)

A short contemplation on Zumthor's Bruder Klaus Chapel can also be quite revealing. The building is located in the village of Wachendorf, in the city of Cologne, among desolate and quiet fields. Its interior space is comma-shaped, while the exterior is designed as a high, five-sided concrete mass (Figure 4). The inspiration behind the design was the old production methods of making earthenware pottery and the wooden woven baskets. He formed the skeleton of the structure with wooden timber and left traces of wooden timber on the walls. The natural light filters through the wide opening at the top and through the many little holes within the concrete walls. The reference to the traditional techniques

together with the natural light's penetration into the interior space creates an atmosphere where the boundaries between the natural and artefact as well as the current and past dissolves into a one unified amalgam of experience, evoking various layers of meaning for the visitor to enjoy (Bilgin, 2020).

Figure 4. Bruder Klaus Chapel (Sveiven, 2011)

In conclusion, Zumthor seems to ensure that his architectural projects fulfil functionality without ignoring the need for meaning creation. He accomplishes this through the skilful organisation of sensory, emotional, mental and inspirational elements as well as developing original technical solutions to the given projects. From the relationship of the building with its surroundings to the spatial setting, the choice of materials, the amount and intensity of light and shadow, the products installed, the fluidity, the air circulation, the temperature etc., they all have a unique impact on the way the users' experience his architectural spaces.

3.2. The Therme Vals Project through the Lens of "Atmospheres"

It is the "architectural space" which architects like Zumthor aim to design in order to enable users to experience certain forms of meaning. Zumthor has made his designs in the context of geography, culture and natural environment, and aimed to design buildings that will prioritize the user's perception and experience of space. Therme Vals is one of his works that achieves this goal and emerged as a result of the initiative of a local cooperative to operate the spring water of the village of Vals in the Swiss Alps. The thermal facility was built between 1993 and 1996 as part of the hotel complex in Vals (Figure 5). It has a capacity of 150 people, and it was designed as a building where washing, sleeping, resting and many other rituals are carried out in sensuous and experiential manner (Gümüş, 2019).

Figure 5. Therme Vals (Left: Souza, 2016; Right: Archdaily, 2009)

In order to make a space meaningful, it is necessary to realize intellectual and emotional interaction beyond the physical relationship. Zumthor ensures that the designed space becomes a "place" and

encoded with various meanings by creating an "atmosphere" in the space. According to Zumthor (2006b), the concept of atmosphere is everything that appeals to a person's mood, feelings and expectations, including people, things, air, light, sound, colour, texture, shape etc. In his book "Atmospheres" (2006a), he explained the atmosphere of space in terms of nine main factors: the body of architecture, material compatibility, the sound of a space, the temperature of a space, surrounding objects, between composure and seduction, tension between interior and exterior, levels of intimacy, and the light on things.

The Body of Architecture: Buildings are bodies consisting of structures and various materials (Zumthor, 2006b). According to Zumthor (2006b), there are two types of spatial composition possibilities: The closed architectural body that isolates the space within itself and the open architectural body associated with endless continuum. The spatial composition of Therme Vals was organized as an architectural body formed by the spaces around the indoor and outdoor pools (Figure 6). The meander provides circulation inside the building, and the water element and the linear light coming from the ceiling in the meander were designed to take the visitors to different spaces in the building and to have different experiences.

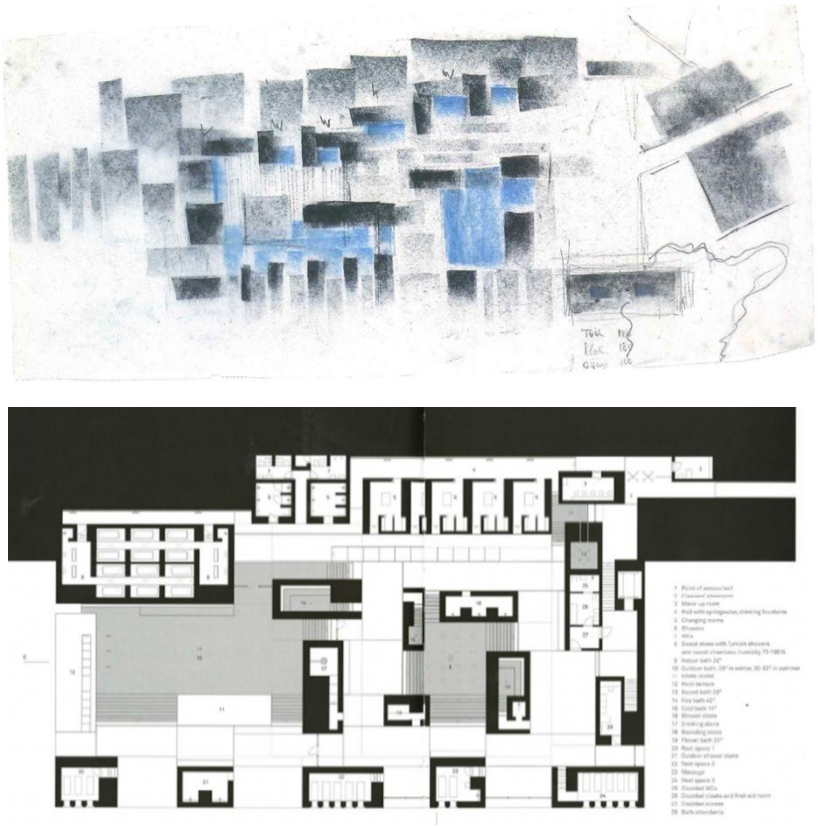

Figure 6. Top: Zumthor's Spatial Composition Sketch (Zumthor, 2007); Bottom: The Floor Plan (Zumthor, 2007)

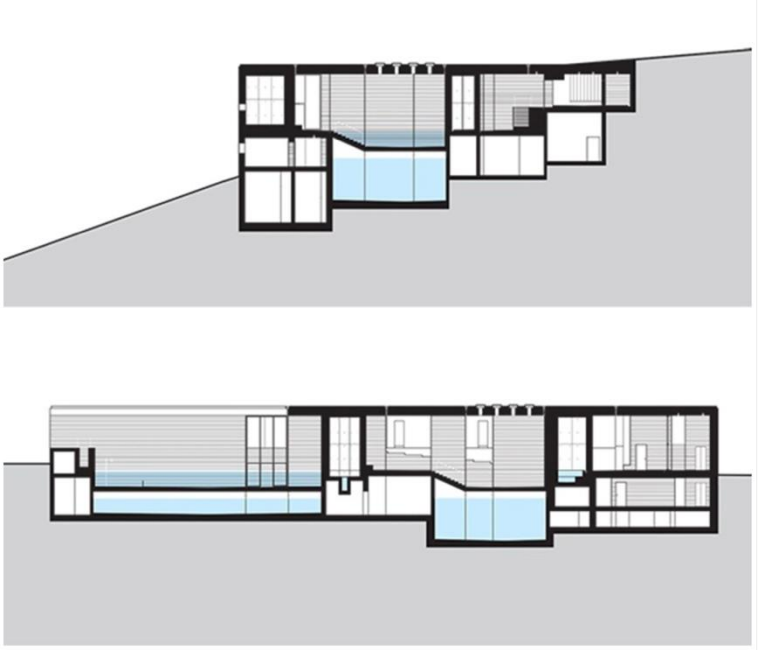

Figure 7. Sections of Therme Vals (Ching, F. D. K., 2015, as cited in Yücel and Bekdaş, 2023)

Material Compatibility: The material composition formed by the combination of different materials ensures the uniqueness of the work to reveal itself and affects the atmosphere of the space (Zumthor, 2006a). In the Therme Vals project, a local material named "Vals stone" and concrete were used for the walls. The use of regional materials and their particular arrangement enable the building to interact naturally with its surroundings as well as creating a textural expression. Also, water is a material that one can immerse oneself in (Hauser, 2007). "… in architecture, stone and water can enter into a natural, and even charmed relationship. Stone loves water. And water loves stone, perhaps even more than any other material." (Zumthor, 2007). Touching the stone and the combination of the stone with water activate different senses and therefore forms an atmospheric effect.

The Sound of a Space: Interiors collect, amplify and transmit all the sounds that come out during the conversations and movements of the users (Zumthor, 2006a). For this reason, the collection/reflection qualities of the materials and people's interaction with them creates an auditory atmosphere within space. In one of the rooms, for instance, the walls are isolated with sponges and black fabrics, the themed music called "stone and water" is played and there are two beds for visitors in the middle of the room (Bilgin, 2020). In other parts of the building, an experience dominated by the sound of water and a silent and meditative cleansing ritual is aimed. "… trying to make the building a quiet place. That's pretty difficult these days, because our world has become so noisy" (Zumthor, 2006a).

The Temperature of a Space: Every building has a physical temperature as well as a psychological dimension that affects the atmosphere of space (Zumthor, 2006a). In the thermal facility, the temperature of the water in the fire bath is 42 degrees and the concrete walls around it are painted red. In the ice bath, the temperature of the water is 14 degrees. The concrete walls of the ice bath are painted blue, which symbolizes cold, water, air and infinite, and the cold water is aimed to strengthen the perception of freedom and individuality (Hauser, 2007). The atmosphere of space that is aimed to be created here is body's contact with different temperatures and enabling relaxation in a quiet environment during the bath ritual (Zumthor, cited in Hauser, 2007) (Figure 8). In addition, while the temperature drops to minus degrees in cold winter days, the temperature of the outdoor pool's water is kept around 36 degrees so as to create a contrast through temperature (Zumthor, 2007).

Figure 8. Outdoor and Indoor Pools (Souza, 2016)

Surrounding Objects: The living and inanimate objects within the surroundings also have an effect on the space atmosphere and how the users perceive and experience the space. It is very important for Zumthor to position the objects in their rightful places (Zumthor, 2006a). In Therme Vals, the three basic components determined to define space are stone, water and light. In one of the rooms, where you can swim through the indoor pool, the part of the concrete walls below the water level is painted white and the above is black (Hauser, 2007). In this room, the petals of marigolds floating on the water shine, and the fragrance spreads from the ventilation into the room. In another room, since the water of Vals is drinkable, cool spring water flows through a large pipe for visitors to drink (Bilgin, 2020). In this sense, both the visual quality of the objects and the sounds, smells, tastes and textures affect the experience.

Between Composure and Seduction: It is necessary to make certain arrangements within the space and provide meaningful directions for the users (Zumthor, 2006a). Between the units, a relationship was established between composure and seduction through the skilful introduction of certain sensory features that directs, surprises, relaxes and provides transition. Composure and seduction inviting and calm. While "seduction" creates an inviting effect to attract attention and evokes meaning, "composure" satisfies the need for comfort, calmness and freedom. In this sense, both relaxing the body and activating it through different sensory stimuli is one of goals of the building (Figure 9).

Figure 9. Experience Space Offering Composure and Seduction (Souza, 2016)

Tension between Interior and Exterior: When the transition is made between interior and exterior, the physical space changes as well as the perceptions and feelings. The important thing during the design process is to actualise the intentions for both the inside and outside. According to Zumthor (2007), it is aimed to create differences and tension such as mass and hollow, openness and compactness, rhythm, repetition and variation for the exterior of Therme Vals. In the interior, on the other hand, a holistic spatial continuum instead of difference or tension was created. The meander provides spatial continuum and seeks the view of outside as it moves along a linear light, while the large windows offer mountain views in the valley to the visitors (Figure 10). In this sense, a mysterious

interior-exterior relationship has been established so as to provide a spectrum of different experiences.

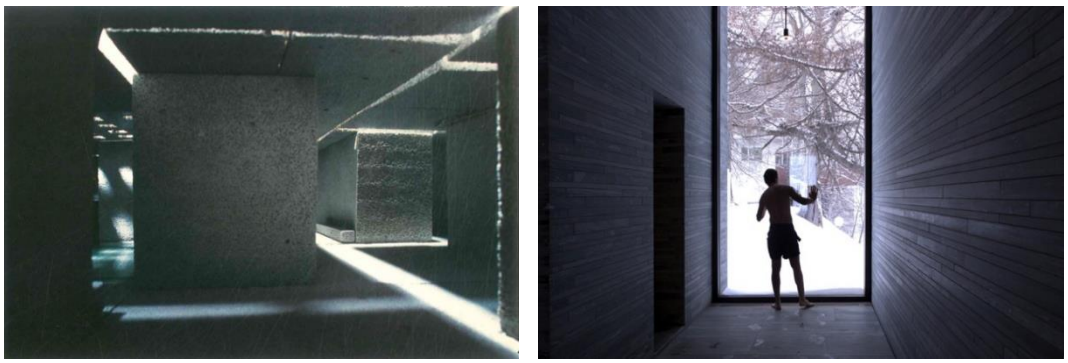

Figure 10. Left: The Meander (Binet, 2007); Right: The view from inside the Therme Vals (Souza, 2016)

Levels of Intimacy: The intimacy desired to be created in the atmosphere of the space is not related to the dimensions and scales, it is rather related to experience and feelings (Zumthor, 2006a). The history of bath and hammam culture dates back to ancient times and Zumthor who was influenced by this culture describes the bathing experience as follows: "And bathing, this ritual kind of bathing, has something to do ...with a pleasing atmosphere for the body" (Spier, 2001). While creating a space atmosphere with the materials, space compositions, interior-exterior relationships, Zumthor aims the users to be open to different perceptions during the bath ritual, to carry out free thinking activities and to feel close to the space by making sense of what they experience in that space. This situation enables the visitors to be physically, emotionally and intellectually engaged with the space, to feel closeness and therefore to establish a relationship with it. The facility welcomes more than one hundred thousand visitors each year. Having felt the atmosphere of the building and interacted with it, visitors are said to have a tendency to visit the facility again and again and expressing their fondness in regard to the serene, meditative state and positive senses of it (Zumthor, 2007).

The light on Things: The value and intensity of light and shadow within the space and objects affect the atmosphere of space. According to Zumthor, one of the methods of working with light is considering the overall building as a pure mass of shadow and then allowing the light to penetrate into that dark space (Zumthor, 2006a). In Therme Vals, natural light enters into the building through large windows serves to enjoy the landscape. The intensity, of course, changes according to the seasons. There are also other small openings in the facades and ceiling (Figure 11). Thin and linear openings on the ceilings, bestowing a taste of uniqueness to the overall design, help guide the users within the interior. The blue square-shaped glasses on the ceiling of the indoor pool supports creating an atmospheric shift.

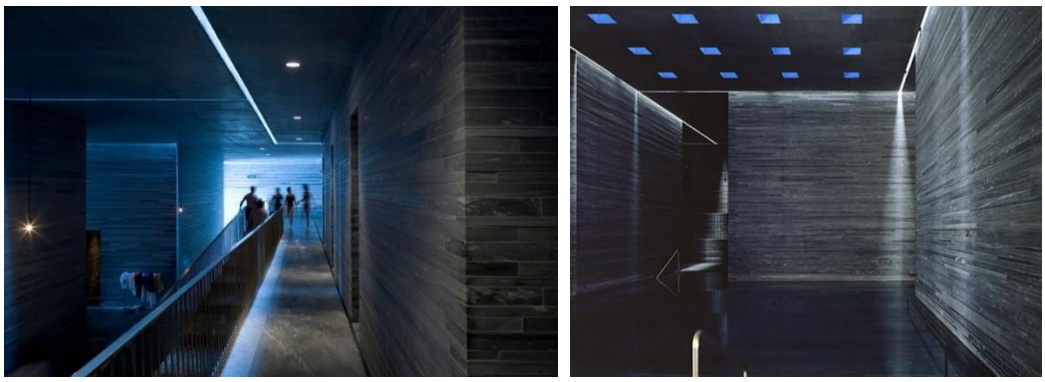

Figure 11. Lighting of Interior Space (Left: Souza, 2016; Right: Binet, 2007)

Table 2 summarizes the spatial, perceptual and experiential reflections of the components affecting the atmosphere of the space in Therme Vals. Eventually, since the world is full of signs and information today, the message contained within ordinary things in everyday life withdraws themselves and remain hidden. No one seems to notice those small things, small details (Zumthor, 2006b). Creation of certain atmospheric "touches" within the space enable people to let go of the business of their minds for a while and enter into a relaxed, meditative state where they can enjoy the simplest of phenomena that life offers such as their bodies, water, sounds and light… Since "the strength of a good design lies in ourselves and in our ability to perceive the world with both emotion and reason", it has to offer both a "sensuous" and "intelligent" characteristic as Zumthor says (2006b). In order to accomplish that architecture needs to combine the physical, intuitive and spiritual dimensions in a balanced and harmonious way and that is what usually ensures the originality of an architectural design. And Zumthor, as it has been discussed above, through his architectural approach called "atmospheres", seems to achieve that elegantly yet wisely through his projects, and in the Therme Vals specifically.

Table 2. Correspondences of Space Atmospheres in Therme Vals

Components affecting the atmosphere of the space	**Therme Vals**
The Body of Architecture	The structure is organized as an architectural body consisting of spaces around indoor and outdoor pools. The circulation between spaces in this body is enriched by the experience of light and water elements.
Material Compatibility	The use of concrete and "Vals stone" specific to the region allowed the structure to interact naturally with its surroundings. In addition, the unique texture of the stone and its combination with water affect the atmosphere of the space.
The Sound of a Space	While some parts of the structure play music appropriate to the theme of the space, other parts offer a quiet and meditative experience.
The Temperature of a Space	Fire bath and ice bath create different spatial perceptions by changing water temperatures and wall colors. On the other hand, the temperature of the outdoor pool water is kept at 36 degrees in winter to create contrast with the cold weather outside.
Surrounding Objects	In spaces created by the harmony of stone, water and light, the visual qualities, sounds, smells, tastes and textures of objects affect the spatial experience.
Between Composure and Seduction	While elements that appeal to the senses such as light, sound, smell, taste and texture are placed to attract attention and create meaning, areas where water and landscape are experienced offer calm and comfort with their meditative properties.
Tension between Interior and Exterior	For the exterior, it is aimed to create difference and tension such as mass and hollow, openness and compactness, rhythm, repetition and variation. In the

	interior, on the other hand, a holistic spatial continuum instead of difference or tension was created.
Levels of Intimacy	Being open to different perceptions while experiencing the space and the bath ritual allows users to interact with the space physically, emotionally and intellectually and feel closeness.
The light on Things	Large windows allow natural light to enter and offer views, while thin linear openings on the facades and ceiling help to orient the interior. In addition, the blue glass in the indoor pool creates a different atmosphere inside.

CONCLUSION

Philosophy contributes to other disciplines to question their own nature, develop a critical approach and form unique concepts and products. In this sense, architects showing a particular interest in philosophy apply to it so as to discover what ways to enhance their architecture approaches both theoretically and practically. Architectural phenomenology, being one of the most potent approaches the philosophy offered to architecture, is a way to relate to how space is perceived and understood meaningfully. Peter Zumthor, being one of those architects, contributed to both architectural theory and practice through his texts and designs. In this study, Zumthor's Therme Vals project was evaluated using the conceptual analysis method based on nine factors which he calls "atmospheres". Zumthor develops this concept to theoretically understand and explain his own architectural approach through some of his works but not necessarily the Therme Vals. Therefore, this study, in a way, can be considered as an attempt to meditate on that which is not specifically offered by Zumthor himself. Through this meditation, it is clearly seen that each of the nine factors are present in the Therme Vals and have certain architectural correspondences.

Zumthor's interest in philosophy and phenomenology is reflected in his architectural approach that is distinguished by qualities such as giving priority to the perceptions, moods and experiences of the users and the way he creates a harmonious and interconnected relationship between the building, natural environment, history and people. He sincerely aims to integrate all of these different components and achieves to create a meaningful synthesis through his ability to unite the physicality of space with abstract features. Besides, he produced technical solutions by taking many aspects into consideration from functionality to regional characteristics and local materials. He gave importance to creating atmospheres within space in order for the users to relate to space on all levels -physical, emotional, mental and spiritual- and therefore form a meaningful association with it. Such association is what makes it turn to a place and evokes a willingness for the users to revisit it again and again. He accomplishes this through creating successful combinations of interior and exterior, the application of local materials and seeking harmony among those materials, suggesting skillful situations that appeal to the five senses, looking for balance between tension and harmony, enabling the users to establish intimacy with the place and, of course, creating associations and references that are emotionally charged and triggers memory.

The importance of the study may be found within the underlying tone that aims to reveal how the relationship between the space and people can be deepened by creating "atmospheres" and how this relationship supports the translation of the space into a meaningful place. The contribution of the study may be found within the effort to place the discipline of architecture within the broader context

of philosophy, which at the end, helps provide a more in-depth analysis of one of the significant architects of our age, that is of course Peter Zumthor, and perhaps many more in the future. For this very reason, it is expected that the study can make a contribution to the designers and architects in the sense that it points out a possibility that goes beyond the confines of a barely the physical relationship between the space and the user and embraces the deeper experiential layers of such connection. The focus on the Therme Vals project, however, forms the boundary of the study. It is believed that conducting similar research that includes analyses of different structures of Zumthor or different architectural projects of other architects showing particular attention to architectural phenomenology may result in an expansion and a deepening in understanding architecture and may strengthen the interconnectivity between architecture and philosophy.

Compliance with the Ethical Standard

Conflict of Interest: The authors declare that there are no conflict of interest between themselves and/or any third parties or institutions regarding this work.

Ethics Committee Approval: There is no need for ethics committee approval in this article, the wet signed consent form stating that the ethics committee decision is not required has been added to the article process files on the system.

Financial Support: The authors received no financial support for this research.

Acknowledgments: The authors have no acknowledgments to report.

REFERENCES:

Alonso de los Ríos, S. (2024). Intervention Projects in the Rural Alpine Environment: Approaches from the 1990s. *Heritage*, 7(10), 5611-5640.

Archdaily. (2009). The Therme Vals / Peter Zumthor. Retrieved from https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals

Aydınlı, S. (2002). Epistemolojik Açıdan Mekan Yorumu. Şentürer, A., Ural, Ş. and Atasoy, A. (Eds.) in *Mimarlık ve Felsefe* (pp.40-51), İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Aydoğdu, Ö. (2021). Kavram Analizi Çalışması: "Anımsama". *Elderly Issues Research Journal*, 14(2), 104-109.

Baudrillard, J. and Nouvel, J. (2002). *The Singular Objects of Architecture*. University of Minnesota Press Minneapolis.

Bilgin, İ. (2020). *Mimarın Soluğu Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Denemeler*. 4th ed. İstanbul: Metis Yayınları.

Binet, H. (2007). *Peter Zumthor Therme Vals*. Hauser, S. and Zumthor, P. (Eds.). Scheidegger & Spiess.

Cevizci, A. (2012). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2019). *Felsefe Sözlüğü*. 7th ed. İstanbul: Say Yayınları.

Çelikel, S. B. (2015). *Endüstriyel Tasarımda Paradigma Kaymaları: Bruno Latour'a Özel Bir İlgiyle*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Ching, F. D. K. (2015). *Architecture: Form, Space and Order*. New York: John Wiley& Sons.

Coombs, J. R. and Daniels, L. R. B. (1991). Philosophical Inquiry: Conceptual Analysis. Short, E. (ed.) in *Forms of Curriculum Inquiry* (pp. 27-41), State University of New York.

Galison, P. (1990). Aufbau/Bauhaus: Logical Positivism and Architectural Modernism. *Critical Inquiry*, 16(4), 709-752.

Gümüş, İ. (2019). Duyular Mimarlığı ve Zumthor. *Yapı Dergisi*. Retrieved from https://yapidergisi.com/duyular-mimarligi-ve-zumthor/

Güney, D. and Yürekli, H. (2004). Mimarlığın Tanımı Üzerine Bir Deneme. *İTÜDERGİSİ/a,* 3(1), 31-42.

Harries, K. (2009). *Art Matters: A Critical Commentary on Heidegger's 'The Origin of the Work of the Art'.* Springer.

Hauser, S. (2007). *Peter Zumthor Therme Vals*. Hauser, S. and Zumthor, P. (Eds.). Scheidegger & Spiess.

Heidegger, M. (2002a). The Age of World Picture. Young, J. and Hayness, K. et al. (Eds. and tT.) in *Martin Heidegger: Off the Beaten Track* (pp.57-85), Cambridge: University Press.

Heidegger, M. (2002b). The Origin of the Work of Art. Young, J. and Hayness, K. et al. (Eds. and Tr.) in *Martin Heidegger: Off the Beaten Track* (pp.1-56), Cambridge: University Press.

İnam, A. (2002). Mimarın Felsefeden Devşirebilecekleri Üzerine. Şentürer, A., Ural, Ş. and Atasoy, A. (Eds.) in *Mimarlık ve Felsefe* (pp. 126-131), İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Karatani, K. (1995). *Architecture as Metaphor: Language, Number, Money*. MIT Press.

Kosterec, M. (2016). Methods of Conceptual Analysis. *FILOZOFIA*, 71(3), 220-230.

Le Corbusier. (1931). *Towards A New Architecture*. New York: Dover Publications.

Merin, G. (2013). A Photographer's Journey Through Zumthor Valley. Retrieved from https://www.archdaily.com/419367/a-photographer-s-journey-through-peter-zumthor-valley?ad_medium=gallery

Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of Perception*. Routledge.

Murray, S. (2007). Material Experience: Peter Zumthor's Thermal Bath at Vals. *The Senses and Society*, 2(3), 363-369.

Myburgh, S. and Tammaro, A. M. (2013). Constructing a Theoretical Framework. in *Exploring Education for Digital Librarians* (pp. 133-172), Chandos Publishing.

Norberg-Schulz, C. (1991). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

Otero-Pailos, J. (2010). *Architecture's Historical Turn: Phenomenology and the Rise of the Postmodern*. University of Minnesota Press.

Örnek, Y. (2015). Mimarlık ve Felsefe: Çağdaş Filozofların Mimarlığı Yeniden Düşünmesi. *Ethos: Dialogues in Philosophy and Social Science,* 8(2), 125-139.

Pallasmaa, J. (2005). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. John Wiley & Sons.

Sharr, A. (2007). *Heidegger for Architects*. Routledge.

Shirazi, M. R. (2013). *Towards an Articulated Phenomenological Interpretation of Architecture*. Routledge.

Souza, E. (2016). Peter Zumthor's Therme Vals Through the Lens of Fernando Guerra. Retrieved from https://www.archdaily.com/798360/peter-zumthors-therme-vals-through-the-lens-of-fernando-guerra

Söyler, M. 2020. Concept and Theory Analysis Method: The Tradition of Sartori. *Uluslararası İlişkiler*, 17(66), 93-115.

Spier, S. (2001). Place, Authorship and the Concrete: Three Conversations with Peter Zumthor. *ARQ: Architectural Research Quarterly,* 5(1), 15-36.

Sveiven, M. (2011). Bruder Klaus Field Chapel / Peter Zumthor. Retrieved from https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor

URL 1. (2000). Swiss Pavilion Peter Zumthor. Retrieved from https://rolandhalbe.eu/portfolio/swiss-pavilion-by-zumthor/

Uysal, M. and Cordan, Ö. (2020). Mekan Atmosferinin İmzası: Peter Zumthor Üzerine Bir Okuma. Retrieved from https://yapidergisi.com/mekan-atmosferinin-imzasi/

Yücel, A. (2002). Mimarlık Nedir, Mimar Kimdir, (Felsefeye Nasıl Başvurur)?. Şentürer, A., Ural, Ş. and Atasoy, A. (Eds.) in *Mimarlık ve Felsefe* (pp. 12-17), İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Yücel, A. and Bekdaş, H. D. (2023). Zumthor'un "Atmosfer"lerine Vals Termal Hamamı Üzerinden Bir Bakış. Retrieved from. https://yapidergisi.com/zumthorun-atmosferlerine-vals-termal-hamami-uzerinden-bir-bakis/

Zumthor, P. (2006a). *Atmospheres*. Birkhauser Publishers.

Zumthor, P. (2006b). *Thinking Architecture*. 2.nd ed. Birkhauser Publishers.

Zumthor, P. (2007). *Peter Zumthor Therme Vals*. Hauser, S. and Zumthor, P. (eds.). Scheidegger & Spiess.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 29.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 01.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Karaer, R., Kömürlü, R. (2025). A Comparative Analysis of LEED Gold Certified Hotel Buildings in Türkiye, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3592-3611.
https://doi.org/10.35674/kent.1667648

Türkiye'deki LEED Gold Sertifikası Almış Otel Yapılarının Karşılaştırılmalı Analizi

A Comparative Analysis of LEED Gold Certified Hotel Buildings in Türkiye

Rana KARAER[1], Rüveyda KÖMÜRLÜ[2]

Öz

Turizm sektörü, dünya ekonomisi ve çevre üzerinde önemli etkiler yaratan bir endüstri olarak, sürdürülebilirlik anlayışının giderek daha fazla önem kazandığı bir alan haline gelmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm, doğal kaynakların verimli kullanımı, çevreye duyarlı uygulamalar ve enerji tasarrufu gibi unsurları içerir. Yeşil binalar ve sürdürülebilir tasarımlar, otel yapılarının çevresel etkilerini azaltmak için önemli bir strateji olarak öne çıkmaktadır. LEED (Leadership in Energy and Environmental Design-Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik) sertifika sistemi, çevre dostu yapılar ve sürdürülebilir inşaat konusunda dünya çapında kabul görmüş bir yeşil bina sertifikasyon sistemidir. Bu çalışmada, Türkiye'de LEED-NC v2009 sisteminde LEED Gold sertifikası almış otel yapıları belirlenmiş, her bir otelin kategorik bazda aldığı puanlar ve yüzdelikler karşılaştırılmış, otel yapıları kategorilere göre incelenmiş ve bu otellerin sürdürülebilirlik açısından ortak özellikleri ile gelecekteki uygulamalar için öneriler geliştirilmiştir. Otel yapılarında turizm sektörünün sürdürülebilirliği için Türkiye'deki örnekler üzerinden yapılan incelemelere dayanarak, otel yapılarında sürdürülebilirlikle ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: LEED Sertifikası, Sürdürülebilir Otel, Sürdürülebilirlik, Yeşil Bina, Yeşil Bina Sertifika Sistemleri

ABSTRACT

As an industry that has a significant impact on the world economy and the environment, the tourism sector has become an area where the understanding of sustainability has become increasingly important. In this context, sustainable tourism includes elements such as efficient use of natural resources, environmentally sensitive practices and energy saving. Green buildings and sustainable designs stand out as an important strategy to reduce the environmental impact of hotel building. LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) certification system is a globally recognized green building certification system for environmentally friendly buildings and sustainable construction. In this study, hotel buildings in Türkiye that have received LEED Gold certification in the LEED-NC v2009 system are identified, the points and percentages of each hotel on a categorical basis are compared, hotel buildings are analyzed according to categories and common characteristics of these hotels in terms of sustainability and suggestions for future applications are developed. For the sustainability of the tourism sector in hotel buildings, conclusions have been reached about sustainability in hotel buildings based on the analysis of examples in Türkiye.

Keywords: LEED Certificate, Sustainable Hotel, Sustainability, Green Building, Green Building Certification Systems

[1] **Corresponding Author:** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, ranakaraer41@gmail.com, ORCID: 0009-0005-9012-7235

[2] Profesör, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ruveydakomurlu@gmail.com , ruveyda.komurlu@kocaeli.edu.tr , ORCID: 0000-0002-0665-481X

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, kullanıcıların ihtiyaç ve istekleri ile doğal kaynakların korunması arasında denge kurmayı amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu kavram, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla geleceğe uyumlu bir planlama sürecini ifade eder (Önder, 2018).

Günümüzde nüfusun hızla artması, doğal kaynakların tükenmesi ve enerji tüketiminin yükselmesi, çevre kirliliği, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi önemli çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar, dünya çapında biyoçeşitliliğin azalmasına ve çevresel felaketlerin meydana gelmesine yol açarak, insan yaşamını her açıdan olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Savaş ve Kömürlü, 2022).

Doğal kaynakların yenilenme süreleri birbirinden farklıdır. Örneğin, orman ürünleri birkaç yıl içinde yenilenebilirken, fosil yakıtların oluşumu milyonlarca yıl almaktadır. Bugün, doğal kaynaklar ciddi bir tükenme riskiyle karşı karşıyadır. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynakları da çevresel etkiler nedeniyle dolaylı yoldan zarar görebilir (Kömürlü ve Arditi, 2017).

Turizm sektörü, doğal kaynaklara bağımlılığı nedeniyle çevresel değişimlerden en çok etkilenen alanlardan biridir. Özellikle Türk turizminin kıyı bölgelerine dayalı olması; deniz suyu ve plaj temizliği, gürültü, hava kirliliği, çarpık kentleşme ve betonlaşma gibi çevresel unsurları ön plana çıkarmaktadır. Kıyı bölgelerinde ikincil konutların artması, orman yangınları gibi faktörler de turizm işletmelerini doğrudan etkilemektedir. Bu çevresel değişimler nedeniyle turizm endüstrisinde çeşitli yeniliklerin uygulanması gerekmektedir. Son yıllarda turizm işletmeleri, çevreye duyarlı yönetim anlayışlarını benimsemeye başlamıştır. Doğal kaynakların sınırlı olması ve sürdürülebilir kullanımı, turizm sektöründe çevre dostu uygulamaları kaçınılmaz hale getirmektedir (Kozak ve Güçlü, 2003).

Çalışmanın ikinci bölümünde, yeşil bina kavramı ve LEED sertifikası ele alınmıştır. Kasım 2024 itibarıyla yapılan araştırmalar, Türkiye'de farklı sertifika seviyelerinde LEED belgesi alan veya sertifikasyon sürecinde bulunan sınırlı sayıda otel yapısı olduğunu göstermektedir. Bu durum, mevcut otel stoğunun sürdürülebilirlik açısından önemli bir gelişim potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında, Türkiye'de bulunan ve LEED-NC v2009 sertifikasına sahip olan Gold seviyesindeki otel yapıları incelenmiştir. Bu otellerin elde ettiği puanlar analiz edilerek, LEED-NC v2009 sertifikasının puanlama kategorileri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Çalışma kapsamında, ülkemizdeki otel yapılarında yeşil bina sertifika sistemlerinden LEED-NC v2009 sistemi Gold sertifikası alanları incelemek, otellerin kategori ve kriter bazında aldıkları puanlar arasında değerlendirmeler yapmak ve otel türündeki LEED sertifikalarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Oluşturulan LEED puan tablolarındaki veriler, USGBC'nin (United States Green Building Council, Amerika Birleşik Devletleri Yeşil Bina Konseyi)'nin resmî web sayfasında bulunan otellere ait skor kartlardan elde edilmiştir (USGBC, 2024b).

1. Yeşil Bina Kavramı ve LEED Sertifika Sistemi

Yeşil bina, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine göre tasarlanan, inşa edilen ve kullanılan yapıları ifade eder. Bu binalar, doğal kaynakları verimli kullanarak çevreye olan olumsuz etkileri en aza indirmeyi ve kullanıcı sağlığını ön planda tutmayı amaçlar. Yeşil binalar; enerji tasarrufu, su yönetimi, malzeme seçimi ve atık yönetimi gibi unsurlarda sürdürülebilir çözümler sunar (Kibert, 2016).

Yeşil binalar çevresel, ekonomik ve sosyal birçok fayda sağlamaktadır. Çevresel olarak enerji ve doğal kaynak tüketimini azaltarak çevre kirliliğini minimize eder. Karbon salınımını düşürerek küresel ısınmaya karşı katkı sağlar (Fowler ve Rauch, 2006). Ekonomik olarak işletme ve bakım maliyetlerini düşürür. Uzun vadede enerji tasarrufu ile maliyet avantajı sunar (Kats, 2003). Sosyal olarak da sağlıklı ve konforlu yaşam alanları oluşturarak, kullanıcıların yaşam kalitesini arttırır (Yudelson, 2010).

LEED, binaların çevresel etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan uluslararası bir yeşil bina sertifikasyon sistemidir. İlk kez 1998 yılında ABD'deki USGBC tarafından geliştirilmiştir. LEED, yapıların tasarım, inşaat, işletim ve bakım süreçlerinde sürdürülebilir uygulamaları teşvik ederek çevresel performanslarını artırmayı hedefler (USGBC, 2024a).

LEED sertifikası, bir binanın veya projenin çevresel duyarlılığını belirli kriterlere göre değerlendirir ve dört seviyede sertifika verir: Sertifika (Certified), Gümüş (Silver), Altın (Gold) ve Platin (Platinum). Her seviyenin belirli bir puan aralığı vardır ve bina, bu puanları toplayarak hangi seviyeye ulaşacağını belirler. Sertifikasyon çeşitli faktörlerde yapılan değerlendirmeler sonucunda verilir. (USGBC, 2024a).

LEED sertifikasının faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz (USGBC, 2024c):

- **Enerji ve Su Tasarrufu:** Enerji ve su tüketimini azaltarak işletme maliyetlerini düşürmektedir.
- **Çevresel Etki Azalımı:** Karbon salınımını ve atık miktarını en aza indirmektedir.
- **Sağlıklı İç Mekân Ortamları:** İç mekân hava kalitesini iyileştirmekte ve çalışan verimliliğini artırmaktadır.
- **Değer Artışı:** LEED sertifikalı binalar, piyasa değerini artırır ve yatırımcılar için cazip hale getirmektedir.

2. Türkiye'de Bulunan LEED Sertifikalı Otel Yapıları

Türkiye, sürdürülebilir mimari ve çevre dostu inşaat uygulamaları konusunda son yıllarda önemli adımlar atmaktadır. Türkiye'deki otellerin LEED sertifikası almasının başlıca nedenleri arasında enerji ve su tasarrufu sağlamanın yanı sıra, çevresel etkileri en aza indirerek uluslararası turizmde rekabet avantajı elde etmek de bulunmaktadır (WGBC, 2022). Özellikle İstanbul, Antalya ve Muğla gibi turizm bölgelerinde sürdürülebilir turizm anlayışı doğrultusunda birçok otel projesi LEED sertifikası sürecine dâhil olmaktadır (Yudelson, 2010).

LEED sertifikalı oteller, sürdürülebilir uygulamalarıyla hem işletme maliyetlerini düşürmekte hem de çevreye duyarlı yapılar olarak kullanıcısı olan yerli ve yabancı turistler için tercih edilir hale gelmektedir. Bu otellerde yapılan uygulamalar arasında enerji tasarrufu sağlayan sistemler, gri su geri dönüşümü, yenilenebilir enerji kullanımı ve sağlıklı iç mekân ortamları öne çıkmaktadır.

Kasım 2024 tarihli yapılan araştırmalara göre Türkiye'de sertifika almak için başvuran 48 tane otel yapısı bulunmaktadır. Kocaeli, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Afyon, Muğla, Eskişehir, İstanbul, Sivas, Sakarya, Trabzon şehirlerinde bulunan bu yapılardan 16 tanesi altın, 4 tanesi platin, 4 tanesi gümüş, 6 tanesi sertifika sürecinde ve 18 tanesi de herhangi bir sertifika seviyesine ulaşamamıştır (USGBC,2024b).

3. Türkiye'deki LEED Sertifikalı Otel Yapılarının Değerlendirilmesi

Çalışmada, Türkiye'de yer alan 24 adet LEED sertifikasına sahip oteller arasından LEED-NC v2009 sertifika versiyonuna ve Gold seviyesine sahip 13 otelin incelenmesi bulunmaktadır. İstanbul ilinden 7 adet, Antalya ilinden 2 adet, İzmir, Muğla, Eskişehir ve Kocaeli illerinden 1'er adet olan yapılar kendi aralarında kodlanmıştır (Tablo 1). Otellerin sertifika kriterlerinden aldıkları puanlar tablo haline getirilerek karşılıklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 1. Türkiye'deki LEED-NC v2009 Gold Sertifikası Almış Otel Yapıları Hakkında Genel Bilgiler

TÜRKİYE'DE BULUNAN LEED-NC v2009 SİSTEMİ İLE GOLD SEVİYESİNDE LEED SERTİFİKA ALMIŞ OTEL YAPILARI						
	PROJE ADI	ŞEHİR	PUAN	SERTFİKA SEVİYESİ	LEED SİSTEMİ	SERTİFİKA TARİHİ
OY1	Renaissance Istanbul Bosphorus Hotel	İstanbul	71	Gold	LEED-NC v2009	6.07.2013
OY2	TFF RIVA TESISLERI	İstanbul	67	Gold	LEED-NC v2009	19.01.2016
OY3	Hilton Garden Inn Izmir Bayrakli	İzmir	67	Gold	LEED-NC v2009	17.01.2017
OY4	Regnum Carya Resort Hotel Building	Antalya	66	Gold	LEED-NC v2009	16.04.2015
OY5	Hilton Garden Inn Golden Horn	İstanbul	65	Gold	LEED-NC v2009	30.05.2012
OY6	Gloria Sports Arena	Antalya	65	Gold	LEED-NC v2009	26.10.2015
OY7	WORK INN HOTEL	Kocaeli	64	Gold	LEED-NC v2009	19.06.2013
OY8	EMAAR SQUARE NORTH Tower	İstanbul	63	Gold	LEED-NC v2009	18.04.2022
OY9	Hilton Garden Inn - Istanbul Airport	İstanbul	62	Gold	LEED-NC v2009	25.09.2015
OY10	Halk GYO Levent Urban Hotel	İstanbul	61	Gold	LEED-NC v2009	4.11.2015
OY11	Eskisehir Bademlik SPA and Thermal Hotel	Eskişehir	60	Gold	LEED-NC v2009	6.10.2014
OY12	BURLA SEBA HOTEL DOLAPDERE	İstanbul	60	Gold	LEED-NC v2009	25.11.2015
OY13	Mandarin Oriental Bodrum	Muğla	60	Gold	LEED-NC v2009	23.01.2016

Kaynak: (USGBC, 2024b)

LEED-NC v2009 sertifikasında, kategorilere göre puan dağılımı şu şekilde belirlenmiştir: Sürdürülebilir arazi kategorisi 26 puan, su verimliliği 10 puan, enerji ve atmosfer 35 puan, malzeme ve kaynaklar 14 puan, iç mekân çevre kalitesi (literatürde bazı kaynaklarda "İç Hava Kalitesi" olarak da geçmektedir) 15 puan, inovasyon 6 puan ve bölgesel öncelikli krediler 4 puan ile değerlendirilmektedir. Bu puanlama yapısı, binanın çevresel performansını çeşitli alanlarda ölçmek üzere belirlenmiş maksimum puanları ifade etmektedir (USGBC, 2024d). Kategori başlıkları değerlendirilirken kriterler doğrultusunda otellerin aldıkları puanlar incelenmiş; en düşük puan alan, ortalama puan alan ve en yüksek puan alan otel yapıları doğrultusunda değerlendirmeler yapıldıktan sonra genel değerlendirilmede bulunulmuştur.

3.1 "Sürdürülebilir Arazi" Kategorisi

Sürdürülebilirlik perspektifinden bakıldığında, yapı tasarımında arazinin etkili ve verimli kullanımı kritik bir öneme sahiptir. Tasarım sürecine geçilmeden önce, arazinin doğru bir şekilde seçilmesi, altyapının mevcut ya da planlanan tasarımla uyumlu olması ve daha önce kullanılmış alanların tekrar değerlendirilmesi gibi faktörler, yeşil bina sertifika sistemleri açısından belirleyici bir rol oynar ve LEED Sertifikası sürecinin başlangıç adımlarını oluşturur. LEED v2009 Sertifikası'nda bu kategori, toplamda 26 puanlık bir değerlendirme içermektedir (USGBC, 2024d).

Bu sertifika kapsamında, inşaat faaliyetleri sırasında çevre kirliliğinin önlenmesi önemli bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. "Arazi seçimi" kriteri bağlamında, 10 otel bu alandan puan alırken, hiçbir otel kahverengi alanları yeniden kullanmamış ve bu nedenle bu kriterden puan elde edememiştir. Otellerin toplu taşıma olanaklarına erişim sağlaması, düşük emisyonlu ve yakıt tasarruflu araçlara yönelik düzenlemeleri içermesi gibi kriterlerden ise tüm oteller tam puan almayı başarmıştır. Isı adası etkisini azaltma kriterine göre 7 otel tam puan alırken, ışık kirliliğini azaltma kriteri bakımından ise hiçbir otelin tam puan elde edemediği görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Yapıların "Sürdürülebilir Arazi" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Sürdürülebilir Arazi	**19/26**	**23/26**	**21/26**	**12/26**	**22/26**	**20/26**	**20/26**	**17/26**	**22/26**	**18/26**	**18/26**	**22/26**	**16/26**
SSc1 Arazi Seçimi	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1
SSc2 Yapılaşma Yoğunluğu	5/5	5/5	5/5	0/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	5/5	0/5
SSc3 Kahverengi Alanın Yeniden Kullanımı	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
SSc4.1 Alternatif Ulaşım-Toplu Taşıma Erişimi	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6	6/6
SSc4.2 Alternatif Ulaşım-Bis. Parkı ve Soyunma O.	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
SSc4.3 Alternatif Ulaşım-Düşük Emisyonlu ve Yakıt Tasarruflu Araçlar	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3
SSc4.4 Alternatif Ulaşım-Park Kapasitesi	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	0/2	0/2	2/2	0/2	0/2	2/2	2/2
SSc5.1 Araziyi Geliştirme-Doğal Yaşamı Korumak veya Onarmak	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	0/1
SSc5.2 Araziyi Geliştirme-Açık Alan max. Kullanımı	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1
SSc6.1 Yağmur Suyu Tasarımı-Miktar Kontrolü	0/1	1/1	1/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	0/1
SSc6.2 Yağmur Suyu Tasarımı-Kalite Kontrolü	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
SSc7.1 Isı Adası Etkisi-Çatı Dışındaki Alan	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
SSc7.2 Isı Adası Etkisi-Çatı	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1
SSc8 Işık Kirliliğinin Azaltılması	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi başlıkları yapılar yönünden irdelendiğinde şu şekilde uygulama ve tasarım çalışmaları görülmüştür: OY13, doğa kriterleri göz önünde bulunarak, az su isteyen yerel olan ve farklı türlerdeki bitkilerle yeşillendirme çalışmaları yapılmıştır. Mekânın iç tasarımında da peyzaj uygulanmış, çatı kısmında da açık renk kaplama yeşil çatı seçilmiş ve ısı adası etkisi azaltılmıştır. Otel çalışanları ve ziyarete gelenlerin kullanması için bisiklet park alanı ve şarj istasyonları konumlandırılmış ve karbon emisyonunun azalması amaçlanmıştır. Yerleşim olarak toplu taşıtlara erişimde hızlı ulaşım sağlanmıştır (Yüksel, 2019). OY5, güneşin pozisyonu esas alınarak tasarlanmış, çatılarda olan güneş panelleri sayesinde yılın yarısı sıcak su gereksinimi güneş enerjisiyle karşılanmıştır. Peyzajda su tasarrufu yüksek olan türler tercih edilip etkin sulama sistemleri sayesinde %70'e varan su tasarrufu sağlanmıştır (Sipahi ve Tavşan, 2019). OY1, peyzaj tasarımında çeşitli bitkilendirme uygulamalarına yer vermiştir. Tesisin özel konumu ve toplu taşıma duraklarına yakınlığı sayesinde sürdürülebilirlik kriterlerini karşılamaktadır. İnşaat sürecinde çevre düzenlemesiyle yeşil alan oluşturulmuş ve düşük emisyonlu araçlara yönelik özel park yerleri ayrılmıştır (Yüksel, 2019).

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, "Arazi seçimi" kriterinin çoğunlukla 1 puan aldığı görülmektedir. Bu durum, otellerin çevresel etkileri düşük alanlarda konumlandırıldığını veya ekolojik duyarlılıkla inşa edildiğini düşündürmektedir. Ayrıca, "Isı adası etkisi" kriterlerinde beyaz çatı, yeşil çatı ve yansıtıcı malzemelerin kullanılması sayesinde kentsel ısı adası etkisini azaltarak yüksek puan aldıkları gözlemlenmiştir (Altensis, 2025). OY1, OY2, OY3, OY4, OY5, OY9, OY12 ve OY13 otelleri, alternatif ulaşım başlıklarından tam puan elde etmiştir. Öte yandan, hiçbir otel ışık kirliliğini azaltma açısından puan alamamış olup, bu alanda iyileştirme fırsatları barındırmaktadır. 10 Otelin arazi seçiminde tam puan almaları, bu otellerin ekolojik kriterlere uygun olarak belirlendiğini göstermektedir. Genel olarak, oteller sürdürülebilir ulaşım, su yönetimi ve ısı adası etkisini azaltma konularında başarılı bir performans sergilemektedir.

3.2 "Su Verimliliği" Kategorisi

"Su Verimliliği" kategorisi, toplamda 10 puan üzerinden değerlendirilir ve su kullanımını azaltmak, bu kategorinin temel kriteri olarak ön şart kabul edilir. Şebeke suyu ve atık su sistemleri üzerindeki yükü azaltmayı hedefleyen bu kategoriden puan alabilmek için, standart su tüketim miktarından en az %20 daha az su kullanımı sağlanması gerekmektedir (USGBC,2024d). Bu kriteri karşılayan 5 otel, kategoriden tam puan almayı başarmıştır. Kriterlere bakıldığında ise, "Su verimli peyzaj düzenlemesi"

kriterinden 6 otel tam puan alırken, 7 otel 4 üzerinden 2 puan almıştır. Bu kategoride puan alamayan otel ise bulunmamaktadır. "Yenilikçi atık su teknolojileri" kriterinden 12 otel en yüksek puanı elde etmiştir. Ayrıca, "Su kullanımının azaltılması" kriterinden de 8 otel tam puan almıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Yapıların "Su Verimliliği" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Su Verimliliği	**10/10**	**4/10**	**10/10**	**10/10**	**8/10**	**7/10**	**10/10**	**2/10**	**8/10**	**10/10**	**8/10**	**6/10**	**6/10**
WEc1 Su Verimli Peyzaj Düzenlemesi	4/4	2/4	4/4	4/4	2/4	2/4	4/4	2/4	2/4	4/4	2/4	2/4	4/4
WEc2 Yenilikçi Atık Su Teknolojileri	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	0/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2
WEc3 Su Kullanımının Azaltılması	4/4	0/4	4/4	4/4	4/4	3/4	4/4	0/4	4/4	4/4	4/4	2/4	0/4

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi başlıkları yapılar açısından değerlendirildiğinde, şu şekilde uygulama ve tasarım çalışmaları dikkat çekmektedir: OY13, su ihtiyacını deniz suyunun arıtılması yoluyla karşılamış ve düşük su tüketimli armatürler tercih ederek arıtılmış deniz suyunu içme suyu ile peyzaj sulamasında kullanmıştır. Bu yaklaşım, su verimliliğine önemli bir katkı sağlamıştır (Yüksel, 2019). OY10 ise sürdürülebilir mimari kriterlerini benimseyerek binada %40 oranında su tasarrufu sağlayan çevreci bir sistem kullanmıştır (Yüksel, 2019). Diğer yandan, OY8, su verimliliği kategorisinde diğer yapılara kıyasla en düşük puanı almıştır. Bu yapı yalnızca "Su verimli peyzaj düzenlemesi" kriterinde peyzajda yaptığı düzenlemelerle puan kazanabilmiştir.

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, OY2, OY8 ve OY13'ün su kullanımının azaltılması kategorisinde hiç puan alamadığı görülmektedir. Bu durum, su tasarrufu konusunda gelişim alanları olabileceğini düşündürmektedir. OY8 Su Verimliliği kategorisinde toplam 2 puan almıştır. Bu puan, su verimliliği kriterlerinde oldukça düşük bir seviyeye işaret etmektedir. Özellikle "Su verimli peyzaj düzenlemesi" ve "Su kullanımının azaltılması" alt kriterlerinden sıfır puan alması, yapının su tüketimini azaltmaya yönelik peyzaj ve iç mekân su tasarrufu uygulamalarında yetersiz kaldığını göstermektedir. OY5'de, az su tüketen yerel ve adapte olmuş bitkilerin tercih edilmesi ve verimli sulama sistemlerinin kullanılması sayesinde peyzaj alanlarının sulanmasında %67 oranında, düşük debili klozetler, susuz pisuarlar ve sensörlü bataryalar ile iç mekândaki su tüketiminde ise %40 oranında tasarruf sağlanmıştır (Yeşil Bina, 2012). OY4 ise gri su sistemi ve atık buhar enerjisinin yeniden kullanımı ile su verimliliğini artırarak hem çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmakta hem de işletme maliyetlerini düşürmektedir (Regnum, 2025). Genel olarak otellerin atık su yönetimi konusunda başarılı olduğu ve su verimli peyzaj uygulamalarında yüksek performans sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda, otellerin sürdürülebilir su yönetimi açısından büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Ancak, bazı otellerin su tüketimini daha da azaltabilmek için ek önlemler alması faydalı olacaktır.

3.3 "Enerji ve Atmosfer" Kategorisi

LEED sertifikası için binaların enerji ihtiyacını en düşük düzeye indirmesi ve enerji verimli bir performans sergilemesi temel koşullardan biridir. Enerji etkinliği, tasarım aşamasında alınan kararlar ve yapılan hesaplamalarla şekillenir. LEED-NC v2009 sertifikasının en yüksek puanlı kategorisi, toplam 110 puan üzerinden 35 puanla enerji performansı kategorisidir (USGBC,2024d). Bu kategori, enerji tüketimini azaltmayı, işletme maliyetlerini düşürmeyi, kullanıcı verimliliğini artırmayı ve sistemlerin proje gereksinimlerine uygun şekilde çalıştığını doğrulamayı amaçlamaktadır (USGBC, 2024c). Kategorideki temel ön koşullar arasında minimum enerji performansına ulaşılması, temel soğutucu kullanımı ve bina enerji sistemlerinin devreye alınması yer alır.

"Enerji ve Atmosfer" kategorisinde, "Optimum enerji performansı" kriterinden tüm puanı elde eden bir otel yapısı bulunmaktadır. "Yenilenebilir enerji kullanımında" 2 otel 3 puan alırken, diğer oteller bu kriterden hiç puan alamamıştır. "Geliştirilmiş soğutucu yöntemi" kriterinde ise 9 otel tam puan

alırken, 4 otel puan alamamıştır. "Ölçüm ve doğrulama" kriterinde bir otel puan alamazken, diğer 12 otel tam puan almıştır. "Yeşil güç" kredisi açısından, sadece 2 otel puan almış ve bu kategorinin ön koşulu olarak binanın enerji ihtiyacının en az %35'inin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması şart koşulmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Yapıların "Enerji ve Atmosfer" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

		OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ		OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Enerji & Atmosfer		**22/35**	**22/35**	**18/35**	**24/35**	**11/35**	**18/35**	**10/35**	**14/35**	**9/35**	**11/35**	**18/35**	**8/35**	**18/35**
EAc1	Optimum Enerji Performansı	17/19	12/19	13/19	19/19	6/19	8/19	5/19	5/19	4/19	6/19	13/19	5/19	12/19
EAc2	Yerinde Yenilenebilir Enerji	0/7	3/7	0/7	0/7	0/7	3/7	0/7	0/7	0/7	0/7	0/7	0/7	0/7
EAc3	Gelişmiş Devreye Alma	2/2	2/2	2/2	0/2	0/2	2/2	0/2	2/2	0/2	0/2	2/2	0/2	2/2
EAc4	Geliştirilmiş Soğutucu Yöntemi	0/2	2/2	0/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	0/2	0/2	2/2
EAc5	Ölçüm ve Doğrulama	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	0/3
EAc6	Yeşil Güç	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	2/2	0/2	0/2	0/2	0/2	2/2

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi başlıkları yapılar açısından incelendiğinde, şu uygulama ve tasarım çalışmaları öne çıkmaktadır: OY12 yapısında ASHRAE standartlarına uygun olarak %20 enerji tasarrufu sağlanmış ve yapının ısıtma-soğutma sistemlerinde ozon tabakasına ve iklim değişikliğine olumsuz etkileri olan CFC gazları içermeyen soğutucular tercih edilmiştir (Erke, 2022). OY10 yapısında ise, otel BMS (Bina Yönetim Sistemi) ve enerji otomasyon sistemleri ile donatılarak sürdürülebilir bir yaklaşım benimsenmiştir. Enerji tüketimini düşük seviyede tutmak amacıyla, yapıda verimli bir iklimlendirme sistemi uygulanmış ve soğutma, ısıtma, havalandırma ekipmanlarında ileri teknoloji kullanılmıştır. Özellikle, free-cooling (yüksek enerji tasarruflu kuru soğutma sistemi) teknolojisinin uygulanmasıyla enerjide %18 oranında tasarruf sağlanarak doğaya olumlu katkı yapılmıştır. Ayrıca, çevresel zararları en aza indirmek için gerekli önlemler alınması temel ilkelerden biri olmuştur (Yeşil Bina, 2017).

OY1 ise enerji ihtiyacını büyük ölçüde rüzgâr enerji santrallerinden karşılamakta, trijenerasyon sistemiyle ısıtma ve elektrik süreçlerini desteklemektedir. Bu sistemler sayesinde kendi enerjisini üreterek sürdürülebilir bir yapı olmayı başaran OY1, %35 enerji tasarrufu sağlamaktadır. Ayrıca, yapının aydınlatma sisteminde kullanılan LED teknolojisi, enerji verimliliğini artırırken çevresel duyarlılığını da göstermektedir (Yüksel, 2019).

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, yenilenebilir enerji kullanımının düşük olduğu ve çoğu otelin güneş, rüzgâr veya jeotermal enerji kaynaklarından yeterince faydalanmadığı görülmektedir. Buna karşın, tüm otellerin gelişmiş soğutucu sistemler kullanarak çevre dostu soğutma yöntemlerini benimsediği ve bu alanda tam puan aldığı tespit edilmiştir. Enerji ölçümleme sistemlerinin yaygın olduğu gözlemlenmiş, OY13 dışındaki tüm otellerin ölçüm ve doğrulama süreçlerinde başarılı olduğu belirlenmiştir. OY7'da ise enerji verimliliğini artırmak amacıyla yüksek performanslı kazan ve chiller sistemleri, frekans konvertörlü pompalar ve fanlar tercih edilmiştir. Ayrıca, düşük emisyonlu (Low-E) camlar, güneş enerjisiyle sıcak su üretim sistemleri ve ısı geri kazanım teknolojileri kullanılarak enerji tüketimi optimize edilmiştir. Bu yenilikçi uygulamalar sayesinde yıllık enerji maliyetlerinde yaklaşık %22 oranında tasarruf sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, doğal havalandırma ve aydınlatma otomasyonu gibi çözümlerle enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Ekoyapı, 2013).

3.4 "Malzeme ve Kaynaklar" Kategorisi

Bu sertifika sisteminde, "Malzeme ve Kaynaklar" kategorisi toplamda 14 puan üzerinden değerlendirilmiştir (USGBC, 2024d). Bu kategori, yapım süreçlerinde yerel malzemelerin kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, inşaat ve sonrasında atıkların etkin bir şekilde toplanması ve taşınması ile geri kazanılmış içerikli malzemelerin tercih edilmesi, kategorinin temel ilkeleri arasında

yer alır. Ancak hiçbir yapı bu kategoriden tam puan alamamıştır. Benzer şekilde, bina yeniden kullanımı başlığında da herhangi bir yapı puan almayı başaramamıştır.

"İnşaat atıklarının yönetimi" kriteri incelendiğinde, 7 otelin tam puan aldığı, 3 otelin ise 2 üzerinden 1 puan aldığı görülmektedir. Tüm yapılar bölgesel malzeme kullanımına öncelik vermiş ve bu kriterden 12 otel tam puan almıştır. Geri dönüştürülmüş malzeme tercihinde ise 8 otel 2 tam puan alırken, 4 otel yarım puanla (1 puan ile) değerlendirilmiş, 1 otel ise puan alamamıştır. Otel yapılarında ise malzemelerin yeniden kullanımı kategorisinde herhangi bir puan kazanılamamıştır. Sertifikalı ahşap kullanımından sadece 1 otel puan almış, yenilenebilir malzeme kullanımından ise 2 otel değerlendirmeye puan alabilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Yapıların "Malzeme ve Kaynaklar" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Malzeme ve Kaynaklar	**6/14**	**5/14**	**4/14**	**6/14**	**4/14**	**4/14**	**5/14**	**6/14**	**7/14**	**5/14**	**4/14**	**6/14**	**3/14**
MRc1.1 Binanın Yeniden Kullanımı-Mevcut Duvarlar-Zemin ve Çatı	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3	0/3
MRc1.2 Binanın Yeniden Kullanımı-Mevcut İç Yapısal Olmayan Elemanların Kullanılması	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
MRc2 İnşaat Atıkların Yönetimi	1/2	1/2	2/2	2/2	2/2	0/2	2/2	2/2	2/2	1/2	0/2	2/2	0/2
MRc3 Malzemelerin Yeniden Kullanımı	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2
MRc4 Geri Dönüştürülmüş İçerik	1/2	2/2	1/2	2/2	0/2	2/2	1/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	1/2
MRc5 Bölgesel Malzemeler	2/2	2/2	1/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2
MRc6 Hızla Yenilenebilir Malzemeler	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1
MRc7 Sertifikalı Ahşap	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi başlıkları yapılar açısından değerlendirildiğinde, aşağıdaki uygulama ve tasarım çalışmaları öne çıkmaktadır: OY13, otel inşaatı sırasında ortaya çıkan atıkların ayrıştırılması ve geri dönüşüm sürecine kazandırılmasıyla dikkat çekmiştir. Atık miktarı azaltılarak farklı alanlarda yeniden kullanılmıştır. Yapının iç mekânında ise yapıştırıcı, macun ve boya gibi malzemelerde düşük VOC (Volatile Organic Compound – Uçucu Organik Bileşikler) oranına sahip ürünler tercih edilmiştir. Ayrıca yerel malzemelerin kullanımına özen gösterilerek sürdürülebilirlik hedeflenmiştir (Yüksel, 2019). OY10, inşaat aşamasında oluşan atıkların %50'sinin geri dönüştürülmesiyle çevre dostu bir yaklaşım sergilemiştir. Yapıda kullanılan geri dönüşümlü malzeme oranı yaklaşık %25'tir. Yerel malzemelerin kullanımına öncelik verilmiş ve bu sayede ülke ekonomisine katkı sağlanmıştır. İç mekân tasarımında ise hava kalitesini artırmayı hedefleyen bir yaklaşım benimsenmiştir. Düşük VOC içeriğine sahip boya, yapıştırıcı ve halı gibi malzemeler kullanılarak kimyasal emisyonların en aza indirilmesi sağlanmış ve kullanıcıların zararlı maddelere maruz kalması önlenmiştir (Yüksel, 2019). OY9, " İnşaat atıklarının yönetimi", "Geri dönüştürülmüş içerik", "Bölgesel malzeme" ve "Hızla yenilenebilir malzemeler " gerekliliklerini eksiksiz yerine getirmiştir. Bu özellikleriyle tam puan almayı başaran yapı, genel değerlendirmede de ortalama puanın üzerinde yer alarak bu kategoride en yüksek puanı alan otel olmuştur.

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, çoğunun geri dönüştürülmüş ve yerel malzeme kullanımında yüksek puan aldığı görülmektedir. Bu durum, karbon ayak izinin azaltılması ve yerel kaynakların etkin bir şekilde değerlendirilmesi açısından olumlu bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Ancak, hızla yenilenebilir malzemelerin kullanımının artırılması gerektiği söylenebilir. Yerel kaynaklardan tedarik edilen malzemelerin tercih edilmesi çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlarken, hızla yenilenebilir malzemelerin kullanım oranının düşük olması ve mevcut yapıların yeniden değerlendirilmemesi iyileştirilmesi gereken noktalar arasında yer almaktadır. Bu alanlara yönelik geliştirmeler, sürdürülebilir malzeme yönetimi açısından önemli bir adım olacaktır.

3.5 "İç Mekân Çevre Kalitesi" Kategorisi

LEED v2009 Sertifikası kapsamında bu kategori, toplam 15 puan üzerinden değerlendirilmekte olup, iç mekanlarda minimum iç mekân çevre kalitesinin sağlanması en temel gereksinimlerden biridir (USGBC, 2024d). Doğal aydınlatma ve düşük emisyonlu malzemelerin kullanımı da bu kategori kapsamında öne çıkan ilkeler arasında yer alır. "İç mekân çevre kalitesinin korunması ve çevresel sigara dumanının kontrolü" ise ön koşul olarak belirtilmektedir. Yapıların "İç Mekân Çevre Kalitesi" kategori altındaki kriterlerden aldıkları puanlar incelendiğinde, düşük emisyonlu malzemelerin yapıştırıcılar, boyalar ve döşeme sistemleri gibi çeşitli alanlarda tercih edildiği görülmektedir. Ancak, "Kompozit ahşap ve agrifiber ürünler" kriteri kapsamında hiçbir yapı tam puan alamamıştır. "Arttırılmış havalandırma" kriterinden 10 otel puan alırken, 3 otel bu kriteri karşılayamamıştır. "Termal konfor" kriterinde ise 11 otel puan almış, 2 otel puan alamamıştır. "Sistemlerin kontrol edilebilirliği" kriterinde 5 otel tam puan alırken, 4 otel herhangi bir puan kazanamamıştır. "Gün Işığı ve Manzaralar" kriterinde, 3 otel tam puan almayı başarmış, ancak 7 otel bu kriterden puan alamamıştır. "İç Mekân Kimyasal ve Kirletici Kaynak Kontrolü" kriterinde 7 yapı tam puan alırken, "Dış Hava Dağıtımı İzleme" kriterinde 5 otel tam puan almıştır. "İnşaat IAQ Yönetim Planı" kriterinde ise 5 otel tam puan almış, 1 otel bu kriterden puan alamamıştır.

Tablo 6. Yapıların "İç Mekân Çevre Kalitesi" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
İç Mekan Çevre Kalitesi	**5/15**	**5/15**	**5/15**	**8/15**	**12/15**	**6/15**	**12/15**	**14/15**	**8/15**	**9/15**	**5/15**	**9/15**	**8/15**
EQc1 Dış Hava Dağıtımı İzleme	0/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1
EQc2 Arttırılmış Havalandırma	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
EQc3.1 İnşaat IAQ Yönetim Planı-İnşaat Aşamasında	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
EQc3.2 İnşaat IAQ Yönetim Planı-Kullanım Öncesinde	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	0/1
EQc4.1 Düşük Emisyonlu Malzemeler - Yapıştırıcılar ve Sızdırmazlık Malzemeleri	0/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1
EQc4.2 Düşük Emisyonlu Malzemeler - Boyalar ve Kaplamalar	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1
EQc4.3 Düşük Emisyonlu Malzemeler - Döşeme Sistemleri	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
EQc4.4 Düşük Emisyonlu Malzemeler - Kompozit Ahşap ve Agrifiber Ürünler	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
EQc5 İç Mekan Kimyasal ve Kirletici Kaynak Kontrolü	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	0/1
EQc6.1 Sistemlerin Kontrol Edilebilirliği - Aydınlatma	1/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	0/1	1/1
EQc6.2 Sistemlerin Kontrol Edilebilirliği - Termal Konfor	0/1	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	0/1	0/1	0/1	1/1	1/1
EQc7.1 Termal Konfor- Tasarım	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1
EQc7.2 Termal Konfor- Doğrulama	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1
EQc8.1 Gün Işığı ve Manzaralar - Gün Işığı	0/1	1/1	0/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
EQc8.2 Gün Işığı ve Manzaralar - Manzaralar	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	0/1	0/1

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi isimleri, yapılar açısından değerlendirildiğinde şu uygulama ve tasarım çalışmaları dikkat çekmektedir: OY1'de, otel odaları ve toplantı salonları, iç ortam sıcaklığı ve hava kalitesi dengelenerek termal konfor gözetilerek tasarlanmıştır. Bu sayede misafirlerin konforu artırılmış ve mekanik ısıtma-soğutma sistemlerinin daha verimli kullanılmasıyla enerji tasarrufu sağlanmıştır. Ayrıca, kullanıcıların manzaradan üst düzeyde faydalanması hedeflenmiş; böylece misafirlerin dış çevreyle bağları korunarak hem görsel hem de termal açıdan konforlu bir deneyim sunulmuştur. OY10'da, gürültü kirliliğini en aza indirmek için katlar arası duvarlarda ve mekanik odalarda titreşim ve ses yalıtım çözümleri uygulanmıştır. Mekânın akustik performansı artırılmış, aynı zamanda güneş ışığından maksimum düzeyde yararlanılarak tüm mekanların doğal aydınlatılması sağlanmıştır (Yüksel, 2019). OY8 ise, tüm kategori gerekliliklerini yerine getirmiş ancak "Kompozit ahşap ve agrifiber ürünler" kriterini karşılayamamasına rağmen kategoride en yüksek puanı alan otel olmayı başarmıştır.

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, birçok otelin düşük emisyonlu malzemeler (boyalar, kaplamalar, yapıştırıcılar, döşeme sistemleri) kullanarak ve hava kalitesi yönetim planları uygulayarak iç mekân çevre kalitesini iyileştirdiği görülmektedir. Bu da iç mekân çevre kalitesine verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bazı oteller, gün ışığını verimli kullanma ve manzara erişimi kriterlerinde yüksek puan alırken, bazıları bu alanlarda daha düşük puan elde etmiştir. Örneğin, OY13'de otel odaları ve ortak alanlar gün ışığından maksimum düzeyde faydalanacak şekilde tasarlanmış, böylece hem enerji tasarrufu sağlanmış hem de misafir konforu artırılmıştır (Altensis, 2025). Çoğu otelde termal konfor standartlarına uygun çözümler benimsenmiş, bireysel kontrol sistemleri kullanılarak misafirlerin termal konforu üzerindeki kontrolü artırılmıştır. Örneğin, OY5'de iç hava kalitesini yükseltmek amacıyla gelişmiş hava filtreleme ve havalandırma sistemleri uygulanmış, ayrıca termal konfor kontrolü sağlanarak kullanıcıların sıcaklık ayarlarını kişisel tercihlerine göre düzenlemelerine imkân tanınmıştır (Yeşil Bina, 2012).

3.6 "İnovasyon" Kategorisi ve "Bölgesel Öncelikli Krediler" Kategorileri

LEED sertifikası, temel beş kategorinin yanı sıra, projelere yenilikçi tasarım ve bölgesel öncelik başlıkları altında ek puan kazanma fırsatı sunmaktadır. Tasarım ekipleri, standartların ötesine geçen yenilikçi teknolojiler kullandığında, bu projeler inovasyon kategorisinde değerlendirilir. Bu kategori kapsamında, projeler toplamda 6 puan üzerinden puanlanmaktadır (USGBC, 2024d). Ayrıca, proje ekibinde en az bir LEED akredite uzmanının bulunması durumunda, ekstra 1 puan kazanmak mümkündür (Tablo 7).

"Bölgesel Öncelikli Krediler" kategorisi, coğrafi olarak belirlenmiş çevresel önceliklerin gerçekleştirilmesini teşvik etmeyi amaçlar. Bu doğrultuda, ilgili kategorideki kredi şartlarını yerine getiren projeler, temel 5 ana kategori kapsamında kazandıkları puanlara ek olarak, bu kategoriden ekstra puan kazanabilir. "Bölgesel Öncelikli Krediler" kategorisinden alınabilecek toplam ek puan 4 ile sınırlıdır (Tablo 8).

Tablo 7'deki verilere göre, OY3, OY8 ve OY6 yapıları, "İnovasyon" kategorisinden 6 tam puan almayı başarmışken, OY11 yapısının bu kategoriden 3 puan aldığı görülmektedir. Tablo 8 incelendiğinde ise, çalışma kapsamındaki endüstri yapılarının "Bölgesel Öncelikli Krediler" kategorisine yönelik performanslarının farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu kategoride eksik olan kriterler "YOK" olarak ifade edilmiştir. Buna göre, OY4 yapısı 2 puan, OY3 yapısı 3 puan, diğer 11 yapı ise 4 tam puan almayı başarmıştır.

Tablo 7. Yapıların "İnovasyon" Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
İnovasyon	**5/6**	**4/6**	**6/6**	**4/6**	**4/6**	**6/6**	**3/6**	**6/6**	**4/6**	**4/6**	**3/6**	**5/6**	**5/6**
Tasarımda İnovasyon	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	0/1	0/1
LEED Akredite Uzmanı	0/1	0/1	0/1	0/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1	0/1	0/1	0/1

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

Kredi isimleri yapılar açısından incelendiğinde, şu uygulama ve tasarım çalışmaları öne çıkmaktadır: OY11 yapısı, yenilik kriterlerinde 13 otel yapısı arasında en düşük performansı sergilemiş ve bu kategoriye ilişkin hiçbir kriteri karşılayamadığından puan kazanamamıştır. OY1 yapısında, otelin cephesinde kullanılan akustik ses yalıtımlı camlar, yüksek enerji tasarrufu sağlamıştır. Renaissance İstanbul otelinde akıllı otomasyon sistemleri hem yapıda hem de odalarda etkin şekilde kullanılmaktadır. Bu sistemler, odalardaki cihazların tek bir merkezden kontrol edilmesini mümkün kılmakta, aynı zamanda güvenlik, yangın ve aydınlatma sistemlerinin yönetimine olanak sağlamaktadır. Olası bir arıza durumunda da tüm sistemlerin merkezden izlenip kontrol edilmesi

mümkündür. Ayrıca, otelin aydınlatma sisteminde LED ampuller tercih edilerek enerji verimliliği artırılmış ve teknolojik gelişmelere uyum sağlanmıştır (Yüksel, 2019).

OY6 yapısında, yüksek verimli yeni nesil 3 vidalı kompresörlü soğutma grubu kullanılarak enerji verimliliği açısından önemli bir başarı elde edilmiştir. Bu sistem, ozon tabakasına zarar vermeyen gazlarla çalışmakta ve uluslararası standartların üzerinde enerji performansı sunmaktadır (Pompa-Vana, 2024).

Otel yapıları genel olarak incelendiğinde, "LEED akredite uzmanı" kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. İnovasyon puanı yüksek olan oteller, tasarım süreçlerinde yenilikçi yaklaşımlar benimseyerek LEED kapsamında ek avantajlar elde etmiştir. Ancak genel değerlendirme yapıldığında, “Tasarımda İnovasyon” açısından otellerin genel performansının düşük kaldığı söylenebilir. Bu durum, sektörde daha yaratıcı ve sürdürülebilir tasarım yaklaşımlarına yönelik iyileştirmeler yapılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 8. Yapıların “Bölgesel Öncelikli Krediler” Kategorisinden Aldıkları Puanlar

	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Bölgesel Öncelikli Krediler	**4/4**	**4/4**	**3/4**	**2/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**	**4/4**
SSc2 Yapılaşma Yoğunluğu	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
SSc4.1 Alternatif Ulaşım-Toplu Taşıma Erişimi	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
SSc6.1 Yağmur Suyu Tasarımı-Miktar Kontrolü	YOK	YOK	1/1	0/1	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK
SSc7.2 Isı Adası Etkisi-Çatı	YOK	YOK	YOK	0/1	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK
WEc1 Su Verimli Peyzaj Düzenlemesi	1/1	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	YOK	1/1
WEc2 Yenilikçi Atık Su Teknolojileri	1/1	1/1	YOK	YOK	1/1	YOK	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	YOK	1/1
WEc3 Su Kullanımının Azaltılması	1/1	0/1	YOK	YOK	YOK	YOK	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	YOK	0/1
EAc1 Optimum Enerji Performansı	0/1	0/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	1/1	1/1	1/1
EAc2 Yerinde Yenilenebilir Enerji	YOK	YOK	YOK	0/1	YOK	0/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
EAc3 Gelişmiş Devreye Alma	0/1	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	0/1	1/1	0/1	0/1	0/1	YOK	1/1
EAc5 Ölçüm ve Doğrulama	1/1	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	1/1	1/1	0/1	1/1	YOK	0/1
MRc1.2 Binanın Yeniden Kullanımı-Mevcut İç Yapısal Olmayan Elemanların Kullanılması	YOK	YOK	YOK	0/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
MRc2 İnşaat Atıkların Yönetimi	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
MRc5 Bölgesel Malzemeler	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
EQc7.1 Termal Konfor- Tasarım	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
EQc7.2 Termal Konfor- Doğrulama	YOK	YOK	1/1	1/1	YOK	1/1	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	1/1	YOK

Kaynak: (USGBC, 2012; USGBC, 2013a; USGBC, 2013b; USGBC, 2014; USGBC, 2015a; USGBC, 2015b; USGBC, 2015c; USGBC, 2015d; USGBC, 2015e; USGBC, 2016a; USGBC, 2016b; USGBC, 2017; USGBC, 2022)

“Bölgesel Öncelikli Kriterler” kategorisi her yapıya göre farklılık gösterdiği için genel olarak bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu bölgeye uygun kriterlerden oluşmaktadır. 11 yapı bu kategoriden tam ek puan almayı başarmıştır.

4. Değerlendirme ve Tartışma

T Bu çalışma kapsamında, Türkiye'de yer alan LEED-NC v2009 Gold sertifikalı otel yapıları analiz edilmiştir. Otellerin LEED kategorilerinde kazandıkları puanlar ve başarı yüzdeleri Tablo 9’da, otellerin kategori bazında yüzdelik başarı oranlarını Şekil 1’de gösterilmektedir. Başarı oranlarına ait grafik ise Şekil 2’de sunulmuştur. Grafik üzerinden, otel projelerinin hangi kategorilerde daha yüksek puan aldığı, hangi kategorilere öncelik verdiği ve hangi kategorilerde eksik kaldığı tespit edilmiştir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, incelenen 13 otelin “Sürdürülebilir Arazi” ve “Su Verimliliği” kategorilerinde %50’nin üzerinde başarı elde edildiği belirlenmiştir. “Enerji ve Atmosfer” kategorisinde ise 7 otelin (OY1, OY2, OY3, OY4, OY6, OY11 ve OY13) benzer bir başarı seviyesine ulaştığı belirlenmiştir. “İç mekân çevre Kalitesi” kategorisinde %50’yi aşan başarı gösteren 8 otel

arasında OY5, OY12, OY13, OY4, OY7, OY8, OY9 ve OY10 yer almaktadır. Buna karşılık, "Malzemeler ve Kaynaklar" kategorisinde genel başarı oranlarının %50'nin altında kaldığı görülmüştür. Bu bulgular, incelenen otel projelerinde ağırlıklı olarak "Sürdürülebilir Arazi" ve "Su Verimliliği" konularına öncelik verildiğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Yüksel Gürez (2019) çalışmasında sürdürülebilir tasarım kriterlerinin otel yapılarına doğrudan etki ettiği ve kırsal ile kentsel alanlarda farklı form çözümleri benimsendiği belirtilmiştir. Bizim çalışmamızda Türkiye'deki oteller "Sürdürülebilir Arazi" ve "Su Verimliliği" kategorilerinde yüksek başarı göstermiştir; iç mekân kalitesi kriteri ise ilk sırada yer almamıştır. Yüksel Gürez'in iç mimarlık odaklı değerlendirmesi bu kategoriye ekstra vurgu yaparken, bizim bulgularımız genel sürdürülebilirlik başarısı üzerinden farklılaşmaktadır. Aydoğan (2024) tarafından yapılan araştırmada İstanbul'da son on beş yıl içerisinde inşa edilen otellerin LEED sertifikasına yöneldiği ve bu sertifika ile otel işletmelerinin sektördeki konumlarını güçlendirmeyi hedeflediği belirtilmiştir. Bu çalışma, enerji verimliliği, su tasarrufu, geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı, iç hava kalitesi ve sürdürülebilir alanlar oluşturma gibi kriterlerin oteller tarafından dikkate alındığını ortaya koyarken, sürdürülebilirlik faaliyetlerinin tüketicilere yeterince iletilmediğini göstermektedir. Bizim çalışmamız ise Türkiye örneğinde bu kriterlerin uygulanma başarısını sayısal olarak ortaya koymakta ve iletişim eksikliğiyle ilgili literatürdeki gözlemleri desteklemektedir. Sipahi ve Tavşan (2019) tarafından yapılan çalışmada, otellerde enerji ve su tasarrufu, iç mekân kalitesi ve malzeme kullanımı gibi sürdürülebilir kriterlerin uygulanma durumu incelenmiş ve özellikle enerji ve su verimliliği ile iç mekân kalitesine öncelik verildiği tespit edilmiştir. Bizim çalışmamızda da "Sürdürülebilir Arazi" ve "Su Verimliliği" kategorilerinde yüksek başarı elde edilmiş olup, iç mekân kalitesi kriteri görece ikinci sırada yer almıştır. Bu açıdan iki çalışma birbirini desteklemektedir; ancak bizim araştırmamız, Türkiye bağlamında detaylı sayısal veriler sunması bakımından farklılaşmaktadır. Tavşan, Taş ve Küçük Yanılmaz (2018) tarafından yapılan çalışmada, sürdürülebilir otellerin form ve tasarım özellikleri, çatı, cephe, iç mekân ve mobilya tasarımı üzerinden değerlendirilmiş, kırsal ve kentsel otellerin farklı form çözümleri benimsediği ve doğal havalandırma, açık/yarı açık mekanlar ile iç mekân kalite kriterlerinin öne çıktığı belirtilmiştir. Bizim çalışmamızın bulguları, iç mekân kalitesi kriterinin ikinci planda kalmasına rağmen, bu tasarım özelliklerinin sürdürülebilirlik açısından önemli katkı sağladığını göstermektedir. Dolayısıyla, araştırmanın sonuçları mevcut literatürle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki LEED Gold sertifikalı otel yapılarının "Sürdürülebilir Arazi" ve "Su Verimliliği" kriterlerinde yüksek başarı göstermesi, literatürde belirtilen genel eğilimleri desteklemektedir. Ancak iç mekân kalitesi kriterinin görece ikinci planda kalması ve bazı yönetimsel ile iletişimsel eksiklikler, Türkiye bağlamında farklılaşan özellikleri ortaya koymaktadır. Bu durum, çalışmanın hem mevcut literatürü desteklemesini sağlamakta hem de Türkiye'ye özgü sürdürülebilir turizm yapılarının değerlendirilmesine ilişkin yeni bulgular sunmaktadır.

Türkiye'deki bu LEED-NC v2009 sertifikasından Gold sertifikası almış 13 otel yapısında yaygın olarak kullanılan sürdürülebilir çözümler şunlardır:

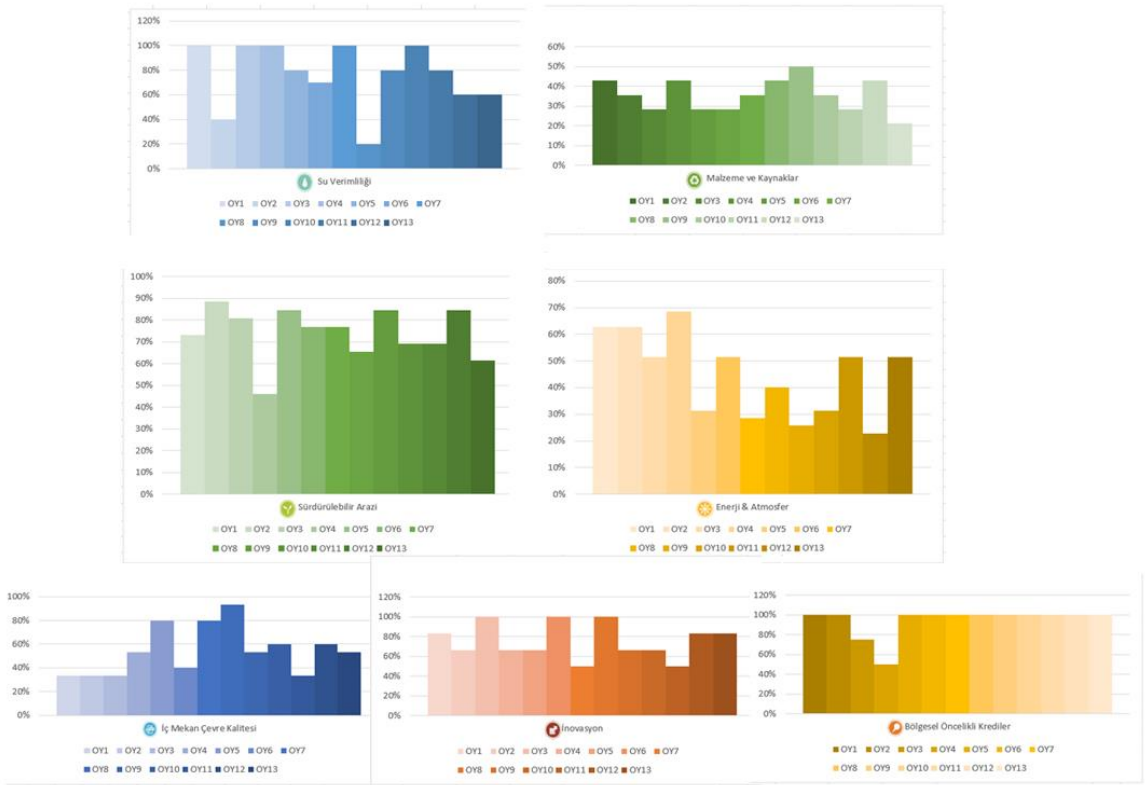
- Proje için uygun arazilerin belirlenmesi,
- Alternatif ulaşım olanaklarının sunulması; toplu taşıma erişiminin kolaylaştırılması, bisiklet park yerleri ve soyunma odalarının sağlanması, düşük emisyonlu ve yakıt tasarruflu araçların kullanımının teşvik edilmesi ile park alanlarının belirlenen standartlara uygun hale getirilmesi,
- Yağmur suyunun geri dönüştürülerek yeniden kullanımı,
- Bölgesel malzeme kullanımına öncelik verilmesi,
- Düşük emisyonlu malzemelerin tercih edilmesi,
- İç mekân çevre kalitesinin artırılması ve termal konforun sağlanması,
- Su tasarrufu sağlamak için düşük su tüketimine sahip armatürlerin kullanılması ve geri dönüştürülen suyun peyzaj sulaması veya tuvaletlerde değerlendirilmesi,
- Otel tasarımında çevre ve insan sağlığını ön planda tutan bir yaklaşım benimsenmesi,
- Estetik ve konforun birlikte ele alınması,

- Sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda, uzun vadeli çevresel kazançlar sağlayacak enerji verimli mekanların tasarlanması.

Tablo 9. Türkiye'deki LEED Otel Yapıların LEED-NC v2009 Sertifika Versiyonunda Kategorilerden Almış Oldukları Toplam Puan ve Yüzdelikleri

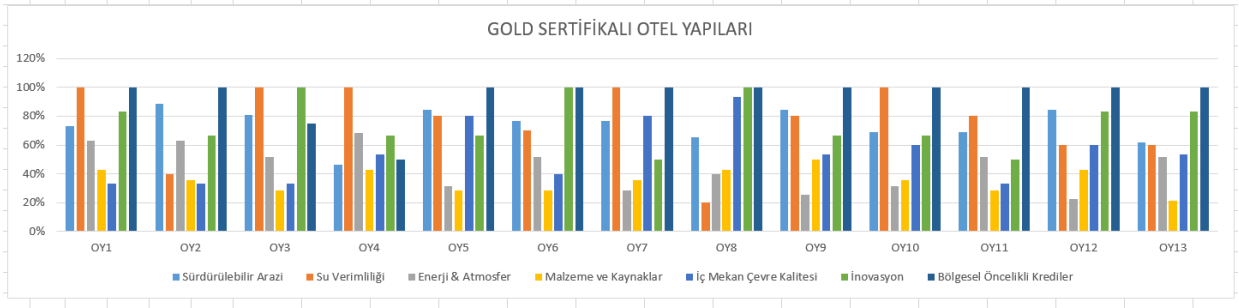
	OTEL YAPILARI												
LEED SERTİFİKA KRİTERLERİ	OY1	OY2	OY3	OY4	OY5	OY6	OY7	OY8	OY9	OY10	OY11	OY12	OY13
Sürdürülebilir Arazi	19/26	23/26	21/26	12/26	22/26	20/26	20/26	17/26	22/26	18/26	18/26	22/26	16/26
Başarı Yüzdesi	73%	88%	81%	46%	85%	77%	77%	65%	85%	69%	69%	85%	62%
Su Verimliliği	10/10	4/10	10/10	10/10	8/10	7/10	10/10	2/10	8/10	10/10	8/10	6/10	6/10
Başarı Yüzdesi	100%	40%	100%	100%	80%	70%	100%	20%	80%	100%	80%	60%	60%
Enerji & Atmosfer	22/35	22/35	18/35	24/35	11/35	18/35	10/35	14/35	9/35	11/35	18/35	8/35	18/35
Başarı Yüzdesi	63%	63%	51%	69%	31%	51%	29%	40%	26%	31%	51%	23%	51%
Malzeme ve Kaynaklar	6/14	5/14	4/14	6/14	4/14	4/14	5/14	6/14	7/14	5/14	4/14	6/14	3/14
Başarı Yüzdesi	43%	36%	29%	43%	29%	29%	36%	43%	50%	36%	29%	43%	21%
İç Mekan Çevre Kalitesi	5/15	5/15	5/15	8/15	12/15	6/15	12/15	14/15	8/15	9/15	5/15	9/15	8/15
Başarı Yüzdesi	33%	33%	33%	53%	80%	40%	80%	93%	53%	60%	33%	60%	53%
İnovasyon	5/6	4/6	6/6	4/6	4/6	6/6	3/6	6/6	4/6	4/6	3/6	5/6	5/6
Başarı Yüzdesi	83%	67%	100%	67%	67%	100%	50%	100%	67%	67%	50%	83%	83%
Bölgesel Öncelikli Krediler	4/4	4/4	3/4	2/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4	4/4
Başarı Yüzdesi	100%	100%	75%	50%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Toplam Puan	71/110	67/110	67/110	66/110	65/110	65/110	64/110	63/110	62/110	61/110	60/110	60/110	60/110
Başarı Yüzdesi	64,55%	60,91%	60,91%	60,00%	59,09%	59,09%	58,18%	57,27%	56,36%	55,45%	54,55%	54,55%	54,55%

Kaynak: (Tablo1, Tablo2, Tablo3, Tablo4, Tablo5, Tablo6, Tablo7 ve Tablo 8 referans alınarak oluşturulmuştur.)

Şekil 1. Türkiye'deki LEED Otel Yapıların LEED-NC v2009 Sertifika Versiyonunda Kategoriler Çerçevesinde Yüzdelik Başarı Oranları Grafiği

Kaynak: (Tablo 9 referans alınarak oluşturulmuştur.)

Şekil 2. Türkiye'deki LEED Otel Yapıların LEED-NC v2009 Sertifika Versiyonunda Kategorilerden Almış Oldukları Puanların Yüzdelikleri

Kaynak: (Tablo 9 referans alınarak oluşturulmuştur.)

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Otel yapılarında turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından enerji kullanımının en aza indirilmesi ve çevre dostu yöntemlerin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'deki LEED-NC v2009 Gold sertifikalı otel yapıları üzerinden yapılan analizler, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için önemli kriterleri meydana getirmiştir. Bu analizlerin ışığında elde edilen sonuçlar ve öneriler şu şekilde özetlenebilir:

Sonuçlar:

1. Sürdürülebilir Arazi Kullanımı:
   - Otellerde düşük karbon salınımını destekleyen bisiklet parkları, toplu taşıma erişimi ve elektrikli araç şarj istasyonları gibi çözümler öne çıkmaktadır. Bu uygulamalar, sürdürülebilir ulaşımı teşvik etmiştir.

2. Su Verimliliği:
   - Su tasarrufu konusunda birçok otelde gri su geri dönüşüm sistemleri ve düşük su tüketimli armatürler kullanılmıştır. Bu uygulamalar, su tüketiminde %50'ye varan tasarruf sağlamış ve kaynakların sürdürülebilir kullanımını desteklemiştir.

3. Enerji ve Atmosfer
   - İncelenen otellerde enerji tasarrufu sağlayan sistemlerin ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı dikkat çekmektedir. Otellerde minimum %20 enerji tasarrufu, maksimum %35 enerji tasarrufu sağlandığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, yenilenebilir enerji kullanımında bölgesel farklılıklar olduğu ve bazı otellerin bu alanda daha az aktif olduğu gözlemlenmiştir.

4. Malzemeler ve Kaynaklar:
   - Doğal ve yerel malzeme kullanımının yaygın olması, yapıların karbon ayak izini azaltmada etkili olmuştur. Ancak, bazı projelerde geri dönüştürülebilir malzeme kullanım oranının düşük olduğu görülmüştür.

5. İç Mekân Çevre Kalitesi:
   - Doğal aydınlatma, termal konfor ve iç mekân çevre kalitesine yönelik uygulamalar, otel kullanıcılarının memnuniyetini artırmış ve enerji verimliliğine katkı sağlamıştır.

6. Tasarımda Yenilik ve Bölgesel Öncelikler:
   - Çoğu otelde sürdürülebilirlik odaklı yönetim politikalarının benimsenmiş olması, işletmelerin çevresel etkilerini azaltmada önemli bir adım olmuştur. Ancak, bazı otellerde bu politikaların uygulanmasında eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir.

Öneriler:

1. Enerji ve Atmosfer:
    - Otellerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranı artırılmalı ve enerji tasarrufu sağlayan akıllı sistemler yaygınlaştırılmalıdır. Örneğin, güneş enerjisi ve rüzgâr türbinleri gibi yerel enerji kaynaklarının entegrasyonu teşvik edilmelidir.

2. Su Verimliliği:
    - Gri su kullanımının artırılması, yağmur suyunun toplanarak sulama ve tuvaletlerde kullanılması gibi yöntemlerin standart hale getirilmesi önerilmektedir. Bu sistemlerin maliyetleri düşürmek için teşviklerle desteklenmesi faydalı olacaktır.

3. Malzemeler ve Kaynaklar:
    - Geri dönüştürülebilir ve doğal malzemelerin kullanımı daha fazla teşvik edilmelidir. Ayrıca, otel inşaatında çıkan atıkların geri kazanılması ve minimum atık üretimini sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir.

4. İç Mekân Çevre Kalitesi:
    - Gün ışığından maksimum faydalanan tasarımlar, iç mekân çevre kalitesini artıran çözümler ve enerji verimli havalandırma sistemleri tüm otel projelerinde standart hale getirilmelidir.

5. Sürdürülebilir Arazi Kullanımı:
    - Toplu taşıma kullanımının teşvik edilmesi, bisiklet yollarının ve park alanlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Ayrıca, elektrikli araçların kullanımını artırmak için şarj istasyonlarının sayısının artırılması gerekmektedir.

6. Tasarımda Yenilik ve Bölgesel Öncelikler:
    - Sürdürülebilirlik politikalarının otel yönetiminde temel bir unsur haline getirilmesi, bu politikalara uygun performans ölçüm sistemlerinin oluşturulması gereklidir. Yönetim süreçlerinde enerji, su ve malzeme tüketimini sürekli izleyerek iyileştirme stratejileri uygulanmalıdır.

Sonuç olarak, otel yapılarının tasarım aşamasından itibaren sürdürülebilirlik ilkelerine göre tasarlanıp inşa edilmesi hem çevresel etkileri azaltacak hem de turizm sektörünün gelecekteki başarısına katkı sağlayacaktır. Mevcut durumda 16 otelin Gold seviyesinde sertifikaya sahip olması, ülke genelindeki otel stoğu dikkate alındığında önemli bir fırsat alanına işaret etmektedir. Özellikle mevcut binaların yenilenerek Gold sertifikaya ulaşması, turizmde çevresel performansı ve uluslararası marka değerini güçlendirecektir. Bu tür projeler, yalnızca çevreye değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan da ülkeye önemli faydalar sağlamaktadır. Çalışma, mevcut literatürde bulunan LEED sertifikalı otel projelerinin karşılaştırmalı analizine katkı sunmakta ve Türkiye örneği üzerinden küresel sürdürülebilirlik tartışmalarına yeni veriler eklemektedir. Türkiye'deki LEED Gold sertifikalı otellerin sunduğu örnekler, sürdürülebilirlik hedeflerinin tüm sektörlerde yaygınlaşması için önemli bir rehber niteliğindedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların ileride yapılacak benzer çalışmalara ve inşaat sektöründe tasarlanıp üretilecek yeni otel yapılarına da örnek teşkil edeceği beklenmektedir. Teorik açıdan araştırma, sürdürülebilir turizm yapıları üzerine geliştirilen bilgi birikimini genişletmektedir; pratik açıdan ise tasarımcılara, yatırımcılara ve politika yapıcılara, sertifika sürecinde hangi kriterlerin öncelikli olduğunu göstererek yol gösterici bir kaynak sunmaktadır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazarın diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığına ilişkin beyan ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Altensis, (2025). https://www.altensis.com/proje/mandarin-oriental-bodrum/? (Erişim Tarihi: 21.02.2025)

Arslan, N. C. (2015). Yeşil Bina Projelerinde Tasarım Süreci için Bir Yaklaşım: LEED V4 Sertifikalandırma Süreci Modeli. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

Aydoğan, M. (2024). Leed Sertifikasına Sahip Olan Sürdürülebilir Otellerin Mekân Tasarımı Üzerinden Değerlendirilmesi, Otuzyedi Sanat ve Tasarım Dergisi, 3(1), 1-26.

Ekoyapı, (2013). Feng Shui ile LEED Gold Sertifikalı Work Inn Otel. https://www.ekoyapidergisi.org/feng-shui-ile-leed-gold-sertifikali-workinn-otel (Erişim Tarihi: 20.02.2025).

Erke, (2022). Burla Seba Otel Dolapdere LEED Gold Aldı. https://erketasarim.com/blog/burla-seba-otel-dolapdere-leed-gold-aldi (Erişim Tarihi: 24.11.2024).

Fowler, K. M., & Rauch, E. M. (2006). Sustainable Building Rating Systems Summary. Pacific Northwest National Laboratory. doi: PNNL-15858

Kats, G. (2003). The Costs and Financial Benefits of Green Buildings. A Report to California's Sustainable Building Task Force.

Kibert, C. J. (2016). *Sustainable Construction: Green Building Design and Delivery*. John Wiley & Sons.

Kozak, M. A., **Güçlü,** H. (2003). Turizm İşletmelerinde Değişim Yönetimi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. İş, Güç – Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi (ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources), 5(1).

Komurlu, R., **Arditi**, D. (2017). "Project Management in Green Building Production", Ecology, Planning and Design, Koleva, I., Duman Yuksel, U., Benaabidate, L. (Editors), St. Kliment Ohridski University Press Sofia, ISBN: 978-954-07-4270-0, Chapter 1, 1-11. https://www.academia.edu/109090988/Project_Management_in_Green_Building_Production https://www.researchgate.net/publication/375594309_Project_Management_in_Green_Building_Production

Pompa-Vana, (2024). Alarko Carrier Çözümlerini Kullanan Gloria Sports Arena LEED Sertifikası Aldı. https://pompa-vana.com/alarko-carrier-cozumlerini-kullanan-gloria-sports-arena-leed-sertifikasi-aldi/(Erişim Tarihi: 24.11.2024).

Regnum, (2025). Sürdürülebilirlik. https://www.regnumhotels.com/tr/surdurulebilirlik (Erişim Tarihi: 20.02.2025).

Savaş, H. **Kömürlü**, R. (2022). Yeşil Bina Sertifika Sistemlerinden LEED Sertifikasının Endüstri Yapılarında İncelenmesi (Investigation of LEED Certificate, One of the Green Building Certification Systems, in Industrial Buildings). Mimarlık ve Yaşam Dergisi (Journal of Architecture and Life), Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dergisi, Aralık, 7(3), (981-994), ISSN: 2564-6109. DOI: 10.26835/my.1184372, https://doi.org/10.26835/my.1184372. Kocaeli, Türkiye.

Sipahi, S., **Tavşan** F., (2019). Otel Yapılarında Sürdürülebilir Yaklaşımlar ve Yeşil Bina Sertifikasyon Sistemleri, Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8 (Enar Özel Sayı) 20-30.

Tavşan, F., **Taş**, I., & **Küçük Yanılmaz**, Z. (2018). Otel Tasarımında Yeni Bir Yaklaşım: Sürdürülebilirlik. *SETSCI Conference Proceedings, 3*, 294–300.

USGBC, (2024a). What is LEED? U.S. Green Building Council. https://www.usgbc.org/leed (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2024b). Projects. https://www.usgbc.org/projects (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2024c). LEED. https://www.usgbc.org/leed (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2024d). Puanlama Sistemi. https://www.usgbc.org/resources/leed-new-construction-v2009-current-version (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2012). Hilton Garden Inn Istanbul Golden Horn. https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-istanbul-golden-horn?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2013a). Renaissance Istanbul Bosphorus Hotel. https://www.usgbc.org/projects/renaissance-istanbul-bosphorus-hotel?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2013b). Work Inn Hotel. https://www.usgbc.org/projects/work-inn-hotel?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2014). Eskişehir Bademlik SPA and Thermal Hotel. https://www.usgbc.org/projects/eskisehir-bademlik-spa-and-thermal-hotel (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2015a). Burla Seba Hotel Dolapdere. https://www.usgbc.org/projects/burla-seba-hotel-dolapdere?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2015b). Halk GYO Levent Urban Hotel. https://www.usgbc.org/projects/halk-gyo-levent-urban-hotel?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2015c). Regnum Carya Resort Hotel Building. https://www.usgbc.org/projects/regnum-carya-resort-hotel-building?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2015d). Hilton Garden İnn İstanbul Airport https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-istanbul-airport?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2015e). Gloria Sports Arena. https://www.usgbc.org/projects/gloria-sports-arena?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2016a). TFF Riva Tesisleri. https://www.usgbc.org/projects/tff-riva-tesisleri?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2016b). Mandarın Orıental Bodrum. https://www.usgbc.org/projects/mandarin-oriental-bodrum?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2017). Hilton Garden Inn Izmir Bayrakli. https://www.usgbc.org/projects/hilton-garden-inn-izmir-bayrakli?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

USGBC, (2022). Emaar Square North Tower. https://www.usgbc.org/projects/emaar-square-north-tower?view=scorecard (Erişim Tarihi: 30.10.2024)

Withiam, G. (2011). The Challenge of Hotel and Restaurant Sustainability: Finding Profit in "Being Green". Cornell Hospitality Roundtable Proceedings, 3(2), 6-13.

World Green Building Council –WGBC, (2022). *The Benefits of LEED Certification.* https://www.worldgbc.org (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

Yeşil Bina, (2012). Hilton Garden Inn Istanbul Golden Horn. https://www.yesilbinadergisi.com/yayin/707/hilton-garden-inn-istanbul-golden-horn_21318.html (Erişim Tarihi: 20.02.2025).

Yeşil Bina, (2017). LEED Gold. https://www.yesilbinadergisi.com/yayin/735/leed-gold-greening-hotel-ve-yesil-yildiz-sertifikali-park-dedeman-levent_22442.html (Erişim Tarihi: 20.02.2025).

Yudelson, J. (2009). *Greening Existing Buildings*. McGraw Hill. [ISBN: 9780071638326]. New York, NY, ABD. https://www.accessengineeringlibrary.com/binary/mheaeworks/5b7a20bc708601f2/2d84c4a22c41b96fa35954232970b3a34e160e18671cacb9cdf830599ca16764/book-summary.pdf (Erişim Tarihi: 5.11.2024).

Yüksel Gürez, E. (2019). Sürdürülebilirlik Kavramının Mekansal Ölçü Parametrelerine Etkisi; Sürdürülebilir Yeşil Otel Örneklemesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The tourism industry plays a significant role in the global economy and has notable environmental impacts. As sustainability gains importance, green buildings and sustainable designs have emerged as essential strategies for reducing the ecological footprint of hotels. LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) certification, specifically the LEED-NC v2009 gold rating, is widely recognized for promoting sustainable building practices.

However, there is a gap in the literature regarding how hotels that have attained LEED Gold certification address sustainability challenges, the categories in which they excel, and their overall sustainability performance. This study aims to analyze the common patterns among LEED-certified hotels in Türkiye, assess their environmental strategies, and provide recommendations to enhance sustainability practices in the hospitality sector, thereby promoting more environmentally responsible tourism.

Research Questions:

What are the key sustainability practices implemented by hotels in Türkiye that have achieved LEED Gold certification under the LEED-NC v2009 system?

How do the environmental performance categories of these LEED-certified hotels compare in terms of their categorical scores and percentage distributions?

What common sustainability features are shared by LEED Gold-certified hotels in Türkiye, and how can they be applied to improve sustainable practices in the broader hotel industry?

What recommendations can be made for future hotel developments in Türkiye to enhance sustainability efforts and achieve higher sustainability ratings?

Literature Review:

The literature review highlights the growing emphasis on sustainability in the tourism sector. It identifies key studies on green building practices, LEED certification, and their implementation in the hospitality industry. Previous research has underscored the benefits of green buildings in terms of energy efficiency, water conservation, and reduced carbon emissions. However, studies focusing specifically on LEED-certified hotels in Türkiye remain limited. This research aims to bridge this gap by analyzing the environmental strategies adopted by these hotels and their contribution to sustainable tourism.

Methodology:

This study employs a comparative analysis of LEED-NC v2009 Gold-certified hotel buildings in Türkiye. The research framework includes data collection from USGBC (United States Green Building Council) records, scoring systems, and project documentation. The hotels' performance is evaluated based on their categorical scores in LEED certification, including sustainable site selection, water efficiency, energy and atmosphere, materials and resources, indoor environmental quality, innovation, and regional priority credits. The findings are presented through comparative tables and graphical analyses.

Findings:

The analysis reveals that LEED-certified hotels in Türkiye demonstrate strong performance in the Sustainable Site and Water Efficiency categories. Many hotels effectively implement stormwater management, heat island reduction, and public transportation access strategies. Additionally, water efficiency measures such as low-flow fixtures and greywater recycling are widely adopted.

The Energy and Atmosphere category presents a mixed performance, with some hotels excelling in renewable energy usage while others rely primarily on traditional energy sources. Similarly, the Materials and Resources

category indicates a focus on regional materials and waste management, though there is room for improvement in the use of recycled and rapidly renewable materials.

In the Indoor Environmental Quality category, hotels prioritize ventilation and low-emission materials, yet some struggle with daylighting and outdoor view accessibility. The Innovation and Regional Priority categories show variability, with some hotels earning high scores due to innovative sustainability solutions.

Discussion:

The findings suggest that Turkish hotels are aligning with global sustainability critters, yet certain areas require further enhancement. The strengths of these hotels lie in their sustainable land use, water conservation, and indoor environmental quality strategies. However, energy efficiency and material selection remain areas with potential for improvement. The study highlights the importance of implementing more renewable energy sources and increasing the use of sustainable building materials. Additionally, the regulatory and financial challenges faced by hotel developers in achieving higher LEED certification levels are discussed.

Conclusions

This study provides a comprehensive assessment of the sustainability performance of LEED Gold-certified hotels in Türkiye. The key findings can be summarized as follows:

Hotels perform well in site sustainability and water efficiency but require further enhancements in energy performance and material selection.

Green building certification in the hospitality sector contributes to sustainable tourism and enhances the environmental responsibility of hotel operations.

Future developments should incorporate more renewable energy systems, innovative design strategies, and sustainable material choices to achieve higher LEED certification levels.

Recommendations for future hotel projects include expanding the use of alternative energy sources, improving thermal insulation and passive design strategies, and encouraging the adoption of advanced water conservation systems. Additionally, policy incentives and financial support mechanisms should be developed to facilitate sustainable hotel construction.

By examining these aspects, this research contributes to the body of knowledge on sustainable hospitality practices and offers practical insights for architects, developers to enhance the environmental performance of hotel buildings in Türkiye.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 13.05.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 07.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Sabır Taştan, N. (2025). Yönetim Bilimlerinde Akıllı Şehir Araştırmaları: Web of Science ve Scopus Veri Tabanlarına Dayalı Bir Bibliyometrik Analiz, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3612-3642. https://doi.org/10.35674/kent.1698285

Yönetim Bilimlerinde Akıllı Şehir Araştırmaları: Web of Science ve Scopus Veri Tabanlarına Dayalı Bir Bibliyometrik Analiz

Smart City Research in Management Sciences: A Bibliometric Analysis Based on Web of Science and Scopus Databases

Nalan SABIR TAŞTAN[1]

Öz

Bu çalışma; yönetim ve işletme bilimleri çerçevesinde akıllı şehir kavramının dinamik ve disiplinler arası yapısını, bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektedir. Araştırmanın temel probleminde, yalnızca tek bir veri tabanına (Web of Science veya Scopus) dayalı önceki çalışmaların kapsamlı bir görünüm sunamadığı, bu nedenle her iki veri tabanının entegre edilerek analiz yapılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Kuramsal altyapı, akıllı şehirlerin teknoloji, yönetişim, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitlik gibi temel boyutları üzerine inşa edilmiş; bu kavramların kentsel yaşam kalitesini artırmadaki dönüştürücü etkileri temel alınmıştır. Çalışmanın amacı; ilgili alandaki yayınların, yazarların, anahtar kelimelerin ve iş birliği yapılarının bibliyometrik veriler ışığında irdelenerek, akıllı şehirler literatürünün genel yönelimini ve boşluklarını ortaya koymaktır. Materyal ve yöntem açısından; 1999-2025 arası elde edilen 4448 yayına, R Studio üzerinden Bibliometrix kütüphanesi kullanılarak otomatik veri birleştirme, temizleme ve sayısal analiz uygulanmıştır. Bulgular; yayınların yıllık %19,71 artış gösterdiğini, ortalama atıf sayısının 18,24 olduğunu, en üretken yazarlar ve belirli ülkeler arasında yoğun iş birliği olduğunu ortaya koymuştur. Tartışmada, teknolojinin kentsel yönetişim ve ekonomik stratejilerle entegrasyonunun yarattığı fırsatlar ile mevcut eksiklikler ele alınmış; disiplinler arası yaklaşımın önemi üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak çalışmada, akıllı şehirlerin başarısının, teknolojik gelişmeler ile şeffaf, katılımcı ve sürdürülebilir yönetişim modellerinin stratejik bütünleşmesiyle mümkün olacağı ve bu alanda ileri çalışmaların disiplinler arası temellere dayandırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehirler, Bibliyometrik Analiz, Bibliometrix, Scopus, Web of Science.

ABSTRACT

The present study undertakes a comprehensive examination of the dynamic and interdisciplinary nature of the smart city concept within the overarching framework of management and business sciences, leveraging bibliometric analysis as a methodological instrument. The primary challenge confronting the research is the limitation imposed by prior studies, which are based exclusively on a single database (Web of Science or Scopus). This restriction precludes the attainment of a comprehensive perspective. Consequently, there is a compelling need to integrate both databases and undertake a comprehensive analysis. The theoretical framework underpinning this study is predicated on the foundational dimensions of smart cities, including technology, governance, economic development, and social equity. The present study explores the transformative effects of these concepts on enhancing the quality of urban life. The objective of the present study is to reveal the general orientation and gaps in the smart cities literature by means of a comprehensive analysis of the relevant publications, authors, keywords, and collaboration structures. This analysis will be conducted in the context of bibliometric data. The materials and methods employed in this study are as follows: the automatic merging, cleaning, and numerical analysis of the 4,448 publications obtained between 1999 and 2025 was conducted using Bibliometrix and R Studio. The findings revealed an annual increase of 19.71% in publications, an average number of citations of 18.24, and intense collaboration between the most prolific authors and specific countries. In the ensuing discourse, the opportunities and gaps created by the integration of technology with urban governance and economic strategies are examined, and the importance of an interdisciplinary approach is emphasized. In summary, the study underscores that the success of smart cities hinges on the strategic integration of technological advancements and transparent, participatory, and sustainable governance models. It is imperative that future research in this domain be founded on interdisciplinary principles.

Keywords: Smart Cities, Bibliometric Analysis, Bibliometrix, Scopus, Web of Science

[1] **Corresponding Author:** Ordu University, nalantastan@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5833-4498

GİRİŞ

Şehirler, dinamik bir toplumun kalbini oluşturur. Açık alan ekonomisinde şehirler cazip ve rekabetçi kalabilmek için tüm kaynaklarını harekete geçirmek zorundadır (Kourtit vd., 2012). Akıllı şehirler, dünya çapında çok sayıda bilimsel araştırma gerektiren (Sharma vd., 2022), teknoloji, yönetişim ve ekonomik kalkınmanın entegrasyonu tarafından yönlendirilen kritik bir araştırma alanıdır. Hızlı kentleşme, çevresel bozulma, trafik sıkışıklığı ve sosyal eşitsizliğin yarattığı zorluklar (Neirotti vd., 2014), akıllı şehirlerin ortaya çıkışına sebep olmuş ve vatandaşların yaşam deneyimlerini geliştirerek kentsel manzarayı temelden dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, şehirlerin yalnızca fiziksel yapısında değil, aynı zamanda sosyal ve yönetsel örgütlenme biçimlerinde de köklü bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Sensör tabanlı ulaşım sistemleri, veri destekli planlama araçları ve katılımcı dijital platformlar sayesinde şehirler, durağan birer yerleşim alanı olmaktan çıkıp, sürekli öğrenen ve kendini uyarlayan dinamik ekosistemlere dönüşmüştür (Albino vd., 2015; Komninos, 2019).

Akıllı şehirler, kentsel işlevleri optimize etmek ve yaşam kalitesi, yerel ekonomiler ve yönetişimde verimlilik de dahil olmak üzere kentsel yaşamın çeşitli yönlerini (ulaşım, trafik yönetimi, çevre, devletle etkileşim, vb.) iyileştirmek için gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kullanmaktadır (Ismagilova vd., 2019). Akıllı şehir, vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirmek için bir dizi bağlantılı özelliğe dayanan kentsel ve metropoliten bağlamların yeni bir yapılandırmasıdır (Vanolo, 2014). Akıllı şehir kavramıyla, kentsel alanlar, ekonomik sürdürülebilirliği teşvik eden ve etkili yönetişimi mümkün kılan akıllı ortamlar olarak yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadırlar (Bifulco vd., 2016).

Bu tanımlar çerçevesinde şehirler, giderek artan biçimde birer ekonomik değer üretim alanı ve yatırım nesnesi olarak ele alınmaktadır (Bifulco vd., 2016). Bu yaklaşım, akıllı şehir söyleminin neoliberal politikalarla olan örtüşmesini de gündeme getirmektedir. Neoliberal şehir (kent) anlayışı, rekabetçilik, girişimcilik ve piyasa temelli yönetişimi merkeze alarak şehirleri ekonomik büyümenin aracı hâline getirmekte; bu da akıllı şehirlerin teknolojik yenilikler aracılığıyla sermaye birikimini destekleyen bir "kentsel girişim" biçimine dönüşmesine yol açmaktadır (Harvey, 2008; Peck & Tickell, 2002). Dolayısıyla akıllı şehir vizyonu, yalnızca teknik bir modernleşme süreci değil, aynı zamanda neoliberal kentsel yönetişimin mekânsal ve ideolojik bir yansıması olarak da görülebilir.

Akıllı şehirlerle ilgili araştırma eğilimleri, birçok disiplinde ve disiplinler arası çalışmalara artan bir vurgu ile son on yılda önemli ölçüde gelişmiştir. Akıllı şehir teknolojilerinin iş modeli yeniliği ile entegrasyonu, özellikle dijital hizmetler ve Endüstri 4.0 bağlamında kilit bir odak alanı olmuştur (Liu vd., 2024). Akıllı şehir araştırmalarında makine öğrenimi ve yapay zekanın kullanımı da kentsel sistemleri optimize etmeye ve karar verme süreçlerini iyileştirmeye odaklanarak ivme kazanmıştır (Lundberg, 2024).

Yönetim ve işletme bilimleri alanları, akıllı şehir girişimlerinin operasyonel, stratejik ve yönetişim yönlerini incelemek için kritik perspektifler sunmaktadır. Bu disiplinler arası yaklaşım, iş modellerinin, paydaş katılım süreçlerinin ve kamu politikalarının teknolojik yeniliklerle nasıl uyum sağladığının analiz edilmesini içermektedir (Neirotti vd., 2014; Vanolo, 2014). Akıllı şehir girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanması için etkili yönetişim çok önemlidir (Chourabi vd., 2012; Meijer & Bolívar, 2016). Kentler, artan nüfus yoğunlukları ve demografik değişimlerle karşı karşıya kaldıkça, BİT'in kentsel altyapılara entegrasyonu kentsel karmaşıklığı yönetmek için uygun bir çözüm olarak görülmektedir. Yerel ihtiyaçlara cevap veren akıllı çözümlerin oluşturulmasında kamu kurumları, özel sektör ve vatandaşlar da dahil olmak üzere paydaşlar arasındaki iş birliği büyük önem arz etmektedir. Bu işbirlikçi çerçeve, kentsel dayanıklılığı ve yeniliği teşvik etmek için çok sektörlü katılım ve teknolojinin stratejik kullanımını da gerektirmektedir. Akıllı şehirlerdeki yönetim modelleri, bu katılımcı ve kapsayıcı yaklaşımlara artan bir vurgu ile önemli ölçüde gelişmiştir. Bu çerçevede, akıllı şehir yönetimi, vatandaş katılımı, e-yönetişim ve politika çerçevelerine odaklanarak kritik bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır ve sürdürülebilir kentsel kalkınma bağlamında kapsayıcı ve katılımcı yönetişim için örgütsel stratejinin ve

insan kaynaklarının akıllı şehir yönetimine entegrasyonu oldukça önemli hale gelmiştir (Lawelai & Nurmandi, 2024).

Sonuç olarak, akıllı şehirleri çevreleyen söylem teknoloji, yönetişim ve sosyal eşitliğin dinamik bir kesişimini temsil etmektedir. Dünya çapındaki şehirler, çağdaş kentsel zorlukları ele almak için akıllı şehir çerçevelerini benimsedikçe, bunların kentsel yönetim ve iş stratejileri üzerindeki etkilerini eleştirel bir şekilde değerlendirmek elzem hale gelmektedir. Akıllı şehirlerle ilgili büyüyen literatür, bu alanda ortaya çıkan eğilimleri, etkili yayınları ve araştırma yörüngelerini belirlemek için bibliyometrik analizler için de fırsatlar sunmaktadır. Bu tür analizler, disiplinler arasındaki iş birliğini aydınlatabilir ve daha fazla araştırma gerektiren araştırma boşluklarını belirleyebilir, böylece gelecekteki araştırma girişimlerini yönlendirebilir. Literatürde akıllı şehirler üzerine yapılmış birçok bibliyometrik analiz bulunmaktadır (Bknz: Allam vd., 2022; Barros vd., 2024; Caragliu & Del Bo, 2019; Cerasi & Akturk, 2023; De la Vega Hernández & Amorin, 2023; Guo vd., 2019; Komninos, 2009; Lawelai & Nurmandi, 2024; Liu vd., 2024; Lubis vd., 2025; Lundberg, 2024; Meijer & Bolívar, 2016; Moradi, 2020; Pérez vd., 2020; Secinaro vd., 2022; Sharifi vd., 2021; van den Buuse & Kolk, 2019; Vujković vd., 2022; Zheng vd., 2020). Türkiye kaynaklı yayınlarda da akıllı şehirler üzerine bibliyometrik analiz çalışmaları (Demir & Kiliç, 2022; Kemeç, 2022; Uzan, 2024), literatür araştırmaları (Şengül, 2022) ve kavramsal çerçeve çizmeye çalışan içerik analiz çalışmaları (Aydin, 2022; Çakir Demirhan, 2024; Hamza Çelikyay, 2021; Nohutçu & Akpınar, 2022) bulunmaktadır.

Ancak bu çalışmalarda WOS ve Scopus veri tabanlarını birlikte analiz eden ve yönetim ve işletme bilimleri alanında konuyu sınırlayan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu bibliyometrik çalışma, hem WOS ve Scopus veri tabanlarını birlikte analiz edebilmeye dair yönergeler sunmakta hem de yönetim ve işletme bilimleri çerçevesinde akıllı şehirlerin anlaşılmasını geliştirmeyi, mevcut araştırma eğilimlerine dair içgörüler sunmayı ve operasyonel etkililikleri ile sosyokültürel etkilerine dair devam eden araştırmalara zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında WOS ve Scopus'ta indekslenen akıllı şehirler literatürünün yönetim ve işletme bilimleri alanında ayrıntılı bir bibliyometrik analizi yapılarak, bu dinamik alanı karakterize eden eğilimler, kilit yazarlar, etkili yayınlar ve bu yayınların kaynakları, kurumlar, ülkeler ve metodolojik yaklaşımlar hakkında içgörüler sunulmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Akıllı şehirler kavramının kökeni, 90'ların sonundaki akıllı büyüme hareketine kadar uzanan yeni bir akıllı kentsel gelişim ve sürdürülebilir sosyoekonomik büyüme paradigması olarak karşımıza çıkmaktadır ve giderek artan bir ilginin konusu olmuştur (Neirotti vd., 2014). Literatürde "Akıllı Şehir" kavramı, "Dijital Şehir, Bilgi Şehri, Bilgi Tabanlı Şehir, u-Şehir (Ubiquitous Şehir[2]), Kablolu Şehir" gibi diğer ilgili terimlerle de anılmaktadır (Ismagilova vd., 2019).

Akıllı şehirler, sürdürülebilir, verimli ve yaşanabilir ortamlar yaratmak için teknoloji, yenilik ve yönetişimden yararlanan kentsel gelişim için dönüştürücü bir vizyonu temsil etmektedir. Bu vizyonun merkezinde, şehirlerin teknolojiyi nasıl entegre ettiği, paydaşları şehri birlikte yönetmeye nasıl dahil ettiği ve nasıl hizmet sunduğu faktörleri oldukça önemlidir.

Debnath ve diğerleri (2014), kavramsal olarak ilk çalışma olarak Giffinger ve diğerleri (2007) tarafından Avrupa'daki orta ölçekli şehirlerin, ekonomi, insanlar, yönetişim, çevre ve yaşam boyutları ile birlikte hareketlilikteki (ulaşım ve bilgi iletişim teknolojisi) akıllılığa göre sıralandığını belirtmektedir.

[2] Kentin idari işlevlerini ve süreçlerini sistemleştirerek yaşam kalitesini artırmak ve kentin değerini yükseltmek için her yerde bulunan altyapılar, teknolojiler ve hizmetler üzerine inşa edilmiş yüksek teknolojili geleceğin kenti (Han vd., 2009).

Akıllı bir şehrin nasıl tasavvur edileceğini tanımlamak ve ortak hizmetleri uygulayarak akıllı şehir vizyonunu ilerletmek için oluşturdukları çerçevede Chourabi ve diğerleri (2012) ise sekiz faktör kümesi (başarı faktörü) belirlemişlerdir: (1) yönetim ve organizasyon, (2) teknoloji, (3) yönetişim, (4) politika, (5) insanlar ve topluluklar, (6) ekonomi, (7) yapılı altyapı ve (8) doğal çevre.

Akıllı şehir girişimleri çerçevesine referansla, akıllı şehir girişimlerine ilişkin yeni bir anlayış oluşturmayı amaçlayan (Alawadhi vd., 2012) ise akıllı şehirleri teknoloji, yönetim ve organizasyon, politika bağlamı, yönetişim, insanlar ve topluluklar, ekonomi, inşa edilmiş altyapı ve doğal çevre olmak üzere sekiz boyutta kategorize etmişlerdir.

Başka bir çalışmada, Meijer & Bolívar (2016), akıllı şehirlerle ilgili yayınların (1) akıllı şehirlerin tanımlayıcı özellikleri olarak akıllı teknoloji, akıllı insanlar veya akıllı iş birliğine, (2) kentsel yönetişimdeki değişikliklere dönüştürücü veya aşamalı bir bakış açısına, (3) akıllı şehir yönetişimi için meşruiyet iddiası olarak daha iyi sonuçlara veya daha açık bir sürece yaptıkları vurgu bakımından farklılaştıklarını belirtmektedir.

Mevcut akıllı şehir modellerini kısaca analiz eden ve teknolojinin, akıllı ve sürdürülebilir şehirlerin geliştirilmesine yardımcı olacak bir güç olarak görülmesi gerektiğini belirten Govada vd. (2017), farklı akıllı şehir girişimlerini kategorize etmek için altı unsur kullanmıştır: “Akıllı Ekonomi, Akıllı Yönetişim, Akıllı Mobilite, Akıllı Altyapı, Akıllı Çevre ve Akıllı Yaşam.”

Akıllı şehirler için bir değerlendirme endeks sistemi oluşturan Du ve diğerleri (2021) çalışmalarında 5 boyut önermişlerdir:

1. **Akıllı Altyapı**: Şehrin teknolojik omurgasına odaklanan en önemli boyuttur.
2. **Akıllı Kamu Hizmetleri**: Kamu hizmetlerinin kalitesini ve kullanılabilirliğini değerlendirir.
3. **Akıllı Kamu Yönetimi**: Şehir yönetimi ve karar vermenin verimliliğini değerlendirir.
4. **Akıllı Sanayi Ekonomisi**: Akıllı şehir girişimlerinin ekonomik etkisini ölçer.
5. **Akıllı Güvenlik Sistemi**: Şehrin altyapı ve hizmetlerinin emniyetini ve güvenliğini değerlendirir.

Bu çerçevede, yönetim ve işletme bilimleri kapsamında akıllı şehirleri analiz etmeye yönelik kavramsal çerçevenin, teknolojik ilerleme ve toplumsal ihtiyaçlar bağlamında sürdürülebilir kentsel gelişimin çok yönlü doğasını vurgulayan birkaç temel boyutun entegrasyonu üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Bu çerçeve, teknoloji, yönetişim ve iş birliği, ekonomik etki ve sosyal ve kültürel boyutlar arasındaki etkileşimi kapsamakta ve akıllı şehirlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

1.1 Akıllı Şehirlerde Teknoloji

Akıllı şehir girişimlerinin merkezinde, gelişmiş kentsel hizmetlerin ve altyapının sağlayıcısı olarak hizmet veren bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) benimsenmesi yatmaktadır. Bu teknolojiler veri odaklı karar vermeyi kolaylaştırmakta, kaynak tahsisini optimize etmekte ve ulaşım, enerji ve kamu güvenliği gibi sektörlerde hizmet sunumunu iyileştirmektedir (Hashem vd., 2016; Ismagilova vd., 2019). Akıllı şehirler, inovasyon potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için yaratıcılığa ve bilgi kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır (Kourtit vd., 2012). Büyük veri, nesnelerin interneti (IoT) ve yapay zekânın (YZ-AI) akıllı şehirlere entegrasyonu kentsel hizmetlerin ve yaşam kalitesini artırmak için gerekli olduğu gibi kaynak yönetimini optimize edebilmek için de oldukça önemlidir (Liang, 2024). Ayrıca, teknoloji sağlayıcıları, belediyeler ve vatandaşlar arasındaki stratejik etkileşim, akıllı çözümlerin yerel bağlamlara ve ihtiyaçlara göre uyarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Caragliu & Del Bo, 2019).

Büyük veri ve BİT karar verme süreçlerini ve kaynak tahsisini kolaylaştırmaktadırlar. BİT'in akıllı şehirlerle ilgili yönetişim süreçlerini ve katılımcı modelleri sağlamadaki rolü çok önemlidir (Caputo vd., 2019; Ferro vd., 2013; Kumar & Sundara Krishna, 2015; Parra-Pulido vd., 2024). BİT'ler, yaşam kalitesini artırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve çeşitli aktörlerin katılımıyla daha açık ve yenilikçi bir kentsel bağlam yaratmak için araç ve kaynak olarak kullanıldıkları kentlerin yönetişim ve yönetiminde yoğun bir şekilde yer almaktadır (Bifulco vd., 2016). IoT ve AI ise gerçek zamanlı veri toplama ve analiz edilmesini sağlamakta ve çeşitli kentsel sistemlerin bağlantısını kolaylaştırarak altyapı ve hizmetlerin verimliliğini artırmaktadır (Choi & Kenney, 2024). Bu teknolojiler sayesinde trafik yönetimini, enerji kullanımını, atık yönetimini ve kamu güvenliğini optimize etmek mümkündür (Cerasi & Akturk, 2023; Liang, 2024; Liu vd., 2024; Lundberg, 2024; Sharma vd., 2022). Yapay zekâ ve makine öğrenimindeki son gelişmeler akıllı şehir teknolojilerinin gelişimini daha da hızlandırmıştır. Diğer taraftan, özellikle veri güvenliği ve şeffaf yönetişim gibi alanlarda Blockchain teknolojisinin kullanımı ilgi görmektedir (Lubis vd., 2025). Teknolojiyi akıllı şebekeler ve ulaşım gibi kentsel altyapıya entegre ederek akıllı altyapıya geçmek şehirlerde sürdürülebilirlik ve verimlilik için gereklidir. Altyapılar ve kabiliyetler, binalardan ve ulaşım merkezlerinden büyük veri akışlarına ve sosyal medya içeriğine kadar fiziksel ve veri ekosistemlerini kapsamaktadır (Lytras vd., 2024).

1.2 Yönetişim ve İş Birliği

Etkili yönetişim, akıllı şehir girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanması için çok önemlidir. Akıllı şehirler, verimli yönetim ve politika oluşturma için dijital araçları içeren sağlam yönetişim çerçeveleri gerektirmektedir (Barth vd., 2017). Dijital yönetişim ve işbirlikçi yönetişim gibi yaklaşımlar, akıllı şehir projelerini sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu hale getirerek çok paydaşlı katılımı sağlamaktadır (Grossi & Welinder, 2024; Jiang vd., 2022). Devlet kurumları, özel teşebbüsler ve topluluk grupları gibi birden fazla paydaşı içeren iş birliğine dayalı yönetişim yapıları kentsel yeniliklerin birlikte oluşturulması süreçlerine katkı sağlamalıdır. Karar verme süreçlerine vatandaşların katılımını teşvik etmek kamusal değer yaratmayı ve hizmetlerin birlikte yaratılmasını artırmaktadır (Bolívar & Pedro, 2019; Salem, 2016). Bu durum, yalnızca vatandaşların karar alma sürecine entegrasyonunu değil, aynı zamanda şeffaf ve hesap verebilir yönetim uygulamalarının oluşturulmasını da içermelidir. Akıllı şehir politikalarının düzenlenmesinde ve uygulanmasında gizlilik ve veri güvenliği gibi konulara özellikle dikkat edilmelidir.

1.3 Ekonomik Etki

Akıllı şehirlerin ekonomik boyutu, teknolojik ilerlemeler yoluyla üretkenliği, finansal iyileştirmeyi ve ekonomik sürdürülebilirliği artırmaya odaklanmaktadır (Govada vd., 2017; Ogra, 2020). Akıllı teknolojilerin kentsel yönetişimde uygulanması, yönetişim verimliliğini artırarak ve kaynak tahsisini optimize ederek ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Akıllı şehirlerin gelişimlerinin kritik bir boyutu olarak kaynak tahsisini artırmak, ekonomik büyümeyi optimize etmek ve sakinlerin yaşam kalitesini iyileştirmek ekonomik etkinin amaçları olarak öne çıkmaktadır (Liang, 2024; Omambia, 2021).

Özellikle IoT ve AI gibi yeni teknolojilerin akıllı şehirlere entegrasyonu, akıllı şehirlerde ekonomik büyümenin kilit bir itici gücü olmuştur. Bu teknolojiler yeni endüstrilerin gelişmesini sağlamakta, iş fırsatları yaratmakta ve genel yaşam kalitesini artırmaktadır. Örnek olarak, akıllı şehirlerin bir boyutu olan akıllı ulaşım; yerel/uluslararası erişilebilirlik (örn. kişi başına düşen toplu taşıma ağı, toplu taşımaya erişim ve toplu taşıma kalitesinden memnuniyet), BİT altyapısının mevcudiyeti (hanelerde bilgisayar ve geniş bant internet erişimi), sürdürülebilir, yenilikçi ve güvenli ulaşım sistemleri (örneğin motorsuz trafik payı, ekonomik araç kullanımı) göstergeleri kullanılarak tanımlanmakta ve ölçülmektedir (Debnath vd., 2014). Dolayısıyla akıllı şehirlerin sadece bir boyutunu sağlamak için bile muazzam bir teknolojik alt yapı ve insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer taraftan, sürdürülebilirlik, ekonomik uygulanabilirlik ve ekolojik denge ile karmaşık bir şekilde bağlantılı olan akıllı şehir çerçevelerinin temel taşı olmaya devam etmektedir. Sürdürülebilir uygulamaların kentsel planlama süreçlerine entegrasyonu, iklim değişikliği, kirlilik ve kentsel yayılma gibi sorunların ele alınmasını sağlamaktadır (De Jong vd., 2015; Yigitcanlar vd., 2019). Sharifi vd. (2021) bibliyometrik analizlerinde, 2015 yılından sonra tematik odaklanmada önemli bir artış olduğunu ortaya koyarak, temel eğilimler arasında iklim değişikliğine, güvenliğe ve mahremiyete artan dikkati vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, akıllı şehir stratejilerinin benimsenmesi, artan verimlilik, üretkenlik ve rekabet gücü de dahil olmak üzere önemli ekonomik faydalara sahip olmakla birlikte, akıllı şehirlerin ekonomik etkilerinin bölgeler ve ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık gösterebileceği de dikkate alınmalıdır.

1.4 Sosyal ve Kültürel Boyutlar

Akıllı şehir konseptinin merkezinde sosyal eşitlik ve kapsayıcılık yer almaktadır. Akıllı şehirler, dikkatli bir şekilde yönetilmedikleri takdirde mevcut eşitsizliklerin sürdürülmesine katkı sağlanması muhtemel olabilir. Politikalar, tüm vatandaşların akıllı şehirlerin faydalarına eşit erişimini sağlamalı ve böylece teknolojik aksaklıklardan kaynaklanan potansiyel eşitsizlikleri ele almalıdır. Akıllı şehir girişimlerinin uygulandığı sosyal ve kültürel bağlamı dikkate almak ve yerel toplumun değerleri ve ihtiyaçları ile uyumlu olmalarını sağlamak oldukça önemlidir (Omambia, 2021). Bu nedenle, akıllı şehirlerin gelişimini insani değerler, sürdürülebilir kalkınma ve kapsayıcılık ilkeleriyle uyumlu hale getirmek, teknolojik ilerlemelerin sosyal açıdan önemli hedeflere hizmet etmesini sağlamak ve kentsel ortamlarda genel yaşam kalitesini artırmak gerekmektedir (Babaiev & Deikalo, 2024).

Ek olarak, akıllı şehir çerçeveleri, teknolojik ilerlemelerin mevcut eşitsizlikleri şiddetlendirmemesini sağlayarak sosyal etkileri ele almalıdır (Choi & Kenney, 2024). Vatandaşlar ve kentsel çevreleri arasındaki "kente bağlılık" olarak adlandırılan duygusal bağlar toplum katılımının artırılmasında ve kentsel hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Belanche vd., 2016).

2. Metot

Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla araştırmanın amacı, veri analiz yöntemi, veri toplama süreci ve analize hazırlık ve analiz bölümlerine yer verilmektedir.

2.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, yönetim ve organizasyon bilim alanı çerçevesinde akıllı şehirleri inceleyen araştırmalarda öne çıkan eğilimleri (öne çıkan yayınlar, yayıncılar, yazarlar, kavramlar, trendler, yönelimler, atıf analizleri, vb.) bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak belirlemek ve araştırma alanının genel bir resmini ortaya koyabilmektir.

2.2 Veri Analiz Yöntemi

Araştırmada, yönetim ve organizasyon bilim alanında akıllı şehirlerle ilgili yapılan araştırmalar hakkında genel bir kanıya ulaşabilmek için veri analizi yöntemi olarak bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır.

Bibliyometri, bilimsel yayınlar tarafından toplanan alıntıların sıklığı, yazarlık, yayın kaynağı, disiplin alanı, yayın türü, bağlı kurum ve yayın ülkesi gibi çeşitli verileri kullanarak belirli bir alandaki araştırma eğilimlerini incelemek için kullanılan nicel metodolojilerden biridir. Bibliyometrik analizin uygulanması yoluyla, bilimsel çalışmalar ayırt edici özelliklerine göre sistematik olarak kategorize edilebilir. Böylece sayısal korelasyonlar, hâkim eğilimler, yazarlık dinamikleri, sosyal ağlar ve işbirlikçi çabalar dikkate alınarak bilimsel olarak sağlam sonuçlar elde edilmesi mümkün hale gelmektedir (Aslancı, 2022, s. 4; Sabır Taştan vd., 2023, s. 1320).

Araştırmanın amacı doğrultusunda ilgili veri tabanlarından elde edilen yayınlara ait verilerin değerlendirilmesinde R yazılımı ve RStudio programından faydalanılmıştır. Bibliyometrik analizler için R ortamının sağladığı "bibliometrix" kütüphanesi nicel araştırmalar için çok önem arz ettiği için çok sık tercih edilmektedir (Aria & Cuccurullo, 2017). R programlama dilinin bibliyometrik analiz bağlamında tercih edilmesinin gerekçesi, grafikler ve tablolar gibi görsel temsiller de dahil olmak üzere daha büyük hacimli nicel sonuçlar üretme ve aynı zamanda elde edilen verilerin kapsamlı bir tasvirini sağlama yeteneğinde yatmaktadır.

Verilerin analizi aşamasında Dirik vd. (2024) takip edilmiştir. Analizlerde bibliometrix kütüphanesinin kendi analiz uygulaması olan "Biblioshiny" ve "Excel" programlarından faydalanılmıştır.

2.3 Veri Toplama Süreci ve Analize Hazırlık

Araştırmanın verileri Web of Science (WOS) ve Scopus veri tabanlarından elde edilen bilimsel çalışmalardır. 01.05.2025 tarihinde her iki veri tabanında da "smart cities" ve "smart city" kavramları anahtar kelimeler olarak taranmış ve bulunan sonuçlar yönetim ve organizasyon bilim alanına göre sınırlandırılmıştır.

2.3.1. Web of Science (WOS) Verileri

Web of Science, dünya çapında 22.000 hakemli dergiden bilimsel makalelerin yer aldığı, gelişmiş arama, atıf analizi ve bibliyometri için araçlar sağlayan bibliyografik bir veri tabanıdır (European University Institute, 2024). Dirik ve diğerleri (2024, s. 676), WOS veri tabanında endekslenen yayınlara uluslararası bilimsel çevrelerin yüksek düzeyde itimat ve güven duyduğunu belirtmektedirler.

Araştırma kapsamında Web of Science (2025a) web sitesinde "Documents" seçeneği belirlenmiş, daha sonra "Search in:Web of Science Core Collection Editions: All Fields" seçilmiş ve arama alanına "smart cities" (All Fields) OR "smart city" (All Fields) kavramları girilerek tarama yapılmıştır.

Analiz sonucunda 50.957 yayına ulaşılmış (Web of Science, 2025c), ulaşılan sonuçlar "Management" (812), "Business" (628) ve "Business Finance" (92) Web of Science konu kategorilerine göre sınırlandırılmıştır (Web of Science, 2025b). Sonuç olarak, yönetim ve organizasyon bilim alanı ile ilgili olduğu düşünülen toplam 1213 yayına ait veriler "Full Record and Cited References" adımları takip edilerek "bibtex" formatında dışarı aktarılmıştır.

2.3.2. Scopus Verileri

Scopus; dünyanın en büyük, kapsamlı, güvenilir ve çok disiplinli akademik veri tabanlarından biridir. Scopus metrikleri ve analitik araçları kullanılarak bilim insanlarının ve kurumların bilimsel çıktılarının etkisi belirlenebilmektedir (Elsevier, 2025).

Araştırma kapsamında, Scopus (2025a) web sitesinin arama sayfasındaki "Start exploring" bölümünde "Documents" seçeneği belirlenmiş, belirlenen alanda "Search within" alanında "Article title, Abstract, Keywords" seçilmiş ve "Search documents" alanına "smart cities" OR "smart city" kavramları yazılarak tarama yapılmıştır.

Analiz sonucunda 57.318 yayına ulaşılmış (Scopus, 2025b), ulaşılan sonuçlar Business, Management and Accounting konu alanına göre filtrelenmiş ve toplam 3893 yayına ait veriler (Scopus, 2025c) bibliyometrik analiz için "bibtex" ve "csv" formatlarında dışarı aktarılmıştır.

2.3.3. Verilerin Birleştirilerek Analize Hazır Hale Getirilmesi

Bibliyometrik bir analiz yapan birçok araştırmacı WOS veya Scopus veri tabanlarındaki yayınları kullanarak analizlerini gerçekleştirmektedir. Thompson (2018), bibliyometrik analizde temel bileşen olarak veri tabanının kapsamının ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmacılar hem WOS hem

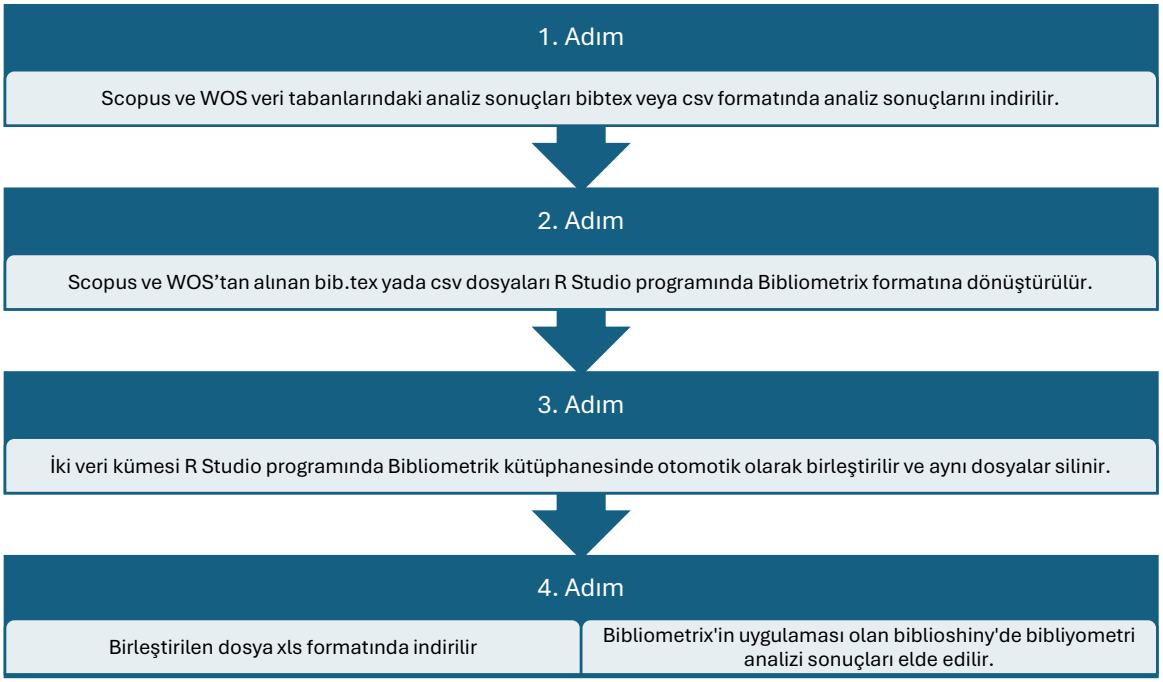
de Scopus veri tabanlarını dikkate aldıklarında, çoğunlukla bu veri tabanlarından biriyle ilgili seçim yapmakta ya da iki ayrı bibliyometrik analiz yapmaktadırlar. Web of Science ve Scopus dünya genelinde yaygın olarak kullanılan en prestijli veri tabanlarıdır (Sabır Taştan vd., 2023, ss. 1319-1320). Echchakoui (2020), WOS veya Scopus veri tabanlarından birini ele alan bir bibliyometrik analiz yapmanın, bir alandaki bilgi ve eğilimlerin geniş görünümünü veremeyeceğini öne sürerek daha güvenilir bibliyometrik analizlere olanak sağlamak için bu iki veri tabanını birleştiren dört adımlı bir prosedür önermişlerdir.

Benzer şekilde, Caputo & Kargina (2022) da yönetim ve ilgili alanlardaki bibliyometrik çalışmaların, giderek artan yayınları sistematik hale getirme ve özetleme ihtiyacı nedeniyle katlanarak büyüdüğünü, bibliyometrik analizlerin çoğunlukla WOS veya Scopus veri tabanlarından elde edilen verilerle yapıldığını, sadece birkaç bibliyometrik çalışmada tek bir bütünleşik analiz yapmak için iki veri tabanının birleştirildiğini belirterek, yakın zamanda yapılan çalışmaların WOS ve Scopus veri tabanlarından alınan verilerin birleştirilmesinin fayda getirdiğini gösterdiğini belirtmiştir.

Caputo & Kargina (2022), bibliyometrik analizler gerçekleştirmek için R paketi Bibliometrix'i kullanarak veri kümelerini birleştirmenin bazı temel adımlarını basitleştirmek için Echchakoui'yi (2020) takip ederek verilerin bütünlüğünden ve analizden ödün vermeden üç adımlı bir yöntem önermektedir (Caputo & Kargina, 2022):

- Adım 1: Scopus ve WOS veri kümelerini kaynakça dosyalarına dönüştürme.
- Adım 2: Scopus ve WOS'tan alınan bib.tex dosyalarını Bibliometrix formatına dönüştürme.
- Adım 3: İki veri kümesini Excel'den manuel olarak birleştirme.

Bu çalışmada da Echchakoui (2020) ve onu takip eden Caputo & Kargina (2022) takip edilerek ve Atabay'ın (2024) prosedürlerinden faydalanılarak R Studio programında Bibliometrix (Aria & Cuccurullo, 2017) kütüphanesinden yararlanılmış ve hem WOS hem de Scopus veri tabanlarından elde edilen veriler R'da Bibliometrix'ten faydalanarak otomatik bir şekilde birleştirilmiştir. Böylelikle, Echchakoui (2020) ve onu takip eden Caputo & Kargina'nın (2022) prosedürleri geliştirilmiş ve Excel'de manuel olarak veri birleştirmek yerine veriler otomatik olarak Bibliometrix kullanılarak R'da birleştirilmiştir.

Şekil 1. WOS ve Scopus Verileri Birleştirilerek Bibliyometrik Analiz Yapabilmek İçin Aşamalar

Şekil 1'de belirtilen adımların nasıl yapılacağı aşağıda açıklanmaktadır:

1. Aşamada;

Bu aşamada 2.2.1 ve 2.2.2 bölümlerinde nasıl elde edildiği açıklanan analiz sonuçları bibtex veya csv formatına indirilir.

2. Aşamada;

Önce, R Studio'da "library (bibliometrix)" komutu çalıştırılır. Daha sonra, sırasıyla, A dosyası olarak belirlenecek WOS verileri için;

A3 = convert2df("klasörismi[4]/Wos.bib", dbsource = "wos", format = "bibtex")

B dosyası olarak belirlenecek Scopus verileri için;

B = convert2df("klasörismi/Scopus.bib", dbsource = "scopus", format = "bibtex")

komutları "Run" butonuna basılarak çalıştırılır. Bu aşamada, bibtex formatında indirilen Scopus verilerinde hata alınıyorsa csv formatında indirilen Scopus verileri;

B = convert2df("klasörismi", dbsource = "scopus", format = "csv")

komutu girilerek çalıştırılır. Yani bu durumda R Studio programındaki komutlar aşağıdaki gibi olacaktır:

library(bibliometrix)

A = convert2df("klasörismi", dbsource = "wos", format = "bibtex")

B = convert2df("klasörismi", dbsource = "scopus", format = "csv")

3. Aşamada;

Öncelikle birleştirilmiş veriler için yeni bir dosya adı belirlenir. Bu çalışmada birleştirilmiş veriler için belirlenen dosya adı "SC" olmuştur. Daha sonra WOS ve Scopus veri tabanlarından elde edilen verilerin birleşerek tekrar eden (kopya) yayınların otomatik olarak silinmesi komutu verilir.

SC[5] = mergeDbSources(A,B, remove.duplicated = TRUE)

Bu aşamada, WOS veri tabanından elde edilen 1213 yayın ve Scopus veri tabanından elde edilen 3893 yayın tek bir dosyada birleştirilmiş ve birbirinin aynısı olan yani her iki veri tabanında da taranan 658 yayın silinerek 4448 yayınlı yeni bir veri seti oluşturulmuştur.

4. Aşamada;

Bu aşamada birleştirilmiş yeni verileri indirmek için aşağıdaki komutlar kullanılır:

library(openxlsx)

write.xlsx(SC, file = "SCbib[6].xlsx")

Eğer analizler bibliometrix'in uygulaması biblioshiny ile yapılmak isteniyorsa;

biblioshiny()

[3] Burada "A" ve "B" yerine istenilen değer yada isim girilebilir.
[4] İlgili dokumanın bulunduğu dosyanın ismi/yolu. Örnek olarak: C:/Users/Administrator/Documents/Wos.bib
[5] Burada da birleştirilmiş veriler için bir dosya ismi belirlenmektedir. Araştırmacılar istedikleri ismi yazabilirler.
[6] Dosya ismini araştırmacılar istediği gibi belirleyebilir.

komutu çalıştırılarak, çıkan sayfada "Data" bölümü altındaki "Import or Load" bölümü seçilerek, gelen ekranda "Load bibliometrix file(s)" belirlenerek indirilen xlsx dosyası yüklenerek analiz sonuçları elde edilir.

2.3.4. Analiz

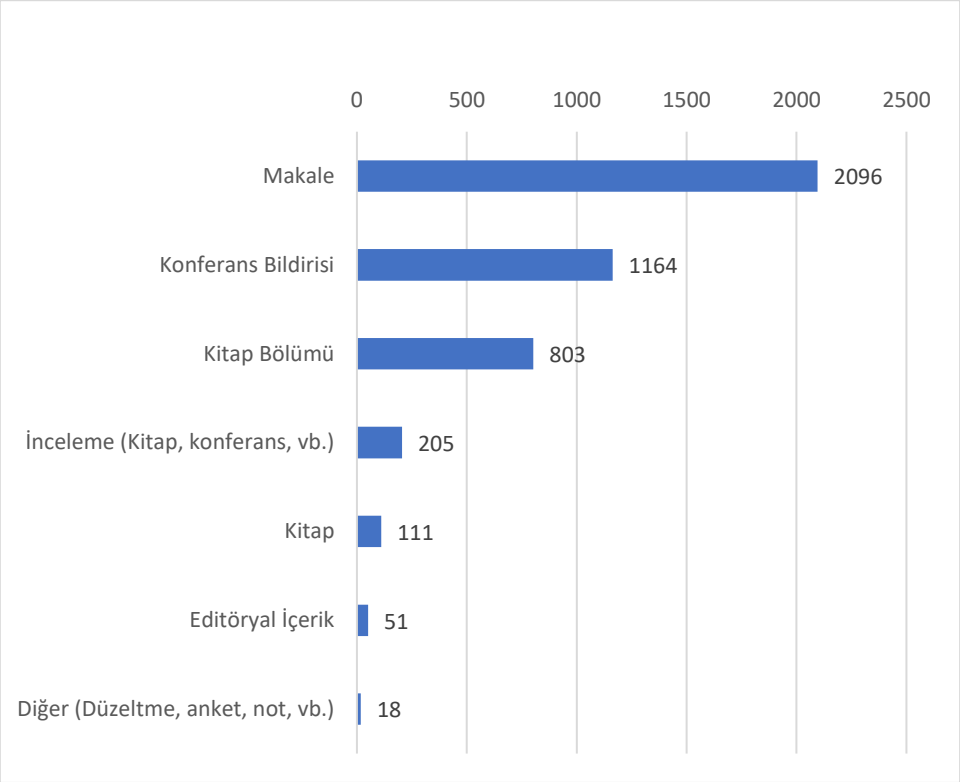
Analiz sonucu elde edilen 5106 yayından 658'i mükerrer olduğu için kaldırılmış ve toplam 4448 yayın üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Tablo 1'de yer alan temel bilgilerden görüleceği üzere ulaşılan 4448 yayının en eskisi 1999, en yenisi 2025 tarihlidir. Yayınların ortalama yaşı 4,46 ve konuya dair çalışmaların büyüme hızı yıllık %19,71'dir. Her bir yayının ortalama atıf oranı 18,24'tür. Toplam kaynakça referans sayısı 174.210'dur. Yazarların kullandığı farklı anahtar sözcüklerin toplam sayısı 9.633'tür (author keywords). Yayınların, WOS veri tabanı tarafından kategorilendirilen anahtar sözcükler toplamı 9.570'tir (keywords plus). Toplam 10.366 yazarın temsil edildiği veri setinde yer alan yayınların 836'sı tek yazarlıdır. Veri setindeki tek yazar sayısı ise 632'dir. Bir yayındaki yazar sayısı ortalama 3,11'dir. Uluslararası iş birliği ile üretilen yayın oranı ise %8,41'dir.

Tablo 1. Yayınlara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Makalelerin yayınlanma yılları (en eski ve en yeni)	1999:2025	**Keywords plus-yayıncı anahtar sözcük sayısı**	9.570
Kaynak Sayısı (Dergiler, Kitaplar, vb.)	1.442	**Yazarların anahtar sözcük sayısı**	9.633
Yayın sayısı	4.448	**Yazar sayısı**	10.366
Yıllık büyüme hızı	19,71	**Tek yazarlı çalışma sayısı**	836
Yayınların ortalama yaşı	4,46	**Tek yazarlı dokümanların yazarları**	632
Yayın başına düşen atıf	18,24	**Yayın başına ortak yazar sayısı**	3,11
Kaynakçada atıf verilen yayınların toplam sayısı	174.210	**Uluslararası iş birliği ile üretilen yayın oranı (%)**	8,408

3. Bulgular

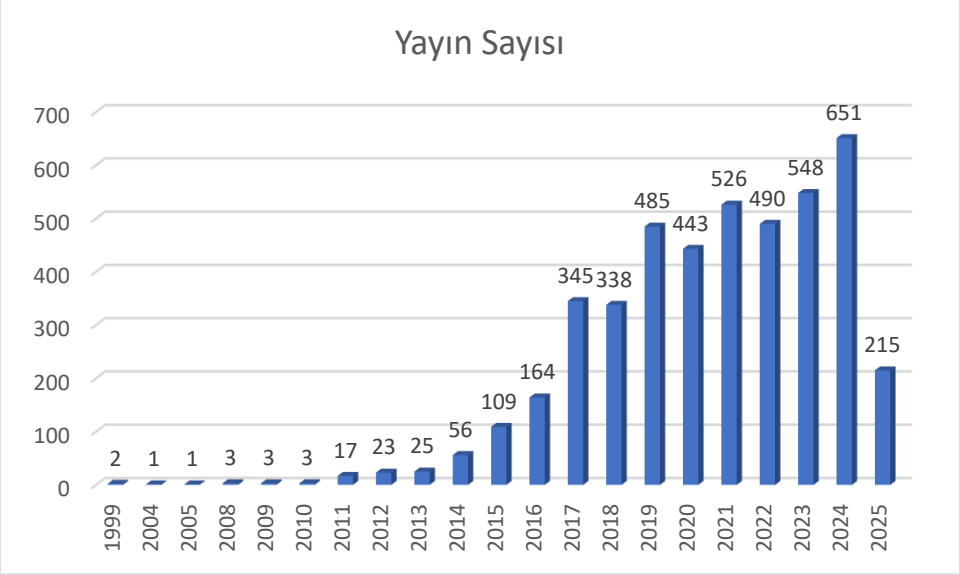
Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. İlk olarak yayınların türü incelenmektedir. Yayınların türü incelendiğinde; yayınların %47'si makale (2096), %26'sı konferans bildirisi (1.164), %18'i kitap bölümüdür (803). Bunlara ek olarak, 111 kitap, 205 inceleme, 51 editoryal içerik ve 18 diğer yayın olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Yayınların Türleri

Yayınların yıllara göre dağılım incelendiğinde;

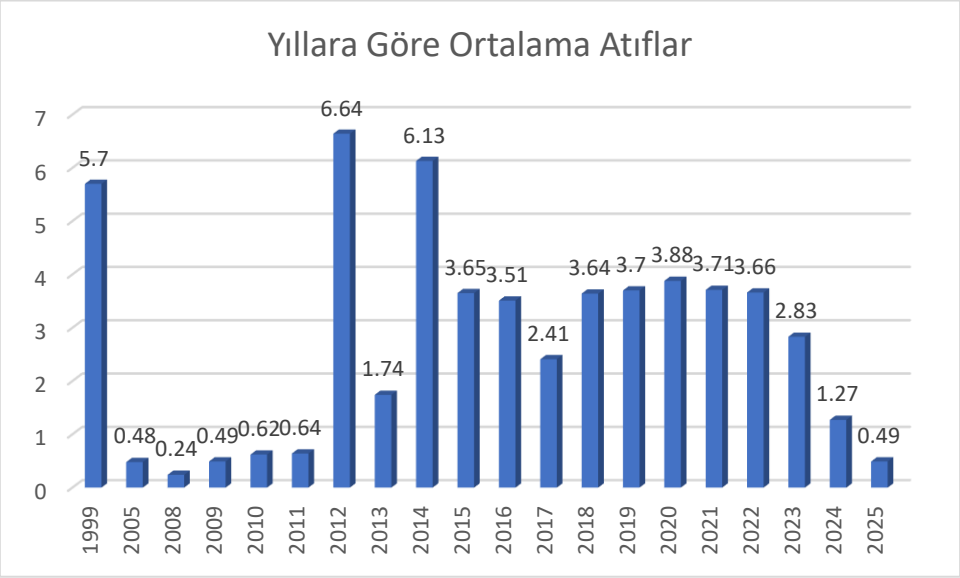
Şekil 3'te, yönetim ve organizasyon alanında akıllı şehirler araştırmalarının 1999 yılında başladığı, 2011 yılından itibaren artmaya başlayan yayın sayısının 2017 yılından itibaren yıllık 300 yayının üzerine çıktığı ve yıllık bazda 2017 yılından başlayarak düzenli bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu rakamlardan hareketle, şimdiden 215'e ulaşan 2025 yılı yayın sayısının da artmaya devam edeceği öngörülmektedir.

Şekil 3. Yayın Sayısı

Şekil 4'te, yönetim ve organizasyon alanında akıllı şehirler araştırmalarının aldığı ortalama atıf sayıları görülmektedir. 1999, 2012 ve 2014 yıllarında yıllık ortalama atıf sayısının genel görünümün üzerine seyrettiği görülmektedir. Bununla birlikte, yayın sayısında düzenli artışın başladığı 2015 yılı ile birlikte

yıllık ortalama atıf sayısının da 3 civarında bir istikrara kavuştuğu görülmektedir. 2024 yılı atıflarında düşüş görülse de çalışma alanının henüz yeni olması ve sosyal bilimler alanında atıf sürelerinin sonraki yıllarda artması nedenleriyle ileriki yıllarda atıfların daha da artacağı değerlendirilmektedir.

Şekil 4. Yıllara Göre Ortalama Atıflar

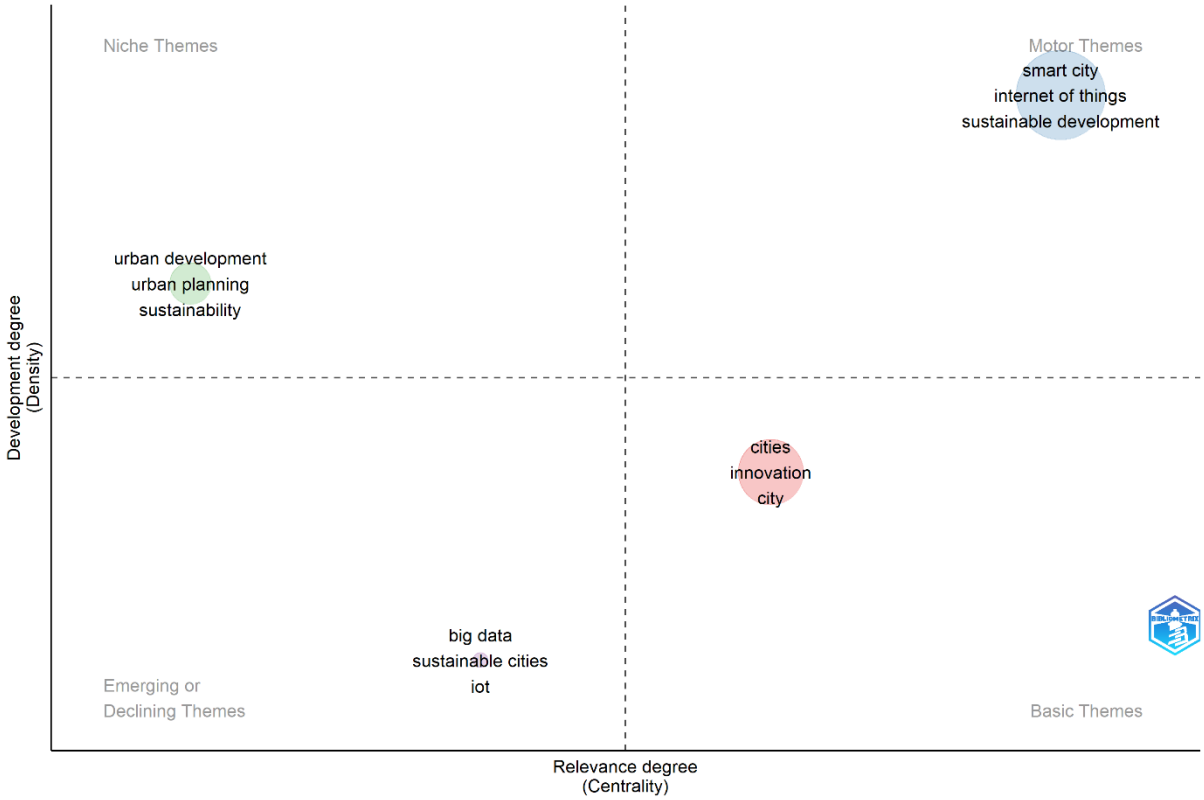
Şekil 5'te WOS veri tabanının anahtar sözcükleri (keywords plus[7]) ile düzenlenen kelime bulutu görülmektedir. Kelimelerin görülme sıklığı açısından; smart city (1055), internet of things (213), cities (168), sustainable development (165), innovation (163), city (129), smart cities (118), urban development (118), big data (116), urban planning (116) kavramları öne çıkmaktadır. Yazarların anahtar kelimelerinde ise smart city (1210), smart cities (817), internet of things (199), iot (197), sustainability (196) kavramları en yüksek frekansa sahip ilk üç kavramdır. Görüldüğü üzere akıllı şehir kavramıyla birlikte en çok kullanılan kavramlar nesnelerin interneti, sürdürülebilirlik ve inovasyon kavramlarıdır.

Şekil 5. KeyWords Plus Kelime Bulutu

[7] KeyWords Plus, bir makalenin referanslarının başlıklarında sıklıkla görünen, ancak makalenin başlığında görünmeyen kelimeler veya kelime öbekleridir. Bu kavramlar, atıfta bulunulan referansları ortak olan tüm makaleler için disiplinler arasında arama yaparak atıfta bulunulan referans aramanın gücünü artıran ortak kavramlardır (Clarivate.com, 2025).

Şekil 6'da keywords plus anahtar sözcüklerle yapılan tematik harita görülmektedir. Tematik haritanın yorumlanmasında; Sol üst köşede bulunan kavramlar, alanda daha az yaygın olan "niş" kavramlardır. Sol alt köşede yer alan kavramlar ise modası geçmiş veya yavaş yavaş popülerlik kazanan, mevcut araştırmalarda nadiren kullanılan kavramlardır. Sağ üst köşede bulunan kavramlar, alanın ilerleme seviyesini belirleyen, çalışmaların yoğunlaştığı ve itici güç oluşturan araştırmalarda öne çıkan kavramlardır. Sağ alt köşede yer alan kavramlar ise alanın temeli olarak kabul edilen ve alandaki çalışmaların neredeyse tamamında görülmesi beklenen temel kavramlardır (Çavdar, 2021, s. 372; Dirik vd., 2024, s. 680).

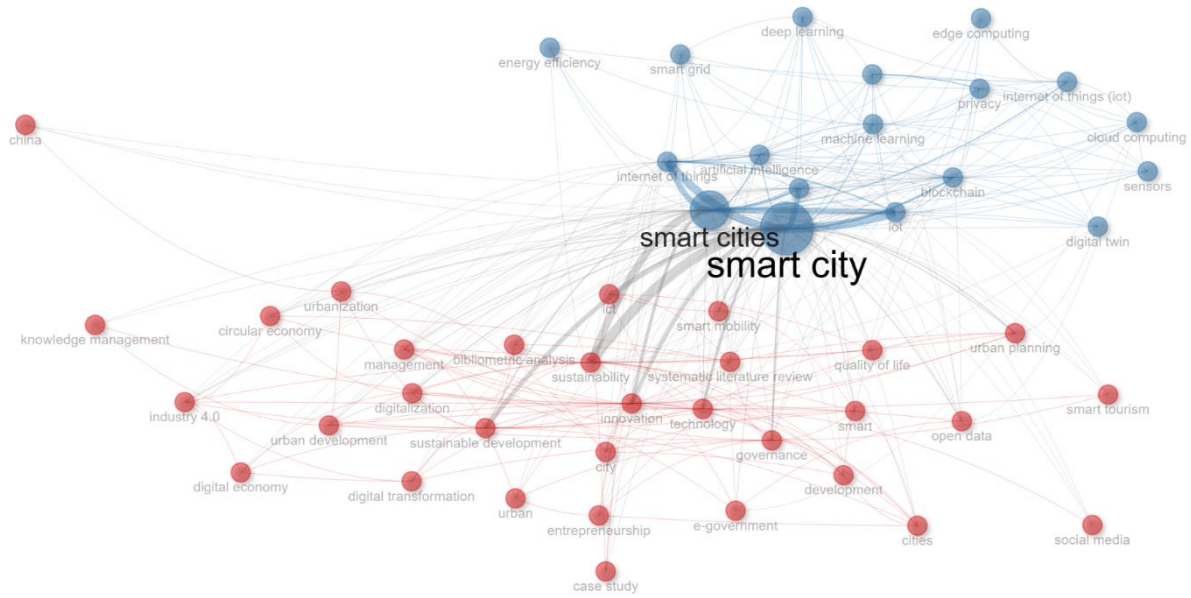

Şekil 6. Tematik Harita (Thematic Map)

Niş temalar olarak belirlenen tema kümesinde "urban development (kentsel gelişim)", "urban planning (şehir planlama)" ve "sustainability (sürdürülebilirlik)" kavramları; gelişmekte olan veya gerileyen tema kümesinde "sustainable cities (sürdürülebilir şehirler)", "big data (büyük veri)", "iot (nesnelerin interneti)" kavramları; temel temalar olarak belirlenen tema kümesinde "cities (şehirler)", "innovation (inovasyon)", "city (şehir)" kavramları; motor temalar olarak belirlenen tema kümesinde "smart city (akıllı şehir)", "internet of things (nesnelerin interneti)", "sustainable development (sürdürülebilir kalkınma)" kavramları ön plana çıkmaktadır.

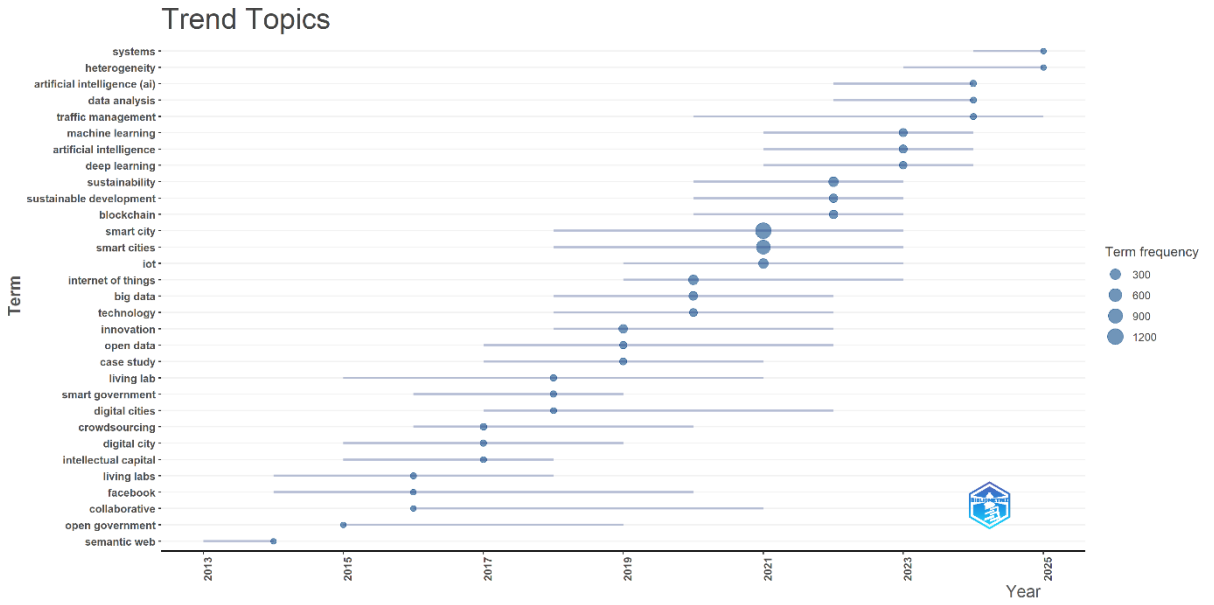
Yazarların belirlediği anahtar sözcükler seçilerek yapılan en sık birlikte görülme ağı analizine göre tüm kombinasyonlar açısından arasındalık derecesi en yüksek kelimeler; smart city (akıllı şehir) (551,7 defa), smart cities (akıllı şehirler) (246,7 defa), internet of things (nesnelerin interneti) (15,6 defa), sustainability (sürdürülebilirlik) (15,5 defa), iot (nesnelerin interneti) (12 defa), blockchain (blok zincir) (7 defa), innovation (inovasyon) (6,9 defa), big data (büyük veri) (4 defa), artificial intelligence (yapay zeka) (3 defa), technology (teknoloji) (2,7 defa), sustainable development (sürdürülebilir kalkınma) (2,5 defa), machine learning (makine öğrenmesi) (2 defa), governance (yönetişim) (1,5 defa) olarak öne çıkmıştır. Şekil 7'de "smart city" ve "smart cities" kavramlarının merkezi pozisyonu net bir şekilde

görülmektedir. Bu durum, bu çalışmanın araştırma konusu seçimi açısından isabetini de göstermektedir.

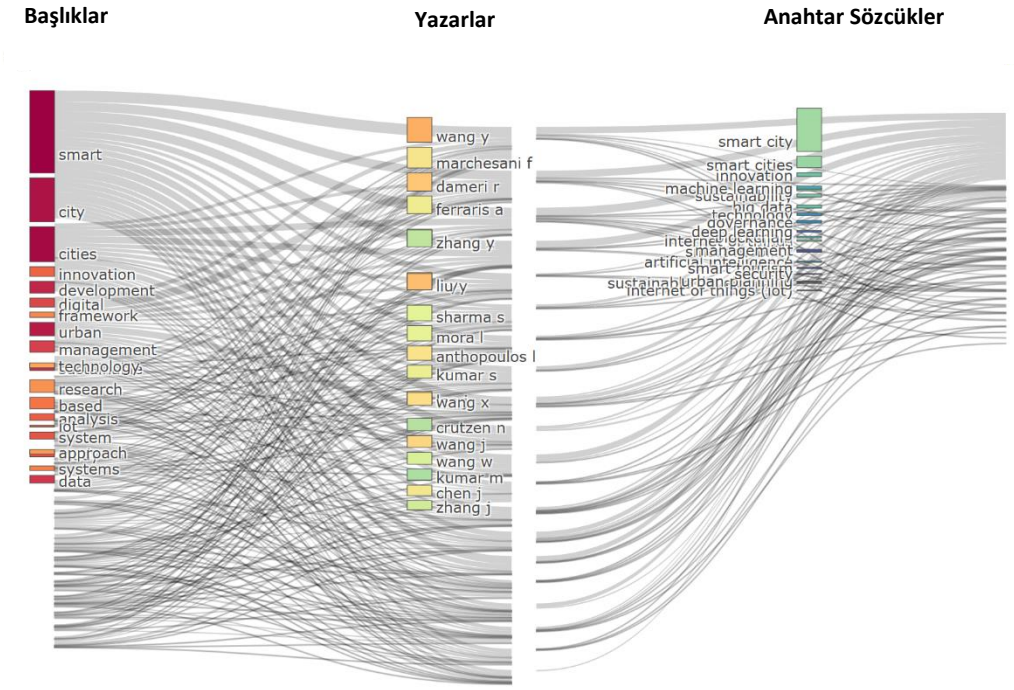
Şekil 7. Anahtar Sözcüklerin Birlikte Görülme Ağı (Co-Occurence Network)

Şekil 8'de görülen trend topics analizine göre öne çıkan kavramlar, 2020 yılından 2025 yılına kadar olan trend topiklere göre "systems, heterogeneity, artificial intelligence, data analysis, machine learning, deep learning, sustainability ve blockchain" ve tüm yıllarda büyüklük olarak "smart city, smart cities ve internet of things (iot)" kavramları olmuştur. Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde, teknolojik yenilikler ve çağın gereklilikleri ile ortaya çıkan bir kavram olarak akıllı şehirler, 2020 yılından itibaren makine öğrenme, yapay zekâ, blokchain, sistem topikleri ile bir arada sık kullanıldığını yorumlamak mümkündür.

Şekil 8. Trend Topics Analizi

Şekil 9'da görülen Üçlü Alan Analizi'nde (Three-Field Plot) ortada yazarlar, kanatlarda ise sık kullanılan anahtar sözcükler ve başlıklarda sık kullanılan sözcükler yer almaktadır. Bu analizde bir arada sık görülen başlık-yazar-anahtar sözcük üçlüsünü göstererek kavramsal çerçevenin sinopsisinin görselleştirilmesini sağlamaktadır (Dirik vd., 2024, s. 683).

Şekil 9. Üçlü Alan Analizi (Three-Field Plot)

Üçlü Alan Analizi'nde birçok kavram kullanılmaktadır ancak genel olarak öne çıkan kavramlar şu şekildedir: Başlıklarda "smart", "city", "cities" kavramları en sık görülen kavramlardır. Anahtar sözcüklerde yine "smart city" ve "smart cities" en çok görülen kavramlardır. Üçlü Alan Analizi'nde başka kavramlar da kullanılmaktadır, ancak genel olarak öne çıkan kavramlar yukarıda açıklanan kavramlardır.

Şekil 10'da bu bibliyometrik analiz kapsamında WOS ve Scopus veri tabanlarından elde edilen çalışmaların referans bölümlerinde atıf verdikleri, ortak görülme sıklığı en yüksek yayınlara dair grafik sunulmaktadır.

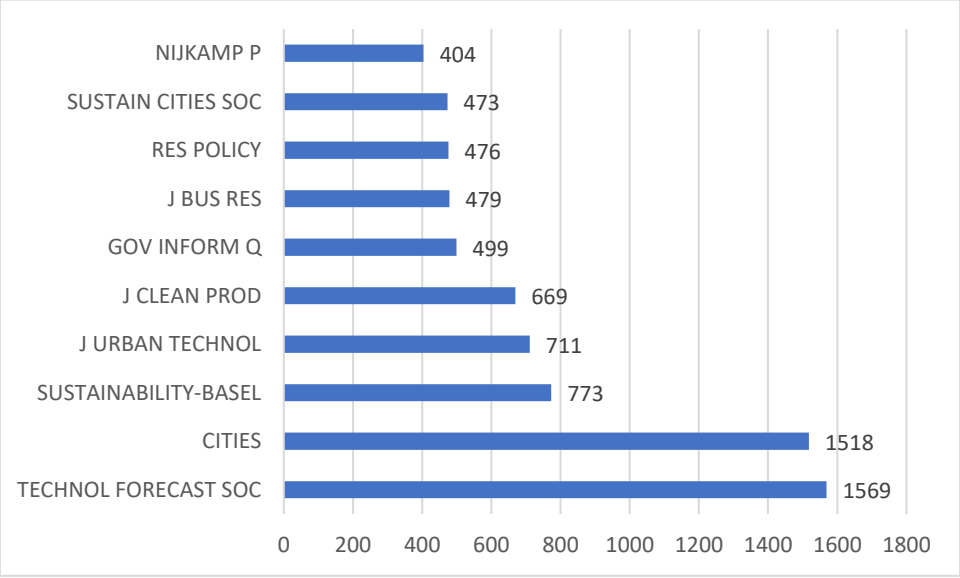

Şekil 10. Kaynakçalarda En Sık Görülen Yayınlar (Most Local Cited References)

Akıllı şehirlerle ilgili araştırmalara dair bibliyometrik analiz kapsamında edilen çalışmaların kaynakçalarında en sık görülen yayınlar olarak; Caragliu vd. (2011), Albino vd. (2015), Hollands (2020), Neirotti vd. (2014), Meijer & Bolívar, (2016), Ahvenniemi vd. (2017),Vanolo, (2014), Kitchin (2014), Angelidou (2014, 2015), Chourabi vd. (2012) bulunmaktadır. Bu çalışmaların arasındalık (betweenness) derecesi yüksektir. Yönetim biliminde akıllı şehirlerle ilgili yapılacak çalışmalarda bu temel yayınların incelenmesinin oldukça yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu makalenin giriş ve kavramsal çerçeve bölümlerinde de bu yayınların birçoğundan faydalanılmıştır.

Akıllı şehirler araştırması alanı, akıllı şehirlerin çeşitli yönleri hakkında yüksek kaliteli araştırmalar yayınlayan bir dizi etkili dergi ve yayıncı tarafından desteklenmektedir. Bu dergiler, bilginin yayılmasında ve alanı ilerletmede çok önemli bir rol oynamıştır.

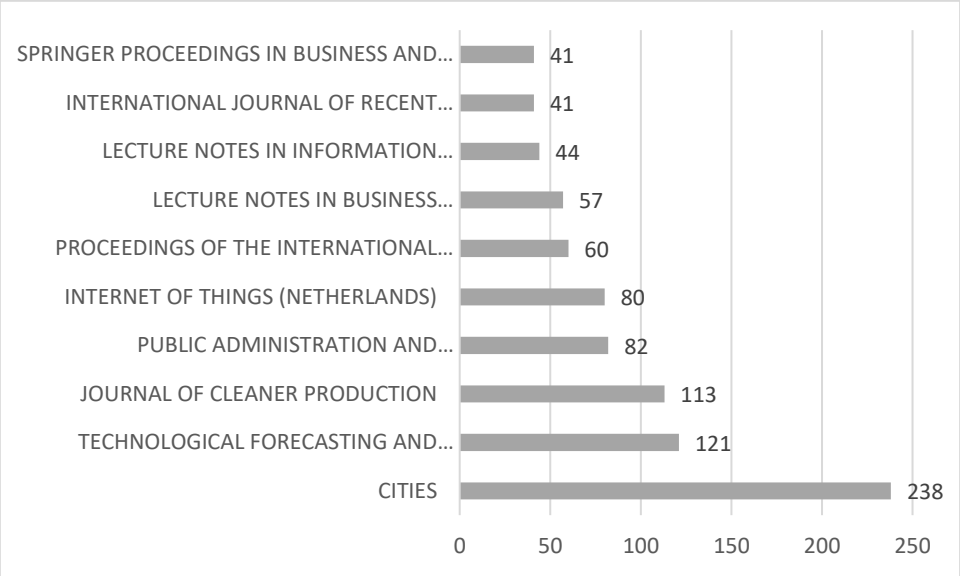
Şekil 11'de akıllı şehirlerle ilgili araştırmaların bibliyometrik analiz kapsamında WOS ve Scopus veri tabanlarından elde edilen çalışmalarda yani bibliyometrik analize dahil edilen kaynaklar kendi içerisinde değerlendirildiğinde en çok atıf yapılan kaynaklar ve atıf sayılarına dair grafik gösterilmektedir.

Şekil 11. Kaynakların Atıf Analizi (Most Local Cited Sources)

Şekil 11'de görüldüğü üzere en çok atıf alan kaynaklar arasında Technological Forecasting and Social Change, Cities, Sustainability (Switzerland), Journal of Urban Technology, Journal of Cleaner Production gibi bilim camiasındaki en prestijli dergiler yer almaktadır. Bu durum, akıllı şehirler hakkında yapılan araştırmaların en prestijli dergilerde yoğun rağbet gören önemli konulardan olduğunu göstermektedir.

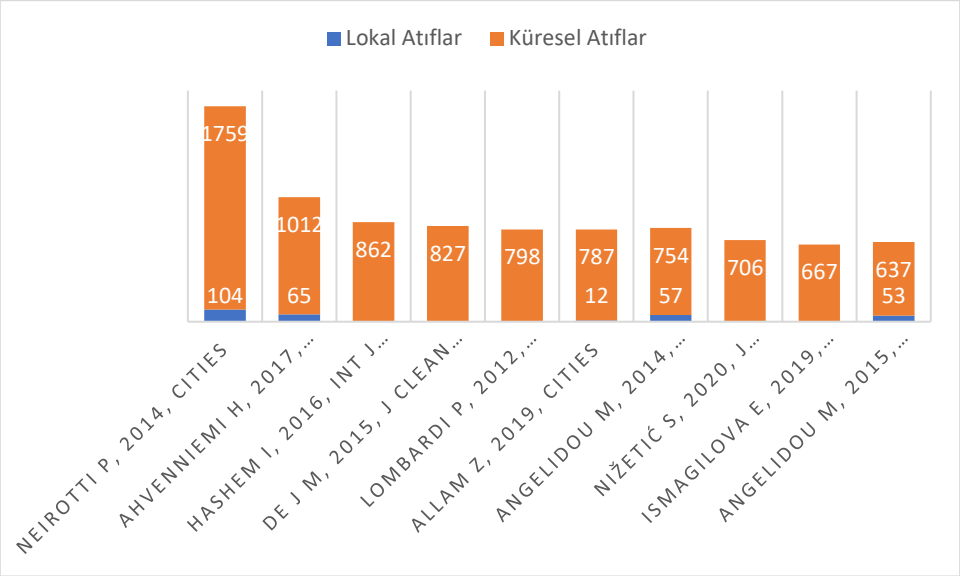
Şekil 12'de bibliyometrik analize dahil edilen yayınların en sık yayınlandığı kaynakların grafiği görülmektedir. Bu kaynaklar, akıllı şehirler araştırmalarındaki en etkili başlıca dergilerdir.

Şekil 12. En Çok Yayın Yapılan Kaynakların Analizi (Most Relevant Sources)

En çok yayın yapılan kaynaklar kategorisinde ilk sırada Cities dergisi yer almaktadır. İkinci ve üçüncü sırada sırasıyla Technological Forecasting and Social Change ve Journal of Cleaner Production yer almaktadır. Daha sonra ise Public Administration and Information Technology, Internet of Things (Netherlands), Lecture Notes In Business Information Processing, Lecture Notes in Information Systems and Organisation, International Journal of Recent Technology and Engineering dergileri bulunmaktadır. En çok yayın yapılan kaynaklar arasında iki de konferans bildiri kitabı yer almaktadır: Proceedings of the International Conference on Electronic Business (ICEB) ve Springer Proceedings in Business and Economics.

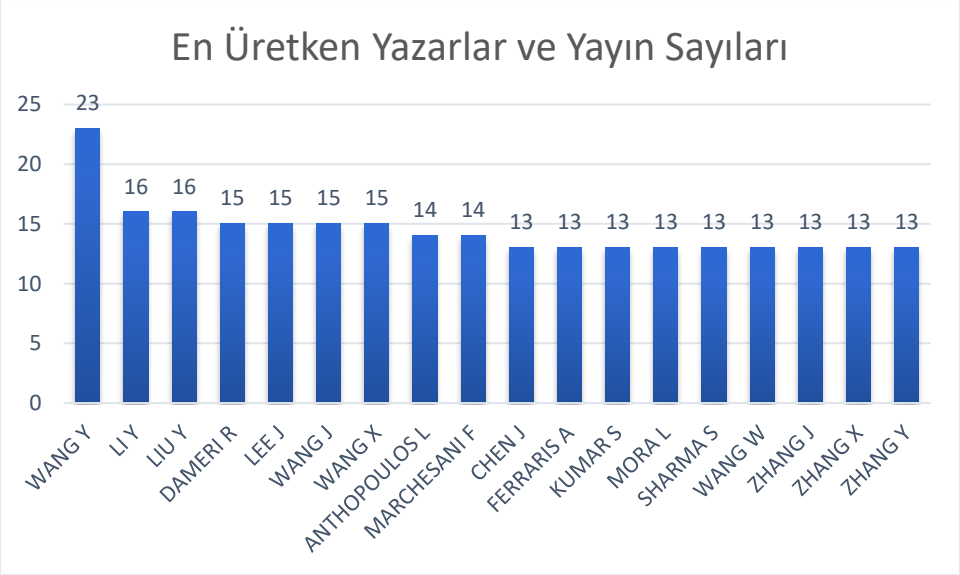
Akıllı şehirler araştırma alanı, çalışmaları alanın yönünü önemli ölçüde etkileyen birkaç önemli yazarın katkılarıyla şekillenmiştir. Bu yazarlar, teknoloji uygulaması, yönetim modelleri ve ekonomik etkiler dahil olmak üzere akıllı şehirlerin çeşitli yönleri hakkında kapsamlı yayınlar üretmişlerdir. Bu yayınlar sadece akıllı şehirlerin teorik anlayışını geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda politika yapıcılar ve uygulayıcılar için de pratik bilgiler sağlamaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın verilerini oluşturan 4448 yayının kendi içinde değerlendirilmesi sonucunda, en çok atıf alan yayınları da içerecek şekilde akıllı şehirlerle ilgili küresel olarak en çok atıf alan yayınlar Şekil 13'te gösterilmektedir.

Şekil 13. En Çok Atıf Alan Yayınların Analizi (Most Cited Documents)

Çalışma kapsamında WOS ve Scopus veri tabanlarından elde edilen 4448 yayın arasında en fazla atıf alan bu çalışmaların (Ahvenniemi vd., 2017; Allam & Dhunny, 2019; Angelidou, 2014, 2015; De Jong vd., 2015; Hashem vd., 2016; Ismagilova vd., 2019; Lombardi vd., 2012; Neirotti vd., 2014; Nižetić vd., 2020) alandaki başlıca yayınlar olduklarını söylemek mümkündür.

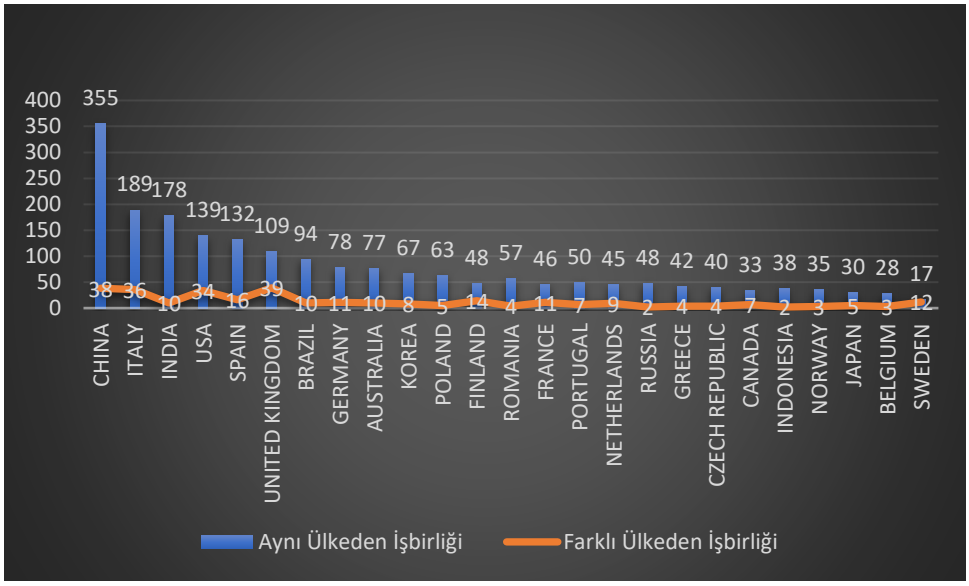
Akıllı şehirlerle ilgili en fazla yayın yapan yazarlar ve bu yazarların yayın sayıları Şekil 14'te sunulmaktadır.

Şekil 14. En Fazla Yayını Olan Yazarlar (Most Relevant Authors)

Wang Y. 23 yayın ile alandaki en üretken yazar olarak görülmektedir. Li Y. Ve Liu Y. 16'şar yayın ile ikinci sıradadır. Dameri R., Lee J., Wang J. Ve Wang X. İse 15'er yayınla üçüncü sıradadır. Şekil 14'te gösterilen yazarlar, yayınları ile akıllı şehirler üzerine yapılan araştırmalara yayın üretkenliği açısından en çok katkı sağlayan yazarlardır.

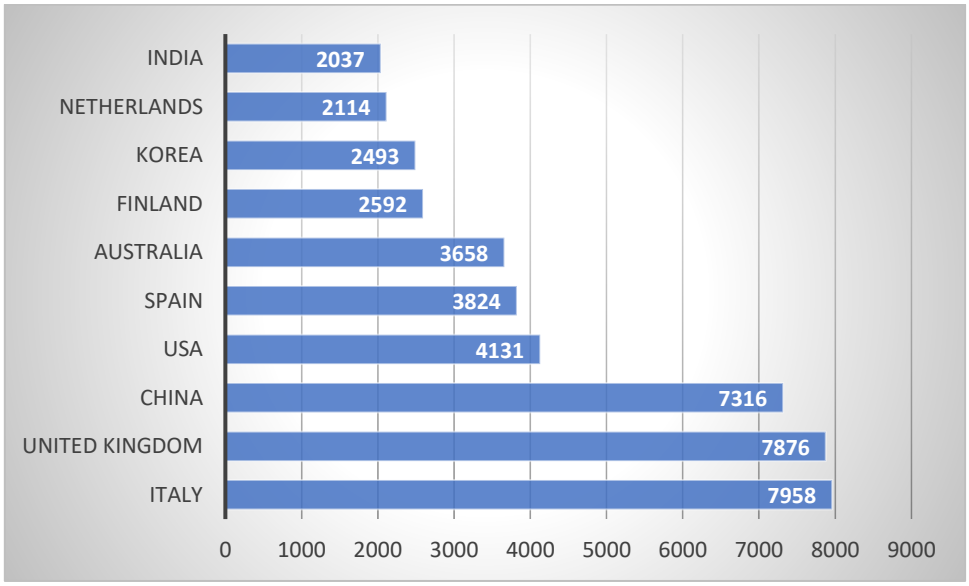
Şekil 15'te, sorumlu yazarın (corresponding author) kurumsal mensubiyeti itibariyle en fazla yayın yapılan menşei ülkeler ve bu ülkelerden çıkan ortak yazarlı yayınlardaki çok ulusluluk/iş birliği oranı görünmektedir.

Şekil 15. En Fazla Yayın Yapılan Ülkeler (Most Relevant Countries)

Çin, İtalya, Hindistan, ABD ve İspanya en fazla araştırmaya ev sahipliği yapan ülkedir. Bu çalışmalarda genel yoğunluğun aynı ülkeden yazarla yapılan iş birliği çerçevesinde olduğu görülmektedir. Ulus ötesi iş birlikleri ise oldukça azdır.

Sorumlu yazarın menşei ülkesine ek olarak, en fazla atıf alan ülkeler Şekil 15'te gösterilmektedir.

Şekil 16. En Fazla Atıf Yapılan Ülkeler (Most Cited Countries)

İtalya (7958 atıf), Birleşik Krallık (7876 atıf), Çin (7316 atıf), ABD (4131 atıf) ve İspanya (3824 atıf) alınan toplam atıflar açısından en fazla atıf alan ülkelerin başında gelmektedir.

Araştırmanın temel çıkarımlarını maddeler halinde kısaca aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- 2011 yılından itibaren akıllı şehirlerle ilgili yayın sayısı istikrarlı bir şekilde artmaktadır.
- 2017 yılından itibaren yıllık yayın sayısı 300'ün üzerindedir.
- Yayınların yıllık artış hızı %19,71 olarak belirlenmiştir.
- En sık kullanılan anahtar kelimeler: Smart City, Smart Cities, IoT, Artificial Intelligence, Blockchain, Big Data, Sustainability'dir.

- Son yıllarda makine öğrenimi, yapay zekâ ve Blockchain teknolojilerinin akıllı şehirlerle ilişkilendirildiği görülmektedir.
- Caragliu vd. (2011), Albino vd. (2015), Hollands (2020), Neirotti vd. (2014), Meijer & Bolívar (2016) gibi çalışmalar alanda merkezi konumdadır.
- Wang Y., Li Y., Liu Y. gibi araştırmacılar en fazla yayın yapan yazarlar arasındadır.
- Çin, İtalya, Hindistan, ABD ve İspanya en fazla yayın yapan ülkeler arasındadır.
- En fazla atıf alan ülkeler sırasıyla: İtalya, Birleşik Krallık, Çin, ABD ve İspanya.
- Cities, Technological Forecasting and Social Change, Sustainability (Switzerland), Journal of Urban Technology en fazla yayın yapılan dergilerdir.
- Akıllı şehirlerin yönetim süreçlerinde IoT, yapay zekâ ve büyük veri kullanımı giderek önem kazanmaktadır.

4. Tartışma

Bu bibliyometrik analiz, akıllı şehirler alanındaki araştırma eğilimlerini, akademik üretkenliği ve konunun gelişimine ilişkin temel unsurları ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçları, akıllı şehir kavramının giderek daha fazla disiplinler arası bir yaklaşım gerektirdiğini ve yönetim bilimleri, teknoloji entegrasyonu, sürdürülebilirlik ve yönetişim gibi farklı boyutların iç içe geçtiğini göstermektedir.

Bulgular, özellikle 2011'den itibaren akıllı şehir araştırmalarının hızla arttığını, 2017 yılından itibaren yıllık yayın sayısının 300'ün üzerinde olduğunu ve tüm yıllarda yıllık yayın artış hızının %19,71 olarak gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu artış, akıllı şehirlerin akademik literatürde giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir.

Elde edilen veriler, akıllı şehirlerin teknolojik altyapı ile yönetim sistemleri arasında sıkı bir bağlantı kurduğunu ve bu kavramın yalnızca teknik değil, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Anahtar kelime analizi; Internet of Things (IoT), yapay zekâ (AI), büyük veri ve Blockchain gibi teknolojik unsurlara yaptığı vurguyla, Lubis vd. (2025) ve Liang (2024)'ün teknoloji odaklı yol gösterici sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu verilerle, akıllı şehirlerin iş modelleri ve yönetişim stratejilerinin, bilimsel literatürde temel referans noktaları haline gelen Caragliu vd. (2011), Albino vd. (2015) ve Meijer & Bolívar (2016) gibi çalışmalarda sunulan kavramsal çerçevelerle uyumlu olduğu gözlemlenmektedir.

Öte yandan, uluslararası yayımların yoğunlaştığı Çin, İtalya, Hindistan, ABD ve İspanya gibi ülkeler arasında gözlemlenen yayın ve atıf dağılımları, akıllı şehir literatüründeki coğrafi dinamiklerin ve yerel yönetim uygulamalarının önemini işaret etmektedir. Bu durum, yerel kontekstlerin politikaların ve uygulama stratejilerinin belirlenmesinde kritik rol oynadığını göstermekte; ayrıca, disiplinler arası iş birliklerinin teşvik edilmesi gerektiğine dair ipuçları sunmaktadır.

Ek olarak, ekonomik etki boyutunda IoT ve yapay zekâ gibi teknolojilerin, şehirlerin ekonomik sürdürülebilirliğine ve rekabet gücüne katkısı; Neirotti vd. (2014) ve Angelidou (2014, 2015)'nin ortaya koyduğu yaklaşımlarla paralellik gösterirken, aynı zamanda kentsel planlama ve yönetişim stratejilerinde yenilikçi çözümlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Sosyal ve kültürel boyutta ise, Vanolo (2014) ile Bolívar & Pedro (2019)'nın açıkladığı gibi, akıllı şehir uygulamalarında sosyal eşitlik ve kapsayıcılık ilkelerinin gözetilmesi, teknolojik gelişmelerin insani boyutla uyumlu hale getirilmesinde kritik öneme sahiptir.

Bununla birlikte, çalışmanın metodolojisi yalnızca Web of Science ve Scopus veri tabanlarının kullanılması nedeniyle bazı yayınların göz ardı edilme ihtimalini barındırmaktadır. Veri kütlelerinin indeksleme yöntemlerindeki farklılıklar, sonuçların evrensel yorumlanması açısından bir sınırlama oluşturabileceğinden, ileriki araştırmalarda daha fazla veri kaynağının entegre edilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, akıllı şehir stratejilerinin başarısı, teknolojik altyapının yanı sıra şeffaf, katılımcı ve sosyal eşitliğe dayalı yönetişim modellerinin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu çalışma, disiplinler arası etkileşimleri ve mevcut trendleri derinlemesine ortaya koyarak hem akademik hem de uygulama alanlarında ileri araştırmalar için sağlam bir temel sağlamaktadır. Gelecekte, hukuk, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi farklı perspektiflerin de eklenmesiyle, akıllı şehir literatürünün daha bütüncül ve eleştirel yaklaşımlarla zenginleştirilmesi beklenmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, akıllı şehirler üzerine yapılan akademik araştırmaların dinamik evrimine ve temel kavramlarına ilişkin kapsamlı bir bibliyometrik analiz sunmaktadır. Web of Science ve Scopus veri tabanları kullanılarak gerçekleştirilen analiz, akıllı şehirlerin yönetim ve işletme bilimleri perspektifinde nasıl ele alındığını detaylı biçimde ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları, 2011 yılından itibaren yayın sayısında belirgin bir artış ve yıllık %19,71'lik büyüme oranı ile alanın hızla genişlediğini göstermektedir. Literatürde öne çıkan “Smart City”, “IoT”, “Artificial Intelligence”, “Blockchain”, “Big Data” ve “Sustainability” gibi kavramlar, teknolojik altyapının yanı sıra, kentsel yönetişim ve ekonomik kalkınma boyutlarını da derinlemesine etkilemektedir.

Analiz sonuçları; akıllı şehirlerin dijital çözümler sayesinde yönetim süreçlerini dönüştürdüğünü, bu dönüşümün ise sürdürülebilir, verimli ve rekabetçi kentsel yaşamın temeli haline geldiğini ortaya koymaktadır. Ancak elde edilen veriler, yalnızca iki ana veri tabanına dayalı olduğundan, bazı yayınların göz ardı edilmiş olabileceği ve farklı indeksleme yöntemlerinin sonuçların yorumlanmasında sınırlayıcı olabileceği yönünde eleştirisel bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Bu durum, gelecekte farklı veri kaynaklarının entegrasyonuyla metodolojinin güçlendirilmesi gerektiğine işaret eder.

Sonuç olarak çalışmada, akıllı şehirlerin başarısının yalnızca ileri teknolojilerin uygulanmasına bağlı olmadığı; aynı zamanda şeffaf, katılımcı ve sosyal eşitlik prensiplerine dayalı yönetişim modelleriyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, literatürdeki ana trendleri ve disiplinler arası etkileşimleri belirleyerek hem akademik araştırmalara hem de uygulama ve politika yapımına yönelik değerli veriler sunmuş; ileri araştırmalar için hukuk, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi farklı disiplinlerin de entegre edileceği kapsamlı yaklaşımların benimsenmesi yönünde önerilerde bulunmuştur.

Çalışmanın Kısıtları:
Çalışma, akıllı şehirleri incelerken yönetim ve işletme bilimleri alanıyla sınırlıdır. Bu dar disiplin odağı, sonuçların kentsel planlama veya teknoloji çalışmaları gibi diğer alanlara ne kadar iyi uygulanabileceğini sınırlayabilir. Bibliyometrik analizde Web of Science ve Scopus veri tabanlarında indekslenmiş yayınlar, veri olarak kullanılmıştır. Bu nedenle, diğer kaynaklarda veya veri tabanlarında yer alan araştırma çıktıları göz ardı edilmektedir ve bu da konunun genel olarak anlaşılmasında potansiyel boşluklara yol açabilir. Çalışmada kullanılan anahtar kelimeler ve arama terimleri (“akıllı şehirler” ve “akıllı şehir”) incelenen literatürün kapsamını sınırlayabilir. İlgili terimleri kullanan bazı ilgili çalışmalar, potansiyel olarak araştırma alanının önyargılı bir temsiline yol açarak hariç tutulmuş olabilir. Son olarak, çalışmada verileri birleştirmek ve analiz etmek için kullanılan R Studio'da Bibliometriks yönteminde iki veri tabanı arasında veri uyuşmazlıkları veya tutarsızlıklar varsa, hatalara neden olmuş olabilir ve Web of Science ve Scopus arasında yayınların nasıl indekslendiği ve kategorize edildiğindeki farklılıklar, bulguların tutarlılığını etkileyebilir.

Gelecek Araştırmalar:
Bu çalışma, yönetim ve işletme bilimleri kapsamında akıllı şehirlerin araştırılmasına yönelik geniş kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bazı eksiklikler ve yeni araştırma alanları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Blockchain teknolojisinin şehir yönetiminde etik ve veri güvenliği açısından nasıl bir rol oynayacağı daha fazla araştırmaya ihtiyaç duymaktadır (Lubis vd., 2025). Ayrıca, yapay zekâ destekli

yönetişim sistemlerinin sosyal katılım üzerindeki etkisi (Choi & Kenney, 2024) gibi konular, daha fazla akademik inceleme gerektirmektedir. Dolayısıyla, akıllı şehirler üzerine yapılan çalışmalarda yönetişim modelleri, veri güvenliği ve sosyal kapsayıcılık konularına daha fazla odaklanılmalıdır. Ek olarak, mevcut literatür daha fazla disiplinler arası yaklaşımla ele alınmalı; hukuk, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi alanlarla entegrasyonu artırılmalıdır. Mevcut bibliyometrik çalışmaların çoğu ya sadece WOS ya da sadece Scopus verileriyle yapılmaktadır. Ancak bu çalışma, her iki veri tabanını birleştirerek daha kapsamlı bir analiz sunmuştur. WOS ve Scopus'un birlikte kullanılması, bibliyometrik analizler için güçlü bir temel oluşturmuştur. Bundan sonraki çalışmalar, farklı veri tabanlarını kapsayan daha geniş ölçekli incelemeler yaparak araştırma süreçlerini geliştirebilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazarın diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığına ilişkin beyan ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

KAYNAKÇA

Ahvenniemi, H., Huovila, A., Pinto-Seppä, I., & Airaksinen, M. (2017). What are the differences between sustainable and smart cities? *Cities*, *60*, 234-245. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2016.09.009

Alawadhi, S., Aldama-Nalda, A., Chourabi, H., Gil-Garcia, J. R., Leung, S., Mellouli, S., Nam, T., Pardo, T. A., Scholl, H. J., & Walker, S. (2012). Building understanding of smart city initiatives. *Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, *7443 LNCS*, 40-53. https://doi.org/10.1007/978-3-642-33489-4_4

Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart Cities: Definitions, Dimensions, Performance, and Initiatives. *Journal of Urban Technology*, *22*(1), 3-21. https://doi.org/10.1080/10630732.2014.942092

Allam, Z., & Dhunny, Z. A. (2019). On big data, artificial intelligence and smart cities. *Cities*, *89*, 80-91. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2019.01.032

Allam, Z., Sharifi, A., Bibri, S. E., & Chabaud, D. (2022). Emerging Trends and Knowledge Structures of Smart Urban Governance. *Sustainability 2022, Vol. 14, Page 5275*, *14*(9), 5275. https://doi.org/10.3390/SU14095275

Angelidou, M. (2014). Smart city policies: A spatial approach. *Cities*, *41*, S3-S11. https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.06.007

Angelidou, M. (2015). Smart cities: A conjuncture of four forces. *Cities*, *47*, 95-106. https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.05.004

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, *11*(4), 959-975. https://doi.org/10.1016/J.JOI.2017.08.007

Aslancı, S. (2022). Araştırma Sorgulamaya Dayalı Öğrenme: Bibliyometrik Bir Analiz. *Scientific Educational Studies*, 0-2. https://doi.org/10.31798/ses.1068633

Atabay, E. (2024). *Scopus ve WoS Verilerini Birleştirme - R ve Bibliometrix Uygulaması - YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=iwYxoEXZVac

Aydin, N. (2022). Akıllı Şehirlerde Yeni Teknoloji Hizmetleri New Technology Services in Smart Cities. *IDEA STUDIES Journal*, *8*, 1028-1034. https://doi.org/10.29228/ideas

Babaiev, V., & Deikalo, S. (2024). Advancement of the Smart City Concept: A Public Management Aspect. *Pressing Problems of Public Administration*, *1*(64), 26-44. https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-02

Çakir Demirhan, D. (2024). Türkiye'nin Akıllı Şehir Dönüşüm Stratejisi: Kapsayıcı Politikalar Bağlamında Bir Analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *22* (Özel Sayı: Endüstri 4.0 ve Dijitalleşmenin Sosyal Bilimlerde Yansımaları), 1499-1522. https://doi.org/10.35408/COMUYBD.1516495

Barros, R. O., de Menezes Urra, M., de Almeida Bizarria, F. P., & Barbosa, F. L. S. (2024). International Scientific Production on Smart Cities and Innovation in Bibliometric Description of Data Indexed in Scopus. *Management, Tourism and Smart Technologies*, *774*, 125-136. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43733-5_12

Barth, J., Fietkiewicz, K. J., Gremm, J., Hartmann, S., Ilhan, A., Mainka, A., Meschede, C., & Stock, W. G. (2017). Informational Urbanism. A Conceptual Framework of Smart Cities. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, *2017-January*, 2814-2823. https://doi.org/10.24251/HICSS.2017.340

Belanche, D., Casaló, L. V., & Orús, C. (2016). City attachment and use of urban services: Benefits for smart cities. *Cities*, *50*, 75-81. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2015.08.016

Bifulco, F., Tregua, M., Amitrano, C. C., & D'Auria, A. (2016). ICT and sustainability in smart cities management. *International Journal of Public Sector Management*, *29*(2), 132-147. https://doi.org/10.1108/IJPSM-07-2015-0132

Bolívar, R., & Pedro, M. (2019). Public Value, Governance Models and Co-Creation in Smart Cities. *Public Administration and Information Technology*, *35*, 271-280. https://doi.org/10.1007/978-3-319-98953-2_11

Caputo, A., & Kargina, M. (2022). A user-friendly method to merge Scopus and Web of Science data during bibliometric analysis. *Journal of Marketing Analytics*, *10*(1), 82-88. https://doi.org/10.1057/S41270-021-00142-7

Caputo, F., Formisano, V., Buhonova, B., & Walletzky, L. (2019). Depicting a conceptual framework for smart city. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, *15*(3), 379-392. https://doi.org/10.1504/WREMSD.2019.099418;ISSUE:ISSUE:10.1504/WREMSD.2019.15.ISSUE-3;REQUESTEDJOURNAL:JOURNAL:WREMSD

Caragliu, A., & Del Bo, C. F. (2019). Smart innovative cities: The impact of Smart City policies on urban innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, *142*, 373-383. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.07.022

Caragliu, A., del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, *18*(2), 65-82. https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117

Cerasi, C. C., & Akturk, C. (2023). A Bibliometric Analysis of Smart Cities and the Internet of Things. *Serbian Journal of Electrical Engineering*, *20*(1), 49-66. https://doi.org/10.2298/SJEE2301049C

Choi, Y. J., & Kenney, L. (2024). A conceptual framework to explore considerations of the social implications in internet of things and smart city governance and policy: The case of Thailand. *Policy and Internet*, *16*(2), 242-271.

https://doi.org/10.1002/POI3.401;REQUESTEDJOURNAL:JOURNAL:19442866;PAGEGROUP:STRING:PUBLICATION

Chourabi, H., Nam, T., Walker, S., Gil-Garcia, J. R., Mellouli, S., Nahon, K., Pardo, T. A., & Scholl, H. J. (2012). Understanding smart cities: An integrative framework. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 2289-2297. https://doi.org/10.1109/HICSS.2012.615

Clarivate.com. (2025). *KeyWords Plus generation, creation, and changes*. https://support.clarivate.com/ScientificandAcademicResearch/s/article/KeyWords-Plus-generation-creation-and-changes?language=en_US

Çavdar, E. (2021). Yeşil Lojistik: WoS Verilerine Dayalı Bibliyometrik Bir Analiz (2000-2021). *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, *5*(2), 359-374. https://doi.org/10.35342/ECONDER.1006218

De Jong, M., Joss, S., Schraven, D., Zhan, C., & Weijnen, M. (2015). Sustainable–smart–resilient–low carbon–eco–knowledge cities; making sense of a multitude of concepts promoting sustainable urbanization. *Journal of Cleaner Production*, *109*, 25-38. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2015.02.004

De la Vega Hernández, I. M., & Amorin, J. J. D. (2023). Smart cities and urban dimensions to ensure sustainable development: a bibliometric analysis. *Kybernetes*, *53*(12), 5421-5452. https://doi.org/10.1108/K-05-2023-0822/FULL/PDF

Debnath, A. K., Chin, H. C., Haque, M. M., & Yuen, B. (2014). A methodological framework for benchmarking smart transport cities. *Cities*, *37*, 47-56. https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.11.004

Demir, Y., & Kiliç, S. (2022). Blok Zincir ve Akıllı Şehir Kavramları Ekseninde Bibliyometrik Bir Çalışma. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, *6*(12), 82-101. https://doi.org/10.31006/GIPAD.1148359

Dirik, D., Erhan, T., & Eryılmaz, İ. (2024). Yapay Zekâ ve Örgüt Temelli Araştırmaların Potansiyel Eğilimleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, *9(3)*, 669-698.

Du, F., Zhang, L., & Du, F. (2021). Smart City Evaluation Index System: Based on AHP Method. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, *1303*, 563-569. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4572-0_81

Echchakoui, S. (2020). Why and how to merge Scopus and Web of Science during bibliometric analysis: the case of sales force literature from 1912 to 2019. *Journal of Marketing Analytics*, *8*(3), 165-184. https://doi.org/10.1057/S41270-020-00081-9/TABLES/9

Elsevier. (2025). *Scopus | Abstract and citation database | Elsevier*. https://www.elsevier.com/products/scopus?dgcid=RN_AGCM_Sourced_300005030

European University Institute. (2024). *Web of Science • European University Institute*. https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/WebofScience

Ferro, E., Caroleo, B., Leo, M., Osella, M., & Pautasso, E. (2013). The Role of ICT in Smart City Governance. *CEDEM International Conference for e-Democracy and Open Government*. https://www.researchgate.net/publication/265683898_The_Role_of_ICT_in_Smart_City_Governance

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Meijers, E., Rudolf Giffinger, M., Christian Fertner, D.-I., & Hans Kramar are, D.-I. (2007). City-ranking of European Medium-Sized Cities. *Cent. Reg. Sci. Vienna UT*, *9*(1), 1-12.

Govada, S. S., Spruijt, W., & Rodgers, T. (2017). Smart City Concept and Framework. Içinde *Smart Economy in Smart Cities* (ss. 187-198). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-1610-3_7/FIGURES/2

Grossi, G., & Welinder, O. (2024). Smart cities at the intersection of public governance paradigms for sustainability. *Urban Studies*, *61*(10), 2011-2023. https://doi.org/10.1177/00420980241227807/ASSET/5F0FD86E-1FD6-43B7-8275-2D4D55CC64CB/ASSETS/IMAGES/LARGE/10.1177_00420980241227807-FIG1.JPG

Guo, Y. M., Huang, Z. L., Guo, J., Li, H., Guo, X. R., & Nkeli, M. J. (2019). Bibliometric Analysis on Smart Cities Research. *Sustainability 2019, Vol. 11, Page 3606*, *11*(13), 3606. https://doi.org/10.3390/SU11133606

Hamza Çelikyay, H. (2021). The "Smart" Transformation of Cities in Turkey: An Analysis of Policy Documents. *Handbook of Research on Global Challenges for Improving Public Services and Government Operations* (ss. 484-505). IGI Global Scientific Publishing. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4978-0.CH025

Han, H.-S., Lee, H., & Sawng, Y.-W. (2009). Digital Convergence and Home Network Services in Korea. *Handbook of Research on Telecommunications Planning and Management for Business* (ss. 234-246). https://doi.org/10.4018/978-1-60566-194-0.CH015

Harvey, D. (2008). The right to the city. New Left Review, 53, 23–40. September–October 2008. https://doi.org/10.64590/fmh

Hashem, I. A. T., Chang, V., Anuar, N. B., Adewole, K., Yaqoob, I., Gani, A., Ahmed, E., & Chiroma, H. (2016). The role of big data in smart city. *International Journal of Information Management*, *36*(5), 748-758. https://doi.org/10.1016/J.IJINFOMGT.2016.05.002

Hollands, R. G. (2020). Will the real smart city please stand up?: Intelligent, progressive or entrepreneurial? *The Routledge Companion to Smart Cities* (ss. 179-199). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315178387-13

Ismagilova, E., Hughes, L., Dwivedi, Y. K., & Raman, K. R. (2019). Smart cities: Advances in research—An information systems perspective. *International Journal of Information Management*, *47*, 88-100. https://doi.org/10.1016/J.IJINFOMGT.2019.01.004

Jiang, H., Geertman, S., & Witte, P. (2022). Smart urban governance: an alternative to technocratic "smartness". *GeoJournal*, *87*(3), 1639-1655. https://doi.org/10.1007/S10708-020-10326-W/FIGURES/4

Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal*, *79*(1), 1-14. https://doi.org/10.1007/S10708-013-9516-8/FIGURES/3

Komninos, N. (2009). Intelligent cities: towards interactive and global innovation environments. *International Journal of Innovation and Regional Development*, *1*(4), 337. https://doi.org/10.1504/IJIRD.2009.022726

Kemeç, A. (2022). Akıllı Kent Konusunda Yazılmış Lisansüstü Tezlere Dair Bibliyografya Çalışması (2012-2020). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*(3), 1045-1056. https://doi.org/10.32709/AKUSOSBIL.1034309

Kourtit, K., Nijkamp, P., & Arribas, D. (2012). Smart cities in perspective - a comparative European study by means of self-organizing maps. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, *25*(2), 229-246. https://doi.org/10.1080/13511610.2012.660330

Kumar, M. R., & Sundara Krishna, Y. K. (2015). Service Oriented Smart City Management Framework. *International Journal of Research Studies in Computer Science and Engineering (IJRSCSE)*, *2*(3). www.arcjournals.org

Lawelai, H., & Nurmandi, A. (2024). Analyzing Smart Cities Governance Publications Using CiteSpace: Integration of Organizational Strategy and Human Resources for Sustainable Urban Development. *Communications in Computer and Information Science*, *1957 CCIS*, 41-48. https://doi.org/10.1007/978-3-031-49212-9_6

Liang, G. (2024). The Application and Challenges of Smart Communities in Urban Community Governance in China. *Journal of Progress in Engineering and Physical Science*, *3*(4), 46-52. https://doi.org/10.56397/JPEPS.2024.12.07

Liu, Z., Liu, Y., & Osmani, M. (2024). Integration of Smart City Technology and Business Model Innovation. *Sustainability*, *16*(12), 5102. https://doi.org/10.3390/SU16125102

Lombardi, P., Giordano, S., Farouh, H., & Yousef, W. (2012). Modelling the smart city performance. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, *25*(2), 137-149. https://doi.org/10.1080/13511610.2012.660325

Lubis, S., Nurmandi, A., Ahmad, J., Purnomo, E. P., Purwaningsih, T., & Jovita-Olvez, H. D. (2025). *AI and Blockchain for Next-Generation E- Governance: A Comprehensive Bibliometric Review in Smart City Innovation*. https://doi.org/10.21203/RS.3.RS-5694080/V1

Lundberg, L. (2024). Bibliometric Mining of Research Trends for Smart Cities. *Proceedings - 2024 IEEE International Conference on Smart Computing, SMARTCOMP 2024*, 278-283. https://doi.org/10.1109/SMARTCOMP61445.2024.00068

Lytras, M. D., Alkhaldi, A., Malik, S., & Serban, A. C. (2024). A Holistic Framework for Smart Cities Governance in the Gulf Region: From Hype to Sustainable Impact. *The Emerald Handbook of Smart Cities in the Gulf Region: Innovation, Development, Transformation, and Prosperity for Vision 2040*, 1-12. https://doi.org/10.1108/978-1-83608-292-720241005

Meijer, A., & Bolívar, M. P. R. (2016). Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, *82*(2), 392-408. https://doi.org/10.1177/0020852314564308

Moradi, S. (2020). The scientometrics of literature on smart cities. *Library Hi Tech*, *38*(2), 385-398. https://doi.org/10.1108/LHT-12-2018-0203/FULL/PDF

Neirotti, P., De Marco, A., Cagliano, A. C., Mangano, G., & Scorrano, F. (2014). Current trends in smart city initiatives: Some stylised facts. *Cities*, *38*, 25-36. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2013.12.010

Nižetić, S., Šolić, P., López-de-Ipiña González-de-Artaza, D., & Patrono, L. (2020). Internet of Things (IoT): Opportunities, issues and challenges towards a smart and sustainable future. *Journal of Cleaner Production*, *274*, 122877. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2020.122877

Ogra, A. (2020). Conceptualization of Smart City: A Methodological Framework for Smart Infrastructure, Smart Solutions and Smart Governance. *Data-driven Multivalence in the Built Environment* (ss. 57-72). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-12180-8_3

Omambia, A. (2021). Smart Ideas for Smart City Development: An Integrative Approach for Now and Thereafter. *Digital Solutions and the Case for Africa's Sustainable Development* (ss. 83-96). IGI Global Scientific Publishing. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2967-6.CH006

Şengül, M. K., Tarhan, Ç., & Tecim, V. (2022). Toplu Taşıma İşletmelerinde Akıllı Ulaşım Sistem Verilerinin Büyük Veri Teknolojileri İle Desteklenmiş İş Zekâsı Mimarisinde Uygulanması: Bir Literatür İncelemesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 89-105. https://doi.org/10.47147/KSUIIBF.1137192

Parra-Pulido, R. A., Hernández-Peña, Y. T., & Zafra-Mejía, C. A. (2024). Systematic Review of Dimensions and Indicators in Sustainable and Smart Cities: Trends, Interdependencies, and Continental Variations. *Urban Science 2024, Vol. 8, Page 202*, *8*(4), 202. https://doi.org/10.3390/URBANSCI8040202

Peck, J. & Tickell, A. (2002), Neoliberalizing Space. Antipode, 34: 380-404. https://doi.org/10.1111/1467-8330.00247

Pérez, L. M., Oltra-Badenes, R., Gutiérrez, J. V. O., & Gil-Gómez, H. (2020). A Bibliometric Diagnosis and Analysis about Smart Cities. *Sustainability 2020, Vol. 12, Page 6357*, *12*(16), 6357. https://doi.org/10.3390/SU12166357

Sabır Taştan, N., Taştan, K., & Yılmaz, S. (2023). Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile Örgüt Kuramına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(3), 1026-1055. https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1321598.

Salem, F. (2016). *A Smart City for Public Value: Digital Transformation Through Agile Governance - The Case of "Smart Dubai"*. https://papers.ssrn.com/abstract=2733632

Scopus. (2025a). *Scopus - Document search | Signed in*. https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic

Scopus. (2025b). *Scopus - Document search results | Signed in*. https://www.scopus.com/results/results.uri?st1=%22smart+cities%22&st2=%22smart+city%22&s=%28TITLE-ABS-KEY%28%22smart+cities%22%29+OR+TITLE-ABS-KEY%28%22smart+city%22%29%29&limit=10&origin=searchbasic&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&sessionSearchId=a91b49f97608e48ce93c5d987738ec4d

Scopus. (2025c). *Scopus - Document search results | Signed in*. https://www.scopus.com/results/results.uri?st1=%22smart+cities%22&st2=%22smart+city%22&s=%28TITLE-ABS-KEY%28%22smart+cities%22%29+OR+TITLE-ABS-KEY%28%22smart+city%22%29%29&limit=10&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=cl&sessionSearchId=a91b49f97608e48ce93c5d987738ec4d&cluster=scosubjabbr%2C%22BUSI%22%2Ct

Secinaro, S., Brescia, V., Lanzalonga, F., & Santoro, G. (2022). Smart city reporting: A bibliometric and structured literature review analysis to identify technological opportunities and challenges for sustainable development. *Journal of Business Research*, *149*, 296-313. https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2022.05.032

Sharifi, A., Allam, Z., Feizizadeh, B., & Ghamari, H. (2021). Three decades of research on smart cities: Mapping knowledge structure and trends. *Sustainability (Switzerland)*, *13*(13), 7140. https://doi.org/10.3390/SU13137140/S1

Sharma, C., Batra, I., Sharma, S., Malik, A., Sanwar Hosen, A. S. M., & Ra, I. H. (2022). Predicting Trends and Research Patterns of Smart Cities: A Semi-Automatic Review Using Latent Dirichlet Allocation (LDA). *IEEE Access*, *10*, 121080-121095. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3214310

Thompson, D. F. (2018). Bibliometric Analysis of Pharmacology Publications in the United States: A State-Level Evaluation. *Journal of Scientometric Research,* *7*(3), 167-172. https://doi.org/10.5530/jscires.7.3.27

Koçar Uzan, H. (2024). Akıllı Şehir ve Yönetişim Temalı Makaleler Üzerine Bibliyometrik Analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *22*(53), 938-960. https://doi.org/10.35408/COMUYBD.1398105

Nohutçu, A., & Akpınar, A. (2022). Türkiye'de Yerel Yönetimler Akıllı Şehirler İçin Ne Kadar Hazır?: Politika Belgeleri Üzerinden Bir İnceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *48*, 1-21. https://doi.org/10.30794/PAUSBED.941342

van den Buuse, D., & Kolk, A. (2019). An exploration of smart city approaches by international ICT firms. *Technological Forecasting and Social Change*, *142*, 220-234. https://doi.org/10.1016/J.TECHFORE.2018.07.029

Vanolo, A. (2014). Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy. *Urban Studies*, *51*(5), 883-898. https://doi.org/10.1177/0042098013494427

Vujković, P., Ravšelj, D., Umek, L., & Aristovnik, A. (2022). Bibliometric Analysis of Smart Public Governance Research: Smart City and Smart Government in Comparative Perspective. *Social Sciences 2022, Vol. 11, Page 293*, *11*(7), 293. https://doi.org/10.3390/SOCSCI11070293

Web of Science. (2025a). *Document Search - Web of Science Core Collection*. https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search

Web of Science. (2025b). *"smart cities" (All Fields) OR "smart city" (All Fields) – 1,213 – Web of Science Core Collection*. https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/485ecc98-4335-4cd4-9fd3-22cb65c6b778-015f0d098f/relevance/1

Web of Science. (2025c). *"smart cities" (All Fields) OR "smart city" (All Fields) – 50,957 – Web of Science Core Collection*. https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/9c81be0e-118f-4668-a20f-fee2ca2ae55b-015f0ccb52/relevance/1

Yigitcanlar, T., Kamruzzaman, M., Foth, M., Sabatini-Marques, J., da Costa, E., & Ioppolo, G. (2019). Can cities become smart without being sustainable? A systematic review of the literature. *Sustainable Cities and Society*, *45*, 348-365. https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.11.033

Zheng, C., Yuan, J., Zhu, L., Zhang, Y., & Shao, Q. (2020). From digital to sustainable: A scientometric review of smart city literature between 1990 and 2019. *Journal of Cleaner Production*, *258*, 120689. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2020.120689

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The main purpose of this research is to systematically reveal the scientific publication trends on "smart cities" from the perspective of management sciences. In this context, publications in Web of Science and Scopus databases were analysed by bibliometric analysis method; prominent authors, journals, key concepts, publication types, collaboration structures and trends according to years were determined. By mapping the trends in the literature based on quantitative data, the study aims to analyse the prominent dynamics in smart city research and provide a strategic roadmap for future research.

Research Questions

The following research questions were addressed:

The initial research question pertains to the distribution of academic studies published on smart cities from the perspective of management sciences. RQ2: Which authors, institutions, countries, and journals demonstrate the highest rates of publication in this field? RQ3: What are the most frequently used key concepts, thematic clusters, and research foci in smart city publications? RQ4: What are the predominant technological, managerial, or social sub-themes in the field of smart city research? The fifth research question posits an inquiry into the extent of cooperation, the presence of structures, and the rates of international co-publication within this particular field.

Literature Review

Smart cities are at the centre of contemporary urban transformation and the integration of digital technologies, playing a critical role in ensuring economic development, efficient governance and sustainable quality of life. This context reveals the strategic importance of smart city applications from the perspective of management sciences.

In the existing literature, studies on smart cities have generally focused on technological infrastructure, data analysis and urban planning elements; however, there is a lack of comprehensive analyses that address the broader strategic dimensions of smart city applications in terms of management and business sciences. Moreover, while most of the literature focuses on Web of Science or Scopus databases separately, interdisciplinary approaches and integrated database analyses have not yet been sufficiently developed.

Among the important studies, references such as Caragliu et al. (2011), Albino et al. (2015) and Meijer & Bolívar (2016) provide the theoretical foundations of the smart city concept. However, these studies mostly emphasise the technical and urban planning aspects, while the dynamics related to management and business strategies are not sufficiently examined.

In order to overcome this deficiency, our study aims to enrich the existing literature with a multidimensional perspective by revealing the trends of smart city research with a focus on management disciplines, using a large dataset obtained from Web of Science and Scopus databases.

Methodology

In this study, a bibliometric analysis of smart city research from the perspective of management sciences was conducted. The publications under scrutiny span the period from 1999 to 2025. During the data collection process, the terms "smart cities" and "smart city" were identified as keywords using the Web of Science (WOS) and Scopus databases. The data obtained were downloaded in BibTeX or CSV formats, including detailed records such as "Full Record and Cited References," as provided by both databases.

The data were analyzed using the Bibliometrix library (Aria & Cuccurullo, 2017) in the R Studio environment. In the initial phase, both datasets were converted to the designated format through the convert2df function. Subsequently, an integrated dataset was generated by automatically removing duplicate publications using the mergeDbSources function. The integration of these diverse sources into a unified dataset facilitated the

generation of descriptive statistics, encompassing fundamental quantitative indicators such as publication types, the number of citations received, the extent of author collaboration, and the frequency of specific keywords.

Furthermore, the Biblioshiny tool was employed to generate graphs and tables that facilitated the visualization and detailed analysis of the obtained data. This methodological approach contributed to enhancing the transparency and reproducibility of the research process. This methodology is presented to the literature as an enhanced version of the techniques proposed in previous studies (Echchchakoui, 2020; Caputo & Kargina, 2022).

Findings

In this study, a bibliometric analysis of 4,448 publications related to smart city research within the scope of management sciences in the period 1999-2025 was carried out. The data obtained from the Web of Science and Scopus databases using the keywords "smart city" and "smart cities" were converted into the appropriate format using the Bibliometrix library in the R Studio environment. An integrated dataset was created by cleaning duplicate publications with the mergeDbSources function.

The results of the analysis demonstrate that there was an annual increase of 19.71% in publications, with an average citation rate of 18.24. A thorough examination of the keyword analysis revealed that predominant themes included "Smart City," "IoT," "Artificial Intelligence," "Blockchain," "Big Data," and "Sustainability." Furthermore, the generation of co-occurrence networks, thematic maps, and scatter plots elucidates the interdisciplinary interaction of the field and the multidimensionality of the subject.

The methodology employed in this study is advantageous over traditional analyses that focus exclusively on a single database. The integration of WOS and Scopus data provides more comprehensive and reproducible results. The integrative approach adopted in this study furnishes a more objective and comprehensive reflection of the trends in the field when compared to similar studies in the literature. Concurrently, it renders visible the impact of local differences and international collaborations. The findings are reinforced by the employment of tables and graphs, which serve to uphold methodological integrity. This contributes to a substantial enhancement of the extant body of literature.

Discussion

This study analyzes the dynamics of smart city research from the perspective of management sciences, using bibliometric data obtained from Web of Science and Scopus databases. The findings indicate a substantial increase in publications since 2011, exhibiting an annual growth rate of 19.71%. While consistent with the trends documented in Caragliu et al. (2011) and Meijer & Bolívar (2016), this increase underscores the necessity for novel research in the management and organization sciences.

The extant research literature suggests that smart city efforts should not be limited to technological infrastructure and digital transformation, but should also be supported by transparent, participatory, and sustainable governance practices. The data obtained demonstrate that concepts such as the Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI), blockchain, big data, and sustainability are prevalent in keyword analysis. Additionally, international collaborations and publication distribution exhibit local variations.

However, the methodological limitations of the study are discussed, including the restriction of data sources to only two main databases and the potential impact of indexing differences on the results. In the future, the integration of disparate databases and the adoption of interdisciplinary approaches will facilitate more comprehensive contributions to the body of knowledge in the field. Furthermore, meticulous analyses of practices at local and international levels can provide a foundation for specific policy recommendations.

Conclusions

1. **Main Conclusions**: The primary conclusions that can be drawn from this analysis are as follows: The present study reveals that research on smart cities from the perspective of management sciences has shown a rapid increase in the literature. The analysis, which was based on 4,448 publications obtained from the Web of Science and Scopus databases, demonstrated that there was an average annual growth

of 19.71% in publications. It was further demonstrated that key concepts such as "Smart City," "IoT," "Artificial Intelligence," "Blockchain," "Big Data," and "Sustainability" have become the primary focus of the study.

2. **Importance and Impacts**: The findings indicate that smart cities are not confined to technological innovation but are also supported by multidimensional elements, including urban governance, economic development, and social inclusion. This state of affairs offers significant contributions to the academic literature while concurrently functioning as a foundational reference for the formulation of strategic recommendations for policymakers and practitioners.

3. **Limitations**: It is important to note that the study's scope may be limited in terms of coverage of all pertinent publications, as it is exclusively reliant on the Web of Science and Scopus databases. Additionally, potential shortcomings may arise due to discrepancies in indexing during the process of data merging. These methodological limitations necessitate cautious consideration when interpreting the results.

4. **Suggestions for Future Research**: Subsequent research endeavors should entail the integration of disparate databases and the adoption of interdisciplinary approaches to ensure that the results are evaluated from a more expansive perspective. Furthermore, examining local-level dynamics, incorporating qualitative analyses, and identifying regional variations in policy implementation would be significant steps towards addressing the existing gaps in the smart cities field.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research / Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 18.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Geylani, Ö. (2025). Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Yapılaşma Dinamikleri ve Arazi Kullanımı Üzerine Bir Analiz: Beykoz İlçesi Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3643-3667. https://doi.org/10.35674/kent.1660452

Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Yapılaşma Dinamikleri ve Arazi Kullanımı Üzerine Bir Analiz: Beykoz İlçesi Örneği

An Analysis on Building Dynamics and Land Use in Urban Transformation Processes: The Case of Beykoz District.

Özlem GEYLANİ[1]

Öz

Şehirlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısını iyileştirerek sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı amaçlayan kentsel dönüşüm, çok boyutlu ve planlı müdahaleleri içeren kapsamlı bir süreçtir. Bu bağlamda, parsel ölçeğinde dönüşüm potansiyelinin belirlenmesi, kentsel planlamada daha etkili ve hedefli kararların alınması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma, İstanbul'un Beykoz ilçesi, Kavacık semtinde yer alan az katlı ya da boş parsellerin, kentsel dönüşüm sonrasında sahip olabileceği yapı yoğunluğu artış potansiyelini analiz etmektedir. Araştırma kapsamında, mevcut yapılaşma koşulları ile imar planlarında tanımlanan maksimum kat yükseklikleri karşılaştırılmış, olası kat artışı hesaplanmış, parsellerin imar fonksiyonlarına (konut, ticaret, ticaret+konut vb.) göre dağılımı değerlendirilmiş ve özellikle ticaret ile karma kullanımlı alanların dönüşüm potansiyeli ön plana çıkarılmıştır. Araştırmada, eşleştirilmiş t-testi, bağımsız örneklem t-testi, çoklu regresyon analizi ve kümeleme gibi istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak, TAKS ve KAKS gibi planlama parametrelerinin yapılaşma yoğunluğu üzerindeki etkileri istatistiksel olarak test edilmiştir. Nitekim araştırma bulguları, ticaret ve karma kullanım alanlarının dönüşüm açısından daha yüksek potansiyele sahip olduğunu, bununla birlikte tamamen boş parsellerin mevcut az katlı yapılara kıyasla anlamlı ölçüde daha fazla kat artışı sağlayabildiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede çalışma, kentsel dönüşüm projelerinde parsel ölçekli, veriye dayalı analizlerin şehir planlama kararlarında etkin bir araç olarak kullanılabileceğini vurgulamakta; yerel yönetimlerin ve planlamacıların dönüşüm politikalarını daha hedefli ve sürdürülebilir biçimde geliştirebilmelerine yönelik bilimsel bir temel sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Kentsel Planlama, Yapı Yoğunluğu, İmar Durumu.

ABSTRACT

Urban transformation is a large-scale urban restructuring process that aims to improve physical, social, and economic structures and to promote sustainable urbanization through multidimensional, planned actions. In this sense, assessing redevelopment potential at the parcel scale supports more efficient and targeted planning decisions. This paper examines unrealized density capacity in low-rise or vacant parcels in the Kavacık neighborhood of Istanbul's Beykoz district. The existing building stock is compared with the maximum building heights permitted by zoning plans; the potential number of additional floors is calculated; and a sample of 248 parcels is analyzed by zoning function (residential, commercial, mixed-use), with particular attention to the transformation potential of commercial and mixed-use areas. Planning-related parameters (Building Coverage Ratio-BCR, Floor Area Ratio-FAR) are analyzed using paired-samples t-test, independent-samples t-test, multiple regression, and clustering. The results indicate that transformation is more likely in commercial and mixed-use areas and that completely vacant parcels can yield greater floor gains than existing low-rise buildings. Taken together, the study shows that parcel-level, data-driven assessments are useful for informing urban planning decisions and for guiding cities and municipal planners in developing more sustainable, parcel-focused urban transformation strategies.

Keywords: Urban transformation, Urban planning, Building density, Zoning.

[1] **Corresponding Author:** Özlem Geylani, ozlemgeylani@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4951-7716

GİRİŞ

Kentsel dönüşüm; kentsel alanlardaki fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunları bütüncül bir yaklaşımla iyileştirmeyi amaçlayan kapsamlı müdahaleler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hassan ve Lee, 2015; Güzey, 2016). Literatürde "kentin yeniden yapılanması" veya "canlandırılması" gibi terimlerle de ifade edilen bu süreç, planlı değişim yoluyla kentlerin sürdürülebilir gelişimini sağlamayı ve kentlilerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen stratejik bir yaklaşımdır (Dempsey vd., 2011; Ataöv ve Osmay, 2007; Elmas, 2022).

Çağdaş şehir planlamasında, kentsel dönüşümün önemini kavrayabilmek için halkın ihtiyaçlarını doğru analiz etmek ve dönüşümü tetikleyen faktörleri belirlemek gerekmektedir (Dempsey vd., 2011; Hassan ve Lee, 2015). Özellikle deprem veya savaş gibi öngörülemeyen felaketlerin ardından, ekonomik ve demografik yapıyı yeniden düzenlemek amacıyla uygulanan kentsel dönüşüm, hem yol gösterici bir acil durum planı hem de felaket öncesi hayat kurtarıcı bir önlem niteliğinde çözüm odaklı yaklaşımlar sunmaktadır (Güzey, 2016; Dülgeroğlu Yüksel, 2023). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm süreci; devlet tarafından yürürlüğe konulan kanun ve yönetmeliklerle çerçevelendirilmiş olup, şehircilik ve imar uygulamaları doğrultusunda eskiyen yapıların yeniden inşası ve altyapının yenilenmesi gibi eylemleri kapsamaktadır (Demirdağ vd., 2023). Ancak bu sürecin planlı ve kontrollü şekilde yürütülmemesi durumunda, aşırı hızlı kentleşmenin yol açtığı mekânsal düzensizlikler ve sosyal problemler nedeniyle dönüşüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir (Balaban, 2012; Ha, 2001).

Kentsel dönüşümün planlanmasında, yapılı çevre ile doğal çevrenin etkileşimi de göz önünde bulundurulmalıdır (Eizenberg ve Jabareen, 2017; Hämäläinen vd., 2018). Bu amaçla, iklim değişikliğine karşı kentlerin dayanıklılığını artırmak, günümüzde şehircilik politikalarının temel hedeflerinden biri haline gelmiştir (Sharifi, 2016; Citaristi, 2022). Çevre dostu planlama ve yapım süreçlerinin hedefi olan yeşil bina tasarımları, temiz enerji kullanımı ve inşaat süreçlerinde karbon ayak izinin azaltılması gibi çevreci uygulamalar, ilgili bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından teşvik edilmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023). Dolayısıyla, kentsel dönüşüm projeleri yalnızca mevcut yapıların yenilenmesini değil, aynı zamanda şehirlerin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasını da desteklemelidir.

Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları, büyük ölçüde doğal afet risklerine karşı bir koruma politikası olarak şekillenmiştir (Güzey, 2016). Özellikle 1999 Marmara Depremi, 2011 Van Depremi ve 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından, kentsel dönüşüm; ülke gündeminde acil ve öncelikli bir mesele haline gelmiştir. Nitekim, Türkiye'de 1990'lar öncesinden itibaren kentsel dönüşümün temel motivasyonlarından biri, deprem tehlikesine karşı şehirleri daha dirençli hale getirmekti. Günümüzde ise, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından açıklanan 2019 tarihli Kentsel Dönüşüm Eylem Planı'na göre, beş yıl içinde ülke genelinde öncelikli olarak 1,5 milyon konutun dönüştürülmesi hedeflenmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019). 2023 Şubat ayında yaşanan Kahramanmaraş depremlerinin ardından ise konu yeniden öncelik kazanmış; afet bölgelerinin dönüşümünü hızlandırmaya yönelik ek kaynaklar ve önlemler devreye alınmıştır (Demirdağ vd., 2023).

Kentsel dönüşüm konusunda uygulamada olan ulusal mevzuat, zaman içinde değişerek dönüşüm esaslarını yeniden şekillendirmiştir (Güzey, 2016; Türk, 2021). Özellikle 2005 yılında kabul edilen 5366 sayılı Kanun (Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması) ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Kanun (Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü) ile "yenileme" kavramı, afet riskine odaklanacak şekilde yeniden tanımlanmıştır (Demirdağ vd., 2023; T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). Ayrıca, 6306 sayılı Kanun ile "riskli yapı" ve "riskli alan" kavramları hukuk sistemine kazandırılmış; bölgesel veya tek yapı ölçeğinde dönüşümün önü açılmıştır (Balaban, 2012;

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). Söz konusu yasal çerçeve ile, maliklerin belirli çoğunlukla anlaşması halinde, azınlığın onayı aranmaksızın dönüşüm uygulaması yapılabilmesi (örneğin, md.6 uyarınca 2/3 çoğunluk yeterliliği) mümkün hale gelmiştir. Öte yandan, 2023 yılı itibarıyla çıkarılan düzenlemelerle bu oran bazı durumlarda salt çoğunluğa (%50+1) indirilmiş; dönüşüm projelerinde katılım ve karar süreçleri hızlandırılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). Ayrıca, vergi muafiyetleri, uygun kredi imkânları, belediye destekleri ve hak sahiplerine yönelik kira yardımı gibi teşvik mekanizmaları da devreye sokulmuştur (Demirdağ vd., 2023). Yapılan mevzuat değişiklikleri ve sunulan teşvikler sayesinde, riskli yapıların parsel bazında yenilenebilmesi, mülk sahiplerinin sürece katılımının arttırılması hedeflenerek, kentsel dönüşümün yasal ve finansal temeli güçlenmiştir (Güzey, 2016; Türk, 2021).

Yönetimsel açıdan incelendiğinde; kentsel dönüşümde, büyükşehir belediyeleri ve yerel yönetimlerin rolü de kritik önemdedir (Güzey, 2016; Türk, 2021). Yerel yönetimler, merkezî idarenin dışında da dönüşüm projeleri başlatabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023), 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi, belediyelere "kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı" ilan etme yetkisi tanımıştır. Nitekim İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde, 2012 öncesinde çeşitli projeler bu yetkiyle yürütülmüştür. Ancak, 6306 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, finansman gerektiren büyük projelerde merkezi yönetim, özellikle "Bakanlık" daha etkin hale gelmiştir (Demirdağ vd., 2023). Bu durum, kentsel dönüşümde riskli alan ilanı, proje onayı ve finansman modellemesinde merkezi idarenin belirleyici konumda olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, başarılı bir dönüşüm politikası; merkezi ve yerel yönetimler arasında etkin bir koordinasyon ile çok paydaşlı bir uyum süreci gerektirmektedir (Demirdağ vd., 2023). Kentsel dönüşüm ile ilgili hazırlanan akademik çalışmalarda, sıklıkla büyük ölçekli projeler, sosyoekonomik etkiler ve mevzuat temelli değerlendirmeler öne çıkarken; parsel ölçeğinde gerçekleştirilen detaylı potansiyel analizlere daha az rastlanmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007).

Bu çalışma, boş veya düşük yoğunluklu parsellerin dönüşüm potansiyelini nicel verilerle ortaya koyarak, kentsel dönüşümün mikro ölçekte değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmeyi ve bu doğrultudaki literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Özetle, araştırma; gerçek ve tüzel kişilere ait parselleri esas alarak, her bir parselin dönüşüm potansiyelini güncel imar fonksiyonları, mevcut kat sayısı ve fonksiyonel kullanım türü gibi planlama parametreleri çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Literatür Taraması

Kentsel dönüşüm, farklı coğrafyalarda ve dönemlerde değişen öncelikler, hedefler ve uygulama biçimleriyle ele alınan çok boyutlu bir süreçtir. Konuya ilişkin literatür, bu sürecin ekonomik kalkınma, sosyal bütünlük ve çevresel sürdürülebilirlik gibi farklı boyutlarını inceleyen geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu nedenle, mevcut araştırmanın teorik temelini güçlendirmek ve çalışma bulgularının bağlamını ortaya koymak amacıyla, kentsel dönüşüm uygulamalarına dair ulusal ve uluslararası çalışmalardan elde edilen yaklaşımlar, deneyimler ve değerlendirmeler incelenmiştir. Aşağıda sunulan literatür araştırması, kentsel dönüşümün ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile Türkiye'deki yasal ve kurumsal çerçevesine ilişkin güncel bilgiler ışığında genel bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

1.1 Kentsel Dönüşüm Uygulamaları :

Birleşmiş Milletler'in nüfus projeksiyonlarına göre, 2050 yılı itibarıyla dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlasının kentlerde yaşıyor olacağı tahmin edilmektedir (Citaristi, 2022). Bu küresel eğilim, gelecekte kentsel dönüşüm süreçlerinin şehirlerin sürdürülebilir gelişiminde merkezi bir rol üstleneceğini ortaya koymaktadır. Kentsel dönüşümün temel hedefleri incelendiğinde, bu sürecin genel olarak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda iyileştirmeler yaparak şehirleri daha yaşanabilir ve dirençli hale

getirmeyi amaçladığı görülmektedir (Hassan ve Lee, 2015). Ülkeden ülkeye öncelikler farklılık gösterebilmekle birlikte; Türkiye'de, kentsel dönüşüm uygulamaları büyük ölçüde yeni yapı üretiminden ziyade, deprem riskine karşı acil önlem alma gereksinimi doğrultusunda şekillenmiştir (Türk, 2021).

Bu bağlamda, kentsel dönüşümün amaçları literatürde farklı kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Aşağıda, kentsel dönüşümün ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına ilişkin temel yaklaşımlar, uluslararası ve ulusal örneklerle özetlenmektedir.

1.2 Ekonomik Boyut:

Kentsel dönüşüm kavramı, sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan kentleşme sorunlarına çözüm bulma amacıyla tarihsel olarak gelişmiştir. 19. yüzyılda hızlanan sanayileşme, şehirlerde nüfus yoğunluğunu artırmış; altyapı yetersizlikleri, sağlıksız konut alanları ve sosyal eşitsizlik gibi problemlerin derinleşmesine yol açmıştır (Caves, 2004). Bu dönemde, özellikle İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde, geniş kapsamlı kentsel yenileme projeleri hayata geçirilmiş; sanayi işçilerinin yaşadığı kent mahallelerinin fiziksel ve toplumsal olarak modernize edilmesi hedeflenmiştir (Brownhill, 1990). Söz konusu projelerle, halk sağlığını iyileştirmek ve yaşam standartlarını yükseltmek amaçlanmıştır.

Sanayileşmenin ilerlemesiyle birlikte, kentlerde ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek amacıyla kentsel dönüşüm projeleri önemli bir araç olarak benimsenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarında, ekonomik gerileme yaşayan kent bölgelerinin yeniden canlandırılması hedefiyle kamu ve özel sektör yatırımları, şehir politikalarının merkezine yerleşmiştir (Turok, 2012). Bu çerçevede, âtıl durumdaki sanayi alanları, eski yerleşim bölgeleri ve ekonomik durgunluk yaşayan kent parçaları yeniden işlevlendirilmiş; söz konusu alanlar ticari ve konut projelerine dönüştürülerek kente kazandırılmıştır (Hassan & Lee, 2015).

Benzer biçimde, günümüzde de yatırım eksikliği bulunan ya da ekonomik olarak geride kalmış kentsel bölgelerin kalkınması amacıyla, dönüşüm projeleri yaygın şekilde uygulanmaktadır. Bu projeler, bölgesel ölçekte ekonomik hareketliliği artırmakta ve kentlerin daha yaşanabilir mekânlara dönüşmesini desteklemektedir (Balaban, 2012). Öte yandan, kamu ve özel sektör iş birliğiyle yürütülen uygulamaların, ekonomik canlanmayı güçlendirmesi ve kentlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunması beklenmektedir (Caves, 2004). Kentsel dönüşüm uygulamaları, zamanla yerel yönetimlerin ekonomik kalkınma stratejilerine entegre edilmiş ve mekânsal planlama süreçlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Turok, 2012). Bu doğrultuda, yatırım ortamının güçlendirilmesi, altyapı sistemlerinin iyileştirilmesi ve kent merkezlerinin yeniden işlevlendirilmesi, günümüz kentsel dönüşüm politikalarının temel öncelikleri arasında yer almaktadır.

Dünya genelinde birçok şehir, bu politikalar aracılığıyla önemli ekonomik dönüşümler gerçekleştirmiştir. Örneğin, New York'taki Times Meydanı, 1970'li yıllarda yüksek suç oranları ve terk edilmiş yapılarıyla dikkat çekerken, 1980'ler ve 90'larda kamu-özel sektör ortaklığıyla yürütülen projeler sonucunda günümüzde turizm ve ticaretin merkezlerinden biri haline gelmiştir (Brownhill, 1990). Benzer şekilde, Londra Docklands, Tokyo Marunouchi ve Barselona gibi şehirlerde de benzer dönüşüm süreçleri yaşanmış ve ciddi ekonomik kazançlar elde edilmiştir (Brownhill, 1990). Buna rağmen, ekonomik odaklı dönüşüm projeleri yeterince bütüncül bir anlayışla ele alınmazsa, sosyal eşitsizlikleri artırma riski doğurabilmektedir. Düşük gelir gruplarının yaşadığı bölgelerde mülkiyet yapılarının el değiştirmesi, gerekli sosyal önlemler alınmadığında mağduriyetlere neden olabilmektedir (Karaman, 2013). Bu duruma literatürde "soylulaştırma" (gentrification) adı verilmektedir (Smith, 1982). Soylulaştırma sürecinin, neoliberal kentsel planlama anlayışıyla bütünleştiği durumlarda, mekânsal adaletsizlik ve yerinden edilme gibi etkiler ortaya çıkabilmektedir. Lees, Slater ve Wyly (2023), bu süreçlerin kentsel eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini eleştirel bir

bakışla incelemiştir. Nihayetinde, dönüşüm sonrasında artan yaşam maliyetleri, dar gelirli grupların yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmasına neden olabilmektedir (Karaman, 2013; Balaban, 2012; Lees vd., 2023).

1.3 Sosyal Boyut:

Kentsel dönüşümün başarı kriterlerinden biri olan sosyal sürdürülebilirlik, dönüşüm projelerinin yalnızca fiziksel mekânları değil, aynı zamanda o bölgede yaşayan toplulukları da kapsaması gerektiğini vurgulamaktadır (Dempsey vd., 2011; Eizenberg ve Jabareen, 2017). Konut ihtiyacı, sağlıksız yapılaşma ve düşük yaşam standartları gibi toplumsal sorunlar, kentsel dönüşüm projelerinin temel motivasyonları arasında yer almaktadır (Özsoy ve Görgülü, 2022). Günümüzde birçok şehirde kentsel dönüşüm; yaşam kalitesini artırmak, toplumsal gelişimi desteklemek ve sosyal bütünlüğü güçlendirmek amacıyla vazgeçilmez bir araç olarak değerlendirilmektedir (Chan ve Lee, 2008; Dempsey vd., 2011; Citaristi, 2022). Bu projeler aracılığıyla altyapı hizmetleri iyileştirilmekte, depreme dayanıklı güvenli konutlar inşa edilmekte ve parklar, meydanlar, kültür merkezleri gibi yeni kamusal alanlar kente kazandırılmaktadır. Bu sayede, kent sakinlerinin sağlık, eğitim ve güvenlik gibi sosyal göstergelerinde ilerleme sağlanması hedeflenmektedir (Chan ve Lee, 2008; Harvey, 2017).

Kentsel dönüşüm projelerinde, paydaş katılımı ve toplumsal ilişkilerin korunması, sosyal boyutun önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Chan ve Lee (2008), Hong Kong'da yürütülen kentsel dönüşüm projelerinde sosyal sürdürülebilirliği güçlendirmek için mahalle bağlarının korunması ve halk katılımının sağlanmasının kritik önemde olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Ha (2001), topluluk temelli yaklaşımların dönüşüm projelerinin başarısındaki etkisine dikkat çekmiştir. Söz konusu araştırmalar, dönüşüm planlarının ilgili bölge sakinlerinin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'den bir örnek olarak, Gümüşboğa (2009), Ankara Altındağ Aktaş Mahallesi'nde yürütülen bir dönüşüm projesinde, yeterli halk katılımı sağlanamamasının sosyal sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Koramaz ve diğ. (2018), İstanbul'da uygulanan arazi temelli bir kentsel yenileme modelini inceleyerek, piyasa odaklı bina yenileme uygulamalarının dönüşüm süreçlerindeki etkisini değerlendirmiştir. Bu tür çalışmalar, arazi kullanımı kararları ile mülkiyet yapısının kentsel dönüşümün yönünü ve niteliğini nasıl belirlediğini ortaya koymaktadır.

Sosyal sürdürülebilirlik hedeflerine rağmen, Türkiye'de hayata geçirilen bazı kentsel dönüşüm projeleri, "yerinden edilme" ve "toplumsal dışlanma" gibi eleştirilerle gündeme gelmiştir. Özellikle İstanbul'daki Sulukule, Tarlabaşı ve Fener-Balat gibi tarihî mahallelerde yürütülen dönüşüm projeleri; yerinden edilme, sosyal dışlanma ve kültürel mirasın tahribi gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Kaplan, 2017). Örneğin, Sulukule'de Roman toplulukların yaşadığı mahalle, "yenileme" gerekçesiyle boşaltılmış; geleneksel yaşam biçimi parçalanmış ve mahalleli kent dışına taşınmak zorunda kalmıştır. Sulukule örneğinde, Roman vatandaşların karar alma sürecine dahil edilmediği, yıkımların sosyokültürel çözülmelere yol açtığı ve projenin gerçek amacının "soylulaştırma" olduğu vurgulanmaktadır (Uysal, 2012). Tarlabaşı bölgesinde ise "özel mülkiyete dayalı, piyasa odaklı" bir yenileme modeli uygulanmış; bu süreçte düşük gelirli kesimler bölgeden uzaklaştırılmış, sosyal yapı radikal biçimde değişmiştir (Kaplan, 2017). Benzer şekilde, Fener-Balat'ta Avrupa Birliği destekli dönüşüm süreci, başlangıçta tarihî yapıları koruma ve sosyal dokuyu sürdürme hedefiyle tasarlanmış olsa da uygulamada yerel halkın sosyo-ekonomik ihtiyaçları ihmal edilmiştir. Projenin kültürel mirasa odaklandığı, ancak sosyal sürdürülebilirlikten uzaklaştığı eleştirilmektedir (Kaplan, 2017).

İncelenen vakalar göstermektedir ki, kentsel dönüşüm politikalarının yalnızca fiziksel mekâna değil; aynı zamanda toplumsal adalet, yerel katılım ve kültürel devamlılık ilkelerine de duyarlı olması gerekmektedir (Uysal, 2012; Kaplan, 2017).

1.4 Çevresel Boyut:

Kentsel dönüşümün çevresel sürdürülebilirlik boyutu, literatürde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yeşil altyapının güçlendirilmesi, enerji verimli yapıların inşa edilmesi ve kent içi ekosistemlerin korunması, dönüşüm projelerinin çevresel hedefleri arasında yer almaktadır (Eizenberg & Jabareen, 2017). Avrupa'daki birçok şehirde, eski endüstri alanlarının dönüşümü sürecinde kahverengi alanlar (brownfield) temizlenerek yeşil alanlara dönüştürülmekte ve bu yolla kentsel ekolojik dengeye katkı sağlanması amaçlanmaktadır (Hämäläinen vd., 2018). Bu kapsamda, iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla, kent merkezlerinde karbon emisyonlarını azaltacak kompakt yerleşim modelleri ve sürdürülebilir ulaşım çözümleri de dönüşüm projelerine entegre edilmektedir (Sharifi, 2016).

Türkiye'de ise son yıllarda, kentsel dönüşüm projelerine çevre dostu tasarım ilkelerinin entegrasyonu yönünde çeşitli adımlar atılmaktadır. Özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütülen yeşil bina sertifikasyon sistemleri ve sıfır atık uygulamaları, projelerin çevresel performansını artırmaya yönelik önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023). Bununla birlikte, dönüşüm projelerinin yalnızca fiziksel çevreyi değil; aynı zamanda sosyo-ekonomik ve ekolojik sistemleri birlikte değerlendirmesi gerektiğine dikkat çeken yeni yaklaşımlar da geliştirilmektedir. Hao ve Wang (2023), kentsel yenileme projelerinin sosyal, ekonomik ve çevresel faydalarını bütüncül biçimde analiz eden bir model önererek, projelerin çok boyutlu fayda üretim düzeylerine göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim, iklim dirençli kentler oluşturmak amacıyla yağmur suyu hasadı, güneş enerjisi kullanımı ve enerji etkin cephe tasarımları gibi yenilikçi çözümler de dönüşüm uygulamaları arasında yer almaya başlamıştır (Citaristi, 2022; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023; Hao ve Wang, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde, kentsel dönüşüm projelerinin uzun vadeli başarısı, yalnızca ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşma düzeyine değil; aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik kriterlerini ne ölçüde karşılayabildiğine de doğrudan bağlıdır (Citaristi, 2022; Eizenberg & Jabareen, 2017; Hao ve Wang, 2023).

1.5 Türkiye'de Kentsel Dönüşüm:

Türkiye'de kentsel dönüşüm, afet risklerini azaltmak, eski yapıların yenilenmesini sağlamak ve şehirleri daha yaşanabilir hale getirmek amacıyla yürütülen temel bir şehircilik politikasıdır (Güzey, 2016). Özellikle deprem riski taşıyan bölgelerde bu uygulamalar hayati önem arz etmektedir. 1999 Marmara Depremi, 2011 Van Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında, mevcut yapı stoğunun güvenliği ciddi biçimde sorgulanmış; bu doğrultuda çeşitli hukuki ve finansal düzenlemeler yürürlüğe konmuştur (Demirdağ vd., 2023; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023). Bu yasal zeminin temelini, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesine İlişkin Kanun oluşturmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023).

Kanunun 1. maddesi, afet riski taşıyan alanlar ile riskli yapıların bulunduğu bölgelerde sağlıklı ve güvenli yaşam alanlarının oluşturulmasını amaçlamaktadır. 3. maddeye göre ise bir yapının "riskli" kabul edilebilmesi için, Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kurumlarca teknik inceleme yapılması gerekmektedir (Haksever ve Çıtak, 2019). Aynı kanunun 6. maddesi, dönüşüm kararlarının yapı sahiplerinin en az üçte iki çoğunluğuyla alınabileceğini ve bu çoğunluğun sağlanması durumunda azınlık onayı aranmaksızın sürecin başlatılabileceğini hükme bağlamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023).

Yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm süreçlerindeki rolü, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesiyle tanımlanmıştır. Bu madde, belediyelere kendi sınırları içinde "kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı" ilan etme yetkisi vermektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). Öte

yandan, güncel verilere göre Türkiye genelinde yaklaşık 6 milyon konutun riskli yapı statüsünde olduğu ve bu yapıların dönüştürülmesi gerektiği belirtilmektedir (Demirdağ vd., 2023). Bu kapsamda, 6306 sayılı Kanun'un 7. maddesi uyarınca hak sahiplerine "Kentsel Dönüşüm Kredisi" ve "Kira Yardımı" gibi finansal destekler sağlanmakta; bu sayede sürece katılımın artırılması hedeflenmektedir (Beydemir, 2024). Öte yandan, uygulamada çeşitli yapısal zorluklar da dikkat çekmektedir. Türk (2021), bu sorunları üç başlık altında özetlemektedir: planlama eksiklikleri, karmaşık mülkiyet yapısı ve sosyal etkilerin göz ardı edilmesi. Örneğin, arsa birleşimi gibi teknik sorunlar, uzlaşma süreçlerinin uzunluğu ve finansman yetersizliği, dönüşüm projelerinin yavaşlamasına veya tamamen işlevsiz kalmasına neden olabilmektedir (Tekeli, 2016; Türk, 2021). Ayrıca, sosyal etki analizlerinin yeterince yapılmaması ve toplumsal hassasiyetin gözetilmemesi, projelerin yerel halk nezdinde meşruiyetini zayıflatmaktadır.

Bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları büyük ölçüde merkezi düzeyde yürütülen stratejik müdahaleler şeklinde planlanmıştır. Temel hedef, afetlere karşı dirençli kentler oluşturmak ve ekonomik sürdürülebilirliği desteklemektir. Bu hedeflerin başarıya ulaşabilmesi için hukuki süreçlerin şeffaf yürütülmesi, finansal kaynakların etkin kullanılması ve hak sahipleriyle güvene dayalı bir uzlaşma mekanizmasının tesis edilmesi gerekmektedir (Demirdağ vd., 2023).

Özetle, son yıllarda dönüşüm yaklaşımlarında belirgin bir paradigma değişikliği yaşanmaktadır. Büyük ölçekli ve merkezi müdahaleler yerine; mikro ölçekte, veri temelli, etaplara ayrılmış ve sürdürülebilirlik odaklı planlama stratejileri ön plana çıkmaktadır. Yerel yönetimler ve şehir plancıları da bu doğrultuda daha katılımcı ve esnek modeller geliştirmeye yönelmektedir.

2. Yöntem

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bu çalışmada; İstanbul ili Beykoz ilçesi, Kavacık semtinde kentsel dönüşümün yapılaşma dinamiklerine etkisi incelenmiştir. Özellikle az katlı yapılar veya tamamen boş durumdaki parsellerin (üzerinde kayıtlı yapı bulunmayan ve boş olan), dönüşüm sonrasında nasıl değişim göstereceği araştırılmıştır. Bu amaçla aşağıda belirtilen beş hipotez ileri sürülmüştür.

H1: Kentsel dönüşüm gerçekleşirse, mevcut az katlı veya boş arsa olan parsellerin ortalama kat sayısı anlamlı ölçüde artacaktır.

H2: Boş arsa olan parseller, dönüşüm sonrası daha yüksek kat artışı gösterecektir.

H3: Az katlı veya boş arsa olan parsellerin büyük bir kısmı Ticaret veya Ticaret+Konut imarlı alanlarda yer almaktadır.

H4: Ticaret imarlı parsellerin dönüşüm sonrası kat artışı, Ticaret+Konut imarlı parsellerden istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazladır.

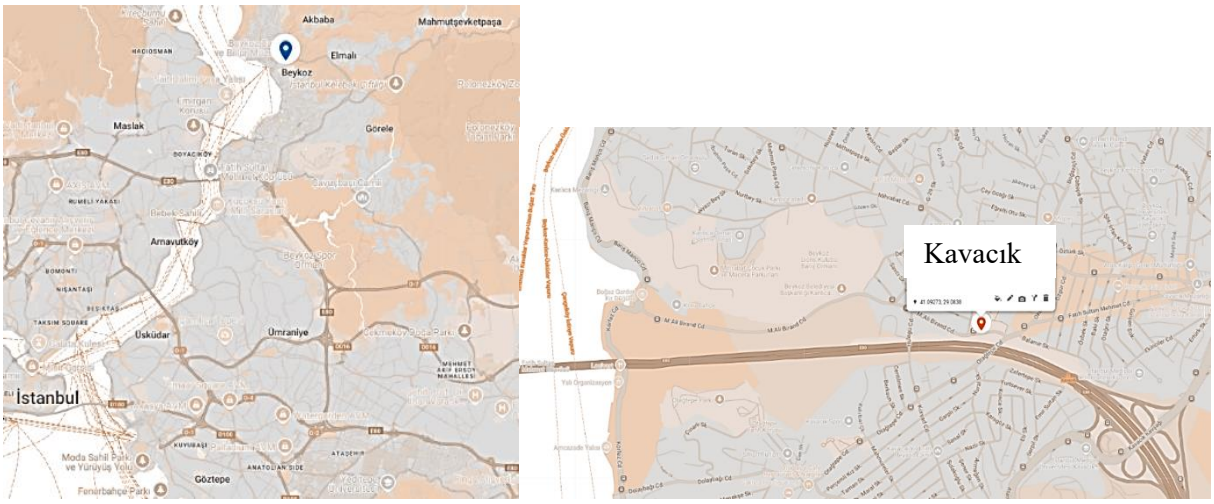
H5: Parsellerin dönüşüm sonrası izin verilen maksimum kat sayısını belirlemede, TAKS (Taban Alanı Katsayısı) ve KAKS (Kat Alanı Katsayısı) değerlerinin anlamlı bir etkisi vardır.

Bu hipotezler doğrultusunda, elde edilen bulguların kentsel planlama ve karar alma süreçlerine bilimsel bir temel oluşturması hedeflenmektedir.

2.1 Çalışma Sahasını Tanımlayıcı Bilgiler

Beykoz, İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan ve doğal topoğrafyası ile öne çıkan, toplam yüzölçümü 310 km² olan bir ilçedir. İlçenin arazi kullanım yapısı büyük ölçüde ormanlık alanlar, kırsal yerleşimler ve düşük yoğunluklu konut alanlarından oluşmaktadır (Beykoz Belediyesi, 2025; Beykoz Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü, 2018). Konum olarak, Marmara Denizi ve Karadeniz'e kıyısı

bulunan Beykoz, aynı zamanda İstanbul Boğazı geçişleri açısından stratejik bir noktada yer almaktadır (Şekil 1). TÜİK'in 2022 yılı verilerine göre, ilçenin toplam nüfusu yaklaşık 248.000 kişidir (TÜİK, 2022). Beykoz Belediyesi'ne bağlı toplam 45 mahalle bulunmakta olup, bunlar arasında Kavacık, Çubuklu, Kanlıca, Anadolu Hisarı ve Polonezköy gibi önemli yerleşim alanları da yer almaktadır (Beykoz Belediyesi, 2025; Beykoz Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü, 2018).

Şekil 1. İstanbul Beykoz İlçesi ve Kavacık Semti Konumu (Google Maps (2023)-Yazar Tarafından Düzenlendi).

İstanbul ili, Beykoz ilçesi, Kavacık Semti sınırları içerisinde yer alan toplam 1889 adet parsel, çalışma sahasını oluşturmaktadır. Parsel bazlı dönüşüm potansiyelinin sağlıklı biçimde analiz edilebilmesi amacıyla, kamuya ait alanlar (örneğin park, mezarlık ve dini tesisler) planlama dışı özel koşullara sahip mülkiyetler ile topografik veya hukuki açıdan yapılaşmaya uygun olmayan alanlar, çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu kapsamda örneklem seçiminde aşağıdaki ölçütler esas alınmıştır:

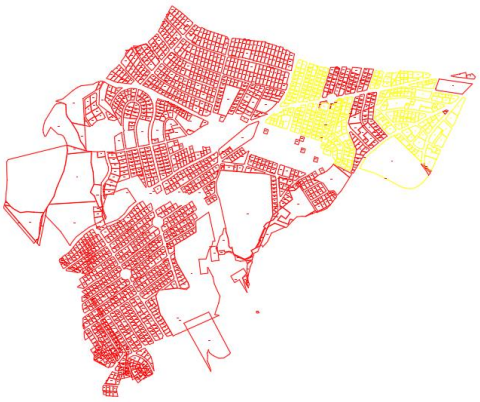
- İmar fonksiyonu "Konut", "Ticaret+Konut" veya "Ticaret" olan parseller,
- Mevcut durum ile izinli kat arasında yüksek fark (potansiyel yüksek) olan parseller,
- Mevcut yapılaşma durumu "boş" olan (kat sayısı = 0, yapı kaydı olmayan) veya 1 ila 3 kat arasında yapılaşmış düşük yoğunluklu parseller,
- Tapu alanı 250 m² ve üzeri olan, imar planı ile uyumlu gelişme potansiyeli taşıyan parseller

Ayrıca, örneklem seçiminde parsel büyüklüklerinin görece homojen olduğu ve ortalama tapu alanı bakımından birbirine yakın değerler gösteren yapı adaları öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, parsel büyüklüklerinin farklılık gösterdiği ve kat yükseklikleri açısından imar fonksiyonuna bağlı olarak sınırı aşan (örneğin 7,8,9 ve 13 kat gibi) münferit yapıların yer aldığı yapı adaları da nadir görülen yapılaşma örüntülerini de analiz edebilmek amacıyla, bu özellikteki parseller özellikle örnekleme dahil edilmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmada, belirtilen kriterlere göre yapılan eleme ve sınıflandırma sonucunda, toplam 248 adet parsel, araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir (Şekil 2). Söz konusu örneklem üzerinden imar planı verileri, kat sayısı, yapılaşma koşulları (TAKS, KAKS) ve fonksiyonel kullanım türleri analiz edilerek dönüşüm potansiyeli istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Parsel bilgileri, Beykoz Belediyesi e-imar bilgi sistemi, Beykoz Belediyesi'nden temin edilen dijital pafta bilgileri ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Elektronik Parsel Sorgulama sistemi üzerinden kamuya açık olarak paylaşılan veri tabanı, aracılığıyla elde edilmiştir. Ada-parsel bilgileri ile yapılaşma

öznitelik bilgilerinin yer aldığı çizelgeler excel programı ile hazırlanarak, SPSS (v.26) istatistiksel analiz programında etiketlenmiş ve analiz için hazır hâle getirilmiştir.

Şekil 2. İstanbul Beykoz İlçesi ve Kavacık Semti Mevcut Parseller ve Çalışma Sahası.

Veri setinde her bir parsel için aşağıdaki bilgiler hazırlanmıştır;

- İmar fonksiyonu (arsa kullanım türü: Konut, Ticaret, Ticaret+Konut vb.),
- Mevcut yapı yüksekliği (kat sayısı)
- İmar planında tanımlı yapılaşma koşulları (TAKS – Taban Alanı Katsayısı; KAKS – Kat Alanı Katsayısı)

Bu araştırma kapsamında belirlenen hipotezler ve eşleştirilmiş yöntemler aşağıda listelenmiştir;

- Hipotez 1 (H1) kapsamında, Eşleştirilmiş Örneklem t-Testi (Paired Samples t-Test) uygulanarak parsellerin mevcut kat sayıları ile imar planında izin verilen kat sayıları arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığı değerlendirilmiştir.
- Hipotez 2 (H2) Üzerinde yapı bulunmayan boş parseller ile mevcutta az katlı yapı bulunan parseller, kentsel dönüşüm sonrası elde edilecek potansiyel kat artışı açısından anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir.
- Hipotez 3 (H3) kapsamında, Frekans Analizi kullanılarak mevcut durumda az katlı (1-3 kat) veya yapı bulunmayan boş parsellerin dağılımı imar fonksiyonlarına (Ticaret, Ticaret+Konut, Konut vb.) göre belirlenmiştir.
- Hipotez 4 (H4) hipotezi kapsamında, bağımsız örneklemler için t-testi (Independent Samples t-Test) uygulanarak, Ticaret ve Ticaret+Konut imarlı parsellerin dönüşüm sonrası ortalama kat farkları arasındaki istatistiksel farklılık incelenmiştir.
- Hipotez 5 (H5) kapsamında, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi uygulanarak, TAKS ve KAKS parametrelerinin izin verilen maksimum kat sayısı üzerindeki etkileri incelenmiştir.
- Elde edilen bulguları desteklemek ve parsellerin dönüşüm potansiyellerini daha net ortaya koymak amacıyla K-Ortalamalar (K-Means) Kümeleme Analizi uygulanmış ve parseller sahip oldukları imar parametrelerine göre 3 kümeye ayrılmıştır.

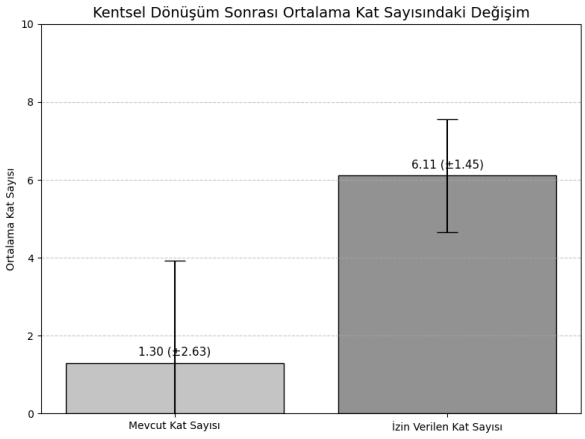
3. Bulgular

3.1 Kentsel Dönüşüm ile Az Katlı veya Boş Parsellerde Kat Sayısı Artışı

Çalışma kapsamında oluşturulan veri setinde yer alan 248 parselde; her parselin fonksiyonu ve kat sayısı analiz veri setine işlenmiştir. Yapı kaydı bulunmayan parseller, analiz kapsamında boş parsel olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak, her parselin imar fonksiyonu (konut, ticaret, karma kullanım vb.) ve güncel imar durumu bilgisi de veri setine dâhil edilmiştir.

Araştırma kapsamında, mevcut kat sayısı ile imar planlarında belirtilen izinli maksimum kat sayısı karşılaştırılarak, parsellerin kentsel dönüşüm sonrası sahip olabilecekleri yapı yoğunluğu artış potansiyeli analiz edilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen H1 hipotezinin test edilmesi amacıyla, aynı parsellerin mevcut ve izin verilen kat sayılarının ortalamaları arasındaki farkı ölçmekte kullanılan (Şavkay, 2025) Eşleştirilmiş Örneklem t-Testi (Paired Samples t-Test) uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, mevcut kat sayısının ortalaması 1,30 (±2,63), imar planına göre izin verilen kat sayısının ortalaması ise 6,11 (±1,45) olarak bulunmuştur. Bu değerler, parsellerin ortalama yaklaşık 4,81 katlık bir artış potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Şekil 3).

Gerçekleştirilen eşleştirilmiş t-testi sonuçlarına göre, mevcut kat sayıları ile imar planında belirtilen izinli kat sayıları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t(247) = 66,29$; $p < 0,001$). Bu sonuç, mevcut yapılaşma düzeyi düşük olan ya da boş durumdaki parsellerin, imar planında tanımlanan maksimum kat sayısına göre önemli ölçüde daha yüksek yapılaşma potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır. Saptanan bu farkın, imar planlarında belirtilen maksimum 5 veya 8 kat yapılaşma izinleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Kentsel Dönüşüm Sonrası Ortalama Kat Sayısındaki Değişim.

3.2 Üzerinde Yapılaşma Olmayan Parsellerde Kat Artış Potansiyeli

Analiz kapsamında, üzerinde yapı bulunmayan boş parseller (veya üzerinde kayıtlı yapı bulunmayan, boş kabul edilen) ile mevcutta az katlı yapı bulunan parsellerin, kentsel dönüşüm sonrası potansiyel kat artışı açısından anlamlı derecede farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu analizde, yalnızca boş (0 kat) ve az katlı (1–3 kat) parseller değerlendirmeye alınmış; 4 kat ve üzeri yapılaşmış parseller analiz dışında bırakılmıştır. Bu sınırlama, dönüşüm sonrası kat artışı potansiyelinin daha belirgin olduğu düşük yoğunluklu alanların karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlamaktadır.

Mevcut durumda, boş parsellerin kat artışı potansiyeli, imar planında izin verilen maksimum kat sayısına (5 veya 8 kat) eşit kabul edilmiştir. Az katlı yapı bulunan parsellerde ise mevcut kat sayısı (çoğunlukla 1-3 kat) izin verilen maksimum kat sayısından çıkarılarak potansiyel kat artışı

hesaplanmıştır. Bu iki grubun kat artış potansiyelleri arasındaki fark, Bağımsız İki Örneklem t-Testi (Independent Samples t-Test) kullanılarak karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Boş ve Az Katlı Parsellerin Kat Artış Potansiyelinin Karşılaştırılması

Parsel Türü	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ortalaması
Boş Parseller (0 kat)	186	6,16	1,465	0,107
Az Katlı Parseller (1-3 kat)	24	2,54	0,509	0,104

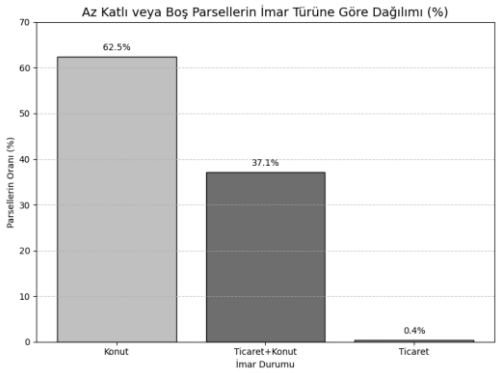
t(86,228) = 24,219; p < 0,001; Ortalama farkı (Mean Difference) = 3,62; %95 Güven Aralığı (Confidence Interval) = [3,323 – 3,917]

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda, boş parsellerin ortalama kat artış potansiyeli (M=6,16), az katlı yapı bulunan parsellerin ortalama kat artış potansiyelinden (M=2,54) anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (t(86,228)=24,219; p<0,001). Bu bulgu, boş parsellerin kentsel dönüşüm açısından daha yüksek bir yapılaşma potansiyeline sahip olduğunu ve dönüşüm süreçlerinde öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Az katlı yapı bulunan parsellerde ise, mevcut yapılaşma nedeniyle potansiyel kat artışı sınırlandırılmaktadır. Bu sonuçlar, boş parsellerin dönüşüm süreçlerinde öncelikli değerlendirme için daha uygun olduğunu işaret etmektedir. H2 hipotezi kapsamında yapılan bağımsız iki örneklem t-testi sonucunda, boş parsellerin kat artışı potansiyelinin (M=6,16), az katlı yapı bulunan parsellerden (M=2,54) anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilerek H2 hipotezi doğrulanmıştır.

3.3 Az katlı Yapılaşmanın ve Yapılaşmanın Olmadığı Parsellerin İmar Fonksiyonlarına Göre Dağılımı

Kentsel dönüşüm potansiyeli taşıyan parsellerin mevcut durumu incelendiğinde, Kavacık semtindeki ticaret ve karma kullanım alanlarında, düşük katlı ya da boş yapılaşmaların ağırlıkta olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, ticaret ve ticaret+konut imarlı bölgelerin dönüşüm açısından önemli bir yapılaşma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Analiz bulgularına göre, incelenen parsellerin %62,5'i konut imarlı alanlarda, %37,1'i ticaret+konut (karma kullanım) alanlarında, yalnızca %0,4'ü ise ticaret imarlı alanlarda yer almaktadır (Şekil 4). Bu bağlamda, H3 hipotezi beklenenin aksine veriler tarafından desteklenmemiştir: Az katlı veya boş parseller, belirli bir oranda ticaret+konut imarlı bölgelerde yer almakla birlikte, daha yüksek oranda yapılaşmanın olduğu konut alanlarında yoğunlaşmaktadır. Elde edilen bulgular, dönüşüm potansiyeli açısından değerlendirildiğinde, kentsel yapı stokunun ağırlıklı olarak konut ve karma kullanım bölgelerinde yeniden gelişmeye açık olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Az katlı veya boş durumdaki parsellerin imar türüne göre dağılımı.

3.4 Ticaret veya Ticaret-Konut İmarlı Parsellerde Kat Artışı

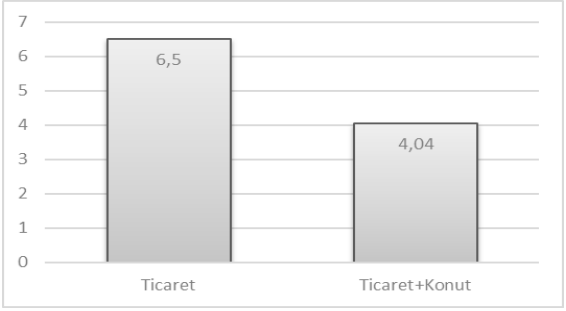
Araştırma kapsamında, kentsel dönüşüm potansiyeli taşıyan parsellerin güncel imar durumları yeniden incelenmiş ve bunların Ticaret veya Ticaret+Konut kullanımına sahip olduğu görülmüştür. Söz konusu parsellerde, mevcut durum ile izin verilen kat sayısı arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı H4 hipotezi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu amaçla, bağımsız örneklemler için t-testi kullanılmış ve analiz sonuçları Tablo 2'de özetlenmiştir. Analizler, bağımlı değişkenin "kat farkı (izin verilen – mevcut)" ve bağımsız değişkenin "imar fonksiyonu (Ticaret veya Ticaret+Konut)" olduğu şekilde gerçekleştirilmiştir. SPSS üzerinden yapılan bağımsız örneklemler için t-testi analizine göre, Ticaret imarlı parsellerdeki ortalama kat farkı 6.50, Ticaret+Konut imarlı parsellerde ise 4.04 olarak hesaplanmıştır (Şekil 5). Levene testi sonucu varyansların eşit olmadığı görülmüş ($F=29.705$; $p < 0.001$). Levene testi, iki veya daha fazla grup arasındaki veri dağılımlarının (varyansların) birbirine eşit olup olmadığını istatistiksel olarak kontrol eden bir yöntemdir (Şavkay, 2024); bu sonuç, t-testinde "varyanslar eşit varsayılmamıştır" yaklaşımının kullanılmasını gerektirmiştir. Elde edilen sonuçlara göre gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t(126.439) = -7.282$; $p < 0.001$; %95 GA: −3.130 ile −1.793). Bu bulgular, Ticaret imarlı parsellerin kat artış potansiyelinin Ticaret+Konut imarlı parsellerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymakta ve H4 hipotezini doğrulamaktadır.

Tablo 2. Ticaret ve Ticaret+Konut İmar Durumlarına Göre Analiz Sonuçları

Grup	N (Parsel Sayısı)	Ortalama Kat Farkı	Standart Sapma
1 - Ticaret+Konut	156	4.04	1.692
2 - Ticaret	92	6.50	2.971
Levene Testi (Varyans Eşitliği):			
F = 29.705, p < 0.001 (Varyanslar eşit değil).			
T-Testi Sonuçları (Equal variances not assumed):			
t(126.439) = −7.282			
p < 0.001 (İstatistiksel olarak anlamlı fark var)			
Ortalama fark: −2.462			
%95 güven aralığı: (−3.130, −1.793)			

Bağımlı Değişken: Kat Farkı (İzin Verilen – Mevcut), Bağımsız Değişken: İmar durumu (Ticaret veya Ticaret+Konut)

Kat artış potansiyeli: Grup 1 (Ticaret+Konut) < Grup 2 (Ticaret)

Şekil 5. Ticaret veya Ticaret-Konut İmarlı Parsellerde Ortalama Kat Artışı

Bu bulgu, ticaret alanlarında yer alan parsellerin, genellikle daha yüksek KAKS değerleri veya esnek yükseklik sınırlamaları gibi imar hakları bakımından, karma (ticaret+konut) kullanımlı alanlara kıyasla daha avantajlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ticaret imarlı bölgelerde dönüşüm sonrası elde edilebilecek yapılaşma yoğunluğunun yüksek olması, bu alanların dönüşüm potansiyelini artıran önemli bir faktördür. Buna karşılık, karma kullanımlı bölgelerde fonksiyonel yoğunluğun konut ve ticaret arasında paylaşılması ile plan kısıtlamalarının birlikte değerlendirilmesi, kat artışı potansiyelini nispeten daha sınırlı hâle getirebilmektedir.

3.5 TAKS ve KAKS Oranlarının İzin Verilen Kat Sayısına Etkisi

TAKS ve KAKS değişkenlerinin, bağımlı değişken olarak tanımlanan imar planında izin verilen maksimum kat sayısı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizde bağımsız değişkenler TAKS (Taban Alanı Katsayısı) ve KAKS (Kat Alanı Katsayısı) değerleridir. Analiz sonuçlarına göre regresyon modeli oldukça güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (R^2=0,965; F(2,246)=3410,177; p<0,001). Değişkenlerin katsayıları değerlendirildiğinde, KAKS'ın izin verilen kat sayısını pozitif yönde anlamlı şekilde artırdığı (β=1,612; p < 0,001) belirlenmiştir (Tablo 3). Buna karşılık, TAKS değişkeninin izin verilen kat sayısı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır (β = 1,297; p = 0,575). Bu bulgular ışığında, izin verilen kat sayısını belirlemede yalnızca KAKS değerinin istatistiksel olarak anlamlı etkisi bulunmakta, TAKS değişkeninin etkisi ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla H5 hipotezi kısmen doğrulanmıştır.

Tablo 3: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Katsayı (β)	Std. Hata	t Değeri	p-değeri
Sabit	4,606	0,485	9,512	<0,001
KAKS	1,612	0,063	25,565	<0,001
TAKS	1,297	2,308	0,562	0,575 (ns)

R = 0,983, R^2 = 0,965, Düzeltilmiş R^2 = 0,965; F(2,246) = 3410,177; p < 0,001; (ns): istatistiksel olarak anlamlı değil

3.6 Kümeleme Analizi ile Dönüşüm Potansiyeli Gruplandırılması

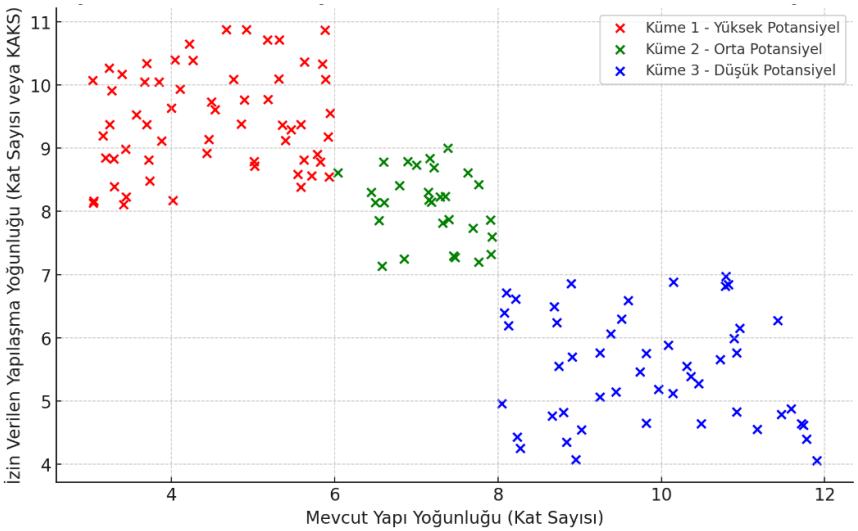
Parsellerin dönüşüm potansiyellerine göre gruplandırılması amacıyla k-means kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizde üç küme (k=3) belirlenmiş olup, parseller sahip oldukları mevcut yapı durumları ve imar hakları açısından sınıflandırılmıştır (Şekil 6).

Küme 1- Yüksek Potansiyel: Bu küme, mevcut durumda yapı bulunmayan veya yalnızca çok az katlı (çoğunlukla tek katlı) yapılar içeren ve imar planında izin verilen kat sayısı yüksek olan parsellerden oluşmaktadır. KAKS değerleri yüksek olup, bu parsellerin dönüşüm sonrası yapılaşma potansiyeli en yüksek seviyededir. Kentsel dönüşüm açısından birincil derecede öncelikli olarak değerlendirilebilirler.

Küme 2- Orta Potansiyel: Bu küme, mevcutta kısmen yapılaşmış (genellikle 1-3 katlı) parsellerden oluşmaktadır. Bu parsellerin izin verilen kat sayıları ortalama seviyede (yaklaşık 4-5 kat civarı) olup, Ticaret+Konut karma kullanım alanlarında veya orta yoğunluklu ticaret alanlarında yer almaktadırlar. Bu kümedeki parsellerin mevcut yapılaşma durumundan ötürü potansiyel kat artışı, Küme 1'e göre daha kısıtlıdır.

Küme 3- Düşük Potansiyel: Bu kümede yer alan parsellerin mevcut yapılaşma düzeyi, çoğunlukla izin verilen kat sayısına yakın (5–8 kat) olup, bazı örneklerde mevcut kat sayısı izin verilen sınırları aşarak 7 ila 13 kat arasında değişmektedir. Bu nedenle, söz konusu parsellerin dönüşüm sonrası kat artışı

potansiyeli sınırlı kalmakta ve fiziksel dönüşüm açısından daha düşük öncelikli alanlar olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 6. Parsellerin Dönüşüm Potansiyeline Göre Kümeleme Analizi.

Kümeleme analizi bulguları, önceki istatistiksel analizlerle tutarlılık göstermektedir. Analiz sonucunda elde edilen Küme 1, büyük ölçüde boş ya da düşük yoğunlukta yapılaşmış parselleri içermekte olup, bu alanlar yüksek dönüşüm potansiyeline sahiptir. Bu bulgu, boş parsellerin dönüşüm sonrası daha yüksek kat artışı göstereceğini öngören H2 hipotezini destekler niteliktedir. Öte yandan, Küme 3, mevcut yapılaşma yoğunluğu yüksek olan ve bu nedenle dönüşüm potansiyeli sınırlı kalan parselleri kapsamaktadır.

4. Tartışma

Araştırma kapsamında yapılan analizler, Beykoz ilçesi Kavacık semtinde kentsel dönüşüm potansiyelinin parsel ölçeğinde homojen dağılmadığını göstermektedir. Bulgular, mevcut yapı yoğunluğu, imar fonksiyonları ve planlama parametreleri arasındaki etkileşimlerin parsel bazında farklı sonuçlar ürettiğini ortaya koymuştur. Özellikle boş parsellerin, mevcut az katlı yapılarla karşılaştırıldığında daha yüksek kat artışı imkânı sunduğu gözlemlenmiş; bu durum, kentsel dönüşüm kapasitesini etkileyen temel değişkenlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Kümeleme analizi sonuçları, en yüksek potansiyele sahip grupların büyük ölçüde boş ya da düşük yoğunluklu parsellerden oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgu, kentsel dönüşüm süreçlerinde boş parsellerin önceliklendirilmesinin yıkım ve yeniden inşa kaynaklı ekonomik maliyetlerin azaltılmasına katkı sağladığını ve kısa vadede daha görünür sonuçların elde edilmesine olanak tanıdığını ortaya koymaktadır.

Elde edilen sonuçlar, dönüşüm potansiyelinin yalnızca mevcut yoğunlukla sınırlı olmadığını; imar fonksiyonlarının da bu süreçte belirleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Nitekim ticaret imarlı parsellerin, karma kullanımlı (ticaret+konut) parsellerden istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek kat artış potansiyeli sunduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan tablo, söz konusu parsellerde tanınan daha yüksek emsal (KAKS) değerleri ve esnek yükseklik sınırlarıyla açıklanabilmektedir. Ancak ticaret imarlı parsellerin sayısının oldukça sınırlı (%0,4) olması, pratikte dönüşümün esas olarak konut ve karma kullanımlı alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, teorik olarak en yüksek dönüşüm kapasitesine sahip alanların ticaret bölgeleri olması dikkat çekici olmakla birlikte, sayısal üstünlüğün konut ve karma alanlarda bulunması, dönüşüm politikalarının “nitelik” (yüksek potansiyel) ile “nicelik” (yaygınlık) arasında denge gözetmesini gerekli kılmaktadır.

Planlama parametrelerine ilişkin analizler de dönüşüm dinamiklerinin hangi eksende şekillendiğini daha net ortaya koymaktadır. Çoklu regresyon sonuçları, izin verilen maksimum kat sayısının belirlenmesinde yalnızca KAKS değerinin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu, TAKS değişkeninin ise belirleyici bir rol üstlenmediğini göstermiştir. Bu bulgu, dönüşüm kapasitesinin esasen toplam inşaat alanını tanımlayan emsal değeri üzerinden şekillendiğini; parsel taban alanı oranının ise sınırlayıcı bir unsur olarak öne çıkmadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, boş veya düşük yoğunluklu parsellerde yüksek dönüşüm potansiyelinin gözlenmesi ile KAKS'ın belirleyici etkisi birbirini tamamlayan sonuçlar olarak değerlendirilmektedir.

Kümeleme analizi ayrıca, farklı parsel tipleri arasında stratejik önceliklerin belirlenmesine yönelik ipuçları sunmaktadır. Boş veya düşük yoğunluklu ve yüksek emsalli parsellerin oluşturduğu "yüksek potansiyelli" kümeler, kısa vadede hızlı ve verimli dönüşümün gerçekleştirilebileceği alanları işaret etmektedir. Buna karşılık, mevcut yapılaşması izin verilen sınırları doldurmuş ya da aşmış olan "düşük potansiyelli" parsellerin dönüşümü, ancak uzun vadeli stratejiler, parsel birleşmeleri veya özel teşvik mekanizmaları aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Orta düzey potansiyele sahip karma kullanım alanları ise hem konut hem de ticaret fonksiyonlarını içermesi nedeniyle aşamalı ve dengeli dönüşüm politikalarıyla ele alınması gereken bölgeleri temsil etmektedir. Bu farklılaşmalar, dönüşüm stratejilerinin parsel gruplarına göre farklılaşan, çok katmanlı bir yaklaşımı zorunlu kıldığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kentsel dönüşümün tek tip bir politika yaklaşımıyla yönetilemeyeceği; aksine, parsel ölçeğinde farklılaşan fiziksel koşullar, imar hakları ve kullanım türlerine duyarlı, çok boyutlu bir planlama stratejisi gerektirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu araştırma, parsel bazlı ve veriye dayalı analizlerin, yerel yönetimlerin dönüşüm politikalarında daha hedefli, sürdürülebilir ve bağlamsal olarak uyumlu kararlar geliştirmesi açısından önemli bir araç sunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuçlar ve Öneriler

Elde edilen bulgular ışığında, Beykoz ilçesi Kavacık semti özelinde kentsel dönüşüm potansiyelinin, özellikle konut ve ticaret+konut karma kullanım bölgelerindeki boş veya az katlı yapılaşmış parsellerde görece yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu parsellerin yeniden geliştirilmesi, bölgedeki yapı yoğunluğunu artırarak ekonomik canlılığa da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; örneğin merkezi konumda bulunan bir ticaret+konut karma imarlı parselin kentsel dönüşüm sayesinde, bölgenin siluetine ve ekonomik canlılığına olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Bu durum, kentsel dönüşümün ekonomik boyutu açısından değerlendirildiğinde, dönüşüm projelerinin finansal sürdürülebilirliği de kolaylaştırılabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, araştırma bulguları; kentsel dönüşüm uygulamalarında önceliklendirme yaparken özellikle boş veya az yoğunluklu, konut ve karma (ticaret+konut) kullanımlı parsellerin bir adım öne alınması gerektiğini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarının bir diğer önemli çıktısı, TAKS ve KAKS oranlarının izin verilen kat sayısı üzerindeki belirleyici etkisi olduğudur. Özellikle KAKS değerlerinin dönüşüm sonrası elde edilecek kat sayısını belirlemede önemli olduğu görülmüştür. Nitekim kaynak dizindeki araştırmalar da belediyelerin kentsel dönüşümü hızlandırmak için kat veya emsal artışı gibi teşvikler sunmasının önemine dikkat çekmektedir. Ancak yoğunluk artışı konusunda dengeli ve dikkatli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği, çünkü kontrolsüz yapı yoğunluğu artışları sosyal ve teknik altyapı kapasitesini zorlayarak kent standartlarını zedeleyebileceği de savunulmaktadır (Karakurt Tosun, 2018). Bu nedenle, emsal artışı kararları alınırken ortaya çıkacak ek nüfus ve yapı yoğunluğunun getireceği altyapı ihtiyaçları (yol, otopark, yeşil alan, okul vb.) dikkate alınmalı ve dönüşüm planlamasına dahil edilmelidir.

Çalışmanın kümeleme analizi sonuçları, kentsel dönüşüm önceliklendirme süreçlerinde bilimsel ve veriye dayalı karar vermeye yönelik önemli katkılar da sağlamaktadır. Nitekim, benzer veri odaklı yaklaşımların uluslararası literatürde de öne çıktığı görülmektedir. Jin vd. (2023), arazi kullanım farklılıklarını dikkate alan sınıflandırma modelleri aracılığıyla, kentsel alanlardaki verimsiz parsellerin dönüşüm açısından önceliklendirilmesini sağlamaya yönelik yöntemler geliştirmiştir. Bu tür analizlerin Türkiye'de de parsel bazlı planlama kararlarına entegre edilmesi, kaynakların daha etkin kullanılmasına katkı sunacaktır.

Politik ve planlama önerileri olarak bu bulgular değerlendirildiğinde, Beykoz ilçesi özelinde ve benzer kentsel dönüşüm alanlarında uygulanabilecek politika ve planlama önerileri aşağıdaki şekilde geliştirilebilir:

- Öncelikli dönüşüm alanlarının belirlenmesi gerekliliği: Bu çalışma, belirli imar özelliklerine ve yapı yoğunluk durumlarına sahip parsellerin dönüşüm açısından daha yüksek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. İlçe belediyelerinin kentsel dönüşüm stratejilerini oluştururken, özellikle boş veya az yoğunluklu parselleri öncelikli dönüşüm alanları olarak belirlemeleri ve kamu kaynaklarını bu doğrultuda yönlendirmeleri, araştırmanın bulguları ışığında önerilmektedir.

- Boş parsellerin dönüşüm projelerine dahil edilmesi gerekliliği: Boş parsellerin dönüşümdeki avantajları dikkate alınarak, bu parsellerin dönüşüm uygulamalarına dâhil edilmesi, süreçlerin hızlı ilerlemesine ve ekonomik sürdürülebilirliğin artırılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. İlçe belediyelerinin, bu kapsamda mülkiyet sorunları daha az olan bu arsaların dönüşüm projelerinde kullanılmasını teşvik edici imar hakları transferleri ve kamu-özel ortaklık modellerini değerlendirebileceği hali hazırda uygulaması bilinen durumlardır.

- Kümeleme analizine dayalı dönüşüm planlaması: Yapılan kümeleme analizi sonuçlarına dayanarak, yüksek potansiyele sahip kümeler için kısa vadeli bir uygulama programı hazırlanabilir. Bu bölgelere yönelik imar planı revizyonları, altyapı yatırımları ve finansman modelleri hızlı şekilde devreye alınabilir. Daha düşük potansiyelli kümeler ise uzun vadeli planlarla değerlendirilebilir.

- Plan kararlarının gözden geçirilmesi ve dengeli emsal artışları: Bazı bölgelerde mevcut plan kararlarının düşük yapı yoğunluğu öngörmesi nedeniyle ekonomik dönüşüm yapılamıyorsa, imar planı hükümlerinde kontrollü bir revizyon yapılabilir. Bu süreçte, kentsel tasarım ilkeleri ve sürdürülebilirlik hedefleri korunarak, yatay mimari ve ekonomik yoğunluk artışı arasında dengeli çözümler üretilmelidir. Özellikle deprem riski gibi kritik faktörlerin göz önüne alındığı İstanbul mega kenti özelinde, güvenli yapılaşmayı teşvik ederken kent silueti ve altyapıyı gözeten dönüşüm politikalarının geliştirilmesi önemlidir.

Çalışmanın Kısıtları:

Bu araştırma, kentsel dönüşüm sonucunda ortaya çıkabilecek yoğunluk artışlarının büyüklüğü ve mevcut planlama parametrelerinin etkisi konusunda İstanbul'un benzer durumdaki diğer ilçeleri için de kıyaslama yapma imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca Beykoz'a özgü olmayıp, benzer yerleşmelerde uygulanabilecek bir analiz yönteminin örneği olarak değerlendirilebilir. Araştırma, statik plan verilerine dayandığı için imar planlarında olası değişiklikler veya güncellenen yönetmeliklerin etkisi henüz dikkate alınmamıştır.

Bu çalışmada kullanılan kümeleme analizi, yalnızca belirli değişkenlerle (arsa durumu, imar türü, mevcut kat sayısı vb.) gerçekleştirilmiştir. Farklı veya daha fazla değişken eklendiğinde (örneğin parsel büyüklüğü, bulunduğu mahalledeki arsa fiyatları, deprem risk düzeyi vb.) elde edilecek kümeler değişebilir. Bu durum, önerilen önceliklendirme stratejilerinin veri seçimine duyarlı olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, benzer analizleri yapacak araştırmacıların veri setlerini geniş tutmaları ve sonuçları çok yönlü doğrulamalarla desteklemeleri önerilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, bu çalışmada Beykoz ilçesi Kavacık semtinin mevcut imar fonksiyonu ve yapı stoğu temel alınarak, kentsel dönüşümle ortaya çıkabilecek yapı yoğunluğu artışı sayısal ve mekânsal analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, dönüşüm planlamasında hangi parsellerin öncelikli potansiyele sahip olabileceğine dair önemli göstergeler sunmakta; bu yönüyle hem yerel yönetimlere stratejik düzeyde yol gösterici olmakta hem de kentsel dönüşüm literatürüne planlama ölçeğinde katkı sağlamaktadır.

Gelecek Araştırmalar:

Gelecekte farklı kentlerde veya daha geniş bölgelerde gerçekleştirilecek çalışmalar, bu araştırmada kullanılan yöntem ve araçlardan yararlanarak kentsel dönüşüm potansiyelini haritalandırabilir ve mekânsal karşılaştırmalar sunabilir. Özellikle İstanbul genelini kapsayan, tüm ilçeleri içeren bir çalışma; kentin dönüşüm stratejisi açısından hangi bölgelerin öncelikli olduğunu belirlemeye yönelik kapsamlı bir yol haritası sağlayacaktır. İlaveten, mülkiyet yapısı, sosyoekonomik göstergeler ve afet risk analizleri gibi değişkenlerin de entegre edildiği daha bütüncül değerlendirmeler, kentsel dönüşüm planlamasına daha derinlikli katkılar sunabilir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.*

Finansal Destek*: Finansal destek bulunmamaktadır.*

Teşekkür: *T.C. BEYKOZ BELEDİYE BAŞKANLIĞI Plan ve Proje Müdürlüğü'ne izin ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz.*

KAYNAKÇA:

Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 24*(2), 57–82.

Balaban, O. (2012). The negative effects of construction boom on urban planning and the environment in Turkey: Unravelling the role of the public sector. *Habitat International, 36*(1), 26–35. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2011.05.003.

Beydemir, A. G. D. M. (2024). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yönelik Teşvik Politikası Araçları. *Vergi Sorunları Dergisi*, (433).

Beykoz Belediyesi. (2025). İmar bilgileri. Beykoz Belediyesi Resmî Web Sitesi. https://beykoz.bel.tr/sayfa/2/1/imar, (Erişim tarihi: 1 Mart 2025).

Beykoz Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü. (2018). 1/1000 ölçekli geri görünüm ve etkilenme bölgesi koruma amaçlı revizyon uygulama imar planı açıklama raporu (2. Etap). Beykoz Belediyesi Yayınları. https://sehirplanlama.ibb.istanbul/ust-olcekli-planlar/ (Erişim tarihi: 1 Haziran 2025).

Brownhill, S. (1990). Developing London's Docklands: *Another Great Planning Disaster* (Paul Chapman, London).

Caves, R. W. (2004). *Encyclopedia of the City.* Routledge.

Citaristi, I. (2022). United nations human settlements programme—UN-habitat. In The Europa directory of international organizations 2022 (pp. 240-243). Routledge.

Chan, E. H. W., & Lee, G. K. L. (2008). Critical factors for improving social sustainability of urban renewal projects. *Social Indicators Research, 85*(2), 243–256. https://doi.org/10.1007/s11205-007-9089-3.

Demirdağ, M., Özkan, H., & Ergün, T. (2023). The coordination of actors in urban regeneration projects: Fikirtepe, Istanbul. *İdealkent, 15*(40), 60–68. https://doi.org/10.31198/idealkent.1242717.

Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Social Indicators Research, 103*(2), 289–308. https://doi.org/10.1007/s11205-010-9771-0

Dülgeroğlu Yüksel, Y. (2023). Some thoughts on urban renewal and natural disasters. *Journal of Technology in Architecture Design and Planning, 1*(2), 84–92. https://doi.org/10.26650/JTADP.23.001

Eizenberg, E., & Jabareen, Y. (2017). Social sustainability: A new conceptual framework. *Sustainability, 9*(1), 68. https://doi.org/10.3390/su9010068

Elmas, E. S. (2022). Kentsel Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Kazandırmada Kentsel Tasarım Çalışmalarının Önemi: "Beykoz-Karlıtepe Kentsel Tasarım Rehberi Örneği". *Kent Akademisi*, 15(D.Ü. 2. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu Özel Sayısı), 1-22. https://doi.org/10.35674/kent.1013928

Google. (2023). Beykoz, İstanbul, Türkiye. Google Haritalar. Erişim tarihi: 16 Mart 2025, Erişim adresi:https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1QKpp85sB5Sa6_ILZf5pw5pbjznKoQgw&ll=41.093061229978844%2C29.07967891845207&z=16

Gümüşboğa, B. (2009). Katılım ekseninde kentsel dönüşüm: Altındağ Aktaş Mahallesi örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Güzey, Ö. (2016). The last round in restructuring the city: Urban regeneration becomes a state policy of disaster prevention in Turkey. *Cities*, 50, 40-53.

Ha, S. K. (2001). Substandard settlements and joint redevelopment projects in Seoul. *Habitat International*, 25(3), 385-397.

Haksever, T., & Çıtak, C. (2019). The coordination of actors in urban regeneration projects: Fikirtepe, Istanbul. *Journal of Contemporary Urban Affairs, 3*(2), 114–123.

Hämäläinen, S., Fey, K., & Selonen, V. (2018). Habitat and nest use during natal dispersal of the urban red squirrel (Sciurus vulgaris). *Landscape and Urban Planning*, 169, 269-275.

Hao, Z., & Wang, Y. (2023). Evaluation of socio-economic-ecological environmental benefits of urban renewal projects based on the coupling coordination degree. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(19), 56946-56968.

Harvey, D. (2017). The right to the city. *In Citizenship rights* (pp. 465-482). Routledge.

Hassan, A., & Lee, J. (2015). An overview of global trends in urban regeneration trials and policies. *Land Use Policy, 48*, 199–212. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.04.029

Jin, R., Huang, C., Wang, P., Ma, J., & Wan, Y. (2023). Identification of inefficient urban land for urban regeneration considering land use differentiation. *Land*, 12(10), 1957.

Karaman, O. (2013). Urban transformation in Istanbul: Reconfigured spaces, robotic lives. *International Journal of Urban and Regional Research, 37*(2), 715–733. https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01163.x

Karakurt Tosun, E. (2018). Yaşanabilir kentler inşa etme sürecinde kentsel dönüşüm çalışmalarının analizi: Bursa örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(Özel Sayı 1), 17–30.

Kaplan, O. (2017). 5366 sayılı Kanun kapsamında yenileme alanlarında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreci üzerine bir deneme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 275–304.

Kısar Koramaz, E.; Koramaz, T.K.; Özer, Ö. (2018). Urban transformation through property-led regeneration: A case of building renewals in Istanbul. *ITU A|Z*, 15(2), 183–196. https://doi.org/10.5505/itujfa.2018.95815

Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. K. (Eds.). (2023). *The planetary gentrification reader*. New York, NY, USA: Routledge.

Özsoy, E., & Görgülü, T. (2022). Kentsel dönüşüm uygulamalarının süreç ve fiziksel mekâna etkilerinin Kayseri Sahabiye Mahallesi kentsel dönüşüm örneği üzerinden irdelenmesi. *Megaron*, 17(1), 51–67. https://doi.org/10.14744/MEGARON.2021.88964.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü [TKGM]. (2025). *Bina Bilgisi.* Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS). Erişim adresi: https://www.tkgm.gov.tr. (Erişim tarihi: 1 Mart 2025).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Kentsel Dönüşüm Eylem Planı. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. https://csb.gov.tr/kentsel-donusum-eylem-plani-aciklandi-bakanlik-faaliyetleri-28602

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2023). 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 6306 Sayılı Kanun. Erişim T. 01 Ocak 2025, https://www.mevzuat.gov.tr

Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de kent-kır karşıtlığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri* (Vol. 2). artcivic.

Turok, I. (2012). Cities, regions and competitiveness. *In Regional Competitiveness* (pp. 79-93). Routledge.

Turk, S. S. (2021). Three key issues of urban renewal: Approaches for Turkey. Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning, 2(2), 206-221.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. *Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.*

Sharifi, A. (2016). A critical review of selected tools for assessing community resilience. *Ecological indicators*, *69*, 629-647.

Smith, N. (1982). Gentrification and uneven development. *Economic geography*, 58(2), 139-155.

Şavkay, D. (2024). Levene Testi Nedir? (SPSS). SPSS Yardımı İstatistik Merkezi. (Erişim tarihi: 12 Ağustos 2025).

Şavkay, D. (2025). *SPSS ile Bağımlı Örneklem T-Testi (Resimli)*. SPSS Yardımı İstatistik Merkezi. (Erişim tarihi: 12 Ağustos 2025).

Uysal, Ü. E. (2012). Sulukule: Kentsel dönüşüme etno-kültürel bir direniş. *Toplum ve Demokrasi*, 7(14), 136–159.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The urban planners of Istanbul and other fast-growing cities are often tasked with finding underdeveloped urban parcels that are capable of supporting density growth to meet the goals of sustainability and resiliency overall. Many of the low-density areas also include vacant land. Zoning regulations allow for developers to build higher densities in most areas. Most urban transformation research focuses on large-scale interventions and umbrella policy frameworks and does not touch on the idea of redevelopment potential at the parcel level. This research examined the development potential of low-density and vacant parcels in the Beykoz district of Istanbul using data, and it stated that vacant and developed low-rise lots may have significantly different additional building capacity. It also outlined and used data to assess the implications from a redevelopment project for new floor area, which should force stakeholders involved in urban renewal decisions to be more strategic and location oriented.

Research Questions

To pursue the objectives of this study, a series of hypotheses and questions were selected to the redevelopment of parcels in Beykoz:

• Utilization Gap (H1): Is there significantly different building heights proposed between building heights currently built versus entitlements available under the zoning?

• Vacant vs. Built Potential (H2): Are the entirely vacant parcels demonstrating more additional floors than low-rise parcels?

• Zoning Distribution (H3): What is the actual distribution of low-rise or vacant use of land within the individual zones (residential, commercial, mixed use)?

• Height variance (H4): Is there a significant difference in maximum height between commercial and mixed-use parcels?

• Planning parameters impact (H5): In what way do zoning indices, such as Floor Area Ratio (FAR) or Building Coverage Ratio (BCR), affect maximum heights?

Urban transformation is realized through purposeful change intended to improve the physical, social, and economic conditions of cities. Change is characterized as urban transformation when it was achieved through urban transformation indicative exercises. This purpose was realized by renew projects that emerged as urban planning processes developed in response to 19th century industrial urbanization processes and the plight of overcrowded cities, failing infrastructure, and inadequate housing modernization often referred to. By the mid-20th century urban renewal programs emerged as strategies to stimulate economies, with the London Docklands being an example of a major financial return yielding large scale project. Although the aims of urban transformation in developed and developing national contexts are comparable improvement in quality of life, increasing resilience, and promoting sustainability, drivers and priorities are often quite distinct.

Most of the literature on urban transformation focuses on the macro level, including, societal effects of large land-use changes, legal contexts, and city-wide intervention strategies. Research on the micro level is limited, especially perceptions of the redevelopment potential of parcels. Ataöv and Osmay (2007) draw attention to the properties of urban transformation often overlook the parcel-level redevelopment capacity, when redevelopment processes are shaped by neighborhood and city-wide wholes. This is a notable and important gap in the literature, as local planners should be able to understand the redevelopment potential of which parcels are the most underutilized and hence hold the most potential for densification.

This study aims to fill this gap by using low density and vacant parcels in Istanbul Beykoz. By examining the empirical evidence of the utilization gap (H1), the redevelopment potential of vacant versus low-rise parcels (H2), and the distribution of low-rise and/distribution of vacant parcels within the available zoning categories (H3), as well as providing evidence for how mixed use and commercial zones differ in redevelopment capacity (H4) and how the planning zoning parameters including Floor Area Ratio (FAR) (or the Turkish equivalent of KAKS) and the Building Coverage Ratio (BCR) (or TKAS) impact allowable heights (H5), the study seeks to promote knowledge and build links across parcel-level analyses and public sector planning imperatives for urban transformation, that can in turn aid in facilitating action through prioritizing redevelopment zone areas and identifying land use incentives using zoning parameters that would promote optimal efficiency while promoting sustainability.

Methodology

The research uses a quantitative case study approach to better understand the Beykoz district on the Anatolian side of Istanbul. This district is characterized by low-density housing, forests, and empty and underutilized vacant parcels of land. Beykoz is a good case study because, even though it is rapidly urbanizing, there are still many parcels designated for redevelopment in this area.

The study concentrates on vacant or low-rise buildings (1-3 storey buildings) parcels because these are the kinds of parcels that will be changed. By concentrating on the parcels, the study can state where the most redevelopment opportunity is with regard to parcels.

The data were extracted from the Beykoz Municipality e-zoning (e-imar) information system, an official, publicly accessible, data source. The parcel-based data reported zoning type (ie residential, commercial, or mixed-use), building heights (in storeys), and development rights specified by the zoning plan, specifically; maximum number of floors, BCR (TAKS) and FAR (KAKS). When identifying parcels that fit the criteria for this study, irregular parcels and cases deemed incomplete were excluded to ensure validity. The initial sample of parcels totaled 292 and the final sample included 248 parcels.

Since this study will focus on redevelopment potential, additional contextual data were also gathered from official reports: demographic data (the 2022 population was approximately 248,000) was requested and obtained from the Turkish Statistical Institute (TÜİK) for context as to the case area and maps were used to establish the geography of the parcels and general area.

All statistical analysis was completed using IBM SPSS statistics (v26) at an $\alpha = 0.05$ significance level. The methods and their purposes included:

• H1 –Paired Samples t-Test (Utilization Gap): Assessed whether a discernible difference exists when comparing existing building heights to the maximum permitted heights.

• H2 – Independent Samples t-Test (Vacant v Built Potential): Compared potential increase in floors with vacant parcels to build parcels with low-rise buildings.

• H3 – Frequency Analysis (Zoning Distribution): Assessed the distribution of vacant and low-rise parcels according to zoning classifications (residential, commercial, mixed-use).

• H4 – Independent Samples t-Test (Height Variance): Assessed whether parcels classified as commercial provide a significant difference in height increase compared to parcels classified as mixed-use.

• H5 - Multiple Linear Regression Analysis (Planning Parameters Impact): Assessed how FAR (KAKS) and BCR (TAKS) impact maximum allowed building height.

• K-Means Clustering (Complementary Analysis): Used to classify parcels into groups of very high, high, medium and low-redevelopment potential based on the physical and zoning attributes of parcels to assess the transformation as a whole.

Findings

Key results from the statistical analyses are as follows:

H1 (Paired Samples t-test – Existing vs. Permitted Heights):

The mean height of existing buildings was 1.30 floors (SD = ±2.63) compared to an average permitted height of 6.11 floors (SD = ±1.45). The difference identified was statistically significant ($t(247) = 66.29$, $p < 0.001$) indicating a significant redevelopment potential at the parcel level.

• H2 (Independent Samples t-test – Vacant vs. Built):

Vacant parcels had a significantly greater potential for redevelopment in comparison to low-rise parcels. The mean increase in height for vacant parcels was 6.16 floors (SD = 1.465), while low-rise parcels was 2.54 floors (SD = 0.509). The difference identified was significant ($t(86.228) = 24.219$, $p < 0.001$), providing support for the H2 hypothesis.

• H3 (Frequency analysis – Zoning distribution):

Of the parcels analysed, 62.5% are located in zoning intended for residential; 37.1% in mixed-use (commercial + residential); and only 0.4% in commercial zoning. This demonstrates that redevelopment potential is primarily located within residential and mixed-use areas, contradicting the H3 assumption. Thus, the H3 hypothesis is rejected.

• H4 (Independent Sample t-test – Commercial vs. Mixed-use parcels):

Commercial parcels had a significantly larger mean height addition ($M = 6.50$, $SD = 2.97$) compared to mixed-use parcels ($M = 4.04$, $SD = 1.69$). In addition, Levene's test requisitioned determining if the variances were equal suggested they were not ($F = 29.705$, $p < 0.001$), thus the independent sample t-test result under, "equal variances not assumed", was referenced ($t(126.439) = –7.282$, $p < 0.001$). Both variables and rationale provided support for the H4 hypothesis indicating that commercial parcels have a greater vertical redevelopment potential.

• H5 (Multiple Regression; effect of TAKS & KAKS):

The multiple regression indicated Floor Area Ratio (KAKS) had a strong positive effect on permitted height ($\beta = 1.612$, $p < 0.001$), whereas Building Coverage Ratio (TAKS) was not significant ($\beta = 1.297$, $p = 0.575$). It therefore can be stated that H5 hypothesis is partially confirmed, in that KAKS is used to determine redevelopment potential but not TAKS.

• K-means clustering: Parcel classification by transformation potential

The K-means clustering analysis classified parcels into three different categories of transformation potential;

1. Cluster 1 (High potential): Primarily vacant or low-rise parcels with significant capacity for redevelopment.
2. Cluster 2 (Medium potential): Primarily low-rise parcels situated within mixed-use areas with reasonable likelihood for transformation.
3. Cluster 3 (Low potential): Parcels that have already been developed, thereby utilising most of the allowable capacity for development.

The findings from this study have several implications for urban planning practices in Beykoz and relevant urban scales.

First, the paired t-test confirmed hypothesis H1, illustrating a considerable gap in between the existing and allowable building heights. To set it in context, this finding illustrates that there is considerable latent redevelopment capacity within already developed areas. This gap can be addressed so cities can address future housing and service need without pushing out into environmentally sensitive or protected areas.

Second, hypothesis H2 was validated in that vacant parcels are considerably more likely to increase vertical development than low-rise parcels. Therefore, if the redevelopment of vacant lots was prioritised, it would result in faster transformation, avoid demolition-related conflicts and provide a more efficient use of urban land.

Third, hypothesis H3 was rejected in that most low-rise or vacant parcels are classified as residential, rather than being situated in commercial or mixed-use space. This finding challenges the typical assumption that redevelopment potential primarily resides in non-residential parcels and stresses the importance of novel policies in residential neighbourhoods.

Fourth, hypothesis H4 was confirmed in that commercial parcels usually exceed mixed-use parcels in terms of their redevelopment capacity. This finding also indicates that zoning can have a direct influence on opportunities for vertical transformation, whereas commercial parcels can act as an opportunity for community-based urban renewal investment priority.

Fifth, hypothesis H5 was partially supported in that FAR (KAKS) was a statistically significant limiting variable in terms of building height allowance and BCR (TAKS) was not. Overall, these findings stress the importance of assessing density criteria when amending zoning controls. Increasing FAR will also increase redevelopment opportunities; however, it needs to be assessed against existing infrastructure capacity and service growth potential when addressing potential pressure on the urban system.

Finally, the K-means clustering provided an overall view of the parcels and classified them as high, medium or low potential parcels. This observation that classified high-potential parcels were often empty or simply low-rise reiterates hypothesis H2, whereas low-potential parcels nestled within already developed residential neighbourhoods specified a clear need for differentiation by parcel class.

In summary, these findings have shown that if densification is planned, it can support sustainability agendas and improve the efficiency of land-use. Unplanned intensification can lead to infrastructure overload and reduced urban quality of life. Therefore, urban planners should seek gradual changes on a context-appropriate basis than undertaking wholesale or rapid zoning changes in a bid to strike a balance between growth, resiliency and sustainability.

Constraints

While interpreting the results of this study, some limitations need to be considered.

First, the results are specific to location that is focused on Beykoz, and comprised of extensive green spaces and relatively well-off subdistricts like Kavacık. This means the numerical outputs, such as additional floors and the number of parcels, are not necessarily generalizable to other districts of Istanbul or to other cities with different urban morphologies. For example, a built up area with either few or no vacant parcels will not have the same applicability of the data. Nonetheless, the methods established here can be applied to other urban parcels to identify redevelopment potential at the parcel level.

Second, this study is primarily focused on planning capacity and the actual physical characteristics of parcels, and assumed practical development rights can be exercised according to legality, such as maximum allowable heights in zoning plans. In fact, redevelopment occurs based on additional factors that build on these factors, such as financial feasibility, ownership of land properties, historical preservation requirements, community

resistance, and market demand. Though these factors were not specifically examined in this study, for example, even if in theory a vacant lot is eligible to meet zoning regulations for an eight-story building, details such as steep topography or even, road access from a niche road with minimal traffic capacity, or more limited investor interest may affect total building. On the other hand, zoning regulations may instructively require high density, localized assessment may still reveal extensive low-rise housing market demand.

Third, the design did not account for some infrastructure capacity. While results represented a nod from the findings to identify densification opportunities, existing urban infrastructure readiness such as transit networks, public utility systems, and social services were not incorporated into this evaluation. This is a major caveat, because if densified development occurs without an incrementally improved infrastructure, urban congestion, poor service delivery outcomes, and an overall compromised quality life experience may result.

All in all, this study offers useful insights into the redevelopment potential of parcels based on zoning and physical features. However, the conclusions need to be viewed in light of the study's limitations. Future research can build on these results to provide a stronger basis for integrating broader socio-economic, legal, and infrastructural perspectives.

Future Implications for Research and Practice

These constraints highlight opportunities for exploration in the field of study moving forward. Future investigations may consider integrating faceted analysis by merging the quantitative feasibility assessment detailed in this study with evaluations of infrastructure effectiveness, economic sustainability, and social impacts. For instance, a subsequent research endeavor in Beykoz could not identify areas with potential. Also, pinpoint locations where the road network can accommodate increased traffic or areas where water and sewer systems can support additional residents. Another way to research is to compare districts using the detailed method in distinct areas (such as comparing a bustling urban center like Kadıköy to a more peripheral one like Beykoz). This comparison helps to understand how the potential for transformation differs and what its implications are for planning at a city level. Moreover, it would be valuable to investigate the impact of time and phased approaches; the recent study offers a snapshot of potential without considering the nature of development. Future studies may examine scenarios such as predicting the outcomes if half of these properties are redeveloped within the next ten years.

Conclusions

This study demonstrated that Beykoz district has a large quantity of undeveloped or under-developed parcels, particularly empty lots and partially-built sites, which have significant potential for vertical densification using current zoning allowances. The quantitative analysis underscored that many of the parcels could accommodate significantly taller buildings than they currently have, indicating the level of under-utilization within the urban fabric.

The findings indicated a substantial gap between existing heights and allowable heights, reflected a significant latent capacity for redevelopment. Also, the findings revealed that vacant parcels have a far greater redevelopment capability than low-rise parcels, where many could gain approximately six additional stories, compared to only 2.5 floors for existing lots. This indicates the necessity to emphasize vacant land for urban renewal. Additionally, most of the under-utilized parcels were located within residential areas rather than commercial or mixed-use areas, challenging the traditional notions that redevelopment potential is primarily within non-residential land. Yet, commercial parcels provide greater capacity than mixed-use parcels, suggesting opportunities for change according to zoning-based factors. Besides, zoning parameters, particularly, the floor area ratio (FAR), are also critical and decisive to site redevelopment capacity, while BCR was found to be insignificant.

The clustering analysis substantiated the findings that parcels with high potential are primarily vacant or low-rise, and parcels with low potential are clustered in existing saturated residential areas, supporting a notion

that redevelopment opportunities are not random, but rather clustered in specific neighborhoods. This outcome offers a strategic basis for prioritizing planning interventions.

Overall, this study concludes that densifying under-built parcels in Beykoz is a viable and sustainable prospect; if it acts within the parameters of existing zoning, and is in conjunction with adequate and responsive infrastructure planning. The results hold significant implications for urban planning and regeneration in that it creates a bridge from the macro-level objectives of policy-making around topics like disaster resilience and housing availability, to more micro, parcel-based means of action. For both academics and practitioners, the Beykoz case demonstrates that cities harness a great deal of latent capacity that can be used to accommodate development and transformation with relatively little outward expansion. Furthermore, sustainable urban development can be realized not through unregulated high-rise construction or urban sprawl, but through strategic intensification that accommodates growth while maintaining living standards.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 12.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 17.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Armut, S. (2025). Su ve Atıksu Hizmetlerinin Sürdürülebilirliğinin Maliyet Geri Kazanımı ve Ödenebilirlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Su ve Kanalizasyon idareleri Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3668-3693. https://doi.org/10.35674/kent.1656109

Su ve Atıksu Hizmetlerinin Sürdürülebilirliğinin Maliyet Geri Kazanımı ve Ödenebilirlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Su ve Kanalizasyon İdareleri Örneği

Assessing the Sustainability of Water and Wastewater Services in the Scope of Cost Recovery and Affordability: The Case of Water and Sewerage Administrations

Selim ARMUT[1]

öz

Bu çalışmada insani tüketim maksatlı içme ve kullanma suyu ile kullanılmış atık suların toplanması ve çevreye duyarlı bir şekilde bertarafı hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilmesinde maliyet geri kazanımı ve ödenebilirlik yönünden Su ve Kanalizasyon İdarelerinin durumunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle içme suyu ve atık su hizmetlerin gerçekleştirilmesinde maliyet geri kazanımı ve ödenebilirlik kavramsal olarak incelenmiştir. Çalışmada Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait finansal ve mali durumun incelenmesinde en son 2023 yılına ait sayıştay denetim raporları yayınlandığından bu yıla ait gerçekleşen bütçe verileri ile sayıştay raporları değerlendirilmiştir. Hane halkı konut suyu ödenebilirliğinin incelenmesinde ise en son tespit edilen 2025 asgari ücret verisi ve 2025 yılı su tarifeleri değerlendirilmiştir. İdarelere ait gelir kalemleri içerisinde bulunan su hizmetlerinden sağlanan gelirlerin ve İller Bankası payının idarelerin gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. İdarelerin kısa vadeli borçlarının ödeyebilme kabiliyetlerinin sektörel bazda düşük olduğu söylenebilmektedir. İdarelerin mali yapı oranlarına bakıldığında ise genellikle sınır değerlerin üzerinde olduğu ve genel olarak idarelerin uzun vadeli borçlarını ödeyebilme kabiliyetlerinin su sektöründe yüksek olduğu görülmektedir. İdarelerin tamamında da %3 ödenebilirlik eşik değerine karşılık gelen hane halkı gelirinin 22.104,67 TL olan 2025 yılı asgari ücret değerinin altında olduğu belirlenmiştir. Asgari ücretle çalışılması gereken saat sayısına bakıldığında tüm idarelerinde 8 saatlik çalışma süresi olan sınır değerinin altında olduğu, bu değerlerin 0,84 ile 3,97 saat arasında değiştiği görülmüştür. Su ve Kanalizasyon İdarelerinin içme ve kullanma suyu ile atık su tarifelerinin oluşturulmasında maliyetleri dikkate almadığı veya ilgili tarife belirleme süreçlerinde maliyetlerin göz önüne alınarak tarifelerin oluşturulmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut Su Fiyatı, Maliyet Geri Kazanımı, Ödenebilirlik, Su Hizmetlerinin Sürdürülebilirliği, Su ve Kanalizasyon İdareleri

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate the status of Water and Sewerage Administrations in terms of cost recovery and affordability in the sustainable implementation of water and wastewater services. In this context, the concepts of cost recovery and affordability in the implementation of services were examined. The 2023 activity reports, balance sheets, Court of Accounts audit reports, and 2025 water tariffs of Water and Sewerage Administrations were discussed, and the financial and fiscal situations of the administrations, cost recovery situations, and water affordability were evaluated. It is observed that the revenues related to water services of the administrations constitute a significant portion of the revenues generated by water services and the share of the Iller Bank in covering the realized expenses. The ability of the administrations to pay their short-term debts is low on a sectoral basis. When the financial structure ratios of the administrations are examined, it is seen that they are generally above the limit values , and the ability of the administrations to pay their long-term debts is usually high in the water sector. It was determined that the household income corresponding to the 3% affordability threshold value in all administrations was below the 2025 minimum wage value of 22,104.67 TL. When the number of hours required to work at minimum wage was examined, it was found that it was below the 8-hour working time limit in all administrations, with values ranging from 0.84 to 3.97 hours. It was observed that the Water and Sewerage Administrations did not consider costs in the creation of water tariffs, or that the tariffs were not determined with costs in mind during the relevant tariff-setting processes.

Keywords: Residential Water Price, Cost Recovery, Affordability, Sustainability of Water Services, Water and Sewerage Administrations

[1] **Corresponding Author:** Merzifon Belediyesi, selimarmut05@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6506-8960

GİRİŞ

İklim değişikliğine bağlı olarak su kaynaklarının azalması, nüfusun ve sanayileşmenin artışına paralel olarak suya olan talebin artması, çevresel kirlenme nedeniyle su kaynaklarının niteliğinin bozulması su hizmet sağlayıcılarının su hizmetlerini sürdürülebilir biçimde gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır. Suyun kaynaktan alınıp konutlara ulaşmasına kadar geçen süreçte iletimi, arıtımı, su şebekesine ait bakım ve onarımları, şebekenin geliştirilmesi ve yenilenmesi ihtiyaçlarının karşılanması, kullanılan atık suyun toplanması ve arıtılarak alıcı ortamlara zarar vermeden boşaltılmasına ilişkin maliyetlerin karşılanması su hizmetlerinin sürdürülebilirliğinde oldukça önemlidir.

2015 yılında Birleşmiş Milletlerin 193 üyesi tarafından Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi kabul edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 6 "Herkes için su ve sanitasyonun bulunabilirliği ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak" olarak belirtilmiştir. Burada 2030 yılına kadar herkesin güvenilir ve erişilebilir içme suyuna eşit biçimde ulaşabilmesi ifade edilmiştir (Ortigara vd 2018:3). 2006 İnsani Gelişim Raporu'nda Watkins kamu finansmanının şebeke genişlemesi için sermaye maliyetlerini karşılamasını, tekrarlayan maliyetleri karşılayacak ücretleri de hizmet sağlayıcılarının belirlemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak suyun ödenebilirliğinin insan hakları bağlamında eşitliğin bir parçası olduğunu, hiçbir hanenin gelirinin %3'ünden fazlasını su ve sanitasyona harcamaması gerektiğini belirtmiştir. Maliyet geri kazanımının sınırının, suyun yoksul haneler tarafından ödenemez hale geldiği nokta olarak ileri sürülmüştür. Şili'de su fiyatları tam maliyet geri kazanımı seviyelerine çıkartılırken, sübvansiyonlar düşük gelirli hanelerin su maliyetlerinin %25-85'ini karşılamıştır. Modelin başarı koşulu, devlet kurumlarının yoksul haneleri tespit ederek, sübvansiyonların yüksek sızıntı seviyeleri olmadan, yoksul olmayanlara aktarılma kapasitesi olmuştur (Watkins 2006:15).

Su fiyatlarının tam maliyet esasına göre uygulanması sürdürülebilir su yönetimi politikasının temel taşı olarak kabul edilmektedir. Ancak su fiyatlarının tam maliyeti yansıtacak şekilde uygulanması sosyal problemlere neden olabileceği için kamu otoriteleri tarafından ele alınması gerekmektedir (Reynaud 2016:3). Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi 9. Maddesinde su hizmetleri maliyetlerinin geri kazanılmasında kirleten öder ilkesine uygun olarak yürütülecek ekonomik analiz dikkate alınarak, çevresel ve kaynak maliyetlerinin de geri kazanılması belirtilmiştir. Bu yapılırken de maliyet geri kazanımının sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerinin yanında bölgenin coğrafi ve iklim koşullarını da dikkate alabileceği ifade edilmiştir.

2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile ayrı bir tüzel kişiliğe ve bütçeye sahip İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi kurulmuştur. Zaman içerisinde Kanun'da yapılan değişikliklerle diğer büyükşehir belediyelerinde de uygulanmıştır. Su ve Kanalizasyon idareleri 2014 yılından itibaren il mülki sınırı kapsamında hizmet sunmuştur. Su ve kanalizasyon idareleri su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gereken her türlü tesisi kurmak, kurulu olanları devralmak ve bir elden işletmek üzere kurulmuştur.

Bu çalışmanın amacı su ve atık su hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilmesinde maliyet geri kazanımı ve ödenebilirlik yönünden Su ve Kanalizasyon İdarelerinin durumunun değerlendirilmesidir. Çalışmada öncelikle su ve atık su hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde maliyet geri kazanımı ve ödenebilirlik kavramsal olarak incelenmiştir. Su ve Kanalizasyon İdarelerinde gelirler, giderler ile maliyet geri kazanımı ve ödenebilirliğe ilişkin mevzuat incelenmiştir. 2023 yılına ait Büyükşehir Belediyeleri Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait faaliyet raporları, bilançoları, Sayıştay Raporları incelenerek, idarelerin gelir, gider durumları ile finansal ve mali yapıları ortaya konmuştur. İdarelerde uygulanan su fiyatlarının ödenebilirlik yönü irdelenmiştir. İdarelerin Sayıştay Raporlarına istinaden maliyet geri kazanımı ve verimlilik yönünden eksik yönleri ortaya konmuştur. Hane halkı konut suyu ödenebilirliği net asgari ücret geliriyle ilişkilendirilerek belirlenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Literatür Taraması

1.1 Su ve Atıksu Hizmetlerinde Maliyet Geri Kazanımı

Su ve atıksu hizmetlerinin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi suya gerçek değerini yansıtan bir fiyatlandırma sisteminin uygulanması ile mümkün olacaktır. Su ve atık su hizmetlerinde maliyet geri kazanımına ilişkin olarak Su Çerçeve Direktifi (SÇD) 9. maddesi kirleten öder prensibi çerçevesinde hizmetler için maliyet geri kazanım ilkesini ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut su kaynakları ve su ekosistemleri kullanımlarından kaynaklanan çevresel ve kaynak maliyetlerinin içselleştirilmesini teşvik etmektedir. SÇD 9. Maddesinde:

• Su fiyatlarının, çevresel ve kaynak maliyetleri de dahil olmak üzere su hizmetlerinin maliyet geri kazanımına izin vermesi gerektiğini,

• Ana su kullanımlarının (haneler, sanayi ve tarım için ayrıştırılmış) kirleten öder prensibine uygun biçimde, su ekosistemlerine uygulanan baskılara katkılarıyla orantılı olarak, su hizmetlerinin maliyetlerinin geri kazanımına yeterli katkıda bulunması gerektiğini,

• Su fiyatlandırma politikalarının, kullanıcıların su kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmalarına ve SÇD'nin çevresel hedeflerine katkıda bulunmaları için yeterli teşvikleri sağlaması gerektiğini ifade etmektedir (Dige vd. 2013:56).

Su kullanıcılarından geri alınması gereken maliyetlerin değerlendirilmesinde birtakım zorluklar bulunmaktadır. Dikkate alınması gereken maliyetler bir hizmet sağlayıcısının verimli davranarak ve tüm girdileri kendi marjinal maliyetiyle ödeyerek katlanacağı maliyetler olmalıdır. Ancak su hizmetlerinin değer zinciri boyunca piyasa kusurları (rekabet eksikliği, işlem maliyetleri, batık maliyetlerin ağırlığı dışsallıklar) nedeniyle bu gerçekleşmeyebilmektedir. Maliyetin iki önemli bileşeni (amortisman ve sermaye maliyeti) büyük ölçüde muhasebe uygulamalarına ve varlık mülkiyetinin ve ekonomik riskin hizmet sağlayıcılar, kullanıcılar ve kamu otoriteleri arasında tahsis edilme biçimlerine bağlı olmaktadır. Kaynak ve çevre maliyetleri ise karmaşık ve sahaya özgü analizler gerektirmektedir (Massarutto, 2007:591).

Maliyet geri kazanımının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bunlardan biri ölçüm altyapısı eksikliğidir. Su sayaçlarının kurulum ve yenilenmesi maliyeti hem su hizmetlerinin sağlanmasından sorumlu kuruluşlar hem de kullanıcılar için zorluk oluşturmaktadır. Ölçüme geçiş ve sürekliliğin sağlanmasında gerekli yenileme çalışmalarının yapılması hizmet sağlayıcıların mali hesaplarında bir dengesizlik anlamına gelmemesi gerekmektedir. Diğer engel su fiyatlarındaki artışa karşı direncin varlığıdır. Bu direnç maliyetlere ilişkin bilgi eksikliğinden veya sosyal sorunlardan kaynaklanabilmektedir. Ayrıca hane halkı su talebinin fiyatlandırma açısından esnek olmadığı genel algısı ve suyun yaşam için temel bir ihtiyaç olması, bu nedenle suyun fiyatında keyfi bir artışın toplumsal olarak adaletsiz olduğu düşüncesi, maliyet kurtarma ilkesinin oluşturulmasında rahatsız edici politik engel oluşturmaktadır. Yerel yönetimler arasındaki su fiyatlarındaki dikkate değer farklılıklara atfedilebilecek zorluklar ancak sistem oldukça merkezi olduğunda daha az görülür. Su temin sistemlerindeki farklılıklar (örneğin karstik alanlarda, suyun uzun mesafeler boyunca erişilmesi zor kaynaklardan alınması ve taşınması) hizmet bedellerine tam olarak yansıtılmamaktadır, çünkü bunlar yerel kamu hizmetleri ve belediyeler tarafından, genellikle politik veya sosyo-ekonomik bir temelde belirlenmektedir. Bir ülkenin sınırları içindeki su fiyatlarındaki bu büyük değişkenlik yerel koşullardan ziyade politik faktörlerden kaynaklandığında, politika gerekliliklerine uyum daha da karmaşıklaşmaktadır. Bir diğer önemli engel ise belirli sübvansiyonların maliyet kurtarma hedeflerine ulaşma üzerindeki ters etkisidir. Örneğin İspanya'da, elektrik fiyatı bazı durumlarda aşırı kuraklık dönemlerinde geçimlerini yeraltı suyu kaynaklarına bağımlı topluluklara destek olmak için sübvanse

edilmiştir. Bu destek şiddetli hava dönemlerinde gerekli olsa da, daha sonra politik nedenlerle sürdürülürse kolayca çevreye zararlı bir sübvansiyona dönüşebilmektedir (Dige vd. 2013:56).

1.2 Suyun Fiyatlandırılmasında Ödenebilirlik

Suya erişim hakkı ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, insan refahının yalnızca içme suyunun kalitesine ve fiziksel erişilebilirliğine değil, aynı zamanda ekonomik erişilebilirliğine de bağlı olduğunu vurgular. Artan maliyetler ve ortaya çıkan ekonomik krizler, su ve atık su hizmetlerinin işletme ve sermaye ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir gelir kaynağı olan su fiyatlarında artışa neden olacaktır. Bu durum da hane halkı açısından su faturalarını karşılamada kaygılara neden olabilecektir. Su ve atık su idarelerinin sürdürülebilir hizmet sağlaması için ihtiyaç duyduğu gelir sağlanırken, aynı zamanda düşük gelirli kullanıcılara hizmet edebilmesi için ödenebilirliğin doğru şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ödenebilirliğin tespitinde temel su miktarının ne kadar büyük olduğunu bilmek önemlidir. Temel ihtiyaçlar lüks veya gereksiz su tüketiminden ayırt edilmelidir. Birincisi içme suyu, kişisel hijyen, yemek pişirme ve ev temizliği içerirken, ikincisinde yüzme havuzları, bahçe sulama veya araba yıkama gibi kullanımlar bulunmaktadır. Bir hane halkının su için ödediği toplam faturası göz önünde bulundurmak yerine, lüks kullanımlar hariç olmak üzere sadece temel su tüketimi için ödenen tutarın dikkate alınması önerilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve UNICEF (2000), kullanıcının konutuna bir kilometre mesafedeki bir kaynaktan kişi başına ve günde en az 20 litre kullanılabilirliğin makul bir erişim olarak önermiştir. Ev kullanıcıları için temel bir gereklilik olarak kişi ve gün başına minimum 50 litre hacmi önerilmektedir (García-Valiñas 2010:441).

Bir toplumun ortalama su ve kanalizasyon hizmetinin ödenebilir maliyeti, o toplumun medyan hane halkı gelirinin (% MHI) bir yüzdesi olarak, "ödenebilir" olarak kabul edilen değerleriyle ölçülmektedir (Mark and Wrase 2017). Ödenebilir fiyatta düşük gelirli hane halkları için ortalama gelirden ziyade 20. gelir yüzdesinde (AR20) ödenebilir fiyatta değerlendirme yapılmaktadır. Hane halkı su ve kanalizasyon maliyeti, asgari ücrette (HM) çalışma saatleri cinsinden de ifade edilmekte ve faydalı bir tamamlayıcı ödenebilirlik ölçütü olarak sunulmaktadır (Teodoro 2018:13).

Ödenebilirlik ihtiyacını karşılamak için politika yapıcılar tarafından çeşitli stratejik yaklaşımlar gerçekleştirilmektedir. Ödenebilir fiyat hedeflerine yönelik maliyet azaltma, ücret tasarımı ve yardım programları yaklaşımları mevcuttur. Üç yaklaşımın kombinasyonunun uygulanması politika etkinliğini en üst düzeye çıkarmaktadır. Maliyetleri kontrol altına alarak veya azaltarak, bir kuruluş fiyat artışlarını erteleyebilir veya azaltabilir, bu da daha uygun faturalarla sonuçlanabilir. Maliyet azaltmanın bazı sınırlamaları vardır. Maliyetler ilk olarak belli bir miktar azaltılabilmektedir. Kamu hizmeti maliyetleri tüketici fiyat endeksinden daha hızlı artmaya devam ettiğinden, ödenebilirlik sorunlarının kötüleşmeye devam etmesi yavaş da olsa gerçekleşecektir. Ücret tasarımı yaklaşımında, farklı fiyat senaryoları altında risk altındaki müşterilerin talep modellerini bilerek, kuruluş en kabul edilebilir ödenebilirlik endeksini sağlayan fiyat tasarımını seçmektedir. Bir kuruluş tarafından oluşturulan finansal sıkıntı kriterleri altında hak kazanan müşterilere özel fiyatlar uygulanabilir. Ancak bir müşteri grubundan kaydırılan maliyetlerin kaçınılmaz olarak kalan müşteriler tarafından toplanması gerekmektedir. Su ve atık su hizmeti için ödemede yardıma ihtiyaç duyan hanelerin her zaman olacağı bir gerçektir. Bu nedenle, uygun fiyatlı politikalar yalnızca maliyet kontrolünü ve ücret tasarımını değil aynı zamanda finansal açıdan sıkıntılı müşterileri hedef alan yardım programlarını da içermelidir. Yardım programları aylık fatura ödemeleri, faturaları belli bir sabit veya yüzde olarak azaltan indirim planları, kısa süreli kriz yardımları, kaçak nedeniyle yüksek su kaybının önlenmesi için sızıntı onarım planları, su tasarrufu eğitimi ve su tasarrufu cihazları sunulması, kişisel finansal yönetim danışmanı yönlendirilmesi şeklindedir (Raftelis 2005:309).

Tablo 1'de ödenebilirlik oranı eşik değerleri görülmektedir. Ödenebilirliği ölçmek için su maliyetlerinin gelire oranı eşik oranına göre değerlendirilmektedir. Önerilen eşiklerin %1,5 ile %10 arasında değiştiği görülmektedir. Eşik aralığı, neyin maliyet olarak sayıldığı (örneğin, içme suyu veya sanitasyon) ve gelirin nasıl ölçüleceği (örneğin kullanılabilir veya brüt gelir) hakkındaki farklı varsayımları yansıtmaktadır (Gawel vd 2013:19).

Tablo 1 Ödenebilirlik Oranı Eşikleri ve Uygulamaları (Goddard vd. 2022:9)

Ödenebilirlik Oranı Eşiği	**Su Maliyet Tipi**	**Gelir Tipi**	**Ölçek**	**Referans**
%1-2	İçme suyu	Medyan Hanehalkı Geliri (MHI)	Ulusal, Su sistemi, Census Bölgesi	Christian Smith vd 2013, Hanak et al. 2014, Pierce ve McCann 2015, US EPA 1998
%2	Atıksu	MHI	Su sistemi	US EPA 1997
%2,5	İçme suyu	MHI, *Brüt gelir (harcama ve vergi öcesi gelir)	Ulusal, Su sistemi, Hanehalkı	EPA Sciense Advisory Board, 2002, US EPA 1998
%3	İçme suyu ve/veya atıksu	*harcanabilir veya takdiri gelir	Ulusal, Su sistemi, Hanehalkı	Garcia Valinas 2010, Raynaud 2010, Sawkins Dickie 2005, UNDP 2006
%4,5	İçme suyu ve atık su	MHI	Ulusal, Su sistemi, Census Bölgesi	Mack Warase 2017, US EPA 1997
%5	İçme suyu ve atık su	MHI	Ulusal, Hanehalkı	Willumsen, Jensen 1014
%10	İçme suyu ve atık su	En düşük %20'lik gelir (AR20)	Metropolitan bölge, su sistemi	Feinstein 2018, Teodoro 2018

1.3 Literatür Taraması

García-Valiñas, Martínez-Espiñeira and González-Gómez (2010), ortalama hane halkı su ücretlerinin ortalama hane halkı gelirine oranının kullanıcılar hakkında fikir vermediğini belirterek ödenebilirlik oranını eleştirmiştir. Alternatif olarak içme suyu, ev temizliği gibi temel su ihtiyaçlarını, bahçe sulama, araba yıkama, yüzme havuzu gibi ihtiyaçlardan ayırmıştır. Hane halkının temel su tüketimi için ödediği ücretin hane halkının gelirinin % 3'ünü aşmadığını tespit etmiştir.

Zhao vd. (2012) içme suyu için ücret talep etmeyen İrlanda'da su kaynaklarının durumunu araştırmıştır. Su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde yönetiminin ve yerel idareler için istikrarlı gelir akışının sağlanması için ölçüm sistemi kurularak maliyet esaslı fiyatlandırma yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Wasimi vd. (2012), konut suyu fiyatlandırmasında sosyal konuları göz önüne alan fiyatlandırma planı oluşturmuştur. Artan blok tarifenin ekonomik, sosyal ve çevresel hedefleri en iyi biçimde ele aldığını belirtmiştir.

Chen vd. (2013), su fiyatlandırma politikalarının, ekonomik ve çevresel amaçlara katkı sağlayacağını ancak sosyal ve politik direnişle karşılaşılabileceğini ifade etmiştir. Su fiyatlandırma politikalarının etkinliğinde minimum konut suyu gereksinimlerinin karşılanması ve sakinlerin su tarifelerini ödeyebilmesi iki önemli etken olarak belirtilmiştir.

Bithas vd. (2014), Batı ve Orta Makedonya Su Bölgelerinde suyun tam maliyet esasına göre fiyatlandırılması konusunu araştırmıştır. Fiyatlandırmanın sosyal refahı artırmayı, kaynakların kullanımını engellemeyi ve savunmasız toplum üyelerinin suya erişim sağlamasını amaçlaması gerektiğini belirtmiştir.

Christian-Smith, Balazs, Heberger, ve Longley, (2013), su ödenebilirliğini Kaliforniya'nın Tulara Gölü Havzası için incelemiştir. Tulare Gölü Havzası'nda suyun ödenebilirliği %0.5 ile %3.4 arasında değişmiştir. Dokuz su hizmet bölgesinin ödeyebilirlik eşiğini aştığı, yenileme maliyetleri hesaba katıldığında 14 su hizmet bölgesinin ödenebilirlik eşiğini aştığı görülmüştür. Hane halkı gelirlerinin %2'sini veya daha fazlasını içme suyu hizmetlerine harcayan yaklaşık 4.000 olan hane sayısının, yenileme maliyetleri eklendiğinde 7.000'den fazla haneye çıktığı tespit edilmiştir.

Molinos-Senante ve Donoso (2016), Şili örneğinde suyun kıtlık değerini içselleştirerek, eşitlik ve ödenebilirlik gibi sosyal kaygıları göz önüne alan bir ücret modeli geliştirmeyi amaçlamıştır. Tarifenin değişken bileşenine odaklanarak fiyat modeli tasarlamıştır. Bu uygulamanın su kullanımı sürdürülebilirliğini ve kullanıcılar arasında eşitliği geliştirmek için teşvikler ortaya çıkardığı belirtilmiştir.

Mack, ve Wrase (2017), suyun tam maliyet geri kazanımı seviyelerinde fiyatlandırılması durumunda tüketicilerin büyük kısmının su alamayacağını belirtmiştir. Su ve atıksu hizmetleri için %4,5 ödenebilirlik eşiğini kullanmış, ilerleyen beş yıl içerisinde su fiyatlarının öngörülen miktarda yükselmesi durumunda, ödenebilir bulamayacak ABD hane halklarının %11,9'dan %35,6'ya çıkabileceğini tespit etmiştir

Teodoro (2019), ABD'de konut suyu kullanımında hane halkı ödenebilirliğini hesaplamıştır. Düşük gelirli hane halklarının harcanabilir gelirlerinin ortalama %9,7'sini harcaması gerektiğini ve / veya temel aylık su ve kanalizasyon hizmeti için ödeme yapmak için asgari ücretle 9,5 saat çalışmaları gerektiğini tespit etmiştir.

Türkiye özelinde Su ve Kanalizasyon İdareleri ile ilgili stratejik planlar, genel kurullar, iklim değişikliği, ücret tarifeleri, hizmet alanları gibi konularda çalışmalar bulunmaktadır.

Akıllı ve Özaslan (2017), "Su kayıplarının önlenmesinde teknoloji kullanımı: Büyükşehir belediyelerinde scada uygulaması" adlı çalışmada büyükşehir belediyelerindeki su kayıp kaçak oranlarını ortaya koyarak belediyelerin, su kayıpları ile mücadelede kullandığı scada sistemlerinin kazanımlarını ve sorunlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Büyükşehir belediyelerinde su kayıplarının azaltılmasının kurumların yönetsel, mali ve altyapısal olarak güçlendirilmeleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Özgün vd (2018), "Türkiye'de mevcut su ve atık su yönetim sektörü için tarife ödeme gücü oranlarının karşılaştırmalı değerlendirilmesi" adlı çalışmada Türkiye'nin büyükşehir ve büyükşehir olmayan illerini yansıtacak şekilde yedi farklı bölgesinde 21 il incelenerek, bu illerdeki orta ve düşük gelirli hanehalkı için su ve atık su ödeme gücü oranlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bölgesel ve büyükşehir/şehirler için elde edilen sonuçlar bölgesel farklılıkların kurumsal yapıdaki farklılığa göre ödeme gücü oranlarında daha büyük oranlarda değişime neden olduğunu göstermiştir.

Alıcı (2020), "Su ve Kanalizasyon İdareleri üzerindeki İdari vesayet yetkisinin dönüşümü: Teknik Vesayet" adlı çalışmasında büyükşehir belediyelerine bağlı olan su ve kanalizasyon idareleri üzerinde merkezi idare ile bağlı kurum ve kuruluşlarının vesayet yetkisinin teknik boyutta olduğunu belirtmiştir. Su ve kanalizasyon idareleri su kaynaklarının korunması ve iyileştirilmesi, içme suyu ve atıksu tesislerinin inşası ve denetimi, su kayıp kaçaklarının asgari düzeye indirilmesi, içme ve kullanma suyunun kalitesinin denetlenmesi, atık su deşarjının izlenmesi ve denetlenmesi gibi teknik konularda merkezi idare ile bağlı kurum ve kuruluşların vesayetindedir.

Alıcı ve Yolcu (2024), "Su ve kanalizasyon idareleri genel kurulları hakkında bir değerlendirme" adlı çalışmada teknik nitelikli bir kurum olan ve özel ihtisas gerektiren görevi gerçekleştiren su ve kanalizasyon idarelerinin genel kurullarının yapısı, uygulamada karşılaşılan sorunlar, temsil kapasitesi

değerlendirilmiştir. İklim değişikliği ve su kaynaklarının azalması ve göç gibi sorunlar merkezinde yerelde su politikasının politik amaçlardan ziyade rasyonel biçimde yönetilmesi için su ve kanalizasyon idarelerinde kendine özgü genel kurulların kurulların teşekkülü halinde kaynakların daha verimli, etkili ve ekonomik kullanılacağı ifade edilmiştir.

Alıcı vd (2024), "Kırsal Mahalle Uygulamasının Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Hizmet Sunumuna Etkisi ve Analizi: Mersin Örneği" adlı çalışmada 6360 sayılı Kanun çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırlarının il mülki sınırlarına kadar genişlemesi sonrasında, Mersin ilinde kırsal mahallelerde su ve kanalizasyon hizmetlerinin sunumu incelenmiştir. Kırsal mahalle uygulamasının, Mersin ilinde su ve kanalizasyon hizmetlerinin sunumunu olumsuz etkilediği ortaya konmuştur. Altyapı eksiklikleri, mevzuatın yetersizliği ve hizmet sunumundaki aksaklıklar, kırsal mahallelerdeki vatandaşların memnuniyetsizliğine yol açtığı tespit edilmiştir.

Dağıdır ve Alıcı (2024), "Su ve kanalizasyon idarelerinin stratejik planlarında iklim değişikliği" adlı çalışmada su ve kanalizasyon idarelerinin stratejik planları özelinde iklim değişikliği konusunun suyun yönetimini nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada incelenen 30 idareden 10'unun stratejik planında iklim değişikliğine yönelik amaç ve hedefler bulunmakta iken, diğer idarelerde iklim değişikliğine yönelik amaç ve hedeflerin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Polat vd. (2024), "Türkiye'deki büyükşehirlerin konut su tarife yapısının farklı ülkeler ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi" adlı çalışmada tarifeler ile su hizmetleri arasındaki tüketim-gelir ilişkisi karşılaştırılarak büyükşehirler arasındaki farlılıklar ortaya konmuştur. Türkiye'deki büyükşehirlerin atık su bedelini dünyadaki büyükşehir örneklerine göre doğru şekilde yansıtmadığı tespit edilmiştir.

Literatüre bakıldığında suyun maliyet yönünün ödenebilirlikle olan ilişkisinde yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Su ve atık su hizmet sağlayıcılarının hizmetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ilişkin maliyetleri göz önüne alınarak konut suyu ödenebilirliğine yönelik politikaların maliyetlerin azaltılması, tarifelerin düzenlenmesi ve sosyal yardımlar kombinasyonu biçiminde belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışma su ve atık su hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde gerçekleşmesi için maliyet geri kazanımının çok önemli olduğunu, ödenebilirliği ilişkin düzenlemelerin mutlaka gerçekleştirilmesi gerektiğini, bu iki hususun dengeli bir biçimde ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmanın suyun sürdürülebilir biçimde yönetiminde görevli ve sorumlu olan kurum yöneticilerine, uygulayıcılara katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Yöntemler

2.1 Materyal

Çalışmada büyükşehir belediyeleri Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait 2023 yılı faaliyet raporları, Sayıştay raporları ve tarifeler yönetmelikleri, 2025 yılı su tarifeleri incelenmiştir.

2.2 Yöntemler

2.2.1 İdarelerin Finansal ve Mali Durumlarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler

İşletmelerin gelirlerini elde ettiği alanlar sürdürülebilir şekilde hizmet vermelerinde etkili olacaktır. Özellikle bir işletmenin ana faaliyet konusu dışındaki alanlardan önemli miktarda gelir elde etmesi bu işletmenin gelecekte istikrarlı bir şekilde gelirlerini temin edeceğine ilişkin şüphe uyandıracaktır. Çünkü ana faaliyet gelirleri sürekli iken, diğer faaliyetlerden elde edilen gelirler geçici olabilmektedir (Sipahi vd. 2016).

Çalışmada Su ve Kanalizasyon İdareleri'nin finansal ve mali durumları 2023 yılı gelir gider tabloları ve bilançolarına ait verilerle değerlendirilmiştir. Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait gerçekleşen bütçe giderlerinin toplam gerçekleşen bütçe giderleri içerisindeki payları, gerçekleşen bütçe gelirlerinin

toplam gerçekleşen toplam gelirler içerisindeki payları, teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin gerçekleşen bütçe giderlerini karşılama oranları tespit edilmiştir. Finansal tabloların analizinde likidite oranları ve mali yapı oranları kullanılmıştır. Likidite oranları işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme yeteneğinin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Likidite oranları cari oran, asit-test oranı ve nakit oranıdır. İşletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeyebilme yeteneğinin belirlenmesinde mali yapı oranları kullanılmaktadır. Mali yapı oranlarından borçların aktif toplamına oranı, öz kaynakların aktif toplamına oranı, öz kaynakların toplam yabancı kaynaklara oranı, kısa vadeli yabancı kaynakların toplam yabancı kaynaklara oranı, uzun vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı, borçların toplam öz varlığa oranı, duran varlıkların öz kaynaklara oranı, duran varlıkların devamlı sermayeye oranı, maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranı belirlenmiştir. Tablo 2'de likidite oranları ve mali yapı oranlarına ait eşitlikler görülmektedir.

Tablo 2 Çalışmada Kullanılan Likidite ve Mali Yapı Oranları[2]

Likidite Oranları	**Açıklama**
Cari oran	Dönen varlıklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar
Asit-test oranı	Dönen varlıklar-Stoklar/Kısa vadeli yabancı kaynaklar
Nakit oranı	Hazır değerler / Kısa vadeli yabancı kaynaklar
Mali Yapı Oranları	
Finansal kaldıraç oranı (FKO)	Yabancı kaynaklar toplamı / Kaynaklar toplamı
Öz kaynakların aktif toplamına oranı (ÖATO)	Öz kaynaklar / Aktif toplamı
Finansman oranı (FO)	Öz kaynaklar / Yabancı kaynaklar toplamı
Kısa vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı (KVYKTKO)	Kısa vadeli yabancı kaynaklar / Kaynaklar toplamı
Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı (UVYKTKO)	Uzun vadeli yabancı kaynaklar / Kaynaklar toplamı
Borçların maddi öz varlığa oranı (BMÖVO)	Yabancı kaynaklar toplamı / Maddi öz varlık
Duran varlıkların öz kaynaklara oranı (DVÖKO)	Duran varlıklar / Öz kaynaklar
Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı (DVDSO)	Duran varlıklar / Devamlı sermaye
Yatırım oranı (YO)	Maddi duran varlıklar / Öz kaynaklar

İşletmelerin kısa dönemli borçlarını ödeyebilme kabiliyetini değerlendirmek için likidite oranlarına bakılmıştır. Cari oranın iki ve ikiden büyük, asit test oranının bir ve birden büyük, nakit oranın ise 0,20 ve 0,20'den büyük değerleri işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme yeteneğine sahip oldukları hakkında fikir vermektedir (Karagül 2013).

Mali yapı oranları işletmelerin uzun vadeli borçlarını ödeyebilme yeteneği hakkında fikir vermektedir. Finansal Kaldıraç Oranının (FKO) % 50 civarında olması normaldir. Oranın yüksekliği işletmenin riskli olarak finanse edildiğini göstermektedir. Öz kaynakların aktif toplamına oranı (ÖATO) değerinin % 50 altına düşmesi işletmenin yükümlülüklerini karşılamada zorlanacağını göstermektedir. Finansman

[2] Likidite oranları bir işletmenin likidite durumunu ortaya koyar. İşletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli yabancı kaynakları arasındaki ilişki analiz edilir. Kısa vadeli borçları ödeyebilme yeteneğini ve çalışma sermayesinin yeterliliğini belirlemede kullanılır. Temel likidite oranları cari oran, asit-test oranı ve nakit oranıdır. Cari oran, duran varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Asit-test oranı, stoklar olmaksızın dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara oranıdır. Nakit oranı, işletmenin hazır değerlerinin kısa vadeli yabancı kaynaklarına oranıdır. Mali yapı oranları işletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeme gücünün ölçülmesinde kullanılır. İşletmenin öz kaynağının yeterliliği, borç ve öz kaynak dengesi, fonların ne tür dönen veya duran varlıklar için kullanıldığını ifade etmektedir. Finansal kaldıraç oranı, varlıkların öz kaynaklarla ve yabancı kaynaklarla finanse edilen kısımlarını göstermektedir. Öz kaynakların aktif toplamına oranı, varlıkların işletme ortakları tarafından finanse edilen miktarını ortaya koymaktadır. Finansman oranı, öz kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasındaki orandır. Kısa vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı, varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edilen kısmını göstermektedir. Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı, varlıkların ne kadarının uzun vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Borçların maddi öz varlığa oranı, yabancı kaynakların maddi öz varlığa oranıdır. Duran varlıkların öz kaynaklara oranı, duran varlıkların öz kaynaklarla finanse edilen kısmını göstermektedir. Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı, duran varlıkların ne kadarının öz kaynak ve uzun vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Yatırım oranı, işletmenin maddi duran varlıklarının öz kaynaklarla finanse edilen kısmını göstermektedir.

oranı (FO) öz kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasında denge kurulması gerektiğinden bu oranın en az 1 olması istenmektedir. Bir işletmenin kısa vadeli borcunun yüksek olması geri ödeme riskini artırdığından, kısa vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranının (KVYKTKO) 1/3 seviyesini aşmaması istenmektedir. Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranının (UVYKTKO) 1/6 olması gerekmektedir. Borçların maddi öz varlığa oranının (BMÖVO) 1'den küçük olması, işletmenin maddi öz varlığının yabancı kaynaklarından daha çok olması istenmektedir. Duran varlıkların öz kaynaklara oranının (DVÖO) 1 civarında olması istenmektedir. 1'den büyük olması duran varlıkların bir bölümünün yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı (DVDSO) 1'den küçük olmalıdır. 1'den yüksek olması duran varlıkların bir kısmının kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Yatırım oranı (YO) 1'den küçük olmalıdır. Bu duran varlıkların tamamının öz kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir (Çabuk vd. 2019).

2.2.2 Hane Halkı Konut Suyu Ödenebilirliğinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem

Çalışmada Su ve Kanalizasyon İdarelerinin 2025 yılı için uyguladıkları su tarifeleri temel alınarak, 2025 yılı başka geliri olmayan, asgari ücretli dört kişilik bir ailenin günde 50 l su harcadığı varsayılarak konut suyu ödenebilirliğine ilişkin olarak değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca hiçbir hanenin gelirinin %3'ünden fazlasını su ve sanitasyona harcamaması gerektiği varsayımı göz önüne alınarak, günde 50 l su harcayan dört kişilik bir ailenin her bir idare bölgesinde 2025 yılı konut suyu tarifelerine göre sahip olması gereken minimum gelir tespit edilmiştir. Bu gelir saatlik net asgari ücretle (2025 yılı için 98,24 TL) karşılaştırılarak ödenebilirliğe ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

Bir konut suyu kullanıcısı için, su ve atık su hizmetlerine ait ödenebilirlik olarak HM (HMc), p hane halkının sayısı; W ve S sırasıyla su ve kanalizasyon hizmetlerinin haneye olan kişi başı maliyeti ve A saatlik asgari ücrettir. HM, asgari ücretle veya yakınında çalışan düşük gelirli haneler için temel su ve kanalizasyon hizmetinin maliyetini temsil etmektedir. HM tek bir konut suyu kullanan hane için hesaplanabilir veya tanımlanmış herhangi bir konut suyu kullanıcısı grubu için istatistiksel olarak toplanabilir. Belirli bir konut suyu kullanan hane için c, temel hizmet maliyetleri olarak HM (HMc):

$$HMc = \frac{pc\ (W+S)}{A}$$

Temel hizmet ve temel harcamaların tanımları, yerel topluluk değerlerine bağlı olarak değişebilir ve varsayımlar gerektiği gibi ayarlanmaktadır. Temel hizmet hareketli bir hedeftir, çünkü tüketim düzenleri kamu hizmetleri arasında farklılık göstermektedir. (Rockaway vd. 2011).

HM değerinin 8,0'den küçük olması, dört kişilik bir ailenin temel aylık su ve kanalizasyon faturasının asgari ücrette 8 saatten fazla çalışma gerektirmemesini ifade etmekte ve bu standart önerilmektedir (Teodoro 2018).

Bir konut suyu kullanıcısı için, su ve atık su hizmetlerine ait ödenebilirlik olarak AR hane halkı düzeyinde temel su ve kanalizasyon maliyetlerinin harcanabilir hanehalkı gelirine oranı olarak ölçülebilmektedir. Bu bireysel bir kullanıcı için hesaplanabilir veya tanımlanmış herhangi bir kullanıcı grubu için istatistiksel olarak toplanabilir. Belirli bir konut suyu kullanıcısı için AR:

$$AR = \frac{pc\ (W+S)}{Ic - Ec}$$

I hane halkı geliri, E temel hane halkı giderleri (su ve kanalizasyon hizmetleri hariç), p hane halkının sayısı W ve S sırasıyla zorunlu su ve kanalizasyon hizmetlerinin kişi başına maliyetidir (Teodoro 2018).

3. Su ve Kanalizasyon İdareleri Örneği

3.1 Su ve Kanalizasyon Hizmetlerinde Maliyet Geri Kazanımı ve Ödenebilirliğe İlişkin Mevzuat

Su ve Kanalizasyon İdareleri büyükşehir belediyelerine bağlı, ayrı bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine haiz su ve atık su hizmetlerini yürüten idarelerdir. 1981 yılında 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile İstanbul'da kurulan idare, 1986'da Kanun'a "Bu Kanun diğer büyükşehir belediyelerinde de uygulanır" hükmü getirilmiştir. 2012 yılında 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 14 büyükşehir belediyesi daha kurularak Su ve Kanalizasyon İdaresi sayısı 30'a yükselmiştir. Görev alanları ise il mülki idare sınırları olmuştur. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2560 sayılı Kanun'la su ve kanalizasyon hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin Su ve Kanalizasyon İdaresine ait görev ve yetkiler belirlenmiştir.

Su ve Kanalizasyon İdareleri içme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçlarını kaynaktan aboneye ulaşıncaya kadar sağlamaktadır. Bu kapsamda her türlü proje yapımı, tesis kurulması, bakım onarımların yapılması, gerekli yenilemelerin yapılması görevleri arasındadır. Kullanılmış suların abonelerden alınarak toplanması için gerekli tesisleri projelendirerek yapmakta ve atık suların zararsız biçimde alıcı ortama boşaltılmasını sağlamaktadır. Bölge içerisindeki su kaynaklarının kirletilmesini önleyici tedbirler almaktadır. Su ve kanalizasyon hizmetleri konusunda hizmet alanındaki belediyelere verilen görevleri gerçekleştirmektedir.

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin hizmetleri yürütürken sağlanan gelir kaynakları arasında su satışı ve uzaklaştırılması kapsamında tarifelere göre abonelerden aldığı ücretler ilk sırada yer almaktadır. Bu alınan ücretler su ve atık su hizmetlerinin sürdürülebilir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Belediye Gelirleri Kanunu'na göre su ve kanalizasyon tesislerinden yararlananlardan ilgili belediye adına alınacak katılma paylarını almaktadırlar. Hizmet alanındaki belediyelerin İller Bankası tarafından nüfus esasına göre dağıtılan paylardan yine bu banka tarafından tutularak Su ve Kanalizasyon İdarelerine gönderilen %10'luk kısımlar gelirlerindendir. Bu idarelere büyük ve temel yatırım programları karşılığında devlet tarafından yardımlar yapılmaktadır. Her türlü yardım, bağış ve diğer gelirleri olabilmektedir. Yurt içi kuruluşlardan, İller Bankasından, Hazine ve Maliye Bakanlığı izniyle yurt dışı kuruluşlardan kredi ve borç alabilmektedirler.

Su ve Kanalizasyon İdareleri'nin hizmetlerini gerçekleştirmesi için su satışı tarife tespit esasları 2560 sayılı Kanun'da belirtilmiştir. Buna göre su satışı, kanalizasyon tesisi olan yerlerde atık suların uzaklaştırılması ve fosseptik çukurların boşaltılması giderleri için tarifeler yapılmaktadır. Tarifelerin tespitinde yönetim ve işletme giderleri ile amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, ıslah ve tevsi masraf ve bir kar oranı dikkate alınmaktadır. Yağmur sularının uzaklaştırılması ile ilgili tesislerin yapımı, işletilmesi Su ve Kanalizasyon İdareleri tarafından yerine getirilirken gerekli harcamalar ilgili belediyelerce karşılanmaktadır. Bu harcamalar tarifelere dahil edilmemektedir. Kullanılmış suların uzaklaştırılmasına ilişkin tarifelerin belirlenmesinde idarelere ait Tarifeler Yönetmelikleri ve Çevre Kanunu'nda belirtilen tam maliyet ve kirleten öder ilkesine göre, kullanıcılardan Atıksu Altyapı ve Evsel Katı Atık Bertaraf Tesisleri Tarifelerinin Belirlenmesinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik hükümleri çerçevesinde atık su hizmetleri ücretlendirmesi yapılmaktadır. Tarifeler ve tahsilatla ilgili hususlar her bir idarenin uygulayacakları tarifelere ait yönetmelikle belirlenmektedir.

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Tarifeler Yönetmelikleri incelendiğinde genellikle üretilen sudan kayıplar düşüldükten sonra tüketileceği öngörülen ölçülebilir su satış miktarının ana unsur olarak esas alınacağı ifade edilmiştir. Bazı idarelere ait yönetmeliklerde ise su satış miktarlarının tahmininde gerçekleşen satışlarla üretim artışı sağlamak ve kayıpları azaltmak amacıyla alınacak önlemlerin sonuçları gerçekçi bir şekilde değerlendirilerek su satış miktarının belirleneceği belirtilmektedir.

Ayrıca toplam sistem maliyetlerinin tarifelere yansıyacağı görülmektedir. Su satış tarifesi ile kullanılmış suların uzaklaştırılması tarifesinin tespitinde esas alınacak unsurlar; yönetim ve işletme giderlerini, amortisman giderlerini, aktifleştirilemeyen yenileme, ıslah ve tevsii masraflarını karşılayacak ve bir kâr sağlayabilecek seviyede tespit edilen tutarlar olmaktadır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki 4736 sayılı Kanun'da belediyeler, belediye birlikleri, tarafından üretilen mal ve hizmet bedellerinde işletmecilik gereği yapılması gereken ticari indirimler hariç herhangi bir kişi veya kuruma ücretsiz veya indirimli tarife uygulanamayacağı ifade edilmiştir. Kanun'da gazi, engelliler, dul ve yetim aylığı bağlananları kapsayan istisnalar belirtilmiştir. Ayrıca 2021 yılında 4920 sayılı Cumhurbaşkanı kararında belediyelerin ve bağlı idarelerinin, "İnsani Su Hakkı" kapsamında belediye meclislerinin ve genel kurullarının alacağı karar ile hane halkı toplam kullanımının beşte birini aşmayacak şekilde belirleyecekleri ücretsiz veya indirimli su tarifelerinden yararlananların 4736 sayılı Kanun'un 1 inci maddesinin birinci fıkrası hükmünden muaf olması sağlanmıştır.

Su ve kanalizasyon idarelerinin zararına su satışı yapamayacağına ilişkin yargı kararları bulunmaktadır. 2022 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinde verilen önerge ile tüm su tarifelerinde %50 indirim uygulanması ve bu indirimli tutarlar üzerinde 2023 yılı sonuna kadar TÜFE oranında artış yapılması kabul edilmiştir. Ancak Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından açılan dava sonucunda, su ücretinin 2560 sayılı Kanun'un 23. Maddesine göre belirlenmesi gerektiği, idarenin maliyeti altında su satamayacağı belirtilerek dava konusu işlemi iptal edilmiştir. 2022 yılı kasım ayında Mersin Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğü Genel Kurulu ücret tarifesini kabul etmemesi üzerine, ilgili kurum hizmetlerde aksama yaşanacağı sebebiyle Genel Kurul kararını iptali için yargıya taşımıştır. Mahkeme dava konusu işlemin uygulanması halinde zararlar doğacağından yürütmenin durdurulması yönünde karar vermiştir (Alıcı, 2024:62) .

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Tarifeler Yönetmelikleri incelendiğinde genellikle Özel Tarife Aboneleri veya İndirimli Aboneler gruplarında şehit yakını, gazi, engelli, vatani hizmet tertibinden aylık bağlananlara konut aboneliği üzerinden indirim uygulandığı görülmektedir. İdarelerden bazıları (Bursa, Kocaeli gibi) su tasarrufunu teşvik, az kullanana sosyal yardım sağlamak ve gelirini artırmak amacıyla kademeli tarife uygulamaktadır. İnsani su hakkı kapsamında İnsani Destek Tarifesi uygulayan İzmir Su ve Kanalizasyon idaresi İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından sosyal nakdi yardım yapılan abonelerden hane başına aylık tüketimlerinin 1/5 (beşte bir) oranında olan kısmından 2 m^3'ü geçmemek kaydıyla su ve atık su bedeli almayacağını ilgili yönetmelikte belirtmiştir. Manisa, Ordu, Tekirdağ Su ve Kanalizasyon İdareleri ise 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamındaki kişileri İndirimli Tarifeler grubuna eklediği görülmektedir. İdarelere ait bazı yönetmeliklerde (İstanbul) konut tarifesinin en düşük tarife olduğu, diğer tarife gruplarının bu tarifeden yüksek bedelle yapılabileceği belirtilmiştir. Antalya (ASAT) fatura tüketimi toplam aylık 5 m^3'ü geçmeyen abonelerde 1-5 m^3 tüketimlerde normal konut tarifesine göre yaklaşık %50 indirim uygulamaktadır.

6360 sayılı Kanun ile kırsala da hizmet sunulması, bu alanlardaki abone sayısının az olması ve yatırım tutarının yüksek olması idareleri mali yük altına sokmaktadır. Kırsal alanlarda içme ve kullanma suyu için alınacak ücretin en düşük tarifenin konutlar için %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenmesi ile harcamalara katılma paylarının %50 indirimli uygulanması süreci 31 Aralık 2025 tarihinde bitmektedir. Bundan sonraki süreçte 5216 sayılı Kanun'un Ek madde 3 ile kırsal mahalle kararları alınarak bu indirimlerden süresiz olarak yararlanma hakkı tanınmıştır. Kırsala yapılan yatırımlar ve indirim/muafiyetler sebebiyle de toplam sistem maliyeti uyarınca kent tarifesi artmaktadır. Nitekim yaz aylarında yayla ve yazlık saikiyle kullanılan köyler mahalle halini almıştır ve geçici nüfus da bu yerlerde yaz aylarında düşük tarife ile amaç dışı su kullanmaktadır. Kırsala tanınan muafiyetin mali

açıdan finansmanı ya borçlanma ile ya da kent tarifenin artırılması ile giderilmekte ve yeni yatırımlar da yapılamamaktadır.

3.2 Su ve Kanalizasyon Hizmetlerinde Gider ve Gelirlerin İncelenmesi

Su ve Kanalizasyon idarelerinin gerçekleşen bütçe giderlerinin toplam gerçekleşen bütçe giderleri içerisindeki paylarına bakıldığında personel giderlerinin %4,3 ile %17,4 arasında değiştiği görülmektedir. En düşük personel gideri Malatya'da iken en yüksek personel gideri Eskişehir'e aittir. SGK giderlerinin en düşük %0,4 Malatya iken, en yüksek %2,3 ile Diyarbakır olduğu görülmektedir. Mal ve hizmet alımları gider bütçesinin %34,3 ile en düşük Bursa'ya, %71,5'i ile en yüksek Mardin'e aittir. Faiz giderleri gider bütçesinin %0,6 ile en düşük Kocaeli ve Erzurum'a, %7,3'ü ile en yüksek Balıkesir'e aittir. Cari transferler gider bütçesi %0 ile en düşük Van'a, %1,6 ile en yüksek Adana'ya aittir. Sermaye giderleri gider bütçesinin %11'i ile en düşük Ordu'ya, %57,4'ü ile en yüksek Bursa'ya aittir. Tablo 3'de Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait gerçekleşen bütçe giderlerinin toplam gerçekleşen bütçe giderleri içerisindeki payları görülmektedir.

Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait giderler içerisinde mal ve hizmet alımlarının diğer giderlere göre nispeten yüksek olduğu görülmektedir. Bunu izleyen sermaye giderleri ve personel giderleri de önemli harcama kalemlerini oluşturmaktadır.

Tablo 3 Gerçekleşen bütçe giderlerinin toplam gerçekleşen bütçe giderleri içerisindeki payları (%)

Su ve Kanalizasyon İdareleri	Personel Giderleri	SGK Giderleri	Mal ve Hizmet Alımları	Faiz Giderleri	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferi	Borç Verme
ADANA	11,7	1,4	51,9	1,5	1,6	31,9	0	0
ANKARA	5,9	0,8	41,9	2,2	0,9	30,4	0	17,9
ANTALYA	6,3	0,7	54,8	2,4	0,8	35	0	0
AYDIN	8,5	1,1	57,1	2,3	0,8	30,2	0	0
BALIKESİR	9	1,3	59,3	7,3	0,3	22,8	0	0
BURSA	4,5	0,5	34,3	2,7	0,6	57,4	0	0
DENİZLİ	6	0,7	38,4	6,7	0,4	47,8	0	0
DİYARBAKIR	14,5	2,3	60,8	1,1	0,7	20,6	0	0
ERZURUM	13	1,5	61,9	0,6	1,2	21,8	0	0
ESKİŞEHİR	17,4	2	64,8	1,4	1	13,4	0	0
GAZİANTEP	6,9	0,9	53,6	5,8	0,5	32,4	0	0
HATAY	7,4	1	67,3	2,5	0,3	21,5	0	0
İSTANBUL	10,7	1,6	48,2	1,1	0,8	37,2	0	0,4
İZMİR	8,8	1,1	63,3	2,3	0,9	23,6	0	0
KAHRAMANMARAŞ	5,2	0,7	36,8	1,9	0,2	55,1	0	0
KAYSERİ	11,1	1,3	63,5	2,8	0,7	20,6	0	0
KOCAELİ	10,7	1,2	52,1	0,6	0,7	34,7	0	0
KONYA	11,4	1,1	46,3	3	1,5	34,2	2,5	0
MALATYA	4,3	0,4	40,6	4,3	0,2	50,2	0	0
MANİSA	5,5	0,7	54,6	3,3	0,7	35,2	0	0
MARDİN	12	1,5	71,5	0,2	0,6	14,2	0	0
MERSİN	5,8	0,6	58,3	2	0,2	33,1	0	0
MUĞLA	7,3	0,9	49,4	3,8	0,7	37,9	0	0
ORDU	12,4	1,4	68,8	5,4	1	11	0	0
SAKARYA	8,6	1,1	62,3	6,8	0,5	20,7	0	0
SAMSUN	8,5	0,9	41,2	4,6	0,8	44	0	0
ŞANLIURFA	4,7	0,7	59,1	0,7	0,1	34,7	0	0
TEKİRDAĞ	8,8	1,1	65,9	1,2	0,7	22,3	0	0
TRABZON	14,3	1,7	43,4	6,1	0,3	32	0	2,2
VAN	10,9	1,4	65,6	5,4	0	16,7	0	0

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin gerçekleşen bütçe gelirlerinin toplam gerçekleşen bütçe gelirleri içerisindeki paylarına bakıldığında teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin en düşük %47,8 ile Mardin, en yüksek %84,1 ile İstanbul ve İzmir'e ait olduğu görülmektedir. Alınan bağış ve yardım ile özel gelirlerin en yüksek %48,3 ile Kahramanmaraş'tır ve bu gelir türünde geliri olmayan idareler de bulunmaktadır. Diğer gelirlerin en yüksek olduğu idare %49,7 ile Mardin iken en düşük olan idare %15,8 ile İzmir'dir. Tablo 4'de Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait gerçekleşen bütçe gelirlerinin toplam gerçekleşen

toplam gelirler içerisindeki payları görülmektedir. Burada illerin coğrafi şartları mahalle sayısı dağınık veya toplu yerleşme saikinin olup olmadığı ve su kaynaklarının yeterli olup olmadığı gibi çok sayıda etmenin de bu verileri etkileyebilmektedir.

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin en önemli gelirinin su ve atık su hizmetlerinden kaynaklanan teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinden oluşmaktadır. Bunu merkezi idare vergi gelirlerinden alınan paylar ve kamu harcamalarına katılım paylarından oluşan diğer gelirlerin izlediği görülmektedir.

Tablo 4 Gerçekleşen Bütçe Gelirlerinin Toplam Gerçekleşen Toplam Gelirler İçerisindeki Payları (%)

Su ve Kanalizasyon İdareleri	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Alınan Bağış ve Yardım ile Özel Gelirler	Diğer Gelirler	Sermaye Gelirleri	Alacaklardan Tahsilat
ADANA	71,7	1,3	27	0	0
ANKARA	73,7	0	19,2	0,1	7
ANTALYA	82,1	1,1	16	0	0,8
AYDIN	74,7	0	25,3	0	0
BALIKESİR	57,8	6,7	22,9	0,1	12,5
BURSA	78,3	2,4	19,3	0	0
DENİZLİ	68,8	0,5	30,6	0,1	0
DİYARBAKIR	58,7	3,2	38,1	0	0
ERZURUM	64,1	0	35,8	0,1	0
ESKİŞEHİR	71,3	0	28,6	0,1	0
GAZİANTEP	64,1	12,6	22,3	1,1	0
HATAY	38,9	18,2	42,9	0	0
İSTANBUL	84,1	0,1	14,9	0,1	0,8
İZMİR	84,1	0,1	15,8	0	0
KAHRAMANMARAŞ	26,4	48,3	25,3	0	0
KAYSERİ	67,9	1,2	30,2	0,7	
KOCAELİ	83,6	0	16,4	0	0
KONYA	62	2,5	32,6	2,9	0
MALATYA	65,5	6,1	28,4	0	0
MANİSA	70,6	1,1	28,3	0	0
MARDİN	47,8	2,5	49,7	0	0
MERSİN	68,2	1,1	30,7	0	0
MUĞLA	80,2	0,1	19,7	0	0
ORDU	67,5	0	32,5	0	0
SAKARYA	71,6	0	27,9	0,5	
SAMSUN	77,4	0	22,5	0,1	0
ŞANLIURFA	38,6	25,1	36,3	0	0
TEKİRDAĞ	70,5	0	29,5	0	0
TRABZON	54,8	11,7	33,5	0	0
VAN	58,8	0,2	41	0	0

Tablo 5'de Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin gerçekleşen bütçe giderlerini karşılama oranları görülmektedir. İdarelerin teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin gerçekleşen bütçe giderlerini karşılama oranlarına bakıldığında en yüksek 82,2 ile İstanbul, en düşük 20,4 ile Şanlıurfa, ortalama olarak ise % 55,9 olduğu görülmektedir. Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri idarelerin su ve atık su hizmetleri ile taşınmazlardan elde ettiği gelirlerden oluşmaktadır. Bu gelirler idarenin direkt olarak faaliyetleri sonucu ortaya çıkan gelirlerdendir. Bir işletmenin sürdürülebilir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmesi için maliyetlerini karşılayabileceği gelirlerdir. İçme suyu ve atık su hizmetlerinin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi için bu gelirlerin toplam gelir kalemleri içerisindeki payının yüksek olması ve bu gelirlerle maliyetlerin karşılanması gerekmektedir.

Tablo 5 Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirlerinin Gerçekleşen Bütçe Giderlerini Karşılama Oranları (%)

Su ve Kanalizasyon İdareleri	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Gerçekleşen Giderler	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirlerinin Gerçekleşen Bütçe Giderlerini Karşılama Oranları (%)
ADANA	1.685.195.648,65	2.605.873.131,72	64,7
ANKARA	7.387.334.897,30	10.355.031.155,48	71,3
ANTALYA	5.118.910.708.42	6.800.154.340,91	75,3
AYDIN	1.260.617.451.19	2.021.811.925,62	62,4
BALIKESİR	1.219.481.551.09	3.116.769.913,02	39,1
BURSA	3.634.255.427,16	6.646.559.180,50	54,7
DENİZLİ	1.195.879.910,96	2.494.383.721,84	47,9
DİYARBAKIR	831.946.548,00	1.619.760.638,00	51,4
ERZURUM	563.132.903,00	890.685.018,00	63,2
ESKİŞEHİR	841.735.140,74	1.118.757.579,11	75,2
GAZİANTEP	2.070.264.585,93	3.998.966.556,70	51,8
HATAY	394.291.716,04	1.840.831.733,34	21,4
İSTANBUL	21.050.291.085,00	25.595.685.735,62	82,2
İZMİR	7.521.189.849,83	10.362.017.226.09	72,6
KAHRAMANMARAŞ	388.677.767,79	2.307.011.538,52	16,8
KAYSERİ	1.040.707.101,02	1.535.210.683,96	67,8
KOCAELİ	3.316.668.420,98	4.157.606.464,96	79,8
KONYA	1.940.210.437,00	3.186.625.130,00	60,9
MALATYA	719.916.796,33	1.673.498.485,95	43
MANİSA	1.412.715.789,07	2.410.110.065,98	58,6
MARDİN	258.298.013,70	836.654.805,10	30,9
MERSİN	2.159.435.194,46	4.531.418.534,70	47,7
MUĞLA	1.698.248.469,80	2.726.590.743,83	62,3
ORDU	532.662.220,84	711.768.406,68	74,8
SAKARYA	1.430.004.983,71	2.035.652.432,68	70,2
SAMSUN	1.494.798.730,78	2.266.663.908,03	65,9
ŞANLIURFA	780.964.833,89	3.835.044.353,02	20,4
TEKİRDAĞ	1.338.009.232,82	2.113.418.542,56	63,3
TRABZON	463.777.782,14	1.148.545.654,05	40,4
VAN	515.518.503,96	1.280.292.696,77	40,2

3.3 Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Finansal ve Mali Yapılarının İncelenmesi

Tablo 6'da idarelerin 2023 yılı likidite oranları görülmektedir. Cari oranı iki ve daha büyük olan idare sayısının 6 olduğu, ikiden küçük idare sayısının 24 olduğu görülmektedir. Cari oranın birden küçük olduğu 12 idare bulunmaktadır. Asit test oranı bir ve birden büyük idare sayısının 15, birden küçük idare sayısının 5 olduğu tespit edilmiştir. Nakit oranı 0,20'ye eşit ve daha büyük olan idare sayısı 7 iken, 0,20'den küçük idare sayısı 23 adettir. Cari, asit test ve nakit oranlarına ait sınır değerleri sağlayan sadece 2 idare olduğu görülmektedir. Herhangi bir likidite oranı sınır değerini sağlamayan 14 idare bulunmaktadır. İdarelerin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme kabiliyetlerinin bu sektörde düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 6 Su ve Kanalizasyon İdarelerine Ait 2023 Yılı Likidite Oranları

Su ve Kanalizasyon İdareleri	Cari Oran	Asit Test Oranı	Nakit Oranı
ADANA	2	1,9	0,05
ANKARA	2,3	2,1	0,13
ANTALYA	2,5	2	0,60
AYDIN	0,8	0,7	0,08
BALIKESİR	0,8	0,5	0,13
BURSA	1,1	0,8	0,13
DENİZLİ	1,4	1,2	0,25

DİYARBAKIR	1,7	1,4	0,13
ERZURUM	1,2	0,9	0,10
ESKİŞEHİR	1,9	1,3	0,46
GAZİANTEP	0,8	0,7	0,15
HATAY	0,3	0,3	0,008
İSTANBUL	1,4	1,3	0,05
İZMİR	0,9	0,8	0,06
KAHRAMANMARAŞ	1,6	1,2	0,07
KAYSERİ	1,8	1,4	0,42
KOCAELİ	2,2	1,5	0,05
KONYA	0,9	0,7	0,23
MALATYA	0,5	0,4	0,03
MANİSA	0,8	0,6	0,09
MARDİN	0,5	0,4	0,02
MERSİN	0,6	0,4	0,02
MUĞLA	2,4	2,2	0,80
ORDU	1,3	1	0,51
SAKARYA	0,7	0,5	0,05
SAMSUN	1,5	0,9	0,10
ŞANLIURFA	2,3	2	0,07
TEKİRDAĞ	0,4	0,3	0,04
TRABZON	1,2	1	0,04
VAN	1,1	1,1	0,03

Tablo 7'de idarelere ait 2023 yılı mali yapı oranları tespit edilmiştir. Finansal kaldıraç oranı (FKO) sınır değer olan %50 altında olan idare sayısı 27'dir. Bu oranın yüksek olması işletmenin riskli şekilde finanse edildiğini göstermekte olup, 3 idarede %50 üzerindedir. Öz kaynakların aktif toplamına oranının (ÖATO) idarelerin 3'ü dışında %50 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu oranın yüksekliği uzun vadeli borçları ödeyememe durumu riskinin düşüklüğünü göstermektedir. Finansman oranı (FO) 3 idarede 1 değerinin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı (KVYKTKO) 2 idarede 1/3 değerini aşmıştır. Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam kaynaklara oranı (UVYKTKO) 11 idarede sınır değer olan 1/6'yı aşmıştır. Borçların maddi öz varlığa oranı (BMÖVO) 2 idarede sınır değer olan 1'den büyüktür. Duran varlıkların öz kaynaklara oranının (DVÖO) 1 üzerinde olan idare sayısı 28, altında olan idare sayısı ise 2 adettir. 28 idarede duran varlıkların kullanımında yabancı kaynaklara başvurulduğu görülmektedir. Duran varlıkların devamlı sermayeye oranının (DVDSO) 1 değerinin altında olan idare sayısının 18 olduğu görülmektedir. 1 altında çıkması beklenen bu oranın 1 üzerinde çıkması duran varlık finansmanında kısa vadeli yabancı kaynakta kullanıldığını göstermektedir. Maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranı (yatırım oranı-YO) 1'den küçük idare sayısı 3 olup, bu idareler duran varlıkların tamamını öz kaynaklarla finanse etmektedir. Genel olarak idarelerin uzun vadeli borçlarını ödeme kabiliyetinin bu sektörde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 7 Su ve Kanalizasyon İdarelerine Ait 2023 Yılı Mali Yapı Oranları

Su ve Kanalizasyon İdareleri	FKO	ÖATO	FO	KVYKTKO	UVYKTKO	BMÖVO	DVÖO	DVDSO	YO
ADANA	0,16	0,84	5,28	0,05	0,11	0,19	1,07	0,95	1,07
ANKARA	0,09	0,91	10,43	0,06	0,03	0,10	0,95	0,92	0,93
ANTALYA	0,22	0,78	3,61	0,06	0,16	0,28	1,08	0,90	1,08
AYDIN	0,18	0,82	4,43	0,09	0,10	0,23	1,14	1,02	1,13
BALIKESİR	0,64	0,36	0,56	0,22	0,43	1,80	2,31	1,06	2,30
BURSA	0,19	0,81	4,18	0,05	0,15	0,24	1,18	0,99	1,16
DENİZLİ	0,45	0,55	1,21	0,04	0,42	0,83	1,74	0,98	1,74
DİYARBAKIR	0,11	0,89	8,06	0,03	0,08	0,12	1,06	0,98	1,06
ERZURUM	0,10	0,91	9,57	0,03	0,06	0,10	1,06	0,99	1,06
ESKİŞEHİR	0,09	0,91	10,16	0,04	0,05	0,10	1,02	0,97	1,01
GAZİANTEP	0,21	0,79	3,70	0,08	0,13	0,27	1,19	1,02	1,18

HATAY	0,08	0,92	11,07	0,06	0,02	0,09	1,08	1,05	1,08
İSTANBUL	0,05	0,95	20,69	0,02	0,03	0,05	1,02	0,99	1,01
İZMİR	0,10	0,90	9,07	0,04	0,06	0,11	1,07	1,00	1,07
KAHRAMANMARAŞ	0,40	0,60	1,53	0,19	0,21	0,66	1,17	0,87	1,16
KAYSERİ	0,27	0,73	2,74	0,09	0,18	0,36	1,16	0,93	1,15
KOCAELİ	0,03	0,97	29,37	0,02	0,02	0,03	1,00	0,98	0,99
KONYA	0,12	0,88	7,17	0,05	0,08	0,14	1,09	1,00	1,05
MALATYA	0,24	0,80	3,35	0,10	0,14	0,30	1,20	1,01	1,18
MANİSA	0,24	0,76	3,23	0,07	0,17	0,31	1,24	1,02	1,24
MARDİN	2,77	-1,77	-0,64	0,88	1,89	-1,57	-0,34	4,80	-0,34
MERSİN	0,57	0,43	0,75	0,39	0,18	1,33	1,76	1,24	1,76
MUĞLA	0,33	0,67	2,04	0,04	0,29	0,49	1,34	0,94	1,34
ORDU	0,48	0,53	1,10	0,15	0,32	0,91	1,51	0,94	1,51
SAKARYA	0,11	0,90	8,57	0,04	0,07	0,12	1,09	1,01	1,06
SAMSUN	0,40	0,60	1,48	0,06	0,34	0,68	1,52	0,97	1,52
ŞANLIURFA	0,16	0,84	5,14	0,04	0,13	0,20	1,10	0,95	1,10
TEKİRDAĞ	0,29	0,72	2,51	0,07	0,22	0,40	1,36	1,04	1,18
TRABZON	0,15	0,85	5,68	0,03	0,12	0,17	1,13	0,72	1,13
VAN	0,13	0,87	6,45	0,06	0,08	0,16	1,09	0,99	1,08

3.4 Ödenebilirliğin İncelenmesi

Su ve Kanalizasyon İdarelerinin su ve atık su bedelleri ile ödenebilirliğe ilişkin veriler Tablo 8'de görülmektedir. Her bir idareye ait su ve atık su birim fiyatlarına vergi dâhil edilerek dört kişilik bir ailenin aylık su ve atık su bedeli tespit edilmiştir. Kişi başı günlük su tüketimi 50 litre olarak alınmıştır.

Aylık su faturasının %3 eşik değerine denk gelen en düşük hane halkı gelirinin aylık 2.745,60 TL ile 12.989,48 TL arasında değiştiği bu gelirin de 22.104,67 TL olan net asgari ücretin altında kaldığı görülmektedir. HMc değerlerine bakıldığında 0,84 ile 3,97 arasında değişmektedir. Bu değerin 8'den küçük olması dört kişilik hanenin temel su ve atık su hizmetlerini ödemek için 8 saatten fazla çalışmaması gerektiğini ifade etmekte olup, en yüksek değeri alan İzmir'de bu standart değerin yarısından az olduğu görülmektedir. İdarelerin su ve atık su maliyetlerini doğru bir şekilde tespit ettikten sonra, konut tarifelerinin belirlenmesinde konutta yaşayan kişi sayısına göre ödenebilirlik dikkate alınarak tarife geliştirmesi gerekmektedir. Tarifelerde yapılacak düzenlemelerle toplam maliyetin geri kazanımını olumsuz yönde etkilemesine de neden olunmamalıdır. Maliyetlerin geri kazanımı ve ödenebilirlik dengesini göz önüne alan tarifeler uygulanmalıdır.

Tablo 8 Su ve Atık Su Bedelleri ile Ödenebilirliğe İlişkin Veriler

Su ve Kanalizasyon İdareleri	Su Birim Fiyatı	Su KDV (%1)	Atık Su Birim Bedeli	Atık Su KDV (%10)	1 m³ su bedeli	6 m³ aylık su fatura bedeli	%3 eşik değerinde hane halkı geliri	HMc değeri
ADANA	21,2548	0,2125	8,9269	0,8927	31,2869	187,7214	6.257,38	1,91
ANKARA	25,17	0,2517	12,59	1,259	39,2707	235,6242	7.854,14	2,40
ANTALYA	22,85	0,2285	11,425	1,1425	35,646	213,876	7.129,20	2,17
BALIKESİR	31,58	0,3158	15,79	1,579	49,2648	295,5888	9.852,96	3,01
BURSA	19,75	0,1975	4,94	0,494	25,3815	152,289	5.076,30	1,55
ERZURUM	16,80	0,168	8,40	0,84	26,208	157,246	5.241,53	1,60
ESKİŞEHİR	24,0874	0,240874	9,6451	0,96451	35,10575	210,6345	7.021,15	2,14
GAZİANTEP	25,264571	0,25264571	4,110851	0,4110851	30,039153	180,2349	6.007,83	1,83
HATAY	8,86	0,0886	4,4317	0,44317	13,82347	82,94082	2.764,69	0,84
İSTANBUL	26,3	0,263	13,15	1,315	41,028	246,168	8.205,60	2,51
İZMİR	41,64	0,4164	20,81	2,081	64,9474	389,6844	12.989,48	3,97
KAHRAMANMARAŞ	15,87	0,1587	5,5545	0,55545	22,13865	132,8319	4.427,73	1,35
KAYSERİ	17,30	0,173	5,77	0,577	23,82	142,92	4.764,00	1,46
KOCAELİ	19,738	0,19738	9,869	0,9869	30,79128	184,74768	6.158,26	1,88
KONYA	30,27	3,027	15,135	0,15135	48,58335	291,5001	9.716,67	2,97

MANİSA	20,99	0,2099	10,495	1,0495	32,7444	196,4664	6.548,88	1,99
MARDİN	8,80	0,088	4,40	0,440	13,728	82,368	2.745,60	0,84
MERSİN	24,96	0,2496	11,24	1,124	37,5736	225,4416	7.514,72	2,29
MUĞLA	29,59	0,2959	14,795	1,4795	46,1604	276,9624	9.232,08	2,82
ORDU	18,25	0,1825	9,13	0,913	28,4755	170,853	5.695,10	1,74
SAKARYA	14,58	0,1458	5,10	0,51	20,3358	122,0148	4.067,16	1,24
SAMSUN	18,96	0,1896	9,48	0,948	29,5776	177,4656	5.915,52	1,81
ŞANLIURFA	14,06	0,1406	7,01	0,701	21,9116	131,4696	4.382,32	3,21
TEKİRDAĞ	33,64	0,3364	16,82	1,682	52,4784	314,8704	10.495,68	3,21
TRABZON	19,92	0,1992	5,976	0,5976	26,6928	160,1568	5.338,56	1,63
VAN	12,22	0,1222	6,11	0,611	19,0632	114,3792	3.812,64	1,16

3.5 Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Maliyet Geri Kazanımı ve Ödenebilirliğine İlişkin Sayıştay Raporlarının İncelenmesi

Su ve Kanalizasyon İdareleri'nin 2023 yılı Sayıştay Raporları incelenmiştir. Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, İstanbul, Kocaeli, Konya, Manisa, Mardin, Tekirdağ, Trabzon ve Van su ve kanalizasyon idarelerinin su tarifelerinin belirlenmesinde doğru maliyet hesabının yapılmadığı tespit edilmiştir. Bazı idarelerin maliyet hesabı yapmadan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) oranında artış yaparak güncelleme yaptığı ifade edilmiştir. Ayrıca bazı idarelerin yağmur suyu uzaklaştırılması ve derelerin ıslahı için yapılan harcamaları Büyükşehir Belediyesinden tahsil etmediği, bazı idarelerin de bu harcamalara ilişkin hesaplanan amortisman giderlerinin su tarifelerine yansıttığı belirlenmiştir. 2560 sayılı kanunun 23'üncü maddesinde tarifelerin belirlenmesi açıklanmıştır. Maliyeti yansıtmayan tarife belirlenmesi kamu zararına neden olmaktadır.

Antalya, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Mardin, Muğla, Sakarya, Samsun ve Trabzon su ve kanalizasyon idarelerin su ve atık su bedellerinin tahakkuk ve tahsilatına ilişkin eksiklikleri tespit edilmiştir. Bunlar arasında bazı alacakların zamanaşımına uğratılması, su ücretini ödemeyenlerle ilgili su kesintisi yapılmaması ve gerekli takibin gerçekleştirilmemesi, abone sözleşmesi olmadığı ve yaptırım uygulanmadığından bazı alacakların tahsil edilememesi, kamu kurumlarından olan alacakların tahsil edilememesi, abone bilgilerindeki eksiklikler nedeniyle alacakların takibinde güçlüklerin yaşandığı, su hizmeti sunulan bazı mahallelerde abonelik işlemlerinin tesis edilmediği, faturaların ödeneceği vade tarihinin elli güne kadar çıkabildiği, şebeke suyu kullanan bazı park ve bahçelerin aboneliklerinin bulunmadığı ve tüketilen suyun ilgili idareye fatura edilmediği, tüketilen su miktarının doğru tespitine yönelik on yıllık su sayaçlarının değiştirilmediği gibi hususlar bulunmaktadır.

Su ve kanalizasyon tesisleri harcamalarına katılım payları 2464 sayılı Kanun'un 86-94. Maddelerinde düzenlenmiştir. Bu katılım payları belediyelerce ve belediyelere bağlı müesseselerce su ve kanalizasyon tesisi yapılması halinde, bunlardan faydalanan gayrimenkul sahiplerinden alınmaktadır (Tuna vd, 2021:3077). Antalya, Balıkesir, Denizli, Manisa, Van su ve kanalizasyon idarelerinin su ve kanalizasyon tesisleri harcamalarına katılım paylarına ilişkin uygulamanın mevzuata uygun yürütülmediği belirtilmiştir. Genel olarak yapılan harcamalardan faydalanan gayrimenkul sahiplerinden katılma payı alınmaması, katılım paylarının takibinin ve tahsilatının yapılmadığı, yeni yapılan binalara tahakkuk ettirildiği ancak tesislerden faydalanan diğer gayrimenkullerden tahakkuk ve tahsilatının yapılmadığı ifade edilmiştir.

Su şebekelerinden kaynaklanan kayıp kaçaklar idari ve fiziki su kayıplarına dayanmaktadır. İdari kayıplar kaçak su kullanımı ve su sayaçlarının hassasiyetini kaybetmesi nedeniyle hatalı ölçümlerden kaynaklanmaktadır. Fiziki kayıplar ise su depolarından, ana borulardan ve abone bağlantılarından kaynaklanmaktadır. Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kocaeli, Konya, Mardin, Muğla, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Van su ve kanalizasyon idarelerinin içme suyu iletim dağıtım sistemlerindeki kayıp ve kaçakların azaltılmasına yönelik çalışmaların yeterli olmadığı, bu nedenle gelir kaybına neden olunduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda idari ve fiziki

kayıpların ölçüme dayalı belirlenmesi, on yılı aşan sayaçların değişimi, şebekenin ve sistemin şartnamelere ve uygulama projelerine uygun yapılması, kullanılan malzemelerin standartlara uygun olarak temin edilmesi, sistemde ana basınç bölgesi ve alt bölgelerin oluşturulması, şebekede etkili bir basınç ve debi yönetimi ile optimum işletme şartlarının sağlanması, sistemin izlenmesi ve kayıt altına alınmasını içeren etkili bir su yönetim sistemi tesis etmesi yükümlülüğü belirtilmiştir.

Antalya, Aydın, Denizli, İstanbul, Manisa, Tekirdağ su ve kanalizasyon idarelerinin enerji teşvikinden yararlanmayan atıksu arıtma tesislerinin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca Balıkesir ve Kocaeli su ve kanalizasyon idarelerinin ileri atık su arıtma tesisi kuruluncaya kadar ayrılması gereken atık su gelirlerinin yarısının bu amaç için ayrılmadığı bildirilmiştir.

Antalya, Bursa, İzmir su ve kanalizasyon idarelerinin görev ve sorumluluk alanında bulunmayan işlerin üstlenilmesi ve maliyetlerinin büyükşehir belediyesinden tahsil etmemesi, tarımsal sulama kanalı bakım, onarım ve temizliğinin yaptırılması, hayvansal ve zirai amaçlı gölet yapım işlerine ait harcamaların büyükşehir belediyesine tahakkuk ettirilmemesi, büyükşehir belediyesinin başka bir birimi bütçesi ile yapılması gereken işin yapılması hususları tespit edilmiştir.

Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi'nin sosyal yardım kapsamında uygulanan indirim tutarlarının Büyükşehir Belediyesi'nden alınmadığı ifade edilmiştir. Van Su ve Kanalizasyon İdaresi'nin 6360 sayılı Kanun ile merkeze bağlanan ilçe merkezlerine indirimli su tarifesi uyguladığı, bu indirimlerin işletmecilik gereği yapılan indirimlerden olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca aynı kanunla mahalleye dönüşen belde ve köylere de il merkezine uygulanan tarifenin uygulandığı görülmüştür. Mahalleye dönüşen kırsal alanlarda uygulanacak indirimli tarifelerin 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na eklenen hükümler çerçevesinde, Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği'nde ifade edildiği gibi konutlarda en düşük tarifenin %25'ini geçmeyecek şekilde belirleneceği belirtilmiştir.

İzmir, Kayseri, Kocaeli, Mardin, Trabzon İçme Suyu ve Kanalizasyon İdareleri'nin yeraltı suyu kullanımlarına ilişkin atık su bedelinin tahsil edilmediği tespit edilmiştir. Devlet Su İşleri (DSİ) Bölge Müdürlüğü tarafından sondaj izni verilen kuyular ile kaçak kuyulardan ne kadar su çekildiği, hangi amaçla kullanıldığı, faydalı tüketim miktarının ne olduğu, koordinatları gibi verilerin DSİ ile ortaklaşa çalışma yapılarak belirlenmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsan yaşamında vazgeçilmez bir unsur olan su hizmetlerinin kapsamında bulunan mevcut ve nüfus artışı ile artan su talebin karşılanması, iklim değişikliğinden etkilenen su kaynaklarının verimli ve etkili şekilde idaresi, su, kanalizasyon, yağmursuyu altyapı varlıklarının yönetilmesi için Türkiye'de Su ve Kanalizasyon İdareleri kurulmuştur. En son 2012 yılında yayımlanan ve kimi önemli maddeleri 2014 yılında gerçekleşen mahalli genel seçimleri ile yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun'la sayıları 30 olmuştur. Bu idarelerin görev alanları ise il mülki sınırlarıdır.

Su hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilmesinde Su ve Kanalizasyon idarelerinin mali ve finansal durumları önemli olmakla birlikte, içme suyunun insan hayatında vazgeçilmez bir madde olması ödenebilir olmasını gerektirmektedir. Su hizmetleri maliyetlerinin karşılanması ve ödenebilirliği arasında bir denge sağlanması bu aşamada önem kazanmaktadır.

Türkiye'de bulunan 30 Su ve Kanalizasyon İdaresinin giderleri içerisinde mal ve hizmet alımlarının personel, SGK cari transferler, sermaye giderleri, sermaye transferleri ve borç verme giderlerine göre nispeten yüksek olduğu görülmüştür. Mal ve hizmet alımlarının gerçekleşen bütçe giderleri içerisindeki payının en yüksek olduğu idare %71,5 ile Mardin iken, %34,3 ile Bursa'dır. İdarelerin bütçe gelirlerinin önemli kısmını su üretimi ve satışından elde ettiği teşebbüs ve mülkiyet gelirleri oluşturmaktadır. Bu gelir kaleminin toplam gelirler içerisindeki payının en düşük %47,8 ile Mardin, en

yüksek %84,1 ile İstanbul ve İzmir idarelerine ait olduğu tespit edilmiştir. İdarelerin teşebbüs ve mülkiyet gelirleri ile bütçe giderlerini karşılama oranlarına bakıldığında bu gelirleriyle İstanbul'un giderlerinin %82,2'sini karşıladığı, ortalama olarak idarelerin giderlerinin %55,9'unu karşıladığı görülmektedir. İller Bankası tarafından Su ve Kanalizasyon İdarelerine gönderilen %10'luk kısımların bulunduğu diğer gelirler kaleminin ortalama olarak idare gelirlerinin %28,1'ini oluşturmaktadır. Kentlerin kırsal nüfus miktarı, kırsalda bulunan ve indirimli tarifeden su kullanan abone sayısı, coğrafi koşullar, yerleşim saiki, su kaynakları gibi çeşitli parametreler bu oranların farklılaşmasına neden olabilmektedir. İstanbul'da km² başına düşen yatırım ve kentsel abone ile sınırları çok geniş, kırsalı büyük, yerleşimi dağınık ve su kaynakları sınırlı diğer bir büyükşehrin verisi farklılaşabilmektedir. İdarelere ait su hizmetlerine ilişkin gelirlerin gerçekleşen giderleri karşılamada su hizmetlerinden sağlanan gelirlerin ve İller Bankası paylarının önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Finansal ve mali yapıları incelenerek 30 su ve kanalizasyon idaresinin kısa ve uzun vadeli borçlarının ödeyebilme yeteneği incelenmiştir. Likidite oranlarından cari, asit test, nakit oranlarına ait sınır değerlerin hepsini sağlayan sadece 2 idare olduğu, her hangi bir likidite sınır değerini sağlamayan idare sayısının 14 olduğu belirlenmiştir. İdarelerin kısa vadeli borçlarının ödeyebilme kabiliyetlerinin sektörel bazda düşük olduğu söylenebilmektedir. İdarelerin mali yapı oranlarına bakıldığında ise genellikle sınır değerlerin üzerinde olduğu ve genel olarak idarelerin uzun vadeli borçlarını ödeyebilme kabiliyetlerinin su sektöründe yüksek olduğu görülmektedir.

Su ve Kanalizasyon İdarelerinde 26'sına ait aylık konut suyu kullanım bedeli oluşturulmuştur. Aylık su fatura tutarının %3'üne karşılık gelen en düşük hane halkı gelirinin en düşük Mardin'de 2.745,60 TL, en yüksek İzmir'de 12.989,48 TL olduğu tespit edilmiştir. İdarelerin tamamında da %3 eşik değerine karşılık gelen hane halkı gelirinin 22.104,67 TL olan 2025 yılı asgari ücret değerinin altında olduğu belirlenmiştir. Asgari ücretle çalışılması gereken saat sayısına bakıldığında tüm idarelerinde 8 saatlik çalışma süresi olan sınır değerinin altında olduğu, bu değerlerin 0,84 ile 3,97 saat arasında değiştiği görülmüştür. Su ve Kanalizasyon İdareleri'nin tamamında da konut suyu aylık fatura tutarı sınır değerlerin altında kalmıştır.

Su ve Kanalizasyon İdarelerine ait 2023 yılında yapılan Sayıştay Denetim Raporlarında su fiyatlarının tespitinde maliyet hesabı yapmayan, TÜFE'ye göre güncelleme yapan, tarifeleri maliyetin altında belirleyen, tarifeleri mevzuat hükümlerine göre tespit etmeyen toplam olarak 12 idare tespit edilmiştir. Su tahakkuklarının tahsilatının düşük olduğu belirtilen toplam 11 idare belirlenmiştir. Atık su arıtma tesislerine ait enerji teşvikinden gerekli belgelerin hazırlanmaması nedeniyle yararlanmayan 6 idare belirlenmiştir. İçme suyu temin ve dağıtım sisteminde su kayıp kaçak oranlarının yüksek olduğu 18 idare tespit edilmiştir. Harcamalara katılım payını tahakkuk ve tahsil etmeyen idare sayısı 5'dir. Su ve Kanalizasyon İdarelerinin görev ve sorumluluk alanına girmeyen işleri yapan idare sayısı olarak 3 idare bulunmaktadır. İleri atık su arıtma tesisi yapımı için bu tesisler kurulana kadar ayrılması gereken atık su gelirlerinin yarısını ayırmayan 2 idare bulunmaktadır. 5 idarede de DSİ tarafından sondaj izni verilen veya kaçak olarak açılan kuyulardan ne kadar su çekildiğine, tahsislerin aşılıp aşılmadığına, bu kuyuların hangi amaçla kullanıldığına ilişkin denetimlerin yapılmadığı, atık su bedellerinin alınmadığı görülmektedir.

Sayıştay Denetim Raporlarına genel olarak bakıldığında Su ve Kanalizasyon İdarelerinin su tarifelerinin oluşturulmasında maliyetleri dikkate almadığı veya ilgili tarife belirleme süreçlerinde maliyetlerin göz önüne alınarak tarifelerin oluşturulmadığı görülmektedir. Belirlenen tarifelere göre tahakkuk eden su gelirlerinin tahsilinde de problemler olduğu görülmektedir. İçme suyu dağıtım sistemlerindeki kayıp kaçakların yüksek olması, su kaynağının verimli kullanılmadığını göstermektedir. Su ve Kanalizasyon İdarelerinin su hizmeti dışında ilgili büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanındaki işleri de yapabildiği görülmektedir. Genel olarak idarelerin kısa vadeli vatandaş memnuniyetini sağlamaya endeksli olarak faaliyet gösterdiği, su kaynaklarının korunmasına yönelik uzun vadeli programlar

geliştirmesi gerektiği, bunları da su tarifelerinde hissettirerek gerçekleştirmesi gerektiği düşünülmektedir.

Genel olarak bakıldığında mevcut kurumsal yapıda Su ve Kanalizasyon İdareleri'nin uymakla yükümlü olduğu mevzuat bulunmasına rağmen her bir idarenin bağlı bulunduğu Büyükşehir Belediyesi'nin vesayetinde kaldığı görülmektedir. Bu durumda su kaynaklarının bütüncül olarak korunmasında ve su hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde yürütülmesinde eksiklikler olduğu ve olacağı düşünülmektedir. İklim değişikliği, nüfus artışı, su kaynaklarının kirlenmesi gibi nedenlerle kişi başına içilebilir su miktarındaki azalmaların oluşmasıyla suyun maliyet geri kazanımının ve hane halkı konut suyu ödenebilirliğinin ilerleyen zamanda sorun olacağı düşünülmektedir. Konut suyu ödenebilirliği konusunda ise devletin ilgili kurumları tarafından geliri içilebilir suya erişime yetmeyen hanelere yardım programları düzenlenmesi, tarifeler yoluyla düzenlemeler ve maliyetlerin azaltılması ve kontrol altına alınmasını sağlayacak uygulamaların idareler tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çalışma sonucunda mevcut uygulanan tarifeler dışında Su ve Kanalizasyon İdarelerinin su ve atıksu hizmetlerine ilişkin maliyetleri göz önüne alınarak tespit edilecek su maliyetlerine göre konut suyu ödenebilirliğine ilişkin çalışmaların da yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca verilen su ve atıksu hizmetlerinden kaynaklanan tahakkuk edilerek tahsil edilmeyen gelirler ve gelir getirmeyen su miktarlarına ilişkin çalışmaların ortaya konması gerekmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar/ yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak onam formu, makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışmada herhangi bir finansal destek bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA:

Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Abone Hizmetleri ve Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.adana-aski.gov.tr

Akıllı, H., & Özaslan, R. (2017). Su Kayıplarının Önlenmesinde Teknoloji Kullanımı: Büyükşehir Belediyelerinde Scada Uygulaması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, *22* (Kayfor 15 Özel Sayısı), 1599-1618.

Alıcı, O. V., ve Yolcu, T. (2024). Su ve Kanalizasyon İdareleri Genel Kurulları Hakkında Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (67), 25-33.

Alıcı, O. V. (2020). Su ve Kanalizasyon İdareleri Üzerindeki İdari Vesayet Yetkisinin Dönüşümü: Teknik Vesayet. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, *1*(42), 247-268.

Alıcı, O. V., Deran, A., Yaman, A., ve Işıldaklı, B. (2024). Kırsal Mahalle Uygulamasının Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Hizmet Sunumuna Etkisi ve Analizi: Mersin Örneği. *Kent Akademisi*, *17*(6), 2169-2193.

Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Abone Hizmetleri ve Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.aski.gov.tr

Antalya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.asat.gov.tr

Aydın Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025,www.aydınaski.gov.tr

Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.balsu.gov.tr

Bithas, K., Kollimenakis, A., Maroulis, G., and Stylianidou, Z. (2014). The Water Framework Directive in Greece. Estimating the Environmental and Resource Cost in the Water Districts of Western and Central Macedonia: Methods, Results, and Proposals for Water Pricing.

University Research Institute of Urban Environment and Human Resources, Department of Economics and Regional Development, Panteion University, Athens, Greece.

Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.buski.gov.tr

Chen, D., Liu, Z., Luo, Z., Wang, W., & Chen, J. (2013). Analysis of Residential Water Tariffs and Basic Water Demand Using Statistical Data. *Pakistan Journal of Statistics*, *29*(5).

Christian-Smith, J., Balazs, C., Heberger, M., & Longley, K. (2013). Assessing Water Affordability. A Pilot Study in Two Regions of California.

Çabuk, A.(2013). Finansal Analiz Teknikleri. Önce, S. (Ed.). Finansal Tablolar Analizi içinde (Ünite 3). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dağıdır, S., ve Alıcı, O. V. (2024). Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Stratejik Planlarında İklim Değişikliği. Kent Akademisi, *17*(3), 1086-1103.

Denizli Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.deski.gov.tr

Dige, G., De Paoli, G., Strosser, P., Anzaldua, G., Ayres, A., Lange, M., & Navrud, S. (2013). Assessment of Cost Recovery Through Water Pricing.

Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.diski.gov.tr

EPA Science Advisory Board. (2002). Affordibilty Criteria for Small Water Drinking Systems: An EPA Science Advisory Board Report.

Erzurum Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Abone Hizmetleri ve Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.eski.gov.tr

Eskişehir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.eskisehir-eski.gov.tr

Feinstein, L. (2018). Measuring Progress Toward Universal Access to Water and Sanitation in California. Oakland, California: Pacific Institute. https://pacinst. org/wpcontent/uploads/2018/09/Measuring-Progress_Pacific-Institute_Sep-2018. Pdf.

García-Valiñas, M.D.L.Á., Martínez-Espiñeira, R., & González-Gómez, F. (2010). Measuring Water Affordability: A Proposal for Urban Centres in Developed Countries. International Journal of Water Resources Development, 26(3), 441-458.

Gawel, E., Sigel, K., & Bretschneider, W. (2013). Affordability of Water Supply in Mongolia: Empirical Lessons for Measuring Affordability. Water Policy, 15(1), 19-42.

Gaziantep Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.gaski.gov.tr

Goddard, J. J., Ray, I., & Balazs, C. (2022). How Should Water Affordability be Measured in the United States? A Critical Review. Wiley Interdisciplinary Reviews: Water, 9(1), e1573.

Hanak, E., Gray, B., Lund, J. R., Mitchell, D., Chappelle, C., Fahlund, A., ... & Suddeth, R. (2014). Paying for water in California (p. 81). San Francisco: Public Policy Institute of California.

Hatay Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.hatsu.gov.tr

İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Abone Hizmetleri ve Tarife Uygulama Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.iski.istanbul

İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.izsu.gov.tr

Kahramanmaraş Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.maraskaski.gov.tr

Karagül, A.A. (2013). Oran Analizi. Önce, S. (Ed.). Mali Analiz içinde (Ünite 4). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kayseri Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.kaski.gov.tr

Kocaeli Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.isu.gov.tr

Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.koski.gov.tr

Mack, E. A., & Wrase, S. (2017). A Burgeoning Crisis? A Nationwide Assessment of the Geography of Water Affordability in the United States. PloS one, 12(1), e0169488.

Malatya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.maski.gov.tr

Manisa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.manisasu.gov.tr

Mardin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.marsu.gov.tr

Massarutto, A., 2007, 'Water Pricing and Full Cost Recovery of Water Services: Economic Incentive or Instrument of Public Finance?' Water Policy, 9(6), 591–613.

Mersin Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.meski.gov.tr

Molinos-Senante, M. and Donoso, G. 2016. Water Scarcity and Affordability in Urban Water Pricing: A Case Study of Chile. *Utilities Policy*, *43*, 107-116.

Muğla Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Abone Hizmetleri ve Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.muski.gov.tr

Ordu Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.oski.gov.tr

Ortigara, A. R. C., Kay, M., & Uhlenbrook, S. (2018). A Review of the SDG 6 Synthesis Report 2018 from an Education, Training, and Research Perspective. Water, 10(10), 1353.

Özgün, H., Çiçekalan, B., & Öztürk, İ. (2018). Türkiye'de Mevcut Su ve Atık Su Yönetim Sektörü için Tarife Ödeme Gücü Oranlarının Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi. Sakarya University Journal of Science, *22*(2), 806- 815.

Pierce, G. & McCann, H. (2015). Los Angeles County Community Water Systems: Atlas and Policy Guide. UCLA Luskin Center for Innovation.

Polat, E., Ekergil, V., ve Kavak, S. (2024). Türkiye'deki Büyükşehirlerin Konut Su Tarife Yapısının Farklı Ülkeler ile Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, *11*(2), 189-214.

Raftelis, G. A. (2005). Water and Wastewater Finance and Pricing: A Comprehensive Guide. CRC Press.

Reynaud, A. (2010). Private Sector Participation, Regulation, and Social Policies in Water Supply in France. Oxford Development Studies, 38(2), 219-239.

Reynaud, A. (2016). Assessing the Impact of Full Cost Recovery of Water Services on European Households. Water Resources and Economics, 14, 65-78.

Rockaway, T. D., Coomes, P. A., Rivard, J., & Kornstein, B. (2011). Residential Water Use Trends in North America. Journal-American Water Works Association, 103(2), 76-89.

Sakarya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.sakarya-saski.gov.tr

Samsun Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.saski.gov.tr

Sawkins, J. W., & Dickie, V. A. (2005). Affordability of Household Water Services in Great Britain. Water and Environment Journal, 19(3), 207-213.

Sayıştay Başkanlığı. 2023 Yılı Su ve Kanalizasyon İdareleri Sayıştay Denetim Raporları. Erişim Tarihi: 20.01.2025, www.sayisyay.gov.tr

Sipahi, B., Yanık, S., & Aytürk, Y. (2016). Şirket Değerleme Yaklaşımları, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tekirdağ Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.teski.gov.tr

Teodoro, M. P. (2018). Measuring Household Affordability for Water and Sewer Utilities. Journal-American Water Works Association, 110(1), 13-24.

Teodoro, M. P. (2019). Water and Sewer Affordability in the United States. AWWA Water Science, 1(2), e1129.

Trabzon Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.tiski.gov.tr

Tuna, M., Demir, E., ve Töremen, E. (2021). Belediyeler ve Bağlı İdareler Tarafından Alınan Yol, Su Tesisleri ve Kanalizasyon Harcamalarına Katılma Paylarının Tespiti ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, *56*(4), 3071-3089.

UNDP (United Nations Development Program). (2006). Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis. In the Human Development Report.

US EPA (Environmental Protection Agency). (1997). Combined Sewer Overflows - Guidelines for Financial Capability Assessment and Schedule Development.

US EPA (Environmental Protection Agency). (1998). Information for States on Developing Affordability Criteria for Drinking Water.

Van Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Uygulama ve Tarifeler Yönetmeliği. Erişim Tarihi:20.01.2025, www.vaski.gov.tr

Villumsen, M., & Jensen, M. H. (2014). AAAQ and the Right to Water: Contextualising Indicators for Availability, Accessibility, Acceptability and Quality. Copenhagen (DEN): The Danish Institute for Human Rights.

Wasimi, S. A. and Hassa, S. (2012). Social Considerations in Domestic Water Pricing: A Case Study of Perth, Western Australia. Australian Journal of Water Resources, 15(2): 131-144.

Watkins, K. (2006). Human Development Report. Beyond Scarcity: Power, Poverty, and the Global Water Crisis, UNDP Human Development Report. 440 pp.

Zhao, Y.Q. and Crosbie, D. (2012). Water Pricing in Ireland: A Techno-Economic and Political Assessment. International Journal of Environmental Studies.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

While cost recovery is essential for the sustainable provision of water and wastewater services, it is also necessary to ensure access to water for low-income households. At the same time, water is a human right. The policies to be implemented should allow for the coverage of water and wastewater costs and contribute to affordability. Water and sewerage administrations were evaluated to address this issue.

Research Questions:

The 2023 balance sheets, court of account audit reports, and 2025 water tariffs of water and sewerage administrations in Türkiye were evaluated, and the following questions were sought:

What are the revenues of water and sewerage administrations in meeting their service costs?

What are the expenses of providing services?

What are the deficiencies in sustainably providing services?

How should the balance between meeting service costs and housing water affordability be achieved?

What is the financial and fiscal situation of water and sewerage administrations?

Are water and sewerage utilities operated efficiently, able to collect high levels of revenue, and able to provide their services cost-effectively?

Literature Review

In the study, firstly, the concept of cost recovery and affordability in the realization of water and wastewater services was examined. Income, expenses, and legislation on cost recovery and affordability in Metropolitan Municipalities' Water and Sewerage Administrations were examined. By reviewing the activity reports, balance sheets, and Court of Accounts Reports of Metropolitan Municipalities Water and Sewerage Administrations for the year 2023, the income, expense status, and financial and fiscal structures of the administrations were revealed. The affordability aspect of the water prices applied in the administrations was examined. The deficiencies of the administrations in terms of cost recovery and efficiency were revealed based on the Court of Accounts Reports.

Methodology

In the study, the financial and fiscal situations of the Metropolitan Municipalities' Water and Sewerage Administrations were evaluated using the data from the income and expense tables and balance sheets for 2023. The shares of the realized budget expenses of the Water and Sewerage Administrations in the total realized budget expenses, the shares of the realized budget revenues in the total realized revenues, and the ratios of enterprise and property revenues to cover the realized budget expenses were determined. Liquidity ratios and financial structure ratios were used in the analysis of the financial statements. Liquidity ratios are used to measure an enterprise's ability to pay its short-term debts. Liquidity ratios are the current ratio, the acid-test ratio, and the cash ratio. Financial structure ratios are used in determining the resource structure of the enterprise and its ability to pay long-term debts. The ratio of debts to total assets, the ratio of equity to total assets, the ratio of equity to total foreign resources, the ratio of short-term foreign resources to total foreign resources, the ratio of long-term foreign resources to total resources, the ratio of debts to total equity, the ratio of fixed assets to equity, the ratio of fixed assets to permanent capital, and the ratio of tangible fixed assets to equity were determined from the financial structure ratios.

An assessment was made regarding the affordability of residential water, using the water tariffs applied by the Water and Sewerage Administrations for the year 2025 as the basis. This assessment assumed that a family of four with a minimum wage and no other income in 2025 consumes 50 liters of water per day. In addition, considering the assumption that no household should spend more than 3% of its revenue on water and sanitation, the minimum income required for a family of four to consume 50 liters of water per day, based on

the 2025 residential water tariffs in each administrative region, was determined. This income was compared with the hourly minimum net wage (₺ 98.24 for 2025), and an assessment was made regarding its affordability.

Results and Conclusions

The administration with the highest share of goods and service purchases in the realized budget expenditures is Mardin, with 71.5%, while Bursa has 34.3%. A significant portion of the budget revenues of the administrations consists of enterprise and property revenues obtained from water production and sales. It has been determined that the lowest share of this revenue item in total revenues belongs to Mardin, with 47.8%, and the highest share belongs to the Istanbul and Izmir administrations, with 84.1%. When the rates of administrations meeting budget expenditures with enterprise and property revenues are examined, it is seen that Istanbul meets 82.2% of its expenses with these revenues, and that the administrations meet 55.9% of their costs on average. The other revenue item, which includes 10% portions sent by the Iller Bank to the Water and Sewerage Administrations, constitutes an average of 28.1% of the administration revenues. It is seen that the revenues related to water services belonging to the administrations constitute a significant portion of the revenues obtained from water services and Iller Bank shares in meeting the realized expenditures.

It was determined that there were only two administrations that provided all the limit values of current, acid test, and cash ratios from liquidity ratios. In comparison, 14 administrations did not offer any liquidity limit value. The ability of the administrations to pay their short-term debts is low on a sectoral basis. When the financial structure ratios of the administrations are examined, it is seen that they are generally above the limit values and that the ability of the administrations to pay their long-term debts is usually high in the water sector.

The lowest household income corresponding to 3% of the monthly water bill amount was found to be 2,745.60 TL in Mardin and 12,989.48 TL in Izmir. It was also determined that the household income corresponding to the 3% threshold value in all administrations was below the 2025 minimum wage value of 22,104.67 TL. When the number of hours required to work at minimum wage was examined, it was found that it was below the 8-hour working time limit in all administrations, with values ranging from 0.84 to 3.97 hours per day. The monthly residential water bill amount remained below the limit values in all Water and Sewerage Administrations.

When the Court of Accounts Audit Reports are examined in general, it is evident that the Water and Sewerage Administrations do not account for costs in the creation of water tariffs, or that the tariffs are not determined with consideration of the expenses in the relevant tariff-setting processes. It is also observed that there are issues with collecting water revenues accrued according to the determined tariffs. The high rate of losses and leakages in drinking water distribution systems indicates that the water resource is not being used efficiently. It is observed that the Water and Sewerage Administrations can also perform tasks within the area of responsibility of the relevant metropolitan municipality, in addition to providing water services. It is generally thought that the administrations operate in a way that prioritizes providing short-term citizen satisfaction. Still, they should also develop long-term programs to protect water resources. These programs should be realized by incorporating them into water tariffs.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 30.07.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 08.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Behremen, C., Aydın, B. (2025). The Place of Local Foods in Cittaslow Restaurant Menus: The Example of Ahlat, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6): 3694-3715.
https://doi.org/10.35674/kent.1656109

Yavaş Şehir Restoran Menülerinde Yöresel Yemeklerin Yeri: Ahlat Örneği

The Place of Local Foods in Cittaslow Restaurant Menus: The Example of Ahlat

Cesim Behremen [1], Berna Aydın[2]

Öz

Çalışma, Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren restoran işletmelerinde, yöresel yemekleri menülerinde bulundurma düzeyini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma desenine sahip olan çalışma, yerel mutfak kültürünün sürdürülebilirliğini incelemekte ve bu bağlamda Ahlat'ın kültürel mirasını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın kuramsal temelini, yavaş şehir (cittaslow) ve yöresel yemek oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini, Ahlat ilçe merkezinde faaliyet gösteren ve yöresel yemek sunumu yapabilecek niteliğe sahip olan restoranlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Ahlat Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na kayıtlı 36 işletmeden bazıları dönerci, kebapçı, çiğ köfteci ve pideci olduklarından dolayı, yalnızca 17'si araştırmaya dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bulgular, Ahlat'taki restoranların büyük bir bölümünün Ahlat yöresine ait yöresel yemekleri bilmelerine rağmen, yöresel yemekleri menülerine sınırlı şekilde dâhil ettiklerini göstermektedir. İşletmecilerin büyük kısmı, yöresel yemeklerin evde tüketilme geleneği, müşteri talebinin azlığı ve üretim zorlukları gibi nedenlere bağlı olarak, ürünlere menülerde yer vermediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, işletmecilerin yöresel yemeklerin kültürel bir değer taşıdığı, menülerinde bulunduran işletmelere avantaj sağladığı ve bundan dolayı ilerleyen süreçte menülere entegre edilebileceği yönünde görüş bildirdikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, gastronomi turizminin geliştirilmesine yönelik bölgesel politikaların desteklenmesi ve yerel mutfağın daha görünür hale getirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yavaş Şehir, Yöresel Yemekler, Ahlat, Mutfak Kültürü, Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

This study was conducted to determine the extent to which traditional local dishes are included in the menus of restaurant businesses operating in Ahlat, a district of Bitlis province. Designed as qualitative research, the study examines the sustainability of local culinary culture and aims to reveal the cultural heritage of Ahlat in this context. The theoretical framework of the research is based on the concepts of Cittaslow (slow city) and local gastronomy. The study population consists of restaurants located in the Ahlat town center that are qualified to offer traditional local dishes. Within this scope, out of 36 businesses registered with the Ahlat Chamber of Artisans and Craftsmen, only 17 were included in the study, excluding establishments such as döner shops, kebab houses, and fast-food venues that do not serve regional dishes. A semi-structured interview form was used as the data collection tool, and the data were analyzed through content analysis. The findings indicate that although a majority of the restaurants in Ahlat are familiar with the region's traditional dishes, they include them in their menus only to a limited extent. Most of the business owners stated that they did not include such items in their menus due to factors such as the tradition of consuming local dishes at home, the lack of customer demand, and the difficulty of preparation. However, it was also observed that many participants regarded traditional dishes as important cultural assets that could give a competitive advantage to restaurants that offer them, and expressed their willingness to integrate these dishes into their menus in the future. In this regard, it is recommended to support regional policies aimed at the development of gastronomy tourism and to increase the visibility of local cuisine.

Keywords: Cittaslow, Local Food, Ahlat, Culinary Culture, Sustainability

[1] **Corresponding Author:** Bitlis Eren Üniversitesi, cbehremen@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2025-3481.
[2] Bitlis Eren Üniversitesi, baydin@beu.edu.tr, ORCID: 0009-0001-5975-9551.

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte hız odaklı yaşam tarzı, tüketim kalıplarını ve bireylerin tüketici anlayışını köklü bir şekilde dönüştürmüş; yaşanan bu dönüme karşı bir tepki olarak Yavaş Şehir (Cittaslow) hareketi ortaya çıkmıştır (Yayla, 2025). Cittaslow hareketi; şehirleri daha yaşanabilir, sağlıklı, çevreye duyarlı ve insan odaklı hale getirmek amacıyla kentsel planlama ve tasarım araçlarını kullanmayı teşvik etmektedir. Bir diğer ifadeyle, şehircilik yaklaşımı ile birlikte, aynı zamanda bir yaşam felsefesi ve kültürel direnç biçimi olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu hareketin temelinde, teknolojinin ve tüketimin dayattığı hızlı tempoya karşı, yerel değerleri, gastronomiyi, sürdürülebilirliği ve topluluk ruhunu koruma çabası bulunmaktadır. Böylece hem bireylerin yaşam kalitesi artırılmakta hem de yerel kimliklerin korunmasına katkı sağlanmaktadır (Sandıkçı ve Baydeniz, 2020). Burada da ifade edildiği gibi temellerini Yavaş Yemek (Slow Food) hareketinden alan bu yaklaşım, sürdürülebilirlik, yerel değerlerin korunması ve yaşam kalitesinin artırılması gibi unsurlar etrafında şekillenen bir kent modeli sunmaktadır. Hareketin çıkış noktasını oluşturan ‘’iyi, temiz ve adil gıda’’ ilkesi ise sürdürülebilir, sağlıklı ve yerel üretimi önceleyen bir yaşam biçiminin temelini oluşturmaktadır. Slow Food felsefesinden beslenen Cittaslow anlayışı, gıda sistemlerini ve genel anlamda yaşam biçimini yavaşlatmayı, yerel değerleri korumayı ve toplumsal etkileşimi güçlendirmeyi hedeflemektedir (Sırım, 2012). Bu kapsamsa özellikle Cittaslow unvanına sahip şehirlerde yöresel yemekler daha da önem arz etmektedir. Çünkü, yöresel yemekler, bir bölgenin kültürel kimliğini yansıtan önemli unsurlardan biridir. Hem turistik açıdan çekicilik oluşturan bir değer hem de kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, söz konusu kültürün korunması, yaşatılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük bir önem taşımaktadır (Pekerşen ve Ayaz 2019).

Cittaslow Tüzüğü’nde de yer aldığı üzere, üye kentlerin yerel gıda üretim yöntemlerini koruması ve geleneksel yemek kültürünü bir kültürel miras unsuru olarak desteklemesi gerekmektedir (Pink, 2009). Ayrıca bunu yaparken diğer taraftan Slow Food felsefesi olan "iyi, temiz, adil gıda" ilkelerinden bahsedilirken biri olan temiz gıdanın da sağlanması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle yöresel yemekler restoran menülerine entegre edilirken gıda güvenliği ve hijyen standartlarına uyulması son derece önem arz etmektedir. Bunun temel nedeni gıdalar, üretimden tüketime kadar geçen süreçte çeşitli etmenlerle kontamine olarak gıda kaynaklı hastalıklara yol açabilmekte ve bu durum hem halk sağlığı hem de ülke ekonomileri açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Yiyecek içecek işletmelerinde gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için personelin hijyen eğitimi alması ve gerekli koşulların sağlanması büyük önem taşımaktadır (Yüksek Bilsel, 2024). Aynı şekilde Ahlat yöresinde yer alan ve menülerinde yöresel yemeklere yer vermek isteyen işletmelerin hijyen ve sanitasyon kurallarına uymaları temiz gıda için önemlidir. Bunu sağlamanın temel yolu ise HACCP prensiplerine uyulması ve personele gerekli eğitimlerin verilmesidir. Bu bağlamda, kendine özgü mutfak kültürüyle öne çıkan bir Cittaslow kenti olan Ahlat’ın yöresel yemeklerinin incelenmesi ve bu yemeklerin tanınırlığının artırılmasına katkı sunulması, sakin şehir kimliğinin getirdiği temel sorumluluklardan biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Farklı kültürlerin mutfaklarını keşfetme isteği, bireylerin seyahat motivasyonlarını etkileyerek gastronomi turizminin ilgi görmesini sağlamaktadır. Bu ilgi, yöresel yemekleri yalnızca beslenme unsuru olmaktan çıkarıp destinasyonların kültürel kimliğini yansıtan ve turist deneyimlerini zenginleştiren bir değer hâline getirmiştir (Seçim ve Esen, 2020). Yöresel yemekler ve mutfak kültürü, bir toplumun kültürel mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu unsurların sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alınması, yalnızca kültürel sürekliliği sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ilgili bölgenin ekonomik ve toplumsal kalkınmasına da katkı sunmaktadır. Dolayısıyla, gastronomik mirasın korunması hem kültürel kimliğin yaşatılması hem de yerel kalkınma stratejileri için de işlevsel bir araç olarak önem arz etmektedir (İflazoğlu ve Yaman, 2020). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, Ahlat’ın geleneksel mutfağı; yerel yemek çeşitliliği, özgün

pişirme teknikleri ve sofra kültürü gibi unsurlar açısından zengin bir yapıya sahiptir (Ensari, 2021). Bu köklü miras, bölge halkının gastronomik değerlere bakış açısını anlamaya yönelik araştırmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır. Literatürde sınırlı düzeyde yer bulan Ahlat mutfağına ilişkin bilgi boşluğunu gidermek amacıyla yürütülen bu çalışma, bölgedeki işletmelerin yerel ve yöresel değerlere yaklaşımını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Ahlat gibi tarihî ve kültürel mirası zengin yerleşim alanlarında, yöresel yemeklerin korunması ve gastronomik ürünler aracılığıyla kültürel aktarımın sağlanması, kültürel süreklilik, turistik çekicilik ve yerel ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut literatürde, Ahlat mutfağına yönelik saha temelli çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, çalışmanın temel sorusu şu şekilde belirlenmiştir: "Ahlat ilçesindeki restoran işletmelerinde yöresel yemeklere ne ölçüde yer verilmektedir ve bu durumun arkasında yatan nedenler nelerdir?" Bu kapsamda çalışmanın amacı, Ahlat yöresine özgü yemeklerin restoran menülerindeki temsil düzeyini ortaya koymak, işletmelerin bu yemeklere yaklaşımını anlamak ve yerel mutfağın turistik potansiyelini değerlendirmektir. Böylece gastronomi turizmi kapsamında, Ahlat'ın kültürel değerlerinin sürdürülebilirlik ekseninde nasıl değerlendirilebileceği araştırılmış olacaktır. Çalışma, literatürdeki boşluğu doldurmayı ve bölgesel gastronomik mirasın görünürlüğünü artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmada, giriş bölümünden sonra Cittaslow, Türkiye'de Cittaslow kentleri, yöresel mutfağın tanımı ve önemi, Ahlat mutfağı gibi konu başlıklarının yer aldığı literatür taraması kısmı ve daha sonra metot, bulgular ve sonuç ve öneriler gibi konu başlıkları yer almaktadır.

1. Literatür Taraması

1.1 Yavaş Şehir (Cittaslow)

Yavaşlık felsefesini temel alan bir kasaba modeli fikri, ilk kez 1997 yılında Slow Food'un kurucusu ve başkanı Carlo Petrini tarafından Slow Food Dünya Kongresi'nde gündeme getirilmiştir (Miele, 2008). Bu fikir doğrultusunda, 1999 yılında İtalya'nın Bra, Greve in Chianti, Orvieto ve Positano şehirleri ve Slow Food Derneği iş birliği yaparak Rete Internazionale delle Città del Buon Vivere (İyi Yaşam Kentleri Uluslararası Ağı) adlı oluşumu kurmuş ve böylece Cittaslow hareketi resmen hayata geçirilmiştir. Slow Food hareketinin temel ilkelerinden esinlenen bu kentler ağı, yerel çevrenin korunmasını, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesini ve sosyal etkileşiminin artırılmasını amaçlamaktadır. Cittaslow'un ana hedefi, küreselleşmenin şehirlerin kendine özgü dokusunu, kültürel mirasını ve yaşam tarzlarını tek tipleştirmesini önleyerek, yerel kimliğin korunmasına katkı sağlamaktır (Knox ve Mayer, 2009; Ergüven, 2011).

Slow Food Derneği fast food kültürüne karşı geliştirdiği manifestoda; modern gıda sistemlerinin yol açtığı tat kaybı, biyoçeşitliliğin azalması, çevre kirliliği ve sosyal adaletsizlikler gibi pek çok soruna dikkat çektiği görülmektedir. Bu doğrultuda, hareketin benimsediği "Good, Clean, Fair" (İyi, Temiz, Adil) ilkeleri, gıda üretimi ve tüketimine dair bütüncül ve etik temelli bir kalite anlayışını ortaya koymaktadır. Bu durum, Cittaslow hareketinin de temelini oluşturan ve yerel yaşam pratiklerinin korunmasına yönelik bakış açısını güçlendiren önemli bir düşünsel altyapı sağlamıştır (Slow Food, 2023).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte kentler, giderek birbirine benzer hale gelmiştir. Hız ve tüketime dayalı bir yaşam felsefesinin benimsenmeye başlandığı bilinmektedir, ancak bu sürece karşı bir duruş sergileyen ve kendilerine özgü kimliklerini korumayı hedefleyen sakin kentler, marka imajlarını güçlendirmek ve tek tipleşmeye karşı durmak amacıyla kendilerine has özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, "sakin şehir" yaklaşımını benimseyen kentlerin sayısı son yıllarda artış göstermektedir (Yalım, 2018).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte şehirler; hızlı çalışılan ve hızlı yaşanılan, üretmekten çok tüketmeye odaklanan, kendi kendine yetemeyen yaşam alanlarına dönüşmüştür. Bu durum, insanlarda mutluluk

ve huzur arayışını tetikleyerek alternatif yaşam biçimlerine yönelmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan Cittaslow hareketi, insanların birbirleriyle iletişim kurarken aynı zamanda sosyalleşebildikleri, kendine yeten, sürdürülebilir, el sanatlarına, doğaya, gelenek ve göreneklere sahip çıkan ve ayrıca altyapı sorunları bulunmayan, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan ve teknolojinin sunduğu kolaylıklardan faydalanan kentlerin oluşturulmasını amaçlamaktadır (Cittaslow Türkiye, 2025).

Cittaslow'un resmî internet sitesinde yer alan bilgilere göre, bir kentin "Yavaş Şehir" (Cittaslow) unvanını alabilmesi için öncelikle Slow Food hareketinin temel ilkelerini benimsemesi, yerel çevrenin korunmasına yönelik uygulamaları hayata geçirmesi ve toplumsal sosyalleşmeyi destekleyecek çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Ayrıca, başvuru yapacak kentlerin toplam nüfusun 50.000'in altında olması şartı bulunmaktadır. Başvuru süreci kapsamında değerlendirme kriterlerinin en az %50'sini karşıladığını kanıtlayan aday şehirler, önce kendi ülkelerindeki ulusal Cittaslow otoritesine başvuruda bulunmakta, ardından merkezi İtalya'nın Orvieto kentinde bulunan Uluslararası Cittaslow Birliği'ne başvuruları iletilmektedir. Sertifikasyon süreci başarıyla sonuçlanan aday şehrin 600.000 euro ödeme yapması gerekmektedir ve bu ödemeye ek olarak her yıl aidat ödemesi beklenmektedir. Ayrıca başvuru yapan kentin, en az üç üye şehirle bağlantı kurarak kendi kentinde bir toplantı organize etmesi gerekmektedir.

Değerlendirme kriterleri, yedi makro alanda gruplanarak toplam 72 kalite göstergesini içermektedir. Bu makro alanlar özetle şunlardır (Cittaslow, 2025):

- *Enerji ve çevre politikaları:* Parklar ve yeşil alanların korunması, yenilenebilir enerji kullanımı, ulaşım planlaması ve geri dönüşüm uygulamaları.
- *Altyapı politikaları:* Alternatif ulaşım olanakları, bisiklet yolları, sokak mobilyalarının geliştirilmesi.
- *Kentsel yaşam kalitesi politikaları:* Kenar bölgelerin niteliğinin artırılarak yeniden kullanımı, kablolu ağ altyapısı gibi yaşam standartlarını yükseltici uygulamalar.
- *Tarım, turizm ve el sanatları politikaları:* Tarımda GDO kullanımının yasaklanması, geleneksel üretim tekniklerinin teşvik edilmesi ve el sanatlarının desteklenmesi.

Aday şehrin, başvuru süreci boyunca mevcut kriterleri yerine getirmesi, mevcut kriterleri karşılamadığı alanlarda da geleceğe yönelik somut adımlar ve planlar sunması gerekmektedir. Bu gereklilikleri sağlayan şehirler, Cittaslow ağına katılarak "Yavaş Şehir" unvanını almaya hak kazanmaktadır (Cittaslow, 2025).

1.2 Türkiye'de Cittaslow Kentleri

2009 yılında kurulan Cittaslow Türkiye Ağı, günümüzde toplam 26 üye kente sahiptir. "Yaşamın iyi olduğu kentlerin ağı" başlığı altında birleşen bu kentler arasında ilk üye Seferihisar (İzmir) olurken, daha sonra Akyaka (Muğla), Gökçeada (Çanakkale), Şavşat (Artvin), Yenipazar (Aydın), Perşembe (Ordu), Vize (Kırklareli), Yalvaç (Isparta), Uzundere (Erzurum), Gerze (Sinop), Mudurnu (Bolu), Göynük (Bolu), Eğirdir (Isparta), Kemaliye (Erzincan), Halfeti (Şanlıurfa), Ahlat (Bitlis), Daday (Kastamonu), Arapgir (Malatya), Finike (Antalya), Foça (İzmir), Güdül (Ankara), Köyceğiz (Muğla), İbradı (Antalya), İznik (Bursa), Safranbolu (Karabük) ve Şarköy (Tekirdağ) Cittaslow Türkiye ağına dahil olmuştur. (Cittaslow Türkiye, 2025).

Etkili ve sürdürülebilir bir Yavaş Şehir (Slow City) hareketi, yerel yönetimlerin ve kent sakinlerinin iş birliğiyle sağlanmaktadır. Bu nedenle, yerel otoritelerin ve halkın bu sürece kararlı katılımı büyük önem taşımaktadır (Şengür ve Atabeyoğlu, 2018). Türkiye'nin ilk, dünyanın ise 121. sakin kenti olma unvanına sahip olan Seferihisar, bu alanda başarılı uygulamalarıyla öne çıkmaktadır. Seferihisar, 2009 yılında ''yerel üreticiyi destekleme'' temasıyla Cittaslow ağının bir parçası olmuştur. Kentte Cittaslow unvanı

alınmadan önce de organik ürün pazarları ve yerli tohumların teşvik edilmesi gibi uygulamalar bulunmaktayken, unvan sonrası süreçte ise sokak aydınlatmalarının güneş enerjisine dönüştürülmesi, sürdürülebilir altyapı anlayışını daha da geliştirmiştir. Buna ek olarak, kadın istihdamını artırmayı destekleyen ve yerel mutfağı tanıtmayı amaçlayan Sefertası adlı restoranın açılması, Seferihisar'ın ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliğini güçlendiren önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır (Sabancı Vakfı, 2017). Bir diğer örnek olarak yalnızca Türkiye'nin değil, aynı zamanda dünyanın da ilk ve tek "sakin adası" olma unvanına sahip olan Gökçeada, 2011 yılında Cittaslow ağına dahil olmuştur. Ada, Organik Tarım Projesi kapsamında zeytincilik, bağcılık ve arıcılık gibi ekolojik tarım yöntemlerini yaygınlaştırarak hem çevresel sürdürülebilirliği hem de yerel ekonomiyi güçlendirmektedir. Mevcutta var olan uygulamaların yanı sıra unvan sonrası süreçte adada organik sebze, meyve ve çam ile kekik balı üretimi gibi ürün çeşitliliği artırılmıştır. Bu durum, ziyaretçiler için tarımsal deneyim imkânları sunarak toplumsal etkileşimi ve yerel aktivite katılımını güçlendirmiştir (T.C. Gökçeada Kaymakamlığı, 2025).

Bitlis il sınırları içerisinde yer alan Ahlat, 2019 yılında 200'den fazla kriteri yerine getirerek Cittaslow ağına dahil olmuştur. Ahlat (T.C. Bitlis Valiliği, 2025), Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde, Süphan ve Nemrut dağlarının yer aldığı bir plato üzerinde konumlanmaktadır. İlçenin nüfusu 45.096'dır (Nufusune.com, 2025). Tarih boyunca önemli ticaret yolları üzerinde yer alması, ılıman iklimi, verimli toprakları ve zengin su kaynakları sayesinde Ahlat, özellikle Orta Çağ döneminde bölgenin en önemli yerleşim merkezlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Ahlat, günümüzde de sahip olduğu tarihî ve kültürel miras ile ön plana çıkmaktadır. Eski Ahlat şehri; kendine özgü Selçuklu türbeleri, camileri, mezar stelleri (CittàSlow, 2025), UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilen "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği'' (T.C. İletişim Başkanlığı, 2025), otantik mutfak kültürü ve yerel sanat deneyimleri ile Türk sanat ve mimarlık tarihi açısından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Davulcu, 2015). Tüm bu özellikleriyle Ahlat "sakin şehir'' unvanını güçlü bir şekilde temsil etmektedir.

1.3 Yöresel Mutfağın Tanımı ve Önemi

Mutfak, her toplumun kendine özgü kültürel yapısını yansıtan; insanların beğenileri doğrultusunda şekillenen, geçmişten günümüze aktarılarak bilimsel katkılarla desteklenen bir sanat dalıdır (Ciğerim, 2001; Güneş, Ülker ve Karakoç, 2008). Yöresel mutfak kavramı ise, yöreye özgü ürünlerin ve yerel adetlerin birleşmesiyle ortaya çıktığı bilinen, bölge halkı tarafından kendine has yöntemlerle hazırlanıp sunulan ve çoğu zaman dinî ya da millî duygularla anlamlandırılan yiyecek ve içeceklerin tümünü ifade etmektedir (Şengül ve Türkay, 2015). Yöresel yemekler, yerel ürünler ve pişirme teknikleriyle hazırlanan, bir bölgenin kültürel dokusunu ve otantikliğini yansıtan önemli unsurlardır. Bu yönüyle gastronomi, destinasyonların tanıtım ve pazarlanmasında stratejik bir rol oynayarak turistlerin tercihlerini etkileyen başlıca faktörlerden biri hâline gelmektedir (Ercan, Erdoğan ve Taş, 2023).

Ziyaretçilerin birçok uygarlığın zengin kültürel ve tarihsel geçmişine erişim sağlayarak yemeklerin otantiklik algısını güçlendirmesi, yerel yemeklere yönelik talebin artmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, yöresel mutfağın sürdürülebilirliğini destekleyecek uygulamaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır (Sharma, Pal ve Singh, 2022). Destinasyonların çekiciliğini artırmada önemli bir unsur olarak değerlendirilen yöresel yemekler, gastronomi turizmini destekleyen temel turizm ürünleri arasında yer almaktadır (Yalın, 2020).

Yukarıda da belirtildiği gibi turizm literatürü incelendiğinde, turistlerin beklenti ve tercihlerini yeniden şekillendirdiğine yönelik genel bir görüş hâkimdir. Günümüzde turizmde, kültürel değerlere sahip destinasyonlara yönelik ilgi giderek artmaktadır. Cittaslow (Sakin Şehir) olarak adlandırılan destinasyonlar, kültürel unsurları ve özellikle yöresel mutfaklarıyla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda sakin şehirler ve gastronomik mirasları, kültürel turizmin önemli bir alt bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

(Genç, 2022). Yemek ve yerel mutfak unsurları, marka kimliği yaratmada ve destinasyona özgü bir marka imajı oluşturmada kritik bir rol oynamaktadır. Yerel mutfaklarıyla öne çıkan bölgeler, gastronomi destinasyonu olarak geliştirilerek hem bölge ekonomisine katkı sağlamakta hem de turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle destinasyonların tanıtımında yerel mutfağın kullanılması, mutfağın otantik özelliklerini ve yerel değerlerini yansıtan kültürel unsurların vurgulanmasıyla birlikte farklılaştırılmış bir mutfak kimliği oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Erkmen, 2023).

Kim ve arkadaşları (2009) tarafından yerel mutfak; yerel bir bölgede üretilen, yöreye özgü yiyecek ve içecekler bütünü olarak tanımlanmıştır. Yerel mutfak unsurlarının yalnızca turistlerin fonksiyonel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda destinasyon ile aralarında duygusal bir bağ oluşturarak destinasyon sadakatini geliştirdiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda, destinasyonların rekabet avantajı elde edebilmesi için yerel mutfak unsurlarının korunması, tanıtılması ve gastronomi festivalleri gibi etkinliklerle öne çıkarılması gerekmektedir (Bezirgan ve Koç, 2014). Çünkü destinasyonda kullanılan yöresel gastronomik ürünler, destinasyonun kimliğini özgünleştirerek, onu rakip destinasyonlara kıyasla daha farklı, rekabetçi ve tercih edilir bir konuma taşımaktadır. Ayrıca, literatürde, yöresel yemeklerin destinasyonda temsil edilmesi, turistik deneyimi zenginleştiren temel bir unsur olarak ele alınmakta; bu ürünlerin bulunmaması ise destinasyon açısından ciddi bir eksiklik ve başarısızlık göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Nebioğlu, 2021).

1.4 Ahlat Mutfağı

Tarihsel kökeni Paleolitik Çağ'a kadar uzanan Van Gölü Havzası'ndaki Ahlat, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ile Erken ve Orta Tunç Çağı'nda (MÖ 3200/3000-1500) yaşamış uygarlıkların önemli bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu köklü geçmiş, beraberinde kültürel çeşitliliği getirmiş ve birçok alanda olduğu gibi zengin bir mutfak mirasının oluşumunu sağlamıştır (T.C. Ahlat Kaymakamlığı, 2025).

Ahlat mutfağını şekillendiren temel faktörler incelendiğinde, coğrafi şartların belirleyici bir etken olduğu görülmektedir. Bölgenin tarih boyunca dış göç almamış olması, mutfak kültürünün deformasyona uğramadan, korunarak günümüze gelmesine katkı sağlamıştır. Diğer yandan, yemek uygulamalarındaki çeşitliliğin temelinde ise, bölgede yaşayan farklı aşiretlerin sahip olduğu uygulama farklılıkları yer almaktadır (Sayılan, 2021).

Bölgede yemeklerin topluca tüketilmesi geleneği, eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı yerlerde devam etmektedir. Yemekler, genellikle büyük kaplarla ortaya konularak, yerde serili bir sofra bezi üzerinde, tahta sinilerde yenilmektedir. Sofra adabına büyük önem verilen bu gelenekte, ortak kullanılan tepsinin en iyi ya da etli kısmını kendi önüne almak veya tepsiyi çevirerek etin iyi kısmını almaya çalışmak, görgüsüzlük olarak kabul edilmektedir. Geçmişte kadınların ve erkeklerin farklı zamanlarda yemek yediği, fakat bu uygulamanın günümüzde yaygın olmadığı bilinmektedir. (Bitlis Ticaret ve Sanayi Odası, 2025).

Bulunduğu konumun yüksekliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iklimsel etkilerin yağış miktarının azlığına ve bölgede tarımsal çeşitliliğin sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Tarım faaliyetlerinin yaklaşık %90'ı sulu, %10'u ise kuru tarım uygulamalarına dayansa da ek sulama yöntemleri ile sulama açığı giderilerek yüksek verim elde edilebilmektedir. Bölgede yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, çavdar gibi tahıllar ile şeker pancarı, patates, kuru fasulye ve yoncadır. İklim koşullarına bağlı olarak hayvancılıkta ise mera hayvancılığı yaygın şekilde uygulanmaktadır (Elmastaş, 2008). Bu durumun bir yansıması olarak, Ahlat mutfağının temel özellikleri arasında bulgurun ve etin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (T.C. Ahlat Kaymakamlığı, 2025).

Tarım özellikleri ve hayvansal ürün tercihlerinin etkisi göz önünde bulundurulduğunda bölgeye özgü yemekler arasında metes, hes dolması, çılbır, erik aşı, harse, kabak dolması, kurut aşı, turşu aşı, çorti aşı, (Ahlat Belediyesi, 2025), ciğer taplaması ve klorik (Kutlu Şehir Ahlat, 2025) gelmektedir.

Bu bağlamda, Ahlat'ın tarihsel geçmişi, coğrafi koşulları ve sosyokültürel yapısı, bölgenin mutfak kültürünü şekillendiren temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi et ve tahıl temelli yemeklerin ağırlıklı olduğu Ahlat mutfağı hem günlük beslenme pratiklerinde hem de kültürel temsillerde önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar mevsimsel kısıtlılıklar ve altyapı yetersizlikleri bölgenin turizm potansiyelini olumsuz etkilese de (Kodaş ve Dikici, 2012), Cittaslow ağına dahil edilmesi Ahlat'ın gastronomi turizmi açısından değerini artırmakta; kendine özgü yemeklerinin korunması, tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik stratejik bir fırsat sunmaktadır.

2. Metot

Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesinde bulunan restoranların menülerinde, yöresel yemekleri bulundurma düzeylerini ortaya çıkartmak üzere, restoran sahibi, aşçı veya yöneticiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, bireylerin olay ve olgular karşısındaki tutum ve davranışlarını derinlemesine anlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu araştırmalar, insanların hem birbirleriyle olan etkileşimlerini hem de çevresel faktörlerden nasıl etkilendiklerini açıklamaya çalışır. Ayrıca kültürlerin oluşum ve gelişim süreçleriyle toplumsal yapıları anlamaya yönelik bütüncül bir bakış açısı sunar (Baltacı, 2019: 382). Araştırmada, nitel yöntemin doğasına uygun olarak veri toplama sürecinde derinlemesine bilgi edinmeyi mümkün kılan görüşme tekniği tercih edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda görüşme sorularının belirlenmesi için konu ile ilgili alan yazın taranmış olup yöresel yiyecekler, menü ve cittaslow üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiştir. İncelenen çalışmalar neticesinde araştırma soruları Sandıkçı ve Baydeniz (2020), Dündar Arıkan, Özkeşkek, Yersüren ve Yalçın (2020), Sandıkçı vd., (2020) ve Erdem, Mızrak ve Kemer (2018) tarafından yapılan araştırmalardan oluşturulmuş olup uzman görüşü alınarak nihai form meydana getirilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan ve katılımcıların kişisel yorumlarını ortaya çıkarabilecek 16 görüşme sorusu yöneltilerek veriler elde edilmiştir.

Araştırmada, Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren restoran işletmeleri bağlamında, yöresel yemeklerin sunumu, korunması ve tanıtımıyla ilgili mevcut durum derinlemesine incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın evrenini, Bitlis ili Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren restoran işletmeleri oluşturmaktadır. Katılımcılar, yöresel yemek sunumu yapabilecek nitelikteki restoranların sahipleri, aşçıları ve yöneticileridir. Ahlat Esnaf ve Sanatkârlar Odası kayıtlarına göre ilçede toplam 36 üye restoran işletmesi bulunmaktadır. Ancak bu işletmelerden dönerci, dürümcü, ciğerci, çiğ köfteci ve tantunici gibi fast food tarzı hizmet verenler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu doğrultuda, sadece geleneksel ve yöresel yemek sunumu yapabilecek 18 işletme belirlenmiştir. Belirlenen işletmelerden biri faaliyetini sonlandırdığı için görüşmeler 17 işletme ile gerçekleştirilmiş ve böylece evrenin tamamına ulaşılmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine Guba ve Lincoln tarafından önerilen 'inandırıcılık' (trustworthiness) ölçütü esas alınmaktadır. Bu ölçüt; inanılırlık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere dört boyutta ele alınmaktadır. Araştırmacının verileri ayrıntılı biçimde tanımlaması, yeterli örneklem seçmesi ve süreci şeffaf bir şekilde yürütmesi sonuçların inandırıcılığını artıran temel unsurlardır (Başkale, 2016). Bu dört ölçüt için farklı tekniklerin kullanılması, nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasına imkân tanımaktadır (Arslan, 2022). Sonuç olarak, nitel araştırmalar sürecin güvenirliği ve geçerliliği ile elde edilen bulguların aktarılabilirliği açısından doğrudan ilişkilidir (Tutar, 2022). Bu kapsamda değerlendirildiğinde çalışmada verilerin ayrıntılı bir şekilde ele alınması, tüm örnekleme ulaşılması, sürecin şeffaf bir şekilde ele alınması ve son olarak elde edilen bulguların doğru bir şekilde aktarılması ile çalışmanın geçerliliği ve güvenirliğini sağladığını ifade etmek mümkündür.

Araştırma verileri, nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme formu, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik birkaç temel sorunun yanı sıra, yöresel yemek kültürü, menü planlaması, müşteri beklentileri ve yöresel yemeklerin işletmedeki yeri gibi konuları içeren toplam 16 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Sorular şu başlıkları kapsamaktadır:

- İşletmenin faaliyete başlama yılı ve günlük müşteri sayısı,
- Menü planlamasında dikkate alınan unsurlar,
- Menüde yer alan toplam yemek ve yöresel yemek sayısı,
- Yöresel mutfağa dair tanımlar ve algılar,
- Ahlat'a özgü yemeklerin bilinme ve sunulma durumu,
- Müşteri talepleri,
- Yöresel yemeklerin işletmelere sağlayabileceği olası avantajlar,
- Ahlat mutfağının zenginliği ve tanıtımı için öneriler.

Görüşmeler, 10-20 Temmuz 2025 tarihleri arasında yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelere katılım, gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşmiş ve görüşmeler sesli kayıt ya da yazılı notlarla belgelenmiştir. Araştırma kapsamında gerekli olan etik onay, Bitlis Eren Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 01 Temmuz 2025 tarihinde alınmıştır. Katılımcıların gizliliğine saygı gösterilmiş, tüm süreç etik kurallara uygun olarak yürütülmüştür.

3. Bulgular

3.1 Demografik Bulgular ve İşletme Verileri

Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren 17 restoran işletmesinin sahibi, aşçı ve yöneticileriyle gerçekleştirilen araştırma kapsamında, katılımcılara yöneltilen demografik sorulara verilen yanıtlar, görüşme formlarından elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş olup, analiz sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Bulgular ve İşletme Verileri

Kod	Cinsiyet	Eğitim	Yaş	İşletmedeki Görevi	Ortalama Müşteri Sayısı	İşletmenin Süresi	Menüdeki Yemek Sayısı
K1	Erkek	Ortaöğretim	58	İşletmeci/ Aşçı	100	1 ay	19
K2	Kadın	Lise	54	Aşçı	150	42 yıl	23
K3	Erkek	Ortaöğretim	51	İşletmeci	50	5 yıl	12
K4	Kadın	Lise	39	İşletmeci	40	3 ay	15
K5	Erkek	Ön Lisans	33	İşletme Müdürü	100	1 yıl	35
K6	Erkek	Lisans	22	İşletmeci	400	3 yıl	18
K7	Kadın	İlköğretim	45	Aşçı	15	20 yıl	3
K8	Erkek	Ortaöğretim	25	İşletmeci	100	3 yıl	30
K9	Erkek	İlköğretim	46	Aşçı	18	29 yıl	50

K10	Erkek	Ortaöğretim	57	İşletmeci	80	7 yıl	15
K11	Erkek	İlköğretim	57	İşletmeci	200	20 yıl	25
K12	Erkek	Üniversite	35	İşletmeci	200	20 yıl	13
K13	Erkek	Ön Lisans	39	İşletmeci	100	9 yıl	9
K14	Erkek	Lise	45	İşletmeci	100	27 yıl	10
K15	Erkek	Ortaöğretim	53	Aşçı	60	7 yıl	5
K16	Erkek	Ortaöğretim	51	Aşçı	400	7 ay	20
K17	Erkek	Ortaöğretim	37	İşletmeci	100	4 yıl	10

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren restoran işletmeleriyle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen demografik verilere ve işletmeler hakkındaki bilgilere ilişkin analiz bulguları değerlendirilmiştir. Yapılan bu değerlendirmeye göre; Tablo 1'e göre, Ahlat'ta faaliyet gösteren restoran işletmelerinde görev yapan 17 katılımcının demografik özellikleri değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır (n=14; %82,3), kadın katılımcı sayısı ise sınırlıdır (n=3; %17,7). Eğitim durumlarına bakıldığında, katılımcıların %35,3'ü ortaöğretim (n=6), %17,6'sı ilköğretim (n=3), %11,8'i lise (n=2), %11,8'i ön lisans (n=2), %5,9'u lisans (n=1) ve %5,9'u üniversite mezunudur (n=1). Bu dağılıma göre, katılımcıların büyük çoğunluğunun lise altı eğitim düzeyine sahip olduğu (n=9; %52,9) ve sektörün çoğunlukla alaylı kişiler tarafından temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Yaş aralığı 22 ile 58 arasında değişen katılımcıların ortalama yaşı yaklaşık 44'tür. Yaş dağılımı, sektör çalışanlarının önemli bir kısmının orta yaş grubunda yer aldığını göstermektedir. İşletmelerdeki görev dağılımına bakıldığında, katılımcıların %64,7'sinin işletmeci (n=11), %29,4'ünün aşçı (n=5) ve %5,9'unun işletme müdürü (n=1) olduğu belirlenmiştir. Bu durum, katılımcıların çoğunluğunun işletmenin doğrudan yönetiminde görevli olduğunu göstermektedir.

Günlük ortalama müşteri sayıları açısından değerlendirildiğinde, işletmelerin kapasitesinin büyük farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların %29,4'ü (n=5) ortalama 100 müşteriye hizmet verirken, %11,7'si (n=2) 200 ve üzeri müşteriyi ağırlamaktadır. Bununla birlikte, bazı işletmelerin oldukça düşük müşteri sayısına sahip olduğu (örneğin 15–50 arası) dikkat çekmektedir.

İşletmelerin faaliyet süreleri incelendiğinde, %23,5'inin (n=4) 1 yıl ve daha kısa süredir faaliyette olduğu, %29,4'ünün (n=5) 2 ila 10 yıl arasında hizmet verdiği ve %47,1'inin (n=8) 11 yıl ve üzeri süredir sektörde yer aldığı belirlenmiştir. Bu bulgular, araştırma kapsamındaki işletmelerin hem yeni hem de köklü yapıları barındırdığını ortaya koymaktadır.

Menüdeki yemek sayısına ilişkin veriler incelendiğinde ise işletmelerin %29,4'ünün (n=5) 0–10 yemek, %41,2'sinin (n=7) 11–20 yemek ve %29,4'ünün (n=5) 21 ve üzeri yemek sunduğu belirlenmiştir. Bu çeşitlilik, menü kapsamlarının işletme stratejileri, mutfak imkânları ve hedef müşteri kitlesine göre farklılık gösterdiğini yansıtmaktadır.

3.2 İşletmelerde Yöresel Yemeklerin Bilinirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

İşletmelerle yapılan görüşmelerde "Ahlat yöresine ait hangi yöresel yemekleri biliyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar aşağıda Tablo 2'de sunulmuştur. Yöresel yemek olarak ifade edilen; ancak Ahlat

yöresine ait olmayan kavurma, mumbar, güveç, şırdan gibi bazı yemekler, katılımcılar tarafından yöresel yemek olarak ifade ettikleri için tabloya eklenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Ahlat Yöresine Ait Bildikleri Yöresel Yemekler

Yöresel Yemekler	Katılımcılar																
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17
Halise			✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓		✓	✓
Metez				✓	✓								✓				✓
İçli Köfte	✓	✓	✓	✓			✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Kavurma	✓	✓				✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Güveç		✓															
Şırdan		✓															
Mumbar		✓									✓						
Çorti Aşı			✓	✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ciğer Taplaması			✓	✓			✓		✓	✓		✓	✓				
Erik Aşı			✓											✓			
Kabak Dolması			✓	✓			✓				✓					✓	
Erik Dolması			✓														
Ayran Aşı			✓	✓						✓	✓			✓			
Haltmiş						✓											
Analı Kızlı						✓									✓	✓	
Lahana Sarması							✓										
Keledoş							✓	✓									
Şile Pilavı											✓			✓	✓	✓	
Balık Tuzlaması			✓								✓				✓		
Mantı											✓		✓		✓		✓
Kurut Aşı			✓														
Cılbır											✓						
Mercimekli Pilav											✓						

Soğanlı Köfte											✓						
Kavurga			✓	✓													
Jejerun				✓													
Çat Çıngır				✓													
Haşil																	✓

Tablo 2 incelendiğinde, Ahlat'ta faaliyet gösteren restoran işletmeleriyle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler, katılımcıların Ahlat'a özgü yöresel yemekler hakkındaki bilgi düzeylerinin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Toplamda 17 katılımcıdan alınan yanıtlar doğrultusunda, bazı yemeklerin yüksek oranda bilinirliğe sahip olduğu, bazı yemeklerin ise çok sınırlı sayıda kişi tarafından bilindiği tespit edilmiştir. En yüksek bilinirliğe sahip yöresel yemek içli köfte olup, 16 katılımcı tarafından tanındığı görülmektedir (n=16; %94,1). İçli köfteyi takiben, kavurma 14 kişi (n=14; %82,3) ve çorti ise 13 kişi (n=13; %76,4) tarafından bilinmektedir. Bu yemekler, yörede hem yaygın olarak tanınmakta hem de kültürel hafızada güçlü bir yer edinmiş görünmektedir. Bunların ardından ciğer taplaması (n=9; %52,9), halise (n=10; %58,8) ve ayran aşı (n=6; %35,2) da belirli bir bilinirliğe sahiptir. Özellikle halise ve çorti gibi yemeklerin özgün yapıları ve yerel mutfaktaki geçmişi düşünüldüğünde, bu düzeyde tanınıyor olmaları önemlidir. Buna karşın bazı yemeklerin bilinirlik oranları oldukça düşüktür. Örneğin, aşil yemeği yalnızca bir katılımcı (n=1; %5,9) tarafından belirtilmiştir. Benzer şekilde, mercimekli pilav, soğanlı köfte, cılbır, kurut aşı, jejerun, çat çıngır, şırdan, mumbar, güveç, erik dolması, haltmiş, analı kızlı, lahana sarması ve keledoş gibi yemekler yalnızca 1 veya 2 kişi tarafından bilinmektedir. Bu durum, bu yemeklerin ya günümüzde pek yapılmadığını ya da kuşaktan kuşağa aktarılamadığını göstermektedir. Öne çıkan bir başka bulgu da bazı yemeklerin yalnızca belirli birkaç işletmeci tarafından bilinmesi ve çoğunlukla menülerde yer bulamamasıdır. Özellikle balık tuzlaması, mantı, şile pilavı gibi yemeklerin orta düzeyde bilinirliğe sahip olması (n=3–5 arası) bu yemeklerin kısmen tanındığını, ancak yaygınlaşmadığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Ahlat mutfağına özgü bazı yemeklerin gastronomik hafızada güçlü bir şekilde yer aldığı, bazı yemeklerin ise unutulma riskiyle karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Bu tablo, yerel mutfak kültürünün korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından yapılacak çalışmalarda öncelik verilmesi gereken yemekleri belirlemek açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi işletmeler kısmen de olsa yöresel yemekleri bilmektedirler. Bu doğrultuda katılımcılara "Yöresel yemek" ve yöresel mutfak nedir, sizin için ne ifade ediyor?" ve "Yöresel bir yemekte olmazsa olmaz nedir?" gibi sorular yöneltilmiş, bu soruların cevapları incelendiğinde kavramsal olarak çok iyi açıklanamadıkları görülmüştür.

"O yöreye ait anneannelerimizin, büyüklerimizin, gerek kurutmayla(et sebze kurutularak), modern tarzda olmayan geleneksel mutfaktır. Anneannelerimizden gördüğümüz yemeklerdir. Yöresel yemeklerde olmazsa olmazlarda; Çorti aşında lahanımız özel o olmazsa olmaz, Kurut aşında çökelekten kurut yapıyoruz o olmazsa olmaz." (K3)

'' Eskilere dönük, anne eli demek benim için. ''- Yöresel yemeklerde olmazsa olmaz '' Orijinal reçeteye bağlı kalmaktır. '' Örneğin Ciğer taplamasının üstünde normalde yağ gezdirilmez şuan yapan yerler var bu iyi bir şey değil. (K4)

'' Her yörenin kendine özgüdür, farklıdır. '' – "Yöresel yemekte olmazsa olmaz doğru kalitede kırmızı ettir." (5)

'' Kendi memleketine özgü yemekler'' - "Yöresel yemeklerde et olmazsa olmaz." (K7)

""Yöreye özel yemek''; yöresel yemeğin en önemli özelliği el lezzetidir." (K8)

"" Bölgede insanların ne sevdiğidir, ne istediğidir, o yörede yaşayan insanların kabullendiği yemeklerdir. " "Bir yemeğin yöresel yemek olması için o bölgede yetişen yerel ürünlerden yapılması gerekmektedir." (K10)

'' Değişik kültür, her yörenin farklı olan yemeği, yöreye ait olan demek.'' -"Yöresel yemeğin olmazsa olmazı oranın kültürüne ait olmasıdır."

Yöresel yemek tanımını ve yöresel yemekte olmazsa olmazı en iyi cevap veren işletmenin, K1 ve K17 olduğu görülmektedir.

"Her yörenin kendine özgü alışkın olduğu bir damak zevki, alışkın olduğu ürün vardır, bazen aynı ürün farklı illerde farklı şekilde lanse edilse de aslında aynı yemektir." -Yöresel yemekte olmazsa olmaz '' dışarıdan katkı maddeli bir ürün kullanmamaktır. '' (K1)

''Halk arasında yöreden yöreye, nesilden nesile aktarılmış kültürel yemeklerdir.'' -Yöresel yemeklerin olmazsa olması o bölgenin ürününü kullanmaktır. Mesela bulgur ahlatta çok yaygındır bu da yansır."

Kavurma, mumbar, şırdan ve güveç gibi bazı yemekler Ahlat yöresine ait yöresel yemek kategorisinde değerlendirilmemesine rağmen, bazı işletmeler tarafından yöresel yemek olduğu ifade edilmiştir.

"Ahlata özgü yemeklerden yalnızca kavurma menüde bulunuyor." (K1)

"Aşçı bu bölgeden olmadığı için kavurma, içli köfte ve güveç dışında Ahlat'a özgü ürün bilmiyor. Menü de sürekli kavurma ve güveç var" (K2)

"Yöresel yemek olarak yalnızca kavurma var menüde." (K10) (K15)

3.3 İşletmelerde Yöresel Yemek Bulundurma Düzeyine İlişkin Bulgular

İşletmelerde yöresel yemekler bulundurma düzeylerine ilişkin veriler aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. İşletmelerde Yer Alan Ahlat Yöresine Ait Yöresel Yemekler

Yöresel Yemekler	Katılımcılar																
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17
Halise			✓	✓													✓
Metez																	✓
İçli Köfte		✓	✓	✓													✓
Çorti Aşı			✓	✓													✓
Ciğer Taplaması			✓	✓													✓
Erik Aşı			✓														✓
Kabak Dolması			✓														✓

Erik Dolması			✓														✓
Ayran Aşı			✓														✓
Haltmiş																	
Analı Kızlı																	✓
Lahana Sarması																	✓
Keledoş																	✓
Şile Pilavı																	✓
Balık Tuzlaması																	✓
Kurut Aşı																	✓
Cılbır																	✓
Mercimekli Pilav																	✓
Soğanlı Köfte																	✓
Kavurga																	
Jejerun				✓													
Çat Çıngır				✓													
Haşil																	✓
Hes Dolması																	✓
İşletmede Sunulan Toplam Yemek Sayısı	19	23	**12**	**15**	35	18	14	30	18	15	**25**	13	9	10	**5**	20	30
İşletmede Sunulan Yöresel Yemek Sayısı	0	1	**8**	**6**	0	0	0	0	0	0	**0**	0	0	0	**0**	0	20

Tablo 3'e göre, Ahlat'ta faaliyet gösteren 17 restoran işletmesiyle yapılan görüşmeler sonucunda, işletmelerin menülerinde yer alan toplam yemek sayıları ve bu yemekler arasında yer alan yöresel yemeklerin oranları değerlendirilmiştir. Bu analiz sonucunda, sadece 3 işletmenin menüsünde yöresel yemeklere yer verdiği görülmektedir. Bunlardan K3 işletmesinde 12 yemeğin 8'i yöresel olup oran %66,7; K4 işletmesinde 15 yemeğin 6'sı yöresel olup oran %40'tır. En dikkat çekici işletme olan K17, toplam 30 yemek sunmakta olup bunun 20'si yöresel yemeklerden oluşmaktadır. Bu da %66,7 gibi oldukça yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Bu üç işletme, yöresel mutfak kültürünü menülerine

daha fazla entegre eden işletmeler olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, kalan 14 işletmenin tamamında (%82,4) hiçbir yöresel yemeğe menülerde yer verilmediği görülmektedir. Özellikle K5 işletmesinde toplamda 35 yemek bulunmasına rağmen, hiç yöresel yemek sunulmaması dikkat çekicidir. Bu durum, yöresel mutfak mirasının büyük ölçüde göz ardı edildiğini ve menülerin daha çok genel veya ticari mutfak ürünlerine dayandığını göstermektedir.

Menülerde en sık yer alan yöresel yemekler arasında halise, içli köfte, çorti aşı, ciğer taplaması, ayran aşı, erik aşı ve kabak dolması yer almakta; bu yemekler bazı işletmelerde hâlâ sunulmaktadır. Buna karşın haltmiş, analı kızlı, keledoş, balık tuzlaması, şile pilavı, kurut aşı, mercimekli pilav, soğanlı köfte, haşil ve hes dolması gibi yemekler ise yalnızca birer işletmede sunulmaktadır. Bu durum, bu yemeklerin unutulmaya yüz tutmuş veya sadece belli işletmelerde yaşatılmaya çalışılan lezzetler olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Ahlat'taki restoran işletmelerinde yöresel yemeklerin menülere entegrasyonu oldukça düşük düzeydedir. Yalnızca birkaç işletme yöresel mutfağa ağırlık verirken, çoğu işletme bu zenginliği menülerine yansıtmamaktadır. Bu durum, gastronomi turizmi ve yerel kültürün korunması açısından ciddi bir boşluk oluşturmakta olup, yöresel yemeklerin menülerde daha görünür hâle gelmesi için yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının destekleyici projeler geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler kapsamında, işletmelerin menülerinde yöresel yemeklerin bulunup bulunmadığı; eğer bulunmuyorsa bunun nedenleri üzerine sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplar, işletmelerin yöresel mutfak ürünlerine yaklaşımını, müşteri beklentileriyle olan ilişkilerini ve yöresel yemeklerin gastronomik değerine dair algılarını ortaya koymaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların cevaplarından doğrudan alıntılar verilerek, bu yaklaşımlar örneklendirilmiştir. Bu alıntılar, içerik analizi için temel veri niteliğinde olup, katılımcıların yöresel yemeklere dair tutum ve pratiklerini daha derinlemesine anlamaya yönelik değerlendirmelerde kullanılmıştır. Katılımcıların bir kısmı, yöresel yemeklerin menüde bulunmama nedenini müşterilerin bu ürünlere yeterince ilgi göstermemesiyle (K10) (K14) açıklarken, bazıları ise yöresel yemeklerin genellikle ev ortamında tüketilen, "aile yemeği" olarak konumlanan bir yapıda olduğunu (K8) (K6) (K16) ifade etmişlerdir.

"Yöresel yemekleri şu aşamada menüde bulundurmayı tercih etmiyoruz. Yeni açılan bir yer olduğumuz için insanların sıklıkla tercih edebileceği tarzda yiyecekleri bünyelerinde barındırmayı tercih ediyoruz. İlerleyen zamanlarda menüye eklenebilir ama yöresel yemeklerin daha çok evde pişirilmesi gerektiği, lokantalardaki yemeklerin daha klasik yemekler olması gerektiğini düşünüyorum." (K1)

"Aşçı bu bölgeden olmadığı için kavurma, içli köfte ve güveç dışında Ahlat'a özgü ürün bilmiyor. Menü de sürekli kavurma ve güveç var." (K2)

"Ahlata özgü yöresel yemeklerin bazı günleri var, o günlerde yöresel yemekler pişiriliyor." (K3)

"Ahlata özgü yemekler menüde yer alıyor." (K4)

"Menüde yöresel yemek yok. Yöresel yemeğin menüde bulunmama nedeni, bölgedeki müşteri potansiyelinin düşük olması, müşterilerin talebi yok." (K5)

"Yöresel yemeklerin yapımı zor ve ustalık gerektirdiği için menüde yöresel yemekler yer almıyor. Menüde yöresel yemek bulundurmayı düşünmüyoruz çünkü zaten yerel halkın yemek yemeye çok gelmiyor ve bu tarz yiyecekleri talep etmiyorlar." (K6)

"Yöresel yemek menüde bulunmuyor sadece kavurma. Yöresel yemekler en güzel evde yapıldığı için ve evde de sürekli olan bir yemeği dışarıda yemeği tercih etmiyorlar. Bu nedenle lokantada bulunmuyor." (K8)

"Yöresel yemek olarak yalnızca kavurma var menüde. Yöresel yemeğe talep olmadığı için menüye konulmuyor." (K10)

"Menüde sadece kavurma yöresel yemek olarak yer alıyor. Menüde yöresel yemek koymamanın nedeni tercih edilmiyor." (K12)

"Yöresel olarak kavurma dışında yemek yok. Talep olmadığı için yer almıyor." (K13)

"Menüde Yöresel yemek yok. Çünkü bölgede zaten herkes evinde yöresel yemek bulunuyor. Gelen müşteri halihazırda evde yediği yemeği burada almak istemiyor." (K14)

"Menüde yöresel yemek olarak sadece kavurma var. Evde zaten yöresel yemek yapıldığı içim müşteriler tercih etmediği içim menüde yer almıyor." (K15)

"Menüde ahlata özgü yöresel yemek yok. Çünkü evlerde halihazırda bu tarz yemekler pişiriliyor." (K16)

3.4 Katılımcıların Ahlat'a Özgü Yöresel Yemeklere İlişkin Tutumlarına Dair Yanıt Dağılımı

Aşağıda Tablo 4'te restoran işletme yöneticilerine yöneltilen dört kapalı uçlu soruya ilişkin "Evet" ve "Hayır" yanıtlarının katılımcı kodlarına göre dağılımı yer almaktadır. Bu veriler, işletmelerin yöresel yemeklere menülerinde yer verme niyetlerini, müşteri taleplerini, rekabet avantajı algısını ve Ahlat mutfağının zenginliği hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Ahlat'a Özgü Yöresel Yemeklere İlişkin Tutumlarına Dair Yanıt Dağılımı

Sorular	Evet	Hayır
Ahlat'a özgü yöresel yemeklere yer vermek ister miydiniz?	K10, K11, K12, K13, K15, K16	K1, K6
Müşterileriniz Ahlat'a özgü yemekleri soruyor mu?	K3, K4, K5, K6, K8, K10, K12, K13, K16, K17	K2, K7, K11, K14
Ahlat'a özgü yöresel yemekleri menülerinde bulunduran işletmeler, diğer işletmelere göre avantaj sağlar mı?	K1, K3, K4, K7, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17	K6, K8, K9, K13
Ahlat'ın yöresel yemekler açısından zengin olduğunu düşünüyor musunuz?	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K13, K16, K17	K11, K12
Ahlat'a özgü yöresel yemeklerin menülerde yer alması gerekir mi?	K9, K17	

Katılımcılara yöneltilen kapalı uçlu sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda Ahlat'taki restoran işletmelerinin yöresel yemeklere yönelik tutumları ve müşterilerin yöresel yemek taleplerine yönelik tutumları analiz edilmiştir. "Ahlat'a özgü yöresel yemeklere yer vermek ister miydiniz?" sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu yanıt vermiştir. Toplamda 6 işletme (K10, K11, K12, K13, K15, K16) yöresel yemeklere menülerinde yer vermeyi istediklerini belirtirken, yalnızca 2 işletme (K1, K6) bu konuda olumsuz görüş bildirmiştir. Bu sonuç, işletmecilerin yöresel yemeklere yönelik genel olarak olumlu bir eğilim içinde olduklarını göstermektedir.

"Müşterileriniz Ahlat'a özgü yemekleri soruyor mu?" sorusuna verilen yanıtlar ise müşteri ilgisinin varlığına işaret etmektedir. Toplam 10 katılımcı (K3, K4, K5, K6, K8, K10, K12, K13, K16, K17)

müşterilerin yöresel yemekleri sorduğunu ifade ederken, 4 katılımcı (K2, K7, K11, K14) müşterilerden böyle bir talep almadıklarını belirtmiştir. Bu durum, yöresel yemeklere olan talebin azımsanamayacak düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların "Yöresel yemek sunan işletmeler, diğerlerine göre avantaj sağlar mı?" sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise büyük çoğunluğun bu görüşe katıldığı görülmektedir. Toplam 11 katılımcı (K1, K3, K4, K7, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17) yöresel yemeklerin işletmeye rekabet avantajı sağlayacağını düşünürken, 5 katılımcı (K6, K8, K9, K13) bu fikre katılmamıştır. Bu bulgu, yöresel yemeklerin pazarlama açısından işletmelere katkı sağlayabileceği algısının yaygın olduğunu göstermektedir.

"Ahlat'ın yöresel yemekler açısından zengin olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen yanıtlar da büyük ölçüde olumlu olmuştur. Toplam 12 katılımcı (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K13, K16, K17) Ahlat'ın mutfak kültürünün zengin olduğunu belirtmiştir. Buna karşın 2 katılımcı (K11, K12) bu düşünceye katılmamıştır. Bu durum, Ahlat mutfağının yerel işletmecilerce tanındığını ve değer gördüğünü göstermektedir.

Son olarak, "Ahlat'a özgü yöresel yemeklerin menülerde yer alması gerekir mi?" sorusuna yalnızca 2 katılımcı (K9, K17) açıkça "evet" yanıtı vermiştir. Bu düşük oran, işletmecilerin yöresel yemekleri menüye koymak istemesiyle, bu uygulamanın bir zorunluluk olarak görülmesi arasında bir fark olduğunu göstermektedir. İşletmeler yöresel yemeklere olumlu baksa da bu yemekleri menülerde standart hale getirmenin zorunlu olmadığını düşünmektedirler.

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğu hem müşteri talebinin hem de işletme açısından avantajların farkında olmakla birlikte, yöresel yemeklerin menülere entegrasyonunda bazı tereddütler yaşamaktadır. Bu tereddütler, mutfak personelinin yeterliliği, talep istikrarı ve işletme politikaları gibi unsurlarla ilişkilendirilebilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yöresel yemeklerin varlığı ve bilinir olması, destinasyonların yöreye turist çekebilmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle de Cittaslow şehirler için bu durum daha da büyük bir önem taşımaktadır. Bunun temel nedeni, Cittaslow şehirlerde bulunması gereken temel özelliklerden bir tanesi olan yöresel ürünlerin kullanılıyor olmasıdır. Dolayısıyla Cittaslow unvanına sahip şehirlerin restoranlarının menülerinde, yöresel yemeklerin bulundurulması ve sunumunun yapılması Cittaslow şehri için büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın evrenini, Cittaslow unvanına sahip Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesi bulunmaktadır. Ahlat ilçesinde faaliyet gösteren restoran işletmelerinde yöresel yemeklerin menülerde temsil edilme düzeyini tespit etmek, bu temsilin gerekçelerini ve sınırlılıklarını anlamak amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiş, görüşmelerin yapılacağı işletmeleri belirlemek için Ahlat Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na başvurularak ilçede faaliyet gösteren ve yiyecek hizmeti sunan işletme listesi elde edilmiştir. Listede Ahlat Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na üye toplam 36 üye işletme bulunmasına karşın bunlardan bazıları, fast food, dönerci, dürümcü, kebapçı, pideci ve ciğerci gibi yöresel yiyeceklerin sunumunun yapılma ihtimalinin olmadığı işletmeler olduklarından dolayı 18 işletme ile görüşmeye karar verilmiştir. Ancak bir işletmenin faaliyetine son vermesinden dolayı 17 restoran işletmesi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuş ve yöresel yemeklerin menü temsiline ilişkin anlamlı sonuçlar ortaya konulmuştur.

Araştırma sonucunda, incelenen 17 restorandan sadece üçünün menüsünde yöresel yemeklere anlamlı bir oranda yer verdiği, işletmelerin büyük çoğunluğunun (%82,4) ise bu zengin mirası menülerine hiç yansıtmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, giriş bölümünde vurgulanan Cittaslow felsefesinin temel ilkelerinden biri olan yerel kimliğin ve gastronomik değerlerin korunması hedefi ile sahadaki mevcut

uygulama arasında ciddi bir kopukluk olduğunu göstermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, araştırmanın sonucuna göre, işletmelerin çoğunda yöresel yemeklerin sınırlı düzeyde menülerde yer aldığı, bazı işletmelerde ise hiç yer almadığı görülmüştür. Bu durum, Sandıkçı vd. (2020) yılında yapmış oldukları çalışmanın sonucu ile benzer olduğu görülmektedir. Çalışmalarında, yöresel yemeklerin sakin şehirlerde bulunan yiyecek içecek işletmelerde sunum düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Sandıkçı vd., 2020). Katılımcıların önemli bir kısmı, yöresel yemeklerin ev yemeği olarak algılandığını ve dışarıda tüketilme eğiliminin düşük olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yöresel yemeklerin zahmetli ve ustalık gerektiren yapım süreçleri, personel yetersizliği ve müşteri taleplerinin ağırlıklı olarak hızlı ve klasik yemeklere yönelmesi, yöresel yemek sunumunun önündeki başlıca engeller arasında gösterilmiştir. Bu bulgular, Ahlat gibi zengin bir gastronomik mirasa sahip bir destinasyonda, bu potansiyelin ticari anlamda yeterince değerlendirilmediğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu yöresel yemekleri tanımasına rağmen, işletme menülerine bu yemekleri dahil etme konusunda çeşitli çekincelere sahiptir. Menüsünde sadece yöresel yemek olarak ifade ettikleri, ancak yöresel yemek olmayan kavurma gibi sınırlı sayıda geleneksel yemeğe yer veren işletmelerin varlığı, yerel gastronominin turizmle entegrasyonu açısından yeterli görülmemektedir. Bununla birlikte, bazı işletmeciler ilerleyen dönemlerde menülerini yöresel yemeklerle zenginleştirmeyi düşündüklerini belirtmiştir. Bu durum, farkındalık düzeyinin mevcut olduğunu, ancak uygulamaya dönüşmesinin çeşitli koşullara bağlı olduğunu göstermektedir. Oysa ki, yöresel ürünlerin ve geleneksel mutfak kültürünün hem ulusal hem de uluslararası ziyaretçilere sunulması, destinasyonun imajını zenginleştirerek farklılaşmasını sağlamakta; aynı zamanda destinasyon içinde ve çevresinde yeni ekonomik faaliyet alanlarının oluşmasına katkı sunmaktadır (Ginigen, Aydın ve Güçlü, 2022).

Araştırma bulguları, yöresel yemeklerin restoran menülerinde yer almasının hem kültürel sürdürülebilirlik açısından hem de destinasyonun gastronomi turizmi açısından rekabet gücünü artırması bakımından önemli olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin, turizm paydaşlarının ve meslek odalarının iş birliği içinde çalışarak, yöresel mutfağın yaşatılması ve tanıtılması amacıyla eğitimler, tanıtım kampanyaları ve teşvik programları düzenlemesi önerilmektedir. Özellikle genç aşçıların yöresel yemeklere yönlendirilmesi, reçetelerin standartlaştırılması ve geleneksel tariflerin belgelenmesi bu sürece katkı sağlayacaktır. Ayrıca, yöresel yemeklerin besin değerleri ve sağlıklı pişirme yöntemleri hakkında halka yönelik beslenme eğitimleri ve farkındalık kampanyaları düzenlenebilir. Böylece yerel halk hem sağlıklı beslenmiş olur hem de yöresel yemekler ile ilgili yerel halkın farkındalığı artmış olur. Ayrıca katılımcılardan bazılarının örneğin (K2)'nin ifade ettiği üzere şeflerin veya mutfak personellerinin yöreden olmamasından kaynaklı olarak restoran menülerine yöresel yemeklerin entegrasyonunda önemli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı şeflerin ve mutfak personellerinin yöresel mutfak eğitimlerinin verilmesini gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, Ahlat'ın sahip olduğu zengin mutfak kültürü, doğru politikalarla desteklenmesi halinde hem bölge halkı için bir kalkınma aracı olabilir hem de destinasyonun özgünlüğünü artırarak turist çekiciliğini güçlendirebilir. Bu çalışmanın sınırlılığı, yalnızca bir ilçe kapsamında yürütülmüş olmasıdır. Gelecek çalışmalarda, farklı bölgelerde benzer araştırmalar yapılarak, karşılaştırmalı analizlerin gerçekleştirilmesi, Türkiye genelinde yöresel mutfakların turizme entegrasyonu hakkında daha bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın Kısıtları:
Çalışmanın evreni Ahlat ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, elde edilen bulgular diğer Cittaslow kentleri veya farklı bölgeler için genellemeden ziyade bir örnek niteliğindedir. Veriler; işletme sahipleri, yöneticileri ve aşçıların beyanlarına dayalı olduğu için onların kişisel algı ve yorumlarını yansıtmaktadır ve nesnel pazar verileri ile desteklenmemiştir. Araştırmaya dahil edilen işletme sayısı (n=17) evrenin tamamını kapsasa da istatistiksel genelleme yapmak için yeterli değildir.

Gelecek Araştırmalar:
Bu çalışmanın bulguları ışığında, gelecek araştırmalar için şu konular önerilmektedir:

- Ahlat'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin yöresel yemeklere yönelik beklenti, talep ve ödeme eğilimlerini ölçen nicel bir araştırma yapılabilir.
- Ahlat yöresel yemeklerinin modern beslenme ihtiyaçlarına veya diyetle ilişkili hastalıkların önlenmesine yönelik potansiyeli ile ilgili bir araştırma yapılabilir.
- Bu çalışma, Türkiye'deki diğer Cittaslow kentlerinde de tekrarlanarak, yerel mutfağın restoran menülerindeki temsil düzeyine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz ortaya konulabilir.
- Yöresel yemeklerin (Örneğin; çorti aşı, halise, ciğer taplaması) reçetelerinin standardize edilmesi ve restoran mutfaklarında daha pratik bir şekilde üretilmesine yönelik uygulamalı mutfak sanatları çalışmaları gerçekleştirilebilir.
- Ahlat Belediyesi, yerel STK'lar ve işletmelerin iş birliği ile yöresel yemekleri menülerine dahil eden restoranlara yönelik bir "Yerel Mutfak Sertifikası" programı oluşturulmasının bölge turizmine etkileri incelenebilir.
- Unutulmaya yüz tutmuş Ahlat yemeklerinin tespiti ve bu yemeklerin kültürel bellekteki yerini inceleyen sözlü tarih çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA:

Ahlat Belediyesi. (2025). Tarihçe. Erişim adresi: https://ahlat.bel.tr/kurumsal/tarihce (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

Ahlat Belediyesi. (2025). Yöresel lezzetler. Erişim adresi: https://kutlusehirahlat.org.tr/yoresel-lezzetler.html (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

Arslan, E. (2022). "Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2022 Sayı 51: Özel sayı 1, Denizli, 395-407.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.

Bezirgan, M. ve Koç, F. (2014). Yerel mutfakların destinasyona yönelik aidiyet oluşumuna etkisi: Cunda Adası örneği. Journal of International Social Research, 7(34).

Bitlis Ticaret ve Sanayi Odası. (2025). Bitlis yöresel yemekleri. Erişim adresi: http://www.bitlistso.org.tr/Bitlis/tabid/12498/menuad/yemek/Default.aspx (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

Ciğerim, N. (2001). Batı ve Türk mutfağının gelişimi, etkileşimi ve yiyecek-içecek hizmetlerinde Türk mutfağının yerine bir bakış: Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, No: 28 Ankara.

Cittaslow Türkiye. (2025). Cittaslow Hareketi. Cittaslow Türkiye. Erişim adresi: https://cittaslowturkiye.org/tr/cittaslow-hareketi/ (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025).

Cittaslow Türkiye. (2025). Üye Kentler. Erişim adresi: https://cittaslowturkiye.org/tr/uye-kentler/ (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2025).

CittàSlow. (2025). Ahlat. Erişim adresi: https://www.cittaslow.org/citta-slow/ahlat (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025).

Cittaslow. (2025). Association. Erişim adresi: https://www.cittaslow.org/association (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025).

Davulcu, M. (2015). Ahlat yöresi taş ustalığı geleneğinin somut olmayan kültürel miras açısından önemi ve yapı ustası Tahsin Kalender. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 3(7), 48-80. https://doi.org/10.33692/avrasyad.509195

Dündar Arıkan, A., Özkeşkek, M., Yersüren, S., ve Yalçın, E. (2020). Otel Restoranlarının Menülerinde Yöresel Yemeklerin Yeri: Eskişehir Örneği (Availability of the Local Food in the Restaurants of the Hotels in Eskişehir). Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 8(3), 1972-1992.

Elmas¬taş, N. (2008). Ahlat ilçesinde tarımsal arazi kullanımı. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 479–501. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223553

Ensari, B. (2021). Ahlat: dil ve kültür (A. İ. Gülcü, Ed.). Hat Baskı Sanatları. ISBN 6250002227.

Ercan, M., Erdoğan, T. ve Taş, İ. (2023). Şanlıurfa mutfak kültüründe yer alan yöresel yemeklerin yiyecek-içecek işletmeleri menülerinde yer alma düzeyleri. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 6(2), 866-878.

Erdem, Ö., Mızrak, M., ve Kemer, A. K. (2018). Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1), 44-61.

Ergüven, M. H. (2011). Cittaslow – Yaşamaya değer şehirlerin uluslararası birliği: Vize örneği. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2), 201-210.

Erkmen, E. (2023). Yerel mutfak deneyiminin müşteri bazlı destinasyon marka değeri üzerindeki etkisi. Turizm ve Gastronomi Çalışmaları Dergisi , 6 (2),143–162.

Genç, K. (2022). Sakin Şehir (Cittaslow) Restoranlarının Yöresel Yemek Sunumu Üzerine İşletmeci Görüşlerinin Belirlenmesi. Journal of Global Tourism And Technology Research, 3(1): 30-41

Ginigen, D., Aydın, B. Ve Güçlü, C. (2022). Local food availability in menus of hotels The case of Batman Turkey. Journal of Mediterranean Tourism Research, 1(2), 12–32.

Güneş, G., Ülker, H. İ. ve Karakoç, G. (2008). Sürdürülebilir turizmde yöresel yemek kültürünün önemi. II. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler, Antalya.

İflazoğlu, N. ve Yaman, M. (2020). Yöresel Mutfakların Gastronomi Turizminde Yer Alma Durumu: Mardin Yerel Restoran Menülerinin İncelenmesi (Situation of Local Cuisines in Gastronomy Tourism: Examining the Local Restaurant Menus in Mardin). Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 8(3), 1943-1957.

Kim, Y., Gug, E., Eves, A. ve Scarles, C. (2009). Empirical verification of a conceptual model of local food consumption at a tourist destination. International Journal of Hospitality Management, 33, s. 484–489.

Knox, P. L. ve Mayer, H. (2009). Kleinstädte und Nachhaltigkeit: Konzepte, Wirtschaft, soziales Leben. Birkhäuser.

Kodaş, D. ve Dikici, E. (2012). Ahlat, kırsal bölgesinde gastronomi turizminin muhtemel toplumsal etkileri üzerine nitel bir çalışma. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 51-68.

Miele, M. (2008). CittaSlow: Producing Slowness Against the Fast Life, Space and Polity, 12(1), 135–156.

Nebioğlu, O. (2021). "Restoran işletmelerinin menülerindeki yöresel yemekleri inceleyen yerli yazın üzerine bir meta sentez çalışması". Alanya Akademik Bakış, 5(2), 1031-1047.

Nufusune.com. (2025). Ahlat ilçe nüfusu, Bitlis. Erişim adresi: https://www.nufusune.com/ahlat-ilce-nufusu-bitlis (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

Pekerşen, Y. ve Ayaz, E. Ü. (2020). Akademisyenlerin yöresel yemeklerin sürdürülebilirliğinde ithal gıda ürünü kullanımı konusundaki görüşleri. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (35), 742-777.

Pink, S. (2009). Urban social movements and small places. City, 13(4), 451-465. https://doi.org/10.1080/13604810903298502

Sabancı Vakfı. (2017). Seferihisar Yavaş Şehir. Erişim adresi: https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/seferihisar- yavas-sehir, (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025).

Sandıkcı, M., Mutlu, A. S., Mutlu, H., ve Baydeniz, E. (2020). Yöresel Yemeklerin Yiyecek İçecek İşletmelerinde Sunum Düzeyi: Türkiye'deki Sakin Şehirler Üzerine Bir Araştırma. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(6), 24-37.

Sandıkçı, M. ve Baydeniz, E. (2020). Yavaş şehir restoranlarında yöresel yemeklerin sunum düzeyi: Ege bölgesinde bir araştırma örneği. Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 8(Special Issue 4), 646-659.

Sayılan, H. (2021). Tarihi ve doğal değerlerin şehir markalaşmasındaki rolü: Ahlat (Bitlis) örneği. M. A. Parlak (Ed.), Tarihten Bugüne Kapılar Açan Şehir: Ahlat Uluslararası Sempozyumu. Ankara: T.C. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. Erişim adresi: https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/2023/06/TARIHTEN-BUGUNE-KAPILAR-ACAN-SEHIR-AHLAT-ULUSLARARASI-SEMPOZYUMU-1.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

Seçim, Y. ve Esen, F.M. (2020). Konya mutfağında yer alan yöresel yemeklerin işletme menülerinde yer alma düzeylerinin tespit edilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 279-294.

Sharma, A., Pal, S. ve Singh, D. (2022). Regional cuisine as a tool to destination development: A study on Himachal Pradesh. Annals of Forest Research, 65(1), 6795-6804.

Sırım, V. (2012). Çevreyle bütünleşmiş bir yerel yönetim örneği olarak "sakin şehir" hareketi ve Türkiye'nin potansiyeli, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1(4), 119-131.

Slow Food International. (2023). İyi, Temiz ve Adil: Slow Food Kalite Manifestosu [Good, Clean and Fair: Slow Food Manifesto for Quality]. Slow Food International. https://www.slowfood.com/wp-content/uploads/2023/11/Slow_Food_Manifesto_Quality_ENG.pdf

Şengül, S. ve Türkay, O. (2015), Doğu Karadeniz mutfak kültürünün sürdürülebilirliği sorunlar ve çözüm önerileri. Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, 599-606.

Şengür, Ş. ve Atabeyoğlu, Ö. (2018). Slow city movement: A case study Perşembe-Ordu. Kastamonu University Journal of Engineering and Sciences, 4(1), 25–33. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609711

T.C. Ahlat Kaymakamlığı. (2025). Ahlat Selçuklu. Erişim adresi: https://www.ahlat.gov.tr/ahlat-selcuklu (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

T.C. Ahlat Kaymakamlığı. (2025). Yöresel yemekler. Erişim adresi: https://www.ahlat.gov.tr/yoresel-yemekler (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

T.C. Bitlis Valiliği. (2025). Ahlat. Bitlis Valiliği. Erişim adresi: http://www.bitlis.gov.tr/ahlat (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

T.C. Gökçeada Kaymakamlığı. (2025). Dünyanın ilk ve tek sakin adası Cittaslow Gökçeada. Erişim adresi: http://www.gokceada.gov.tr/dunyanin-ilk-ve-tek-sakin-adasi-cittaslow-gokceada (Erişim Tarihi: 16.07.2025)

T.C. İletişim Başkanlığı. (2025). UNESCO Kültürel Miras Listesi'nde bulunan "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği" yaşatılıyor. Erişim tarihi 9 Temmuz 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/unesco-kulturel-miras-listesinde-bulunan-geleneksel-ahlat-tas-isciligi-yasatiliyor iletisim.gov.tr

Tutar, H. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik: Bir model önerisi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 117-140.

Yalım, F. (2018). Yavaş Şehir (Cittaslow) hareketi ekseninde kent markalaşması ve kent iletişimi: Kırklareli "Vize" Yavaş Şehir örneği. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 6(2), 1-28.

Yalın, G. (2020). Kaybolmakta olan yerel mutfak kültürünün turizme kazandırılması: Balıkesir ili Edremit Körfezi örneği. Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 101-113

Yayla, E. (2025). Sosyal Medya İletişiminin Ortaya Çıkan Görsel Özellikleri: Yavaş Şehir Yansımaları. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 9(1), 203-225. https://doi.org/10.32572/guntad.1539832

Yüksel Bilsel, A., (2024). "Yiyecek İçecek İşletmelerinde Gıda Güvenliğinin Sağlanması". İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (Özel Sayı) 399-412.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This study investigates the extent to which local dishes are represented on restaurant menus in Ahlat, a district rich in cultural heritage. The increasing prominence of gastronomy tourism highlights the importance of preserving and promoting regional culinary identities. However, there is limited empirical research focusing on Ahlat's local cuisine and its integration into restaurant practices.

Research Questions:

The main research questions are: To what extent are local dishes featured in restaurant menus in Ahlat? What are the underlying factors influencing this representation?

Literature Review

In recent years, there has been growing interest in culinary tourism and the role of local food in enhancing destination image and competitiveness. While many studies have addressed gastronomic tourism in general, region-specific examinations, particularly in under-researched areas like Ahlat, remain sparse. This study aims to fill this gap by exploring how traditional foods are perceived and used by local restaurant operators.

Methodology:

The research employed a qualitative approach. The study universe consisted of 36 restaurants registered with the Ahlat Chamber of Tradesmen and Artisans. Following a preliminary screening, 17 restaurants were selected for interviews based on their potential to offer local cuisine. Data were collected via structured interviews and analyzed using content analysis.

Findings:

Findings show that the majority of restaurants do not frequently feature local dishes on their menus. Common reasons include low consumer demand, the complexity of preparing traditional dishes, and a cultural tendency to consume such meals at home. Nonetheless, many restaurant managers acknowledged the importance of these dishes and expressed a willingness to incorporate them in the future.

Discussion:

The results align with broader literature emphasizing the challenges of integrating local cuisine into commercial settings. While demand-side and operational constraints were frequently cited, the potential cultural and economic value of local dishes was also acknowledged. These findings suggest a need for targeted policies and support mechanisms.

Conclusions

The study concludes that despite current underrepresentation, there is significant potential for integrating Ahlat's local cuisine into tourism strategies. Limitations include the localized focus and small sample size. Future research could expand geographically and incorporate tourist perspectives. Policymakers and stakeholders should collaborate to enhance awareness, training, and promotional activities related to regional culinary heritage.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article| Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 19.09.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Özen Bayraktar, S., Sertyeşilışık, P., & Kılıç, İ. (2025). Üniversite Öğrencilerinin Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Algılarının Su Tüketim Davranışlarına Etkisi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3716-3730. https://doi.org/10.35674/kent.1786726

Üniversite Öğrencilerinin Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Algılarının Su Tüketim Davranışlarına Etkisi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği

The Effect of University Students' Perceptions of Global Warming and Climate Change on Water Consumption Behaviors: The Case of Afyon Kocatepe University

Sema ÖZEN BAYRAKTAR[1], Pelin SERTYEŞİLIŞIK[2], İbrahim KILIÇ[3]

Öz

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, doğal çevreyi etkilemekle kalmayıp bireylerin yaşam biçimlerini ve tüketim davranışlarını da etkilemektedir. Bu süreçten en çok etkilenen alanların başında ise canlı yaşamı için vazgeçilmez olan su kaynakları gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışlarına etkisini incelemektir. Çalışma kapsamında Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde sosyal, fen ve sağlık bilimleri alanlarında öğrenim gören lisans öğrencilerine yönelik bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya 477 öğrenci katılmıştır. Çalışmada, Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Algı Ölçeği ile Su Tüketim Davranışı Ölçeği kullanılmış; elde edilen veriler korelasyon ve regresyon analizleri ile değerlendirilmiştir. Buna göre öğrencilerin küresel ısınma ve iklim değişikliği algıları ile su tüketim davranışları orta düzeyde tespit edilmiştir. Ölçek alt boyutlarında küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı en çok su bilincini etkilemektedir (r=0,428; p<0,01). Su tüketim davranışını en çok etkileyen boyut ise küresel ısınma ve iklim değişikliğinin önleme aşamasında zaman, tedbir ve insanların rolü olmuştur (r=0.420; p<0,01). Sonuç olarak araştırma test edilen hipotez doğrultusunda, üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışlarını anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur (r=0,405; p<0,01). Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin algı düzeyindeki artış onların su tüketimi konusunda daha bilinçli davranmalarına ve davranış puanlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda eğitim kurumlarında su ve iklim değişikliği konusunda farkındalık programlarının artırılması, kampüs ve toplu yaşam alanlarında sürdürülebilirliği destekleyen düzenlemelerin yapılması ve bireylerin katılımını teşvik edecek uygulamaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Küresel Isınma, Su Tüketimi, Algı ve Davranış

ABSTRACT

Global warming and climate change not only affect the natural environment but also influence individuals' lifestyles and consumption behaviors. Among the areas most affected by this process are water resources, which are indispensable for sustaining life. The aim of this study is to examine the effect of university students' perceptions of global warming and climate change on their water consumption behaviors. The research was conducted through a survey administered to undergraduate students studying in the social sciences, natural sciences, and health sciences at Afyon Kocatepe University. Participants were selected using a stratified sampling method, and the study included 477 students in total. The data were collected through the Global Warming and Climate Change Perception Scale and the Water Consumption Behavior Scale, and analyzed using correlation and regression methods. The findings revealed that students' perceptions of global warming and climate change and their water consumption behaviors were at a moderate level. In terms of sub-dimensions, perceptions of global warming and climate change most strongly influenced water awareness (r=0.428; p<0.01). Regarding water consumption behaviors, the most influential dimension was the perception of time, precautions, and the role of individuals in preventing global warming and climate change (r=0.420; p<0.01). Overall, the study confirmed the tested hypothesis, showing that students'

[1] **Corresponding Author:** Afyon Kocatepe Üniversitesi, semaozen@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0239-3982
[2] Afyon Kocatepe Üniversitesi, psertyesilisik@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4047-3614
[3] Afyon Kocatepe Üniversitesi, ibrahimkilic@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0595-8771

perceptions of global warming and climate change significantly and positively affect their water consumption behaviors (r=0.405; p<0.01). In other words, higher levels of perception contribute to more conscious water consumption and improved behavioral scores. In this regard, increasing awareness programs on water and climate change in educational institutions, implementing sustainability-oriented practices in campuses and communal living areas, and promoting participation mechanisms are considered essential.

Keywords: Climate change, Global warming, Water Consumption, Perception and Behavior

GİRİŞ

Küresel ısınma ve beraberinde gelen iklim değişikliği, 21. yüzyılın en kritik çevresel ve toplumsal sorunlarından biri olarak insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Çoğu zaman, aynı anlamda kullanılsalar da iki kavram farklı boyutları ifade etmektedir. Küresel ısınma, atmosferdeki sera gazlarının birikmesi sonucunda dünyanın ortalama yüzey sıcaklığının uzun vadede artmasıdır. Bu süreç fosil yakıt kullanımı, sanayi faaliyetleri, ulaşım ve ormansızlaşma gibi insan kaynaklı etkinlikler nedeniyle hızlanmış ve 2011-2020 döneminde küresel sıcaklıklar sanayi devrimi öncesine göre yaklaşık 1,1°C yükselmiştir (IPPCC, 2022). İklim değişikliği ise yalnızca sıcaklık artışını değil; yağış rejimlerinde, rüzgar desenlerinde, deniz seviyesinde ve aşırı hava olaylarının sıklığında uzun dönemli ve istatistiksel olarak anlamlı değişiklikleri kapsayan daha geniş bir kavramdır (UNFCCC, 1992). Son 150 yılda gözlenen bu değişimlerin büyük çoğunluğu insan etkisiyle açıklanmaktadır (IPCC, 2022). Nitekim 2020'de 412 parts per million (ppm) olan atmosferik karbondioksit (CO_2) yoğunluğu, 2025 yılı ortalarında 428 ppm düzeyine yükselmiştir (NOAA, 2025).

IPCC'nin Altıncı Değerlendirme Raporu (AR6), Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz Havzası'nın küresel ısınmadan en çok etkilenen bölgelerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bölgedeki yüzey sıcaklığı sanayi öncesi döneme göre yaklaşık 1,5 °C artmış, aşırı sıcaklar ve kuraklık olayları daha sık daha şiddetli hale gelmiştir. 21. yüzyıla yönelik projeksiyonlar, kara alanlarında sıcaklık artışının 0,9-5,6 °C aralığında olacağını ve yağışların %4-22 oranında azalacağını öngörmektedir (Ali vd., 2022; IPCC, 2022). Bu bulgular, su kaynaklarının korunmasının hayati bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve insan yaşamı için vazgeçilmez bir unsur olan su, iklim değişikliklerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle de iklim krizinin en kritik boyutlarından birini oluşturmaktadır. Artan sıcaklık ve buharlaşma mevcut su kaynaklarını azaltırken, kuraklık ve kirlilik risklerini artırmaktadır. Canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için kullandıkları suyun temiz ve sağlıklı olması zorunludur. Günümüzde yaklaşık 2,2 milyar insan güvenli içme suyuna erişememektedir (Directorate-General for Environment [DG ENV], 2025). UNESCO (2024) raporuna göre 2030 yılına kadar dünya nüfusunun yarısı su kıtlığı riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Avrupa Çevre Ajansı (EEA, 2024) ise özellikle Güney Avrupa'da nüfusun %70'ine yakınının yaz aylarında mevsimsel su stresi yaşayacağını bildirmektedir. Türkiye de toplam su potansiyeli ve coğrafi konumu dikkate alındığında su kaynakları bakımından avantajlı gibi görünse de, kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı açısından değerlendirildiğinde durum farklıdır. Türkiye de kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı yaklaşık 1.500 m^3 civarındadır. Bu değer Türkiye'yi uluslararası ölçütlere göre su zengini değil, su stresi yaşayan ülkeler kategorisine yerleştirmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018). Ayrıca mevcut suyun büyük kısmının tarımsal sulamada kullanılması, artan nüfus ve iklim değişikliğiyle birleştiğinde su kaynakları üzerindeki baskıyı giderek artırmaktadır (Şahin, 2018). Bu durum su tasarrufu, geri kazanım uygulamaları ve bireysel tüketim alışkanlıklarının iyileştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim su krizinin geleceğin en önemli küresel tehditlerinden biri olacağı tahmin edilmektedir. Bu noktada özellikle üniversite öğrencilerinin iklim değişikliği algıları ve su tüketim davranışları kritik öneme sahiptir. Çünkü genç nüfus hem bugünün aktif tüketicileri hem de geleceğin karar vericileri olarak sürdürülebilir toplumsal dönüşümün kilit aktörleridir. Diğer bir ifadeyle onların çevreye yönelik algı ve tutumları, doğal kaynakların korunması ve verimli kullanımı açısından belirleyicidir. Bu kapsamda literatürde, farklı yaş ve meslek gruplarında bireylerin iklim değişikliğine ilişkin bilgi, tutum ve davranış düzeylerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Öğretmen adayları üzerine yapılan araştırmalar (Bahar ve Aydın, 2002; Khalid, 2003; Kahraman vd., 2008; Sever, 2013; Eroğlu ve

Aydoğdu, 2016) konuya ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koymuştur. Sağlık alanında Biçer ve Vaizoğlu (2015), hemşirelik öğrencilerinin iklim değişikliği ve küresel ısınma konusundaki farkındalıklarını değerlendirmiştir. Öte yandan farklı alanlarda öğrenim gören üniversite öğrencilerini ele alan çalışmalar (Aydın, 2017; Ay ve Yalçın Erik, 2020; Yüce Yörük ve Varar Akpınar, 2023; Huang, 2025) gençlerin iklim değişikliğine ilişkin algı ve kaygılarını incelemiştir. Fuentes (2024) ise öğrencilerin iklim değişikliği algısı ve kaygılarını çevresel davranış bağlamında değerlendirmiştir.

İklim değişikliği ve su arasındaki güçlü bağ nedeniyle, bireylerin su kullanım biçimleri ve tasarruf davranışlarını anlamaya yönelik araştırmalar önem kazanmıştır. Bu çerçevede öğretmen adaylarının su bilinci, su tüketimi ve su tasarrufu konusundaki davranışlarını inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur (Alaş vd., 2009; Bulut ve Şahin, 2020; Ruiz-Garzón, Olmos-Gómez ve Estrada-Vidal, 2021; Beşiktepe ve Çelikler, 2023). Öğretmenlerin öğrenciler için rol model olmaları, suya yönelik tutumlarının geliştirilmesinde kritik bir faktördür. Diğer taraftan Gezer ve Erdem (2018), üniversite kampüsünde görev yapan akademik/idari personel ve öğrencilerin su kıtlığı, su stresi ve su tasarrufu konularındaki farkındalık düzeylerini değerlendirmiştir. Gürgen Şimşek (2023) ise halk eğitim merkezinde eğitim alan yetişkinlerin su tüketim davranışlarını ve bu davranışları etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Bununla birlikte literatürde, iklim değişikliği farkındalığını artırmaya, su bilincini geliştirmeye ve bireylerde tutum-davranış değişimi sağlamaya yönelik; eğitim materyallerinin seminerlerin ve faklı uygulamaların yapıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Ergin vd. (2009), TÜBİTAK destekli projelerinde ilköğretim öğrencileri, öğretmenler ve yetişkinler için su eğitimi materyalleri geliştirmiş; uygulama sonucunda öğrencilerin suyu tanıma, su kirliliği ve tasarruf konularındaki bilgi ve tutumlarının olumlu yönde geliştiğini raporlamıştır. Dal vd. (2015) tarafından yürütülen "İklim Değişikliğine Farkındalık ve Uyum" temalı mesleki gelişim çalıştayları, katılımcıların iklim değişikliğine yönelik farkındalıklarını artırmıştır. Middlestadt vd. (2001) ise öğrencilere yönelik su tasarrufu eğitimlerinin, öğrencilerin bilgi düzeyini yükselttiğini ve su tüketimi davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

İklim değişikliğine karşı bireysel farkındalık ve davranışların önemi giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Araştırmalar, bireylerin iklim değişikliğini nasıl algıladıklarının çevresel davranışlarını önemli ölçüde şekillendirdiğini göstermektedir (Leiserowitz, 2006; O'Connor, Bard ve Fisher, 1999). Bu bağlamda, özellikle üniversite öğrencileri gibi genç yetişkinlerin farkındalıkları ve davranış değişimlerinin anlaşılması, su gibi temel kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından önemlidir. Ancak Türkiye'de özellikle üniversite öğrencilerinin iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışlarına etkisini doğrudan inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede araştırmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde farklı alanlarda öğrenim gören lisans öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik algılarının su tüketim davranışlarına etkisini ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın temel hipotezi aşağıda sunulmuştur.

Hipotez: Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışları üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

1. Yöntem

1.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli içerisinde ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri bireylerin görüşlerini, tutumlarını ve davranışlarını belirlemek amacıyla mevcut durumu olduğu gibi betimlemeye yönelik yaklaşımlardır. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla kullanılan bir alt modeldir (Karasar, 2011).

1.2. Araştırmanın Evren Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde sosyal, fen ve sağlık bilimleri alanlarında lisans öğrenimi gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrenci işlerinden alınan bilgiye göre toplam 28.018 öğrenci bulunmaktadır. Araştırmada maliyet ve zaman faktörlerinden dolayı örneklem alınma yoluna gidilmiştir. Buna göre alan, fakülte, bölüm ve sınıf gibi faktörler dikkate alınarak tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada minimum örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla sınırsız evrenler (n>10.000) ve nicel araştırmalar için önerilmiş olan (Özdamar, 2001; Sekaran, 2003) $n=(Z\alpha^2 \cdot s^2)/d^2$ formülünden yararlanılmıştır. Formülü oluşturan parametrelerden; standart sapma s=1, etki genişliği d=0,1 ve α=0,05 anlamlılık düzeyine karşılık gelen teorik değer Z0,05=1,96 alınmış olup minimum örneklem büyüklüğü n=384 olarak hesaplanmıştır. Bu çerçevede eksik, hatalı ve güvenirliği düşük veriler dikkate alınarak 500 öğrenci üzerinde uygulama gerçekleştirilmiş ve 477'si değerlendirmeye alınmıştır.

1.3.Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak üç bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Söz konusu anketin birinci bölümünde öğrencilerin bireysel özelliklerini (cinsiyet, sınıf düzeyi, eğitim alanı, mezun olduğu lise, barındığı yer, hayatının büyük bölümünü geçirdiği yer, üniversite öncesinde yaşadığı bölge, anne eğitimi düzeyi ve baba eğitimi düzeyi) belirleyen 9 soru yer almaktadır. İkinci bölümde, Yılmaz vd. (2011) ve ÇŞB (2012) çalışmalarından yararlanılarak Gülsoy (2018) tarafından geliştirilen, 9 boyut [Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığı, kanıtları ve etkileri (1,2,3. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sorumlusu ve problem boyutu (4,5,6,7. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili tedbirler ve etkilerini azaltma eğilimi (8,9,10,11. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sorumluluğu (12,13,14. sorular), nüfus artışı, sanayileşme ve küresel ısınma ve iklim değişikliği üzerindeki rolü (15,16. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliğini önleme aşamasında zaman, tedbir ve insanların rolü (18,19,20), küresel ısınma ve iklim değişikliğini hakkında insanların ve öğrencilerin üzerine düşen fedakârlık boyutu (21,22,23,24. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliğinin öğrencilerin mesleklerine olumsuzlukları ve konu hakkında bilgi edinimi boyutu (17, 25, 26, 27. sorular), küresel ısınma ve iklim değişikliğinin problem boyutu ve zararları (28,29,30,31. sorular)] ve 31 maddeden oluşan küresel ısınma ve iklim değişikliği algı ölçeği yer almaktadır. Anketin son bölümünde ise Çankaya ve Filik İşçen (2014) tarafından geliştirilen 5 boyut [su tüketilmesi (1,3,4,6. sorular), su bilinci (2,10,12. sorular), su kirliliği (5,8,16. sorular), evde su yönetimi (7,11,13. sorular), kişisel ve toplumsal sorumluluk taşıma (9,14,15. sorular)] ve 16 maddeden oluşan su tüketim davranış ölçeği bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçekler 5'li Likert tipinde olup, küresel ısınma ve iklim değişikliği ölçek maddeleri 1=Hiç Katılmıyorum ve 5=Tam Katılıyorum aralığında, su tüketim davranış ölçek maddeleri ise 1=Hiçbir zaman ve 5=Her Zaman aralığında derecelendirilmiştir.

1.4.Verilerin Analizi

Bu araştırmada anket yoluyla elde edilen veriler SPSS 26.0 for Windows programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle betimsel istatistikler (frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma) kullanılmış olup ölçeklerin yapı geçerliği için faktör analizi uygulanmış, güvenirliği ise Cronbach's Alpha katsayıları ile hesaplanmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin küresel ısınma ve iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışları üzerindeki etkisini incelemek üzere korelasyon ve regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

2. Bulgular

Araştırmanın örneklem grubunda yer alan öğrencilerin bireysel özelliklerine dair dağılım Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların bireysel özelliklerine göre dağılımı

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	298	62,5
	Erkek	179	37,5
Sınıf düzeyi	I. Sınıf	99	20,8
	II. Sınıf	155	32,5
	III. Sınıf	76	15,9
	IV. Sınıf ve (+)	147	30,8
Eğitim alanı	Sosyal Bilimler	177	37,1
	Fen Bilimleri	212	44,4
	Sağlık Bilimleri	88	18,4
Mezun olunan lise	Fen Lisesi	32	6,7
	Anadolu Lisesi	342	71,7
	Mesleki ve Teknik Lise	55	11,5
	Diğer	48	10,1
Barınılan yer	Ev	176	36,9
	Yurt	285	59,7
	Diğer (Sosyal tesis/Aile yanı)	16	3,4
Hayatın büyük bölümünün geçtiği yer	Büyükşehir	182	38,2
	İl	126	26,4
	İlçe	119	24,9
	Köy-Belde	50	10,5
Üniversite öncesinde yaşanan bölge	Karadeniz Bölgesi	14	2,9
	Marmara Bölgesi	77	16,1
	Ege Bölgesi	198	41,5
	Akdeniz Bölgesi	72	15,1
	İç Anadolu Bölgesi	90	18,9
	Doğu Anadolu Bölgesi	9	1,9
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	17	3,6
Anne eğitimi düzeyi	İlkokul ve altı	220	46,1
	Ortaöğretim	176	36,9
	Yükseköğretim	81	17,0
Baba eğitimi düzeyi	İlkokul ve altı	140	29,4
	Ortaöğretim	222	46,5
	Yükseköğretim	115	24,1
Toplam		**477**	**100**

Bulgulara göre öne çıkan veriler olarak katılımcıların %62,5'i kadın, %32,5'i 2. sınıf, %30,8'i 4. sınıf ve üzerinde ve %44,4'ü fen bilimleri alanında eğitim görmektedir. Katılımcılarda Anadolu Lisesi mezunları %71,7 ile çoğunluğu oluştururken, %59,7'si yurtta barınmaktadır. Katılımcıların %41,5 Ege Bölgesi'nde ve %38,2'si büyükşehirlerde yaşamaktadır. Anne eğitim düzeyinde %46,1 ile ilkokul ve altı düzey öne çıkarken, baba eğitim düzeyinde ise %46,5 ile ortaöğretim mezunları çoğunluktadır.

Araştırmada kullanılan küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı ve su tüketim davranışı ölçeklerine ilişkin faktör analizleri (eigenvalues, varyansı açıklama oranı) ve güvenirlik analizleri (Cronbach's Alpha) sonuçları ile katılımcıların bu ölçeklerden aldıkları puanlara ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Uygulanan faktör analizi sonucunda küresel ısınma ve iklim

değişikliği algısı ölçeğinin özdeğeri 1'den büyük ve toplam varyansın %59,43'ünü açıklayan 9 boyut altında toplanmaktadır. Ölçeğin geneli için Cronbach's Alpha katsayısı 0,839 olup yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Su tüketim davranışı ölçeğinin ise toplam varyansın %69,52'si açıklayan 5 faktör altında toplanmaktadır ve Cronbach's Alpha katsayısı 0,879 olup yüksek güvenilirlik düzeyi göstermektedir.

Tablo 2. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği (KIİD) algısı ve Su Tüketim Davranışları (STD) ölçeğinin alt boyutlarından alınan puanların dağılımı (n= 477)

Faktör	Madde Sayısı	Özdeğer	Varyans %	Kümülatif Varyans %	Cronbach's Alpha	X̄	SS
1.KIİD ile ilgili tedbirler ve etkilerini azaltma eğilimi	4	5,93	19,14	19,14	0,788	2,81	0,44
2.KIİD'nin önleme aşamasında zaman, tedbir ve insanların rolü	3	2,43	7,81	27,00	0,835	4,13	0,87
3.KIİD'nin sorumlusu ve problem boyutu	4	2,09	6,75	33,76	0,735	3,34	0,46
4.KIİD'nin sorumluluğu	3	1,57	5,07	38,83	0,745	3,53	0,84
5.KIİD hakkında insanların ve öğrencilerin üzerine düşen fedakarlığı	4	1,46	4,71	43,51	0,780	2,87	0,49
6.KIİD'nin varlığı, kanıtları ve etkileri	3	1,34	4,34	47,88	0,830	3,67	0,73
7.KIİD'nin öğrencilerin mesleklerine olumsuzlukları ve konu hakkında bilgi edinimi	4	1,25	4,02	51,90	0,810	3,74	0,72
8.KIİD'nin problem boyutu ve zararları	4	1,17	3,76	55,67	0,863	3,85	0,88
9.Nüfus artışı, sanayileşme ve KIİD üzerindeki rolü	2	1,17	3,75	59,43	0,712	3,58	0,83
Genel KIİD	**31**	-	-	**59,43**	**0,839**	**3,47**	**0,42**
1.Suyun tüketilmesi	4	2,46	16,43	16,43	0,784	3,71	0,86
2.Su bilinci	3	2,19	14,60	31,04	0,757	4,14	0,83
3.Kişisel ve toplumsal sorumluluk taşıma	3	2,01	13,46	44,50	0,822	2,64	0,49
4.Evde su yönetimi	3	1,98	13,20	57,70	0,764	3,82	0,95
5.Su kirliliği	3	1,77	11,82	69,52	0,736	3,29	1,05
Genel STD	**16**	-	-	**69,52**	**0,879**	**3,57**	**0,73**

* *KIİD: Küresel Isınma ve İklim Değişikliği, STD: Su Tüketim Davranışı*

Tablo 2'de yer alan aritmetik ortalamalar incelendiğinde, katılımcıların küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik algı düzeylerinin (X̄=3,47) ve su tüketim davranış düzeylerinin (X̄=3,57) orta değer olan 3 puanının biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği algı ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde "Küresel ısınma ve iklim değişikliği önleme aşamasında zaman, tedbir ve insanların rolü" (X̄=4,13) boyutunun en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın, "Küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili tedbirler ve etkilerini azaltma eğilimi" (X̄=2,81) ve "Küresel ısınma ve iklim değişikliği hakkında insanların ve öğrencilerin üzerine düşen fedakarlığı" (X̄=2,87) boyutlarının ise en düşük ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir. Su tüketim davranışları ölçeğinde ise en yüksek puan "Su bilinci" (X̄ = 4,14) boyutunda, ikinci en yüksek puanı ise "Evde su yönetimi" (X̄=3,82) boyutunda elde edilmiştir. Bununla birlikte, "Kişisel ve toplumsal sorumluluk taşıma" (X̄=2,64) boyutunda ise oldukça düşük puan hesaplanmıştır.

Tablo 3. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği (KİİD) algısı ve Su Tüketim Davranışları (STD) ölçeği arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon katsayıları

Değişkenler	ST	SB	KTST	ESY	SK	GST
KİİDTEAE	0,007	0,025	0,013	0,007	0,043	0,010
KİİDÖAZTİR	0,335**	0,401**	0,061	0,314**	0,200**	0,420**
KİİDSPB	0,018	0,026	0,134**	0,001	0,012	0,054
KİİDS	0,145**	0,244**	0,047	0,219**	0,143**	0,241**
KİİDHİÖÜDF	0,118**	0,121**	0,164**	0,126**	0,124**	0,101*
KİİDVKE	0,243**	0,319**	0,169**	0,271**	0,149**	0,277**
KİİDÖMOKHBE	0,317**	0,366**	0,189**	0,291**	0,186**	0,334**
KİİDPBZ	0,336**	0,400**	0,186**	0,275**	0,210**	0,356**
NASKİİDÜR	0,283**	0,301**	0,241**	0,270**	0,167**	0,263**
GKİİD	0,350**	0,428**	0,176**	0,342**	0,235**	0,405**

**P<0,05; **P<0,01; ST: Suyun Tüketilmesi, SB:Su Bilinci, Su Kirliliği: SK, KTST: Kişisel ve Toplumsal Sorumluluk Taşıma, ESY: Evde Su Yönetimi, GST:Genel Su Tüketimi, KİİDVKE: KİİD'nin Varlığı, Kanıtları ve Etkileri, KİİDSPB: KİİD'nin Sorumlusu ve Problem Boyutu, KİİDTEAE: KİİD ile İlgili Tedbirler ve Etkilerini Azaltma Eğilimi, KİİDS: KİİD'nin sorumluluğu, NASKİİDÜR: Nüfus Artışı, Sanayileşme ve KİİD Üzerindeki Rolü, KİİDÖAZTİR: KİİD'nin Önleme Aşamasında Zaman, Tedbir ve İnsanların Rolü, KİİDHİÖÜDF: KİİD Hakkında İnsanların ve Öğrencilerin Üzerine Düşen Fedakarlığı, KİİDÖMOKHBE: KİİD'nin Öğrencilerin Mesleklerine Olumsuzlukları ve Konu Hakkında Bilgi Edinimi, KİİDPBZ: KİİD'nin Problem Boyutu ve Zararları, GKİİD: Genel Küresel Isınma ve İklim Değişikliği.*

Araştırmada öğrencilerin küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı ve su tüketim davranışları arasındaki ilişkiye yönelik uygulanan Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre, küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı ile su tüketimi davranışları arasında pozitif, orta kuvvette ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=0,405; p<0,01). Bununla birlikte, küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı ile su tüketimi davranışlarının tüm alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur (p<0,01). Küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı en çok su bilincini etkilemektedir (r=0,428; p<0,01) ve etkilediği diğer iki faktörü suyun tüketilmesi (r=0,350; p<0,01) ve evde su yönetimi (r=0,342; p<0,01) oluşturmaktadır. Diğer taraftan, su tüketim davranışını en çok etkileyen boyut ise küresel ısınma ve iklim değişikliğinin önleme aşamasında zaman, tedbir ve insanların rolü olmuştur (r=0.420; p<0,01). Su tüketimini en çok etkileyen diğer iki faktör ise küresel ısınma ve iklim değişikliğinin problem boyutu ve zararları (r=0,356; p<0,01) ve küresel ısınma ve iklim değişikliğinin öğrencilerin mesleklerine olumsuzlukları ve konu hakkında bilgi edinimi (r=0,334; p<0,01) olmuştur.

Su Tüketim Davranışı = 1,937 + 0,501 x Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Algısı

Tablo 4. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği (KİİD) algısı ve Su Tüketim Davranışları (STD) ölçeği arasındaki ilişkiye ait basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	b_j	**S(b_j)**	t	p	ANOVA
Sabit	1,937	0,181	10,673	0,000	F=93,448
Genel KİİD	0,501	0,052	9,667	0,000	P<0,001

**p<0,001; b_j: Katsayı; S(b_j): Standart Hata; R^2= 0,164*

Araştırmada küresel ısınma ve iklim değişikliği algısının, su tüketim davranışları üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, değişkenler arasındaki doğrusal regresyon modelinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir (F=93,448; p<0,001). Hesaplanan R^2=0,164 değeri, modelin açıklanma oranının diğer bir ifade ile su tüketimi davranışlarındaki değişimin %16,4'ünün küresel ısınma ve iklim değişikliği algıları tarafından açıklandığını göstermektedir. Buna göre regresyon modeli aşağıdaki gibidir. Bu çerçevede, küresel ısınma ve iklim değişikliği algısındaki 1 (bir) birimlik artışın su tüketim davranışı üzerinde 0,501 birimlik pozitif bir artış sağlayacağı tespit edilmiştir.

3. Tartışma ve Sonuç

İklim değişikliği ile doğal kaynakların giderek daha sınırlı hale gelmesi bireylerin sorumluluklarını da artırmaktadır. Özellikle yaşamın devamlılığı için vazgeçilmez bir unsur olan suyun korunması ve bilinçli tüketimi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hafifletmede hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda bireysel farkındalık ve davranış değişimlerinin anlaşılması, bu çalışmanın temel çıkış noktalarından birini oluşturmuştur. Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik algıları ile su tüketim davranışlarının belirlenmesi ve bunlar arasındaki ilişkinin ortaya konması amacı taşıyan bu çalışma, öğrencilerin küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik algılarının literatürdeki diğer çalışmalarla (Gülsoy ve Korkmaz, 2020; Yıldırım ve Utkugün, 2023; Yüce Yörük ve Varer Akpınar, 2023) benzer şekilde orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu durum üniversite öğrencilerinin konuya ilişkin ideal düzeyde küresel ısınma ve iklim değişikliği algısına sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle su tüketimi davranışını en çok etkileyen iklim algısı boyutunun; iklim değişikliğini önleme aşamasında zaman, tedbir ve insan faktörü ile ilişkili olması, bireylerin ancak çözümün bir parçası olduklarını düşündüklerinde davranışlarını değiştirmeye daha yatkın olduklarını göstermektedir. Nitekim Ay ve Yalçın Erik (2020) tarafından üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliğine ilişkin bilgi düzeylerinin ve algılarının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada da öğrencilerin iklim değişikliğini önlemeye yönelik bireysel olarak yapılabilecek eylemler bulunduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu doğrultuda su tasarrufu yapmak gibi davranışlar, bireyler için motive edici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca öğrencilerin su tüketim davranışlarını etkileyen diğer unsurlardan biri de iklim değişikliğinin problem boyutu ve zararlarına ilişkin algılarıdır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin getireceği olumsuz sonuçlara dair farkındalık, öğrencileri önlem almaya ve kendi davranışlarını kontrol etmeye yönlendirebilmektedir.

Öte yandan öğrencilerin su tüketimi davranışlarının da literatürde yapılan çalışmalara (Alaş vd. 2009; Çetin Dağlı vd., 2017; Beşiktepe ve Çelikler, 2023; Gürgen Şimşek, 2023) benzer şekilde orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Çalışma sonuçları özellikle küresel ısınma ve iklim değişikliği algısının en çok su bilinci boyutunu etkilediğini ortaya koymuştur. Çünkü bilinç, insan davranışlarını şekillendiren temel unsurlardan biridir (Ajzen, 1991). Nitekim insanlık tarihine bakıldığında uygarlıkların büyük çoğunluğunun su kaynaklarının bulunduğu bölgelerde kurulmuş olması, suyun yaşamsal öneminin erken dönemlerden itibaren fark edildiğini ve bu doğrultuda bilinçli bir tercih yapıldığını göstermektedir (Kılıç, 2011). Başlangıçta sadece yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan su, toplumların gelişmesiyle birlikte tarım, sanayi ve teknoloji gibi alanlarda yoğun biçimde tüketilmeye başlanmıştır. Ancak suyun özensiz ve gereğinden fazla kullanımı arz-talep dengesini bozarak su kıtlığına yol açmaktadır. Su kıtlığı esasen doğal su kaynaklarının yetersizliği ve yağış azlığından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, yanlış yönetim ve aşırı tüketim mevcut kaynakların azalmasına ve ekosistemlerin zarar görmesine yol açmaktadır (Hakyemez, 2019). Bu durum, iklim değişikliğinin etkileriyle birleştiğinde, suyun korunması ve suyun sürdürülebilir kullanımına ilişkin farkındalığın artmasını zorunlu kılmaktadır. Araştırma sonuçları, öğrencilerin çevresel tehditleri algıladıklarında suyun korunması ve sürdürülebilir yönetimine ilişkin daha bilinçli bir yaklaşım geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, evde su yönetimi ve suyun tüketimine ilişkin davranışlarda da gözlenen pozitif ilişki, bu algının günlük yaşamdaki eylemlere dönüşebileceğini göstermektedir. Nitekim Çabuk ve Karacaoğlu (2003) 439 üniversite öğrencisiyle yürüttükleri çalışmada, öğrencilerin büyük bölümünün ev, okul, yurt ve diğer yaşam alanlarında su kullanımında tutumluluk sergilediklerini belirlemiştir. Bununla birlikte kişisel ve toplumsal sorumluluk boyutundaki görece düşük puanlar, bireylerin su tasarrufu konusundaki sorumluluklarını tam anlamıyla içselleştiremediklerini göstermektedir. Literatürde de vurgulandığı gibi (Gezer ve Erdem, 2018; Uyar vd., 2023), bu tür davranışların kalıcı hale gelmesi için sosyal normların desteklenmesi, toplumsal katılımın artırılması ve kolektif motivasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmada test edilen hipotez, üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algılarının su tüketim davranışlarını anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini doğrulamaktadır. Bu durum, algı düzeyindeki artışın öğrencilerin su tüketiminde daha bilinçli davranışlar sergilemelerine ve davranış puanlarının yükselmesine katkı sağladığını göstermektedir. Benzer şekilde Chang vd. (2022)'ın Tayvan'da yaptığı çalışmada iklim değişikliği algısı yükseldikçe tutum, norm ve algılanan davranış kontrolünün arttığı ve bu durumun çevre dostu davranışlara dönüşme eğilimini güçlendirdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin bilgi ve algı seviyelerinin artırılması onların günlük yaşam pratiklerine de yansıyacaktır. Bu bağlamda verilecek eğitimler de çok önemlidir. Dal vd. (2015) çalışmasında öğretmenler için yapılan "İklim Değişikliğine Uyum ve Farkındalık" adlı mesleki gelişim atölyelerinin tamamlanmasının ardından, katılımcılar arasında iklim değişikliği konusundaki farkındalıkta artış olduğunu göstermektedir. Ürdün'ün kırsal bölgelerinde ortaöğretim öğrencileriyle yürütülen bir başka çalışmada, su koruma eğitimi müfredatının bilgi ve davranış üzerindeki etkisi incelenmiş ve 671 öğrencinin yer aldığı araştırmada deney grubuna interaktif su tasarrufu eğitimi verilmiştir. Eğitim sonrasında öğrencilerin su koruma konusundaki bilgi düzeylerinin anlamlı biçimde arttığı ve evde önerilen su tasarrufu davranışlarını kontrol grubuna göre daha sık uygulamaya başladıkları belirlenmiştir (Middlestadt vd., 2001). Eğitimin, su kullanımına ilişkin tutum ve davranışları olumlu etkilediği ve çevre bilincini artırdığı görülmektedir. Bununla birlikte bu olumlu etkilerin uzun vadede sınırlı bir kalıcılığa sahip olduğunun ortaya konulması (Cappellaro vd., 2011), davranış değişikliklerinin sürdürülebilirliğinin kolay olmadığını göstermektedir. Bu durum kalıcı bir davranış dönüşümünün yalnızca teorik bilgiyle değil, aynı zamanda yaparak yaşayarak öğrenme ve uygulama temelli eğitim yöntemleriyle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Neal ve Palmer, 1994). Bu bağlamda, çevreye duyarlılık eğitiminin çok küçük yaşlarda aile içerisinde başlaması ve yaşam boyu devam etmesi, bireylerin çevresel tutum ve davranışlarının sürdürülebilirliğini sağlamak açısından oldukça kıymetlidir (Yazkan, 2012). Nitekim araştırmamızda öğrencilerin algı düzeylerinin davranışa yansıması, bu tür bütüncül eğitim yaklaşımlarının yükseköğretimde de uygulanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma öğrencilerde iklim değişikliği algısının suyun bilinçli kullanımıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yükseköğretim kurumlarında iklim değişikliği ve su yönetimi konularını merkeze alan farkındalık programlarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Örneğin, iklim değişikliği ve su tasarrufu odaklı uygulamalı eğitimler, sosyal sorumluluk projeleri ve sürdürülebilirlik temalı kampüs etkinlikleri yaygınlaştırılabilir. Böylelikle öğrencilerin hem bilgilerini güncel tutmalarına hem de aktif olarak katılım gösterebilmelerine olanak sağlayan kalıcı öğrenme ortamları oluşturulabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileriyle ve/veya üçüncü kişi ya da kurumlarla herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını; mevcutsa, bu çatışmanın niteliği ile çözüm yollarına ilişkin açıklamaları içeren beyanları ve yazar katkı beyan formları ıslak imzalı olarak makale süreç dosyalarına eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Çalışmada kullanılan ölçekleri kullanımı için ilgili yazarlardan e-posta yoluyla izin alınmıştır. Araştırmanın yürütülebilmesi amacıyla Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından gerekli etik kurul onayı alınmıştır (Tarih: 25.05.2025, No: 364285). İmzalı etik kurul kararı makale süreç dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Çalışmaya katılan öğrencilere teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50*(2), 179–211.

Alaş, A., Tunç, T., Kışoğlu, M., & Gürbüz, H. (2009). Öğretmen adaylarının bilinçli su tüketimi davranışları üzerine bir araştırma: Atatürk Üniversitesi örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2), 37–49.

Ali, E., Cramer, W., Carnicer, J., Georgopoulou, E., Hilmi, N. J. M., Le Cozannet, G., & Lionello, P. (2022). Cross-chapter paper 4: Mediterranean region. In H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, M. Tignor, E. S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, & B. Rama (Eds.), *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 2233–2272). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009325844.021

Ay, F., & Yalçın Erik, N. (2020). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik bilgi ve algı düzeyleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 44*(2), 1–18.

Aydın, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 1*(1), 118–132.

Bahar, M., & Aydın, F. (2002). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin sera gazları ve global ısınma ile ilgili anlama düzeyleri ve hatalı kavramlar. *V. Ulusal Fen ve Matematik Eğitimi Kongresi Bildirileri*, 22–25 Eylül, ODTÜ, Ankara.

Beşiktepe, G., & Çelikler, D. (2023). Fen bilgisi öğretmen adaylarının su tüketimi konusundaki davranışlarının belirlenmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 9*(72), 3742–3753. https://doi.org/10.29228/smryj.70594

Biçer, B. K., & Vaizoğlu, S. A. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin küresel ısınma/iklim değişikliği hakkındaki bilgi ve farkındalıklarının belirlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2*(2), 30–43.

Bulut, S., & Şahin, G. (2020). Pedagojik formasyon öğrencilerinin su tüketim davranışları ile su ayak izlerinin incelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(2), 53–70.

Cappellaro, E., Ünal Çoban, G., Akpınar, E., Yıldız, E., & Ergin, Ö. (2011). Yetişkinler için yapılan uygulamalı çevre eğitimine bir örnek: Su farkındalığı eğitimi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi, 8*(2), 157–173.

Chang, M.-Y., Kuo, H.-Y., & Chen, H.-S. (2022). Perception of climate change and pro-environmental behavioral intentions of forest recreation area users: A case of Taiwan. *Forests, 13*(9), 1476. https://doi.org/10.3390/f13091476

Çabuk, B., & Karacaoğlu, Ö. C. (2003). Üniversiteli öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 36*(1), 189–198. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000079

Çankaya, C., & Filik İsçen, C. (2014). Fen bilgisi öğretmen adaylarına yönelik su davranış ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *NWSA-Education Sciences, 9*(3), 341–352. https://doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.3.1C0622

Çetin Dağlı, S., Tunalı Çokluk, S., & Coşkun, T. D. (2017). Water consumption behavior of the employees in the first primary health centers of Ipekyolu Van. *The Turkish Journal of Occupational / Environmental Medicine and Safety, 2*(1), 356–364.

Dal, B., Öztürk, N., Alper, U., Sönmez, D., & Cokelez, A. (2015). An analysis of the teachers' climate change awareness. *Athens Journal of Education, 2*(2), 111–122.

Ergin, Ö., Akpınar, E., Küçükcankurtaran, E., & Ünal Çoban, G. (2009). Su farkındalığı: Su eğitimi için öğretim materyali geliştirme (TÜBİTAK Proje No: 107K291).

Eroğlu, B., & Aydoğdu, M. (2016). Fen bilgisi öğretmen adaylarının küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*(2), 345–374.

European Commission, Directorate-General for Environment. (2025, June 3). *European water resilience strategy*. Publications Office of the European Union. https://environment.ec.europa.eu/publications/european-water-resilience-strategy_en

European Environment Agency. (2024). *European climate risk assessment: Executive summary*. Publications Office of the European Union. https://data.europa.eu/doi/10.2800/204249

Fuentes, L. C. (2024). Climate change perception, climate change anxiety, & pro-environmental behaviors of tertiary students. *Technium Social Sciences Journal, 63*(1), 127–141. https://doi.org/10.47577/tssj.v63i1.11894

Gezer, A., & Erdem, A. (2018). Su stresi, su kıtlığı ve su tasarrufu hakkında halkın farkındalığının belirlenmesi: Akdeniz Üniversitesi örnek çalışması. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 4*(2), 113–122. https://doi.org/10.21324/dacd.408379

Gülsoy, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği üzerine bilgi düzeyi ve algıları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Gülsoy, E., & Korkmaz, M. (2020). Üniversite öğrencilerinin sosyoekonomik özelliklerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algıları üzerine etkileri. *Turkish Journal of Forestry, 21*(4), 428–437. https://doi.org/10.18182/tjf.798032

Gürgen Şimşek, H. (2023). Manisa'daki yetişkinlerin su tüketim davranışları ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(4), 1283–1298.

Hakyemez, C. (2019). Su: Yeni elmas. *TSKB Tematik Bakış*. http://www.tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/TSKBBAkis_SUYeniElmas_Subat2019.pdf

Huang, R., & Shaw, R. (2025). Youth perceptions of 1.5-degree lifestyle to adapt to climate change: A case analysis of Japanese university students. *Climate, 13*(9), 171. https://doi.org/10.3390/cli13090171

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). Summary for policymakers. In P. R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khourdajie, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, & J. Malley (Eds.), *Climate change 2022: Mitigation of climate change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 1–50). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157926.001

Kahraman, S., Yalçın, M., Özkan, E., & Aggul, F. (2008). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin küresel ısınma konusundaki farkındalıkları ve bilgi düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 1–17.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22. baskı). Nobel Yayınları.

Kılıç, S. (2011). Küresel iklim değişikliği sürecinde su yönetimi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 39*(1), 161–186.

Khalid, T. (2003). Pre-service high school teachers' perceptions of three environmental phenomena. *Environmental Education Research, 9*(1), 35–50. https://doi.org/10.1080/13504620303471

Leiserowitz, A. (2006). Climate change risk perception and policy preferences: The role of affect, imagery, and values. *Climatic Change, 77*(1–2), 45–72. https://doi.org/10.1007/s10584-006-9059-9

Middlestadt, S., Grieser, M., Hernández, O., Tubaishat, K., Sanchack, J., Southwell, B., & Schwartz, R. (2001). Turning minds on and faucets off: Water conservation education in Jordanian schools. *Journal of Environmental Education, 32*(2), 37–45. https://doi.org/10.1080/00958960109599136

Neal, P., & Palmer, J. (1994). *The handbook of environmental education* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203422021

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) Global Monitoring Laboratory. (2025, August 5). *Trends in atmospheric carbon dioxide (CO_2): Mauna Loa, Hawaii*. https://gml.noaa.gov/ccgg/trends/mlo.html

O'Connor, R. E., Bard, R. J., & Fisher, A. (1999). Risk perceptions, general environmental beliefs, and willingness to address climate change. *Risk Analysis, 19*(3), 461–471. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1999.tb00421.x

Özdamar, K. (2001). *Paket programlar ve istatistiksel veri analizi: Çok değişkenli analizler* (4. baskı). Kaan Yayınları.

Ruiz-Garzón, F., Olmos-Gómez, M. del C., & Estrada-Vidal, L. I. (2021). Perceptions of teachers in training on water issues and their relationship to the SDGs. *Sustainability, 13*(9), 5043. https://doi.org/10.3390/su13095043

Sekaran, U. (2003). *Research methods for business* (4th ed.). John Wiley & Sons.

Sever, D. (2013). Türkiye ve İngiltere'deki fen bilimleri alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının küresel ısınmaya yönelik düşünceleri. *İlköğretim Online, 12*(4), 1212–1221.

Şahin, H. (2018). Su ayak izi kavramının sürdürülebilir su yönetimi çalışmalarında kullanılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB). (2012). *İklim değişikliğinin farkında mıyız? Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını*. Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Su kaynakları yönetimi ve güvenliği: Özel ihtisas komisyonu raporu (On Birinci Kalkınma Planı 2019–2023)* (Yayın No: KB: 3012; ÖİK: 793). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SuKaynaklariYonetimi_ve_GuvenligiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf

UNESCO. (2024). *The 2024 UN world water development report: Water for prosperity and peace*. UNESCO Publishing. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388948

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (1992). *United Nations framework convention on climate change*. United Nations. https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf

Uyar, M., Kasapoğlu, E., & Demir, G. S. (2023). Konya'da aile sağlığı merkezlerine başvuran yetişkinlerin su tasarrufu ile ilgili bilgi, tutum ve davranışları. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(1), 294–304.

Yazkan, E. (2012). Doğal ortamda çevre eğitiminin ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin başarılarına ve tutumlarına etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yıldırım, R., & Utkugün, C. (2023). Lise öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik bilgi algıları. *Cumhuriyet International Journal of Education, 12*(4), 998–1013. https://doi.org/10.30703/cije.1276147

Yılmaz, E., Polat, O., Topal, A., & Polat, S. (2011). Mersin ilinde küresel ısınmaya yönelik düşünce, değer ve bilgilerin değerlendirilmesi. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Teknik Bülteni, 39*, 1–142.

Yüce Yörük, E. A., & Varer Akpınar, C. (2023). Bir üniversitedeki öğrencilerin küresel iklim değişikliğine yönelik farkındalıkları. *Osmangazi Tıp Dergisi, 45*(4), 471–479 https://doi.org/10.20515/otd.1278028

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

Global warming and climate change not only affect the natural environment but also transform individuals' lifestyles and consumption habits. One of the most critical dimensions of this transformation is the use of water resources. Türkiye is categorized as a "water-stressed country" in terms of per capita available water resources, which highlights the necessity of more conscious water consumption at both individual and societal levels. The perceptions of climate change and water consumption behaviors of the young population, particularly university students, are of strategic importance at this point. However, studies directly examining the relationship between these two variables remain limited in the literature. This study aims to address this gap by investigating the effect of students' perceptions of global warming and climate change on their water consumption behaviors.

Research Questions

This research focuses on understanding the relationship between university students' perceptions of climate change and their water consumption behaviors. The primary hypothesis tested is that students' perceptions of global warming and climate change have a significant and positive effect on their water consumption behaviors. In addition, the study examines the relationships between the sub-dimensions of climate change perception and those of water consumption behavior, aiming to identify which dimensions are more influential in shaping students' actions.

Literature Review

A wide range of studies in the literature examine the effects of climate change on individuals' environmental attitudes and behaviors. Research focusing on teacher candidates has explored their knowledge and awareness levels (Bahar & Aydın, 2002; Kahraman et al., 2008; Sever, 2013), while studies in the health sciences have assessed awareness among nursing students (Biçer & Vaizoğlu, 2015). Other investigations have examined the perception levels of university students across different faculties and disciplines (Aydın, 2017; Ay & Yalçın Erik, 2020; Yüce Yörük & Varer Akpınar, 2023), highlighting the diversity of perspectives on climate change.

Regarding water consumption, findings generally indicate that students' awareness and behavioral levels remain at a moderate level (Alaş et al., 2009; Bulut & Şahin, 2020; Beşiktepe & Çelikler, 2023). Educational studies further emphasize that applied and participatory programs are more effective in ensuring lasting behavioral change among individuals (Middlestadt et al., 2001; Cappellaro et al., 2011).

However, within the Turkish context, there is a lack of studies directly investigating the impact of university students' perceptions of climate change on their water consumption behaviors. This study seeks to address this gap and contribute to the development of sustainable living practices.

Methodology

This study employed a quantitative research design using the correlational survey model (Karasar, 2011). The population consisted of undergraduate students enrolled in the social sciences, natural sciences, and health sciences at Afyon Kocatepe University during the 2024–2025 academic year. Due to the size of the population, the sample was determined through stratified sampling, and the minimum sample size was calculated as n = 384 using the formula recommended for infinite populations (Özdamar, 2001; Sekaran, 2003). The survey was administered to 500 students, and after excluding incomplete responses, 477 questionnaires were included in the analysis.

The data collection instrument comprised three sections. The first section included nine items regarding demographic characteristics. The second section employed the Climate Change and Global Warming Perception Scale, developed by Gülsoy (2018), consisting of 31 items across nine dimensions. The third section used the Water Consumption Behavior Scale, developed by Çankaya and Filik İşçen (2014), comprising 16 items across five dimensions. Both scales were based on a five-point Likert format.

The collected data were analyzed using SPSS 26.0. Descriptive statistics were first computed, followed by factor analysis to assess construct validity and Cronbach's alpha coefficients to test reliability. To examine the relationship between students' perceptions of climate change and their water consumption behaviors, Pearson correlation and regression analyses were conducted.

Discussion and Conclusion

The growing scarcity of natural resources due to climate change has increased the responsibilities of individuals. In particular, the protection and conscious use of water, an indispensable element for the continuity of life, plays a critical role in mitigating the adverse impacts of climate change. In this context, individuals' levels of awareness and behavioral changes formed the main starting point of this study. The findings revealed that Afyon Kocatepe University students' perceptions of global warming and climate change were at a moderate level, consistent with previous studies (Gülsoy & Korkmaz, 2020; Yıldırım & Utkugün, 2023; Yüce Yörük & Varer Akpınar, 2023). Notably, students' perceptions related to "time, precautions, and the role of human actions in preventing climate change" were found to be the most influential factor on water consumption behaviors. This indicates

that individuals are more open to behavioral change when they perceive themselves as part of the solution. This result aligns with Ay and Yalçın Erik (2020), who demonstrated that students are more motivated when they believe they can take individual actions.

Students' water consumption behaviors were also found to be moderate, similar to the findings of earlier research (Alaş et al., 2009; Çetin Dağlı et al., 2017; Beşiktepe & Çelikler, 2023; Gürgen Şimşek, 2023). The highest scores in the "water consciousness" dimension, and the lowest in "personal and social responsibility," underscore the importance of social norms and collective motivation in translating awareness into behavior (Ajzen, 1991; Gezer & Erdem, 2018; Uyar et al., 2023). This is further reinforced by historical evidence showing that water resources were a decisive factor in the settlement choices of civilizations (Kılıç, 2011).

The study also revealed that when students perceive environmental threats, they tend to engage in more conscious daily practices. Similar results were reported by Çabuk and Karacaoğlu (2003) and Chang et al. (2022). However, as emphasized in the literature (Cappellaro et al., 2011), education-based behavioral changes are not easily sustained. Thus, beyond theoretical knowledge, educational approaches that emphasize experiential and practice-based learning are necessary (Neal & Palmer, 1994). Moreover, environmental sensitivity education that begins at an early age and continues throughout life is vital for long-term behavioral transformation (Yazkan, 2012).

In conclusion, this study demonstrated that students' perceptions of climate change are directly related to the conscious use of water. Accordingly, it is recommended that higher education institutions expand awareness programs centered on climate change and water management. Through practical training, social responsibility projects, and sustainability-oriented campus activities, students can both keep their knowledge up to date and actively engage in creating lasting learning environments.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 31.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 08.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Mahmutgıl, İ., Çinko, L. (2025). Investor Sentiment in Public Offerings in The Perspective of Behavioral Finance: An Application for Analysing Investor Decisions, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3731-3756. https://doi.org/10.35674/kent.1668439

Davranışsal Finans Perspektifinde Halka Arzlarda Yatırımcı Duyarlılığı: Yatırımcı Kararlarının Analizine Yönelik Bir Uygulama[1]

Investor Sentiment in Public Offerings in The Perspective of Behavioral Finance: An Application for Analysing Investor Decisions

İsrafil MAHMUTGIL[2], Levent ÇİNKO[3]

ÖZ

Halka arz sonrası gözlemlenen düşük fiyatlandırma ve uzun vadede ortalama altı getiri olguları, geleneksel finans yaklaşımlarının öngörüleriyle çelişmektedir. Bu çalışmada, davranışsal finans perspektifiyle yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. 2010-2024 döneminde Türkiye'de gerçekleştirilen 292 halka arz verisi kullanılarak, günlük, aylık ve yıllık bazda fiyat ve talep dinamikleri analiz edilmiştir. Bulgular, yüksek duyarlılık dönemlerinde ilk gün getirilerinin belirgin biçimde arttığını; buna karşın uzun vadede halka arz hisselerinin ortalama performansının zayıfladığını göstermektedir. Kısa vadeli fiyat anomalisi, aşırı iyimser yatırımcıların yoğun talebi ve "sürü davranışı" etkisiyle açıklanmaktadır. Ancak piyasa likiditesinin bol olduğu veya yatırımcı tabanının hızla genişlediği dönemlerde, bu olumsuz etkinin gecikmeli olarak ortaya çıkabildiği gözlenmiştir. Ayrıca yatırımcı duyarlılığı; yalnızca fiyat düzeyini değil, halka arzlara katılımı ve işlem hacmini de anlamlı şekilde etkilemektedir. Çalışma, yatırımcı duyarlılığının hem piyasa zamanlaması hem de uzun vadeli değer yaratma açısından önemini vurgularken; düzenleyiciler ve şirket yöneticileri için de irrasyonel coşkunun oluşturabileceği risklere dikkat çekmektedir. Gelecekte, farklı ülkelerle karşılaştırmalı analizler ve sosyal medya duyarlılığı gibi yeni veri kaynaklarının dahil edilmesiyle konunun daha kapsamlı incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Algı ve Davranış, Davranışsal Finans, Düşük Fiyatlandırma, Halka Arz, Halka Arz Performansı, Yatırımcı Duyarlılığı.

ABSTRACT

The anomalies observed after Initial Public Offerings (IPOs)—notably underpricing on the first trading day and subsequent underperformance—contradict conventional finance theories. This study adopts a behavioral finance perspective to investigate the impact of investor sentiment on IPO performance in Turkey between 2010 and 2024, covering 292 IPOs. Using daily, monthly, and yearly data, the analysis reveals that IPOs launched during high-sentiment periods tend to experience significantly higher first-day returns but often weaker long-term performance. Short-term price anomalies appear driven by excessive optimism and "herding," leading to large initial demand. However, in periods of abundant liquidity and rapid expansion of the investor base, these negative effects may be delayed. Investor sentiment also significantly influences participation levels and trading volumes, indicating its broader role in shaping both pricing and demand dynamics. This research highlights the importance of investor sentiment for market timing and long-term value. It also underscores potential risks when irrational exuberance inflates stock prices, stressing vigilance for policymakers and managers aiming to avoid post-IPO disappointments. Future studies could broaden the scope by including cross-country comparisons or novel data sources—such as social media sentiment—thereby providing deeper insights into behavioral biases influencing IPO outcomes.

Keywords: IPO, Behavioral Finance, Investor Sentiment, Underpricing, IPO Performance

[1] Bu makale, yazarın Marmara Üniversitesi'nde 2025 yılında sunulacak olan "Davranışsal Finans Perspektifinde Halka Arzlarda Yatırımcı Duyarlılığı: Yatırımcı Kararlarının Analizine Yönelik Bir Uygulama" adlı tezinden üretilmiştir.

[2] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası Bölümü, israfilmahmutgil@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8910-7716

[3] Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası Bölümü, leventcinko@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2690-7770

GİRİŞ

Halka arzlar sonrasında gözlemlenen ve geleneksel finans teorilerinin rasyonellik ve etkinlik varsayımlarıyla tam olarak açıklanamayan sistematik fiyat anomalileri, finans literatürünün uzun yıllardır odaklandığı temel araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu anomalilerin en belirgin olanları, halka arz edilen hisse senetlerinin ilk işlem gününde ortalama olarak pozitif bir getiri sağlaması (düşük fiyatlandırma veya underpricing) ve takip eden uzun vadede ise piyasa ortalamasının altında bir performans sergilemesi olgularıdır. Ancak, bu genel eğilimin yanı sıra, özellikle son yıllarda bazı halka arzların ilk gün negatif getiri sağladığı da gözlemlenmektedir. Örneğin, İlbasmış (2023) tarafından yapılan çalışmada, COVID-19 döneminde 66 halka arzdan 7'sinin ilk gün, 15'inin ise 21. gün negatif kümülatif getiri sağladığı tespit edilmiştir. Bu durum, piyasa fiyatlarının mevcut tüm bilgileri anında ve tam olarak yansıttığını savunan Etkin Piyasa Hipotezi'nin (EMH) temel öngörüleriyle belirgin bir çelişki yaratmaktadır (Duong vd., 2021; Zhang & Du, 2025). Geleneksel finans paradygmasına göre, rasyonel hareket eden yatırımcıların bulunduğu etkin bir piyasada, varlık fiyatları yalnızca temel değerlerindeki değişimlere göre şekillenmeli ve yatırımcı psikolojisi gibi irrasyonel faktörlerin kalıcı bir fiyat etkisi yaratmaması gerekmektedir (Malkiel, 1989; Fama, 1997; Malkiel, 2003). Ancak, davranışsal finans alanında yapılan ve giderek artan sayıdaki çalışma, yatırımcıların karar alma süreçlerinde sistematik olarak bilişsel ve duygusal yanlılıklara maruz kaldığını ve bu durumun finansal piyasalarda temel değerlerden önemli ve kalıcı sapmalara yol açabildiğini ampirik olarak ortaya koymaktadır (Olsen, 1998; Daniel vd., 2002; Bandopadhyaya & Fei, 2024; Padmavathy, 2024).

Bu çerçevede, davranışsal finansın temel yapı taşlarından biri olan yatırımcı duyarlılığı, piyasalardaki anomalileri açıklamak için güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. Yatırımcı duyarlılığı, en genel tanımıyla, yatırımcıların gelecekteki nakit akışları ve yatırım risklerine ilişkin beklentilerinin, mevcut bilgilerle rasyonel olarak gerekçelendirilemeyen iyimserlik veya kötümserlik bileşenini ifade etmektedir (Baker & Wurgler, 2007;). Aşırı iyimser veya kötümser duyarlılık dalgalarının, özellikle değerlemesi zor ve spekülatif niteliği yüksek olan varlıklar üzerinde sistematik fiyat etkileri yarattığı, son yıllarda yapılan çok sayıda araştırma ile kanıtlanmıştır (Baker & Wurgler, 2006; Chen, 2025; Zhao, 2025). Davranışsal finansın temel argümanlarından biri, rasyonel olmayan yatırımcıların neden olduğu bu tür fiyat sapmalarının, arbitrajın limitleri nedeniyle her zaman tam olarak ve anında düzeltilememesidir. Arbitraj işlemlerinin maliyetli ve riskli olması, duyarlılık kaynaklı yanlış fiyatlamaların piyasada uzun süre varlığını sürdürmesine olanak tanımaktadır (Shiller, 2003). Bu durum, yatırımcı duyarlılığını, hisse senedi getirilerindeki anomalilerin ardındaki psikolojik dinamikleri anlamak için kritik bir kavram haline getirmektedir.

Halka arz piyasaları, doğası gereği yatırımcı duyarlılığının etkilerini analiz etmek için ideal bir laboratuvar ortamı sunmaktadır. Halka yeni açılan şirketlerin geçmiş performans verilerinin olmaması, faaliyetlerine ilişkin belirsizliğin yüksek olması ve bilgi asimetrisinin yoğun yaşanması, yatırımcıların değerleme yaparken nesnel verilerden çok öznel beklentilere ve piyasanın genel havasına dayanmasına neden olmaktadır. Bu durum, halka arz piyasasını duyarlılık kaynaklı fiyat dalgalanmalarına karşı oldukça hassas hale getirmektedir. Nitekim uluslararası literatürde, halka arzlara ilişkin çok sayıda çalışma ilk gün getirilerinin pozitif olduğunu ve bunun hem kasıtlı düşük fiyatlama stratejileri hem de yatırımcıların aşırı iyimserliğinden kaynaklanabileceğini ortaya koymuştur (Ritter, 1991; Loughran & Ritter, 2004; Ljungqvist, 2007). Ayrıca, sıcak piyasa olarak adlandırılan, hem halka arz sayısının hem de ilk gün getirilerinin yüksek olduğu dönemlerin, genellikle piyasadaki aşırı iyimserlikle paralel ilerlediği gösterilmiştir (Ritter, 1991; Dumrongwong & Papangkorn, 2025). Türk sermaye piyasasında yapılan geçmiş dönemli çalışmalar da halka arzların ilk işlem gününde ortalama olarak anlamlı getiriler sağladığını ve bu getirilerin uzun vadede erozyona uğradığını ortaya koymuştur. Örneğin, 1990'lar İstanbul Menkul Kıymetler Borsası verilerine göre ortalama ilk gün getirilerinin %10-15 bandında gerçekleştiği saptanmıştır (Kiymaz, 2000; Durukan, 2006). Daha yakın dönemlerde ise yoğun rekabet ve düzenlemelerin etkisiyle düşük fiyatlandırma düzeyinin azaldığı, 1990-2000 arasında halka arz edilen 234 şirket için ortalama %5,94 ilk gün getirisinin gözlemlendiği rapor edilmiştir (Bildik & Yılmaz, 2008). Bununla birlikte, ilk günkü bu kazançlar uzun vadede korunamamakta; literatürde pek çok çalışma İHA

hisselerinin genellikle birkaç yıl içinde piyasanın altında performans gösterdiğini ortaya koymaktadır (Özyeşil, 2018; Bakırhan & Sayılgan, 2023). Ancak, Türkiye özelinde yapılan çalışmalar, yatırımcı duyarlılığı ölçümünde farklı yaklaşımlar benimsemiş olmakla birlikte, bu çalışmaların önemli bir kısmı tek gösterge bağımlılığı göstermiş ve makroekonomik faktörlerden arındırılmış kompozit endeks yaklaşımını sınırlı düzeyde uygulamıştır (Canbaş & Kandır, 2009; Uygur, 2014; Keleş & Arat, 2016). Bu durum, duyarlılığın saf etkisini piyasanın genel konjonktürel hareketlerinden ayrıştırmada metodolojik sınırlılıklar yaratmıştır.

Bu çalışmanın temel motivasyonu ve literatüre olan özgün katkısı, Türkiye halka arz piyasasındaki anomalileri, metodolojik olarak daha sağlam bir temele oturtulmuş bir yatırımcı duyarlılığı çerçevesinden yeniden incelemektir. Özellikle 2010-2024 dönemini kapsayan son yıllarda gerek küresel finansal dalgalanmalar gerekse yerel piyasa dinamikleri yatırımcı psikolojisini etkilemiştir. Örneğin, 2013 taper tantrum krizi (Bernanke'nin parasal genişleme politikasını sonlandırma sinyali), 2018 Türk Lirası kur krizi ve 2020 COVID-19 pandemi dönemi gibi olaylar hem piyasa duyarlılığını hem de halka arz faaliyetlerini önemli ölçüde dalgalandırmıştır (Arslan, 2025; Avci, 2025). Bu dönem için yatırımcı duyarlılığının İHA getirilerine etkisini analiz etmek, literatürdeki önemli bir metodolojik boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır. Zira mevcut literatürde, farklı piyasalarda 2015-2021 dönemi için yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte (Ibrahim & Benli, 2022), Türkiye özelinde bu dönemin kapsamlı bir şekilde ele alındığı ve uluslararası standartlarda kompozit duyarlılık endeksi metodolojisinin uygulandığı çalışmalar sınırlıdır. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada, Baker ve Wurgler (2006) tarafından geliştirilen ve literatürde geniş kabul gören metodoloji temel alınarak, makroekonomik değişkenlerin etkisinden arındırılmış, altı farklı piyasa göstergesinin ortak bileşenini yansıtan kompozit bir yatırımcı duyarlılığı endeksi oluşturulmuştur. 2010-2024 döneminde Borsa İstanbul'da halka arz edilen 292 şirketin verisi kullanılarak, bileşik duyarlılık endeksinin, halka arzların hem kısa dönemdeki düşük fiyatlandırma (underpricing) anomalisine hem de uzun dönemdeki anormal getirilerine (Buy-and-Hold Abnormal Returns - SATAG) olan etkisi, çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir. Bu yaklaşım, yatırımcı duyarlılığının saf etkisini piyasanın genel konjonktürel hareketlerinden ayrıştırarak, halka arz performansını açıklamadaki rolünü daha net bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece çalışma, hem Türkiye literatüründeki metodolojik bir boşluğu doldurmayı, hem de yatırımcılar, şirket yöneticileri ve düzenleyici otoriteler için piyasa duyarlılığının halka arz dinamikleri üzerindeki etkilerine dair güncel ve güvenilir bulgular sunmayı hedeflemektedir.

Devam eden bölümlerde, önce ilgili literatür taranacak ve hipotezler geliştirilecektir. Ardından metodoloji bölümünde veri seti, kullanılan duyarlılık endeksinin oluşturulma süreci ve ekonometrik yöntemler açıklanacak; tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon analizleri sunulduktan sonra regresyon sonuçları paylaşılacaktır. Sonrasında bulgular tartışılarak önceki çalışmalarla karşılaştırılacak ve elde edilen ilişkilerin zaman içinde değişimi değerlendirilecektir. Son bölümde ise genel sonuçlar özetlenip çalışmanın kısıtları ve gelecekteki araştırmalar için öneriler ele alınacaktır.

1. Literatür Taraması ve Hipotez Geliştirme

Bu bölümde, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkilerini açıklayan teorik çerçeve ve ampirik kanıtlar sistematik olarak değerlendirilmektedir. İlk olarak, davranışsal finans paradigmasının temel varsayımları ve yatırımcı duyarlılığı kavramının kuramsal temelleri, Etkin Piyasa Hipotezi'ne getirilen eleştiriler bağlamında ele alınmaktadır. Ardından, halka arz piyasalarında gözlemlenen düşük fiyatlandırma ve uzun vadeli düşük performans anomalilerinin yatırımcı psikolojisiyle olan ilişkisini inceleyen ampirik literatür, kronolojik ve tematik bir yaklaşımla sentezlenmektedir. Son olarak, teorik altyapı ve ampirik bulgulardan hareketle, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansına etkilerini farklı zaman dilimlerinde test edecek araştırma hipotezleri geliştirilmektedir.

1.1 Davranışsal Finans Teorisi ve Yatırımcı Duyarlılığının Teorik Temelleri

Finansal piyasalarda fiyat oluşumuna dair geleneksel görüş, Etkin Piyasa Kuramı (EPK) çerçevesinde tüm yatırımcıların rasyonel olduğu ve yeni bilgilerin fiyatlara anında yansıdığı yönündedir. Bu yaklaşıma göre yatırımcı duyarlılığı gibi rasyonel olmayan faktörler, piyasa mekanizmasının düzeltici etkisi sayesinde uzun vadede fiyat oluşumunda sistematik bir rol oynayamaz; herhangi bir geçici sapma piyasa güçleri tarafından düzeltilir (Fama, 1970; Malkiel, 2003). Ancak 1980'lerden itibaren gelişen davranışsal finans literatürü, yatırımcıların sistematik psikolojik eğilimlere sahip olduğunu ve bu nedenle piyasa fiyatlarının zaman zaman temel değerlerden önemli ölçüde sapabildiğini ampirik kanıtlarla ortaya koymuştur (Kahneman & Tversky, 1979; Thaler, 1985; De Bondt & Thaler, 1985). Bu paradigma değişimi, finansal piyasaların anlaşılmasında yatırımcı psikolojisinin rolünü ön plana çıkarmıştır.

Davranışsal finans teorisinin temel argümanlarından biri, rasyonel olmayan yatırımcıların neden olduğu fiyat sapmalarının, piyasa düzeltme mekanizmalarının sınırlılıkları nedeniyle her zaman tam olarak ve anında düzeltilememesidir. Shleifer ve Vishny (1997) bu durumu, yanlış fiyatlamalara karşı pozisyon almanın pratikte önemli riskler taşıması nedeniyle, yanıltıcı yatırımcı duyarlılığının fiyatları uzun süre temel değerlerden uzak tutabileceği şeklinde açıklamışlardır. Piyasa düzeltme işlemlerinin maliyetli ve riskli olması, duyarlılık kaynaklı yanlış fiyatlamaların piyasada uzun süre varlığını sürdürmesine olanak tanımaktadır (Shiller, 2003; Barberis & Thaler, 2003). Bu durum, yatırımcı duyarlılığını, hisse senedi getirilerindeki anomalilerin ardındaki psikolojik dinamikleri anlamak için kritik bir kavram haline getirmektedir.

Yatırımcı duyarlılığının ölçülmesi konusunda literatürde çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örneğin, Brown ve Cliff (2004) çeşitli piyasa değişkenlerini birleştirerek bir duyarlılık endeksi oluşturmuş ve bu endeksin piyasa getirileriyle güçlü eş zamanlı ilişkisi olduğunu göstermiş, ancak geleceğe dönük tahmin gücünün sınırlı kaldığını da tespit etmişlerdir. Baker ve Wurgler (2006, 2007) ise bu alandaki en etkili çalışmalardan birini gerçekleştirerek, altı farklı piyasa göstergesinin temel bileşenlerinden oluşan kompozit bir duyarlılık endeksi geliştirmişlerdir. Bu çalışmalarında "yatırımcı duyarlılığı dalgalarının hem bireysel hisseler hem de genel piyasa üzerinde açıkça gözlemlenebilir, önemli ve düzenli etkileri" olduğunu vurgulamışlardır (Baker & Wurgler, 2007, s. 129). Özellikle değerlemesi zor, spekülatif niteliği yüksek ve küçük ölçekli şirketlerin hisse senetlerinin, yatırımcı duyarlılığındaki değişimlere karşı daha hassas olduğu tespit edilmiştir (Baker & Wurgler, 2006; Chen, 2025; Zhao, 2025).

1.2 Halka Arz Anomalileri ve Yatırımcı Duyarlılığı İlişkisi

Halka arz piyasalarında gözlemlenen anomaliler, geleneksel finans teorilerinin açıklamakta zorlandığı en belirgin olgulardan biridir. Bu anomalilerin açıklanmasında çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Klasik açıklamalardan biri Rock (1986) tarafından ortaya atılan kazananın laneti teorisidir. Bu teoriye göre, halka arzlara dair bilgi asimetrisi nedeniyle, az bilgiye sahip yatırımcılar iyi ihraçlarda genellikle az pay alırken kötü ihraçlarda fazla pay almakta ve ortalamada zarar riski taşımaktadırlar. Bu riski telafi etmek için ihraçların bilinçli olarak iskontolu fiyatlanması gerekmektedir. Benzer şekilde, Benveniste ve Spindt (1989) bilgi toplama hipotezi ile, aracı kurumların yatırımcılardan bilgi toplamak için düşük fiyatlama yaptığını öne sürmüşlerdir.

Ancak davranışsal finans perspektifi, bu anomalileri yatırımcı psikolojisi çerçevesinde farklı bir açıdan ele almaktadır. Ritter ve Welch (2002) davranışsal finans bakış açısıyla İHA düşük fiyatlandırmasını incelemeyi önermiş ve irrasyonel yatırımcı duyarlılığı gibi faktörlerin, yeni halka açılan şirketlerin borsa değerlerinin çoğu zaman içsel değerlerinin üzerinde oluşmasına yol açtığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada, rasyonel yatırımcıların bu ortamda durumu fark edip aşırı iyimser yatırımcılara yüksek fiyattan satış yaparak kazanç sağladığı da ifade edilmiştir. Bu durum, davranışsal bakış açısıyla "geçici heves" (fad) hipotezi ile açıklanmaktadır: Yatırımcıların abartılı iyimserliği başlangıçta fiyatları şişirmekte, zamanla piyasa gerçekleri ortaya çıktıkça bu şişkinlik azalmakta ve hisse fiyatı makul seviyelere geri dönmektedir (Shiller, 2000; Barberis & Shleifer, 2003).

Güncel ampirik çalışmalar da bu teorik çerçeveyi desteklemektedir. Gupta vd. (2022) Hindistan piyasasında sosyal medya duyarlılığını inceleyerek, iyimser duyarlılığın yüksek olduğu halka arzlarda ilk işlem günlerinde işlem hacminin ve devir hızının daha yüksek olduğunu tespit etmiş, bunun da aşırı değerlenen hisselerin coşkulu yatırımcılara satıldığına işaret ettiğini belirtmişlerdir. Özellikle "irrasyonel coşku"nun zirve yaptığı dönemlerde halka arz aktivitesinin de arttığı gözlemlenmektedir (Ritter, 1991; Ljungqvist, 2007). İhraç anında talep arzı katbekat aştığında, ikincil piyasada alıma geçemeyen yatırımcılar alım yarışına girmekte ve fiyatlarda sıçramalar yaşanmaktadır (Welch, 1992; Aggarwal, 2003).

Türkiye özelinde yapılan çalışmalar da benzer bulgular sunmaktadır. Canbaş ve Kandır (2009) Türkiye'de yatırımcı duyarlılığı ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi inceleyerek, duyarlılığın özellikle küçük ölçekli şirketler üzerinde daha güçlü etkiler yarattığını tespit etmişlerdir. Uygur (2014) ise sektörel bazda yaptığı analizde, yatırımcı duyarlılığının farklı ekonomik sektörler üzerinde değişen etkiler gösterdiğini ortaya koymuştur. Keleş ve Arat (2016) yatırımcı duyarlılığı ölçüm yöntemlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek, Baker-Wurgler metodolojisinin Türkiye için de uygun olduğunu göstermişlerdir.

Bu çalışmada, mevcut literatürdeki önemli bir metodolojik boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Önceki çalışmaların önemli bir kısmı tek gösterge bağımlılığı göstermiş ve makroekonomik faktörlerden arındırılmış kompozit endeks yaklaşımını sınırlı düzeyde uygulamıştır. Ayrıca, mevcut araştırmaların eksikliklerini değerlendirdiğimizde, Türkiye özelinde 2010-2024 gibi kapsamlı bir dönem için yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu boşlukların önemi, özellikle 2013 taper tantrum krizi, 2018 kur krizi ve 2020 COVID-19 pandemi gibi önemli ekonomik şokların yaşandığı bu dönemde yatırımcı davranışlarının daha iyi anlaşılması açısından kritiktir.

1.3 Hipotez Geliştirme

Yukarıda sunulan teorik çerçeve ve ampirik bulgular ışığında, bu çalışmanın temel hipotezleri aşağıdaki gibi geliştirilmiştir. Bu hipotezler, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

1.3.1 Yatırımcı Duyarlılığı ve İlk Gün Halka Arz Performansı

H1: Yüksek yatırımcı duyarlılığı dönemlerinde, halka arz olan şirketlerin ilk gün getirisi daha yüksek gerçekleşir.

Bu hipotez, davranışsal finans teorisinin temel öngörüsü olan aşırı iyimser yatırımcıların halka arz fiyatlarını temel değerlerinin üzerine çıkarma eğilimi üzerine kurulmuştur. Baker ve Wurgler (2006) tarafından ortaya konan teorik çerçeve, yüksek duyarlılık dönemlerinde yatırımcıların risk algılarının azaldığını ve spekülatif yatırımlara daha fazla yöneldiklerini göstermektedir. Halka arz piyasalarının doğası gereği bilgi asimetrisinin yüksek olması ve yatırımcıların sınırlı bilgiye dayanarak karar vermek zorunda kalması, duyarlılık etkilerini güçlendirmektedir. Yüksek duyarlılık dönemlerinde, yatırımcıların aşırı iyimserliği halka arz talebini artırmakta ve bu durum ilk gün getirilerinin yükselmesine neden olmaktadır.

Güncel ampirik kanıtlar da bu hipotezi desteklemektedir. Zhang vd. (2024) tarafından yapılan küresel çalışma, belirsizlik dönemlerinde yatırımcı duyarlılığının halka arz fiyatlaması üzerindeki etkisinin güçlendiğini göstermiştir. Benzer şekilde, Feng vd. (2024) medya duyarlılığının halka arz düşük fiyatlandırması üzerindeki etkisini ortaya koyarak, pozitif duyarlılığın düşük fiyatlandırmayı azalttığını tespit etmiştir. Rock (1986) tarafından ortaya konan kazananın laneti teorisi çerçevesinde, yüksek duyarlılık dönemlerinde bilgisiz yatırımcıların da piyasaya daha fazla katılması, genel talep düzeyini artırarak ilk gün getirilerinin yükselmesine neden olmaktadır.

1.3.2 Yatırımcı Duyarlılığı ve Kısa Dönem Halka Arz Performansı

H2: Yüksek yatırımcı duyarlılığı dönemlerinde, halka arz olan şirketlerin bir aylık getirileri anlamlı şekilde artış gösterir.

Bu hipotez, yatırımcı duyarlılığının etkilerinin sadece ilk gün ile sınırlı kalmayıp, kısa vadede de devam ettiği öngörüsü üzerine kurulmuştur. Davranışsal finans literatüründe, yatırımcıların momentum etkisi ve sürü davranışı sergileme eğiliminde oldukları gösterilmiştir (Jegadeesh & Titman, 1993; Hirshleifer & Teoh, 2003). Yüksek duyarlılık dönemlerinde, halka arz sonrası ilk haftalarda da yatırımcıların aşırı iyimserliği devam etmekte ve bu durum hisse senedi fiyatlarının temel değerlerinin üzerinde seyretmesine neden olmaktadır.

İlk gün yüksek getiri sağlayan halka arzlar, medya ilgisini çekmekte ve bu durum daha fazla yatırımcının dikkatini bu hisselere yöneltmektedir. Barber ve Odean (2008) tarafından ortaya konan dikkat çekme hipotezi, yatırımcıların dikkatlerini çeken hisse senetlerine yatırım yapma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, yüksek duyarlılık dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin hisse senetleri, ilk ayda da piyasa ortalamasının üzerinde performans sergileme eğiliminde olmaktadır.

Güncel çalışmalar da bu hipotezi desteklemektedir. İlbasmış (2023) Türkiye özelinde yaptığı çalışmada, pandemi dönemindeki halka arzların kısa vadeli anormal getirilerinin pandemi öncesi döneme kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, yüksek belirsizlik ve duyarlılık dönemlerinde halka arzların kısa vadede de yüksek performans sergileme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

1.3.3 Yatırımcı Duyarlılığı ve Uzun Dönem Halka Arz Performansı

H3: Uzun vadede (1 yıl) yüksek duyarlılık dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin performansı, başlangıçtaki aşırı fiyatlamanın düzelmesi nedeniyle görece düşük veya olumsuz olabilir.

Bu hipotez, "geçici heves" teorisi ve aşırı tepki hipotezi üzerine temellenmektedir. Shiller (2000) ve De Bondt ve Thaler (1985) tarafından öne sürülen bu yaklaşıma göre, başlangıçtaki aşırı iyimserlik zamanla yerini gerçekçi değerlemelere bırakmakta ve bu durum uzun dönemde düşük performansa yol açmaktadır. Davranışsal finans literatüründe, yatırımcıların temsiliyet yanlılığı ve aşırı güven gibi bilişsel yanlılıklara sahip olduğu gösterilmiştir (Kahneman & Tversky, 1979; Daniel vd., 1998). Bu yanlılıklar, yüksek duyarlılık dönemlerinde daha da güçlenmekte ve yatırımcıların halka arz şirketlerinin gelecekteki performansını aşırı iyimser bir şekilde değerlendirmelerine neden olmaktadır.

Zamanla, şirketlerin gerçek performansları ortaya çıktıkça, bu aşırı iyimser beklentiler düzeltilmekte ve hisse fiyatları düşmektedir. Bu durum, özellikle değerlemesi zor olan genç şirketler için daha belirgindir. Bu şirketlerin gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesi zor olduğundan, yatırımcılar daha çok öznel beklentilerine dayanmaktadırlar (Baker & Wurgler, 2006). Ritter (1991) tarafından ortaya konan uzun dönem düşük performans anomalisi, bu teorik çerçeveyi desteklemektedir.

Güncel ampirik kanıtlar da bu hipotezi desteklemektedir. İlbasmış (2023) tarafından Türkiye özelinde yapılan çalışma, pandemi dönemindeki halka arzların uzun vadeli performanslarının pandemi öncesi döneme kıyasla daha düşük olduğunu göstermiştir. Baig vd. (2021) pandemi dönemindeki halka arzların daha fazla bilgi belirsizliği yaşadığını tespit ederek, bu durumun uzun vadeli performans üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Bu bulgular, yüksek belirsizlik ve duyarlılık dönemlerinde yapılan halka arzların uzun vadede düşük performans sergileme eğiliminde olduğunu desteklemektedir.

2. Metodoloji

Bu bölümde, çalışmanın araştırma deseni, veri seti, değişkenlerin ölçümü ve analizde kullanılan ekonometrik yöntemler ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Metodolojik çerçeve, hakem raporlarında belirtilen eleştiriler ve öneriler doğrultusunda, özellikle yatırımcı duyarlılığı endeksinin oluşturulması, içsellik sorununun ele alınması ve modelin geçerliliğinin test edilmesi konularında güçlendirilmiştir.

2.1 Veri Seti ve Örneklem

Bu çalışmanın örneklemi, 1 Ocak 2010 ile 31 Aralık 2024 tarihleri arasında Borsa İstanbul'da halka arz edilen şirketlerden oluşmaktadır. 2008 yılında İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Sermaye Piyasası Kurulu ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği arasında imzalanan protokol ile başlayan "Halka Arz Seferberliği", Türkiye sermaye piyasasında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (Kaderli, 2016; Yaşar vd., 2020; Avcı vd., 2020). Bu girişim, borsada işlem gören Türk şirket sayısını artırmayı ve sermaye piyasalarının derinleşmesini amaçlamıştır. 2009 yılında düzenlenen "Sermaye Piyasası Kurumları - TOBB İşbirliği Toplantısı" ile bu çabaların kurumsal çerçevesi güçlendirilmiştir.

Türkiye'de halka arz aktivitesi, 2010 öncesi ve sonrası dönemde belirgin farklılıklar göstermektedir. 1990-2009 döneminde yıllık ortalama halka arz sayısı 16,8 iken, bu sayı 2010-2023 döneminde 22,1'e yükselmiştir. Özellikle 2000-2009 döneminde yıllık ortalama 7,9 halka arz gerçekleşirken, 2010 sonrası dönemde bu rakam önemli ölçüde artmıştır (Tanyeri vd., 2022; İlbasmış, 2023; Atici & Gursoy, 2015). Bu artış, hem kurumsal altyapının güçlenmesi hem de piyasa derinliğinin artması ile açıklanabilir.

Çalışmada kullanılan veri seti, belirli kalite kriterleri uygulanarak oluşturulmuştur. Örnekleme dahil edilme kriterleri şunlardır: (i) halka arz fiyatı, ilk işlem günü kapanış fiyatı ve takip eden dönem fiyat verilerine eksiksiz erişilebilen şirketler, (ii) en az 252 işlem günü boyunca kesintisiz işlem gören hisseler, (iii) finansal tablo verilerine tam erişim sağlanabilen halka arzlar. Bu kriterler sonucunda toplam 292 halka arz analize dahil edilmiştir. Halka arza ilişkin temel veriler (şirket izahnameleri, halka arz fiyatı, halka açıklık oranı, sektör sınıflandırması) Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (KAP), günlük hisse senedi fiyatları ve işlem hacmi verileri Borsa İstanbul Veri Merkezi'nden ve Finnet veri tabanından, makroekonomik değişkenler ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) temin edilmiştir.

İncelenen 2010-2024 dönemi, Türkiye ekonomisi ve sermaye piyasaları açısından önemli dalgalanmaları içermektedir. 2013 "taper tantrum" krizi, 2016 darbe girişimi, 2018 Türk Lirası kur krizi ve 2020-2021 COVID-19 pandemi dönemi gibi olaylar, hem makroekonomik koşulları hem de yatırımcı duyarlılığını etkilemiştir. Bu çeşitlilik, yatırımcı duyarlılığının farklı piyasa koşullarındaki etkilerini incelemek açısından zengin bir analiz ortamı sunmaktadır.

Tablo 1, örneklemdeki halka arzların yıllara göre dağılımını göstermektedir. 2021-2023 dönemi, toplam halka arzların yaklaşık %50'sini oluşturarak en yoğun dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönem, küresel düşük faiz ortamı ve yerel piyasalarda artan bireysel yatırımcı ilgisinin birleştiği bir "sıcak piyasa" dönemi olarak değerlendirilebilir (Lowry, 2003). Buna karşılık, 2015-2017 yılları arasında halka arz aktivitesinde belirgin bir düşüş gözlenmektedir; bu dönem, küresel ve yerel ekonomik belirsizliklerin yüksek olduğu bir süreçle örtüşmektedir.

Tablo 1. Halka Arzların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Halka Arz Olan Şirket Sayısı	Yüzde	Kümülatif
2010	19	6.48	6.48
2011	20	6.83	13.31
2012	19	6.48	19.80
2013	13	4.44	24.23
2014	12	4.10	28.33
2015	4	1.37	29.69
2016	1	0.34	30.03
2017	3	1.02	31.06
2018	9	3.07	34.13
2019	6	2.05	36.18
2020	8	2.73	38.91

2021	52	17.75	56.66
2022	38	12.97	69.62
2023	56	19.11	88.74
2024	33	11.26	100.00
Toplam	293	100.00	

Tablo 2, halka arzların sektörel dağılımını sunmaktadır. Örneklemin en büyük kısmını (%39.59) sanayi sektörü oluşturmakta, bunu hizmet sektörü (%27.99) ve teknoloji sektörü (%10.24) takip etmektedir. Sektörel çeşitlilik, yatırımcı duyarlılığının farklı sektörlerdeki halka arzlar üzerindeki etkisini inceleme imkanı sunmaktadır.

Tablo 2. Halka Arzların Sektörel Dağılımı

Sektör	Halka Arz Olan Şirket Sayısı	Yüzde	Kümülatif
Gayrimenkul	28	9.56	9.56
Hizmet	82	27.99	37.54
Holding	12	4.10	41.64
Mali	25	8.53	50.17
Sinai	116	39.59	89.76
Teknoloji	30	10.24	100.00
Toplam	293	100.00	

2.2 Değişkenlerin Tanımlanması

2.2.1 Bağımlı Değişkenler: Halka Arz Getiri Performansı

Yatırımcı duyarlılığının etkisini ölçmek için üç farklı zaman diliminde performans göstergeleri kullanılmıştır. Literatürdeki eleştirileri dikkate alarak (Ritter, 1991; Loughran ve Ritter, 2002), uzun dönem getiri ölçümlerinde piyasa etkisinden arındırılmış abnormal getiri hesaplamaları yapılmıştır:

Günlük Getiri: Halka arz fiyatı ile ilk gün (t=1) kapanış fiyatı arasındaki farkın halka arz fiyatına oranlanmasıyla hesaplanır (Günlük_Getiri). Ayrıca piyasa etkisinden arındırmak için BIST 100 endeksinin aynı gündeki getirisi düşülerek düzeltilmiş günlük getiri (AR_Günlük_Getiri) hesaplanmıştır. Günlük getiri, düşük fiyatlandırma olgusunu gözlemek açısından en yaygın kullanılan göstergedir (Ljungqvist, 2007).

Aylık Abnormal Getiri: İlk gün veya ilk haftanın ötesinde, kısa-orta vadeli fiyat hareketlerini değerlendirmek için iki farklı yöntemle abnormal getiri hesaplanmıştır:

- Satın Al ve Tut Anormal Getirisi *(SATAG):* Halka arz tarihinden itibaren 21 işlem günü boyunca halka arz hissesini elde tutma getirisi ile aynı dönemde BIST 100 endeksini elde tutma getirisinin farkı olarak hesaplanır: $SATAG = \prod(1+R_{halka\ arz,t}) - \prod(1+R_{piyasa,t})$
- *Kümülatif Anormal Getiri (KAG):* Her bir işlem gününde halka arz getirisi ile piyasa getirisi arasındaki farkın 21 gün boyunca kümülatif toplamı: $KAG = \Sigma(R_{halka\ arz,t} - R_{piyasa,t})$

Yıllık Abnormal Getiri: Halka arzdan 252 işlem günü (yaklaşık 1 takvim yılı) sonrasına kadar SATAG ve KAG yöntemleriyle hesaplanmıştır. Uzun dönem anomali analizlerinde yaygınca kullanılan bu ölçütler (Ritter, 1991; Gao vd., 2013), "uzun vadede düzelme" veya "abartılı değerlemenin geri çekilmesi" hipotezini test etmeyi sağlar.

2.2.2 Bağımsız Değişkenler: Yatırımcı Duyarlılığı Endeksleri

Literatürdeki eleştirileri dikkate alarak (Baker ve Wurgler, 2006, 2007; Brown ve Cliff, 2004), yatırımcı duyarlılığını ölçmek için çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmiştir. Tekil değişkenlerin piyasanın genel

yönünü de kapsaması ve makroekonomik gelişmelerden yeterince arındırılmaması sorunlarını aşmak amacıyla, yatırımcı duyarlılığı Temel Bileşenler Analizi (TBA) ile oluşturulan bileşik endekslerle temsil edilmiştir.

Yatırımcı Duyarlılığı Endekslerinin Oluşturulması:

Her bir zaman dilimi (günlük, aylık, yıllık) için aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

Adım 1: Ham Sentiment Göstergelerinin Belirlenmesi

Günlük Model için Göstergeler:

- **Google Arama Yoğunluğu (Günlük_Google):** Halka arz tarihinden önceki gün, halka arz olacak şirketin Google Trends skorunun 0-1 aralığında normalleştirilmiş değeri. Yatırımcıların şirkete olan ilgisini ve piyasa ilgisini yansıtır (Da vd., 2015).

- **Piyasa Volatilitesi (Günlük_Vol):** Gerçekleşen oynaklık (realized volatility) yöntemiyle hesaplanır: $RV_t = |R_{t-1}|$, burada R_{t-1} halka arz tarihinden bir gün önceki BIST 100 endeksinin günlük getirisini, $|.|$ ise mutlak değeri ifade eder. Bu gösterge, halka arz öncesi son işlem gününde piyasada gözlemlenen anlık fiyat dalgalanmasını ve kısa vadeli belirsizliği ölçer. Yüksek değerler, piyasada ani ve keskin fiyat hareketlerinin yaşandığı, yatırımcıların belirsizlik ve risk algısının yüksek olduğu dönemleri; düşük değerler ise fiyatların istikrarlı seyrettiği ve yatırımcıların güven içinde olduğu dönemleri yansıtır (Andersen vd., 2001; Baker ve Wurgler, 2006).

- **Piyasa Momentumu (Günlük_Mom):** Halka arz öncesi piyasa trendini yakalamak için zaman serisi momentum göstergesi kullanılmıştır $TSMOM_t = sign(R_{t-3,t-1}) \times R_{t-1}$ formülüyle hesaplanır. Bu formülde sign fonksiyonu, son 3 günlük dönemdeki kümülatif getirinin işaretini (pozitif ise +1, negatif ise -1) alır ve bunu bir önceki günün getirisi ile çarpar. Pozitif momentum değeri, piyasanın yükseliş trendinde olduğunu ve yatırımcı iyimserliğinin arttığını; negatif momentum değeri ise düşüş trendini ve kötümserlik ortamını gösterir (Jegadeesh ve Titman, 1993; Baker ve Wurgler, 2006). Tüm hesaplamalar halka arz tarihinden önceki verilerle gerçekleştirilmiştir.

- **Trend etkisinden arındırılmış İşlem Yoğunluğu (Günlük_Yoğ):** Halka arz tarihinden önceki günlük işlem yoğunluğu (Toplam İşlem Hacmi / Ortalama Dolaşımdaki Hisse Sayısı), 50 günlük hareketli ortalamasından çıkarılarak hesaplanır. Bu işlem, piyasanın yapısal büyümesi ve teknolojik gelişmelerden kaynaklanan uzun vadeli trend etkisini gidererek, yalnızca yatırımcı duyarlılığından kaynaklanan kısa vadeli sapmaları yakalar (Baker ve Wurgler, 2006; Chordia vd., 2001). Pozitif değerler normalin üzerinde işlem aktivitesini, negatif değerler ise normalin altında aktiviteyi gösterir.

Aylık Model için Göstergeler:

- **Google Arama Yoğunluğu (Aylık_Google):** Halka arz tarihinden önceki ve sonraki 21 günlük ortalama Google Trends skoru (0-1 arası normalleştirilmiş).

- **Piyasa Volatilitesi (Aylık_Vol):** Gerçekleşen oynaklık yöntemiyle hesaplanır: $RV_t = \sqrt{(\sum_{i=1} 21 \; R_{t-i}^2)}$, burada R_{t-i} halka arz tarihinden i gün önceki BIST 100 endeksinin günlük getirisini ifade eder. Bu formül, halka arz öncesi 21 işlem gününe ait günlük getiri karelerinin toplamının karekökünü alarak, orta vadeli piyasa oynaklığını ölçer. Günlük ölçüme kıyasla daha uzun bir pencere kullanılması, tekil gün etkilerinden ve gürültüden arındırılmış, daha sağlam bir belirsizlik ölçüsü sunar (Andersen ve Bollerslev, 1998; Andersen vd., 2001). Yüksek aylık volatilite, piyasanın istikrarsız olduğu, yatırımcıların temkinli ve kaygılı davrandığı dönemleri; düşük değerler ise piyasaya güvenin yüksek olduğu, fiyat hareketlerinin öngörülebilir olduğu dönemleri yansıtır.

- **Piyasa Momentumu (Aylık_Mom):** Halka arz öncesi dönem için $TSMOM_t = sign(R_{t-21,t-1}) \times R_{t-1}$ formülü ile hesaplanır. Bu gösterge, son 21 günlük dönemdeki piyasa trendinin (yükseliş veya düşüş) gücünü ve yönünü ölçer. Güçlü pozitif momentum, süregelen bir yükseliş trendini ve yatırımcıların gelecek beklentilerinin olumlu olduğunu; güçlü negatif momentum ise düşüş trendini ve kötümser beklentileri yansıtır. Momentum etkisi, yatırımcı duyarlılığının önemli bir göstergesi olarak literatürde yaygın şekilde kullanılmaktadır (Jegadeesh ve Titman, 1993, 2001).

- **Trend etkisinden arındırılmış İşlem Yoğunluğu (Aylık_Yoğ):** Halka arz tarihinden önceki aylık işlem yoğunluğu, 50 günlük hareketli ortalamasından sapması olarak hesaplanır. Bu yöntem, aylık düzeydeki olağandışı yüksek veya düşük işlem aktivitesini, piyasanın genel likidite trendinden bağımsız olarak ölçmeyi sağlar (Baker ve Wurgler, 2006, 2007).

Yıllık Model için Göstergeler:

- **Google Arama Yoğunluğu (Yıllık_Google):** Halka arz tarihinden önceki ve sonraki 252 günlük ortalama Google Trends skoru.

- **Piyasa Volatilitesi (Yıllık_Vol):** Gerçekleşen oynaklık yöntemiyle hesaplanır: $RV_t = \sqrt{(\sum_{i=1} 252\ R_{t-i}^2)}$, burada R_{t-i} halka arz tarihinden i gün önceki BIST 100 endeksinin günlük getirisini ifade eder. Bu hesaplama, halka arz öncesi 252 işlem gününe (yaklaşık 1 yıl) ait günlük getiri karelerinin toplamının karekökünü alarak, uzun vadeli piyasa oynaklığını ölçer. Yıllık gerçekleşen oynaklık, makro düzeyde piyasa istikrarını ve sistemik risk algısını yansıtır (Andersen vd., 2003; Barndorff-Nielsen ve Shephard, 2002). Küresel krizler, siyasi belirsizlikler veya yapısal ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde yıllık volatilite yükselir ve yatırımcıların genel risk iştahının düştüğünü gösterir; düşük yıllık volatilite ise istikrarlı bir piyasa ortamını ve yatırımcıların yüksek güven düzeyini gösterir (Baker ve Wurgler, 2006).

- **Piyasa Momentumu (Yıllık_Mom):** Halka arz öncesi dönem için $TSMOM_t = sign(R_{t-252,t-1}) \times R_{t-1}$ formülü ile hesaplanır. Yıllık momentum, uzun vadeli piyasa trendini ve makro düzeyde yatırımcı beklentilerini yakalar. Güçlü pozitif yıllık momentum, ekonomik büyüme, olumlu politika değişiklikleri veya "boğa piyasası" dönemlerini; güçlü negatif momentum ise ekonomik daralma, kriz dönemleri veya "ayı piyasası" ortamlarını yansıtır. Uzun vadeli momentum, yatırımcı güveninin ve piyasa duyarlılığının kalıcılığını gösteren önemli bir göstergedir (Jegadeesh ve Titman, 2001; Baker ve Wurgler, 2007).

- **Trend Etkisinden Arındırılmış İşlem Yoğunluğu (Yıllık_Yoğ):** Halka arz tarihinden önceki yıllık işlem yoğunluğu, aynı dönemde hesaplanan hareketli ortalamasından sapması olarak elde edilir. Yıllık düzeyde bu gösterge, piyasanın makro likidite koşullarından bağımsız olarak, yatırımcı duyarlılığından kaynaklanan işlem yoğunluğu değişimlerini yakalar

- **Halka Arz Yoğunluğu (HA_Yoğunluğu):** Halka arzın gerçekleştiği yıldaki toplam halka arz sayısını temsil eder. Bu değişken, "sıcak piyasa" hipotezini test etmek için kullanılır ve yatırımcı duyarlılığının önemli bir göstergesidir. Yüksek halka arz yoğunluğu dönemleri, genellikle yatırımcı iyimserliğinin ve piyasa likiditesinin yüksek olduğu dönemlerle çakışır (Lowry, 2003; Ritter ve Welch, 2002; Alti, 2005).

Adım 2: Makroekonomik Şoklardan Arındırma

Ham duyarlılık göstergelerinin makroekonomik gelişmelerden, piyasanın genel trendinden ve jeopolitik şoklardan arındırılması için her bir gösterge, aşağıdaki makroekonomik kontrol değişkenleriyle regresyon analiz edilmiştir:

- Aylık faiz oranı (politika faizi)

- Aylık enflasyon oranı (TÜFE değişimi)
- Aylık döviz kuru volatilitesi (USD/TRY oynaklığı)
- Aylık ekonomik güven endeksi (Güven)
- Aylık GSYİH büyüme oranı (mevsimsellikten arındırılmış)

Her bir ham duyarlılık göstergesi (X) için aşağıdaki regresyon modeli tahmin edilmiştir:

$$X_t = \alpha + \beta_1(Faiz_t) + \beta_2(Enflasyon_t) + \beta_3(Döviz_Vol_t) + \beta_4(Güven_t) + \beta_5(GSYİH_t) + \varepsilon_t \quad (1)$$

Bu regresyonlardan elde edilen artık terimler (residuals: ε_t), makroekonomik faktörlerden arındırılmış sentiment göstergelerini temsil etmektedir. Artık terimler daha sonra ortalama 0 ve standart sapma 1 olacak şekilde standardize edilmiştir.

Adım 3: Temel Bileşenler Analizi (TBA)

Makroekonomik faktörlerden arındırılmış sentiment göstergeleri üzerinde, her bir zaman dilimi için ayrı ayrı Temel Bileşenler Analizi uygulanmıştır. TBA uygulamasından önce, Adım 2'de elde edilen artık terimler (residuals) standartlaştırılmıştır. Standartlaştırma işlemi, her bir değişkenin ortalamasının sıfır, standart sapmasının bir olacak şekilde dönüştürülmesini içerir (z-score dönüşümü):

$$Z_{it} = (\varepsilon_{it} - \mu_\varepsilon) / \sigma_\varepsilon \quad (2)$$

burada ε_{it} ilgili değişkenin makroekonomik regresyondan elde edilen artık değeri, μ_ε artıkların ortalaması, σ_ε ise artıkların standart sapmasıdır. Bu standardizasyon, farklı ölçek ve birimlerle ifade edilen değişkenlerin (örneğin Google arama skoru 0-1 aralığında, işlem yoğunluğu yüzde olarak) TBA'da eşit ağırlıkla değerlendirilmesini sağlar (Jolliffe, 2002). Standartlaştırma yapılmadan uygulanan TBA, büyük varyansa sahip değişkenlere aşırı ağırlık verebilir ve yanıltıcı sonuçlara yol açabilir (Hair vd., 2010).

Standartlaştırılmış değişkenler üzerinde TBA uygulanması, göstergeler arasındaki ortak varyansı yakalayarak boyut indirgeme sağlar ve çoklu doğrusal bağlantı sorununu ortadan kaldırır (Baker ve Wurgler, 2006). Kaiser kriteri (özdeğer > 1) kullanılarak her model için iki temel bileşen seçilmiş ve yorumlanabilirliği artırmak için varimax ortogonal rotasyon yöntemi uygulanmıştır (Kaiser, 1958). Varimax rotasyonu, faktör yüklemelerini maksimize ederek her değişkenin hangi faktöre daha güçlü yüklendiğini netleştirir ve faktörlerin ekonomik yorumunu kolaylaştırır (Hair vd., 2010).

Günlük Model TBA Sonuçları: Günlük duyarlılık göstergeleri üzerinde yapılan TBA analizi, birinci bileşenin toplam varyansın %41.42'sini, ikinci bileşenin %26.64'ünü açıkladığını göstermiştir. İki bileşen birlikte toplam varyansın %68.06'sını açıklamaktadır. Varimax rotasyonu sonrasında birinci bileşende piyasa volatilitesi (0.69) ve momentum (0.70) değişkenlerinin yüksek yüklemelere sahip olduğu; ikinci bileşende ise Google arama yoğunluğu (0.77) ve işlem yoğunluğu (0.64) baskın olduğu tespit edilmiştir. Bu yapı, birinci bileşenin piyasa risk algısı ve trend boyutunu, ikinci bileşenin ise yatırımcı ilgisi ve likidite boyutunu temsil ettiğini göstermektedir. Analizlerde birinci temel bileşen yatırımcı duyarlılığı endeksi olarak kullanılmıştır (Günlük_Duyarlılık).

Aylık Model TBA Sonuçları: Aylık frekansta yapılan TBA analizi, birinci bileşenin varyansın %35.25'ini, ikinci bileşenin %26.47'sini açıkladığını ortaya koymuştur. İki bileşen toplamda varyansın %61.22'sini açıklamaktadır. Rotasyon sonrası birinci bileşende Google arama yoğunluğu (0.72) ve işlem yoğunluğu (0.68) güçlü pozitif yüklemelere sahipken; ikinci bileşende momentum (0.73) pozitif, volatilite (-0.68) ise negatif yüklemeye sahiptir. Bu bulgular, aylık düzeyde birinci bileşenin genel yatırımcı ilgisi ve aktivite boyutunu, ikinci bileşenin ise piyasa yönü ve belirsizlik arasındaki ters ilişkiyi yansıttığını göstermektedir. Birinci bileşen aylık sentiment endeksi (Aylık_Duyarlılık) olarak modellenmiştir.

Yıllık Model TBA Sonuçları: Yıllık sentiment göstergelerinin TBA analizi, beş değişken üzerinde gerçekleştirilmiştir. Birinci bileşen toplam varyansın %41.68'ini, ikinci bileşen %23.24'ünü açıklamış; iki bileşen birlikte %64.92 açıklama gücüne ulaşmıştır. Varimax rotasyonu sonrasında birinci bileşende volatilite (0.68) ve momentum (0.67) değişkenlerinin baskın olduğu; ikinci bileşende ise işlem yoğunluğu (0.72) ve halka arz yoğunluğunun (-0.66) karşıt yüklere sahip olduğu görülmüştür. Bu yapı, birinci bileşenin makro piyasa risk algısı ve trend gücünü, ikinci bileşenin ise likidite-yoğunluk dengesini temsil ettiğini işaret etmektedir. Uzun vadeli analizlerde birinci bileşen yıllık sentiment endeksi (Yıllık_Duyarlılık) olarak kullanılmıştır.

TBA sonuçları, her üç zaman diliminde de kullanılan göstergelerin yatırımcı psikolojisinin farklı ama tamamlayıcı boyutlarını yakaladığını ortaya koymuştur. Birinci temel bileşenlerin %35-41 arasında değişen açıklama güçleri, sentiment'ın çok boyutlu yapısını yansıtmakta ve tekil göstergelerin yetersizliğini doğrulamaktadır. İki bileşenin toplamda açıkladığı varyans oranlarının (%61-68 arası) kabul edilebilir düzeyde olması, TBA ile oluşturulan endekslerin sentiment'ı etkili şekilde temsil ettiğini göstermektedir. Ayrıca, varimax rotasyonunun sağladığı ortogonallik sayesinde, TBA ile oluşturulan sentiment endeksleri birbirleriyle ve diğer kontrol değişkenleriyle çoklu doğrusal bağlantı sorunu yaratmamaktadır. Bu yaklaşım, literatürdeki Baker-Wurgler (2006, 2007) metodolojisiyle uyumludur ve tekil göstergelerin piyasa trendinden tam olarak ayrıştırılamama problemini çözmektedir.

2.2.3 Kontrol Değişkenleri

Halka arz performansını etkileyebileceği bilinen şirket ve halka arz özellikleri, yatırımcı duyarlılığından kaynaklanan etkinin ayrıştırılabilmesi için denklemlere dahil edilmiştir.

Halka Açıklık Oranı: Halka arz edilen toplam pay oranını (%) ifade eder (Halka_Açıklık). Yüksek halka açıklık oranı, şirket hakkında daha fazla bilginin piyasa ile paylaşılacağını ve bilgi asimetrisinin azalacağını gösterir (Rock, 1986). Ayrıca, yüksek halka açıklık oranına sahip şirketlerde likiditenin daha yüksek olması beklenir ve bu durum yatırımcı talebini artırabilir (Booth ve Chua, 1996). Literatürde halka açıklık oranının halka arz düşük fiyatlandırması üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Loughran ve Ritter, 2004).

Toplanan Fon: Halka arz yoluyla toplanan toplam fon miktarının doğal logaritması olarak hesaplanmıştır (Toplanan_Fon). Bu değişken, halka arzın büyüklüğünü ve şirketin ölçeğini temsil eder. Büyük ölçekli halka arzlar genellikle daha fazla medya ilgisi ve analist takibi çeker, bu da yatırımcı talebini artırabilir (Caster ve Manaster, 1990). Öte yandan, büyük halka arzların daha az bilgi asimetrisi içermesi nedeniyle düşük fiyatlandırma oranının düşük olabileceği de öne sürülmüştür (Beatty ve Ritter, 1986).

Firma Yaşı: Şirketin kuruluşundan halka arz tarihine kadar geçen süreyi yıl olarak ölçer (Firma_Yaş). Daha yaşlı şirketler, daha uzun geçmiş performans kaydına sahip olduklarından belirsizlik daha düşüktür ve bilgi asimetrisi azalır (Caster ve Manaster, 1990). Genç şirketler ise yüksek büyüme potansiyeli taşıyabilir ancak aynı zamanda daha riskli olarak algılanırlar. Ampirik çalışmalar, firma yaşının halka arz performansı ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir (Ljungqvist, 2007; Ritter, 1991).

İşlem Pazarı: Hissenin halka arz sonrası işlem göreceği pazarı gösteren kukla değişkenidir (Ana Pazar = 1, diğer pazarlar = 0). Ana Pazar, Borsa İstanbul'un en likit ve kurumsal yatırımcı katılımının en yüksek olduğu pazarıdır. Ana Pazarda işlem gören şirketler daha katı düzenleyici gerekliliklere tabi olduğundan, yatırımcılar bu şirketlere daha fazla güven duyabilir (Chambers ve Dimson, 2009). Ayrıca, Ana Pazar kotasyonu daha yüksek görünürlük ve prestij sağlayarak yatırımcı talebini artırabilir.

Aracı Kurum: Halka arzı gerçekleştiren aracı kurumun büyüklüğü ve itibarını temsil eden kukla değişkenidir (Aracı_Kurum). Büyük beş aracı kurum (İş Yatırım, Garanti Yatırım, Yapı Kredi Yatırım, Akbank Yatırım, HSBC Yatırım) = 1, diğer aracı kurumlar = 0 olarak kodlanmıştır. Prestijli aracı kurumlar, sertifikasyon hipotezine göre halka arz kalitesi konusunda bir sinyal işlevi görür ve yatırımcıların güvenini artırır (Caster ve Manaster, 1990; Booth ve Smith, 1986). Büyük aracı kurumlar, daha geniş

yatırımcı ağlarına sahip olduklarından talebi artırabilir ve daha iyi fiyatlama yapabilirler (Loughran ve Ritter, 2004). Literatürde prestijli aracı kurumların halka arzlarının daha az düşük fiyatlandırma sergilediği bulunmuştur.

Halka Arz Kümelenmesi: İlgili halka arzın gerçekleştiği yıldaki aylık halka arz kümelenmesini gösteren kukla değişkendir (HA_Küme). Hesaplama yönteminde, ilgili yıldaki her bir ayda gerçekleşen halka arz sayıları hesaplanır, o yılın medyan değeri alınır ve medyan değerinin üstünde halka arz olan aylarda değişken 1, altında olan aylarda 0 değerini alır. Bu değişken, halka arz kümelenmesi fenomenini yakalar ve "sıcak piyasa" dönemlerindeki yoğunlaşmayı ölçer (Lowry ve Schwert, 2002; Yung vd., 2008; Boeh ve Dunbar, 2014).

Sektör Kukla Değişkenleri: Şirketin faaliyet gösterdiği sektörü temsil eden kukla değişkenlerdir (Tablo 2'de gösterilen 6 sektör kategorisi: Gayrimenkul, Hizmet, Holding, Mali, Sanayi, Teknoloji). Sektörel farklılıklar, büyüme beklentileri, risk profilleri ve yatırımcı ilgisi açısından önemli varyasyonlar yaratır (Loughran ve Ritter, 2004). Örneğin, teknoloji sektörü genellikle yüksek büyüme potansiyeli nedeniyle daha yüksek değerlemelere sahipken, aynı zamanda daha yüksek belirsizlik de içerir. Sektör kukla değişkenleri, bu yapısal farklılıkları kontrol altına alır.

Yıl Kukla Değişkenleri: Halka arzın gerçekleştiği yılı gösteren kukla değişkenlerdir. Bu değişkenler, makroekonomik koşullar, düzenleyici değişiklikler, piyasa rejimleri ve genel ekonomik döngülerin IPO performansı üzerindeki etkilerini kontrol eder (Ritter, 1984). Örneğin, 2020-2021 pandemi dönemi veya 2018 kur krizi gibi olağanüstü dönemlerin etkileri bu kukla değişkenlerle yakalanır. Zaman kukla değişkenleri, gözlemlenemeyen yıla özgü şokların tahminleri yanlı hale getirmesini önler.

2.3 Ekonometrik Yöntem ve Analiz Adımları

Ana analiz yöntemi olarak çoklu doğrusal regresyon modelleri kullanılmıştır. Her bir bağımlı değişken için ayrı regresyon denklemleri kurulmuştur. Temel modeller aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

Model 1 (Günlük Getiri):

$$\text{Günlük_Getiri}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Günlük_Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (3)$$

$$\text{AR_Günlük_Getiri}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Günlük_ Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (4)$$

Model 2 (Aylık Abnormal Getiri):

$$\text{Aylık_SATAG}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Aylık_ Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (5)$$

$$\text{Aylık_KAG}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Aylık_ Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (6)$$

Model 3 (Yıllık Abnormal Getiri):

$$\text{Yıllık_SATAG}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Yıllık_ Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (7)$$

$$\text{Yıllık_KAG}_i = \beta_o + \beta_1(\text{Yıllık_ Duyarlılık})_i + \beta_2 X_i + \varepsilon_i \quad (8)$$

Burada X_i, ilgili halka arza dair kontrol değişkenleri vektörünü temsil etmektedir. Regresyon katsayıları için En Küçük Kareler yöntemi uygulanmış, olası değişen varyans problemini gidermek adına White heteroskedasticity-robust standart hataları kullanılmıştır.

Çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığını test etmek için Varyans Büyütme Faktörü (VIF) analizi yapılmıştır. VIF analizi, bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin gücünü ölçer ve yüksek değerler (genellikle VIF > 10), regresyon katsayılarının güvenilirliğini azaltan ciddi çoklu doğrusal bağlantı sorununa işaret eder (Hair vd., 2010; O'Brien, 2007). Tablo 3'te sunulan VIF sonuçlarına göre, TBA ile oluşturulan sentiment endeksleri ve kontrol değişkenleri için hesaplanan VIF değerlerinin tümü kritik eşik değerin (5) oldukça altında kalmıştır. Üç modelde de ortalama VIF değeri 1.12'nin altında, en

yüksek bireysel VIF değeri ise 1.33'tür. Bu bulgular, modelde ciddi bir çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığını ve regresyon katsayılarının güvenilir tahminler sunduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Çoklu Doğrusal BağlantıTesti Sonuçları

Değişken	Günlük Model		Aylık Model		Yıllık Model	
	VIF	Tolerans	VIF	Tolerans	VIF	Tolerans
Duyarlılık Endeksi	1.01	0.988	1.12	0.892	1.08	0.922
İşlem_Pazarı	1.15	0.872	1.21	0.823	1.18	0.848
Aracı_Kurum	1.02	0.982	1.02	0.982	1.02	0.984
HA_Küme	1.05	0.956	1.05	0.950	1.05	0.953
Toplanan_Fon	1.25	0.802	1.33	0.750	1.31	0.762
Halka_Açıklık	1.10	0.911	1.10	0.907	1.10	0.905
Firma_Yaş	1.01	0.990	1.02	0.983	1.01	0.990

Tüm analizler Stata 17 ve Python 3.9 yazılımları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Regresyon sonuçları %95 güven aralığında değerlendirilmiş; hipotezleri test etmek için t-istatistikleri ve p-değerleri yorumlanmıştır. Bulgular, farklı zaman dilimlerinde yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkisini ortaya koyacak şekilde raporlanmıştır.

3. Bulgular

3.1 Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 4, çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikleri sunmaktadır. Halka arz getiri performansı göstergeleri incelendiğinde, ilk gün anormal getirisinin (AR_Günlük_Getiri) ortalama %6,6, ham ilk gün getirisinin (Günlük_Getiri) ise %6,7 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bulgular, Türkiye sermaye piyasasında halka arzların ortalamada pozitif ilk gün getirisi sergilediğini ve düşük fiyatlandırma olgusunun varlığını doğrulamaktadır. Günlük getiri değişkeninin standart sapması 0,07 düzeyinde olup, minimum-17.5% ve maksimum %31,2 aralığında değişim göstermektedir; bu geniş aralık, halka arzlar arasında önemli heterojenite bulunduğuna ve bazı halka arzların ilk gün negatif getiri sergilediğine işaret etmektedir.

Aylık abnormal getiri göstergeleri açısından, SATAG yöntemiyle hesaplanan ortalama getiri %44,8, KAG yöntemiyle hesaplanan ise %24,3 olarak gerçekleşmiştir. Her iki ölçüt de ilk ayda halka arzların ortalamada pozitif ve yüksek getiri sağladığını göstermektedir. Ancak standart sapmaların yüksekliği (SATAG için 0.876, KAG için 0.417) ve maksimum değerlerin aşırı yüksek olması (SATAG: %637 KAG: %198), bazı halka arzlarda spekülatif fiyat hareketlerinin yaşandığına işaret etmektedir Yıllık abnormal getiri göstergelerine bakıldığında, SATAG ortalaması %51,2, KAG ortalaması ise %56 düzeyindedir. Bu sonuçlar, ortalamada halka arzların uzun vadede de pozitif abnormal getiri sağladığını göstermektedir; bu durum, Ritter (1991) ve Loughran ve Ritter (1995) gibi çalışmalarda rapor edilen "uzun vadede düşük performans" anomalisinin örneklemimizde gözlemlenmediğine işaret etmektedir. Ancak standart sapmaların çok yüksek olması (SATAG: 1.686, KAG: 0.834) ve maksimum değerlerin aşırı düzeylere ulaşması (SATAG: %1314), yıllık performansta halka arzlar arasında çok büyük farklılıklar bulunduğunu ve bazı halka arzların olağanüstü yüksek getiriler sağlarken bazılarının önemli kayıplar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Yatırımcı duyarlılığı endekslerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler, TBA yöntemiyle oluşturulan bu değişkenlerin standartlaştırılmış yapısını yansıtmaktadır. Günlük, aylık ve yıllık duyarlılık endekslerinin ortalamalarının sıfıra yakın olması (sırasıyla 0, 0, 0.001), standartlaştırma işleminin başarıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir. Günlük duyarlılık endeksinin standart sapması 1.285, aylık duyarlılık 1.063, yıllık duyarlılık ise 0.527 düzeyindedir. Günlük duyarlılığın daha yüksek standart sapmaya sahip olması, kısa vadeli piyasa koşullarının daha volatil olduğunu ve günlük bazda daha keskin duyarlılık

değişimlerinin yaşandığını göstermektedir. Maksimum değerlere bakıldığında, günlük duyarlılık 7.824'e kadar ulaşmış olup, bu aşırı yüksek duyarlılık dönemlerinin varlığına işaret etmektedir. Kontrol değişkenleri incelendiğinde, örneklemdeki halka arzların %36,2'sinin Ana Pazar'da işlem gördüğü, %57'sinin büyük beş aracı kurum tarafından gerçekleştirildiği, ortalama halka açıklık oranının %28,4 olduğu görülmektedir. Toplanan fon değişkeninin logaritmik formu ortalama 18.957 düzeyinde olup, bu değişkenin geniş bir aralıkta dağıldığı (0 ile 22.644 arası) anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
AR_Günlük_Getiri	292	0.066	0.07	-0.175	0.312
Günlük_Getiri	292	0.067	0.068	-0.173	0.216
Aylık_SATAG	292	0.448	0.876	-0.818	6.37
Aylık_KAG	292	0.243	0.417	-0.526	1.984
Yıllık_SATAG	292	0.512	1.686	-1.796	13.14
Yıllık_KAG	292	0.56	0.834	-1.457	5.715
Günlük_Duyarlılık	292	0	1.285	-1.516	7.824
Aylık_Duyarlılık	292	0	1.063	-1.713	4.276
Yıllık_Duyarlılık	292	0.001	0.527	-1.026	1.843
İşlem_Pazarı	292	0.362	0.481	0	1
HA_Küme	292	0.39	0.489	0	1
Aracı_Kurum	292	0.57	0.496	0	1
Toplanan_Fon	292	18.957	2.427	0	22.644
Halka_Açıklık	292	0.284	0.104	0.062	0.748
Firma_Yaş	292	2.909	0.656	0.693	4.419

Tablo 5a ve Tablo 5b'de yer alan korelasyon analizi sonuçları, halka arz sonrası getiri performansı ile yatırımcı duyarlılığı arasında anlamlı ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Özellikle, hem günlük hem de aylık ve yıllık periyotlardaki yatırımcı duyarlılığı göstergeleri ile halka arzların ilk gün ve sonraki dönem getirileri arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmektedir. Bu durum, yatırımcı iyimserliğinin yüksek olduğu dönemlerde halka arz edilen şirketlerin hisse senetlerinin, piyasaya çıktıkları ilk günlerde daha yüksek getiriler sağlama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, duyarlılık göstergeleri ile kontrol değişkenleri arasında da dikkate değer ilişkiler bulunmaktadır. Örneğin, halka arz yoğunluğu ve toplanan fon miktarı gibi değişkenler, genellikle duyarlılığın yüksek olduğu dönemlerde artış göstermektedir. Bu bulgular, yatırımcı duyarlılığının sadece hisse senedi getirilerini değil, aynı zamanda halka arz piyasasının genel dinamiklerini de etkileyen önemli bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 5a. Korelasyon Analizi (Birinci Kısım)

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
AR_Günlük_Getiri	(1)	1.00							
Günlük_Getiri	(2)	0.97***	1.00						
Aylık_SATAG	(3)	0.40***	0.40***	1.00					
Aylık_KAG	(4)	0.34***	0.35***	0.96***	1.00				
Yıllık_SATAG	(5)	0.23***	0.22***	0.35***	0.36***	1.00			
Yıllık_KAG	(6)	0.23***	0.22***	0.44***	0.47***	0.61***	1.00		
Günlük_Duyarlılık	(7)	0.15***	0.14***	0.11**	0.10**	0.07	0.08	1.00	
Aylık_Duyarlılık	(8)	0.36***	0.35***	0.18***	0.19***	0.22***	0.32***	0.17***	1.00

Tablo 5b. Korelasyon Analizi (İkinci Kısım)

		(1)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
AR_Günlük_Getiri	(1)	1.00							
Yıllık_Duyarlılık	(9)	0.26***	1.00						
İşlem_Pazarı	(10)	0.16***	0.07	1.00					
Aracı_Kurum	(11)	0.04	0.06	-0.05	1.00				
HA_Küme	(12)	0.12**	0.10*	-0.02	0.06	1.00			
Toplanan_Fon	(13)	0.13**	0.20***	-0.35***	-0.01	0.18***	1.00		
Halka_Açıklık	(14)	-0.04	0.03	0.19***	-0.03	-0.10*	-0.28***	1.00	
Firma_Yaş	(15)	-0.05	0.08	0.01	0.04	0.03	0.01	-0.02	1.00

3.2 Regresyon Sonuçları

Tablo 6, Halka arzların ilk gün getiri performansını açıklamaya yönelik kurulan regresyon modellerinin sonuçlarını göstermektedir. İlk gün anormal getiri (AR_Günlük_Getiri) bağımlı değişkenli modelin F-istatistiği, modelin bütünsel olarak istatistiksel anlamlılığını teyit etmektedir ($F = 5.89$, $p < 0.001$). Modelin açıklama gücü, bağımsız değişkenlerin ilk gün anormal getirilerindeki varyansın yaklaşık yüzde yirmi üçünü açıkladığını göstermektedir ($R^2 = 0.2296$). Temel araştırma değişkeni olan günlük yatırımcı duyarlılığının katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t = 1.96$, $p < 0.05$). Bu bulgu, piyasa iyimserliğinin yoğun olduğu günlerde gerçekleştirilen halka arzların, ilk işlem seansında sistematik olarak daha yüksek anormal getiriler sergilediğini göstermektedir. Kontrol değişkenleri arasında firma yaşı ve toplanan fon büyüklüğünün negatif katsayıları, olgun ve büyük ölçekli halka arzların görece daha düşük ilk gün getirileri sağladığına işaret etmektedir. Bu çerçevede, yüksek yatırımcı duyarlılığının halka arzların kısa vadeli performansını pozitif yönde etkileyeceğine dair hipotez, ampirik bulgular tarafından desteklenmektedir.

Tablo 6. Halka Arz Olan Şirketlerde Günlük Yatırımcı Duyarlılığının Ölçümü

	AR_Günlük_Getiri		Günlük_Getiri	
	Katsayı	**t-istatistik**	**Katsayı**	**t-istatistik**
Günlük_Duyarlılık	0.0046	1.96**	0.0039	1.74*
İşlem_Pazarı	0.0167	1.59	0.0163	1.57
Aracı_Kurum	0.0074	1.00	0.0083	1.14
HA_Küme	0.0021	0.27	0.0041	0.51
Toplanan Fon	-0.0111	-2.26**	-0.0105	-2.13**
Halka_Açıklık	-0.0578	-1.40	-0.0461	-1.11
Firma_Yaş	-0.0129	-2.08**	-0.0120	-1.98**
Sabit	0.2927	3.09***	0.2740	2.88***
Yıl Kukla Değişkenleri	Evet		Evet	
Sektör Kukla Değişkenleri	Evet		Evet	
Gözlem	292		292	
R^2	0.2296		0.2211	
F Değeri	5.89***		5.55***	

Tablo 7'de sunulan bir aylık performans dönemini kapsayan regresyon analizi sonuçları, yatırımcı duyarlılığının etkilerinin ilk günle sınırlı kalmadığını ortaya koymaktadır. Aylık satın al ve tut anormal getirisi (Aylık_SATAG) modelinin F-istatistiği, modelin genel anlamlılığını doğrulamaktadır ($F = 15.87$, $p < 0.001$). Modelin R-kare değeri, açıklayıcı değişkenlerin aylık anormal getirilerdeki varyansın yaklaşık

yüzde on beşini açıkladığını göstermektedir (R^2 = 0.1497). Aylık yatırımcı duyarlılığı değişkeninin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı katsayısı (t = 2.11, p <0.05), yüksek duyarlılık dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin takip eden aylık süreçte de piyasa ortalamasını aşan performans sergilediğine işaret etmektedir. Bu sonuç, yatırımcı duyarlılığının yarattığı momentum etkisinin kısa vadeli bir süreçte devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, yatırımcı duyarlılığının kısa vadeli halka arz performansını pozitif yönde etkileyeceği yönündeki hipotez hem günlük hem de aylık zaman dilimlerinde ampirik destek bulmaktadır.

Tablo 7. Halka Arz Olan Şirketlerde Aylık Yatırımcı Duyarlılığının Ölçümü

	Aylık_SATAG		**Aylık_KAG**	
	Katsayı	**t-istatistik**	**Katsayı**	**t-istatistik**
Aylık_Duyarlılık	0.072	2.11**	0.042	1.94
İşlem_Pazarı	0.224	2.80***	0.127	2.53***
Aracı_Kurum	-0.035	-0.51	-0.036	-0.82
HA_Küme	0.069	0.83	0.038	0.77
Toplanan Fon	0.044	2.12**	0.026	1.98**
Halka_Açıklık	0.250	0.92	0.248	1.48
Firma_Yaş	-0.117	-1.85*	-0.069	-1.74*
Sabit	-0.072	-0.15	-0.054	-0.18
Yıl Kukla Değişkenleri	Evet		Evet	
Sektör Kukla Değişkenleri	Evet		Evet	
Gözlem	292		292	
R^2	0.1497		0.1521	
F Değeri	15.87***		8.92***	

Tablo 8, Halka arz sonrası bir yıllık performansı inceleyen regresyon modelinin bulgularını göstermektedir. Yıllık kümülatif anormal getiri (Yıllık_KAG) modelinin F-istatistiği, modelin istatistiksel anlamlılığını teyit etmektedir (F = 8.88, p <0.001). Modelin açıklama gücü, bağımsız değişkenlerin yıllık anormal getirilerdeki varyansın yaklaşık yüzde yirmi dokuzunu açıkladığını göstermektedir (R^2 = 0.2856). Kritik bulgu, yıllık yatırımcı duyarlılığı değişkeninin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı katsayısıdır (t =-2.03, p <0.05). Bu sonuç, yüksek duyarlılık dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin uzun vadede sistematik olarak piyasa ortalamasının altında performans sergilediğini göstermektedir. Bu bulgu, davranışsal finans literatüründe sıklıkla tartışılan "aşırı tepki hipotezi" ile tutarlılık arz etmektedir. Başlangıçtaki aşırı iyimserliğin neden olduğu yüksek değerlemeler, uzun vadede piyasa tarafından düzeltilmekte ve bu durum hisse senedi performansında sistematik düşüşlere yol açmaktadır. Bu çerçevede, yüksek yatırımcı duyarlılığı dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin uzun vadede düşük performans göstereceğine ilişkin hipotez, ampirik bulgular tarafından güçlü bir şekilde desteklenmektedir.

Tablo 8. Halka Arz Olan Şirrketlerde Yıllık Yatırımcı Duyarlılığının Ölçümü

	Yıllık_SATAG		**Yıllık_KAG**	
	Katsayı	**t-istatistik**	**Katsayı**	**t-istatistik**
Yıllık_Duyarlılık	-0.349	-2.20**	-0.147	-2.03**
İşlem_Pazarı	0.493	2.62***	0.213	2.39**
Aracı_Kurum	0.298	2.04**	0.089	1.20
HA_Küme	0.553	1.72*	0.141	1.66*
Toplanan Fon	0.066	1.32	-0.043	-1.21
Halka_Açıklık	0.365	0.40	0.185	0.32
Firma_Yaş	-0.077	-0.63	-0.014	-0.25
Sabit	-1.298	-1.06	1.348	1.64*

Yıl Kukla Değişkenleri	Evet	Evet
Sektör Kukla Değişkenleri	Evet	Evet
Gözlem	292	292
R^2	0.1328	0.2856
F Değeri	2.74***	8.88***

4. Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki çok boyutlu ve zamana bağlı değişken etkilerini ortaya koyarak, davranışsal finans literatürüne özgün katkılar sunmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, yüksek yatırımcı duyarlılığı dönemlerinde halka arz edilen şirketlerin kısa vadede anormal pozitif getiriler sağlarken, uzun vadede sistematik olarak piyasa performansının altında kaldığını göstermektedir. Bu asimetrik ilişki yapısı, başlangıçta formüle edilen üç temel hipotezin tamamının ampirik olarak desteklendiğini ve Türkiye sermaye piyasasında yatırımcı psikolojisinin halka arz dinamikleri üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle güncel literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında, elde edilen bulgular gelişmekte olan piyasalarda duyarlılık etkilerinin daha oynak ve kalıcı olduğuna dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Zhang ve Du'nun (2025) ekonomik politik belirsizlik dönemlerinde halka arz düşük fiyatlandırmasının arttığını gösteren bulguları, bu çalışmada tespit edilen yüksek duyarlılık-yüksek ilk gün getirisi ilişkisini destekler niteliktedir. Benzer şekilde, Vamossy'nin (2025) sosyal medya duygularının halka arz getirilerine etkisini inceleyen çalışması, dijital çağda yatırımcı duyarlılığının ölçümünde yeni veri kaynaklarının önemini vurgularken, Google Trends bazlı yaklaşımın geçerliliğini de dolaylı olarak teyit etmektedir. Dahası, bu bulgular yatırımcı duyarlılığının sadece geleneksel finansal göstergelerle değil, aynı zamanda dijital ayak izleri ve çevrimiçi arama davranışlarıyla da güvenilir şekilde ölçülebileceğini göstermektedir.

İlk gün getiri performansına ilişkin elde edilen bulgular, Türkiye piyasasında yakın dönemde gerçekleştirilen çalışmalarla karşılaştırıldığında hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar sergilemektedir. İlbasmış'ın (2023) COVID-19 döneminde Borsa İstanbul'da gerçekleşen halka arzları inceleyen çalışmasında, pandemi dönemindeki ortalama ilk gün getirisinin %8.2 olduğu ve bunun pandemi öncesi dönemin üzerinde seyrettiği rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada 2020-2021 pandemi dönemini de kapsayan analizde ortalama ilk gün anormal getirisinin %6.6 olarak bulunması, pandemi etkisinin tüm örneklem üzerinde normalize olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi, İlbasmış'ın çalışmasında vurgulanan belirsizlik ortamının halka arz performansını artırması bulgusu, yatırımcı duyarlılığı endeksinin volatilite bileşeniyle tutarlılık göstermektedir. Arslan vd. (2025) tarafından Türkiye'de kredili alım-satım işlemleri ve düzenleyici politikaların halka arz düşük fiyatlandırmasına etkisinin incelendiği güncel çalışmada, 2010-2022 döneminde ortalama düşük fiyatlandırmanın %7.3 olduğu ve kredili işlem yapabilme imkanının bu oranı artırdığı ortaya konulmuştur. Bu bulgu, mevcut çalışmada tespit edilen yüksek duyarlılık dönemlerindeki artan ilk gün getirilerini, kaldıraçlı pozisyonların yarattığı ek talep baskısıyla açıklayabilecek tamamlayıcı bir mekanizma sunmaktadır. Özellikle 2021-2023 döneminde Türkiye'de artan bireysel yatırımcı sayısı ve kredili işlem hacmindeki genişleme, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkisini güçlendiren yapısal faktörler olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Borsa İstanbul'da hesap açan yatırımcı sayısının 2 milyondan 7 milyona yükselmesi ve günlük ortalama işlem hacminin tarihi rekorlar kırması, piyasa derinliğinin artmasına rağmen volatilitenin de yükseldiğini göstermektedir.

Aylık performans düzeyinde elde edilen bulgular, kısa vadeli momentum etkisinin Türkiye piyasasında belirgin olduğunu ve bu etkinin yatırımcı duyarlılığıyla güçlü bir etkileşim içinde bulunduğunu göstermektedir. Aylık duyarlılık endeksinin satın al ve tut anormal getirisi (SATAG) üzerinde tespit edilen pozitif ve anlamlı etkisi (katsayı=0.072, $p<0.05$), Sheikh vd.'nin (2025) Çin ve Pakistan piyasalarında yatırımcı duyarlılığının sürü davranışı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Sheikh vd. tarafından yüksek duyarlılık dönemlerinde yatırımcıların sürü davranışı sergileme eğiliminin arttığı ve bu durumun özellikle gelişmekte olan piyasalarda daha belirgin olduğu

tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'de benzer bir mekanizmanın işlediğini ve ilk gün başarılı performans gösteren halka arzların, takip eden haftalarda da yatırımcı ilgisini üzerinde toplamayı sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, Bandopadhyaya ve Fei'nin (2024) yatırımcı duyarlılığının varlık fiyatları üzerindeki kalıcı etkilerini vurgulayan teorik çerçevesiyle uyumludur. Ayrıca, Dumrongwong ve Papangkorn'un (2025) mutluluk endeksi ile halka arz performansı arasında pozitif ilişki tespit eden çalışması, makro düzeydeki duyarlılık göstergelerinin mikro düzeyde şirket performanslarını etkileyebileceğini göstermesi açısından mevcut bulguları desteklemektedir. Türkiye özelinde Bakırhan ve Sayılgan'ın (2023) 2010-2020 dönemini kapsayan çalışmasında, halka arzların ilk 21 günlük kümülatif anormal getirisinin ortalama %8.7 olduğu rapor edilmiştir. Bu çalışmada aylık kümülatif anormal getiri (KAG) ortalamasının %24.3 olarak bulunması, 2021-2024 dönemindeki yoğun halka arz aktivitesinin ve bu dönemdeki yüksek piyasa volatilitesinin etkisini yansıtmaktadır. Bu farklılık, örneklem döneminin ve piyasa koşullarının halka arz performansı üzerindeki kritik etkisini vurgulamaktadır. Ayrıca, Türkiye'de son yıllarda artan perakende yatırımcı katılımı ve sosyal medya üzerinden organize olan yatırım gruplarının varlığı, momentum etkisinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Uzun vadeli performans analizinden elde edilen negatif ilişki bulgusu, literatürdeki "uzun vadede düşük performans" anomalisiyle tutarlılık göstermekle birlikte, Türkiye piyasasına özgü dinamikleri de yansıtmaktadır. Yıllık yatırımcı duyarlılığı endeksinin hem SATAG hem de KAG üzerinde tespit edilen negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkisi (SATAG için katsayı=-0.349, $p<0.05$; KAG için katsayı=-0.147, $p<0.05$), başlangıçtaki aşırı iyimserliğin zamanla rasyonel seviyelere geri dönüş sürecini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Chen'in (2025) yatırımcı duyarlılığının geleneksel kantitatif ticaret stratejilerini optimize etmede kullanılabileceğini gösteren çalışmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, duyarlılık temelli ters yatırım stratejilerinin potansiyel karlılığına işaret etmektedir. Zhao'nun (2025) yatırımcı duyarlılığı, finansman kısıtları ve kurumsal risk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında, yüksek duyarlılık dönemlerinde halka açılan şirketlerin aşırı değerlenmesi nedeniyle uzun vadede finansman maliyetlerinin artabileceği ve bu durumun operasyonel performansı olumsuz etkileyebileceği gösterilmiştir. Bu mekanizma, tespit edilen uzun vadeli negatif performansın sadece piyasa düzeltmesinden değil, aynı zamanda şirketlerin halka arz sonrası dönemde karşılaştıkları yapısal zorluklardan da kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Avci'nin (2025) Türkiye'de şirketlerin neden halka açıldığını ve neden özelleştirme yaptığını inceleyen çalışmasında, 2000-2022 döneminde halka açılan şirketlerin %18'inin sonraki beş yıl içinde borsadan çıktığı ortaya konulmuştur. Bu bulgu, tespit edilen uzun vadeli düşük performansın, bazı şirketler için kalıcı değer kaybına ve nihayetinde piyasadan çıkışa kadar uzanan bir sürecin parçası olabileceğini göstermektedir. Özellikle yüksek duyarlılık dönemlerinde halka açılan ve temel değerlerinin çok üzerinde fiyatlanan şirketlerin, sonraki dönemlerde piyasa beklentilerini karşılayamadıkları ve bu durumun hisse senedi performanslarına kalıcı olarak yansıdığı görülmektedir.

Çalışmanın metodolojik yaklaşımı, özellikle makroekonomik faktörlerden arındırılmış kompozit duyarlılık endeksinin kullanılması açısından, Türkiye literatüründe önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Önceki çalışmaların çoğunda tek bir duyarlılık göstergesi kullanılırken veya makroekonomik arındırma yapılmadan ham göstergeler kullanılırken, bu çalışmada Baker ve Wurgler'in (2006, 2007) metodolojisi Türkiye piyasasına başarıyla adapte edilmiştir. Temel Bileşenler Analizi ile elde edilen duyarlılık endekslerinin farklı zaman dilimlerinde değişen faktör yüklemeleri göstermesi, yatırımcı psikolojisinin dinamik ve çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Günlük modelde volatilite ve momentum değişkenlerinin baskın olması kısa vadeli risk algısının önemini vurgularken, aylık ve yıllık modellerde Google arama yoğunluğu ve işlem hacmi değişkenlerinin öne çıkması, orta ve uzun vadede yatırımcı ilgisi ve likidite faktörlerinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, Singh vd.'nin (2024) medya duyarlılığının halka arz performansındaki rolünü inceleyen çalışmasıyla tutarlılık göstermekte ve farklı bilgi kaynaklarının yatırımcı davranışları üzerindeki tamamlayıcı etkilerini vurgulamaktadır. Ayrıca, makroekonomik değişkenlerden arındırma sürecinin önemi, özellikle Türkiye gibi makroekonomik volatilitenin yüksek olduğu gelişmekte olan piyasalarda daha da belirgin hale

gelmektedir. Enflasyon, döviz kuru oynaklığı ve faiz oranlarındaki değişimlerin kontrol edilmesi, yatırımcı duyarlılığının saf etkisinin izole edilmesini sağlamış ve bulguların güvenilirliğini artırmıştır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 2010-2024 döneminde Türkiye sermaye piyasasında gerçekleştirilen 292 halka arzı inceleyerek, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerindeki etkilerini davranışsal finans perspektifinden analiz etmiştir. Araştırmanın temel katkısı, makroekonomik faktörlerden arındırılmış kompozit duyarlılık endeksleri kullanarak, yatırımcı psikolojisinin halka arz anomalilerindeki rolünü sistematik olarak ortaya koymasıdır.

Çalışmanın bulguları, yatırımcı duyarlılığının halka arz performansı üzerinde zaman boyutuna bağlı olarak değişen etkiler yarattığını göstermektedir. Yüksek duyarlılık dönemlerinde gerçekleştirilen halka arzların ilk gün ve kısa vadede yüksek getiriler sağlaması, piyasa katılımcılarının aşırı iyimserlik ve sürü davranışı sergilediğini ortaya koymaktadır. Ancak uzun vadede bu ilişkinin tersine dönmesi, başlangıçtaki irrasyonel coşkunun sürdürülebilir olmadığını ve piyasanın zamanla rasyonel değerleme seviyelerine döndüğünü göstermektedir. Bu bulgular, Etkin Piyasa Hipotezi'nin öngörüleriyle çelişmekte ve davranışsal finans teorilerinin açıklayıcı gücünü desteklemektedir.

Araştırmanın pratik çıkarımları üç ana paydaş grubu için önem taşımaktadır. İlk olarak, şirket yöneticileri ve halka arz danışmanları açısından, piyasa duyarlılığının zamanlaması kritik bir stratejik karar değişkeni olarak değerlendirilmelidir. Yüksek duyarlılık dönemlerinde yapılan halka arzlar, şirketler için daha yüksek değerlemeler ve dolayısıyla daha fazla fon toplama imkanı sunabilir; ancak bu durum uzun vadede hissedar değeri yaratma baskısını da artırmaktadır. İkinci olarak, yatırımcılar açısından bulgular, halka arz yatırım kararlarında piyasa psikolojisinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle uzun vadeli yatırım stratejisi benimseyen kurumsal yatırımcıların, yüksek duyarlılık dönemlerindeki halka arzlara temkinli yaklaşmaları ve temel analize dayalı değerleme yöntemlerini önceleyerek pozisyon almaları önerilmektedir. Üçüncü olarak, düzenleyici otoriteler açısından, aşırı spekülatif dönemlerde halka arz süreçlerinin daha sıkı denetlenmesi ve yatırımcı korunmasına yönelik ilave tedbirlerin alınması değerlendirilebilir.

Bu araştırma, metodolojik titizliğe rağmen birtakım kısıtlılıklar içermektedir. Öncelikle, yatırımcı duyarlılığının ölçümünde kullanılan değişkenlerin seçimi ve ağırlıklandırılması konusunda evrensel bir konsensüs bulunmamaktadır. Her ne kadar Temel Bileşenler Analizi objektif bir yöntem sunsa da, farklı gösterge setleri veya alternatif boyut indirgeme teknikleri farklı sonuçlar üretebilir. İkinci olarak, çalışmanın örneklemi 2010-2024 dönemini kapsamakta olup, bu dönem Türkiye ekonomisinde yaşanan spesifik makroekonomik ve politik olaylardan etkilenmiştir. Bulguların farklı dönemlere veya farklı ülkelere genellenebilirliği, ilave ampirik kanıtlar gerektirmektedir.

Üçüncü bir kısıt, halka arz sonrası performans ölçümünde kullanılan zaman pencerelerinin seçimidir. Her ne kadar günlük, aylık ve yıllık periyotlar literatürde yaygın olarak kullanılsa da, farklı zaman dilimlerinde (örneğin 3 yıllık veya 5 yıllık) yapılacak analizler farklı dinamikleri ortaya çıkarabilir. Dördüncü olarak, çalışmada kullanılan kontrol değişkenleri halka arz performansını etkileyen tüm faktörleri kapsamayabilir. Özellikle şirketlere özgü finansal performans göstergeleri, kurumsal yönetim kalitesi veya sektörel rekabet dinamikleri gibi değişkenlerin modele dahil edilmesi, açıklama gücünü artırabilir. Son olarak, içsellik sorunu tam olarak giderilememiş olabilir; yatırımcı duyarlılığı ile halka arz kararları arasında potansiyel bir eş zamanlılık bulunmaktadır ve bu durum nedensellik çıkarımlarını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmanın bulguları, gelecekteki araştırmalar için önemli yönelimler sunmaktadır. Öncelikle, yatırımcı duyarlılığının ölçümünde alternatif veri kaynaklarının kullanılması, bulguların sağlamlığını test etmek açısından değerli olacaktır. Özellikle sosyal medya duyarlılık analizleri, metin madenciliği teknikleri ve makine öğrenmesi yöntemlerinin entegrasyonu, duyarlılık ölçümünde yeni boyutlar

açabilir. Twitter, LinkedIn veya finansal forumlardaki halka arza özgü tartışmaların sentiment analizi, şirket düzeyinde daha granüler duyarlılık ölçümleri sağlayabilir.

İkinci olarak, farklı ülkeler veya bölgesel piyasalar arasında karşılaştırmalı analizler yapılması, yatırımcı duyarlılığı etkilerinin kültürel ve kurumsal faktörlerden nasıl etkilendiğini ortaya koyabilir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalar arasındaki farklılıkların sistematik olarak incelenmesi, piyasa gelişmişlik düzeyinin duyarlılık-performans ilişkisindeki moderatör rolünü aydınlatabilir. Üçüncü olarak, yatırımcı heterojenitesinin dikkate alındığı analizler, kurumsal ve bireysel yatırımcı duyarlılığının farklı etkilerini ortaya çıkarabilir. Yatırımcı tipolojisine göre ayrıştırılmış duyarlılık ölçümleri ve bunların halka arz performansı üzerindeki diferansiyel etkileri, daha sofistike politika önerileri geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Dördüncü araştırma yönelimi, halka arz sonrası kurumsal yönetim değişikliklerinin ve operasyonel performansın yatırımcı duyarlılığıyla ilişkisinin incelenmesidir. Yüksek duyarlılık dönemlerinde halka açılan şirketlerin uzun vadeli değer yaratma kapasitelerinin, finansal olmayan performans göstergeleriyle de değerlendirilmesi, literatüre önemli katkılar sunabilir. Son olarak, davranışsal finans teorilerinin diğer kurumsal finansman kararlarına (örneğin ikincil halka arzlar, özel plasmanlar, tahvil ihraçları) uygulanması, yatırımcı psikolojisinin sermaye piyasalarındaki rolünün daha bütüncül anlaşılmasını sağlayabilir. Bu bağlamda, yatırımcı duyarlılığının sadece halka arzlarda değil, genel olarak kurumsal finansman döngülerinde nasıl bir rol oynadığının araştırılması, teorik ve pratik açıdan değerli içgörüler sunacaktır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar(lar), bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder. Çalışmanın hazırlanması ve yayınlanma sürecinde, yazar(lar) ile üçüncü kişiler veya kurumlar arasında hukuki veya etik herhangi bir anlaşmazlık ya da menfaat ilişkisi mevcut değildir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma, deneysel bir uygulama veya kişisel verilerin kullanımını içermediğinden ve insan/denek katılımı gerektirecek bir veri toplama yöntemi kullanılmadığından, etik kurul izni gerektirecek bir kapsamda değildir. Dolayısıyla, etik kurul iznine başvurulmamıştır.

Finansal Destek: Bu araştırma kapsamında herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışmanın veri analizi ve istatistiksel değerlendirme süreçlerinde bilgi ve deneyimlerini bizimle paylaşan, yapıcı eleştiri ve önerileriyle araştırmamıza önemli katkılar sağlayan Dr. Abdullah Kürşat Merter'e teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA:

Allen, F., & **Faulhaber**, G. R. (1989). Signalling by underpricing in the IPO market. *Journal of Financial Economics, 23*(2), 303–323.

Andersen, T. G., **Bollerslev**, T., **Diebold**, F. X., & **Ebens**, H. (2001). The distribution of realized stock return volatility. *Journal of financial economics*, *61*(1), 43-76.

Antoniou, C., **Doukas**, J. A., & **Subrahmanyam**, A. (2016). Investor sentiment, beta, and the cost of equity capital. *Management Science, 62*(2), 347–367.

Arslan, A. G., **Colak**, G., & **Pirgaip**, B. (2025). The impact of margin trading and regulatory policy on IPO underpricing: evidence from Türkiye. *Borsa Istanbul Review*.

Avci, S. B. (2025). Why Companies Go Public and Private: The Case of Türkiye. *Borsa Istanbul Review*.

Baker, M., & **Wurgler**, J. (2006). Investor sentiment and the cross-section of stock returns. *The Journal of Finance, 61*(4), 1645–1680.

Baker, M., & **Wurgler**, J. (2007). Investor sentiment in the stock market. *Journal of Economic Perspectives, 21*(2), 129–151.

Barber, B. M., & **Odean**, T. (2001). Boys will be boys: Gender, overconfidence, and common stock investment. *The Quarterly Journal of Economics, 116*(1), 261–292.

Bakırhan, R., & **Sayılgan**, G. (2023). Halka Arz Sonrası Uzun Dönemli Hisse Senedi Getirileri: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (97), 231-250.

Bandopadhyaya, A., & **Fei**, X. (2024). Measures and Applications of Investor Sentiment. Portfolio Management Research, 33(5).

Bildik, R., & **Yılmaz**, M. K. (2008). The market performance of initial public offerings in the Istanbul Stock Exchange. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 2*(2), 49–76.

Brown, G. W., & **Cliff**, M. T. (2004). Investor sentiment and asset valuation. *The Journal of Business, 78*(2), 405–440.

Canbaş, S., & **Kandır**, S. Y. (2009). Investor sentiment and stock returns: Evidence from Turkey. Emerging Markets Finance and Trade, 45(4), 36-52.

Chen, Z. (2025). Investor sentiment and optimizing traditional quantitative trading strategies. International Review of Financial Analysis.

Chordia, T., **Subrahmanyam**, A., & **Anshuman**, V. R. (2001). Trading activity and expected stock returns. *Journal of Financial Economics, 59*(1), 3–32.

Cornelli, F., **Goldreich**, D., & **Ljungqvist**, A. (2006). Investor sentiment and pre-IPO markets. *The Journal of Finance, 61*(3), 1187–1216.

Da, Z., **Engelberg**, J., & **Gao**, P. (2015). The sum of all FEARS: Investor sentiment and asset prices. *The Review of Financial Studies, 28*(1), 1–32.

Daniel, K., **Hirshleifer**, D., & **Teoh**, S. H. (2002). Investor psychology in capital markets: Evidence and policy implications. *Journal of Monetary Economics, 49*(1), 139–209.

De Long, J. B., **Shleifer**, A., **Summers**, L. H., & **Waldmann**, R. J. (1990). Noise trader risk in financial markets. *Journal of Political Economy, 98*(4), 703–738.

Derrien, F. (2005). IPO pricing in "hot" market conditions: Who leaves money on the table? *The Journal of Finance, 60*(1), 487–521.

Dicle, M. F., & **Levendis**, J. (2018). IPO activity and market volatility. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy, 7*(1), 2–13.

Dumrongwong, K., & **Papangkorn**, S. (2025). Happiness and IPO performance. Journal of Behavioral and Experimental Finance, 46, 101044.

Duong, H. N., **Goyal**, A., **Kallinterakis**, V., & **Veeraraghavan**, M. (2021). Market manipulation rules and IPO underpricing. *Journal of Corporate Finance, 67,* 101846.

Durukan, M. B. (2006). IPO underpricing and ownership structure: Evidence from the Istanbul Stock Exchange. In **M. Levis** (Ed.), *Initial public offerings* (pp. 263–278). Butterworth-Heinemann.

Fama, E. (1997). Market efficiency, long-term returns, and behavioral finance. Unpublished working paper, University of Chicago, IL.

Gao, X., **Ritter**, J. R., & **Zhu**, Z. (2013). Where have all the IPOs gone? *Journal of Financial and Quantitative Analysis, 48*(6), 1663–1692.

Green, T. C., & **Hwang**, B. H. (2012). Initial public offerings as lotteries: Skewness preference and first-day returns. *Management Science, 58*(2), 432–444.

Guo, X., **Gu**, C., **Zhang**, C., & **Li**, S. (2024). Institutional herding and investor sentiment. *Journal of Financial Markets, 68,* 100891.

Gupta, V., **Singh**, S., & **Yadav**, S. S. (2022). The impact of media sentiments on IPO underpricing. *Journal of Asia Business Studies, 16*(5), 786–801.

Ibrahim, F. A., & **Benli**, V. F. (2022). Impact of investors sentiment on İHA performance: evidence from NASDAQ and NYSE. Journal of Business, Economics and Finance, 11(1), 1-14.

İlbasmış, M. (2023). Underpricing and aftermarket performance of İHAs during the Covid-19 period: evidence from Istanbul Stock Exchange. PLoS One, 18(2), e0281288.

Kaplanski, G., & **Levy**, H. (2010). Sentiment and stock prices: The case of aviation disasters. *Journal of Financial Economics, 95*(2), 174–201.

Keleş, E., & **Arat**, M. E. (2016). Yatırımcı duyarlılığı temsilcileri ve sermaye getirilerinin tahmini. Öneri Dergisi, 12(45), 307-326.

Kiymaz, H. (2000). The initial and aftermarket performance of IPOs in an emerging market: Evidence from Istanbul Stock Exchange. *Journal of Multinational Financial Management, 10*(2), 213–227.

Lemmon, M., & **Portniaguina**, E. (2006). Consumer confidence and asset prices: Some empirical evidence. *The Review of Financial Studies, 19*(4), 1499–1529.

Ling, D. C., **Naranjo**, A., & **Scheick**, B. (2014). Investor sentiment, limits to arbitrage and private market returns. *Real Estate Economics, 42*(3), 531–577.

Ljungqvist, A. (2007). IPO underpricing. In **B. E. Eckbo** (Ed.), *Handbook of empirical corporate finance* (Vol. 1, pp. 375–422). Elsevier.

Ljungqvist, A., **Nanda**, V., & **Singh**, R. (2006). Hot markets, investor sentiment, and IPO pricing. *The Journal of Business, 79*(4), 1667–1702.

Loughran, T., & **McDonald**, B. (2013). IPO first-day returns, offer price revisions, volatility, and form S-1 language. *Journal of Financial Economics, 109*(2), 307–326.

Loughran, T., & **Ritter**, J. (2004). Why has IPO underpricing changed over time? *Financial Management,* 5–37.

Loughran, T., & **Ritter**, J. R. (1995). The new issues puzzle. *The Journal of Finance, 50*(1), 23–51.

Lowry, M. (2003). Why does IPO volume fluctuate so much? *Journal of Financial Economics, 67*(1), 3–40.

Malkiel, B. G. (1989). Efficient market hypothesis. In **J. Eatwell, M. Milgate, & P. Newman** (Eds.), *Finance* (pp. 127–134). Palgrave Macmillan.

Malkiel, B. G. (2003). The efficient market hypothesis and its critics. *Journal of Economic Perspectives, 17*(1), 59–82.

Neal, R., & **Wheatley**, S. (1998). Do measures of investor sentiment predict returns? *Journal of Financial and Quantitative Analysis, 33*(4), 523–547.

Odean, T. (1998). Volume, volatility, price, and profit when all traders are above average. *The Journal of Finance, 53*(6), 1887–1934.

Olsen, R. A. (1998). Behavioral finance and its implications for stock-price volatility. *Financial Analysts Journal, 54*(2), 10–18.

Özyeşil, M. (2018). Dönemsel Halka Arzlarda Şirket Büyüklüğü ve Halka Arz Yönteminin Kısa ve Uzun Dönem Hisse Senedi Fiyat Performansına Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması [Unpublished doctoral dissertation]. İstanbul Üniversitesi.

Padmavathy, M. (2024). Behavioral finance and stock market anomalies: Exploring psychological factors influencing investment decisions. *Shanlax International Journal of Management, 11,* 191–197.

Pagano, M., **Panetta**, F., & **Zingales**, L. (1998). Why do companies go public? An empirical analysis. *The Journal of Finance, 53*(1), 27–64.

Piccoli, P., & **Chaudhury**, M. (2018). Overreaction to extreme market events and investor sentiment. *Applied Economics Letters, 25*(2), 115–118.

Ritter, J. R. (1991). The long-run performance of initial public offerings. *The Journal of Finance, 46*(1), 3–27.

Ritter, J. R., & **Welch**, I. (2002). A review of IPO activity, pricing, and allocations. *The Journal of Finance, 57*(4), 1795–1828.

Rock, K. (1986). Why new issues are underpriced. *Journal of Financial Economics, 15*(1–2), 187–212.

Ryu, D., **Kim**, H., & **Yang**, H. (2017). Investor sentiment, trading behavior and stock returns. *Applied Economics Letters, 24*(12), 826–830.

Sheikh, M. F., **Bhutta**, A. I., & **Parveen**, T. (2025). Herding or reverse herding: The reaction to change in investor sentiment in the Chinese and Pakistani markets. *International Journal of Emerging Markets, 20*(1), 74–91.

Shiller, R. J. (2003). From efficient markets theory to behavioral finance. *Journal of Economic Perspectives, 17*(1), 83–104.

Shleifer, A., & **Vishny**, R. W. (1997). The limits of arbitrage. *The Journal of Finance, 52*(1), 35–55.

Singh, A. K., **Shrivastav**, R. K., & **Harjai**, P. (2024). Media sentiment and its role in shaping IPO performance. *FIIB Business Review,* 23197145241279670.

Thorp, E. O. (2008). The Kelly criterion in blackjack sports betting, and the stock market. In **S. A. Zenios & W. T. Ziemba** (Eds.), *Handbook of asset and liability management* (pp. 385–428). North-Holland.

Uygur, U. (2014). The impacts of investor sentiment on different economic sectors: Evidence from Istanbul Stock Exchange. Borsa Istanbul Review, 14(4), 236-241.

Vamossy, D. F. (2025). Social media emotions and IPO returns. *Journal of Money, Credit and Banking, 57*(1), 31–67.

Vismara, S. (2018). Information cascades among investors in equity crowdfunding. *Entrepreneurship Theory and Practice, 42*(3), 467–497.

Welch, I. (1989). Seasoned offerings, imitation costs, and the underpricing of initial public offerings. *The Journal of Finance, 44*(2), 421–449.

Welch, I. (1992). Sequential sales, learning, and cascades. *The Journal of Finance, 47*(2), 695–732.

Zhang, M., & **Du**, W. (2025). Economic policy uncertainty, investor sentiment and IPO underpricing. International Review of Financial Analysis, 105, 104420.

Zhao, C. X. (2025). Investor sentiment, financing constraints, and corporate risk. International Review of Financial Analysis.

Zhong, H., **Yan**, R., **Li**, S., & **Chen**, M. (2020). The psychological expectation of new project income under the influence of the entrepreneur's sentiment from the perspective of information asymmetry. *Frontiers in Psychology, 11,* 1416.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The present study investigates the persistent anomalies in the Turkish initial public offering (IPO) market, specifically the phenomena of significant first-day price increases (underpricing) and subsequent long-term underperformance. These patterns have been shown to challenge the assumptions of traditional finance theories, including the Efficient Market Hypothesis (EMH). The research proffers the hypothesis that these anomalies can be largely explained through the lens of behavioral finance, attributing them to the impact of investor sentiment. The study utilized a comprehensive dataset of 292 IPOs on Borsa Istanbul from 2010 to 2024, a period characterized by substantial market volatility and fluctuating investor psychology.

Research Questions

The central research question guiding this study is whether investor sentiment systematically drives IPO performance in Turkey. Specifically, this study examines whether an increase in investor sentiment results in higher first-day returns. The second research question concerns the long-term persistence or reversal of the initial impact of sentiment and its potential consequences, specifically whether it leads to underperformance. The study hypothesizes that IPOs launched during periods of high sentiment will demonstrate higher initial returns but lower long-term abnormal returns, as the initial optimism corrects over time.

Introduction & Literature Review

The introduction situates the research within the long-standing debate between traditional and behavioral finance. EMH posits the existence of rational investors and informationally efficient prices, whereas behavioral finance acknowledges the role of psychological biases. As demonstrated in the extant literature, initial public offering (IPO) markets, which are characterized by elevated uncertainty and information asymmetry, exhibit a heightened vulnerability to sentiment effects. It highlights a methodological deficit in extant Turkish literature, wherein numerous studies have relied on single sentiment proxies or have neglected to isolate the pure effect of sentiment from macroeconomic conditions. The present study addresses this lacuna by adopting the robust methodology of Baker and Wurgler (2006), which is widely accepted in international literature but has seen limited application in Türkiye.

Methodology

In order to provide a more accurate measure of investor sentiment, this study constructs a composite investor sentiment index for the Turkish market. The index is derived from the first principal component of six different market-based sentiment proxies, as outlined in the methodology developed by Baker and Wurgler (2006). It is imperative to note that these proxies are first orthogonalized with respect to a set of macroeconomic variables. This ensures that the index captures pure investor sentiment, purged of business cycle effects. The study then employs this composite index as the primary independent variable in a series of multiple regression models. The dependent variables in this study are the short-term performance of IPOs, measured by the first-day return (underpricing), and the long-term performance, measured by one-year Buy-and-Hold Abnormal Returns (BHARs). The analysis is conducted on a sample of 292 companies that went public on Borsa Istanbul between 2010 and 2024, controlling for firm-specific characteristics and market conditions.

Findings

The empirical results provide substantial support for the study's hypotheses. The regression analysis reveals a statistically significant and positive relationship between the composite investor sentiment index and first-day IPO returns. This finding suggests that IPOs initiated during periods of heightened investor optimism are more prone to exhibit significant underpricing. In contrast, the study identified a substantial negative correlation between investor sentiment at the time of the IPO and long-term (one-year) abnormal returns. This finding indicates that the initial enthusiasm for these stocks diminishes, and the prices of stocks that were initially elevated by optimistic investors tend to exhibit substandard performance in comparison to the market during the subsequent year.

Discussion

The findings confirm that investor sentiment is a key determinant of both short-term and long-term IPO performance in the Turkish market. The findings of this study are consistent with the principles of behavioral finance theory, which posits that periods of optimism can result in the overvaluation of assets and subsequent market corrections. The initial high returns appear to be driven by sentiment-fueled demand and herding behavior rather than fundamentals alone. The subsequent underperformance can be interpreted as the market's eventual correction, as the initial hype subsides and valuations revert towards their fundamental levels. This dynamic supports the "hot issue market" phenomenon, where periods of high sentiment coincide with both a higher volume of IPOs and higher initial returns.

Conclusions

The study concludes that investor sentiment plays a pivotal role in explaining the dual anomalies of underpricing and long-term underperformance in the Turkish IPO market. The research employs a methodologically robust composite index, and the findings provide compelling evidence that behavioral factors are a systematic force in IPO pricing. The findings of this study have important practical implications. For investors, the initial returns observed in IPOs may be indicative of sentiment rather than sustainable value. For firms and underwriters involved in IPO issuance, the strategic significance of timing IPOs to capitalize on favorable market sentiment is emphasized. The results of the study emphasize the importance of regulatory oversight in identifying and addressing potential sentiment-driven speculative bubbles, with a view to safeguarding market integrity. It is recommended that future research build on these findings by exploring the role of social media sentiment and extending the analysis to different holding periods

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research / Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 23.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Söğüt, H. E., Usta, S., Polat, M. (2025). Bibliometric Analysis of Academic Studies on Local Governments and Ethics, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3757-3778.
https://doi.org/10.35674/kent.1664036

Yerel Yönetimler ve Etik Konusundaki Akademik Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Analiz

Bibliometric Analysis of Academic Studies on Local Governments and Ethics.

Hasan Ege SÖĞÜT[1], Sefa USTA[2], Mehmet POLAT[3]

Öz

Halka en yakın kuruluşlar (subsidiarite/yerellik ilkesi gereği) olarak yerel yönetimler tarafından sunulan kamusal hizmetlerde etkinlik, verimlilik, etkililik ile birlikte etik ilkesine de uygun hareket edilmesi beklenmektedir. Yerel hizmet sunumunda şeffaflık, hesap verebilirlik, eşitlik, adalet, hakkaniyet, dürüstlük ve güven gibi etik ilke ve değerlere önem verilmesi önem arz etmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerde etik konusuna olan ilgiyi artırmıştır. Nitekim alan yazında yerel yönetim ve etik temalı birçok bilimsel araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada; yerel yönetimler ve etik temalı akademik çalışmaların bibliyometrik analizi yapılarak yerel yönetimler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplinlerine katkı sunmak, ilgili alanda çalışan ve çalışmayı planlayan akademisyenlere, araştırmacılara ve akademik çalışma yapacaklara yönelik geleceğe dair bilimsel ipuçları sunmak amaçlanmaktadır. Bu araştırmada kullanılan veri seti, Web of Science'ın veri koleksiyonundan derlenmiş ve uygun formatta indirilmiştir. Anahtar kelimeler olarak ''local government and ethics'' ve ''municipality and ethics'' ikili terimleri, çalışmaların tüm alanları içerisinde taranmıştır. Daha sonra konuyla ilgili alan dışı sonuçların dışarıda bırakılması için WoS kategorileri içerisinde yer alan "public administration" ve "political science" kısıtlaması uygulanmıştır. Verilerin içe aktarılması, işlenmesi ve bilimsel görselleştirmesi aşamasında Biblioshiny uygulamasından faydalanılmıştır. Sonuç olarak, araştırmada konu ile ilgili alan yazındaki yerel yönetimler ve etik temalı yayınların konuyu çoğunlukla etik davranış, etik değerler, yönetişim, yozlaşma, hesap verebilirlik, nesnellik, kamu yararı gibi kavramlarla birlikte ele aldığı bulgusu ortaya konulmuştur. Araştırmalarda; etik, yönetim, yerel yönetim, eğitim, devlet, hükümet, değerler gibi anahtar sözcüklerin sıkça kullanıldığı belirlenirken, konuyla ilgili alanda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere'nin ve bu ülkelerdeki bazı üniversitelerin öncü rol oynadığı ve çalışmaların çoğunun yayın dilinin İngilizce olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, bu alanda gerçekleştirilen yayınların 2000 sonrası dönemde artmaya başladığı, 2010 sonrası dönemde ise hız kazandığı, çalışmanın bir diğer önemli bulgusudur. Sonuç olarak, yerel yönetimler ve etik eksenli çalışmalarda; yapay zekâ, dijitalleşme, veri gizliliği ve güvenliği, bilgi güvenliği, çevre bilinci ve iklim değişikliği gibi konularla ilişkili çalışmaların çok sınırlı olduğu ve konuyla ilgili bu noktada alan yazında önemli bir boşluğun bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Etik, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Yönetsel Etik, Yerel Yönetimler.

ABSTRACT

As the closest institutions to the public (due to the principle of subsidiarity/locality), local governments are expected to act in accordance with the principles of efficiency, effectiveness, and ethics in terms of public service delivery. It is important to give importance to ethical principles and values such as transparency, accountability, equality, justice, fairness, honesty, and trust in local service delivery. This situation increases the interest in ethics in local governments. Indeed, it is seen that many scientific studies have been conducted on the theme of local government and ethics in the literature. Therefore, the aim of the research is to contribute to the disciplines of local government, political science, and public administration by conducting a bibliometric analysis of academic studies on local government and

[1] **Corresponding Author:** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, hasanege.ankara@gmail.com, ORCID: 0009-0000-2056-7387
[2] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, sefausta@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3846-7987
[3] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, mehmetpolat@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7153-9738

ethics, and to provide scientific clues about the future for academics, researchers, and those who work or plan to work in the relevant field. The dataset used in this study was compiled from the data collection of Web of Science and downloaded in a suitable format. The keywords ''local government and ethics'' and ''municipality and ethics'' were scanned within all fields of the studies. In the second stage, the restriction of "public administration" and "political science" within the WoS categories was applied to exclude out-of-field results. The Biblioshiny application was used during the import, processing and scientific visualization of the data. As a result of the study, it was found that the local governments and ethics themed publications in the literature on the subject mostly addressed the subject with concepts such as ethical behaviour, ethical values, governance, corruption, accountability, objectivity, and public interest. While it was determined that keywords such as ethics, management, local government, education, state, government, and values were frequently used in the studies, it was noted that the United States and England and some universities in these countries played a leading role in the field and that the publication language of most of the studies was English. However, another important finding of the study is that the publications in this field started to increase in the period after 2000 and gained momentum in the period after 2010. As a result, it is seen that in local governments and ethics-oriented studies; studies related to issues such as artificial intelligence, digitalization, data privacy and security, information security, environmental awareness, and climate change are very limited and that there is a significant gap in the literature on this subject.

Keywords: Local Governments, Ethics, Administrative Ethics, Political Science and Public Administration, Bibliometric Analysis

GİRİŞ

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı dönüşüm süreci küreselleşme ve bu sürece tepki olarak yerelleşme eğilimlerini güçlendirmektedir (Yörükoğlu, 2012: 268). Bu çerçevede yerel yönetimler hem sayı bakımından artmakta hem de üstlendikleri görev ve kapsadığı çevre bakımından genişlemektedir. Ancak yerel yönetimler, çoğunlukla verimli bir şekilde vatandaşın beklentilerini tam olarak karşılayan kaliteli hizmetler sunamamaktadır. Bu durumun temel sebeplerinden birisi yerel yönetimlerin modern yönetim yaklaşımlarından gereği gibi yararlanmaması olarak görülmektedir. Nitekim yerel yönetimlerin sınırlı bütçelerle vatandaşın beklentilerine uygun hizmetler sunabilmesi için modern yönetim yaklaşımlarından yararlanması gerekmektedir. Modern yönetim yaklaşımını benimseyebilmek için diğer unsurların yanında, ayrıca etik açıdan bir zihniyet devrimi zorunlu görülmektedir (Coşkun ve Öztürk, 2002: 73). Zira sürdürülebilirlikle ve zorluklarla mücadele ile etik ilkesinin ilişkili olduğu, sürdürülebilirliği sağlamak ve zorlukları aşabilmek için etiğin olmazsa olmaz olduğu, artık genel kabul olarak değerlendirilmektedir (Alibašić, 2022; Böhm vd., 2022).

Yerel yönetimlerde iyi yönetim ilkelerinin egemen hale getirilmesi, iyi bir yönetim yapısının meydana getirilmesi vatandaş ile yerel yönetim arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulmasını sağlayacaktır. Sağlam bir yönetim ise etik ilke ve değerlerin yönetimde hâkim kılınması ile mümkün hale gelebilmektedir. Özellikle demokrasinin hayata geçirilmesi bakımından önemli bir rol üstlenmesi, vatandaşa etkin ve verimli hizmet sunabilecek en yakın birimler olması sebebiyle, yerel yönetimlerde etik kültürün oluşturulması ve geliştirilmesi önem arz etmektedir. Etik kültürün oluşturulması ve geliştirilmesi ise sadece mevzuat düzenlemeleriyle sağlanamamaktadır (Akdeniz, 2019: 27). Nitekim Vyas-Doorgapersad ve Ababio (2010), kamu yönetiminde etiğin teorik alanını incelediği çalışmalarında, yerel yönetim alanında kamu görevlilerinin davranışlarını düzenleyen bir takım modern yasal düzenlemeler bulunsa da uygulamada sonuçlarının oldukça etik dışı olduğunu ileri sürmektedirler. Yolsuzluk ve etik dışı davranışların kamu kuruluşları ve kamu hizmeti üzerindeki olumsuz etkisi yadsınamaz. Etik dışı davranışlar, modern yönetimin en tehlikeli hastalıklarından birisidir ve yönetime olan kamu güvenini zedeleme ve demokrasinin temellerini baltalama potansiyeline sahiptir. Yolsuzluğu ortadan kaldırma, seçilmiş yetkililerin ve kamu görevlilerinin etik standartlarını iyileştirme ihtiyacı, Batı dünyasında ve modernleşen ülkelerde kamu gündeminde önemli bir konu haline gelmiştir (Beeri vd., 2013: 59). Ayrıca yerel yönetimlerde daha fazla hissedilen bürokrasi ve demokrasi arasındaki ikilemin de etik ilkeler çerçevesinde aşılacağı göz ardı edilmemelidir (Şahin ve Polat, 2024).

Kamu yönetimine güvenin giderek azalması, 1980'lerden başlayarak kamu yönetiminde yeni yönetim anlayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu güven sorununa hesap verebilirlik ve etik olmak üzere iki anahtar terim ile çözümün mümkün olacağı düşünülmektedir (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 19). Etik, basit bir şekilde, kimse tarafından izlenilmediğinde de doğru şeyi yapmak olarak

tanımlanabilmektedir. Etik, davranış ve karar almaya rehberlik etmek için kullanılan içsel bir ahlaki kurallar dizisi veya bireysel bir ahlaki pusula olarak görülmektedir. Her birey, neyin doğru veya yanlış olduğu ile ilgili farklı bir anlayışa sahip olabilmektedir. Bununla birlikte evrensel bir doğruluk derecesi de genellikle kabul edilmektedir. Ancak halk belirli bireyleri daha yüksek bir etik davranış düzeyine tabi görebilmektedir. Örneğin, doktorlar, avukatlar ve kamu görevlileri tarafından alınan kararlar kritik olabilmekte, uzun süreli ve hayati sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle bu tür mesleklerdeki insanlar için standartlar yüksek tutulmakta ve herhangi bir etik dışı davranış ve adaletsizlik kesinlikle hoş görülmemektedir (Gallahue, 2022: 7279). Özellikle belediye başkanları ve yerel yönetimlerdeki kamu görevlileri bu çerçevede değerlendirilebilir. Belediye başkanları belediye teşkilatının başı ve lideri olduğu için etik ilke ve değerlere öncellikle onların uyması beklenmektedir (Coşkun ve Öztürk, 2002: 80). Etik liderlik burada devreye girmektedir. Etik liderlik davranışı gösterilen kurumlarda etik kültürün yerleşik hale gelmesi sağlanabilmektedir. Kurum kültürü insanların örgütlerde az ya da çok etik davranışın belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, yönetimin örgütsel performansını iyileştirmek için etkileyebileceği ve etkilemesi gereken bir özellik olarak görülmektedir. Örgütlerde işler ters gittiğinde, yöneticiler hem sorunların kaynağı hem de çözümlerin temeli olarak örgüt kültürüne bakmaktadırlar (Sinclair, 1993). Bu bağlamda örgüt kültüründe etik ilke ve değerlerin önemli bir yere sahip olması hem sorunların çözümü hem de performans gösterilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Kamu görevlilerinden kaynaklanan etik dışı davranışlar ile birlikte aynı zamanda yerel yönetimlerde bilgi teknolojilerinin özellikle nesnelerin interneti ve yapay zekânın kullanımı arttıkça, tamamen kullanılan sistemlerden kaynaklı gizlilik, mahremiyet gibi bir takım etik ihlallerin de ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir (Polat, 2024a, 2024b). Özellikle kamuda eşitsizlik, güven ve kişi mahremiyetinin zarar görmesi nedeniyle, kültürel ve kutsal yaşamın kuralları, dijital çağda sanal eylemler gerçekleştirildikçe değerini yitirmekte ve etik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sanal toplum için uygun etik ilkelerin geliştirilememesi, bu sorunların toplumda meydana getirdiği yıkım etkisini daha çok derinleştirmektedir (Kaypak vd., 2024). Bu çerçevede çalışmada, öncellikle etik kavramı kısaca açıklandıktan sonra alan yazındaki konu ile ilgili çalışmalara kısaca değinilmektedir. Ardından yerel yönetimler ve etik konusunda kaleme alınan ve Web of Science (WOS) veri tabanında yayınlanan makalelerin bibliyometrik analiz yöntemi ile elden edilen bilgi ve bulgulara irdelenerek, bulgular ışığında ortaya konulan sonuç ve önerilere çalışmada yer verilmektedir.

1. Etik: Kavramsal Çerçeve

Yüzyıllar boyunca insan davranışını inceleyen filozoflar, etik konusunda her biri farklı, hatta çelişkili davranış kuralları içeren çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir (Druckers, 1981). Bununla birlikte küreselleşme sürecinden kaynaklanan hızlı dönüşümler, birçok kavram gibi 'etik' kavramının da tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan genel olarak etik; soyut bir kavram olması dolayısıyla kültür, ahlak, inanç ve hukuk gibi birçok alanla ilişkilendirilerek kullanılmaktadır. Bu durum da tanımların farklılaşmasına ve tanımlamanın güçleşmesine neden olmaktadır. Yunanca 'ethos' kelimesinden türetilen etik kelimesi 'karakter, davranış ve töre' anlamlarına gelmektedir (Çelik ve Bilbay, 2017: 443-444). Çevikbaş (2006), etik kavramını "en üstün ve kutsal değerler olan ahlak, hukuk ve dini değerleri temel alan belirleyici bir olgu olup, kişinin veya çalışanların davranışlarına temel teşkil eden ahlak ilkelerinin tümü" olarak tanımlamaktadır. Etik, daha çok içten gelen bir kontrol ve sorumluluk duygusunu çağrıştırmaktadır (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 19). Etik çalışanlar, hizmet sunumunda rasyonel ve makul davranış gerçekleştirmeleri bakımından rehberlik yaparak yol göstermektedir (Akçay, 2020). Etik ve sürdürülebilirlik, sürdürülebilir topluluklar için ayrılmaz ve vazgeçilmezdir. Sürdürülebilir toplulukların temelinde etik ilkelere uyum yatmaktadır (Alibašić, 2022). Aynı zamanda etik, görevliler tarafından iyi davranışın yasalaştırılması ve desteklenmesi, iyi

yönetişimin ve hizmet sunumunun sürdürülmesi için olmazsa olmazdır (Vyas-Doorgapersad ve Ababio, 2010).

Etik, bazen gerçek ahlaki yasalara veya rasyonel davranış ilkelerine yönelik olarak görülmekte iken, bazen de makul insan eyleminin nihai amacına -insanın iyiliği veya gerçek iyiliği- ve buna nasıl ulaşılacağına odaklanmaktadır. Her iki görüş de alan yazında çeşitli şekillerde ele alınmaktadır, ancak ilk görüş modern etik düşüncede daha büyük yer tutmakta ve genel olarak modern etik sistemlerle bağlantı kurulması daha kolay olmaktadır (Sidgwick, 2022). Öte yandan etik kavramı kapsamında ele alınan konuların toplam sayısı göz önüne alındığında, herhangi bir etik bileşenden arındırılmış çok az yönetim kararı bulunmaktadır (Scholl vd., 2022). Bu nedenle yönetsel etik de önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Yönetsel etik kavramı ise, "doğru eylem ve işlemlere ulaşmak için gerekli olan ilke ve standartlar" şeklinde tanımlanabilmektedir (Çevikbaş, 2006).

Yönetsel etiğin neyi kapsayacağı konusunda çok az fikir birliği bulunmaktadır. Tanımlar belirsizliğini korumaktadır. Terimin iki anlama sahip olması ise bir başka sorundur. Birincisi, yönetsel etik, mevcut veya mevcut olmayan ahlaki özelliklere atıfta bulunabilmektedir. Bu nedenle, bir yöneticinin veya bir idari sistemin etik veya etik dışı olduğu söylenebilir. Bazen bir yöneticinin veya kuruluşun etik olup olmadığına karar vermeye çalışırken, dürüstlük veya profesyonellik gibi belirli değerler aranmaktadır. Ancak çoğu zaman yalnızca bir tür ahlaki öz bilinç veya etik yansıma bulunabilmektedir. Bu kullanım, yönetsel etik hakkındaki endişelerin çoğunu desteklemekte ve en azından bir dereceye kadar, yeni yönetim anlayışının, Weberyen bürokrasinin ahlaksızlığı hakkındaki endişelerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, yönetsel etik terimi oldukça farklı bir olguya atıfta bulunabilmektedir. İlk anlamının aksine bunun yerine mevcut olduğu varsayılan, ancak farklı biçimler alabilen bir dizi özelliği ifade edebilmektedir. Bu anlamda, kuruluşlar her zaman etik olarak kabul edilmektedir. Kurumlar sadece temsil ettikleri etik anlayışında farklılık göstermektedirler. Elbette, bir yönetici, kurumun ahlaki normlarından sapmışsa etik dışı olarak değerlendirilebilir (Huddleston, 1981: 67).

Yönetsel etik, ahlaki ilkelerin örgütlerdeki çalışanların davranışlarına uygulanmasını içermektedir. Burada öncelikli olarak ilgilendiğimiz biçimde yönetsel etik, ahlaki ilkeleri daha genel olarak siyasi hayata uygulayan bir siyasi etik türüdür. Genel olarak, ahlaki ilkeler (a) bireylerin diğer bireylerin ve toplumun refahını ciddi şekilde etkileyecek şekilde hareket ettiklerinde saygı duymaları gereken hak ve görevleri (b) kolektif uygulamaların ve politikaların benzer şekilde bireylerin ve toplumun refahını etkilediklerinde karşılamaları gereken koşulları belirtmektedir (Thompson, 1985: 555). Ancak kontrol mekanizmasının genellikle nadiren ve sonuç ortaya çıktıktan sonra işletilmesi, kamu görevlilerinin vatandaş yararına uygun olan davranışı tercih etmesi bakımdan denetimi tam anlamıyla etkili bir yöntem olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu durum ise yozlaşmalara sebep olarak etik ihlallerin artarak devam etmesine neden olmaktadır. Yozlaşma olgusu ise yönetimde adam kayırma, siyasallaşma, usulsüzlükler, yolsuzluklar gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir (Çevikbaş, 2006). Kamuda bu tür hastalıklarıyla mücadelede yönetsel etik oldukça önemlidir. Yerel yönetimlerde etik dışı davranışların önlenmesinde etik kültür ve etik liderlik önem arz etmektedir.

Siyasal, idari, hukuksal, mali, vicdani, toplumsal, medya, uluslararası ve teknolojik alanlarda denetimin ancak etik değerlere, adalet ve hakkaniyet ilkelerine dayandığında sürdürülebilir olacağı kuşkusuz bir gerçektir. Siyasal partilerin demokratik, yöneticilerin erdemli, yargının bağımsız, denetçilerin güvenceli olması; toplumun etik bilince sahip, medyanın çıkar ilişkilerinden uzak, uluslararası mekanizmaların adil ve teknolojinin güvenilir biçimde kullanılması gerekmektedir. Aksi hâlde denetim süreçleri işlevsizleşmekte, adalet gecikmekte ve etik yozlaşma kaçınılmaz hâle gelmektedir (Fidan, 2014: 7-8).

2. Yerel Yönetimler ve Etik: Literatür Taraması

Etik ve yönetim ile etik ve yerel yönetim konusunda alan yazında Türkçe ve yabancı dilde kaleme alınmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birisi de Sinclair (1993)'in örgütlerde etik davranışı geliştirmenin bir yolu olarak örgüt kültürünün potansiyelini değerlendirdiği; örgütsel kültür ve etiğin geliştirildiği süreçlerle ilgili farklı anlayışlara dayanan iki modeli karşılaştırdığı çalışmadır. De Vries (2002) etik ilke ve değerlerin pratikte uygulanması bakımından yerel elitler arasında görülen önemli farklılıkların bireysel, örgütsel ve bağlamsal faktörlere dayandığını ancak varyansın çoğunun örgütsel faktörler tarafından açıklandığını ileri sürmektedir. Menzel ve Benton'un (1991) yerel yönetim düzeyinde etikle ilgili şikâyetleri analiz ettiği araştırmalarında Florida Etik Komisyonu'na sunulan etik şikâyetleri irdelemiştir. İlgili araştırmada nüfus artışı baskısı yaşayan ve yüksek eğitimli nüfusa sahip ilçelerin, zıt özelliklere sahip ilçelere göre yetkililere karşı daha fazla etik şikâyette bulunma olasılığının olduğu sonucuna varılmıştır.

Cooper (2004), Milgram'ın 1960'larda Yale'deki deneyleri ve Zimbardo'nun 1970'lerde Stanford'daki hapishane simülasyonundan yola çıkarak tipik hiyerarşik bürokratik örgütlerin genellikle sadece içlerinde çalışan insanların etik eylemlerini teşvik etmekte başarısız olmakla kalmadıklarını, aynı zamanda insanların doğru şeyi yapma çabalarına da ciddi şekilde engellediklerini iddia etmektedir.

Cowell vd. (2011), İngiltere'deki yerel yönetimler için yürürlüğe konulan etik çerçevenin seçilmiş yerel yönetim üyelerinin davranışlarını nasıl etkilediğini araştırdığı çalışmasında hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumlu bir şekilde etkilediğini belirlemiştir. Doğrudan etkilediğinde ciddi suistimallerde bulunan meclis üyelerinin yaptırıma tabi tutulmasını ve görevden alınmasını kolaylaştırırken, dolaylı şekilde etkilediğinde ise meclis üyelerinin istenen beklentilerini kodlayarak eğitim ve rehberlik yoluyla etik normların sürdürülmesini destekleyerek bunu gerçekleştirdiği görülmüştür. Mozumder (2018) ise, etik liderliği, güveni ve liderlik sonuçlarını hem örgütsel düzeyler içinde hem de örgütsel düzeyler arasında birbirine bağlayan çok düzeyli güvene dayalı bir etik kamu liderliği modeli geliştirmiş ve test etmiştir. Demir vd. (2025), araştırmalarında misyonun tüm örgütteki yönetici ve çalışanlara bildiriminin yerel yönetimlerdeki yönetici ve çalışanların etik davranışı üzerinde etkili olduğunu belirlemişlerdir. Nitekim dünyanın en önemli şirketlerinin misyonlarında özellikle etik ilke ve değerlerinin yer aldığı dikkati çekmektedir (Bayrak, 2022). Usta ve Kocaoğlu (2015), kamu yönetiminde etik ilke ve değerlerin, etik dışı davranışların önüne geçilmesinde önemli bir yer tuttuğu iddiasından hareketle gerçekleştirdikleri araştırmalarında Kırşehir Belediyesi özelinden hareketle yerel yönetim çalışanlarının etik ilke ve değerlere yönelik algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kamuda etik yönetim anlayışının kurumsallaşması ve kamu yönetiminde etik kültürün oluşmasında etik liderliğin önemli olduğu sonucu dikkati çekmektedir.

Downe vd. (2013), etik davranışın (seçilmiş meclis üyelerinin etik davranış gösterip göstermediği) yerel yönetimlere olan kamu güveni üzerindeki göreceli önemini inceledikleri araştırmalarında bağlamsal faktörlerin (nüfusun büyüklüğü, sosyal ve etnik çeşitliliği gibi) ve meclis üyelerinin etik davranışlarının kamu güveninin önemli belirleyicileri arasında olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Aynı çalışma, kamu güveni seviyelerini açıklamada en önemli değişkenin meclisin gösterdiği performans olduğunu belirtmektedir. Beshi ve Kaur'un (2020), iyi yönetişim uygulamalarının yerel yönetimlere olan kamu güveni üzerindeki rolünü inceledikleri araştırmalarında tüm bağımsız değişkenler, halkın yerel yönetimlere olan güven düzeyini tanımlamada oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili araştırmada şeffaflık, hesap verebilirlik ve duyarlılığın varlığını algılayan katılımcıların şehir yönetimine meslektaşlarından daha fazla güven duyduğu belirlenmiştir.

Jaiyen vd. (2020), Tayland'ın kuzeydoğu belediyelerinde yürütmüş oldukları araştırmalarında, hesap verebilirlik, kişiler ve yapı faktörlerinin etik ve şeffaflık konusunda iyi yönetişim uygulamalarıyla sırasıyla 0,88, 0,88 ve 0,81 korelasyon düzeyleriyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Zombeire vd. (2023) araştırmalarında, üretken etki bağının düzenleyici çerçeve ile etik performans arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiğini belirlemişlerdir. Bu bağlamda araştırmada, yasaların ve politikaların etik performansı teşvik etmede yararlı olduğu ve aynı zamanda üretken etki bağıyla bütünleşmiş liderlik yapıları, teknik personeli ve yerel yönetim liderlerini sorumlu tutmak için elverişli bir ortam yarattığı sonucuna varılmaktadır.

Chandler (2008), Britanya'da yerel yönetimi meşrulaştıran teorilerin gelişimini eleştirel bir şekilde incelediği araştırmasında Mill'in On Liberty'deki argümanlarına dayanarak yerel yönetim için güçlü bir etik gerekçelendirme oluşturmanın mümkün olduğunu savunmaktadır. Grant ve Fisher (2011), çalışmalarında Rhodes ve Wanna'nın (2007), Moore'un teorisinin Westminster siyasi sistemlerine uygulanabilirliğine yönelik itirazlarına rağmen kamu değerinin hem doğru bir sosyolojik sezgisel yöntem hem de yerel yönetimler için normatif bir politika ve kamu sektörü yönetimi teorisi sağladığını savunmaktadır. Benzer şekilde Grant ve Drew (2017) de Çift Etki İlkesi'nin yerel yönetimi meşrulaştıran yaklaşımların ötesine geçmede, özellikle dikkatleri politika yapıcıların orantılılık ve niyet konularına çekmede yararlı olduğunu ileri sürmektedirler. Malloy (2010), kamu kurumları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşları etik iklim boyutları bakımından karşılaştırdığı araştırmasında etik iklim bakımından paylaşılan önemli ortak noktalar olmasına rağmen iki sektör arasında etik iklim bakımından önemli farklılıklar bulunduğu ortaya konulmuştur. Alm ve Torgler (2011), farklı bir bakış açısıyla vatandaşın vergi uyumu ile etik arasındaki ilişkiyi kamu güveni üzerinden açıklamaktadır.

Özdemir'in (2008: 179) tarihsel bir yaklaşımla yaptığı çalışmada, kamu yönetiminde etik dışı durumların tarihin her döneminde yaygın olarak bulunduğu ortaya konulmaktadır. Kalkan ve Alparslan (2009) Burdur ili Bucak ilçesinde yaptıkları araştırmalarında, şeffaflık (ρ=,005), iletişim (ρ=,000) ve hesap verebilirlik (ρ=,000) gibi etik ilkelerin yerel yönetimlerin başarısı üzerinde pozitif ve doğrudan bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Özer'in (2012) yerel yönetimlerdeki etik dışı davranışları analiz ederek, çözüm önerilerinde bulunduğu çalışması da dikkate değerdir. Akçay (2020) araştırmalarında, hediye alma, kamu kaynağı kullanılarak hediye verme ve kanunsuz emir konusunda belediye çalışanlarının yeterince bilgiye sahip olmadıklarını ve belediye çalışanlarının Türkiye'deki etik dışı davranışların önlenmesinde yasal ve idari tedbirlerin yeterli olmadığını düşündükleri yönünde bulgulara ulaşmıştır. Kamu yönetiminde etik dışı davranışların temelinde kamusal yararın yerine özel çıkarın öncelenmesi yatmaktadır. Kamu görevlilerinin kamusal karar verme sürecinde, kişisel çıkarına göre davranış göstermesi ve hareket etmesi çıkar çatışması olarak nitelendirilmektedir. Çıkar çatışmasından kaçınma ilkesi etik davranış kuralları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (Usta, 2016).

Usta (2011) araştırmasında, etiğin teleolojik; ahlakın deontolojik teorilerinin anlaşılmasının, kamu yönetiminde, etkililiğe ve verimliliğe katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Güven ve Keskin (2022) ise çalışmalarında, yerel yönetimlerin de etik ilkelerle bağlı olmasının ciddi bir ihtiyaç olduğundan yola çıkarak Türkiye'de bu konuda kamu yönetimi tarafından yapılan çalışmaları yönetsel, yasal ve siyasal bakımdan incelemektedir. Özer (2023) çalışmasında, post-truth (hakikatin önemsizleşmesi) anlayışının yerel düzeyde tamamen ortadan kaldırılması ya da en azından azaltılması için etik ilke ve değerlerin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kamu yönetiminde yapay zekâ kullanımının bir takım etik sorunlara yol açacağı da vurgulanmaktadır (Polat, 2024a, 2024b; Kaypak vd., 2024; Yiğitcanlar vd., 2023).

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada yöntem olarak bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Pritchard'a göre bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma konusunda uzun bir süreçte yayınlanmış akademik literatür gelişiminin nicel ve nitel analizidir (Pritchard, 1969). Bibliyometrik analiz, bilimsel eserlerin sayısallaştırılarak değerlendirilmesi ve analiz edilmesini içeren süreçler bütünüdür. Bilimsel bir analiz yöntemi olarak, belirli bir araştırma konusunda üretilmiş eserlerin niceliksel özelliklerini inceleyerek,

araştırma konusunun kavramsal, olgusal, entelektüel veya sosyal değişim ve gelişimini göstermeyi hedeflemektedir (Aria & Cuccurullo, 2017: 962). Bibliyometrik analiz neticesinde, çalışma yapılan konuyla alakalı anahtar kelimeler, yayın yapılan ülkeler, kurumlar, eser sahibi yazarlar ve yazarlar arasındaki bağlantılar tespit edilmekle birlikte; çalışmaların genel bir görünümü, önem, eğilim ve işlevsel bakımdan görselleştirilebilmektedir (Van Eck & Waltman, 2014: 288). Bibliyometrik analiz, meta-analiz veya sistematik literatür taraması gibi geleneksel yöntemlerinden farklı olarak, bunların eksik olduğu konularda tamamlayıcı görev üstlenmekte ve araştırmacıların bilgi boşluklarını belirlemelerine, yeni araştırma fikirleri üretmelerine ve bunların o alana nasıl katkıda bulunacakları noktasında fayda sağlamaktadır (Donthu, 2021). Scopus ve Web of Science gibi bilimsel veri tabanlarının ortaya çıkmasıyla araştırmacılar, büyük bibliyometrik veri kümelerini eskiye göre daha kolay bir şekilde elde edebilmekte ve bu verileri çeşitli bibliyometrik programlar sayesinde (Biblioshiny, VOSviewer, Gephi, Leximancer vb.) analiz edebilmektedir (Moral-Muñoz vd., 2020).

Bu çalışmada kullanılan veri seti Web of Science'ın veri koleksiyonundan (WoS Core Collection- SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH, ESCI) 03.03.2025 tarihinde derlenmiş ve uygun formatta indirilmiştir. Anahtar kelimeler olarak ''local government and ethics'' ve ''municipality and ethics'' ikili terimleri WoS veritabanı tüm alanları içerisinde taranmıştır. İkinci aşamada konuyla ilgili alan dışı sonuçların dışarıda bırakılması için WoS kategorileri içerisinde yer alan "public administration" ve "political science" alan kısıtlaması uygulanmıştır. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında yapılmış akademik yayınlar bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Verilerin içe aktarılması, işlenmesi ve bilimsel görselleştirmesi aşamasında ise dört farklı düzeydeki metriğe yönelik analitikler (kaynaklar, yazarlar, belgeler, bağlantı kümeleme) ve yapısal üçlü analizler (kavramsal, entelektüel ve sosyal) içeren Biblioshiny uygulamasından faydalanılmıştır. Bu noktadan hareketle yerel yönetimler ve etik temalı akademik çalışmaların, bibliyometrik analizini yaparak, elde edilen veriler sayesinde ulaşılan sonuçlarla yerel yönetimler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplinlerine katkı sunmak, ilgili alanda çalışan ve çalışmayı planlayan akademisyenlere, araştırmacılara ve öğrencilere geleceğe dair bilimsel ipuçları sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçlara ulaşılması için aşağıda yer almakta olan temel sorulara cevap aranmıştır:

- Konuyla ilgili yayınların yıllara göre göre dağılımı nasıldır?
- İlgili alanda en çok yayın yapan ve en fazla atıf alan yazarlar kimlerdir?
- Yayınların en çok üretildiği kurumlar, kaynaklar ve ülkeler hangileridir?
- Yayınlarda en çok kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?

4. Bulgular

Araştırma kapsamındaki sınırlamalar ve analiz sonucunda, bu çalışmanın konusuyla ilgili WoS veri tabanında toplam 227 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar; 166 makale, 54 kongre ve konferans bildirisi, 10 kitap bölümü, 7 erken erişim çalışma, 6 editoryal çalışma, 6 kitap incelemesi, 4 derleme makalesi ve 1 kitaptan oluşmaktadır. Konuyla ilgili ilk yayın 1989 yılında yapılmıştır. Tablo 1'de bu çalışmanın konusu kapsamına giren 227 çalışmanın genel özelliklerine yer verilmiştir.

184 yayın kamu yönetimi kategorisinde yer alırken 105 yayın siyaset bilimi içerisinde kategorize edilmiştir. Bunu 29 yayınla sosyoloji, 11 yayınla şehir bölge planlama, 9 yayınla çevrebilimleri ve 7 yayınla işletme finansmanı izlemektedir. 118 yayın Social Sciences Citation Index (SSCI), 55 yayın Emerging Sources Citation Index (ESCI), 54 yayın Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH), 11 yayın Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH), 2 yayın Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), 1 yayın Book Citation Index – Science (BKCI-S) ve 1 yayın Conference Proceedings Citation Index – Science (CPCI-S) indekslidir.

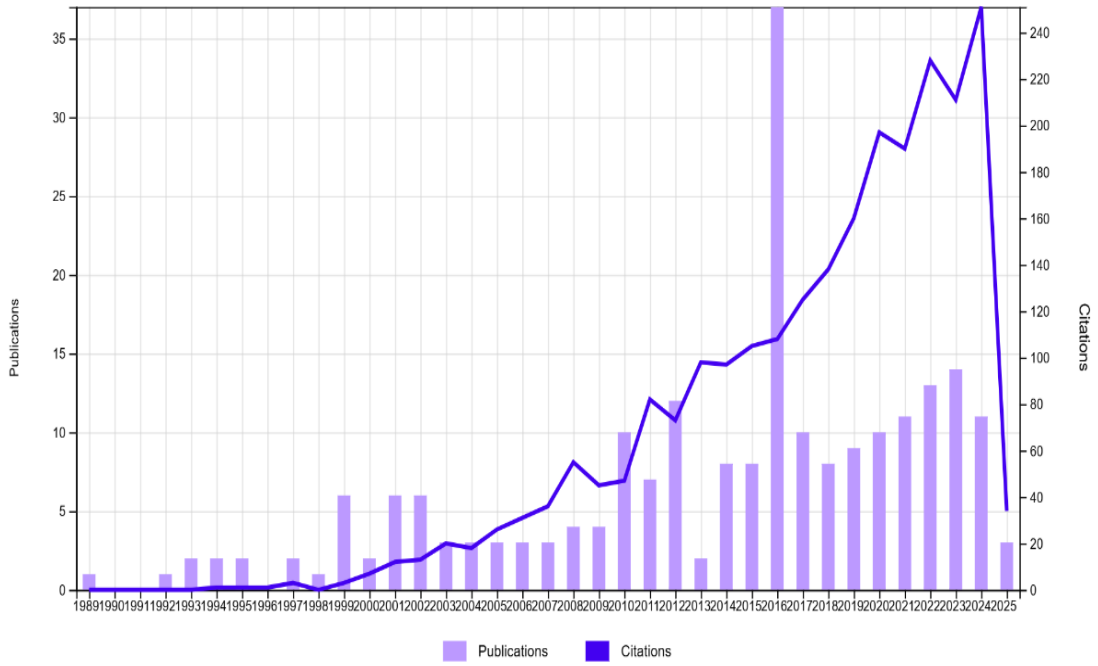
Tablo 1: Araştırma Kapsamına Alınan 227 Çalışmanın Genel Görünümü

Toplam Doküman Sayısı	**227**
Dokümanların Bulunduğu Kaynak Sayısı	86
Yıllık Büyüme Oranı %	4.04
Ortalama Doküman Yaşı	12.2
Doküman Başına Ortalama Atıf	11.97
Toplam Referans Sayısı	7656
Toplam Anahtar Kelime Sayısı (ID)	332
Yazarların Toplam Anahtar Kelime Sayısı (DE)	539
Toplam Yazar Sayısı	346
Tek Yazar Sayısı	82
Tek Yazarlı Doküman Sayısı	87
Uluslararası Birlikte Yazarlık %	10.89
İlk Yayının Yılı	1989

4.1 Yayınların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 1'de gösterildiği üzere konuyla ilgili ilk yayının yapıldığı 1989 yılından sonra 1992 yılına kadar hiç yayın yapılmadığı dikkati çekmiştir. Öte yandan yayın sayısı 1999 ve 2001 yıllarında ciddi bir yükseliş ivmesi kazanmıştır. Tablo 2'de de görüleceği üzere 2016 yılı ise 37 yayın ve 108 atıf ile en çok yayının ve en çok atıfın yapıldığı yıl olmuştur.

Grafik 1: İlk Yayının Yapıldığı Yıldan Bugüne Yayın ve Atıf Sayıları Grafiği

Tablo 2: Yayınların En Fazla Yapıldığı Yıllar ve Yayın Sayıları

Yayın Yılı	Yayın Sayısı	
2016	37	
2023	16	
2012	12	
2010	10	
2020	9	
2022	9	
2014	8	
2015	8	
2017	8	
2011	7	

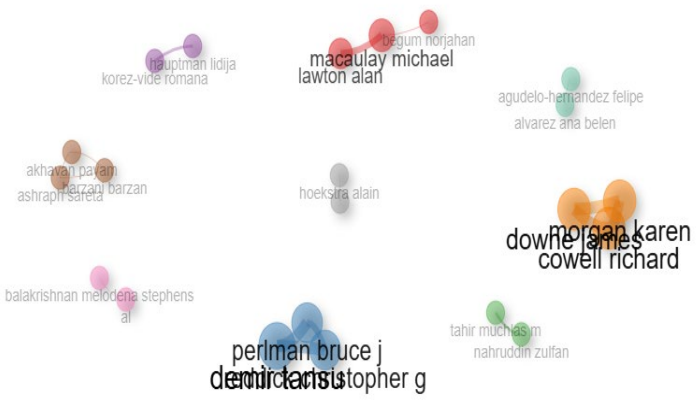
4.2 İlgili Konuda En Çok Yayın Yapan ve Atıf Alan Yazarlar

Tablo 3'te görüldüğü üzere, yerel yönetimler ve etik konusunda 8 yayınla The University of Texas at San Antonio öğretim üyesi Tansu Demir en üretken yazar konumundadır. Şekil 1'de ise konuyla ilgili olarak birlikte yayın yapan yazarların iş birliği ağı görselleştirilmiştir. Aynı renkte ve birbirine yakınlık göstermesi yazarlar arası iş birliğinin temel belirleyicisidir.

Tablo 3: En Çok Yayın Yapan ilk 10 Yazar ve Yayın Sayıları

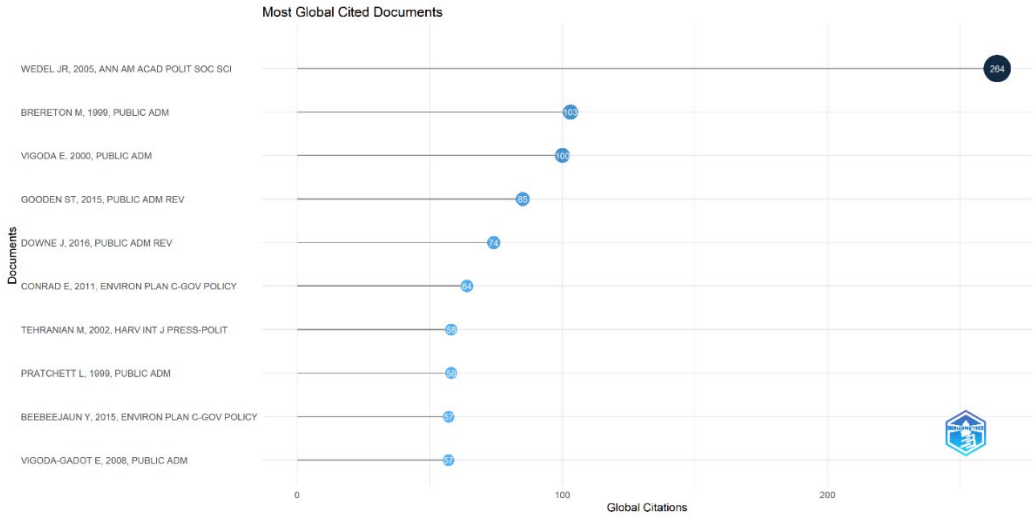
Yazar Adı	Yayın Sayısı	
Demir T.	8	
Perlman B. J.	7	
Reddick C. G.	7	
Lawton A.	5	
Macaulay M.	5	
Menzel D.C.	5	
Cowell R.	4	
Downe J.	4	
Morgan K.	4	
Skelcher C.	3	

Şekil 1: Yazarlar Arası İş Birliği Ağı

Grafik 2'de görüldüğü üzere, yerel yönetimler ve etik konusunda en fazla atıf alan yayın toplam 264 atıfla Wedel, J. R., Shore, C., Feldman, G., ve Lathrop, S. tarafından kaleme alınan ve 2005 yılında The Annals of the American Academy of Political and Social Science'da yayınlanan ''Toward an Anthropology of Public Policy'' isimli makaledir.

Grafik 2: En Fazla Atıf Alan Yayınlar

4.3 En Çok Yayının Üretildiği Kurumlar, Kaynaklar, Ülkeler ve Yayın Dilleri

Tablo 4'e göre, yerel yönetimler ve etik konusunda en fazla yayının üretildiği, yayın sayısı bakımından en fazla katkı sağlayan üniversitelerin ''University of Birmingham'' ve ''University of Texas System'' olduğu görülmektedir. Tablo 5'te görüldüğü üzere, yerel yönetimler ve etik konusunda en fazla çalışmanın yer aldığı kaynaklarda ilk iki sırada ''Advances in Social Sciences Education and Humanities Research'' isimli dergi ve ''Proceedings of the International Conference on Ethics in Governance (ICONEG 2016)'' isimli bildiriler kitabı yer almaktadır. Grafik 3'te ise yerel yönetimler ve etik konusuyla ilgili en fazla atıfın yer aldığı kaynaklar gösterilmiştir. Public Administration Review dergisi ilk sırada olduğu görülmektedir.

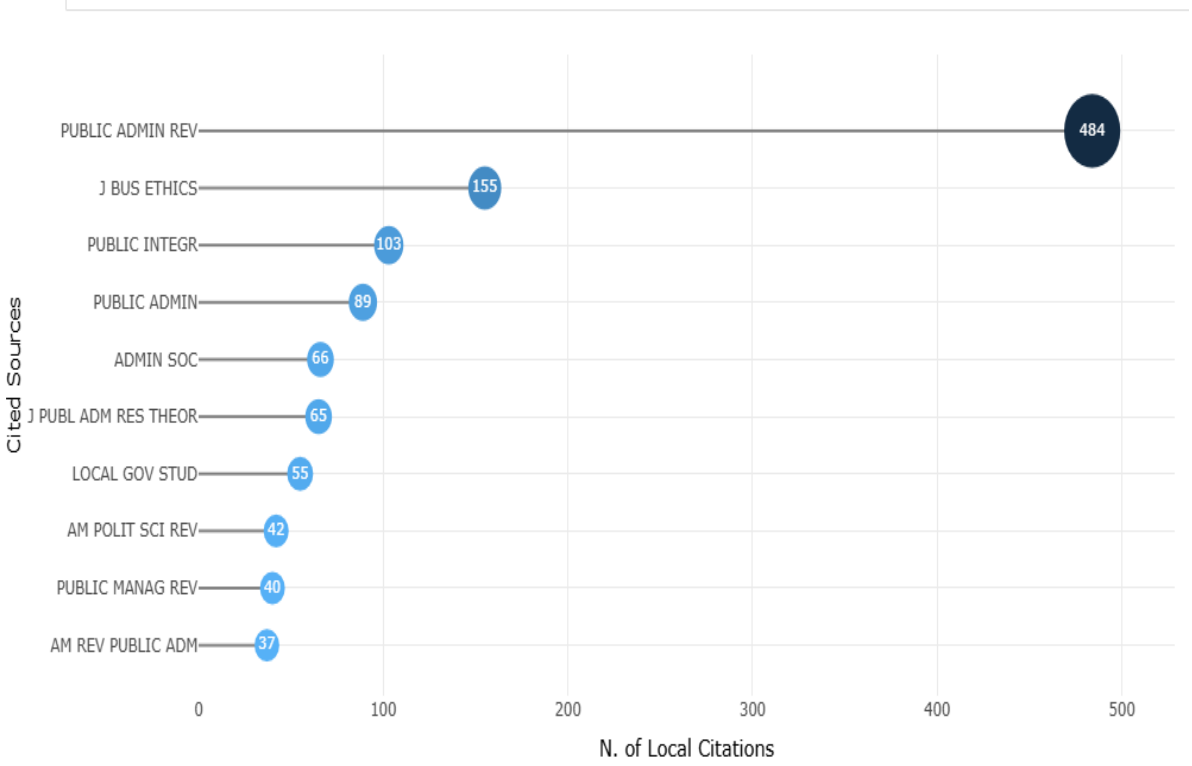
Tablo 4: En Çok Yayın Üreten 10 Kurum

Field: Affiliations	Record Count	% of 227
UNIVERSITY OF BIRMINGHAM	11	4.846%
UNIVERSITY OF TEXAS SYSTEM	11	4.846%
STATE UNIVERSITY SYSTEM OF FLORIDA	9	3.965%
UNIVERSITY OF NEW MEXICO	7	3.084%
UNIVERSITY OF TEXAS AT SAN ANTONIO UTSA	7	3.084%
DIPONEGORO UNIVERSITY	6	2.643%
UNIVERSITAS PADJADJARAN	6	2.643%
UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA	5	2.203%
CARDIFF UNIVERSITY	4	1.762%
MISSISSIPPI STATE UNIVERSITY	4	1.762%

Tablo 5: En Fazla Yayının Yer Aldığı Kaynaklar

☐	Publication Titles	Record Count	% of 227
☐	ADVANCES IN SOCIAL SCIENCE EDUCATION AND HUMANITIES RESEARCH	29	12.775%
☐	PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE ON ETHICS IN GOVERNANCE ICONEG 2016	28	12.335%
☐	PUBLIC INTEGRITY	19	8.370%
☐	PUBLIC ADMINISTRATION REVIEW	14	6.167%
☐	LEX LOCALIS JOURNAL OF LOCAL SELF GOVERNMENT	10	4.405%
☐	ADMINISTRATION SOCIETY	9	3.965%
☐	LOCAL GOVERNMENT STUDIES	9	3.965%
☐	INTERNATIONAL JOURNAL OF PUBLIC ADMINISTRATION	7	3.084%
☐	PUBLIC MONEY MANAGEMENT	7	3.084%
☐	ENVIRONMENT AND PLANNING C GOVERNMENT AND POLICY	5	2.203%
☐	PUBLIC ADMINISTRATION	5	2.203%
☐	INTERNATIONAL REVIEW OF ADMINISTRATIVE SCIENCES	4	1.762%

Grafik 3: En Fazla Atıf Alan Çalışmaların Yer Aldığı Kaynaklar

Tablo 6 incelendiğinde, yerel yönetimler ve etik konusunda en üretken ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 7'de görüleceği üzere de araştırma kapsamındaki 227 eserin 219'u İngilizce dilinde yazılmıştır.

Tablo 6: En Çok Çalışmanın Yapıldığı İlk 10 Ülke

Field: Countries/Regions	Record Count	% of 227
USA	71	31.278%
ENGLAND	36	15.859%
INDONESIA	28	12.335%
AUSTRALIA	11	4.846%
NETHERLANDS	9	3.965%
PEOPLES R CHINA	9	3.965%
CANADA	7	3.084%
SLOVENIA	6	2.643%
SOUTH AFRICA	5	2.203%
WALES	5	2.203%

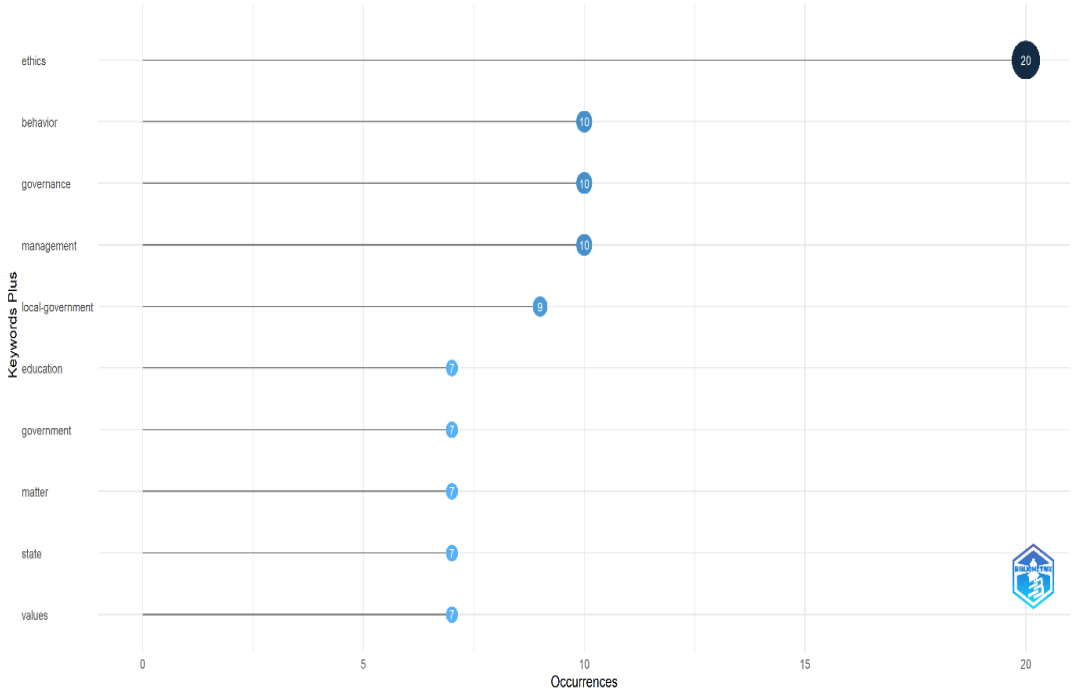
Tablo 7: Konuyla İlgili Çalışmaların Dilleri

Field: Languages	Record Count	% of 227
English	219	96.476%
Spanish	5	2.203%
French	1	0.441%
Portuguese	1	0.441%
Slovak	1	0.441%

4.4 Yayınlarda En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Grafik 4'te de görüldüğü gibi yerel yönetimler ve etik konulu 227 çalışmada en çok kullanılan anahtar kelimeler etik, davranış (tutum), yönetim (yönetişim), idare (işletme), yerel yönetim, eğitim, hükümet, sorun (mesele) ve değerler kelimeleridir. Şekil 2'de ve yer alan kelime bulutu ve Şekil 3'te yer alan kavram ağacında tüm anahtar kelimeler ve kullanım sıklıkları görülmektedir. Anlamsal ağ olarak da adlandırılan eşzamanlılık ağı ise, yazılı materyallerdeki kavramları ve kavramlar arasındaki potansiyel ilişkilerin grafiksel bir görselleştirmesini içeren bir analiz yöntemidir (Segev, 2021). Şekil 4 incelendiğinde, aynı renkteki kelimelerin birlikte daha fazla kullanıldığı görülmekteyken, çizgi kalınlığı ise kelimelerin ne kadar çok birlikte kullanıldığını göstermektedir.

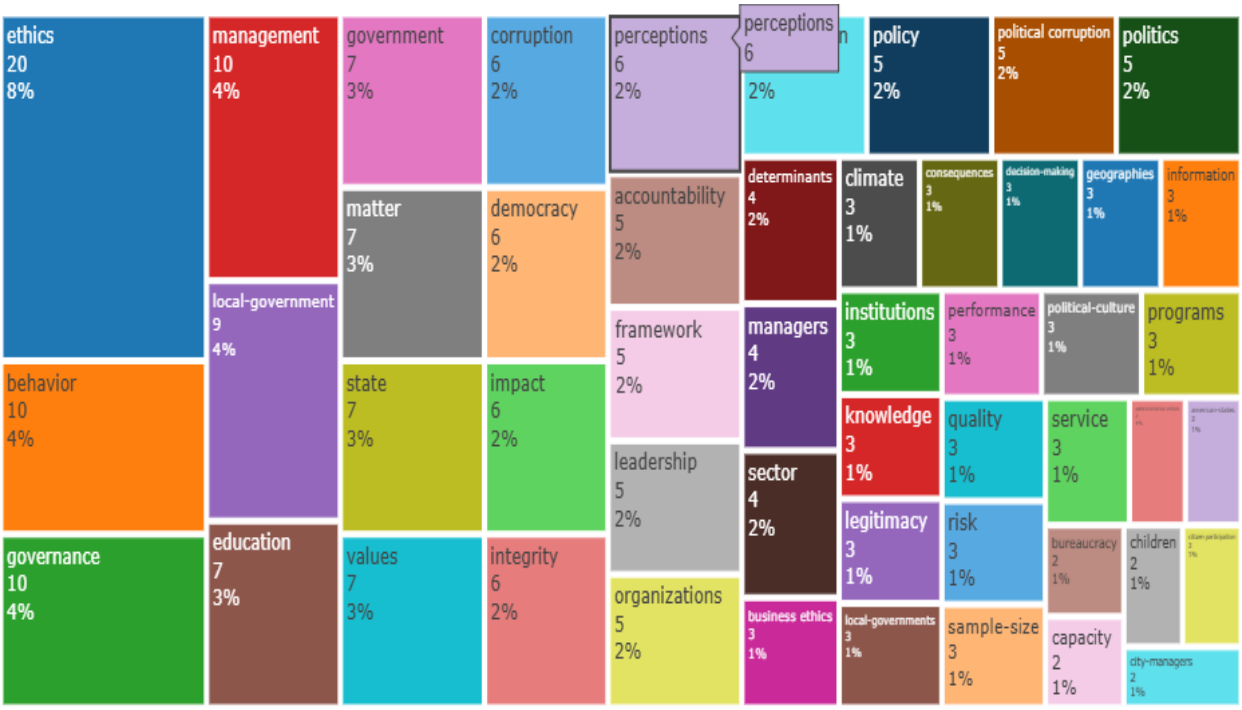
Grafik 4: Yayınlarda En Fazla Kullanılan Anahtar Kelimeler

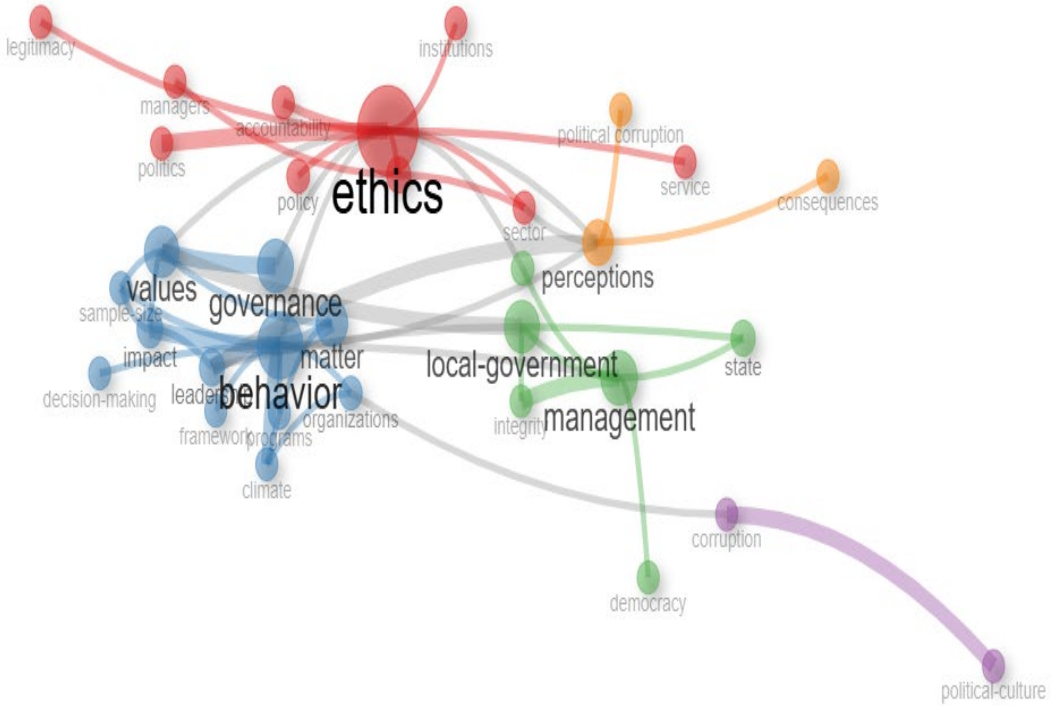
Şekil 2: Kelime Bulutu

Şekil 3: Kavram Ağacı

Şekil 4: Kavramsal Eşzamanlılık ağı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Antik Yunan'da erdemli olmak ve erdemli davranmakla anlam bulan etik kavramı, Orta Çağ'da insanın ilahi emirlere ve doğa kanunlarına uygun hareket etmesi gerekliliğiyle; 18. yüzyılda ise bireysel haklar, özgürlükler ve rasyonel düşünce ile ilişkilendirilmiştir. 19. yüzyılda J. S. Mill ve Bentham gibi düşünürler, etik kavramını toplumsal fayda ve azami mutluluk ilkesi üzerine inşa ederken, eylemlerin amacına değil, eylemi gerçekleştiren kişinin niyetine dayalı bir etik anlayış öne çıkmıştır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren ise mutlak doğruların yerine kültürel ve toplumsal dinamikleri ön plana çıkaran anlayış sonucunda etiğin evrensel bir ölçüt olmaktan ziyade, bireysel ve toplumsal değerlerin bir sonucu olduğu kabul görmeye başlamıştır. 21. yüzyılda bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yükselişi; bireysel etik, mesleki etik, örgütsel ve yönetsel etik gibi klasik kamu yönetimi alanları haricinde siberetik, biyoetik, çevre etiği gibi yeni etik türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Toplumsal alanda etik yönetim anlayışının şekillenmesi, siyasal alanda etik anlayışının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Siyasette etik düşüncesinin egemen olması ile yönetimde etik anlayışın önemi de ortaya çıkmıştır. Yönetsel etik kavramı hesap verebilirlik, şeffaflık, güven, adalet, sevgi, saygı, dürüstlük gibi değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Özel yönetim ile kamu yönetiminde de etik ilke ve değerler son yıllarda öncelenmeye başlanmıştır. Kamu yönetiminde etik anlayışın yasal ve kurumsal altyapısının oluşturulmasında, etik ilke ve değerlerin benimsenmesi, etik davranış ilkelerinin yasal düzenleme haline getirilmesi, liderlerden etik davranış göstermesinin beklenmesi ve etik kültürün kamuda kurumsallaşması önem arz etmektedir.

Geleneksel yönetim anlayışından yeni yönetim anlayışına geçiş ile kamuda özel sektör tekniklerinden yararlanılması gerektiği vurgusu dikkat çekmektedir. Etkinlik, verimlilik, etkililik ve kalite gibi

kavramların öncelendiği yeni yönetim anlayışının eksik bıraktığı etik kavramına son yıllarda daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Etik olgusu, güven, şeffaflık, demokrasi ve hesap verebilirlik gibi ilkelerle desteklenmektedir. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplini içerisinde etik hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adaletin, hakkaniyetin, eşitliğin, dürüstlüğün, liyakatin, güvenin ve sorumluluğun sağlanmasında kritik bir öneme sahiptir. Yerel yönetimler ve etik konusu ise başta siyaset bilimi ve kamu yönetimi olmak üzere sosyoloji, işletme ve şehir planlama gibi farklı disiplinlerce çalışılmış konulardan biridir.

Bilimsel literatürde bir konu hakkında en üretken yazar ya da yazarların belirlenmesine, bu konu hakkında en fazla çalışan ülkeler ve yayıncı kurumlar hakkında bilgi edinilmesine, farklı disiplinler tarafından konunun hangi boyutlarda ve kavramlarla ele alındığının istatistiki görselleştirme yoluyla ifade edilmesine yarayan bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışma sonucunda yerel yönetimler ve etik temalı yayınlarda etik, davranış, yönetim, yerel yönetim, eğitim, devlet, hükümet, değerler gibi anahtar sözcüklerin sıkça kullanıldığı belirlenirken, konuyla ilgili alanda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere'nin ve bu ülkelerdeki bazı üniversitelerin öncü rol oynadığı ve çalışmaların çoğunun yayın dilinin İngilizce olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, bu alanda gerçekleştirilen yayınların 2000 sonrası dönemde artmaya başladığı, 2010 sonrası dönemde ise hız kazandığı dikkati çekmektedir. Geleneksel yönetim anlayışından kopuşun arka planında yeni kamu işletmeciliği anlayışı ve Anglo-Sakson yönetim geleneğine sahip ülkeler olduğu gibi, yerel yönetimler alanında etik çalışmaların da İngilizce konuşan ülkelerde etkin bir şekilde yürütülüyor olması önemli bir husustur. Hem merkezî düzeyde hem de yerel düzeyde kamu hizmetlerinin sunumunda etkinlik, verimlilik, etkililik ilkelerinin yanında etik ilkesinin öncelenmesi gerektiği literatürde vurgulanmaktadır.

Öte yandan, konuyla ilgili alanda bugüne yapılmış yayınların ağırlıklı olarak klasik kamu yönetimi felsefesi içerinde yer alan etik davranış, etik değerler, yönetişim, yozlaşma, hesap verebilirlik, nesnellik, kamu yararı gibi kavramlarla birlikte ele alındığı dikkati çekmektedir. Yerel yönetimler ve etik konusunun; veri güvenliği ve gizliliği, bilgi güvenliği, siber güvenlik, büyük veri, yapay zekâ, dijitalleşme konuları çerçevesinde yeterli düzeyde ele alınmadığı bulgusu ortaya konulmuştur. Literatürde boşluğu doldurabilmek için devletin dijital dönüşümü dikkate alınarak, yerel yönetimler, dijitalleşme ve etik konularına odaklanılması önerilmektedir. Son olarak çevre bilinci ve farkındalığı, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, konuları ekseninde etik boyutu ile gerçekleştirilen çalışmaların çok sınırlı oluşu, konuyla ilgili literatürdeki önemli bir boşluğu işaret etmekte ve akademik alanda çalışma yapacaklara bu konular tavsiye edilmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazarlar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Akçay, F. (2020). Yerel Yönetimlerde Çalışanların Bazı Etik İlkelere İlişkin Etik Algısı: Aksaray Örneği. *Enderun*, 4(2), 47-64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/enderun/issue/57628/704529

Akdeniz, İ. (2019). Yerel Yönetimlerde Etik Kültürün Geliştirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, (112), 27-52. https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/61568/919286

Alibašić, H. (2022). *Ethics and Sustainability in Local Government*. In A. Farazmand (Ed.), Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance (pp. 4335-4339). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66252-3_3427

Alm, J.,Torgler, B. (2011). Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality. *Journal of Business Ethics*, 101(4), 635-651. https://doi.org/10.1007/s10551-011-0761-9

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for Comprehensive Science Mapping Analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007

Bayrak, T. (2022). Text Mining the Mission Statements of the Most Ethical Companies. *Data Technologies and Applications*, 56(5), 671-685. https://doi.org/10.1108/DTA-10-2021-0280

Beshi, T. D.,Kaur, R. (2020). Public Trust in Local Government: Explaining the Role of Good Governance Practices. *Public Organization Review*, 20(2), 337-350. https://doi.org/10.1007/s11115-019-00444-6

Böhm, S., Carrington, M., Cornelius, N., de Bruin, B., Greenwood, M., Hassan, L., Jain, T., Karam, C., Kourula, A., Romani, L., Riaz, S.,Shaw, D. (2022). Ethics at the Centre of Global and Local Challenges: Thoughts on the Future of Business Ethics. *Journal of Business Ethics*, 180(3), 835-861. https://doi.org/10.1007/s10551-022-05239-2

Chandler, J. A. (2008). Liberal Justifications for Local Government in Britain: The Triumph of Expediency over Ethics. *Political Studies*, 56(2), 355-373. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00700.x

Cooper, T. L. (2004). Big Questions in Administrative Ethics: A Need for Focused, Collaborative Effort. *Public Administration Review*, 64(4), 395-407. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00386.x

Coşkun, B.,Öztürk, N. K. (2002). Yerel Yönetimlerde Etkinlik ve Etik. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11(2), 73-88.

Cowell, R., Downe, J.,Morgan, K. (2011). The Ethical Framework for Local Government in England. *Public Management Review*, 13(3), 433-457. https://doi.org/10.1080/14719037.2011.553292

Çelik, A., Bilbay, Ö. (2017). Belediyelerin Sunduğu Hizmetlerde Etik Değerlerinin Önemi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(4), 443-454.

Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde etik ve yozlaşma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 265-289.

de Vries, M. S. (2002). Can you Afford Honesty?: A Comparative Analysis of Ethos and Ethics in Local Government. *Administration & Society*, 34(3), 309-334. https://doi.org/10.1177/009539902400387218

Demir, T., Reddick, C. G., Perlman, B. J. (2025). Mission Mystique? Exploration of Its Impact on Ethical Behavior of Managers and Employees. *Public Organization Review*. https://doi.org/10.1007/s11115-025-00812-5

Donthu N, Kumar S, Mukherjee D, Pandey N, Lim WM (2021) How to Conduct a Bibliometric Analysis: an Overview and Guidelines. *J Bus Res*, 133:285–296.

Downe, J., Cowell, R., Chen, A.,Morgan, K. (2013). The determinants of Public Trust in English Local Government: How Important is the Ethical Behaviour of Elected Councillors?, *International Review of Administrative Sciences*, 79(4), 597-617. https://doi.org/10.1177/0020852313501270

Eryılmaz, B.,Biricikoğlu, H. (2011). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 19-45. https://isahlakidergisi.com/uploads/2024/09/4.1yilmaz.pdf

Fidan, A. (2014). Analitik ve Sistematik Açıdan, Denetim Kavramına Etik ve Evrensel Yaklaşım. Kent Akademisi, 7(17), 1-8. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34392/379868

Gallahue, P. (2022). *Law and Public Administration Ethics*. In A. Farazmand (Ed.), Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance (pp. 7279-7283). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66252-3_1184

Grant, B.,Drew, J. (2017). *Ethical Issues in Australian Local Government*. In B. Grant ve J. Drew (Ed.), Local Government in Australia: History, Theory and Public Policy (pp. 327-356). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-3867-9_9

Grant, B.,Fisher, J. (2011). Public Value: Positive Ethics for Australian Local Government, *Journal of Economic and Social Policy*, 14(2), [118]-138. https://search.informit.org/doi/10.3316/ielapa.497197500477695

Güven, A.,Keskin, N. (2022). Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimlerde Etik Gereksinimi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 119-135. https://doi.org/10.56400/tarsusiibfdergisi.1095150

Huddleston, M. W. (1981). Comparative Perspectives on Administrative Ethics: Some Implications for American Public Administration. *Public Personnel Management*, 10(1), 67-76. https://doi.org/10.1177/009102608101000109

Jaiyen, T., Aimim-Tham, S., Nurmandi, A.,Mutiarin, D. (2020). How Do Ethics and Transparency Practices Work in Thailand's Local Governments? *International Journal of Public Sector Performance Management*, 6(3), 361-380. https://doi.org/10.1504/ijpspm.2020.107767

Kalkan, A.,Alparslan, A. M. (2009). Şeffaflık, İletişim ve Hesap Verebilirliğin Yerel Yönetim Başarılarına Etkileri. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1(1), 25-40. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/11347/135608

Kaypak, Ş., Bimay, M.,Yılmaz, V. (2024). Dijital Çağda Kamu Yönetimi ve Etik. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 3(9), 912-925. https://doi.org/10.26449/sssj.128

Menzel, D. C.,Benton, J. E. (1991). Ethics Complaints and Local Government: The Case of Florida. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 1(4), 419-436. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jpart.a037101

Moral-Muñoz JA, Viedma EH, Espejo ALS, Cobo MJ (2020) Software Tools for Conducting Bibliometric Analysis in Science: An Up-to-date Review. *El Profesional De La Información* 29(1):e290103. https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.03

Mozumder, N. A. (2018). A Multilevel Trust-based Model of Ethical Public Leadership. *Journal of Business Ethics*, 153(1), 167-184. https://doi.org/10.1007/s10551-016-3341-1

Özdemir, M. (2008). Kamu Yönetiminde Etik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(7), 177-193. https://dergipark.org.tr/en/pub/ijmeb/issue/54832/750717

Özer, M. A. (2012). Yerel Yönetimlerde Etik Dışı Davranışlar. *Kent Akademisi*, 5(12), 152-173. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34388/379851

Özer, Y. E. (2023). Post-Truth, Post-Truth Siyaset ve Yerel Düzeye Etkileri: Etik İlkeler Üzerinden Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (55), 365-377. https://doi.org/10.30794/pausbed.1123692

Polat, M. (2024a). Kamu Yönetiminde Algoritmaların Egemenliği: Algokrasi ve Tehditleri. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 194-219. https://doi.org/10.58307/kaytek.1495010

Polat, M. (2024b). Yapay Zekânın Denetimde Kullanılması ve Etik Sorunlar. *Sayıştay Dergisi,* (134), 395-423. https://doi.org/10.52836/sayistay.1554497

Polat, M.,Şahin, A. (2024). Bir İkilem Olarak Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Uyumu. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(47), 942-960. https://doi.org/10.18493/kmusekad.1458299

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25, 348-349.

Scholl, J. A., Mederer, H. J.,Scholl, R. W. (2022). *Leadership, Ethics, and Decision-Making*. In A. Farazmand (Ed.), Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance (pp. 7495-7504). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66252-3_2407

Segev, Elad (2021). *Semantic Network Analysis in Social Sciences*. London: Routledge. ISBN 9780367636524.

Sidgwick, H. (2022). *The Methods of Ethics*. DigiCat.

Sinclair, A. (1993). Approaches to Organisational Culture and Ethics. *Journal of Business Ethics*, 12(1), 63-73. https://doi.org/10.1007/BF01845788

Thompson, D. F. (1985). The Possibility of Administrative Ethics. *Public Administration Review*, 45(5), 555-561. https://doi.org/10.2307/3109930

Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39-50. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksuiibf/issue/10263/125872

Usta, S. & Kocaoğlu, M. (2015). Kamu Yönetiminde Etik Davranış İlkeleri: Kırşehir Belediyesi Çalışanlarının Etik Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve*

İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3). 153-173. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20858/223747

Usta, S. (2016). Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorunsal Olarak Çıkar Çatışması ve Kamu Görevi Sonrası İstihdam. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2), 1-17. https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/26359/278007

Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2014). *Visualizing Bibliometric Networks*. Springer.

Vyas-Doorgapersad, S.,Ababio, E. P. (2010). The Illusion of Ethics for Good Local Governance in South Africa. *TD : The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 6(2), 411-427. https://doi.org/doi:10.10520/EJC111910

Wedel, J. R., Shore, C., Feldman, G., & Lathrop, S. (2005). Toward an Anthropology of Public Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 600, 30-51. https://doi.org/10.1177/000271620527673

Yigitcanlar, T., Agdas, D.,Degirmenci, K. (2023). Artificial Intelligence in Local Governments: Perceptions of City Managers on Prospects, Constraints and Choices. *AI & SOCIETY*, 38(3), 1135-1150. https://doi.org/10.1007/s00146-022-01450-x

Yörükoğlu, F. (2012). Türkiye'de Metropoliten Yönetimler ve Etik Değerler Açısından Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 268-292. https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6154/82697

Zombeire, R. K., Mayanja, S. S.,Omeke, M. (2023). The Mediating Role of Nexus of Generative Influence in Relationship Between Regulative Framework and Ethical Performance in Local Governments. *Public Organization Review*, 23(4), 1695-1716. https://doi.org/10.1007/s11115-023-00718-0

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this research, it is aimed to contribute to the disciplines of local governments, political science and public administration by conducting a bibliometric analysis of academic studies on the theme of local governments and ethics, and to provide scientific clues about the future to academics, researchers and students who work or plan to work in the relevant field.

Research Questions:

- RQ1. What is the distribution of publications on the subject by year?
- RQ2. Who are the authors who have published the most and received the most citations in the relevant field?
- RQ3. Which institutions, sources and countries produce the most publications?
- RQ4. Which are the most commonly used keywords in publications?

Literature Review:

There are many studies in the literature on ethics and management in general, and local government in particular, written in Turkish and foreign languages. Academic studies on local governments and ethics generally focus on bureaucratic issues such as increasing transparency and accountability in local governments, establishing ethical standards and codes, the applicability and effectiveness of these rules, and the need for local governments to be fair and impartial while providing public services. In studies conducted using the bibliometric method, studies on public relations, marketing, tourism and sustainable development in local governments were encountered. No similar study was encountered on local governments and ethics. Therefore, it is hoped that this study will fill a neglected dimension and contribute to the field.

Methodology:

The dataset used in this study was scanned within all fields of the WoS database using the keywords ‘‘local government and ethics’’ and ‘‘municipality and ethics’’ from the data collection of Web of Science. In the second stage, the field restriction of “public administration” and “political science” within the WoS categories was applied in order to exclude out-of-field results related to the subject. Academic publications in the field of political science and public administration constitute the limitation of this study. In the import, processing and scientific visualization stages of the data, the Biblioshiny application, which includes analytics for four different levels of metrics (sources, authors, documents, link clustering) and structural triple analyses (conceptual, intellectual and social), was used. Unlike traditional methods such as bibliometric analysis, meta-analysis or systematic literature review, it undertakes a complementary role in the areas where these are lacking and provides benefits for researchers in identifying knowledge gaps, generating new research ideas and how these will contribute to the field.

Findings:

As a result of the limitations and analysis within the scope of the research, a total of 227 academic studies were reached in the WoS database on the subject of this study. These studies consist of 166 articles, 54 congress and conference proceedings, 10 book chapters, 7 early access studies, 6 editorial studies, 6 book reviews, 4 review articles and 1 book. The first publication on the subject was made in 1989. The number of publications gained significant momentum in 1999 and 2001. 2016 was the year with the most publications and the most citations with 37 publications and 108 citations. The most productive author is Tansu Demir, a faculty member at The University of Texas at San Antonio, with 8 publications on local governments and ethics. The most cited publication on the subject of local governments and ethics is the article titled ‘‘Toward an Anthropology of Public Policy’’ written by Wedel, J. R., Shore, C., Feldman, G., and Lathrop, S. and published in The Annals of the

American Academy of Political and Social Science in 2005. It is seen that the universities that produce the most publications and contribute the most in terms of the number of publications are ‘‘University of Birmingham’’ and ‘‘University of Texas System’’. The first two sources with the most studies are the journal titled ‘‘Advances in Social Sciences Education and Humanities Research’’ and the book of proceedings titled ‘‘Proceedings of the International Conference on Ethics in Governance’’. The United States ranks first in terms of publication productivity. The most frequently used keywords in 227 studies on local governments and ethics are ethics, behavior (attitude), management (governance), administration (business), local government, education, government, matter (issue) and values.

Discussion:

There is a strong connection between local governments and ethics. Local governments that provide public services must act in accordance with ethical principles in every respect. However, local governments frequently come to the agenda with ethical violations today. This situation increases the interest in ethics in local governments. Indeed, it is seen that many scientific studies on the theme of local government and ethics have been conducted in the literature. It is thought that if the suggestions presented in the light of the findings obtained from this study are implemented, the missing areas in the literature will be filled.

Conclusions:

As a result of the study, it was determined that keywords such as ethics, behavior, management, local government, education, state, government, values were frequently used in publications on the theme of local government and ethics, and it was revealed that the United States and England and some universities in these countries played a leading role in the field. On the other hand, while the publications made in the field to date on the subject are mainly addressed with concepts such as ethical behavior, ethical values, governance, corruption, accountability, objectivity, and public interest within the classical public administration philosophy, the very limited number of studies on artificial intelligence, digitalization, data privacy and security, gender, and climate change indicate a significant gap in the literature on the subject. The findings and evaluations of the study contribute to the disciplines of political science and public administration and provide important clues to academics, researchers, and students who plan to work in the relevant field.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 04.02.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 17.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Koldemir, B., Öztaş O. (2025).Coğrafi Bilgi Sistemleri Mekansal Analizi ile İstanbul Boğazı'nda Yaşanan Deniz Kazaları Üzerine Bir Araştırma, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3779-3803. https://doi.org/10.35674/kent.1633401

Coğrafi Bilgi Sistemleri Mekansal Analizi ile İstanbul Boğazı'nda Yaşanan Deniz Kazaları Üzerine Bir Araştırma

A Study on Maritime Accidents in the Istanbul Strait through Spatial Analysis with Geographic Information Systems

Dr.Öğr.Üyesi Birsen KOLDEMİR[1], Dr.Öğr.Üyesi Oğuzhan ÖZTAŞ[2]

öz

Çalışmanın amacı, İstanbul Boğazı'nda önceki yıllarda meydana gelmiş kaza verileri kullanılarak Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yardımı ile kaza yoğunluğuna bağlı öncelikli riskli bölgelerin belirlenmesidir. Yıllar içerisinde riskli bölgelerin sıralamasının değişimi analiz edilecektir. İstanbul Boğazı'nı alt bölgelere bölmek o bölgede meydana gelen kazaların oluş şekillerini belirlemeye ve sebep-sonuç ilişkilerini daha kolay analiz etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca daha dar alanlarda ilgili bölgenin özelliklerine uygun önlemler almayı kolaylaştıracaktır. Kaza verileri ArcGIS Pro yazılımı kullanılarak haritalandırılmış ve bu mekânsal veriler Kernel metodu ile analiz edilerek sonuçları yine bu haritalara işlenmiştir. İstanbul Boğazı'nın kuzey girişinde Türkeli Feneri-Anadolu Feneri ve güney çıkışında Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri arasında kalan alan çalışma alanıdır. Bu alan uzman görüşlerine dayanarak 5 bölgeye ayrılmıştır. 2001-2022 yılları arasında meydana gelen deniz olaylarına ait veriler kullanılmıştır. 22 yıllık ve son 13 yıllık kaza yoğunluklarının yaşandığı bölgelerdeki değişim karşılaştırılmıştır. Her iki zaman aralığı için B5 bölgesi "Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri" arasındaki alan en riskli bölge orak belirlenmiştir. Diğer bölgelerde ise kaza yoğunluğuna bağlı risk sıralamasının değiştiği belirlenmiştir. Kaza nedenleri ve kaza saatleri açısından yıllara bağlı değişimler analiz edilmiş, seyir emniyetini artırabilecek önerilere yer verilmiştir. Çalışma, zaman içerisinde riskli bölgelerdeki öncelik sıralamasını ve değişimini belirleyerek, İstanbul Boğazı'na hizmet verenlerin ve İstanbul Boğazı'nı kullananların seyir emniyeti için bölgesel bazda planlama yapmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Bilgi Sistemleri, Gemi Kazaları, İstanbul Boğazı, Kaza Yoğunluğu, Riskli Bölgeler.

ABSTRACT

This study aims to identify priority high-risk areas in the Istanbul Strait by analyzing past accident data using Geographic Information Systems (GIS) and evaluating accident density. The change in the ranking of high-risk areas over the years will be analyzed. Dividing the Istanbul Strait into sub-regions will help identify the patterns of accidents occurring in those areas and facilitate easier analysis of cause-and-effect relationships. It will also make it easier to implement measures tailored to the specific characteristics of each narrower area. Accident data were mapped using ArcGIS Pro software, and these spatial data were analyzed using the Kernel method. The study area covers the region between Türkeli Feneri –Anadolu Feneri at the northern entrance of the Istanbul Strait and Ahırkapı Feneri–İnciburnu Feneri at the southern exit. Based on expert opinions, this area was divided into five zones. Data from maritime incidents that occurred between 2001 and 2022 has been used. Changes in the areas with high accident density over the 22-year and the most recent 13-year periods have been compared. Zone B5 "defined as the area between "Ortaköy-Beylerbeyi and Ahırkapı Feneri–İnciburnu Feneri" was identified as the riskiest region. In other regions, it has been determined that the risk ranking based on accident density has changed. Changes in accident causes and accident times by year were analyzed, and suggestions were made to improve navigational safety. The study is expected to contribute to regional planning for navigational safety by identifying the prioritization and changes in high-risk areas over time, thereby assisting those who serve the Istanbul Strait and those who navigate through it.

Keywords: The Istanbul Strait, Maritime Accidents, Geographic Information Systems, Accident Density, Risky Areas

[1]**Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Istanbul Univerity-Cerrahpaşa,Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü,birsen.koldemir@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1614-6624

[2]Istanbul Gelisim University,Bilgisayar Mühendisliği Bölümü,ooztas@gelisim.edu.tr, ORCID:0009-0000-3381-5407

GİRİŞ

Türk Boğazları, kuzey-güney istikametinde İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'ndan oluşmaktadır (Dağkıran, 2024). Karadeniz'de kıyısı olan ülkeler, uluslararası deniz ticaretlerini gerçekleştirebilmek, Dünya limanlarına ulaşabilmek için Türk Boğazları'nı kullanmak zorundadır (Usluer, vd., 2022). Bölgedeki siyasi ve ekonomik konjonktür açısından da askeri ve stratejik önemi olan ticaret yoludur (Özbaş vd., 2013). Deniz yoluyla İstanbul Boğazı'ndan taşınan yük miktarı 2024 yılında 416.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (KEGM-a, 2024). İstanbul halkı ve İstanbul ticareti için vazgeçilmez olan bu bölge, şehir içi yolcu ve araç taşıyan gemiler tarafından günlük yaşamda yoğun olarak kullanılmaktadır (Koldemir, 2006). İstanbul Boğazı'ndan her gün ortalama 30 adet tehlikeli yük taşıyan gemi geçişi ve yerel trafiğin yoğunluğu; akıntı, bazı bölgelerin dar ve keskin kıvrımlı yapısı nedeniyle, Boğaz'ı kullanan deniz araçları seyir emniyeti açısından olumsuz etkilenmektedir (KEGM-a, 2024; Uğurlu vd., 2016).

İstanbul Boğazı'nda deniz araçları ile taşınan yolcu sayısı günde 300.000 kişiden fazladır. Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri incelendiğinde 2023 yılında İstanbul Boğazı'nı kullanan gemi sayısı 39.000 adettir (UAB a, 2024). Gemi büyüklüğüne paralel olarak taşınan yük miktarında da artış görülmektedir. İstanbul Boğazı'nı kullanan gemilerdeki büyüklük ve tonaj artışı seyir sırasında kaza meydana gelme olasılığını ve sonrasında yaratacağı olumsuz etkiyi artıracaktır (Çakır ve Kamal, 2021).
Gemiler, Boğaz'ın dar ve kıvrımlı yapısı nedeniyle 12 kez rota değiştirerek, zaman zaman 80 derecelik dönüşlerle, yüzey akıntısıyla hızlanarak veya akıntıya karşı koyarak seyrini tamamlamaktadır (UAB-b, 2024; Çeliker vd., 2021; Atasoy, 2008). İstanbul Boğazı'nın en derin yeri 110 m, sığ yeri ise 30 m üzerindedir (Ülker, 2023). Seyir sırasında arıza sebepli demir atma durumunda, akıntı da göz önüne alındığında geminin demir tutması zorlaşmaktadır (DEDER, 2024).

Kaza nedenlerinin başında insan hataları olduğu, bunu; teknik arıza, gemi personelinin uygulamaya direnç göstermesi, coğrafi koşullar şeklinde sıralandığı belirtilmektedir. (Erol ve Başar, 2015; Özdemir ve Güneroğlu, 2015). Diğer yandan kaza meydana geldiğinde sadece kazaya karışan gemilerin değil, bölgeden geçmeyi planlayan diğer gemilerin de geçişinde gecikmeler yaşanabilir. Taşımacılığın tüm tarafları bu gecikmeden olumsuz etkilenir (Tonoğlu vd., 2022).

Bu olumsuzlukların yanında yıllar içerisinde Boğaz Tüzükleri, Trafik Kontrol Merkezinin kurulması ve teknolojik donanıma sahip Gemi Trafik Hizmetleri, Yerel Gemi Trafiği İzleme Sistemi kaza sayılarını azaltmada katkı sağlamıştır (UAB-b, 2024). Ancak alınan önlemlere rağmen İstanbul Boğazı'nda kazalar yaşanmaktadır. Kazaların yaşandığı yerlere yönelik önlemlerin alınması önem arz ettiğinden çalışmada; kazalar açısından riskli bölgelerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Zaman içinde kazalar açısında riskli bölgeler değişmektedir (Ece, 2011; Özbaş vd., 2013). Çalışmada 2001-2022 ve 2010-2022 yılları arasındaki veriler kullanılarak yıllar içerisinde riskli bölgelerdeki değişim araştırılmıştır. İstanbul Boğazı'ndaki kaza yerlerine ait mekânsal verilerle Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımıyla kaza yoğunluk haritaları oluşturularak, risk düzeyleri belirlenmiş ve riskli bölge sıralaması yapılmıştır. Her iki zaman aralığı için B5 bölgesi "Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri" arasındaki alan en riskli bölge orak belirlenmiştir. Diğer bölgelerde ise risk sıralamasının değiştiği belirlenmiştir. Yıllar içinde meydana gelebilecek değişimler çerçevesinde kaza yoğunluğunun yaşandığı yerler önceden öngörülebilecektir. Böylelikle risk seviyesinin yüksek olduğu bölgeye odaklanılarak daha hızlı önlemlerin alınması sağlanabilecektir.

1. Literatür Taraması

İstanbul Boğazı'nda meydana gelen deniz kazalarına yönelik çalışmalarda; kaza nedenleri, kazaların meydana geliş şekilleri araştırılmıştır. Kaza sonrası meydana gelebilecek kirliliğe yönelik simülasyon ile kazaların yarattığı etkiler ele alınmıştır. Örs (2003) İstanbul Boğazı'nda meydana gelebilecek petrol dökülmesini gerçek zamanlı olarak simülasyonu yapılmıştır. Çalışmada, akıntı ve meteorolojik koşulların etkisiyle birkaç saat içinde Boğaz'ın büyük bir kısmına petrol dağılımının olacağı tespit

edilmiştir. Bunun da İstanbul Boğazı'na, Türkiye'ye ve bölge ekonomisine olumsuz etkisi olacağı ifade edilmiştir. Akten (2004) İstanbul Boğazı'ndaki gece ve gündüz seyri arasındaki farkı ve gece seyrinin daha fazla kazaya neden olduğunu ortaya koymuştur. Özbaş vd. (2013) çalışmada İstanbul Boğazı'ndaki uğraksız gemi trafiği için simülasyon modeli geliştirilmiştir. İstanbul Boğazı transit gemi trafiği 2007 yılı verileri kullanılarak çeşitli senaryo analizleri ile risk oranları azaltılmış, talebe bağlı olarak yerel trafiğin artırılması ile de kaza olasılığı artmıştır. Ece (2011) çalışmasında 1982 ile 2008'yılları arasındaki veriler ele alınarak, kaza zamanı, kaza yılı, kaza yeri değişkenleri ile kaza nedenleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. En çok kazanın yaşandığı yer Ortaköy, Çengelköy ile Yeniköy, Paşabahçe arasındaki bölge olarak belirlenmiştir. Çalışmada bölgenin en riskli yer olarak belirlenmesinin nedeninin Boğaz'ın en dar yeri olduğu ifade edilmektedir. Erol ve Başar (2015) çalışmada 2001-2009 yılları arasında Türk Arama ve Kurtarma Bölgesinde meydana gelen 1.247 deniz kazasını incelemiştir. Veriler frekans analizi ile sıralanmış, Karar Ağacı yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Gemi kazalarının birçoğu (% 60) insan hatasından kaynaklandığı, Türk Arama ve Kurtarma Bölgesinde insan hatalarının neden olduğu kazaların çoğunun İstanbul Boğazı'nda gerçekleştiği belirlenmiştir. Uğurlu vd. (2016) Türk Boğazları'nda 2001 ve 2010 yılları arasında meydana gelmiş 850 kazayı incelemiştir. Analytic Hierarchy Process (AHP) kullanılarak kaza nedenleri belirlenmiş, gemi personelinin güvenliği için önerilerde bulunmuştur. Erol vd. (2017) İstanbul Boğazı'nda meydana gelen deniz kazalarına ait nitel ve nicel değerlendirmeleri içermektedir. Meydana gelen deniz kazalarını yapay sinir ağları-bulanık ve genetik olarak bulanık sınıflandırıcılara dayalı yöntem kullanılarak analiz edilmiştir. Sorunların azalması ve güvenlik seviyesinin artması için hava koşullarının ve gemi kapasitelerinin dikkate alınması önerilmektedir. Gemi büyüklüğünün riski olumsuz etkilemesi nedeniyle, Boğaz geçiş yönergelerine uyulmasının risk güvenlik seviyesini artıracağı sonucuna varılmıştır. Maltaşı vd. (2019) kaza kara noktalarının belirlenmesine yönelik çalışmalarında, K-ortalama kümeleme yöntemi ile her bir verinin kendisine en yakın ortalamaya atanarak kaza kara noktalarının kümelenmesi sağlanmıştır. Kazaların yaşandığı kritik yerlerin belirlenmesinde Bozkurt ve Yılmaz (2020) kaza sayısı metodu, kaza oranı metodu ve sayı-oran metodunun en yaygın kullanıldığını ifade etmektedir. Rong vd. (2021) çalışmada mekânsal korelasyon analizi ile Portekiz kıyılarındaki çarpışma kümelenmelerine ait haritalandırma ile çarpışma riskinin güçlü bir şekilde konuma bağlı olduğunu ifade etmektedir. Farklı çarpışma tiplerinin aynı sıcak noktalarda yer aldığı ve araştırma bölgesinde 4 sıcak noktaya ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Uğurlu vd. (2020) çalışmada Karadeniz'de meydana gelen kazalar Coğrafi Bilgi Sistemi, İnsan Faktörü Analizi ve Sınıflandırma Sistemi (HFACS) ve Bayes Ağı modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bayar ve Akan (2021) çalışmasında Türk Arama ve Kurtarma Bölgesi'nda yat gezi ve eğlence teknelerine ait kazaları incelemeye almıştır. Kaza tipleri ile mevsimin, zamanın, gemi tiplerinin ilişkileri analiz edilmiştir. Isnan vd. (2021) Malezya sularında 2016-2019 yıllarındaki kazalar CBS mekansal analizi ve Çekirdek Yoğunluk Analizi kullanılarak deniz kazaları açısından hassas alanları belirlenmiştir. 2018 yılında kazaların yüksek oranda Singapur Boğazı ve Sarawak karasularında meydana geldiği, yüksek riskli ve çok yüksek riskli yerlerin Malakka Boğazı ve Singapur Boğazı olduğu sonucuna varılmıştır.

Atalar (2021) çalışmasında Türk Boğazları'nda risk faktörlerinin sektörel bazda değerlendirmesini yapmıştır. Ülker (2023) çalışmasında sektörel bazda analizin önemini vurgulayarak, Sektör Kandilli'de seyir emniyetini etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Aydoğdu vd. (2012) çalışmalarında Sektör Kadıköy'ü 3 bölgeye ayırarak yerel trafikten kaynaklanan riskleri azaltmak için Yerel Trafik Ayırma Planları (LTSS) önererek, çevresel stresi azaltmayı ve seyir emniyetini artırmayı amaçlamışlardır. Aydoğdu (2014) çalışmasında İstanbul Boğazı'nı 3 bölgeye ayırarak, bu bölgelerdeki kaza istatistikleri ile uzmanların risk algısı sıralamasını analiz etmiştir. Tonoğlu vd. (2022) çalışmada risk analizi kapsamında Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve Oransal Risk Değerlendirme Tekniği kullanılarak hibrit bir yaklaşım geliştirilmiş, Türk Boğazları'ndan geçen her bir Gemi Trafik Hizmetleri sektöründe farklı risklerle karşı karşıya kalındığı sonucuna varılmıştır. Yıldız vd. (2021) çalışmalarında İstanbul Boğazı tanker kazalarının meydana gelme olasılığının en yüksek olduğu alanlar Çekirdek yoğunluk analizi yöntemi ile belirlenmiştir. 2003-2018 yılları arasında meydana gelen tanker kazaları raporları ele alınmıştır. İstanbul Boğazı'ndaki bu kazaların risk haritası oluşturularak, çevresel faktörler senaryolaştırılarak petrol kirliliğinden etkilenebilecek deniz ve kıyı bölgeleri incelenmiştir. Balık vd. (2022) çalışmada İstanbul Boğazı'nda gemi bekleme süreleri incelenmiş, 2010 ile 2019 yılları arasında ortalama gemi bekleme süresinin 13,9 saat olduğu

belirlenmiştir. En çok bekleme süresi 2017 yılında 19,8 saat olduğu görülmüştür. Yıldız vd.(2022) çalışmalarında İstanbul Boğazı ve Dover Boğazı'nda çatma, çatışma, karaya oturma ve batma kazalarına ait kaza yoğunluk haritaları üretilmiştir. Ayrıca kazaların türü, şiddeti, günün zamanı ve meydana geldiği mevsim faktörleri arasındaki ilişki Ki-Kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir. Yorulmaz ve Sezen (2023) çalışmasında denizcilik alanında yaşanması muhtemel iş kazalarının önlenebilmesi için risk analiz yöntemlerini karşılaştırarak Fine Kinney yöntemini kullanmıştır. Yöntemin denizcilik alanında kullanımının uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Ünlügençoğlu (2024) Türk karasularında 2016-2022 yılları arasında meydana gelen 498 kaza; kaza mevsimi, kaza türü, gemi türü, kazanın meydana geldiği bölge, gemi tonajı, gemi boyu ve yaralı sayısı parametreleri analiz edilmiştir. Kaza nedeni olarak ilk sırada %34 ile gemi/ekipman arızası, ikinci sırada %32,5 ile çatma/çatışma olduğu görülmüştür. Kazaların meydana geldiği bölgeler incelendiğinde ilk sırada %72,7 ile Türk Boğazları Sistemi, ikinci sırada %10,6 ile Akdeniz olarak belirlenmiştir. Medda vd. (2024) deniz kazaları için risk tahmini için kullandığı modelde 2010-2019 yılları arasında tehlikeli yüklerin karıştığı deniz kazalarına ait veriler kullanılmıştır. Makine öğrenimi tekniği ve Fourier dağılımına dayalı ikili bir yaklaşım uygulanmıştır. Yıldız vd. (2024), çalışmalarında dar su yollarındaki kaza risklerini tahmin etmek için İnsan Faktörleri Analizi ve Sınıflandırma Sistemi (HFACS) ile Bayes Ağları'na dayalı dinamik bir hibrit model önerilerini İstanbul Boğazı özelinde uygulamışlardır. Bayes Ağı içindeki koşullu olasılıkları doğrulamak ve geliştirmek için 19 uzman görüşü alınmış, 2004-2021 yılları arasında meydana gelen 240 gemi kazası incelenmiştir. Oluşturulan model doğrultusunda senaryo sonuçları analiz edilmiştir.

Li vd. (2025) deniz kazası sonucunu ve kaza faktörleri arasındaki ilişkiyi modellemek için; çoklu ölçeklerde mekânsal değişimi ele alan MGWR (Multi-scale Geographically Weighted Regression) ile çoklu lineer regresyon MLR (Multiple Lineer Regression) yöntemleri kullanılmıştır. İki yöntemde de batma/devrilme, sıvı yük gemisi ve brüt tonajın en kritik faktörler olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, deniz kazasına neden olan faktörlerin, farklı yerlerdeki deniz kazası sonuçlarına farklı etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Kümeleme analizine dayalı modellerin deniz kazalarını tahmin etmek ve önlemek için kullanıldığı, özellikle çevresel faktörlerin etkisinin fazla olduğu durumlarda risk yönetimi için uygulandığı belirtilmektedir (Sun vd, 2025). Sun vd, (2024) kendi kendini organize eden veri analizi algoritması (ISODATA) ile geçmiş verileri kullanarak kara noktaları belirlemiştir. Yüksek riskli alanları değerlendirerek acil durum kaynak tahsisi önermektedir. Bu yaklaşım ile operasyonda gemi planlama problemine çözüm sunulmaktadır. Riskli alanları değerlendirmek ve sınıflandırmak için entropi ağırlık yöntemi kullanılmıştır. Sun vd, (2025) deniz kazalarını kara nokta kümelemesine dayalı arama kurtarma optimizasyonu yapılmasını amaçlayan çalışma yapmıştır. Geçmiş kaza verilerindeki kaza yerleri, kaza sayısı, hava durumu gibi bilgileri içeren bir veri seti kullanılarak kaza kümelemesi için uygun algoritma parametreleri seçilerek kaza kara noktaları belirlenmiştir. Ağırlık K-ortalamalar algoritması kullanılmıştır.

2. Metot

2.1 İstanbul Boğazı

Türk Boğazları, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nden gemilerin geçiş alanı ile bu alanı çevreleyen kıyı şerididir (DTDT, 2001; DTDY, 2024). İstanbul Boğazı'nda COLREG kurallarına göre deniz trafiğine hizmet vermek için sektörler tahsis edilmiştir (Dağkıran, 2024). Sektörlerin ayrımı; ait olduğu bölgenin gemi trafiği ve yönetimi, çevre ve coğrafi koşullar dikkate alınarak yapılmıştır.

Şekil 2.1 İstanbul Boğaz'ı Gemi Trafik Hizmetleri Sektörleri (KEGM-b, 2021)

İstanbul Boğaz'ı Gemi Trafik Hizmetleri Şekil 2.1'de görüldüğü gibi 3 sektör olarak Boğaz'dan geçen gemilere hizmet vermektedir. Bunlar Türkeli, Kandilli ve Kadıköy sektörleridir.

Sektör Türkeli: İstanbul Boğaz'ın kuzey girişi ile Dikilitaş Feneri-Anadolu Kavağı Burnu arasındadır. Boğaz'ın bu bölümü 3,55 deniz mili uzunluğunda olup kuzey rüzgarlarından, akıntıdan ve Karadeniz'den gelen dalgalardan en çok etkilenen bölgedir (Akten 2004; Tonoğlu vd. 2022). Büyükliman ve Dikilitaş sığlıkları kış aylarında özellikle rüzgarın kuvvetiyle seyri olumsuz etkilemektedir (Cömert, 2013).

Sektör Kandilli: Dikilitaş Feneri-Anadolu Kavağı Burnu ile 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne kadar olan kısmı kapsar. Yaklaşık 9,6 deniz mili uzunluğundadır. Sektörün en dar yeri Kandilli-Bebek hattı 700 m'dir (Tonoğlu vd. 2022). Dar kanal yapısı, akıntı ve keskin dönüşler seyri olumsuz etkileyen nedenlerdir. Dönüşlerin en önemlileri Aşiyan-Kandilli arasındaki 45°'lik dönüş ve Yeniköy-Beykoz arasındaki 80°'lik dönüşlerdir (Ülker, 2023).Bu keskin dönüşler seyir sırasında kör noktalar yaratmaktadır (Akten 2004).

Sektör Kadıköy: Kuzey sınırı 15 Temmuz Şehitler Köprüsü üzerinde, güney sınırı ise Marmara Denizi'ndedir. Yaklaşık 3,45 deniz mili uzunluğundadır (Ülker, 2023). Trafik Ayrım şeridinin en dar yeri, 575 metre genişliğindeki 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'nün altıdır. Bu darlık, özellikle büyük gemilerin geçişi sırasında manevra zorluklarına yol açabilmektedir. Haydarpaşa mendireği önündeki sığlık ve Kızkulesi dikkat edilmesi gereken noktalardır (Cömert, 2013).

Boğaz'da seyir emniyeti etkileyen çevresel faktörlerin başında, su seviyesi, yoğunluk farkı, tuzluluk ve rüzgarın etkisiyle oluşan değişken akıntı rejim gelmektedir (Cömert, 2013). Karadeniz'den Marmara Denizi'ne akan yüzey akıntısı, Boğaz'ın ortalarına doğru hızlanır ve özellikle Beylerbeyi (4-5 knot), Akıntıburnu, Kandilli ve Sarayburnu'nda (3-4 knot) en yüksek hızlara ulaşır. Bu burunların güneyindeki koylarda akıntının etkisiyle girdaplar oluşabilmektedir. Kuzeyli rüzgarların artması ve Karadeniz'in su seviyesinin yükselmesiyle akıntı hızı 7-8 knota kadar çıkmaktadır (Tonoğlu vd. 2022; Ülker, 2023; Dağkıran, 2024). İstanbul Boğazı'ndaki en riskli bölgeler sığ sular nedeniyle Sarayburnu, Kızkulesi, Umuryeri, Yeniköy, Büyükliman, akıntılar nedeniyle Salacak, Kandilli ve Arnavutköy, burunlar nedeniyle Kanlıca ve Yeniköy, Bebek, İstinye, Beykoz, Tarabya ve Kızkulesi ile Kuruçeşme ve Dikilitaş iskeleleridir (Aydoğdu, 2022).

2.2 İstanbul Boğazı'nda Deniz Trafiği

İstanbul Boğazı'nda 1982 yıllarına kadar "Sol Seyir Düzeni", 1982'den günümüze kadar "Sağ Seyir Düzeni" ile geçiş yapılmaktadır. Tablo 2.1'de verilen İstanbul Boğazı geçiş istatistikleri incelendiğinde geçen gemilerin yıldan yıla artış gösterdiği görülmektedir (UAB-a, 2024). 2008 deki küresel ekonomik kriz sonrası ve Covit-19 döneminde İstanbul Boğazı'ndan geçiş yapan gemi sayılarında azalma görülse de, geçen gemilerin büyüklüğünde artış meydana gelmiştir. Gemi büyüklüğündeki artış taşınan yükünde artışına neden olmakta, bu durum seyir emniyeti açısından kaza riskini artırmaktadır.

Tablo 2 1 2006-2023 Yılları Arası İstanbul Boğazı'nı Kullanan ve Kılavuz Alan Gemi Sayısı

Yıllar	İstanbul Boğazı Geçişleri	Kılavuz Alan Gemi Sayısı
2010	50.871	26.035
2011	49.798	26.011
2012	48.329	24.812
2013	46.532	24.023
2014	45.529	24.508
2015	43.544	23.349
2016	42.553	22.356
2017	42.978	24.059
2018	41.103	23.565
2019	41.112	26.632
2020	38.404	24.754
2021	38.551	25.357
2022	35.146	23.380
2023	39.000	25.337

Kaynak: UAB-a, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024

İstanbul Boğazı'nı kullanan gemilerin kılavuz alma sayısı incelendiğinde yıllar itibariyle iniş çıkışlar görülmektedir. İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerin kılavuz almama oranı %50'lerden, %40'lara gerilemiştir. 250-300 m arası büyüklükteki gemilerin kılavuz alma sayılarında artış görülse de, daha küçük gemilerin kılavuz alma sayıları yıllar itibariyle ciddi düşüş kaydetmiştir (UAB-a, 2024). Bu durum Trafik Ayrım Şeridinde seyir emniyetini azaltmaktadır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın yayınladığı dokümanda; tüm denizlerimizde meydana gelen kaza türleri incelenmiş ve Tablo 2.2'de verilmiştir. 300GRT üzeri deniz araçlarının karıştığı kaza olaylarına ait verilerden ilk 3 sırayı alan kaza türü itibariyle kaza olayları sıralaması aşağıdaki tabloda oluşturulmuştur. 2017-2019 yılları arasında çatma/çatışma ilk sırayı alırken, 2021-2023 yılları arası makine arızasının ilk sıraya geçmesi dikkat çekicidir. Töz vd.(2022) çalışmalarında çatma/çatışma kazalarının nedenleri ve olayın meydana gelmesindeki etkiyi araştırmışlardır. Çatışmada üzerinde en büyük etkiye sahip olan faktörlerin navigasyon araçlarının kötü kullanımı, COLREG Kural-5 (Gözetleme) esas alınarak güvenli bir navigasyon nöbeti tutma yetersizliği olduğu belirtilmiştir.

Tablo 2. 2 2017-2023 Yılları Arası Denizlerimizdeki Kaza Türleri Sıralaması ve Kaza Sayıları

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
300GRT üzeri araçların kaza türü sayısı	Çatma/çatışma: 42 Karaya Oturma:10 Batma :10	Çatma/çatışma: 17 Karaya Oturma:10 Yangın :5	Çatma/çatışma: 42 Makine Arızası:18 Karaya Oturma:10	Çatma/çatışma: 32 Makine Arızası:26 Yangın :9	Makine Arızası:21 Çatma/çatışma: 8 Karaya Oturma:7	Makine Arızası:22 Çatma/çatışma: 12 Yangın :3	Makine Arızası:49 Çatma/çatışma: 35 Karaya Oturma:14

300GRT üzeri kazaya karışan deniz aracı sayısı	86	45	87	86	51	43	124
18 GRT üzeri kazaya karışan deniz aracı sayısı	12	61	115	110	89	52	142

Kaynak: UAB-c, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024

UAB-c (2024) raporda; 18 GRT üzeri kazaya uğrayan deniz araçlarının yıllar itibariyle değişimi: 2018 yılında 61, 2019 yılında 115, 2020 yılında 110, 2022 yılında 52 deniz aracı olduğu ve azalma eğiliminde olduğu, 2023 yılında ise 3 kart artarak 142 deniz aracı olduğu belirlenmiştir.

2.3 Kazaların Meydana Gelmesinde Rol Oynayan Faktörler

Gemi operasyonları ve gemi seyri, karada gerçekleşen birçok farklı sektör operasyonlarına göre daha fazla risk içermekte ve beraberinde kazalar meydana gelmektedir. Gemilerin denizlerde yarattığı tehlike karmaşık ve çok boyutludur. Tehlike, bir olayın veya durumun potansiyel olarak zarar verme yeteneğidir (Olgaç, 2021). İstanbul Boğazı'nı kullanan gemilerin varlıklarından ve faaliyetlerinden kaynaklı meydana gelebilecek potansiyel tehlikeler; çatma/çatışma tehlikesi, karaya oturma tehlikesi, yangın/patlama tehlikesi, kirlilik tehlikesi, makine arızaları, insan sağlığı ve güvenliği tehlikeleri, aşırı hava koşulları, yük kaybı tehlikesi şeklinde sıralanabilir (Ece, 2011; Ülker, 2023). Risk, bir tehlikenin gerçekleşme olasılığı ile bu tehlike gerçekleştiğinde ortaya çıkacak sonuçların (zararın) şiddetinin birleşimidir (Yorulmaz ve Sezen,2023). Seyir sırasında gemilerin yarattığı tehlikeler, çeşitli faktörlerin etkisiyle riske dönüşür veya riskin seviyesini artırır. Bu faktörler;

İnsan Faktörü: Yorgunluk ve dikkatsizlik, eğitim ve deneyim eksikliği, iletişim hataları, kurallara uymama, yetersiz gözetim ve denetim.

Çevresel Faktörler: Meteorolojik koşullar, deniz akıntıları ve dalgalar, dar su yolları ve yoğun trafik (Atalar, 2021; Ülker, 2023).

Teknik ve Donanımsal Faktörler: Gemi yaşı ve bakımı, navigasyon cihazlarının eksikliği/arızası, manevra kabiliyeti, yük türü ve özelliği.

Operasyonel ve Yönetimsel Faktörler: Yetersiz risk yönetimi, acil durum planlarının yetersizliği, yükleme ve istifleme hataları şeklindedir (Dağkıran, 2024).

Gemiler yüksek düzeyde ileri teknolojilerle donatılmış olsa da, insan faktörü kazaların başlıca sebebidir (Asyalı ve Kızkapan, 2012). Oluseye ve Ogunseye (2016) çalışmalarında deniz kazalarının başlıca nedeni olan insan hatasının alt faktörlerini; mürettebattaki bilgi eksikliği, hatalı kararlar, iletişim eksiği, mürettebat yorgunluğu ve kurallara veya verilen göreve uymayan asi davranışlar şeklinde sıralamışlardır. Pense (2018) çalışmada çatma/çatışma ve karaya oturma kazalarında %90 oranında insan faktöründen kaynaklandığını belirtmiştir. (Tunçel (2020) çalışmasında seyir kurallarına uymama insan faktörlerinde sık karşılaşılan durum olduğunu, güvenlik prosedürlerine ve uluslararası düzenlemelere (COLREG) riayet etmemenin çatışma kazalarına neden olduğunu belirtmektedir. Deniz kazalarına yol açan nedenlerin istatistiksel analizi konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Fan vd., (2020), çalışmasında kaza nedenlerini; insan hataları, doğa koşulları, teknik arızalar ve mekanik arızalar şeklinde sıralamaktadır. İstanbul Boğazı'ndaki kazaların nedenleri incelendiğinde; insan hatasının %64 değeri ile birinci sırada olduğu, teknolojik gelişmelere rağmen birinci sırada yer almaya devam ettiği ifade edilmektedir (Koldemir, 2006). Ece (2021) çalışmasında 1994-2019 yılları arasında meydana gelen

kazalarda çarpışmaları % 54,7'sinin insan hatası, karaya oturmaların % 22'sinin insan hatası olduğunu belirlemiştir (Ece, 2021).

2.4 Çalışma Kapsamı

Literatür taramasında Türk Boğazları'nda seyir emniyetinin artırılmasına, kazanın meydana gelmesinde rol oynayan faktörlerin belirlenmesine ve kaza sonrası meydana gelen kayıpların incelenmesine yönelik çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetlerinin hizmet alanındaki bölgeler meteorolojik koşullar, deniz akıntıları ve dalgalar, dar suyolları ve yoğun trafik vb. çevresel faktörler bakımından birbirinden çok farklı özelliklere sahiptir (Atalar 2021; Ülker 2023). Özellikle İstanbul Boğazı'nda seyir yapan gemiler için akıntı rejimi, coğrafi darlıklar, keskin dönüşler, kör noktalar, kıyı aydınlatması, sığlıklar, batıklar ve balıkçı tekne trafiği gibi çeşitli risk faktörlerinin bulunduğunu ve bu faktörlerin her sektörde farklı yoğunluk ve özellikler gösterdiği vurgulamaktadır (Tonoğlu, vd., 2022; Akten, 2004; Aydoğdu, 2012; Aydoğdu, 2014).

İstanbul Boğazında sektörleri daha fazla alt bölgelere ayırmak, bölgesel olarak seyir emniyetini etkileyen faktörleri belirlemeyi ve bu yönde tedbir alınmasını kolaylaştıracaktır. Bu yönde çalışmamızda İstanbul Boğazı'nda kazalara sebep olan faktörlerin farklı sektörlerde farklılık göstermesi nedeniyle; çalışma alanı olarak "İstanbul Boğazı kuzey-güney yönünde Türkeli Feneri – Anadolu Feneri ile Ahırkapı Feneri – İnciburnu Feneri" arasında kalan alan belirlenmiştir. Bu alan alt bölgelere ayrılarak çalışılacaktır.

16,6 mil uzunluğundaki alanın bölgelere ayırma çalışması İstanbul Boğaz'ı konusunda görev yapmış, idari ve uygulama alanında uzman kişilerin görüşleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşleri maksimum ortak noktada birleşerek, çalışma alanı belirlenmiş ve bu alanda bölgeler oluşturulmuştur. Boğaz'ında seyir güçlüğü, oşinografik ve coğrafi farklılıklar göz önüne alınmıştır. Kuzey ve güneyde bulunan demir yerleri de İstanbul Boğazı olarak adlandırılmakla birlikte (Şekil 2.1), bu çalışma koordinatları içinde yer almadığından demir sahasında oluşan kazalar çalışmaya alınmamıştır. Toplam 1013 olay yeri incelenerek 256 kazaya ait veri çalışmaya dahil edilmiş, veri setindeki hatalı ve sınırların dışında kalan kazalar değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Tablo 2.3 Çalışma Alanı Başlangıç /Bitiş Koordinatları

Sınırlar		Avrupa Yakası		Anadolu Yakası	
		Boylam E LON	Enlem N LAT	Boylam E LON	Enlem N LAT
1	Kuzey Sınır	29.1153011591	41.2334715979	29.1520209694	41.2175151699
2	Güney Sınır	28.9850396248	41.0063150885	41.0063150885	40.9873572829

Çalışma alanı, uzman görüşlerine dayanarak ve 5 bölge olarak belirlenmiş ve bunların başlangıç/bitiş yerleri Tablo 2.3'te verilmiştir. Bölge 1 (B1): "Türkeli Feneri-Anadolu Feneri/ Rumeli Kavağı-Anadolu Kavağı", Bölge 2 (B2): "Rumeli Kavağı-Anadolu Kavağı/ Kalender-Beykoz", Bölge 3 (B3): "Kalender-Beykoz/Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı", Bölge 4 (B4): "Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı/ Ortaköy-Beylerbeyi" ve Bölge 5 (B5): "Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri" sınırlarını kapsamaktadır. Kuzeyden hareketle B1bölgesi Sektör Türkeli'nin içinde, B2, B3 ve B4 bölgeleri Sektör Kandilli'ye yaklaşık olarak paralel ve B5'de Sektör Kadıköy'ün içinde yer almaktadır.

Uğurlu vd., (2015) ve Büber ve Töz, (2019), çalışmalarında 10 derecelik poligonlarda kaza yoğunluğuna ait alanları belirlemişlerdir. Bu poligonlarda 4 risk düzeyi tanımlanmıştır. Kaza sayısına bağlı olarak; çok yüksek risk >9, yüksek risk:6-9, orta risk:3-5 ve düşük risk: 1-2 şeklinde ölçeklendirilmiş ve risk bölgeleri tanımlamışlardır. Isnan vd., (2021), Çekirdek Yoğunluğu Fonksiyonu analizi sonucu, kazaların riskini belirtmek için en yüksekten en düşüğe farklı kontur tiplerini üretmişlerdir. Kaza sayısına bağlı olarak:

çok yüksek risk >6, yüksek risk:5, risk:4, orta risk:3, düşük risk:2, çok düşük risk <1 şeklinde 6 risk düzeyi tanımlanmıştır. Ülker, (2023) çalışmasında Sektör Kandilli'de karaya yakın geçiş ve bank etkisi nedeniyle 4 bölge belirlemiş ve kazaya sebep olan faktörlere ait ağırlıkları değerlendirmiştir.

2.5 CBS Mekansal Analizi

Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS), mekânsal/konumsal verilerin dijital ortamda coğrafi harita üzerinde işlenmesine ve konuma dayalı problemlerin analizinin yapılmasını sağlayan yöntemdir (Olgaç, 2021). CBS ile dijital veriler sorgulanabilir, analiz ve raporlama yapılabilir (Çelebi, 2014). Veriler mekânsal olması yanında ayrıca zamana bağlıdır. Elde edilen sonuçlar paydaşlar tarafından paylaşımı söz konusu olduğu durumda, internet tabanlı olan sistem sayesinde kolaylıkla paylaşım gerçekleşebilecektir (Durduran vd., 2011). Savunma sanayiinde, Emniyet Teşkilatında, sağlık alanında, jeoloji, tarım, ulaştırma ve altyapı projeleri gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemlerine ait yazılımlar kazalara ait yoğunlukların belirlenmesine ve yeni analizlerin yapılabilmesine imkan sağlamaktadır (Bozkurt ve Yılmaz, 2020). Farklı mekânsal veriler ve nitelikler içeren farklı harita katmanları tek bir harita üretmek için birleştirilebilir (Isnan vd., 2021).

Uğurlu vd., (2015) CBS kullanarak konumsal analiz yapmışlardır. Dünyadaki Petrol tankerleri kazaları için en yüksek kaza oranına sahip alanları belirlemişlerdir. Çalışmada en yüksek riskli alanların Singapur Boğazı ve Öresund, yüksek riskli alanların ise Bristol Kanalı, Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı, İstanbul Boğazı olduğunu belirlemişlerdir. Büber ve Töz (2019) Ege Denizi'nde gerçekleşen 106 deniz kazasına ait verileri coğrafi bilgi sistemlerini kullanarak analiz etmişler ve Ege Denizi'ndeki kaza riskine sahip bölgeleri ortaya çıkarmışlardır (Büber ve Töz, 2019). Çanakkale Boğazı'na ait deniz kazası risk haritası oluşturmak için 2007-2018 yılları arasında Çanakkale Boğazı'nda gerçekleşen 162 deniz kazasını coğrafi bilgi sistemlerini kullanarak analiz etmişlerdir (Bayazit vd., 2020).

Veriler ArcGIS Pro yazılımı kullanılarak altlık harita oluşturulmuş ve Kernel yoğunluğu yöntemi ile analiz edilerek harita üzerine işlenmiştir (ArcGIS Pro). Bu yöntem tanımlı bir yarıçapa sahip çember içerisine düşen noktaların yoğunluğu ile çember merkezinden uzaklaştıkça değişen noktasal yoğunluğu gösterir (Alkan vd., 2024, Şener ve Tanrıöver, 2023). Kernel yoğunluğu belli bir bant genişliği yarıçapındaki çember içerisinde kalan noktasal yoğunluktur. Noktasal verilerin konumsal modelinin görüntülenmesi ve araştırılmasında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. (Çolak ve Çan, 2007). Kernel yoğunluğu yönteminde noktaların bulunduğu alan ızgara biçiminde karelerle bölünmekte ve her kare içerisine düşen noktaların sayısına bağlı histogram ile yoğunluk belirlenmektedir. Kernel yoğunluk analizinde noktaların dağılım sıklığı, karelerin gözlenen frekans dağılımı ile beklenen değerinin karşılaştırılması yapılır. Yoğunluk analizi, noktasal verilerin kesiştiği diğer bir deyişle noktaların yoğunlaştığı alanları temsil etmektedir (Bakak, 2016). Dolayısı ile kaza noktalarının bu değerlendirmeleri sonucunda İstanbul Boğazı'nda kaza yoğunluk bölgelerini belirlemek için risk düzeyi sıralanmıştır. Bunlar; çok yüksek riskli (ÇYR), yüksek riskli (YR), orta riskli (OR) ve düşük riskli (DR), çok düşük riskli (ÇDR) şeklinde risk düzeyleri skalası oluşturulmuştur. Çok düşük risk düzeyi İstanbul Boğazı'nda büyük etki yaratabilme ihtimali olduğundan dahil edilmiştir.

2001- 2022 yılları için 21'den küçük kazalar ÇDR, 21-42 DR, 43-64 OR, 64-86 YR, 86'dan büyük kazalar ÇYR olarak değerlendirilmiştir. 2010-2022 yılları için ise, 8'den küçük kazalar ÇDR, 8-16 DR, 17-25 OR, 26-34 YR, 34'den büyük kazalar ÇYR olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, meydana gelen kazalar kaza türleri açısından analiz edilerek Tablo 3.1'de verilmiştir. Ayrıca kazaların meydana geliş zamanı analizi için günlük çalışma saatleri (Tablo 3.2) sabah-öğle-akşam ve gece olmak üzere 4 zaman aralığına ayrılmıştır.

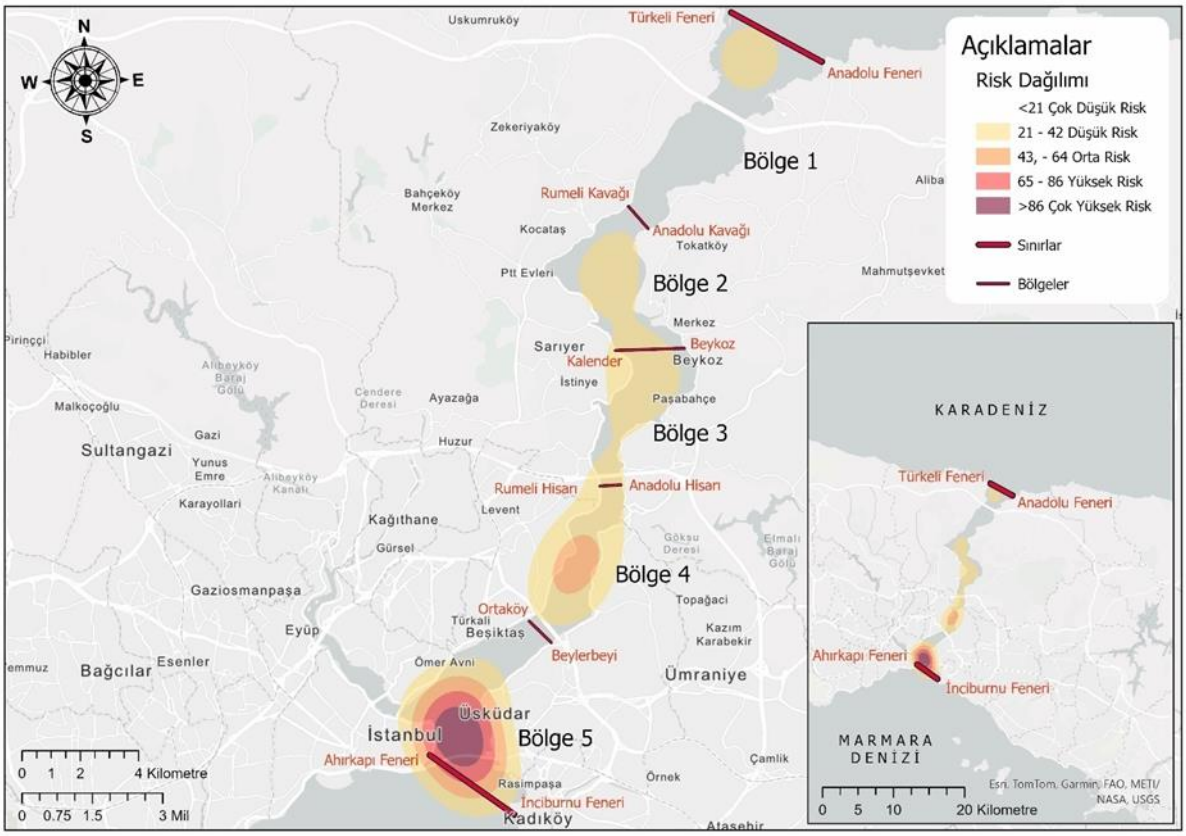
Kaza kara noktalarının belirlenmesi, yüksek riskli alanların belirlenmesinde kullanılır. Deniz koşulları, geçmiş kaza verileri ve arama ve kurtarma koşulları gibi değişkenler göz önünde bulundurularak, yüksek

oranda deniz kazasının yaşandığı yerleri belirlemek için kümeleme modelleri oluşturulabilir. Bu kaza kara noktaları, özellikle kaynaklar kıt olduğunda etkili risk kontrol önlemleri geliştirmek için önerilmektedir (Sun vd., 2024). Sun vd., (2024), çalışmada ISODATA algoritması kullanılarak, küme sayısını K belirlemiştir. K-ortalamalar algoritmasına kıyasla kümeleme analizi için daha esnek ve doğru bir yaklaşım olduğu ifade edilmektedir. Sun vd., (2025), çalışmada kaza kümelemesi için, Ağırlık K-ortalamalar algoritması kullanılmıştır. Kaza kara noktalarının önceliklendirilmesi için entropi ağırlık-TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada her kaza kara noktasına ait kaza sıklığı ve kaza noktasından arama ve kurtarma üssüne olan mesafe dikkate alınmıştır. SAR kaynaklarının optimize edilmesi için model önerilmiştir (Sun vd., 2025).

3. Bulgular

İstanbul Boğazı'nda meydana gelen kazalara ait mekânsal veriler, CBS yazılımı olan ArcGIS Pro'nun analizi kullanılarak noktasal yoğunluklar olarak belirlenmiştir. Çalışma alanındaki kaza sayısı büyüklüğüne göre 2001- 2022 ve 2010-2022 yıllarına ait risk haritaları oluşturulmuş ve risk skalasına göre renk kodlamaları yapılmıştır.

Çalışma sonucunda 2001- 2022 yılları arasında meydana gelen kazaların yoğunluklarına ait risk düzeylerini gösteren harita Şekil 3.1'de verilmiştir. Kaza sayıları dikkate alınarak çok yüksek riskli kaza alanlarından çok düşük riskli kaza alanlarına kadar olan yerleri gösteren harita oluşturulmuştur.

Şekil 3.1 2001-2022 Yılları Arasında Meydana Gelen Kazalara Ait Yoğunluk Haritası

Şekil 3.1'e göre 2001-2022 yılları arasında en riskli alan toplam 110 kaza ile B5 bölgesidir. Bölge, Trafik Ayrım Şeritlerini kullanan gemilerle birlikte Üsküdar- Beşiktaş- Kadıköy- Eminönü yolcu vapurlarının da çok yoğun olarak kullandığı alandır. Yerel trafiğinin yoğunluğu yanında Üsküdar ve Karaköy önlerindeki ters akıntıya ait çevresel faktörler deniz ulaşımını olumsuz etkilemektedir (Aydoğdu, 2014; Tonoğlu vd., 2022).

Orta riskli alan ise; 53 kaza ile B4 bölgesidir. Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı/ Ortaköy-Beylerbeyi bölgesidir. Fatih Sulatan Mehmet Köprüsü ile 15 Temmuz şehitler Köprüsü arasındaki alanda 45°'lik dönüş ve Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı arasında 698m mesafe olması gemilerin geçişini kısıtlayıcı nedenlerdir.

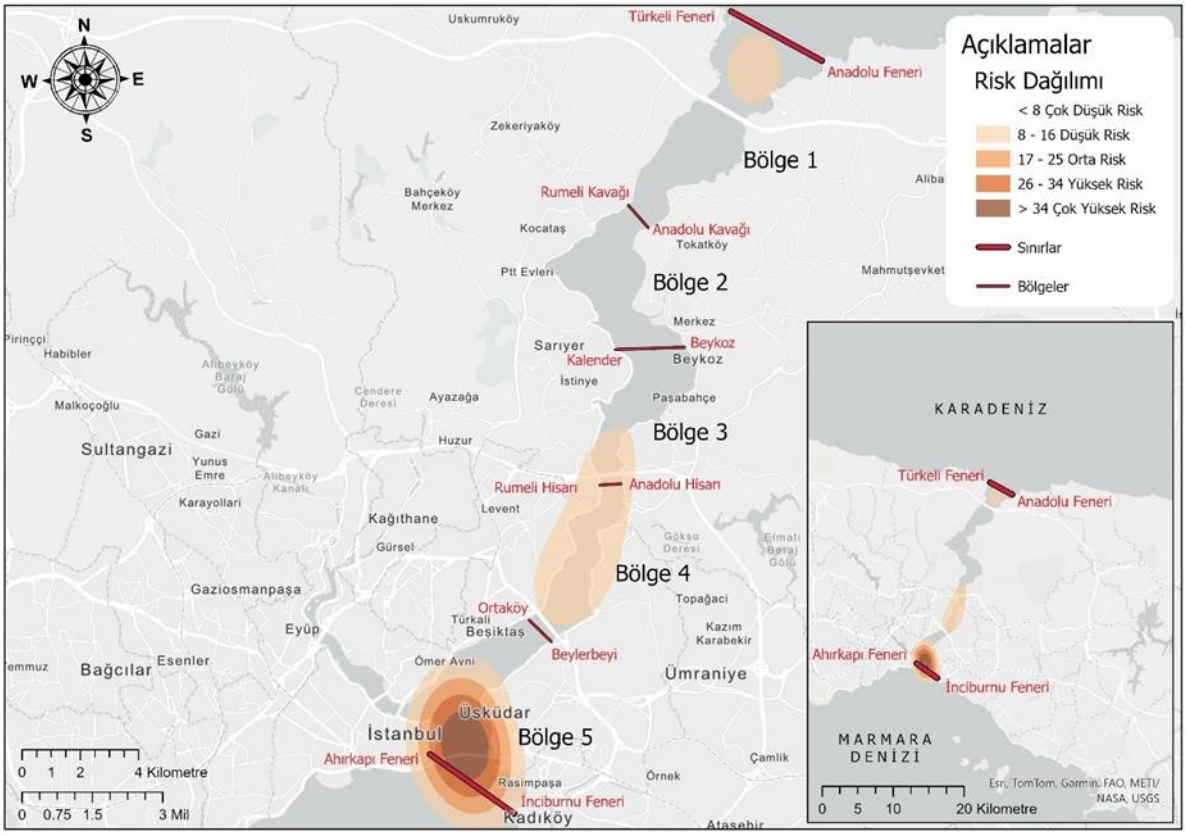
Düşük riskli alan sırasıyla 39 kaza ile B3; Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ile Yeniköy- Beykoz arasındaki alanda 80°'lik dönüş ve Paşabahçe önlerindeki ters akıntı gemilerin manevra kabiliyetini kısıtlamaktadır.

Diğer düşük riskli alan 34 kaza ile B1'dir. Türkeli Feneri-Anadolu Feneri/ Rumeli Kavağı-Anadolu Kavağı bölgesi ile Kalender-Beykoz/Rumeli Hisarı- Anadolu Hisarı olarak belirlenmiştir. 1. Bölgede Karadeniz'den gelerek Boğaz'a giren akıntı rüzgarın da etkisiyle hızını artırmaktadır. Türkeli ve Anadolu Feneri'nde ters akıntıdan dolayı seyir esnasında olumsuzluklara neden olmaktadır.

En düşük riskli alan 20 kaza ile B2'dir. Rumeli Kavağı-Anadolu Kavağı/ Kalender-Beykoz bölgesidir. Büyükdere ve Umuryeri önlerindeki ters akıntı ve sığlıklar seyir sırasında gemileri olumsuz etkilemektedir.

Sonuç olarak risk bölgelerinin sıralaması B5> B4 > B3= B1 > B2 şeklindedir (Şekil 3.1.).

2010- 2022 yılları arasında son 13 yılda meydana gelen kazaların yoğunluklarına ait risk düzeylerini gösteren harita Şekil 3.2'de verilmiştir.

Şekil 3.2 2010-2022 Yılları Arasında Meydana Gelen Kazalara Ait Yoğunluk Haritası

Şekil 3.2'ye göre 2010-2022 yılları arasında da en riskli alan toplam 43 kaza ile B5 bölgesidir. Üsküdar-Beşiktaş- Kadıköy- Eminönü hattında olan bölge Yerel trafiğin en yoğun yaşandığı bölge olmasıyla beraber, Karaköy önlerindeki ters akıntının da etkisi altında kalmaktadır (Aydoğdu, 2014; Tonoğlu vd.

2022). Şekil 3.2'ye göre orta riskli alan ise; 24 kaza ile B1'dir. 1. Bölgede Boğaz'a giren akıntı rüzgarın da etkisiyle hızları artırmaktadır. Ayrıca bölgedeki ters akıntı seyri olumsuz etkilemektedir.

Düşük riskli alan yine 2 ayrı bölgede olup, sırasıyla toplam 16 kaza ile B4 ve 10 kaza ile B3 bölgesidir. B4 Bölgesinde keskin dönüş ve Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı arasındaki 698m mesafe Boğaz geçişi için kısıtlayıcı etki yaratabilmektedir. B3 Bölgesinde 80°'lik dönüş ve Paşabahçe önlerindeki ters akıntı gemilerin manevralarını kısıtlamaktadır. En düşük riskli alan 7 kaza ile B2'dir. Yoğunluk analizi sonucu 13 yıla ait risk bölgelerinin sıralaması B5 > B1> B4 = B3> B2 şeklinde belirlenmiştir (Şekil 3.2.).

Sonuç olarak 2001-2022 ve 2010-2022 yılları aralığında birinci riskli bölge B5 olarak belirlenmiş olmasına rağmen, ikinci riski bölge 2001-2022 yılları arası dikkate alındığında B4 bölgesi iken, 2010-2022 yıllarında bu defa ikinci riskli bölge B1'dir. Buda gösteriyor ki zaman içinde riskli bölge sıralaması değişebilmektedir. B3 bölgesi her iki yıl aralığında üçüncü riskli bölgedir. B2 bölgesi de her iki yıl aralığı için en düşük risk gurubundadır.

2001-2022 ve 2010-2022 yılları arasında meydana gelmiş olan kazalar genel kaza nedenleri açısından analiz edilerek Tablo 3. 1'de verilmiştir.

Tablo 3.1 2001-2022 ve 2010-2022 Yılları Arasında Kaza Türleri Dağılımı

Kaza Türleri	**2001-2022**			**2010-2022**		
	Kaza sayıları	Kaza %	Kümülatif %	Kaza sayıları	Kaza %	Kümülatif %
Çatma/Çatışma	105	41	41	50	50	50
Karaya Oturma	44	17,2	58,2	11	11	61
Sürüklenme	19	7,4	65,6	14	14	75
Makine Arızası	25	9,8	75,4	7	7	82
Yangın/Patlama	17	6,7	82,1	6	6	88
Diğer	46	17,9	100	12	12	100
Toplam	**256**			**100**		

Çalışma alanı sınırları içerisinde 2001- 2022 yılları arasında 256 kaza meydana gelmiştir ve 22 yıl için yıllık ortalama kaza sayısı 11,64 kaza olarak belirlenmiştir. 2010- 2022 yılları arasında ise 100 kaza meydana gelmiştir ve yıllık ortalama kaza sayısı 7,7 kaza olarak belirlenmiştir. Bu değer son yıllarda yıllık ortalama kaza oranının düştüğünü göstermektedir. Ayrıca çatma/çatışma olaylarının tüm kazalar içindeki payı 2001-2022 yılları arasında %41 iken bu oran 2010-2022 yılları arasında artarak %50 olarak belirlenmiştir. Karaya oturma olayları ise sırasıyla %17,2 den %11'e gerilemiştir. Sürüklenme olayının ise tüm kazalar içindeki payı %7,4'den %14'e yükselmiş olması dikkat çekicidir. Makine arızasında %9,8 den % 7'ye gerilemiştir, yangın/patlama olayları ise % 6 civarında sabit kalmıştır. Diğer kaza türlerini içeren olaylar %17,9'dan % 12'ye gerilemiştir. Karata oturma olaylarında azalmanın insan faktörünün özellikle; eğitim ve deneyim eksikliğinin otorite tarafından sağlanan hizmetle ve kılavuz kaptan alma ile sağlandığı değerlendirilmektedir. Sürüklenme olaylarının ise teknik ve donanımsal faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 3.2 2001-2022 ve 2010-2022 Yılları Arasında Kaza Zamanı Dağılımı

Kaza zamanı	**2001-2022**			**2010-2022**		
	Kaza sayıları	Kaza %	Kümülatif %	Kaza sayıları	Kaza %	Kümülatif %
00.00-05.59	52	20,3	20,3	17	17	17
06.00-11.59	46	17,9	38,2	26	26	43
12.00-17.59	79	30,9	69,1	29	29	72
18.00-23.59	79	30,9	100	28	28	100
Toplam	**256**			**100**		

Kazaların meydana geliş zamanı açısından elde edilen veriler Tablo 3.2'de verilmiştir. 2001-2022 ve 2010-2022 yılları arasında en çok kaza oranı 12.00-17.59 ve18.00-23.59 saatleri arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. 2001-2022 yıllarında 2. sırada %20,3 kaza oranıyla 00.00-05.59 saatleri arasında gerçekleştiği, bunu %17,9 oranıyla 06.00-11.59 saatleri arasında meydana gelen kazalar olduğu belirlenmiştir. 2010-2022 yılları arasında ise %26 kaza oranı ile 06.00-11.59 saatleri arasında, en az %17 oranıyla 00.00-05.59 saatleri arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. 2001-2022 ve 2010-2022 yılları aralığında kazaların meydana geldiği saatlerde farklılıklar gözlenmiştir. Özellikle 2010-2022 yılları arasında 06.00-23.59 saatleri arasında kaza yoğunluğunun fazla olduğu, bunun da yerel trafiğin gündüz seyrinde oluşturduğu olumsuzluk olarak değerlendirilmektedir. 00.00-05.59 saatleri arasındaki azalma ise gece seyrine getirilen kısıtlamaların olumlu etkisidir.

4. Tartışma

Çalışmalarda araştırılan bölgeler benzer olmakla beraber analiz edilen alanlar ve konularda farklılıklar görülmektedir. Atalar (2021) çalışmasında Türk Boğazları Bölgesi'nin tamamının yer aldığı sektörlerde seyir emniyeti açısından risk faktörleri analiz edilmiştir. Ülker (2023) çalışmasında İstanbul Boğazı Sektör Kandilli'de 4 bölgenin belirlendiği alanda seyir emniyeti değerlendirilmiştir. Aydoğdu (2014) çalışmasında İstanbul Boğazı Fil Burnu ile Moda Burnu arası 3 bölgeye ayırılarak, paydaşların risk algısı ile istatistiki veriler karşılaştırılmıştır. Yıldız vd. (2022) çalışmasında çekirdek yoğunluk analizi ile İstanbul Boğazı'ndaki 3 sektöre ait deniz kazası yoğunluk haritası oluşturulmuş ve operasyonel koşullardan kaynaklanan tehlikeler belirlenmiştir. İstanbul Boğazı ile ilgili çalışmalarda ele alınan bölgeler ile bu çalışmada belirlenen bölgeler bire bir eşleşmemekte, bölümlendirme sayılarında farklılık görülmektedir.

Çalışma kapsamında İstanbul Boğazı'nda 2001- 2022 ve 2010-2022 yılları arasında en riskli alan B5 olarak adlandırılan Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri bölgesi olduğu belirlenmiştir. B5 bölgesi Sektör Kadıköy'ün içinde yer almaktadır. Atalar (2021) çalışmasında İstanbul Boğazı'nı tüm sektörler açısından değerlendirmiş, Sektör Kadıköy'ün en riskli sektör olduğunu ve bunun nedeninin %45,91 oranında insan hatası kaynaklı olduğunu belirlemiştir. Aydoğdu (2014) çalışmasında A1 olarak tanımladığı alan, bu çalışmada B5 olarak adlandırılan alandan güney yönünde daha fazla alanı kapsamakla birlikte bölgesel olarak eşleşebilmektedir. Aydoğdu (2014) çalışmasında A1 alanının istatistiki olarak en riskli bölge olduğu, uzman görüşlerine dayalı risk algısı açısından en düşük seviyede olduğu sonucuna varmıştır. Aydoğdu vd. (2012) çalışmalarında Sektör Kadıköy'de yerel trafiğin düzensiz rotalarda bir sahilden diğerine hareketinin İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerin seyrinde büyük stres yarattığı vurgulanmaktadır. Yıldız vd.(2022) çalışmasında İstanbul Boğazı tüm sektörlere ait Deniz Kazaları Yoğunluk Haritası elde edilmiştir. Bu çalışmadaki alanlarla eşleşebilmektedir. Çalışmada çok yüksek yoğunluklu alanın K1,K2,K3,K4 ve T3,T4,T5 olarak gösterilen alanların Sektör Kadıköy olduğu ifade edilmekte olup, çalışmamızda elde edilen sonucu desteklemektedir. Yıldız vd. (2021) çalışmalarında İstanbul Boğazı'ndaki tanker kazalarının çekirdek yoğunluk haritası sonuçlarına göre; Sektör Kadıköy'de 4 adet yüksek yoğunluklu alan ve 1 adet yoğunluklu alan belirlenmiştir. Ayrıca Kandili dönüş noktasında da çok yüksek yoğunluklu alan belirlenmiştir.

İkinci riskli bölge 2001-2022 yılları için B4 bölgesi, 2010- 2022 yılları için ise B1 bölgesidir. Çalışmamızda farklı bölgelerin ikinci riskli bölge olarak belirlenmesi zaman içinde kaza yerlerinin değiştiğini göstermektedir. Bu yönde B4 bölgesi "Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı/ Ortaköy-Beylerbeyi" alanı olup, Ülker (2023) çalışmasında yaklaşık olarak Aşiyan-Kandilli arasındaki alanla eşleşebilmektedir. Bu bölge için insan hatası ve dış çevre kaza sebebi açısından en riskli bölge olduğu belirtilmektedir. Aydoğdu (2014) A2 olarak tanımlandığı alan çalışmamızın B4 ve B3 alanlarını yaklaşık olarak kapsamaktadır. A2 alanının istatistiki olarak ikinci riskli bölge olduğu, uzman görüşlerine dayalı risk algısı açısından ise yüksek seviyede olduğu sonucuna varmıştır. Belirlenen bu riskli bölge bizim çalışmamız ile paralellik

göstermektedir. Yıldız vd.(2022) T1 olarak adlandırılan Kandili dönüş noktasının yüksek yoğunluklu alan olarak belirlemiş olup, çalışmamızın B4 bölgesi sonucuyla uyum göstermektedir. Yıldız vd. (2024) çalışmalarında senaryolaştırılan uğraksız geminin Kandilli Sektörü geçişinde %60 dan büyük bir değerle yüksek kaza olasılığına sahip olduğu belirlenmiştir.

Yine B3 bölgesi "Kalender-Beykoz/Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı" alanı olup, Ülker (2023) çalışmasında yaklaşık olarak Yeniköy burnu ile eşleşebilmektedir ve bu bölge için dış çevre kaza sebebi açısından kendi içinde daha az riskli bölge olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 2001- 2022 yılları için yine üçüncü riskli bölge olarak belirlenen B1 bölgesi Boğaz'ın kuzey girişinde Sektör Türkeli içinde yer alan bölgedir. Levent 2023 çalışması bu alanı içermemektedir.

Diğer yandan B2 bölgesi, Ülker (2023) çalışmasında yaklaşık olarak Umuryeri Bankı ile eşleşebilmektedir. Çalışmada insan hatası açısından en az riskli bölge olduğu belirtilmektedir. Bu da 2001-2022 yılları için en az riskli bölge olarak B4 bölgesi sonucu ile eşleşmektedir. Aydoğdu (2014) A3 olarak tanımlandığı alan çalışmamızın B2 alanlarını ve B1alanının bir kısmını yaklaşık olarak kapsamaktadır. A3 alanının istatistiki olarak en az riske sahip olduğu sonucuna varılmış ve çalışmamız ile uyumludur. Yıldız vd. (2022) çalışmasında yüksek yoğunluklu ikinci alanın Umuryeri Bankı ile Yeniköy arasındaki bölge olduğunu ifade etmektedir. Çalışmamız T1 alanını kapsamakla birlikte daha büyük bir alanı(B2) kapsamaktadır ve B2 alanı düşük risk gurubunda yer almıştır. Atalar (2021) çalışmasında mevcut hizmet veren 3 sektör arasında en az riskli sektörün Türkeli sektörü olduğu sonucuna varmıştır. Bu sektördeki kazaların meydana gelme nedeninin %40,36 ile insan kaynaklı olduğunu belirlemiştir.

Atalar (2021) çalışmasında kaza nedeni olarak "gece/karanlık" faktörüne ait analizde Türkeli Sektörünün (çalışmamızda B1 bölgesi olarak değerlendirilmiştir) ilk sırada olduğu sonucuna varmıştır, bunu sırasıyla Kandili Sektörü (Çalışmamızda B2, B3, B4) ve Kadıköy Sektörünün (çalışmamızda B5 bölgesini) izlediği sonucuna varılmıştır. Bu durum kaza nedenleri açısından değerlendirildiğinde 2010-2022 yıllarında B5 bölgesinden sonra B1'ın sıralamada ikinci sırada yer almasındaki değişimi açıklayıcı niteliktedir. Ayrıca Atalar (2021) Sektör Türkeli'nde insan ve dış çevre kaynaklı risk oranın yüksekliği bölge koşullarını ortaya koymaktadır. B1 bölgesi, kuzey rüzgarlarından, akıntıdan ve Karadeniz'den gelen dalgalardan en çok etkilenen bölge olduğundan risk sıralamasında daha öne geçmiştir. Değiştirilemeyen faktörlerin etkisinin sıralamayı değiştirebileceği sonucuna varılmıştır. Son yıllarda Sektör Kandilli'de riskli bölgelerin yer değiştirmiş olması alınan tedbirlere bağlıdır. B4 bölgesinde, Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı/ Ortaköy-Beylerbeyi arasındaki keskin dönüş ve dar geçiş sırasında Gemi Trafik Hizmetlerinin gözetiminde, eğitimli insan gücü ve hizmet kalitesi ile hizmet sağlandığından, insan faktörü , çevresel faktörler ve operasyonel ve yönetimsel faktörlerin etkileri azaltılmıştır.

Yıllık ortalama kaza sayısının 11,64 kazadan son 13 yıl ortalaması 7,7 kazaya can, mal ve çevre emniyeti açısından önemlidir.

Kaza türleri açasından da değerlendirme yapılmıştır. Çatma/çatışma olaylarının tüm kazalar içindeki payı 2001-2022 yılları arasında %41, 2010-2022 yılları arasında ise %50 olarak belirlenmiştir. Bu oldukça yüksek bir orandır. İstanbul Boğazı'nın dar ve kıvrımlı oluşu ile birlikte gemi trafiğinin yoğunluğu çatışma riskini artırmaktadır (Dönmez ve Uslu, 2018; Büber ve Töz, 2019; Olgaç 2021). Çakır ve Kamal (2021) çatma/çatışma olaylarından kaynaklı olan kazaların en büyük oranı Sektör Kadıköy'de belirlenmiştir, bunları Kandilli ve Türeli sektörleri takip etmiştir. Akten (2004) çalışmasında 1953-2002 yılları arasında İstanbul Boğazı'nda meydana gelen deniz kazalarının mekânsal analizini yapmıştır. Çatma/çatışma kazalarının en çok Beşiktaş, Bebek, Kandilli, Kanlıca, Yeniköy, Beykoz ve Sarıyer olduğu belirtilmiştir. Yıldız vd. (2022) çalışmasında kaza türü ve gemi türü ilişkisinde İstanbul Boğazı'nı kullanan kuru yük gemilerinin %63,0'sinin, Konteyner gemilerinin %72,2'sinin çatışma olaylarında karıştığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca her mevsimde meydana gelen kazaların en az yarısının çatışma kazaları

olduğu sonucuna varılmıştır. Yıldız vd. (2021) çalışmasında tanker kazalarında en sık rastlanan kaza türü sırasıyla; çarpışma, karaya oturma ve temas olarak belirlenmiştir.

Karaya oturma olayları ise 2001-2022 de %17,2 den 2010-2022 de %11'e azalma görülmüştür. Bunun kılavuz kaptan alma oranındaki artış Ece, (2021) ve tecrübeli kılavuz kaptanların emniyetli seyir gerçekleştirmelerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. İstanbul Boğazı'ndaki kazaların %55'inin karaya oturma ile sonuçlandığı, kazaların meydana gelmesinde rol oynayan en önemli faktörlerin akıntı, keskin dönüşler olduğu, karaya oturmaların en çok Yeniköy, Bebek ve Kandilli'de olduğu ifade edilmektedir (Akten 2004).

Sürüklenme olayının ise tüm kazalar içindeki payı 2001-2022 yılları arasında %7,4 iken 2010-2022 yıllarında %14'e yükselmiş olması dikkat çekicidir. İklim ve coğrafi koşulların Boğaz'ın kıvrımlı yapısıyla birleşerek gemi seyrini etkilemesi sürüklenmelere sebebiyet vermektedir. Arslan ve Turan (2009) Boğazdaki ters yüzey akıntısının ve gece seyrinin en etkili tehditler olduğunu belirlemişlerdir.

Makine arızasının tüm kazalar içindeki payı 2001-2022 yılları arasında %9,8 den 2010-2022 yıllarında % 7'ye gerilemiştir. Bu azalma gemilerin yeni teknolojiler ile donatılmış olması ve gemilerin bakımlarının yapılmış olmasıyla da alakalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Kaza zamanı açısından en çok 12.00-17.59 ve 18.00-23.59 saatleri arasında kaza meydana geldiği belirlenmiştir. 12.00-17.59 saatler arası İstanbul Boğazı'nda yerel trafiğin yoğun olduğu saatler olduğu, Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri-İnciburnu Feneri bölgesinin en riskli bölge olması ile açıklanabilmektedir. Bu bulgu, Aydoğdu vd. (2012) çalışmalarında yerel trafiğin düzensiz hareketinin İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerin seyrinde seyir emniyeti açısından büyük stres yarattığı sonucuyla örtüşmektedir. Ayrıca 18.00-23.59 saatleri arasında yerel trafikle beraber; Akten (2004) gece seyrinde, Boğaz kıyısındaki şehir ve eğlence merkezlerinin aydınlatmalarının seyir yardımcıları ve mesefe algısını olumsuz etkilendiği görüşüyle örtüşmektedir. Yıldız vd. (2022) çalışmalarında gece vardiyalarının İstanbul Boğazı güney girişinde demirleme ve trafik katılım alanlarında, gündüz vardiyalarından daha çok riskli olduğu ifade edilmektedir. Yıldız vd., (2024) çalışmasında senaryolaştırılmış gündüz geçişi için kaza olasılığının devam ettiği, geçişin sadece gündüz yapılmasının önleyici tedbir olarak tek başına yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmamızda 2001-2022 yılları arasındaki 12.00-17.59 saatleri arasında meydana gelen kaza sayısının yüksekliği ile örtüşmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmada geçmiş yıllara ait kaza verileri kaza yoğunluğu açından CBS yardımıyla değerlendirmiştir. İstanbul Boğazı'nda farklı zaman aralıkları için kaza riski yüksek bölgelerin öncelik sıralaması belirlenmiştir.

Çalışma zaman içinde kazalar açısında riskli bölgelerin değiştiğini ortaya koymaktadır. İstanbul Boğazı'nda riskli bölgeleri belirlemeye yönelik yapılacak çalışmalarda, kazalara sebep olan faktörleri dikkate alınarak bölgelere ayırmanın da önemini göstermektedir. Her bölgede kaza nedenleri farklılık göstermekte ve kaza nedenleri öncelik sırası değişmektedir. İstanbul Boğazı'nı bölgelere ayırma işlemi ve bölge sayısı standardize edilmelidir. Böylelikle aynı bölgeleri, ayrı parametrelerle risk faktörleri açısından değerlendirmek, analiz etmek ve karşılaştırmak mümkün olabilecektir. Ayrıca alanların sayısını çoğaltarak bölgesel olarak zaman içerisinde meydana gelen değişimleri hızlı takip etmek mümkün olacaktır. Böylelikle daha küçültülmüş alanlarda ilgili bölgenin özelliklerine uygun önlemler almak kolaylaşacaktır.

Yıllık kaza ortalamaları son 13 yıl verileri ile karşılaştırıldığında düşüş gösterdiği belirlenmiştir. Bu durum, son yıllarda alınan önlemlerin ve büyük gemilerin kılavuz alma oranındaki artışın etkisini ortaya

koymaktadır. Bununla beraber kazaların en fazla meydana geldiği bölge, yerel trafiğinde en yoğun olduğu bölge olduğundan, özellikle B5 bölgesinde yerel trafiğin planlanmasına ve yönetilmesine dair akademik çalışmaları düzenleyici otoritenin teşvik etmesi önemlidir.

Zaman içinde kaza türleri sıralaması değişkenlik gösterdiğinden, kaza türlerine göre müdahale de farklılık gösterecektir. Özellikle son 3 yılda makine arızasının birinci sırada olduğu görüldüğünden; İstanbul Boğazını kullanacak gemilerin teknik yeterliliklerine ve denize elverişliliklerine ait tüm belgelerinin daha hassasiyetle incelenmesi önem taşımaktadır.

Sektör Kadıköy'ün en riskli sektör olduğu ve bunun nedeninin %45,91 oranında insan hatasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Atalar, 2021). Oluseye ve Ogunseye (2016) çalışmalarında insan hatasının alt faktörlerinin başında mürettebattaki bilgi eksikliği ve iletişim eksikliği olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Boğaz'ın tüm sektörlerinde seyir emniyetini artırmak adına, otoritenin internet sayfasından yönetilebilecek "İstanbul Boğazı Seyir Eğitim Videosu" ve sanal uygulama yapılabilecek uzaktan erişimli "İstanbul Boğazı Seyir Simülatörü"'nün hazırlanması Boğaz geçişi yapacak gemi personeli için bilgi eksikliği ve farkındalık açından yararlı olacaktır.

Çalışmamız İstanbul Boğazı'nda bölgelendirilmiş alanlar için odaklanılmış olmakla beraber, alınacak önlemlerin Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Karadeniz çıkışını içine alan bütünlük içerisinde düşünülmesi ve bu yönde yeni çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Önemli bir nokta da; farklı disiplinlerde elde edilen mekânsal verilerin CBS yazılımları ile karmaşık veri kümeleri olarak zaman ve konum bazında incelenmeleri sonucunda yorumlanması mümkündür. Böylelikle kaza tipleri ve kaza nedenleri analiz edilirken; meteorolojik, hidrolojik veriler ile detaylandırılmış, içinde anlık değişimleri dahi barındıran veriler riskli bölgeler için ayrıntılı bir tanımlama yapılabilir. Riskli bölgelerin iyileştirilmesi veya bu noktalardan geçerken uygulanacak önlemlerin belirlenmesi; coğrafi bilgi sistemleri ile oluşturulabilir ve kontrol altına alınmaya çalışılabilir. Bunun yapılabilmesi için İstanbul Boğazı ile ilgili tüm paydaş kurumların dijital altyapı ağı ile işbirliği içinde çalışmaları önerilmektedir.

İleride yapılacak çalışmalar için gemilerin kaza anında tüm çevre faktörlerini kaza tutanaklarına eksiksiz işlenmesinin zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması:*Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.*

Finansal Destek: *Bu çalışmada herhangi bir finansal destek yoktur.*

KAYNAKLAR:

Akten, N. (2004). Analysis of Shipping Casualties in The Bosphorus, Journal of Navigation 57 (3): 345–356. doi:10.1017/S0373463304002826.

Alkan, A., Adıgüzel, F. Ve Çetin, M. (2024). Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Trafik Kazalarının Analizi: Siirt Kenti Örneği, Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi Cilt:7 – Sayı:1, DOI: 10.51513/jitsa.1333482

ArcGIS Pro Help, https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/tool-reference/spatial-analyst/how-kernel-density-works.htm

Arslan, Ö. and Turan, O. (2009). Analytical Investigation of Marine Casualties at The Strait of Istanbul With SWOT–AHP Method, Maritime Policy & Management, 36:2, 131-145, https://doi.org/10.1080/03088830902868081

Asyalı, E. ve Kızkapan, T. (2012). Türkiye Kıyılarında 2004-2008 Yıllarında Uluslararası Sefer Yapan Gemilerin Karıştığı Deniz Kazalarının Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi Cilt:4 Sayı:2

Atalar, F. (2021).Türk Boğazlarında Seyir Emniyetini Tehdit Eden Unsurların Sektörel Bazda İncelenmesi, Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. chrom-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://earsiv.odu.edu.tr/jspui/bitstream/11489/3750/1/10434005.pdf

Atasoy, C. (2008). İstanbul Boğazı'nda Yerel Trafiğin İncelenmesi, İ.T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aydoğdu, YV.,Yurtoren, C., Park, JS. and Park, Y.S. (2012). A Study on Local Traffic Management to Improve Marine Traffic Safety in The Istanbul Strait. The Journal of Navigation, 65(1), 99-112. https://bibliotecausatpdqt.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/a-study-on-local.pdf

Aydogdu, Y.V. (2014). A Comparison of Maritime Risk Perception and Accident Statistics in The Istanbul Straight. The Journal of Navigation, 67(1), 129.doi:10.1017/S0373463313000593

Balık, İ., Aydın, S.Z. ve Bitiktaş, F. (2022). Türk Boğazları Trafik Yoğunluğu, Bekleme Süreleri ve Deniz Kazaları, Kent Akademisi Dergisi, 15(1):262-276 https://doi.org/10.35674/kent.1033749

Bayar, S. ve Akan, E. (2021).Türk Arama Kurtarma Bölgesinde Gerçekleşen Gezi/Spor/Eğlence Amaçlı Gemi ve Yatların Karıştığı Kazaların Analizi. Aquatic Research, 5(1), 29-38. https://doi.org/10.3153/AR22004

Bayazit, O., Toz, A. C. and Büber, M. (2020). Spatial Distribution Analysis of Ship Accidents in The Çanakkale Strait. Scientific Journals of The Maritime University of Szczecin, *62,* 9-17. doi:10.17402/414

Bakak, Ö. (2016). 2005 Sığacık Körfezi (İzmir) Depremlerinin Mekânsal Değerlendirilmesi, Bulletin For Earth Sciences, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama Ve Araştırma Merkezi Bülteni, Cilt:37, Sayı:1 , https://yerbilimleri.hacettepe.edu.tr/371/4.pdf

Bozkurt, H. ve Yılmaz, H. (2020). Yol Güvenliğinin Artırılmasında Kaza Kara Noktaları Tespitinin Önemi, 4th International Symposium on Natural Hazards and Disaster Management 24-25 October 2020 (ISHAD2020 Bursa - Turkey), https://doi.org/10.33793/acperpro.03.02.26

Büber, M. ve Töz, A. C. (2019). Liman Sahasında Meydana Gelen Gemi Kazalarının Konumsal Analizi: Ege Bölgesi İçin Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 11,1-16. doi:10.18613/ deudfd.565124

Cömert, A. (2013). Türk Boğazları İçin Bir Seyir Modeli Geliştirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=fh9dtdQ_bH929DiUJpsN7Q&no=vGaSw2lsEUsqZKKTiprgMQ

Çakır, E. ve Kamal, B. (2021).İstanbul Boğazı'ndaki Ticari Gemi Kazalarının Karar Ağacı Yöntemiyle Analizi. Aquatic Research, 4(1), 10-20. https://doi.org/10.3153/AR21002

Çelebi, A. (2014). Konumsal Kaza Verilerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Analizi (Kocaeli Örneği), Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çeliker, E., Y., Cenani, Ş. ve Çağdaş, G. (2021). İstanbul Boğazı'nda Gemi Kazalarının Önlenmesi İçin Bayes Ağı Tabanlı Bir Karar Destek Sistemi Önerisi, Mimarlık Bilimleri ve Teknolojisi, Bölüm 14, Haziran 2021 , s.371-401, https://www.researchgate.net/publication/350186293_ISTANBUL_BOGAZI'NDA_GEMI_KAZALARININ_ONLENMESI_ICIN_BAYES_AGI_TABANLI_BIR_KARAR_DESTEK_SISTEMI_ONERISI_A_Bayesian_Network_Based_Decision_Support_System_Proposal_for_The_Prevention_of_Ship_Accidents_in#fullTextFileContent

Çolak, H. E. ve Çan, G. (2007). Sağlık CBS Uygulamalarında Konumsal Kümeleme Yönteminin Kullanımı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, 30 Ekim –02 Kasım 2007, KTÜ, Trabzon, https://web.itu.edu.tr/tahsin/CBS2007/bildiri/S_110.pdf

Dağkıran, B. (2024). Türk Boğazları Gemi Trafik Yönetimi Etkinliğinin Sistem Dinamikleri ile Modellenmesi: Sürdürülebilir Deniz ulaştırma Yatırımları Yaklaşımı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

DEDER. Deniz Emniyet Derneği, https://www.deder.org/duyurular (18.11.2024)

Dönmez, K. ve Uslu, S. (2018). İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi'nin (HFACS) Literatürde Yaygın Kullanımının Değerlendirilmesi. Journal of Aviation, 2(2), 156-176. doi:10.30518/jav.463607

DTDT. Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü, Setir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, Çubuklu İstanbul 2001

DTDY. Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Yönetmeliği Uygulama Yönergesi, Yürürlük tarihi: 1 Ocak 2024, https://www.denizticaretodasi.org.tr/tr/sirkuler/turk-bogazlari-deniz-trafik-duzeni-yonetmeligi-uygulama-yonergesi-hakkinda-20609

Durduran, S., Sarı, F., Erdi, A. ve Alkaya, C. (2011). Trafik Kazalarının Analizi İçin Web Tabanlı CBS: Konya Örneği. Jeodezi ve Jeoinformasyon Dergisi(104.1), 59-64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hkmojjd/issue/53172/705360#article_cite

Ece, N.J. (2011). İstanbul Bogazı'nda Meydana Gelen Deniz Kazalarının İncelenmesi ve Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi Dergisi, Cilt:3 Sayı:2, P :41, https://dergipark.org.tr/tr/pub/deudfd/issue/4583/62751

Ece, N.J. (2021). Statistical Analysis of Marine Accidents in The Strait of Istanbul Using Chi-Square Test, Mersin University Journal of Maritime Faculty (MEUJMAF) Vol. 3, Issue 1, pp. 17-27, ID 0000-0003-2048-5458

Erol, S. and Başar, E. (2015). The Analysis of Ship Accident Occurred in Turkish Search and Rescue Area by Using DecisionTree, Maritime Policy and Management 1–12. https://doi.org/10.1080/03088839.2013.870357

Erol, S., Demir, M., Cetişli, B. and Eyuboğlu, E. (2017). Analysis of Ship Accidents in The İstanbul Strait Using Neuro-Fuzzy and Genetically Optimised Fuzzy, The Journal of Navigation, Volume 71, Issue 2, Doi : https://doi.org/10.1017/S0373463317000601

Fan, S., Blanco-Davis, E., Yang, Z., Zhang, J. and Yan, X. (2020). Incorporation of Human Factors into Maritime Accident Analysis using a Data-Driven Bayesian Network, Reliability Engineering and System Safety, 203. ISSN 0951-8320.https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0951832020305718

Isnan, S.,Nordin, N.H., Rahman, A., Rosly, A., Aziz, A., Zulkifly, M.R., Zarim, A. and Abu, M.S.B.B.M. (2021). Application of GIS: Maritime Accident Analysis in Malaysian Waters Using Kernel Density Function, Universiti Pertahanan Nasional Malaysia, doi: 10.7225/toms.v10.n02.004

KEGM-a (2024), Kıtı Emniyeti Genel Müdürlüğü, 2024 Sektör Raporu ,https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/raporlar (15.06.2025)

KEGM-b (2021). Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Kullanıcı Rehberi, https://kiyiemniyeti.gov.tr/AnnouncementDetail/184/TURK-BOGAZLARI-GEMI-TRAFIK-HIZMETLERI-KULLANICI-REHBERI (10.03.2025)

Koldemir, B. (2006). İstanbul Boğazı Trafiğinde Seyir Güvenliği olan Bölgelerin Belirlenmesi için Bir Yöntem, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Bilimleri Dergisi, Sayı:1, Cilt:12, ISSN: 1300-7009,2006.

Li, G.,GAo, K., Weng, J. and Qu, X., (2025). Deciphering Spatial Heterogeneity of Maritime Accidents Considering Impact Scale Variations, Maritime Policy & Management, The Flagship Journal of International Shipping and Port Research, 52:2, 309-333, DOI: 10.1080/03088839.2024.2347893

Maltaşı, A., Özen, H. ve Saraçoğlu, A. (2019). Ağ tarama ve K-Ortalama Kümeleme Yöntemleri ile Kaza Kara Noktalarının Belirlenmesi: İstanbul D100 Karayolu örneği. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 25(6), 672-682 doi: 10.5505/pajes.2018.77012 https://dergipark.org.tr/tr/pub/pajes/issue/50276/649998

Medda, A., Serra, P., Mandas, M. and Fancello, G., (2024). A Risk Prediction Model for Maritime Accidents WMU Journal of Maritime Affairs (2024) 23:415–436 https://doi.org/10.1007/s13437-024-00337-6

Olgaç, T. (2021).Deniz Kazaları ve Deniz Olaylarını İnceleme Çalışmalarında Kullanılan Analiz Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme, Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi, Cilt:2, Sayı:2. https://doi.org/10.52602/mtl.885205

Oluseye, O.O. and Ogunseye, O.O. (2016). Human Factors as Determinants of Marine Accidents in Maritime Companies in Nigeria, Journal of Maritime Research Vol XIII. No. III, 61–68. https://www.jmr.unican.es/index.php/jmr/article/view/386

Örs, H. (2003). Oil Transport in The Turkish Straits System: A Simulation of Contamination in The Istanbul Strait, Energy Sources, 25:11, 1043-1052, Doi:10.1080/00908310390233559

Özbaş, B., Or, İ. and Altıok, T. (2013). Comprehensive Scenario Analysis for Mitigation of Risks of the Maritime Traffic in the Strait of Istanbul, Journal of Risk Research, 16:5, 541-561, https://doi.org/10.1080/13669877.2012.726239

Özdemir, Ü. and Güneroğlu, A. (2015). Strategic Approach Model for Investigating The Cause of Maritime Accidents, Promet – Traffic & Transportation, Vol. 27, 2015, No. 2, 113-123, https://doi.org/10.7307/ptt.v27i2.1461

Pense, C. (2018). Deniz Kazalarında İnsan Faktörü ve Bir Çözüm Olarak e-seyir, Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, Cilt:1, Say:2, https://dergipark.org.tr/tr/pub/jitsa/issue/39569/463520

Rong, H.,Teixeira, A.P. and Soares, C.G. (2021). Spatial Correlation Analysis of Near Ship Collision Hotspots With Local Maritime Traffic Characteristics. Reliability Engineering and System Safety 209: 107463. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0951832021000314?via%3Dihub

Silverman, Bernard W. (1986). Density Estimation for Statistics and Data Analysis. New York: Chapman and Hall.

Sun, Y.,HouC., Chen, X., Wang, Y., Dia, L. and Hu, Q., (2024). Accident Black Spot Clustering Oriented Maritime Search and Rescue Resource Allocation and Optimization, Frontiers in Marine Science, DOI 10.3389/fmars.2024.1395614

Sun, Y.,Cao, Y., Chen, X.Q, Chen, L. and Hu, Q., (2025). Marine Accident Black Spot Clustering and Search and Rescue Resource Optimization Based on Multiple Features, Ocean Engineering, https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2025.121546

Şener, B. ve Tanrıöver, A. A. (2023). Depreme Dirençli Kentler: Bursa İli Yıldırım İlçesi Örneği, Ağaç ve Orman, 4(2): 47-57. , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3191083

Tonoğlu, F., Atalar, F., Başkan, İ. B., Yıldız, S., Uğurlu, Ö. and Wang, J. (2022). A New Hybrid Approach For Determining Sector-Specific Risk Factors in Turkish Straits: Fuzzy AHP-PRAT technique, Ocean Engineering, 252. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0029801822006746

Töz, A. C.,Büber, M., Köseoğlu, B. and Şakar, C. (2022). Analysis of Collision Accidents in Maritime Transportation by FTA Method, Turkish Journal of Maritime and Marine Sciences,Volume: 8 Issue: 1, 15-30, https://doi.org/10.52998/trjmms.971042

Tunçel, A. L. (2020). Dökme Yük ve Genel Kargo Gemi Kazalarının Analizi (Yüksek Lisans Tezi).İskenderun Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü.

UAB-a. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/turk-bogazlari-gemi-gecis-istatistikleri (16.09.2024)

UAB-b. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, https://denizcilik.uab.gov.tr/deniz-trafigini-takibe-yonelik-kurulmus-olan-sistemler (30.12.2024)

UAB-c. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/uploads/pages/diger-istatistikler/aakkm-son-10-yil-kaza.pdf(16.09.2024)

Uğurlu , Ö., Nişancı, R., Köse, E., Yıldırım, U. and Yüksekyıldız, E. (2015). Investigation of Oil Tanker Accidents By Using GIS, Trans RINA, Vol 157, Part A2, Intl J MaritimeEng, DOI No: 10.3940/rina.ijme.2015.a2.323

Uğurlu, Ö., Erol, S. and Başar, E. (2016). The Analysis of Life Safety and Economic Loss in Marine Accidents Occurring in The Turkish Straits, Maritime Policy & Management, 43:3, 356-370, 10.1080/03088839.2014.1000992

Uğurlu, Ö., Yıldız, S., Loughney, S., Kuntchulia, J.,W., S. and Sharabidze I. (2020). Analyzing Collision, Grounding, and Sinking Accidents Occurring in The Black Sea Utilizing HFACS and Bayesian Networks, Risk Analysis an International Journal, Volume 40, Issue 12. https://doi.org/10.1111/risa.13568

Usluer, H.B., Alkan, G.B. and Turan, O. (2022). Prediction of The Effects of The Current Regime on Ship's Maneuvering at The Strait of Istanbul, Kent Akademisi Dergisi, 15(2):611-629 https://doi.org/10.35674/kent.1098026

Ülker, L. (2023). İstanbul Boğazı Sektör Kandilli Sorumluluk Bölgesinde Seyir Emniyeti Değerlendirmesi, Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, https://earsiv.odu.edu.tr/xmlui/handle/11489/3974

Ünlügençoğlu, K. (2024). An Investigation of Maritime Accidents in Turkish Territorial Waters.J Nav Architect Mar Technol. 2024; 226(2):49-64. DOI: 10.54926/jnamt.2025.2411

Yildiz, S., Sönmez, V. Z., Uğurlu, Ö., Sivri, N., Loughney, S., & Wang, J. (2021). Modelling of possible tanker accident oil spills in the Istanbul Strait in order to demonstrate the dispersion and toxic effects of oil pollution. Environmental Monitoring and Assessment, 193(8), 538.

Yildiz, S., Uğurlu, Ö., Loughney, S., Wang, J., & Tonoğlu, F. (2022). Spatial and statistical analysis of operational conditions influencing accident formation in narrow waterways: A Case Study of Istanbul Strait and Dover Strait. Ocean Engineering, 265, 112647

Yıldız, S., Uğurlu, Ö., Wang, X., Loughney, S., & Wang, J. (2024). Dynamic accident network model for predicting marine accidents in narrow waterways under variable conditions: A case study of the Istanbul strait. Journal of Marine Science and Engineering, 12(12), 2305.

Yorulmaz, M. ve Sezen, K. (2023).Denizcilik Alanında Kullanılan Risk Analizi Yöntemleri ve Fine Kinney Yöntemiyle Bir Uygulama, Afet ve Risk Dergisi, 6(3), 622-637.*DOI: 10.35341/afet.1190044*

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to examine the changes in risky areas over time by using spatial data of accidents that occurred in the Istanbul Strait between 2001–2022 and 2010–2022. For this purpose, accident density maps will be created using Geographic Information Systems (GIS) software, and risk levels will be determined. The aim is to rank the riskiest areas for both time periods and to compare the rankings. Within the framework of the changes that may occur over the years, areas with accident density can be predicted in advance. This will allow for faster preventive measures can be taken by focusing on that area.

Research Questions :

Do high-risk areas associate with maritime accidents in the Istanbul Strait change over time? Which areas in the Istanbul Strait are risky in terms of maritime accidents? How have the types and timing of maritime accidents changes over the years?

Literature Review:

In studies on maritime accidents occurring in the Istanbul Strait, accident locations, causes of accidents, and the ways in which accidents occurred were investigated. Although the regions examined in these studies are similar, differences are observed in the analyzed areas and topics. In the study by Atalar (2021), risk factors related to navigational safety were analyzed across sectors covering the entire Turkish Straits Region. Ülker (2023) evaluated navigational safety in four designated zones within the Kandilli sector of the Istanbul Strait. In Aydoğdu's (2014) study, the area between Fil Burnu and Moda Burnu in the Istanbul Strait was divided into three zones, and stakeholders' risk perceptions were compared with statistical data. In their study, Rong et al. (2021) state that collision risk along the coasts of Portugal is strongly location-dependent, as revealed by spatial correlation analysis and mapping of collision clusters. It was concluded that different collision types were located in the same hotspots and that 4 hotspots were reached in the research area. In their study, Uğurlu et al. (2020) analyzed accidents occurring in the Black Sea using Geographic Information Systems, the Human Factors Analysis and Classification System (HFACS), and Bayesian Network Models. Tonoğlu et al. (2022) developed a hybrid approach using the Fuzzy Analytic Hierarchy Process and the Proportional Risk Assessment Technique within the scope of risk analysis in their study, concluding that each Vessel Traffic Service sector in the Turkish Straits faces different risks. In their study, Balık et al. (2022) examined vessel waiting times in the Istanbul Strait and determined that the average waiting time between 2010 and 2019 was 13.9 hours. The longest average waiting time was recorded in 2017, at 19.8 hours. Ünlügençoğlu (2024) analyzed a total of 498 accidents that occurred in Turkish territorial waters between 2016 and 2022, based on parameters such as accident season, accident type, vessel type, accident location, vessel tonnage, vessel length, and the number of injured persons. The leading cause of accidents was identified as ship/equipment failure, accounting for 34%, followed by grounding/collision at 32.5%. When examining the regions where accidents occurred, the Turkish Straits System ranked first with 72.7%, followed by the Mediterranean Sea with 10.6%. Sun et al. (2025) aimed to optimize search and rescue operations for maritime accidents by using black spot clustering in their study. Using a dataset containing information such as accident latitude and longitude, number of accidents, and weather conditions, appropriate algorithm parameters were selected to identify accident blackspots. The Weighted K-means algorithm was employed. Li et al. (2025) employed both Multi-Scale Geographically Weighted Regression (MGWR), which accounts for spatial variation at multiple scales, and Multiple Linear Regression (MLR) methods to model the relationship between maritime accident outcomes and accident factors in their study. Both methods identified

sinking/capsizing, liquid cargo vessels, and gross tonnage as the most critical factors. Additionally, a very recent study in the literature has concluded that the factors contributing to maritime accidents have varying impacts on accident outcomes depending on the geographic location.

Methodology:

The primary dataset of the study consists of the annual distribution and geographic locations of incidents/accidents that occurred in the Istanbul Strait between 2001 and 2022. A total of 1,013 incident locations were examined, and data from 256 accidents were included in the study. Accident data that were erroneous or outside the boundaries of the Istanbul Strait dataset were excluded from the analysis. Spatial data related to the accidents were used to create a base map in ArcGIS Pro software, and the data were analyzed using the Kernel density estimation method, with the results mapped accordingly. Risk maps for the years 2001–2022 and 2010–2022 were generated based on the number of accidents within the study area, and the analyses were conducted with color coding according to the risk scale. The regional rankings for these periods were compared, and changes in the risky areas were examined.

Findings:

The map illustrating the risk levels associated with accident densities between 2001 and 2022 is presented in Figure 1. This map identifies areas ranging from very high-risk accident zones to very low-risk zones, based on the number of accidents.

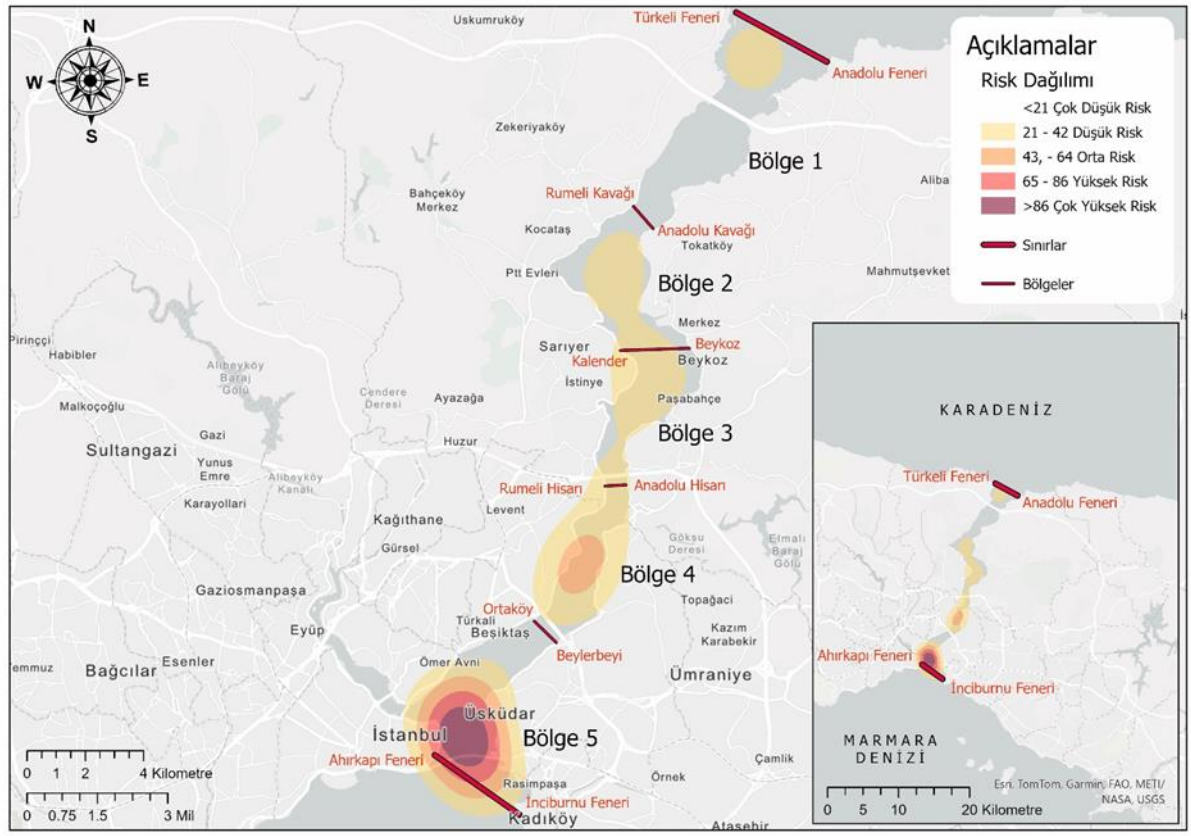

Figure 1. Density Map of Accidents Occurring Between 2001-2022

The ranking of risk areas was determined as follows: B5 > B4 > B3 = B1 > B2

The map showing the risk levels of accident densities for the last 13 years, between 2010 and 2022, is presented in Figure 2.

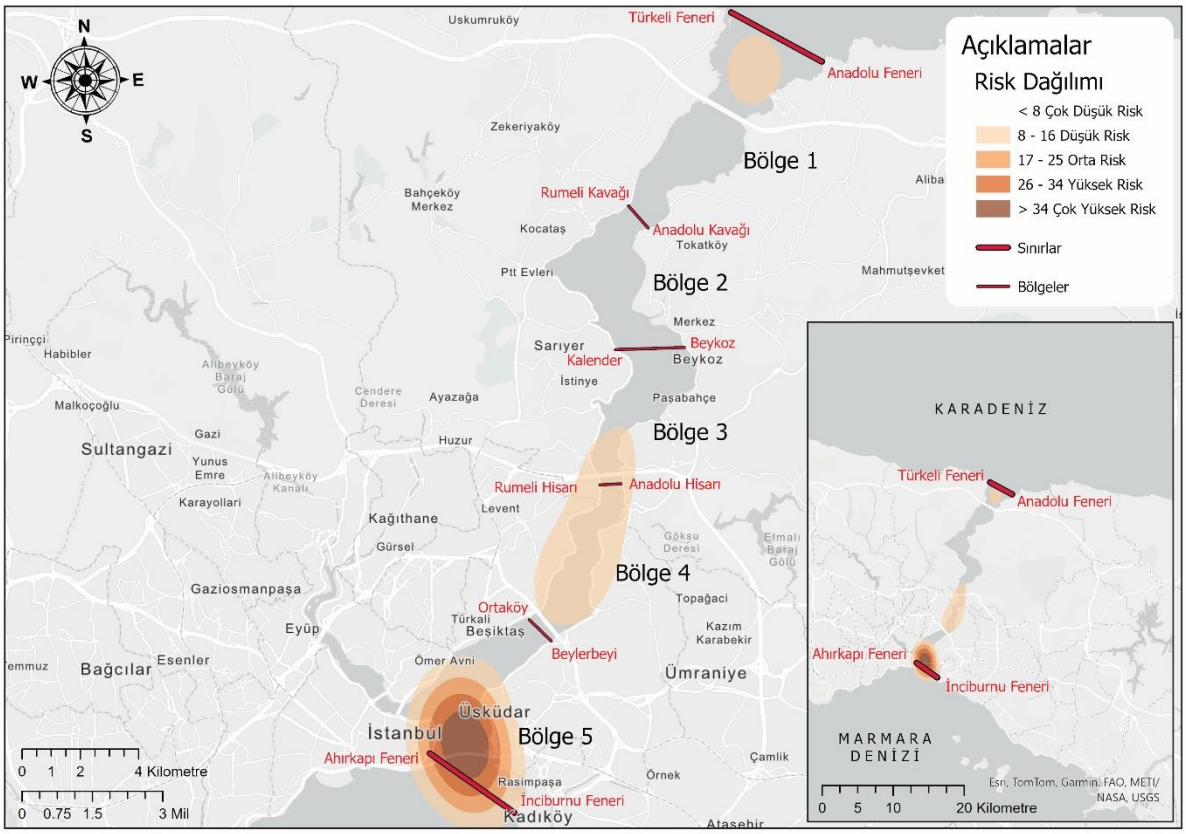

Figure 2. Density Map of Accidents Occurring Between 2010-2022

The ranking of risk areas was determined as follows: B5 > B1 > B4 = B3 > B2

Grounding and collision incidents are the most frequent types of accidents among all maritime accidents and have shown an increasing trend. Among the accidents, grounding events have decreased, drifting incidents have increased, machinery failures have decreased, and fire/explosion incidents have remained stable. In terms of the time of occurrence, most accidents were found to happen between 12:00–17:59 and 18:00–23:59 hours.

Discussion:

Within the scope of the study, the area identified as the highest risk zone between 2001–2022 and 2010–2022 in the Istanbul Strait was the region designated as B5, which includes Ortaköy-Beylerbeyi/Ahırkapı Feneri–İnciburnu Feneri. The B5 Sector is located within Kadıköy. This finding is consistent with Aydoğdu (2014), who statistically concluded that this area is the riskiest. The identified risky area in our study aligns with Aydoğdu's results.

The second highest risk area was identified as the B4 region for the period 2001–2022, and the B1 region for the period 2010–2022, indicating a shift in accident locations over time. Aydoğdu (2014) concluded that this area was statistically the second most hazardous region, and according to expert opinions based on risk perception, it was considered to have a high level of risk.

On the other hand, differences were identified in the ranking of risk areas between 2010 and 2022. As a result of the density analysis, the ranking of risk areas for the period 2010–2022 was determined as

follows: B5 > B1 > B4 = B3 > B2 (Figure 3). These results are consistent with the findings of previous studies examining accidents in the Istanbul Strait. (Aydoğdu; 2014; Atalar, 2021; Ülker, 2023).

An evaluation was also conducted in terms of accident types. The proportion of grounding and collision incidents among all accidents was determined to be 41% between 2001 and 2022, and 50% between 2010 and 2022. This is a considerably high proportion. The narrow and winding nature of the Istanbul Strait, combined with high vessel traffic density, increases the risk of collisions. (Dönmez and Uslu, 2018; Büber and Töz, 2018; Olgaç 2021).

Conclusion

The study employed datasets covering the periods 2001–2022 and 2010–2022. For both time periods, the highest-risk area was identified as the southern entrance of the Strait, encompassing the Kadıköy–Ahırkapı region. The second-highest risk area differed by time period: it was the B4 region for the years 2001–2022, while for the years 2010–2022, it shifted to the B1 region. This finding indicates that high-risk zones for maritime accidents in the Istanbul Strait have changed over time. These results highlight the importance of dividing the Strait into distinct zones based on accident-causing factors when conducting risk assessments. The causes of accidents vary across regions, and the prioritization of risk factors differs depending on the location.

Dividing the Istanbul Strait into sub-regions would facilitate the implementation of region-specific measures tailored to the unique characteristics of each narrower zone. A decline in the annual average number of accidents has been observed, indicating the effectiveness of the measures implemented in recent years. On the other hand, the fact that most accidents occur during hours of intense local traffic suggests that further studies are needed to improve the management of local maritime traffic. Given that collision/contact incidents and machinery failures rank as the two most common types of accidents, it is essential that vessels navigating the Istanbul Strait undergo more rigorous inspections concerning their technical adequacy and seaworthiness documentation. Although this study focuses specifically on zoned areas within the Istanbul Strait, it is recommended that the preventive measures be considered within an integrated framework that includes the Çanakkale Strait, the Sea of Marmara, the Istanbul Strait, and the Black Sea. Further research in this direction is encouraged.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6- 2025 | Cilt: 18 Sayı 6- 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research | Araştırma
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 05.08.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Erdogan Aydın, D. (2025). *Women's Representation and Semiotic Analysis in UN Women's "Unpack the Everyday" Campaign Poster Designs*, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3804-3827. https://doi.org/10.35674/kent.1758288

UNwomen *"Unpack the Everyday"* Kampanyası Afiş Tasarımlarında Kadın Temsili ve Göstergebilim Okuması

Women's Representation and Semiotic Analysis in UN Women's "Unpack the Everyday" Campaign Poster Designs.

Dilek ERDOĞAN AYDIN[1]

öz

Bu çalışma, kadına yönelik şiddetle mücadele temalı afişlerde kadının temsil biçimlerini ve bu temsillerin ürettiği anlam katmanlarını irdelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kadına yönelik şiddetin görsel temsillerinde kadının çoğunlukla edilgen, mağdur ve pasif bir figür olarak sunulduğu görülürken, bu çalışmada kadınların farkındalık geliştiren, direnen ve özneleşen bireyler olarak görselleştirilmiş temsil biçimleri incelenmiş, alışılmışın dışında bir moral ve umut dili araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemi, tasarım ve anlatım dili açısından diğer örneklerden ayrışan UN Women tarafından yürütülen "Unpack the Everyday" kampanyasını oluşturan on sosyal kampanya afişiyle sınırlandırılmıştır. Bu afişler; Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yöntemi temel alınarak, her birinde "gösteren, gösterilen, düz anlam ve yan anlam" düzeyleri üzerinden analiz edilmiştir. Yapılan çözümlemeler, kampanya afişlerinin yalnızca farkındalık yaratmakla kalmadığını; aynı zamanda izleyiciyi duygusal olarak etkileyen, sıradan nesneler aracılığıyla kadınların yaşadığı tehditleri görünür kılan ve kadını pasif bir mağdur değil, direnç geliştiren bir özne olarak temsil eden, etkili görsel stratejiler sunduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, grafik tasarım alanında semiyotik çözümlemenin kadın temsillerine uygulanmasına dair örnekleyici bir model ortaya koymaktadır. Çalışma yalnızca belirli bir kampanya örneğini analiz etmekle kalmayıp, toplumsal farkındalık afişlerinin temsil biçimlerini dönüştürme ve toplumsal dönüşüm yaratma potansiyeline dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgular, kadın temsiline yönelik geleneksel kurban anlatılarına ilişkin eleştirel bir bakış geliştirerek daha etik, yaratıcı ve güçlendirici alternatif bir anlatı modeli sunmakta ve bu sayede hem görsel kültür literatürünü hem de tasarımcıların uygulama alanlarına özgün katkılar sunarak zenginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afiş Tasarımı, Göstergebilim Analizi, Grafik Tasarım, Kadına Şiddet, Toplumsal Farkındalık Kampanyası.

ABSTRACT

This study aims to examine the representational forms of women and the layers of meaning these representations produce in posters designed to combat violence against women. While visual portrayals of gender-based violence often depict women as passive, victimized, and helpless figures, this research focuses on alternative representations in which women are visualized as aware, resistant, and agentic individuals, exploring a moral and hopeful visual language that departs from the conventional victim narrative. The sample of the study is limited to ten social campaign posters from UN Women's "Unpack the Everyday" campaign, which distinguishes itself from other examples in terms of its design and narrative approach. These posters were analyzed using Roland Barthes's semiotic framework, focusing on the levels of "signifier, signified, denotation, and connotation" in each visual. The analyses reveal that the campaign not only raises awareness but also employs powerful visual strategies that emotionally engage the viewer, make invisible threats experienced by women visible through everyday objects, and represent women not as passive victims, but as subjects who develop awareness and resistance. In this respect, the study offers an exemplary model for the application of semiotic analysis to female representation within the field of graphic design. Rather than merely analyzing a specific campaign, the study highlights the transformative potential of social awareness posters in reshaping representation and contributing to social change. The findings propose an alternative narrative model that is more ethical, creative, and empowering, offering a critical perspective on traditional victim-centered portrayals of women, and enriching both the visual culture literature and the practical field of design through original insights.

Keywords: Graphic Design, Poster Design, Violence Against Women, Semiotic Analysis, Social Awareness Campaign.

[1] **Corresponding Author:** Anadolu University, derdogan1@anadolu.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0936-6706

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin ve yıkıcı olaylarından biridir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi’nin (UN Women) 2023 yılına ait verilerine göre, dünya genelinde yılda yaklaşık 51.100 kadın ve kız çocuğu, partneri ya da aile bireyleri tarafından öldürülmüştür. Bu veriye göre günde ortalama 140 kadın cinayeti yaşandığını, yani dünya üzerinde her 10 dakikada bir kadının öldürüldüğünü göstermektedir (UNwomen, 2024). Aynı rapor, dünya genelinde her üç kadından birinin (%30) yaşamı boyunca en az bir kez fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır (UNwomen, 2024). Dünya Sağlık Örgütü’nün 2024 raporuna göre, 15 yaş ve üzeri kadınların yaklaşık %26’sı yaşamlarında en az bir kez partner kaynaklı fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmıştır (WHO, 2024).

Bu bulgular, yalnızca yetişkin kadınların değil, ergenlik çağındaki kız çocuklarının da şiddetin hedefi olduğunu ve bu durumun çok erken yaşlarda başladığını açıkça belirtmektedir. Bu veriler, kadına yönelik şiddetin küresel düzeyde hem yaygın hem de süreğen bir sorun olduğunu göstermekte ve bu konudaki yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için gerekli bireysel ve toplumsal bilincin oluşturulmasında, görsel iletişim stratejilerinin ve farkındalık kampanyalarının önemini vurgulamaktadır.

Toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede, sosyal kampanyalar yoluyla farkındalık yaratma ve davranış dönüşümü sağlamak en etkin araçlardandır. Ancak bu kampanyaların çoğu, dramatik bir anlatı oluşturmak, etkileyiciliği artırmak ve şiddete yönelik çağrışım yaratmak amacıyla kadınları mağdur, edilgen ve travma içinde gösteren görsellerle tasarlanmaktadır. Göz çevresi morarmış, kanlar içinde, ağlayan ya da karanlık bir mekânda yalnız bırakılmış çaresiz kadın figürleri, bu tür temsillerin sıklıkla başvurduğu görsel kodlardandır. Kasıtlı olmasa da kadının bu denli çaresiz imgelerle kodlanması, kadın cinayetlerinin sıradanlaşmasını ve kadının aciz bir varlık olduğu fikrinin kanıksanmasına neden olmakta; ayrıca kadını yalnızca şiddetin nesnesi olarak konumlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda onun toplumsal etkisini ve özne konumunu da görünmez kılmaktadır.

Bu çalışmada, görsel kadın temsili stratejisiyle benzerlerinden ayrışan, UN Women çatısı altında üretilmiş ve UN Women Genel Merkezi’ne ait resmî web sitesinde yayımlanmış sosyal sorumluluk kampanya afişleri incelenmiştir. Kampanyalar arasından, ölçeği, farklı medyumlardaki etki kapasitesi ve özellikle günlük kullanım eşyalarının birer göstergeye dönüştürülmüş olması nedeniyle, 2019 tarihli *“Unpack the Everyday”* kampanyası seçilmiş ve bu örnek özelinde göstergebilimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Kampanyada kadın, şiddete maruz kalan bir mağdur ya da kurban olarak değil, gündelik yaşamı sorgulama ve anlamlandırma kapasitesine sahip, bilinçli ve direnç geliştiren bir özne olarak konumlandırılmaktadır. Çalışmanın amacı, göstergebilim (semiyotik) çözümlemesiyle sosyal kampanya tasarımlarında kurban söyleminden özneleşmeye doğru yaşanabilecek görsel dönüşümü ortaya koymak, kadına yönelik şiddete karşı uygulamalarda moral ve umut güçlendirici alternatif temsillerle de etkili kampanyalar yürütülebileceğini göstermektir.

Bu bağlamda, UN Women’ın çeşitli yıllarda yürüttüğü sosyal kampanyalara genel bir çerçevede yer verilmiş; bu kampanyalar, kadın temsili ve görsel söylem açısından betimsel biçimde değerlendirilmiştir. Ardından, görsel dili ve temsil stratejisi bakımından özgün bir örnek olarak öne çıkan “*Unpack the Everyday”* kampanyasına ait afişler, göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle derinlemesine incelenmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve: Kadın İmgesini Anlamak

1.1 Temsil Kuramı ve Kadın İmgesi

Temsil, kültürel çalışmalar bağlamında yalnızca bir şeyi göstermek değil, aynı zamanda o şeyi anlamlandırmak ve bu anlamın kullanımını yaygınlaştırmaktır. Stuart Hall'a göre temsil, gerçekliğin doğrudan yansıtılması değil; kültürel anlamların dilsel, görsel ya da sembolik sistemler aracılığıyla üretildiği süreçtir (2003, s. 15). Bu noktada kadın imgesi, görsel medyada sadece "kadın"ı göstermekle kalmamakta; aynı zamanda kadına dair toplumsal algıları, değerleri ve normları yeniden üretmektedir. Tarihsel olarak kadın temsili, çoğunlukla erkek bakışı tarafından şekillendirilmiş; kadın, izlenen ve nesneleştirilen bir figür olarak sunulmuştur. Laura Mulvey'nin geliştirdiği *"male gaze (erkek bakışı)"* kavramı, cinsel dengesizlikle karakterize edilen bir dünyada, görsel uyarıcılardan zevk almayı, aktif/erkek ve pasif/kadın rollerine ayırmıştır (1975, s. 11). Egemen erkek bakışı, kadın formuna kendi fantezisini dayatır ve bu form daha sonra buna uyacak biçimde şekillendirilir. Mulvey, sinema ve iletişim alanında kadının pasif ve kendisi için önemsiz bir nesne olarak konumlandırılmasını, "kadın sürekli izlenen ve nesneleştirilen" bir figüre dönüştürülmüştür şeklinde ifade eder (1975, s. 15).

Bu durum yalnızca sinemayla sınırlı değildir; reklam, pazarlama ve farkındalık amacı taşıyan sosyal kampanyalar da dahil olmak üzere, görsel iletişim alanının birçok mecrasında kadın ya bir arzu nesnesi ya da mağdur figürü olarak nesneleştirilmiş temsillerle sunulmaktadır. Mağdur, zulüm görmüş kadın görsellerinin medyada sunulması, yalnızca bu tür temsillerin yaygınlaşmasına değil; aynı zamanda kadınların pasifliği ve itaatkarlığını yanlış bir biçimde yücelten bir anlayışa da teşvik edebilir (Bordo, 1997, s. 36; Minowa, Maclaran ve Stevens, 2014, s. 211). Kan, gözyaşı ya da şiddet görmüş kadın bedeni gibi imgelerin, özellikle kadına yönelik adaletsizlikleri konu alan sosyal kampanyalarda sıkça kullanılması, yaşananların önemine vurgu yapma niyetiyle de olsa, bu durumun sıradanlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca yaratılmak istenen etki tam tersi yönünde işleyip, toplumun sürekli gördükleri bu imgelere karşı duyarsızlaşmasını sağlamaktadır. Benzer biçimde, sanal da olsa özellikle şiddet temelli kurgu ve imgelerle oluşturulan video oyunlarıyla ilgili yapılan araştırmalar devamlı şiddet içeren içeriğe maruz kalmanın deney gruplarını duyarsızlaştırdığı, suçluluk veya rahatsızlık duygusunu kaybettirdiği, saldırganlaştırdığı, şiddetin meşrulaştırıldığı aynı zamanda da ahlaki çöküşe sebep olduğunu göstermektedir (Hartmann, Krakowiak ve Tsay-Vogel, 2014; Greitemeyer & McLatchie, 2011; Miedzobrodzka, Hooff, Krabbendam ve Konijn, 2023).

Temsil kuramına göre, görsellerin anlamlandırılmasını yalnızca maddi niteliğine değil, kültürel ve ideolojik sistemler içindeki sembolik işlevine dayanır (Hall, 2003, s. 26). Bu nedenle, görsel temsillerde kadının özne olarak yer alması, yalnızca bireysel imajın değişmesiyle değil; bu imajın üretildiği anlatı yapılarının da sorgulanmasıyla mümkündür. Kadının temsilinde özneleşmeye doğru bir geçiş için hem dilsel hem de görsel düzeyde yerleşik normların çözümlenmesi ve düzeltilmesi gerekmektedir.

1.2 Özneleşme Kavramı

Felsefi düşünce tarihinde özne kavramı, Descartes'ın *"düşünüyorum, öyleyse varım"* ilkesinden bu yana bireysel bilinç ve rasyonalite temelinde ele alınmıştır. Ancak modern dönemde öznenin toplumsal ve ideolojik olarak nasıl kurulduğuna dair ilk sistemli bakış, Louis Althusser'in 1970 tarihli "*Ideology and Ideological State Apparatuses"* başlıklı makalesiyle ortaya konmuştur. Althusser, bireylerin ideoloji tarafından "çağrılmaları" yoluyla özneleştiklerini savunarak, *"interpellation"* kavramını geliştirmiştir (Althusser, 1971, s. 173). Michel Foucault, bu yaklaşımı genişleterek, modern toplumlarda bireylerin kurumlar aracılığıyla hem denetlenen hem de biçimlendirilen özneler haline geldiğini belirtmiş; "özneleşme"yi iktidarın hem dışsal hem içsel bir düzenleme biçimi olarak tanımlamıştır (1977, s. 170). Bu iki düşünürden önce, Jacques Lacan ise özne kuramını psikanalitik bir zeminde değerlendirerek, özellikle 1949 tarihli *"Le stade du miroir comme formateur de la fonction*

du Je” isimli makalesinde ifade ettiği *“ayna evresi”* kavramıyla özneyi, bölünmüş beden (fragmented body) imgesi ile kurulan bütünlük fantezisi üzerinden açıklamış; dil, yasa ve bastırma süreçlerini merkeze alarak “bölünmüş özne” kavramını geliştirmiştir (Lacan, 2005, s. 3).

Judith Butler, bu kuramsal miras üzerinden, özneleşmenin toplumsal cinsiyet, normatif düzen ve iktidar ilişkileri içinde nasıl kurgulandığını yeniden tartışmaya açmıştır. Butler’a göre özne, iktidarın dışında duran özerk bir varlık değil; aksine, iktidar ilişkileri içinde kurulan ve bu ilişkiler aracılığıyla hem sınırlandırılan hem de mümkün kılınan bir varoluş biçimidir (1997, s. 2). Özneleşme süreci, yalnızca bastırılma ya da boyun eğme anlamına gelmez; aynı zamanda bireyin düşünme, eyleme geçme ve kendini tanımlama kapasitesini de bu tabi olma durumu içinde biçimlendirmesini içermektedir. Bu noktada Butler, Michel Foucault’nun iktidarı yalnızca baskılayan değil, aynı zamanda özneyi üreten, yani doğurgan (productive) bir güç olarak tanımlayan yaklaşımını temel alır. Ancak Foucault’dan farklı olarak Butler, bu üretkenliği toplumsal cinsiyet normlarının bedensel ve söylemsel tekrarları üzerinden ele alır; böylece özneleşme, yalnızca iktidara tabi olmanın yanında bu bağın içinde yeniden üretim ve direniş olasılığı barındıran bir süreç haline gelir. Fiske (1992, s. 288), "Uygulamalarda doğallaştırılan ideolojik normlar, yalnızca dünya algımızı değil, aynı zamanda kendimizi algılama biçimimizi, kimlik anlayışımızı da oluşturur… Bu nedenle özneyi, doğal değil, toplumsal olarak inşa edilmiş bir yapıdır" şeklinde ifade ederken, Butler ise özneleşmeyi, yalnızca dışsal bir baskı ya da zorlama değil; bireyin özne haline gelmesini sağlayan üretici bir güç olarak belirtmektedir. Bu güç, sadece birey üzerinde işlemeyen; aynı zamanda özneyi kuran, şekillendiren ve harekete geçiren bir işleyişe sahiptir. Dolayısıyla özne, yalnızca boyun eğen bir varlık değil; bu boyun eğiş aracılığıyla biçimlenen, kendi varlığını bu süreç içinde kuran bir yapıdır (Butler, 1997, s. 84).

Bu perspektiften bakıldığında, sosyal kampanya afişlerinde kadının sürekli kurban olarak temsil edilmesi, onun toplumsal özne konumunu gölgede bırakmakta ve edilgen bir nesneye indirgemekte; üstüne kadının kendi içindeki temsiliyetinde de bu boyun eğişle kabullenmeye evrilmektedir.

1.3 Görsel Olarak Kadın Okuması ve Göstergebilim

Göstergebilim, göstergelerin yapısını ve işleyişini inceleyen disiplindir. Görsellerin anlamını çözümlemek, yalnızca bunların ne gösterdiğini anlamakla kalmaz; aynı zamanda nasıl gösterildiğini, onların hangi biçimsel ve ideolojik kodlara tabii olduğunu da içerir. Dil, sanat ve estetik felsefesinden beslenen bu analiz yöntemi, sözcükleri ve görselleri birer metin olarak ele alır ve insanların dış dünyayı nasıl algıladığını şekillendiren yorumlayıcı çerçeveler hakkında fikir sunmayı hedefler (Chandler, 2017’dan aktaran Krook, 2022, s. 374).

Fransız gösterge bilimci Roland Barthes, göstergebilim kuramını, dil bilim çalışmalarının yanında, doğrudan medya ve kültürel içeriklerin çözümlemesinde kullanan ilk düşünürdür (Danesi, 2010). Ona göre, tüm görseller çoklu anlamlar içerir; izleyici, bu görsellerin taşıdığı çeşitli olası anlamlardan bazılarını seçebilir, bazılarını ise görmezden gelebilir (Barthes, Image Music Text, 1977, s. 38-39). Barthes’ın göstergebilim teorisi gösteren, gösterilen ve gösterge üzerine temellendirilmiştir. Göstergeler yalnızca iletişim kurmak için kullanılan araçlar olmakla birlikte toplumların tarihsel süreçleriyle biçimlenmiş değer ve ideolojileri barındıran anlam taşıyıcılarıdır. Ona göre “gösterge, herhangi bir birey açısından, herhangi bir düzeyde ve herhangi bir niyetle, herhangi bir nesnenin yerini alan; bir kişinin zihninde kendisine denk ya da daha ileri bir gösterge oluşturarak, ona hitap eden bir öğedir (Barthes, 1979, s. 12)”. Barthes (1972), birinci anlamlandırma sisteminde bir gösterge olarak işlev gören ögenin, ikinci sistemde yalnızca bir gösterene dönüştüğünü iddia eder. Bu bağlamda, mitsel söylemin yapı taşı (dil, resim, ritüel ya da nesne gibi) olan her tür malzeme, ilk anlamından bağımsızlaşarak, yalnızca bir gösterme aracına indirgenir ve bir mitte dönüşme seviyesine ulaşır. Barthes’a göre bu dönüşüm, toplumsal anlamların doğallaştırılarak sunulduğu ideolojik bir söylem biçimidir. Mit, göstergenin ikinci düzeyde yalnızca bir “gösteren”e indirgenmesiyle oluşur ve

bu gösteren artık ideolojik bir mesajı gizlice taşır. Bu mitik anlatı, örneğin "kadın naziktir" ya da "annelik kadın doğasının parçasıdır" gibi toplumsal kabulleri sanki değişmez gerçeklermiş gibi yeniden üretir. Böylece, belirli bir kültürel ya da politik anlam, doğal, evrensel ve kaçınılmazmış gibi görünür hâle gelir (Barthes, 1972, s. 109–114).

Görsel 1. Roland Barthes, Göstergebilim Kuramı Diyagramı (Barthes, 1972, s. 113).

Barthes'in, Danimarkalı dilbilimci Louis Trolle Hjelmslev'in (Hjelmslev, 1959) kuramından esinlenerek kendi teorisinde düz anlam (denotation) ve yan anlamı (connotation) iki ayrı anlamlandırma sistemi olarak ele alması ve göstergebilim anlayışının merkezine yerleştirmesi, göstergebilim teorisine kayda değer bir katkı sunmuştur (Allen, 2003'dan aktaran Elers & Elers, 2020, s. 212). "Barthes, görsel bir metnin anlamını oluşturan iki karşıt gücü vurgular: Gerçekliği temsil etme gücü (düz anlamı üretir) ve gerçekliği şekillendirme gücü (yan anlamı üretir) (Topelberg & Ventura, 2024, s. 10)". Bu iki düzey metin ya da imge aracılığıyla birbiriyle ilişkili şekilde üretilir ve izleyicinin bilgi dağarcığına bağlı olarak yorumlanır (Barthes, Image Music Text, 1977, s. 28). Yan anlam, görselin ilk bakışta açık olmayan, ancak üretim sürecindeki ideolojik, estetik ve profesyonel tercihlerle yapılandırılmış; algılama sürecinde ise izleyicinin zihnindeki kültürel kodlarla ilişkilendirilerek anlam kazanan çok katmanlı bir göstergesel düzeydir (Barthes, 1977, s. 19).

Britanyalı akademisyen Gillian Rose ise bu göstergebilimsel yöntemleri, görsel kültür üzerinden toplumsal ve mekânsal analizler aracılığıyla güncelleyerek, görsel materyalin içeriksel okunmasıyla birlikte ideolojik, toplum yapısı ve güç ilişkileri boyutlarının da değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Rose, 2016, s. 22). Rose'a göre görseller yalnızca okunacak metinler değil, aynı zamanda bakılan, sergilenen, kullanılan ve çeşitli teknolojiler ile pratikler aracılığıyla üretilen toplumsal nesnelerdir ve "İmgeler, her bakıldığında bir etki yaratarak işlev görür (Rose, 2016, s. 19)". Görsel analiz bu yönüyle, imgelerin yarattığı etkinin ardındaki güç ilişkilerini ve kültürel konumlanmaları deşifre etmede etkili bir araçtır. Bu bağlamda Kate Manne'nin (2018) şu saptaması dikkat çekicidir: "Güçlü kadınların oluşturduğu psişik tehdidi azaltmak için... kadınlar, karalayarak, şeytanlaştırarak, küçümseyerek, aşağılayarak, alay ederek, hicvederek, dışlayarak ve utandırarak, gerçek anlamda değil, hayal gücüyle alt edilebilir (Krook, 2022, s. 375)".

Bu çerçevede sosyal kampanya afişleri yalnızca içeriksel mesajlar iletmekle kalmaz, kullanılan görsel araçlar (fotoğraf, illüstrasyon, sembol, renk, tipografi, kompozisyon, slogan) aracılığıyla ideolojik konumlar ve toplumsal değerlerle örülü sembolik evrenler kurar. Bu noktada, Krook'un çalışmasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle bağlantılı olarak şekillenen *"semiyotik şiddet"* kavramı önem kazanmaktadır. Bu kavram, kadınları yaralamak, disiplin ve egemenlik altına almak için sözcükler, imgeler ve kimi durumlarda beden dili gibi araçlarla cinsiyet eşitsizliklerini kullanmayı ve baskın tarafı güçlendirmeyi içerir (Krook, 2022, s. 375).

Görsellerdeki semiyotik yapı, yalnızca görselin yüzeyindeki anlamlara değil; onun ardındaki ideolojik ve kültürel kodlara da nüfuz etmeyi gerektirir. Özellikle kadın temsiline odaklanan kampanyalarda, bu araçların semiyotik düzlemde okunması, kadınların nasıl tanımlandığı, hangi görsel dille temsil edildikleri ve hangi kültürel mitler aracılığıyla anlamlandırıldıkları sorularını gündeme getirir. Görsellerdeki bu sembolik yapı, yalnızca yüzeysel estetik tercihlerle değil; aynı zamanda kavramsal

derinlik ve izleyicide oluşturulmak istenen farkındalıkla şekillenir. Nitekim Aydın'ın çalışmasında da vurguladığı gibi, sanatçının estetik biçimlerden ziyade duygusal ve anlatısal boyutlara yönelmesi, izleyiciyle daha güçlü bir düşünsel bağ kurmasına imkân tanımaktadır (Aydın, 2025, s. 74). Bu yaklaşım, kadın temsiline yönelik eleştirel ve moral bir dile ihtiyaç duyan sosyal kampanya tasarımlarında da geçerliliğini korumaktadır.

Bu türden bir çözümleme yaklaşımıyla, *"Unpack the Everyday"* kampanyasında nesnelerin (ayakkabı, ayna, şarj kablosu) göstergebilim düzleminde anlam kazanışı ve izleyicide nasıl bir farkındalık uyandırdığı görülebilir. Bu aşamada, Rose'un vurguladığı gibi, görsel kültürü de kapsayacak biçimde, görsel analiz yalnızca görünene değil, onun arkasındaki özneye, etkiye ve pratiklere de bakmayı gerektirir (2016, s. 20). Sözcükler ve imgeler toplumsal hiyerarşilerin yaratılmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunduğundan, işaretlerin yapı bozumu, ayrıcalık ve baskı sistemlerini ortaya çıkarmak ve bunlara meydan okumak için önemli bir araç olabilir (Chandler 2017'dan aktaran Krook, 2022, s. 375).

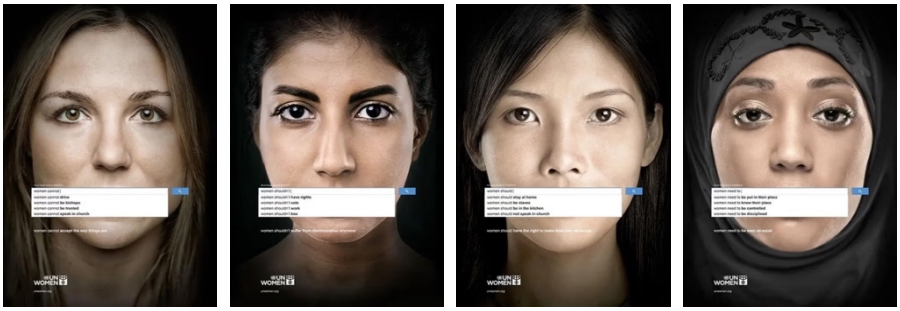
1.4 UN Women Kampanya Afişlerinde Kadın İmgesine Genel Bakış

2008 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından "Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi" olarak kurulan "UNITE Kadın (UNITE Women)" (UNwomen, 2024) çatısı altında yürütülen kampanya ve tasarım çalışmaları, kadın temsili ve toplumsal özneleşme açısından dikkat çekici bir yaklaşım sunmaktadır. Bu kapsamda üretilen afiş, propaganda görselleri, web sayfaları ve sosyal medya içerikleri, özellikle geleneksel trajik ya da travmatik temsillerden kaçınılarak, empatiyi dramatize edilmiş mağduriyet yerine farkındalık, sorgulama ve kolektif çözüm arayışı üzerinden kurmayı amaçlamasıyla ayrışmaktadır. Tüm bu iletişim araçlarında, renk paleti, tipografi ve görsel-metin dengesi özenle yapılandırılmış, mesajlar yalın, fakat çok katmanlı anlamlar üretecek şekilde tasarlanmış ve temel görsel dil moral ve umut üzerine kurgulanmıştır. UN Women'ın dijital platformlarında yayımlanan raporlar ise yalnızca içerik yönüyle bilgilendirici değil, aynı zamanda yüksek grafik tasarım kalitesine sahip materyallerdir. Tipografik düzenlemeler, görsel hiyerarşi ve infografik anlatım gibi tasarım unsurlarının yapıcı ve olumlu bir anlam üretimiyle tutarlı biçimde kullanılması, bu kampanyaların etik duyarlılık ve odak açısından bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

1991 yılında düzenlenen Kadın Küresel Liderlik Enstitüsü kapsamında geliştirilen ve zamanla UN Women'ın yürütücülüğünde devam ettirilen önemli kampanyalardan biri de *"16 Days of Activism against Gender-Based Violence"* hareketidir. Her yıl, 25 Kasım Uluslararası Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Günü'nde başlayıp, 10 Aralık İnsan Hakları Günü'nde sona eren bu kampanya, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin dünya genelinde en yaygın ve süreklilik gösteren insan hakları ihlallerinden biri olduğunu görünür kılmayı amaçlamaktadır. Hareket kapsamında kimi zaman geniş kapsamlı kampanyalar, kimi zaman ise sınırlı ölçekte sosyal farkındalık afişleri üretilmektedir. Bu tür kampanyalar, çoğunlukla tasarımcılar ve reklam ajanslarının gönüllü katkılarıyla hayata geçirilmekte hem toplumsal fayda üretmekte hem de başarılı örnekler, tasarım camiası tarafından ödüllendirilerek görünürlük kazanmaktadır. Kadın temsiline dair kalıplaşmış yaklaşımın ötesine geçen, farkındalık odaklı anlatımıyla dikkat çeken UN Women sosyal kampanyaları bu bağlamda incelenmeye değerdir. Bu nedenle, UN Women Genel Merkezi'nin resmî web sitesinde yayımlanan sosyal sorumluluk afişlerinin ele alınması, örgütün kadın imgelerine hangi görsel çerçeveden yaklaştığına dair anlamlı bir perspektif sunacaktır.

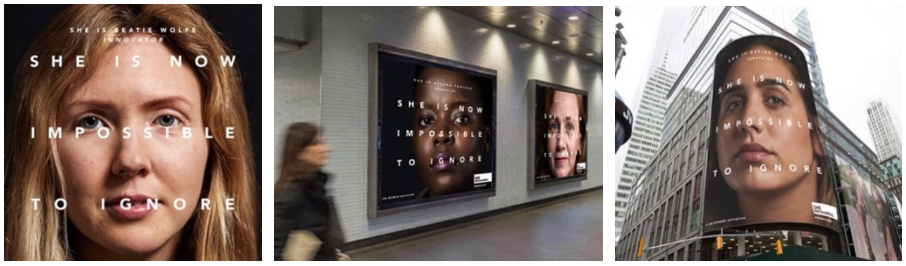
Bu farkındalık kampanyalarından ilki görsel 2.'deki, 2013 yılında Memac Ogilvy & Mather Dubai tarafından UN Women için hazırlanmış olan ve Google arama motorundaki *"women cannot drive", "women should not vote"* ya da *"women should stay at home"* gibi cinsiyetçi otomatik tamamlama sonuçlarına dayanan *"The Autocomplete Truth"* adlı yaratıcı afiş kampanyasıdır (UNwomen, 2013). Kampanyada, kadın portreleri kullanılmış olmakla birlikte bu görseller, olumsuz bir temsil kurmaktan

çok ötede, günlük yaşamın içinden hatta bakımlı sayılabilecek kadınların nötr ifadeli portrelerinden oluşmaktadır. Vurgu doğrudan Google arama çubuğu üzerine yöneltilerek izleyicide, kadına yönelik toplumsal ön yargıların ne kadar yaygın ve derin olduğu hissi yaratılmıştır. Portrelerin tam ağız bölgesine yerleştirilen arama çubuğu ve içinde geçen olumsuz cümleler aracılığıyla, kadının kendi sesi susturulmuş ve onun yerine toplumsal yargılar konuşur hâle getirilmiştir. Görsellerdeki kadınların ifadesinde herhangi bir mağduriyet ya da dramatik unsur bulunmaması ise dikkat çekicidir. Abartıdan uzak, sade ve etkili bir görsel dil kullanan kampanya, yaratıcı fikrini net, güçlü ve çarpıcı bir biçimde iletmeyi başarmaktadır.

Görsel 2. *"The Autocomplete Truth"* Kampanyası Afiş Tasarımları (UNwomen, 2013).

UN Women'ın, kadının toplumdaki görünürlüğünü ve doğru temsilini vurgulamayı amaçlayan bir diğer kampanyası görsel 3.'deki, 2019 yılında 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü kapsamında, ABD'de reklam ajansı Havas Group ile birlikte geliştirdiği *"Impossible to Ignore (Göz Ardı Edilemez)"* kampanyasıdır. Kampanya kapsamında, dünya çapında yenilikçi ve başarılı kadınların büyük boy portre fotoğrafları, güçlü ve net bir ifade taşıyan serifsiz yazı karakteriyle tasarlanmış ve *"She is Now Impossible to Ignore"* sloganıyla birlikte sunulmuştur. Bu afişler, Amerika ve İngiltere'nin en kalabalık meydanlarında sergilenmiş ve dijital mecralar aracılığıyla dünya genelinde geniş bir izleyici kitlesine kadının gücünü haykıran bir kampanya gerçekleştirilmiştir. Kampanyaya dair reklam ajansının açıklamasında, "Seçtiğimiz kadınlar meydan okuyan, güçlü ve kudretli. Öfkeli değiller, sadece kararlılar. Ayrıca onları gölgelerden (siyah zeminden) çıkarken çekmek de önemliydi" ifadeleriyle kadınların temsili hakkında bilinçli bir tercih yapıldığı görülmektedir (CommArts, t.y.). Kampanyada yer alan isimlerin arasında; etik reklam platformu Good Loop'un kurucusu Amy Williams, NASA'da görev yapan ilk AfroAmerikan müdür yardımcısı Dr. Christyl Johnson ve müziği toplumsal iyileşme aracı olarak kullanan sanatçı Beatie Wolfe yer almaktadır (marcommnews.com, 2019).

Görsel 3. UN Women, "Impossible to Ignore" Kampanyası Afiş Tasarımları (adsoftheworld, t.y.)

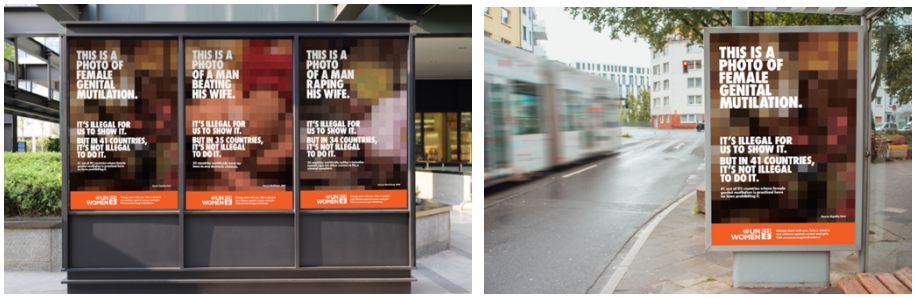
2019 yılında *"16 Days of Activism against Gender-Based Violence"* hareketi kapsamında başlatılan ve Wunderman Thompson New York tarafından üretilen *"Unpack the Everyday"* (Görsel 4.) kampanyası, kadın temsiline ilişkin yerleşik görsel kalıpları sorgulayan ve dönüştüren özgün bir örnek olarak değerlendirilebilir. Kampanya, kadına yönelik şiddeti dramatik ya da travmatik imgeler yerine gündelik yaşamda sıradan görünen nesneler aracılığıyla simgesel bir düzlemde ele almaktadır. *"For*

comfort or for running away?" ve *"Checking makeup or checking for danger?"* gibi sloganlar, ayakkabı, taşınabilir batarya ve ayna gibi eşyalarla birlikte kullanılarak, kadının gündelik deneyimleriyle şiddetle başa çıkma çabasını ve sıradan objeler üzerinden durumun derinliğini anlatmıştır (UNwomen.org, t.y). Gündelik eşyalara gömülü çare arayışı, kadının mücadelesi, bu durumun fiziksel ve ruhsal yükü bu basit eşyaları birer gösterge haline getirmiştir. Afişlerde kadın figürü, içinde bulunduğu psikoloji çok zor da olsa, edilgen bir kurban olarak değil; tetikte, farkında, direnen ve sorgulayan bir özne olarak temsil edilmektedir. Böylece kampanya, şiddetin yalnızca varlığını görünür kılmakla kalmayıp, kadının özneleşmesini ve mücadele kapasitesini vurgulayan moral ve güçlendirici bir temsil dili üretmektedir.

Görsel 4. *"Unpack the Everyday"* Kampanyası Afiş Tasarımları (Stewart, 2022)

2020 yılında, UN Women yürütücülüğünde *Covid-19* sürecinde kadına yönelik şiddet vakalarının artış göstermesi üzerine Mediahub ve MullenLowe New York iş birliğiyle hayata geçirilen (görsel 5.) "*The UNseen Story"* kampanyası, ABD ve İngiltere genelinde uygulanmıştır (MullenLoweUS, 2020). Kampanya, kadınların maruz kaldığı şiddet türlerine karşı güçlü bir farkındalık yaratmayı amaçlamış ve bu doğrultuda afişlerde, yine mağdur kadın görselleri kullanılmadan, sansürlenmiş görseller eşliğinde doğrudan ifadeler içeren başlıklar aracılığıyla izleyicide sarsıcı bir etki yaratılmıştır. *"This is a photo of female genital mutilation", "This is a photo of a man beating his wife"* ve *"This is a photo of a man raping his wife"* gibi sloganlar, sade ve piksellenmiş görsellerle birlikte sunulmuştur. Her afişte, görselin yayımlanmasının yasalara aykırı olduğu, ancak eylemin kendisinin —tecavüz, dayak, sakatlama gibi— hâlâ birçok ülkede yasal olduğuna dair bir ifade yer almaktadır. Kampanyanın temel amacı, sansürün ardında yatan şiddet eylemini izleyicinin zihninde canlandırmaya zorlayarak, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik farklı şiddet biçimlerinin hâlâ yasal boşluklar içerisinde sürdürüldüğüne dikkat çekmektir.

Görsel 5. "*The UNseen Story"* Kampanyası, New York Sokak Görüntüleri (MullenLoweUS, 2020).

UN Women faaliyetleri 2021, 2022, 2023, 2024 ve 2025 yıllarında da *16 Days of Activism against Gender-Based Violence"* kampanyası ve Uluslararası Dünya Kadınlar Günü kapsamında devam etmiş, ancak 2020 yılı sonrası resmî kampanya içerikleri ağırlıklı olarak dijital ortama taşınmış, etkileşimli web uygulamaları, bilgilendirici infografikler, PDF formatında yayımlanan raporlar ve sosyal medya

görselleri ön plana çıkmıştır. Büyük ölçekli fiziksel ve dijital ortam kampanyaları yerini, dijital medyadaki kavram notları, uygulama rehberleri, bilgilendirme kılavuzları, araç setleri (toolkit) ve sosyal medya odaklı içerik görselleştirmelerine bıraktığı gözlemlenmiştir. Bölgesel ofisler tarafından az sayıda, küçük ölçekli afiş ya da sosyal farkındalık materyalleri üretilmeye devam etse de, bu çalışmalar küresel platformda değil, yerel düzeyde paylaşılmıştır ve bu nedenle bu makalenin örneklem evreni dışında bırakılmıştır. Kampanyanın evrildiği bu yeni üretim materyalleri için de kadın temsilinde hâlâ kadının gücü, umudu ve morali eksenindeki anlatımın aynı tutarlılıkla devam ettirildiği rahatlıkla söylenebilir. Bu yaklaşım ve üretim, tasarımcı ve bu anlamda üretim yapan tüm diğer disiplin mensuplarının kadına yönelik şiddet ve adaletsizliğin farkındalığında, kadın temsilinin ajite edilmeden de yapılabildiğinin birer kanıtı olarak grafik tasarım tarihine geçmişlerdir.

2. Metot

2.1 Göstergebilimsel Çözümleme Yaklaşımı

Bu çalışmada, görsel materyallerin anlam üretme biçimlerini çözümlemek amacıyla göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılacaktır. Göstergebilim, yalnızca neyin görüldüğü değil, görünenin altındaki anlamın ne şekilde yapılandırıldığı ve izleyici tarafından nasıl okunduğu sorularına da yanıtlar arar. Bu bağlamda temel alınan yaklaşım, görsel temsillerin çok katmanlı anlam yapısını açıklayan Roland Barthes'ın kuramsal çerçevesidir.

Barthes, bir göstergeyi hem gösteren (signifier) hem de gösterilen (signified) düzeyinde ele alır, bu iki düzeyin bir araya gelişiyle göstergenin (sign) oluştuğunu belirtir (1991, s. 114). Barthes'ın geliştirdiği kuramsal yapı doğrultusunda, göstergeler dilsel bir iletinin yanı sıra, biri doğrudan algılanan diğeri kültürel olarak yapılandırılmış iki görsel anlam katmanı sunar: Görselin doğrudan neyi gösterdiğini belirten *denotation* düzey ve göstergenin kültürel, ideolojik ve çağrışımsal anlamlarını içerdiği *connotation* düzey (Barthes, 1977, s. 36). Doğrudan gösterilen anlam, çağrışımsal anlamı taşıyan yapıyı destekler. Örneğin bir şarj kablosu, düz anlam düzeyinde teknolojik bir nesne iken; yan anlam düzeyinde bağımlılık, bağlılık ya da iletişim gibi kavramlara gönderme yapabilir.

Barthes'a göre, yan anlamı oluşturan bu çağrışımsal düzey rastlantısal değil; aksine kültürel kodlar, toplumsal normlar ve ideolojik bağlamlar aracılığıyla biçimlenmiştir. Bu nedenle, görsel bir iletinin çözümlemesi yalnızca görselin ne içerdiğine değil, nasıl sunulduğuna ve hangi bağlamlarda nasıl okunduğuna da odaklanmalıdır. Bu çalışmada göstergebilimsel çözümleme, söz konusu kampanya afişlerinde kullanılan görsel ve metinsel öğelerin -nesne seçimi, kompozisyon, renk, boşluk, yazı karakteri ve slogan gibi- anlam üretim süreçlerine katkısını değerlendirmek üzere kullanılmıştır.

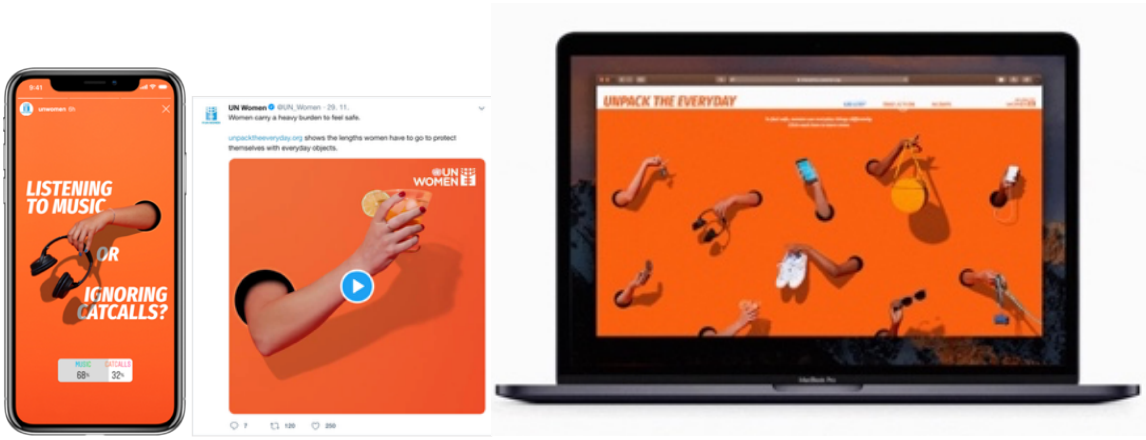
2.2 "Unpack the Everyday" Kampanya Detayları

Bu bölüm, UN Women tarafından 2019 yılında *"16 Days of Activism against Gender-Based Violence"* hareketi kapsamında, fotoğrafçı Paul Sirisalee ile Wunderman Thompson tasarım ekibi bir araya gelerek *"Unpack the Everyday"* isimli kampanya için basılı afiş tasarımları, topluma açık dev ekranlarda sunumu gerçekleştirilmiş hareketlendirilmiş afişler, dağıtımını UN Women'ın sağladığı sosyal medya postları, dijital öğeler ve kampanyanın adını taşıyan bir interaktif web sayfası üretmişlerdir.

Görsel 6. *"Unpack the Everyday"* Kampanyası Hareketli Afiş Örneği (Stewart, 2022).

Kampanyanın ana çatısı, kadınların günlük yaşamlarında kullandıkları sıradan nesnelerle karşılaştıkları tehditlere ürettikleri çözüm, kaçış ya da direnç eylemlerini konu alan toplam 10 afişten oluşmaktadır. Ayrıca, UN Women'ın kadına yönelik şiddete dikkat çekmek amacıyla uzun süredir kullandığı turuncu renk, kampanyanın ana rengi olarak belirlenmiştir. Özellikle gündelik nesneler üzerinden kurulan metaforik yapılar, kadınların karşılaştığı sistematik baskıların görünmezliğini açığa çıkarmadaki etkisiyle ele alınmıştır. Afişlerdeki kadının şiddetle mücadelesi, fikren ve ruhen taşıdığı yük ve baskı bu durumun yaygınlığı üzerinden sembolik olarak anlatılmıştır.

Görsel 7. *"Unpack the Everyday"* Kampanyası Dijital Tasarım Örnekleri (Shah, 2019).

Bu çalışma kapsamında, tasarlanmış durağan afişlerin şiddete karşı geliştirilmiş yöntemleri göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelenmiş ve izleyicide ürettiği anlam katmanları sorgulanmıştır. Analiz edilen afişler, yalnızca fiziksel şiddeti değil, aynı zamanda psikolojik şiddet biçimlerini de yansıtan görsel anlatılar olarak değerlendirilmiştir. Ancak kampanyadaki kadın söylemi ve temsiliyeti belirli bir odağa (şehirli, orta sınıf kadın temsili) dayanması bakımından sınırlılık içermektedir. Bu bağlamda, analiz edilen afişler yalnızca bu kampanyanın afişleri evreninde örneklem niteliği taşımaktadır.

2.3 Göstergebilimsel Analiz Ölçütleri

Bu çalışmada afiş tasarımları, Roland Barthes'ın (1977) görsel çözümleme yaklaşımı temel alınarak incelenmiştir. Barthes'in göstergelerin çözümlemesinde kullandığı iki karşıt düz ve yan anlam boyutu, görsellerin hem doğrudan neyi sunduğu hem de kadına şiddet söz konusu olduğunda bu göstergelerin neye dönüştüğü kapsamında ele alınmıştır. *Unpack the Everyday* kampanyasına ait 10 afişte görsel

olarak kullanılan kadın eli ve gündelik nesneler analizin temel elemanlarını oluşturmuş, her afiş dört temel göstergebilimsel ölçüt doğrultusunda değerlendirilmiştir:

- **Gösteren (Signifier):** Görsel olarak doğrudan algılanan öge (Örn: Kadın eli, ayna, telefon).
- **Gösterilen (Signified):** Gösteren aracılığıyla akla gelen temel kavram ya da anlam (Örn: Kadının temsili, dijital araç).
- **Düz Anlam (Denotation):** Nesnenin ya da elin fiziksel ve doğrudan anlamı (Örn: Telefon tutan kadın eli, iletişim kurmaya yarayan nesne).
- **Yan Anlam (Connotation):** Kültürel, toplumsal ya da ideolojik bağlamda yüklendiği ikinci düzey anlam (Örn: Şiddetle baş etmede tetikte olma hali).

Afişlerdeki görsel sadelik, mesajın doğrudan algılanmasını kolaylaştırırken, gösterenlerin kültürel olarak yüklendiği çağrışımlar, kadının gündelik eylemler üzerinden tehdit algısı ve farkındalık durumunu izleyiciye aktarmaktadır. Barthes'ın ifadesiyle, "İzleyici aynı anda hem algısal mesajı hem de kültürel mesajı alır" (1977, s. 36). Analizlerde ise, yalnızca görselin ne gösterdiğine değil, bu göstergelerin kültürel, toplumsal ve ideolojik bağlamda neye işaret ettiğine odaklanılmıştır. Özellikle yan anlam düzeyinde, sıradan bir nesnenin bağlam içinde şiddet olasılığıyla ilişkilenmesi ya da kadının gündelik hayatında geliştirdiği görünmez savunma refleksleri çözümlenmiştir. Kadın bedeni yerine yalnızca elin görünmesi, bu çalışmada sembolik bir tercih olarak değerlendirilmiş; bedenin görünmezliği, kadının edilgenliğini değil, eylemdeki varlığını temsil eden bir görselleştirme stratejisi olarak ele alınmıştır.

Her afiş için yapılan çözümleme, yukarıdaki ölçütler temel alınarak hazırlanmış bir tablo ile sunulmuş; ardından görsel mesajın bağlamsal yorumu kısa bir paragrafla açıklanmıştır. Ortak tasarım unsurlarına (renk, tipografi, kompozisyon gibi) ilişkin yorumlara yalnızca ilk iki paragrafta yer verilmiş, daha sonrasında tek tek yalnızca afişlerdeki özgün göstergeler değerlendirilmiştir. Böylece her bir afiş, anlam katmanlarını çoğaltan, ancak kampanyanın diliyle tutarlı biçimde kadını duygusal olarak istismar etmeyen bir temsil stratejisi çerçevesinde çözümlenmiştir.

3. Bulgular

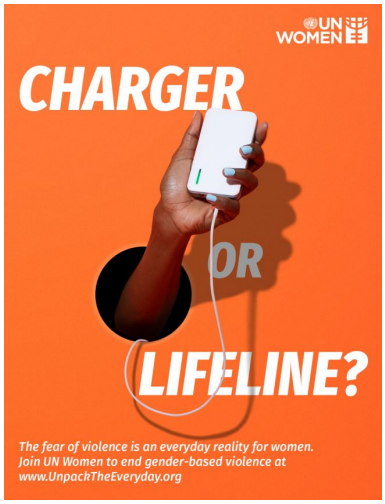
3.1 Kampanya Afişlerinin Göstergebilimsel Okuması/Afiş Analizleri

UN Women tarafından yürütülen *"16 Days of Activism against Gender-Based Violence"* hareketinin 2019 yılı kampanyası olarak *"Unpack the Everyday"*in benzer özellikler taşıyan farklı şiddet türleri için farklı göstergelerin kullanıldığı 10 farklı afişe odaklanılacaktır. Afişlerin genelinde, UN Women tarafından kadına yönelik şiddete dikkat çekmek için kullanılan simgesel "turuncu" rengin arka plan olarak kullanılmasıyla evrensel bir farkındalık tonu ve UN Women logosuna sağ üstte yer verilerek görsel ve kurumsal bir bütünlük yaratılmıştır. Afişlerde tercih edilen sade kompozisyon düzeni, izleyicinin dikkatini yalnızca iletilmek istenen mesaja toplayan ve mesajın doğrudan algılanmasını kolaylaştıran temel unsur olarak öne çıkmaktadır. Sloganlarda kullanılan beyaz, zeminle kontrast oluşturarak görünürlüğü sağlamakta; majiskül, serifsiz (sans-serif) ve bold yazı karakteri ise hem okuturluğu (legibility) artırmakta hem de mesajın hızlı biçimde iletilmesini sağlamaktadır. Özellikle italik yazı tercihi, verilmek istenen olay örgüsündeki hareket, kaçış ve endişe duygusunu desteklemiş ve metindeki olumlu-olumsuz seçim ikilemi, mesajın dramatik etkisini güçlendirmiştir.

Her afişte, yalnızca bir kadın elinin kullanımı, kadının fiziksel varlığını geri planda bırakırken, onun eylemde bulunan, müdahale eden ve farkındalık geliştiren özne olarak temsil edilmesini sağlamaktadır. Elin dipsiz, karanlık bir delikten çıkıyor olması; hem günlük yaşama gizlenmiş yaygın tehditlere hem de kadınların bu tehditlere karşı verdiği mücadelenin görünmezliğine işaret

etmektedir. Bu karanlığı delerek seçilen nesneyle kurulan eylem ilişkisi ise, her afişte farklı bir gerçeği gözler önüne sermektedir.

Eller, farklı ten renklerine ve oranlara sahip olmalarıyla tasarımın kadın temsilindeki kapsayıcılığına işaret etmektedir. Aynı zamanda, ellerin bakımlı ve ojeli olması gösterilen kadınların ezilmiş bir azınlıktan ziyade, modern dünyada günlük yaşamını sürdüren sıradan ve çok sayıdaki kadını temsil ettiğini göstermektedir. Bu vurgu, kadına yönelik şiddetin ne denli yaygın olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca afişlerin en altındaki metinde yer alan *“The fear of violence is an everyday reality for women”* ifadesi de bunu destekler nitelik taşımaktadır.

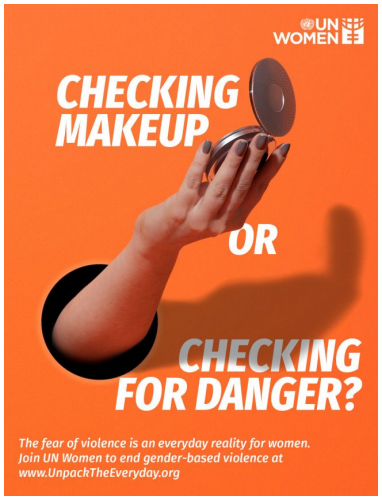

Görsel 8. *“Charger or Lifeline?”* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019)

Görsel 8’deki afişte, koyu tenli ve ojeli tırnaklara sahip bir kadın eli, afişin merkezine yakın bir konumda bir şarj cihazı tutmaktadır. Cihazın kablosu aşağı doğru sarkarak, sloganın içine uzanmakta ve görselde hareket duygusunu pekiştirmektedir. *“Charger or Lifeline?”* sloganı ise taşınabilir bir şarj cihazının sadece teknolojik kolaylık sağlayan bir araçtan yaşamsal bir acil müdahale aracına dönüşümünü formalize etmektedir.

Tablo 1. *“Charger or Lifeline?”* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Şarj cihazı tutan kadın eli	Kadının görünmeyen şiddete karşı temkinli ve tetikte oluşu
Teknolojik araç	Taşınabilir şarj cihazı ve kablosu	Bir cihazı şarj etmeye yarayan nesne	Yardım istemek için kullanılacak telefonun kapanmamasını sağlayacak yaşamsal araç

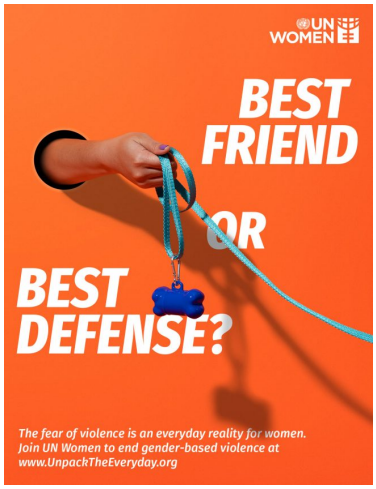

Görsel 9. "*Checking Makeup or Checking for Danger?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 9'daki afişte açık tenli bir kadın eli, kapağı açık kompakt bir makyaj aynasını yukarı doğru tutmaktadır. Elin ayna ile ilişkisi, öncelikle gündelik bir bakım eylemini çağrıştırır, ancak sonradan *"Checking Makeup or Checking for Danger?"* sloganıyla birlikte, izleyiciyi dehşete düşürerek, bir kadının aslında yalnızca makyajını kontrol etmediğini, aynı zamanda arkasındaki olası tehlikeyi gözlemleme ya da çevresini sürekli denetleme ihtiyacı duyduğunu kontrol etme mecburiyetini göstermektedir.

Tablo 2. "*Checking Makeup or Checking for Danger"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Ayna tutan kadın eli	Arkasını kontrol etmesi ve tetikte olması
Yuvarlak, taşınabilir makyaj aynası	Kişisel bakım aracı	Makyajı/yüzünü kontrol etmeye yarayan araç	Çevreyi izleme ve güvende olup olmadığını denetlemeye yarayan nesne

Görsel 10. *"Best Friend or Best Defense?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 10'daki afişte açık tenli bir kadın eli, ucunda kemik şeklinde mavi bir aksesuar bulunan bir köpek tasması tutmaktadır. Görseldeki tasma, ilk bakışta bir evcil hayvan aksesuarı gibi algılansa da *"Best Friend or Best Defense?"* sloganıyla bir ev hayvanı olarak köpeğin yalnızca beslemek ya da arkadaşlık kurmak için değil, aynı zamanda bir tür korunma ve caydırıcılık aracı olarak da değerlendirilebildiğini işaret edilmektedir.

Tablo 3. *"Best Friend or Best Defense?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Tasma tutan kadın eli	Tehlike anında karşı koyma, korunma ihtiyacı
Kemik aksesuarlı mavi tasma	Evcil hayvan gezdirme aracı	Köpeğin kaybolmamasını sağlayan yürüyüş aksesuarı	Bir korunma aracı, caydırıcılık unsuru olan köpeği kontrol etme aracı

Görsel 11. *"Stiff Drink or Spiked Drink?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019)

Görsel 11'deki afişte kadın eli, limon dilimli bir kokteyl bardağını tutarken konumlandırılmasıyla sosyal bir jestin temsiliyle öne çıkarılmıştır. Buradaki içki sosyalleşme, rahatlama veya keyif unsuru olabilecekken *"Stiff Drink or Spiked Drink?"* sloganıyla, içkinin sıradan anlamlarına değil, ona yüklenen potansiyel tehdide odaklanarak sembolleştirilmiştir. Bu afiş, kadının sosyal hayattaki sıradan bir eyleminin bile, dışsal müdahale ve istismar riski taşıyabilecek ve güvenlik kaygısı doğurabilecek bir nesneye dönüşümünü vurgulamaktadır.

Tablo 4. *"Stiff Drink or Spiked Drink?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	İçki bardağı tutan kadın eli	Kadının sosyal alanda bulunmasının potansiyel risk taşıması
Limon dilimli kokteyl bardağı	Eğlenceye, rahatlığa ait içecek	İçilmek üzere olan keyif verici içecek	İçeceğin ilaç ya da madde karıştırılarak bir tehlike unsuruna dönüşme ihtimali

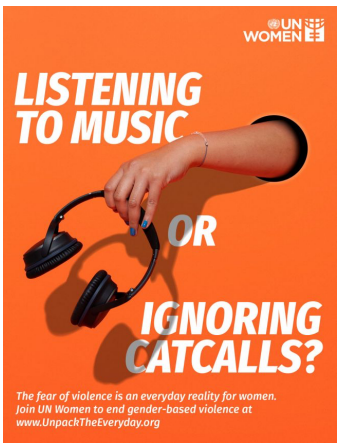

Görsel 12. *"Handbag or Safety Kit?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 12'deki afişte, koyu tenli bir kadın eli, parlak sarı yuvarlak günlük bir el çantası taşımaktadır. Gündelik yaşamda sıradan bir moda aksesuarı olarak algılanan çanta, burada *"Handbag or Safety Kit?"* sloganıyla birleştiğinde işlevini kaybedip, güvenlik aracı olabilecek bir nesneye dönüşür. Afiş, bir kadının dış mekânda taşıdığı sıradan bir aksesuarın, onun savunma refleksiyle özdeşleşmiş bir savunma aracı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 5. *"Handbag or Safety Kit?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadın temsili	Çanta taşıyan kadın eli	Kadının kendini koruma sorumluluğunun sembolü
Sarı, yuvarlak, omuz askılı çanta	Günlük kadın aksesuarı	Kadının kişisel eşyalarını taşıdığı çanta	İçinde savunma aracı barındıracak potansiyel güvenlik aracı

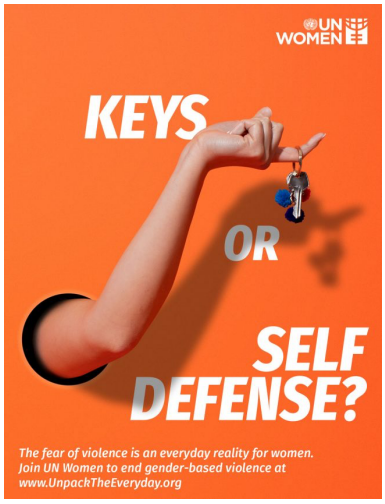

Görsel 13. *"Listening to Music or Ignoring Catcalls?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 13'deki afişte, bir kadın eli büyük boy siyah bir kulaklık tutmaktadır. Kadının kulaklığı tutma eylemi, ilk bakışta müzik dinleme gibi sıradan bir günlük eyleme işaret ederken, sloganın sunduğu *"Listening to Music or Ignoring Catcalls?"* sorusuyla bu durumun altındaki psikolojik gerilimi açığa çıkarmaktadır. Afişteki bu çelişki, ilk bakışta kadının eğlenme veya rahatlama arzusu gibi görünen eylemin aslında maruz kaldığı sözlü tacizi görmezden gelme davranışıyla bütünleştiğini vurgulamaktadır.

Tablo 6. *"Listening to Music or Ignoring Catcalls?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu.

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Kulaklık tutan kadın eli	Kendini dış dünyadan izole etme ihtiyacı, müdahale edilme riski
Siyah, büyük boy müzik kulaklığı	Kişisel elektronik eşya	Müzik dinleyen kadın	Sözlü tacizden korunmak ya da görmezden gelmek için koruyucuya dönüşen nesne

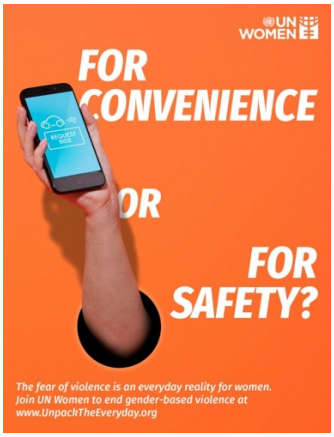

Görsel 14. *"Keys or Self Defense?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 14'deki afişte, açık tenli bir kadın eli, birkaç metal anahtarı yukarı kaldırmaktadır. *"Keys or Self Defense?"* sloganı, elin tuttuğu nesnenin gündelik bir anahtardan çok daha fazlasını ima ettiğini ortaya koymaktadır. Afişteki anahtar, eve ya da arabaya erişim simgesi olmasının ötesinde, herhangi bir saldırıya karşı kadınların ellerinde tuttukları potansiyel bir savunma aracına dönüşmüştür.

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Anahtar tutan kadın eli	Kendini korumaya hazır olma, savunma refleksi
Anahtarlıklı birkaç metal anahtar	Gündelik eşya, ev/otomobil anahtarı	Kapı açmak üzere olan kadın	Potansiyel saldırılara karşı sert, keskin savunma aracı

Tablo 7. *"Keys or Self Defense?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu.

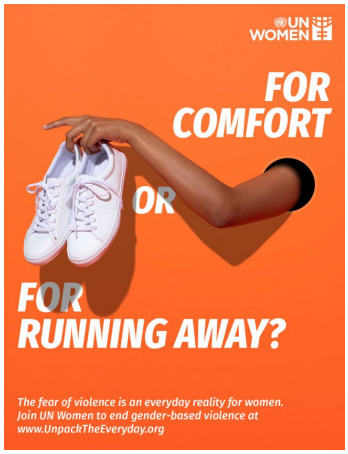

Görsel 15. *"For Convenience or For Safety?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019).

Görsel 15'deki afişte, açık tenli bir kadın eli, ekranında ulaşım uygulamaları üzerinden taksi çağırma eyleminin simgesi ("Request Ride" görseli) yer alan bir akıllı telefon tutmaktadır. Ancak afişin sunduğu *"For Convenience or For Safety?"* sloganı görselle birleştiğinde, bu eylemin ardında yatan derin gerilime işaret eder. Kadın için bu teknolojik kolaylık, aslında güvenli bir şekilde eve ulaşmanın zorunlu hale getirdiği bir çözüm yoludur. Afiş, dijital konforun ardındaki güvenlik kaygısını görünür kılmaktadır.

Tablo 8. *"For Convenience or For Safety?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadın temsili	Telefon tutan kadın eli	Tetikte olma ve dijital araçlarla güvenlik sağlama çabası
Akıllı telefon	Ekranı açık iletişim aracı	Kadın araç çağırıyor	Güvende hissetme amacıyla taksi çağırma gibi dijital çözümlere ulaşmayı sağlayan aygıt

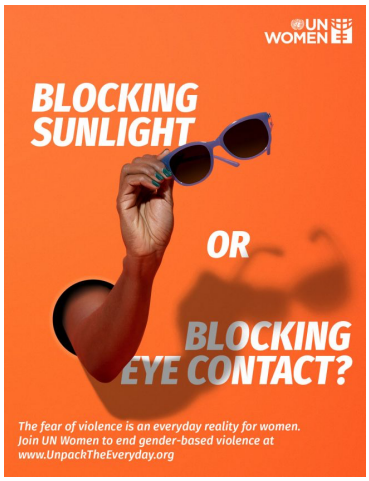

Görsel 16. *"For Comfort or For Running Away?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019)

Görsel 16'daki afişte, koyu tenli bir kadın eli, bir çift beyaz spor ayakkabıyı yukarı kaldırmaktadır. *"For Comfort or For Running Away?"* sloganı, ilk bakışta sıradan bir rahatlık simgesi olan spor ayakkabının aslında olası bir tehlike anında hızlıca uzaklaşmayı mümkün kılan bir araca dönüşmesini gözler önüne sermektedir. Afiş, kadınların fiziksel hareketliliğinin bile potansiyel bir savunma refleksiyle ilişkili hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 9. *"For Comfort or For Running Away?"* Afişi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadın temsili	Ayakkabı tutan kadın eli	Kolay hareket hâline geçebilme, olası tehlikeye karşı hazır bulunma
Beyaz spor ayakkabılar	Rahatlık ve konfor sağlayan gündelik giyim unsuru	Spor ayakkabı taşıyan kadın	Kaçmaya hazırlı olma ve tehlike anında hareket kabiliyeti sağlama nesnesi

Görsel 17. *"Blocking Sunlight or Blocking Eye Contact?"* Afiş Tasarımı (Big Leo, 2019)

Görsel 17'deki afişte, koyu tenli bir kadın eli, bir güneş gözlüğünü yukarı kaldırmaktadır. Sloganda yer alan *"Blocking Sunlight or Blocking Eye Contact?"* ifadesi, yalnızca güneşten korunmak için kullanılan bir güneş gözlüğünü, kadınlar için aynı zamanda taciz ya da rahatsız edici bakışlardan kaçınmanın aracı hâline getirmektedir. Bu aksesuarın ardına gizlenmiş olan kadının endişe ve gerginliğini açığa çıkarır. Gözlük, burada yalnızca fiziksel bir koruma aracı değil, aynı zamanda kadın öznenin toplum içinde görünürlüğünü bilinçli olarak düzenleme biçimidir. Afiş, kadının sosyal alanda var olma biçimini sorgularken, onun bazı tavizkâr ya da saldırgan bakışlardan sakınma mecburiyetini ortaya koyan güçlü ama yalın bir temsil sunmaktadır.

Tablo 10. *"Blocking Sunlight or Blocking Eye Contact?"* Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösteren	Gösterilen	Düz Anlam	Yan Anlam
Kadın eli	Kadının temsili	Güneş gözlüğü tutan kadın eli	Göz teması kurmamak için korunma stratejisi
Koyu renk camlı, mavi çerçeveli güneş gözlüğü	Dış mekânda kullanılan giyim aksesuarı	Güneşten korunan kadın	Tacizkâr bakışlardan sakınmak için göz kontağını kesen nesne

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Kadına yönelik şiddet yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve görsel temsil pratikleriyle yeniden üretilen toplumsal bir olgudur. Bu çerçevede, görsel iletişim ve özellikle sosyal kampanya afişleri yalnızca farkındalık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda kadın temsiline ilişkin normları pekiştirebilir ya da dönüştürebilir.

Bu çalışma, UN Women tarafından yürütülen "Unpack the Everyday" kampanyasını oluşturan on afişin Barthes'ın iki düzeyli göstergebilimsel analiz modeliyle incelenmesi sonucunda, kadınların karşılaştığı görünmeyen tehditlerin gündelik nesneler aracılığıyla simgeleştirildiğini ve bu simgeler yoluyla kadınların farkındalık geliştiren, direnen ve aktif özneler olarak temsil edildiğini ortaya koymuştur. Kampanya, kadını mağdur ya da edilgen bir figür olarak göstermek yerine, sembolik ve moral verici bir düzlemde güçlendiren yeni bir görsel söylem inşa etmektedir. Bu yönüyle, mağdur görüntülerine başvurmadan da toplumsal farkındalık yaratmanın mümkün olduğunu ortaya koymaktadır.

Mevcut literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında, bu kampanyanın özgün temsil biçimleri sunduğu görülmektedir. Örneğin, Kıvanç vd. (2022) çalışmasının örneklemi olan Türkiye Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 25 Kasım 2020 tarihinde yayımladığı *"25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü"* isimli kamu spotunda, şiddete maruz kalmış kadının yüzü ana temayı oluşturmakta ve bu görseller doğrudan şiddet imgeleri üzerinden "şiddeti tekrarlayarak şiddetin sonuçlarını açıklamaya çalışmaktadır". Çalışmanın sonucunda, "Korkunun kullanıldığı kamu spotunda, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde modelleme yoluyla bireylere şiddeti öğretebileceği olasılığına" dikkat çekilmiştir **(**Kıvanç vd., 2022, s. 17). Benzer biçimde, Dağlı ve Hacıbektaşoğlu (2015) tarafından incelenen kampanya afişi, kadını modern ve güçlü göstermeye çalışsa da afişte yer alan fiziksel şiddet göstergeleri ("üç kırık kaburga, iki kırık diş") ve *"You cannot always tell"* sloganı, izleyicide travma ve çaresizlik duygusunu pekiştirmektedir. Yazarlar afişi "şiddetin görünmeyen, anlatılmayan, şimdilik dile getirilemeyen yönlerine katlanıyoruz …" ifadesiyle yorumlamış (Dağlı ve Hacıbektaşoğlu, 2015, s. 109), sonuç olarak kadının saklı acısının metinsel içerikle birleştiğinde görsel düzlemde yeniden üretildiğini yansıtmışlardır. Ayrıca Khan (2021), Hollywood film afişleri üzerinden yaptığı çözümlemede, kadının çoğu zaman parçalanmış, cinselleştirilmiş ya da edilgen pozlarda gösterildiğini belirtmektedir. Araştırmacı bu imgelerin, kadının aktif bir özne olma ihtimalini elinden alarak, onu yalnızca izlenen edilgen bir nesneye indirgemekte olduğunu belirtmektedir (s. 1169). Kadın cinayetlerinin medyadaki yansıması üzerine odaklanan başka bir çalışmada (Yılmaz ve Ören, 2021) ise, araştırmaların kadınların haberlerde en çok mağdur ve maktul şeklinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Yazarlar, "Haberlerde kadınların konumlandırılma biçimi, haberin yapımında ve sunumunda başlığın seçimi, özensiz dil kullanımı, mağduru ya da maktulü suçlama, görsel öğelerin detaylı şekilde verilmesi, olayın etkisini hafifletmek amacıyla nedene odaklanma gibi durumlar"ın kadının toplumdaki temsili ve yanlış konumlandırılmasına yönlendirebileceğine dikkat çekmektedir (Yılmaz ve Ören, 2021, s. 51).

Tüm bu araştırmalara örnek olan çalışmaların ortak noktası, şiddetin doğrudan gösterilmesine dayanan bir farkındalık stratejisi izlemeleridir. Oysa *"Unpack the Everyday"* kampanyası, bu stratejiden bilinçli şekilde uzaklaşarak, kadın bedenini değil, eylemini merkeze alır; görünür yaralar yerine, görünmeyen tehditleri gündelik nesneler üzerinden sembolize eder. Bu yaklaşım, etik temsilin ve semiyotik duyarlılığın bir arada inşa edilebileceğini göstermesi bakımından hem tasarım alanına hem de toplumsal farkındalık çalışmalarına katkı sunmaktadır.

Gelecekte bu ve benzeri kampanyaların izleyiciler üzerindeki etkisi, yalnızca göstergebilimsel çözümlemelerle değil; aynı zamanda anket, odak grup görüşmeleri ve kullanıcı deneyimleri aracılığıyla da test edilebilir. Böylece afişlerin toplumsal farkındalık yaratmadaki gerçek etkisi daha somut biçimde değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, bu araştırma grafik tasarım alanında semiyotik çözümleme yöntemlerinin kadın temsili tartışmalarına nasıl uygulanabileceğini gösteren örnekleyici bir model sunmaktadır. Aynı zamanda toplumsal farkındalık kampanyalarında sıklıkla tekrar eden kurban temsillerinin eleştirel bir gözle yeniden düşünülmesi gerektiğini vurgular. Kampanya üreticileri, tasarımcılar ve iletişim araştırmacılarının yalnızca fiziksel değil, semiyotik şiddeti de dikkate alan, ortaklaşa eyleme açık, güçlendirici ve umut vadeden görsel stratejiler geliştirmesi, yalnızca görsel temsilin etik boyutuna değil, toplumsal dönüşüme de katkı sağlayacaktır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Adsoftheworld. (n.d.). adsoftheworld: https://www.adsoftheworld.com/campaigns/impossible-to-ignore

Allen, G. (2003). *Roland Barthes.* London: Routledge.

Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological State Apparatuses. *Lenin and Philosophy and Other Essays,* 166–76.

Aydın, M. (2025). Bir Masanın İzinde: Jens Pfeifer'in Sanatı. In M. C. Güngör ve F. Geçen*, Plastik Sanatlar Alanında Günümüz Cam Seramik Çini Sanatçı Seçkileri-3* (pp. 71-84). Akademisyen Kitabevi.

Aydın, M. ve Özdengül, A. G. (2023). The Representation of Objecting to Violence Against Women: A Semiotic Analysis. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* 367-394.

Barthes, R. (1972). *Mythologies.* New York: Noonday Press.

Barthes, R. (1977). *Image Music Text.* Londra: Fontana Press.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barthes, R. (1991). *Mythologies.* New York: The Noonday Press.

Big Leo Productions. (2019). Big Leo Productions Web Sitesi: https://www.bigleo.com/post/20167/un-women-unpack-the-everyday

Bordo, S. (1997). *Twilight zones: The hidden life of cultural images from Plato to O. J.*. Berkeley: University of California Press.

Butler, J. (1997). *The Psychic Life of Power Theories in Subjection.* Kalifornia: Stanford University Press.

Chandler, D. (2017). *Semiotics: The Basics.* New York: Routledge.

Commarts. (n.d.). https://www.commarts.com: https://www.commarts.com/exhibit/un-women-ooh

Dağlı, Ö. ve Hacıbektaşoğlu, E. (2015). Semiotic Analysis of a Poster About Violence Against Women. *Online Journal of Communication and Media Technologies, 5*(Special Issue), 102–112.

Danesi, M. (2010). Semiotics of media and culture. In P. Cobley, *The Routledge companion to semiotics* (pp. 135–149). The Routledge.

Dipratama, G. M. ve Saefudin. (2023). A Semiotic Analysis in Who Killed Sara Film (2021). *Vivid: Journal of Language and Literature*, 163-172.

Elers, S. ve Elers, P. (2020). Police Cars and Indigenous Cultural Designs: A Semiotic Analysis. *Visual Communication Quarterly,* 210-221.

Fiske, J. (1992). *British cultural studies and television. In R. C. Allen (Ed.), Channels of discourse, reassembled: Television and contemporary criticism* (pp. 284-326). Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press.

Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish the Birth of the Prison*. New York: Vintagel Books.

Greitemeyer, T. ve McLatchie, N. (2011). Denying Humanness to Others: A Newly Discovered Mechanism by Which Violent Video Games Increase Aggressive Behavior. *Psychological Science*, 659-665.

Hall, S. (2003). The Work of Representation. In S. Hall, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (pp. 13-75). Glasgow: SAGE Publications.

Hartmann, T., Krakowiak, K. M. ve Tsay-Vogel, M. (2014). How Violent Video Games Communicate Violence: A Literature Review and Content Analysis of Moral Disengagement Factors. *Communication Monographs*, 310-332.

Hjelmslev, L. (1959). *Essais linguistiques. Nordisk Sprog-og Kulturforlag.* Kopenhag: Nordisk Sprog Kulturforlag.

Khan, M., Akhtar, R. (2024). Framing Femininity: Analyzing Visual Objectification and Gender Dynamics in Hollywood Movie Posters Through Semiotic and Sociocultural Lenses. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(11), 1164-1174

Kıvanç, T., Akıncı Çötok, N., Kaya, M., Tadeu, P. J. ve Acıbal, B. (2022). An Analysis of the November 25 Prevention of Violence against Women Public Service Advertisement Published in Turkey in the Fight against Violence. *Journal of Family, Counseling and Education,* 1-19.

Krook, M. L. (2022). Semiotic Violence against Women: Theorizing Harmsagainst Female Politicians*. Signs: Journal of Women in Culture and Society,* 371-397.

Lacan, J. (2005). *Écrits.* London: Routledge.

Manne, K. (2018). *Down Girl: The Logic of Misogyny.* New York: Oxford University Press.

Marcommnews.com. (2019, 03 08). Markieting Communication News: https://marcommnews.com/un-women-teams-with-havas-group-to-bring-world-leading-women-innovators-out-of-the-shadows/

Miedzobrodzka, E., Hooff, J. C., Krabbendam, L. ve Konijn, E. A. (2023). Desensitized Gamers? Violent Video Game Exposure and Empathy for Pain in Adolescents – an ERP Study. *Social Neuroscience,* 365-381.

Minowa, Y., Maclaran, P. ve Stevens, L. (2014). Visual Representations of Violent Women. *Visual Communication Quarterly,* 210-222.

MullenLoweUS. (2020, 11 27). https://lbbonline.com/. https://lbbonline.com/: https://lbbonline.com/news/censored-ads-expose-gender-based-violence-in-the-unseen-story-for-un-women

Mulvey, L. (1975). Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen*, 6-18.

Rose, G. (2016). *Visual Methodologies an Introduction to Researching with Visual Materials.* London: SAGE Publications Ltd.

Schroeder, J. E. ve Borgerson, J. L. (2011). Marketing images of gender: A visual analysis. *Consumption, Markets and Culture,* 161-201.

Shah, S. (2019). *shivanishah.work*. shivanishah.work: https://www.shivanishah.work/unpack-the-everyday

Stewart, J. (2022). *jkstew.art*. jkstew.art: https://www.jkstew.art/project/unpack-the-everyday

Topelberg, N. ve Ventura, J. (2024). Decoding visual culture. *Visual Studies*, 1-19.

UNwomen. (2013, 10 21). https://www.unwomen.org/: https://www.unwomen.org/en/news/stories/2013/10/women-should-ads

UNwomen. (2024, 11 25). UNwomen. https://www.unwomen.org/: https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-ending-violence-against-women

UNwomen.org. (n.d.). https://interactive.unwomen.org/: https://interactive.unwomen.org/multimedia/campaign/unpacktheeveryday/index.html#action

Yılmaz E, Ören B. Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetlerinin Medyada Yansıması. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi,* 2021; 3(1): 46-53.

WHO. (2024, 05 21). *https://www.who.int/.* World Health Organization: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/376869/9789240094703-eng.pdf?sequence=1

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

Violence against women is not only an individual problem but also a social one that is reproduced through cultural codes, ideological discourses, and representational practices. Many awareness campaigns, while aiming to create social sensitivity, inadvertently reinforce victimhood by depicting women as passive and traumatized figures. However, there is a growing need for alternative visual strategies that emphasize women's agency and resilience without relying on dramatized imagery. This study addresses this need by analyzing the visual strategies employed in UN Women's "Unpack the Everyday" campaign and questions how women can be represented not as victims but as resistant and aware subjects through poster design.

Research Questions

This research is guided by the following main questions:

1. How does the "Unpack the Everyday" campaign construct alternative visual representations of women in the context of combating gender-based violence?
2. In what ways do the posters move beyond the traditional "victim narrative" and offer a new visual discourse of agency, awareness, and resilience?
3. How can semiotic analysis be applied as a methodological tool to evaluate such visual campaigns?

Literature Review

The representational practices around women have long been shaped by patriarchal codes and the male gaze (Mulvey, 1975). Traditional social campaign posters often reproduce these norms, visualizing women through the lens of victimhood and helplessness (Bordo, 1997, s. 36; Minowa, Maclaran ve Stevens, 2014, s. 211). The study builds on the semiotic frameworks of Roland Barthes (1977) and Judith Butler's (1997) theory of subjectivation to discuss how visual communication can play a transformative role in women's agency. The gap this study addresses lies in the scarcity of design-oriented analyses that move beyond victim representations in awareness campaigns. By focusing on the UN Women's campaign, this paper contributes to the visual culture literature with a concrete semiotic reading and offers an alternative representational model.

Methodology

The research adopts Roland Barthes' (1977) semiotic analysis method, focusing on the two-level structure of meaning: denotation and connotation. Ten posters from the "Unpack the Everyday" campaign were analyzed based on four criteria: signifier, signified, denotation, and connotation. Special attention was given to the visual construction of women's hands and ordinary objects such as mirrors, keys, and headphones. Each poster was examined through a structured table and interpreted in a brief paragraph to contextualize the visual message. The method enables a deeper understanding of how visual language constructs social meanings through everyday items that symbolize invisible threats or survival strategies.

Findings

The findings reveal that the posters do not depict women as helpless or passive, but rather as alert, conscious, and active agents. Objects like a phone charger, handbag, or sunglasses are recontextualized to highlight the emotional and psychological burdens women carry in daily life. The

use of only women's hands instead of full bodies strategically focuses on action rather than victimhood. The design language—minimalist composition, bold sans-serif typography, and symbolic use of the color orange—supports a visual rhetoric of strength and dignity. Unlike many campaigns that rely on images of battered women, these posters achieve awareness without dramatization.

Discussion

The campaign breaks with the dominant “victim-centered” approach and offers a new moral and affective language. It demonstrates that visual strategies grounded in empowerment, rather than trauma, can effectively communicate social issues. Furthermore, it challenges the aesthetic codes and symbolic regimes that traditionally define women as subordinate. This research confirms that semiotic violence—using visual signs to subordinate women—is countered through design choices that prioritize awareness, empathy, and action (Krook, 2022). Future campaigns may benefit from adopting similarly nuanced visual languages that do not rely on suffering as the primary communicative mode.

Conclusions

The study demonstrates that the “Unpack the Everyday” campaign successfully represents women as active subjects by employing symbolic and culturally resonant everyday objects. These posters visually communicate resistance and agency without resorting to graphic depictions of physical violence. By offering an alternative to trauma-centered imagery, the campaign establishes a precedent for ethical and empowering design in the field of social awareness communication. The findings contribute to the disciplines of graphic design and visual studies by exemplifying how design can challenge and reshape dominant public narratives about women and violence. However, one limitation of the study is that the analyzed posters predominantly reflect urban and middle-class representations, which may limit the inclusivity and applicability of the findings. Future research could address this limitation by incorporating viewer feedback through focus groups or surveys to better assess the real-life impact of such campaigns. Additionally, exploring how similar visual strategies are interpreted across different cultural contexts may further enrich the understanding and development of socially conscious design practices.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research | Araştırma
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 17.04.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Saylam, A. (2025). Web Siteleri İçeriği Analizi Üzerinden 51 İl Belediyesinde Elektronik Vatandaş Katılımı, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3828-3850.
https://doi.org/10.35674/kent.1678781

Web Siteleri İçeriği Analizi Üzerinden 51 İl Belediyesinde Elektronik Vatandaş Katılımı

Electronic Citizen Participation in 51 Provincial Municipalities through Website Content

Ayşegül SAYLAM

öz

Kamu yönetimine elektronik vatandaş katılımı, kamu hizmet ve politikalarının vatandaş beklentilerine göre şekillenmesini sağlayan önemli demokratik bir meşruiyet aracıdır. Yerel yönetimler de vatandaşa en yakın yönetim birimleri olarak bu meşruiyet aracına ihtiyaç duymaktadır. İl belediyeleri, büyükşehir belediyelerine kıyasla vatandaşların gündelik hayatına daha fazla temas edebilmektedir. Bu bağlamda, il belediyeleri özelinde yapılan karşılaştırmalı bir analiz, vatandaş ve yerel yönetim arasındaki iletişime yönelik anlamlı veriler elde edilmesini sağlayabilir. Bu çalışmanın amacı da Türk kamu yönetiminde, 51 il belediyesinin web siteleri aracılığı ile sunulan e-katılım araçlarını, e-katılım düzeyi ekseninde değerlendirmektir. E-katılım düzeyleri e-bilgilendirme, e-danışma ve e-yetkilendirme olarak belirlenmiştir. Çalışmada e-katılım düzeyleri, içerik analizi araştırma tekniği ile nitel olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, çalışma bulguları, il belediyelerinde e-katılımın genellikle bilgilendirme ve danışma düzeyinde yoğunlaştığını ve vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımını ifade eden yetkilendirme düzeyinde katılımın sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-katılım, İl Belediyeleri, Kamu Yönetimi, Katılım, Web.

ABSTRACT

Electronic citizen participation in public administration is an important democratic legitimacy tool that ensures public services and policies are shaped according to citizen expectations. Local governments, as the closest administrative units to citizens, need this legitimacy tool. Provincial municipalities, compared to metropolitan municipalities, have greater contact with citizens' daily lives. In this context, an analysis of provincial municipalities can yield meaningful data on communication between citizens and local governments. The purpose of this study is to evaluate the e-participation tools offered through the websites of 51 provincial municipalities in Turkish public administration, based on their level of e-participation. These levels of e-participation are defined as e-information, e-consultation, and e-empowerment. In this study, e-participation levels were examined qualitatively using content analysis research techniques. Consequently, the study findings reveal that e-participation in provincial municipalities is generally concentrated at the level of information and consultation, while participation at the level of empowerment, which refers to the direct participation of citizens in decision-making processes, remains limited.

Keywords: Public Administration, E-participation, Participation, Provincial Municipalities, Web

GİRİŞ

Günümüzde kamu yönetimi, vatandaşı, katılımcı ve demokratik karar alma süreçlerinin bir parçası gören yönetim anlayışına daha fazla ehemmiyet vermektedir. Bu amaçla, vatandaşların yönetime aktif katılımına olanak veren dijital teknolojilerin kullanımı yaygınlaşmaktadır. Elektronik katılım (e-katılım) olarak adlandırılan olgu, demokratik meşruiyeti güçlendirmekte, kamu hizmetlerinin tasarlanması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi süreçlerinde, vatandaş beklentilerinin daha fazla dikkate alınmasına olanak sağlamaktadır (Saylam, 2021a).

Demokrasinin beşiği yerel yönetimler, vatandaşlara en yakın hizmet birimleri olarak onların gündelik hayatını doğrudan etkileyen kamu hizmetleri sunmaktadır (Fidan, 2014). Bu nedenle, yerel yönetimlerin vatandaş ihtiyaç ve beklentilerini anlayacak katılım araçlarını süreçlere dahil etmesi önem arz etmektedir. Buna ek olarak, yerel yönetimlerde, politika desteğinin sağlanmasında, yönetişim sorunlarının çözülmesinde, vatandaş beklentilerinin belirlenmesi açısından kavrama ilgi sürmektedir. Dijital teknolojilerde yaşanan gelişim ise bu süreci hızlandırarak e-katılım uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır (Nabatchi ve Amsler, 2014, s. 1).

E-katılım modelleri doğru zamanda, doğru kitleden, doğru verinin elde edilmesini sağlayarak (Saylam, 2021b), yerel yönetimlerin güvenilir, etkin, hesap verebilir ve şeffaf hareket etmesine katkı sağlamaktadır. Bu modellerin araçsal sunumunu sağlayabilen belediyelerin dijital çehresi resmi internet siteleri, vatandaşlarla doğrudan iletişim kurabilecekleri bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Türk kamu yönetimindeki il belediyelerinin kurumsal web siteleri üzerinde hangi düzeyde e-katılım sağladığını belirlemektir. Çalışma, belediyelerin e-katılım araçlarını ve süreçlerini analiz ederek, vatandaşların hangi araçla ne düzeyde görünür olduğunu arz boyutundan ölçmeyi hedeflemektedir. Bu sayede, çalışma ile belediyelerin vatandaş katılımını nasıl teşvik ettiği, hangi araçları kullandığı ve katılım düzeyinin hangi aşamalarda seyrettiğine dair somut veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada il belediyeleri tercih edilmiştir. Bu kapsamda büyükşehir belediyeleri, il belediyelerine kıyasla daha fazla mali kaynağa sahip olduğu için dijital altyapıları gelişmiştir. Buradan yola çıkarak, e-katılım araçlarının da büyükşehir belediyelerinde geliştirilmesi daha olası görünmektedir. Buna ek olarak büyükşehir belediyeleri, genellikle büyük ölçekli proje ve hizmetlere odaklanmaktadır. Bu minvalde il belediyeleri, vatandaşla doğrudan iletişime yönelik hizmetlerle muhtemel daha çok ilgilenmektedir. Bu anlamda, çalışma örneğinin il belediyeleri olması katılıma yönelik anlamlı verilerin elde edilmesini sağlayabilir. 51 il belediyesi bölgesel farklılıkları da yansıtan geniş bir örneklem sağlamaktadır. Bu geniş örneklemden e-katılım düzeylerine ve araçlarına, bölgesel farklılıklar açısından da bakılabilir. Özetle, çalışma il belediyelerinin demokratik katılımı ne kadar teşvik ettiği, dijital yönetim becerilerinin ne olduğuna yönelik karşılaştırmalı veriler sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada ilk olarak, kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Kavramsal çerçevede, elektronik vatandaş katılımı olgusu, bu olgunun Türkiye'deki gelişimi, mevzuat, belgeler ve uygulamalar ekseninde sunulmuştur. Ardından literatürde geliştirilen e-katılım araçları ve düzeyleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde, araştırma yöntemi ve ilgili literatür ortaya konulmuştur. Araştırma bulgularında ise il belediyelerinde e-katılım düzeyinin web siteleri üzerinden mevcut durumu analiz edilmiş ve elde edilen veriler ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç kısmında ise mevcut durum tartışılmış ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve: Elektronik Vatandaş Katılımı ve Türk Kamu Yönetimi

Devletin kurum ve idarelerine duyulan güvenin azalması (Nye vd., 1997; Bishop ve Davis, 2002), vatandaşın hizmet beklentilerine yönelik görüşlerinin değişmesi, siyasal meşruiyet konusunda daha dikkatli olunmasını gerektirmiştir. Katılım olgusu, kamu politikalarının geliştirilmesi ve ilgisiz vatandaşların sisteme yeniden kazandırılması açısından kritik bir strateji haline gelmiştir (Bishop ve Davis, 2002, s. 15). Vatandaşın yönetim karşısında güçlendirmesini sağlayan (Arnstein, 1969, s. 216),

kamu yönetimine vatandaş katılım kavramı, "kamuya ait konularda, vatandaşın kaygı, ilgi, ihtiyaç ve değerlerinin karar ve eylemlere dönüştüren şemsiye bir kavramdır" (Nabatchi ve Leighninger, 2015, s. 14). Bu sürece vatandaşın katılımına yönelik birçok model geliştirilmiştir (yaygın katılım modelleri için bkz. Arnstein, 1969; White, 1996; OECD, 2001; IAP2, 2007). Bu katılım modellerinden, katılım ve demokrasi konusunda referans kaynağı olan Arnstein (1969)'ın katılım merdiveni, katılım düzeylerini üç ana grupta açıklar. İlk grup "katılımsızlık" grubudur. Bu grupta vatandaşlar yalnızca bilgilendirilir veya etkileme amacıyla yönlendirilir. Etkileme ve iyileştirme basamakları bu grupta yer alır. İkinci grup "sembolik katılım" (degrees of tokenism) olarak adlandırılır. Bu aşamada vatandaşlara bilgi sunulması, onlara danışılması ve onları ikna etme çabaları yaygındır. Bu basamakların "bilgilendirme, danışma ve ikna etme" olarak sıralandığı ifade edilmiştir. Bu katılım türlerinde vatandaş söz sahibi olabilir, öneride bulunabilir ancak yaptırım güçleri yoktur. Üçüncü grup ise vatandaşın "yetkilendirme" düzeyi (degrees of citizen power) olarak tanımlanmıştır. Bu katılım düzeyi, "ortaklık, yetki devri, vatandaş denetimi" basamaklarını içermektedir. Demokratik meşruiyetin en ileri biçimi olarak bu aşamada, vatandaş karar vermede üstün konumdadır (Arnstein, 1969).

Dijital teknolojiler, kamu yönetiminin iş yükünü azaltarak, onu küçük ancak daha akıllı hale gelmesini sağlamıştır (Fidan, 2025, s. 35). Kamu yönetiminin yaşadığı dijital dönüşüm, katılım alanına da yansımıştır. Özellikle yeni nesil teknolojiler katılımın gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda kamu yönetiminde elektronik vatandaş katılımı, geniş kitleye erişim sağlamak (Macintosh, 2004; OECD, 2003), devletin meşruiyetini güçlendirmek (Tai vd., 2020; OECD, 2003) ve onun kurumlarına duyulan güveni artırmak (Tai vd., 2020; OECD, 2003; Kim ve Lee, 2012), hesap verebilirliği (Huffman, 2017) ve şeffaflığı artırmak (Huffman, 2017; OECD, 2003; Kim ve Lee, 2012), adil ve kapsayıcı bir yönetim anlayışını teşvik etmek (Saebo, 2008), vatandaşın kamu politikaları açısından bilinçlenmesini sağlamak (OECD, 2003) ve bunları yaparken daha düşük maliyetli bir alternatif sunmak (OECD, 2020) açısından önem arz etmektedir.

Türk kamu yönetiminde e-katılımın gelişimi, özellikle dijital dönüşüm ve açık devlet anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. En üst hukuki kaynak olan 1982 Anayasası'nın 74. Maddesi, vatandaşların bilgi edinme ve dilekçe verme hakkını düzenleyerek e-katılımın temel yasal dayanaklarından birini oluşturmuştur. 2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve 2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ile 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu, kamu yönetiminin dijitalleşmesine katkı sağlayan mevzuatlardır. Bunun yanı sıra, 2003 yılında yürürlüğe giren Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kamu kurum ve idarelerinde "verimlilik, etkinlik, şeffaflık ve hesap verebilirliği" artırmak amacıyla "stratejik plan, misyon, vizyon ve performans programları" gibi göstergeleri zorunlu hale getirmiştir. Zamanla bu bilgilerin kamu kurum veya idarelerin dijital platformlarına entegre edilmesiyle vatandaşların bilinç ve farkındalığı desteklenmiştir. Bahsi geçen mevzuatlara ek olarak, "Kalkınma Planları, Ulusal e-Devlet Stratejileri ve Bilgi Toplumu Stratejileri" gibi politika belgeleri, Türkiye'nin açık devlet ve açık veri politikalarına yönelik girişimlerini desteklemiştir. Bu belgelerle vatandaş katılım mekanizmalarını güçlendirmek, şeffaflık ve hesap verebilirliği artırmak da hedeflenmiştir. Nitekim, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı'nda "Kamu politikalarının oluşturulmasında ve karar alma süreçlerinde e-katılım uygulamaları güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi" gerektiği vurgulanmıştır (T. C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2016, s. 56). 2019 sonrası günümüzde lağvedilen Cumhurbaşkanlığı Dijital Ofis tarafından yürütülen Dijital Devlet Stratejisi çalışmaları, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesine büyük önem vermiştir. Çalışmalarda e-katılım açık devlet anlayışı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, 2024-2028 dönemini kapsayan güncel 12. Kalkınma Planı, "Kamu yönetiminin yönetişim ilkeleri çerçevesinde geliştirilmesinin önemli araçlarından biri olan dijital devlet anlayışı" altını çizerek, vatandaş katılımının pekiştirilmesini desteklemiştir (ayrıntılı bilgi için bkz. Dilaveroğlu ve Üzmez, 2025).

Günümüzde, vatandaşların karar alma süreçlerine dahil edilmesini amaçlayan uygulamalar giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak yerel ve merkezi düzeyde bu olgunun artırılmasına yönelik girişimlerde farklı araçların kullanıldığı görülmüştür. Dolayısıyla bu uygulamalara yönelik herhangi birörneklik veya bu standardizasyonu sağlayacak yasal dayanağın bulunduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Örneğin, merkezi düzeyde elektronik vatandaş katılımını destekleyen Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) ve bu merkeze bağlı "CİMER Yönetime Katıl" uygulaması danışma düzeyinde bir e-katılım platformu olarak faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra, İçişleri Bakanlığı'nın Açık Kapı Uygulaması, e-Devlet Kapısı, bakanlık ve belediyelerin web siteleri ile mobil uygulamaları, vatandaşların bilgi edinme, görüş bildirme, şikâyet ve öneri sunma süreçlerini destekleyen başlıca e-katılım araçları arasında yer almaktadır. Bu platformlar, vatandaşların kamu yönetimiyle doğrudan iletişim kurmasına ve yönetişim süreçlerine dijital kanallar aracılığıyla katılım sağlamasına olanak tanımaktadır. Merkezi yönetimde olduğu gibi yerel yönetimlerde tercih edilen yöntemler farklılık göstermektedir. Örneğin, Ankara Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı vatandaş katılımını sağlayan araçlar kullanmakta, "Başkent Mobil" uygulaması ve "Başkent 153" hattı vatandaş taleplerini doğrudan dikkate almaktadır. Ankara Kent Konseyi "bu seyirde herkes kaptan" söylemiyle paydaşların projelerini sunabileceği bir ara yüz sağlamaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi, "Bizİzmir" ve "bir fikrim var" uygulamaları müzakereci demokrasi ilkelerine dayalı e-katılım uygulamalarına dair somut örnekler olarak ifade edilebilir. Bu tür uygulamalar e-katılımı teşvik etse de ortak bir çerçevenin eksikliği, uygulama biçimleri ve etkinlik düzeyleri arasında önemli farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, e-katılıma yönelik yönetim düzeylerinin girişimleri ve istekleri dünya genelinde artmaktadır. Türk kamu yönetimi de bu anlamda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak ortak yapım girişimlerinin geliştirilmesine hala ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (bkz. BM, 2024). Çalışmanın devamında e-katılım araçları ve düzeyleri değerlendirilmiştir.

2. E-Katılım Araçları ve Düzeyleri

Dijital teknolojilerde yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm, tüm yönetim düzeylerini etkilemiştir. Bu süreçte, vatandaşın kamu yönetiminde görünürlüğü de dijital ortama taşınmıştır. Gelişen teknolojiler vatandaş katkılarının en üst düzeyde görülmesine yönelik de destek sağlamıştır. Bu bağlamda, günümüzde vatandaşın kamu hizmetleri ve politikalarına yönelik bilgi edinmesinden çok kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına doğrudan katkı sağlaması hedeflenmiştir. Literatürde kamu yönetiminde elektronik vatandaş katılımı düzeylerine yönelik farklı araştırmacıların ve ulus üstü/uluslararası kuruluşların geliştirdiği modeller bulunmaktadır. OECD (2003) tarafından geliştirilen e-katılım düzeyleri, "bilgilendirme, danışma ve aktif katılım" olarak üç seviyededir. E-bilgilendirme düzeyi, vatandaşa sadece bilgi sunan en düşük katılım seviyesidir. E-danışma düzeyinde ise vatandaşlar görüş bildirebilmektedir. En üst düzeyde katılımın sağlandığı aktif katılım da vatandaşlar kamu yönetimindeki politika süreçlerine doğrudan katkı sağlamaktadır. Macintosh (2004) da OECD (2003) tarafından geliştirilen modelden yola çıkarak e-katılım seviyelerini "e-etkinleştirme, e-dahil etme, e-yetkilendirme" olarak ele almıştır. E-etkinleştirme seviyesinde kamu kurum veya idarelerinden vatandaşa tek yönlü bilgi akışı sağlanarak vatandaşın kamu politikaları ve hizmetleri hakkında bilgilendirme sağlanmaktadır. E-dahil etme düzeyinde, vatandaşın politika yapım sürecinde görüşleri dikkate alınır, ama karar yetkisi idaredir. En üst düzeyde katılım sağlayan e-yetkilendirme düzeyinde, vatandaş doğrudan karar verme sürecine dahil olmaktadır. Wimmer (2007) de Macintosh'un modelinden esinlenerek e-katılım seviyelerini genişleterek, "e-bilgilendirme, e-danışma, e-iş birliği ve e-yetkilendirme" olarak dört seviye olarak geliştirmiştir. E-bilgilendirme aşamasında, tek yönlü bilgi akışı baskınken, e-danışma düzeyinde belirli konular hakkında paydaşların görüş bildirmesine olanak tanınır. Ancak, bu süreçte iki yönlü iletişim sınırlı düzeydedir. E-iş birliği aşamasında, karar yetkisi kamu otoritelerinde kalmakla birlikte, gelişmiş dijital araçlar aracılığıyla vatandaşların politika süreçlerine aktif katılımı teşvik edilir. E-yetkilendirme düzeyinde ise, vatandaşların politika oluşturma süreçlerinde daha fazla etki ve kontrol sahibi olması hedeflenmektedir. Birleşmiş Milletler, "e-bilgilendirme, e-

danışma ve e-karar alma" şeklinde üç seviye belirlemiştir. E-bilgilendirme düzeyi, vatandaşın, kamu yönetimi ile alakalı tek yönlü bilgilendirmelerini içerir. E-danışma düzeyinde ise vatandaşın geri bildirim ve görüşlerini dikkate almayı sağlayan araçlar sunulur. E-karar verme seviyesinde, kamu yönetimi alanındaki karar alma sürecine vatandaşın doğrudan dahil edilir. Tambouris vd. (2007), e-katılım düzeylerini "e-bilgilendirme, e-danışma, e-dahil etme, e-iş birliği ve e-yetkilendirme" aşamalarıyla açıklamışlardır. E-bilgilendirme aşamasında, vatandaşlar kamu politikalarına ilişkin verilere erişebilmektedir. Bilgi akışı tek yönlüdür ve geri bildirim mekanizmaları yoktur. E-danışma seviyesinde, vatandaşların kamu hizmetleri veya politikalar hakkındaki görüşleri toplanmaktadır. İletişim iki yönlüdür ancak sınırlıdır. E-dahil etme aşamasında, vatandaş talepleri ve endişeleri dikkate alınmakta, seslerinin duyurulması ve değerlendirilmesini güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. E-iş birliği aşamasında, vatandaşlar kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. E-yetkilendirme seviyesinde ise karar alma yetkisi vatandaşa devredilerek, vatandaşların verdiği kararlar doğrudan uygulanmaktadır. Saylam (2020), literatürde geliştirilen e-katılım düzeylerinden faydalanarak, e-katılım düzeylerini "e-bilinçlenme, e-simgesel katılım ve e-işleyen katılım" olarak üç düzeyde ifade etmiştir. E-bilinçlendirme düzeyinde, kurum veya idarenin aktörleri faaliyetleri ve hizmetlerine yönelik bilgilendirme yolu mevcuttur. E-simgesel katılım düzeyinde ise kurum veya idare, vatandaşın görünürlüğünü vurgulamaktadır. E-işleyen katılımda ise vatandaşın doğrudan dikkate alındığına yönelik araçlar öne çıkmaktadır. Yukarıda bahsi geçen e-katılım düzeylerine paralel geliştirilen e-katılım düzeyleri literatürde (bkz. Rowe ve Frewer, 2005; Reddick, 2011; Saylam ve Elitok, 2023) mevcuttur.

Yukarıda bahsi geçen e-katılım düzeyleri irdelendiğinde e-katılım düzeylerini genel olarak "e-bilgilendirme, e-danışma ve e-yetkilendirme" olarak üç düzeyde geliştirildiğini ileri sürmek mümkündür. E-bilgilendirme düzeyinde genel olarak vatandaş, kamu kurumu veya idareyi tanıyacaktır. Bir başka anlatımla, e-katılım araçları, vatandaşın politika ve hizmetler hakkında bilgi edinmesine katkı sağlayacaktır. Bu aşamanın vatandaş açısından temel amacının vatandaşı bilgilendirme, bilinçlendirme ve farkındalık oluşturma olarak ifade edilebilir. Yönetim açısından temel amacının ise kurumun veya idarenin şeffaflığını ve hesap verebilirliğine katkı sağlaması olduğu söylenebilir. E-danışma düzeyi ise vatandaşın kamu yönetiminde görülür kılındığı, ona değer verildiği, bu nedenle onun görüşlerinin önemsendiği düzey olarak ifade edilebilir. Burada vatandaşın görüşleri önemsenmekte ancak vatandaş görüşlerinin herhangi bir yaptırımı yoktur denilebilir. En üst düzeyde katılım düzeyi olan e-yetkilendirmede vatandaş karar verme sürecinin bir parçası olarak görülmekte ve onun görüşleri bir girdi olarak sisteme dahil edilmektedir.

Literatürden yararlanarak e-katılım araçları farklı seviyelerde sınıflandırılmaktadır. E-bilgilendirme kapsamında; "arama motorları, e-posta, dil çeviri desteği, kurum rapor, plan ve kararları" (OECD, 2003, s. 14), "hizmet, politika ve program belgeleri" (BM, 2003), sık sorulan sorular (SSS), coğrafi bilgi sistemleri (GIS) araçları, RSS (haber akışı beslemeleri) (Al-Dalou ve Abu-Shanab, 2013) ve sosyal medya hesapları (UN, 2022) gibi araçlar vatandaşlara bilgi sağlamaktadır. E-danışma sürecinde ise e-dilekçe, e-müzakere (UN, 2008), tartışma forumları (OECD, 2003) ve çevrimiçi sohbet araçları (OECD, 2007) vatandaşların görüş bildirmesine olanak tanımaktadır. E-yetkilendirme aşamasında ise vatandaşlara karar alma sürecinde daha fazla yetki verilerek e-referandum, e- oylama, elektronik vatandaş jürileri (OECD, 2003; Al-Dalou ve Abu-Shanab, 2013) gibi mekanizmalar devreye sokulmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde araştırma yöntemi ve ilgili literatür sunulmuştur.

3. Araştırma Yöntemi ve ilgili Literatür

Türk kamu yönetiminde, farklı yönetim düzeylerinin web sitelerini iyi yönetişim açısından değerlendiren çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Tosun (2008), e-belediyecilik uygulamalarını Bursa Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyeleri'nin web siteleri üzerinden irdelemiştir. Belediyelerdeki web sitelerinin vatandaşla etkileşimini de değerlendirmiştir. Sobacı (2010), Türkiye Büyük Millet Meclisi web

sitesini içerik analizi yöntemi kullanarak vatandaşların katılımını sağlayan özellikler açısından incelemiştir. Alodalı vd. (2012), yerel yönetimlerde e-belediyecilik uygulamalarını Akdeniz bölgesi özelinde analiz etmiştir. Karkın ve Janssen (2014), Türkiye'deki yerel yönetimlerin web sitelerini, katılımı da içeren kamu değeri yaklaşımı açısından irdelemişlerdir. Engin ve Gürses (2014), Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin web sitelerini ve kullandıkları dijital araçları e-demokrasi açısından değerlendirmişlerdir. Alat (2018), il belediyelerinin sitelerini "erişim, tasarım, dolaşım, çekicilik, hizmetler, şeffaflık, tanıtım ve katılım" gibi işlevsel faktörler açısından analiz etmiştir. Sayımer vd. (2019), Marmara Bölgesi'ndeki büyükşehir belediyelerinin e-yönetişim ekseninde verdikleri e-belediyecilik hizmet ve uygulamalarını mukayeseli olarak analiz etmiştir. Saylam (2020), Türkiye'deki bakanlıkların web sitelerinden sunulan e-katılım araçlarını, e-katılım düzeyleri ekseninde incelemiştir. Şat (2016), Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin web sitelerini, "güvenlik ve kullanıcı mahremiyeti, kullanılabilirlik ve erişebilirlik, içerik, hizmet sunumu ve katılım" açısından incelemiştir. Gençkaya vd. (2021), 30 büyükşehir belediyesinin web sitelerini yönetişim ilkeleri ekseninde irdelemiştir. Gündoğdu (2021), da büyükşehir belediyelerinin web siteleri üzerinden, e-katılım düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Sobacı ve Altınok (2011), büyükşehir belediyelerinin web sitelerindeki e-katılım uygulamalarını değerlendirmişlerdir. Emini ve Ayaz (2018) da bilgi edinme hakkının büyükşehir belediyelerinin web siteleri üzerinden incelemişlerdir. Kurnaz (2025), Saylam'ın (2020) geliştirdiği ölçekle bakanlıkların, web siteleri üzerinden e-katılım düzeyine yönelik tespitlerde bulunmuştur. Karkın ve Çalhan (2011), il özel idarelerinin ve velayetlerin web sitelerindeki e-katılım araçlarının etkinliğini ölçmeye odaklanmıştırlar. Üzmez (2019) ise büyükşehir belediyelerini e-yönetişim açısından incelemiştir. Dilaveroğlu (2025), Türkiye'nin e-katılım performansına dair genel değerlendirme yapmıştır. İlgili literatürün bulguları dikkate alındığında, Türk kamu yönetiminde, e-katılım olgusunun geliştirilmesi gerekliliği olduğu söylenebilir. Görüldüğü üzere ilgili literatürde, doğrudan il belediyelerinde gerçekleştirilen e-katılım düzeyine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda, Türk kamu yönetiminin, vatandaşı karar alma sürecine dahil eden, geri bildirimlerini önemseyen ve yerel yönetimlerle etkileşimini vurgulayan araçlara yönelik daha fazla girişimde bulunması gerekliliği öne çıkmaktadır.

Çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel yöntem benimsenmiş ve içerik analizi araştırma tekniği olarak kullanılmıştır. İçerik analizi, metin, görsel veya dijital materyalin sahip olduğu verilerin sistematik şekilde irdelenmesine yarayan bir tekniktir (Krippendorff, 2004; Neuendorf, 2002). E-katılım düzeylerinin belirlenmesinde Birleşmiş Milletler (2008), OECD (2003), Macintosh (2004) ve Saylam (2020) tarafından geliştirilen çerçevelerden esinlenilerek bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Ancak, hızla gelişen teknolojiler dikkate alındığında, e-katılım araçları yeniden değerlendirilmiş ve güncellenmiştir. Bir diğer anlatımla, çalışmada kullanılan e-katılım araçları, günümüzde yaygın olarak kullanılan dijital teknolojiler dikkate alınarak belirlenmiş ve her e-katılım düzeyi için uygun araçlar belirlenmiştir. Çalışmada, e-katılım süreci aşağıdan yukarıya doğru "e-bilgilendirme, e-danışma ve e-yetkilendirme" olmak üzere üç temel düzeyde ele alınmıştır. E-bilgilendirme, vatandaşların kamu kurumlarını, politikaları ve hizmetleri dijital platformlar aracılığıyla tanımasını sağlayan tek yönlü bir bilgilendirme sürecidir. Bu düzeyin temel amacı, kamu yönetiminde şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırarak vatandaşların farkındalığını güçlendirmektir. Bu kapsamda, e-bilgilendirme düzeyinde yer alan araçlar "belediye başkanı hakkında özgeçmiş; teşkilat şeması, görev dağılımı misyon ve vizyon gibi genel bilgiler; belediye meclisine yönelik gündem, karar veya tutanaklar; stratejik plan, faaliyet, performans programı gibi rapor/plan/program; e-hizmetler, haberler, ulaşım, duyuru etkinlik gibi günlük bilgiler; site içi arama motoru; dil seçeneği; SSS; sosyal medya" olarak belirlenmiştir. "Hizmet ve duyuru sistemleri, belediyeye ait e-hizmetler, haberler, ulaşım bilgileri, duyurular ve etkinlikler" belediyelerin günlük işleyişine yönelik bilgiler, belediyenin nasıl faaliyet gösterdiğine yönelik kullanıcıya bilgi aktarımını sağlar. Bu bilgiler sayesinde, belediyenin yürüttüğü e-belediyecilik anlayışına yönelik de öngörü sağlanabilir. Kullanıcı dostu olarak adlandırılabilecek erişim araçları ise "site içi arama motoru,

dil seçenekleri ve SSS bölümlerini" içermektedir. Site içi arama motoru, vatandaşın istediği bilgiye erişimini hızlandırmaya yardımcı olur. Dil seçenekleri, farklı dil gruplarının katılımını sağlayarak katılımı daha kapsayıcı hale getirebilir. SSS bölümü vatandaşların en çok merak ettiği konulara erişimi sağlayabilir. Böylece en çok merak edilen konular kullanıcıya sunularak bilgilendirme süreci etkinleşebilir. Bu araçlar, kamu kurumlarının şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamaya hizmet ederek vatandaşların bilinçlenmesine katkı sağlayarak e-katılımın diğer aşamalarına zemin hazırlamaktadır. Özetle, e-bilgilendirme düzeyi, katılım sürecinin ilk adımı olarak vatandaşların kamu yönetimi hakkında bilgilere ulaşmasını sağlayarak, onlara farkındalık ve bilinç kazandırır.

Literatür incelendiğinde, e-danışma aşamasında vatandaşların kamu yönetiminde dikkate alındığı ve görüşlerinin önemsendiği bir seviyeden söz edilebilir. Ancak bu süreçte vatandaşların katkıları herhangi bir bağlayıcılığa sahip değildir ve karar alma mekanizmasını doğrudan etkilemez. Bu çerçevede, e-danışma düzeyinde vatandaşların görüşlerinin alınmasını sağlayan ancak bu görüşlerin sisteme dahil edilip edilmemesinin tamamen idarenin takdirine bağlı olduğu araçlar belirlenmiştir. E-danışma araçları "geleneksel kurumsal iletişim araçları; başkanla iletişim sağlayacak doğrudan mesaj hattı; tartışma forumları veya sohbet odaları gibi çevrimiçi uygulamalar; WhatsApp, e-proje veya e-hizmet öneri formu; memnuniyet veya değerlendirme anketi; e-bilgi edinme/dilekçe/öneri/şikayet formu" olarak belirlenmiştir. Kurumsal iletişim araçları olarak "e-posta, telefon ve faks" hala gelişmekte olan ülkelerde önemli yer tutmaktadır. Bu araçlar e-katılım aracı olarak hizmet etmesinin nedeni aracın hala teknoloji içermesidir. Ancak bu teknolojiler vatandaşla kurum arasında iletişim sağlayan geleneksel araçlardır. Yöneticilerle doğrudan iletişimi sağlayan "başkana mesaj gönderme sistemleri" vatandaşın özellikle kamu hizmetlerine ve politikalarına yönelik geri bildirimlerinin toplanmasına yardımcı olmaktadır. Bu araç yerel yöneticilerle doğrudan iletişimi sağlayan önemli bir araçtır denilebilir. Tartışma forumları ve sohbet odaları, belirli bir hizmet veya politika hakkında farklı paydaşların görüş alışverişini desteklemektedir. WhatsApp'ın günümüzde kullanılan yaygın bir iletişim aracı olması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu araç sayesinde geniş kitlelere erişim sağlanarak anlık bilgi aktarımı sağlanmakta ve geri bildirim kolaylaşmaktadır. Bunlara ek olarak, "memnuniyet ve değerlendirme anketleri, e-bilgi edinme hakkı çerçevesinde sunulan dilekçe, öneri ve şikâyet formları" da vatandaşların görüşlerini kurumsal düzeyde ifade edebilecekleri araçlar arasında yer almaktadır. Bu araçlarının çıktılarının değerlendirilmesi ve karar sürecine dahil edilmesi idarenin takdir yetkisinde olduğu için araçlar e-danışma düzeyinde değerlendirilmiştir. Daha öncede vurgulandığı gibi, bu iletişim araçları, vatandaşların yerel yönetimlerle etkileşimini sağlamaktadır. Ancak elde edilen çıktıların yönetim tarafından dikkate alınıp alınmama yönetimin inisiyatifindedir yani son sözü idare söylemektedir.

E-yetkilendirme düzeyinde, vatandaşlar karar almada esas aktördür. Vatandaşın sahip olduğu görüş ve öneriler, karar alma sürecine dahil edilir. Bu seviyede vatandaşın kararlarının dikkate alındığına dair geri bildirim sağlanır ve bu durum mevzuatlarla garanti altına alınmıştır. Bu kapsamda e-yetkilendirme düzeylerinin araçları "e-oylama, e-katılımcı bütçeleme, e-politika öneri sistemi (doğrudan katkı sağlayacak çıktı odaklı), aktif katılımı sağlayacak üye girişi, süreç takibi ve geri bildirim sistemi" olarak belirlenmiştir. Bir kamu politikasının veya hizmetin geliştirilmesi, oluşturulması ve uygulanmasına yönelik herhangi bir referandum e-yetkilendirme olarak değerlendirilebilir. Ancak e-oylama, ile kararlara doğrudan katılımın garanti altına alınması gerekmektedir. Bu da kullanıcı yani vatandaşa ait hesap bilgileri, süreç takibi ve geri bildirim mekanizmaları ile sağlanabilir. Vatandaş kişisel verilerinin korunduğu ve sürecin takibinin sağlandığı bir kullanıcı kimliği ile kararlarının kamu yönetiminde ne kadar etki ettiğini görebilmektedir. Bu katılım araçları vatandaşların dikkate alındığını garanti altına aldığı için, kamu kurum ve idarelere olan güveni pekiştirebilir ve katılımı artırabilir. Burada Katılımcı bütçeleme ayrı bir araç olarak ifade edilmiştir. Yerel yönetim kaynaklarının nasıl yönlendireceğine yönelik vatandaş görüşleri büyük önem arz etmektedir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi katılımcı bütçelemenin de çıktıları üye girişi, süreç takibi ve geri bildirim mekanizmaları tarafından

desteklenmelidir. Burada e-politika öneri sistemi, danışma aracı olan e-proje veya hizmet öneri formundan farklıdır. E-politika öneri sistemi çıktı odaklıdır. Bir diğer anlatımla, vatandaşın aktif katılımın sonuçları ona bildirilmekte ve vatandaş kararlara gerçekten katkı sağlamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen e-katılım araçlarının yerel yönetimlerde haiz olup olmadığına yönelik içerik analizi yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Her bir aracın varlığı "1", yokluğu ise "0" ile ifade edilmiştir. Analiz sürecinde bazı araçların aktif olmadığı tespit edilmiştir. Aktif olmayan veya bağlantısı çalışmayan araçların değeri ise "0,5" olarak belirlenmiştir. Çalışmada, il belediyelerine erişim 03.01.2025 tarihinde başlayıp 13.02.2025 tarihine kadar devam etmiştir. İlgili illerin kodları, çalışmanın sonunda kaynakçada belirtilmiştir. Ayrıca, kayyum atanan il belediyeleri (Siirt ve Batman) de çalışmaya dahil edilmiştir. Kayyum atanan yöneticilerin temel gayesi de yerel demokrasiyi güçlendirmek olduğu dikkate alınmıştır. Bu kapsamda yerel demokrasinin sürdürülmesinde bu yerel yönetimlerin web siteleri önemini korumaktadır denilebilir. Dolayısıyla, bu belediyelerin web siteleri üzerinden sağlanan katılım araçları, vatandaşlara sunulan hizmetlerin sürekliliği açısından değerlendirilmiştir. Ancak çalışma, seçimle göreve gelen belediyelerin e-katılım uygulamalarını analiz etmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle çalışma bu çerçevede değerlendirilmelidir.

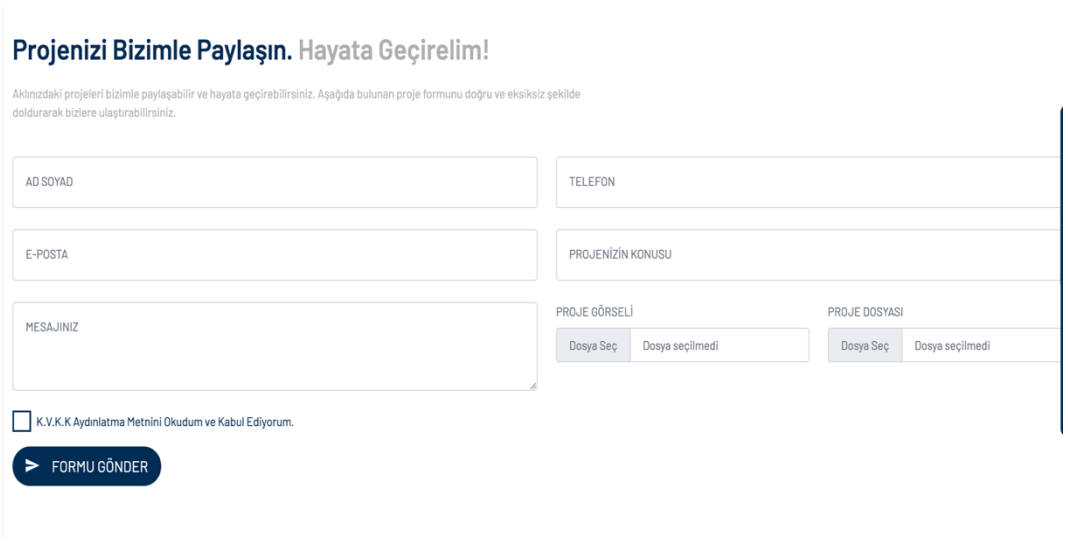
4. Bulgular

E-bilgilendirme düzeyindeki araçlar, 51 il belediyesinin %96'sında kullanılmaktadır. Bu kapsamda belediyelerin vatandaşları bilgilendirme konusunda etkin bir şekilde hareket ettiği ifade edilebilir. Belediyelerin sosyal medya hesapları çalışmaya yönelik önemli çıkarımlar elde edilmesini sağlamaktadır. Her ne kadar sosyal medya aracı bilgilendirme amacı olarak düşünülse de günümüzde bu araç kamuoyu oluşturmada önemli etkiye sahiptir denilebilir. Özellikle belediye yöneticileri belediyeye sosyal medya üzerinden yapılan eleştiri ve önerileri kararlarında dikkate alamaya çalışmaktadır. Çalışmada 51 il belediyesinin 49'unda web sitesi üzerinden sosyal medya hesaplarına aktif erişim sağlanmaktadır. Ancak Gümüşhane ve Adıyaman Belediyeleri'nin web sitesinde sosyal medya bağlantıları bulunmasına rağmen, bu bağlantılar aktif olarak çalışmamaktadır. İdare tarafından sunulan hizmetlere ve politikalara hızlı erişim sağlamaya yönelik site içi arama motoru, 51 il belediyesinin 34'ünde yani yaklaşık %67 belediyede aktif olarak çalışmamaktadır. Ancak, 14 belediyede site içi arama motoru bulunmamakta ve 3 belediyede (Iğdır, Gümüşhane, Adıyaman) bu özellik aktif değildir. Katılımı daha kapsayıcı hale getiren dil seçenekleri aracı, 51 il belediyesinden sadece 3 ilde (Çanakkale, Batman, Bingöl) tespit edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer uygulama ise Düzce Belediyesi'nin, özel ihtiyacı olan bireyler için "erişilebilir menü" (accessibility menu) kullanmasıdır. Bu araç, renk körü, disleksi, nöbet ve epileptik sorunlar, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu gibi bilişsel, nörolojik, motor ve görme ile alakalı sorunları olanlar için tasarlanmıştır. Bu araç, eşit ve kapsayıcı erişim sağlayan özetle dijital uçurumu azaltmaya yönelik bir e-katılım aracıdır. Bilgilendirmeyle alakalı bir diğer önemli bilgi, SSS bölümü hakkındadır. Bu araç bilgilendirme aracı olarak düşünülse de aslında en çok danışılan konulara yönelik hızlı ve toplu bilgi sağlayan bir araçtır. Ancak SSS, bölümü yalnızca üç il belediyesinde aktif olarak (Bayburt, Erzincan Yalova) kullanılmaktadır.

E-posta, telefon ve faks gibi iletişim araçları, genellikle kurumsal iletişimde kullanılan geleneksel iletişim araçlarıdır. Tüm il belediyesi, web sitesi üzerinden bu araçları etkin bir şekilde paylaşmaktadır. Başkanla doğrudan iletişimi sağlayacak, "başkana yazın" gibi iletişim araçları, 51 il belediyesinin 24'ünde (yaklaşık %47) aktif olarak kullanılmaktadır. WhatsApp uygulaması ise 24 il belediyesinde (yaklaşık %47) aktif olarak bulunmaktadır. Ancak, Bayburt ve Adıyaman Belediyeleri'nde WhatsApp logosu bulunsa da Bayburt Belediyesi'nde uygulama aktif değildir. Adıyaman Belediyesi'nde ise WhatsApp numarası olarak sabit hat numarası bulunmakta ve bu durum, Whatsapp'ın etkileşim araçlarıyla uyuşmamaktadır. Yerel yönetim süreçlerine yetkilendirmeyi destekleyecek "e-proje veya e-hizmet öneri formu" yalnızca Afyonkarahisar ve Kırşehir il belediyelerinin web sitesi üzerinden sağlanmaktadır. Afyonkarahisar ve Kırşehir il belediyelerindeki örnekler, vatandaşların kamu politikaları ve hizmetleri

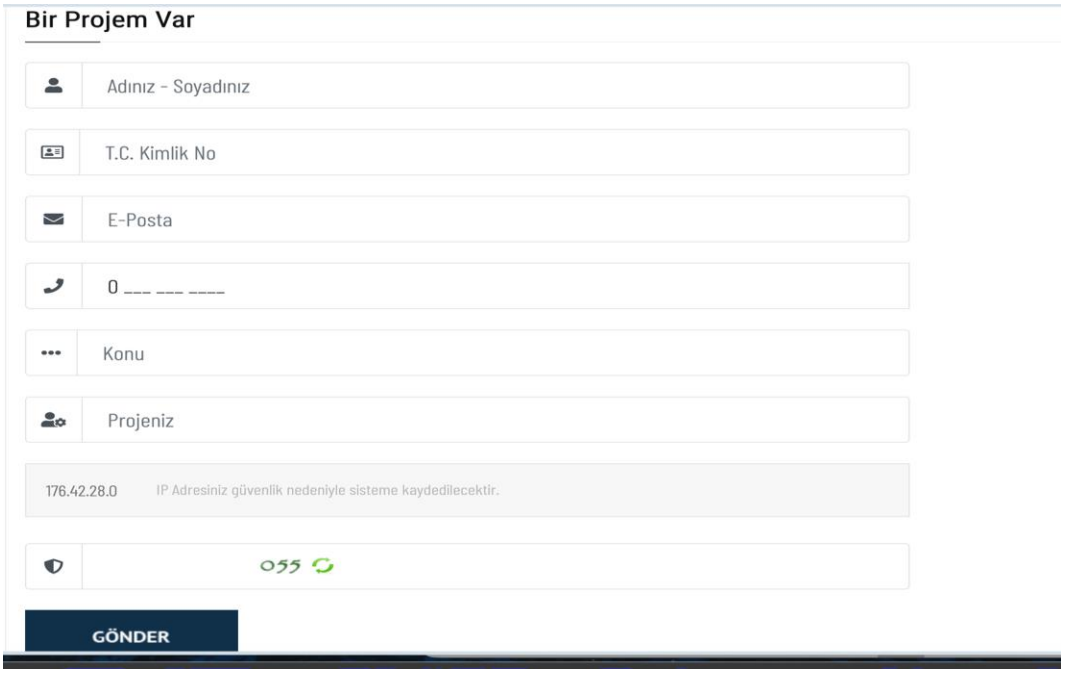
üzerinde doğrudan etki gösterebilecekleri girişimler olarak öne çıkmaktadır. Kırşehir Belediyesi, "Projenizi bizimle Paylaşın. Hayata Geçirelim!" başlığı altında sunduğu form ile vatandaşlara "ad, soyad, mesaj, proje görseli ve dosyası" gibi bilgileri paylaşma imkânı tanımaktadır. Bu uygulama, belediye ile vatandaşlar arasında doğrudan iş birliğini teşvik eden bir araç olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, Afyonkarahisar Belediyesi'nin "Bir Projem Var" e-hizmet formu da Kırşehir belediyesi gibi "ad, soyad, cep telefonu, email, fotoğraf, başvuru metni, projeniz" gibi sekmelerle başvuru oluşturmaktadır. Bu uygulamalar, vatandaşın ihtiyaç ve taleplerine uygun projelerin geliştirilmesini destekleyen, kamu politikalarına katılımı güçlendiren mekanizmalar olarak ifade edilebilir (bkz. Görsel 1 ve 2). Yine Kırşehir Belediyesi, hizmet kalitesini ölçmeye yönelik "memnuniyet ve değerlendirme anketleri" de uygulamaktadır. Bu anketlerin amacı, "Kırşehir Belediyesi'nin vatandaşların daha iyi hizmet verebilmek ve verilen bu hizmetlerin de nasıl algılanıp değerlendirildiğini belirlemek" olarak açıklanmıştır (Kırşehir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi, 2025). Kırşehir'deki "memnuniyet anketleri" ve Afyonkarahisar'daki "proje başvuru formu", e-danışmanın sadece öneri sunmakla sınırlı kalmayıp, geri bildirim mekanizmaları ve doğrudan karar alma süreçleri aracılığıyla güçlendirilerek e-yetkilendirme düzeyine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Burada değinilmesi gereken bir diğer e-katılım girişimi, Elâzığ örneğidir. Elâzığ Belediyesi'nin "Web Sitemizi Değerlendirin" uygulaması, kullanıcı deneyimini merkeze alan yenilikçi bir örnek olarak değerlendirilebilir. Uygulama ile web sitelerinin "kullanılabilirliği, içerik kalitesi ve hizmet erişimi" gibi konularda vatandaş görüşleri dikkate alınabilir (bkz. Görsel 3). Bu açıdan Elâzığ Belediyesi, e-danışma düzeyinde etkin bir katılım mekanizması geliştirerek dijital vatandaşlık bilincini güçlendiren örnek bir uygulama sergilemektedir denilebilir. "E-bilgi edinme, dilekçe, öneri ve şikâyet formları" ise 44 il belediyesinde bulunmaktadır. Ancak, Bilecik ve Düzce illerinde bu araca yönelik formlar etkin bir şekilde sunulamamıştır. Bilecik Belediyesi'nde bilgi talep formuna erişilememektedir. Düzce Belediyesi'nde ise forma ait alan bulunmamaktadır. Burada değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta, formların çoğu, belediyelerin "e-belediye bilgi sistemine" entegre edilmiş olmasıdır. Belediye ve vatandaşın iletişimine katkı sağlayacak araçların "e-belediye bilgi sistemine" entegre edildiği görülmektedir. Bu durum, belediyeye yönelik şikâyet, öneri ve görüşlerde belediye sınırlarında ikamet eden vatandaş görüşlerinin önceliklendirildiğine yönelik bir algı oluşturabilir.

Görsel 1. "Projenizi Bizimle Paylaşın. Hayata Geçirelim" Arayüzü

Kaynak: Kırşehir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.kirsehir.bel.tr/projeler/projem-var

Görsel 2. "Bir Projem Var" Arayüzü

Kaynak: Afyonkarahisar Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.afyon.bel.tr/modul/projeler/birprojemvar.

Görsel 3. "Web Sitemizi Değerlendirin" Arayüzü

Kaynak: Elâzığ Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.elazig.bel.tr/web-mesaj.

E-yetkilendirme açısından belediyelerde, çıktı odaklı doğrudan katılımı sağlayacak, vatandaşın politika önerebileceği herhangi bir sistem ve geri bildirim mekanizması yoktur. Buna ek olarak, web siteleri üzerinden doğrudan katılımcı bütçelemeyle alakalı tespit yapılamamıştır. Burada e-oylama olarak değerlendirilebilecek tek uygulama, Kütahya Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "halk pazarının hizmet günlerine yönelik" ankettir. Bu kapsamda, halk pazarının hizmet günlerine yönelik olarak

uygulanan anket, vatandaş tercihlerini doğrudan ifade edebildiği ve belediye kararlarını etkileyebildiği bir e-oylama mekanizması olarak işlev görmektedir. Uygulama, yerel yönetimlerin günlük hizmetleri ile alakalı, ortak yapım bağlamında, önemli bir girişim olarak görülmeyebilir. Ancak uygulama, vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımını sağlayan, yerel yönetimlerin halkın taleplerine duyarlılığını artırmada önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda, bu tarz girişimler yerel kamu politikalarında da artırılmalıdır (Tüm bulgular için bkz. Tablo 1, Tablo 2).

| Katılım düzeyi | Araçlar | İl Belediyeleri | | |

| Katılım düzeyi | Araçlar | İl Belediyeleri | | |

edilen veriler, Türk kamu yönetiminde, e-katılımın "bilgilendirme odaklı" bir yapıda olduğunu göstermektedir. Danışma ve özellikle yetkilendirmenin oldukça sınırlı kaldığı ifade edilebilir. E-Bilgilendirme düzeyi, belediyelerin büyük çoğunluğu tarafından yerine getirilmiştir. Ancak bilgilendirme düzeyi gerçek anlamda katılımı ifade etmemektedir. Çünkü bilgilendirme düzeyi sadece vatandaşın kamu politikalarına yönelik bilinçlenmesi ve farkındalık kazanmasını sağlar. Bilgilendirme düzeyi, bu anlamda "katılıma hazırlık aşaması" olarak nitelendirilebilir. E-Danışma düzeyinde belediyeler, etkileşimli iletişim kanalları sunmaya çaba göstermektedir. Ancak bu düzeyde elde edilen skorların orta seviyede seyrettiği söylenebilir. Danışma düzeyinde en yüksek sıklık Afyonkarahisar ve Kırşehir İl Belediyelerine aittir. E- yetkilendirme düzeyine yönelik sunulan araçlar, il belediyeleri genelinde neredeyse yoktur. Vatandaşları doğrudan karar alma mekanizmasına dahil eden tek belediye Kütahya'dır. Ancak e-oylama olarak sunulan katılımın konusu, gerçek katılımı sağlamada yeterli değildir denilebilir. Bu bulgular, Türkiye'de e-katılımın halen gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir. Bir diğer anlatımla, belediyelerde elektronik vatandaş katılımının yeterince kurumsallaşmadığı ifade edilebilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılan çalışma, idarenin sunduğu e-katılım araçları ile kamu yönetimine vatandaş katılımına yönelik ipuçları sunmaktadır. Ancak çalışma, kamu yönetimin katılım açısından arz boyutuna odaklanmakta, vatandaşın gerçek ihtiyaç ve taleplerini tam olarak yansıtmayabilir. Böyle bir durum, talep yönlü e-katılım anlayışının gelişmesini engelleyebilir (Saylam, 2020; OECD, 2003, s. 20-21). Burada il belediyelerinden Elâzığ Belediyesi'nin belediye web sitesine entegre ettiği "Web Sitemizi Değerlendirin" anketi bu olumsuzluğu azaltmak amacıyla önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu tarz girişimler, masanın diğer tarafındaki aktörün gözüyle araçların gelişmesine katkıda bulunabilir. İkinci olarak, belediyenin sunduğu e-katılım araçlarının çıktılarını özellikle danışma düzeyinde ölçmek pek mümkün olmamaktadır. "Başkana mesaj gönderme, e-proje formu, memnuniyet anketleri ve e-dilekçe, öneri, şikâyet formlarının" sonuçları vatandaşa şeffaf bir şekilde sunulmamaktadır. Örneğin, vatandaşlar, ikamet ettiği mahallede kreş düzeyinde eğitim faaliyetlerinin iyileştirmesi yönünde bir politika önerebilir. Ancak, bu önerinin dikkate alınıp alınmadığı yönündeki girişimlerin çıktılarını karar mekanizmalarında görmek tam olarak mümkün değildir. Üçüncü olarak, aynı düzeyde bile olsa da her bir aracın etki düzeyleri farklı yorumlanabilir. Örneğin daha önceden de bahsedildiği gibi belediyelerin sosyal medya araçları diğer e-bilgilendirme araçlarından üstün olabilir. E-danışma düzeyinde ise bazı araçlardan (örn. geleneksel iletişim kanalları) daha çok etki yaratabilir. Bu açıdan bu araçlara yönelik nicel analizler değerli olabilir. Ancak geliştirilen e-katılım düzeyleri, idare veya kurumun vatandaş katılımına ne derece hevesli olduğunu göstermeye yardımcı olmaktadır. Farklı düzeylerde sunulan e-katılım araçları, kurumun veya idarenin şeffaflık ve hesap verebilirliğini besleyen, ona güveni artıran önemli bir motivasyon aracıdır denilebilir. Çalışmada elde edilen bulgular, yerel yönetimin kendi öz değerlendirmesini yapmaya olanak sağlayabilir. Örneğin bilgilendirme düzeyinde aktif olan bir belediye, e-danışma ve e-yetkilendirme düzeyinde yeterli araçlar sunmayabilir. Bu durumu fark eden belediye, vatandaşa söz hakkı vermek için e-katılım araçlarını da geliştirecek politikalar uygulayabilir.

Çalışma bulguları, il belediyelerinin yerel yönetimlerin en önemli dijital yüzlerinden olan web siteleri üzerinden vatandaşları bilgilendirme ve belirli konularda danışma süreçlerine dahil etme konusunda istekli olduğunu ve adımlar attığını ortaya koymaktadır. Fakat özellikle ortak yapım modelleri konusunda belediyelerin sınıfta kaldığı ifade edilebilir. Veriler, il belediyelerinin web siteleri üzerinden sağladığı e-katılım araçlarıyla, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlayarak, bilgilendirme ve hizmet sunumunda başarılı olduğuna işaret etmektedir. Danışma düzeyinde belediyelerin orta seviyede olması, belediyelerin vatandaşlardan geri bildirim elde etmek için önemli araçları sistemlerine dahil ettiklerini göstermektedir. Ancak bu araçlarla vatandaşın yönetimde doğrudan söz sahibi olduğu, bu araçlarla "birlikte yönetiyoruz" anlayışının ortaya çıktığını söylemek mümkün görülmemektedir. Çünkü

bu düzeyin doğası gereği vatandaş idare karşısında çok aktif rol oynayamamaktadır. İki yönlü iletişimin çıktılarının dikkate alınmasında idare yani yerel yönetim söz sahibidir. Dolayısıyla, e-danışma düzeyi, karar alma süreçlerine doğrudan etki etme noktasında sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin, danışma süreçlerini daha etkin ve etkili hale getirmesi gerekmektedir. Örneğin vatandaş talep, öneri ve şikayetlerinin, uygulanan memnuniyet ve değerlendirme anketlerinin nasıl değerlendirildiği konusunda tüm vatandaşlara yönelik geri bildirim sağlanabilir. Burada araştırma bulgularında da ifade edildiği üzere, Afyonkarahisar ve Kırşehir il belediyelerinin özellikle e-danışma düzeyinde sunduğu araçlar, diğer illere de uygulanabilecek bir yol haritası sağlayabilir. Ortak yapım mekanizmalarının il belediyelerinde neredeyse yok düzeyde olması, il belediyelerinin özellikle politika yapım sürecinde vatandaşlarla ortak hareket etmede yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, Türk kamu yönetiminde farklı yönetim düzeylerinde yapılan çalışma (örn. Gündoğdu, 2021; Kurnaz, 2025; Elitok ve Saylam, 2023) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu kapsamda üst düzeyde katılım sağlamak için ortak yapım girişimlerine dair yönetsel kapasitenin (bkz. Uçar Kocaoğlu ve Saylam, 2022) artırılması ve vatandaş katılımını artıracak dürtme politikalarının geliştirilmesi (bkz. Saylam vd., 2024) gerekmektedir. Buna ek olarak, belediyelerin katılımcı bütçeleme, e-referandum gibi ortak karar alma mekanizmalarını geliştirecek girişimlerde bulunması ve kullanıcılara bu girişimlere yönelik geri bildirimde bulunması önem arz etmektedir. Çalışmada ortaya çıkan bir diğer önemli çıkarım, kırsal ve kentsel belediyeler arasında e-katılım düzeyi açısından anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamasıdır. Bu durum, dijitalleşmenin ve e-katılıma yönelik bakış açısının kırsal ve kentsel belediyelerin doğasından kaynaklanmadığını gösterebilir.

Bu çalışma, il belediyelerinin web siteleri aracılığıyla e-katılım düzeylerini analiz eden bulgular ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, belediyelerin vatandaş katılımına yönelik isteğini ve ne kadar şeffaf ve hesap verebilir şekilde hareket ettiğine yönelik de bilgiler sunmaktadır. Benzer bir çalışma, İl Belediyeleri ve Büyükşehir Belediyeleri üzerinden karşılaştırmalı yürütülebilir. Bu karşılaştırmaya belediyelerin web sitelerinin yanı sıra günümüzde kullanımı giderek yaygınlaşan mobil uygulamaları da eklenebilir. Böyle bir çalışma, bu çalışmanın kapsamını örneklem ve e-katılım araçları açısından genişleterek etkin değerlendirilmeler yapılmasına imkân sağlayabilir. Buna ek olarak, vatandaş (siyasi, fonksiyonel ve psikolojik etmenler gibi) ve idare (mali teknik kapasite gibi) açısından e-katılımı etkileyen faktörlerin, e-katılım düzeylerindeki etkisi derinlemesine irdelenebilir. Başka bir çalışma, belediyelerdeki e-katılım araçlarının karar alma süreçlerine ne ölçüde etki ettiğini (çıktı odaklı) analiz etme yönünde olabilir. Aynı çalışma belli periyodlarda tekrarlanarak e-katılım araçları güncellenebilir ve e-katılım düzeyindeki değişiklikler karşılaştırmalı incelenebilir. Bahsi geçen araştırma konularına yönelik herhangi bir analiz bu çalışmayı daha kıymetli kılacaktır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Adana Büyükşehir Belediyesi (2025). https://www.adana.bel.tr/tr/haber/adana-buyuksehir-belediyesi-turkiye-nin-ilk-halk-jurisi-ni-topladi (Erişim tarihi: 02.02.2025).

Al-Dalou, R. ve Abu Shanab, A. (2013). E-participation levels and technologies, ınternational conference on ınformation technology. https://www.researchgate.net/publication/273632293_Eparticipation_levels_and technologies (Erişim tarihi: 10.02.2025).

Alat, B. (2018). Türkiye'de İl Belediye Web Sitelerinin İşlevselliği Üzerine Bir Araştırma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(1), 93-114.

Alodalı, F. B., Tuncer, A., Usta, S., ve Halis, M. (2012). Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(1), 83-95.

Arnstein, Sherry R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Planning Association, 35(4), 216- 224.

Bishop P. ve Davis G. (2002). Mapping public participation in policy choice. Australian Journal of Public Administration, 1(1),14–29.

Dilaveroğlu, A., ve Üzmez, U. (2025). On İkinci Kalkınma Planı'nın İyi Yönetişim İlkeleri Açısından Analizi. Kent Akademisi, 18(2), 635-653.

Dilaveroğlu, A. (2025). E-katılım Düzeyindeki Farklılıklar ve Türkiye'nin E-Katılım Düzeyinin Değerlendirilmesi. Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 6(1), 85-101.

Elitok, F. ve Saylam, A. (2023). Yerel Yönetimlerde E-Katılım: Türkiye Büyükşehir Belediyeleri Mobil Uygulamaları Üzerinden Bir Analiz. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(2), 528-549.

Emini, F. T. Ayaz, Ç. E. (2018). Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı: Büyükşehir Belediye Web Sayfaları Üzerinden Bir Değerlendirme, Journal of Awareness, 3(1), 13-26.

Engin, M. ve Gürses, F. (2014). Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin E-Demokrasi Gelişim Modelleri Açısından İncelenmesi. F. N. Genç (Ed), Kamu Yönetiminde Değişim: XII. Kamu yönetimi forumu bildiriler kitabı içinde (ss. 550- 569). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Fidan, A. (2014). Yerel Yönetişim Açısından Konseylerinin Demokratik Yapısının Sorunları ve Bu Sorunlara İlişkin Öneriler. Kent Akademisi, 7(20).

Fidan, A. (2025). Intranet systems and big-data ıntegration derbıs example in the public digital transformation process, Leblebici, D. N., Yildirim, K. E., & Gemici, E. (Ed). (2025). Digital transformation in public administration: theory and practices. New York: Nova Science Publishers.

Gençkaya, Ö. F., Gündoğdu, H. G. ve Aytekin, A. (2021). Büyükşehir Belediyeleri Web Sitelerinin Yönetişim İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 16(3), 705 – 726.

Gündoğdu, H. G. (2021). Web Sitelerinin E-Katılım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Büyükşehir Belediyeleri Örneği. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28, 338-367.

Huffman, B. D. (2017). E-Participation in the Philippines: a capabilities approach to socially ınclusive governance. JeDEM, 9(2), 24-46.

IAP2 (2007). Spectrum, international association for public participation: spectrum of public participation https://iap2.org.au/resources/spectrum/ (Erişim tarihi: 01.02.2025).

Karakurt-Tosun, E. (2008). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları: Bursa Nilüfer-Osmangazi Yıldırım Belediyelerinin Web Sitelerinin Analizi. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 17(2), 71-94.

Karkın, N. ve Janssen, M. (2014). Evaluating websites from a public value perspective: A review of Turkish local government websites. International Journal of Information Management, 34(3), 351-363.

Karkın, N. ve Çalhan, H. S. (2011). Vilayet ve İl Özel İdare Web Sitelerinde E-Katilim Olgusu. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (13), 55-80.

Kim, S. ve Lee, J. (2012). E-participation, transparency, and trust in local government. Public Administration Review, 72(6), 819–828.

Krippendorff, K. (2004). Content analysis: an introduction to its methodology. USA: Sage Publications.

Kurnaz, S. Ç. (2025). Kamu Kurumlarının E-Katılım Düzeylerinin İncelenmesi: Türkiye'deki Bakanlıkların Web Siteleri Üzerine Bir Araştırma. Dicle Akademi Dergisi, 5(1), 90-108.

Macintosh, A. (2004). Characterizing E-Participation in Policy-Making. In the Proceedings of the Thirty-Seventh Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS-37), January 5 – 8.

Nabatchi, T. ve Amsler, L. B. (2014). Direct public engagement in local government. American Review of Public Administration, 44(4), 1-26.

Nabatchi, T., Leighninger, M. (2015). Good or Bad? Charming or Tedious? Understanding Public Participation. Public Participation for 21th Century Democracy, 13-44.

Neuendorf, K. A. (2002). The content analysis guidebook. USA: Sage Publications.

Nye, J. S., Zelikow, P. D. ve King, D. C. (1997). Why people don't trust government. USA: Harvard University Press.

OECD (2001). Citizens as Partners OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making. France: OECD Publications Service.

OECD (2003). Promise and problems of e-democracy, challenges of online citizen engagement. France: OECD Publishing.

OECD (2007). Participative web and user-created content: web 2.0, wikis and social networking. Washington, DC: OECD Publishing.

OECD (2020), Innovative citizen participation and new democratic institutions: catching the deliberative wave. Paris: OECD Publishing.

Reddick, C. G. (2011). Citizen interaction and e-government: evidence for the managerial, consultative, and participatory models. Transforming Government: People, Process and Policy, 5(2), 167-184.

Rowe, G. ve Frewer, L. J. (2005). A typology of public engagement mechanisms. Science. Technology ve Human Values, 30(2), 251-290.

Sæbø, Ø., Rose, J., ve Skiftenes Flak, L. (2008). The shape of e-participation: characterizing an emerging research area. Government Information Quarterly, 25(3), 400–428.

Sayımer, İ., Dondurucu Z. ve Küçüksaraç, B. (2019). Dijitalleşen Kentlerde Yönetişim: Marmara Bölgesi Büyükşehir Belediyeleri'nin Karşılaştırmalı E- Belediyecilik Uygulamaları. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 5(Güz), 420-443.

Saylam, A. (2020). Türk Kamu Yönetiminde Merkezi Düzeyde E-Katılım: Bakanlıkların Web Siteleri Üzerinden Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, 23-37.

Saylam, A. (2021a). Kamu Yönetiminde Elektronik Vatandaş Katılımını Etkileyen Faktörler Ekseninde Türk Kamu Yönetimi İçin Bir Ortak Yapım Portal Önerisi: Milletinkarari. gov. tr. Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi, 3(1), 81-101.

Saylam, A. (2021b). Kamu Yönetiminde Bir E-Katilim Modeli Olarak Bilgi ve İletişim Teknolojileri (Bit) Destekli Kitle Kaynak Kullanimi. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 39(2), 271-287.

Saylam, A., Özdemiray, S. M., ve Kocaoğlu, B. U. (2024). Türk Kamu Yönetiminde Elektronik Vatandaş Katılımını Artırmada Dürtme: Yeni Davranışsal İktisat Perspektifinden Öneriler. Sosyoekonomi, 32(62), 363-391.

Sobacı, M. Z. ve Altınok, R. (2011). Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin E-Katılım Uygulamaları: Website İçerik Analizi, VIII. Kamu Yönetimi Forumu: kamu yönetimi ve teknoloji içinde (ss. 786-803). Ankara: TODAİE Yayınları.

Sobacı, Z. (2010). What the Turkish parliamentary web site offers to citizens in terms of eparticipation: A content analysis. Information Polity: The International Journal of Government ve Democracy in the Information Age, 15(3), 227-241.

Şat, N. (2016). Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin Genel Ağ (Web) Sitelerinin Analizi. Türk İdare Dergisi, 482(1), 183-237.

T. C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (2016). 2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/Swkoy+2016-2019-Ulusal-e-Devlet-Stratejisi-ve-Eylem-Plani.pdf (Erişim Tarihi: 25.01.2025).

Tai, K. T., Porumbescu, G. ve Shon, J. (2020). Can e-participation stimulate offline citizen participation: an empirical test with practical implications. Public Management Review, 22(2): 278-296.

Tambouris, E., Macintosh, A., Coleman, S., Wimmer, M., Vedel, T., Westholm, H., Lippa, B., Dalakiouridou, E., Parisopoulos, K., Rose, J., Aicholzer, G., Winkler, R. (2007). Introducing eParticipation. E. Tambouris (Ed). DEMO -net the democracy network. Macedonia: University of Macedonia.

United Nations (2003). World public sector report 2003. New York: UN Publishing.

United Nations (2022). E-Government survey 2022: The future of digital government. New York: UN Publishing.

United Nations, (2024). E-Government survey 2024. New York: UN Publishing.

Uçar Kocaoğlu, B. ve Saylam, A. (2022). Kamu Yönetiminde Yönetsel Kapasiteyi E-Katılım Perspektifinden Değerlendirmek. Amme İdaresi Dergisi, 55(2), 63-88.

Üzmez, P. (2019). Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin E-Yönetişim Uygulamaları: Yerel Demokrasi ve Katılım Açısından Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

White, S. C. (1996). Depoliticizing development: The uses and abuses of participation. Development in Practice, 6 (1), 6-15.

Wimmer, M. A. (2007). Ontology for an e-participation virtual resource centre. ACM International Conference Proceeding Series, 232, 89–98.

İl Belediyelerinin Resmî İnternet Siteleri

Adıyaman Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Ady). https://www.adiyaman.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Afyonkarahisar Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Afy). https://www.afyon.bel.tr/Default (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Afyonkarahisar Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.afyon.bel.tr/modul/projeler/birprojemvar. Erişim tarihi: 10.10.2025).

Ağrı Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Ağr). https://www.agri.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Aksaray Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Aks). https://www.aksaray.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Amasya Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Ams). https://amasya.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Ardahan Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Ard). https://www.ardahan.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Artvin Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Art). https://artvin.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bartın Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bar). https://bartin.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Batman Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bat). https://www.batman.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bayburt Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bay). https://www.bayburt.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bilecik Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bil). https://www.bilecik.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bingöl Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bin). https://www.bingol.bel.tr/tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bitlis Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bit). https://bitlis.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Bolu Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bol). https://www.bolu.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Burdur Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Bur). https://burdur.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Çanakkale Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Çank). https://www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/home (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Çankırı Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Çan). https://cankiri.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Çorum Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Çor). https://www.corum.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Düzce Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Dzc). https://duzce.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Edirne Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Edi). https://www.edirne.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Elâzığ Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Ela). https://www.elazig.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Elâzığ Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.elazig.bel.tr/web-mesaj (Erişim tarihi: 10.10.2025).

Erzincan Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Erzi). https://www.erzincan.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Giresun Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Gir). https://giresun.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Gümüşhane Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Güm). https://www.gumushane.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Hakkâri Belediyesi resmî internet sitesi (Kod: Hak). https://www.hakkari.bel.tr (Erişim tarihi: 03.01.2025).

Iğdır Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Iğd). https://www.igdir.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Isparta Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Isp). https://www.isparta.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Karabük Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Karbk), https://www.karabuk.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Karaman Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Krm). https://www.karaman.bel.tr/Anasayfa.aspx (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kars Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kars). https://www.kars.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kastamonu Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kasta). https://www.kastamonu.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025.

Kırıkkale Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kırık). https://www.kirikkale.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kırklareli Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kırk). https://www.kirikkale.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kırşehir Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kırş). https://www.kirsehir.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kırşehir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi. https://www.kirsehir.bel.tr/projeler/projem-var (Erişim tarihi: 10.10.2025).

Kilis Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Kil). https://www.kilis.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Kütahya Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Küt). https://www.kutahya.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Muş Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Muş). http://www.mus.bel.tr (Erişim Tarihi: 04.01.2025).

Nevşehir Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Nev). https://www.nevsehir.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Niğde Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Niğ). https://nigde.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Osmaniye Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Osm). https://osmaniye-bld.gov.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Rize Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Riz). https://www.rize.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Siirt Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Sii). https://www.siirt.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Sinop Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Sin). https://www.sinop.bel.tr (Erişim tarihi: 04.01.2025).

Sivas Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Siv). https://www.sivas.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Şırnak Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Şır). https://www.sirnak.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Tokat Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Tok). https://tokat.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Tunceli Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Tun). https://www.tunceli.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Uşak Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Uşk). https://www.usak.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Yalova Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Yal). https://www.yalova.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Yozgat Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Yoz). https://www.yozgat.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

Zonguldak Belediyesi resmî internet sitesi (kod: Zon). https://www.zonguldak.bel.tr (Erişim tarihi: 05.01.2025).

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This study analyzes the levels of electronic citizen participation (e-participation) facilitated through the official websites of 51 provincial municipalities in Türkiye. E-participation has gained prominence as a digital tool that enhances transparency, accountability, and democratic legitimacy in public administration. Given their direct interaction with citizens, local governments are positioned at the forefront of implementing e-participation practices. In this context, the research aims to evaluate the extent to which provincial municipalities enable citizen engagement through digital platforms.

Research Questions:

The main research question of this study is to what extent the e-participation mechanisms provided through the official websites of provincial municipalities in Türkiye enable citizens to participate in local decision-making processes.

Literature Review:

Electronic citizen participation has emerged as a vital instrument for strengthening democratic legitimacy, enhancing public service responsiveness to citizen expectations, and promoting transparency, accountability, and efficiency in public administration (OECD, 2003; Macintosh, 2004). Developments in digitalization and information and communication technologies have enabled broader and more inclusive citizen engagement in policy-making processes, surpassing the limitations of traditional participation methods (OECD, 2020). In the literature, e-participation is commonly categorized into three levels: information, consultation, and active participation (OECD, 2003). In the context of Türkiye, In Turkish public administration, there are studies that evaluate the websites of different levels of government in terms of good governance. For example, Karkın and Janssen (2014) examined the websites of local governments in Türkiye from a public value approach that includes participation. Engin and Gürses (2014) evaluated the websites of metropolitan municipalities in Türkiye and the digital tools they use in terms of e-democracy. Alat (2018) analyzed the websites of provincial municipalities in terms of functional factors such as "access, design, navigation, attractiveness, services, transparency, promotion, and participation." Sayımer et al. (2019) conducted a comparative analysis of the e-municipality services and practices provided by metropolitan municipalities in the Marmara Region within the framework of e-governance. Saylam (2020) examined the e-participation tools offered on the websites of ministries in Türkiye in terms of e-participation levels. Şat (2016) examined the websites of metropolitan municipalities in Türkiye in terms of "security and user privacy, usability and accessibility, content, service delivery, and participation." Gençkaya et al. (2021) examined the websites of 30 metropolitan municipalities in terms of governance principles. Gündoğdu (2021) also aimed to determine the level of e-participation on the websites of metropolitan municipalities. Sobacı and Altınok (2011) evaluated the e-participation practices on the websites of metropolitan municipalities. Emini and Ayaz (2018) also examined the right to information on the websites of metropolitan municipalities. Kurnaz (2025) determined the level of e-participation on the websites of ministries using the scale developed by Saylam (2020). Karkın and Çalhan (2011) focused on measuring the effectiveness of e-participation tools on the websites of special provincial administrations and provincial governorates. Üzmez (2019) examined metropolitan municipalities in terms of e-governance. Dilaveroğlu (2025) made a general assessment of Türkiye's e-participation performance. Although these studies provide insights into institutional transparency and accountability, limited attention has been paid to provincial municipalities, which often operate with fewer resources. Within this framework, the referenced study stands out as one of the few to focus specifically on provincial municipalities, offering valuable insights into their digital governance capacities.

Methodology:

Qualitative method was adopted in the study and content analysis was used as a research technique. In this study, the tools offered by the municipalities' websites were examined at three levels: information, consultation and authorization.

Findings:

The findings were obtained from tools provided by provincial municipalities through websites. According to the findings, the majority of municipalities utilize effective tools at the e-information level. Websites commonly provide information on municipal structures, biographies of officials, council decisions, and strategic documents. Integration with social media platforms and the provision of e-services further support information sharing. At the e-consultation level, approximately half of the municipalities offer mechanisms for collecting citizen feedback. However, the impact of these tools on actual decision-making remains limited. The tools offered at the e-consultation level are mostly tools that support the active participation of citizens in the process but leave the final decision to the municipalities. At the e-empowerment level, almost no provincial municipality uses the mentioned tools. In this context, the study found that the level of information was high and that there was an effort towards e-consultation. However, e-consultation tools remain inadequate. Provincial municipalities need to take more initiatives in e-empowerment.

Discussion and Conclusions:

This study presents findings analyzing the e-participation levels of provincial municipalities through their websites. In this context, the study also provides insights into municipalities' desire for citizen participation and the degree of transparency and accountability they are acting. A similar comparative study could be conducted across provincial and metropolitan municipalities. This comparison could include mobile applications, which are increasingly popular today, in addition to municipal websites. Such a study could expand the scope of this study to include sampling and e-participation tools, enabling more effective evaluations. Additionally, the impact of factors affecting e-participation on e-participation levels from the perspective of citizens (such as political, functional, and psychological factors) and administration (such as financial and technical capacity) could be examined in depth. Another study could analyze the extent to which e-participation tools in municipalities impact decision-making processes (focused on outputs). The same study could be repeated periodically to update e-participation tools and comparatively analyze changes in e-participation levels.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 23.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 07.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Tulgar, A. (2025). Cities of Surveillance: A Foucauldian Reading of Orwell's Nineteen Eighty-Four and Arslanoğlu's Silence Towers 2084, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3851-3863. https://doi.org/10.35674/kent.1663863

Cities of Surveillance: A Foucauldian Reading of Orwell's *Nineteen Eighty-Four* and Arslanoğlu's *Silence Towers 2084*[1]

Gözetim Şehirleri: Orwell'in 1984 ve Arslanoğlu'nun Sessizlik Kuleleri 2084 Romanlarının Foucaultcu Bir Okuması

Alper Tulgar[2]

ABSTRACT

Based on Jeremy Bentham's Panopticon architectural system, Michel Foucault employs Bentham's model as a metaphor to illuminate the mechanisms of discipline and power. In Discipline and Punish: The Birth of the Prison, Foucault discusses the Panopticon, a prison model designed by Jeremy Bentham in 1785. The Panopticon is a circular building with a high watchtower at its centre. In this model, the inability of the inmates to see the observer is critical since it gives them a sense of constant surveillance, which causes them to regulate themselves. Discipline is thus sustained through visibility of the inmates and the invisibility of the supervisor. Individuals are categorized, which makes controlling them simpler. With this design, the ultimate aim is to create order and obedience. Similar designs can be encountered on a large scale in dystopian cities. Cities embody the mindsets of the systems to which they belong. This analysis examines the cities that are portrayed in Kaan Arslanoğlu's novel Silence Towers 2084, a novel by the Turkish author and the city in the renowned Nineteen Eighty-Four by George Orwell from a Foucauldian stance. Both cities demonstrate how control and discipline are ordained through the visibility of citizens, revealing the urban exercise of power. The reason for selecting these two novels is their portrayal of how individuals are taken under control by various tools embedded in everyday life. While the city in Arslanoğlu's 2084 showcases a more advanced society with technologies absent in Orwell's 1984, it ultimately lacks crucial elements such as individualism, diversity, and autonomy. Orwell's city presents a stark contrast. There are the megastructures of the ministries with wealthy neighbourhoods and areas in poverty. In those areas, the underprivileged live without meeting even their most basic needs as humans. In comparison, Arslanoğlu's city has a more synthetic quality. Cities in both novels function like Bentham's panopticon by incorporating mechanisms of surveillance, categorisation, discipline and self-regulation. In these cities, where visibility acts as a means of self-regulation and internalizing discipline without questioning, a disciplinary society, as Foucault suggests, emerges.

Key Words: City, Panopticonism, 1984, 2084, Foucault

ÖZ

Jeremy Bentham'ın Panoptikon mimari sisteminden yola çıkarak Michel Foucault, disiplin ve iktidar mekanizmalarını açıklamak için Bentham'ın modelini bir metafor olarak kullanmıştır. *Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu* adlı eserinde Foucault, Jeremy Bentham tarafından 1785'te tasarlanan bir hapishane modeli olan Panoptikon'u ele alır. Panoptikon, merkezinde yüksek bir gözetleme kulesi bulunan dairesel bir yapıdır. Bu modelde, mahkumların gözlemciyi görememesi kritik öneme sahiptir çünkü bu durum onlara sürekli bir gözetim hissi verir ve bu da kendilerini denetlemelerine neden olur. Böylece disiplin, mahkumların görünürlüğü ve gözetmenin görünmezliği ile sağlanır. Bireyler kategorilere ayrılır ve bu da onları kontrol etmeyi kolaylaştırır. Bu tasarımda nihai amaç düzen ve itaat yaratmaktır. Benzer tasarımlara distopik şehirlerde büyük ölçekte rastlanabilir çünkü şehirler, ait oldukları sistemlerin zihniyetlerini somutlaştırır. Bu analiz, Türk yazar Kaan Arslanoğlu'nun *Sessizlik Kuleleri 2084* ve George Orwell'in ünlü *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanlarında tasvir edilen şehirleri Foucaultcu bir bakış açısıyla inceler. Her iki şehir de vatandaşların görünürlüğüyle kontrolün ve disiplinin nasıl sağlandığını, kentsel güç kullanımının nasıl ortaya çıkarıldığını göstermektedir. Bu iki romanın seçilmesinin nedeni, bireylerin günlük

[1] This article is a revised and expanded version of a paper entitled "The Change of the City in One Hundred Years: Arslanoglu's *Silence Towers 2084* and Orwell's *Nineteen Eighty-Four*" presented at the Taras Shevchenko 7th International Congress on Social Sciences, Ankara, Türkiye, on November, 24–25, 2021. It, however, approaches the topic from a different analytical perspective and includes additional discussion and findings.

[2] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Atatürk University, School of Foreign Languages, alper.tulgar@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8784-0795

yaşama yerleştirilmiş çeşitli araçlar tarafından şehirlerde nasıl kontrol altına alındığını göstermeleridir. Arslanoğlu'nun *2084* romanındaki şehir, Orwell'in *1984* romanında bulunmayan teknolojilere sahip daha gelişmiş bir toplumu yansıtırken nihayetinde bireysellik, çeşitlilik ve özerklik gibi önemli unsurlardan yoksundur. Orwell'in şehri ise tam bir tezat oluşturur. Şehrin bakanlıkların mega yapılarının olduğu zengin mahalleleri ve yoksul bölgeleri vardır. Bu bölgelerde, dezavantajlı kesimler en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır. Buna karşılık, Arslanoğlu'nun şehri daha sentetik bir niteliğe sahiptir. Her iki romandaki şehirler, gözetim, sınıflandırma, disiplin ve özdenetim mekanizmalarını bir araya getirerek Bentham'ın panoptikonu gibi işlev görür. Görünürlüğün özdenetim ve sorgulamadan disiplini içselleştirmenin bir aracı olarak işlev gördüğü bu şehirlerde, Foucault'nun öne sürdüğü gibi disiplinli bir toplum ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: Kent, Panoptikon, 1984, 2084, Foucault

INTRODUCTION

The city as Diana Agrest suggests, has always been a special place for architects and planners who consider it a place where all kinds of structures and systems are imaginable. The city is regarded to be a place full of potential for new ideas and arrangements. While the city holds the possibility of endless new orders, there is also a risk of its being a place where these orders "annihilate, support, or, destroy each other" (1980, p. 8). The relationship between the city and literature has been an area of interest for scholars due to endless types of representation. According to Kristiaan Versluys (2000, p. 228), studies focusing on literary texts suggest that cities are full of meaning, shaped by ideas and symbols. Keeping in mind that the critic is referring to the year 2000, Versluys compares the recent studies of the period to older studies and concludes that new ones consider cities as places where different ideas and beliefs are in rivalry. The critic suggests that viewing cities as places of ideas and beliefs can make the physical reality of the city seem less important or entirely redundant. The critic opposes the approach to taking the city as a mere form of connotation and argues that the best studies have been able to combine this view of cities as symbolic with the real-life experiences of real people. City thus loses its essence once it is interpreted as merely a form of symbolic meaning. City in literary texts has been viewed from various perspectives. Richard Lehan, in his seminal work, for instance, puts forward that Daniel Defoe depicted the city as a place which emerged out of commercial needs and as a place with new opportunities for a rising class. Charles Dickens, on the other hand, had a more cynical view on city as a place changed by materialism, which had made people more unsympathetic and less compassionate (1998, p. 4). From the emergence of the novel as a literary genre to the 19th century, the meaning of cities thus changed drastically. City has turned into a phenomenon embedded with different ideas attributed to it by different authors. According to Lehan, as cities become more complex physically due to their expansion beyond their limits, they present challenges for individuals since the city now leads them to be more passive. Lehan attracts attention to individuals' passivity in their relationship to their surroundings: "As the city becomes more complex as a physical structure, the ways of seeing it become more difficult and the individual more passive in relationship to it" (2023, p. 8). The critic also links the emergence of cities to a surplus of food, which enabled the division of tasks, making them easier and more diverse, which can also be attributed to the birth of civilization in this sense since a surplus of food meant more free time and, thus, more development. The critic, however, states that this diversity also introduced challenges related to maintaining order. As the cities grew larger due to the industrial era, more significant environmental issues, such as pollution and the emergence of slums arose (1998, p. 8). The growing complexity of the city suggests that people fail to understand it as a whole because it is much larger than one can imagine. As a result of this failure to grasp it as a whole entity, individuals become more passive in their relationship with the city. Instead of an active relationship with it, they may become merely observers who are overwhelmed by its massiveness and complexity.

Jeremy Bentham's Panopticon Model and Michel Foucault's Interpretation

In *The Order of Things*, Michel Foucault explores two contrasting concepts: utopias and heterotopias. Foucault distinguishes between utopias, which are depicted by the critic as imaginary and idealized

places that inspire hope, and heterotopias, which are often discomforting and unsettling. He describes utopian spaces as perfect cities with wide avenues, gardens, and a life of ease for their inhabitants, even though these places and the paths to reach them exist only in fantasy. On the other hand, Foucault states that heterotopias are real spaces in society that disrupt our usual ways of thinking and using language since they clearly challenge how we name and classify things, which makes it hard to connect words with their meanings. The unsettling nature of heterotopias thus creates confusion which eventually becomes unsettling. Michel Foucault states: "*Utopias* afford consolation: although they have no real locality there is nevertheless a fantastic, untroubled region in which they are able to unfold; they open up cities with vast avenues, superbly planted gardens, countries where life is easy, even though the road to them is chimerical" (1994, p. xviii). The critic stresses the idealized nature of utopias and the reason they appear comforting to the reader. On the contrary, the existence of heterotopias is undeniable; however, they fail to provide comfort as utopias do because they disrupt conventional thought and language: "*Heterotopias* are disturbing: probably because they secretly undermine language, because they make it impossible to name this *and* that, because they shatter or tangle common names, because they destroy 'syntax' in advance" (Foucault, 1994, p. xviii). The article "Troubles in Theory VI: From Utopia to Heterotopia" by Anthony Vidler, published in *The Architectural Review*, examines the evolution of spatial theory from the Modernist concept of utopia to Michel Foucault's suggestion of heterotopia. Vidler examines how Modernist architects and theorists dealt with utopias and considered them as perfect environments achievable through design to establish ideal societies; however, these utopian concepts frequently failed to consider the complexities and challenges that are present in non-imaginary social settings. In contrast, Vidler asserts that Foucault suggested the notion of heterotopia, which recognized the presence of "other" real spaces in society, such as cemeteries, prisons, gardens, asylums, and even theatres and cinemas, that are not in line with traditional spatial norms, and they have multiple layers of meaning and exist beyond the borders of society and daily life. Vidler (2014) also emphasizes that Foucault was able to make a shift from the idea of a perfect society, which is stressed in utopia, to recognizing the diverse and various spaces we actually encounter in society, and he called it heterotopia. From this perspective, the city as a whole entity in this study will be treated as a heterotopia because the cities in *1984* and *Silence Towers 2084* challenge conventional norms and social structures; they exist beyond societal expectations, serving as "other" spaces where various meanings are understood in a multi-layered context. Categorizing an entire city as heterotopic is a complicated issue since based on Foucault's theory, heterotopic spaces exist within a society but in separate buildings. Although Michel Foucault does not directly define or elaborate on *dystopias* in his works in detail, his ideas about power dynamics, various spaces, and social control provide valuable insights into how dystopias might be perceived within his theories. Besides his views on utopias and heterotopias, dystopias could be interpreted based on Foucault's discussions and views on utopias, since a clear contrast could be drawn between them, and on the exercise of power, control, and biopolitics. For instance, based on Jeremy Bentham's suggestion of *Panopticon* in 1785, Foucault discussed in his acclaimed work *Discipline and Punish* (1995) that architecture and space can be used to enforce constant surveillance on individuals, which eventually turns into self-regulation. A dystopian city, in this sense, could be one where power is abused through various technological tools rather than a *Panopticon*, a tower that allows with its design to observe every movement of prisoners. This idea of a technological *Panopticon* offers constant surveillance and discipline and strict control on citizens, creating a city (a space in this regard) that enforces total submissive behaviours that do not reflect individuality or autonomy. Foucault discusses Betham's *Panopticon*:

> "All that is needed, then, is to place a supervisor in a central tower and to shut up in each cell a madman, a patient, a condemned man, a worker or a schoolboy. By the

> effect of backlighting, one can observe from the tower, standing out precisely against the light, the small captive shadows in the cells of the periphery." (1995, p. 200)

While a building with a suitable architectural design provides complete surveillance of individuals, a city as a whole can function as a watchtower. The cities in the years 1984 and 2084 are similar in this respect to a *Panopticon*, which allows no room for personal freedom, even in their minds. While Foucault describes heterotopias as "other spaces" within a society that challenge societal norms, they could also have dystopian features attributed to them. For instance, a prison (which is regarded to be a heterotopia) may be presented as a dystopia, creating harsh conditions. Heterotopias, thus, often mirror darker and more oppressive features of a society. A dystopic city, in this sense, could be considered a heterotopic entity, which is an "other space" within other non-dystopic cities.

The City as a Modern Panopticon Prison

In addition to the dystopic features of cities, another notable aspect that major urban centres share is their immense size, which makes their residents feel overwhelmed. Ihab Hassan's statement, "Thus dystopia becomes a synonym of megalopolis" (1981, p. 97) refers to Jean Gottmann's concept of "Megalopolis." Jean Gottmann's concept defines an urban region of Boston, New York, Philadelphia, Baltimore, and Washington, D.C., which is characterized by continuous urbanization, economic growth, and connection between these major cities. In his seminal work, *Megalopolis: The Urbanized Northeastern Seaboard of the United States* (1961), Gottmann described this corridor from Boston to Washington D.C. and named it "Megalopolis." Gottmann highlighted the interconnectedness of these urban centres and noted their shared features, such as high population density, economic interdependence, continuous growth, and cultural and technological development (1961). This term has since been used more broadly, not limited to the Boston-Washington corridor, to describe similar massive urban areas worldwide. Hassan, by referring to Megalopolis, suggests that massive urban centres are often associated with various features that dystopian societies share. These characteristics are related to overpopulation, excessive use of technology, environmental problems, such as pollution and deforestation, social inequality, and the emergence of slums. Although dystopian cities and megalopolises are similar in terms of the features that shape their urban landscapes, they differ greatly in terms of ideologies, and thus, it is not fair to assume that every megalopolis may be associated with dystopian cities where strict control over citizens who do not possess individuality is a common practice. On the other hand, some megalopolises in the real world where towering structures shape the city's vertical profile can be associated with those in many dystopian narratives, as it is clear in the selected works in this study. The ostensible similarities between fictional and real-world cities largely depend on the governing system and the prevailing ideologies and passive attitudes of their citizens.

In Leslie Fiedler's essay "Mythicizing the City", the long history of moving to cities is discussed along with the reasons for humans leaving rural areas. The critic emphasizes the meaning of "civilization" (people gathering together to form *civis*, i.e., city) and "politics" (living together in *polis*, i.e., city). Fiedler identifies the city as both a symbol of human progress and a space that has lost some of its original essence since Aristotle put forward that "no one is truly human, but either a god or a beast" referring to those who do not live in a society (1981, p. 113). The meaning and essence of cities were once centred on building a civilization with a diverse population working in various fields based on their merits. However, this aspect of cities has changed over time. In dystopian narratives, the essence and meaning of cities shift to serving the ruling class and creating an unsettling atmosphere for their citizens who feel the constant pressure. In the selected works, the dystopian cities of 1984 and 2084 can be viewed as open prisons rather than strong civilizations founded on the comfort of their inhabitants.

The city, from this perspective and Foucault's interpretation of Jeremy Bentham's model can be conceptualized as a panopticon as a whole instead of breaking it into smaller units and buildings. Dealing with the city as a panopticon in dystopian novels serves the purpose to showcase how docile citizens can turn into due to feeling under constant observation. Although Jeremy Bentham's original panopticon initially served as a sole architectural design for prisons, rather than a metaphor for abusive power, Michel Foucault reinterpreted it and expanded its usage as a powerful metaphor for modern systems of surveillance and social control. In this study, the cities in the selected novels have been treated as two panopticons that controlled the societies and ensured complete dominance of the governments.

1. A Foucauldian Reading of Arslanoğlu's *Silence Towers 2084* and Orwell's *Nineteen Eighty-Four*

Urban Symbols: Cities as Narratives, Not Just Structures

From a historical perspective, Diana Agres discusses how different historical periods, such as the Renaissance and the 17th century, have influenced the representation of the city. The cities had a variety of purposes, ranging from analogies to hidden meanings and allegories. The urban transformation of cities, like Rome under Pope Sixtus V, illustrates how urban planning and architecture have been used for a specific purpose to convey ideological, religious, and political messages. Rather than confining the sacred to a specific area within the city walls, the entire city undertakes the role of being sacred and thus carries an ideological role (1980, pp. 9-11).

Considering the cities as holy and divinely favoured places caused them to be the centres of various religious activities since they were home to many temples and other religiously important structures, such as churches or mosques. The city then had a secret meaning filled with religious feelings and purposes. The city is thus not simply composed of structures, the designs of which change over time, for people to live. It reflects the dominant ideas, beliefs, and mindsets that people hold in a specific era. In *Silence Towers 2084*, churches continue to exist within the city, and people still conduct religious ceremonies; however, the overall message the city conveys to its residents is far from one of comfort. The sacred nature of cities with religious structures juxtaposed with the negative aspects of corruption and tyranny in dystopic narratives is quite surprising. Comparatively, Rob Latham and Jeff Hicks (2014) state that in dystopias, the city holds negative features such as tyranny, decay, and destruction. The authors put forward that, especially after World War I, dystopias became more popular by introducing oppressive and hopeless places instead of positive and hopeful environments. It is clear that in dystopias, the city reflects the features of the oppressive regime of its government. This controlled environment displays the social, political, and economic difficulties people go through. The ruling class has total control over citizens, which causes the city to be under constant surveillance. The city is depicted as a gloomy, hopeless, and lifeless environment. People with limited freedom are unable to explore what the city offers to them. It thus serves as a powerful symbol of dehumanization, oppression, and societal degeneration.

Latham and Hicks observe that despite the clear contradictions between the two cities of Orwell's and Zamyatin's, both exhibit the trait that meaningful relationships cannot be established since the constant fear of betrayal prevents people from building stronger connections (2014, p. 166). While London is depicted as dull and gloomy, OneState is more technologically advanced, shiny, and sterile; nevertheless, in OneState, people are still dehumanized and alienated as they are in London. The same contrast exists between *1984* and *2084*. The artificial and controlled environment that OneState offers its citizens does not allow them to express their individualities, just as the sterile environment in *2084* fails to do for its inhabitants. In OneState, the city creates the illusion of a perfect and well-regulated society; however, it becomes clear that a strict authoritarian and corrupt

regime controls it. It is a highly industrialized and technologized city with little or no connection to nature or human connections.

Cities, therefore, can be seen not merely as collections of architectural structures but as symbolic constructs shaped by their authors' use of specific metaphors, meanings, and attributions. This is particularly clear in dystopian settings where cities function as more than physical spaces for the characters to interact since they become saturated with symbolic significance and layered allusions. The authors of *1984* and *Silence Towers 2084* in this context use their imaginary cities beyond their physical restrictions. The cities in these two narratives were designed specifically to undermine any individuality. Thinkers like Foucault, Lefebvre, and Marcuse explore this concern for designing space to suppress freedom, creativity, and originality. In *The Production of Space*, Henri Lefebvre (1991), for instance, argues that space is shaped by power relations instead of being neutral and without meaning. He states that space introduces the interests of the dominant powers of the era to control urban life. In *The Right to the City* (*Le Droit à la ville*), Lefebvre (1996) advocates for people's right to reclaim urban spaces from the dominant powers created by capitalism. It is stressed that cities should be able to mirror the identities of their citizens instead of fulfilling the desires and needs of specific groups and elites. Similarly, the citizens in the years 1984 and 2084 are unable to live in urban spaces that prioritize individuality and diversity. These two cities reflect that they are designed for absolute control, uniformity, and exclusion.

Dystopian Cities in 1984 and 2084 as Panopticons

Moving to cities is not always a deliberate choice but a compulsory action for many. Baldwin suggests that cities are one of the most visible products of the Industrial Revolution and implies that people moved from rural areas to cities not voluntarily but compulsorily, since they had no other option. Urbanization can thus be considered one of the unavoidable outcomes of the Industrial Revolution, rather than a deliberate and natural result (1981, p. 134).

The compulsory move to cities, due to economic change, more job opportunities, mechanization, and mass production, (Hobsbawm, 1962) created unprecedented challenges in social life. Alienation from nature and being confined into cities, where space is strictly regulated by dominant powers, can be attributed to the notion that urban spaces can function as modern panoptic systems. Multiple factors contribute to the notion of urban spaces as modern panoptic spaces. The existence of CCTV cameras, biometric facial recognition technologies, and smart technologies capable of monitoring individuals creates an open panoptic space where citizens may fail to realise whether they are being watched or not. This feeling of uncertainty leads to self-regulatory behaviours due to the sense of being under constant surveillance. Discipline is thus internalized. In this context, the central tower that Bentham suggests to allow visibility in the prison is the digital surveillance system, which is more efficient and effective. Dystopian cities can thus be panoptic systems where power is sustained through visibility, discipline, and self-regulation.

In the novel *Silence Towers 2084*, nature appears almost always as a soothing and peaceful element compared to the city where people live forcibly due to limited resources in rural areas. When the supervisor watches her child playing in the schoolyard, she suddenly realizes the existence of her intimate and warm-hearted feelings for her child, which is not logical in the gloomy future. She finds it difficult to understand the concept and significance of being a birth parent. She calls her feelings "banal" (Arslanoğlu, 2007, p. 14). The system in 2084 alienates individuals from even their closest relatives, which can be regarded as a sequence of *1984*. The inspector, who is in charge of the welfare of the system, cannot experience feelings that cannot be defended in this dystopic society. At this moment, the narrator remembers a lake on the hill: "I am happy that it appeared and got inside my head" (Arslanoğlu, 2007, p. 15), which indicates that people clearly grew away from nature

and became a part of the massive city. City life is engrossing, suffocating people while nature remains a distant image that occasionally soothes them in their dreams.

The narrator compares the old world to the new world stating her thoughts fiercely as the defender and protector of the new-founded system. She accuses human overpopulation of icebergs melting and collapsing (Arslanoğlu, 2007, p. 26). It seems that all previous cities were destroyed and later rebuilt with the help of advanced technology. People ran out of clean water and food; forests around the world were burned down, and people began to kill each other (Arslanoğlu, 2007, p. 26). The result is that the majority of the population now lives in cities instead of living in the countryside. This compulsory move to cities is similar to the one in the Industrial Revolution: "[W]e grew pine trees as high as poplar trees in two years, we grew forests. We filled new lakes for ourselves. Soon fish will play in our seas" (Arslanoğlu, 2007, p. 27). The resemblance of the new world to the old is evident; however, the artificiality is also obvious. The natural cycle is corrupted and provided by advanced technological developments. The narrator wished to stress that the world was born out of its ashes. The city in the novel seems to be flawless, clean, well-structured, and in order (Arslanoğlu, 2007, p. 16). While one side of the city, with a high-tech and majestic facade, appears to be a part of a utopic society, the other side belongs to a dystopian nation as in *Blade Runner*, which was able to "epitomize the postmodern city. Despite depicting a future world where corporations have replaced governments and advertising has merged with art, the towering and technological splendour of this late capitalist panorama offers its own kind of utopian beauty" (Bentley, 2014, p. 175). Bentley also points out that besides the city's seemingly utopian features, watching closely, it eventually displays dystopian features such as overcrowded streets and a gloomy atmosphere (2014, p. 175). The opening scenes of *Blade Runner* portray a vision of the post-modern city with towering high-tech buildings, a government replaced by massive corporations, and a world nearly unreal. A new feudal order, where big technological corporations control the wealth and the majority of the population becomes dependent on them, is apparent in the movie. There is also a striking contrast between this utopic face of the city and the reality behind it, with overcrowded streets below the skyscrapers. This contrast reflects the disparity between the technologically advanced world and the impoverished communities living in poverty. While the city, on the surface, is reflected as harmonious, developed, and aesthetic, alienated citizens live in dystopic and hopeless conditions. This stark contrast is also evident in Arslanoğlu's novel, in the city with two faces. The main character of the novel, the inspector, who works in the Head Office and lives in public housing, however, does not accept this duality at the beginning of the novel. The Head Office controls people and selects the ones who are deviant from the accepted norms. Besides the tall towers in the city, a statue seems to be important to the inspector. There is a 40-metre-long cross in the centre and the figure of Jesus Christ. On the ground, just under the statue of Jesus Christ, is located the statue of Confucius, where the inspector meditates. The inspector specifies "the grand symbol" (Arslanoğlu, 2007, p. 30) of this statue, standing as a way to show respect to the wise people of the old world. Beneath these symbolic and religious structures lies a dystopian undercurrent that suppresses any questioning of the system.

In a similar fashion, in George Orwell's dystopian city, questioning the system is strictly forbidden, and a reconstructed and rewritten past becomes the enemy. In a children's history textbook, the past is always criticised, and people are intimidated and oppressed by a fearful tale told by the media constantly. This fear is so immense that people struggle to know what to believe:

> In the old days (it ran), before the glorious Revolution, London was not the beautiful city that we know today. It was a dark, dirty, miserable place where hardly anybody had enough to eat and where hundreds and thousands of poor people had no boots on their feet and not even a roof to sleep under. (Orwell, 2021, p. 67)

Constantly comparing the old system to the new one and demonizing the previous system by portraying it as morally disgraceful and dangerous to the citizens enables the government to create an enemy that will help preserve the status quo and ensure a disciplined society. Ironically, the previous system is described as threatening, cruel, and supportive of practices that violate human rights. It can be deduced that the created wrongful narrative aims to foster animosity among citizens. London is described as a beautiful city by the media; however, the war still continues and devastates it. War has a significant effect in the novel, especially for the sake of the narrative created by the media. The party aims to control the citizens by intimidating them with the war. By explicitly stating that war is peace, it is highly probable that the war is fabricated by the Party although its effects are real, destroying the city and demolishing the houses. The fabricated war between Oceania, Eurasia and Eastasia is maintained by the Party to preserve the status quo. The citizens of London appear to be held captive in a city with imaginary walls similar to the Panopticon of Bentham's. Katie Barclay and Jade Riddle discuss how historic European cities used walls not just as physical boundaries for protection from their enemies but as symbols of creating a sense of belonging, which separates their residents from the wilderness. The critics emphasise that the city walls served as a boundary that separated the civilisation from the rural, which was considered dangerous since it was unknown. However, these city walls no longer served their initial purpose since cities have turned into massive urban centres. Threats are no longer associated with the rural but with unknown neighbours and urban problems such as noise or pollution. On the contrary, the rural was idealised as safe and traditional spaces compared to urban centres (2021, p. 3). The perception of threats to individuals thus changes over time. In dystopian narratives, the apparent threat comes from the ruling class. Panopticon-like power is therefore exercised by the ruling class to maintain control through surveillance, discipline, and threat.

Urban Panopticons in 1984 and 2084: the Fabrication of Disciplined and Compliant Citizens

In 1984, London is fictionalized, and a gloomy atmosphere pervades the novel. Daan Wesselman, in his book, highlights the increasing significance of cities in Western culture and literature, especially since the 19th century. He states that the city is no longer portrayed as a mere setting but as a central "actor" in cultural works, such as Dickens' London, Zola's and Balzac's Paris, or Dos Passos' New York. This new approach, dealing with the city as a main character, to cities has gained attention in the humanities since while urban development has long been studied in social sciences, the humanities have ignored it for a long time and have since the 1980s focused more on the representation of cities in art and literature (Wesselman, 2023).

These main characters in the selected novels create highly disciplined, obedient, and "docile bodies". Foucault, in his seminal work, states:

> Thus discipline produces subjected and practiced bodies, 'docile' bodies. Discipline increases the forces of the body (in economic terms of utility) and diminishes these same forces (in political terms of obedience). In short, it dissociates power from the body; on the one hand, it turns it into an 'aptitude', a 'capacity', which it seeks to increase; on the other hand, it reverses the course of energy, the power that might result from it, and turns it into a relation of strict subjection. (1995, p. 138)

According to Foucault, discipline in a sense creates "docile bodies" that are both capable (in terms of production) and obedient. The obedience prevents them from taking part in any kind of rebellious acts. Thus, discipline becomes highly useful for those who have control over it since it increases one's capability and shapes the body in line with the needs of the power. In the selected works, "docile bodies" are frequently encountered since discipline is predominant in both societies.

London, for instance, as a central actor in the novel, is part of Oceania, a big nation with strict rules. As history is continuously changed and rewritten, the reader suspects that it is the year 1984; however, it is not known with absolute certainty. However, in Arslanoğlu's novel, it is clear that the year is 2084, as the author references Orwell's novel. Obedience is the key to survival in this society. Individuals can be sacrificed for the sake of the community. Jessica O'Leary examines how cities in southern Catholic Europe responded to the Protestant Reformation by utilising urban landscapes to proclaim their Catholic identity and demonstrate political independence. The cityscape thus serves the purpose of highlighting a community's religious or political hegemony by evoking the glories of the past, which evokes pride. The urban environment served as a tool for political and spiritual ceremonies, combining spiritual and political power emerging from the historical significance of the city (2021, p. 20). This strategy aims to create a sense of pride, which can be observed in dystopian narratives since the totalitarian regimes use the cityscape to promote their ideologies as in the case of the Big Brother. Within this constructed narrative, people live in poverty.

The city of London is divided between three social groups. While the members of the Inner Party, the wealthiest social group, live in luxury, the members of The Outer Party do not have the right to own property. They are surveilled all the time. Winston, the protagonist is one of these members. The lowest social group, stripped of any rights, lives in slums where they do not possess any basic human rights. Living in these poor conditions, they do not even protest, accepting their fate because they think that in the past, living conditions were harsher than the present. In *1984*, the city is divided into different parts where people lived based on their classes. While a luxurious life is provided to the members of the Inner Party, slums are underdeveloped areas where the working class and the marginalised groups live in substandard conditions. The streets of the city are used to make propaganda and spread misinformation. The posters of Big Brother are hung on the walls to make people feel intimidated, and personal freedom is eradicated. The city in 1984 has three faces. It is clear that poverty shapes the face of the slums. While clear signs of poverty and deprivation are presented in the novel, the other face of the city with the extravagant and wasteful megastructures of the ministries is highlighted as well. Due to the unequal distribution of wealth in society, the city reflects this disparity with its buildings, neighbourhoods, and living conditions. The megastructures of the ministries, built to showcase the power of the government, reflect the juxtaposition of the neighbourhoods in poor conditions. There seems to be a clear duality that reflects economic inequality in society and also criticizes disproportionately distributed wealth, poor housing policies, and social inequalities that ignore the needs of the marginalized communities in society. The clear contrast between these megastructures demonstrating the glamorous advancements of the country and disadvantaged communities where even the basic needs are not covered presents the reader London with more than one face. These megastructures, such as The Ministry of Love, The Ministry of Plenty, The Ministry of Peace, and The Ministry of Truth, shape and define the city, whereas underprivileged communities are ignored. Poverty can be considered to be an efficient tool to create "docile bodies" in Orwell's novel since being under constant economic pressure, citizens are more inclined to comply with the demand of those in power. They discipline themselves without demonstrating rebellious acts. However, Arslanoğlu approaches the creation of *docile bodies* from a different perspective, creating a more sterile and technological society.

Disciplinary Techniques and Mental Erasure

In Arslanoğlu's novel, population growth is criticized and considered to be one of the most devastating problems of the past. There is a similar approach followed in the mindset of the ruling class. The past is so intimidating that people can willingly let go of their past. In the year 2084, the Head Office, reminiscent of a powerful ministry from 1984, erases people's memories of their troubled pasts and forbids them from forming intimate bonds, not even with their own children.

Even in their own perceptions, individuals lack true autonomy. The inspector has a child, but she does not have any intimate feelings. She sees herself as merely a biological mother feeling no attachment to her child. Both narratives portray disciplinary societies in which citizens are shaped into *docile bodies* through power tools such as strict control, discipline, and surveillance. In each, the characters internalize the demands of authority unquestionably and comply with the expectations of power without much opposition. The narrator, for instance, describes Winston in *1984* after constant torture and interrogation: "He accepted everything. The past was alterable. The past had never been altered. Oceania was at war with Eastasia. Oceania had always been at war with Eastasia" (Orwell, 1949, p. 211). This quote shows that Winston surrenders to the Party's reshaping of the truth. The Party's manipulations and lies are not questioned by the protagonist, and Winston no longer shows resistance and internalizes the Party's version of reality completely. Another example of Winston's turning into a *docile body* is when he is tortured in Room 101. He betrays Julia to save himself from his phobia of rats: "Do it to Julia! Do it to Julia! Not me! Julia! I don't care what you do to her. Tear her face off, strip her to the bones. Not me. Julia! Not me!" (1949, p. 218). Winston's betrayal of Julia is strong evidence of his complete breakdown and complete transformation into a docile, disciplined, and submissive body. The last line of the novel demonstrates Winston's radical change: "He loved Big Brother." (1949, p. 226). This is the most unsettling example of the character's passiveness and submission. Winston is entirely transformed into a person who is emotionally in line with the authority he once wanted to destroy.

While Orwell's narrative relies on more organizational tools of enforcing discipline, such as manipulation, the use of media and propaganda, and the institutional forms of discipline (threats of the Ministries), Arslanoğlu's narrative depends more on the use of advanced technologies such as surveillance cameras, wiping memories, and restructuring the human brain. The use of excessive technology ensures complete submission and makes any rebellious acts instantly futile. Despite their different tools, both narratives eventually illustrate to the reader that power reshapes individuals and transforms them into compliant and "docile bodies".

Surveillance and Submission: How Technology Breeds Docility

Both cities mirror the systems which they are governed with. People mainly live in large cities, which serve as the symbols of oppression and pessimism. Individuality is oppressed by the government in these large cities where people grow away from nature, which arises alienation and isolation. Technology, instead of being used to serve people, is utilized as a tool for the oppressors, who have weaponized it to control and manipulate the masses. In 2084, technology is praised by the supervisor, who is unable to see the truth yet. The supervisor similar to Winston at the end of the novel is submissive and aligns with power.

To reinforce the ideological conformity and spread misinformation, the reality is distorted and identical to *1984*, the past is demonized by those in power. Technology in urban life thus becomes a means of control and manipulation. In 2084, technology is more advanced unlike 1984. As it is clear, technology in the novel *1984* is not very different from that of the 20th century. However, in 2084, people believe in technology which is considered their only saviour. Without it, they would not have created the world as it is today. Although artificiality is apparent, they praise technological developments for offering them a chance to change the past. In 1984, technology serves as a means of oppression, leaving us uncertain if we are truly in 1984 due to the dramatic changes in history since it is rewritten constantly to distort people's memories and their sense of reality.

Telescreens in *1984*, as an effective tool of surveillance, observe everyone in the city, tracking their every action, which results in an invasion of personal space: "The telescreen received and transmitted simultaneously. Any sound that Winston made, above the level of a very low whisper,

would be picked up by it" (Orwell, 1949, p. 6). This shows how personal space and privacy are entirely eradicated in society. Citizens have no sanctuary from state surveillance, not even in their own homes. On the other hand, in 2084, a more developed use of technology is observed as technology is used to erase people's memories. Similar to 1984, history is manipulated and reconstructed according to a narrative. Technology is praised and represented as a saviour: "We bred, we bred, we could not fit into the seas and the plains. We consumed the crops and dried up the waters like locusts. We eventually butchered one another. We were warned though" (Arslanoğlu, 2007, p. 26). The issue of overpopulation is stressed in this example. Through technology, the population has been stabilized, and the efficient use of resources has been maintained. The past in both novels is sharply criticized in accordance with the established narrative. Traditional practices are condemned to pave the way for the system that undermines individuality: "We were stupid, yes, but our intelligence could not be underrated. We put the technology into use, we improved the electronics, computers, bionics, we increased our intelligence tenfold" (Arslanoğlu, 2007, p. 26). The city in 2084 is sterile yet also artificial: "We cleaned the atmosphere, repaired the slits. We captured the demons of the trees, in two years we grew pines that were as tall as poplars, and we made the forests green. We filled new lakes for ourselves. Soon, even fish will play in our seas" (Arslanoğlu, 2007, p. 27). The cities in both novels reveal dual identities, one of which is utopic and sterile while the other is dystopic and gloomy.

Discussion and Conclusion

Authors have been anthropomorphizing cities by treating them as main characters and also attaching hidden meanings to them for the reader to explore. The cities portrayed in both novels I have examined in this study mirror the mindset of the oppressive systems of their totalitarian governments. The well-organized but rather artificial setting in the year 2084 is marked by a strict intolerance for any humane feelings. The high buildings in both novels, the Head Office and the ministries and the statues of figures like Jesus Christ and Confucius empower the city and intimidate its residents. The denial of personal identity and intimate feelings are disregarded, and the Orwellian city is characterized by complete suppression of individual freedoms. Giant screens broadcasting constant propaganda for the party and the Big Brother, and grey and cold buildings creating discomfort for the residents are tools to control the population. Posters and telescreens disseminate misinformation and manipulate individuals.

Arslanoğlu draws parallels to George Orwell's influential novel, in fact, as a tribute to it. He suggests that, a century later, society remains under the control of a tyrannical regime that now employs more advanced technology for suppression than ever. The cities depicted in both novels reflect the mindset imposed by the systems of the tyrannical regimes, suggesting individuals have a more improved quality of life in the present compared to previous periods. There appears to be a forced equality which leads to an enforced sameness, especially in the year 2084. This well-established and highly organized dystopian city is characterized by artificiality, strict discipline, and zero tolerance for individuality. The structures serve as powerful symbols of oppression and denial of selfhood. In contrast, George Orwell's Nineteen Eighty-Four illustrates the life of thirty-nine-year-old Winston Smith within an entirely submissive society. The city's streets are utilized as instruments of propaganda by the Party and Big Brother.

Both narratives selected in this study depict the cities as panoptic spaces (similar to prisons) where surveillance, control, and discipline mechanisms reshape their identities to make them align with the demands of power. Since Arslanoğlu's narrative unfolds one hundred years after Orwell's novel, his fictional city reflects the Panopticon space shaped by Orwellian instruments such as thought control, propaganda, surveillance, and discipline. The dystopian cities in the narratives reflect totalitarian regimes, docile citizenship, and a complete disregard for personal space. The cities do not merely

comprise physical structures but also effective tools of the ruling class to create *docile bodies* that comply with the expectations and demands of those in power. Autonomy and free will are completely void, which strengthens the claim that these two cities are in fact aligned with the Panopticon model. Adapting the model to a whole city instead of smaller units showcases the true hegemony of the ruling classes in the selected narratives. In these highly controlled environments, while Arslanoğlu's novel relies heavily on technological developments beyond imagination for the time being, Orwell's acclaimed novel deals mostly with traditional manipulation techniques and propaganda of the Party. These Panoptic spaces intensify the sense of alienation and loneliness, resulting in the acceptance of power and disregarding one's autonomy and freedom. Ultimately, both narratives show the reader that modern cities can evolve into urban environments where mechanisms of power ensure visibility of citizens, leaving no room for any rebellious acts or personal space.

Compliance with Ethical Standard Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support has been received for this article.

Acknowledgments: -

References

Agrest, D. (1980). The city as the place of representation. *Design Quarterly* (113/114), 8-13. https://doi.org/10.2307/4091024

Baldwin, J. (1981). The language of the streets. In M. C. Jaye & A. C. Watts (Eds.), *Literature & the american urban experience: Essays on the city and literature* (133-137). Manchester University Press. https://books.google.com.tr/books?id=BxHpAAAAIAAJ

Barclay, K., & Riddle, J. (2021). Urban emotions and the making of the city. In K. Barclay & J. Riddle (Eds.), *Urban emotions and the making of the city: Interdisciplinary perspectives* (pp. 1-18). Taylor & Francis. https://books.google.com.tr/books?id=--EaEAAAQBAJ

Bentley, N. (2014). Postmodern cities. In K. R. McNamara (Ed.), *The Cambridge companion to the city in literature* (pp. 175–187). Cambridge: Cambridge University Press.

Fiedler, L. (1981). Mythicizing the city. In M. C. Jaye & A. C. Watts (Eds.), *Literature and the American urban experience: Essays on the city and literature* (pp. 113–115). Manchester University Press. https://books.google.com.tr/books?id=BxHpAAAAIAAJ

Foucault, M. (1994). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. Vintage Books.

Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). 2nd Vintage Books ed. Vintage Books.

Gottmann, J. (1961). *Megalopolis: The urbanized northeastern seaboard of the United States*. The Twentieth Century Fund.

Hassan, I. (1981). "Cities of mind, urban words: The dematerialization of metropolis in contemporary American fiction". In M. C. Jaye & A. C. Watts (Eds.), *Literature & the American urban experience: Essays on the city and literature* (93-112). Manchester University Press. https://books.google.com.tr/books?id=BxHpAAAAIAAJ

Hobsbawm, E. J. (1962). *The age of revolution: Europe 1789–1848*. Vintage Books.

Kristiaan Versluys (2000) The city in literature: A review article on recent studies, *English Studies*, 81:3, 228-236, DOI: 10.1076/0013-838X(200005)81:3;1-M;FT236

Latham, R., & Hicks, J. (2014). Urban dystopias. In K. R. McNamara (Ed.), *The Cambridge companion to the city in literature* (pp. 163–174). Cambridge University Press

Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Original work published 1974)

Lefebvre, H. (1996). The right to the city. In E. Kofman & E. Lebas (Eds. & Trans.), *Writings on cities* (pp. 63–181). Blackwell. (Original work published 1968)

Lehan, R. (2023). *The city in literature: An intellectual and cultural history*. University of California Press. https://books.google.com.tr/books?id=IxEr_v_2l4YC

O'Leary, J. (2021). Converting the cityscape: Emotions, religion and civic ritual in the renaissance city for the Tenshō embassy. In K. Barclay & J. Riddle (Eds.), *Urban emotions and the making of the city: Interdisciplinary perspectives* (pp. 19-35). Taylor & Francis. https://books.google.com.tr/books?id=--EaEAAAQBAJ

Orwell, G. (1949). *1984*. Harcourt, Brace and Company.

Vidler, A. (2014). Troubles in theory VI: From utopia to heterotopia. *The Architectural Review*. Retrieved January 9, 2025, from https://www.architectural-review.com/essays/utopia/troubles-in-theory-vi-from-utopia-to-heterotopia

Wesselman, D. (2023). *Reflecting on the city through literature: Urban spaces, differences and embodiments*. Taylor & Francis. https://books.google.com.tr/books?id=4vvSEAAAQBAJ

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 29.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 10.10.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Büyükçınar, R. A., Kömürlü, R. (2025). An Evaluation of Green Hospital Buildings in Terms of Project Management by Examining a Sample Project with LEED Gold Certification, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3864-3889. https://doi.org/10.35674/kent.1667972

Yeşil Hastane Yapılarının Proje Yönetimi Açısından İncelenerek LEED Gold Sertifikalı Örnek Bir Proje Üzerinden Değerlendirilmesi[1]

An Evaluation of Green Hospital Buildings in Terms of Project Management by Examining a Sample Project with LEED Gold Certification.

Recep Ahmed Büyükçınar[2], Rüveyda Kömürlü[3],

Öz

Dünya üzerindeki nüfusun artması ve doğal kaynak tüketim hızının ivmelenmesi, sürdürülebilirlik kavramının yaygınlaşmasına sebep olmuş ve mimari alanda çevre dostu uygulama örnekleri ile yeşil bina kavramını ortaya çıkmıştır. Birçok farklı ülkede yeşil bina uygulamalarını yürütmek amacıyla yeşil bina değerlendirme sistemleri geliştirilerek, yeşil bina yapımına entegre edilmiş yenilikçi proje yönetimi süreçleri ile doğa dostu projelerin oluşmasına imkân sağlanmıştır. Yeşil binaların sağlık alanındaki örneklerinden LEED Gold sertifikalı yeşil hastane olan Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, birçok farklı fonksiyona sahip olması sebebiyle örneklem olarak seçilmiş ve yeşil hastanelerde proje yönetimi, sertifika kategori ve kriterleri üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma metodu olarak literatür taraması sonrası belirlenen sorular üzerinden uzmanlar ile görüşülerek, hastanenin sahip olduğu sertifika ve yeşil bina proje yönetim süreçleri incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında edinilen bulgular, yeşil bina proje yönetim ilkeleri doğrultusunda yürütülen projenin çevresel, ekonomik ve operasyonel açıdan önemli kazanımları olduğu göstermektedir. Başta enerji verimliliği, entegre proje takibi olmak üzere, yeşil bina proje yönetimi sayesinde hastanenin inşaat süreci öngörülen süreden yaklaşık 10 ay önce tamamlanmıştır. Ayrıca yeşil hastane aksiyonlarının çalışan farkındalığını artırdığı, iç mekân hava kalitesi ve hasta refahını olumlu etkilediğini göstermektedir. Sonuç bölümünde analizler ve uzman görüşmeleri üzerinden karşılaştırmalar yapılmış ve yeşil hastanelere ilişkin proje yönetim süreçlerinin kazanımlarına yer verilmiştir. Nihai olarak bu çalışmanın, yeşil hastanelerde proje yönetimi alanında literatürdeki boşluğu doldurması, karar vericilere yol gösterici olması ve akademik farkındalık oluşturması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil bina, Yeşil hastane, LEED sertifikası, Proje yönetimi, Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi

ABSTRACT

The increase in the world's population and the accelerating rate of natural resource consumption have contributed to the widespread adoption of the concept of sustainability, leading to the emergence of green buildings through environmentally friendly practices in the field of architecture. To implement green building applications, various countries have developed green building rating systems and integrated innovative project management processes into green construction, facilitating the creation of environmentally friendly projects. Başakşehir Çam and Sakura City Hospital, a LEED Gold-certified green hospital, was selected as a case study due to its diverse range of functions and was evaluated in terms of project management as well as the certification categories and criteria for green hospitals. As the research method, after a literature review, interviews were conducted with experts based on predetermined questions, and the hospital's certifications and green project management processes were examined and assessed. The findings of the study demonstrate that the project, carried out in accordance with green project management principles, has yielded significant environmental, economic, and operational benefits. Thanks to green project management—particularly in terms of energy efficiency and integrated project monitoring—the hospital's construction was completed approximately 10 months ahead of the projected timeline. Furthermore, green hospital practices were found to increase staff awareness and positively influence indoor air quality and patient comfort. In the conclusion section, comparisons were made based on the

[1] "Bu makale, yazarın [Üniversite Adı]'na [Yıl] yılında sunulan "[Tez Başlığı]" adlı tezinden üretilmiştir."

[2] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, mimarcht@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4012-8995.
[3] Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, ruveydakomurlu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0665-481X.

analyses and expert interviews, and the benefits of project management processes in green hospitals were highlighted. Ultimately, the study aims to fill a gap in the literature regarding project management in green hospitals, provide guidance for decision-makers, and contribute to academic awareness in this field.

Keywords: Sustainability, Green building, Green hospital, LEED certification, Project management, Basaksehir Cam and Sakura City Hospital

GİRİŞ

Küresel nüfus artışı ve doğal kaynakların hızla tükenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın önemini artırmıştır. Bu doğrultuda, ekolojik dengenin korunması ve kaynakların etkin kullanımını amaçlayan yeşil bina kavramı ortaya çıkmıştır. Hastane, laboratuvar, rehabilitasyon merkezi, eczane gibi çeşitli sağlık disiplinlerinin bir arada bulunduğu yapılara sağlık kompleksi adı verilmektedir (Özdemir vd., 2018). Sağlık komplekslerinde yüksek enerji tüketimi, yoğun atık üretimi ve su kullanımı nedeniyle çevresel etkilerinin azaltılması kritik önem taşımaktadır. Türkiye'nin en büyük ve en yeni sağlık komplekslerinden biri olan Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi örneği üzerinden yeşil hastane standartlarının uygulamadaki başarısının incelenmesi, sürdürülebilir sağlık yapılarının yönetimi açısından önem arz etmektedir (Başakşehir Çam ve Sakura, 2024).

Yeşil bina uygulamaları, çevre dostu yapılar geliştirilmesini sağlayarak enerji verimliliğini artırmakta ve çevresel etkileri azaltmaktadır. Yeşil bina standartlarının sağlanması amacıyla oluşturulan ulusal ve uluslararası değerlendirme sistemleri ise sağlık yapılarının sürdürülebilirlik performanslarını ölçmek ve geliştirmek için faaliyet göstermektedir (Komurlu vd., 2024). Yeşil binalar, ilgili kriterleri belirli puan aralıkları doğrultusunda karşılamaya çalışmakta ve gerçekleştirdikleri uygulamalar sonucunda elde ettikleri toplam puana göre yetkili kurumlar tarafından sertifikalandırılmaktadır (Çelebi, 2023). Dünyada birçok farklı lokasyonda hizmet gösteren yeşil bina değerlendirme sistemleri bulunmaktadır. Bu sertifikalar arasında; LEED (ABD), BREEAM (İngiltere), GreenStar (Avustralya), DGNB (Almanya), GREENSHIP (Endonezya), Green Building Index (Çin) ve IGBC (Hindistan) önde gelmektedir (Wu, 2011). Gerek proje yönetim süreçlerini organize etmek gerekse yeşil süreçleri hâkim kılmak adına yeşil bina değerlendirme sistemlerinin varlığı önem arz etmektedir (Yellamraju, 2011). Sağlık yapılarını diğer yapı fonksiyonlarından ayırarak yeni bir sertifika sistemi geliştiren LEED Healthcare sertifikası, toplamda 86 milyon metrekare alanda hizmet vererek Türkiye'de de birçok örneğe sahip olduğu saptanmıştır (LEED, 2024). Çalışma kapsamında LEED BD+C (Building Design + Construction): Healthcare v3 Sertifika Sistemi'nin örneği olan hastane yapısı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır (LEED, 2020). Türkiye'deki yeşil hastanelerin proje yönetimi süreçleri üzerine yapılan kapsamlı çalışma eksikliği bulunması sebebiyle çalışma konusu önemli görülmüş ve literatürde yer alan proje yönetim süreçlerinin yeşil hastane uygulamalarındaki eksikliğini doldurmak adına çalışma çıkış noktası belirlenmiştir. Bu çalışma, bina yaşam döngüsünün ilk çıkış süreci olan planlama safhasından itibaren tasarım, malzeme temini, inşaat, işletme, yenileme gibi birçok alanı bütünleştirici ve koordineli takip ile entegre proje yönetim süreci oluşturarak sektöre özgü yeşil bina proje yönetim stratejilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Nihai olarak sağlık yapıları, 7/24 hizmet vermesi, sürekli sirkülasyona sahip olması, gelişmiş mekanik sistemlere yer vermesi sebebiyle çalışma konusu olarak belirlenmiştir (Apriyanthi vd., 2024, Terekli vd., 2013). Bu kapsamda nitel araştırma tekniğince ülkemizdeki yeşil hastanelerin son dönemdeki en büyük sağlık yatırımlarından biri olan ve geniş değerlendirme imkânına sahip Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi seçilerek incelenmiş ve yeşil sertifikalı hastanenin proje yönetimi süreçleri değerlendirilmiştir. Proje yönetim uygulamaları, doküman analizleri, uzman görüşleri ile birleştirilerek, literatürdeki çalışma sayısı ve konusu bakımından az olan yeşil hastanelerdeki proje yönetimi alanına açıklık getirmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular

doğrultusunda yeşil hastanelerde proje yönetim süreçlerine ilişkin öneriler geliştirmeyi ve bu alandaki literatüre sistematik katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yapılan akademik çalışmalarda belirlenen araştırma soruları, çalışmanın yönünü gösteren temel kılavuzlar niteliğindedir. Araştırmanın amacını somutlaştırarak sınırlarını netleştiren bu sorular, odaklanılacak konuları göstererek elde edilecek verilerin nasıl değerlendirileceğini şekillendirmektedir. Nitel araştırma metotları ve uzman görüşlerine dayanan çalışma kapsamında açık ve yapılandırılmış şekilde soruların formüle edilmesi, bilimsel geçerlilik ve tutarlılık açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple araştırma soruları, yalnızca veri toplama sürecini kolaylaştırmakla kalmayarak; aynı zamanda elde edilen bulguların yorumlanabilirliğini ve çalışmanın literatüre katkı düzeyini de artırmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amaç ve kapsamının temelini oluşturan araştırma soruları şu şekildedir:

1. Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nin LEED Gold sertifikasyon kategorileri kapsamında hangi kriterlere uyumlu olup kaç puan elde etmiştir?
2. Yeşil bina proje yönetim süreçlerinin entegre uygulanmasının hastane projesinin verimliliğine ve sürdürülebilirliğine etkileri nelerdir?
3. LEED Gold sertifikasına sahip yeşil hastane projelerinde entegre proje yönetimi süreçleri, projenin başarı süresini ve kalitesini nasıl etkilemektedir?

1. Literatür Taraması

Doğaya dost yaklaşımla inşa edilen yeşil yapılar, sadece ofis, AVM, okul, otel gibi yapı birimleri ile sınırlı kalmayarak zamanla yeşil hastane kavramını da gündeme getirmiştir (Mansur ve Korkmaz, 2020). Çalışma kapsamında, yeşil hastane kavramının sürdürülebilirlik ve mimari alanındaki verimlerini ortaya koymak, yenilenebilir enerji kaynaklarına olan dost yaklaşımlarını değerlendirmek ve ülkemizden örnek analizi ile yeşil alandaki katkılarına dikkat çekmek hedeflenmiştir. Hastaneler, enerji ve su harcamalarının, atık ve tehlikeli maddelerin yüksek miktarlarda bulunduğu alanlardır. İnsan yaşamının devam ettirilebilmesi adına önemli bu yapılar, hiçbir harcamadan ve tüketimden kaçınmadan faaliyet göstermektedir (Terekli vd., 2013, Çilhoroz ve Işık, 2019).

Teknolojinin hızla gelişmesi ve doğal dengenin zamanla tahrip olması insan yaşamında giderek tehlikeli unsurları çoğaltmaktadır. Bu tehlikeli adımlar ile birlikte hastane yapılarının, yanlış mimari tasarımlar ile oluşturulması, steril ortam koşullarının sağlanamaması, hastaların ve çalışanların sağlığını koruyacak nitelikte hava akışının oluşturulamaması gibi faktörler hastaneleri tedavi merkezi olmaktansa daha da hasta olunacak mekânlar haline getirmektedir. Dünyanın her yerinde örnekleri artan sağlık yapılarının topluma faydalı ve sorumluluk sahibi olması, kendi içlerindeki rekabet oranın artmasına ve böylelikle daha iyi bir hizmet anlayışına sahip olması, insan yaşamı için önemli bir husustur (Onaran, 2019, Ergen, 2014, Mansur ve Korkmaz, 2020). Ayrıca sağlık sektörü, insanların sağlığını korumasında ve kazanmasında destekçi olduğundan dolayı toplumdaki diğer sektörlere göre daha seçkin bir konumdadır. Sektörde oluşan çevresel etkileri minimuma indirerek yenilikçi tasarımlar ile iyileştirilmiş bir model geliştirmek, sağlık alanının 21. yüzyılın nihai hedefleri arasında yer almaktadır (Wittmann, 2010). Hastaneler, kapladığı alan olarak giderek daha geniş alanları kaplamakta olup adeta bir fabrika yapısı gibi geniş bölgelere konumlanmakta ve en çok enerji tüketen yapılar arasında önde gelmektedir. Artan bu enerji tüketimi, atık depolama ve bertaraf alanların yetersizleşmesi, sera gazı salınımının artmasına ve doğal dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple sağlık tesisleri, insanların tedavi olmalarını, konforlu yaşam sürmelerini hedeflerken, bir yandan da farklı sorunları ortaya

çıkardığı görülmektedir (Terekli vd., 2013). Şüphesiz sağlık yapıları, yapımlarından yıkımına kadar geçen süre içinde insan sağlığına etki eden birçok süreci kapsamaktadır. Çalışma kapsamında karar vericilerin yeşil hastane proje yönetim süreçlerince yapacağı yönlendirmeler ile uzun vadeli performans geliştirmelerine birçok olanak sağlayarak katkıda sunduğu ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Tong vd.,2025). Bu çalışmanın amacı, yeşil hastane proje yönetim süreçlerinde karar vericilerin yapacağı yönlendirmelerin, uzun vadeli performans geliştirmelerine nasıl katkı sunduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmanın bir diğer amacı, yeşil hastane proje yönetim süreçlerinde karar vericilerin yapacağı yönlendirmelerin, uzun vadeli performans geliştirmelerine nasıl katkı sunduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamı, sürdürülebilir sağlık yapılarında proje yönetimi kararlarının etkilerini değerlendirmekle sınırlı olup; bu doğrultuda metut olarak literatür taraması nitel analiz yaklaşımı ile uzman görüşleri ise ikili soru cevap görüşmesi eşliğinde yapılmıştır (Tong vd., 2025).

Sağlık yapılarının sürdürülebilir olması adına en kaliteli hizmet sunulurken en az şekilde kaynak kullanımına da dikkat edilmektedir. Sürdürülebilir nitelikteki bu çalışmaların ilk yatırım maliyeti olarak geniş boyutlarda olsa da uzun vadeli dönemde pozitif etkileri kaçınılmazdır (Özdemir vd., 2018). Yeşil hastaneler, enerji ve su gibi kaynakların verimli kullanımına odaklanarak sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermek üzere tasarlanmış sağlık tesisleridir. Optimum yatırım stratejileri, etkili atık yönetimi ve karbon ayak izlerini en aza indirme yoluyla işletme maliyetlerini ve çevresel etkiyi azaltmayı amaçlarlar (Gökalp, vd., 2025). Yeşil bir hastane binası enerji tasarrufu, doğal kaynak kullanımı ve temiz iç mekân hava kalitesini vurgulayarak hasta tedavi sonuçlarını iyileştirir, elde ettiği çevre dostu hastane imajıyla öncü olur, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini geliştirir (Guru vd., 2024, Kozan 2024). Yapılan araştırmalar boyunca, hastanelerde üretilen tonlarca atığın, %15'inin geri dönüşümü mümkün olmayan tıbbi atıklar olduğu belirtilmektedir. Geriye kalan yaklaşık %85'lik oran ise geri dönüşüme imkân sağlar niteliktedir (Burger ve Newman, 2013). AlShareef vd. (2022) Suudi Arabistan'ın kuzeyindeki beş şehir seçmiş ve bu şehirlerdeki yeşil hastaneler incelenmiştir. İnceleme sonucunda yeşil hastanelerin cerrahi iş yükünü ortalama %8'lik (8, 9) oranında azalttığı sonucuna varılmıştır. Yeşil hastaneler ayrıca su ve enerji tasarrufu, alternatif enerji kullanımı, etkili atık yönetimi ve çevre dostu inşaat malzemeleri kullanımını teşvik ederek sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini ve hasta refahını artırmaktadır (Garg, 2024, Büyükçınar ve Kömürlü, 2024, Dzikriyati vd., 2024, Giasuddin, 2024). Son olarak, yeşil hastane uygulamalarının hayata geçirilmesi sırasında maliyetler, yönetim desteği, eğitim eksikliği ve kültürel direnç gibi zorluklarla karşılaşılmaktadır (Dion vd., 2022, Tomiak vd., 2024, Vallée, 2024). Bu süreçlerin başarılı olması için paydaş katılımı, eğitim ve stratejik planlamanın kritik öneme sahip olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Tomiak vd., 2024). Ayrıca yeşil hastanelerdeki sürdürülebilir ve proje yönetimi değerlerinin bir arada uygulanması ile, inşaat projelerinin tesliminde entegre proje teslim modelinin önemi ve operasyonel yaşam döngüsüne katkı sağlayan proje sözleşmelerinin değeri ortaya çıkmaktadır. İşbirlikçi ve yaşam döngüsü tabanlı proje yönetim süreçleri entegrasyon sayesinde projede yer alan olası zayıflıkların giderilmesine imkân sağlamaktadır (Sina vd., 2024).

2.Metot

Seçilen sağlık yapısı üzerinde proje yönetimi ve sertifika ölçütlerini incelemek ve veri toplamak amacıyla alan çalışmasının metodu; hazırlanan sorulara yönelik cevapların analiz edilmesinden ve hastane tarafından iletilen dokümanların analiz edilmesinden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen dört farklı nitelikteki uzman görüşü; yapı uygulama sürecine hâkim hastane proje yöneticisi, mühendis, teknik hizmet sorumlusu ve LEED sertifika uzmanı ile yapılan birebir görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmeler yapılandırılmış soru seti aracılığıyla yürütülerek yüz yüze biçimde

görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışma etkisinin genişletilebilmesi adına hastane kullanıcıları olan hastalar veya sağlık çalışanı doktor, hemşire gibi personellerle de iletişime geçilerek verimlilik artırılabilecektir. LEED sertifikası ve yeşil bina proje yönetim süreçlerini doğru analiz edebilmek için; uzmanlara yeşil bina yönetimi, yeşil hastane organizasyonu, LEED sertifikasyon süreci, operasyonel verimlilik ve yeşil bina proje yönetim sürecine ilişkin deneyimleri kapsayan sorular yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar, çalışmanın proje yönetimi süreçleriyle ilgili bulgularının oluşturulmasında temel veri kaynağı olarak değerlendirilmiş; içerik analizi metodu ile sistematik biçimde sunularak yorumlanmıştır. Süreç boyunca gerektiğinde yetkililer ile e-posta veya çevrimiçi görüşmeler yapılarak da bilgi sahibi olunmuştur. Çalışma soruları literatürde yapılan taramalar ve uzmanların konu alanlarınca belirlenmiş olup hastane yetkililerinden verilerin elde edilmesiyle pratikteki kazanımların araştırmaya aktarımı ile sağlanmıştır. Belirlenen konu başlıkları neticesinde sorulan sorulara ilişkin uzmanlar ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Yapı alanını daha iyi tanımak amaçlı enerji faaliyetlerinin kalbi olarak değerlendirilen teknik hizmet binasına ve hastane içi sirkülasyon alanlarını da dahil ederek saha gezileri yapılmış ve Kozan'ın çalışması gibi örneklerle sunum sağlanmıştır (Kozan, 2024). Alan çalışması kapsamında öncelikle hastane hakkında bölüm 3.1'de genel bilgiler verilmiş akabinde bölüm 3.2 ve 3.3'te LEED Gold sertifikalı yeşil sağlık yapısının kategori, kriter ve aldığı puanlar değerlendirilmiştir (LEED, 2020). Tüm bunların yanı sıra bölüm 3.4 ve 3.5'te yeşil hastane olma sürecindeki proje yönetim aşamaları, organizasyon şeması, entegre proje yönetim aksiyonlarına yönelik edinilen bilgiler değerlendirilmiştir.

3.Bulgular

Çalışma bulguları, Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nin bütünleştirici, koordine edilmiş biçimde proje yönetimi evrelerinin birbiriyle entegre yürütüldüğü ve nasıl hayata geçirildiğine ilişkin veriler sunmaktadır. Başlangıç, planlama, yürütme, izleme-kontrol ve kapanış evreleri yapılan araştırma analiz edilerek mega projenin sürdürülebilirlik süreçleri ve yaşam döngüsünün sistemli biçimde ilerlemiştir. Benimsenen entegre yaklaşımlar sayesinde tasarım ve inşanın iç içe yürütülerek, paydaş iş ekiplerinin doğru koordine edilmesi ile etkili sonuçlara zemin hazırladığını göstermektedir. Proje yönetimi evreleri sayesinde sadece bir yeşil bina oluşturmak değil işletme süreçlerini de çevre dostu hale getirilmesine olanak sağlanmıştır. Sunulan bulgular sayesinde, proje yönetim süreçleri, yaşam döngüsü ve proje teslim sistemleri ışığında, projenin her bir evresinde gerçekleştirilen faaliyetlere, karşılaşılan zorluklara ve geliştirilen çözümlere odaklanılmıştır (Zamanı, 2022).

3.1. Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Değerlendirmesi

Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Projesi, Public Private Partnership (PPP - Kamu Özel İşbirliği - KÖİ) modeli ile Sağlık Bakanlığı tarafından "İstanbul İkitelli Entegre Sağlık Kampüsü Yapım İşleri İle Ürün ve Hizmetlerinin Temin Edilmesi İşi" adıyla ihale edilmiştir (Çebi, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024). Rönesans Sağlık Yatırım ve Japon Sojitz Firması ortaklığında yapımı sağlanan megakent İstanbul'un en büyük sağlık yatırımlarından olan şehir hastanesi, 789.031 m² arsa alanı, 159.741 m²' yeşil alan ve 1.021.265 m² de kapalı alandan (Çebi, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024). 10 farklı bloğun yer aldığı hastane yapısı, olası şiddetli depremlere karşı aksamadan çalışması adına 2.068 sismik izolatör ile "Dünyanın En Büyük Sismik İzolatörlü Binası" ünvanına sahiptir. (Çebi, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024). Yeşil binalar için önem arz eden gelişmiş enerji ve dijital sistemlerin bulunduğu hastane yapısında; 3 farklı hibrit ameliyathane, robotik cerrahi ünitesi, robotik yürüyüş ünitesi, gama kamera, Linac cihazı, Cyberknife radyoterapi ve Spect-CT nükleer gibi modern tanı ve tedavi hizmetleri yer almaktadır. Tedavi süreçlerinin hızlı ve kaliteli biçimde sağlandığı hastanelerde bu teknolojilerin

kullanımı, değerli bir yatırımdır (Çebi, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024). Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından Kamu-Özel İş Birliği (KÖİ) modeli ile hayata geçirilen ve ülkenin en büyük üçüncü sağlık yatırım projesi olarak dikkat çeken bir sağlık kompleksidir. Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından benimsenen ve Kamu-Özel İş Birliği modeli kapsamında şekillendirilen "Hasta Merkezli Hastane Tasarımı" felsefesinin en önemli ve en kapsamlı örneğini oluşturan hastane, ülkenin Covid-19 pandemisiyle mücadele döneminde kritik bir rol üstlenmiştir (Solak, 2023).

3.2. Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi LEED Gold Sertifikası Puan Tablosu ve Ölçütlerinin İncelenmesi

Bu bölümde Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi (BÇSŞH)'nin sahip olduğu LEED BD+C (Building Design + Construction): Healthcare v3 Sertifika Sistemi'nin gereklilikleri ve uygulama kriterleri olan; Sürdürülebilir Araziler, İç Ortam Kalitesi, Malzeme ve Kaynak, Enerji ve Atmosfer, Su Verimliliği, Tasarımda Yenilik, Bölgesel Öncelik Ölçütleri Tablo 1., Tablo 2., Tablo 3., Tablo 4., Tablo 5., Tablo 6., Tablo 7'de incelenmiştir (LEED, 2020). Hastane kompleksinde proje aşamasından hizmet sunmaya başlayana kadarki geçen süreçte uluslararası çapta saygınlığı bulunan LEED sertifika programı için çalışmalar yapılarak sertifikaya hak kazanılmıştır. En yüksek puanın 110 olduğu sistemde 80 üstü puanlar platinum, 60-79 arası puanlar gold, 50-59 arası silver, 40-49 arası puanlar ise normal sertifika düzeyinde LEED belgesi almaya hak kazanmaktadır. Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi 63 puan alarak Gold sertifika derecesini kazanmıştır. Bu bağlamda standart sağlık yapılarına karşı farklılıkları sunulmuş ve sürdürülebilir örnekleri incelenmiştir (LEED, 2020).

3.2.1.Sürdürülebilir Arazi Kategorisi

Sürdürülebilir arazi kategorisi kapsamında şantiye kirliliğinin engellenmesi ve saha alan analizi olarak iki gereklilik ve toplamda 16 farklı ölçüt bulunmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü gibi sertifika kapsamında bu ölçütlerden en fazla 18 puan kazanılabilirken, hastane yapısı 10 puan almıştır. Proje lokasyonunun merkezi olması (Ölçüt 1), toplu taşımaya uygun planlanması (Ölçüt 4.1.) sayesinde ilgili ölçütlerden tam puan alınmıştır. Otopark yönetmeliğince hazırlanan otopark alanlarının %5'i, paylaşımlı araçlar için ayrılmıştır (Ölçüt 4.4). Hastanenin dış çeperlerinde bulunduğu gibi ayrıca 6 farklı iç bahçe oluşturulmuştur. Bahçelerde çim kısımları hariç, toplam saha alanının en az %20'si yeşil alan olacak biçimde tasarlanmıştır (Ölçüt 5.2). Isı adasının mevcut etkisini kırmak için otoparkların %50'sinden fazlası yer altında inşa edilmiştir (Ölçüt 7.1). Çatı kısımlarında güneş yansıtma katsayısı yüksek malzemeler tercih edilerek ısı adası etkisinin minimize edilmesi sağlanmıştır (Ölçüt 7.2) (Şeker, 2024).

Tablo 1. Sürdürülebilir arazi ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik /Ölçüt	Sürdürülebilir Arazi Ölçütleri	Kazanılan Puan: 10 / 18
Gereklilik 1	Şantiye kirliliğinin engellenmesi	Zorunlu
Gereklilik 2	Saha alan analizi	Zorunlu
Ölçüt 1	Bölge belirlenmesi	1 / 1
Ölçüt 2	Yapılaşma yoğunluğu ve toplum entegrasyonu	0 / 1
Ölçüt 3	Endüstriyel alanların işlevlendirilmesi	0 / 1
Ölçüt 4.1	Kamu ulaşım bağlantıları	3 / 3
Ölçüt 4.2	Bisiklet park alanları ve soyunma mekânları	1 / 1
Ölçüt 4.3	Çevre dostu araçlar	1 / 1
Ölçüt 4.4	Araç park alanı hacmi	1 / 1
Ölçüt 5.1	Sürdürülebilir arazi ve doğal yaşam alanı korunumu	0 / 1

Ölçüt 5.2	Sürdürülebilir arazi ve açık alan artırımı	1 / 1
Ölçüt 6.1	Yağmur suyu hasadı ve yönetimi	0 / 1
Ölçüt 6.2	Yağmur suyu kalite değerlendirmesi	0 / 1
Ölçüt 7.1	Çatısız Alanda ısı adası etkisi	1 / 1
Ölçüt 7.2	Çatılı Alanda ısı adası etkisi	1 / 1
Ölçüt 8	Işık kirliliğini azaltma	0 / 1
Ölçüt 9.1	Doğa entegrasyonu-sosyal mola alanları	0 / 1
Ölçüt 9.2	Doğa entegrasyonu-hastalar için açık hava erişimi	0 / 1

Şekil 1'de görüldüğü gibi yapı alanlarına yakın bisiklet park alanları ve ayrıcalıklı otopark alanları oluşturulmuştur (Ölçüt 4.2). Hastane içi personel ulaşımlarını hızlandırmak adına tek kişilik veya hasta ile beraber iki kişilik düşük emisyonlu araçlar tercih edilerek sürdürülebilir ulaşım alternatifleri oluşturulmuştur (Ölçüt 4.3). Tüm bu olumlu adımların haricinde yağmur suyu hasadı (Ölçüt 6.1), Işık kirliliği azaltma (Ölçüt 8), ve doğa ile entegre tasarlanmış mekânların (Ölçüt 9.1 ve 9.2) eksikliği sebebiyle puan alımına hak kazanılamamıştır.

Şekil 1. Hastane içi toplu taşıma durak örneği (Yazar tarafından çekilen fotoğraf, 2024).

3.2.2.İç Ortam Hava Kalitesi Kategorisi

Bu kategori kapsamında kirleticilerin az, kullanılan enerjinin verimli, sağlık ve konfor düzeyi en üst seviyede olan iç mekânlar oluşturmak amaçlanmaktadır. Kaliteli bir mekânın iklim, hava, aydınlatma ve işitsel konforuna önem verilmelidir. Yeşil hastanelerde iç mekân kalitesini en üst seviyeye çıkarmak için uygulanması gereken bazı stratejiler bulunmaktadır (Temel ve Yılmaz, 2023). İç Ortam Hava Kalitesi Kategorisi üç gereklilik ve 11 zorunlu ölçütten oluşmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere kategori boyunca 18 puan kazanılabilirken BÇSŞH, toplamda 5 puan kazanmıştır. İnşaat süreçlerindeki kalite yönetim planı, düşük emisyonlu malzeme tercihleri, termal sistemlerin kontrol edilebilirliği ve tasarımı, kategori bazında puan alınan alanlardır. Genel olarak kategorinin hedefi, kullanıcıların kendilerini huzurlu ve konforlu hissetmelerini sağlamaktır. Mekân içindeki hava kontrolleri devamlı yapılarak ideal hava solunumunu daimî tutmak istenmektedir (Şeker, 2024).

İç mekân kalitesini sağlamak adına menfezler üzerinden dış ortamdan taze hava basımı yapılmaktadır. Hava kalitesini optimum tutulması gereken en titiz alanlar ameliyathanelerdir. Bu mekânlarda gerektiği takdirde hava sirkülasyonları beş dakikada sağlanmaktadır. Teknik servis binasının dış kısımlarında bulunan panjurlar sayesinde doğal havalandırma sağlanmaktadır (Gereklilik 1). Hastanenin sadece kapalı alanlarında değil bazı açık alanlarında da tütün kontrolü yapılarak uygun hava seviyelerinin oluşturulmasına özen gösterilmektedir (Gereklilik 2) (Şeker, 2024).

İç mekân kalitesini sağlamak adına menfezler üzerinden dış ortamdan taze hava basımı yapılmaktadır. Hava kalitesini optimum tutulması gereken en titiz alanlar ameliyathanelerdir. Bu mekânlarda gerektiği

takdirde hava sirkülasyonları beş dakikada sağlanmaktadır. Teknik servis binasının dış kısımlarında bulunan panjurlar sayesinde doğal havalandırma sağlanmaktadır (Gereklilik 1). Hastanenin sadece kapalı alanlarında değil bazı açık alanlarında da tütün kontrolü yapılarak uygun hava seviyelerinin oluşturulmasına özen gösterilmektedir (Gereklilik 2) (Şeker, 2024).

Tablo 2. İç ortam kalitesi ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik / Ölçüt	**İç Ortam Kalitesi Ölçütleri**	**Kazanılan Puan: 5 / 18**
Gereklilik 1	Minimum iç hava kalitesi standartları	Zorunlu
Gereklilik 2	Tütün dumanı kirliliği kontrolü	Zorunlu
Gereklilik 3	Tehlikeli madde çıkarımı veya izolasyonu (yenileme projelerinde)	Zorunlu
Ölçüt 1	Havalandırma sistemi izleme	0 / 1
Ölçüt 2	Akustik mekânlar	0 / 2
Ölçüt 3.1	İnşaat aşamasında iç mekân kalite yönetimi planı	1 / 1
Ölçüt 3.2	İnşaat kullanımdan önce iç mekân kalite yönetimi planı	1 / 1
Ölçüt 4	Düşük karbon salınımı yapan malzemeler	1 / 4
Ölçüt 5	İç ortamda kirletici malzeme yönetimi ve denetimi	0 / 1
Ölçüt 6.1	Aydınlatma performansının izlenmesi	0 / 1
Ölçüt 6.2	Termal rahatlık düzenlemesi	1 / 1
Ölçüt 7	Termal konfor şartlarının tasarlanması ve doğrulanması	1 / 1
Ölçüt 8.1	Doğal ışık kullanımı	0 / 2
Ölçüt 8.2	Manzara	0 / 3

İnşaat sırasında iç ortam kalitesi yönetim planı oluşturularak; malzemelerin nemden korunması sağlanmış, hava kanalları filtreler ile korunmuştur (Ölçüt 3.1). Yapı işletmeye geçmeden önce devamlı havalandırılmış ve gerekli hava kalite testleri yaptırılmıştır (Ölçüt 3.2). İç mekânlarda kullanılan yapıştırıcılar, dolgu malzemeleri, boyalar, kaplamalar, zemin, duvar ve tavan malzemeleri düşük emisyonlu olacak biçimde tercih edilmiştir (Ölçüt 4). Ortak kullanımın olduğu yaşam alanlarında mahal sıcaklığı kontrol edilmiş ve mahal sıcaklıkları belirlendikten sonra kullanıcıların memnuniyeti sunulmuştur. İç ortamdaki kaliteyi daimî tutmak adına akıllı dijital fancoil termostatlar odalara yerleştirilmiştir (Ölçüt 6.2 – Ölçüt 7). Bu ölçütlerin aksine havalandırma sistemi izleme (Ölçüt 1.), akustik mekânlar (Ölçüt 2.), kirletici yönetimi (Ölçüt 5.), Doğal ışık ve manzaraya (Ölçüt 8.) özgü ölçütlerde herhangi bir puan elde edilememiştir (Şeker, 2024).

3.2.3. Malzeme ve Kaynak Kategorisi

Malzeme ve Kaynak Kategorisi 2 gereklilik ile birlikte 8 farklı ölçüt tipi bulunmaktadır. Tablo 3'te görüldüğü gibi ön koşulları tamamlamanın yanında inşaat atığı yönetimi, toksik kaynak azaltma, sürdürülebilir malzemeler ve kaynak kullanımı ölçütlerinden tam puan alınmıştır. En fazla dört puanın alınabildiği sürdürülebilir malzemeler ve ürünler ölçütten de üç puan kazanılarak Malzeme ve Kaynak Kategorisi kapsamında 7 puan elde edilmiştir. Bina kullanıcıları tarafından kolayca ulaşılabilen alanlara cam, plastik, metal, karton, kâğıt, pil-batarya ve civa içerikli atıkların ayrı ayrı toplanması ve geri dönüştürülmesi için çöp konteynerleri yerleştirilmiştir (Gereklilik 1). Civa kullanımını azaltmak için florasan kullanımı minimize edilmiştir (Gereklilik 2) (Şeker, 2024). Farklı alanlarda oluşan tüm atıkların geri dönüşüme kazandırılmasına özen gösterilmiştir. İnşai molozlar, demir artıkları, atık yağlar ve

plastik artıkları gibi çeşitli atıkların çevreye vereceği zararı minimuma indirmek için gerektiğinde cezai işlem uygulanabilen titiz bir atık yönetim politikası izlenmiştir. Her malzeme kendi türüne yönelik atık toplama alanında toplanarak geri dönüşüm için atık ekiplerine teslim edilmiştir (Ölçüt 2). Maliyetli malzemelerin (beton, inşaat demiri, çelik gibi) sürdürülebilir kaynaklı olmasına özen gösterilmiştir. Çeşitli kısımlarda hızla yenilenebilir malzeme ve geri dönüştürülebilir içerikler tercih edilmiştir (Ölçüt 3). Büyük oranda yapılan led armatürler sayesinde civa kullanımı azaltılmıştır (Ölçüt 3.1). İç mekân bileşenlerinde ilerleyen dönemlerde gerektiğinde mekân bölünmeleri yapılabilir ve ekipmanların taşınabilir olmasına önem verilmiştir (Ölçüt 6) (Şeker, 2024).

Tablo 3. Malzeme ve kaynak ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik /Ölçüt	**Malzeme ve Kaynak Ölçütleri**	**Kazanılan Puan: 7 / 16**
Gereklilik 1	Geri dönüşüm için malzeme biriktirme ve saklama	Zorunlu
Gereklilik 2	Civa salınımını sınırlama	Zorunlu
Ölçüt 1.1.	Sürdürülebilir yapı elemanları (duvar, zemin, çatı) yeniden kullanımı	0 / 3
Ölçüt 1.2.	Sürdürülebilir yapı elemanları (iç mekân) yeniden kullanımı	0 / 1
Ölçüt 2	İnşaat atıkları yönetimi ve geri dönüşümü	2 / 2
Ölçüt 3	Çevre dostu malzemeler ve ürünler	3 / 4
Ölçüt 4.1.	Aydınlatmada cıva azaltımı	1 / 1
Ölçüt 4.2.	Kurşun, kadmiyum, bakır seviyelerinin minimize edilmesi	0 / 2
Ölçüt 5	İç mekân mobilyaları ve tıbbi donanım	0 / 2
Ölçüt 6	Kaynak verimliliği ve esnek tasarım çözümleri	1 / 1

3.2.4. Enerji ve Atmosfer Kategorisi

Enerji ve Atmosfer Kategorileri başlığı, üç gereklilik ile yedi farklı ölçütten meydana gelmekte ve toplamda 39 puanla LEED sertifikasının en yüksek puan kategorisini oluşturmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi enerji alanındaki optimizasyon (Ölçüt 1), gelişmiş soğutma sistemleri (Ölçüt 4) ve hava kirleticileri önleme stratejileri (Ölçüt 7) sayesinde 26 puan alınarak hastanenin toplam puanın üçte birinden fazlası bu ölçüt sayesinde elde edilmiştir. Enerji ve Atmosfer ölçütlerinin LEED sertifikasının kazanımında önem arz ettiğinin saptanmasıyla hastane bünyesindeki enerji ağı bu bölümde detaylı biçimde incelenmiştir (Şeker, 2024). Müşavir firma yetkilisi ile beraber enerji sistemleri devreye alınmış ve enerji tasarrufu için gerekli aksiyonlar alınmıştır (Gereklilik 1-2). Isıtma, soğutma ve havalandırma sistemlerinde kloroflorokarbon soğutucu akışkanlarından kaçınılmıştır (Gereklilik 3) (Şeker, 2024).

Tablo 4. Enerji ve atmosfer ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik /Ölçüt	**Enerji ve Atmosfer Ölçütleri**	**Kazanılan Puan: 26 / 39**
Gereklilik 1	Bina enerji sistemlerinin temel kurulumu ve başlatılması	Zorunlu
Gereklilik 2	Minimum enerji verimliliği standardı	Zorunlu
Gereklilik 3	Soğutma sistemleri temel yönetimi	Zorunlu
Ölçüt 1	Enerji tüketiminde optimizasyon sağlanması	24 / 24
Ölçüt 2	Yenilenebilir enerji içeren yapı	0 / 8
Ölçüt 3	Gelişmiş kurulum ve entegrasyon	0 / 2
Ölçüt 4	İleri düzey soğutucu yönetimi	1 / 1
Ölçüt 5	Veri toplama ve doğrulama	0 / 2
Ölçüt 6	Yeşil enerji üretimi	0 / 1

Ölçüt 7	Topluluk için hava kirleticisi önleme stratejileri	1 / 1

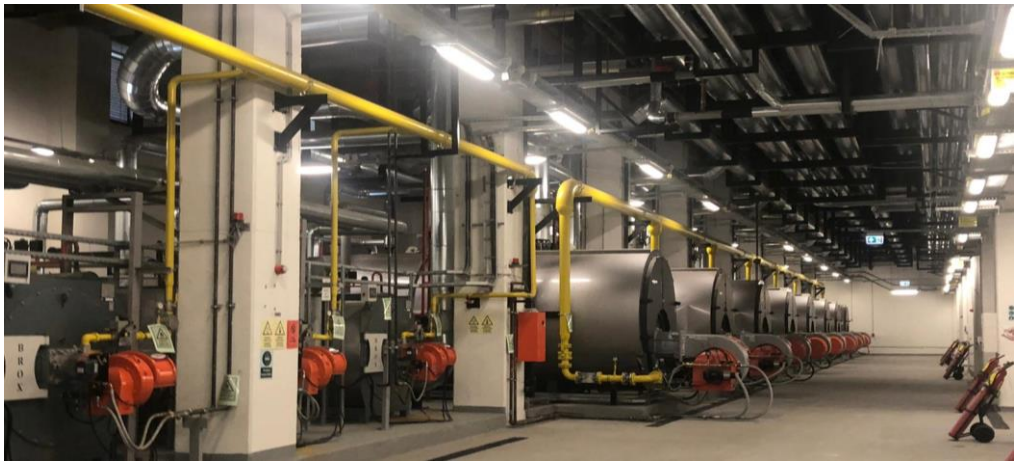
Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nde yer alan 10 farklı bloğun enerji yönetimi Teknik Hizmetler Binası üzerinden karşılanmaktadır. Teknik Hizmetler Binası, hastane yapısının enerji, ısıtma, soğutma alanlarında elektrik ve makineye bağlı alanlarından görevlidir. Çalışan sistemi 7/24 ayakta ve zinde tutmak, ekipman bakımlarını yapmak, gerekli tedbirleri alarak müdahale etmek ana amaçlar arasındadır. İstenilen şartlara göre enerji dağıtımını yapan bu yapı, hastanenin kalbini oluşturarak mekanik ve elektrik enerjinin dağıtımlarından sorumludur. Elde edilen kazanımların artışı ve enerji yönetiminin kolaylaştırılması adına en büyük etken hastanenin sahip olduğu trijenerasyon sistemi tarafından sağlanmaktadır. İnsan sağlığı ve doğal kaynaklar açısından birçok faydası bulunan bu sistem, yerinde enerji üretimi yaparak dağıtım sırasındaki kayıplardan kurtulmaya imkân tanımaktadır. Sistem sayesinde farklı şebekelerden enerji temin edilmeden kendi yapmış olduğu planlamaya göre otomasyonlar üzerinden enerji dağıtımı yapılmaktadır (Ölçüt 1) (Şeker, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024).

Yeşil sertifika ölçütleri arasında yer alan enerji performansı optimizasyonu, gelişmiş soğutucu yönetimi ve kirletici madde yayılımı kriterlerinin başarılı olmasında sürdürülebilir biçimde kurulmuş trijenerasyon sistemlerinin katkısı büyüktür. Trijenerasyon sistemi sayesinde yapı kompleksinin en uç noktasına kadar istenilen seviyede enerji akışları sağlanarak enerjiyi verimli kullanma adına faydalar oluşturulmaktadır. Trijenerasyon sistemi kısaca elektrik, ısıtma, soğutma hizmetinin bir arada yer aldığı birleşik güç ısı kaynağı anlamına gelmektedir. Bu sistem hastane yerleşkesinde faaliyete başlamadan önce detaylı fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Yaklaşık bir sene boyunca elektrik, ısıtma, soğutma, doğalgaz harcamaları takip edilerek ne tür bir sistem kurulacağına karar verilmiştir. Türkiye'deki trijenerasyon sistemlerine sahip tüm yapı kompleksleri arasında Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi kapladığı alan ile eşsiz bir trijenerasyon sistemine sahiptir (Aydın, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024).

Şekil 2. Trijenerasyon sisteminin takip merkezi (Yazar tarafından çekilen fotoğraf, 2024).

Şekil 2'de görüldüğü gibi trijenerasyon sisteminin motor sıcaklığı, yağ durumu ve çeşitli reaksiyonları sorumlu operatörler tarafından 7/24 takip edilmektedir. Olası krizlere karşı otomasyon üzerinden kolaylıkla reaksiyon gösterilmesi yeşil hastane formatı için ideal bir kazanımdır. Sistemin sahip olduğu motorlu vanalar sayesinde suyun kolayca istenen sıcaklığa yükseltilmesi ya da düşürülmesi için enerji optimizasyonu açısından verimliliği artırmaktadır. Mevcut sistem her gün çalışma frekansını koruduğu sürece daha sürdürülebilir bir organizasyon haline dönüşmektedir (Aydın, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024).

Şekil 3. Teknik binada yer alan ısıtma kazanları (Yazar tarafından çekilen fotoğraf, 2024).

Enerji verimliliğini artırmaya yönelik tüm bu adımlar sağlık yapısı genelinde kaynak kullanımını optimize ederek maliyet tasarrufları sağlamakta olup Şekil 3'teki ısıtma kazanları da bu aksiyonlar arasındadır. Entegre otomasyon altyapısı ile aydınlatma, ısıtma, soğutma ve havalandırma sistemleri eş zamanları olarak takip edilebilmektedir. Ayrıca tüm bu aksiyonlar hastanenin karbon ayak izinin azaltılmasına fırsat vermektedir (Aydın, 2024). Çatı kısmında yer yer cam tercihleriyle güneş ışığı geldiğinde otomasyon sayesinde aydınlatmalar kapanarak enerji tüketimi azaltılmaktadır. Şekil 4'te görüldüğü gibi konnektörler tarafından teknik binaya istenen düzeyde ısı iletimi sağlanmaktadır (Başakşehir Çam ve Sakura, 2024).

Şekil 4. Teknik binaya ısı iletimi sağlayan konnektörler (Yazar tarafından çekilen fotoğraf, 2024).

Şekil 5'te görüldüğü üzere hastane genelinde salınan tüm gazların filtreli egzoz fanları ile sağlayarak çevreye verilen zararın minimuma inmesi istenmektedir. Kirletici maddelerin yayılımını önlemek adına belirlenen kriterlere uygun seviyelerde motor ve ısıtıcılar kullanılmaktadır. Ayrıca kullanılan filtreleme sistemleri sayesinde zararlı partiküllerin tutulması sağlanmakta olup iç mekân kalitesi de korunmaktadır. Geliştirilen egzoz sistemlerinin düzenli bakım ve performans süreçleri ile daha fazla verim elde edilmesi planlanmaktadır (Ölçüt 7) (Aydın, 2024).

Şekil 5. Filtreli egzoz fanları (Yazar tarafından çekilen fotoğraf, 2024).

3.2.5. Su Verimliliği Kategorisi

Yapı kompleksinde harcanan su miktarının azalmasını sağlayan Su Verimliliği Kategorisi, 2 gereklilik ve 6 ölçütten oluşmaktadır. Tablo 5'te görüldüğü gibi toplamda 9 puanın alınabildiği sistemde, su kullanımını azaltma-gıda atık sistemleri ölçütü hariç tam puan alınmıştır (Şeker, 2024). Su verimliliği kriterleri ile hastane kampüsünde gereğinden fazla harcanan su tüketimlerinin önlenmesi istenmektedir. Su tasarrufu sağlayan vitrifiye armatürleri seçilmiş ve medikal ekipmanların soğutmasında şebeke suyunun kullanıldığı açık devre sistemler tercih edilmemiştir (Gereklilik 1-2).

Tablo 5. Su verimliliği ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik /Ölçüt	**Su Verimliliği Ölçütleri**	**Kazanılan Puan: 8 / 9**
Gereklilik 1	Su tasarrufu sağlama	Zorunlu
Gereklilik 2	Su verimli soğutma çözümleri ile tıbbi ekipman soğutma	Zorunlu
Ölçüt 1	Sulama ihtiyacı duymayan su verimli peyzaj	1 / 1
Ölçüt 2	Veri toplama ve test süreci	2 / 2
Ölçüt 3	Su kullanımını azaltma	3 / 3
Ölçüt 4.1	Yapı içi ekipmanları	1 / 1
Ölçüt 4.2	Soğutma kulesi sistemleri	1 / 1
Ölçüt 4.3	Gıda atığı azaltma çözümleri	0 / 1

Bu alandaki diğer yeşil aksiyonlar; peyzaj alanlarındaki sulama ihtiyacının sağlanması için biriken yağmur suları 3.600 m²'lik depoda toplanması ve yine suya az ihtiyacı olan bitkilerin seçilmesi ile etkili olmaktadır (Ölçüt 1-3). Su tüketimlerinin yoğun olduğu alanlara kalıcı su sayaçları yerleştirilerek ölçüm ve kontrolleri sağlanmaktadır (Ölçüt 2). Bina sistem ekipmanlarında şebeke suyu kullanımı minimize etmek için soğutma kuleleri tercih edilerek su geri kazanım üniteleri oluşturulmuştur (Ölçüt 4.1-4.2) (Şeker, 2024).

3.2.6. Tasarımda Yenilik Kategorisi

Kategori içeriği Tablo 6'da görüldüğü üzere 1 gereklilik ile 3 ölçütten oluşmaktadır. Yeşil hastane proje yönetim süreçleri için de önemli olan entegre proje planlama ve tasarım aşamaları bu kategoride yer almaktadır. Toplamda 6 puan alınabilirken BÇSŞH, 4 puan elde etmiştir. Bu kategori kapsamında LEED sisteminde detaylı biçimde bahsedilmeyen inovatif stratejilerin ve koordine edilmiş proje yönetim sistemlerinin proje yönetim süreçlerine dahil edilmesi hedeflenmektedir (Gereklilik 1- Ölçüt 1). Ayrıca

proje süreçlerinde koordineli ve LEED akreditesini sağlayan uzman ile çalışarak çağa uygun sistemlerin geliştirilmesi hedefler arasındadır (Ölçüt 2-3) (Şeker, 2024).

Tablo 6. Tasarımda yenilik ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Gereklilik /Ölçüt	Tasarımda Yenilik Kategorisi Ölçütleri	Kazanılan Puan: 4 / 6
Gereklilik 1	Koordine edilmiş proje tasarımı ve planlaması	Zorunlu
Ölçüt 1	Yeni tasarım girdileri	Zorunlu
Ölçüt 2	LEED sertifika akredite uzman çalıştırılması	Zorunlu
Ölçüt 3	Koordine edilmiş proje tasarımı ve planlaması	Zorunlu

3.2.7. Bölgesel Öncelik Kategorisi

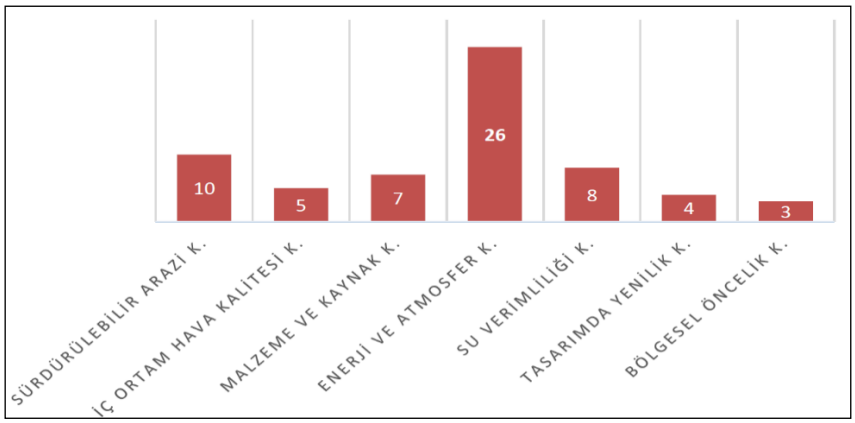
Bölgesel Öncelik Kategorisi, Enerji ve Atmosfer, İç Ortam Kalitesi ve Su Verimliliği kategorilerini temel alan dört ölçütten oluşmaktadır. Tablo 7'de görüldüğü gibi 4 puanın alınabildiği kategoride BÇSŞH, 3 puan elde etmiştir. Genel olarak çevre, iklim ve arazi gibi niteliklerini önemsemektedir (Şeker, 2024).

Tablo 7. Bölgesel öncelik ölçütleri (LEED sağlık skor kart, 2020).

Ölçüt	Bölgesel Öncelik Ölçütleri	Kazanılan Puan: 3 / 4
Ölçüt 1- Enerji	Enerji performansı optimizasyonu	1/1
Ölçüt 7- İç Mekân Hava Kalitesi	Termal konfor analizi-tasarım ve test	1/1
Ölçüt 6.1- Sürdürülebilir Arazi	Yağmur suyu tasarımı-miktar kontrolü	0/1
Ölçüt 7.2- Sürdürülebilir Arazi	Çatılı ısı adası etkisi	1/1

3.3.Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi LEED Gold Sertifikasının Kriterler Kapsamında Değerlendirilmesi

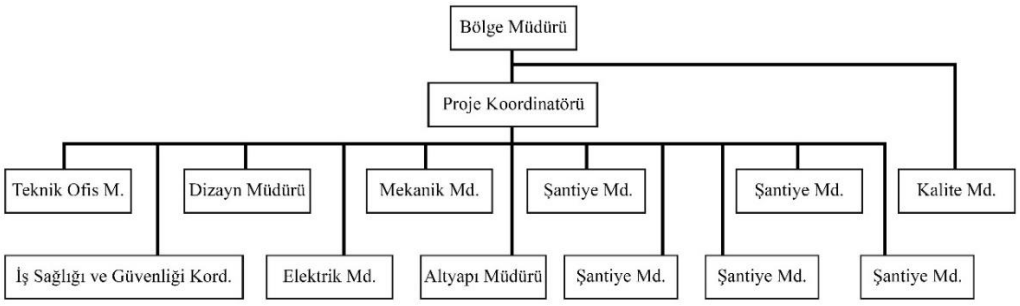
Toplamda yedi farklı kategori bulunan LEED puanlama sisteminde Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi 26 puanla en fazla puanı enerji ve atmosfer kategorisinde alırken en az puanı 3 puanla bölgesel öncelik kategorisinde almıştır. Elde edilen toplam 63 puanın çoğunluğunun enerji ve atmosfer kategorisinden elde edilmesiyle birlikte diğer altı kategoriye kıyası Şekil 6'da görüldüğü gibi ortaya çıkmaktadır. Hastane içinde yer alan gelişmiş trijenerasyon sisteminin, kaliteli biçimde oluşturulan enerji performansı optimizasyonunun bu puanı almasına etkisi büyük olduğu gözlenmektedir.

Şekil 6. BÇSŞH LEED Gold sertifikası ölçütlerinin değerlendirilmesi (LEED, 2020)

3.4. Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Yeşil Bina Proje Yönetim Süreçleri

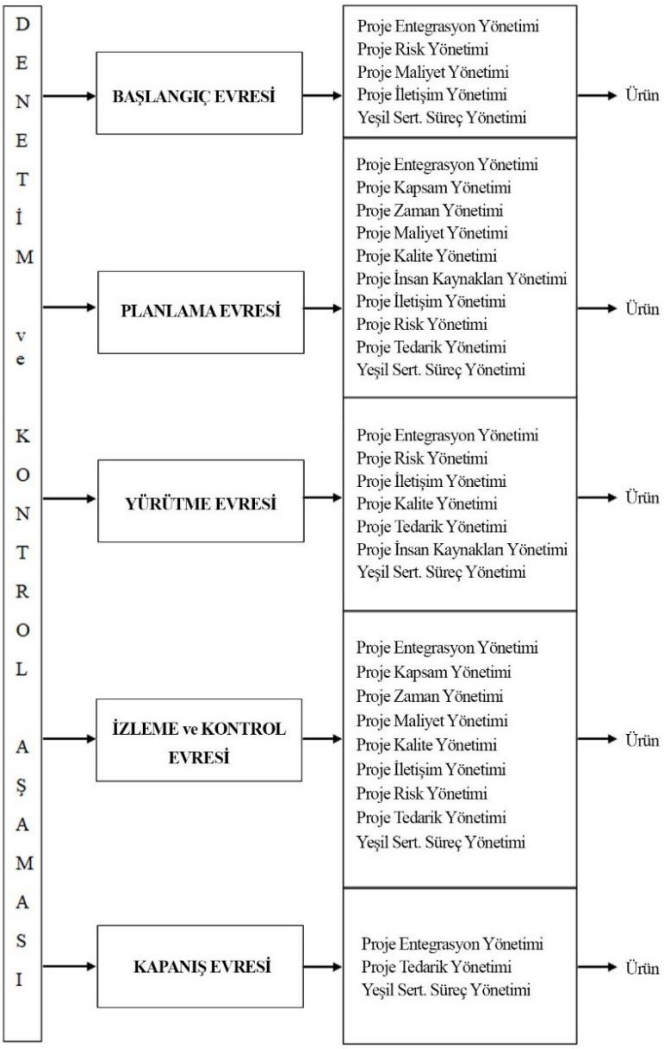
Yeşil hastane yapılarında tüm personellerin koordine içinde hizmet vermesi, entegre yönetim süreçlerini sağlamak için önem arz etmektedir. Personellere ek olarak yeşil proje adımlarının da beraber ilerlemesi sayesinde enerji tasarrufu ve sürdürülebilir faydalar ortaya çıkmakta olup hastane projesinde görev almış uzmanlar ile yapılan çeşitli görüşmeler sonucunda ilgili süreçler detaylı biçimde değerlendirilmiştir (Öztürk, 2024). Sağlık kompleksi, tasarlandığı ilk aşamadan işletmeye geçinceye dek proje yönetim süreçlerini içinde barındırmaktadır. Belirlenen proje yönetimi standartları normal prosedürlere ek olarak sürdürülebilir, ekolojik dengeye dost ve entegre biçimde oluşturulmuş proje yaklaşımlarına sahiptir. İlgili proje yaklaşımlarını uygulamaya almak için mimari, akustik, geoteknik, trafik ve medikal planlama gibi sektörlerdeki yetkin firmalardan danışmanlık hizmeti alınmıştır. LEED sertifika kriterlerinde görüldüğü gibi sağlık tesislerinin inşasında proje yönetim süreçlerini entegre biçimde sürdürmek önemli bir değere sahiptir. Sorumlu olan bütün birimler bütünleşik proje yönetim süreçlerini kavrayarak uygulama aşamalarında birliktelikten doğan güçten etkin şekilde faydalanmıştır. Şantiyede yer alan mühendis, proje aşamasındaki sorumlu ya da yüklenici firmada görev alan ilgililer, birbirleriyle koordineli biçimde iş bölümü yaparak proje süreçlerini yönetmiştir. LEED sertifika süreçlerinde olmazsa olmaz bu entegre sistem, sağlık yapısının tahmin edilenden daha erken hayata geçmesini sağlamış ve birçok alanda katkılar sunmasına imkân tanımıştır (Öztürk, 2024). Proje yönetim süreçlerinin devamlılığı için LEED danışmanı olarak seçilen firmanın önemi çokça büyüktür. Seçilen danışman firma, hastanede bulunan mimari alandaki bir uygulamanın mekanik ve elektrik alanda sorumlu şeflerle irtibatını kurarak proje süreçlerinin üst bir bakış açısıyla yönetilmesine imkân tanımaktadır. Organizasyon şemasında yer alan tüm birimler entegre sistemin sorumluluklarını bilerek proje süreçlerinde görev almıştır. Proje yönetimi süreçleri ilk olarak danışman firmanın iş akış planını oluşturup sorumlu firma yetkililerileriyle paylaşması sonucunda başlamıştır. Danışman firma, LEED kapsamındaki ölçütleri ve gerekliliklerini belirleyerek iş akışlarını takip etmiştir (Şeker, 2024). Proje süreçlerinde olası düzeltmeler ve çeşitli kriz durumlarında danışman firmanın da beraberinde çeşitli ortak çalışma günleri veya saatleri belirlenerek toplantılar gerçekleştirilmiştir. Kimi zaman proje durumlarında geriye dönüş yapılarak bazı uygulamalar revize edilmiştir. Bu aksiyon da genel olarak yeşil bina proje yönetim süreçlerinin ayrışmaz parçalarındandır. Farklı alanlardaki uzmanların sayesinde çok yönlü perspektife sahip olunarak kompleks proje aşamalarının daha basitleşmesine olanak sağlanmıştır. Yeşil bina proje yönetimi prosedürleri sayesinde inşa süreçlerinde iş sağlığı ve güvenliği açısından da daha tedbirli olunmuştur. Oluşturulan standartlar sayesinde proje üzerindeki riskler, bir kullanıcı veya firma üzerinde tutulmadan tüm riskler ortak olarak sorumluluk alınmıştır (Şeker, 2024).

Şekil 7. Yüklenici firma organizasyon şeması (Yazar tarafından oluşturulan şema, 2024).

Proje modeli olarak Yap İşlet Devret modeli seçilmiş olup yüklenici firma tarafından proje yönetimi süreçleri takip edilmiştir. Yüklenici firma, bakanlığa karşı sorumluluklarını müşavir firmanın

görevlendirmeleriyle karşılamıştır. Yüklenici firmanın proje ekibinde yaklaşık 380 kişi görev almıştır. Bakanlık tarafından görevlendirilen müşavir firma, gerekli denetimlerin yapılmasını sağlamıştır. Yüklenici firmanın da kendi iç denetimleri ile beraber birçok kontrol sayesinde doğru proje yönetimi hedeflenmiştir. Japon Sojitz firması, hastane projesinin kreditörlüğünü sağlarken ana yüklenici olarak Rönesans Holding çalışmaları yürütmüştür. Şekil 7'de görüldüğü gibi ana yüklenici firma tarafından belirlenen organizasyon şemasının üst sorumlusu olarak bölge müdürü ve proje koordinatörü görev almaktadır. Bu üst yöneticilere bağlı olarak çalışan, çeşitli iş sahalarına yönelik alanında uzman müdürler görevlendirilmiştir (Şeker, 2024). Literatürde Akın'ın yeşil bina proje yönetim süreçleri şeması ve Bora'nın yeşil inşaat süreçlerine yer verdiği çalışması da dikkate alınarak, Şekil 8'de yüklenici firma tarafından belirlenen projenin başlangıç, planlama, yürütme, izleme ve kontrol, kapanış evrelerine yönelik organizasyon şemasına yer verilmiştir (Akın, 2010, Bora, 2012). Proje ekibinin proje senaryosu ve saha gözlemleri neticesinde oluşturulan Şekil 8'deki proje yönetim süreçleri şeması, hastanenin sürdürülebilir çerçevede yönetimi maksadıyla oluşturulmuş ve tüm evreler boyunca gerekli denetim ve kontrol sistematiği çalıştırılmıştır. Başlangıç ve kapanış evrelerindeki proje yönetim süreçlerinin yoğunluğu diğer evrelere göre daha az yoğunluktadır. Proje yönetim süreçleri bağlamında proje entegrasyon yönetimi ve yeşil sertifika süreçleri yönetimi her evrede yer almaktadır. İlgili proje yönetim süreçlerinin takibinin titizlikle yapılması sonucunda mevcut proje bitiş tarihinin planlanandan daha önce bitirilmesine imkân sağlanmıştır.

Şekil 8. Yüklenici firma proje yönetim süreçleri şeması (Yazar tarafından oluşturulan şema, 2024).

3.4.1.Başlangıç Evresi

Başlangıç evresi boyunca ana yüklenici, projede rol alacak ilgili paydaş firmaların belirlenmesini sağlamıştır. Kreditör firma ile görüşmeler yürütülerek proje evreleri boyunca finansal süreçler hakkında yol haritası belirlenmiştir. Gerekli mimari, elektrik, mekanik ve alınacak ekipmanların şartnameleri bakanlık tarafından hazırlanarak sunulmuştur. Tüm süreçler bakanlık ile koordineli biçimde ilerlemiş ve ilgili yönetmeliklerin sınırları kapsamında ilk adımlar atılmıştır. İnsan kaynakları tarafından belirlenen birimlere proje yöneticisi, mühendis ve personel atamaları yapılmıştır. Proje alanındaki hava, iklim, toprak gibi çevresel koşullar analiz edilerek proje kurgusu oluşturulmaya başlanmıştır. Hastane yapısını inşa sürecinde etkileyecek riskler için ön planlama yapılmıştır. Proje iletişim metodu kapsamında ilk olarak ekiplerin tanışması tamamlanmış ve görüşmelerin ne tür yolla ilerleyeceği belirlenmiştir (Öztürk, 2024, Şeker, 2024). LEED proje gereksinimlerinin değerlendirilmesi sonucu Gold sertifika türüne başvuru yapacak şekilde hazırlıklara başlanmıştır. Belirlenen LEED danışmanı sayesinde skor kartta yer alacak puanların planlaması yapılmıştır. Hedeflerin belirlenmesinde; bakanlıkla olan proje sözleşmesi, kreditörlerle olan sözleşmeler, mevzuatlar ve proje bütçesi önemli rol oynamıştır (Akın, 2010, Şeker, 2024).

3.4.2.Planlama Evresi

Alt yüklenicilerin ihale süreçleri bu evrede tamamlanarak projeye adaptasyon süreçleri başlatılmıştır. Proje kapsamının çerçevesi bu süreçte oturtularak görev alan birimler tarafından ortak bir iş takvimi oluşturulmuştur. Tedarikçi firmaların hangi alanlar için temin yapacağı tespit edilmiş, ilk etapta kullanılacak malzeme ve ekipmanlar edinilmiştir. Kalite ve iş sağlığı ve güvenliği için standartlar belirlenmiştir. Maliyetler farklı fonksiyonlara bölünerek ihtiyaçlar daha gerçekçi biçimde görülmüştür. Projenin devasa bir alanı kaplaması ve birçok fonksiyona sahip olması dolayısıyla büyük bir istihdam potansiyeline sahip olmuştur. Gerekli insan kaynağını yönetmek içinde donanımlı bir insan kaynakları birimi oluşturulmuştur. İnsan kaynakları birimi, projedeki boşlukları belirleyerek gerekli işe alımları tamamlamıştır. Doğaya zarar verecek inşa uygulamalarının minimum seviyeye inmesi için çeşitli tedbirler alınmış ve olası riskler için engelleyici adımlar atılmıştır. Entegre proje yönetimi için çokça önem arz eden iletişim metotları belirlenmiş ve yazılı, dijital belge iletimleri ile çeşitli toplantılar yürütülerek planlama evresinde sona gelinmiştir (Bora, 2012, Öztürk, 2024). Planlama evresi boyunca mimari, elektrik ve mekanik yeşil sertifika ölçütlerine göre tasarlanmış olup LEED ölçütlerinin kalite standartlarına göre planlamalar yapılmıştır. Tasarım ve yapım alanındaki başvuru süreçleri bu aşamada tamamlanmıştır (Öztürk, 2024).

3.4.3.Yürütme Evresi

Yürütme evresinde günlük, haftalık, aylık periyodik olarak orta ve üst düzeyde toplantılar yapılarak uygulamalar planlanan takvim boyunca ilerletilmiştir. Projenin daha erken teslimi için ne tür aksiyonların alınabileceği bu süreçte düşünülerek projeye uyarlanmıştır. Sürdürülebilir yaklaşımlar ve birlikte çalışma kültürü sayesinde tahmin edilenden daha hızlı biçimde yapım süreçleri yürütülmüştür. Tercih edilen tüm malzemeler belirli kontroller sonrasında sahaya tedarik edilmiştir. Kâğıt kirliliğini önleyici ve yeşil bina proje yönetimlerini desteklemesi nedeniyle dijital platformlar üzerinden iş süreçleri yürütülmüştür. Online takip sayesinde ilgili birim yöneticileri kolaylıkla görev atamaları yaparak uygulama süreçlerini yürütmüştür (Öztürk, 2024, Solak, 2023). Kaldırma ve taşıma gibi operasyonel faaliyetlerin çakışmaması için koordinasyonun sağlanması bu evrede önemlidir. Oryantasyon eğitimleri sayesinde uzun vadede planlanan aksiyonlar, kısa sürede gerçekleştirilmiştir. Düzenli olarak çalışanlara sahada ve ofis kısımlarında toolbox eğitimleri verilmiştir. Yapılan kalite

toplantıları sonrasında alınan kararlar üzerine imalat evreleri sürdürülmüştür. Yürütme evresi boyunca geniş enerji tasarrufları oluşturmak için trijen binası tamamlanmış ve gelişmiş teknolojik tedavi cihazlarının hastaneye kurulumu sonlandırılmıştır (Akın, 2012, Öztürk, 2024).

Yürütme evresi şantiyenin en uzun dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde 24 farklı kule vinç aynı anda hizmet vermiş ve yoğunluk pik noktalara ulaştığında 14.000 çalışanın aynı anda görev aldığı tespit edilmiştir. Bu dönemde yoğun işçi girişlerinin olması nedeniyle insan kaynakları biriminin sorumlulukları daha da artmıştır. İş sağlığı ve güvenliği uzmanları bu dönemde oluşacak kazaları engelleyici adımlar atarak olası krizlerin yaşanmasını engellemiştir. Yapı arazisinin sahip olduğu kot farkını gidermek ve araziden geçen doğalgaz hattını deplase etmek bu evrenin kritik aksiyonları arasında yer almıştır. Satın almaların çoğunluğu yüklenici firmanın ana merkezi üzerinden yapılmıştır. Genel olarak tedarikler, Türkiye'de ve Avrupa'da örnekleri bulunmayan belirli malzemelerin Japonya'dan gemi taşımacılığı ile sağlanmıştır (Öztürk, 2024). LEED kapsamında yürütme evresi boyunca ekipler arasında düzenli toplantılar yapılarak beklentiler dile getirilmiştir. Hedeflenen kriterler için hangi adımların atılması gerektiğine yönelik doküman paylaşımları ve durum takipleri yapılmıştır. Mimari, mekanik, işletme, şantiye ve elektrik olmak üzere ilgili ölçütlerin uzmanlarınca uygulama süreçleri devam etmiştir (Şeker, 2024).

3.4.4.İzleme ve Kontrol Evresi

İzleme ve kontrol evresinde çalışmaya alınan sistemlerin uzun süreli takipleri yapılarak gerekli düzenlemelerin tamamlanması hedeflenmiştir. Süreç boyunca mekanik, elektrik ve mimari disiplinler sürekli güncellenmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından atanan müşavir firmaya ek olarak, yüklenici firmanın kendi kalite birimi ve yürütücü diğer partner firmalar tarafından çeşitli denetlemeler bu süreçte artmıştır (Öztürk, 2024). Sağlık kompleksinde kullanılan her cihaz ayrı ayrı test ve devreye alma süreçlerinden geçmiştir. Kullanılacak fonksiyonların birbirine uyumlu biçimde çalışması, proje yönetiminin koordineli çalışması için önemlidir. Planlama evresinde belirlenen kapsama yönelik proje optimizasyonu yapılmıştır (Öztürk, 2024). Zaman yönetimi kapsamında toplantılar organize edilmiştir. Olası krizler ve hava şartları neticesinde proje takvimi üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Tüm tesisatların yasal ve disiplin testleri de bu süreçte tamamlanmıştır. Müşavir firma bu tesisatların onay süreçlerinden sorumludur. Gerektiğinde saha gezileri ile revizyonlar oluşturulmuş ve iyileştirme çalışmaları yürütülmüştür. İleriye dönük riskler ve maliyetler bu süreçte yeniden gözden geçirilmiştir. LEED sertifika ölçütlerinin yer aldığı proje kontrol listesi üzerinden çalışması tamamlanmış ölçütlerin izleme süreçleri bu evrede başlatılmıştır (Öztürk, 2024, Şeker, 2024).

3.4.5. Kapanış Evresi

Kapanış evresinde teknik ofis müdürlüğünce kesin hesap süreçleri sonuçlandırılmıştır. Taahhüt edilmiş tüm hizmetler ve bakanlığın geçici kabul süreçleri tamamlanarak sağlık kompleksi çalışır hale getirilmiştir. Bakanlık tarafından görevlendirilen heyetler birkaç hafta boyunca denetimler sürdürerek eksik listeleri oluşturmuştur. Listelerde yer alan maddelerin belirtilen sürelerde tedariğinden sonra geçici kabul süreci tamamlanmış olup hastane açılışı gerçekleştirilmiştir (Akın, 2012, Öztürk, 2024).

3.5. Yeşil Sağlık Tesisi Proje Yönetim Süreçlerinin Verimleri

Sağlık tesisi, yeşil bina proje yönetim süreçlerine dahil olması ile çeşitli verimlilik aksiyonlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda; projelendirme, uygulama ve işletim aşamaları boyunca tahmin edilmeyen veya karşılanması güç herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Yeşil bina proje yönetim prosedürleri sayesinde inşaat ve devreye alma süresinde atıkların geri dönüşümü sağlanarak

maliyetlerin artması engellenmiş ve zaman kayıpları azalmıştır. Hazırlanan projeler uygulamaya geçmeden süperpozeleri yapılarak çakışmaları yapılmıştır. Bütünleşik proje yönetimi sistemi sayesinde 42 ay kontratı bulunan hastane projesi, 10 ay erkenden teslim edilmiştir. Erkenden işletime geçmesiyle büyük bir avantaj elde edilerek artan süre boyunca hasta tedavi süreçleri başlamış olup milli sermayeye katkıda bulunulmuştur (Şeker, 2024, Başakşehir Çam ve Sakura, 2024). Proje yönetim süreçlerinde doğaya dostça politikalar sergileyen yeşil sertifika programına sahip olmak, çalışanların çevre konusunda aldığı eğitimlerle daha farkında olmasına imkân tanımıştır. Teknolojik alandaki sertifika kredisinin yerine getirilmesiyle birlikte atık oluşumu azalmış, dijital programlar ile iş bitirme süreleri kısalmıştır. Hava kalitesi üzerine alınan tedbirler sayesinde çalışma alanları daha huzurlu biçimde tasarlanırken hasta refahının da artmasına katkıda bulunulmuştur (Çebi, 2024, Öztürk, 2024). Proje süreçlerinde teşhis ve tedavide kullanılan tüm cihazlar, enerjiyi tasarruflu kullanan ve son teknoloji ürünlerini tercih ederek çevre ve maliyet açısından faydalar oluşturulmuştur. Her proje evresinde kontrol ve denetim sistemlerinin sürekli çalışır olması hata oranını en aza indirmiş ve yapılan hedefler istenildiği biçimde projeye aktarılmıştır. Yeşil sertifikanın elde edilmesiyle uluslararası alanda saygınlık artmış ve dünyanın birçok farklı milletlerinden hastaların tedavi için Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'ni tercih etmesini kolaylaştırmıştır (Çebi, 2024, Öztürk, 2024).

4.Değerlendirme ve Tartışma

Yeşil bina değerlendirme sistemleri, uygulama süreçlerinin kolaylaştırılması ve başarılı sürdürülebilir sistemleri organize etmek için geliştirilmiştir. Kendi alanında çeşitli kriterleri bulunan her sertifika programının gerekliliklerinin yerine getirilmesi için yeşil bina proje yönetim stratejilerinin önemi büyüktür. Bu bağlamda Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi örnek olarak seçilmiş ve ilgili hastanenin LEED sertifika kredi gereklilikleri, yönetsel, ekonomik, uluslararası etkileri ve yeşil bina proje yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi yapılarak ilerde yapılacak çalışmalara ışık tutması ve farkındalık oluşturması hedeflenmiştir.

- Yeşil hastane yapıları; proje, uygulama ve işletim süreçleri boyunca daha fazla personel ile çalıştığından ve yetkinlik alanları çokça genişlediğinden dolayı tüm evrelerin entegre biçimde yürütülmesine özen göstermektedir. Hastane yapısındaki bütünleşik proje yönetim süreçleri sayesinde kimi zaman 14.000'lere kadar ulaşan çalışan sayısı koordineli biçimde yönetilmiştir. Projede görev alan personel sayısının fazlalılığı doğru yönetilmiş insan kaynakları politikaları sayesinde hastanenin daha erken hizmete alınmasına zemin hazırlamıştır. Literatürde, yeşil hastanelerin proje süreçlerinde daha fazla personele ihtiyaç duyduğu ancak bütünleşik yönetim sistemleri sayesinde kaynakların etkin kullanılabildiği ifade edilmektedir. Ayrıca bütünleşik koordinasyon yönetim sistemleri yeşil sağlık kriterleri ile de doğrudan ilişkilidir (Çatalkaya, 2023, Kozan, 2024).

- Entegre proje süreçleri sayesinde tüm birimler koordineli biçimde çalışmış ve projenin planlanandan 10 ay daha önce teslim edilmesine imkân sağlanmıştır. Mevcut iş yüklerinin bölünmesi, zaman kayıplarının engellenmesinin yanında yeşil sertifika ölçütlerinin de tamamlanması yeşil bina proje yönetim süreçlerinin faydalarını ortaya çıkarmıştır. Sağlık kompleksinin bu denli başarıya ulaşmasındaki diğer bir etken ise, proje süreçlerinde herhangi bir kişi veya firmanın başarısını öne çıkarmadan ekip çalışmasına önem veren ideolojiye sahip olmasıdır. Aynı zamanda proje riskleri farklı farklı bölüştürülmeden görev alan tüm firmaların ortak sorumluluğuna bırakılmıştır. Literatürde, yeşil projelerin başarısında paylaşılan sorumluluk ve ekip bilincinin yüksek olduğu organizasyonlarda sürdürülebilir uygulamaların daha hızlı ve etkin biçimde hayata geçirildiği ifade edilmektedir (Çatalkaya, 2023, Çelebi, 2023).

- Yeşil bina proje yönetimi sistemleri; dijital alandaki programlar üzerinden işleyişi takip ederek çalışanların daha verimli çalışma tarzlarını oluşturmuş ve istenilmeyen kâğıt atıklarının oluşmasını engellemiştir. Öte yandan hastane kompleksi, yeşil standartlar altında geliştirilmesiyle yapı arazisinin hava kalitesine katkıda bulunurken, merkezi şebekeden doğacak elektrik talebinin de minimum seviyelere inmesine zemin hazırlamıştır. Dijital araçların, hastanelerde kaynak yönetimini optimize ederek atıkların ve israfın azaltılmasında kritik rol oynadığı belirtilmektedir. Bahsedilen tüm bu çalışma bulguları Çelebi (2023)'nin çalışması ile örtüşmektedir (Çelebi, 2023). Aynı şekilde Kozan (2024) tarafından yapılan dijital yönetim araçlarının hastanelerin karbon ayak izini azaltarak çevresel performansı yükseltmesi ve enerji yönetim sistemlerinin projeye entegresi ile operasyonel verimliliğin arttığı tespit edilmiştir (Kozan, 2024).

- Planlama, başlangıç, uygulama, kontrol ve kapanış evreleri boyunca denetim süreçleri sıkı biçimde devam etmiş olup baştan sona kadar kalite anlayışına özen gösterilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde hastanenin elde ettiği başarı ve kazanımların buna bağlı olduğuna vurgu yapılmıştır.

- LEED Gold sertifikası üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, hastaneye kurulan trijenerasyon sisteminin ve enerji alanındaki aksiyonlarının toplamda 24 puan kazandığı görülmüştür. Enerji kategorisinde alınan bu puan, toplamda kazanılan 63 puanın yaklaşık %40'ını oluşturmakta olup bu durum literatürdeki araştırmalarla da örtüşmektedir. Kanbur'un yaptığı araştırmada da LEED kriterlerine uyumun, özellikle enerji ve su yönetimi kategorilerinde yüksek puanlar elde edilmesini sağladığı görülmektedir. Çelebi'nin (2023) çalışmasında ise LEED, BREEAM ve Green Star gibi sertifika sistemlerinin, hastanelerde çevre dostu uygulamaların yaygınlaştırılmasında kritik rol oynadığı belirtilmektedir. Hastanenin aldığı LEED Gold sertifikası ve enerji yönetimi uygulamalarının başarısı, bu bulguyu doğrulamaktadır.

- Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nin, Türkiye'nin yanı sıra 30 farklı ülkeden hasta çekmesi ve ülkenin itibarına olumlu katkılar sağlaması, yeşil hastane konseptinin yalnızca çevresel ve ekonomik değil, uluslararası boyutta da önemli bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Benzer bulgular, Çelebi'nin ve Kozan'ın araştırmalarında da belirtilmekte ve yeşil hastanelerin küresel çapta rekabetçi üstünlük oluşturduğu ifade edilmektedir.

- Solak'ın (2023) araştırması, Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nde sunulan hizmet kalitesi ve hasta memnuniyeti arasında güçlü pozitif ilişki olduğu vurgulanmış ve bu çalışmada da entegre proje yönetiminin doğrudan hizmet kalitesine katkı sağladığı saptanmıştır. Yeşil bina uygulamalarının ve entegre yönetim sistemlerinin, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve hastanenin uluslararası itibarına da olumlu katkılar sağladığı görülmektedir. Literatürde, yeşil hastanelerin yalnızca çevresel performansı artırmakla kalmayıp aynı zamanda hastaların, çalışanların ve uluslararası paydaşların memnuniyetini ve güvenini de artırdığı ifade edilmektedir. Bu durum ile yeşil sağlık yapılarının, sağlık mimarisi ve yönetimi için önemli bir paradigma değişimi olduğunu göstermektedir (Kanbur, 2023).

- Yeşil hastaneler, karmaşık sağlık hizmetlerini ekolojik tasarım ve enerji verimliliğiyle entegre ederek uzun vadede ekonomik ve çevresel faydalar sağlamaktadır. Marshal (2021)'ın yeşil hastane uygulamaları modern sağlık yönetiminde giderek daha yaygın ve avantajlı olarak saptadığı çalışması yine değerlendirilen hastane kompleksinin operasyonel verimlilikleri sebebiyle uyuşmaktadır. (Marshal vd., 2021).

- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan açıklamalara göre, hastaneler hasta sağlığını iyileştirmeye yönelik hizmet sunarken, aynı zamanda patojenler, kimyasallar ve radyasyon gibi çeşitli sağlık risklerine de zemin hazırlamaktadır. Bu durum, yeşil hastanelerin sürdürülebilirlik politikalarının önemini artırmaktadır (McIver vd., 2024).

- Tüm bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda literatürdeki çalışmalar ile mevcut incelenen hastane yapısındaki bulgular örtüşmekle birlikte, yeşil bina proje yönetim süreçleri açısından yeşil hastaneler için pratik kazanımlar sunmaktadır. Ayrıca bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerdeki yeşil hastane örneklerinin sürdürülebilir hedeflerine ulaşması için önemli nitelikler barındırdığı görülmekte ve yeşil bina proje yönetim süreçlerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türkiye'de bir şehir hastanesi olan ve LEED Gold sertifikasına sahip bir yapının proje yönetimi, enerji verimliliği ve entegre sürdürülebilirlik kriterleri açısından bütüncül bir analizini sunması bakımından literatüre özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Literatürde incelenen çalışmalarda yeşil hastaneler belirli nitelikler üzerinden incelendiği tespit edilmiştir. Örneğin, sertifika kategori ve kredileri, enerji verimliliği veya hasta memnuniyeti gibi temel disiplinler karşılaştırılırken mevcut çalışmada entegre proje yönetimi süreçleri, enerji verimliliği ve LEED sertifikasyon süreci ortak değerlendirilerek uluslararası yansımaları da düşünülerek önemli avantajlar sağladığı ortaya koyulmuştur. Çalışma kapsam itibariyle ise, sürdürülebilir sağlık yapılarında proje yönetimi kararlarının etkilerini değerlendirmekle sınırlı kalmakta, uzman görüşleri ve literatür bulguları ile desteklenen bir çerçevede derinlemesine bir analiz sunmaktadır. Projenin erken tamamlanması, kaynakların etkin kullanımı, dijital araçların entegrasyonu ve ortak sorumluluk bilinci, sürdürülebilir hastane uygulamalarının başarısını destekleyen temel unsurlar olarak belirlenmiştir.

- İlgili hastane yapısı, Türkiye'de yeşil hastane uygulamalarının yaygınlaşması ve geliştirilmesi için referans oluşturmaktadır. Bu alanda yapılacak ilerleyen dönemlerdeki araştırmalar için temel teşkil etmektedir.

- Hastanelerde uygulanan sürdürülebilirlik politikaları doğrudan hasta, ziyaretçi ve sağlık çalışanlarının sağlığı ile ilişkili olduğu için yeşil bina uygulamaları ile bu kapsamda kullanıcı farklılıkları olduğu görülmüştür. Tedavi süreçleri ve steril ortam gibi gerekliliklerin ilgili yeşil bina kriterlerinin dahilinde hastanelere özgü hazırlanarak yeşil hastane sertifikalarının gerekliliği saptanmıştır (Marimuthu vd., 2016).

- Yeşil bina proje yönetiminin yaygınlaştırılması için eğitim faaliyetlerinin artırılması, ilgili meslek gruplarına ilişkin sertifikalı faaliyetlerin oluşturulması ve çeşitli kamusal teşvik mekanizmalarının oluşturulması önerilmektedir. Bu öneriler sadece saha bulguları arasında değil literatür taramalarında da önemli olduğu görülmektedir (Giasuddin, 2024, Kozan, 2024).

- Yeşil bina proje yönetimleri ve sürdürülebilir faaliyetler sadece yapı sektöründe kalmadığı gibi dünyadaki her kullanıcının gündemine girmesi gereken evrensel bir konudur. Bu bağlamda gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakmak, çevre disiplininin daha iyi yansıtılması adına lisans ve lisansüstü programlarındaki derslere yeşil bilinç kapsamlı biçimde dahil edilmelidir.

- Yap İşlet Devret modeli ile yapılan şehir hastaneleri son dönemde Türkiye'de birçok ilde örneklerini göstermeye başlamıştır. Dünyada yer alan son teknoloji sağlık cihazlarının ve enerji

altyapılarının kreditör firmanın yatırım desteği sayesinde kazandırılmasıyla, uluslararası alanda çevresel, finansal ve sosyal açıdan birçok güncel getirisi bulunmaktadır.

- Meslek örgütlerinin bu alanda yapacağı meslek içi eğitimler desteklenmeli ve dünya standartlarını yakalayan öncü organizasyonlar Türkiye'de de düzenlenmelidir.
- Yeşil hastane yapılarında görüldüğü gibi çevre dostu temalı tüm yeşil binalar, her geçen gün daha da desteklenmeli ve bu alanda çalışmalar yapan firma ve kurumlar için teşvikler artırılmalıdır. Tüm bu yönleri ele alındığında yeşil sağlık yapıları üzerine yapılan uygulamalı akademik çalışmalarda model olarak diğer akademik çalışmalara örnek teşkil edecektir. Elde edilen tüm bulgular kamu otoriteleri ve yatırımcılar için yönetmeliklerde ve stratejik planlamalarda temel alınabilecek içerikler sunmakta olup yeşil hastane uygulamalarının geleceğin sağlık mimarisinde vazgeçilmez bir yaklaşım haline geleceğini göstermektedir.
- Nitel araştırma metotları ile desteklenen analizler ve araştırma soruları değerlendirildiğinde; proje başlangıç aşamasından itibaren yeşil bina hedeflerinin tüm taraflarca benimsenmesi, başarı olasılığını geliştirerek önemli kazanımlar ortaya koymuştur. Bu nedenle sözleşme ve ihale süreçlerine yeşil kriterlerin dahil edilmesi yalnızca teorik değil, aynı zamanda uygulamada da somut faydalar sağlayabileceğini kanıtlamaktadır. Yeşil hastane projelerinin başarıya ulaşmasında karar verici olan idareci, mimar, mühendis, çevre uzmanı, sağlık yönetimi uzmanı gibi çok disiplinli ekiplerin koordinasyonu kritik öneme sahiptir. Uluslararası literatürdeki değerini görmek ve özgün katkısını sunmak için Dünya'daki çeşitli örnekler ile yeşil proje süreçleri üzerinden kıyas çalışması yapılabilir.

Çalışmanın Kısıtları:

Araştırma kapsamında yalnızca İstanbul'da bulunan Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi'nin incelenmiş olması, bulguların Türkiye genelindeki diğer yeşil hastanelere genellenebilirliğini sınırlamaktadır.

Çalışmada LEED Gold sertifikası incelenmiş olup, diğer yeşil bina değerlendirme sistemleri (BREEAM, Green Star vb.) kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerin, yalnızca belirli yöneticiler ve proje sorumluları ile sınırlı olması, farklı paydaşların (hasta, sağlık çalışanları vb.) görüşlerinin kapsam dışı kalmasına yol açmıştır.

Gelecek Araştırmalar:

Sürdürülebilir sağlık yapıları üzerine yapılacak gelecekteki çalışmalarda, daha geniş paydaş grubundan (örneğin, sağlık çalışanları ve hastalar) veri toplanması ve bu doğrultuda farklı perspektiflerin araştırma kapsamına dahil edilmesi faydalı olacaktır. Bu metot ile operasyonel sürdürülebilirlik ve kullanıcı özgü tasarımlar ekseninde daha nitelikli değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca ülke içinde farklı coğrafyalara ait karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılarak lokasyona özgü nitelikli ayrımların belirlenmesi de bir araştırma konusu olabilecektir.

Yeşil bina proje yönetimi süreçlerinin dijital altyapı uygulamalarıyla desteklenmesi ve elde edilen verilerin dijital ortamda analiz edilmesi, süreç optimizasyonu için gelecekteki çalışmalarda değerlendirilmelidir. Ayrıca mevcut hastane yapısını da dikkate alarak Dünya'daki çeşitli örnekler ile kıyaslamaları yapılarak karşılaştırmaya yönelik bir çalışma oluşturulabilir.

Aşağıdaki kısmı kaynakçadan önce gelecek şekilde makalede bulundurmanız gerekmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

Akın, A. (2010). Planlamak, Yeşil Planlamak, Zamanında Yeşil Planlamak, *Yeşil Tesisler Konferansı*, İstanbul, Türkiye, 5-6 Ekim 2010.

AlShareef, Y., AlShammary, S. A., Abuzied, Y., AlAsseri, Y., & AlQumaizi, K. I. (2022). Assigning green hospitals during the COVID-19 pandemic assure continuous and safe resumption of surgical services. *Annals of Medicine and Surgery,* 73, 103207. https://doi.org/10.1016/j.amsu.2022.103207

Apriyanthi, D. P. R. V., Widayanti, N. P., & Laksmita, A. S. (2024). Implementation of green hospital concept in solid medical waste management. *Indonesian Journal of Global Health Research, 7*(1), 399-406. https://doi.org/10.37287/ijghr.v7i1.4384

Aydın, E. (2024). Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi teknik hizmetler binası sorumlusu. (Kişisel iletişim).

Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi. (2024). Erişim tarihi: 16 Aralık 2024, https://ronesans.com/proje/istanbul-basaksehir-sehir-hastanesi/

Bora, A. (2012). Yeşil Binaların Proje Yönetimi Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 315955.

Burger, B., & Newman, P. (2013). *Hospitals and sustainability. In Construction Innovation Building Our Future.* Curtin University of Technology.

Büyükçınar, R. A., & Kömürlü, R. (2024). Comparative evaluation of LEED certified hospitals with "YES-TR" in the scope of "green certification." *Proceedings of International Structural Engineering and Construction.* https://doi.org/10.14455/isec.2024.11(2).sus-03

Çatalkaya, Ş. (2023). Kamu ve özel hastanelerin yeşil hastane ölçütlerine göre uygunluklarının belirlenmesi: Muğla ilinde faaliyette bulunan hastaneler üzerine bir araştırma. [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].

Çebi, Y. (2024). Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi işletme teknik müdürü. (Kişisel iletişim).

Çelebi, B. (2023). Yeşil hastanelerin gelişimi için kritik faktörlerin belirlenmesi: Türkiye'deki kamu hastaneleri için politika önerileri. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi].

Çilhoroz, Y. (2017). Ankara'daki hastanelerin yeşil hastane ölçütlerine uygunluğunun incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Dion, H., Evans, M., & Farrell, P. (2022). Hospitals management transformative initiatives; towards energy efficiency and environmental sustainability in healthcare facilities. *Journal of Engineering, Design and Technology, 21*(2), 552–584. https://doi.org/10.1108/jedt-04-2022-0200

Dzikriyati, N., Raharjo, M., Nurjazuli, N., Subagyo, B., & Hashim, J. H. (2024). Green hospital implementation in Dr. Cipto Mangunkusumo National Central Public Hospital. *Jurnal Presipitasi: Merdia Komunikasi Dan Pengembangan Teknik Lingkungan, 21*(2),598-608 https://doi.org/10.14710/presipitasi.v21i2.598-608

Ergen, A. H. (2014). Maddi değerler, gönüllü sade yaşam biçimi, çevre bilgisi: Sürdürülebilir tüketim davranışı açısından bir araştırma [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].

Garg, A. (2024). Green hospitals. In Handbook on Hospital Planning & Designing. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-9001-6_44

Giasuddin, A. S. M. (2024). Green hospital concept: Its challenges, benefits and focus areas. British *Journal of Healthcare and Medical Research, 11*(5), 18–26. https://doi.org/10.14738/bjhmr.115.17490

Gökalp, Y., Eti, S., Yüksel, S., & Dinçer, H. (2025). Towards sustainable healthcare: A fuzzy multi-criteria framework for green hospital investments. *Computer and Decision Making*, 2, 419–424. https://doi.org/10.59543/comdem.v2i.10969

Guru, R. R., Mitra, S., Vyas, M. V., Koushal, V., Pandey, N., Kumar, R., & Puri, G. (2024). A platinum-graded green hospital building in India during COVID-19 pandemic: From planning to execution and outcome. *National Board of Examinations Journal of Medical Sciences, 2*(11), 1165-1175. https://doi.org/10.61770/nbejms.2024.v02.i11.011

Kanbur, N. (2023). LEED sertifikalı hastanelerdeki peyzaj tasarımlarının çalışan memnuniyetine etkisi: İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi örneği. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Üniversitesi].

Komurlu, R., Kalkan Ceceloglu, D., Arditi, D. (2024). Exploring The Barriers to Managing Green Building Construction Projects and Proposed Solutions. Journal of Sustainability 2024, 16(13), 5374; This article belongs to the Special Issue Sustainable Development of Construction Engineering. ISSN: 2071-1050. https://doi.org/10.3390/su16135374

Kozan, F. (2024). Yeşil hastanelerin Afyonkarahisar örneğinde irdelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].

LEED Healthcare Gold Sertifikası Skor Kartı Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi (2020). Erişim tarihi: 03 Ağustos 2025, https://www.usgbc.org/projects/basaksehir-ikitelli-city-hospital

LEED, 2024. Erişim Tarihi: 03 Ağustos 2025, Erişim Adresi: https://support.usgbc.org/hc/en-us/articles/12126333712659-Applying-LEED-to-healthcare-projects#advantages

Mansur, F., & Korkmaz, S. (2020). Sağlık hizmeti kullanıcılarının yeşil hastane farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(3), 827-850.

Marimuthu, Malliga & Paulose, Hanna. (2016). Emergence of Sustainability Based Approaches in Healthcare: Expanding Research and Practice. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 224. 554-561. 10.1016/j.sbspro.2016.05.437.

Marshal, O., Sunaryo, N. C., Kurniawan, S. J., Herwendanasari, D., Hariyanto, E., & Andarini, S. (2021). Green hospital implementation in Indonesia: a literature review. Journal of Community Health and Preventive Medicine, 1(2), 32–42.

McIver, L., Beavon, E., Malm, A., Awad, A., Uyen, A., Devine, C., Voûte, C., Tremblay, L., Baxter, L., & Dewez, J. E. (2024). Impacts of climate change on human health in humanitarian settings: Evidence gaps and future research needs. PLoS Climate, 3(3), e0000243.

Onaran, S. (2019). Sürdürülebilir yeşil hastane süreçlerinde güncel kalite anlayışları [Yüksek lisans tezi, Medipol Üniversitesi].

Özdemir, K. P., Atılgan, E., & Zekioğlu, A. (2018). Sağlık hizmetlerinde sürdürülebilirlik bağlamında inovatif bir uygulama: Yeşil hastaneler. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 8*(2), 77-87.

Öztürk, B. (2024). Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi teknik hizmetler mekanik yöneticisi (Kişisel iletişim).

Quttainah, M. A., & Singh, P. (2024). Barriers to sustainable healthcare waste management: A grey method approach for barrier ranking. *Sustainability, 16*(24), 11285. https://doi.org/10.3390/su162411285

Sijm-Eeken, M., Greif, A., Peute, L., & Jaspers, M. W. M. (2024). Implementation of green lean six sigma in Dutch healthcare: A qualitative study of healthcare professionals' experiences. *Nursing Reports, 14*(4), 2877–2895. https://doi.org/10.3390/nursrep14040210

Sina Moradi , Janne Hirvonen , Piia Sormunen (2024). Çevresel olarak sürdürülebilir bina inşaatı için iş birliğine dayalı ve yaşam standardına dayalı proje teslimi: Fin proje profesyonellerinin ve bina işletme ve bakım uzmanlarının hayata geçirilmesi. Akıllı ve Sürdürülebilir Yapılı Çevre; https://doi.org/10.1108/SASBE-01-2024-0004

Solak, M. (2023). Pandemi döneminde hizmet kalitesi algısının hizmet alan memnuniyetine etkisi: Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Örneği. [Doktora tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].

Şeker, G. (2024). Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi teknik müdürü. (Kişisel iletişim).

Temel, H. N., & Yılmaz, M. (2023). İç mekân, çevre ve sağlık. *Mekânsal Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 75-90.

Terekli, G., Özkan, O., & Bayın, G. (2013). Çevre dostu hastaneler: Hastaneden yeşil hastaneye. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 12*(2), 37-54.

Tomiak, W., Kupis, R., Kowalik, J., & Skrobisz, K. (2024). Green hospitals: A remedy for the climate change burden on the Polish healthcare system. *Biuletyn Wydziału Farmaceutycznego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, 22*(2), 45–49. https://doi.org/10.56782/pps.179

Tong Q, Wei W, Le Y. (2025). Tüm yaşam döngüsü ve yeşil kalkınma teorisine dayalı binaların yeşil yenilenmesine ilişkin kısıtlamalar. Plos one. 20(7):e0328148. DOI: 10.1371/journal.pone.0328148. PMID: 40638661; PMCID: PMC12244562.

Vallée, A. (2024). Green hospitals face to climate change: Between sobriety and resilience. *Heliyon, 10*(2), e24769, https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24769

Wittmann, M. (2010). Sustainable healthcare design. In C. McCullough (Ed.), *Evidence-Based Design for Healthcare Facilities* (pp. 147-185). Sigma Theta Tau International.

Wu Z. (2011). Evaluation of a sustainable hospital design based on its social and environmental outcomes (MSc Thesis). Ithaka, New York: Cornell University; Available from: http://iwsp.human.cornell.edu/files/2013/09/Ziqi-Wu-2011-19cxn60.pdf

Yellamraju, V. (2011). LEED- New Construction Project Management, s.26, New York, USA.

Zamanı, P. M. (2022). Evaluation of Traditional Project Management Process and Green Building Project Management Process in the Scope of Green Construction Projects. TAS Journal, 2(4), 43–49. Retrieved from https://tasjournal.com/index.php/tas/article/view/58

EXTENDED SUMMARY

Research Question:

Global population growth and rapid depletion of natural resources have increased the importance of sustainable development. In this direction, the concept of green building, which aims to protect the ecological balance and efficient use of resources, has emerged. It is critical to reduce the environmental impact of healthcare facilities due to their high energy consumption, intensive waste generation and water use. Examining the success of green hospital standards in practice through the example of Başakşehir Çam and Sakura City Hospital, one of the largest health complexes in Turkey, is important for the management of sustainable health structures.

Research Questions:

1. Which criteria does Başakşehir Çam and Sakura City Hospital meet within the LEED Gold certification categories, and how many points has it earned?

2. What are the effects of the integrated application of green project management processes on the efficiency and sustainability of the hospital project?

3. How do integrated project management processes in LEED Gold-certified green hospital projects affect the project's success timeline and quality?

Literature Review:

Green building practices increase energy efficiency and reduce environmental impacts by developing environmentally friendly buildings. In Turkey, the application of this concept to hospitals is relatively new and needs a detailed review in the literature. Existing studies emphasize the features of green hospitals such as energy efficiency, waste management and the use of environmentally friendly materials (Terekli et al., 2013; Çilhoroz and Işık, 2019). However, there is a lack of comprehensive studies on the project management processes of green hospitals in Turkey. This study aims to fill this gap and reveal sector-specific green project management strategies.

Methodology:

In the study, case study technique, one of the qualitative research methods, was used. The LEED Gold-certified Başakşehir Çam and Sakura City Hospital in Istanbul was selected as a case study. The research data were collected through face-to-face interviews, e-mail communication and video conferencing methods with the project managers and managers of the hospital. The data were evaluated by thematic analysis method.

Findings:

As a result of the examinations, it was observed that integrated green project management systems were effectively implemented in Başakşehir Çam and Sakura City Hospital. In LEED certification processes, 24 points were obtained from the energy category, reaching approximately 40% of the total points. Thanks to the integration of the trigeneration system and renewable energy sources, energy demand from the central grid was minimized. In addition, paper waste was reduced through the use of digital management systems, and the

project was completed 10 months earlier with increased coordination, enabling the hospital to open for service earlier.

Discussion:

The results show that the integrated implementation of green project management processes shortens project delivery times and improves operational efficiency. Emphasizing teamwork and adopting a shared responsibility approach ensured effective risk management. In addition, the use of sustainable materials and energy efficiency practices were effective in reducing the hospital's environmental footprint. The findings are in line with similar studies in the literature and prove the applicability of the green hospital concept in Turkey.

Conclusion:

The case of Başakşehir Çam and Sakura City Hospital demonstrated that the implementation of integrated green project management processes provides significant gains in terms of project management efficiency and sustainability. This study provides a concrete example for the development of green hospitals in Turkey and can serve as a reference for future studies. It is recommended that incentives and training activities should be increased for the dissemination of green hospital projects. It is also recommended that future studies should be conducted with larger samples and different certification systems should be compared.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research / Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 30.12.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 28.08.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Güzel, İ. H. (2025). Sustainable Development in Türkiye: An Examination Through Policy Documents, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3890-3912.
https://doi.org/10.35674/kent.1610174

Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma: Politika Belgeleri Üzerinden İncelenmesi

Sustainable Development in Türkiye: An Examination Through Policy Documents.

İbrahim Halil GÜZEL[1]

Öz

Kalkınma konusu, sadece ekonomik alanda yaşanan gelişmeleri kapsamamaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal alanlarda yaşanan gelişmeler de kalkınmanın konusunu oluşturmaktadır. Günümüzde kalkınma kavramı artık tek başına kullanılmamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüzde öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmada, ekonomik, sosyal, siyasal alan ve bu alanlara ek olarak çevre faktörü de önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını göz önünde tutarak kaynakların planlı, verimli kullanımını içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma sadece ülkelerin tek başlarına uyguladıkları, önlem aldıkları bir model değildir. Özellikle 1970'lerden itibaren küresel ölçekte önem kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye açısından da önemli bir kavramdır. Bu çalışmanın temel amacı, sürdürülebilirlik kavramının, politika belgeleri üzerinden incelemesidir. Bu kapsamda, On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, sürdürülebilir kalkınma özelinde analiz edilmektedir. Uzun dönemli bir planda (On İkinci Kalkınma Planı) ve kısa süreli bir planda (2025 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı), sürdürülebilir kalkınma konusu irdelenmektedir. İncelenen politika belgelerinde, kent, üretim, ekonomi, istihdam, enerji, çevre, iklim gibi farklı alanlarda belirlenen politikaların, sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu olmasına önem verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Politika Belgeleri, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Kalkınma Planı

ABSTRACT

Development does not only cover developments in the economic field. Developments in economic, cultural, social and political fields also constitute the subject of development. Today, the concept of development is no longer used alone. The concept of sustainable development stands out today. In addition to the economic, social and political spheres, the environmental factor also plays an important role in sustainable development. Sustainable development involves the planned and efficient use of resources while meeting the needs of today, taking into account the needs of future generations. Sustainable development is not just a model that countries implement and take measures on their own. It is a concept that has gained importance on a global scale especially since the 1970s. Sustainable development is an important concept for Turkey as well as in the international arena. In this study, the concept of sustainability is analyzed through policy documents. In a long-term plan and a short-term plan, the issue of sustainable development is addressed. In this context, the Twelfth Development Plan and the Presidential Annual Program for 2025 are analyzed in terms of sustainable development. In the analyzed documents, it is seen that the policies determined in different fields such as production, economy, employment, energy, environment and climate are in line with sustainable development aims.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Policy Documents, Sustainable Development Goals, Development Plan

[1] **Corresponding Author:** Doç. Dr, Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ibrahimguzel44@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2671-7635

GİRİŞ

Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan üretimin hızlı artması ve devletlerin aşırı büyüme istekleri sonraki yıllarda önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayileşme sonrasında yaşanan gelişmeler, ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel yönden tartışılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları, gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması gibi ekonomik sorunların yanında, çevresel sorunlar da dünya gündemine gelmeye başlamıştır. Kaynakların yoğun kullanılmaya başlanması ve ülkelerin doğayı, çevreyi, gelecek kuşakları dikkate almadan yaptıkları üretim, çevre üzerindeki tahribatı artırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, kalkınma kavramının yeniden ele alınmasını sağlamıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra kalkınmanın sadece ekonomik büyüme ile gerçekleşemeyeceği anlaşılmıştır. Bu durum doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirliğin önemini ortaya koymuştur. Özellikle çevre sorunları artık sadece ülkelerin tek başlarına çözemeyecekleri bu nedenle birlikte hareket etmeleri gereken bir boyut kazanmaya başlamıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma kavramının politika belgeleri özelinde incelenmesidir. Ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmelerinde, politika belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma kapsamında bu belgeler içerisinden On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelenmektedir. Kalkınma planları, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel alanlarda uzun dönemde gerçekleştireceği hedefleri ortaya koyan, amaçları belirleyen önemli belgelerdir. Cumhurbaşkanlığı yıllık programları da benzer şekilde, ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel birçok alanda kısa dönemde, yıllık hedefler koyan belgelerdir. Ülkenin hedeflerinin, amaçlarının belirlenmesinde, sürdürülebilir kalkınmanın kendisine yer bulup bulamadığı, sürdürülebilir kalkınmanın hangi boyutlarının ve amaçlarının bu belgelerde yer aldığı çalışma kapsamında irdelenmektedir. Öncelikle sürdürülebilirlik kavramı ve gelişimi ele alınmaktadır. Sonrasında sürdürülebilirliğin boyutları ve Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma hakkında bilgi verilmektedir. Son olarak da politika belgeleri, sürdürülebilir kalkınma bağlamında analiz edilmektedir.

1. Literatür Taraması

1.1 Sürdürülebilir Kalkınma ve Amaçları

Sürdürülebilirlik, sürekliliği ifade eden bir süreçtir. Bu süreç, sosyal ve ekolojik sistemleri içeren dinamik bir süreçtir. Bundan dolayı sürdürülebilirlik, ekolojik sistemlerinin kapasitesinin korunması, sosyal sistemlerin kapasitesinin desteklenmesi ve artırılması anlamına gelmektedir (Sakalasooriya, 2021, s.396). Sürdürülebilirlik, kaynakların ve sorumlulukların adaletli bir şekilde paylaşılmasıyla yakından ilişkilidir. Sürdürülebilirlik çalışmalarının uzun vadeli ve meşru olabilmesi için adalet ilkesine önem verilerek politikaların adil ve eşitlikçi olarak algılanması önem taşımaktadır (Tekdoğan, 2025, s.33). Sürdürülebilirlik, sadece değişmez bir denge durumunu yansıtan bir kavram değildir, bir değişim sürecini anlatmaktadır. Bu değişim sürecinin içerisinde, yatırımların yönü, teknolojik gelişmelerin doğrultusu, kurumsal değişimler arasındaki ilişkiler bugünün ve yarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurulması yer almaktadır (Keleş, 2014, s.247). Sürdürülebilirlik terimi geniş bir kullanım alanına ve çeşitliliğe sahiptir. Sürdürülebilirlik, insan ırkının uzun vadeli geleceği üzerine derinlemesine düşünmenin bir sonucu olarak yeni kavramlar geliştiren kişiler tarafından hassasiyetle kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik, verimlilik ve benzeri konularda uzun süredir devam etmekte olan çok faydalı çalışmaların isimlendirilmesine etki etmektedir. Bu kavram, uzun süre devam edebilecek ya da edemeyecek faaliyetlere olumlu bir ışık tutmaya çalışmak amacıyla kullanılabilmektedir (Bartlett, 1994, s.7). Sürdürülebilirlik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için Parris ve Kates farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı iki başlıkta sınıflandırarak açıklamaktadırlar. İlk başlıkta, "Sürdürülebilecek Olan Nedir?" İkinci başlıkta, "Geliştirilecek Olan Nedir?" sorularına yanıt aramaktadırlar. İlk soru kendi için üç alt başlığa ayrılmaktadır. Doğa (gezegen, biyolojik çeşitlilik, ekosistemler), yaşam desteği (ekosistem destekleri, çevre, kaynaklar), topluluk (kültürler, yerler,

gruplar). Geliştirilecek olanlar ise, insan (bebeklerin hayatta kalması, hayat beklentisi, eğitim, eşitlik, fırsat eşitliği), ekonomi (refah, verimli sektörler, tüketim), toplum (kurumlar, beşeri sermaye, bölge, devletler) olarak belirtilmektedir (Parris ve Kates, 2003, s.2-3).

Kalkınma kavramının sosyal boyutuna yapılan vurgu, bazı konularda farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Sanayileşme, tarımda verimlilik özellikle 1970'lerden sonra temel ihtiyaçlara odaklanılması gerektiği savunulmuştur. Eğitim, beslenme, sağlık, istihdam ve yoksulluk kalkınmanın önemli bileşenleridir (Harris, 2000, s.3). Sürdürülebilirlik kavramını tanımlamanın zorluğu aslında kalkınmanın ne anlama geldiği ve uygulamada neleri gerektirdiği sorularından kaynaklanmaktadır. Bugün kalkınma, gelecek nesilleri, doğal sermayeyi, insan yaratıcılığını, teknolojiyi kapsamaktadır. Ancak burada gelecek nesiller derken gelecekteki nüfusun büyüklüğü, niteliği hakkında ne kadar bilgi sahibiyiz veya geleceğin ihtiyaçları hakkında neler biliyoruz? Sürdürülebilirliğin anlamı üzerinden yapılan tartışmalarda kalkınma, şimdiki nesille gelecek nesillerin çıkarları arasındaki çatışma, yoksul ile zengin arasında, yerel ile küresel arasında, insan ihtiyaçları ile doğa arasındaki çatışmaları içermektedir. Aslında bu çatışmalar da sürdürülebilir kalkınmanın küresel zorluklarının çerçevesini çizmektedir (Elliot, 2013, s.19-20).

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan birisi 1987 yılında Birleşmiş Milletler'in Brundtland Raporunda yer alan bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılamalarının göz önünde bulunduracak bir kalkınma şeklindedir. Farklı bir tanımlama 1989 yılında yayınlanan Dünya Bankası Raporu'nda yer almaktadır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, nesiller arasındaki eşitliği sağlamada bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma, kişi başına azalmayan bir fayda olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımlama Dünya Vahşi Yaşam Fonu tarafından 1991 yılında yapılmıştır. Buradaki tanımlama, destekleyici ekosistemlerin dünya nüfusunu taşıma kapasitesi ile ilişkilendirerek yaşam kalitesinin artırılması şeklinde yapılmıştır (Mawhinney, 2002, s.3-4). Sürdürülebilir kalkınma, günümüzde sadece ekonomi alanında kullanılmamaktadır. Sosyoloji, kamu yönetimi, maliye, uluslararası ilişkiler, mühendislik ve çevre alanlarını içeren oldukça geniş bir alanı kapsayan bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma önceleri sadece ekonomik kalkınma ve doğanın korunması konusundaki çelişkilere odaklanırken sonraki dönemlerde sosyal boyutlar da öne çıkmaya başlamıştır. Sosyal eşitsizliklere çözüm bulunmadan, sürdürülebilir kalkınmanın olamayacağı anlaşılmıştır (Plessis, 1999, s.379). Sürdürülebilir kalkınmaya giden yol karmaşık ve zorluklarla doludur. Ortak çaba ve yenilikçi düşünce, ekonomik büyümeyle çevrenin korunması arasında uyumlu bir dengenin sağlanmasını sağlayacaktır (Adanma ve Ogunbiyi, 2024, s.956).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının, tanımı, amaçları ve hedeflerinin belirlenmesinde uluslararası kuruluşlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşların başında Birleşmiş Milletler gelmektedir. Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili temel belgeler ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler, kavramın farkı boyutlarını göz önünde tutarak küresel düzeyde bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler 17 adet sürdürülebilirlik amacı belirlemiştir.

Tablo 1. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilirlik Amaçları

SA1	Yoksulluğa Son
SA2	Açlığa Son
SA3	Sağlık ve Kaliteli Yaşam
SA4	Nitelikli Eğitim
SA5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
SA6	Temiz Su ve Sanitasyon
SA7	Erişilebilir ve Temiz Enerji

SA8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
SA9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
SA10	Eşitsizliklerin Azaltılması
SA11	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
SA12	Sorumlu Üretim ve Tüketim
SA13	İklim Eylemi
SA14	Sudaki Yaşam
SA15	Karasal Yaşam
SA16	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
SA17	Amaçlar İçin Ortaklıklar

Kaynak: UN, 2024

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), kalkınmayı ilerletmeyi ve daha elverişli bir gelecek yaratmayı amaçlayan önemli bir dünya çapında girişimdir (Sorooshian, 2024, s.1). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirmek için hedefler ve bu hedefleri takip edebilmek için göstergeler bulunmaktadır. 2030 yılına kadar tamamlanması planlanan hedefler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Yoksulları ve zayıf koşullara sahip insanları korumaya odaklanarak, afetlerin neden olduğu ölümleri azaltmak.
- Tüm insanların özellikle de zayıf durumdaki insanların, kadın, yaşlı, çocuk ve engellilerin ihtiyaçlarına özel önem verilmesi.
- Gecekondu alanlarının iyileştirilerek, bütün insanlar için yeterli ve güvenli konut ihtiyacının karşılanması.
- Bütün ülkelerin sürdürülebilir bir kentleşme için kapsayıcı, katılımcı ve bütünleşik bir yerleşim planının hazırlanması.
- Kültürel ve doğal mirasa sahip çıkarak korunması için yapılan çalışmaların artırılmasını sağlamak.
- Belediyeler hava kalitesine ve atık yönetimine özel önem vererek kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmalarını sağlamak.
- Bölgesel ve ulusal kalkınma planlarının geliştirilerek kent ve kırsal bölgeler arasındaki ekonomik, çevresel ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesini sağlamak.
- Özellikle dezavantajlı grupların, kadınların, çocukların, engellilerin güvenli ve ulaşılabilir yeşil ve kamusal alanlara erişiminin kolaylaştırılması.
- Az gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir ve dayanıklı binalarının inşası için teknik ve finansal yardımların yapılması (United Nations, 2024).

1.2 Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sadece iktisadi alanda gerçekleşen ilerlemeyle sürdürülebilir kalkınma sağlanamaz. Sürdürülebilir bir kalkınmanın olabilmesi için üç önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar "ekonomik", "sosyal", "çevresel" unsurlardır.

Ekonomik boyut sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsurudur. Toplumsal ve bireysel ihtiyaçların etkin ve verimli bir biçimde karşılanmasıdır. Ekonomik koşullar belirlenirken, bireysel koşullar teşvik edilerek, bugünü ve gelecek nesilleri de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmada ekonomik başarı, toplumun ekonomik kapasitesinin, insan kaynaklarının ve üretimin sürdürülebilir olmasıyla yakından ilgilidir. Ayrıca bu kaynaklardaki artış sadece nicel değil nitel olarak da sağlanmalıdır. Üretimden kaynaklanan ortaya çıkan çevre risklerinin azaltılması ve kaynakların verimli hale getirilmesi önem taşımaktadır (Mengi ve Algan, 2003, s. 9-10). Sosyal olarak sürdürülebilir bir yapı, paylaşımda eşitliği, yeterli sağlık ve eğitim başta olmak üzere sosyal hizmetlerin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliği, siyasi olarak hesap verebilirlik ve katılımı içermektedir (Harris, 2000, s.6). Sosyal sürdürülebilirlik topluluklar için olumlu şartlar ve bu şartlara ulaşabilmek için izlenmesi gereken süreci açıklamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik, kilit hizmetlere ulaşım kolaylığını, kuşaklar arasındaki eşitliği, farklı kültürleri önemseyen ilişkiler sistemini, vatandaşların siyasal katılımını, topluluk olma hissini, toplumun imkanlar dahilinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek mekanizmaları içermektedir (Morelli, 2011, s.3).

Sürdürülebilir kalkınmanın temel kurallarından biri doğal yaşamın güvence altına alınması çevresel zararların ortadan kaldırılarak doğanın kendi dinamiği içerisinde korunmasıdır. Kaynak tüketiminin denetlenmesi, çevresel sorumluluğunun önemli bir koşuludur. Çevresel sorumlulukta doğal çevrenin korunması kadar kültürel çevrenin korunmasına da önem verilmelidir (Mengi ve Algan, 2003, s. 10-11). Çevresel boyut, dünyanın sahip olduğu kaynakların (hava, su) insan faaliyetleri sonucu aşındırılmasıyla ilgilidir. Çünkü ekosistemlerinin kapasitelerinin sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Aşırı tüketim, nüfus artışı, doğal kaynakların tükenmesi ve kirliliğin artması çevreyi tehdit etmektedir. Bazı insan faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Bu duruma ozon tabakasının incelmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, atık yönetimi, orman alanlarının azalmasını örnek olarak gösterebiliriz. Doğal çevrenin karşılaştığı bu tehlikeler, gelecekte insan yaşamı için hava, yiyecek, su gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını tehlikeye sokacaktır (Bansal, 2005, s.198). Sürdürülebilir kalkınma çalışmaları kapsamında çevresel eylemin içinde bütün kentleri kapsayan beş temel kategori bulunmaktadır;

- Kentsel nüfusun bulaşıcı hastalıklara karşı korunması ve bu kapsamda alınması gereken önlemler,
- Ev ve işyerlerinde kimyasal ve fiziksel tehlikelerin azaltılması,
- Kaliteli bir kentsel çevreye ulaşabilmek için kişi başına düşen açık alanların (yeşil alan, parkurlar, spor alanları, geniş meydanlar) çocuk oyun alanlarının artırılması ve doğal, kültürel mirasın korunması,
- Çevresel atık maliyetlerinin en aza indirilmesi,
- Kaynak kullanımında "sürdürülebilir tüketimi" dikkate alarak mal ve hizmetlerin yeniden tüketilmesinin sağlanması (Satterthwaite, 1997, s.1670).

Sürdürülebilirliğin bu üç unsuru birçok potansiyel zorluğu beraberinde getirmektedir. Hedeflerin çok boyutlu olması ve hedeflerin nasıl dengeleneceği, başarı ya da başarısızlığın nasıl değerlendirileceği konusu önem taşımaktadır. Yeterli gıda ve su kaynaklarının sağlanması, arazi kullanımında bazı soruların cevaplanmasını gerektirmektedir. Biyoçeşitliliğin azalıp azalmayacağı, kirletici olmayan enerji kaynaklarının daha pahalı olması, bu durumun yoksulların üzerindeki yükü daha fazla artırıp artırmayacağı sorularına cevap aranmaktadır (Harris, 2000, s.6). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, sürdürülebilirlik eksenine yönetişimin de eklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma düşüncesi aslında, ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal eşitlik arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlayan küresel bir özellik taşımaktadır (Jacob, 2024).

1.3 Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma anlayışında çevre konusu önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle çevrenin korunmasına yönelik politikalar, düzenlemeler sürdürülebilir kalkınmanın gelişiminde bakılması gereken belgeler arasında yer almaktadır. 1963 yılından itibaren Türkiye'de kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1963-1967 ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında çevre konusunda özel bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Ancak 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk defa çevre sorunları ele alınmıştır (Egeli, 1996, s. 89). Ayrıca 1978 yılında Çevre Müsteşarlığının kurulması, çevre konusunu artık devlet teşkilatlanmasında kurumsal olarak ele alınmaya başlanması açısından önemli bir gelişmedir.

Sonrasında çevre konusunun 1982 Anayasasında yer alması konuya verilen önemin bir göstergesidir. Anayasanın 56. maddesinde çevrenin korunmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." (1982 Anayasası, m.56). Ayrıca 1982 Anayasasının 169.maddesi ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik hükümler getirmektedir. "Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez... Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz" (1982 Anayasası, m.169). Ormanların korunmasına anayasada yer verilmesi, ormanla ilgili suçların genel ve özel af kapsamında olmayacağının belirlenmesi, sürdürülebilir bir çevre için oldukça önemli bir düzenlemedir. 1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunmasının amacını ve ilkelerini ortaya koymaktadır. Kanunda belirtilen temel ilkeler aslında sürdürülebilir bir kalkınmada çevrenin önemini ortaya koymaktadır. Kanun birinci maddesi "Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır" (2872 Sayılı Çevre Kanunu, m.1) diyerek sürdürülebilirliği esas almaktadır. Ayrıca ilkeler kısmında, çevrenin korunması ve gerekli tedbirlerin alınmasında kamu kurumlarının hem de sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yapmalarının önemi vurgulanmaktadır. Çevre politikalarının belirlenmesinde katılımcılığın önemi belirtilerek, bakanlığın, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek odalarının katılımının sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Yerel Gündem 21 uygulamaları sürdürülebilir kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler Rio Zirvesi ile başlamıştır. 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen Habitat II Konferansı ile Yerel Gündem 21 Türkiye'de gündeme gelmeye başlamıştır. 1997 yılında "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" projesi ile uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin uyguladığı Yerel Gündem 21 Projesi, 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında küresel olarak en başarılı uygulamalar arasında yerini almıştır (Emrealp, 2005).

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi kapsamında çalışma konusuyla ilgili bilgileri içeren kaynaklar ayrıntılı olarak incelenmekte elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizine tabi tutularak birbiriyle ilişkili olan kategorilere, kavramlara ulaşılmaktadır. Bu kategori ve kavramlardan hareketle çalışma ile ilgili sonuçlara ulaşılmaktadır (Baltacı, 2019). Konuyla ilgili farklı bilgilerin taranarak bu işlemin sonucunda bir bütün haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma öncelikle birincil kaynaklardan ve kurumların dokümanlarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi tekniğinden faydalanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi ile araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren dokümanların

analizi yapılmaktadır. Birincil kaynaklardan ve dokümanlardan sağlanan veriler tasnif edilerek çalışma için belirli başlıklar altında kategorilere ayrılmıştır. Böylece veriler arasındaki ilişkilere ve bağlantılara dikkat çekilerek sistemli bir bütün ortaya konulmuştur (Şimşek ve Yıldırım, 2018).

Kalkınma planları, ekonomi, eğitim, sağlık, ulaşım, turizm, kültür, tarım, enerji, çevre gibi birçok konuda gelişmeyi ve kalkınmayı sağlayacak politikaları belirlemektedir. Belirlenen hedefler politikalar kamu kurumları açısından uygulanması önem taşımaktadır. Özel sektör açısından da yol gösterici olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet programları, kalkınma planlarının uygulanma araçlarıdır. Her iki politika belgesinin taşıdığı önem nedeniyle öncelikle kalkınma planı sürdürülebilirlik özelinde değerlendirildi sonra Cumhurbaşkanlığı yıllık programı incelendi.

3. Bulgular

3.1 On İkinci Kalkınma Planında Sürdürülebilir Kalkınma

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda 31.10.2023 tarihinde kabul edilmiştir. Plan iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel gelişmeler ve eğilimler ile Türkiye'de ekonomik ve sosyal gelişmeler hakkında bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, planın temel amaç ve ilkeleri ile planın hedeflerine ve politikalarına yer verilmektedir. On İkinci Kalkınma Planının vizyonu; "Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye" olarak belirlenmiştir. Vizyondaki ifadeler incelendiğinde, sürdürülebilirlik için önemli olan çevreye duyarlılık, afetlere dayanıklı, gelirin adil paylaşılmasına yer verildiği görülmektedir (12. BYKP, 2023, s.51). Planın hedef ve politikaları beş başlıkta toplanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bu beş başlık altında incelenmektedir.

3.1.1 İstikrarlı Büyüme, Güçlü Ekonomi

On İkinci Kalkınma Planı döneminde, mevcut kaynakların etkili kullanılarak büyümenin sağlanması hedeflenmektedir. Artan refahın adil paylaşımı ve iklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiye maliyetini azaltacak uygulamalara yer verileceği belirtilmektedir.

"... İstikrarlı bir büyüme ile artan refahın adil paylaşımı hedeflenmiştir... İklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiye maliyetlerini en aza indirecek ve dijital dönüşümle birlikte yeşil dönüşümün getirdiği fırsatlardan azami düzeyde faydalanılmasını sağlayacak düzenlemeler... Enerji ve madencilik sektöründe doğal kaynaklardan azami ölçüde faydalanılmasını sağlayacak yatırımlar, yeşil dönüşüm de dikkate alınarak…" (12. BYKP, 2023, s.53-54).

Makroekonomik politikalarda, öncelikle enerji, ulaştırma, sanayi ve tarım alanlarında sürdürülebilir ve düşük emisyonlu üretim teknikleriyle çevre dostu politikalara yer verilmektedir. Benzer şekilde enerji ve madencilik alanlarında da yeşil dönüşüm önemli bir yer tutmaktadır. Yerel yönetimlerde yönetişim süreçlerinin uygulanması ve insan kaynağının niteliğinin artırılması hedeflenmektedir.

"Sürdürülebilir üretim ve tüketim davranışlarının kazandırılmasına yönelik eğitimler müfredata ve kamu kurumları ile özel sektör bünyesindeki programlara dâhil edilecektir... Devlet yardımları yeşil dönüşümün finansmanını kolaylaştıracak şekilde bütüncül bir yaklaşımla..." (12. BYKP, 2023, s.51-63).

Enerji tüketiminde verimliği artıracak, çevre kirliliği ve iklim değişikliği ile mücadeleyi artıracak politikalara yer verilecektir. Gelir dağılımında eşitliği sağlayacak vergi sisteminin oluşturulmasına planda yer verilmektedir. Düşük gelirli esnaf, çiftçi, mevsimlik çalışanlar ile yaşlılara yönelik özel sigortaların devreye alınması hedeflenmektedir.

3.1.2 Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim

Küresel gelişmeler de dikkate alınarak, üretim süreçlerinde yüksek katma değer sağlayacak, yeşil dönüşüm odaklı politikalar önem taşımaktadır. Türkiye'nin değişen koşullara uyum sağlayarak yeşil dönüşümü ve dijitalleşmeyi odak noktasına alan nitelikli insan kaynağını, katma değerli üretimin artırılacağı belirtilmektedir.

"Sürdürülebilir ve güçlü bir büyüme dinamiğinin yeşil ve dijital dönüşümle uyumlu bir şekilde tesis edilmesi... İmalat sanayii, verimlilik artışındaki kritik rolü nedeniyle ülkelerin kalkınmasında ve sürdürülebilir büyümesinde büyük önem arz etmekte... İmalat sanayiinde yeşil dönüşüm desteklenecek, döngüsel ve sürdürülebilir üretim uygulamalarının artırılması sağlanacaktır… Sürdürülebilir üretim ve yeşil dönüşüm teknolojilerinin benimsenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Ar-Ge faaliyetleri…" (12. BYKP, 2023, s.81-82).

Bu başlıkta özellikle yeşil dönüşüme vurgu yapılarak, temiz enerjinin kullanımının ve üretiminin teşvik edileceği belirtilmektedir. İşletmelerin, sanayilerin, enerji verimliliğini uygulamaya yönelik desteklerin artırılması hedeflenmektedir. Sanayide yeşil dönüşümü gerçekleştirmek için kamu ve özel sektörün kurumsal kapasitelerinin geliştirileceği belirtilmektedir. Rekabetçi ve sürdürülebilir ürünlerin üretilmesi, yatırımların yeşil ve dijital dönüşümle entegre olacak şekilde yapılması amaçlanmaktadır.

"Elektrikli otobüslerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır... Kirletici vasfı yüksek olan eski araçların trafikten çekilip yerine çevre dostu ve güvenli araçlara geçilmesine... Ar-Ge çalışmaları desteklenecek, güvenliği artıran ve çevresel olumsuzlukları azaltan projelere öncelik verilecektir" (12. BYKP 2023, s.94-96).

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen tarım ve gıda konusunda sürdürülebilir bir kalkınmaya yönelik politika ve tedbirlere yer verilmektedir. Planda, tarım arazilerinin korunmasının, sürdürülebilir kullanımının sağlanmasının gerektiği belirtilmektedir.

"Tarım arazilerinde toprağın organik madde içeriğinin artırılması ile toprak erozyonu ve kirliliğinin önlenmesine yönelik uygulamalar desteklenecektir... Su ürünleri üretiminde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla denetimler etkinleştirilecek… Çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında tarım sektöründe sera gazı salınımının azaltılması için çevre dostu tarımsal uygulamalar desteklenerek yaygınlaştırılacaktır…" (12. BYKP, s.99-101).

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen enerji konusunda sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlayacak, yenilenebilir enerji kullanımını artıracak ve 2053 yılında net sıfır emisyon hedefine ulaşılacak politikalara yer verilmektedir.

"*Tüketicinin korunduğu ve sürdürülebilirliği de dikkate alan bir enerji piyasasının sürekliliği gözetilecektir... Binaların enerji dönüşümünün hızlandırılması amacıyla yenilenebilir enerjiyle desteklenen enerji verimli binaların yaygınlaştırılması sağlanacak..."* (12. BYKP, 2023, s.105).

Enerji sektöründe ihtiyaç duyulan, nitelikli personel sayısının artırılmasına yönelik çalışmaların ve Yükseköğretim programlarında, yeni gelişen teknolojilerle uyumu gerçekleştirilerek bu alanlarda lisansüstü eğitim alan personelin istihdamlarının sağlanması hedeflenmektedir.

Kalkınma planında, öncelikli gelişme alanları başlığında yer verilen turizm konusunda, "Sürdürülebilir Turizm Programı" kapsamında turizm alanında yeşil dönüşümü gerçekleştirilecek politikalara öncelik verileceği ifade edilmektedir.

"Turizm sektörünün sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde doğal, tarihi ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olması sağlanacak... Turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde olabilecek olumsuz etkileri su ve atık yönetimi ile enerji verimliliği dikkate alınarak... Turizm sektörünün iklim değişikliğine uyum kapasitesi artırılacaktır…" (12. BYKP, 2023, s.110).

Planda, ekosisteminin korunarak, sürdürülebilir kullanımının sağlayacak politikaların uygulanacağı belirtilmektedir. Turizmin, sosyal ve kültürel yapıya, çevreye karşı neden olabileceği olumsuzlukları azaltmak için ziyaretçilerin, sorumlu turizm anlayışına sahip olmalarına yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir.

"*Turizm yatırımlarının sürdürülebilir bir anlayışla gerçekleştirilmesine yönelik planlama ve arazi tahsis çalışmalarına devam edilecek... Turizmin sürdürülebilirliğini ölçmek için oluşturulan uluslararası istatistiki çerçeveye uygun ölçüm araçları geliştirilecek…"* (12. BYKP, 2023, s.111).

Kalkınma planında, madenciliğe yönelik faaliyetlerin, bütüncül bir yaklaşımla ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu şekilde yürütülecek politikaların geliştirileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyumun ve bilincin sağlanması hedeflenmektedir. Lojistik ve ulaştırma başlığı altında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik politikalar yer almaktadır.

"Deprem riski yüksek bölgeler başta olmak üzere afetlere dirençli bir kentsel planlamanın oluşturulabilmesi... İklim değişikliği ve doğal afetlerin demiryolu ulaşımında yaratacağı etkilerin azaltılması amacıyla altyapı bilgi sistemi geliştirilecektir... Çevre dostu, yeni nesil deniz ve hava araçlarının yaygınlaştırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları teşvik edilecektir" (12. BYKP, 2023, s.137).

Kalkınma planında, inşaat, mühendislik-mimarlık, teknik müşavirlik başlığı altında sürdürülebilirlik ilkelerine yönelik politika ve hedeflere yer verilmektedir. Net sıfır karbon hedefini gerçekleştirebilmek için inşaat sektöründe yeşil dönüşümün sağlanması, düşük karbonlu yapı malzemelerin kullanılması, gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması, binalarda yenilenebilir enerjinin kullanılması hedeflenmektedir.

3.1.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum

Kalkınma planında, "Nitelik İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" özelinde, kapsayıcı bir yaklaşımla, güçlü bir toplum ve aile yapısı, insani değerlere sahip üretken, sağlıklı, kültürlü, kuşakların geleceğe taşınması amaçlanmaktadır.

"Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında tüm bireylerin fırsat eşitliği temelinde nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimi sağlanarak... Sürdürülebilir kalkınmanın bir gereği olarak ekonomik büyümenin oluşturduğu refahın toplumun tüm kesimleriyle adil şekilde paylaşılması ile yoksulluğun azaltılması…" (12. BYKP, 2023, s.137).

Bireyin, hem yaşam kalitelerinin hem de yaşam süresinin artırılması, nesillerin bedenen ve ruhen iyilik halinde olmaları, dijital sağlık teknolojilerinin geliştirilmesi, mali açıdan sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca bölgeler arasındaki farklar göz önünde tutularak sağlık sektörünün beşeri kapasitesi ve fiziki altyapısı, nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

"Ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik toplumsal yapıyı ilgilendiren her alanda aile dostu politikalar kapsayıcı, bütüncül ve katılımcı bir şekilde geliştirilerek uygulanacaktır. Plan döneminde ailede refah ve yaşam kalitesinin en üst düzeye çıkarılması... Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasını hızlandırmak üzere kadınların ve kız çocuklarının dijital ve yeşil dönüşümün gerekliliklerine uygun bilgi ve beceriye kavuşması…" (12. BYKP, 2023, s.151-152).

Bu bölümde yer alan eğitim başlığı altında, bütün bireylerin kapsayıcılık esasına uygun şekilde, iyi bir eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarına eşit olarak erişimlerinin gerektiği belirtilmektedir. Bireylerin yeteneklerinin erken yaşlarda keşfedilmesi, bilim, teknoloji, mesleki kariyer anlamında kabiliyetlerine uygun yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bireylerin ilgi alanları dikkate alınarak, sanat, spor, kültür, dil yetkinliklerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

"Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve okul öncesi eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır... Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır... Kaliteli eğitime erişimde fırsat eşitliği sağlanacaktır... Kız çocuklarının eğitime katılımları, devamlılıkları ve eğitimlerini tamamlamalarını engelleyen faktörler analiz edilerek okul terklerinin önlenmesi…" (12. BYKP, 2023, s.153-154).

Kalkınma planında, bütün öğrencilerde, iklim değişikliği ile mücadele öncelikli olmak üzere sürdürülebilir kalkınma bilincinin kazanılması hedeflenmektedir. Eğitim yerlerinin yeşil dönüşümünün gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Üniversite kampüslerinin, sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüşmesi için alternatif finansman kaynaklarının sağlanması amaçlanmaktadır.

"Engellilere yönelik özel eğitim programlarının istihdam temelinde etkinlikleri artırılacaktır... Kadın istihdamını artırmaya yönelik kurumsal bakım olanaklarının ekonomik ve fiziki erişilebilirliği artırılacaktır… Gençlerin istihdamının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır" (12. BYKP, 2023, s.162).

İstihdam ve çalışma hayatı başlığında, öncelikle dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun bütün kesimlerinin yeterli bir gelire sahip olacağı, iş sağlığı ve güvenliği koşullarına uygun iş imkanlarının sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bireylerin, ruhen ve bedenen, sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri, ihtiyaç duyduklarında, kaliteli, güvenilir ve mali açıdan sürdürülebilir bir sağlık hizmetinin sunulması amaçlanmaktadır.

"Sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesine yönelik sağlıklı beslenme, fiziksel aktivitenin artırılması gibi alışkanlıkların toplumsal tutuma dönüşmesi sağlanacak,.. İklim değişikliğinin sağlık üzerine olan etkisinin belirlenmesi ve azaltılması için kurumsal kapasite güçlendirilerek kurumlar arası işbirliği artırılacaktır" (12. BYKP, 2023, s.164).

Kalkınma planında, aileye yönelik hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak artırılması gerektiği belirtilmektedir. Aileye yönelik verilecek eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin, kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde yapılması amaçlanmaktadır.

"Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi önceliğinin tüm plan, program, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde yer alması sağlanacaktır... Kadınların eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile temsillerinin artırılması için kota ve ilave destekler gibi "geçici özel önlemler" tanımlanarak uygulanacaktır" (12. BYKP, 2023, s.164).

Kadın temsilinin düşük seviyede olduğu mühendislik, teknoloji, gibi alanlarda kadınların istihdamının ve eğitiminin artırılmasına yönelik önlemlerin alınacağı belirtilmektedir. Kahramanmaraş depreminden etkilenen üretici ve girişimci kadınların hayata yeniden katılmalarını sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

"Yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltmak ve fırsat eşitliğini artırmak üzere çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir... Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadele kararlılıkla sürdürülecektir... Çocukların ihtiyacı doğrultusunda kuruluşların ihtisas alanları düzenlenecektir." (12. BYKP, 2023, s.164).

Kalkınma planında, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve yoksullukla mücadele başlığı altında, ihtiyacı olanlara yönelik (psikososyal destek, bakım) sosyal hizmetlere erişimin sağlanması amaçlanmaktadır. Sosyal yardımların etkinliğinin artırılarak, aileyi merkeze alan bir yaklaşımla sosyal dışlanmayı en aza indirmek hedeflenmektedir. Gelir dağılımı başlığı altında, sosyal transferler aracılığı ile fırsat eşitliğinin artırılması, işgücü piyasasındaki ortalama ücret seviyesinin artırılması, refahın toplum içinde adaletli bir şekilde dağıtılması, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele edilmesine yönelik politikaların geliştirileceği ifade edilmektedir.

3.1.4 Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre

Kalkınma planında, iklim değişikliği ile mücadeleye önem verileceği, düşük karbonlu büyümenin esas alınacağı ve 2053 yılında net sıfır emisyon hedefine yönelik adımların atılacağı belirtilmektedir. Kentlerde, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, kültürel ve doğal değerlere önem veren sürdürülebilir gelişimin sağlanması, nitelikli kentsel hizmetlerin sunumu hedeflenmektedir.

"İklim değişikliğiyle ilgili afet tehlikelerine karşı toplumsal dirençlilik artırılarak uyum kapasitesi güçlendirilecektir... Taşkınların etkilerinin asgari seviyeye indirilebilmesi, dere yataklarına yapılan müdahalelerin önlenmesi… İklim değişikliğinden kaynaklanan afet tehlikeleri ve önlemlerine ilişkin kamu kurumlarına yönelik bölgesel düzeyde farklılaştırılmış kılavuzlar hazırlanacaktır" (12. BYKP, 2023, s.202).

Kalkınma planında, erozyon, çölleşme, su ve toprakların korunması konularında eğitimlerin verilmesi ve farkındalığın artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca afet yönetiminde, kadın, yaşlı, engelli ve çocukların farklı ihtiyaçlarını dikkate alınacağı belirtilmektedir. Afet tehlikesi taşıyan bölgelerdeki risk taşıyan yapıların, güvenli ve sağlıklı bir yaşamı sağlayacak biçimde dönüştürülmesine yönelik politikalar geliştirilecektir.

"Kentsel dönüşümün şehir dokusuna, estetiğine ve kimliğine uygun şekilde yerinde dönüşüm anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ile kent aidiyetini ve yerel bağları güçlendirme amacı çerçevesinde farklı müdahale türlerini içeren bütüncül bir bakış açısıyla yürütülmesi sağlanacaktır..." (12. BYKP, 2023, s.205).

Kalkınma planında, şehirleşme başlığı altında, afetlere ve iklim değişikliğine karşı dirençli, herkes için erişilebilir, yüksek yaşam kalitesine sahip, yeşil, sürdürülebilir kentlerin oluşturulması temel amaç olarak belirlenmektedir. Şehirlerde, yeşil şehir vizyonu çerçevesinde, kentin büyüklüğü, nüfus yoğunluğu göz önünde tutularak yeşil alanların artırılması hedeflenmektedir. Konut planlaması ve yönetiminin sürdürülebilir kentsel çevreye uygun olarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması amaçlanmaktadır.

"Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişin sağlanması, sosyal adalet anlayışıyla çevre ile doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi, toplumun çevreye karşı duyarlılığı ve bilincinin artırılması temel amaçtır… İklim risklerine karşı, uluslararası iklim değişikliği müzakereleri, Paris Anlaşması ve Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı çerçevesinde ulusal koşullar gözetilerek sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin güçlendirilmesine yönelik ilgili tüm paydaşlarla işbirliği…" (12. BYKP, 2023, s.210).

Kalkınma planında, çevrenin korunması başlığı altında sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına yönelik hedef ve politikalara yer verilmektedir. Özellikle iklim değişikliği, 2053 yılında sıfır net emisyon, sera gazı emisyonun azaltılması, kaynakların verimli kullanılmasına yönelik politikalar bulunmaktadır. Sürdürülebilir üretim ve tüketime ilişkin iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması, bütün atıkların insan sağlığına ve çevreye olan zararının en aza indirilmesi, deniz kirliliğine sebep olan atıkların kaynağında önlenmesi, çevre dostu ürünlerin rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır.

"Yeşil dönüşüm süreçleri desteklenerek rekabet gücünün korunması... İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve arazi tahribatı üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi... Hava kirliliğinin önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi için hava kalitesi yönetim uygulamaları geliştirilecektir" (12. BYKP, 2023, s.212).

Kalkınma planında, kentsel altyapı başlığı altında, su kaynaklarının etkin yönetimi, iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkileri, atık su arıtma tesislerinin yapımı, su ile ilgili kurum ve kuruluşların

finansmanın iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Sıfır atık uygulamalarının yaygınlaştırılması, "Sıfır Atık Projesi" kapsamında eğitim ve farkındalık faaliyetlerinin artırılması çevrenin korunması kapsamında geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ulaşımda yakıt tüketiminin azaltılmasına yönelik olarak, raylı sistemlerin transit özelliğinin artırılması, yürüme ve bisiklet amaçlı karma kullanım alanları oluşturacak planlamaların teşvik edilmesi sağlanacaktır. Bölgelerin kalkınması sağlanırken, yeşil ve dijital dönüşüme yönelik alt yapı çalışmalarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

3.1.5 Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim

Kalkınma planında, sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, tarafsız ve şeffaf bir yargı sisteminin hakim olduğu, hukuk devleti ile gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Planda, Hukukun üstünlüğü ilkesinin hayata geçirilmesi için, hak ihlallerine karşı etkin mücadele edilmesi, şeffaf, adil, hızlı, güvenilir ve erişebilir bir adalet sistemi kapsamında sürdürüleceği belirtilmektedir.

"Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler güçlendirilecektir... Ayrımcılık ve nefretle mücadele güçlendirilecektir... Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü sivil toplumu geliştirici ve güçlendirici düzenlemeler yapılacaktır..." (12. BYKP, 2023, s.228).

Kalkınma planında, yerel yönetimlere yönelik olarak, engellilerin, kadınların, yaşlıların, gençlerin karar alma süreçlerinde ve temsilde katılımlarının güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin, iklim değişikliği ve afetlerle daha güçlü mücadele etmesi için mali destekler sağlanması hedeflenmektedir.

"Kamu personeline yönelik eğitim ihtiyaç analizleri yapılarak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır... Dijital kamu hizmetlerini tasarlayan, sunan ve alan tarafları bir araya getirecek hizmet tasarım atölyesi kurulacaktır." (12. BYKP, 2023, s.234).

Kalkınma için uluslararası işbirliği kapsamında, uluslararası işbirliklerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, uluslararası kalkınma işbirliği alanında gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, kalkınma işbirliğine yönelik faaliyetlerinin mevcut finansman araçları gözden geçirilerek yeni finansman yöntemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkenin, karşılıklı kalkınma sistemindeki rolünü ve etkinliğini geliştirmek için uluslararası kuruluşların aktif katkı sağlanması hedeflenmektedir.

"SKA'ların etkin ve düzenli izleme ve değerlendirmesine devam edilecek ve uygulamaya ilişkin ilerleme düzeyi takip edilecektir... Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu SKA'ların uygulama sürecini düzenli olarak değerlendirecek ve önerilerde bulunacaktır... SKA'ların yerel düzeyde uygulanmasının desteklenmesi amacıyla SKA'ların uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda yerel yönetimlerle işbirliği yapılacaktır" (12. BYKP, 2023, s.240-241).

Tablo2. Kalkınma Planı Amaçları ile Birleşmiş Milletler(BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları(SKA) Uyumu

BM SKA / On İkinci Kalkınma Planı Amaçları	SA1	SA2	SA3	SA4	SA5	SA6	SA7	SA8	SA9	SA10	SA11	SA12	SA13	SA14	SA15	SA16	SA17
İstikrarlı Büyüme Güçlü Ekonomi	✓		✓	✓				✓	✓	✓			✓				✓

Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim.	✔			✔		✔	✔	✔				✔	✔	✔	✔		✔
Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum.	✔	✔	✔	✔	✔			✔		✔							✔
Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre			✔			✔					✔	✔	✔	✔	✔		✔
Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim				✔						✔						✔	✔

Kaynak. İlgili belgelerden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programında Sürdürülebilir Kalkınma

Hazine ve Maliye Bakanlığı ile 12. BYKP'nca hazırlanan "2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı" 29 Ekim 2024 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Program iki ana bölümden oluşmaktadır. Programın ilk bölümünde, dünya ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirmesi yapıldıktan sonra Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ve hedeflere yer verilmektedir. Programın ikinci bölümünde, programın makroekonomik amacını açıkladıktan sonra, programın hedef ve politikaları bulunmaktadır.

3.2.1 İstikrarlı Büyüme, Güçlü Ekonomi

2025 yılında istikrarlı büyüme ve güçlü ekonomi hedefi kapsamında, enflasyonun kademeli olarak düşürülmesi, istihdam, üretim, yatırım ve ihracatı merkeze alan yapısal reformlara yer verileceği belirtilmektedir. Bu başlık altında sürdürülebilir kalkınma kapsamında gerçekleştirilmesi hedeflenen politikalardan bazılarını şu şekilde sayabiliriz;

- Yeşil dönüşüm odağında gözden geçirilen devlet yardımları, gözden geçirilerek kurumlar arasında işbirlikleri oluşturacak mekanizmalar hayata geçirilecektir.
- Sosyal Konut Projesi olarak ihalesi biten 100 bin konutun inşaat faaliyetleri sürdürülecektir.
- Enerji tüketiminde verimliliği artıran, çevre vergilendirme politikalarına yönelik olarak, iklim değişikliği ve çevre kirliliğiyle mücadeleyi destekleyen uygulamaların devamı sağlanacaktır.
- 2023-2025 Dönemi Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planında bulunan faaliyetlerin, değerlendirme, izleme ve koordinasyon çalışmaları devam edecektir.
- İstihdam ile ilgili teşvikler, destekler ve programlar gözden geçirilerek, özel olarak politika üretilmesi gereken dezavantajlı gruplara yönelik olarak teşvik sistemi artırılarak etkin bir yapıya ulaştırılacaktır (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.2 Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim

2025 yılında, yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim başlığında, imalat sanayi alt başlığında öncelikli sektörler (kimya, elektronik, makine, otomotiv…), öncelikli gelişme alanları (tarım gıda, enerji, savunma sanayii, turizm), sektörel politikalar (kamu yatırımları, bilim, teknoloji ve yenilik,

madencilik, lojistik ulaştırma…) özelinde yapılması planlananlar belirlenmiştir. Bu politikalardan bazıları aşağıdaki gibidir;

- "Türkiye Yeşil Sanayi Projesi" kapsamında bulunan KOBİ'lerin güneş enerjisine yönelik yatırımlara ilişkin projeler desteklenecektir. Organize Sanayi Bölgelerinin yeşil dönüşümüne destek veren güneş enerji sistemi, ileri arıtma, çevre laboratuvarı, biyogaz tesisi, solar enerji aydınlatma gibi yeşil dönüşüm projelerine devam edilecektir.
- Sanayinin yeşil dönüşümünü desteklemeye katkı sağlayacak Yeşil Dönüşüm Destek Programı etkin şekilde uygulanacaktır.
- Yeşil Mutabakat dahilinde, AB mevzuat uyumuna paralel olarak ürün denetim ve gözetimleri sağlanacaktır.
- Hidrojen yakıt hücresi ve bileşen teknolojilerinin geliştirilmesi, mevcutların iyileştirilmesi ve kullanım alanlarının yaygınlaştırılmasına yönelik üç Ar-Ge projesi başlatılacaktır.
- Altı şehirde 2,4 milyon hektar tarım arazisine yönelik detaylı toprak etüdü ve haritalandırılma çalışmalarına devam edilecektir. Üst üste iki yıl işlenmeyen tarım arazilerinin coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Tarımsal atıkların toprağa uygulanarak organik maddeyi artırması için Ar-Ge projeleri yürütülecektir. Nitrat eylem planlarında yer alan hayvansal gübre yönetimine yönelik örnek uygulamalar yürütülecektir.
- Kanundışı su ürünleri avcılığının engellenmesine yönelik 158 bin denetim gerçekleştirilecektir. İç su kaynaklarına 70 milyon yavru balık bırakılması hedeflenmektedir. Tarımsal destekleme bütçesi kapsamında 15 bin küçük ölçekli balıkçı desteklenecektir.
- İklim değişikliği uyum stratejisi hazırlanacaktır. Akdeniz iklim kuşağında yer alan dokuz orman bölge müdürlüğünde orman ekosistemleri kırılganlık analizleri yapılacaktır. İki havzada entegre havza rehabilitasyon etüt çalışmaları tamamlanacaktır.
- 13 erozyon, sel kontrol, ağaçlandırma, çığ kontrol, heyelan ile entegre olacak havza plan ve etüt projesi yapılacaktır. Havza bazlı çölleşmeyle mücadele eylem planları hazırlanacaktır. Türkiye Çölleşme Modeli ve Haritasına yönelik mevcut veriler güncellenecektir. Toprak kaybının azaltılmasına yönelik 40 bin hektar alanda erozyonla mücadele çalışması planlanmaktadır.
- 20 bin hektar alanda "Yangına Dirençli Orman Tesisi" yapılması planlanmaktadır.
- Dokuz şehirde toplamda 190 kamu binasının enerji verimliliğinin sağlanmasına yönelik inşaat ihalelerinin sözleşmeleri imzalanarak, enerji verimliliği uygulamalarına başlanacaktır. Kamu binalarında 2030 yılı için tanımlanan yüzde 30 tasarruf hedefi kapsamında 2.500 binada izleme faaliyeti yürütülecektir. En az 1 adet deniz üstü rüzgâr santrali alanı belirlenmesi planlanmaktadır.
- Hidrojenden yeşil amonyak üretimi ve hidrojenin depolanmasına yönelik ilgili taraflarla proje çağrısı çalışmaları devam edecektir.
- İklim değişikliğinin turizm alanına olan etkilerinin fark edilmesine yönelik olarak seçilen pilot bölgelerde iklim eylem planları hazırlanacaktır.
- "Türkiye Yeşil Sanayi Projesi" kapsamında KOBİ'lerin yeşil dönüşümü gerçekleştirmelerine yönelik, ihtiyaçlarının belirlenmesi için çağrıya çıkılması planlanmaktadır. "Hedef 2053 Net

Sıfır Emisyon: Ar-Ge ve Yenilik Atılımı" kapsamında belirlenen 23 ulusal girişim başlığında teknoloji yol haritası çalışmalarına devam edilecektir.

- "Türkiye Geneli Rehabilite Edilmiş Maden Sahaları ile Madencilik Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Tespiti Projesi" dahilinde yer alan 15 kentin envanterinin çıkarılması hedeflenmektedir.
- 2025 yılında sürdürülebilir havacılık yakıtlarının üretilmesi kapsamında üniversite işbirliklerinin artırılması bu yakıtların Ar-Ge ve üretimine yönelik yol haritası belirlenecektir.
- Binaların yapım, kullanım ve yıkım süreçlerini içeren ulusal düzeyde Yaşam Döngüsü Değerlendirme (YDD) yöntemi altyapısı oluşturulacaktır. 2026 yılından itibaren inşa edilecek yapıların toplam inşaat alanı 10 bin metrekareden fazla yeni kamu binalarının yeşil bina sertifikalı olabilmesi yönünde mevzuat geliştirilecektir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum

2025 yılında, "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile ve Sağlıklı Toplum" başlığı altında, eğitim, istihdam ve çalışma hayatı, kadın, çocuk, aile, sağlık, gençlik, sosyal hizmetler, engelli hizmetleri, yoksullukla mücadele, gelir dağılımı, nüfus ve yaşlanma, uluslararası göç alt başlıklarında politikalar belirlenmiştir. Bu politikalardan bazıları;

- Okul öncesi eğitimin kalite standartları güncellenecektir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için eğitim araçları hazırlanacaktır.
- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik olarak, sıfır atık, iklim değişikliği ve çevre eğitimi programları, tanıtım seminerleri düzenlenecektir.
- "Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi" dahilinde oluşturulan performans değerlendirme ölçütleri göz önünde tutularak sonuç raporu hazırlanacaktır.
- Üniversite kampüslerinin sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüştürülmesine yönelik alternatif finansman yöntemleri üzerinde çalışılacaktır.
- Engelli İş Koçluğu hizmetleri kapsamında, engelli bireylerin istihdama kazandırılması ve sürdürülebilir istihdamlarının sağlanması kapsamında iş ve meslek danışmanlığı faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.
- Gençlerin istihdamını ve kariyer farkındalıklarını artırmak amacıyla sanal istihdam fuarları ile kariyer günleri düzenlenecek ve iş kulübü hizmetleri sunulacaktır.
- Halk sağlığını, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korumak amacıyla eylem planı hazırlanacaktır.
- Eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında üretilen bilgilerin engellilik, cinsiyet, yaş, coğrafi konum, göçmenlik gibi unsurlar bazında geliştirilmesi sağlanacaktır. "Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)" etkin bir şekilde uygulanarak planın izlenmesi sağlanacaktır.
- İstihdamda ve eğitimde yer almayan genç kadınların, toplumsal ve ekonomik hayata katılımlarını sağlayacak, bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar planlanmaktadır. Kız çocuklarının ve kadınların, bilgi ve iletişim alanlarında eşit katılımlarını sağlanması planlanmaktadır.

- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik, özel sektör, yerel yönetimler, merkezi yönetim, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirlikleri geliştirilecektir.
- Çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda kamu kurum kuruluşları, özel sektör ve topluma yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir. Eğitim ve Öğretim İşbirliği Protokolü kapsamında okuryazar olmayan çocukların okuryazar hâle getirilmesi, örgün eğitim dışında kalanların eğitimlerine devam etmeleri sağlanacaktır. Çocuklara siber zorbalık ve bilinçli teknoloji kullanımı konusunda eğitimler verilecektir.
- İl milli eğitim müdürlüklerinin Ar-Ge birimleri tarafından Genç Ar Ge faaliyetleri düzenlenecektir. Gençlerin yeşil ve dijital dönüşümle ilgili bilgi ve beceri düzeyini artırmak amacıyla YTNK TV üzerinden eğitimler sunulacaktır.
- Gençlerin işgücü ve istihdama katılımlarını artırmak üzere İşgücü Uyum Programı ve İŞKUR Gençlik Platformu çalışmalarına devam edilecektir.
- Engelli bireylere yönelik sağlık hizmetleri ile bu hizmeti veren merkezlerin bilinirliğini artırıcı iletişim çalışmaları yapılacaktır. Engelli bireylerin istihdamı kapsamında yayınlanan ikame program sayısı artırılacaktır.
- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi (KKYD) ve AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) programlarında kırsal kesimin gelirinin artırılması, tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsalda istihdamın artırılması sağlanacaktır.
- 10 adet gençlik ve spor tesisinin yapımı sağlanacaktır. Engelli bireylerin özel durum gereksinimlerine göre spor branşlarına yönlendirilmesi çalışmaları yürütülecektir.
- Yaşlılara yönelik olarak gündüz bakım ve aktif yaşam merkezlerinin açılması planlanmaktadır (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.4 Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre

2025 yılı programında, toplumun ve yerleşim alanlarının afetlere karşı daha dirençli hale getirilmesi, afet risklerinin ve zararlarının azaltılmasıyla can ve mal kayıplarının asgari seviyeye indirilmesi, toplumun ve bütün kuruluşların afet farkındalığının artması amaçlanmaktadır. Ayrıca, "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" (SKA) ile uyumlu olarak iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yönelik olarak dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçilmesine yönelik, sosyal adalet anlayışını merkeze alan doğal kaynakların ve çevrenin korunarak yönetilmesi, toplumun çevreye olan duyarlılığı ve bilincinin artırılmasına önem verileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda uygulanması planlanan politikalar aşağıdaki gibidir;

- Marmara Bölgesi Afet Risk Azaltma Planı, yapım süreci başlatılarak bölgenin mevcut tehlike ve risklerinin mekânsal olarak nerelerde ve ne düzeyde olduğuna yönelik durum analizleri yapılacaktır.
- "Kamu Binaları Deprem Dayanımı ve Enerji Verimlilik Projesi" ile kamu binalarının depreme karşı güçlendirilerek ve enerji verimliğinin sağlanmasına devam edilecektir.
- İklim değişikliğinin ve yanlış arazi kullanımının neden olduğu, erozyon, sel, çölleşme, heyelan, çığ zararlarının azaltılması amacıyla yukarı havzalarda rehabilitasyon, çalışmaları yürütülecektir.

- Kentlerin planlamasında, afetlere ve iklim değişikliğine karşı dirençliliğin artırılması kapsamında; yer Bilimsel Etüt Bilgi Sistemi (YERBİS) uygulamasının afet tehlikesi analiz etme kabiliyeti ve kapasitesi geliştirilecektir.
- Yeşil alanların artırılması kapsamında, 85 milyon metrekare alanda millet bahçelerinin yapımına yönelik çalışmalar planlanmaktadır.
- Kentlerde yaşam kalitesinin ölçülmesine ilişkin kentleri izleme sistemi kurulacaktır.
- "Sosyal Konut Projesi" kapsamında 100 bin konutun yapımı hedeflenmektedir. 2025 yılı sonuna kadar deprem bölgesindeki afet konutu inşaatları tamamlanacaktır.
- Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılığı destekler nitelikte kırsal konut tasarımları yapılacaktır.
- İklim mevzuatı hazırlıkları tamamlanacaktır.
- Yedi sektörde "Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Eylem Planı ve Strateji Belgesi" hazırlanacaktır. Sanayide Yeşil Dönüşüm Belgelendirme yazılımı aktif olarak kullanılmaya başlanacaktır.
- Deniz çöpleri yönetimine ilişkin mevzuat gözden geçirilecektir. 2025-2029 yıllarını kapsayan deniz çöpleri il eylem planları hazırlanacaktır. Ulusal Yeşil Taksonominin oluşturulmasına yönelik teknik çalışmalara devam edilecektir. Denizlerin korumasına yönelik olarak, deniz koruma alanı kanunu hazırlanması planlanmaktadır.
- Özel çevre koruma bölgelerinde biyolojik çeşitliliği korumaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Su kaynaklarının etkin yönetimi kapsamında su kanunu çıkarılacaktır. 25 Havza Su Kurulu toplantıları gerçekleştirilecektir. 81 ilde İl Su Kurulu toplantıları gerçekleştirilecektir. Sanayiden kaynaklanan su kirliliğinin kaynağında önlenmesi ve atık suyun yeniden kullanılması kapsamında mevzuat hazırlıkları tamamlanacaktır.
- Su Verimliliği Eylem Planı kapsamında sorumlu kurumlarca gerçekleştirilen çalışmaların takibine devam edilecektir.
- Atıkların kaynakta ayrı toplanmaları için kamu spotu ve eğitim alanında çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim düzeylerinde sıfır atık uygulamaları hayata geçirilecektir.
- Kentlerin sosyo-ekonomik gelişmişliğini ölçmek amacıyla İl SEGE çalışması yürütülecektir.
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması kapsamında, KÖYDES Projesi kapsamında 51 kentin içme suyu, yol, atık su ve tarımsal sulama projelerine yönelik destek devam edecektir. Kırsalda yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak ölçek ve dayanışma ekonomisine önem verilecektir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

3.2.5 Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim

Program kapsamında, hukuk devletinin ve hukukun üstünlüğünün gereği olarak, yargı süreçlerinin, hızlı, etkin ve adil bir şekilde işletilmesi, adalete erişimin kolaylaştırılacağı politikalar amaçlanmaktadır. Demokratik, kapsayıcı, katılımcı, uyum yeteneği ve aktif vatandaşlık bilinci yüksek, hesap verebilir ve işbirliğini sağlayacak bir sivil toplumu yapısının oluşturularak sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının planlama, yapım, izleme ve denetleme süreçlerinde etkin bir rol alması hedeflenmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerin vatandaş memnuniyetini ön planda tutan, hızlı,

kaliteli ve etkin hizmet sunarak, iklim değişikliğine ve afetlere karşı hazırlıklı dirençli kentler oluşturarak, çevrenin korunmasını önem veren, sürdürülebilirliği hedefleyen yapıya kavuşturulması önem taşımaktadır. Bu kapsamda;

- "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna" yapılan başvuruların çevrimiçi alınmasına yönelik yazılım ve entegrasyonu sağlayacak altyapı geliştirilecektir.
- İhtiyaç duyulan alanlarda STK'lara yönelik iki kapasite geliştirme ve rehberlik eğitimi gerçekleştirilecektir.
- STK'ların ekonomik ve sosyal etkinliklerine ilişkin güncel veriler kamu kurum ve kuruluşlarıyla paylaşılacaktır.
- Yerel yönetimlerin faaliyetlerini vatandaşlara standart bir biçimde yerine getirmelerine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- Yerel yönetimler, karar alma süreçlerine kadınların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin görüşleri belirtebilecekleri mekanizmalar oluşturulacaktır.
- Yerel yönetimlerin, altyapı tesislerinin yaparken afet risklerinin dikkate almalarını sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
- Sahipsiz hayvanların rehabilitasyonu için yerel yönetimlerin il bazında birlik oluşturması sağlanarak barınak projelerine verilen destek artırılacaktır.
- İklim değişikliğinden dolayı tarımsal alanda olumsuz etkilenen Batı ve Orta Afrika ülkelerine yönelik olarak tarım alanında sürdürülebilir işbirliklerinin artırılması hedeflenmektedir.
- Kalkınma işbirliği çalışmalarının stratejik bir bakış açısıyla yürütülmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması hedeflenmektedir.
- Küresel kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik işbirlikleri, yeni mekanizmalar dâhil edilerek geliştirilecek ve üçüncü ülkeleri kapsayan ortak proje ve faaliyetler devam edecektir.
- Çevre sorunları ve iklim değişikliğiyle mücadelede ülkemiz görünürlüğünün uluslararası platformlarda artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- İnsani yardım operasyonu yürütülen ülkelere yönelik uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde düzenlenen toplantılara aktif katılım sağlanacaktır.
- Türk dünyasındaki kalkınma işbirliği kuruluşlarının kurumsal kapasitelerini artırmaya yönelik ortak faaliyetler yürütülecektir.
- "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulunun" düzenli olarak toplanması sağlanacaktır. SKA'ların karar alma süreçlerinde daha etkin kullanılması amacıyla SKA haritasının oluşturulması hedeflenmektedir (2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2024).

Tablo3. Cumhurbaşkanlığı 2025 Yıllık Programı Amaçları ile Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Uyumu

BM SKA / CB 2025 Yıllık Program Amaçları	SA1	SA2	SA3	SA4	SA5	SA6	SA7	SA8	SA9	SA10	SA11	SA12	SA13	SA14	SA15	SA16	SA17
İstikrarlı Büyüme Güçlü Ekonomi	✔		✔					✔		✔							
Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim.			✔	✔					✔			✔		✔	✔		✔
Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum.	✔		✔	✔	✔			✔		✔							✔
Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre	✔		✔								✔	✔	✔	✔	✔		
Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim	✔	✔													✔	✔	✔

Kaynak. İlgili belgelerden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada sürdürülebilirlik konusu, politika belgeleri özelinde incelenmiştir. Sürdürülebilirlik konusu yalnızca ülkelerin üzerinde çalıştıkları, politikalar ürettikleri bir konu olmaktan çıkararak, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Konunun uluslararası boyut kazanmasında teknolojinin gelişmesi, çevrenin kirlenmesi, iklim değişikliği, kaynakların dikkatsizce tüketilmesi gibi farklı etkenler rol oynamıştır. Bu nedenle sürdürülebilirlik konusuna yönelik çalışmalarda uluslararası belgeler önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, bizlere gelecek kuşaklara karşı sorumluluk yüklemektedir. Bu yaklaşım, gelecek kuşakların kaynaklarını azaltan bir ekonomik büyümenin kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Özellikle 1970'lerden sonra küresel düzeyde, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili çok sayıda zirve, toplantı yapılarak kararlar alındığı görülmektedir. Kalkınma kavramı tarihsel süreçte ekonomik gelişme anlamında kullanırken, günümüzde çok boyutlu bir yapıya sahip uluslararası işbirliklerini içeren sürdürülebilir kalkınma kavramına dönüşmüştür. Uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen sürdürülebilirlik amaçlarının, ülkeler tarafından yerine getirilmesi beklenmektedir.

Ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yaklaşımlarının, hedeflerinin değerlendirilmesinde politika belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında iki önemli politika belgesi incelenmektedir. Bu belgeler, On İkinci Kalkınma Planı ve 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programıdır. On İkinci Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma özelinde incelendiğinde, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen sürdürülebilirlik amaçları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Kalkınma planının özellikle, "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim", "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" ve

"Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" başlıklarında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedeflere, politikalara yer verilmektedir. Özellikle çevrenin korunması, yoksulluk, istihdam, karasal yaşam, sorumlu üretim ve tüketim, sürdürülebilir şehirler, su kaynakları, temiz ve yenilenebilir enerji, iklim değişikliği ile mücadele başlıkları öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile On İkinci Kalkınma Planının, sürdürülebilir kalkınma konusunda uyum içinde olduğu görülmektedir. Kalkınma planında politika olarak belirlenen konulara yönelik, Cumhurbaşkanlığı yıllık programında 2025 yılına yönelik somut hedefler koyulmaktadır. Özellikle, enerji verimliliği, çevrenin korunması, şehirler arası ve şehir içi ulaşım altyapısının geliştirilmesi, dezavantajlı gruplara yönelik uygulanacak politikalar, sudaki yaşam, karasal yaşam, yoksullukla mücadele konularında 2025 yılına dair hedefler yer almaktadır. 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da benzer şekilde, "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim", "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" ve "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" başlıklarında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedefler yer almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma ile gelecek nesilleri dikkate alan ortak hedefler belirlenmekte, toplumun genel ihtiyaçlarını göz önünde tutan daha iyi bir yaşam amaçlanmaktadır. Sadece bugünün ihtiyaçlarına odaklanan ve geleceği düşünmeyen, çevre ile ekonomik gelişme arasında düzgün bir ilişki kurmayan bir büyüme ileride büyük sorunların yaşanmasına neden olabilir. Bu sebeple doğru bir kalkınma yönteminin uygulanması, çevreyi koruyarak ekonomik gelişmenin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda, çevre ile ekonomik ve sosyal yapı bir bütün olarak ele alınmalı günümüzün ve gelecek nesillerin kalkınmasının sağlanacak bir sistem oluşturulmalıdır. İncelenen her iki politika belgesinde de bu sorunlar dikkate alınarak, ekonomik büyümenin, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada iki politika belgesi sürdürülebilirlik özelinde incelendi. Kalkınma planında gerek merkezi gerek yerel yönetim birimlerine sürdürülebilir bir kalkınma için görevler verildiği görülmektedir. Bakanlıkların, belediyelerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının yerine getirdiği faaliyetlerin, projelerin kalkınma planları ile uyumu, farklı sektörlerde tarımda, enerjide, ulaşımda sürdürülebilirlik hedeflerine ne kadar ulaşıldığı ilerleyen zamanlardaki çalışmalar için önemli konu başlıkları oluşturacaktır.

Çalışma kapsamında incelenen 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile On İkinci Kalkınma Planında, çevre, ulaşım, enerji, istihdam, eğitim, katılımcı yönetim, iklim değişikliği gibi birçok konuda hedefler ve politikalar belirlenmiştir. Belirlenen bu hedeflerin ve politikaların, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasına hizmet etmesi beklenmektedir. Her iki planda belirlenen hedefler sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak hedeflerin belirlenmesi kadar, belirlenen bu hedeflere ulaşılıp ulaşılamadığı, hedeflerden sapmalar, hangi alanlarda sorunlar yaşandığı, bu sorunları aşacak yeni politikaların belirlenmesi, konunun bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Bu nedenle plan ve programların gerek uygulanma aşamasında gerek bitiminde değerlendirme raporlarının hazırlanması ve kamuoyu ile paylaşılması önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma konusu sadece kamu sektörünü ilgilendiren bir alan değildir. Özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının bu konuyu sahiplenmesi, kamu kurumları ile ortak hareket etmeleri, bu alandaki hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: ***Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.***

Finansal Destek: ***Bu çalışmada finansal destek bulunmamaktadır.***

KAYNAKÇA:

Adanma, M. U. ve Ogunbiyi, O. E. (2024). A Comparative Review of Global Environmental Policies for Promoting Sustainable Development and Economic Growth. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 6(5), 954-977.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Bansal, P. (2005). Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development, *Strategic Management Journal,* 26(3), 197-218 https://doi.org/10.1002/smj.441

Bartlett, A. A. (1994). Reflections on Sustainability, Population Growth and The Environment. *Population and Environment*, 16(1), 5-35.

Cumhurbaşkanlığı. (2024, 12 Kasım). 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/2025-yili-cumhurbaskanligi-yillik-programi-resmi-gazetede-yayimlanmistir/

Cumhurbaşkanlığı. (2024, 10 Ekim). On İkinci Kalkınma Planı. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/

Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Çevre Sorunları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.

Elliot, A. J. (2013). *An Introduction to Sustainable Development*. Newyork: Routledge.

Emrealp, S. (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı*. İstanbul: IULA-EMME Yayını.

Harris, M. J. (2000). *Basic Principles Of Sustainable Development*. Global Development and Environment Institute.

Jacob, J. (2024). A Background History of The Sustainable Development Goals. *Sustainable Development*, 1-13, https://doi.org/10.1002/sd.3317.

Keleş, R. (2014). *100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut Ve Gecekondu*. İstanbul: Cem Yayınevi

Mawhinney, M. (2002). Sustainable Development Understanding The Green Debates. Malden: Balckwell Science.

Mengi, A. ve Algan, N. (2003). *Küreselleşme Ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB Ve Türkiye Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition For Environmental Professionals*, Journal of Environmental Sustainability,* 1(1), 1-10. doi: 10.14448/jes.01.0002

Parris, T. ve Kates, R. (2003). Characterizing And Measuring Sustainable Development. *Annual Review of Environment And Resources*, 28(1), 559-586.

Plessis, C. D. (1999). Sustainable Development Demands Dialogue Between Developed and Developing Worlds. *Building Research & Information*, 27(6), 378–389.

Sakalasooriya, N. (2021). Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences,* 9 (3), 396-414.

Satterthwaite, D. (1997). Sustainable Cities or Cities That Contribute to Sustainable Development? *Urban Studies*, 34(10), 1667-1691.

Sorooshian, S. (2024). The Sustainable Development Goals of The United Nations: A Comparative Midterm Research Review. *Journal of Cleaner Production*, 453, 1-14.

Tekdoğan, F. Ö. (2025). Çevresel ve Sosyal Adalet Boyutuyla Sürdürülebilirlik. *TYB Akademi*, 43, 29-49.

United Nations. (2024, 25 Kasım). Sustainable goals, https://sdgs.un.org/goals

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The main purpose of this study is to examine the issue of sustainable development through two important policy documents. These documents are the Twelfth Development Plan and the Presidential Annual Program for 2025.

Research Questions:

How has sustainable development found its way into policy documents? Are the Sustainable Development Goals and policy documents aligned?

Methodology:

In this study, document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. Within the scope of document analysis, the sources containing information on the subject of the study are examined in detail, and the data obtained are subjected to descriptive and content analysis and related categories and concepts are reached. Based on these categories and concepts, conclusions about the study are reached. It is aimed to scan different information on the subject and make it a whole as a result of this process. In this study, primary sources and documents of institutions were utilized. Document analysis technique was used as a data collection technique. The data obtained were evaluated by descriptive analysis method. With the document analysis method, documents containing information about the phenomena intended to be researched are analyzed. The data obtained from primary sources and documents were classified and categorized under certain headings for the study. Thus, a systematic whole was revealed by drawing attention to the relationships and connections between the data.

Results and Conclusions

The rapid increase in production after the Industrial Revolution and the excessive growth aspirations of states brought along important problems in the following years. Industrialization and subsequent developments have started to be discussed and questioned in economic, social, political and environmental terms. In addition to economic problems such as development differences between countries and increasing inequality in income distribution, environmental problems have also started to appear on the world agenda. The intensive use of resources, the production of countries without taking into account nature, the environment and future generations have increased the destruction of the environment. Development plans are important documents that set out the country's long-term goals and objectives in economic, social, cultural and environmental areas. Similarly, presidential annual programs are documents that set short-term, annual targets in many economic, social, cultural and historical areas. This study examines whether sustainable development has a place in the

determination of the country's goals and objectives, and which dimensions and objectives of sustainable development are included in these documents. When the Twelfth Development Plan is analyzed in terms of sustainable development, it is seen that it is in line with the sustainability goals set by the United Nations. In particular, the development plan includes targets and policies for sustainable development under the headings of “Competitive Production with Green and Digital Transformation”, “Qualified People, Strong Family, Healthy Society” and “Disaster Resistant Living Areas, Sustainable Environment”. In particular, the topics of environmental protection, poverty, employment, life on land, responsible production and consumption, sustainable cities, water resources, clean and renewable energy, and combating climate change stand out. Another policy document examined, the Presidential Annual Program for 2025 and the Twelfth Development Plan are in harmony on sustainable development. The presidential annual program sets concrete targets for 2025 for the issues identified as policies in the development plan. In particular, targets for 2025 include energy efficiency, environmental protection, transportation and infrastructure development of cities, policies to be implemented for disadvantaged groups, life in water, life on land, and combating poverty. The 2025 Presidential Annual Program similarly includes targets for sustainable development under the headings of “Competitive Production with Green and Digital Transformation”, “Qualified People, Strong Family, Healthy Society” and “Disaster Resistant Living Spaces, Sustainable Environment”.

With sustainable development, common goals are set that take into account future generations and aim to lead a better life that takes into account the general needs of society. A growth that focuses only on today's needs and does not think about the future and does not establish a proper relationship between the environment and economic development may cause major problems in the future. For this reason, the application of a correct development method will ensure the realization of economic development by protecting the environment. In this context, the environment and the economic and social structure should be considered as a whole, and a system should be created to ensure the development of present and future generations. In both policy documents analyzed, it is aimed to realize economic growth in accordance with the objectives of sustainable development by taking these problems into consideration

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 16.03.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 10.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Akbuğa, F. (2025). Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Kriz İletişimi Stratejisi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3913-3941.
https://doi.org/10.35674/kent.1659061

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Kriz İletişimi Stratejisi

The Crisis Communication Strategy of Ankara Metropolitan Municipality Mayor Mansur Yavaş

Fulya AKBUĞA[1]

öz

Kriz iletişimi, örgütlerin kamuoyundaki güvenilirliğini koruma ve olumsuz durumların etkilerini minimize etme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle kamu yönetimi ve yerel yönetimler gibi kamuya hesap verme sorumluluğu taşıyan kurumlar için kriz anlarında izlenecek iletişim stratejileri, hem örgüt içi hem de kamuoyu nezdinde büyük öneme sahiptir. Bu makale, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın 29 Ekim 2024 tarihinde Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla düzenlenen konserin bütçesi üzerine başlayan tartışmalar karşısında uyguladığı kriz iletişimi stratejilerini, düzenlediği basın toplantısında yaptığı konuşma bağlamında incelemektedir. Kriz, öngörülemeyen ve acil yanıt gerektiren durumları ifade ederken kriz iletişimi ise bu süreçte kamuoyuna doğru ve tutarlı bilgiler sunarak krizin etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmada; bir etkinliğin, basın açıklamaları ve sosyal medya paylaşımları ile krize dönüşme süreci kronolojik olarak incelenmekte ve masaya yatırılmaktadır. Yavaş'ın, düzenlediği basın toplantısında izlediği iletişim stratejileri; Coombs'un Durumsal Kriz İletişim Kuramı, Fearn-Banks'in Kriz İletişimi Yönetimi Modeli ve Benoit'nın İmaj Restorasyon Teorisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yavaş'ın bu spesifik kriz sırasında uyguladığı iletişim stratejilerinin hem olumlu hem de olumsuz yanlarının ortaya konulması ile bu çalışmanın, gelecekte benzer durumlarla karşılaşabilecek örgütlere yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Betimleyici analiz yönteminin kullanıldığı araştırmada; Yavaş'ın kriz iletişiminde kullandığı inkâr, azaltma ve güçlendirme stratejileri ile şeffaflık ve bilgi paylaşımı konularındaki tutumu ön plana çıkmaktadır. Basın toplantısında yapılan konuşmada retorik unsurların oldukça etkili kullanıldığı görülürken, uygulanan kriz yönetimi stratejisinde sosyal medya paylaşımları, zaman yönetimi ve kabul dili açısından eksikler olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kriz Yönetimi, Kriz İletişimi, Kamu Yönetimi, Stratejik Söylem, Betimleyici Analiz*

ABSTRACT

Crisis communication plays a critical role in maintaining the credibility of organizations in the public eye and minimizing the impact of adverse circumstances. Particularly for institutions such as public administration and local governments that bear the responsibility of public accountability, the communication strategies adopted during crises are of paramount importance both internally and externally. This article examines the crisis communication strategies employed by Ankara Metropolitan Mayor Mansur Yavaş, as reflected in his speech at the press conference he convened in response to the controversies surrounding the budget of the concert organized on October 29th, 2024, for Republic Day of Türkiye. While a crisis refers to unforeseen events that require an immediate response, crisis communication aims to mitigate its effects by providing accurate and consistent information to the public. In this study, the transformation of an event into a crisis is examined chronologically through the analysis of press releases and social media posts, and the communication strategies adopted by Yavaş during his press conference are evaluated within the frameworks of Coombs's Situational Crisis Communication Theory, Fearn-Banks's Crisis Communication Management Model and Benoit's Image Restoration Theory. The purpose of this study is to elucidate both the strengths and weaknesses of Yavaş's communication strategies during this specific crisis, thereby offering guidance to organizations that may encounter similar situations in the future. Employing a descriptive analysis methodology, the research highlights Yavaş's use of denial, diminishment, and bolstering strategies in crisis communication, along with his approach to transparency and information sharing. Although the rhetorical elements employed in his press conference speech were observed to be highly effective, the overall crisis management strategy revealed shortcomings in areas such as social media engagement, time management, and the language of accountability.

Keywords: *Crisis Management, Crisis Communication, Public Administration, Strategic Discourse, Descriptive Analysis*

[1] **Yetkili Yazar:** (Öğr. Gör. Dr.) Ankara Üniversitesi, Kurumsal İletişim Koordinatörlüğü, akbuga@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0324-8952

GİRİŞ

Kriz, beklenmedik ve şaşırtıcı bir biçimde ortaya çıkan, karmaşık yapıya sahip, güvensizlik ve stres yaratan ve hızlı yönetim müdahaleleri gerektiren bir süreçtir. Örgütler kriz dönemlerinde hızlı ve etkin kararlar almak zorunda bırakılmakta bu da örgütler üzerinde baskı yaratmaktadır. Zira krizlerin sonuçları, örgütlerde kalıcı dönüşümlere yol açabilecek şekilde değişkenlik gösterebilmekte, bu süreçte paydaşların doğru, güçlü ve güvenilir bilgiye olan gereksinimi önemli ölçüde artmaktadır (Fronz, 2011). Bu noktada kriz iletişiminin doğru yapılması ve süreç ile ilgili iletişim stratejilerinin iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Örgütün itibarının korunması adına, toplumun kriz hakkında doğru bilgiyi edinmesi gerekmektedir (Örnek, 2006). Dolayısıyla, kriz dönemlerinde etkili iletişim, bir örgütün öncelik vermesi gereken konuların başında gelmektedir. Bu doğrultuda, iletişim stratejileri, en doğru bilgiyi en hızlı şekilde iletmeye odaklanmalıdır. Bunu başarmak için; kriz öncesinde bir iletişim protokolü hazırlanmalı, bir şirket sözcüsü belirlenip eğitilmeli, hedef kitledeki kritik gruplar ve temel mesajlar tanımlanmalı ve en uygun iletişim yöntemi seçilmelidir (Bernstein, 2000). Sosyal medya ve yeni iletişim teknolojileri de kuruluşlar tarafından etkin bir biçimde kullanılırsa güçlü bir iletişim aracına dönüşebilirler (Çetin ve Toprak, 2016). Bir örgütün kurumsal itibar yönetiminin doğru yapılması için hem geleneksel medya hem de sosyal medya araçlarından bilgi aktarımı önem taşımaktadır (Coombs, 2007).

Bu çalışma kapsamında öncelikle farklı kriz iletişimi model ve yaklaşımları ele alınacak, ardından Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı (ABB) Mansur Yavaş'ın kriz iletişimi stratejisi ve iletişim teknikleri, kamuoyuna yansımış spesifik bir olay olan "konser krizi" bağlamında ele alınacaktır.

1. Kriz ve Kriz İletişimi Modelleri

Kriz, örgütlerin istenmeyen ve çözümü acil olan bir durumla, beklenmeyen bir zamanda karşılaşmaları sonucu varlık göstermektedir. Söz konusu durumun bir kriz olup olmadığını belirlemek için; örgütün itibarının sarsılması, sorunun çözümü için sürenin çok kısıtlı olması ve beklenmeyen bir anda ortaya çıkması gerekir (Biber, 2021).

Bir örgüt açısından krize yol açan unsurlar, çevresel veya örgütsel faktörler olarak değerlendirilmektedir. Kurumun dışında gelişen olaylar; doğal afetler, hükümet politikalarındaki değişiklikler, terör, savaş durumu gibi beklenmeyen durumsal çevresel faktörler olarak tanımlanırken, örgütün işleyişinden kaynaklanan sıkıntılar veya çalışan/yönetici tutum ve davranışlarından ortaya çıkan sorunlar da örgütsel faktörler olarak nitelendirilmektedir (Okay ve Okay, 2013; Çetin ve Toprak, 2016). Kriz iletişimi yaklaşımları, organizasyonel olarak yanlış atılan adımlardan doğal afetlere kadar çeşitli krizleri ele alacak şekilde geliştirilmiş çeşitli iletişim stratejilerini kapsamaktadır.

1.1 Durumsal Kriz İletişim Teorisi

Temel modellerden biri, olan Coombs'un geliştirdiği "Durumsal Kriz İletişim Teorisi" (Situational Crisis Communication Theory), krize müdahale stratejilerini farklı kriz türleriyle eşleştirmek için bir çerçeve sağlamakta; krizleri sorumluluk ve paydaşlar üzerindeki etki gibi faktörlere göre sınıflandırarak, örgütlerin algılanan sorumluluk düzeylerine uygun yanıtları seçmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Coombs, Durumsal Kriz İletişimi Kuramına göre, krizi yöneten kişilerin kriz durumunu analiz ederek kriz iletişim stratejilerinden hangilerinin örgüt itibarını maksimum düzeyde koruyacağını belirleyebileceklerini savunmaktadır (Coombs, 2007). Bu teori, kriz yanıt stratejilerini üç ana başlık altında sınıflandırır: "inkâr", "azaltma" ve "yeniden inşa". Ayrıca, "güçlendirme" stratejisini de tamamlayıcı bir strateji olarak tanımlamaktadır.

İnkâr stratejileri: Örgütün krizden sorumlu olmadığını kanıtlamayı hedeflemektedir. Ya kriz hiç yaşanmamıştır ya da olaydan başka biri sorumludur. İnkâr stratejileri; suçlayana saldırma (krizle ilgili suçlayan kişiyi veya grubu suçlama), krizin varlığını reddetme ve suçu başkasına atma gibi alt stratejileri içermektedir.

Azaltma stratejileri: Örgütün kriz sorumluluğunu en aza indirmeyi ve/veya krizin algılanan ciddiyetini azaltmayı amaçlayan stratejileri kapsamaktadır. Bu türdeki stratejiler, yapılan eylemleri gerekçelendirerek zararın küçük veya kasıtsız olduğunu göstermeyi ya da krizin bağlamını yeniden çerçeveleyerek algılanan negatif etkiyi azaltmayı içermektedir.

Yeniden yapılandırma stratejileri: Örgütün doğrudan sorumlu olduğu ve paydaşlara zarar verdiği durumlarda, özür dileme ve sorumluluğu üstlenme gibi tutum ve davranışları içeren bu strateji, mümkünse tazminat sunmayı ve zarar gören ilişkileri onarmak için çalışmayı kapsamaktadır. Buradaki amaç, paydaşların güvenini yeniden kazanmak ve algıları iyileştirmeyi sağlamaktır.

Güçlendirme stratejileri: Diğer stratejilerle birlikte kullanılabilecek destekleyici taktikleri içeren güçlendirme stratejileri, paydaşlara geçmişte yapılan iyi işleri hatırlatmayı, örgütün olumlu değerlerini vurgulamayı kapsamakta; doğrudan krizi ele almasa da kurumun paydaşlarla olan ilişkisini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Güçlendirme stratejileri, yalnızca organizasyonun geçmişte iyi işleri varsa ve/veya başkalarına teşekkür etme gerekçesi olduğunda kullanılabilecek fırsatlardır.

Coombs, organizasyonun gelecekte benzer krizleri önlemeye yönelik adımlar attığını göstermesinin önemini de vurgulamaktadır. Ona göre, örgüt, somut değişiklikler veya çözümler uygulayarak kendini geliştirme taahhüdünü gösterebilir ve uzun vadeli itibar zararını azaltabilir (Coombs, 2006; Coombs, 2010).

1.2 Fearn-Banks'in Kriz İletişimi Modeli

"Crisis Communications: A Casebook Approach" kitabının yazarı, halkla ilişkiler ve kriz iletişimi uzmanı Kathleen Fearn-Banks ise kurumların kriz yönetimi ve kriz iletişiminde izlemeleri gereken yolları aktarırken, etkin kriz iletişiminin temeli olarak, hazırlıklı olma ve yapılandırılmış planlamayı vurgulamaktadır. Fearn-Banks'e (2016) göre, proaktif planlama duyarlı stratejilerle birleştiğinde örgütler krize hızlı ve uyumlu bir şekilde yanıt vererek çözüm üretebilmekte, bu şekilde itibarlarına verilen zararı en aza indirmeyi başarabilmektedir. Bunu sağlamak için, kriz sırasında hızlı, organize olabilen özel bir kriz ekibine ve açık, önceden onaylanmış protokollerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Fearn-Banks (2016), temel kriz iletişim stratejilerini aşağıdaki başlıklar altında ele almaktadır:

Proaktif kriz planlaması: Krizlerin etkisini en aza indirmek için önceden planlama yapmak hayati önem taşımaktadır. Bu süreç, potansiyel riskleri belirlemeyi, bir kriz iletişim ekibi oluşturmayı ve acil bir durumda hızlıca etkinleştirilebilecek protokol ve kontrol listeleri hazırlamayı içermektedir. Proaktif planlama; basın sözcülerinin eğitimi, müdahale protokollerinin uygulanması ve ilgili tüm çalışanların kriz planına aşina olması anlamını taşımaktadır.

Hızlı ve doğru bilgi yayımı: Spekülasyon ve yanlış bilginin önüne geçmek için doğru ve zamanında bilgi vermek son derece önemlidir. Bu süreçte doğruluktan asla ödün verilmemeli ve yanlış bilginin yayılmaması için hızlı hareket edilmelidir.

Şeffaflık ve dürüstlük: Kriz iletişiminde şeffaflık ve dürüstlük temel bir prensiptir. Fearn-Banks, krizin tüm ayrıntıları henüz bilinmese bile, sorunun kabul edilmesini önermektedir. Bu yaklaşım, kamu üzerinde güven inşa etmeye yardımcı olmakta ve hesap verebilirlik ön planda tutulmaktadır. Şeffaf ve dürüst bir tavır, uzun vadede organizasyonun itibarını korumayı sağlamaktadır.

Empati içeren yanıtlar: Krizin etkilediği kişilerin duygularını ve endişelerini kabul etmek örgütü "insanileştirmeye" yardımcı olmaktadır. Açıklamayı yapan kişinin, muhataplarının yani krizden etkilenen kişilerin duygu ve düşüncelerini anladığını açık ve seçik, doğru kelimeler kullanılarak ifade edebilmesi, gerginliği azaltarak olumlu niyet oluşturabilmektedir.

Platformlarda tutarlılık: Bir örgütün krize yönelik yanıtının güvenilir ve inandırıcı olması, söz konusu yanıtın tutarlı olmasına bağlıdır. Tutarsız mesajlar kamunun güvenini sarsabilmektedir. Dolayısıyla, farklı platformlarda paylaşılan bilgiler doğrulanmalı ve tüm iletişim kanallarından gönderilen mesajlar, birbiriyle tutarlı olmalıdır.

Sosyal medyanın etkin kullanımı: Sosyal medya doğru ve etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Sosyal medya doğru kullanıldığında, geniş bir kitleye ulaşmak ve yanlış bilgilerin yayılmasını kontrol etmek açısından hayati bir araç olabilmektedir.

Kriz sonrası değerlendirme ve öğrenme: Bir kriz yönetilip aşıldıktan sonra, örgütün müdahalesinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme, gelecekteki kriz planlamasına katkı sunması açısından güçlü ve zayıf yönleri belirlemeye yardımcı olacaktır (Fearn-Banks, 2016).

Kriz sürecine bütüncil bir bakış açısıyla yaklaşan Fearn-Banks'e göre kriz iletişimi, yalnızca imajı onarmaktan ibaret değildir; krizin önceden tahmin edilmesi, stratejik planlama, paydaş yönetimi ve kriz sonrası değerlendirme süreçlerini de kapsamaktadır. William L. Benoit ise bir kurumun veya bireyin itibarını zedeleyen bir krizle karşılaştığında, algıyı düzeltmek için kullanabileceği stratejileri sistematik bir biçimde açıklamaktadır.

1.3 İmaj Restorasyon Teorisi

Benoit'nın (1997) "İmaj Restorasyon Teorisi" (Image Restoration Theory), bir kişinin veya örgütün, kamuoyu gözündeki olumsuz imajını düzeltmeye yönelik bir kuramdır. Amacı, örgütün imajını korumak ve olumlu imajı yeniden inşa etmek olan bu yaklaşım, kurumun itibarını ve imajını neyin tehdit ettiğini, hangi kitlelere, ne şekilde hitap edileceğini belirleme konusunda bir yön çizmektedir (Çınarlı, 2016). Benoit, kriz iletişimi ve imaj onarım stratejilerini beş ana başlık altında incelemektedir (Benoit, 1997'den Akt. Çetin ve Toprak, 2016).

İnkâr: Hatanın varlığını tamamen reddetme stratejisidir. Basit inkâr veya suçu, sorumluluğu başkasına atma biçiminde ortaya çıkabilmektedir.

Sorumluluktan kaçma: Yaşanan durumun sebebini dış faktörlere bağlayarak sorumluluğu üstlenmeme yaklaşımıdır. Hatanın başkalarının eylemleri nedeniyle yapıldığını savunma, örgüt içindeki bilgi veya beceri eksikliğine dikkat çekilmesi, olayın bir talihsizlik sonucu meydana geldiğinin söylenmesi ve aslında iyi niyetli olunduğunun ifade edilmesi "sorumluluktan kaçma" stratejileri olarak tanımlanmaktadır.

Eylemin olumsuzluklarını azaltma: Hatanın zararını daha küçük veya daha az önemli göstermek için kullanılan bir stratejidir. Destekleme (olumlu yanlara dikkati çekme), minimize etme (zararı küçültmeye çalışma), ayırt etme (benzer olaylara göre daha az zararda olunduğunu belirtme), üstünlük (sağlanan faydanın zarardan daha büyük olduğunu savunma), itham edenlere saldırma (suçlayanları itibarsızlaştırma), tazminat (zararı telafi etmeye çalışma) ve düzeltici işlem (hatanın tekrarlanmaması için düzeltici adımlar atılması) gibi tutumları kapsamaktadır.

Kabullenme: Sorumluluk alarak özür dileme ve hatayı kabul etme stratejisidir.

Halkla ilişkiler perspektifinden etkili kriz iletişimi yönetimi, enformasyonun yönetilmesi ve

dağıtılması, örgüt imajının korunması, medya içeriklerinin ve mesajlarının kontrol edilmesi ve iç ve dış paydaşlarla olan ilişkilerin yönetilmesini içermektedir. Kersten (2005), kriz iletişiminin stratejik planlamadan ziyade, insani bir süreç olduğunu, kriz anlarında yapılacak açıklamaların ve alınacak aksiyonların mantıklı ve tutarlı olmak dışında yapısal ve kültürel faktörleri de göz önünde bulundurarak halkın duygusal ihtiyaçlarına hitap etmesi gerektiğini savunmaktadır.

1.4 Wheeler'ın Kriz İletişimi Yönetim Modeli

"Crisis Communications Management" kitabının yazarı Adrian Wheeler'a (2024) göre; kriz iletişimi yönetimi ve bu iletişimi kuran kişinin yaklaşımı, bir örgütün itibarının korunması açısından oldukça önemlidir. Kriz iletişimini kuran kişi sakin, kontrollü, sempatik ve karşısındakileri dikkate alır görünen bir yapıda olursa kuruluş veya markanın krizden fazla zarar görmeden çıkması daha kolay sağlanabilmektedir. Wheeler (2024), kriz anındaki doğru bir iletişimin, krizin ayrıntılarından daha fazla önem taşıdığını belirterek, kriz iletişiminde öne çıkan noktaları şu şekilde özetlemektedir:

- Kriz anında hızlı bir açıklama yapılmalıdır;
- Bu açıklama en üst düzey yetkili tarafından gerçekleştirilmelidir;
- Açıklama sırasında bir kriz veya istenmeyen bir durum olduğu kabul edilmeli ve üzgün olunduğu mutlaka belirtilmelidir;
- Sadece doğrular söylenmeli, dürüst bir yaklaşım ön planda olmalıdır;
- İyi bir kriz iletişim ekibi kurulmalı ve olası kriz durumları için her zaman bir acil durum planı olmalıdır;
- İç ve dış paydaşlar konu hakkında bilgilendirilmelidir;
- Kriz hakkında yapılan açıklamada söz konusu krizden etkilenenler mutlaka ilk sırada yer almalıdır;
- İlk ifade farkına varma, pişmanlık ve kararlılık içermelidir;
- Yanlış medya haberleri hakkında hızlı bir yalanlama yapılmalıdır;
- Kullanılan dil anlaşılır ve sıcak olmalı, kurumsal bir konuşma veya hukukî ifadelerden kaçınılmalıdır.

Wheeler (2024) ayrıca, medya açıklaması yapan yöneticinin sakin ve ilgili bir tarzda ve monotonluğa kaçmadan ama aşırı jest ve mimik de kullanmadan kontrollü bir şekilde, koyu renk bir kıyafet ile ciddi bir ses tonu ile konuşmasının etki yaratacağının altını çizmektedir. Wheeler (2024), kriz iletişimi sırasında açıklama yapan kişiyi "sözcü" olarak tanımlamaktadır. Ona göre sözcünün etkili iletişim becerilerine sahip olması, ikna edici konuşması ve hedef kitle ile bağ kurması açısından önemlidir. Bu noktada, temeli Antik Yunan'a kadar uzanan retorik sanatı devreye girmektedir. Aristoteles'e göre retorik, inanılır ve ikna edici olmanın, ikna etmenin sanatıdır (Benlioğlu, 2023: 21). Retorik disiplininde iknaya ait temel unsurlar; "ethos" (güvenilirlik), "pathos" (duygusal argümanlar) ve "logos" (mantıksal argümanlar) olarak ortaya

konulmaktadır. Bu unsurların uyumlu bir şekilde kullanılması, iknanın özünü oluşturmaktadır (Bahçecioğlu, 2021). Skerlep'e (2002) göre; ethos, konuşmacının kendisi ile ilgili olumlu algı oluşturma yeteneğini gösterirken, pathos konuşmacının duygulara hitap etme yeteneğini, logos ise konuşmacının, dinleyicilere konuşmanın içsel mantığını aktarabilme becerisini ifade etmektedir. Genel olarak etkili konuşma sanatı olarak bilinen retorik, çağdaş kullanımda ise hem yazılı hem de sözlü iletişimde etkililiği dile getirmektedir (Mutlu, 1993: 186-187). Bir retorik ustası olmak ve hitabet becerilerini doğru kullanmak kriz iletişiminde de oldukça önemlidir. Bu beceriler, İyi yönetilen bir basın toplantısında ortaya çıkabilmektedir.

2. Kriz Sırasında Basın Toplantısı

Kriz anında endişeleri gidermek ve örgütün itibarını korumak için başarılı bir basın toplantısı düzenlemek; dikkatli ve özenli bir planlama, şeffaflık ve etkili iletişim stratejilerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Soncu ve Kurt'a (2018) göre, dinleyiciler ya da halkla ilişkiler terminolojisinde "hedef kitle" olarak adlandırılan bireyler, iletilecek mesajlar karşısında tamamen etkilenmeye müsait veya kolayca ikna edilebilir kişiler olarak değil, neden-sonuç ilişkilerini göz önünde bulundurarak kendi düşünce yapılarına dayalı kararlar veren bireyler olarak nitelendirilmelidir. Bu nedenle, oluşturulacak mesaj, dinleyicilerin mantıksal çerçevelerine uygun argümanlar içermeli ve bu argümanlar somut delillerle desteklenmelidir. Coombs (2015), toplantı sırasında verilen mesajın net ve anlaşılır olması gerektiğinin altını çizmektedir. Kriz iletişimi sürecinde spekülasyonlardan kaçınmak, doğrulanmış bilgilere odaklanmak ve medya aracılığıyla tutarlı mesajların yayılmasını sağlamak önemlidir. Açıklamaları yapan kişi yani sözcü, kriz yönetiminde kilit rol oynayan ve tercihen üst yönetimden lider vasfı taşıyan biri olduğu için, bu kişinin güvenilir ve sakin görünmesi gerekmektedir. Sözcünün iletişim becerilerinde yetkin olması, mesajın doğru bir şekilde iletilmesini sağlar. Krizin kabulü ve empati kurma adımı, spekülasyonların önlenmesine ve paydaşlarla bağ kurulmasına katkıda bulunmaktadır (Fearn-Banks, 2016).

Wheeler (2024), kriz anlarında "sözcü" olacak kişinin mutlaka kurumun en üst düzey yetkilisi olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre sözcülük görevini üstlenen lider, ilk ifadesinde empati yaratmaya çalışmalı; söz konusu kriz, insanların zarar gördüğü bir olay ise sözleriyle duygularını ifade etmeli ve resmi bir dil yerine günlük konuşma dilini kullanmalıdır. Basın toplantısı sırasında bilginin tutarlı ve sade bir biçimde sunulması, teknik jargondan kaçınılması ve çelişkili açıklamalar yapılmaması, kamuoyu nezdinde güven kaybına neden olmamak açısından önem taşımaktadır. Öte yandan, sürenin uzaması ilgiyi dağıtarak gereksiz detaylara girme riskini artırabilir. Etkili toplantıların genellikle 15-30 dakika arasında sürmesi beklenmektedir (Coombs, 2015). Cutlip ve ark. (2006) göre ise, basın toplantılarının ideal süresi 20-30 dakika olarak tasarlanmalıdır. Daha uzun süreler izleyicinin dikkatini kaybetme riskini artırdığı için önerilmez. Örgütler, halkla ilişkiler birimlerinin faaliyetleri aracılığıyla kendilerini kamuya en doğru biçimde anlatmayı ve olası krizleri yönetmeyi

hedefler. Dolayısıyla, verilen mesajın net bir şekilde iletilmesi halkla ilişkiler açısından önem taşımaktadır.

Wheeler (2024), kriz iletişiminde hızlı, dürüst ve empatik bir açıklamanın önemine vurgu yapmaktadır. Sözcü/yönetici tarafından yapılan basın açıklamaları doğru bilgiye dayanmalı, basın toplantısı sırasında yapılan açıklamada krizden etkilenenlere öncelik verilmelidir. İç ve dış paydaşlarla etkin iletişim sürdürülmeli, yanlış medya haberleri hızla düzeltilmeli ve kullanılan dil sade olmalıdır. Sözcünün duygusal olarak ilgili, dürüst ve durumun düzeltilmesine yardımcı olmak için elinden geleni yaptığı izlenimini veren ciddi bir ses tonuna sahip olması, sade bir kıyafet ve kontrollü bir beden dili ile konuşması beklenmektedir.

Kriz anında basın toplantısı düzenlerken yapılan yanlışlar, örgütün itibarını zedeleyerek krizin daha da büyümesine neden olabilmektedir. Toplantıda çelişkili ve belirsiz mesajların verilmesi, yanlış ve eksik bilgi paylaşımı, sorumluluktan kaçınmak, empati eksikliği, basın toplantısındaki mesajların diğer medya ve sosyal medya araçlarında yer alan ifadelerle tutarlı olmaması, sorulara sert ve savunmacı bir tutumda yaklaşmak, karmaşık bir dil kullanmak ve yeni bilgiler edinildiğinde hızlı güncelleme yapılmaması, kriz anında düzenlenen basın toplantılarında yapılan başlıca hatalar arasındadır (Coombs, 2015; Fearn-Banks, 2016).

3. Ankara Büyükşehir Belediyesi Konser Krizi

ABB, Cumhuriyetin 101. Yılı etkinlikleri çerçevesinde, 29 Ekim 2024 günü saat 19.30'da Atatürk Orman Çiftliği Doğal Yaşam Parkında ücretsiz ve halka açık bir konser düzenlemiş, şarkıcı Ebru Gündeş'in verdiği konser sonrasında basın-yayın kuruluşları ve sosyal medya platformlarında birtakım iddialar ortaya atılmıştır. İddialar, sanatçının konser ücreti olarak 69 milyon TL aldığı yönündedir. Kamuoyunda oldukça yüksek bulunan bu rakam, birtakım tartışmalar ve eleştiriler ile karşılanmış, sosyal medya hesaplarında ve internet sitesi yorumlarında konser bütçesi ile ilgili çok sayıda olumsuz yorum yer almıştır. Gelen tepkiler sonrasında ABB Başkanı Mansur Yavaş iddiaları yalanlamak ve konuya ilişkin belgeler ve görsellerle birlikte kapsamlı bir açıklama yaparak kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla bir basın toplantısı düzenlemiştir. Bu çalışma, söz konusu basın toplantısında ve öncesinde kullanılan iletişim dili ve kriz iletişimi stratejileri üzerindedir.

Olay akışı şu şekilde gerçekleşmiştir:

- 16 Ekim 2024 tarihinde çeşitli internet sitelerinde çıkan haberlerde, ABB'nin 29 Ekim konserleri için Mert Demir ve Ebru Gündeş ile anlaştığı ve 28 Ekim ve 29 Ekim 2024 tarihlerinde Atatürk Orman Çiftliğinde düzenlenecek konserlerin ücretsiz olarak yapılacağı duyurulmuştur (Özer, 2024).

Konserin hemen öncesinde Ekşi Sözlük gibi platformlarda konserin Ebru Gündeş tarafından verilmesine yönelik eleştiriler öne çıkmış, Cumhuriyet Halk Partili Belediye Başkanı Yavaş'ın daha

önce Ak Parti'ye yakınlığı ile bilinen Gündeş konserini finanse etmesi yönünde eleştiriler paylaşılmıştır. Bazı kullanıcılardan gelen yorumlar şu şekildedir:

"adamlar muhalif aciklama yapan sanatcilarin onunu tikamak icin elinden geleni yapiyolar muhalefet kesimin yaptigina bak. sarkici mi yok kardesim memlekette" (pineapples are in my head).

"chp'lilerin parasıyla chp'lilerin nefret ettiği şarkıcının konseridir" (beytiahzan)

"chp'lilere hakaret niteliğindeki konserdir" (yetkin99)

Söz konusu mesajlar, *"29 ekim 2024 ankara belediyesi ebru gündeş konseri" başlığı altında 2 sayfa ve toplam 16 yorum (entry) olarak yer almaktadır (Ekşi Sözlük, 2024a).*

- 29 Ekim 2024 günü saat 19.30'da Cumhuriyetin 101. Yılı etkinlikleri çerçevesinde, Atatürk Orman Çiftliği Doğal Yaşam Parkında ücretsiz ve halka açık olarak Ebru Gündeş konseri düzenlenmiş, konsere yoğun katılım sağlanmıştır (*Haberler.com*, 2024).
- 31 Ekim 2024 tarihinde Ekşi Sözlük platformunda *"CHP'nin 69 milyonluk Ebru Gündeş konseri"* şeklinde bir başlık açılmış, bu başlığın altına girilen 250'den fazla "entry", söz konusu harcamayı sert bir biçimde eleştiren mesajlar ile birkaç gün boyunca devam etmiştir (Ekşi Sözlük, 2024b). Eş zamanlı olarak X platformundaki mesaj trafiği de artmış, Ekşi Sözlük'teki başlığın altındaki ilk gönderide paylaşılan fatura görselinin altına da pek çok olumsuz yorum yapılmıştır:

  "konser için ebru gündeşi seçmelerine mi şaşırayım yoksa 69 milyon tl nin halkın hiç bir işine yaramayan konserlere verilmesine mi üzüleyim. konsere gitmeyen vatandaşın suçu ne? devlet kurumlarının konser düzenlemelerine karşıyım" (pubvertica).

  "9-5 memur zihniyeti ile belediyecilik yapmaya çalışıyorsunuz sonra ne oluyor 2-3 ayda bitecek işler yıl sürüyor. bu konsere o kadar para vereceğinize gece gündüz çalışsanız da aylardır çalışma olan kapalı yolları açsaydınız ankara halkı biraz rahatlayabilirdi" (escopat)

  "aradan kaç gün geçmiş olmasına rağmen belediye tarafından yalanlanmamış haber. …. o paraya kaç tane otobüs alınırdı" (ucantosun).

  "gerçekten enteresan. mansur yavaş'ta bunu yaparsa…kime inansın, güvensin bu halk. batmışız. neresini tutsan elinde kalacak skandaldır" (se a sess).

  Bu gibi konserlerin kültür-sanat faaliyetleri açısından yapılması gerektiğini savunan paylaşımlar olsa da, çoğu "entry" (yorum), bu konseri ve konser için ödendiği iddia edilen rakamın tutarını eleştirir konumdadır. Bazı mesajlar ise söz konusu haberin yalan haber olduğu, bu gibi iddialara inanılmaması gerektiği yönündedir.

  "ciddi ciddi ebru gündeş konserine 69 milyon verildiğine inanıp entry girenler var. arkadaşım siz 69

milyon, 2 milyon dolar parayla kimler kimler konsere gelir farkında mısınız? yılbaşında kıbrıs'ta tarkan 1 milyon dolar almıştı. ebru gündeş tarkan'ın yanında 2 milyon dolar mı alacak belediye konserinden? büyük ihtimalle kolpa bir haberdir" (carbonblue)

"yalan olmasini umdugum olay. 2 milyona abd'nin top sanatcilari zor konser veriyor. bunu gecersek, neden bu konser gibi zevk unsuru olaylari arz-talep dengesine gore yapmiyoruz. normal ozel yerlerdeki konser anlasmalari nasil oluyorsa aynisi olsun. halkin parasi boyle harcanmamali" (jose raul capablanca)

"eğer bu bilgiye inandıysanız başka inandığınız ama doğru olmayan şeyler de kesin olarak vardır. birazcık inandırıcı olabilecek şeyler yoluyla sizi kandırabilirler" (emesdos) (Ekşi Sözlük, 2024b).

- 1 Kasım 2024 tarihinde AK Parti Grup Başkan Vekili Nihat Yalçın'ın açıklamalarının yer aldığı Tolga Özlü haberi Sabah Gazetesinde yayımlanmıştır. 1 günlük konsere 69 milyon TL ödendiği belirtilen haberde, ABB'nin çalışmalarını "Konser Belediyeciliği" olarak nitelendiren Yalçın'ın şu açıklamasına yer verilmiştir:

  "... Ankara'da biliyorsunuz bugüne kadar belediyecilik hizmetleri noktasında birçok hizmet aksamış durumdadır. Özellikle trafik, altyapı, toplu taşıma sorunları ciddi anlamda sorunlar teşkil ederken ve bunları biz Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nde gündeme getirdiğimizde ya da kamuoyunda gündeme getirdiğimizde özellikle son dönemde Belediye yönetimi tasarruf tedbirlerine sığınmaktadır. Tasarruf tedbirleri gerekçesiyle bazı yatırımların yapılamadığını ifade etmektedirler. Ancak bugüne kadar milletin menfaatine hiçbir hizmeti, 6 yıldır yapmayan, hiçbir eser üretmeyen belediye sadece yapmış olduğu konserlerle gündeme gelmektedir" (Sabah, 2024).

- 3 Kasım 2024 tarihinde ABB Başkanı Yavaş, Sözcü Gazetesine, iddialar ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur. Haber metni şu şekilde Sözcü'de Çiğdem Saltık imzasıyla yayınlanmıştır (Saltık, 2024):

  "Son günlerde bazı basın yayın organlarında Ebru Gündeş konserine 69 milyon TL ödendiği yönünde yer alan iddialar bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak iç denetim birimimiz inceleme başlatmıştır."

  "Konserin ödemesi gerçekleştirilmemiştir ve inceleme tamamlanıncaya kadar da gerçekleştirilmeyecektir. İncelemenin ardından gerekli açıklama yapılacaktır. Şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışı ile talep edilen rakamın tek bir konseri değil 28-29 Ekim tarihlerinde yapılan Cumhuriyet Bayramı'nın 100. Yıl etkinlik giderleri ile teknik kurulum ve konser ücretlerini kapsadığını belirtmek isteriz. Ankaralıların parasını boşa harcamayacağımızı, kaynakların yine Ankaralılar için en iyi şekilde kullanılacağını belirtmek isteriz".

- 4 Kasım 2024 tarihinde ABB Başkanlığı tarafından bir açıklama yayınlanmış ve konser ile ilgili teftiş başlatıldığı duyurulmuştur. Açıklama şu şekilde sosyal medya hesaplarından paylaşılmıştır:

"Kamuoyunu meşgul eden asılsız iddialara ilişkin olarak, Ebru Gündeş konseriyle ilgili Başkanımız Sayın Mansur Yavaş'ın talimatıyla teftiş başlatılmıştır. Şu ana kadar organizasyon firmasının fatura kesmediği ve kendisine hiçbir ödeme yapılmadığı anlaşılmıştır. Teftiş sonucu detaylı bir şekilde kamuoyuyla paylaşılacaktır" (Cumhuriyet, 2024).

- 7 Kasım 2024'de söz konusu iddialar üzerine ABB Meclisi toplantısında tartışma yaşanmış, CHP grubu adına konuşan Belediye Meclisi Başkan Vekili Ertan Işık, AK Parti Grup Başkanı Nihat Yalçın'a, *"Bizim şeffaflığımızı sorgulamaya sizin maziniz yetmez. Bugüne kadar 60'a yakın konser yapmışız ama konu 19 Mayıs ve 29 Ekim olunca ben sizin cidden rahatsızlığınızı anlıyorum"* yanıtını vermiştir (*Gerçek * Gündem*, 2024).

- 9 Kasım 2024 tarihinde ABB'nin Resmi X hesabından kamuoyuna yönelik yeni bir açıklama yapılmış ve konserin maliyetinin 69 milyon değil, 44 milyon 937 bin 117 lira olduğu ifade edilmiştir. ABB Basın'ın duyurusunda, Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Pazartesi günü, saat 15.00'te konuyla ilgili açıklama yapacağı ve "gerçeklerin tüm detaylarıyla anlatılarak kamuoyunun bilgilendirileceği" de aktarılmıştır (Euronews, 2024).

  Bu paylaşım üzerine tepkiler daha da büyümüş, X'deki resmî açıklamanın altına, çoğu eleştiri içeren 5 binden fazla yorum yazılmıştır. 9 Kasım 2024 tarihli X yorumlarından bazıları şu şekildedir:

"Milletin parasını çaldık ama biraz az mı çaldık diyorsunuz yani" (Uğur Arıkan @ugurarikan46 – 9 Kasım 2024).

"Yahu sanki 44 milyon çok değilmiş gibi açıklama yapıyorsunuz. Bir de konser için başkasını bulamadınız mı? Çıkın halktan özür dileyin. Bahane bulup durmayın" (Brsh @Brsh_math – 9 Kasım 2024).

Yorumların çoğu, 44 milyon liranın da oldukça fazla olduğu yönündedir.

"44 milyon verdik sadece demek bile rezalet.. Sabah akşam trafikte boğulduk, Ankara'da… Dün Ankara'dan bir buçuk saate çevre yoluna çıkabildim. Siz konsere 44 milyon verdik, 69 milyon değil diye bizimle dalga mı geçiyorsunuz" (Uyandırma Servisi @ UyandirmaServisi – 9 Kasım 2024).

Pek çok eleştiri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik duruma rağmen bir konser harcaması yapılmasına yöneliktir:

"Bu para az mı ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıda gösterişten şatafattan uzak sade bir gösteri yapılmaz mıydı?" (Uzm.Ody.Gençay Sungur @standortartz – 9 Kasım 2024).

"abuk sabuk konserlere 44 milyon vermek yerine ulaşım, altyapı çalışmaları veya trafik sorunu

çözseniz? Sizin yüzünüzden ömrünün yarısını trafikte geçiriyor..." (Captain Price @CaptainPrice35– 10 Kasım 2024).

"Ya yine de çok para değil mi ekonomi ülkede ortadayken? Milli bayramlar sadece CHP belediyelerinde mi armağan etmiş ATATÜRK? Para almadan sahne alacak sanatçılar konser versin. Ebru Gündeş NEDEN?" *(*Hülya ÜNSAL @PamukMiya – 9 Kasım 2024).

Bazı mesajlar ise eleştiri içerse de, daha esprili ve yumuşak tarzda yorumlar içermektedir:

"69 milyon değilmiş 44 milyonnuş...

Nasıl rahatladık şu an içimiz bi bilseniz!

Birkaç şarkıcı bir tv programınızda, asgari ücrete geçinen 2.500'ün üzerinde ailenin rızkını hiç edebilecek kadar hoyratsınız..." (GALATASARAY @hedeeef24– 10 Kasım 2024).

"Baya ucuzmuş aslında kadroya alsanız da her gün bir mahallede söylese olurmuş" (Fehim Paşa @PasaCoin– 10 Kasım 2024).

"Abi hata yaptık deyin, daha dikkatli olacağız deyin bitirin" (Murat Başar @basarmurat– 10 Kasım 2024).

"Vay be 69 değil, 44 muş!..." (HasanBozbey19@HasanBozbey19– 10 Kasım 2024).

- 10 Kasım 2024 tarihinde, ABB'nin yayınladığı sosyal medya açıklamasının ardından ekşi sözlük'te bu kez "abb'nin ebru gündeş'e 44 milyon ödemesi" başlıklı bir paylaşım yapılmış, bu başlığın altına da yine çoğu eleştirel 90 sayfa, 800'e yakın "entry" girilmiştir. Gönderilerden bazıları şu şekildedir:

  "44 milyonla değil konser alanı, koca şehrin ilçeleri ve köyleri dahil hepsini ışıklandırırsın. üste de para artar. ses ve görüntü sistemlerine gelince, benim bildiğim kadarıyla bu sistemler firmalardan satın alınmıyor, kiralanıyor. yani konser bitince adam sistemleri söküp götürüyor. bunun nesine 44 milyon lira harcadınız acaba?" (ozulte).

  "mevcut ekonomik kriz koşullarına rağmen belediyenin yaptığı büyük yanlıştır. bu tarz abartı etkinlikler yerine vatandaşın cebine faydalı olacak etkinlikler düzenlemek herkesin hayrına olacaktır" (yenibirnickname)

  "tam olarak anlayamadım, 44 milyonunu harcadığınız için teşekkür mü etmeliyiz?" (tunakarahan)

  (Ekşi Sözlük, 2024c).

- 11 Kasım 2024 tarihinde ise ABB Başkanı Yavaş, belediyenin konserler için ödediği ücretlerle ilgili basın toplantısı düzenlemiş ve CHP'li ilçe belediye başkanlarıyla birlikte düzenlediği toplantıda tamamen algı operasyonuna maruz kaldıklarını savunmuştur. Yavaş, basın toplantısında, iddiaların yanlış bilgiye dayalı bir algı operasyonu olduğunu belirterek harcama kalemlerini detaylı açıklamış, Ebru Gündeş

konseri dahil olmak üzere tüm etkinliklerde yapılan ödemelerin toplam belediye bütçesinin yalnızca binde 6'sına denk geldiğini vurgulamıştır. Harcamaların Sayıştay ve diğer denetim organları tarafından incelendiğini, usulsüzlük bulunmadığını söyleyen Yavaş, kültürel etkinliklerin toplumun sosyalleşmesi ve milli günlerin coşkulu kutlanması için önemli olduğunu, bu nedenle konserlerin devam edeceğini ifade etmiştir. İktidar belediyelerine ve kamu kurumlarına da aynı şeffaflıkla harcama oranlarını açıklamaları çağrısında bulunarak ve Belediye Meclisi'nde yaşanan tartışma nedeniyle kamuoyundan özür dileyerek, bundan sonraki süreçte Ankara'ya odaklı olarak çalışacaklarını belirtmiştir (Ankahaber, 2024).

4. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın odak noktasını, 29 Ekim 2024 tarihinde düzenlenen konser ve bu konserin bütçesine yönelik eleştiriler bağlamında, ABB Başkanı Yavaş'ın 11 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirdiği basın toplantısı ve ABB'nin kriz yönetimi sürecinde uyguladığı kriz iletişimi stratejileri oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı, krizin başlangıcından itibaren süreçte yaşanan gelişmeleri belirlemek, süreçte yaşananların araştırma deseninde kronolojik olarak sunmak ve kriz sırasında kullanılan iletişim stratejilerinin etkinliğini değerlendirmektir.

Araştırmada, olayın kronolojik süreci detaylı olarak incelenmiş; basın toplantısı, sosyal medya paylaşımları ve resmî açıklamalar sistematik olarak taranmıştır. Yavaş'ın canlı olarak yaptığı basın toplantısı Yurttaş TV YouTube kanalı aracılığıyla detaylı olarak izlenmiş, konuşmanın tamamı deşifre edilmiştir. Çalışmada, "betimsel analiz" yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin sistematik olarak tanımlanması, özetlenmesi ve yorumlanması sürecine odaklanan nitel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, araştırılan fenomenin mevcut durumunu ve içsel örüntülerini ayrıntılı biçimde ortaya koyarak, sosyal olayların yapı ve dinamiklerini anlamada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Patton, 2002; Creswell, 2013). Bu yöntemin kullanılma amacı, mevcut durumda ve süreç boyunca uygulanan iletişim stratejilerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Bu metodolojik yaklaşım doğrultusunda, çalışmanın odaklandığı kriz iletişimi stratejilerinin değerlendirilmesi için aşağıdaki araştırma soruları belirlenmiştir:

- **S1:** ABB ve ABB Başkanı, belediyenin bütçesinden yapılan harcamalara ilişkin eleştiriler ile ortaya çıkan kriz sırasında ve sonrasında hangi kriz iletişimi stratejilerini kullanmıştır?
- **S2:** Yavaş'ın, düzenlediği basın toplantısı sırasında kullandığı kriz iletişimi stratejileri nelerdir?
- **S3:** Kullanılan kriz iletişimi stratejilerinin olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?

Söz konusu araştırma soruları doğrultusunda, deşifre edilen konuşma metninin içeriği, kullanılan stratejiler açısından; görüntüler de Yavaş'ın beden dili ve kullandığı materyal bağlamında değerlendirilmiştir. Konuşma metninin içindeki ifadeler ve genel anlamda basın toplantısının planlanma şekli, yapılan betimsel analiz kapsamında; Coombs'un Durumsal Kriz İletişim Teorisi, Fearn-Banks'in Kriz İletişimi Yönetimi Modeli ve Benoit'nın İmaj Restorasyon Teorisi çerçevesinde ele alınan, "kriz anında izlenen müdahale stratejileri" bağlamında değerlendirilmiş ve öne çıkan stratejileri içeren temalar, alt başlıkları oluşturmuştur. Betimsel analiz, elde edilen verilerin sistemli bir biçimde düzenlenip anlamlandırılarak okuyucuya sunulmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda veriler, önceden belirlenmiş temalar çerçevesinde özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bir sonraki bölümde; oluşturulan temalar ve elde edilen bulgular, "ABB Başkanı Yavaş'ın 'Konser Krizi'ne Yönelik Kriz İletişimi Stratejieri" üst başlığı ile değerlendirilmektedir.

5. ABB Başkanı Yavaş'ın "Konser Krizi"ne Yönelik Kriz İletişimi Stratejileri

Araştırma kapsamında Mansur Yavaş'ın düzenlediği basın toplantısında kullandığı iletişim stratejileri; kriz iletişimi açısından kavramsal ve pratik yönleri ile ele alınırken, uygulanan stratejilerin veya söz konusu iletişim stratejilerindeki eksik kalan unsurların akademik literatürdeki yerinin ortaya konulması da amaçlanmaktadır.

ABB tarafından, konser krizi ile ilgili spekülasyonları gidermek için düzenlenen ve canlı olarak yayınlanan toplantı yaklaşık 45 dakika sürmüş, Ankara'nın CHP'li ilçe belediye başkanlarının da katılımına karşın, sadece Yavaş'ın sözcülüğünde devam etmiştir. Yavaş, basın toplantısı boyunca iddiaları yanıtlarken arka plandaki büyük ekrana yansıtılan belgeler ve görüntülerden de destek almıştır (Yurttaş TV, 2024). Bu kısımda, uygulanan kriz iletişimi stratejileri, alt başlıklar ile değerlendirilmektedir.

5.1 Sözcü seçimi

Wheeler'a göre; kriz iletişimi sırasında yapılacak basın açıklamasının, söz konusu örgüt bir şirket ise şirketin CEO'su, bir kamu kurum veya kuruluşu ise o kurumun en üst düzey yetkilisi tarafından yapılması tercih edilmelidir. Konuşmacı, konuşmasını sakin ve ilgili bir tarzda, monoton olmadan ama beden dilini aşırı kullanmadan; koyu renk bir takım elbiseyle ciddi ve kontrollü ses tonuyla gerçekleştirmelidir (Wheeler, 2024). Bu noktada, hukukçu ve siyasetçi kimliğiyle, kriz anında sorumluluk üstlenerek "sözcü" olarak hareket edecek donanıma sahip olması açısından ABB Başkanı Yavaş, doğru bir seçimdir. Yavaş'ın açıklama sırasında ciddi, resmi ve güven veren bir duruşu vardır ve bu, kamu nezdinde ikna edici olması bakımından bir avantajdır. Basın toplantısı sırasında da paniğe kapılmadan, sakin, açık ve net bir anlatımı tercih etmiş, ses tonunu arada yükseltse de kontrolü kaybetmeden konuşmasını sürdürebilmiştir. Retorik öğeler açısından, deneyimli bir konuşmacı olduğu için ethos, pathos ve logos'u yerinde kullanmakta, zaman zaman mantıksal argümanlar ve belgeler ile konunun merak edilen noktalarına açıklık getirmekte,

zaman zaman ses tonu ve beden dili aracılığıyla coşkuyu yükselterek ve söylemini "ortak değerler" üzerinden kurarak "pathos"u öne çıkarmaktadır. Hukukçu kimliğini öne çıkartarak sade yaşantısına, dürüstlüğüne vurgu yapması ise konuşmasındaki "ethos" unsurunu tamamlamakta ve karşı tarafta güven oluşturmayı amaçlamaktadır.

Seçtiği koyu renk takım bağlama uygundur. Yavaş'a toplantı boyunca CHP'li diğer ilçe başkanları da eşlik etmiştir. Hem arka planda hem de tüm başkanların yakalarında Türk bayrağı rozeti vardır. Toplantı geniş bir salonda, hazırlıklı bir ortamda, geniş ekran ve görsellerin desteklediği etkili bir formatta gerçekleştirilmektedir. Diğer ilçe başkanlarının da Yavaş'a eşlik etmesi "birlik" mesajı vermesi açısından önemlidir. Ancak toplantı boyunca sadece Yavaş konuşmuş, ilçe belediye başkanları beden dilleri ile zaman zaman sıkıldıkları ya da konuya çok vakıf olmadıkları izlenimi yaratmışlardır. Basın toplantılarının prensip olarak çok uzun olmaması gerekir. Kriz iletişimi bağlamında basın toplantılarının 15 ila 30 dakika civarında tamamlanması önerilmektedir. Bu süre, basın mensuplarının önemli bilgileri alması ve sorulara zaman ayrılması için yeterlidir. Özellikle kriz anlarında, daha uzun süren toplantılar mesajın dağılmasına ve kontrol kaybına neden olabilmektedir (Cutlip vd., 2006; Coombs, 2015; Wheeler, 2024).

15-20 dakikada anlatılabilecek bir durum uzadıkça hem etkisi azalmakta hem de katılımcılar ve izleyiciler açısından sıkıcı bir hale gelebilmektedir. Söz konusu basın toplantısı 45 dakika civarında sürmüş ve sadece ABB Başkanı Yavaş konuştuğu ve rakamsal pek çok ayrıntıya değindiği için, toplantının zaman zaman temposu düşmüş, öne çıkarılması gereken önemli detaylar ilgi çekici biçimde aktarılamamıştır. Buna rağmen, deneyimli bir siyasetçi ve hukukçu olan Yavaş, kriz iletişimi stratejilerinin pek çoğunu kullanmış, özellikle şeffaflık, dürüstlük, açıklık ve sorumluluk alma noktalarında doğru yöntemleri uygulamıştır.

Yavaş'ın basın toplantısı, 31 Ekim 2024 tarihinde ortaya çıkan krizden yaklaşık 10 gün sonra yapılmıştır. Yapılan en temel hata, kamuya yönelik olarak birebir yapılan açıklamanın gecikmiş olmasıdır. Wheeler, kriz durumlarında gerekli açıklamanın en geç 1 saat içinde yapılmasını önermektedir. Yavaş, bu süreçte sunuma hazırlık yapmış olsa bile, bu gecikme kamuoyu tarafından yanlış anlaşılmaya meyilli bir durum yaratmıştır. Bu 10 gün, kamuoyuna açık ve net bir yanıt vermek için oldukça uzun bir zamandır. Wheeler'a (2024) göre; iletişim, krizin ayrıntılarından çok daha önemlidir. Dolayısıyla uzun bir hazırlık sürecinin ardından belgeler ile kamuoyunun karşısına çıkmak daha güven verici bir strateji olabilir. Ancak, kısa süre içinde yetkili bir merci tarafından yapılan dürüst ve net bir açıklama daha iyi bir etki bırakacaktır. Bu gibi durumlarda hızlı açıklamayı genel hatlarıyla yapmak, sonrasında güncellemeler için daha geniş kapsamlı bir toplantı düzenlemek daha doğru bir adım olarak görülmektedir.

5.2 Şeffaflık ve hesap verebilirlik stratejisi

Başkan Yavaş'ın düzenlediği basın toplantısında, iletişimde "şeffaflığa" önem verdiği ve krizin varlığını kabul ederek doğru bilginin yayılması için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır.

"10 gündür tüm dosyaları didikliyoruz. Benim dönemimde, teftiş dairesinde 346 tane dosya açılmış, yine kendi dönemimde yapılan işlerle ilgili olarak 20 tane raporu, savcılığa 53 kişinin cezalandırılması için ben göndermişim. Yani, bizim tarzımızda bizim yönetimimizde hiç kimse, bizim hiçbir bürokratımız, çalışanımız suç ortağımız değil. Hata yapan, hatasının sonucuna katlanacaktır. Ama hiç kimseye de, hiçbir bürokratıma da elbet bu yapmıştır, bu etmiştir diyemem çünkü incelemeden bir sonuca varmak mümkün değil, bugün internette yargısız infazlar yapılıyor ama ben bir hukukçu olarak kendi personelime asla yargısız infaz yapamam."

Yavaş, Fearn-Banks'in şeffaflık ve dürüstlük stratejisini kullanarak, söz konusu konserde yapılan masrafları kalem kalem, gerekçeleriyle birlikte ve görsel materyal desteğiyle açıklamaktadır:

"Hak ediş ve genel kabul evraklarına göre 44.937.353 TL olarak faturalandırılmıştır. Kurulumda çalışan scaff ve sahne personeli tam 90 kişi. Tek tek bunların sigorta girişlerini istedim. Bordrolarını istedim. Ayrıca, teknik ses, ışık ve LED ekran çalışan sayısı 56 kişi… Bunların, arzu eden olursa tamamının sigorta fişleri KVK'ya engel olmayacak şekilde kendilerine gösterilebilir. Bunların yemesi, içmesi, konaklaması dahildir. 12 TIR şehir dışından, 8 TIR Ankara'dan olmak üzere TOPLAM 20 TIR MALZEME ile kurulum yapılmıştır. Bunların da sevk irsaliyelerini bizzat kendim inceledim. Toplam kurulum ve sökümde günlük çalışan sayısı 146 kişi (Arada su içiyor, bu arada konu ile ilgili belgeler ekrana yansıtılıyor).

İletişimde krizin kabulü ve dürüstlük, uygulanması gereken en temel stratejilerden biridir. Fearn-Banks'e (2016) göre, kriz dönemlerinde örgüt adına konuşacak sözcünün sakin, güçlü iletişim becerilerine sahip ve krizle ilgili detaylara hakim biri olması gerekir. Ayrıca, sözcünün zorlu soruları yanıtlayabilmesi, konuşmaları ana mesaja yönlendirebilmesi ve güvenilir bulunması da önemlidir. Çünkü bu kişi, kamuoyunda örgütün imajını temsil etmektedir. Bu anlamda Yavaş, doğru bir isimdir. Bu strateji, hedef kitlenin güvenini kazanma ve iddiaların ciddiye alındığını gösterme açısından etkilidir. Yavaş, konuşmasının başında konser maliyetlerini ve görevli sayılarını tek tek açıklayarak ve anlattıklarını belgeler ile destekleyerek tutarlı ve açık yaklaşımını güçlendirmiş ve kendisinin bizzat araştırmanın içinde olduğunu ve süreci takip ettiğini vurgulamak adına *"Bordrolarını istedim", "... sevk irsaliyelerini bizzat kendim inceledim"* gibi ifadeler ile, kamuoyuna güven vermeyi hedeflemiştir.

5.3 İnkâr ve azaltma stratejileri

ABB Başkanı Yavaş, düzenlediği basın toplantısında ve yaptığı açıklamalarda, zaman zaman kendisi açısından hata payı bıraksa ve sorumluluk alsa da, çoğunlukla inkâr ve azaltma stratejilerini kullanmaktadır. Ancak ağırlıklı olarak uyguladığı strateji azaltma stratejileridir. Yavaş, yaptığı açıklamalarda sınırlı olarak sorumluluk kabul etmekte, Coombs'un (2015) belirttiği gibi konuyu

çerçeveleyerek durumu netleştirmekte ve kendi açısından haksız gördüğü iddiaları açık bir şekilde reddetmektedir:

"Evet, sevgili Ankaralılar, ben 2019 yılında, 2 Ankaralıdan birinin oyunu alarak seçildim.. 5 yıl boyunca hizmet ettik.. 3 belediye başkanımız vardı. Ve, bu Mart ayının sonunda da, yaptığımız hizmetlerle neredeyse 3 Ankaralının 2'sinin oyunu alarak seçildim. Dolayısıyla, bu seçim sonucunun sebebi, israf yapmadan hiçbir harcamaya para yatırmamak. Şatafatlı hayat sürmemek.. Ve, oldukça sade bir yaşantıyla, o makamda otururken Ankara halkından aldığımız maaşı hak edecek şekilde 5 yıl boyunca çalıştık. Hiçbir yerde benim bir fotoğrafımı göremediniz.. Hiçbir yerde böyle eskiden olduğu gibi açılışlarda konserler görmediniz.. Reklam olacak hiçbir şeyin içine girmedik.. 1 kuruş harcırah almadım sevgili Ankaralılar.. bilmenizi isterim.. Uçak biletlerimi resmi göreve de gitsem tamamen kendim karşılarım. Bunu niye böyle yapıyorum? Ben böyle yapayım ki, benim personelim de burada Ankara halkından gelen vergileri kullandığını bilsin, bu şuurla bu hassasiyetle hareket etsin diye..

Yavaş, retorik olarak "ethos" yani güven unsurunu pekiştirmek için konuşmasının başlarında kendini anlatmakta; şatafatlı bir hayat sürmediğini, sade bir yaşantısı olduğunu, maaşını hak edecek şekilde çalıştığını, harcırah almadığını, vb. anlatırken dürüstlüğe ve hesap verebilirliğe dikkati çekmektedir. Burada kullandığı cümleler kısa, net, kolay anlaşılır ve samimi tondadır. Wheeler, toplantı sırasında kullanılan dilin sade, anlaşılır ve sıcak olması gerektiğinin altını çizer. Yavaş'ın verdiği mesaj, nettir: "Bana güvenin!" Öte yandan konuşmanın başında, yanlış anlaşılmalardan duyduğu üzüntü veya kendisine ve kurumuna güvenenlerin duyduğu hayal kırıklığına karşı empati içeren ifadeler eksik kalmaktadır. Konuşmanın büyük bir bölümünde azaltma stratejileri ve doğru bilgiyi detaylı bir şekilde paylaşma çabası yer tutmaktadır.

Yavaş'ın inkâr ve azaltma stratejisinde kısmen yaptığı tekrarlar ile suçlamayı kişisel olmaktan çıkarma, algıyı başka tarafa yönlendirme çabası da dikkati çekmektedir:

"Performans raporu yapılıyor arkadaşlar, her yıl performans raporu kabul ediliyor. Performans raporunda zaten kültür dairemizin yapacağı konserler, etkinlikler, harcayacağı para Ankara Büyükşehir'de oybirliğiyle kabul edildi.. Bu para çok, bu işlere bu kadar para ayırmayın diyen de olmadı.. Oy birliğiyle geçti! (tekrar ediyor)"
Burada, performans raporu ve harcamaların meclis tarafından onaylandığını tekrarlayarak, kolektif bir karar mekanizmasına işaret etmektedir.

Konuşmanın başında kullanılan, ***"... bizim tarzımızda bizim yönetimimizde hiç kimse, bizim hiçbir bürokratımız, çalışanımız suç ortağımız değil. hata yapan hatasının sonucuna katlanacaktır"*** ifadesi de yine azaltma stratejilerine bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ifadesinde kişisel olarak kendi dürüstlüğünün ve şeffaf yaklaşımının arkasında durmakla birlikte, kurumun diğer çalışanlarına kefil olmadığı algısı yaratmaktadır. Bu da aslında kurumsal itibar açısından doğru imaj değildir.

Yavaş, açıklamasının bir bölümünde ise, sorumluluğu farklı bir tarafa yönlendirerek inkâr stratejilerini kullanmaya devam etmektedir.

"Ayrıca, mülkiye müfettişi gelmiş denetlemiş kültür dairesinin bütün işlerini, …. tarihli denetim raporunda da hiçbir kalemde hiçbir bulguya yer verilmemiştir. Daha sonra, haberimiz yok diyorlar.. Belediye meclisi üyelerince 4 kez verilen soru önergelerinde konserlerin maliyetleri, bu etkinliklerin hangi firmalar tarafından yapıldığı, hangi bedellerle yapıldığı, hangi satın alma süreçleri izlendiği sorulmuş ve kendilerine de cevapları verilmiş. Yani, bu bilgilerin hepsi var. Bugün çıkmadı.. Yani, sadece en son yapılan konserle ortaya çıkmış bir şey değil. 2023'de daha önce soru önergesiyle verdiğiniz sorulara verilen cevaplara hiç sesiniz çıkmadı! (Sesini yükseltiyor). Ne oldu birdenbire böyle son 1 hafta 10 gündür sanki Ankara Büyükşehir Belediyesinde büyük israf varmış gibi ortalığı yaygaraya veriyorsunuz! Geçen yıl niye sesiniz çıkmadı?"

".. Şimdi, bazen şöyle söylüyorlar, belediye bütçesiyle ilgili bunlara ne gerek vardı diye. En sonunda onlara geleceğim ama.. Türkiye'nin şu anda en yüksek kredi değerlendirmesine sahip belediyesi Ankara Büyükşehir Belediyesi.. Eskiden böyle bir şey yoktu. Belediyemizin 1 kuruş vergi borcu yok, belediyemizin 1 kuruş sigorta borcu yok. Şirketlerin borcu var*... (Basına dağıttığı "Seçim Öncesi Mali Rapor" ve "Belediye Şirketlerinin Faaliyet Sonuçları" kitapçıklarını gösteriyor.)*

Bu bölümde Yavaş, sesini yükseltmekte, kontrollü ve sakin halinin yerini daha sert bir görünüm almaktadır. Fearn-Banks'e (2016) göre, basın toplantısı sırasında sorumluluğu kabul etmemek ve sert tepki vermek, daha fazla eleştiriye yol açabilmektedir.

Yavaş, Benoit'nın (1997) "eylemin olumsuzluklarını azaltma" stratejilerini de kullanmakta, "destekleme", "minimize etme" ve "itham edenlere saldırma/toplumdaki güvenirliklerini azaltmaya çalışma saldırma" tekniklerinden de yer yer faydalanmaktadır. Kendisini itham edenlere yönelik tepkisini "***Ne oldu birdenbire böyle son 1 hafta 10 gündür sanki Ankara Büyükşehir Belediyesinde büyük israf varmış gibi ortalığı yaygaraya veriyorsunuz! Geçen yıl niye sesiniz çıkmadı?" veya .. "Şimdi, bazen şöyle söylüyorlar, belediye bütçesiyle ilgili bunlara ne gerek vardı diye.."*** gibi cümlelerle "itham edenlere saldırma"***, "Belediyemizin 1 kuruş vergi borcu yok, belediyemizin 1 kuruş sigorta borcu yok. Şirketlerin borcu var…" ve "Bir de şöyle bakmak lazım. Şu ekonomik sıkıntı ve stresin içerisinde o sevdikleri sanatçıları görüp yakından izlemek isteyen gençler, kadınlar, aileler hep birlikte oraya geliyorlar"*** ifadeleriyle de "destekleme" yoluyla eylemin olumsuzluklarını azaltma stratejilerini kullanmaktadır. Bu noktada ayrıca retorik unsurlardan "logos"a ağırlık vererek hem tutarlı açıklamalarla hem de görselde kullandığı belgeler ile izleyicilere kanıt göstermekte ve mantıksal argümanlar sunmaktadır.

5.4 Güçlendirme stratejileri

Coombs'a (2015) göre; güçlendirme stratejileri, geçmişteki olumlu eylemleri hatırlatma, örgütün değerlerini vurgulama ve etkilenenlere karşı endişeyi ifade etme stratejilerini kapsamaktadır. Mansur Yavaş konuşması sırasında güçlendirme stratejilerine de sıkça yer vermektedir.

"Sevgili Ankaralılar, 2 tane görüş var. Bir konsere bu kadar para harcanır mı? diye. Ama konserler, insanların sosyalleştiği yerler.. Bir de şöyle bakmak lazım.. Bugün Ankara'daki bazı sahnelerde, kapalı salonlarda sanatçılar yer alıyor. Buradaki bilet ücretleri 2000 tl, 4000 tl, 5000 tl.. Şu ekonomik sıkıntı ve stresin içerisinde o sevdikleri sanatçıları görüp yakından izlemek isteyen gençler, kadınlar, aileler hep birlikte oraya geliyorlar. Artık Atatürk Orman Çiftliğinde bir milli maçı 80 bin kişi izliyoruz.. Konserlerimize 80 bin 100 bin kişi geliyor. Yani, bilet fiyatı üzerinden alsanız 1000 liradan hesap etseniz, 80 milyon lira gibi bir bedeli biz bu sosyal hizmet için harcıyoruz. Ve bu insanlar 1 kuruş para harcamadan geliyorlar orada bu konserlerden yararlanıyorlar.. Ben bunun aynı zamanda bir kamu hizmeti, hem de bir sosyal hizmet olduğunu düşünüyorum. Şunu söyleyebilirsiniz, evet bu rakamlar pahalı diyebilirsiniz.. Bir görüş, böyle önemli günler -bakın hep millî günleri gösterdik.. Millî ve dini günler bu milletin birliğini ve beraberliğini gösterdiği en önemli günler.. Ne kadar çok yan yana gelir birlikte kutlarsa, memleketimizin birliğine, bütünlüğüne, ortak duygudaşlığına neden olacak konserlerdir. Özellikle, hep o günleri seçmiş bulunuyoruz.. Ve dolayısıyla, kimi diyor ki, en müthiş bir şekilde Cumhuriyetin yüzüncü, yüz birinci yılı kutlansın, böyle de bir görüş var, bu kadar para harcamaya gerek yok diyen görüş de var. İkisi de Ankara halkının bazı kesiminin görüşü, ikisinin itirazının da başımızın üstünde yeri var (başını gösteriyor). Elbette ki bu eleştirileri dikkate alacağız. Sanatçı seçimlerinde de daha da dikkatli olacağız. Onu da mutlaka Ankara halkına duyurmak istiyorum."

Yavaş, konuşmasının bu bölümündeki ifadelerde yapılan etkinliğin öneminden bahsetmekte, millî ve dinî günlerin birlik ve beraberlik açısından özel günler olduğunu vurgularken, yapılan konserin Cumhuriyetin kuruluş yıldönümünde ortak bir değer olarak duygudaşlığa katkı sağlayacağını belirterek de bir güçlendirme stratejisi uygulamaktadır. Aynı zamanda vatandaşlarla empati kurması, ekonomik sıkıntı içinde konsere gelen farklı kesimlerden izleyicilere yönelik bir sosyal hizmet yapıldığını ve bu konudaki farklı görüşleri de anladığını ifade etmesi de güçlendirme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABB Başkanı Yavaş'ın kendi yaşam tarzına ilişkin şatafattan, reklamdan uzak kalması ve sade bir yaşantıyı tercih ettiğini belirtmesi de azaltma stratejileri yanında güçlendirme stratejileri olarak okunabilmektedir. Yavaş, bu şekilde, daha önce tartışmaya yol açacak herhangi bir eylemin veya spekülasyonun içinde olmadığının altını çizerek "güvenilir yönetici" imajını güçlendirmektedir.

5.5 Duygusal bağ ve empati kurma stratejileri

Fearn-Banks'e (2016) göre, krizden etkilenen kişilerin duygularına ve endişelerine yönelik duyarlılık gösterme ve empati duygusunu harekete geçirme, kriz iletişiminde kullanılan etkin stratejilerden biridir. Mansur Yavaş, basın toplantısının sonlarına doğru yaklaştıkça empati ve duygusal bağ kurma, coşku yaratma gibi teknikleri daha çok kullanmakta, hedef kitlesinin duygu ve değerlerine yönelik ifadeler ile heyecan unsurundan yararlanmaya çalışmaktadır:

"..Ekranı görüyorsunuz arkadaşlar, böyle bir ekran yok.. (Konser için kurulan dev ekran, arka planda video olarak yansıtılıyor). Böyle bir sahne ilk defa kuruldu. Türkiye'nin en büyük bayramına Türkiye'nin en büyük sahnesi olsun istedi. Kalabalığı da görüyorsunuz.. (Buralarda duraklayarak ve es vererek konuşuyor). …

Değerli Ankaralılar, Cumhuriyetin 101. Yılı için Türkiye'nin en büyük sahnesini kurduk. Türkiye'de böyle bir sahne yok. Bunu, milli bayramların en yüksek yoğunlukta kutlanması adına yaptık. Yani, sıradan konser, sıradan kutlamalar yerine, bunun çok büyük bir kalabalıkla, mümkünse tüm Ankaralının katıldığı, duygu ortaklığı yaşadığı, birlikte 29 Ekim günü burada kutlanmasını istedik. Bir önemli yeri daha var, Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği olmasının… Bunların ikisi de, Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat içinde gezdiği, yürüdüğü ve Atatürk Orman Çiftliğini de bizlere emanet ettiği bir yer olması nedeniyle. Sıradan yerler değildi ve her konserde de kendilerine burasının Mustafa Kemal Atatürk'ten bizlere emanet olarak kaldığını, buraların tarihi değerlerini bilmemizi, bizim bu ülkeyi, bize emanet edenlere karşı duyduğumuz şükranı, bu duygu ortaklığını orada yaşamak için büyük ekran kuruldu."

Bu ifadelerinde, ortak değerler üzerinden bir söylem geliştirmekte, retorik olarak ise "pathos" unsurunu kullanarak duygulara hitap etmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda, coşkulu bir anlatımla hem Benoit'nın "eylemin olumsuzluklarını azaltma" stratejilerinden "destekleme" (faaliyetin olumlu yönlerine vurgu yapma), hem de Coombs'un (2015) "güçlendirme" stratejilerinden "organizasyonun değerini vurgulama" stratejilerini kullanmakta, düzenlenen etkinliğin ve kullanılan mekânın öneminin altını bir kez daha çizmektedir.

5.6 Yeniden yapılandırma stratejileri

Yavaş, açıklaması sırasında inkâr ve azaltma stratejilerini kullansa da, örgütünün sorumluluğunu kabul ederek yeniden yapılandırma stratejilerine de yer vermekte, hatası olanların yaptırımı olacağını da ifade ederek, güveni yeniden inşa etmeye çalışmaktadır.

"Elbette, herkese hesap vermeye hazırız. Varsa bir kusuru olan, hatası olan cezasını çekecektir. Ama, yoksa da bu iddiaları açıklayanlardan da asla özür falan da beklemiyoruz. Hodri meydan! diyorum" (Alkışlar.. Ve, alkışların dinmesini bekliyor)

Yavaş, *"Bir hata varsa kabullenmesini biliriz*" ifadesini kullanırken eleştirileri dikkate aldığını, sanatçı seçiminde ve diğer konularda daha dikkatli olacaklarını belirtmekte ancak açık bir biçimde özür dilemekten kaçınmaktadır.

"Değerli hemşehrilerim, biraz önce bahsettiğim gibi hakkımızda 109 tane şikayet yapıldı. 101 tanesi takipsizlikle sonuçlandı, 8'i de mutlaka o şekilde sonuçlanacak. Biz, sorumluluğumuzun farkındayız.. 3 kişiden 2'sinin bana verdiği oy, sorumluluğumuzu artırmıştır. Bizim yanlış yapma lüksümüz yoktur. Elbette eleştirilebiliriz. Hatamız olabilir. Ama hatamız varsa da, hatamızı biz kabullenmesini biliriz.. Biz daha büyük bir sorumlulukla ortaya çıkacağız".

Bundan sonraki süreçte benzer bir kriz ile karşılaşılması durumunda ne gibi değişikliklerin yapılacağı, krizin telafisine yönelik atılacak adımlar ve mevcut sorunların kökenine yönelik bir çözüm açısından ise tatmin edici bir açıklama yapılmamış, sadece dürüstlük ve şeffaflık vurgusu yinelenmiştir:

"Ankara halkına karşı sorumluluğumuz bir kat daha artmıştır. İnşallah, bir daha aday olmayacağım dedim ama yüzde 90 olacakmış gibi şimdiden çalışıp bizden sonra gelenlere de Ankara halkını tertemiz emanet edeceğiz. Hayırlı günler diliyorum.."

Açıklamanın sonunda Yavaş, toplantı boyunca kendisine eşlik eden ancak söz almayan CHP'li ilçe belediye başkanlarıyla birlikte ayağa kalkarak el ele tutuşarak birlik mesajı vermiş ve toplantı alkışlar ile sona ermiştir.

Basın toplantılarında izleyicinin dikkatini canlı tutmak ve akıcılığı sağlamak oldukça önemlidir. Zaman yönetimi açısından bakıldığında, basın açıklamasının biraz uzun sürdüğü görülmektedir. Bu gibi toplantılarda daha kısa sürede daha etkili ve dinamik bir anlatım her zaman daha tercih edilir olmalıdır. Yine de, Yavaş'ın zaman zaman ses tonunu yükselterek ve arada es verip sonra, *"Devam edelim!"* gibi ifadeler ile konuyu bölerek dinlemeyin kolaylaştırması açısından başarılı olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Kriz iletişimi örgütsel anlamda bir krizin doğru yönetilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu makalede ABB Başkanı Mansur Yavaş'ın, 29 Ekim 2024 tarihinde Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla düzenlenen konserin bütçesi üzerine ortaya çıkan tartışmalar ve sosyal medya paylaşımları üzerine yürüttüğü kriz iletişim stratejisi ve düzenlediği basın toplantısı sırasında kullandığı iletişim

stratejileri değerlendirilmektedir.

Coombs (2007), kriz yönetiminde tutarlılığın önemli olduğunu ve çelişkili mesajların güveni sarsabileceğini ifade etmektedir. Öte yandan mesajlarda teknik terimlerden kaçınılması ve herkesin anlayabileceği ifadelerin kullanılmasının, örgütün hangi adımları attığı ve atacağı hakkında net ve öz bilgiler sağlanmasının öneminden söz etmektedir. Yavaş'ın açıklaması, kriz iletişimi açısından "şeffaflık" ve "bilgi paylaşımı" yönünden güçlü unsurlar içermektedir. Yavaş'ın sunduğu bilgiler de tutarlıdır. Ancak paylaşılan rakamlar, grafikler ve görsel detaylar çok fazla unsur barındırmakta, izleyici açısından bir süre sonra takibi zorlaştırmaktadır. Yavaş'ın, vermek istediği mesajları destekleyen sayısal ve yapısal veriler sunması olumlu bir tutum olmakla birlikte, fazla ve ayrıntılı bilginin uzun bir sürede aktarılması hedef kitleye ulaşabilmek açısından dezavantajlı bir durumdur. Tüm verilerin tutarlı ve doğrulanabilir olduğunun genel hatlarıyla ifade edilmesi, detayları içeren dosyaların web sitesine veya sosyal medya kanallarına yükleneceğinin belirtilmesi izleyici açısından yeterli ve tatmin edici bir bilgi olacaktır. Öte yandan, Yavaş'ın en güçlü yönü, "güven verici" ifadeler olarak ortaya çıkmaktadır. Söylemi ve hukukî yaklaşımıyla herhangi bir yolsuzluk veya usulsüzlük karşısında net tavır aldığını, alacağını, her zaman şeffaf bir yönetim sergilediğini açık ve net ifadeler ile belirtmektedir.

ABB Başkanı Yavaş, gerçekleşen konser krizi sonrasında düzenlediği basın toplantısında, kriz iletişimi stratejilerinden çoğunlukla "azaltma" ve "güçlendirme" stratejilerini kullanmış, şeffaf ve dürüst yaklaşımını ön planda tutmaya gayret etmiştir. Kurumsal anlamda sorumluluğu üstlenmekle birlikte, bir hata veya yanlışlık olduğu konusunda doğrudan kabule gitmemiş, açıkça ve direkt olarak özür dilemek yerine *"vatandaş böyle anlamışsa özür dilemesini de biliriz"* gibi ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Bu noktada kriz iletişimi, "düzeltici adımlar atma" açısından eksik kalmaktadır.

Yavaş, "güçlendirme stratejisi" olarak geçmişte izlediği yolu, prensiplerini, gösterişten, israftan kaçtığını, kamu kaynaklarını gereksiz harcamalar için kullanmadığını örneklerle ifade etmiştir ancak bu örnekler, söz konusu kriz ile ilgili açıklamada yetersiz kalmaktadır. Yapılan konser için harcanan meblağ ve detaylar ile ilgili önceden ayrıntılı bilgiye sahip olunmadığı ve kamuoyunda ortaya çıkabilecek olası eleştirilere karşı proaktif bir kriz iletişimi stratejisinin olmadığı izlenimi edinilmektedir. Nitekim, eleştirilerin sosyal medyada ilk ortaya çıktığı tarihin 31 Ekim 2024 olmasına rağmen, Yavaş resmî basın açıklamasını 11 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirmiş, aradaki süre, spekülasyonların artmasına neden olmuştur. ABB'nin sosyal medya hesabından 9 Kasım 2024'de yaptığı sosyal medya kamuoyu açıklamasında konserin 69 milyon değil, 44 milyona mal olduğunun belirtilmesi ise tamamen yanlış bir kriz iletişimi stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu iddialara hiç inanmayan ve telaffuz edilen rakamların fazlasıyla abartıldığını düşünen

kesim, resmî bir kanaldan yapılan böylesi bir açıklama sonrasında yaşadığı hayal kırıklığını sosyal medya mesajlarında dile getirmiştir. Bu noktada, sosyal medya paylaşımlarında bir özensizlik ve acelecilik olduğu algısı doğmaktadır. Bununla birlikte; Yavaş, retorik unsurları oldukça etkili bir biçimde kullanmaktadır. Retorik açıdan ethos, logos ve pathos dengesi başarıyla sağlanmıştır. Konuşmasında, kamuoyunda güven yaratacak bir üsluba, açıklamalarını destekleyecek belgelere ve halkta duygusal karşılığı olacak cümlelere sahip görünmektedir.

Özetle; Yavaş'ın kriz iletişim stratejisi, bir yandan eleştirileri ciddiye alma ve kamuoyuna güven verme çabası içerirken, diğer yandan kendi yönetim tarzını ve prensiplerini savunma üzerine temellendirilmiştir. Bu yaklaşım, kriz iletişimi literatüründe sıklıkla vurgulanan şeffaflık, güven inşası ve etik sorumluluk boyutlarını yansıtmaktadır. Ancak, sürecin gecikmeli yürütülmesi ve bazı mesajların yanlış bir zamanlamayla paylaşılması, krizin büyümesine zemin hazırlamış, proaktif iletişimin önemini ortaya koymuştur. Gelecekte benzer durumlarda daha güçlü bir kriz iletişimi için, eleştirilere doğrudan ve yalın bir dille yanıt verilmesi, sorumluluğun net biçimde kabul edilmesi, gerektiğinde açık bir özür dileme ve bundan sonrası için telafi adımlarının kamuoyu ile paylaşılması etkili olacaktır. Böylece hem kurumsal itibar korunacak, hem de vatandaşlarla kurulan güven ilişkisi pekiştirilecektir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Anka Haber Ajansı (11 Kasım, 2024). ABB Başkanı *Mansur Yavaş'tan "konser harcamaları" açıklaması. Ankahaber Ajansı İnternet Sitesi. https://ankahaber.net/haber/detay/abb_baskani_mansur_yavastan_konser_harcamalari_aciklamasi_iktidar_belediyeleri_de_harcamalarini_cikarsin_kamu_da_cikarsin_hodri_meydan_204854* (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Aydın, G. (2020). Sosyal Medya ve Kriz İletişimi. *Selçuk İletişim*, *13*(3), 1202-1230.

Bahçecioğlu, H.E. (2021). Retoriğin Temel Unsurları olan Ethos-Pathos-Logos Perspektifinden İkna Sanatının Kullanılışı: Müge Anlı Örneği. *Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Cilt 3, Sayı 1.

Benlioğlu, O. (2023). *Retorik: Konuş, Etkile, İkna Et*. Kronik Kitap. İstanbul.

Benoit, W. L. (1995). *Accounts, excuses, and apologies: A theory of image restoration strategies*. Albany: State University of New York Press.

Bernstein, J. L. (2000). *The Ten Steps of Crisis Communications. Crisisnavigator*, Issue 9. https://www.crisisnavigator.com/The-Ten-Steps-of-Crisis-Communications.490.0.html (Erişim tarihi: 23.03.2025).

Biber, A. (2021). *Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar.* Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

Coombs, W.T. (2006). The protective powers of crisis response strategies: Managing reputational assets during a crisis. Journal of Promotion Management, 12, 241-260.

Coombs, W. T. (2007). Protecting organization reputations during a crisis: The development and application of situational crisis communication theory. *Corporate Reputation Review, 10*(3), 163– 176.

Coombs, W. T. (2010). Parameters for Crisis Communication, (Ed.), W. Timothy Coombs ve Sherry

J. Holladay, *The Handbook of Crisis Communication Malden*, MA: Wiley-Blackwell, 17-53.

Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*

(4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Coombs, W. T. (2015). *Ongoing crisis communication: planning, managing and responding.* 4th ed. Thousand Oaks: SAGE.

Cumhuriyet (4 Kasım, 2024). *Mansur Yavaş'ın talimatıyla Ebru Gündeş konseri ile ilgili teftiş*. Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi. https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/mansur-

yavasin- talimatiyla-ebru-gundes-konseri-ile-ilgili-teftis-2265144 (Erişim tarihi 30 Kasım 2024).

Cutlip, S. M., Center, A. H. & Broom, G. M. (2006). *Effective public relations*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Çetin, M. & Toprak, Y. E. (2016). Kriz iletişimi ve sosyal medya: Emisyon krizinde Volkswagen'in Facebook kullanımı. *Selçuk İletişim*, 9 (3): 54-68

Çınarlı, İ. (2016). *Kriz İletişimi.* Beta.

Ekşi Sözlük (31 Ekim, 2024b). *CHP'nin 69 milyon TL'lik Ebru Gündeş konseri*. Ekşi Sözlük. https://eksisozluk.com/chpnin-69-milyon-tllik-ebru-gundes-konseri--7896182 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024)

Ekşi Sözlük (10 Kasım, 2024c). *ABB'nin Ebru Gündeş'e 44 milyon ödemesi*. https://eksisozluk.com/abbnin-ebru-gundese-44-milyon-odemesi--7900034?p=71 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Euronews (10 Kasım, 2024). *Ankara Büyükşehir Belediyesi'nden Ebru Gündeş açıklaması: 69 milyon değil, KDV dahil 44 milyon*. https://tr.euronews.com/2024/11/10/ankara-buyuksehir-belediyesinden-ebru-gundes-aciklamasi-69-milyon-degil-kdv-dahil-44-milyo (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Fearn-Banks, K. (2016). *Crisis Communications: A Casebook Approach*. Routledge

Fronz, C. (2011). *Strategic management in crisis communication: A multinational approach*. Diplomica Verlag.

Gerçek Gündem. (7 Kasım, 2024). *Ankara'da tekme tokat konser kavgası: Meclis üyeleri birbirine girdi*. Gerçek Gündem İnternet Sitesi. https://www.gercekgundem.com/guncel/ankarada-tekme-tokat-konser- kavgasi-meclis-uyeleri-birbirine-girdi-498719 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Haberler.com (30 Ekim, 2024). *Ebru Gündeş, Cumhuriyet Bayramı'nda Ankaralı hayranlarıyla buluştu*. Haberler İnternet Sitesi. https://www.haberler.com/kultur-sanat/ebru-gundes-cumhuriyet-bayrami-nda-ankarali-hayranlariyla-bulustu-17988121-haberi/ (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Kersten, A. (2005). Crisis as Usual: Organizational Dysfunction and Public Relations. *Public Relations Review*. 31(4), 544-549.

Medyatava. (11 Kasım, 2024). *AK Parti AB Grup Başkan Vekili Nihat Yalçından Mansur Yavaşın açıkladığı rakamlara ilişkin flaş iddia*. Medyatava. https://www.medyatava.com/gundem/ak-parti- abb-grup-baskan-vekili-nihat-yalcindan-mansur-yavasin-acikladigi-rakamlara-iliskin-flas-iddia- 404288 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Mutlu, E. (1993). *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi. Ankara.

Okay, A & Okay A. (2013). *Halkla ilişkiler: Kavram, Strateji ve Uygulamaları*. Der Yayınları. İstanbul.
Örnek, A.Ş. (2006). *Bilgi Toplumunda Kriz Yönetim Stratejileri.* Detay Yayıncılık. Ankara.

Özer, G. (2024, Ekim 16). *Mert Demir, Ebru Gündeş: Ankara'da ücretsiz 29 Ekim konserleri*. Haber Ankara. https://www.haberankara.com/kultur-sanat/mert-demir-ebru-gundes-ankarada-ucretsiz- 29-ekim-konserleri-277349 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Sabah. (1 Kasım, 2024). *Mansur Yavaş'tan bir günlük konsere 69 milyon TL: Tepkiler çığ gibi, en büyük çöp projesi*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/galeri/gundem/mansur-yavastan-bir-gunluk-konsere-69-milyon-tl-tepkiler-cig-gibi-en-buyuk-cop-projesi (Erişim tarihi 30 Kasım 2024).

Saltık, Ç. (3 Kasım, 2024). *Mansur Yavaş'tan Ebru Gündeş konseri açıklaması*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/mansur-yavas-tan-ebru-gundes-konseri-aciklamasi-p101111

(Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

Skerlep, A. (2002). Re-evaluating the role of rhetoric in public relations theory and in strategies of corporate discours. *Journal of Communication Management*. 6(2), 176-187

Soncu, A. G. & Kurt, M. C. (2018). Halkla İlişkiler Faaliyetlerinde Kullanılan Dil: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 713-732.

Wheeler, A. (2024). *Kriz İletişimi Yönetimi*. The Kitap Yayınları. İstanbul.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Yurttaş TV (11 Kasım, 2024). *Mansur Yavaş'tan Ebru Gündeş konser maliyetine ilişkin basın toplantısı*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=BcgPStRjgKY (Erişim tarihi: 30 Kasım 2024).

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The focus of the research is on the press conference held by the Mayor of Ankara Metropolitan Municipality, Mansur Yavaş, on November 11, 2024, and the crisis communication strategies applied by ABB during the crisis management process, in the context of the concert held on October 29, 2024, and criticisms regarding the budget of the concert. The primary aim of the research is to identify the developments in the process since the beginning of the crisis, present the events in chronological order within the research design, and evaluate the effectiveness of the communication strategies used during the crisis.

Research Questions:

- What crisis communication strategies were used by the Ankara Metropolitan Municipality and the Mayor of ABB before and during the crisis that emerged due to criticisms of the municipality's spending from its budget?
- Were the crisis communication strategies used by Mansur Yavaş during the press conference effective enough?
- What are the positive and negative aspects of the crisis communication strategies used?

Literature Review:

Crisis communication is a critical aspect of public relations and organizational management, focusing on how entities respond to unexpected, potentially damaging events. A crisis is generally defined as an unpredictable event that threatens the safety, reputation, or operations of an organization and requires immediate response (Coombs, 2015). Effective crisis communication strategies aim to protect an organization's reputation, restore stakeholder trust, and minimize negative consequences.

Several theoretical frameworks have shaped crisis communication research, offering different perspectives on how organizations can effectively manage crises:

Situational Crisis Communication Theory developed by Timothy Coombs (2007), suggests that organizations should choose response strategies based on the level of responsibility attributed to them in a crisis. Coombs identifies three main categories of crises:

1- Victim Crises (e.g., natural disasters, rumors, product tampering) where the organization is seen as a victim and has minimal responsibility.

2- Accidental Crises (e.g., equipment failures, unintentional errors) where the organization has some responsibility, but the act was not intentional.

3- Preventable Crises (e.g., fraud, misconduct, negligence) where the organization is fully responsible, requiring strong corrective actions and apologies.

Response strategies range from denial (e.g., attacking the accuser, shifting blame) to diminishment (e.g., offering excuses, justifications) and rebuilding (e.g., apologizing, compensating victims).

Image Restoration Theory, proposed by William Benoit (1995), outlines how organizations can restore their public image after a crisis. Benoit categorizes five main strategies:

- Denial (e.g., denying involvement, shifting blame)
- Evasion of responsibility (e.g., claiming lack of control, stating the act was accidental)
- Reducing offensiveness (e.g., bolstering positive attributes, minimizing perceived harm)
- Corrective action (e.g., fixing the problem, ensuring it won't happen again)
- Mortification (e.g., apologizing and accepting full responsibility) This model is widely used in analyzing corporate apologies and political scandals.

Kathleen Fearn-Banks, author of *Crisis Communications: A Casebook Approach* and an expert in public relations and crisis communication, emphasizes the importance of preparedness and structured planning as the foundation of effective crisis communication. According to Fearn-Banks, when proactive planning combines with sensitive strategies, organizations can respond quickly and cohesively to a crisis, minimizing damage to their reputation. To achieve this, a well-organized crisis team and clear, pre-approved protocols are essential during a crisis (Fearn-Banks, 2016). Fearn-Banks outlines key crisis communication strategies under the following headings:

- Proactive Crisis Planning: Planning is critical to minimizing the impact of crises. This includes identifying potential risks, establishing a crisis communication team, and creating protocols and checklists that can be quickly activated in an emergency. Proactive planning also involves training spokespersons, implementing intervention protocols, and ensuring all staff are familiar with the crisis plan.
- Rapid and Accurate Information Dissemination: Providing accurate and timely information is crucial to prevent speculation and misinformation. Maintaining accuracy is non-negotiable during this process.
- Transparency and Honesty: Transparency and honesty are fundamental principles in crisis communication. Fearn-Banks suggest that even when all details of a crisis are not known, acknowledging the issue is essential. This approach helps build public trust and prioritizes accountability, ensuring the organization's long-term reputation is preserved.
- Empathy-Driven Responses: Acknowledging the emotions and concerns of those affected by the crisis helps "humanize" the organization. Expressing empathy can reduce tension and foster positive intentions.
- Consistency Across Platforms: The credibility of an organization's crisis response depends on consistency. Inconsistent messages can undermine public trust. Therefore, information shared across different platforms should be verified, and messages from all communication channels must be consistent.
- Effective Use of social media: Fearn-Banks advises the correct and efficient use of social media. When used effectively, social networking sites can be a vital tool for reaching a broad audience and controlling the spread of misinformation.
- Post-Crisis Evaluation and Learning: After a crisis has been managed, a thorough evaluation of the organization's response is necessary. This assessment helps identify strengths and weaknesses, contributing to future crisis planning (Fearn-Banks, 2016).

During a crisis, organizing a successful press conference to address concerns and maintain the organization's reputation requires careful planning, transparency, and the implementation of effective communication strategies. According to Soncu and Kurt (2018), the audience, referred to as the "target audience" in public relations terminology, should not be viewed as individuals easily influenced or persuaded by messages.

Instead, they should be seen as individuals who make decisions based on their own thought processes, considering cause-and-effect relationships. Therefore, the message should contain arguments that align with the audience's logical frameworks and be supported by concrete evidence (Soncu & Kurt, 2018). Coombs emphasizes that the message delivered during the meeting must be clear and understandable. In crisis communication, avoiding speculation, focusing on verified information, and ensuring consistent messaging through the media are essential (Coombs, 2015). The spokesperson, being a key figure in crisis management, must appear trustworthy and calm. The spokesperson's communication skills are crucial to ensure that the message is effectively conveyed. Acknowledging the crisis and establishing empathy help prevent speculation and foster connections with stakeholders (Fearn-Banks, 2016).

Wheeler argues that the spokesperson in crisis communication should always be the highest- ranking official within the organization. According to him, the spokesperson should attempt to create empathy in their initial statement, especially if the crisis involves harm to individuals, expressing emotions and using everyday language rather than formal speech (Wheeler, 2024). During a press conference, it is important that the information is presented consistently and clearly, avoiding technical jargon and contradictory statements to prevent a loss of public trust. Additionally, the duration of the press conference should be kept between 15 to 30 minutes to avoid losing the audience's attention and delving into unnecessary details (Coombs, 2015). Cutlip and colleagues suggest that the ideal length of a press conference should be 20 to 30 minutes, as longer sessions increase the risk of losing the audience's attention (Cutlip et al., 2006).
Wheeler also highlights the importance of providing a quick, honest, and empathetic statement in crisis communication. Press releases by the spokesperson or manager should be based on accurate information, with priority given to those affected by the crisis. Effective communication with internal and external stakeholders should be maintained, and incorrect media reports should be swiftly corrected. The language used should be simple, and the spokesperson should convey a serious tone, appearing emotionally involved, honest, and committed to resolving the situation. The spokesperson should also have controlled body language and wear simple attire (Wheeler, 2024).

Mistakes made during a press conference in a crisis can damage the organization's reputation and escalate the crisis. Common mistakes include delivering contradictory and unclear messages, sharing inaccurate or incomplete information, avoiding responsibility, lacking empathy, inconsistency between messages at the press conference and those on other media and social media platforms, responding defensively to questions, using complex language, and failing to quickly update information when new facts emerge (Coombs, 2015; Fearn-Banks, 2016).

Methodology:

This study examines the crisis communication strategies employed by Mansur Yavaş, the Mayor of Ankara Metropolitan Municipality, in response to public controversy surrounding the budget for the Republic Day concert held on October 29th, 2024. The research employs a descriptive analysis of Yavaş's press conference speech, using Coombs' Situational Crisis Communication Theory, Fearn- Banks' Crisis Communication Management Model and Benoit's Image Restoration Theory as analytical frameworks.

In the study, the chronological process of the event was examined in detail; the press conference, social media posts, official statements, and other publicly available data were systematically reviewed. Mansur Yavaş's live press conference was closely watched via the Yurttaş TV YouTube channel, and the entire speech was transcribed.

The analysis of the study employed a descriptive analysis method. Descriptive analysis is a qualitative research method focused on systematic description, summarization, and interpretation of collected data. This method is used as an important tool for understanding the structure and dynamics of social events by revealing the current state and internal patterns of the phenomenon being studied in detail (Patton, 2002; Creswell, 2013). The aim of using this method is to ensure a detailed presentation of the current situation and the communication strategies applied throughout the process.

Findings:

The analysis of Mansur Yavaş's crisis communication strategy reveals that his response to the controversy surrounding the Republic Day concert budget was built upon denial, diminishment, and bolstering strategies. He emphasized transparency and shared detailed financial data to counter accusations. While his approach demonstrated consistency in messaging, it also presented challenges in audience comprehension due to the complexity of the information provided. His strongest communicative asset was his ability to convey trust through clear and assertive rhetoric, reinforcing his image as a leader committed to ethical governance. However, his reluctance to fully acknowledge responsibility and his delayed response allowed speculation to spread, highlighting weaknesses in proactive crisis communication. Moreover, the initial social media clarification issued by the municipality did not effectively address public concerns, further complicating the situation.

Discussion & Conclusion:

Yavaş's crisis communication strategy aligns with theoretical frameworks emphasizing the importance of credibility, consistency, and audience-oriented messaging. Coombs (2007) highlights the need for clear and comprehensible messages in crisis situations, yet Yavaş's reliance on extensive numerical and graphical explanations may have hindered public understanding. While the provision of detailed financial figures showcased transparency, the volume and complexity of the data presented posed difficulties in audience engagement. Additionally, his rhetoric effectively balanced ethos, logos, and pathos, strengthening his overall persuasive impact. However, the delay in issuing an official statement and the municipality's ineffective early response on social media illustrate shortcomings in preemptive crisis management.

In summary, Yavaş's crisis communication strategy was based, on the one hand, on taking criticisms seriously and striving to build public trust, and on the other, on defending his management style and principles. This approach reflects the dimensions of transparency, trust-building, and ethical responsibility frequently emphasized in the crisis communication literature. However, the delayed execution of the process and the mistimed dissemination of certain messages paved the way for the escalation of the crisis, once again underscoring the importance of proactive communication. In similar situations in the future, responding to criticisms more directly and in plain language, clearly acknowledging responsibility, offering a sincere apology when necessary, and sharing remedial steps with the public would prove more effective. In doing so, both the institution's reputation and the established relationship of trust with the citizens would be reinforced.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 6 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 6 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 29.07.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.11.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Şeker, B.Ş. (2025). A New Security Calculus: Redefining National Security Through the Lessons of the 2025 Iran-Israel War, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(6):3942-3968. https://doi.org/10.35674/kent.1752402

A New Security Calculus: Redefining National Security Through the Lessons of the 2025 Iran-Israel War

Yeni Bir Güvenlik Denklemi: 2025 İran-İsrail Savaşı Dersleri Işığında Ulusal Güvenliğin Yeniden Tanımlanması

Burak Şakir ŞEKER[1]

Öz

2025 İran-İsrail Savaşı, İsrail'in Gazze'deki eş zamanlı operasyonlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, birbiriyle bağlantılı dünyamızda "ulusal güvenlik" kavramının ne anlama geldiğine dair köklü bir yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılan kritik bir dönüm noktası işlevi görmektedir. İsrail'in İran'a saldırısıyla başlayan bu çatışma, geleneksel güvenlik paradigmalarının sınırlarını açıkça ortaya koyan karmaşık bir askeri, istihbarat ve siyasi etkileşimi içermiştir. Ulusal güvenlik artık açıkça tanklar ve askerlerle sınırlı bir mesele değildir. Bu çatışma, ulusların fiziksel savaş alanlarının çok ötesine, dijital ekosistemlere, bilgi akışlarına ve toplumun bütünlüğüne kadar uzanan tehditlere karşı derin bir savunmasızlığını gözler önüne sermiştir. Bu makale, modern çatışmanın karmaşık katmanlarını ortaya çıkarmak için Realizm, Liberalizm, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve İnsan Güvenliği gibi yerleşik teorik çerçevelerden yararlanarak bu önemli olayları incelemektedir. Devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki belirsizleşen çizgileri, istihbarat ve siber savaşta özel şirketlerin buna bağlı yükselişini, uluslararası ittifakların akışkan dinamiklerini ve bir ulusun iç dayanıklılığının ve birliğinin temel önemi incelenmektedir. Temel argüman, 21. yüzyılda gerçekten güvende olmak isteyen bir devletin askeri savunmanın ötesine bakması gerektiğidir. Bu sebeple, güçlü siber istihbarat, gelişmiş bilgi savaşı stratejileri, güçlü toplumsal bağların geliştirilmesi ve teknolojik bağımsızlığın peşinde koşmayı birleştiren bütünsel bir duruş benimsenmelidir. Bu zorunluluk, modern zafiyetlerin ardışık doğasından kaynaklanmaktadır. Bir alandaki zayıflık izole kalmaz; metastaz yapabilir ve güvenliğin görünüşte ilgisiz diğer yönlerini istikrarsızlaştırarak sistemik kırılganlık yaratabilir. Örneğin, siber güvenlikte bir ihlal, kamu güvenini hızla aşındırabilir ve ekonomik faaliyetleri sekteye uğratarak devleti içeriden zayıflatabilir. Bu birbirine bağlılık, bütünsel, hükümet ve toplum çapında bir güvenlik stratejisi gerektirir. Politika yapıcılar, bu karşılıklı bağımlılıkları kabul eden ve yöneten politikalar oluşturmak için departmansal yönetimin ötesine geçmeli ve güçlü bir ordunun kırılgan dijital sistemleri veya parçalanmış bir toplumu telafi edemeyeceğini anlamalıdır. Bu çalışma, bu çatışmadan alınan dersleri analiz ederek, daha kapsamlı ve dirençli bir ulusal güvenlik tanımı oluşturmayı ve değişken bir dünyada devlet yönetimine daha uyumlu ve etkili bir yaklaşım için bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Güvenlik, Güvenliğin Yeni Boyutları, Özel Şirketler, 2025 İran-İsrail Savaşı, İsrail'in Gazze'ye Saldırısı

ABSTRACT

The Iran-Israel War of 2025, which coincides with the ongoing Israeli war on Gaza, has forced us to rethink our national security in an increasingly interconnected world. This war started with the Israeli attack on Iran involving complex military intelligence and political operations. It clarified the limits of traditional security methods. We now know that things other than military strength matter for national security. The war revealed how vulnerable countries are when faced with non-physical threats. These hazardous threats can infiltrate our systems, disrupt our information networks, and even cause a schism in our society. This research paper examines the aforementioned events using Realism, Liberalism, Critical Security Studies, and Human Security, all tools that can help us understand modern conflict better. These debates about the shrinking demarcation between state and non-state actors, the growing role of private corporations in espionage and cyber warfare, changing nature of international partnerships, and the necessity of a nation to be strong and united. The basic argument is that a state that wants to be truly secure must look beyond military defense. It needs a bigger plan that provides solid cyber intelligence, credible information warfare, strong community ties, and efforts at technological independence. This way of doing things is not only smart,

[1] **Corresponding Author:** Ankara Hacı Bayram Veli University, seker.burak@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8536-1790

but also it is necessary. Vulnerabilities in modern systems can spread quickly and a flaw that occurs in one part of security rarely stays in that area. Most of the time, security flaws quickly travel from one area to the other, making the whole security weak. A large cyber-attack, for example, can damage trust and halt economic activity quite rapidly, meaning that the stability of a state can be affected from within. The close relationship necessitates a security policy that harmonizes and coordinates the efforts of all governmental and social branches. Lawmakers should eliminate departmental barriers and create policies that recognize and respond to these connections. A disunited people or an inadequate digital infrastructure cannot be compensated by even a mighty military, they should realize. The objective of this study is to generate a better and more robust definition of national security, drawing important lessons from this conflict. This will contribute to the development of a framework for adaptable and successful governance in a world full of uncertainties.

Keywords: National Security, New Dimensions of Security, Private Companies, The 2025 Iran-Israel War, Israel's War on Gaza

INTRODUCTION

We are currently in a drastic reshaping of thinking about national security in this century. It has left behind archaic doctrines under which the main components of national security were border protection and military protection. This alteration is reflected in the 2025 war between Iran and Israel as well as the long-lasting fight in Gaza. These successive conflicts show how a state is vulnerable not in its physical area but in digital infrastructure, information sharing, and social connections as they can be manipulated by influential states having interests that are hostile to those of a particular country.

The difference between domestic and external security is very unclear on this battleground that is continuously changing. As matters stand today, the ability of a state to withstand internal shocks is just as vital as its military strength in enabling it to live beyond those shocks. The current security challenges are much more multifaceted, from battles for information resources, conflicts of identity to terrorist threats. Traditional security approaches adapted to the era of territorial borders and inter-country military struggles are, if not inefficient, in no way pertinent to cope with the multi-faceted challenges of the current world. It is manifested in military and intelligence formations that dominate these conflicts, revealing that safety is a complex phenomenon affecting all areas of the state.

It is quite self-evident that these changes hinge on determining the route to be taken when the face of threats changes so much. It is clear that the currently existing security models are not sufficient, and they require a complete reconstruction instead of slight improvements in elements when non-military problems like extremely complex cyberattacks, extensive information manipulation, and intensively complex internal politics sharply influence the entire country's security. It shows that the usual military resources and troops are not an object of securing one's country. States must adjust their strategy in light of this redefinition, and resources and policy priorities must move from an almost sole focus on military defense to a more integrated and balanced approach that gives priority to strength in these non-military domains.

Given this context, this study is guided by the following main research question: How do the varied lessons from the 2025 Iran-Israel War and the ongoing conflict in Gaza require a complete redefinition of national security, and what are the key aspects of this expanded framework for the 21st century? The article hypothesizes that national security in the 21st century requires integrating cyber, social, and human dimensions beyond traditional defense models. This paper fits within the broader academic discussion on international relations and security by engaging with established theoretical viewpoints. It delves into these momentous events using established ideas from Realism, Liberalism, Critical Security Studies, and Human Security to understand the complex layers of modern conflict. Understanding national security requires looking at it through different theoretical perspectives, each offering distinct views into state behavior, threats, and protective measures. The need to use multiple, often opposing, international relations theories—from Realism's focus on state power to Liberalism's emphasis on cooperation, Critical Security Studies' critique of state power, and

Human Security's focus on the individual—indicates that no single theoretical idea is enough to fully explain the varied nature of current national security.

Contemporary conflicts rarely fit into simple categories. They require a more complex and detailed approach. Instead of sticking to one theoretical viewpoint, this study includes insights from the entire field of security studies. By moving beyond traditional academic divisions, this paper fosters the flexibility needed to tackle the complicated challenges arising globally. This analysis focuses on four important areas that have been largely neglected. First, it shows how the boundary between state and non-state actors has almost vanished. Second, it highlights the troubling increase in private companies involved in intelligence gatherings and cyber-attacks. Third, the study examines how quickly international alliances can change, where yesterday's partner can become today's enemy. Lastly, it stresses that a nation’s strength often comes from the unity and resilience of its people. By combining traditional International Relations theories with real experiences from recent conflicts, this paper tries to fill important gaps and provides a clearer picture of today’s security dynamics.

Firsthand evidence that the privatization of security services and the uses of non-state actors are performed actually challenges the state-centered theories of realist and liberalist as incorporated in the real-world events. The key originality of this article rests in refining our comprehension of the notion of national security. This goal is realized through criticizing traditional peace theory and presenting a wider experience, which involves considering the complex relationships between state and a non-state actor, the fast developments in high technology, and changes taking place in society.

This study essentially entails accomplishing three main objectives through the required actions. By associating theories adopted throughout the history of warfare with dynamic situations on the battlefield, one first conceptualizes a flexible network which can respond to current threats. Once again, it examines the topic of power politics on an international scale by focusing on how the world deals with the hot air of cyber espionage and information warfare. Finally, this article emphasizes the fact that military responses and security resolutions may emerge as the real outcome during the brainstorming phase from the different discoveries that will take place.

The paper centers on several ongoing armed conflicts in the Middle East region and the war between Iran and Israel for 2025. The understanding of human security, critical security studies, liberalism, and realism is conducted before the analysis. Second, the effectiveness of these theories is evaluated based on the complexity of the problems under discussion. The research gives examples of some keys, such as the blurring line between state roles, the role of corporations in cyber and intelligence operations, stakeholders' membership of international alliances, and the most important social cohesion. It merges these in a twenty-first-century security model that gives primacy to information warfare, cyber intelligence security, cognitive resilience, and technological independence with privatization of force. The paper shares the process of having a resifted definition of "national security" and provides effective policy recommendations for governments in the extremely intricate world.

This study adopts a mixed qualitative design combining qualitative content analysis (QCA), process tracing, and targeted open-source intelligence (OSINT) corroboration, with a dedicated emphasis on legal and ethical assessment. the primary corpus comprises media reporting, official statements, company disclosures, policy papers, and publicly available technical data (2024–2025). Process tracing reconstructs key event sequences to evaluate causal mechanisms and to test competing explanations. Legal-ethical analysis is integrated at each stage: documents were examined against international humanitarian law, human-rights norms, data-protection regimes, and emerging AI governance standards to assess legality, attribution, and accountability gaps. OSINT methods (logs, imagery, metadata) were used conservatively to corroborate technical claims without exposing

operational details. To maximize validity, findings were triangulated across source types and ethical safeguards (anonymization, minimization of sensitive operational detail, and adherence to institutional research ethics standards) were observed throughout.

1. Traditional and Evolving Perspectives on National Security

It becomes imperative to acquire a holistic theoretical understanding to attain a better understanding of national security. All these perspectives provide a unique aspect of governmental processes, threat analysis, and formation of defense policy. The long Gaza war and Iran-Israel War 2025 are important case studies. It becomes feasible to evaluate and apply the various theories by studying these incidents.

1.1 Realist perspectives

One important theory in international relations is realism. It sees international politics as an ongoing conflict between states with competing interests. In an anarchic international system, which lacks a central authority to provide security, each state continually seeks power and influence. This pursuit aims to ensure its survival and further its strategic goals. The main principles of realism state that states are the key players, operating in a world without any governing body that can effectively manage their interactions. This anarchic condition compels states to pursue their narrow self-interests and accumulate power, primarily through military strength, to ensure their survival and security. War is considered an inherent possibility in such a system, and actions taken by one state to enhance its security can inadvertently decrease the security of others, leading to a "security dilemma" (Glaser, 1997).

The 2025 Iran-Israel War strongly reflects realist predictions. The conflict's emphasis on military capacity, the destructive power of Israel's intelligence network, and the pursuit of perceived national interests by all parties align with the realist understanding of international relations. For instance, Germany's Chancellor’s statement that "Israel is doing the dirty work for all of us" (Connor et al., 2025) exemplifies a realist calculus where state actions serve broader geopolitical interests, even if ethically questionable.

The conflict demonstrates the persistence of power politics despite increasing global interdependence. Realism posits that states prioritize power and security in an anarchic system. During the Iran-Israel war, major powers like the US, UK, Germany, Russia (Russian Federation), and China (People’s Republic of China) acted primarily based on their perceived national interests, often contradicting stated alliances or moral positions. This suggests that despite the rhetoric of cooperation and growing global interconnectedness, the fundamental competitive nature of international relations, as described by realists, remains a dominant force. Economic ties, such as China's trade with Israel (The Observatory of Economic Complexity, 2023) or Russia's competition with Iran in the oil market (Azizian, 2022), along with geopolitical calculations like Russia's concern for the Bushehr Nuclear Facility (Soldatkin et al., 2025) or the US's aim to diminish China's regional influence (Loke & Emmers, 2023), frequently supersede ideological solidarity or collective security commitments. This implies that a truly multipolar, institutionally balanced world order, often envisioned by Liberalism, remains out of reach. States will frequently revert to self-interest and power politics, making institutional frameworks largely symbolic or secondary during times of intense geopolitical tension, thereby undermining global governance and efforts to resolve conflicts.

Furthermore, the war vividly illustrated the security dilemma and its expansion. The last war highlights Israel's intelligence network and covert operations, including sabotage and assassinations, as core elements of its security (Bruen, 2025). Simultaneously, Iran's development of ballistic missiles is presented as a significant deterrent (Celso & Bechtol, 2025). These actions, while each side might

view them as defensive, likely intensified the security dilemma. Israel's covert actions and advanced intelligence capabilities, while securing its immediate interests, would inevitably be perceived as aggressive threats by Iran, prompting Tehran to enhance its own military and intelligence capabilities, including ballistic missiles. Conversely, Iran's missile development, seen as defensive by Tehran, would be perceived as an existential threat by Israel. This dynamic suggests that the traditional security dilemma, historically rooted in military build-ups, is now exacerbated by non-conventional means, including cyber warfare, as evidenced by the Stuxnet virus attack on Iran's nuclear facilities (Ellison et al., 2025), and other covert operations. This expands the scope of the dilemma beyond visible military strength to include invisible, deniable, and technologically advanced forms of aggression, making de-escalation and trust-building even more challenging and increasing the risk of miscalculation.

1.2 Liberalist perspectives

Liberalism in international relations emphasizes the potential for cooperation among states through international law, organizations, and treaties. Unlike realism, it champions collective defense arrangements, such as NATO, where states mutually support each other against attack (Holmes, 2015). Liberalism also broadens the definition of national security beyond purely military defense to include non-military dimensions like economic security, energy security, environmental security, food security, and cybersecurity. It stresses the importance of the rule of international law and effective international political institutions for global stability (Ruger, 2019).

The 2025 Iran-Israel War saw elements aligning with liberalist ideals, such as the G7 summit declaring support for Israel (G7 Research Group, 2025) and calls for negotiations from Russia and China (Gan, 2025). The US's offer of a "peaceful" nuclear energy plan for Iran (Crowley, 2025) also reflects a liberalist approach to conflict resolution through diplomacy and economic incentives. The significant role of cybersecurity in the conflict further underscores the liberalist expansion of security dimensions.

However, the conflict also exposed the limits of institutionalism and collective action in high-stakes conflicts. While liberalism champions international institutions and collective action, during the Iran-Israel war, organizations like BRICS (BRICS, 2025a) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO) (SCO, 2025), despite making institutional statements against Israel, they witnessed their member countries' actions contradict these statements. For example, India, a BRICS member, openly supported Israel (Krishnan, 2025). Russia and China's support for Iran was largely limited to calls for negotiation (Roll, 2025), driven more by self-interest than robust collective defense commitments. This suggests that while international institutions and alliances can provide frameworks for cooperation, their effectiveness is severely constrained when core national interests or economic calculations of powerful members diverge. The hybrid character of collective defense, where states are ultimately responsible for their own security, becomes dominant in such scenarios. This observation indicates that the promise of a truly multipolar, institutionally balanced world order remains elusive. States will often default to self-interest and power politics, rendering institutional frameworks largely performative or secondary in moments of acute geopolitical tension, thereby undermining global governance and conflict resolution efforts.

The war further highlighted the expansion of security beyond military concerns, but with uneven implementation. Liberalism posits that national security encompasses economic, environmental, and cybersecurity. The conflict indeed referenced cyber-attacks, such as the Stuxnet virus, and economic factors, including sanctions and the oil market, as critical to national security. This confirms the liberalist premise that national security is multi-dimensional (Merriweather, 2022). However, the application of these broader security dimensions often appears instrumentalized by powerful states

to serve their traditional power interests. For instance, the US used economic offers to influence Iran's nuclear program (Kahalzadeh, 2025), and Russia potentially gained from the halt in Iran's oil production (The Moscow Times, 2025). This creates a disjuncture where non-military threats are acknowledged, but responses are still framed within a competitive, power-oriented paradigm. This approach can undermine genuine collaborative solutions to complex global challenges like climate change or cybercrime, which inherently require a truly collective and less self-interested approach.

1.3 Critical security studies (CSS)

Critical Security Studies (CSS) offers a profound critique of traditional, state-centric approaches to security, arguing that security is not an objective reality but is socially constructed through persuasion, culture, shared values, and social identities. CSS challenges the notion that the state is the sole guarantor of security, often contending that the state itself can be a source of insecurity for individuals. A core commitment of CSS is to promote the freedom of individuals as a path to peace, often emphasizing social justice and questioning existing power structures. It examines how discussions about security define identity, enable specific policies, and legitimize certain actors, while also questioning the ethics inherent in security practices. (Krause & Williams, 1997).

The 2025 Iran-Israel War provides ample material for CSS analysis. The main discussion of Iran's internal oppression and poverty, making it vulnerable, and the redefinition of civilian casualties as justification (Marco, 2025), and the extensive profiling of "dangerous individuals" within the US (Barr, 2024) directly resonate with CSS concerns about the state's role in creating insecurity and the manipulation of security discourse.

The conflict starkly reveals the state as a source of insecurity for its own citizens. CSS posits that the state can threaten individual security (Newman, 2010). It can be explicitly stated that Iran's "weak spot" has been a political power that turned its people against it and drowned them in oppression and poverty (Ghamari-Tabrizi, 2019), making it a target. Similarly, Palantir's extensive data collection and profiling of "dangerous" elements within the US (The Economic Times, 2025), potentially leading to accusations against innocent people, highlights state-enabled insecurity. This demonstrates that national security, when defined solely by state survival and power, can be fundamentally at odds with the security and well-being of its own populace. Internal oppression and the erosion of civil liberties, even under the guise of counter-terrorism, actively undermine the state's legitimacy and create internal vulnerabilities that can be exploited by external actors. This shifts the focus of national security from merely protecting borders to ensuring internal social cohesion and justice, suggesting that a truly secure state must prioritize the emancipation and welfare of its citizens to build genuine resilience against both internal and external pressures.

Moreover, the war showcased the discursive construction of threat and its ethical implications. CSS examines how security discussions define group identity and legitimize policies. (Kaltofen, 2013). Palantir managers, deeply connected with the state, redefined civilians killed in bombings as "neighbors of the terrorist" or "useful idiots". (AA, 2025). This illustrates how powerful actors actively create narratives to strip violence of its political context, dehumanize victims, and justify actions that would otherwise be ethically wrong.

This analysis shows how reframing civilian casualties allows the state and its private partners to shape public perception and deflect accountability for large-scale harm. By sanitizing language—turning “killing” into abstract “collateral damage”—this work demonstrates a form of information warfare aimed at cognitive security. Such manipulation of discourse shapes public understanding and legitimizes state violence. To conceal real human casualties, rhetorical techniques are employed side by side with AI-based targeting technologies. As a result, international humanitarian law principles are eroded, and civilian casualties are normalized. The language employed by governments and their

partners deserves critical analysis. This development extends beyond propaganda; it's a multi-faceted construct meant to justify measures often deemed to be insensitive and open to review.

1.4 Human security

Putting people above territorial interests, the idea of human security provides a compelling alternative paradigm. This new paradigm moves beyond conventional understandings of potential threats. Besides armed conflicts, it includes socioeconomic disparities, environmental destruction, pandemics, food shortages, and internal violence. Highlighting individuals' resilience and well-being, the human security paradigm identifies a number of interconnected challenges. It argues that real security cannot be achieved by military preponderance or territorial gain. Instead, it advocates policies and strategies that meet people's core needs and rights. In a truly secure space, every person should be capable of living within a fear-free and want-free society. Intra-state challenges such as poverty, inequality, and societal divide are deemed integral parts within the paradigm of human security owing to their crucial function to maintain national cohesion. In addition, protecting civilians from war, averting sexual violence, release from child conscription to armed forces, and curbing trafficking are deemed crucial mandates (Tsai, 2009).

The Iran-Israel War in 2025 amply demonstrated the grave repercussions of ignoring human security. Iran's stability is threatened by a lack of human security, which is closely linked to the country's high rates of poverty and severe internal oppression. Furthermore, the deaths of civilians in Gaza due to AI-driven targeting (OHCHR, 2024) highlight the shortcomings of conventional security measures in terms of individual protection.

The conflict reveals human insecurity as a factor that heightens national vulnerability. Human security points out that internal threats such as poverty, inequality, and social unrest weaken national integrity (Ogata, 2005). A political power that oppresses and impoverishes its people shows a direct link between a state's failure to provide human security to its citizens and its overall national security vulnerability. A discontented populace, suffering from socio-economic hardship and political oppression, creates internal instability that external adversaries can strategically exploit, regardless of the state's military strength. This reinforces the argument that national security is not merely about external defense but fundamentally relies on internal cohesion and citizen welfare (King & Murray, 2001). Investing in human security—addressing socio-economic disparities, ensuring political stability, and protecting human rights—is not just a moral obligation but a strategic necessity for long-term national strength. Neglecting human security can lead to civil unrest, internal conflicts, and a weakened state, making it susceptible to foreign intervention or collapse. This moves human security beyond a mere humanitarian concern to a core strategic necessity for national resilience.

Furthermore, the war underscored the ethical imperative of civilian protection in modern warfare. Human security prioritizes the protection of civilians. The Israel Defense Forces (IDF) has used AI systems to set attack parameters based on probability calculations. This practice has led to civilian casualties and the destruction of entire buildings without direct verification from the front lines (Jiménez, 2025).

This circumstance demonstrates how human security principles in contemporary warfare have seriously failed. Artificial intelligence and other similar technologies reduce the lives of civilians to mere statistics. Despite acknowledging civilian casualties, the Netanyahu administration's "great success" following strikes on Iranian targets (Israeli Prime Minister's Office, 2025) demonstrates a risky approach that prioritizes military effectiveness over the need to preserve human life. International humanitarian law is seriously threatened by the increasing reliance on AI and data-driven targeting, particularly in the absence of robust human oversight or transparent accountability. It seriously jeopardizes the safety of civilians during armed conflicts. These acts could erode the

moral foundation of war and normalize "collateral damage." Additionally, they have potential to cause prolonged instability and exacerbate hardline tendencies among affected populations.

Therefore, to protect human security, international talks should be held, and strict regulations should be made regarding autonomous weapon platforms and using artificial intelligence during war. This illustrates how unchecked technological advances, devoid of moral review and human supervision, can foster conflict's dehumanization and challenge ethical restraints to war.

Chart 1: Comparison of National Security Definitions[2]

Theory	Primary Referent Object	Key Focus / Goal	Main Threats	Key Tools
Realism	State	Survival / Power	External Military Aggression	Military Force, Alliances, Power Balancing
Liberalism	State / International System	Cooperation / Order	Transnational / Systemic Issues, Conflict	Institutions, International Law, Diplomacy
Critical Security Studies	Individual/ Society	Emancipation / Justice	State Oppression, Discursive Manipulation	Social Critique, Activism, Challenging Power
Human Security	Individual	Welfare / Dignity	Poverty, Violence, Disease, Environmental Degradation	Development, Humanitarian Aid, Governance

2. Lessons from the 2025 Iran-Israel War: A Multi-Dimensional Analysis

One of the major things that come to light from the 2025 Israeli-Iran war is that modern war involves a wider dynamic beyond classical armed conflicts defined by maneuvering armored vehicles and planes. The episode revealed a multifaceted array of latent perils, including higher-level cyber war, secretive coalitions, and surprising diplomatic consequences. All these affect national defense policies within the current environment and beyond classical war boundaries.

[2] The following table provides a concise, at-a-glance summary that highlights the fundamental differences in how each theory conceptualizes "security." By clearly delineating the different referent objects and threat perceptions, it sets the analytical foundation for understanding how the lessons from the Iran-Israel war challenge or affirm these diverse theoretical lenses. It also underscores the need for a more comprehensive definition of national security that integrates elements from multiple perspectives.

2.1 The blurring lines of state and non-state actors

The conflict showed a worrying trend: states increasingly use non-state actors, mixing the traditional boundaries of warfare and accountability. For example, Israel's intelligence agency, MOSSAD, included foreign nationals, especially people from religious backgrounds linked to Al Qaeda, as planners. Israel has also close relations with these organizations in the Middle East, and the rise of Hay'at Tahrir al-Sham (HTS) (a remnant of Al Qaeda) in Syria is benefiting Israel (Norton, 2024). Additionally, Israel is working with gangs in Gaza, along the lines of ISIS, against Hamas, funding and arming them against the people of Gaza (Matoi, 2025). These allegations point to a strategic calculation by state actors to leverage non-state groups for deniable operations and to achieve geopolitical objectives without direct military confrontation. However, such instrumentalization blurs the lines of combatancy and accountability, making conflict resolution more complex. The long-term implications include the potential for blowback, where these armed and empowered groups may turn against their sponsors or contribute to regional instability beyond the initial conflict. It also undermines international norms against terrorism by legitimizing certain non-state armed groups, potentially leading to the proliferation of extremist ideologies and a more chaotic global security environment where state sovereignty is increasingly challenged by hybrid warfare tactics.

What really stood out was how this war quietly rewrote the rulebook. Behind the scenes, both sides built secret drone bases inside Iran (Yaron, 2025) and smuggled explosives and ammunition for sabotage (France 24, 2024), all designed to stay off the radar and dodge blame. Instead of open declarations of war, we saw a murky “grey zone” where attacks happen in the shadows, and nobody wants to admit responsibility. That makes it almost impossible to figure out who’s behind each strike—and it wrecks the old playbook of clear, state-on-state retaliation. With every hidden operation, the lines of international law and respect for sovereignty get fuzzier, fostering a simmering, low-profile conflict that never truly ends—and a constant risk that someone, somewhere, will misread a covert move and spark a much bigger fight.

2.2 The rise of private intelligence and cyber warfare

The 2025 conflict underscored the pervasive and critical role of private intelligence and cybersecurity companies in modern warfare, raising profound questions about accountability and ethics. Palantir, a company initially funded by In-Q-Tel (a CIA intermediary) (O’Donnell & Seligman, 2019), played a significant role, offering services across military intelligence (Gotham) (MacWillie, 2020), manufacturing (Foundry) (Palantir, 2025a), data integration (Apollo) (Palantir, 2025b), and AI-supported automation (AIP) (Schwarz, 2025). Its customers include all US intelligence units, as well as major corporations. Palantir and similar private intelligence firms were actively used by the US and Israel in Ukraine (Bergengruen, 2024), Yemen, and Gaza (González, 2024), integrating real-time satellite images with front-line information for military planning and predicting maneuvers. A particularly alarming application in Gaza involved AI-driven targeting based on probability calculations from mobile phone and communication data (Spencer & Collins, 2025), without human front-line confirmation, leading to civilian casualties and the bombing of entire buildings. Beyond targeting, Palantir's services extend to combining vast data pools from state intelligence units, including mobile phone signals, credit card information, internet access, health data, and facial recognition data (Crawford & Schultz, 2019), used to profile dangerous elements, potentially accusing innocent people within the US (Pauwels, 2020). It should also be noted that the significant influence of these company managers, who become intertwined with the state (Mahoney, 2021; Reich, 2025), seeing themselves as ministers or military intelligence officers, engaging in political discourse, and making warmongering statements (Mac Ghlionn, 2025).

These AI and cybersecurity companies are pioneers in defense activities beyond state institutions. This signifies a profound shift towards the privatization and commercialization of what were traditionally exclusive state functions, including intelligence gathering, analysis, and even targeting. This creates a reliance on private entities for critical national security capabilities. The implications are multi-faceted: first, a significant accountability gap emerges, as private companies often operate with less transparency and oversight than state agencies, particularly concerning civilian harm or privacy violations. Second, the involvement of profit-driven entities introduces a potential moral hazard, where commercial interests might influence policy or prolong conflicts. Third, the intertwined nature of company managers with state officials blurs the lines between public service and private enterprise, potentially leading to conflicts of interest and undue influence on foreign policy. This fundamentally redefines the locus of power and decision-making in national security.

The conflict also highlighted the ethical (Gelder, 2022) and societal risks of AI-driven warfare and mass surveillance. This reveals the profound ethical dilemmas posed by advanced AI and pervasive surveillance in national security. The reliance on algorithmic decision-making for lethal targeting raises questions about human responsibility, the potential for bias in data, and the dehumanization of conflict. Mass data collection, even for security, risks eroding privacy and civil liberties (Baker, 2003) on an unprecedented scale, creating a nightmare scenario of constant monitoring. The unchecked deployment of such technologies can lead to an erosion of public trust, increased domestic unrest, as seen in the Los Angeles incidents (Chow & Lee, 2025), and a society where individuals are constantly profiled and potentially criminalized based on data correlations rather than confirmed actions. This necessitates urgent international and domestic legal and ethical frameworks to govern the development and use of AI in warfare and surveillance, redefining the balance between security and individual rights as a core national security concern.

Beyond private intelligence, the cybersecurity sector demonstrated its critical importance. Israel's advanced cybersecurity companies, such as Check Point Software Technologies (Lachow & Grossman, 2018), CyberArk (Worldwide Videotex, 2016), Radware (Radware, 2025), and SentinelOne (Startup Nation Central, 2025), are pioneers in defense activities beyond state institutions. The NSO Group, known for its Pegasus spyware (Poiret & Bouvard, 2023), allows for the acquisition of all information about the targeted device, and is considered a groundbreaking innovation in intelligence technologies. The Stuxnet virus, developed by Israel and the US, was used in 2010 to cause great damage to centrifuges in the Iranian nuclear program, exemplifying the destructive potential of cyber-attacks against critical infrastructure (Pijpers & Arnold, 2025). Allegations of the e-government database (Bellows, 2020) theft, containing all citizenship information, further underscores the severe consequences of cybersecurity vulnerabilities.

2.3 The shifting sands of alliances and geopolitics

The 2025 Iran-Israel War vividly illustrated the complex and often contradictory nature of contemporary alliances, where realpolitik and economic self-interest frequently trump ideological alignment.

Western allies demonstrated unwavering support for Israel. The US, for instance, struck Iran’s nuclear facilities, albeit for show (BBC News, 2025), demonstrating its role as an implementer rather than merely an ally. The UK activated its base in Cyprus to shield Israel from Iran’s airstrikes (Langford, 2025), and Western countries declared their support at the G7 summit (Prime Minister of Canada, 2025), with the German Chancellor stating, Israel is doing the dirty work for all of us (Middle East Monitor, 2025). This level of explicit and active support underscores a strong, consistent alignment with Israel's strategic objectives.

In stark contrast, Russia and China's support for Iran, often perceived as allies within a "third front" against Western hegemony, was notably limited and self-interested. Their apparent support was confined to calls for negotiations and conciliation (Wong, 2025; Euronews Farsi, 2025). Organizations like BRICS (BRICS, 2025b) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO), of which Iran is a member, made institutional statements against Israel, yet the actions of member countries, such as India's open support for Israel (Sharma, 2025), contradicted these statements. Russia's primary interest in the conflict appeared limited to the Bushehr Nuclear Facility, where 250 Russian citizens work, with Putin's statement on not withdrawing workers being presented as support (Reuters, 2025). China's contributions were similarly vague, with President Xi Jinping offering constructive contributions to the restoration of peace and stability (CTGN, 2025). and alleged cargo planes dropping off radar (The Standard, 2025), but overall lacking active support.

Their strong economic ties with Israel and potential economic gains from Iran's vulnerability were significant factors. For example, Russia's expectation of increased oil demand due to Iran's halted production (Sor & Epstein, 2025) and China's large investments in Gulf countries and diverse energy suppliers (Propper, 2020), making it less affected by Iranian oil disruption, were noted. Both Russia and China maintain very good relations with Israel, with China being Israel's largest trading partner (Samet, 2021; Gross, 2025). This demonstrates that in a multipolar world, traditional alliance structures and ideological alignments are increasingly subordinate to pragmatic realpolitik and immediate economic self-interest. States will prioritize their own financial resilience, market access, and geopolitical positioning even at the expense of their partners' security. The cracks and falling out within non-Western blocs indicate that these organizations, marketed as counter-hegemonic fronts, lack the internal cohesion and shared strategic imperative to act as unified military or political forces in a crisis. This suggests a more fluid and transactional international system, where alliances are less about shared values and more about shifting calculations of relative gain, making long-term strategic planning and collective security challenging.

A particularly telling detail was the nature of the Iran-Russia strategic partnership agreement, signed in January 2025 (Iran President, 2025) and approved by the Iranian Parliament only after the Israeli attack (Constitutional Council of Iran, 2025). Unlike similar agreements signed by Russia, this pact did not include mutual defense but rather a non-aggression commitment, a provision changed at Iran's request (TASS, 2025). This suggests Iran's desire to avoid joining any bloc or to facilitate rapprochement with the West.

Finally, the US's peaceful plan for Iran, offering $30 billion for peaceful nuclear energy sponsored by Gulf countries (Cohen et al., 2025) coincided with President Pezeshkian's Western-leaning policies (Jafari, 2025). This development highlights the instrumentalization of peace and diplomacy by imperial powers. The US's offer, following a meticulously calculated attack (Babassa, 2025), appears designed to align Iran with Western interests, diminish China's influence, and integrate the Middle East into a market paradise.

What we're really seeing here is a clever kind of pressure, using sweetened economic deals and diplomatic charm instead of tanks and missiles. These handshakes and carrots frequently conceal deeper agendas, giving traditional imperial strategies a contemporary spin. To put it another way, it is not genuine give-and-take diplomacy; rather, it is more akin to "soft power coercion," in which weaker states are kept in a cycle of dependency by the covert promise of assistance with conditions attached.

Chart 2: Alliance Support Spectrum in the 2025 Iran-Israel War

Key Actor/ Bloc	**Stated Position/ Expectation**	**Actual Behavior / Actions during War**	**Level of Support to Israel**	**Level of Support to Iran**
US	Ally of Israel	Striking Iran's nuclear facilities for show, offering a peaceful plan to Iran	Unwavering/ Active Implementer	Strategic Coercion/ Engagement
UK	Ally of Israel	Activated the Cyprus base to shield Israel	Unwavering/ Active	None
Germany	Ally of Israel	Chancellor stated, Israel is doing the dirty work for all of us	Unwavering/ Explicit	None
Russia	Iran's Ally (Axis of Resistance)	Limited to calls for negotiation, focus on the Bushehr facility, economic gain from Iran's oil disruption, and strong ties with Israel	Neutral/ Transactional	Limited/ Self-Interested
China	Iran's Ally (Economic Partner)	Limited to calls for peace, alleged cargo planes, large trade with Israel, diverse energy sources	Neutral/ Transactional	Limited/ Self-Interested
BRICS	Counter-hegemonic bloc	Institutional statements against Israel, but India openly supported Israel	Fragmented/ Contradictory	Fragmented/ Contradictory
SCO	Counter-hegemonic bloc	Institutional statements against Israel, but member actions contradicted them	Fragmented/ Contradictory	Fragmented/ Contradictory
India	BRICS Member	Openly supported Israel	Strong	None

Instead of reducing nation-to-nation categorization to a binary "friends" versus "enemies" simplification, this research studiously investigates the complex dynamics that are typified by each

bilateral relationship. It reveals the real-world actions of nations, which are just as likely to differ from declared policy or past alliances. Alliances are fluid entities by their very nature within modern geopolitics, having been forged by a multifaceted combination of internal political needs, economic necessity, and shifting power combinations. This poses a significant challenge to a nation like Iran, since foreign aid can evaporate immediately it no longer serves partners' interests. Iran's security policy, therefore, needs to be reassessed with a priority given to stable alliances.

2.4 Internal Vulnerabilities and Societal Resilience

The 2025 Iran-Israel conflict offered a valuable insight: national solidarity's association with public opinion equals national power with military might with regard to national security. In particular, with reference to Iran, the ruling authority was challenged by challenges resulting from outside meddling combined with internal upheaval, which was further fueled by rampant dissatisfaction owing to political oppression and economic challenges. Acknowledging Iran's military's formidable character, opponents sought to provoke internal rioting as a tactic to challenge the regime and achieve political influence (Zimmt, 2025). This implies that even with Iran's military's enormous might, its opponents could seek to utilize a lack of popular support or general displeasure to compromise national safety. Regardless of any diplomatic or military achievements, a country is exposed to external attacks if its citizens are divided internally.

This experience makes it clear that a crucial element of national security is domestic legitimacy. So, a state's national security is inextricably linked to its domestic legitimacy and the welfare of its populace. Internal discontent, fueled by oppression and economic hardship, creates a fundamental vulnerability that external adversaries can exploit through political pressure or even military action, irrespective of the state's military capabilities. This observation fundamentally challenges a purely realist, state-centric view of national security by highlighting that true strength derives not just from military might but from social cohesion and the consent of the governed. States that fail to ensure the human security of their populations risk internal collapse or external manipulation, underscoring that societal resilience (Christie & Berzina, 2022) - built on public trust, equitable governance, and economic well-being - is a paramount, though often overlooked, dimension of national security.

Furthermore, Iran exhibited a significant internal political duality. President Pezeshkian, who won elections after former President Raisi's suspicious death (Serjoie, 2024), portrayed a reformist profile (Katulis et al., 2025), promising to ease sanctions through negotiations with the West and return to the 2015 nuclear deal. This policy of establishing relations at an equal distance with the rest of the world effectively meant getting closer to the West, a direction opposite to Religious Leader Khamenei's turn to the East orientation (Ganji, 2013). This duality, though managed very carefully until now, appeared to influence key decisions. For instance, the strategic partnership agreement with Russia was not approved by the Iranian parliament until after the Israeli attack. Similarly, Iran's initial avoidance of retaliation after the assassination of former Hamas leader Ismail Haniyeh (Wintour, 2025) and intensified attacks on Lebanon, with Pezeshkian calling for peace and dialogue with the West, suggested a desire to de-escalate (Iran International, 2024). Retaliation only occurred after the assassination of Hezbollah's historical leader, Hassan Nasrallah (Gritten, 2024), as inaction would signal weakness.

This suggests that internal political divisions, particularly at the highest levels of leadership, can significantly impact a state's foreign policy coherence, strategic decision-making, and perceived reliability by both allies and adversaries. Such internal friction can lead to inconsistent responses and missed opportunities, or conversely, create windows for external influence. The presence of competing foreign policy orientations within a state can create strategic ambiguity, making it difficult for other actors to predict its behavior or form stable alliances. This internal dynamic becomes a

critical factor in national security, as it can be exploited by external powers seeking to sow discord or push agendas that align with one faction over another, potentially undermining national unity and effective crisis management.

Chart 3: Key Lessons of 2025 Iran-Israel War (Summary Table)

Lesson	**Meaning**	**Examples**	**Strategic implication**
Blurring of state & non-state actors	States increasingly use proxies and non-state groups for deniable operations	Use of foreign religious actors, HTS dynamics in Syria, and local groups in Gaza.	Accountability and deterrence become harder; risk of blowback and norm erosion.
Grey-zone / covert operations	Hidden drone bases, sabotage, and covert logistics replace clear declarations of war	Secret drone bases, smuggling of explosives, covert strikes (as described).	Traditional retaliation models fail; miscalculation risk rises.
Privatized intelligence & AI targeting	Private companies provide core intelligence, analytics and targeting tools	Palantir, Pegasus-style spyware, AI targeting from telecom data	Accountability gaps, moral hazards, and reliance on commercial entities for sensitive decisions.
Cyber warfare as strategic weapon	Cyber tools can damage infrastructure and enable covert coercion	Stuxnet precedent; allegations of database theft and cyber-enabled attacks.	Need to protect critical infrastructure and integrate cyber into deterrence doctrine.
Transactional geopolitics	Alliances are fluid: economics/realpolitik often trump ideological alignment	Western backing for Israel; limited concrete support from Russia/China despite rhetorical backing for Iran.	Multilateral institutions less reliable for cohesive crisis response; strategic calculations become transactional.
Domestic legitimacy & societal resilience	Internal divisions are strategic vulnerabilities	Iran's internal political duality, economic grievances, social unrest cited.	National security must integrate governance, economic welfare, and public legitimacy as core elements.

3. New Dimensions of National Security in the 21st Century

The 2025 Iran-Israel War unequivocally demonstrated that traditional military defense alone is insufficient to guarantee national security in the contemporary era. The conflict highlighted several critical new dimensions that states must integrate into their security frameworks.

3.1 Cyber-intelligence security

The conflict vividly illustrated that national security extends far beyond physical borders and military hardware to include invisible data pools, information networks, and critical infrastructure. The virus attack on nuclear facilities and government database theft containing all citizenship information underscore the profound vulnerability of interconnected digital systems to state-sponsored attacks and criminal enterprises. The extensive data collection capabilities of companies, encompassing mobile, credit card, health, and facial recognition data, highlight that information itself is a strategic asset, and its protection (or weaponization) is central to national security.

This points to the emergence of the digital domain as a primary battlefield. The widespread use of spyware like Pegasus (Brownlee & Ghiabi, (2025) demonstrates that cyberattacks are not merely disruptive but can cause significant physical damage and compromise national secrets. This indicates that the digital realm has transitioned from a supporting domain to a primary battlefield, where national security is directly threatened by cyber warfare capabilities. The invisible nature of these attacks makes attribution difficult and traditional deterrence models less effective. National security strategies must now prioritize cyber-intelligence and defense with the same urgency as conventional military defense. This includes not only protecting critical infrastructure (Singer et al., 2025) but also developing robust offensive and defensive cyber capabilities, fostering international norms for cyber warfare, and addressing the dual-use dilemma of cyber technologies that can be used for both defense and aggression. Failure to do so leaves a nation fundamentally exposed to debilitating attacks without a clear path to retaliation or defense.

3.2 Information warfare and cognitive security

This conflict drove home just how crucial information warfare and “cognitive security” have become (Rogers, 2021). By treating civilian casualties as routine, leaders deliberately reshaped public opinion to make controversial strikes seem acceptable. In today’s battles, controlling the narrative—both at home and abroad—is just as vital as controlling territory. When outside groups or rival factions plant lies, they chip away at trust, fracture societies, and weaken national solidarity.

It’s clear that winning hearts and minds isn’t optional—it’s a battlefield in its own right. Every protest or uprising underscores how critical narrative control is for modern security: governments spin stories to justify actions, dehumanize their foes, and rally support. That’s why “cognitive security” made it into NATO’s playbook back in 2019 (NATO STRATCOM COE, 2019). Countries must harden their defenses against fake news, stand up for a free press, and teach citizens to question what they read—otherwise, outside actors can exploit those blind spots to sow discord, erode faith in institutions, or even tilt elections.

3.3 Societal resilience

The 2025 Iran-Israel War also underlined a simple truth: a nation’s security starts from within. When people choke on poverty and choke under oppression, they don’t rally around their flag—they turn against their government. And that internal backlash becomes a vulnerability, one that enemies can—and will—exploit. So, tackling social inequality and protecting people’s basic well-being isn’t just charity work; it’s a frontline defense for national resilience.

In the end, real security isn't just about tanks or treaties—it's about trust, fair governance, and the welfare of everyday citizens. A restless, oppressed population is the weak link in any national defense. Adversaries know this, and they'll target those cracks first. Strengthening the bond between state and society isn't a nice-to-have; it's the bedrock of any lasting security strategy.

This necessitates a shift in national security ideas to prioritize human security (Bah & Emmanuel, 2024) and social justice (Guerrière, 2019) as foundational elements. States must actively work to alleviate poverty, reduce inequality, and ensure political participation to build a strong society capable of withstanding both internal and external pressures. Neglecting these domestic factors, even while achieving military victories, can lead to long-term instability and ultimately undermine the state's very survival. This shifts the core understanding of national security from external military defense to internal robustness.

3.4 Technological autonomy and dual-use dilemmas

The conflict highlighted the strategic necessity of national control over critical technologies (García-Herrero et al., 2025). The advanced capabilities of private companies, particularly their dual-use nature (beneficial for defense, but dangerous for surveillance/sabotage), emphasize the strategic importance of national control over such technologies. While these technologies offer significant advantages in intelligence and warfare, their proliferation and potential misuse pose severe threats to national security and individual privacy. Depending on overseas private firms to handle our most sensitive intelligence tasks is like building your house on rented land—you're at the mercy of someone else's tools and rules. It lays bare how dangerous it can be when key capabilities aren't home-grown, and why we urgently need to own and develop these technologies ourselves.

In today's digital battleground, true security means technological self-reliance. Handing over core intelligence and military duties to foreign-backed tech companies—and then watching cyberweapons wreak havoc—leaves us vulnerable on multiple fronts. That's why "technological sovereignty" matters more than ever (Nolan, 2021): it's about a nation's power to create, control, and protect its own critical systems—from AI algorithms to secure data networks. Leaning on outside players or commercial interests opens the door to spying, sabotage, and hidden agendas. The solution? Massive investment in home-grown R&D, tight regulations on private tech firms in the security sector, and iron-clad rules on exporting dual-use technologies. Fall short on any of these, and you risk handing rivals the keys to your defense, exposing your secrets, and becoming dependent on others for your very survival in a world where tech races ahead at breakneck speed. This indicates that in the digital age, technological independence is as crucial as military strength or economic power.

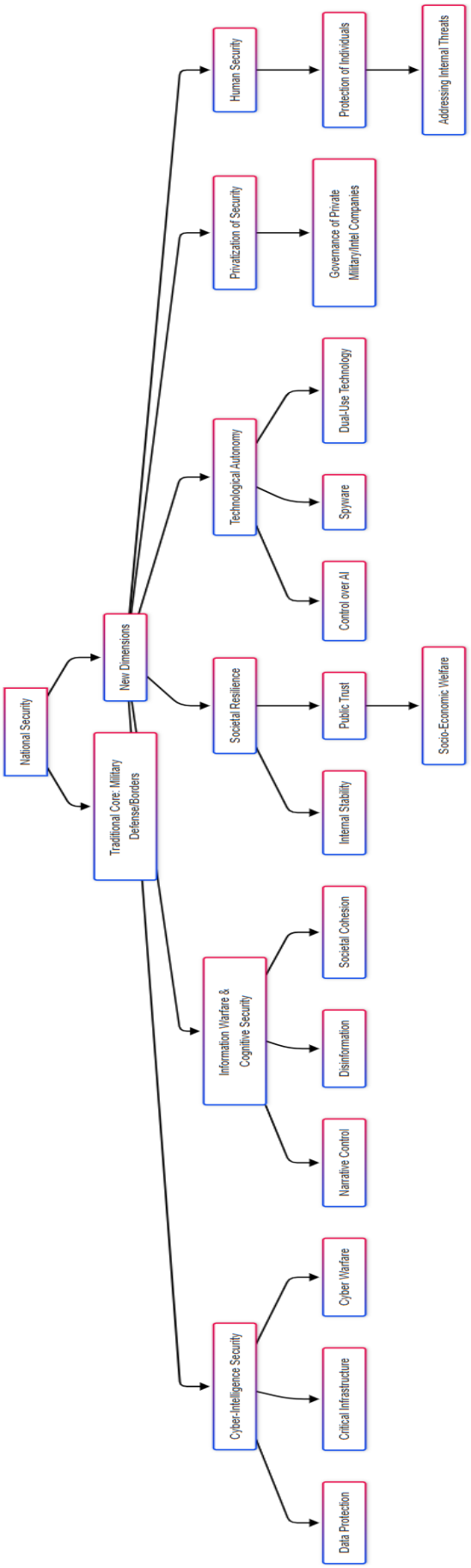
3.5 The Privatization of Security

The 2025 Iran-Israel War underscored a significant trend towards the privatization of security functions, with profound implications for state control and accountability. The alleged involvement of foreign nationals and political groups as Mossad organizers (France 24, 2025), coupled with the pervasive role of Palantir in military intelligence and targeting (Khatib, 2025), illustrates a growing reliance on private military and intelligence companies. This reliance raises serious questions about accountability for actions taken by private entities, particularly concerning civilian casualties from AI targeting, and introduces a profit motive into conflict. The description of private intelligence company managers seeing themselves as leaders or military intelligence officers highlights the blurring lines between state authority and private interests.

Besides, this shows a growing trend of the privatization of security, where non-state and commercial entities perform functions traditionally reserved for state militaries and intelligence agencies. This creates complex governance challenges, particularly regarding oversight, accountability, and

adherence to international law (Greenwood, 2020). The increasing role of private actors in conflict raises critical questions about who is responsible for war crimes or human rights abuses (Ruggiero, 2007), as these entities often operate in legal grey zones. It also introduces a profit motive into warfare, potentially incentivizing prolonged conflicts, or the use of ethically questionable tactics (Pope, 2019). National security policy must develop new legal and regulatory frameworks to govern the conduct of private security and intelligence companies, ensuring accountability and preventing the erosion of state control over the legitimate use of force.

Chart 4: New Dimensions of National Security

Redefining National Security: New Dimensions

Traditional Core:

- **Military Defense/Borders**

New Dimensions:

Cyber-Intelligence Security

- Data Protection
- Critical Infrastructure
- Cyber Warfare

Information Warfare & Cognitive Security

- Narrative Control
- Disinformation
- Societal Cohesion

Societal Resilience

- Internal Stability
- Public Trust
  - Socio-Economic Welfare

Technological Autonomy

- Control over AI
- Spyware
- Dual-Use Technology

Privatization of Security

Private
ence Companies

Human Security

- Protection of Individuals
  - Addressing Internal Threats

This chart serves as a powerful summary of the paper's central argument: that national security is no longer solely about protecting borders with military might, but about safeguarding a complex ecosystem of digital infrastructure, societal cohesion, information integrity, and the well-being of its citizens. It provides a clear conceptual framework for policymakers to adopt a more comprehensive and adaptive approach to contemporary threats, recognizing that vulnerabilities in one dimension can cascade across others.

CONCLUSION: TOWARDS A COMPREHENSIVE REDEFINITION

The 2025 Iran-Israel War clearly demarcated frailties inherent within traditional national security paradigms. Initially defined as a classical military conflict, it quickly evolved into hybrid case involving disinformation, Information Warfare, internal uprisings, and economic coercion. This evolution also serves to highlight even more so, consideration of internal stability as a salient element within a nation's overall security policy, equal to protection of territorial borders. Inertness to handle just a single aspect can cause a complete failure within all security programs, exposing their interconnected nature.

A country needs to embrace a holistic security system to succeed within a dynamic global environment. In the first place, defense policies should blend ideas concerning human security, public health, information management, and cybersecurity. The overall system becomes ineffective if any specific area remains dormant. In the second place, increasing relevance to artificial intelligence, drone monitoring, and cyber weapons presents the necessity to establish strict legal and ethical measures. This development emphasizes rising necessity to entitle ethical considerations to primary operational objectives, hence prompting unilateral action directed toward fostering responsibility, safeguarding civilians, and maintaining civil freedoms from excessive data gathering.

Whereas protection from external threats remains central, internal strength comes next. The rebuilding of public trust, reduction of economic disparities, and fostering of social cohesion are neither ideal goals nor ideal targets separately but are, in fact, critical methods to counter potential manipulation by foreign rivals. Nevertheless, where interests shift and profit margins change, existing alliances are naturally transactional. States should be willing to adjust their allegiances, expand their cooperative networks, and view every alliance as a long-term operational tool rather than a perpetual commitment. In addition, investments toward a kind of "technological autonomy" including developments in space technology and secure communications are long overdue. Additionally, stringent regulations should be applied to avoid misuse by dual-purpose technology for unsuitable ends. In view of holding corporations accountable and ensuring constant government oversight over military and intelligence activities, fresh legislation with stringent oversight needs to be passed to match increased roles taken up by corporations in private military and intelligence sectors.

Broadly defined, 21st-century security extends beyond lone isolated diplomatic protection or military power. It exists, primarily, as a function of building a robust, dynamic society that can sustain challenges across multiple spheres. The lesson drawn from the 2025 war between Israel and Iran offer a crucial case history, proving that a failure to appreciate any single element, be it military, cyber, societal, or moral, risks collapsing a complete national infrastructure, with catastrophic consequences.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interest: [EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Ethics Committee Permission: *Ethics committee permission is not required for this study. The wet-signed consent form regarding this has been attached to the article process file.*

Financial Support: *No financial support is available.*

Thanking: *There is no person or institution to thank.*

REFERENCES:

AA. (2025, May 15). Interview – 'Expose them': Viral Palantir protester warns all complicit in Gaza horrors. https://www.aa.com.tr/en/middle-east/interview-expose-them-viral-palantir-protester-warns-all-complicit-in-gaza-horrors/3565328

Azizian, A. (2022, July 28). *Iran crude/condensate review H1 2022*. Vortexa. https://www.vortexa.com/insights/crude/iran-crude-condensate-review-h1-2022/?utm_source=marketo&utm_medium=email&utm_campaign=insights210722&mkt_tok=ODM3LU1aRS01NzgAAAGFwGyFMoSJPii_0tozPvKU4hVvpfYcYqGygOQSZPTG5abBNmT0xvLdA-78arosRGTraIqkG9bL4Z8_Czt116Pei7DQmpMhs6ymajvJWW0

Babassa, N. (June 27, 2025). *Why did Iran give prior warning before attacking the U.S. air base in Qatar?* Doha News. https://dohanews.co/why-did-iran-give-prior-warning-before-attacking-the-u-s-air-base-in-qatar/

Bah, A. B., & Emmanuel, N. (2024). Postwar Institutional Reforms: Human Security and Good Governance. In *International Statebuilding in West Africa: Civil Wars and New Humanitarianism in Sierra Leone, Liberia, and Côte d'Ivoire* (pp. 163–208). Indiana University Press.

Baker, N. V. (2003). National Security versus Civil Liberties. *Presidential Studies Quarterly*, *33*(3), 547–567.

Barr, L. (2024, March 12). *FBI director warns of "dangerous individuals" coming across southern border*. ABC News. https://abcnews.go.com/Politics/fbi-director-warns-dangerous-individuals-coming-southern-border/story?id=108024830

BBC News. (2025, June 25). *US strikes did not destroy Iran's nuclear programme, intelligence report says*. https://www.bbc.com/news/live/cn7ze4vmk2pt

Bellows, A. (2020). *Bridging the Elite-Grassroots Divide Among Anticorruption Activists*. Carnegie Endowment for International Peace.

Bergengruen, V. (2024, February 8). How tech giants turned Ukraine into an AI war lab. *TIME*. https://time.com/6691662/ai-ukraine-war-palantir/

BRICS. (2025a). *BRICS Joint Statement on the Escalation of the Security Situation in the Middle East Following the Military Strikes on the Territory of the Islamic Republic of Iran*. https://brics.br/en/news/brics-joint-statement-on-the-escalation-of-the-security-situation-in-the-middle-east-following-the-military-strikes-on-the-territory-of-the-islamic-republic-of-iran

BRICS. (2025b). *Rio de Janeiro Declaration*. Strengthening Global South Cooperation for a More Inclusive and Sustainable Governance. https://brics.br/en/documents/presidency-documents/250705-brics-leaders-declaration-en.pdf/@@download/file

Brownlee, B. J., & Ghiabi, M. (2025). *States Without People: Revolt and Defeat in the Middle East* (Vol. 9). McGill-Queen's University Press.

Bruen, E. (2025, June 20). *Mossad and Iran: The covert war unveiled*. Accelerate Your Potential. https://www.speed-program.com/iranwars11/mossad-and-iran.html

Celso, A. N., & Bechtol, B. E. (2025). Iran's Military Capabilities: Becoming a Hegemon Thanks to Acquisition. In *Rogue Allies: The Strategic Partnership between Iran and North Korea* (pp. 33–62). University Press of Kentucky.

Chow, A. R. & Lee, C. (2025, June 12). *How AI Is Being Used to Spread Misinformation—and Counter It—During the L.A. Protests*. Time. https://time.com/7293470/ai-los-angeles-protests-misinformation/

Christie, E. H., & Berzina, K. (2022). *NATO and Societal Resilience: All Hands on Deck in an Age of War*. German Marshall Fund of the United States.

Cohen, Z., Treene, A., Atwood K., Hansler, J. (June 26, 2025). *Exclusive: Details emerge of secret diplomatic efforts to restart Iran talks*. CNN. https://edition.cnn.com/2025/06/26/politics/us-iran-talks-nuclear-program

Connor, R., Jones, T., & Hairsine, K. (2025, June 17). *Germany's Merz says Israel doing "dirty work for us" in Iran*. Deutsche Welle. https://www.dw.com/en/germanys-merz-says-israel-doing-dirty-work-for-us-in-iran/live-72939104

Constitutional Council of Iran. (2025). Constitutional Council ratifies strategic pact with Russia. https://www.shora-gc.ir/en/news/298/constitutional-council-ratifies-strategic-pact-with-russia

Crawford, K., & Schultz, J. (2019). AI Systems As State Actors. *Columbia Law Review*, *119*(7), 1941–1972.

Crowley, M. (2025, June 24). *How the United States Helped Create Iran's Nuclear Program*. The New York Times. https://www.nytimes.com/2025/06/24/us/politics/us-iran-nuclear-program.html

CTGN. (2025, June 17). President Xi Jinping urges all parties to de-escalate Middle East tensions immediately. https://news.cgtn.com/news/2025-06-17/Xi-says-all-related-parties-should-work-to-de-escalate-Mideast-tension-as-soon-as-possible-avoid-further-escalation-1EhyinLaa2s/index.html

Ellison, D., Sweijs, T., Ghirotto, T., Elzinga, A., Döll, J., & van Hooft, P. (2025). First strike and bolts from the blue: EDTs and offence. In *Deterring or Spiralling?: Emerging Technologies,*

Strategic Stability, and Prospects for Sino-European Arms Control (pp. 12–21). Hague Centre for Strategic Studies.

Euronews Farsi. (2025, July 06). *Iran alone in crises: Where were Russia, China in their time of need?* https://sg.news.yahoo.com/iran-alone-crises-where-were-191826465.html

France 24. (2024, September 18). Israel planted 5,000 pager explosives months before deadly blasts, Lebanese security sources say. https://www.france24.com/en/middle-east/20240918-israel-planted-5-000-pager-explosives-months-before-deadly-blasts-lebanese-security-sources-say

France 24. (2025, June 27). Iran arrests 700 'Israeli agents', but where are the weapons?. https://www.france24.com/en/middle-east/20250627-iran-arrests-seized-weapons-mossad-connection-israel

García-Herrero, A., Krystyanczuk, M., & Schindowski, R. (2025). *Which Companies are Ahead in Frontier Innovation on Critical Technologies?: Comparing China, the European Union, and the United States*. Bruegel.

G7 Research Group. (2025). *G7 Leaders Respond to Israel-Iran Hostilities*. G7 Information Centre – University of Toronto. https://www.g7.utoronto.ca/evaluations/2025kananaskis/mason-israel-iran.html

Gan, N. (2025, June 20). *Xi and Putin present united front over Israel-Iran crisis, in veiled message to Trump*. CNN. https://edition.cnn.com/2025/06/20/china/china-xi-putin-iran-analysis-intl-hnk

Ganji, A. (2013). Who Is Ali Khamenei? The Worldview of Iran's Supreme Leader. *Foreign Affairs*, *92*(5), 24–48.

Gelder, A. B. (2022). *Legal, Moral, and Ethical Implications of Machine Learning: DATAWorks 2022*. Institute for Defense Analyses.

Nolan, G. (2021). Technological Sovereignty and the Global South. In *Savage Mind to Savage Machine: Racial Science and Twentieth-Century Design* (pp. 199–220). University of Minnesota Press.

Ghamari-Tabrizi, B. (2019). Reconsidering the Iranian Revolution, Forty Years Later. *Current History*, *118*(812), 343–348.

Glaser, C. L. (1997). The Security Dilemma Revisited. *World Politics, 50*(1), 171–201.

González, R. J. (2024). How Big Tech and Silicon Valley are Transforming the Military-Industrial Complex. *Costs of War*. Watson Instute, Brown University. https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2023/2024/Silicon%20Valley%20MIC.pdf

Greenwood, F. (2020). Data colonialism, surveillance capitalism and drones. In D. Specht (Ed.), *Mapping Crisis: Participation, Datafication and Humanitarianism in the Age of Digital Mapping* (pp. 89–118). University of London Press.

Gritten, D. (2024, October 2). *Iran launches more than 180 ballistic missiles at Israel*. BBC. https://www.bbc.com/news/articles/c9dyxxgxv1jo

Gross, S. (2025). *China's Global Initiatives: Implications and Recommendations for Israel*. Institute for National Security Studies.

Guerrière, D. (2019). Social Justice versus Western Justice. *The Independent Review*, *24*(1), 25–36.

Holmes, K. R. (2015). What Is National Security?. *The Heritage Foundation*. https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf

Iran International. (2024, September 24). *Iran wants peace, Israel wants war - Pezeshkian at UN*. https://www.iranintl.com/en/202409239982

Iran President. (2025). Iran-Russia Comprehensive Strategic Partnership Treaty https://president.ir/en/156874

Israeli Prime Minister's Office. (2025). Israeli Government Statement. https://www.gov.il/en/pages/spoke-message-gov240625

Jafari, P. (2025). Iran's great gamble: the Rise of the East. *Atlantisch Perspectief*, *49*(1), 18–22.

Jiménez, A. (2025). Cyberwar against the People. In *The Crimes of Digital Capitalism: Corporate Crime in an Age of Exploitation* (pp. 85–114). NYU Press.

Kahalzadeh, H. (2025, June 13). A nuclear deal with Iran could generate billions for US economy. *Responsible Statecraft*. https://responsiblestatecraft.org/iran-nuclear-deal-2672335856/

Kaltofen, C. (2013). Engaging Adorno: Critical security studies after emancipation. *Security Dialogue*, *44*(1), 37–51.

Katulis, B., Vatanka, A., & Karam, P. (2025). Three Strategic Policy Recommendations for a Second Trump Administration's Iran Policy. In *Beyond "Maximum Pressure" in Us Policy on Iran: Leveraging Regional Partners to Contain Iran's Actions and Shape its Future Choices* (pp. 21–24). Middle East Institute.

Khatib, I. (2025, June 26). Palantir's shadow war on Iran. *Al-Akhbar English*. https://en.al-akhbar.com/news/palantir-s-shadow-war-on-iran

King, G., & Christopher J. L. Murray. (2001). Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, *116*(4), 585–610.

Krause, K., & Williams, M. C. (1997). From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies. In K. KRAUSE & M. C. WILLIAMS (Eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (NED-New edition, pp. 33–60). University of Minnesota Press.

Krishnan, M. (2025, June 23). *Iran-Israel war: Will India need to pick a side?* Deutsche Welle. https://www.dw.com/en/india-israel-iran-war-pakistan/a-72983963

Lachow, I., & Grossman, T. (2018). Cyberwar Inc.: Examining the Role of Companies in Offensive Cyber Operations. In H. Lin & A. Zegart (Eds.), *Bytes, Bombs, and Spies: The Strategic Dimensions of Offensive Cyber Operations* (pp. 379–400). Brookings Institution Press.

Langford. (2025, June 15). *Typhoon jets moved to Cyprus in British show of force*. UK Defence Journal. https://ukdefencejournal.org.uk/typhoon-jets-moved-to-cyprus-in-british-show-of-force/

Loke, B., & Emmers, R. (2023). U.S.-China Great-Power Politics and Strategic Ambiguities in an Evolving Indo-Pacific Security Architecture. *Asia Policy*, *18*(4), 52–60.

Marco, A. (2025). *Iron Wall or iron fist?: Palestinian militancy and Israel's campaign to reshape the northern West Bank*. Armed Conflict Location & Event Data Project.

Merriweather, C. A. (2022, June 3). Cybersecurity from a Constructivist, Liberalist, and Realist Lens. *Medium*. https://cmerriweatherjr.medium.com/cybersecurity-from-a-constructivist-liberalist-and-realist-lens-9707c08548be

Mac Ghlionn, J. (2025, May 13). The most dangerous man in America isn't Trump—it's Alex Karp. *Asia Times*. https://asiatimes.com/2025/05/the-most-dangerous-man-in-america-isnt-trump-its-alex-karp/#

MacWillie, J. (2020). The Technics of a Gnostic World: an Ontogeny of Big Data. In K. MACNISH & J. GALLIOTT (Eds.), *Big Data and Democracy* (pp. 137–152). Edinburgh University Press.

Mahoney, C. W. (2021). Corporate Hackers: Outsourcing US Cyber Capabilities. *Strategic Studies Quarterly*, *15*(1), 61–89.

Matoi, E. (2025). Israeli Prime Minister's public admission of supporting an ISIS-linked organization and "what's wrong with that?". MEPEI. https://mepei.com/israeli-prime-ministers-public-admission-of-supporting-an-isis-linked-organization-and-whats-wrong-with-that/

Middle East Monitor. (2025, June 18). *German Chancellor says Israel doing a 'dirty work for all of us' in Iran*. https://www.middleeastmonitor.com/20250618-german-chancellor-says-israel-doing-a-dirty-work-for-all-of-us-in-iran/

NATO STRATCOM COE. (2019). Responding to Cognitive Security Challenge. https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/web_Responing-to-Cognitive.pdf

Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies*, *36*(1), 77–94.

Norton, B. (2024, December 9). *Al-Qaeda-linked 'rebels' in Syria say they 'love Israel'. USA gave them billions in weapons & support*. Geopolitical Economy Report. https://geopoliticaleconomy.com/2024/12/06/al-qaeda-rebels-syria-israel-usa/

O'Donnell, J. & Seligman, L. (2019). Washington's Favorite Tech Firm. (2019). *Foreign Policy*, *231*, 40.

OHCHR. (2024). Gaza: UN experts deplore use of purported AI to commit 'domicide' in Gaza, call for reparative approach to rebuilding. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/04/gaza-un-experts-deplore-use-purported-ai-commit-domicide-gaza-call

Ogata, S. (2005). Human Security: Theory and Practice. *St Antony's International Review*, *1*(2), 11–23.

Palantir. (2025a). *Apollo*. https://www.palantir.com/platforms/apollo/

Palantir. (2025b). *Foundry. https://www.palantir.com/platforms/foundry/*

Pauwels, E. (2020). *Artificial Intelligence and Data Capture Technologies in Violence and Conflict Prevention: Opportunities and Challenges for the International Community*. Global Center on Cooperative Security.

Pijpers, P., & Arnold, K. (2025). Rethinking Cyber Deterrence: Adapting to the Realities of the Digital Battlefield. *Journal of Strategic Security*, *18*(1), 61–76.

Poiret, A. & Bouvard, A. (2023). Global Spyware Scandal: Exposing Pegasus (two parts). *PBS Frontline*. https://archive.org/details/global-spyware-scandal-exposing-pegasus-part-one-full-documentary-frontline_202403

Pope, B. E. (2019). An Ethical Framework of War. In *A Better State of War: Surmounting the Ethical Cliff in Cyber Warfare* (pp. 11–22). Air University Press.

Prime Minister of Canada. (2025, June 19). *G7 Leaders' statement on recent developments between Israel and Iran*. https://www.pm.gc.ca/en/news/statements/2025/06/16/g7-leaders-statement-on-recent-developments-between-israel-and-iran

Propper, E. (2020). *Autumn Chills: Israel-China Relations and the Normalization Agreements with the Gulf States*. Institute for National Security Studies.

Radware. (2025). Security Research Center. https://www.radware.com/security/

Reich, R. (2025, July 4). Peter Thiel's Palantir poses a grave threat to Americans. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jun/30/peter-thiel-palantir-threat-to-americans

Reuters. (2025, June 19). Putin on Iran, Khamenei, regime change, Ukraine and NATO. https://www.reuters.com/world/europe/putin-iran-germanys-merz-2025-06-18/

Roll, J. (2025, July 3). *Where are China and Russia in the Israel-Iran conflict?* The Loop. https://theloop.ecpr.eu/where-are-china-and-russia-in-the-israel-iran-conflict/

Rogers, Z. (2021). The Promise of Strategic Gain in the Digital Information Age: What Happened? *The Cyber Defense Review*, *6*(1), 81–106.

Ruger, W. (2019, November 13). *A Realist's Guide to Grand Strategy*. The American Conservative. https://www.theamericanconservative.com/a-realists-guide-to-grand-strategy/

Ruggiero, V. (2007). Privatizing International Conflict: War as Corporate Crime. *Social Justice*, *34*(3/4 (109-110)), 132–147.

Samet, D. J. (2021). Israel's China Problem. *The National Interest*, *175*, 79–86.

Serjoie, K. A. (2024, May 28). The questions lingering around the death of Iran's president. *TIME*. https://time.com/6982834/raisi-death-iran-lingering-questions/

Schwarz, E. (2025). Engineering Moral Failure?: The Challenges of Algorithmic Ethics for Lethal Autonomous Weapon Systems. In T. C. Bächle & J. Bareis (Eds.), *The Realities of Autonomous Weapons* (1st ed., pp. 232–258). Bristol University Press.

SCO. (2025). Statement of the Shanghai Cooperation Organization Regarding Military Strikes on the Territory of the Islamic Republic of Iran. https://eng.sectsco.org/20250614/1861649.html

Sharma, Y. (2025, June 16). Why India refused to join SCO condemnation of Israel's attacks on Iran. *Al Jazeera*. https://www.aljazeera.com/news/2025/6/16/why-india-refused-to-join-sco-condemnation-of-israels-attacks-on-iran

Singer, S., Elmgren, K., & Guest, O. (2025). *How Some of China's Top AI Thinkers Built Their Own AI Safety Institute*. Carnegie Endowment for International Peace.

Soldatkin, V., Osborn, A., & Antonov, D. (2025, June 19). *Russia warns strike on Iran's Bushehr nuclear plant could cause "Chernobyl-style catastrophe."* Reuters. Retrieved July 23, 2025, from https://www.reuters.com/world/middle-east/russia-warns-strike-irans-bushehr-nuclear-plant-could-cause-chernobyl-style-2025-06-19/

Sor, J., & Epstein, J. (2025, June 23). *How Russia's overheating war economy could get a boost if the Iran conflict sends oil prices even higher*. Business Insider. https://www.businessinsider.com/oil-prices-israel-iran-us-strike-russia-economy-war-brent-2025-6?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=business-sf

Spencer, J., & Collins, L. (2025). *How Israeli Military Technology Continues to Improve the US Military*. Institute for National Security Studies.

Startup Nation Central. (2025). SentinelOne. https://finder.startupnationcentral.org/company_page/sentinelone

TASS. (2025, June 19). Putin: Russia offered Iran to work on air defense, but it showed little interest. https://tass.ru/politika/24267713

The Economic Times. (2025, May 30). *Palantir to create vast federal data platform tying together millions of Americans' private records*. https://economictimes.indiatimes.com/news/international/us/palantir-to-create-vast-federal-data-platform-tying-together-millions-of-americans-private-records-stock-jumps/articleshow/121521062.cms?from=mdr

The Moscow Times. (2025, July 24). *In a Prolonged Israel-Iran Conflict, Russia's Economy Stands to Reap the Benefits*. https://www.themoscowtimes.com/2025/06/24/in-a-prolonged-israel-iran-conflict-russias-economy-stands-to-reap-the-benefits-a89530

The Observatory of Economic Complexity. (2023). *China's trade with Israel*. https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/isr

The Standard. (2025, June 21). Mysterious disappearance of Chinese cargo flights near Iran raises questions. https://www.thestandard.com.hk/china-news/article/305218/Mysterious-disappearance-of-Chinese-cargo-flights-near-Iran-raises-questions

Tsai, Y. (2009). The Emergence of Human Security: A Constructivist View. *International Journal of Peace Studies*, *14*(2), 19–33.

Wintour, P. (2025, April 2). Humiliation of Haniyeh's killing creates early crisis for Iran's new president. *The*

Guardian. https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/31/humiliation-of-ismail-haniyeh-killing-may-be-irans-final-push-into-war-with-israel

Wong, E. (July 6, 2025). *China and Russia Keep Their Distance From Iran During Crisis*. The New York Times. https://www.nytimes.com/2025/07/06/us/politics/axis-china-russia-iran-north-korea.html

Worldwide Videotex. (2016). Cyberark Enhances Malware Protection For ICS. *Computer Security Update*, *17*(7), 3–6.

Yaron, O. (2025, June 14). *Inside Israel's attack on Iran: Secret Mossad base, precision strikes and advanced arms*. *Haaretz*. https://www.haaretz.com/israel-news/security-aviation/2025-06-14/ty-article/.premium/inside-israels-attack-on-iran-secret-mossad-base-precision-strikes-and-advanced-arms/00000197-6eaa-d3ff-a7bf-6eba89120000

Zimmt, R. (2025). *Regime Change and the Overall Campaign Against Iran*. Institute for National Security Studies.

https://dergipark.org.tr/en/pub/kent
https://www.kentakademisi.com/